ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין בזמן התפילה, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חוּמָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיג

בו יסופר נפלאות מיציאת מצרים:

א הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה: ב יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
ג מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: ד רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
ה מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: ו הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: ז מְקִימִי מֵעָפָר
דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: ח לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: ט מוֹשִׁיבִי ׀ עֲקֶרֶת הַבַּיִת
אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

אגרות קודש

ב״ה י״ד טבת, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מח׳ טבת, בו כותב אודות חיתוך הדבור שלו שדורש הטבה.

וצריך להתייעץ עם רופא מומחה במקצוע שכמה טפולים חדשים חדשו בזמן האחרון המועיל בכגון דא, וכיון שלרובא דרובא הרי זה קשור גם כן עם כח המחשבה, הנה ככל שימעט בשימת לב לאופן דבורו ולא יתרגש מזה שלעת עתה אינו כדבעי, יתוסף בהצלחת הטפול ויוסיף בהטבת המצב, ופשוט שככל שיוסיף בהתמדה ושקידה בלימוד התורה והידור בקיום המצות יתוסף בברכות השי״ת נותן התורה בהמצטרך לו בכלל ובהנ״ל בפרט.

בודאי יודע מתקנת קדמונים לאמר - בכל יום לאחר תפלת השחר - השיעור תהלים חדשי - כפי שנחלק התהלים לימי החדש - ועכ״פ ישמור על זה מכאן ולהבא.

בברכה.

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מזכיר

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים קיג, קיד ..... ג

ג) מאמר ד״ה הבאים ישרש יעקב וגו׳ שבת פרשת שמות, כ״ג טבת מבה״ח שבט, ה׳תשמ״ז..... ה

ד) שיחת שבת פרשת שמות, י״ט טבת ה׳תנש״א.. ט

ה) לקוטי שיחות – פרשת שמות (בלה״ק) כרך ו ..... כא

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כט

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת שמות ..... לא

ח) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת שמות.....לב

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת שמות..... עט

י) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת שמות.....פ

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת שמות..... צא

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צד

שיעורי רמב״ם – מהדורת חזק:

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת שמות ..... צז

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת שמות ..... קפב

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת שמות ..... קצ

טז) נביאים וכתובים ישעיה פרק א, משלי פרק א .....קצב

יז) משניות – מסכת כלים ביאור קהתי..... קצד

יח) עין יעקב מסכת יומא ..... רא

יט) מסכת יבמות עם ביאורים מדף צב עד דף צח ..... רב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים אדמו״ר הזקן ..... רלו

כא) שולחן ערוך הלכות שבת אדמו״ר הזקן ..... רלו

כב) לקוטי תורה אדמו״ר הזקן ..... רלז

כג) שערי אורה אדמו״ר האמצעי ..... רלט

כד) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלט

כה) תורת שמואל תרל״ב אדמו״ר מוהר״ש ..... רלט

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב אדמו״ר מוהרש״ב.....רמ

כז) ספר המאמרים – ה׳תרפ״ו אדמו״ר מוהריי״צ.....רמא

כח) לקוטי דיבורים אדמו״ר מוהריי״צ.....רמב

כט) אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ .....רמד

ל) חומש לקריאה בציבור .....רמה

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת שמות..... רנד

לב) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש.....רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד, שבת פרשת שמות, כ"ג טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשמ"ז.

הנחה בלתי מוגה

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה[1], וּמְבוֹאָר בַּמְּפָרְשִׁים[2], דְּמַה שֶּׁכָּתוּב הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ גּוֹ' הִנֵּה תֵּיבַת הַבָּאִים קָאֵי עַל תֵּבַת הַבָּאִים שֶׁבְּרֵישׁ פָּרָשַׁת שְׁמוֹת, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה. וְהַיְנוּ דְּפָסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּבִיאַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה בְּמַאֲמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן (בַּעַל הַהִילּוּלָא) בְּסִפְרוֹ 'תּוֹרָה אוֹר'[3] [שֶׁיֵּשׁ שָׁם גַּם בְּאוּר עַל הַדְּרוּשׁ וְאַחַר־כָּךְ עוֹד תּוֹסֶפֶת בְּאוּר], וּבַאֲרוּכָה בִּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נִשְׁיֵאנוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה[4], דְּצָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת הָעִנְיָנִים זֶה לָזֶה, הַיְנוּ הַשַּׁיָּכוּת דְּהַבָּאִים (הַבִּיאָה לְמִצְרַיִם) לְעִנְיַן הַהַשְׁרָשָׁה (יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב). גַּם צָרִיךְ לְהָבִין ג' הַפְּרָטִים שֶׁבְּפָסוּק זֶה, שֶׁמַּשְׁמָע שֶׁיֵּשׁ כָּאן ג' דְּרָגוֹת, בִּתְחִילָה יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב, וְאַחַר־כָּךְ יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר־כָּךְ וּמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁגַּבֵּי 'יַשְׁרֵשׁ' נֶאֱמַר יַעֲקֹב, וְגַבֵּי 'יָצִיץ וּפָרַח' נֶאֱמַר יִשְׂרָאֵל.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה פָּסוּק זֶה קָאֵי בִּכְלָלוּת עַל יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף שֶׁהִיא יְרִידָה מֵאִיגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא[5], וְעַד שֶׁהַיְּרִידָה הִיא מִמְּקוֹם כָּזֶה שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר אִיגְּרָא, וּלְמָקוֹם כָּזֶה שֶׁלְּמַטָּה מִגֶּדֶר בֵּירָא, וְהַיְנוּ יְרִידָה גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ. וְתַכְלִית יְרִידָה זוֹ הִיא לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה, כִּי דַּוְקָא עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן קָשׁוּר עִם עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לוֹ עִילָּה וְסִיבָּה שֶׁקֶּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[6] בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת. וְזֶהוּ עִנְיַן הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ, שֶׁדַּוְקָא בְּמִצְרַיִם, בַּתַּחְתּוֹן

ביאור בדרך אפשר

בתחילת ההפטרה של פרשת שמות נאמר: הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה[1], כלומר, בני ישראל שיעקב השריש במצרים פרחו שם עד כדי כך ש"מלאו פני תבל תנובה", וּמְבוֹאָר בַּמְּפָרְשִׁים[2], דְּמַה שֶּׁכָּתוּב הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ גּוֹ' הִנֵּה תֵּיבַת הַבָּאִים קָאֵי המילה עַל תֵּבַת המילה הַבָּאִים שֶׁבְּרֵישׁ בראש, בהתחלת פָּרָשַׁת שְׁמוֹת, ככתוב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה. וְהַיְנוּ דְּפָסוּק זֶה הפסוק "הבאים ישרש..." מְדַבֵּר בְּבִיאַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק השאלה בָּזֶה בְּמַאֲמַר חסידות של אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן (בַּעַל הַהִילּוּלָא שנסתלק ביום כ"ד טבת, בשנת תקע"ג) בְּסִפְרוֹ 'תּוֹרָה אוֹר'[3] המכיל מאמרי חסידות על פרשיות החומשים בראשית ושמות [שֶׁיֵּשׁ שָׁם גַּם בנוסף למאמר עצמו בְּאוּר עַל הַדְּרוּשׁ המאמר וְאַחַר־כָּךְ לאחר הביאור יש ב'תורה אור' שם עוֹד תּוֹסֶפֶת בְּאוּר], וּבַאֲרוּכָה באריכות בִּדְרוּשֵׁי מאמרי החסידות של רַבּוֹתֵינוּ נִשְׁיֵאנוּ אדמו"רי חב"ד שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה[4], בדורות הבאים, אחרי אדמו"ר הזקן, והשאלה היא דְּצָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת הָעִנְיָנִים של "הבאים" שבשני הפסוקים זֶה לָזֶה, הַיְנוּ הַשַּׁיָּכוּת דְּהַבָּאִים בפסוק "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה.." (הַבִּיאָה לְמִצְרַיִם) לְעִנְיַן "הבאים" שבפסוק "הבאים ישרש יעקב" הַהַשְׁרָשָׁה (יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב).

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין ג' הַפְּרָטִים השונים שֶׁבְּפָסוּק זֶה, "הבאים ישרש יעקב..." שֶׁמַּשְׁמָע שֶׁיֵּשׁ כָּאן ג' דְּרָגוֹת שונות, מלמעלה למטה, בִּתְחִילָה יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב הדרגה הראשונה, וְאַחַר־כָּךְ יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל הדרגה השנייה, וְאַחַר־כָּךְ וּמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה הדרגה השלישית ויש להבין את תוכן הענין של שלושת הדברים־הדרגות. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין דיוק נוסף בפסוק מַה שֶּׁגַּבֵּי 'יַשְׁרֵשׁ' נֶאֱמַר יַעֲקֹב, וְגַבֵּי 'יָצִיץ וּפָרַח' נֶאֱמַר יִשְׂרָאֵל שבוודאי גם זה מדויק ומכוון.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה פָּסוּק זֶה "הבאים ישרש..." קָאֵי מכוון בִּכְלָלוּת עַל יְרִידַת הַנְּשָׁמָה מלמעלה, משורשה ומקורה הנעלה באלוקות, למטה בְּגוּף גשמי בעולם הזה התחתון שֶׁהִיא יְרִידָה גדולה ביותר כמו ירידה מֵאִיגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא[5] מגג גבוה לבור עמוק, וְעַד שֶׁהַיְּרִידָה של הנשמה מלמעלה למטה הִיא מִמְּקוֹם כָּזֶה כל־כך גבוה שֶׁלְּמַעְלָה מִגֶּדֶר אִיגְּרָא "גג", וּלְמָקוֹם כָּזֶה כל־כך נמוך שֶׁלְּמַטָּה מִגֶּדֶר בֵּירָא "בור", וְהַיְנוּ יְרִידָה גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ ללא יחס וללא השוואה בין הדרגה הגבוהה לדרגה התחתונה. וְתַכְלִית המטרה של יְרִידָה זוֹ הִיא לְצוֹרֶךְ עֲלִיָּה, כִּי דַּוְקָא עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן עם דרגות כל כך (כמו שנאמר בספר התניא "עולם הזה התחתון שאין תחתון למטה הימנו") קָשׁוּר עִם עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עצם המהות של הקדוש ברוך הוא בעצמו (ולא כשאר הדרגות שהן הארה מעצם המהות) שֶׁאֵין לוֹ עצמו עִילָּה וְסִיבָּה שֶׁקֶּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[6] בתורת החסידות. וְזֶהוּ עִנְיַן המשמעות הפנימית של הכתוב הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ, שֶׁדַּוְקָא

---

1) ישעי' כז, ו. 2) ראה פירש"י שם, ועוד. 3) פרשתנו נג, ג ואילך. 4) אוה"ת שמות ע' עז ואילך. ועוד. 5) ע"פ חגיגה ה, ב. 6) אגה"ק ס"כ. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

בְּמִצְרַיִם, בַּתַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, נִמְצָא הַשֹּׁרֶשׁ וְהָעִיקָּר של כל המציאות, **וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר**[7] **עִיקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא** העיקר והשורש של הכול. **דְּיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּזֶה** בעניין זה שדווקא העולם הזה הגשמי התחתון והנחות הוא ה"עיקר" וה"שורש" של הכול **ב' עִנְיָנִים, א' שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הַכֹּל** ועם היותו הנחות ביותר, בכל זאת הכול מושרש, **ב' שֶׁגַּם לְאַחַר שֶׁהַכֹּל נִמְצָא,** והתגלו ונבראו דרגות רבות ועולמות רוחניים רבים **חֲרֵי הוּא** דווקא העולם הזה התחתון **עִיקַּר הַכֹּל** כי הוא המטרה והתכלית של כל הבריאה כולה.

וְהִנֵּה עִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ גַּם בִּפְרָטִיּוּת בַּעֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה של כל אחד ואחד מבני ישראל **לְמַטָּה, שֶׁעִיקַּר מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה** עבודת ה' על ידי האדם למטה **הִיא בַּעֲבוֹדָה חֲכִי תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת יִרְאָה תַּתָּאָה** יראה תחתונה, דרגה נמוכה ביראת ה' **וְקַבָּלַת עוֹל** עבודה שאיננה מבוססת על טעם ודעת, ידיעה והכרה אלא ציות 'פשוט', **וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[8] **שֶׁיִּרְאָה וְקַבָּלַת־עוֹל הִיא רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה וְעִיקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ** גם התחלת העבודה, השלב הראשון שלה, וגם העיקר והשורש של כל המשך העבודה בדרגות היותר גבוהות. **דְּיֵשׁ לוֹמַר שֶׁגַּם בָּזֶה ב' הָעִנְיָנִים הַנַּ"ל,** האמורים לעיל לעניין זה שדווקא העולם הזה הוא העיקר והשורש של כל המציאות **שֶׁמִּלְּבַד זֹאת שֶׁהִיא** היראה וה'קבלת עול' **הַשֹּׁרֶשׁ וְהַמָּקוֹר שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁכִים כָּל הַפְּרָטִים** בעבודת ה' בדרגות יותר גבוהות, **הִנֵּה גַּם אַחַר־כַּךְ** כשהאדם ממשיך ומתקדם בעבודת ה' **כְּשֶׁיֶּשְׁנָם כְּבָר כָּל פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה** גם כאלה שמבוססים על הבנה והשגה ושייכים לדרגות יותר גבוהות בעבודת ה', **הַיִּרְאָה הִיא הָעִיקָּר דְּכָל הָעִנְיָנִים** (ו"עיקר" נעלה יותר מ"שורש"). **וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר הַנַּ"ל עִיקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא,** העיקר והשורש של הכול, **לֹא רַק שָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא אֶלָּא גַּם עִיקָּרָא דְּכוֹלָּא** וכאמור

ביאור בדרך אפשר

היראה היא העיקר והיסוד של כל העבודה, גם עבודה בדרגות גבוהות ונעלות **וְלָכֵן עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ** של יראת ה' וקבלת עול **מַמְשִׁיכִים עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

וְזֶה נִרְמָז גַּם בַּשֵּׁם יַעֲקֹב האמור בפסוק "הבאים ישרש יעקב" **שֶׁהוּא אוֹתִיּוֹת יו"ד עָקֵב**[9]**, הַיְנוּ הַיּוּ"ד שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה, הַיּוּ"ד שֶׁבִּבְחִינַת עָקֵב** ודווקא על בחינה זו נאמר "ישרש" שהיא השורש של כל הבחינות (גם אלה שלמעלה ממנה).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה שֶׁדַּוְקָא הַיִּרְאָה הַתַּחְתּוֹנָה הִיא שֹׁרֶשׁ וְעִיקַּר הַכֹּל, כִּי נוֹסֵף לְזֶה שֶׁכָּל הַגְּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר יוֹרֵד לְמַטָּה בְּיוֹתֵר[10]**,** בדוגמת חומת אבנים שכאשר היא נופלת האבנים שהיו בשורות העליונות הגבוהות יותר נופלות יותר רחוק מהאבנים שהיו בשורות התחתונות הנמוכות, כך דווקא אור אלוקי נעלה וגבוה יורד לדרגות נמוכות יותר, ובענייננו, דווקא "יראה תתאה" שהיא יראה במדרגה נמוכה, היא שורש הכול כי בה יש מה"גבוה ביותר", ובנוסף לכך **חֲרֵי יָדוּעַ**[11] **שֶׁכָּל הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּיִרְאָה** מהעליונה ביותר ועד התחתונה ביותר **קְשׁוּרוֹת זוֹ בְּזוֹ, וְנִמְצָא שֶׁהַנְּקוּדָה הַפְּנִימִית שֶׁבְּיִרְאָה תַּתָּאָה, יו"ד תַּתָּאָה,** כמבואר בקבלה וחסידות, היראה מכוונת כנגד האות יו"ד (שבשם הוי'), וכשם שביראה יש "יראה תתאה" ויש "יראה עילאה", כך באות יו"ד יש "יו"ד תתאה" ו"יוד עילאה", ואמנם "יראה תתאה" המכוונת כנגד יו"ד תתאה היא במדרגה יותר נמוכה מ"יראה עילאה" שכנגד יו"ד תתאה, אבל הנקודה הפנימית של "יראה תתאה" **הִיא בְּחִינַת יו"ד עִילָּאָה, יִרְאָה עִילָּאָה** ונמצא שבעומק של "יראה תתאה" יש בעצם את "יראה עילאה", ולכן "יראה תתאה" היא שורש לכל המדרגות.

וְהִנֵּה אַף שֶׁהַיּוּ"ד (הַיִּרְאָה) הִיא עִיקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא, כמבואר לעיל, **מִכָּל־מָקוֹם בִּכְדֵי שֶׁתּוּשְׁלַם הַכַּוָּנָה** והתכלית של

---

7) ראה זח"א עד, א. וראה לקולוי"צ שם (ע' לט). 8) רפמ"א. 9) ע"ח ש"ג ספ"ב. פרדס שער עה"כ ערך יעקב. 10) ראה לקו"ת צו יג, ב. ובכ"מ. 11) ראה תו"א קיד, ד. ביאוה"ז אמור פא, ב. קונטרס העבודה פ"ג (ע' 18).

---

1 שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, נִמְצָא הַשֹּׁרֶשׁ וְהָעִיקָּר,
2 וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר[7] עִיקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא. דְּיֵשׁ
3 לוֹמַר שֶׁבָּזֶה ב' עִנְיָנִים, א' שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הַכֹּל, ב'
4 שֶׁגַּם לְאַחַר שֶׁהַכֹּל נִמְצָא, חֲרֵי הוּא עִיקַּר הַכֹּל.
וְהִנֵּה עִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ גַּם בִּפְרָטִיּוּת בַּעֲבוֹדַת
6 הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁעִיקַּר מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה
7 הִיא בַּעֲבוֹדָה חֲכִי תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת יִרְאָה תַּתָּאָה
8 וְקַבָּלַת עוֹל, וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[8] שֶׁיִּרְאָה וְקַבָּלַת־
9 עוֹל הִיא רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה וְעִיקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ. דְּיֵשׁ
10 לוֹמַר שֶׁגַּם בָּזֶה ב' הָעִנְיָנִים הַנַּ"ל, שֶׁמִּלְּבַד זֹאת
11 שֶׁהִיא הַשֹּׁרֶשׁ וְהַמָּקוֹר שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁכִים כָּל
12 הַפְּרָטִים, הִנֵּה גַּם אַחַר־כַּךְ כְּשֶׁיֶּשְׁנָם כְּבָר כָּל
13 פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה, הַיִּרְאָה הִיא הָעִיקָּר דְּכָל
14 הָעִנְיָנִים. וּבִלְשׁוֹן הַזֹּהַר הַנַּ"ל עִיקָּרָא וְשָׁרְשָׁא
15 דְּכוֹלָּא, לֹא רַק שָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא אֶלָּא גַּם עִיקָּרָא
16 דְּכוֹלָּא. וְלָכֵן עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ מַמְשִׁיכִים
17 עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶה נִרְמָז גַּם בַּשֵּׁם
18 יַעֲקֹב שֶׁהוּא אוֹתִיּוֹת יו"ד עָקֵב[9]**,** הַיְנוּ הַיּוּ"ד
19 שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה, הַיּוּ"ד שֶׁבִּבְחִינַת עָקֵב. וְיֵשׁ לוֹמַר
20 הַבֵּאוּר בָּזֶה שֶׁדַּוְקָא הַיִּרְאָה הַתַּחְתּוֹנָה הִיא שֹׁרֶשׁ
21 וְעִיקַּר הַכֹּל, כִּי נוֹסֵף לְזֶה שֶׁכָּל הַגְּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר
22 יוֹרֵד לְמַטָּה בְּיוֹתֵר[10]**,** חֲרֵי יָדוּעַ[11] שֶׁכָּל הַדְּרָגוֹת
23 שֶׁבְּיִרְאָה קְשׁוּרוֹת זוֹ בְּזוֹ, וְנִמְצָא שֶׁהַנְּקוּדָה
24 הַפְּנִימִית שֶׁבְּיִרְאָה תַּתָּאָה, יו"ד תַּתָּאָה, הִיא
25 בְּחִינַת יו"ד עִילָּאָה, יִרְאָה עִילָּאָה.
26 **וְהִנֵּה** אַף שֶׁהַיּוּ"ד (הַיִּרְאָה) הִיא עִיקָּרָא
27 וְשָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא, מִכָּל־מָקוֹם בִּכְדֵי
28 שֶׁתּוּשְׁלַם הַכַּוָּנָה דְּנִתְאַוֶּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ
44 הַיִּרְאָה הִיא הָעִיקָּר וְהַיְסוֹד שֶׁל כָּל הָעֲבוֹדָה, גַּם עֲבוֹדָה בְּדַרְגוֹת גְּבוֹהוֹת וְנַעֲלוֹת
45 וְלָכֵן עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ שֶׁל יִרְאַת ה' וְקַבָּלַת עוֹל מַמְשִׁיכִים
46 עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.
47 וְזֶה נִרְמָז גַּם בַּשֵּׁם יַעֲקֹב הָאָמוּר בְּפָסוּק "הַבָּאִים יִשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב" שֶׁהוּא
48 אוֹתִיּוֹת יו"ד עָקֵב[9]**,** הַיְנוּ
49 הַיּוּ"ד שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה, הַיּוּ"ד
50 שֶׁבִּבְחִינַת עָקֵב וְדַוְקָא עַל בְּחִינָה
51 זוֹ נֶאֱמַר "יִשְׁרֵשׁ" שֶׁהִיא הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁל כָּל
52 הַבְּחִינוֹת (גַּם אֵלֶּה שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה).
53 וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה
54 שֶׁדַּוְקָא הַיִּרְאָה הַתַּחְתּוֹנָה
55 הִיא שֹׁרֶשׁ וְעִיקַּר הַכֹּל, כִּי
56 נוֹסֵף לְזֶה שֶׁכָּל הַגְּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר
57 יוֹרֵד לְמַטָּה בְּיוֹתֵר[10]**,** בְּדוּגְמַת
58 חוֹמַת אֲבָנִים שֶׁכַּאֲשֶׁר הִיא נוֹפֶלֶת
59 הָאֲבָנִים שֶׁהָיוּ בְּשׁוּרוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת
60 הַגְּבוֹהוֹת יוֹתֵר נוֹפְלוֹת יוֹתֵר רָחוֹק
61 מֵהָאֲבָנִים שֶׁהָיוּ בְּשׁוּרוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת
62 הַנְּמוּכוֹת, כָּךְ דַּוְקָא אוֹר אֱלוֹקִי נַעֲלֶה
63 וְגָבוֹהַּ יוֹרֵד לְדַרְגוֹת נְמוּכוֹת יוֹתֵר,
64 וּבְעִנְיָנֵנוּ, דַּוְקָא "יִרְאָה תַּתָּאָה" שֶׁהִיא
65 יִרְאָה בְּמַדְרֵגָה נְמוּכָה, הִיא שֹׁרֶשׁ הַכֹּל
66 כִּי בָּהּ יֵשׁ מֵה"גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר", וּבְנוֹסֵף
67 לְכָךְ חֲרֵי יָדוּעַ[11] שֶׁכָּל הַדְּרָגוֹת
68 שֶׁבְּיִרְאָה מֵהָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר וְעַד
69 הַתַּחְתּוֹנָה בְּיוֹתֵר קְשׁוּרוֹת זוֹ בְּזוֹ,
70 וְנִמְצָא שֶׁהַנְּקוּדָה הַפְּנִימִית
71 שֶׁבְּיִרְאָה תַּתָּאָה, יו"ד תַּתָּאָה,
72 כְּמְבוֹאָר בְּקַבָּלָה וַחֲסִידוּת, הַיִּרְאָה
73 מְכַוֶּנֶת כְּנֶגֶד הָאוֹת יו"ד (שֶׁבְּשֵׁם הוי'),
74 וּכְשֵׁם שֶׁבִּיִּרְאָה יֵשׁ "יִרְאָה תַּתָּאָה" וְיֵשׁ
75 "יִרְאָה עִילָּאָה", כָּךְ בְּאוֹת יו"ד יֵשׁ
76 "יו"ד תַּתָּאָה" ו"יוד עִילָּאָה", וְאֲמָנָם
77 "יִרְאָה תַּתָּאָה" הַמְכַוֶּנֶת כְּנֶגֶד יו"ד
78 תַּתָּאָה הִיא בְּמַדְרֵגָה יוֹתֵר נְמוּכָה
79 מ"יִרְאָה עִילָּאָה" שֶׁכְּנֶגֶד יו"ד תַּתָּאָה,
80 אֲבָל הַנְּקוּדָה הַפְּנִימִית שֶׁל "יִרְאָה
81 תַּתָּאָה" הִיא בְּחִינַת יו"ד
82 עִילָּאָה, יִרְאָה עִילָּאָה וְנִמְצָא
83 שֶׁבְּעוֹמֶק שֶׁל "יִרְאָה תַּתָּאָה" יֵשׁ בְּעֶצֶם אֶת "יִרְאָה עִילָּאָה", וְלָכֵן "יִרְאָה תַּתָּאָה"
84 הִיא שֹׁרֶשׁ לְכָל הַמַּדְרֵגוֹת.
85 **וְהִנֵּה** אַף שֶׁהַיּוּ"ד (הַיִּרְאָה) הִיא עִיקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכוֹלָּא,
86 כְּמְבוֹאָר לְעֵיל, מִכָּל־מָקוֹם בִּכְדֵי שֶׁתּוּשְׁלַם הַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית שֶׁל

ביאור בדרך אפשר

בריאת העולם **דְּנִתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים**[12], שדווקא עולם הזה התחתון יהיה כלי ראוי להשראת השכינה **דְּעִנְיַן הַדִּירָה הוּא בְּכָל הַפְּרָטִים** וכשם שבדירה גשמית כפשוטה לא די בכך שהיא ראוייה למגורים באופן כללי אלא כל פרט שבה צריך להיות ראוי ומתאים למלא את ייעודו, כך בעשיית העולם הזה לדירה לאלוקות, **אֵינוֹ מַסְפִּיק עִנְיַן הַשֹּׂרֶשׁ וְהָעִיקָּר** עצם העובדה שלמטה מטה מושרשות כל הדרגות ודווקא הלמטה מטה הוא העיקר, **אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה** של האדם את ה' **בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים. וְזֶהוּ מַה שֶּׁמַּמְשִׁיךְ** הפסוק ואחרי "הבאים ישרש יעקב" אומר **יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֵּהַיּוּ"ד נִמְשָׁךְ לֹא רַק יַעֲקֹב, אֶלָּא גַּם יִשְׂרָאֵל אוֹתִיּוֹת לִי רֹאשׁ**[13], והרי הראש נעלה לאין שיעור מהעקב, **וְגַם** "ישראל" **מִלְּשׁוֹן**[14] **כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל,** "שרית" מלשון שררה, מלכות ושלטון, **שֶׁיִּהְיֶה שָׂרִיתָ (׳בַּעַל־הַבַּיִת׳** השולט) **בֶּאלֹקִים וַאֲנָשִׁים** של עולם הזה ואפילו של היפך הקדושה, **וְכוּ׳, שֶׁכּוֹבֵשׁ אוֹתָם** ומעביר אותם לצד הקדושה **וְעוֹשֶׂה אוֹתָם לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

אָמְנָם גַּם עִנְיָן זֶה של עשיית "דירה" לאלוקות בכל הפרטים שבעולם הזה, **אֵינוֹ מַסְפִּיק** עדיין, **כִּי אֶפְשָׁר** ייתכן **שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ תִּהְיֶה בִּד׳ אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה אוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,** ששייכים לקדושה גם מצד עצמם, **וְתַכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא לַעֲשׂוֹת אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ** גם את חלקי העולם הנחותים ביותר **לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ מַה שֶּׁמַּמְשִׁיךְ** הפסוק **אַחַר־כַּךְ** אחרי "הבאים ישרש יעקב, יציץ ופרח ישראל", **וּמְלְּאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה, שֶׁעִנְיָן זֶה** של "כיבוש" העולם והעלאתו לקדושה **נִמְשָׁךְ בְּכָל הָעוֹלָם - תֵּבֵל, וּבְאֹפֶן שֶׁוּמְּלְאוּ** היינו שהשפעת עבודתם של ישראל "ממלאת" את כל המציאות של כל העולם כולו, **וּבְאוֹפֶן דִּתְנוּבָה, כַּמְבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים**[15] מאמרי החסידות **דִּתְנוּבָה אוֹתִיּוֹת תְּבוּנָה, וְקָאֵי עַל סְפִירַת הַבִּינָה,** ובחינה נעלית זו באלוקות "ממלאה" את העולם, **וְגַם תְּנוּבָה אוֹתִיּוֹת תְּנוּ בָּהּ, מִלְּשׁוֹן נְתִינָה, דְּכָל הַנּוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה הוּא נוֹתֵן**[16], מושג הלכתי שמשמעו כי הנותן מתנה לחברו ואפשר לפרש את האמירה והמעשה שלו במובן רחב או במובן מצומצם, יש להניח כי הנותן מעוניין להרחיב את הנתינה (כי הנתינה נובעת מחיבה של הנותן למקבל) **דְּהַיְנוּ שְׁלֵמוּת הַהַמְשָׁכָה** האלוקית בעולם, שיהיה "דירה" מושלמת לאלוקות.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר כָּל זֶה עִם תְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה, דְּאִיתָא מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[17] **עַל שֵׁם גְּאוּלָּתָן נִקְרְאוּ** בני ישראל בשמות ראובן, שמעון **כו׳.** והמדרש הולך ומפרט איך השם של כל אחד מהשבטים קשור בגאולה (וזה לשונו: "ראובן שנאמר "ראה ראיתי את עני עמי", שמעון על שם "וישמע אלוקים את נאקתם", לוי על שם שנתחבר הקדוש־ברוך־הוא לצרתם מתוך הסנה, לקיים מה שנאמר "עמו אנכי בצרה", יהודה על שם שהודו להקדוש־ברוך־הוא, ישכר שנתן להם הקדוש ברוך הוא שכר שעבודם ביזת מצרים וביזת הים לקיים מה שנאמר "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", זבולון על שם שהשכין הקדוש־ברוך־הוא שכינתו בקרבם שנאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" ואין זבולון אלא בית המקדש שנאמר "בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים", ובנימין על שם "ימינך ה' נאדרי בכוח", דן על שם "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", נפתלי על שם תורה ומצוות שנתן להם הקדוש ברוך הוא שכתוב בהם "ומתוקים מדבש ונופת צופים", גד על שם המן שהאכילם הקדוש ברוך הוא שהוא "כזרע גד", אשר על שם שהיו מאשרין אותן כל שומעי גאולתן וגדולתן דכתיב "ואשרו אתכם כל הגויים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות", יוסף על שם שעתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף ולגאול את ישראל ממלכות הרשעה כשם שגאל אותם ממצרים דכתיב "והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו'", וכל הענין), **כְּלוֹמַר, שֶׁכְּבָר בָּעֵת שֶׁבָּאוּ** בני ישראל **לְמִצְרַיִם, בִּתְחִילַת הַיְרִידָה, כְּבָר אָז יֶשְׁנָהּ** ההשלמה של **תַּכְלִית הַכַּוָּנָה, יְרִידָה צוֹרֶךְ עֲלִיָּה, גְּאוּלָּתָן**

ביאור בדרך אפשר

1 יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים[12], דְּעִנְיַן הַדִּירָה הוּא
2 בְּכָל הַפְּרָטִים, אֵינוֹ מַסְפִּיק עִנְיַן הַשֹּׂרֶשׁ וְהָעִיקָּר,
3 אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה בִּפְרָטֵי הָעִנְיָנִים.
4 וְזֶהוּ מַה שֶּׁמַּמְשִׁיךְ יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל, שֶׁמֵּהַיּוּ"ד
5 נִמְשָׁךְ לֹא רַק יַעֲקֹב - יו"ד עָקֵב, אֶלָּא גַּם יִשְׂרָאֵל
6 אוֹתִיּוֹת לִי רֹאשׁ[13], וְגַם מִלְּשׁוֹן[14] כִּי שָׂרִיתָ עִם
7 אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל, שֶׁיִּהְיֶה שָׂרִיתָ (׳בַּעַל־
8 הַבַּיִת׳) בֶּאלֹקִים וַאֲנָשִׁים וְכוּ׳, שֶׁכּוֹבֵשׁ אוֹתָם
9 וְעוֹשֶׂה אוֹתָם לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

10 אָמְנָם גַּם עִנְיָן זֶה אֵינוֹ מַסְפִּיק, כִּי אֶפְשָׁר
11 שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ תִּהְיֶה בִּד׳ אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה
12 אוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְתַכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא לַעֲשׂוֹת
13 אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ מַה
14 שֶּׁמַּמְשִׁיךְ אַחַר־כַּךְ וּמְלְּאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה,
15 שֶׁעִנְיָן זֶה נִמְשָׁךְ בְּכָל הָעוֹלָם - תֵּבֵל, וּבְאֹפֶן
16 שֶׁוּמְּלְאוּ, וּבְאוֹפֶן דִּתְנוּבָה, כַּמְבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים[15]
17 דִּתְנוּבָה אוֹתִיּוֹת תְּבוּנָה, וְקָאֵי עַל סְפִירַת הַבִּינָה,
18 וְגַם תְּנוּבָה אוֹתִיּוֹת תְּנוּ בָּהּ, מִלְּשׁוֹן נְתִינָה, דְּכָל
19 הַנּוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה הוּא נוֹתֵן[16], דְּהַיְנוּ שְׁלֵמוּת
20 הַהַמְשָׁכָה.

21 וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר כָּל זֶה עִם תְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה, וְאֵלֶּה
22 שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה,
23 דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[17] עַל שֵׁם גְּאוּלָּתָן נִקְרְאוּ כו׳.
24 כְּלוֹמַר, שֶׁכְּבָר בָּעֵת שֶׁבָּאוּ לְמִצְרַיִם, בִּתְחִילַת
25 הַיְרִידָה, כְּבָר אָז יֶשְׁנָהּ תַּכְלִית הַכַּוָּנָה, יְרִידָה

---

12) תנחומא נשא טז, ועוד. 13) סהמ"צ להצ"צ טו, ב — בשם הזהר. וראה שעה"פ וישלח לב, כב. ועוד. 14) וישלח לב, כט. 15) תו"א פרשתנו נד, א. ועוד. 16) ב"ב נג, א. 17) שמו"ר פ"א, ה.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל יִשְׂרָאֵל בדומה לאמור לעיל שבמדרגות התחתונות ישנו ה"שורש" וה"עיקר" של המדרגות העליונות. **וְעַד שֶׁגְּאוּלָּה זוֹ הִיא בְּאוֹפֶן הַמְבֹאָר בַּפָּרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, וָאֵרָא גו'**[18], **גִּילוּי בִּבְחִינַת רְאִיָּה**[19], **דְּאֵינָהּ דּוֹמָה רְאִיָּה לִשְׁמִיעָה**[20], אלא הראייה נעלית מהשמיעה הרבה יותר ובראיה דווקא הדברים נקלטים ונתפסים עמוק בנפש הרבה יותר מאשר בשמיעה **שֶׁזֶּהוּ תּוֹכֶן הַגִּילוּי דִּלְעָתִיד**, שאז יהיה גילוי אלוקות שבאופן שנקלט ונתפס בראייה **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21] **וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו. וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן דִּרְאִיָּה, לְפִיכָךְ הַגִּילוּי הוּא לְכוּלָּם בְּשָׁוֶה, יַחְדָּו דָּיְקָא** כי בשמיעה שעניינה הבנה והשגה יש חילוקי דרגות אבל בראייה כולם רואים בשווה. **דְּזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב**[22] **אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל גו'**, שירת הים, **נֶאֱמְרָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד אֲפִילוּ עוּבָּרִין שֶׁבְּמְעֵי אִמָּן**[23], **וְכוּלָּם אָמְרוּ הַשִּׁירָה בְּיַחַד (וּבְנוּסַח אֶחָד) עַד שֶׁנֶּאֱמַר אָז יָשִׁיר לְשׁוֹן יָחִיד**. וכל זה הוא מפני שהשירה נאמרה על גילוי אלוקות באופן של ראייה ("וירא ישראל את היד הגדולה...) שכולם שווים בו וממילא מתאחדים בשירה על זה. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בַּשִּׁירָה הָעֲשִׂירִית**[23], **שֶׁגַּם עַל זֶה נֶאֱמַר אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[24] **שָׁר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא יָשִׁיר**, ומדיוק הלשון "אז ישיר", בלשון עתיד, לומדים **דְּקָאֵי**

ביאור בדרך אפשר

שהכוונה **עַל הַשִּׁירָה דִּלְעָתִיד, שֶׁגַּם אָז** בשירה העשירית שתהיה לעתיד לבוא, שירה על הגאולה השלימה, **יִהְיֶה זֶה בִּלְשׁוֹן יָחִיד, דְּהַיְנוּ כּוּלָּם בְּשָׁוֶה. וּבִכְּפָרֵט שֶׁאוֹמְרִים זֶה** את שירת "אז ישיר" **בְּכָל יוֹם בִּתְפִילַּת שַׁחֲרִית לְאַחֲרֵי פְּסוּקֵי דִּזְמְרָה [וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁזֶּהוּ** השירה **הַסִּיּוּם וְהַסַּךְ־הַכֹּל דִּפְסוּקֵי דִּזְמְרָה], וְהַיְנוּ** בתחילת היום **לְפָנֵי הַיְרִידָה** של האדם **לָעוֹלָם לַעֲסוֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, הַנְהֵג בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ**, שהרי התפילה היא לפני כל העיסוק בענייני העולם **וַאֲפִילוּ לִפְנֵי לִימוּד הַתּוֹרָה**, שהרי הורו חכמינו ז"ל שסדר העבודה בבוקר הוא **מִבֵּית הַכְּנֶסֶת** מקום התפילה **לְבֵית הַמִּדְרָשׁ**[25] מקום התורה, הרי שיש להקדים את התפילה, כולל פסוקי דזמרה, לא רק לעיסוק בענייני העולם, אלא אפילו ללימוד התורה, **וְאַחַר־כַּךְ מְסַיְּמִים בַּתְּפִלָּה אַךְ**[26] **צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ** פסוק שמדבר על הגאולה, כאשר "ישבו" אל מול פני ה' ויראו אלוקות בגלוי.

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁיִּקּוּמוּ זֶה תוכן הפסוק שבו מסיימים את התפילה **בְּפוּעַל, שֶׁיִּהְיֶה אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ מַמָּשׁ, בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, וּבִמְהֵרָה בְיָמֵינוּ מַמָּשׁ.**

1 צוֹרֶךְ עֲלִיָּה, גְּאוּלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְעַד שֶׁגְּאוּלָּה
2 זוֹ הִיא בְּאוֹפֶן הַמְבֹאָר בַּפָּרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה,
3 וָאֵרָא גו'[18], גִּילוּי בִּבְחִינַת רְאִיָּה[19], דְּאֵינָהּ דּוֹמָה
4 רְאִיָּה לִשְׁמִיעָה[20], שֶׁזֶּהוּ תּוֹכֶן הַגִּילוּי דִּלְעָתִיד,
5 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[21] וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר
6 יַחְדָּו. וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בְּאוֹפֶן דִּרְאִיָּה, לְפִיכָךְ הַגִּילוּי
7 הוּא לְכוּלָּם בְּשָׁוֶה, יַחְדָּו דָּיְקָא. דְּזֶהוּ גַּם מַה
8 שֶׁכָּתוּב[22] אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל גו',
9 שֶׁשִּׁירָה זוֹ נֶאֱמְרָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד
10 אֲפִילוּ עוּבָּרִין שֶׁבִּמְעֵי אִמָּן[23], וְכוּלָּם אָמְרוּ
11 הַשִּׁירָה בְּיַחַד (וּבְנוּסַח אֶחָד) עַד שֶׁנֶּאֱמַר אָז
12 יָשִׁיר לְשׁוֹן יָחִיד. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא
13 בַּשִּׁירָה הָעֲשִׂירִית[23], שֶׁגַּם עַל זֶה נֶאֱמַר אָז יָשִׁיר
14 מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[24] שָׁר
15 לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא יָשִׁיר, דְּקָאֵי עַל הַשִּׁירָה דִּלְעָתִיד,
16 שֶׁגַּם אָז יִהְיֶה זֶה בִּלְשׁוֹן יָחִיד, דְּהַיְנוּ כּוּלָּם
17 בְּשָׁוֶה. וּבִכְּפָרֵט שֶׁאוֹמְרִים זֶה בְּכָל יוֹם בִּתְפִילַּת
18 שַׁחֲרִית לְאַחֲרֵי פְּסוּקֵי דִּזְמְרָה [וְיֵשׁ אוֹמְרִים
19 שֶׁזֶּהוּ הַסִּיּוּם וְהַסַּךְ־הַכֹּל דִּפְסוּקֵי דִּזְמְרָה], וְהַיְנוּ
20 לִפְנֵי הַיְרִידָה לָעוֹלָם לַעֲסוֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם,
21 הַנְהֵג בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וַאֲפִילוּ לִפְנֵי לִימוּד
22 הַתּוֹרָה, מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ[25], וְאַחַר־כַּךְ
23 מְסַיְּמִים בַּתְּפִלָּה אַךְ[26] צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ
24 יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ. וִיהִי־רָצוֹן שֶׁיִּקּוּמוּ זֶה בְּפוּעַל,
25 שֶׁיִּהְיֶה אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ מַמָּשׁ,
26 בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, וּבִמְהֵרָה בְיָמֵינוּ מַמָּשׁ.

---

18) יד, ב. 19) ראה תו"א ר"פ וארא, ועוד. 20) ראה מכילתא יתרו יט, ט. 21) ישעי' מ, ה. וראה לקו"ת צו יז, ב. ובכ"מ. 22) בשלח טו, א. 23) ראה מכילתא בשלח שם. 24) סנהדרין צא, ב. פירש"י בשלח שם. 25) ראה סוף ברכות. 26) תהלים קמ, יד. וראה גם סד"ה ויחי יעקב דשבת שעברה (נדפס לעיל). וש"נ.

בס"ד. משיחות שבת פרשת שמות, י"ט טבת ה'תנש"א.

א. בפסוק הראשון שבהתחלת פרשת וספר שמות – "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו" – יש כמה דיוקים, ומהם:

א) "הבאים מצרימה", לשון הוה, מתאים לומר בזמן ביאתם למצרים – כמו שכתוב בפרשת ויגש[1] "ויבואו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו.. ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה"; מה־שאין־כן בהתחלת ספר שמות, כשבני ישראל נמצאים כבר במצרים ימים רבים [אלא שהכתוב חוזר ומספר (בקיצור) על־דבר בואם למצרים (כהקדמה להמשך הסיפור אודות שעבוד מצרים, ובעיקר, אודות הגאולה ממצרים[2])] – מתאים יותר לומר בלשון עבר, "ואלה שמות בני ישראל אשר באו מצרימה", כבסיום הכתוב "איש וביתו באו"?

ב) מהו הטעם שבהתחלת הפסוק נאמר "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", ובהמשך הפסוק עצמו נאמר "את יעקב" – יעקב דוקא?

ג) מהו הטעם לשינוי לשון הכתובים – שבפרשת ויגש נאמר "הבאים מצרימה יעקב ובניו", ובפרשתנו נאמר "הבאים מצרימה את יעקב"?

ב. בביאור דיוק הלשון "הבאים מצרימה" – איתא במדרש[3]:

"הבאים מצרימה, וכי היום באים, והלא ימים רבים היו להם משבאו למצרים? אלא, כל זמן שיוסף היה קיים לא היה להם משוי של מצרים, מת יוסף נתנו עליהם משוי, לפיכך כתיב הבאים, כאילו אותו יום נכנסו למצרים".

וצריך ביאור בנוגע להלימוד וההוראה בעבודת האדם:

ובהקדמה – "התורה היא נצחית"[4], ו"בכל יום יהיו בעיניך חדשים"[5], ובהדגשה יתירה בזמן שקורין פרשה זו בתורה בציבור, שאז "צריכים לחיות" עם הענינים שבפרשה זו[6].

ועל־פי־זה צריך להבין הקשר והשייכות ד"הבאים מצרימה" ("כאילו אותו יום נכנסו למצרים") לימינו אלה:

כיון שלפי כל הסימנים שבדברי חכמינו ז"ל עומדים אנו בסוף זמן הגלות, לאחרי שכבר "כלו כל הקיצין"[7], וכבר עשו תשובה, ובלשונו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (לפני עשרות שנים) שכבר סיימו את כל עניני העבודה, גם "צחצוח הכפתורים"[8], ועומדים מוכנים ("עמדו הכן כולכם") לקבל פני משיח צדקנו[9] – מהו הפירוש, הלימוד וההוראה מהענין ד"הבאים מצרימה", "כאילו אותו יום נכנסו למצרים" כשעומדים בסמיכות ממש להיציאה ממצרים?!

ג. ויובן בהקדם הביאור בכללות הענין ד"ואלה שמות בני ישראל", שפסוק זה הוא הפתיחה דספר שמות והספרים שלאחריו (הן ד' ספרי חומש, והן כל כ"ד ספרי קודש דתורה שבכתב[10]) – סיפור חייהם (דברי הימים) של בני ישראל ועבודתם בקיום התורה ומצוות[11]:

החילוק שבין ספר שמות (והספרים שלאחריו) לספר בראשית – שספר בראשית הוא סיפור חייהם ועבודתם של האבות, אברהם יצחק ויעקב[12], כמודגש בשמו: "ספר הישר"[13], "זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים"[14]; ולאחרי זה מתחיל

---

1) מו, ו־ח.

2) להעיר, שהגאולה ממצרים היא התוכן דכל ספר שמות – שנקרא "ספר הגאולה" (רמב"ן ס"פ פקודי). וראה ב"ר פ"ג, ה: "ויהי אור כנגד ספר ואלה שמות, שבו יצאו ישראל מאפילה לאורה".

3) שמו"ר ריש פרשתנו (פ"א, ד). תנחומא שם ג.

4) תניא רפי"ז. וראה תו"ח ריש פרשתנו: "התורה נצחית היא ומדברת בכל זמן ובכל דור".

5) פרש"י תבוא כו, טז. ועוד.

6) "היום יום" ב' חשון. ובכ"מ.

7) סנהדרין צז, ב.

8) שיחת שמח"ת תרפ"ט.

9) ראה "היום יום" ט"ו טבת. ובכ"מ.

10) וכיון ש"ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא" (ראה תענית ט, א. זח"ג רכא, א) – ה"ז כולל כל הענינים דתושבע"פ, אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בסוף כל הדורות.

11) בהבא לקמן – ראה תו"ח לך לך פד, ד ואילך. חיי שרה קלה, א ואילך. המשך תער"ב ח"ג ע' א'שעד.

12) וכן יוסף – "אלה תולדות יעקב יוסף", "כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף" (וישב לז, ב ובפירש"י), כידוע שע"י יוסף נמשכים ומתגלים עניניו של יעקב למטה (ראה לקו"ש חט"ו ע' 436. וש"נ).

13) ש"ב א, יח.

14) ע"ז כה, א. הובא בפרש"י עה"פ.

ספר שמות, "ואלה שמות בני ישראל" — סיפור חייהם ועבודתם של הבנים, שממשיכים בדרכם של האבות, על־פי ההוראה והנתינת־כח של האבות, "מעשה אבות סימן לבנים"[15].

ועל־פי־זה מובן הטעם דהקדמת ספר בראשית לפני שאר הספרים, אף ש"עיקר התורה הן ספר שמות ושאר הספרים שכותב ומספר בפירוש מעשה המצוות" — "לפי שספר זה (שעיקרו "סיפור תולדות האבות.. בפרטי מעשיהם וכל קורותם") הוא השרש הראשון לכל המצוות שנכתבו בספרים האחרים", כיון שהנתינת־כח לקיום כל המצוות שבשאר הספרים היא על־ידי מעשה האבות שבספר בראשית, ולכן נקרא בשם "ספר הישר", "מפני שהוא שם הכולל והמקור לכל המצוות הכתובים בספרים שאחריו, שנקראו דרכי היושר והאמת, כמו שכתוב[16] כי ישרים דרכי ה'"[17].

ד. ליתר ביאור:

אף־על־פי שעבודת האבות (בספר בראשית) היתה לפני מתן־תורה, ועבודת הבנים (בספר שמות והספרים שלאחרי־זה) רובה ככולה היא לאחרי (יציאת מצרים שהיתה הקדמה[18] ל)מתן־תורה[19], שאז "בטל (הקב"ה) גזירה ראשונה, ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים"[20], שעל־ידי העבודה דקיום התורה ומצוות נעשה המשכת וגילוי הקדושה למטה, שהדברים הגשמיים שבעולם נעשים חפצא דקדושה (מה־שאין־כן לפני מתן־תורה) [21] — הרי, החידוש דמתן־תורה (המשכת הקדושה למטה) גופא נעשה לאחרי ההקדמה וההכנה דעבודת האבות, אשר "האבות הן הן המרכבה"[22], שבהיותם בעולם־הזה התחתון היו בבחינת "מרכבה" להקב"ה כמו למעלה, ולכן נקראו "ישרים", כמו קו ישר שנמשך למטה כמו שהוא למעלה (ללא שינוי)[23], ועל־ידי־זה הכינו את כל עבודת הבנים בהמשכת אלקות למטה בקיום התורה ומצוות לאחרי מתן־תורה.

אלא, שעבודת האבות היא (רק) הכנה ונתינת־כח להמשכת הקדושה למטה, והחידוש שבעבודת הבנים לגבי עבודת האבות הוא בהעבודה בפועל, היינו, לא רק האפשרות להמשכת הקדושה למטה, אלא המשכת הקדושה למטה בפועל, אשר על־ידי העבודה בפועל ניתוסף עילוי הכי גדול, עד כדי כך, שבשביל זה היתה בריאת כל סדר ההשתלשלות — נתאווה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים[24], שמציאות התחתון תהיה דירה לו יתברך בפועל ובגלוי[25].

ומזה מובן שספר שמות והספרים שלאחרי־זה (עבודת הבנים) הם כמו פירוש וביאור לספר בראשית (עבודת האבות)[26] — על־דרך ובדוגמת הפירוש והביאור דבינה לחכמה, תורה שבעל־פה לתורה שבכתב[27] — לפרש ולבאר אופן העבודה דהמשכת אלקות למטה בפועל ממש.

15) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. וראה גם תו"ח שם.

16) הושע בסופו.

17) תו"ח שם.

18) כמ"ש בפרשתנו (ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

19) ובלשון הכתוב בר"פ וארא (שמתחילים לקרוא במנחה) — "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל־ל שד־י ושמי ה' לא נודעתי להם .. לכן אמור לבני ישראל אני ה'", היינו, שלהאבות לא נתגלה שם הוי' לאמיתתו, כי־אם ל"בני ישראל", לבנים דוקא, כיון שגילוי שם הוי' לאמיתתו נתחדש במתן־תורה (ראה בארוכה תו"א ריש פרשתנו. ובכ"מ).

20) תנחומא וארא, טו. שמו"ר פי"ב, ג.

21) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ואילך. ועוד.

22) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. ועוד. וראה תניא פכ"ג. רפל"ד. ובכ"מ.

23) ובהדגשה יתירה בנוגע ליעקב ("בחור שבאבות"), שמדתו מדת האמת ("תתן אמת ליעקב") — ש"נקרא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה, מרום המעלות ומדרגות עד סוף כל דרגין, ובכל מעלה ומדרגה מבריח תוך נקודה האמצעית שהיא נקודת ובחי' מדת אמת שלה כו'" (תניא ספי"ג. וראה שם אגה"ק ס"ו. ובכ"מ).

24) ראה תנחומא נשא טז. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

25) ואולי י"ל שגם לולי העבודה בפועל, הרי למעלה אין כח חסר פועל (ראה פרדס שער יא (שער הצחצחות) פ"ג. הובא ונת' בסה"מ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"א. ובכ"מ).

26) ראה תו"ח חיי שרה שם. ובארוכה — המשך תער"ב שם (וראה גם תו"א ואוה"ת ריש פרשתנו — מעלת (הבירור ד)תושבע"פ על תושב"כ).

27) עפ"ז יש לבאר הקשר והשייכות דפרשת שמות לכ'* טבת (שחל בשבוע דפ' שמות או שמתברך משבת פ' שמות, ובשנה זו חל במוצאי ש"פ שמות), יום ההילולא דהרמב"ם ז"ל (ראה לקו"ש חכ"ו ע' 26. וש"נ) — שחיבורו העיקרי "משנה תורה**", לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע

*) ר"ת כתר, ומספרו עשרים – בגימטריא כתר (ראה לקו"ת שה"ש לה, ג, ובכ"מ). ולהעיר מהשייכות לחיבור "משנה תורה", "מקבץ לתורה שבעל־פה כולה" – שגילוי רצון העליון, בחי' הכתר, הוא בתושבע"פ דוקא (ראה תניא אגה"ק סכ"ט).

**) ונקרא (גם) "יד החזקה" – די"ל ולרמז (לחדודא עכ"פ) לזה בסיום פרשת שמות: "כי ביד חזקה ישלחם" – שהיציאה מהגלות (מצרים) היא בזכות לימוד "יד החזקה", כמארז"ל (ויק"ר פ"ז, ג) "אין הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות (הלכות פסוקות), שנאמר גם כי יתנו

ה. וה"פתיחה" לעבודתם של הבנים להביא בפועל **(הנתינת־כח של האבות ב)המשכת אלקות למטה, היא בהתחלת ספר (ופרשת) שמות — "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו":**

עבודתם של הבנים בגילוי והמשכת אלקות למטה, **שבשביל זה "באים** מצרימה" **(תחתון שאין תחתון למטה ממנו), היא — על־ידי־זה שניכר בהם בגלוי (מראה באצבעו ואומר "אלה") שהם "בני ישראל", בנים של** האבות, **עד ל"בחור שבאבות"**[28], **וכפי שנקרא (בשם המעלה) "ישראל".**

וההסברה בזה:

"ישראל" — הוא על שם "כי שרית **עם אלקים ועם אנשים ותוכל"**[29], **ויתירה מזה — "ישראל" אותיות "לי** ראש"[30], **בחינת ה"ראש" כביכול של הקב"ה, ש"הם נעשים להקב"ה בחינת ראש כביכול"**[31], **להיותם למעלה גם מבחינת הראש (המוח והגולגלת, חכמה ורצון) כחלק "הגוף" דהקב"ה, כיון שמציאותם היא חד ממש ("ישראל וקודשא־בריך־הוא כולא חד"**[32]**) עם** מהותו ועצמותו

ממנו תורה שבעל־פה כולה" (כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו), פירוש וביאור דתושבע"פ לתושב"כ*** — שדוגמתו בתושב"כ עצמה ("ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא") הוא הפירוש וביאור דספר שמות (והספרים שלאח"ז) לספר בראשית. ולהעיר, שיום ההילולא שלו (גמר ושלימות "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו"****) הוא בסמיכות לפרשת שמות.

28) ב"ר רפע"ו.

29) וישלח לב, כט.

30) תו"א פרשתנו נ, א ואילך. וראה בהנסמן במאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א ס"ע צה.

31) לקו"ת שלח מח, ב. ובכ"מ.

32) ראה זח"ג עג, א.

בגוים עתה אקבצם" (ראה תו"א פרשתנו מט, ג), ודוגמתם בספר "יד החזקה" – הלכות פסוקות, "בלשון קצר וצח כלשון המשנה" (הקדמת הכס"מ לספר הי"ד).

***) כמ"ש בהתחלת ההקדמה: "כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו, שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה, תורה זו תורה שבכתב, והמצוה זו פירושה", וממשיך לבאר השלשלת דקבלת תורה שבעל־פה מדור לדור, ומסיים "נמצא מרב אשי עד משה רבינו ע"ה ארבעים דורות" – ולהעיר ולרמז ד"בן ארבעים לבינה" (אבות ספ"ה).

****) ובפרט שמספר שנות חייו הי' שבעים שנה (ראה סדה"ד בערכו – ד"א תתקכ"ז) – מספר הקשור ומורה על שלימות חיי האדם ושלימות עבודתו בבירור העולם (בירור ז' המדות שבאדם, ובירור העולם שנברא בז' המדות – כפי שכל מדה כלולה מיו"ד), ובלשון חז"ל (ב"ר רפנ"ח) "הן תמימים .. שנותם תמימים".

יתברך **(שלמעלה מהראש), ובלשון הכתוב**[33] "חלק אלקה ממעל **(ורבינו הזקן**[34] **מבאר ומפרש)** ממש", **אשר** "העצם **כשאתה תופס** בחלקו **אתה תופס** בכולו"[35].

ומובן, שבדרגא ד"ישראל" אין נתינת מקום להירידה "מצרימה" — מדידה והגבלה, "מצרים" מלשון מיצר וגבול, **ועל־אחת־כמה־וכמה מצב של** גלות, **"מצרים" כפשוטו** ("כל המלכיות נקראו על **שם מצרים על שם שהם** מצירות כו'"[36]) **— כיון** ש"שרית **עם אלקים ועם אנשים (ועל־אחת־כמה־וכמה עם מצרים)** ותוכל", **ולא עוד אלא שנעשה בבחינת "לי ראש", ובודאי שלגבי ה"ראש" דמלך מלכי המלכים הקב"ה לא שייך ענין של מיצר** וגבול, **ועל־אחת־כמה־וכמה ענין של גלות.**

הירידה "מצרימה" שייכת רק בדרגא שלמטה מ"ישראל" — "בני **ישראל (שהם) הבאים מצרימה", וכהמשך הכתוב "(הבאים מצרימה) את** יעקב", **מלשון** עקב, **ועד ש"ידו אוחזת** בעקב עשו"[37].

ובפרטיות יותר — יש חילוק בין פרשת ויגש, שבה נאמר "הבאים מצרימה יעקב **ובניו", לפרשתנו, שבה נאמר "הבאים מצרימה** את **יעקב":**

הירידה למצרים שבפרשת ויגש שאינה במצב של גלות[38] **— שייכת גם ביעקב ("הבאים מצרימה יעקב ובניו"), מה־שאין־כן הירידה למצרים שבפרשתנו שהיא במצב של** גלות **— אינה שייכת ליעקב**[39] **(כבפשטות הענינים ששעבוד מצרים התחיל רק לאחרי מיתת יעקב**[40] **(ויוסף**[41]**)), ורק בדרגא ד"את יעקב", הטפל ליעקב**[42]**, נעשית הירידה לגלות מצרים באופן ד"איש** וביתו באו".

33) איוב לא, ב.

34) תניא רפ"ב.

35) כש"ט הוספות סקט"ז. וש"נ.

36) ב"ר פט"ז, ד.

37) תולדות כה, כו.

38) ואדרבה: "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" — בגימטריא טוב, מבחר שנותיו, "כאילו כל ימיו הי' בטובה" (תדבא"ר פ"ה).

39) דאף ש"יעקב" הוא מלשון "עקב" (ועד להירידה ד"ידו אוחזת בעקב עשו"), הרי, בתחילתו יש יו"ד (יו"ד עקב), ר"ת דשם הוי', והיו"ד נעשה ראש התיבה ד"יעקב", שהוא העיקר וגובר על ה"עקב", שגם בה"עקב" יומשך היו"ד דשם הוי'.

40) ב"ר ופירש"י ר"פ ויחי.

41) ראה מדרשים שבהערה 3.

42) תו"ח ריש פרשתנו. שם קח, ב.

וכיון שגם "בני ישראל.. את יעקב איש וביתו באו" הם "בני ישראל", אשר גם בהיותם בדרגת "בנים" שלמטה מדרגת ה"אבות" שייכים הם להאבות[43], ומקבלים בירושה כל עניני האבות[44] עד ל"בחור שבאבות", "ישראל" – לכן, לא זו בלבד שהירידה מצרימה אינה פועלת בהם שינוי וחסרון חס־ושלום, כמאמר רבותינו ז"ל[45] "ראובן ושמעון נחתין, ראובן ושמעון סלקין", "שלא שינו את שמם וכו'" ("ואלה שמות[46] בני ישראל"), אלא אדרבה, שניתוסף אצלם עילוי גדול יותר על־ידי הבירור דמצרים, כמו שכתוב בהמשך הפרשה[47] "ונצלתם את מצרים", "כמצודה שאין בה דגן וכמצולה שאין בה דגים"[48], שזהו ענין בירור והעלאת ניצוצות הקדושה[49].

ו. על־פי־זה יש לבאר גם הדיוק "הבאים מצרימה" (לשון הוה), שגם לאחרי ש"ימים רבים היו להם משבאו למצרים", הרי זה "כאילו אותו יום נכנסו למצרים":

כיון ש"בני ישראל" מקבלים בירושה כל עניני האבות, עד ל"בחור שבאבות" "ישראל" ("כי שרית גו'", "לי ראש") – הרי, מצד בחינת "ישראל" שבהם (מציאותם האמיתית) אין להם שייכות כלל למצרים; וביאתם למצרים ("בני ישראל הבאים מצרימה") – הוא ענין של חידוש אצלם, כיון שמצד־עצמם אין להם שייכות למצרים.

ולכן, גם כשנמצאים במצרים (הן בגלות מצרים, והן בגלויות שלאחרי־זה, עד לגלות זה האחרון) "ימים רבים", הרי זה "כאילו אותו יום נכנסו למצרים" – דכיון שמציאותם האמיתית ("בני ישראל") היא תמיד למעלה משייכות למצרים, והיותם במצרים היא חידוש, הרי כל יום נוסף שנמצאים במצרים – גם לאחרי "ימים רבים", ועד לסוף זמן הגלות – הוא "כאילו אותו יום נכנסו למצרים".

וזוהי גם נתינת־כח לעבודתם של הבנים בהמשכת וגילוי אלקות למטה, עד לתחתון שאין תחתון למטה ממנו (מתחיל מ"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה") – שכיון שמצד מציאותם האמיתית ("בני ישראל") אינם שייכים למצרים, והיותם במצרים (לא במקומם האמיתי) הוא באופן ד"הבאים מצרימה", לשון הוה, "כאילו אותו יום נכנסו למצרים", וב"אותו יום" גופא ברגע זה (רגע ההוה) ממש – מודגשת יותר אצלם כוונת ותכלית בואם מצרימה[50], שברגע זה ("רגע כמימריה"[51], שיש בו שיעור זמן דאמירת ג' אותיות "רגע") ימלאו שליחותו של הקב"ה לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

ועל־דרך־זה בכל רגע ורגע ש"באים מצרימה" מחדש, ועד לרגע האחרון דזמן הגלות – שגם לאחרי כל אריכות וקושי הגלות, אינם שייכים לגלות, ואין זה מקומם, כך שהיותם בגלות ברגע זה, רגע האחרון של הגלות, אינו המשך טבעי לגלות ארוכה וקשה[52], אלא מצב חדש, "כאילו אותו יום (ואותו רגע) נכנסו מצרים", ולכן נעשית העבודה כל משך זמן הגלות עד לרגע האחרון דזמן הגלות בכל התוקף, ומתוך תוקף האמונה בביאת המשיח, ציפיה ותקוה חזקה לביאתו תיכף ומיד וממש.

ז. וביאור הענין בעבודת האדם בכל יום:

איתא במשנה[53] "בכל דור דור (ומבאר רבינו הזקן[54] שהכוונה בזה היא "כל יום ויום") חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא (היום[54]) ממצרים" – ש"היא יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף..

43) ויש לומר, שמרומז בדיוק הלשון "ואלה" (בתוספת וא"ו), "כל מקום שנאמר .. ואלה מוסיף שבח על הראשונים" (שמו"ר ריש פרשתנו (פ"א, ב)) – הדגשת ההמשך להראשונים ובאופן של הוספה (מוסיף) על הראשונים, היינו, שהבנים ממשיכים בדרך האבות, ובאופן של הוספה, ע"י הנעשי' בפועל, כנ"ל ס"ד.

44) ובלשון המשנה (עדיות פ"ב מ"ט) – "האב זוכה לבן כו'". וראה תו"א ר"פ וארא. ובכ"מ.

45) ויק"ר פל"ב, ה. וש"נ.

46) להעיר, שאף שה"שם" ("שמות") הו"ע חיצוני, לכאורה, שהרי מצד־עצמו אינו צריך שם, כי־אם בשביל הוולת שיוכל לקרותו בשמו, מכל־מקום קשור השם עם עצם הנפש, שלכן, כשאדם נמצא במצב של התעלפות, ר"ל, מעוררים אותו ע"י הקריאה בשמו, שעי"ז מתחדשת המשכת החיות מעצם הנפש (ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 37. וש"נ).

47) ג, כב.

48) ברכות ט, ב.

49) ראה תו"א בא ס, ג. ובכ"מ.

50) משא"כ אילו היו מתרגלים ח"ו לבואם מצרימה (לאחרי ש"ימים רבים היו להם משבאו למצרים"), עד שאין חידוש בדבר, כאילו נמצאים במקומם.

51) ברכות ז, א.

52) שבגלל זה יכולה להיות נתינת־מקום לחלישות ח"ו בתוקף העבודה דקיום התומ"צ, או בתוקף האמונה בביאת המשיח והציפי' לביאתו.

53) פסחים קטז, ב.

54) תניא פמ"ז.

ליכלל ביחוד אור אין־סוף ברוך־הוא על־ידי עסק התורה והמצוות בכלל, ובפרט בקבלת עול מלכות שמים בקריאת־שמע, שבה מקבל וממשיך עליו יחודו יתברך בפירוש באמרו ה' אלקינו ה' אחד.. והיא בחינת יציאת מצרים, ותקנו פרשת יציאת מצרים בשעת קריאת־שמע דוקא"[54].

ויש לומר, שב"לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים" נכלל גם שב"אותו יום (לפני־זה) נכנס למצרים" — שהרי, היציאה ממצרים שייכת רק לאחרי הכניסה למצרים, וכיון שאתמול כבר יצא ממצרים, לא שייך שיצא גם היום ממצרים אלא־אם־כן נכנס למצרים ביום זה.

כלומר: הכוונה כאן היא לא רק שגם לאחרי היציאה ממצרים אתמול, נמצא היום במצרים, כיון שלגבי דרגתו היום (שלמעלה מדרגתו אתמול) הרי זה נחשב עדיין ל"מצרים" — שהרי על־פי־זה מודגש המשך המצב הקודם שנמצא במצרים, ולא הכניסה למצרים מחדש — אלא הכוונה היא שהיותו במצרים היום הוא (לא המשך למצב קודם, אלא) מצב חדש, "כאילו אותו יום נכנס למצרים", שכל עובדת היותו במצרים (גם לפני־זה) היא דבר חידוש לגבי מציאותו שאינו שייך למצרים.

ח. וההסברה בזה:

"כל אדם כשהקב"ה מחזיר לו נשמתו נעשה כבריה חדשה, כמו שכתוב[55] חדשים לבקרים כו', שהאדם מפקיד נשמתו (באמרו בקריאת־שמע על המיטה "בידך אפקיד רוחי"[56]) עיפה, הקב"ה מחזיר לו חדשה ורגועה"[57], ולכן, בהתחלת כל יום אומר כל אחד ואחד מישראל "מודה אני לפניך כו' שהחזרת בי נשמתי", וממשיך לומר בברכות השחר "נשמה שנתת בי טהורה היא", שגם בהיותה בי, נשמה בגוף, ניתנה מהקב"ה ("כל הנותן בעין יפה הוא נותן"[58]) כמו שהיא במעמד ומצב ד"טהורה היא", כאמור, "חלק אלקה ממעל ממש"[59], שעל־ידו תופסים כביכול בהעצם ממש.

וכיון שזה־עתה נעשה "בריה חדשה" על־ידי־זה שהקב"ה החזיר לו נשמתו, "חלק אלקה ממעל ממש" — הרי מצד מציאותו אין לו שייכות למצרים, מיצר הגוף, ועל־אחת־כמה־וכמה מיצר הגלות, וזה שנמצא במצרים היום, הרי זה באופן ש"אותו יום נכנס למצרים", על־מנת למלא שליחותו של הקב"ה, "אני נבראתי לשמש את קוני"[60], בכל התוקף ד"עבד[61] מלך מלך"[62], שמצד עצמו אינו שייך למצרים, ולכן גם בבואו למצרים הרי הוא למעלה ממצרים.

ומזה מובן שגם אם אתמול (ובימים שלפני־זה) היה במעמד ומצב ד"מצרים" מצד מאסר הגוף ונפש הבהמית (כפי שידע איניש בנפשיה[63]), ועל־אחת־כמה־וכמה מצד כללות ענין הגלות[64] — אין זה גורע מתוקף ושלימות עבודתו ביום זה כפי שצריכה להיות מצד מציאותו, נשמתו, חלק אלקה ממעל ממש, שלמעלה משייכות למצרים.

[ומה גם שכללות הירידה ל"מצרים" (מצד החיצוניות) אינה אלא לפי שעה בלבד, שהרי "הבטיחה תורה שסוף ישראל[65] לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין"[66], ואז יראו שכל הגלות אינו אלא חלום ("היינו כחולמים"[67]) בלבד,

55) איכה ג, כג.
56) תהלים לא, ו.
57) שו"ע אדה"ז או"ח רס"ד. וראה שם רס"ו. סמ"ו ס"ו.
58) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.
59) "ממש" דייקא — שגם בהיותה מלובשת בגוף שנתפס בחוש המישוש, ממש מלשון ממשות, ה"ה אלקות ממש, כביכול.

60) משנה וברייתא סוף מס' קידושין.
61) ספרי ופרש"י דברים א, ז. וראה שבועות מז, ב.
62) ולהעיר, שע"פ הלכה אין העבד מציאות לעצמו, וכל מציאותו היא מציאות האדון, שלכן "מה שקנה עבד קנה רבו" (קידושין כג, ב. וש"נ) — שמלכתחילה "קנה רבו" (ראה חידושי הרשב"א שם).
63) ובלשון חז"ל (סוף ע"ז): "אידכר מאי עבדת באורתא"*.
64) שקשור עם ענינים בלתי־רצויים — "מפני חטאינו גלינו מארצנו".
65) ועד"ז בנוגע לכל יחיד מישראל — שבוודאי סופו לעשות תשובה, כמ"ש "לבלתי ידח ממנו נדח" (ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג. תניא ספל"ט).
66) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
67) תהלים קכו, א. וראה תו"א וישב כח, ג ואילך. ובכ"מ.

*) להעיר מדיוק הלשון "אורתא" (ולא ליליא), שהתחלתו בתיבת "אור" – די"ל, שרומז שהכוונה הפנימית דהחושך היא כדי שעי"ז יתוסף העילוי ד"אתהפכא חשוכא לנהורא" (זח"א ד, א). וסיומו "תא" (שמהפך התיבה מלשון הקודש, שפירושה "אור", ללשון תרגום, שפירושה "אורתא", ערב וחושך) – י"ל, שהתי"ו רומז על ארבע מאות איש דעשו, דינים קשים של החיצונים הנמשכים מן ת' בתי דינין קשין, ששרשם מ"ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר", ת' עלמין דכיסופין שנמשכים מבחי' עתיק, ונק' עובר לסוחר, כי כתר נקרא סוחר, לשון סחור סחור, שהוא המקיף לכל סדר השתלשלות (תו"א וישלח כד, ג). וי"ל, ש"עובר לסוחר" רומז גם על ה"מסחר" ("סוחר" כפשוטו) שנעשה ע"י הירידה למטה שהיא לצורך עלי', ע"ד מארז"ל (ב"מ מ, ב. וש"נ) "זבון וזבין תגרא איקרי" (ראה תו"א ר"פ וישב).

ו"חלומות שוא ידברון"[68], דבר שאינו אמיתי, כיון שאינו אלא לרגע קטן, כמו שכתוב[69] "ברגע קטן עזבתיך ו(מיד)ברחמים גדולים אקבצך", ו"שינוי החוזר לברייתו כו' לא הוה שינוי"[70], כך שהיותו במצרים לפי שעה אינו פועל שינוי גם בחיצוניות שלו].

ט. ויש להוסיף, שהאמור לעיל בפירוש ד"בני ישראל הבאים מצרימה" (שגם לאחרי שנמצאים במצרים "ימים רבים" הרי זה "כאילו אותו יום נכנסו למצרים", כיון ש"בני ישראל" אינם שייכים למצרים) מודגש גם בהמשך הפרשה:

כשהקב"ה אמר למשה לבשר לבני ישראל על הגאולה, "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי, אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב לאמר פקד פקדתי אתכם גו' ושמעו לקולך וגו'"[71], השיב משה להקב"ה "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה'"[72]. ואמרו חכמינו ז"ל "אותה שעה דיבר משה שלא כהוגן, הקב"ה אמר לו ושמעו לקולך, והוא אמר והן לא יאמינו לי.. (והקב"ה אומר) הם מאמינים בני מאמינים. מאמינים, שנאמר[73] ויאמן העם. בני מאמינים, שנאמר[74] והאמין בה'"[75], "גליא קמי קודשא־בריך־הוא דמהימני ישראל, אמר לו הן מאמינים בני מאמינים כו'"[76].

ובמהרש"א[77]: "מה חטא משה בזה, דהא גם אם קמי שמיא גליא דיאמינו לו, קמי משה לא גליא.. ועוד מאי מייתי ראיה שהם מאמינים מדכתיב ויאמן העם וגו' דכתיב בתר ויעש[78] האותות לעיני העם וגו', הרי משה נמי אמר דלא יאמינו אליו בלא אות, וביקש ליתן להם אות שיאמינו לו על־ידי האות"? ומתרץ, ש"אמרו במדרשות[79] והביאו רש"י בחומש[80] שהקב"ה אמר למשה ושמעו לקולך וגו' שהיה סימן מסור ביד זקני ישראל שבלשון פקד פקדתי יהיו נגאלין, ולזה אמר שכבר אמר הקב"ה למשה ושמעו לקולך וגו'.. ולזה מבואר נמי שהזכיר כאן שהם בני מאמינים כו', דרצה־לומר שהם בני מאמינים ויש להם דבר מקובל מאבותיהם המאמינים".

וצריך ביאור: בְּיָדוּעַ שסימן מסור ביד זקני ישראל שבלשון פקד פקדתי יהיו נגאלין, איך אמר משה "והן לא יאמינו לי"?!

ויש לומר הביאור בזה:

משה היה סבור שמצד קושי ואריכות השעבוד דעבודת פרך במשך מאתיים ועשר שנה, נעשה אצלם השעבוד לדבר הרגיל, ולכן גם כשישמעו דברי משה ש"ה' אלקי אבותיכם נראה אלי.. לאמר פקד פקדתי אתכם" (שבהיותם מאמינים בני מאמינים בוודאי יאמינו בכך), יהיה קשה להם לקלוט את בשורת הגאולה באופן שיורגש בלבם[81] שהגיע זמן גאולתם[82].

אבל, כפי שאמר הקב"ה "ושמעו לקולך" — גם לאחרי קושי ואריכות השעבוד במשך מאתיים ועשר שנה לא נעשה השעבוד לדבר הרגיל, דכיון שמצד מציאותם ("בני ישראל") אינם שייכים למצרים, הרי כל יום שנמצאים במצרים הוא "כאילו יום זה נכנסו למצרים", ולכן כשישמעו דברי ה' "פקד פקדתי אתכם", בוודאי ש"ושמעו לקולך גו'", שיונח ויוקלט ויורגש בלבם שהגיע זמן גאולתם[83].

י. ועל־דרך־זה בסיום הפרשה — "וישב משה אל ה' ויאמר, אדנ־י למה הרעותה לעם הזה גו' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך", "ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו":

68) זכרי' יו"ד, ב. וראה ברכות נה, ב.
69) ישעי' נד, ז.
70) ב"ק סז, רע"א.
71) ג, טז־יח.
72) שם ד, א.
73) שם, לא.
74) לך־לך טו, ו.
75) שמו"ר פרשתנו פ"ג, יב. תנחומא שם כג.
76) שבת צז, א.
77) בחדא"ג לשבת שם.
78) פרשתנו שם, ל.

79) שמו"ר פרשתנו פ"ה, יג. תנחומא שם כד.
80) שם ג, יח.
81) לא רק באופן מקיף, ע"ד "גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי'" (ברכות סג, א — ע"פ גירסת הע"י).
82) משא"כ לאחרי שיראו בעיני בשר שלהם אות ומופת מוחשי.
83) ולפי ערך גודל מעלת משה — גם זה שלא העריך בשלימות את מעלתם של ישראל (שגם לאחרי קושי ואריכות השעבוד נרגש אצלם שאינם שייכים למצרים) לחטא יחשב!

גם כאשר ניתוסף עוד יותר בקושי השעבוד, עד כדי כך, שמשה רבינו (חכמה דקדושה!) טוען שאינו רואה שהקב"ה עומד להציל את בני ישראל ("והצל לא הצלת את עמך"[84]) – אומר לו הקב"ה: "עתה תראה גו'", "עתה" (עכשיו) דייקא, תיכף ומיד: ממצב של התגברות קושי השעבוד ביותר – למצב של גאולה, שינוי מן הקצה אל הקצה ממש.

וטעם הדבר – כהמשך הכתוב בריש פרשת וארא (שקורין תיכף במנחה) – "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", "אל האבות"[85], "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל גו' לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי וגו'"[86] – כל ד' הלשונות של גאולה, היינו, שלהיותם "בני ישראל", בניהם של ה"אבות"[87], אינם שייכים למצרים, ולכן "והוצאתי אתכם וגו'".

יא. וענין זה מודגש גם בהפטרה – סיום וחותם הפרשה:

בפירוש הכתוב[88] "הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל וגו'" שבהתחלת ההפטרה, מבואר בדרושי חסידות[89] שביאת מצרים ("הבאים", "הבאים מצרימה") היא כמשל ההשרשה ("ישרש יעקב") שעל־ידי־זה תהיה הצמיחה ("יציץ ופרח ישראל") בריבוי גדול.

ויש להוסיף ולבאר דיוק הלשון "הבאים", וגם השינוי ד"ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל" – על־פי האמור לעיל (סעיף ה) ש"ישראל" הוא למעלה מירידה למצרים, והירידה למצרים היא רק בבחינת יעקב, "ישרש יעקב" (אלא שעל־ידי־זה ניתוסף עילוי גדול יותר גם ב"ישראל", "יציץ ופרח ישראל"), ולכן גם לאחרי שנמצאים במצרים "ימים רבים", הרי זה באופן ד"הבאים" (לשון הוה), "כאילו יום זה נכנסו למצרים".

ולכן, מבלי הבט על מעמדם ומצבם של בני ישראל בזמן הגלות – "יחבוט ה' משבולת הנהר (הם האובדים בארץ אשור) עד נחל מצרים (הם הנדחים בארץ מצרים) ואתם תלוקטו (מן הגליות) לאחד אחד בני ישראל"[90], "ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים וגו'"[91] – כיון שבכל מעמד ומצב קיימת המציאות ד"בני ישראל" בשלימות.

וממשיך לבאר מעלתם של בני ישראל בסיום וחותם ההפטרה: "לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחוורו, כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו"[92] – שגם בזמן הגלות לא מתבייש חס־ושלום יעקב ("בחור שבאבות") בבניו ("ילדיו"), כי כל אחד ואחת מהם הוא "מעשה ידי" (של הקב"ה), ובוודאי ש"יקדישו שמי". ומוסיף, "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו" ("כפל הדבר לחוזק"[93]), היינו, שכל אחד ואחד מישראל מקדש שמו של הקב"ה בעולם, באמרו (וכמה פעמים בכל יום) "שמע ישראל[94] ה' אלקינו ה' אחד"[95], "מלכות הוא ענינו"[96] (סיום וחותם פסוקי מלכיות), "אמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים"[97], המלכת הקב"ה בכל העולם[98].

* * *

84) ויתירה מזה – שטוען "למה הרעותה לעם הזה גו' הרע לעם הזה", "הרבה רעה עליהם" (פירש"י עה"פ).

85) פירש"י עה"פ.

86) ו, ה־ו.

87) ויש לומר, שענין זה מרומז גם בדברי הקב"ה למשה, "אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין, הרבה יש לי להתאונן על מיתת האבות כו'" (פרש"י וארא ו, ט) – שהוכיחו על שלא הכיר במעלתם של "בני ישראל" שגם בתוקף הגלות קיימת וחזי' בהם רוחם של ה"אבות" (כמ"ש ביעקב, "בחור שבאבות" – "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (תענית ה, ב. וראה קונטרס משיחות ש"פ ויחי ה'תנש"א בתחלתו, נדפס ב'דבר מלכות' פ' ויחי)).

88) ישעי' כז, ו.

89) תו"א פרשתנו נג, ג ואילך. ועם הגהות וביאורים – אוה"ת שם ע' עז ואילך.

90) ישעי' שם, יב ובפירש"י.

91) שם, יג.

92) שם כט, כב־כג.

93) מצו"ד עה"פ.

94) להעיר ממארז"ל (פסחים נו, א) שהשבטים (בנים) אמרו ליעקב (בחור שבאבות) "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד". ולהפירוש הפשוט – אין מקרא יוצא מידי פשוטו – קאי "שמע ישראל" על כאו"א מישראל.

95) ואתחנן ו, ד.

96) ר"ה לב, ב. רמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ט.

97) ברכות יג, ב.

98) כפירוש רש"י: "ה' שהוא אלקינו עתה .. הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', ונאמר ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד".

יב. על־פי האמור לעיל, מובן גם הלימוד וההוראה בנוגע לימינו אלה:

גם לאחרי קושי ואריכות הגלות האחרון במשך יותר מאלף ותשע מאות שנה (שלא בערך לגלות מצרים במשך מאתיים ועשר שנה) — מציאותם של "בני ישראל" היא בעצם למעלה מגלות, וכל רגע נוסף שנמצאים בגלות, הרי זה באופן ד"הבאים מצרימה", "כאילו אותו יום נכנסו למצרים", ועומדים הם בתוקף האמונה והבטחון שתיכף ומיד יקיים הקב"ה הבטחתו "פקד פקדתי אתכם" בגאולה האמיתית והשלימה, ובפרט כששומעים ממשה רבינו שבדורנו[99], כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שכבר סיימו את כל עניני העבודה ועומדים מוכנים לקבלת פני משיח צדקנו (כנ"ל סעיף ב), ועל־אחת־כמה־וכמה לאחרי שישנה גם השלימות דארבעים שנה, "נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"[100], ועומדים בשנת הנ"א (ה'תשנ"א), ר"ת (הי' תהא שנת) נפלאות אראנו[101].

ולכן, יש לעודד ולחזק את רוחם של בני ישראל על־ידי ההכרזה שהקב"ה אומר בכל יום באופן דחדש ממש "פקד פקדתי אתכם", ומשיח צדקנו "עומד אחר כתלנו"[102], ו"הנה זה בא"[103], ויש להתכונן לקבל את פניו על־ידי ההוספה בקיום התורה ומצוות, כפסק־דין הרמב"ם[104] (בעל יום ההילולא דכ"ף טבת, מוצאי־שבת־קודש זה[105]) שעל־ידי "מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה".

ופשיטא — לא לשבור את רוחם, חס־ושלום, על־ידי הפחדות ואיומים בעונשים קשים, רחמנא־ליצלן היו־לא־תהיה — כפי שלמדים מהמסופר בפרשתנו אודות גאולתן של ישראל על־ידי משה רבינו, ומזה מובן גם בנוגע לגאולתן של ישראל על־ידי משיח צדקנו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון"[106], כדלקמן.

יג. ובהקדמה:

מסופר בדברי חכמינו ז"ל שבהיותם במצרים היו בני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה[107], ועד כדי כך, שגם לאחרי שיצאו ממצרים ועמדו על שפת ים סוף, טענו המקטרגים "הללו עובדי עבודה־זרה והללו עובדי עבודה־זרה כו'"[108]. ואף־על־פי־כן, לא אמר להם משה רבינו: דעו לכם, שאם לא תטיבו מעשיכם, ימשיך ויוסיף פרעה לשעבד אתכם בעבודת פרך, וכו' וכו'. — משה רבינו לא איים עליהם רחמנא־ליצלן בצרות נוספות[109], אלא נצטווה על־ידי הקב"ה: "כה[110] תאמר אל בני ישראל, ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני עליכם.. לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים. וָאֹמַר אעלה אתכם מעני מצרים.. אל ארץ זבת חלב ודבש": לכל לראש — הזכיר להם זכות אבות, ואמר להם שהקב"ה ראה את ענים וגואל אותם[111].

יתירה מזה:

כאשר משה רבינו אמר להקב"ה (לא לבני ישראל עצמם) דבר שאינו הגון על בני ישראל, "והן לא יאמינו גו'" — לא כדי לקטרג עליהם חס־ושלום, אלא לתועלת שליחותו לגאול את בני ישראל (שהקב"ה יתן לו אות שיאמינו לו שהגיע זמן גאולתם)[112] — ענהו הקב"ה ואמר לו "מזה

---

99) ראה ב"ר פנ"ו, ז: "אין דור שאין בו כמשה". וראה זח"ג רעג, א. תקו"ז תס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א). תניא פמ"ד. שם אגה"ק ביאור לסי' ז"ך בסופו.

100) תבוא כט, ג.

101) להעיר מהרמז בפרשת השבוע (ד, יג): "שלח נא ביד תשלח" ("גואלם לעתיד" — פירש"י) — "נא" ר"ת "נפלאות אראנו".

102) שה"ש ב, ט.

103) שם ח. וראה שהש"ר עה"פ (פ"ב, ח (ב)).

104) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

105) ראה לעיל הערה 27.

106) ראה שמו"ר פרשתנו פ"ב, ו. זח"א רנג, א. ש' הפסוקים פ' ויחי.

107) ראה זו"ח ר"פ יתרו. ועוד.

108) ראה זח"ב קע, רע"ב. מכילתא בשלח יד, כח. ילקוט ראובני שם, כז.

109) ויתירה מזה: כשהקב"ה אמר לו "אהי' אשר אהי'", "אהי' עמם בצרה זאת, אשר אהי' עמהם בשעבוד שאר מלכיות", "אמר לפניו, רבש"ע, מה אני מזכיר להם צרה אחרת, דיים בצרה זו", והקב"ה קיבל את דבריו, "אמר לו (הקב"ה למשה) יפה אמרת, כה תאמר וגו'" (פרשתנו ג, יד ובפירש"י).

110) ג, טו־יז.

111) ורק לאחרי משך זמן אמר להם "משכו ידיכם מע"ז, וקחו לכם צאן של מצוה" (פרש"י בא יב, ו — ממכילתא שם, כא).

112) נוסף על האמור לעיל (ס"ט) שכוונת משה באמרו "והן לא יאמינו לי" היתה בנוגע להקליטה ברגש הלב, ולא בנוגע להאמונה כשלעצמה.

בידך ויאמר מטה"[113], "מזה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני, הם מאמינים בני מאמינים"[114], ו"רמז לו (בהפיכת המטה לנחש).. שסיפר לשון הרע על ישראל ותפש אומנתו של נחש"[115], ועד ש"נענש לאלתר"[116], כדאיתא בגמרא[117] "החושד בכשרים לוקה כו', דכתיב והן לא יאמינו לי וגו'.. ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגו'".

וכל זה כתבה התורה (אף שאפילו "בגנות כו' לא דיבר הכתוב"[118]) — כדי להורות עד כמה צריכים להזהר שלא לדבר לשון הרע על ישראל!

ויש לומר, שהסיבה לכך ש"אותה שעה דיבר משה שלא כהוגן", היא אך ורק להורות דרך תשובה[119]. ומרומז בהמשך הכתובים גם התיקון על זה: "ויאמר ה' אל משה שלח ידך ואחוז בזנבו גו' ויהי למטה"[120] — ש"הזנב מורה על השפלות ביותר"[121], על־דרך מה שמבקשים[122] "ונפשי כעפר לכל תהיה", אשר על־ידי התגברות הענוה והשפלות[123] נתבטל הנחש וחזר להיות מטה, "מטה האלקים"[124], ש"את המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות"[125].

יד. והרי הדברים קל־וחומר בן בנו של קל־וחומר:

אם לפני מתן־תורה טען הקב"ה והעניש על דיבור לשון הרע על בני ישראל (אף שהיו במעמד ומצב בלתי־רצוי[126]), והזכיר והדגיש זכות אבות, ושבני ישראל הם "מאמינים בני מאמינים"[127] — על־אחת־כמה־וכמה לאחרי מתן־תורה, שהקב"ה בחר אז בבני ישראל להיות לו לעם סגולה, "סגולה מכל העמים"[128], "ממלכת כהנים וגוי קדוש"[129].

ובפרט שמזמן מתן־תורה ועד היום הזה (במשך ריבוי דורות) מקדשים בני ישראל שמו של הקב"ה בעולם — "יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו" — על־ידי כל פעולה ופעולה בעניני תורה ומצוותיה, החל מאמירת "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד",

— שבאמירה זו מסרו נפשם אלפים ורבבות מישראל על קידוש השם במשך כל הדורות, ובפרט בדור האחרון שנהרגו ששה מליון יהודים על קידוש השם, השם יקום נקמת דם עבדיו השפוך —

הרי בוודאי ובוודאי שבצירוף כל עניני התורה ומצוות דבני ישראל במשך כל הדורות, אשר כל פעולה ופעולה קיימת ונצחית לעולם ועד, וזכותה עומדת לעד עד סוף הדורות [והפכו בדברים בלתי־רצויים, שאינם אלא לפי שעה, כפי שהבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה, וכבר עשו תשובה וכו'] — אין לשער גודל זכותם ומעלתם של כל בני ישראל!

ואיך אפשר להוציא שם רע על בניו של הקב"ה — היפך פסק־דין תורתנו הקדושה, תורת־אמת, שכל אחד ואחד (גם אם חס־ושלום מכריז להיפך) "רוצה להיות מישראל.. רוצה לקיים כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו"[130], ועל־אחת־כמה־וכמה בדורנו זה, שאלה שאינם מקיימים תורה ומצוות הם "כתינוק שנשבה.. שהוא כאנוס"[131], ובפרט שגם הם "מלאים מצוות כרימון"[132], ומקדשים שמו באמירת "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ומקרא מלא דיבר הכתוב "מעשה ידי.. יקדישו שמי", וכתיב[133] "ועמך כולם

113) פרשתנו ד, ב.
114) מדרשים שבהערה 75. ובפירש"י עה"פ: "מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים".
115) פירש"י עה"פ — משמו"ר ותנחומא שם.
116) אגרת השמד פ"ב.
117) שבת שם ובפירש"י.
118) ב"ב קכג, א. וראה פסחים ג, א.
119) ע"ד מארז"ל בכיו"ב — "לא דוד ראוי לאותו מעשה .. אלא .. שהקים עולה של תשובה" (ע"ז ד, סע"ב ואילך).
120) ד, ד.
121) כלי יקר עה"פ.
122) ברכת אלקי נצור כו' (ברכות יז, א).
123) להעיר מהדגשת מדת הענוה והשפלות בנוגע להוכחה — ראה לקמן סט"ו.
124) שם, כ.
125) שם, יז.
126) להעיר משינוי הלשונות במדרשי חז"ל: "מוציא שם רע על בני", או "סיפר לשון הרע על ישראל" — שגם כשאומרים על ישראל לשון הרע (שהוא דבר אמיתי (ראה רמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ב. שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ו ס"י)) טוען הקב"ה על זה.

127) ראה אברבנאל פרשתנו עה"פ: "קרא השם אותם עמי אף שהיו עובדי ע"ז ומלוכלכים בתועבות המצריים .. מפני זכות אבותם, וע"ש סופם שיהיו לו לעם סגולה".
128) יתרו יט, ה.
129) שם, ו.
130) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.
131) רמב"ם הל' ממרים פ"ג ה"ג.
132) חגיגה בסופה. וש"נ.
133) ישעי' ס, כא.

צדיקים[134] גו' מעשה ידי להתפאר", שהקב"ה מתפאר ומשתבח[135] בישראל!

הטענה והתביעה היא (לא לבני ישראל, אלא להקב"ה, כביכול, כדברי משה רבינו[136], אוהבן של ישראל: "למה גו' הצל לא הצלת את עמך"... וכדברי גדעון: "למה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו, הלא ממצרים העלנו ה' וגו'"[137], ואדרבא בגלל זה "ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה ("בכח זכות שלמדת על בני"[138]) והושעת את ישראל"[139], ועל־אחת־כמה־וכמה לאחרי כל הגזירות והשמדות שעברו כל בני ישראל במשך כל הדורות, ובפרט בדור האחרון — בוודאי ובוודאי שצריכים לבקש ולצעוק להקב"ה על אריכות הגלות, "עד מתי"... שעל־ידי־זה ממהרים ומזרזים עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה[140].

טו. ויש להוסיף ולהבהיר:

ישנם כאלה שרוצים לתלות עצמם באילן גדול — באמרם שדרך זו (לדבר דברים קשים, להפחיד ולאיים בעונשים כו') היא "שיטת המוסר", כדרכם של ה"מגידים" בדורות שלפני השואה רחמנא־ליצלן כו', וטוענים שכל ספרי הנביאים מלאים בדברי תוכחה ואיומי עונשים.

והמענה לזה:

בנוגע לטענה על־דבר "שיטת המוסר" — נוסף לכך שבדורות האחרונים התקבלה בכל חוגי בני ישראל השיטה של תורת החסידות, ורואים במוחש שהיא הדרך לקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע ל"תינוקות שנשבו", שדיבור בסגנון הפכי מרחק אותם עוד יותר וביותר — הרי, אמירת דברי־מוסר צריכה להיות על־פי כללי התורה, כפי שנהגו גדולי ישראל שהלכו בשיטת המוסר.

וכמה תנאים בדבר, ומהם:

אהבת ישראל:

כתיב "שמע בני מוסר אביך"[141], "ואוהבו (בנו) שוחרו מוסר"[142] — דברי־מוסר צריכים להיות כמו של אב לבנו, שהאב אוהב בעצם ותמיד תמיד את בנו, וגם כשמוכיחו בדברים (ולפעמים גם מענישו), ניכרת בשעת מעשה עצמו אהבתו האמיתית לבנו, ובאין־ערוך לאהבת עצמו, כנראה כמוחש.

ועל־דרך־זה בנוגע להציווי "הוכח תוכיח את עמיתך"[143] — שדברי התוכחה צריכים להיות חדורים באהבת ישראל [כדברי רבי עקיבא (ש"כולהו אליבא דרבי עקיבא"[144]) ש"ואהבת לרעך כמוך"[145], "כמוך" ממש, "זה כלל גדול בתורה"[146], ויתירה מזה: "זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא"[147]], ועד לאהבה שהיא בדוגמת אהבת הקב"ה (אבינו שבשמים) לכל אחד ואחד מישראל ("בני בכורי ישראל"[148]), כפתגם הידוע[149] ש"אוהב מה שהאהוב אוהב".

והבחינה לזה — כשהשומע את דברי התוכחה מרגיש שהדברים נאמרים אך ורק מתוך אהבה.

ענוה ושפלות:

תנאי עיקרי בדברי תוכחה, שהמוכיח לא ישתרר על הציבור לראות עצמו גדול מכל העם, אלא צריך להשוות עצמו לקהל[150], כלומר, שמצטער וכואב לו מצבם הירוד של הקהל

---

134) ולכן "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" — כפסק המשנה (סנהדרין רפי"א).

135) ראה ברכות ו, סע"א: "משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל .. דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם .. שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

136) ומזה מובן גם בנוגע לכאו"א מישראל, כיון ש"כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משרע"ה כו'" (תניא רפמ"ב).

137) שופטים ו, יג.

138) תנחומא שופטים ד.

139) שם, יד.

140) ראה לקו"ש חלק ל' ע' 183. וש"נ.

141) משלי א, ח.

142) שם יג, כד. וראה גם שמו"ר ריש פרשתנו.

143) קדושים יט, יז.

144) סנהדרין פו, רע"א.

145) קדושים שם, יח.

146) תו"כ ופירש"י עה"פ.

147) שבת לא, א. וראה תניא פל"ב.

148) פרשתנו ד, כב.

149) "היום יום" כ"ח ניסן. ובכ"מ.

150) ראה קה"ר פ"י, א [ד]: "ויעמוד מעל העם .. ראה עצמו גדול מכל העם .. התחיל מדבר גדולות ואומר להם למה אתם עוברים את מצות ה' ולא תצליחו וגו', מיד כו', אבל יחזיאל לא עשה כן, אלא .. בתוך הקהל, שהשוה עצמו לקהל". וראה בארוכה ד"ה אם רוח המושל תרצ"ה (סה"מ קונטרסים ח"ב שנח, ב ואילך).

שמוכיחם, שניכר ומודגש בדבריו שנאמרים אך ורק מתוך כניעת לב, וכולל באמת את עצמו עם הקהל בדברי התוכחה[151] לתקן את עצמו בענינים דוגמתם [בדקות על־כל־פנים, ועל־אחת־כמה־וכמה כשיש מקום לומר "טול קורה מבין עיניך"[152]]. ולהעיר, שכשהקהל שומע שמוכיח את עצמו, הרי זה פועל שיהיו דבריו נשמעים.

ובפרט על־פי המבואר בספרים[153] שכאשר אדם רואה רע בזולתו, הרי זו הוכחה שדוגמת אותו הרע נמצא בו בעצמו, בדוגמת אדם המביט בראי, ש"אם פניו נקיים, אינו רואה במראה שום דופי", ואם רואה לכלוך וכתם בראי, אין זה אלא משום ש"פניו מטונפין" — הרי בוודאי שלפני שמוכיח את זולתו צריך לתקן את עצמו, וכציווי חכמינו ז"ל[154] "קשוט עצמך ואחר־כך קשוט אחרים".

ומזה מובן שכאשר דברי התוכחה אינם באופן האמור, שנאמרים מבלי להזכיר דבר אודות התיקון בעצמו ובד' אמותיו, ותוכנם אינו אלא "בהפלגת העונש, כאילו שאינו נוגע לו רחמנא־ליצלן וחס־ושלום הצער שנמצאים כאלו העוברים על מצות ה'"[155], ובפרט כשלא עשה דבר בדרכי נועם דתורה כדי לקרבם לתורה ומצוות — דברים כאלה אינם כלל "מוסר אביך", אלא דברים רחמנא־ליצלן[156]!

ועל־דבר התוכחות שבדברי הנביאים — הרי:

א) דברי הנביאים הם דבר ה', "גלה סודו אל עבדיו הנביאים"[157], "רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני"[158], מה־שאין־כן דברים של בשר־ודם, ועל־אחת־כמה־וכמה כשנאמרים בתוכן וסגנון שהוא היפך דרכו של הקב"ה[159], "אב הרחמים"[160], והיפך דרך והוראת התורה, כנ"ל.

ב) ונוסף לזה, אפילו בנוגע לנביאי ישראל שרוח ה' דבר בם ומלתו של לשונם "אין הקב"ה רוצה במי שאומר דילטוריא על ישראל"[161], ועד שנענשו על שאמרו דילטוריא על ישראל, אף שאמרו דבריהם (גם דברי הדילטוריא) ברוח הנבואה, שאז מוכרחים (על־פי ציווי הקב"ה בתורה) לומר דברי הנבואה[162], ואם בנביאי ישראל כך, שמיום שחרב בית־המקדש בטלה נבואה[163] על־אחת־כמה־וכמה בשר־ודם, לדבר דיבורים כאלה[164] ובסגנון כזה[165], "יתיר לשונו על ישראל.. לקרוא אותם פושעים"[116], היפך הוראת תורתנו הקדושה, תורת אמת.

---

151) ראה כש"ט סקל"א: "צריך לכלול עצמו עמהן, כמ"ש הוכח לעצמך כשתוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא".

152) ב"ב טו, ב. וש"נ.

153) ראה מאור עינים ר"פ חוקת. תולדות יעקב יוסף ס"פ תרומה. לקו"ת בהעלותך לג, סע"א. סה"ש ה'ש"ת ע' 83. לקו"ש ח"י ע' 24 ואילך.

154) ב"מ קז, סע"ב. וש"נ.

155) ד"ה אם רוח המושל שם.

156) ראה כש"ט שם: "ב' מיני מוכיחים, והוא ע"פ משל ששלח המלך בנו יחידו מעל פניו ושילח את ב' עבדיו, וחזר אחד והלשין את הבן אל אביו, והשני אמר כדברים האלה, רק שדיבר מצד שהי' צער בצער המלך ובנו שנשלח מעל פניו זמן רב עד שנשכח ממנו נימוסי מלכות וכל מכבדו הזילוהו, ואז נתמלא המלך רחמים כו', כך יש מוכיח בשער שמדבר בגנות ישראל, וח"ו עי"ז גורם קטרוג נחש הקדמוני כו', וז"ש וישלח ה' בעם את הנחשים ששורפים בארס שבפיהם כו'", "ח"ו גורם עי"ז מדנים בין ישראל לאביהם שבשמים".

157) עמוס ג, ז.

158) ש"ב כג, ב.

159) ועד כדי כך, שגם בנוגע לדברי הנביאים (דבר ה') מצינו ש"אין הקב"ה מייחד שמו" על דברי תוכחות — "ירמי' בשעה שהי' מתנבא דברי נחמות הי' (הקב"ה) מייחד שמו, שנאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך, אבל בדברי תוכחות כתיב דברי ירמיהו. וכן משה, על כל דיבור ודיבור כתיב וידבר ה', וכשבא להוכיח כתיב אלה הדברים (אשר דבר משה)" (יל"ש שופטים רמז סב).

160) ראה לקו"ת דרושי ר"ה סב, סע"ד: "אב הרחמן הוא המרחם על האדם במה שהשכל מחייב לרחם עליו .. אבל מדת אב הרחמים הוא רחמים גדולים בלי שיעור, אף שאין השכל מחייב .. לרחם עליו, דהיינו, אחר שחטא .. וצריכים אנו לעורר רחמים גדולים .. י"ג מדה"ר כו'".

161) שהש"ר פ"א, ו (א). זהר חדש נח כג, סע"א ואילך. וראה גם קונטרס משיחות ש"פ ויחי ועשרה בטבת ס"ה (נדפס ב'דבר מלכות' פ' ויחי).

162) ויש לומר הביאור בזה — ע"פ מארז"ל (מגילה יד, ב) בנוגע לנבואת חולדה, "במקום דקאי ירמי' היכי מתנביא איהי .. מפני שהנשים רחמניות הן", "ותבקש עליהם רחמים לשנות מרעה לטובה"*. וראה או"ת להה"מ (נג, א): "אע"פ שאותיות הנבואה היא באה שוה לנביא, אעפ"כ הי' הנביא יכול להפך מדין לרחמים, ע"כ באיש שאין טבעו רחמני כמו האשה לא הי' מהפך .. ולא כן האשה שטבעה רחמים". ושם (קח, ג): "הנביא לא הי' משנה ח"ו הדיבורים ששמע מפי הקב"ה, אך הדבר הי' תלוי בניגון הנביא, באיזה ניגון הי' מדבר הנבואה זו לישראל .. אם הי' מדבר בטעמים חזקים, אז היתה הנבואה כעין רוגזא, ואם היו בטעמים אחרים היו כעין רחמנות. ומה גם כי הנביא הי' מעורר בזה רחמנות העליון ע"י טעמים של רחמים".

163) ראה ב"ב יב, ב.

164) וגדולה מזו מצינו בנוגע לקריאה בדברי הנביאים: "מעשה באדם אחד שהי' קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותי', אמר לו עד שאתה בודק בתועבות

*) חדא"ג מהרש"א (ושם: "וכי משום דרחמניות הן תשנה נבואתה מרעה לטובה, ואם הי' ידא (חלקיהו) שירמי' יתנבא לו לרעה, גם היא ודאי תאמר כן", ומתרץ כבפנים).

טז. ויהי־רצון שיערה רוח ממרום, ויבָּטלו הדיבורים הבלתי־רצויים על בני ישראל ופרסומם בכתב ובדפוס, ובהקדם ובמיוחד לעיני כל עמי הארץ, כמובן גודל ההיפך דקידוש־השם שבדבר!

ובוודאי לא יעשה שום רושם כלל, וכל הענינים הבלתי־רצויים יהפכו לברכות, כמו שכתוב[166] "ויהפוך ה' אלקיך לך גו' לברכה כי אהבך ה' אלקיך", ובנידון־דידן, שלום ואהבה בין הקב"ה (איש) לכנסת־ישראל (אשתו)[167], ושלום ואהבה בין בני ישראל, "האמת והשלום אהבו"[168].

ועוד והוא העיקר – שעל־ידי ההוספה באהבת ישראל ואחדות ישראל מבטלים סיבת הגלות[169], ובהִבָּטֵל תיכף־ומיד הסיבה בטל המסובב (הגלות), ועד שמתהפך לטוב[170], מ"גולה" ל"גאולה"[171].

ובפשטות – שתיכף־ומיד ממש זוכים לקיום היעוד שבהפטרה: "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל גו' ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים".

ירושלים צא ובדוק כו', בדקו אחריו ומצאו בו כו'" (מגילה כה, ב) – דאף שאותו אדם לא אמר דברי עצמו, אלא קרא בדברי הנביאים, מ"מ, הקפיד עליו רבי אלעזר על זה שבחר לקרות נבואה זו (משא"כ כשמפטירין בה ע"פ ציווי התורה – מנהג ישראל תורה היא*), ולא עוד אלא שבגלל זה הי' בטוח שהסיבה לכך היא מפני שיש בו שמץ פסול (ראה בארוכה שיחת אדר"ח אלול תשמ"ב).

165) ראה לקו"ד (ח"ב ריח, ב ואילך) שבמדה ידועה הושפעו דברי המוסר ממהות טבעו של המגיד והמוכיח: כשהמגיד עצמו הי' בעל מדות טובות, בעל רחמים וטוב עין, אפילו דברי־מוסר קשים היו נאמרים בעדינות ("איידל") ובנימה של רחמנות, אבל כשהמגיד ומוכיח הי' בעל טבע קשה כו'.

166) תצא כג, ו.

*) להעיר שלדעת הרמב"ם (בסדר תפילות כל השנה שבסוף ספר אהבה) ה"ז ההפטרה דפרשת שמות – "ואלה שמות, בן אדם הודע את ירושלים".

167) להעיר משיעור הרמב"ם דערב ש"ק זה (סוף הלכות חנוכה) – "השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו".

168) זכרי' ח, יט.

169) ראה יומא ט, ב.

170) ובלשון הרמב"ם בסוף הלכות תעניות (משיעורי הימים האחרונים): "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה, שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וגו' וצום העשירי (דמיני' אזלינן) יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (עי"ז ש)והאמת והשלום אהבו" (ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 413 ואילך).

171) ראה ויק"ר ספל"ב. לקו"ת בהעלותך לה, ג. ובכ"מ.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז טבת, תשי"ז

ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ כו' מו"ה לוי יצחק שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו בו כותב ראשי פרקים מהשתתפותו

בפעולות יום הבהיר י"ט כסלו גאולתנו ופדות נפשנו, ויהי רצון שתהי' זה התחלה טובה לפעולות מורחבות הן בכמות והן באיכות ובמילא יתרבה ג"כ הרצון לכתוב שהידיעות אלו משמחים ומענגים את הנפש ומקיימים בכתיבה המצוה דואהבת לרעך כמוך, ויהי רצון שלא יסתפק בזה אלא ישפיע על כל אלה שיד השפעתו מגעת שגם הם יתנהגו כהנ"ל וכהוראת ימי חנוכה דאזלינן מנייהו שמוסיף והולך מיום ליום בנר ואור הבא משמן טהור משתשקע החמה (שמ"ר טו, ו) ועל פתח ביתו מבחוץ.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

לקוטי שיחות פרשת שמות כרך ו

מתורגם ללשון הקודש

א.

השעבוד העיקרי - "בחומר ובלבנים"

על הפסוק "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם..."[1], נאמר בגמרא[2]: "בתחילה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה, ולבסוף[3] את כל עבודתם". המפרשים[4] מבהירים את משמעות דברי הגמרא: ניתן לשאול, מדוע מפרידה התורה את העבודה "בחומר ובלבנים", למרות שהיא נכללת בביטוי "כל עבודתם", המופיע בהמשך הפסוק? על כן מבארת הגמרא, שהשעבוד "בחומר ובלבנים" היה "בתחילה". כלומר, התחלת כל ה"עבודה בשדה", אשר הגיעה "לבסוף", ולכן הוא מוזכר לפני כן בנפרד.

כל הענינים בתורה מדוייקים לחלוטין. מזה מובן, שהעבודה "בחומר ובלבנים" היתה "בתחילה" ("ו"לבסוף" — "כל עבודתם"), לא רק מבחינת הזמן, אלא גם "תחילה" מבחינת המשמעות, מבחינת הקושי והחומרה של השעבוד. כלומר, ב"חומר ובלבנים" היה עיקר השעבוד, ומזה הסתעפו לאחר מכן, כפרטים מתוך כלל, כל סוגי השעבוד של "כל עבודתם".

לכן רואים, שגם "לבסוף", כאשר בני ישראל כבר עבדו ב"כל עבודתם", הרי עיקר עבודתם היתה עדיין בעיבוד הלבנים[5]. כפי שמוכח מהמסופר בהמשך[6]: כאשר רצה פרעה ליישם את "תכבד העבודה על האנשים" (דבר שהתרחש בסוף תקופת גלות מצרים, לאחר שבאו משה ואהרן בשליחותו של הקדוש־ברוך־הוא אל פרעה באָמרם "שלח את עמי"), הוא עשה זאת דוקא על־ידי עבודת הכנת הלבנים, ולא על־ידי עבודה אחרת, בצוותו שלא לתת להם תבן עבור מלאכה זו, ויחד עם זאת שלא תפחת כמות הלבנים.

יותר מכך: גם במשך כל תקופת השעבוד, היתה עבודתם העיקרית בהכנת הלבנים, למרות שעסקו גם במלאכות אחרות. הדבר מוכח מהנאמר במדרש[7] על הפסוק[8] "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך — בפה רך"[9], שפרעה עצמו לקח "סל ומגריפה" והכין לבנים[10], ועל־ידי־זה שכנע את בני ישראל: "עשו עמי היום בטובה", שאף הם יחקו אותו ויכינו לבנים. ובני ישראל עבדו עמו "בכל כוחן", וכאשר הגיע הלילה, ציוה פרעה לספור את הלבנים שהוכנו ביום זה, והורה: כזה אתם מעמידים בכל יום ויום".

וכיון שיום יום צריכים היו בני ישראל להכין אותה כמות לבנים, כפי שהספיקו במשך כל אותו היום, אשר בו עבדו "בכל כוחן", מובן, שגם במשך זמן השעבוד לאחר־מכן הם היו עסוקים ברוב היום ככולו[11] בהכנת לבנים[12]. ואת כל שאר סוגי העבודות הם ביצעו במעט השעות הנוספות, בלילה[13].

בזה מובן היטב מדוע מפרידה התורה את העבודה "בחומר ובלבנים" בפני־עצמה, כי אף לאחר שכבר עשו "כל עבודתם", בכל זאת עדיין היה עיסוקם העיקרי בהכנת לבנים.

---

1) פרשתנו א, יד.

2) סוטה יא, ב.

3) שמו"ר פ"א, יא. וראה חדא"ג מהרש"א בסוטה שם, שמפרש כן גם בגמרא.

4) חדא"ג שם.

5) להעיר מפרש"י משפטים (כד, יו"ד): "שהיו משועבדים במעשה לבנים".

6) פרשתנו ה, א ואילך.

7) במדב"ר פט"ו, כ. תנחומא בהעלותך יג. ת"ב שם כג. וראה גם שמו"ר שם.

8) פרשתנו א, יג.

9) ראה גם סוטה שם, ריש ע"ב.

10) ראה גם שם, א.

11) אבל לא כל היום ממש — שהרי חלק מהיום בנו את הערים* שגם זה נכלל בעבודה "בחומר ובלבנים" (ראה מהרש"א שם: שבתחלה בנו לו ערים). ואלי י"ל: בחומר (לעשות ממנו לבנים) ובלבנים (לבנות מהם ערים).

ברמב"ן (א, יא) ואוה"ח (שם, יד), שבנין הערים אינו נכלל בעבודה "בחומר ובלבנים", ומפרשים שבתחלה היו בונים הערים ואח"כ הוסיפו עליהם עשיית הלבנים. אבל פשטות הל' בגמרא ומדרש שם משמע כנ"ל. וראה אוה"ח (שם, יא): "ולדבריהם ז"ל צריך לומר כי קדמו דברים ("פה רך") לשרי מסים".

12) להעיר משמו"ר שם, יב: אם אתם הולכים לישן בבתיכם.. אין אתם משלימים את הסכום שלכם.

13) ב"ר פכ"ז, ב. תנחומא ויצא, ט.

---

*) ואין לומר שבנין הערים הי' משחשיכה – כי (א) רק "בכל עבודה בשדה" הי' לאחר "שבאין לנוח לערב לבתיהן" (תנחומא ויצא ט). (ב) לפי"ז נמצא שבנין הערים – מלאכה עיקרית – לא נמנית כלל בפסוק "וימררו את חייהם" (ורק – נכלל (בדרך אגב) ב"את כל עבודתם")!

ב.
כל בנין מורכב מאבנים

ההסבר לכך שעיקר השעבוד[14] היה "בחומר ובלבנים" הוא:

כבר הוסבר בהרחבה[15] לגבי המשמעות של "ויעבידו מצרים את בני ישראל... וימררו את חייהם בעבודה קשה...", שאת חייהם וכוחותיהם של ישראל, אשר חיותם וכוחם האמיתי נובע מהקדושה[16] (נפש האלקית[17]), ניצלו המצריים לבניית ערי מסכנות — לפרעה. במקום עבודתו של היהודי בבניית דירה לה' יתברך, בהקמת "עיר אלקינו"[18], הכריחו אותם אלו המצירים[19] והמעיקים עליהם, לנצל את כוחות הקדושה למטרת בניית דירה לקליפה הטמאה ר"ל — "ערי מסכנות לפרעה".

ו"זה לעומת זה": כשם ש"עיר אלקינו" נבנית, כביכול, מאבנים, בדומה לעיר הנבנית מבתים רבים, ולבית הנבנה מאבנים רבות[20], שעיקרו וחָזקו של הבית הן האבנים שבו[21] - כך היה גם, להבדיל, לגבי הערים של הקליפה במצרים, שהרי ה"קליפה" רוצה להידמות לקדושה, כקוף בפני אדם[22]: עיקר השעבוד של בני ישראל היה בהכנת הלבנים — "ותהי להם הלבנה לאבן"[23]— האבנים לערי מצרים.

בכך מוסבר מדוע העבודה "בחומר ובלבנים" מופיעה לפני הכלל של "כל עבודתם", כדלעיל בסעיף א', כי משמעותה הפנימית של כל עבודה שהיא, היא בניית "בית", ובית מורכב מאבנים כדלעיל: כאשר עושים דבר טוב, מצוה או עשיית דברי רשות לשם שמים, או באופן של "בכל דרכיך דעהו"[24], מוסיפים בכך אבן לבנין הקדושה. וכאשר עושים מעשה שלילי, מוסיפים לבֵנה לבנין ה"קליפה". ההבדל בין הפעולות והעבודות השונות מתבטא בסוג הבנין, אך בחיצוניות יש לכל הפעולות אופי שווה — בנין: פעולות טובות — בנין ירושלים: פעולות לא טובות — בנין צור[25].

ג.
"אבנים" ו"לבנים"

באבנים עצמן, שמהן נבנה הבנין, יש שני סוגים: אבנים שנבראו בידי שמים, ולבנים הנעשות בידי אדם[26]. עבודתם של בני ישראל במצרים היתה דוקא בעשיית לבנים.

מהו ההבדל בין אבנים לבין לבנים? "אבנים", שהן בריאה בידי שמים, רומזות לדרגה נעלית בקדושה[27]. לכן צריך לבנות את בית־המקדש מלכתחילה באבנים[28], וגם ארץ ישראל בכללותה נקראת "ארץ אשר אבניה ברזל"[29]. לעומת זאת, לבנים שנוצרות בידי אדם, רומזות לעניני הרשות[30], התלויים באדם, ויכולים להפוך לקדושה, או להיפך.

(לפיכך רואים, שאיסור ההשתחוויה בפישוט ידים ורגלים חל דוקא לגבי רצפת אבנים, ולא לגבי רצפת לבנים[31], כי איסור זה נובע מכך שאסור לעשות במקום אחר דברים הדומים לנעשה בבית־המקדש[32] -

---

14) במצרים כפשוטו, ובמצרים וגלות ויציאת מצרים שבעבודת כאו"א מבנ"י, שב"כל יום ויום חייב לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים" (תניא רפמ"ד- ראה שם ביאורו).

15) ראה עד"ז לקו"ש (המתורגם) ח"ג ע' 101 ואילך.

16) כנאמר על התומ"צ כי הם חיינו. וראה קונטרס ומעין מ"ז. ו"לכן נוגע מאד הענינים שעוסקים בהם, מפני שבכל דבר ודבר שהאדם פועל ועושה, מכניס בזה כחות אלקית" (ד"ה בששה"ק תער"ב). וראה גם לקו"ש שם הערה 22.

17) ראה תניא פ"ט, יב ועוד.

18) תהלים מח, ב. וראה רשימות הצ"צ שם.

19) דכל המצירים נקראו ע"ש מצרים (ראה ב"ר פט"ז, ד).

20) ראה בארוכה ד"ה והי' הנשאר בציון תרצ"א פ"ב וג'. ד"ה אור לי"ד ש"ת פ"ג. ובכ"מ.

21) וכל' ס' יצירה (פ"ד בסופו) ב' אבנים בונות ב' בתים וכו' — ולהעיר מנגעים פי"ג, מ"ב.

22) זח"ב קמח, ב. וביהל אור ע' שנח, שהוא ע"ד שארז"ל (מדרש הגדול) עה"פ (בראשית ה, ג) שמוקדם היו כקופים.

23) נח (יא, ג) וראה שער הפסוקים ר"פ שמות. לקו"ת לג"פ עה"פ (עב, ג ואילך —אוה"ת נח כרך ג תרסב, א ואילך. שם כרך ו' תתרסו, א ואילך).

24) החילוק בין ב' האופנים — ראה לקו"ש (המתורגם) ח"ג ע' 161, 188.

25) היפוך בנין ירושלים (ראה רש"י תולדות כה, כג- ממגילה ו, א. וראה גם זח"ב רלו, א. רמ, א. עיי"ש).

26) תו"א עז, ג. לקו"ת לג"פ שם. וראה גם ד"ה והי' הנשאר שם פ"ז.

27) ד"ה והי' הנשאר שם. וראה גם תו"א שם. לקו"ת לג"פ שם.

28) רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ח.

29) עקב ח, ט.

30) ראה תו"א שם.

31) מג"א או"ח סקל"א סק"כ.

32) רש"י ד"ה לא אסרה תורה (מגילה כב, ב). הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ו ה"ו ואילך, וראה כס"מ שם) מפרש הטעם מפני שזהו דרך עוע"ז. ולכאורה גם בזה יל"פ דהא שעשו כן לע"ז הוא מפני שהיתה עבודה בקודש (וע"ד שמצינו במצבה (שקדמה לדין אבן משכית ברמב"ם שם) — דאהובה לאבות (ספרי שופטים טז, כב) די"ל דמפני זה עשאוה חק לע"ז (ראה פירש"י שם. ולהעיר מאוה"ת ויצא קצח, א ואילך)) אף שביהמ"ק (שבו רצפת אבנים) נבנה זמן רב לאחרי איסור אבן משכית.

השתחוויה, וכיון שמהות הלבנים כשלעצמן אינה קדושה, לכן אין ההשתחוויה על רצפת לבנים דומה לעבודת ההשתחוויה בבית־המקדש).

בלבנים קיימת גם אפשרות של היפך הקדושה[33], כנאמר בגמרא[34] לגבי עבודה־זרה[35] "זקף לבינה"[36].

וזהו ההסבר לדברי רש"י[37] "שאין אבנים בבבל, שהיא בקעה", כי בבל ו"בקעה" בכלל[38], היא נמוכה — מקום של העלם האור האלקי, של חושך, עד אשר לגבי התורה שבבבל, אמרו חכמינו ז"ל[39]: "במחשכים הושיבני — זה תלמוד בבלי". לכן לא אפשרית שם דרגה של "אבנים" שבריאתן בידי שמים.

ד.
"לבנים" - מעלה גבוהה ביותר

לפי זה ניתן היה להסביר מדוע העבודה הקשה של בני ישראל במצרים היתה בעיסוקם בלבנים ולא באבנים, כיון שהמטרה היתה לבנות "ערי מסכנות לפרעה" (להיפך מ"עיר אלקינו", כדלעיל), ולכן גם לא נעשתה הבניה מ"אבנים", הרומזות לקדושה, אלא מ"לבנים", בהתאם ל"ערי פרעה".

אך לאמיתו של דבר, אין די בהסבר זה: כיון שהמצריים התכוונו לנצל לבניית הערים של ה"קליפה" דוקא את הכוחות ואת החיות של הקדושה, כפי שמדגישה התורה: "ויעבידו מצרים את בני ישראל... וימררו את חייהם...", כדלעיל בתחילת סעיף ב', הם היו צריכים להשתדל, לכאורה, ביתר שאת[40] לנצל דוקא את האבנים לבניית עריהם, כדי שיוכלו לשאוב ולינוק כוחות של קדושה גם מהדברים שבריאתם בידי שמים[41].

הכרחי לומר, שאדרבה: למרות מעלתה הגבוהה של דרגת האבנים, הרי ללבנים יש מעלה גבוהה אף יותר מזה. ואכן, מפני מעלה זו התעקשו המצריים להעסיק את בני ישראל בעיקר וברוב הזמן דוקא בלבנים, כדי להכניס לרשות הקליפה גם את הדרגה הגבוהה אשר ב"לבנים".

ה.
יש מעלה דוקא בהכנת הלבנים

לכאורה ניתן היה להסביר, שהמעלה שיש ב"לבנים" לעומת ה"אבנים", אשר בגללה חפצו המצריים לבנות את "ערי מסכנות לפרעה" דוקא מ"לבנים" — היא אכן בהיותן בדרגה נחותה וירודה:

הרי ידוע[42] ש"נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך[43] דירה בתחתונים", כפי שאדמו"ר הזקן, שיום הסתלקותו חל בכ"ד טבת[44], מדגיש[45] "שאין תחתון למטה ממנו". כלומר, ככל שהדרגה הנעשית "דירה" לקדוש־ברוך־הוא היא נמוכה ונחותה יותר, כך מושגת יותר התכלית והמטרה. מזה יוצא, שכאשר בונים את "עיר אלקינו" מ"לבנים" שהן נמוכות יותר, מיישמים את התכלית של "דירה בתחתונים" יותר מאשר בנייתה ב"אבנים"[46].

בדומה למעלה של בית־המקדש לעומת המשכן: המשכן, שהיה בבחינת "דירת עראי" לקדוש־ברוך־הוא[47], נבנה בעיקר מקרשי ארזים — צומח. ואילו בית־המקדש, שהיה בבחינת "דירת קבע" של הקדוש־ברוך־הוא[48], נבנה בעיקר מאבנים[49] - דומם, שדרגתו נמוכה יותר[50] מן הצומח[51].

---

33) ראה פרדס בשער ערה"כ ערך לבינה (הובא באוה"ת שמות ע' כד. זאת חנוכת תר"מ ספי"ד. וראה גם ד"ה והי' הנשאר שם ספ"ז): לבינה הוא מסטרא דמסאבותא.

34) ע"ז מו, א (וראה גם סוטה מז, א — בכמה דפוסים נשמט ע"י הצנזור) — הובא במקומות שבהערה שלפנ"ז. וראה רש"י (ע"ז) שם — לפי שהוא בידי אדם, משא"כ אבני הר שנדלדלו שאין בהן תפיסת ידי אדם. (עיי"ש. ולהעיר ממ"ש (איכה ג, לח) מפי עליון לא תצא הרעות).

35) ואפילו עבירה קלה של דברי סופרים — נפרד בה מיחודו ואחדותו כמו בע"ז ממש בשעת מעשה (ראה תניא פכ"ד, כה).

36) ראה גם לקו"ת לג"פ שם.

37) נח יא, ג.

38) להעיר מס"ת בזח"א עה, א: וממאמר רז"ל (עירובין ו, א. וש"נ) בקעה מצא וגדר בה גדר. וראה ד"ה והי' הנשאר שם פ"ז, שבקעה הו"ע ביקוע ופירוד.

39) כן הובא בכ"מ ובדא"ח. וכ"ה בשל"ה בית חכמה (טז, ב) ובית הגדול (לו, רע"א). ובסנהדרין כד, א (וכ"ה בשל"ה שער הגדול לה, כ)): זה תלמודה של בבל.

40) ע"ד המבואר באגה"ת ספ"ו.

41) וע"ד שמצינו (הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סוס"ג) שתומ"צ דרשע קודם שעשה תשובה מוסיפים כח בקליפות.

42) תנחומא נשא טז. וראה גם במדב"ר פי"ג, ו.

43) כן הי' מוסיף (פעמים רבות) כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע — נתבאר בלקו"ש חי"ט ע' 27 ואילך.

44) שנת תקע"ג — מוצש"ק פ' שמות.

45) תניא פל"ו.

46) להעיר מ"כל דבר שבחובה אין בא אלא מן החולין" (מנחות פב, א).

47) ראה שהש"ר פ"א, טז (ג). וכמ"ש (ש"ב ז, ו) ואהי' מתהלך באהל גו' (תו"א ר"פ ויגש).

48) ראה שהש"ר שם. וכמ"ש (תהלים קלב, יד) זאת מנוחתי עדי עד (תו"א שם).

49) ואסור לעשות בו עץ בולט (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ט (וגם הראב"ד ס"ל כן — ראה כס"מ שם). חינוך מצוה תצב־ הובאו בתו"א שם).

50) ומה שבנין ביהמ"ק הי' מאבנים ולא מלבנים שהם "תחתון" יותר — ראה להלן הערה 77.

51) וכמבואר בתו"א שם, תו"ח ד"ה ויגש פ"ח וסידור כא, ב.
- ובלקו"ת ברכה צט, ד וב"מאמרי אדה"ז- הנחות הר"פ" ע' פא,

אך לאמיתו של דבר, אין די בהסבר זה: אם נעשה הדבר מפני מעלה זו בלבנים (שכאשר "עיר אלקינו" נבנית מהן, מיושמת התכלית של "דירה בתחתונים" באופן נעלה יותר),

- צריכים היו המצריים (בחפצם להכליל ב"קליפה" את הדרגות הגבוהות ביותר של הקדושה), להשתדל שרק ערי פרעה, ערים של ה"קליפה", תיבנינה על־ידי בני ישראל מלבנים, אך לא היה צורך בהשתדלותם שגם הכנת ה"לבנים" תיעשה על ידי בני ישראל. מזה שהמצריים הכריחו את בני ישראל גם להכין את הלבנים, ואדרבה: עיקר השעבוד, "ויעבידו", היה ב"עשיית הלבנים[52], מובן, שבזאת מתבטאת המעלה הגבוהה ביותר, ומשום כך התעקשו כל־כך המצריים שבני ישראל "יעשו לבנים" עבור ערי פרעה, כדי שתהיה להם יניקה מהענין הנעלה כל־כך המושג על־ידי "עשיית הלבנים".

ו.
במשכן - גם "דומם"

כדי להבין מעלה זו בעשיית הלבנים, יש להסביר תחילה יותר את ההבדל שהוזכר לעיל בין המשכן לבית־המקדש, שהמשכן נבנה בעיקר מן הצומח, ובית המקדש — מן הדומם.

אילו לא היה במשכן כלל סוג הדומם, אפשר היה להבין זאת בפשטות, שבו עדיין לא יישמו לגמרי את "דירה בתחתונים" בדומם ש"אין תחתון למטה ממנו", מטרה שהושגה רק בבית־המקדש. אך לאמיתו של דבר, גם הדומם היה חלק מן המשכן: קרקע המשכן היתה מעפר, וכמו במשכן בכלל, כך גם שם, בקרקע המשכן, התממשה התכלית ד"ושכנתי בתוכם". כפי שמובן גם מן ההלכה "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן"[53],

וכיון שכך, שגם במשכן היתה המשכת אלקות בדרגה כה נמוכה "שאין תחתון למטה ממנו", מדוע הוא אכן נבנה מ"צומח" ולא מ"דומם", כבבית־המקדש?

ז.
קבלת ההשפעה נעלית יותר מההשפעה עצמה

ההסבר לכך הוא:

המעלה המושגת על־ידי המשכת אלקות למטה, בתחתונים, מתבטאת בשני אופנים:

א) על־ידי המשכה זו מתבטאת העוצמה הבלתי מוגבלת של אורו של הקדוש־ברוך־הוא, שהוא "אין סוף" — ללא שום הגבלה, עד אשר הוא מתפשט ומאיר גם בדרגה התחתונה ביותר, כי אילו היה האור המוגבל במשהו, הוא לא יכול היה להגיע לדרגה כה נמוכה.

כפי שהדבר קיים לגבי בעל חסד: ככל שמידת חסדו גדולה יותר, כך מגיעות פעולותיו הטובות לאנשים הפחותים יותר. כשם שאנו רואים אצל אברהם אבינו, שמידת החסד שלו היתה ללא גבול[54], ולכן הוא השפיע מחסדו אפילו ל: א) ערביים ב) שהשתחוו, (ולמה) ג) לאבק שעל גבי רגליהם[55].

ב) על־ידי־זה, שבאמצעות המשכה זו ניכרת גדולת ה' "בתחתונים", באה לידי ביטוי לא רק אי־הגבלת האור שהוא מגיע גם למטה, אלא גם האמת האלקית, כאשר גם ה"מטה", הנבראים התחתונים, שאינם אלקות, מכירים בו[56].

החידוש מזה שהנבראים מכירים באלקות, יוצר

מבואר מעלה זו גם בנוגע למשכן שילה, לפי שהכתלים* שבו היו מאבנים. עיי"ש.

52) כדמוכח ממקומות המסומנים בהערה 7.

53) נשא ה, יז.

54) ראה תו"א (ד"ה אנכי מגן לך) יב, א. ובהגהות ע"ז בלקו"ת לג"פ (פח, א. אוה"ת לך (כרך ד) תרצג, א ואילך).

55) ב"מ פו, ב. וראה לקו"ש (המתורגם) ח"א ע' 25.

56) וי"ל שזהו ב' הענינים "כדי להטיב לברואיו ויכירו גדולתו כו'" (ע"ח שער הכללים בתחלתו). וי"ל שזהו החידוש ד"יכירו גדולתו" על "בגין דישתמודעון לי'" (שבזהר פ' בא מב, ב), שהכוונה ב"בגין דישתמודעון לי'" (דמשמע (גם) בעל־כרחו) — הוא שיהי' גילוי אלקותו ית'

(וכדאיתא בע"ח בתחלתו (שער ההקדמות הקדמה ג') "שיתגלו שלימות כחותיו כו'" וממ"ש בע"ח שם "וכבר נתבאר טעם זה בספר הזהר.. וגם בפ' בא כו'", מובן שבכללות הו"ע אחד עם "בגין דישתמודעון לי'". וראה גם ד"ה יו"ט של ר"ה תרס"ו וד"ה שוקיו עמודי שש תש"ב פי"ח, אשר ענין "יתגלו כו'" הוא פירוש במאה"ז "בגין כו'")

אבל ענינו של המקבל רצונו וכו' אינו נוגע בזה. משא"כ הכוונה ב"לברואיו ויכירו כו'" הוא — שהנבראים יכירו את גדולתו ית' ויזכו להיות מרכבה כו'.

ועפי"ז יובן מה שהטעם בע"ח ושער ההקדמות שם הוא בנוגע לכללות ההתהוות, ואילו בשער הכללים שם "האציל נקודה א' הכלולה מי' (והם י"ס של העקודים שהיו בכלי א')" —כי טעם זה ד"יכירו גדולתו כו'" נשלם בהאצלת בחי' עקודים דוקא (ולא בבחי' שלמעלה מזה) לפי שעקודים הוא התחלת הכלים (ד"ה השם נפשנו בחיים תשכ"ד. ועיין המשך תער"ב ח"ב ע' א'קיט).

*) בלקו"ת שם: הירעות. והוא טה"ד (הערות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע – נדפסו בסוף ס' לקו"ת).

מעלה יותר מאשר הגעת האור האלקי גם למטה. כי אמיתיות האלקות מתבטאת כאן באופן כה עצום, שגם הזולת רואה ומכיר באמת. ובדומה לדברי הרלב״ג[57]: וזה מסגולת האמת שהוא מסכים לעצמו מכל צד.

וכיון שמדובר על הכרה באמת האלקית מצד הנבראים למטה, ברור שהדבר מושג בעיקר, ובאופן נעלה יותר, על־ידי הוכחות מהבריאה עצמה, מלמטה למעלה, שהבריאה הנחותה עצמה מוכיחה את האמת שבאלקות. אך גם כאשר ההכרה נובעת מגילוי האור האלקי מלמעלה לנבראים, שאז ההכרה אינה כה חזקה וחודרת, בכל זאת, בכך שהם מקבלים את האור ומכירים באמת האלקית, יש מעלה גדולה יותר מאשר בעצם הגילוי של האור כשלעצמו. כי קבלת ההשפעה עמוקה יותר מההשפעה עצמה[58], ובלשון הקבלה והחסידות: שורש הכלים נעלה משורש האור.

גם לכך ישנה הדוגמא של בעל החסד[59] - רצונו להיטיב עם הזולת אינו נובע רק מצרכיהם של האחרים הנזקקים לפעולות חסדו, אלא גם מאופיו שלו: כיון שהוא בעל מידת החסד, נחוצה לו, מעצם טבעו, הנתינה וההטבה לזולת.

כפי שאנו רואים אצל אברהם אבינו, שכאשר לא היו לו אורחים להיטיב עמם, הוא הצטער על כך[60]. כי בהיותו איש החסד במהותו, דרושה היתה לו נתינה זו מטבעו שלו[61]. ולכן, כשם שגילוי טבעו בהשפעת הטוב גרמה לו תענוג, כך העדר ההשפעה של מידת חסדו גרמה לו צער.

בכל זאת רואים, שכאשר איש החסד מיטיב עם הזולת, והאחר מקבל את ההשפעה, נגרם לנותן תענוג גדול אף יותר מאשר התענוג שנגרם מעצם הנתינה שלו, כי קבלת ההשפעה מגיעה לעומק רב יותר מאשר ההשפעה עצמה.

ח.
בבית־המקדש - דוקא הדומם הוא העיקר

וזהו ההבדל בין המשכן לבין בית־המקדש: במשכן בא לידי ביטוי חוסר ההגבלה של האור האלקי, כפי שהוא יורד מלמעלה ו״נמשך״ גם למטה מטה, עד לסוג הדומם: בבית־המקדש התחדש, שהתחתון עצמו — סוג הדומם — נעשה כלי לאלקות.

לכן נקבע הסדר במשכן מלמעלה למטה: גגו של המשכן היה מדורג מלמעלה למטה — מאילים ותחשים ועיזים וצמר[62], שהם מסוג החי. ולמטה מזה הקירות — מסוג הצומח, ובתחתית — קרקע המשכן, שהיתה מעפר, מדומם. ואילו בבית־המקדש, היה הסדר הפוך: עיקר בנינו[63] היה מסוג הדומם — שממנו נבנה כל בית־המקדש. והכלונסאות של ארז, שמסוג הצומח, אשר היו בנויים בתוכו, היו רק טפל[64], רק כדי לחזק את הקירות וכדומה[65].

כאשר מעלת ה״תחתון״ היא רק בזה שדרכו מתבטא ה״בלי גבול״ של האור האלקי, בהראותו שאור זה משפיע אפילו למטה, אך לא שהתחתון עצמו מגיע למעלה זו, אז מקבל התחתון את ההשפעה רק בסוף, בעוצמה הנמוכה ביותר. שהרי, מדובר כאן על המשכת האור, אשר מתבצעת בסדר של ״מלמעלה למטה״. בתחילה, היא ״נמשכת״ לדרגות הנעלות יותר, ואחר־כך — לדרגות הנמוכות. והדרגות הנמוכות מגיעות, גם במעלתן, לאחר הדרגות הגבוהות. וכך היה במשכן.

אך כאשר ההתעלות נעשית בתחתון עצמו, אשר

---

57) ס׳ מלחמות השם מאמר ו׳ ספט״ו — הובא ב״קיצורים והערות לתניא״ ע׳ קב.

58) וזהו החידוש שב״סוף מעשה במחשבה תחלה״ על ״נעוץ תחלתן בסופן״: ״סופן״ הכוונה לסיום וגמר ההשפעה, ובחי׳ זו נעוצה ב״תחילתן״ — תחילת וראשית ההשפעה (וכנ״ל בפנים, שע״י המשכת האור עד למטה מטה — ״סופן״, מתגלה תוקפו הבלתי מוגבל), משא״כ ״סוף מעשה״ הו״ע קבלת ההשפעה, ובחינת זו מגעת ב״מחשבה תחילה״ היינו תחילה אפילו לפני תחילת המחשבה — למעלה משרש ההשפעה (ד״ה השם נפשנו שם. וראה גם תו״ח שם פ״ב וג׳). המשך תער״ב (שם ואילך). לקו״ש חי״ט ע׳ 384 ואילך.

59) ראה בארוכה תו״ח שם פ״ג.

60) רש״י ר״פ וירא. וראה גם ב״ר פמ״ח, ט.

61) ראה ד״ה החודש הזה ש״ת פ״ג. ביוהשמע״צ תש״ח פכ״ז. ובכ״מ.

62) ורק שבהיותר תחתון שב(גג) יריעות הי׳ גם מין אחד של פשתן נוסף על ג׳ מיני צמר (רש״י תרומה כו, א). וי״ל שזהו ענין הממוצע שצ״ל בין דרגא לדרגא. וכן — סיום ותחתית הקרשים עמדו באדנים — דומם.

63) ולכאורה צע״ק מתקרת ביהמ״ק שהי׳ גבים ושדרות בארזים (מ״א ו, ט) — צומח. ולהעיר ממדות (פ״ד מ״ו) שע״ג זה היתה מעזיבה מ(טיט)אבנים וסיד. ובתו״א ותו״ח שבהערה 65, ש״הכלונסאות של ארז שהיו בתקרה הם היו תמכין לבד לעיקר התקרה הנעשה מבחי׳ דומם״, ״להחזיק המעזיבה בלבד״ (וראה מאמרי אדה״ז תקס״ה ע׳ קמב, קמד, קמו). ולהעיר ג״כ מלקו״ת וסידור שבהערה 51, שהארזים בתקרות היו שקועים. ע״ש. ואכ״מ.

64) ראה מדות פ״ג מ״ח (כפי גירסת רוב המפרשים). כסף משנה לרמב״ם הל׳ ביהב״ח פ״א ה״ט. מפרשי המשנה שם בפ״א מ״ו. ועוד.

65) תו״א ר״פ ויגש. תו״ח שם פ״ח.

הוא נעשה כלי לאלקות, הוא מכיר בגדלותו יתברך, מובן שעיקר החשיבות הוא בתחתון, אשר "אין תחתון למטה ממנו"[66]. ולכן בבית־המקדש היווה הדומם את העיקר[67].

ט.
"תאוה" אמיתית - ללא טעם

אמנם, בבית־המקדש התחדש הענין של הפיכת ה"תחתונים" עצמם לכלים לאלקות, ולא רק שהאור יגיע אליהם. אך בכל זאת, עדיין לא התחדש בו הענין האמיתי של "דירה בתחתונים". התכלית האמיתית של "דירה בתחתונים" תושג רק לעתיד־לבוא, בתקופה של ימות המשיח, ובמיוחד בתקופה של תחיית המתים[44], ואילו בבית־המקדש היתה "דירת הקבע של הקדוש־ברוך־הוא" רק "מעין עולם הבא"[68] — לא היתה זו עדיין ה"דירה בתחתונים" בתכלית השלימות ובאמת.

ניתן להבין זאת לפי דבריו הידועים[69] של אדמו"ר הזקן, בעל ההילולא (כ"ד טבת), אשר אמר על כך: "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים", אשר "על תאוה אין קושיות". כלומר, רצונו של הקדוש־ברוך־הוא ב"דירה בתחתונים" אינו מפני טעם כלשהו[70], אלא, כביכול, בבחינת "תאוה", שמעל לטעם[71].

מזה מובן, שה"דירה בתחתונים" — כתכלית של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא" (למעלה מהטעם), אין כוונתה שבכך מושגת מעלה ושלימות, שהרי אם־כן, המעלה עצמה היא הטעם לרצון ב"דירה". אלא מושג בזה דוקא חידוש אשר אינו מתקבל כמעלה ושלימות[72].

ודווקא זוהי ה"דירה בתחתונים" האמיתית, שבאמצעותה מושגת התכלית של "נתאוה הקדוש־ברוך־הוא...".

ולכן במשכן ובבית־המקדש עדיין לא הגיעו אל התכלית האמיתית של "דירה בתחתונים", אשר אליה נתאוה הקדוש־ברוך־הוא, כיון שזו היתה "דירה" אשר בה בכל זאת, באה לידי ביטוי מעלה מסויימת[73], אשר האור נמשך עד למטה מטה, ושגם נבראים תחתונים יכולים להתעלות ולהיות כלי לאלקות.

י.
"דירה בתחתונים" - יצירה חדשה

מהו אכן האופן האמיתי של "דירה בתחתונים", כך שתתממש התכלית של "נתאווה הקדוש־ברוך־הוא"?

על כך אומר אדמו"ר הזקן[45], שזה ב"תחתון שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו יתברך וחושך כפול ומכופל עד שהוא מלא קליפות וסטרא־אחרא שהן נגד ה' ממש לומר אני ואפסי עוד". כלומר: בדרגה כה נמוכה, שאין לה כלל קשר לאלקות, שלא יתכן שיאיר בה אור אלקי, ובוודאי שאינה כלי לאלקות. ולהיפך: מקום המלא בקליפות וסטרא־

---

66) ראה גם תו"ח שם, שבביהמ"ק הי' הגילוי דסוף מעשה במחשבה תחילה (ראה לעיל הערה 58).

67) וזהו גם הטעם מה שהמשכן הי' דירת עראי של הקב"ה וביהמ"ק דירת קבע (נסמן לעל הערות 47, 48), כי כשהגילוי נמשך רק מלמעלה, אינו חודר בפנימיות כ"כ (ולהעיר מלקו"ת ויקרא (ב, ג־ד) שאתערותא דלעילא מצד עצמה — כשאין אחרי' מיד עבודה מלמטלמ"ע־ אין לה קיום).

68) תו"א שם. ובתו"ח שם: בדוגמא דלעתיד. ולהעיר מתניא פל"ו: ונודע שימוה"מ כו' מעין זה בשעת מ"ת.

69) המשך תרס"ו בתחלתו. ד"ה שוקיו שם פי"ט.

70) והטעמים שבזהר וע"ח (דלעיל הערה 55) הם הקדמה והכנה להשלמת הכוונה ד"דירה בתחתונים". כי ענין ה"דירה" הוא (לא רק שנמצא בה כל העצם, אלא גם) שהעצם נמצא בה בגילוי (ראה בארוכה לקו"ש (המתורגם) ח"ד ע' 35), ולכן צריך ל"הטיב לברואיו" ו"יכירו גדולתו" — בחי' הגילויים, כי ידיעה והכרה זו הם הכנה לגילוי העצמות. (ובדוגמת המבואר בלקו"ש (המתורגם) ח"ג ע' 214, שאהוי"ר, עם היותם בחי' גילויים, הם "דרכי הוי'" — לפי שעל־ידם דוקא בא עצמותו ית' בגילוי במעשה המצות. עיי"ש)

וכמו שההתהוות, עם היות שהיא רק ביכולת העצמות, בכ"ז ההתהוות בפועל הוא מהאור וע"י התלבשותו בכלים (אגה"ק סי' כ' — קל, ריש ע"ב), כן גם השלמת הכוונה ד"דירה בתחתונים" — דירה לעצמותו, הוא ע"י (הקדמת) "להטיב לברואיו" — אור, ו"יכירו גדולתו" — כלים.

וי"ל בדא"פ שזהו ג"כ הסדר ב"ושכנתי בתוכם": משכן — אור, ביהמ"ק (דשלמה) — כלי, וביהמ"ק דלעתיד־ דירה לעצמותו.

71) והנפקותא שמזה בעבודת האדם:

אם כל ענין ההתהוות הי' מצד הטעם, הרי ישנו איזה ענין ותפיסת מקום להבריאה, בזה שהיא משלמת את הכוונה. ובמילא — תפיסת מקום גם להאדם העובד, בזה שהוא הוא המשלים כוונה זו.

אבל מצד אמיתית ענין ההתהוות שהוא רק לפי שכן עלה ברצונו ית' — נתאווה, הרי אין שום יחס ותפיסת מקום להבריאה, וכל ענינה הוא רק מה שעצמותו ית' נתאוה כו'. ובמילא, עשיית הדירה היא דוקא ע"י שלילת וביטול הרגש המציאות בתכלית (שלא יחשוב האדם: והרי דבר אני בזה שהשלמתי את הכוונה) — כי כל ענין ה"דירה בתחתונים" אי"ז שצריך אליו כ"א לפי שנתאווה כו' וראה להלן הערה 76.

72) וגם מזה שהכוונה דדירה בתחתונים היא בעצמותו ית' שלמעלה מכל הגילויים (שהרי גם האור שבבחי' גילוי מן העצם הוא בשביל כוונה זו (ד"ה ועשית ח"ש תרע"ג. אנכי ה"א תש"ג פ"ג)), מובן שמה שנתאווה כו' הוא רק מצד רצונו ובחירתו ית' ולא מצד טעם — כי עצמותו ית' הוא שלילת כל התוארים ואין שייך בו שום נטי' ח"ו.

73) ולבד זאת שעל ענין זה אין צורך להביאור דנתאווה כו' (מכיון שיש ע"ז טעם), הרי מצד המעלה והשלימות שבזה, אראפשר שתושלם בו הכוונה דנתאווה כו' דירה. כי ענין הדירה הוא דירה לעצמותו כביכול, והרי הרגש המעלה והשלימות "סותר" ל"גילוי" העצמות (ראה הערות שלפנ"ז).

אחרא, המעורר תחושה של "אני ואפסי עוד", ההיפך המוחלט מאלקות - נגד ה' ממש, ושם רצה הקדוש־ברוך־הוא שתהיה "דירה לו יתברך".

כאשר יהודי עושה דירה לה' יתברך בענינים ה"תחתונים", המלאים בקליפות וסטרא־אחרא ומנוגדים לאלקות, לא על־ידי גילוי הטוב והקדושה המסתתרים בהם מלכתחילה, כי כל מהותם היא "נגד ה' ממש", אלא על־ידי שבירת וביטול הסטרא־אחרא לגמרי, כך שה"דירה" לקדוש־ברוך־הוא מעוררת התחדשות[74] מצד עבודתם של ישראל — זוהי ה"דירה" אשר "נתאווה[75] הקדוש־ברוך־הוא"[76].

וענין זה, עשיית דירה לו יתברך גם במקום שבו הנבראים התחתונים הם "נגד ה' ממש", אינו לפי טעם ושכל, ואין לו מקום מצד דרגת הגילויים[77] - כי לא יתכן להשפיע שם על־ידי המשכת האור, ואף לא על־ידי שורש הכלים, כי אין הם יכולים להיות כלים לאור האלקי, כדלעיל. דבר זה יכול להתחדש רק בכוח הבא מעצמותו של ה'[78], אשר הוא "נתאווה" לדירה זו, כי "הוא לבדו בכוחו ויכָלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש"[79]. וכוח זה ניתן לישראל, שגם הם יוכלו לעשות לה' "דירה בתחתונים" באופן של בריאה חדשה לחלוטין, כדלעיל[80].

יא.

עשיית הלבנים - עיקר העבודה בזמן הגלות

לפי האמור לעיל, יובן מדוע היתה העבודה העיקרית בגלות מצרים — "עשיית הלבנים":

בתהליך הכנת לבנים, לאחר יצירת הלבנים על־ידי הנחת המלט ב"מלבן", שורפים אותן בתנור[81], כדי

---

74) ובזה יובן מה שאמרו (שבת קיט, ריש ע"ב. שו"ע אדה"ז ר"ס רסח) "כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית", ובחדא"ג מהרש"א שם: "כי האומר ויכולו הרי הוא מעיד על מע"ב (ראה שו"ע שם סי"ב) והרי הוא נעשה שותף עם הקב"ה כי בלתי עדותו לא יוודע עשייתו" — דלכאורה תמוה: האדם ע"י עדותו פועל רק שיוודע עשייתו, אבל אינו מחדש מאומה במע"ב, ואיך הוא שותף להקב"ה שברא את מע"ב?

- כי שהנברא יכיר גדולתו (הגדולה זו מע"ב. ברכות נח, סע"א) הוא חידוש גמור, כנ"ל. (ועל פי זה, ההעדאה ד"ויכולו" הוא כענין עדי קיום (שלולא עדותן השטר בטל), שע"י עדותם מקיימים — עושים את המציאות). ומה שאמר "מעלה עליו הכתוב" — י"ל לפי שהכח לחידוש זה בא בעצמותו ית' (כדלהלן בפנים ובהערה 80).

ועוד ענין בזה: קליפות וסט"א הם מציאות דהעדר (תורת שלום ע' 134 ואילך). ובמילא, ע"י העבודה דאתכפיא סט"א ואתהפכא חשוכא לנהורא, נעשה חידוש בהבריאה, שנעשה מ"העדר" — "מציאות". ועפי"ז מובן הלשון "שותף כו' במע"ב", שמפשטות הלשון מוכח שהאדם פועל במע"ב גופא (במציאות דשמים וארץ).

75) וכמ"ש (איוב יד, טו. וראה שמו"ר ספל"ו. ויק"ר רפל"א) למעשה ידיך תכסוף.

ואף שגם במשכן ומקדש אמרו (כתובות ה, סע"א) "גדולים מעשה צדיקים", ומבואר בד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פ"ז, שהעילוי ד"מעשה צדיקים" הוא מצד ענין ההתחדשות שבביטול היש לאין (וראה גם שמו"ר שם "למעשה ידיך תכסוף" קאי על עבודת המשכן), בכ"ז, מכיון שהמשכת הקדושה במשכן ומקדש אינו בתחתונים ממש (המלאים קליפות וסט"א), הרי המשכה זו אינה התחדשות כ"כ (ובדוגמת המבואר בד"ה תקעו תרס"ו (בהמשך תרס"ו. וראה גם ד"ה אחרי תרס"ו) שהבירורים שבדרך מלמעלמ"ט, מכיון שהם מצד המשכת האור, אי"ז ענין ההתחדשות), ובמילא אי"ז אמיתית הענין ד"מעשה צדיקים" (עבודת האדם).

ולהעיר מפירש"י עה"פ (בשלח טו, יז) מקדש ד' כוננו ידיך: "ואימתי יבנה בשתי ידים.. לעתיד־לבוא כו'" — והרי מה שגדולים מעשה צדיקים" למדו (כתובות שם) ממ"ש כוננו ידיך.

76) ואף שעשיית דירה זו באה רק ע"י עבודת האדם, מ"מ אין בה שום עירוב של הרגש מציאותו (ראה לעיל הערה 71). ובדוגמת המבואר בד"ה אחרי הנ"ל בענין מעלת עבד פשוט על עבד נאמן, שעבודת העבד הפשוט דוקא היא התחדשות גמורה הבאה בכח עצמו, ועם זה (ואדרבה, הא בהא תליא) כל העבודה נקראת על שם האדון, כי עבד (הפשוט) אינו מהות בפני עצמו כלל. עיי"ש בארוכה.

וגם מזה שהדירה היא לעצמותו (כדלהלן הערה 78) מובן שביטול זה הוא נעלה יותר מהביטול שבעבודה שמצד הגילויים. כי הביטול שמצד בחי' הגילויים הוא רק "דכולא קמי' כלא חשיב", והביטול שמצד העצמות הוא הביטול ד"אין עוד" (ד"ה ולקחתם לכם תרס"א. אם בחוקותי תרס"ז).

77) וכמו שהתהוות התחתונים אינו מצד הטעם (וכמבואר בהמשך תרס"ו (בתחלתו) ותש"ב שם, שמצד הטעמים שבזהר וע"ח, א"צ להיות התהוות עולמות בי"ע, ובפרט — התהוות עוה"ז), כן גם אמתית ענין גילוי (אלקות) שבהם, אינו מצד טעמים אלו. כי מכיון שהתהוות עולמות התחתונים אינו מצד (הטעמים שבבחינת) הגילויים, הרי הגילויים דערלאנגען ניט [אינם מגיעים] בהם.

ועפ"ז יובן מה שביהמ"ק הוצרך להיות (לכתחילה) מאבנים דוקא — אף שהחידוש שבביהמ"ק (על המשכן) הוא מה שהתחתון נעשה כלי לאלקות (כנ"ל סעיף ח'), והרי "לבנים" הם יותר "תחתון" מאבנים, והי' צ"ל הבנין בלבנים מצד הענין בהם שאינם אבנים (כ"א למטה מהם) — כי בחי' הגילוי שבביהמ"ק לא הי' יכול להיות נמשך בלבנים בענינם הנ"ל — כיון שבזה ה"ה מסטרא דמסאבותא (להעיר מתניא רפ"ז דהאוכל סתם לא עדיפי כו' שבקליפות וסט"א כו' שבעוה"ז כו' רובו ככולו רע כו'),

ואף ש"אם לא נמצאו אבנים בונין בלבנים", הרי זה בנין (והמשכה בבחי') "לבנים" בדרגתם שהם (כמו) אבנים (ראה בתניא שם שמסיים רק מעט טוב מעורב בתוכה).

ולהעיר מהמבואר בהמשך מצה זו תר"ם פ"ס בענין המעלה דנ"ח (שמצותה להניחה על פתח ביתו מבחוץ) על לימוד התורה — אף שגם בה נאמר "ובלכתך בדרך" — שמכיון ש"בלכתך בדרך" הוא בשוה ל"בשבתך בביתך", אי"ז הענין דהמשכת האור ברה"ר, טורי דפרודא, כבנר חנוכה. עיי"ש.

78) וגם ה"דירה" שנעשית בתחתונים היא דירה לעצמותו. וכמבואר בנדו"ז בכ"מ שבדירה נמצא כל העצם.

79) אגה"ק סי' כ' (קל, ריש ע"ב).

80) ראה גם ד"ה תקעו תרס"ז, שהכח שבנשמות שלמטה (בחי' עבדים פשוטים) לברר את טבע החומרי הגמור דנה"ב — שהיא "התחדשות גמורה כחידוש יש מאין" — הוא מצד כח העצמות שביכָלתו להוות מאין ליש. עיי"ש.

81) רש"י נח יא, ג (ולהעיר מפירש"י פרשתנו ה, ז). תו"א עז, סע"ג ואילך.

שתהיינה קשות וחזקות כאבנים, כנאמר לגבי דור הפלגה[82]: "נלבנה לבנים ונשרפה לשריפה ותהי להם הלבנה לאבן"[71] - על־ידי "ונשרפה לשריפה" אז "ותהי להם הלבינה לאבן", הלבנים מתקשות ומתחזקות כאבנים (שבידי שמים) ואפשר לבנות באמצעותן בנין (של קדושה)[83].

וכיוון שחוזק זה של הלבנים נגרם דוקא על־ידי הבערתן באש, אשר ההלכה קובעת לגבי כלי חרס[84], שלאחר שריפת הכלי הוא נחשב למציאות חדשה, "פנים חדשות"[85] — הרי אין זה תוקף שקיים בתוכן אשר האדם רק מגלה אותו, אלא זוהי יצירה חדשה, שהתחדשה בעיקר על־ידי האדם, אשר מכניע ומבטל את מציאותן הקודמת.

ולכן מצביעה עשיית הלבנים, הנעשית כדי לבנות את "עיר אלוקינו", על העבודה של עשיית דירה לה' יתברך ב"תחתונים":

כשם שעשיית הלבנים מורכבת משני הענינים: (א) ביטול ושבירת מציאותן של ה"לבנים", שהן "סטרא דמסאבותא"[86], ו(ב) הפיכת הלבנים ל"קשים וחזקים כאבנים" — תוקף של קדושה כאבנים שבידי שמים — זוהי מציאות חדשה לגמרי, הנעשית על־ידי עבודת האדם,

כך קיימים שני ענינים אלו בעבודה של "דירה בתחתונים": (א) שבירת וביטול הקליפה והסטרא־אחרא שבעולם, (ב) זוהי יצירה חדשה לגמרי הנוצרת על־ידי עבודת האדם.

זהו ההסבר לכך שעיקר העבודה בזמן הגלות, החל מגלות מצרים, שורש כל הגלויות[87], היא בעשיית הלבנים — מכיון שהשלימות של ה"דירה בתחתונים" שתהיה בימות המשיח ובתחיית המתים "תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"[88], לפיכך צריכה עבודתנו בעולם בזמן הגלות להתרכז בדומה לכך ב"עשיית הלבנים" —

כל ענין בעולם מתחיל בתורה, תורת חיים. ולכן זהו — "דא ליבון הלכתא"[89], שעל־ידו נזכה לתורה — "לגילוי פנימיות התורה לעתיד־לבוא להיות אראנו נפלאות"[90], ולעולם, שהעולם יגיע לתכלית שלימות בריאתו[91], השלימות של "דירה בתחתונים", בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ בלק תשכ"ד וש"פ שמות תשכ"ו)

---

82) שהשעבוד בגלות מצרים "בלבנים" הוא תיקון לחטא דדור הפלגה (מקומות שנסמנו לעיל הערה 23. אוה"ת שמות ע' כד. זאת חנוכת תר"ם פי"ד).

83) תו"א שם.

84) תוד"ה תורה (פסחים ל, ב) וד"ה אלא (זבחים צו, א). וראה רמב"ם הל' כלים פ"א ה"ו וי"ג, רפט"ו. ועוד.

85) ועד"ז בלבנים. וגם האדם (שהוא העושה את הדירה), הרי יסודו הוא מעפר, ולכן אין שום תקנה לחומריות שלו (ולנטיות שיש בו למדות רעות — יותר מבבע"ח, מצד חומר גופו (קונט' ומעין מט"ו פ"ב)) רק ע"י שריפה — ביטול ישותו, בדוגמת כלי חרס שאין מועלת לו הגעלה ורק צריך שריפה באש. ועיין לקו"ת בחקותי ד"ה ואפו (מ"ח, ג).

86) נסמן לעיל הערה 33.

87) ד"ה קול דודי תש"ט בתחלתו. וראה ב"ר פט"ז, ד.

88) תניא רפל"ז.

89) רע"מ (בזח"ג קנג, א). ועוד. — הובא ונת' בתו"א ריש פרשתנו, תו"ח ואוה"ת שם.

השייכות ד"ליבון הלכתא" לב' הענינים דלבנים הוא — לפי שגם ב"ליבון הלכתא" ישנם שני הענינים שבעשיית לבנים: (א) בירור וליבון ההלכות הוא ע"י הסרת והתשת כח הקליפות המעלימים ומכסים על ההלכות (ראה אגה"ק סכ"ו — קמד, ב ואילך), (ב) ע"י ליבון ההלכות, מתחדשים גם ענינים חדשים (ראה אגה"ק שם, ד"ה אשריכם ישראל וד"ה לך־לך תרס"ז).

90) תו"א שם.

91) תניא פל"ו. זח"ג קכה, רע"א (וכבר העירו מזח"א קלט, א). רמב"ם סוף הל' מלכים. עבוה"ק ח"ב פל"ט.

קמד

רמזים באילו של אברהם הכתוב בפ׳ העקידה, למשנה (פרה פ״ג מ״ג), ״ובפתח העזרה הי׳ מתקן קלל של חטאת, ומביאים זכר של רחלים וכו׳״

[משנתינו דָנָה, באופן ההכנות של אפר הפרה, וההרחקות היתירות שעשו בכדי שלא ליטמא האפר וכו׳]

ובפתח העזרה[1] הי׳ מתקן קלל של חטאת, ומביאים זכר של רחלים וקושרים חבל בין קרניו, וקושרים מקל ומסבך בראשו של חבל וזורקו לתוך הקלל ומכה את הזכר ונרתע לאחוריו, ונוטל ומקדש כדי שיראה על פני המים.

פרה פרק ג׳ משנה ג׳

בפתח העזרה, של נשים, הסמוכה לחיל.

הי׳ מתוקן קלל של חטאת, כלי שמונח בו אפר חטאת מכל פרה שהיו שורפים, כדכתיב (במדבר יט) והיתה לעדת בני ישראל למשמרת.

קלל, כד קטן, תרגום וכדה על שכמה (בראשית כד) וקולתה על כתפה.

וזורקו לתוך הקלל, ומתוך כך כשהי׳ הזכר נרתע לאחוריו והי׳ המקל יוצא מן הקלל קולט מן האפר עמו ונשפך על גבי השוורים והתינוק נוטלו ואינו צריך להוציא ידו לחוץ.

פירוש הרע״ב

הי׳ מתקן קלל של חטאת, כד של אבן, שבתוכו הי׳ אפר פרה.

ומביאין זכר של רחלים וקושרים חבל בין קרניו, וקושרים מקל ומסבך בראשו של חבל, ומסבך היינו מקל שיש בו ענפים מסובכים לקלוט את העפר.

וזורקו, את המקל.

לתוך הקלל, לתוך כד האפר.

ומכה את הזכר ונרתע לאחוריו, ועל ידי כך המקל יוצא מן הקלל ומשליך את האפר לחוץ.

ונוטל, אחד מן התינוקות את האפר.

ומקדש, נותן את האפר לתוך המים שבכוס.

כדי שיראה על פני המים, כשיעור שייראה האפר על פני המים שבכוס.

וכל זה עשו, כדי שלא לטמא את האפר שבקלל, שאף על פי שהתינוקות היו טהורים מטומאת המת, חששו שמא נטמאו בטומאה אחרת.

ביאור המשנה קהתי

כל ענין זה דהאיל כו׳ עד כדי שיראה כו׳, נרמז באילו של אברהם הכתוב בפרשת העקדה.

כי הנה כתיב והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו כו׳ ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה כו׳ בהר ה׳ יראה, והיינו הזכר של רחלים דכאן, הוא כמו האיל.

ומה שנרתע לאחוריו, הוא כמו אחר, שפי׳ אחר הוא כמו לאחוריו.

וההבל שקושריו בין קרניו[2], והמקל שמסבבין בחבל הוא כמו הסבך בקרניו.

ויראה, הוא כמו שיראה על פני המים[3] דכאן.

ואברהם הוא כמו המים, כי מדתו הוא מים, זכור[4] אב נמשך אחריך כמים, ויצחק הוא כמו האפר, אפרו[5] של יצחק[6] וד״ל.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד שנה

בראשית כב, יח - והתברכו בזרעך כל גויי הארץ[7] עקב אשר שמעת בקולי

קמה

״עק״ב אשר שמעת בקולי״, רמז (נדרים לב.) למספר עק״ב שנים שעמד אברהם בצדקתו, דע״י נסיון דעקידה נשאר אברהם צדיק גמור כל ימיו וכו׳

אמרו רז״ל בנדרים[8], אברהם אבינו בן ג׳ שנים הכיר

---

1) בביאור המשנה ראה גם לקמן פרשת חיי שרה סימן קסא.

2) ראה בפנים בתורת לוי יצחק, ״סבך״ בגי׳ ב׳ פעמים איל שהוא הוא הקרנים כמ״ש בסבך בקרניו, ועיין בלקוטי תורה להאריז״ל בדרוש העקדה.

3) עיין בפנים ביאור ב׳ פעמים יראה, וכן ״נרתע״ שהו״ע יראה.

4) תפילת גשם — שמיני עצרת.

5) (ירושלמי תענית פ״ב הלכה א׳, תורת כהנים בחוקותי כו, מב) ״אפרו של יצחק (נשאר) צבור על גבי המזבח״ ע״ש. [ראה לקוטי שיחות חלק כה עמוד 131 ואילך].

6) ראה לקמן סימן קסא, דיוק לשון המשנה דנקט ״זכר של רחלים״ דהוא גי׳ ״יצחק רבקה״ ע״ש.

7) ראה גם לקמן סימן ריג.

8) דף לב. וא״ר אמי בר אבא בן ג׳ שנים הכיר אברהם את בוראו שנא׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי חושבני׳ מאה ושבעין ותרין. (רש״י: מאה ושבעין ותרתין, דהכי משמע עקב כמנין עק״ב שנים שמע אברהם בקולי, וכל שנותיו היו קע״ה, אלא בן שלש שנים הכיר את בוראו.)

את בוראו שנאמר[9] עקב אשר שמע אברהם בקולי, מספר עק״ב שמע בקולי, וזהו עקב האמור באברהם בפרשת תולדות, שהי׳ זה אחר ימי שני חיי אברהם, שאז שייך לומר שעק״ב שנה שמע בקולי.

משא״כ בעקב דעקדה שאז הי׳ בן קל״ז (או קכ״ו[10] שנה) לא שייך לומר זה.

ומכל מקום יתפרש עק״ב דעקדה גם כן על עק״ב שנה.

כי הרי על ידי נסיון העקדה נשאר אברהם צדיק גמור כל ימיו, ולא ניסהו הקב״ה עוד, ונתן לו שבועה על זה, כמו שכתוב[11] בי נשבעתי, וכמו שכתוב במדרש רבה[12], והוי זה כמו כל חיי שני אברהם שעמד בצדקתו מספר עק״ב שנה[13].

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רמב

9) בראשית כו, ה.

10) ראה פרקי דר״א פל״א, ובביאור הרד״ל שם אות י״ד. דיש שני שיטות בן כמה הי׳ יצחק בעת העקידה, בן לז שנה או כו שנה, ע״ש, ואברהם הי׳ בן מאה כשנולד יצחק, וא״כ בשעת העקידה הי׳ אברהם או קלז שנה או קכו.

11) בראשית כב, טז.

12) (בראשית רבה, פרשה נו, יא) וז״ל ויקרא מלאך ה׳ שנית ויאמר בי נשבעתי, מה צורך לשבועה זו א״ל השבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד מעתה ולא את יצחק בני וכו׳.

13) עי׳ גם לקמן סי׳ ריג. (רטו).

אגרות קודש

ב״ה, י״ד טבת, תשי״ז
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מו״ה יונה שי׳

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתבו מח׳ טבת נוסף על הידיעות מן הצד אודות פעולותיו ומהם שהשתדל לנצל את ההתעוררות הכללית בתוככי בני ישראל אשר באה״ק ת״ו לקוב״ה לתורתו ומצותיו, ובודאי לא יסתפק בזה וירבה ככל האפשרי, כי הרי זוהי דרישת השעה ומשפיעים הצלחה מופלגה מלמעלה (אלא שבעוה״ר אין אנ״ש מנצלים אותה), וכנראה שכל העושה וכל פעולה מצליחים באופן בלתי משוער מראש, ואפשר יצליח ג״כ לעורר את אנ״ש שסו״ס יתחילו גם הם בפעולות כהנ״ל, זאת אומרת אויפטאן אין פועל, ולא לצאת באסיפות שקלא וטריא והחלטות, ומובטחני שאז יצליחו גם הם וכנ״ל באופן בלתי משוער.

בעת רצון אזכיר את כל אלו שכותב אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע לתוכן כתבו. ובמ״ש שדבר עם פב״פ ע״ד לימוד התניא, וענה אז דאס איז א אלטע מחלוקת, לפלא שאין מי שיסביר להנ״ל אשר אותם שחלקו לפני מאתים שנה אמרו טעמם גלוי שחוששים הם שלא יתמעט עי״ז בעניני יר״ש וכו׳, ובזמן שעבר מאז וביחוד בדורנו זה, רואים במוחש אשר אדרבה זהו מוסיף ומחזק ביראת שמים, בהידור בקיום המצות כו׳ וכו׳ והרי הם ראו זה במוחש במדינתם לפנים ורואים זה במוחש גם באה״ק ת״ו, וק״ל.

ויה״ר שסו״ס יצליח בכל מקום לפי ערך המקום, זאת אומרת אצל פב״פ שלא יתנגד ואצל פב״פ שגם יסייע ואצל פב״פ שגם בעצמו יתחיל בלימוד, והרי כבר ידוע ומפורסם פסק בית דין של מעלה (נעתק בספר קיצורים והערות לתניא עמוד קכ״ב בסופו) אשר בגלל המסירות נפש הלזו - של רבנו הזקן - על תורת החסידות פסקו בבית דין של מעלה אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי׳ יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה.

בברכה לבשו״ט בכהנ״ל.

א, א – ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו

[תוכן: רמז בפסוקים, לקץ **בשנת** תקנ"ז **(ולהעיר שהוא שנת** הדפסת ספר תניא קדישא**) – והגאולה לא תהי' ע"י יסורים וחבלי משיח.]**

א. איתא במדרש שביקש יעקב לגלות הקץ ונסתם ממנו. כבר כתבתי בשם זוהר חדש (פרשת וישב דף לו ע"א[1]) בשנת תקנ"ז[2] (יהי' הקץ ו)ינהיר קב"ה לישראל, והנה יעקב אבינו ע"ה ביקש לגלות הקץ, על כרחך הקץ של בעתה, דהא הקץ של אחישנה הוא תלוי באם זוכין, אלא רצה לגלות הקץ של בעתה.

והנה אמרו הקדמונים לא זכה בעתה גימט' תק"מ, והוא כמ"ש בזוהר חדש דאחר תק"מ יתער פורקנא ושארי לאנהרא זעיר זעיר עד י"ז שנין, וז"ש ביקש יעקב לגלות הקץ, תיבות לגלות עם הכולל גימט' ע"ת, שהוא קץ של בעתה, ואמר ונסתם, זהו הקץ של תקנ"ז, גימט' ונסתם עם הכולל, דאז מפורש בזוהר חדש דאז אחר י"ז שנין יתער הקב"ה טבאן סגיאין על ישראל, וז"ש ונסתם זהו הקץ.

ויש לרמז במה שאיתא בזוהר חדש פרשת כי תבוא ששלח רשב"י ע"י יונה אשגח ודייק בתוכחה דוכתא בישא מכולהו משם אתגלייא פורקנא ע"ש, הנה בפסוק ונסתם ואין רודף הוא דוכתא בישא מכולהו ז' ונסתם גימט' עם הכולל תקנ"ז, ואז ואין רודף, אם כן גם בתוכחה ראשונה נרמז בחינה ז' שהוא גרוע מראשונות, נרמז הגאולה גם בתוכחה שנית בפסוק והי"ו חייך תלואי"ם ששם דוכתא בישא מכולהו גימט' עם הכולל תקנ"ז. (גנזי יוסף פרשת ויחי)

* * *

במדרש **ואלה שמות בני ישראל** על שם גאולה נזכרו כאן. והנה כל השבטים דורש במדרש על גאולה שעברה ויוסף דורש על גאולה העתידה, כמ"ש והי' ביום ההוא יוסף ה' שנית וגו', וזה הגאולה נעשית בכל דור בכל שנה שמזכירים פרשה כל השבטים, וז"ש רש"י להודיע חיבתם שנמשלו לכוכבים, כשם שהכוכבים אינם נראים ביום וכשיגיע זמנם בלילה מאירים מאוד, כך הנשמות העשוקים אף שהם בחושך בתוך הקליפות אפילו הכי יגיעו זמנם לצאת ויכנסו בגופים קדושים ויזהירו מאוד. וז"ש רש"י שמוציאם דהיינו מהקליפות, ומכניסם בג"ע לכנוס בגופות קדושות, וז"ש רש"י במספר, שהם מזהירין ומאירין ברקיע כשעולין עם הצדיק כנ"ל, ומספר לשון ספיר.

ועל זה רמז הכתוב ויקם מלך חדש, גימט' תקנ"ח, הוא הרמז הכתוב בזוהר חדש תקנ"ז (שכתבתי לעיל בפרשת ויחי), והאחת שיותר על תקנ"ז הוא רומז לאלף החמישי, והנה רמז ברור הוא דכתיב כי ניחם ה' א"ת ציו"ן גימט' תקנ"ז. וכתב בספר כ"מ בדבור המתחיל וז"ל מכל האמור בדברי סבא קדישא יצא לנו טעם מספיק לאורך גלותינו, שודאי ניכה החוב באריכת הזמן ולא יהי' צרות אז ולא ימות משיח בן יוסף, ומה שאמרו ייתי ולא אחמיני' מרוב הצרות שיהי', היינו אם הי' בא בזמן אחישנה בימי האמוראים, אבל בזמנינו יהרימי' דייתי ואחמינן כי זה בעתה שגילה רשב"י בזוהר חדש עכ"ל והיינו הרמז הנ"ל.

וזש"ה ויקם **מלך חדש**, אם אז יהי' הגאולה ויהי' **אשר לא ידע את יוסף**, ידע הם היסורים כמ"ש ויודע בהם אנשי סוכות, ולא יהי' יסורים וחבלי משיח, וזהו רמז כי אם מאס מאסתנו"ו גימט' תקנ"ז וכנ"ל, יהי רצון שיבא במהרה בימינו אמן.

גנזי יוסף[3] - תלמיד הרב המגיד ממעזריטש

---

1) מובא בילקוט משיח וגאולה עה"ת פ' בחוקותי סי' קפא. מבאר שם דיוסף הצדיק הי' נפרד מאביו יעקב כ"ב שנים, ועשרה מהשבטים מכרו אותו, ועשר פעמים כ"ב הוא מאתיים ועשרים (220=20×10). ובפרשת בחוקותי כתוב על גלות האחרון (ויקרא כו, יח) "שבע על חטאתיכם", ושבע פעמים מאתים ועשרים הוא אלף תק"מ (1440= 7×220), וזה יהי' גמר גלות האחרון. ואח"כ מתחיל להתנוצץ ומרומז בפסוק דיוסף הי' בן שבע עשרה שנה בגי' טוב דאז הסתיים החוב דמכירת יוסף. ואלף תק"מ + י"ז הוא ה'תקנ"ז, עיי"ש.

2) להעיר שבשנה זו נדפס לראשונה ספר תניא קדישא. וראה זהר ח"ג פ' נשא (ברע"מ – קכד, ב), ד"בגין דעתידין לישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ספר הזהר" – היינו פנימיות התורה – "יפקון בי' מן גלותא ברחמי כו'". ועיין לקוטי שיחות חלק ג ע' 873, הערה 7 דהתגלות תורת החסידות צריך להיות באופן ד**הפצה** דוקא, וז"ל: כדיוק הל' בתקוני זוהר (ת"ו בסופו) דברי אליהו הנביא מבשר הגאולה מגלותנו זה (לרשב"י): כמה ב"נ לתתא **יתפרנסון** מהאי חיבורא דילך כד אתגלי לתתא בדרא בתראה בסוף יומיא **ובגינא** וקראתם דרור בארץ גו'. ובכסא מלך שם ביאר והדגיש: בדרא בתראה דוקא קרוב לימות המשיח כו' (אף אשר) זה כמה מאות שנים שנתגלה כו' (כי הלימוד צ"ל דוקא באופן של) יתפרנסון כו' **יפורשו** מאמריו העמוקים בהקדמות שגילה האר"י זלה"ה כו' **שיבינו** כו' כי הלומד גירסא בעלמא הגם שיש לו שכר טוב כו' עכ"ז הסגולה דבגיני' וקראתם דרור היא כשיתפרנסון וילמדו פירושי המאמרים כו'. — ראה ג"כ הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות. עכ"ל.

(עיין ילקוט משיח וגאולה עה"ת פ' וישלח סי' קס"ד. המו"ל).

3) ר' יוסף בלאך ז"ל.

◆ יום ראשון י"ג טבת ◆

א (א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:

א וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעַלוּ לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר וְאֶנַשׁ בֵּיתֵהּ עַלוּ:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל •** אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּנָאָן בְּחַיֵּיהֶן בִּשְׁמוֹתָן, חָזַר וּמְנָאָן בְּמִיתָתָן, לְהוֹדִיעַ חִבָּתָן שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים, שֶׁמּוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן בְּמִסְפָּר וּבִשְׁמוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו מ): "הַמּוֹצִיא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא" (שמות רבה)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ שיחת ש"פ שמות, כ"ג טבת, מבה"ח שבט, ה'תשי"ט

רַק הַ"שֵּׁמוֹת", הֶאָרָה שֶׁל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, בָּאוּ לְמִצְרַיִם, בְּהַגְבָּלוֹת שֶׁל עוֹלָם-הַזֶּה בִּכְלָל וְשֶׁל הַגָּלוּת בִּפְרָט (מִצְרַיִם מִלְּשׁוֹן מֵיצַר וּגְבוּל), אֲבָל עֶצֶם הַנְּשָׁמָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לָבוֹא בַּגָּלוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת שמות תשמ"ו. התוועדויות תשמ"ו כרך ב, עמ' 351 – מתוך 'התקשרות')

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (א, א)

בְּשֵׁם הַפָּרָשָׁה מִתְבַּטֵּא תֹּכֶן הַפָּרָשָׁה, וְכָאן לִכְאוֹרָה יֵשׁ נִגּוּד מְחֻלָּט בֵּין שֵׁם הַפָּרָשָׁה לְבֵין תָּכְנָהּ: הַפָּרָשָׁה מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ עוֹסֶקֶת בְּעִנְיַן הַשִּׁעְבּוּד וְהַגָּלוּת, וְאִלּוּ 'שְׁמוֹת' מְבַטֵּא אֶת עִנְיַן הַגְּאוּלָה, שֶׁהֲרֵי "עַל שֵׁם גְּאֻלָּתָן נִקְרְאוּ", וְהַגְּאֻלָּה גַּם הָיְתָה "בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא שִׁנּוּ שְׁמָם"?

וְהַבֵּאוּר: הַשֵּׁם יֵשׁ בּוֹ דָּבָר וְהִפּוּכוֹ. מִצַּד אֶחָד הוּא מַעְלִים עַל עֶצֶם הָאָדָם, וְאֵינוֹ מְגַלֶּה דָּבָר עַל מַהוּתוֹ, וּמִצַּד שֵׁנִי – הַשֵּׁם קָשׁוּר בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, וְעַד שֶׁהַקְּרִיאָה בִּשְׁמוֹ שֶׁל אָדָם הִיא דֶּרֶךְ לְהָעִירוֹ מֵעִלְּפוֹן. מֵעֵין זֶה מָצוּי גַּם בַּגָּלוּת – מִצַּד אֶחָד הִיא הָעֶלֶם וְהֶסְתֵּר, וְהִיא אֶפְשָׁרִית רַק כְּשֶׁהָעֶצֶם אֵינוֹ גָּלוּי; וּמִצַּד שֵׁנִי, כַּאֲשֶׁר מְגַלִּים אֶת הָעִנְיָן הַפְּנִימִי בַּגָּלוּת, מְבִיאִים אֶת הַגְּאוּלָה, שֶׁעִנְיָנָהּ גִּלּוּי עַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ל עמ' 253 – מתוך 'התקשרות')

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה (א, א)

הַהֶבְדֵּל בְּפַשְׁטוּת בֵּין סֵפֶר בְּרֵאשִׁית לְסֵפֶר שְׁמוֹת, שֶׁבְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית מְסֻפָּר עַל תּוֹלְדוֹת הָאָבוֹת וְהַשְּׁבָטִים, שֶׁזּוֹ הַהֵכָנָה לִיצִירַת עַם־יִשְׂרָאֵל, וְאִלּוּ בְּסֵפֶר שְׁמוֹת מְסֻפָּר סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וּנְתִינַת הַתּוֹרָה.

אֲבָל אִם כָּךְ, לָמָּה הַתְחָלַת סֵפֶר שְׁמוֹת אֵינָהּ בְּסִפּוּר **יְצִיאַת** מִצְרַיִם, שֶׁאָז נוֹלַד עַם־יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא **בְּגָלוּת** מִצְרַיִם דַּוְקָא?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף שֶׁבְּסֵפֶר שְׁמוֹת מְסֻפָּר סִפּוּר לֵידַת עַם־יִשְׂרָאֵל וּנְתִינַת הַתּוֹרָה, אֲבָל הַהַתְחָלָה שֶׁל סִפּוּר זֶה אֵינָהּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, וְאַף לֹא בִּיצִיאַת וּגְאֻלַּת מִצְרַיִם, אֶלָּא דַּוְקָא **בְּגָלוּת** מִצְרַיִם, הַמְסַמֶּלֶת אֶת הַיְרִידָה לַ'מְּצָרִים' וְהַגְּבוּלִים שֶׁל הָעוֹלָם בִּכְלָל.

מִכֵּיוָן שֶׁתַּכְלִית הַתּוֹרָה הִיא בֵּרוּר הָעוֹלָם, לָכֵן גַּם הַהֵכָנָה לְמַתַּן־תּוֹרָה הָיְתָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה בְּתוֹךְ גָּלוּת מִצְרַיִם, בְּאֹפֶן שֶׁעִנְיְנֵי מִצְרַיִם נִכְנְסוּ לִרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל, לִתְחוּם הַקְּדֻשָּׁה.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(א) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – אַף עַל פִּי שֶׁמְּנָאָן בְּחַיֵּיהֶן בִּשְׁמוֹתָן** - רְאֵה בְּרֵאשִׁית מו, ח וְאֵילֶךָ.

חָזַר וּמְנָאָן בְּמִיתָתָן - הִשְׁמִיט "בִּשְׁמוֹתָן", כֵּיוָן שֶׁרַק אֶת שְׁנֵים עָשָׂר הַשְּׁבָטִים מָנָה כָּאן "בִּשְׁמוֹתָן", וְלֹא אֶת כָּל הַשִּׁבְעִים נֶפֶשׁ כִּבְחַיֵּיהֶם, וְרַק כָּתַב מִסְפָּרָם (בפסוק ה) שֶׁהָיוּ "שִׁבְעִים נֶפֶשׁ" (רא"ם).

לְהוֹדִיעַ חִבָּתָן - רְאֵה גַּם רַשִּׁ"י בַּמִּדְבָּר א, א: "מִתּוֹךְ חִבָּתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה".

שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַכּוֹכָבִים, שֶׁמּוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן בְּמִסְפָּר וּבִשְׁמוֹתָם - בֵּיאוּר הַמַּעֲלָה שֶׁל הַקְּרִיאָה בְּמִסְפָּר וּבְשֵׁם: הַסְּפִירָה מְבַטֵּאת אֶת הַנְּקוּדָּה הַמְּשׁוּתֶּפֶת שֶׁל הַדְּבָרִים הַנִּמְנִים, שֶׁבִּגְלָלָהּ הֵם נִמְנִים יַחַד, וְאִילּוּ הַקְּרִיאָה בְּשֵׁמוֹת מַדְגִּישָׁה אֶת הַהֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם, שֶׁבִּגְלָלוֹ נִיתָּן לְכָל אֶחָד מֵהֶם שֵׁם נִפְרָד הַמְיוּחָד רַק לוֹ, וּמִכָּאן שֶׁהַסְּפִירָה בְּמִנְיָן וּבְשֵׁם מְבַטֵּאת הֵן אֶת הַחִבָּה הַכְּלָלִית הַמְשׁוּתֶּפֶת לְכֻלָּם, וְהֵן אֶת הַמַּעֲלָה הַפְּרָטִית שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם (הרבי).

שֶׁנֶּאֱמַר - יְשַׁעְיָה מ, כו.

"הַמּוֹצִיא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא" - "יִקְרָא" זוֹ הַכְּנָסָה. וְהַיְנוּ שֶׁהֵן הַהוֹצָאָה וְהֵן הַהַכְנָסָה הִיא "בְּמִסְפָּר" וּ"בְּשֵׁם" (גר"א). תורה ב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ו, עמ' 7 – מתוך 'התקשרות')

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל... שִׁבְעִים נָפֶשׁ (א, א־ה)

שִׁקּוּלִים הֵן יִשְׂרָאֵל כִּצְבָא הַשָּׁמַיִם. נֶאֱמַר כָּאן שְׁמוֹת וְנֶאֱמַר בַּכּוֹכָבִים שְׁמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא". אַף הַקָּבָּ"ה, כְּשֶׁיָּרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם מָנָה מִסְפָּרָם כַּמָּה הָיוּ (מדרש רבה).

מִסְפָּר, מֵעֶצֶם טִיבוֹ, מַבְלִיט אֶת הַמְכַנֶּה־הַמִּשְׁתָּף שֶׁל הַדְּבָרִים הַנִּמְנִים, וּמְטַשְׁטֵשׁ אֶת הַהֶבְדֵּלִים הַקַּיְּמִים בֵּינֵיהֶם. לְעֻמַּת זֹאת, קְרִיאַת שֵׁם, מְשַׁקֶּפֶת אֶת הַמְּיֻחָד וְהַשּׁוֹנֶה שֶׁיֵּשׁ בְּכָל פְּרָט וּפְרָט בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

בְּכָל יְהוּדִי קַיָּמוֹת שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת גַּם יַחַד: "מִסְפָּר" וּקְרִיאַת "שֵׁם". **מִסְפָּר** רוֹמֵז לִנְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת שֶׁהִיא שָׁוָה אֵצֶל כָּל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל. קְרִיאַת **שֵׁם** רוֹמֶזֶת לַסְּגוּלָה וְלַיִּתְרוֹן הַמְיֻחָדִים כָּל יְהוּדִי.

לָכֵן הִתְבַּטְּאָה חִבָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ גֹּדֶל חִבָּתָם, הֵן מִצַּד נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת הַמִּשְׁתֶּפֶת לְכֻלָּם, וְהֵן מִצַּד מַעֲלָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת שֶׁל כָּל יְהוּדִי וִיהוּדִי כִּפְרָט. וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "מוֹנֶה **מִסְפָּר** לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם **שֵׁמוֹת** יִקְרָא".

(ב) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה:

ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה:

(ג) יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן:

ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן:

(ד) דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר:

ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר:

(ה) וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם:

ה וַהֲוָה כָּל נַפְשָׁתָא נַפְקֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב שַׁבְעִין נַפְשָׁן וְיוֹסֵף דַּהֲוָה בְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם** • וַהֲלֹא הוּא וּבָנָיו הָיוּ בִּכְלַל שִׁבְעִים, וּמַה בָּא לְלַמְּדֵנוּ, וְכִי לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הָיָה בְּמִצְרַיִם? אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ צִדְקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף: הוּא יוֹסֵף הָרוֹעֶה אֶת צֹאן אָבִיו, הוּא יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ וְעָמַד בְּצִדְקוֹ.

(ו) וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא:

ו וּמִית יוֹסֵף וְכָל אֲחוֹהִי וְכֹל דָּרָא הַהוּא:

(ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְפִישׁוּ וְאִתְיַלָּדוּ וּסְגִיאוּ וּתְקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא מִנְּהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּשְׁרְצוּ** • שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ה) **וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם** – **וַהֲלֹא הוּא וּבָנָיו הָיוּ בִּכְלַל "שִׁבְעִים"** - רְאֵה בְּרֵאשִׁית מו, כז. וְאִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר "וְיוֹסֵף וּבָנָיו הָיוּ בְּמִצְרָיִם", כְּשֵׁם שֶׁכָּתֻב לְגַבֵּי הַשְּׁבָטִים "אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ". אֶלָּא וַדַּאי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר כָּאן אֶת יוֹסֵף לְעִנְיַן מִנְיַן הַשִּׁבְעִים, כִּי הוּא נִכְלָל כְּבָר עִם בָּנָיו בְּמִנְיַן הַשִּׁבְעִים (ע"פ נח"י), אֶלָּא הִזְכִּירוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ לְאַחַר מִנְיַן הַשִּׁבְעִים (משכיל לדוד). **וּמַה בָּא לְלַמְּדֵנוּ** - בְּמַה שֶׁאָמַר "וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם" (לְאַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר שֶׁהָיוּ "שִׁבְעִים נֶפֶשׁ").

וְכִי לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא "הָיָה בְּמִצְרָיִם" - וְלָכֵן אֵין לוֹמַר שֶׁהִזְכִּירוֹ כָּאן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁהוּא הָיָה בְּמִצְרַיִם קוֹדֶם לָכֵן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁאָר הַנִּמְנִים בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ.

אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ צִדְקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הוּא יוֹסֵף הָרוֹעֶה אֶת צֹאן אָבִיו - רְאֵה בְּרֵאשִׁית לז, ב.

הוּא "יוֹסֵף" שֶׁ"הָיָה בְּמִצְרָיִם" וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ וְעָמַד בְּצִדְקוֹ - רְאֵה גַּם רַשֶׁ"י בְּרֵאשִׁית מז, לא: "שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מֶלֶךְ הוּא, וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ". תורה ו

(ז) **וַיִּשְׁרְצוּ** – **שֶׁהָיוּ יוֹלְדוֹת שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד** - לוֹמֵד זֹאת מִ"וַיִּשְׁרְצוּ", שֶׁהֲרֵי יָכוֹל הָיָה לִכְתּוֹב רַק "פָּרוּ וַיִּרְבּוּ", שֶׁפֵּירוּשׁ "וַיִּרְבּוּ" הוּא "שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה" (ראה רש"י בראשית א, כב), וּמִזֶּה שֶׁהוֹסִיף "וַיִּשְׁרְצוּ" מוּבָן שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁ"וַיִּרְבּוּ" הָיָה בְּאוֹפֶן שֶׁל "וַיִּשְׁרְצוּ", וְהֵינוּ כַּגְּדוֹל שֶׁבַּשְּׁרָצִים, וְהוּא הָעַכְבָּר שֶׁמּוֹלִיד שִׁשָּׁה בְּבַת אַחַת (ראה ילקו"ש רמז קסב). אָמְנָם בִּ'שְׁמוֹת רַבָּה' (א, ח) לוֹמְדִים זֹאת מֵהַשִּׁשָּׁה לְשׁוֹנוֹת הַנִּזְכָּרִים כָּאן: "פָּרוּ, וַיִּשְׁרְצוּ, וַיִּרְבּוּ, וַיַּעַצְמוּ, בִּמְאֹד, מְאֹד", אַף מִזֶּה שֶׁרַשֶׁ"י הֶעֱמִיד אֶת פֵּירוּשׁוֹ עַל תֵּיבַת "וַיִּשְׁרְצוּ" מַשְׁמַע שֶׁלּוֹמֵד זֹאת מִתֵּיבָה זוֹ בִּלְבַד (נח"י). תורה ח

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף:

ח וְקָם מַלְכָּא חַדְתָּא עַל מִצְרָיִם דְּלָא מְקַיֵּם גְּזֵרַת יוֹסֵף:

רש"י◄ **וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ** • רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר: שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו (סוטה יא). • **אֲשֶׁר לֹא יָדַע** • עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָדַע (כך גרס רא"ם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 10)

חָדָשׁ מַמָּשׁ . . שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו (רש"י א, ח) רַב, שֶׁדִּקְדֵּק בְּהוֹרָאַת אִסּוּר וְהֶתֵּר, אוֹמֵר שֶׁהָיָה רָשָׁע גָּדוֹל בֵּין אָדָם **לַמָּקוֹם**; וּשְׁמוּאֵל, שֶׁהָיָה רָגִיל לִפְסֹק דִּינֵי מָמוֹנוֹת, סָבוּר שֶׁהָיָה רָשָׁע גָּדוֹל בֵּין אָדָם **לַחֲבֵרוֹ**. **שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו** – רִשְׁעוּת גְּדוֹלָה בֵּין אָדָם **לַחֲבֵרוֹ**, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף גָּמַל לוֹ טוֹב; אַךְ לֹא כָּל־כָּךְ בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ אֵלָיו וְקִבְּלוּ מַלְכוּתוֹ, וְלָכֵן יֵשׁ לוֹ הַצְדָּקָה מִשֶּׁמַּיִם (לִדְעָתוֹ) לִשְׁלֹט בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ. **חָדָשׁ מַמָּשׁ** – רִשְׁעוּת גְּדוֹלָה בֵּין אָדָם **לַמָּקוֹם**, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ אֲמַתְּלָא זוֹ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא; אַךְ לֹא כָּל־כָּךְ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף לֹא גָּמַל לוֹ טוֹב.

(ט) וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:

ט וַאֲמַר לְעַמֵּהּ הָא עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סָגֵן וְתַקִּיפִין מִנָּנָא:

(י) הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ:

י הָבוּ נִתְחַכַּם לְהוֹן דִּלְמָא יִסְגּוּן וִיהֵי אֲרֵי יִעַרְעֲנָנָא קְרָב וְיִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל סַנְאָנָא וּיִגִּיחוּן בָּנָא קְרָב וְיִסְקוּן מִן אַרְעָא:

רש"י◄ **הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ** • כָּל הָבָה, לְשׁוֹן הֲכָנָה וְהַזְמָנָה לְדָבָר הוּא, כְּלוֹמַר: הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם לְכָךְ. **נִתְחַכְּמָה לוֹ** • לָעָם. נִתְחַכְּמָה מַה לַּעֲשׂוֹת לוֹ (שמות רבה). וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: נִתְחַכֵּם לְמוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְדוּנָם בַּמַּיִם,

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ח) **וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ** – **רַב וּשְׁמוּאֵל** - נֶחְלְקוּ בַּדָּבָר בְּסוֹטָה יא, א.

חַד אָמַר: "חָדָשׁ" מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר: שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו - שֶׁהֲרֵי לֹא כָּתוּב "וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּמְלוֹךְ תַּחְתָּיו אַחֵר" (רש"י סוטה שם). וּרְאֵה רַשִּׁ"י לְקַמָּן ו, טז: "שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו, וְאַחַר־כָּךְ וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ".

אֲשֶׁר לֹא יָדַע – **עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ "לֹא יָדַע"** - זֶהוּ לַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בִּלְבָד, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כֵּן. וְאָכֵן הָרְאֵ"ם אֵינוֹ גּוֹרֵס אֶת זֶה כְּקָטַע חָדָשׁ, אֶלָּא כְּהֶמְשֵׁךְ הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּהוֹסָפַת וָא"ו הַהֶמְשֵׁךְ "וַאֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף, עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִילּוּ לֹא יָדַע". אַךְ יֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּה מוּסָב לִשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים, שֶׁכֵּן גַּם "מֶלֶךְ חָדָשׁ" הָיָה לוֹ לָדַעַת וּלְהַכִּיר אֶת הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה יוֹסֵף לְמִצְרַיִם. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כָּתַב בְּ"מַשְׂכִּיל לְדָוִד". תורה ט

(י) **הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ** - וּרְאֵה רַשִּׁ"י בַּמִּדְבָּר כד, כא שֶׁבִּלְעָם וְיִתְרוֹ הָיוּ "בַּעֲצַת הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ".

כָּל "הָבָה" לְשׁוֹן הֲכָנָה וְהַזְמָנָה לְדָבָר הוּא - רְאֵה גַּם רַשִּׁ"י בְּרֵאשִׁית יא, ג. הוֹשֵׁעַ ד, יח.

כְּלוֹמַר הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם לְכָךְ. נִתְחַכְּמָה לוֹ – לָעָם - הַנִּזְכָּר בְּפָסוּק ט, וְלֹא עַל "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" הַנִّזְכָּר שָׁם, וְלָכֵן נֶאֱמַר "לוֹ" בִּלְשׁוֹן יָחִיד וְלֹא "לָהֶם". וְכָתַב בְּ"דִּבְרֵי דָוִד" שֶׁמִּשְׁמָעוּת הַדָּבָר הִיא, שֶׁהַמִּצְרִים לֹא חָשְׁשׁוּ מִ"בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" כִּיחִידִים, אֶלָּא מִהְיוֹתָם יַחַד לְ"עָם", שֶׁאָז יֵשׁ יְכוֹלֶת בְּיָדָם לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדָּם.

"נִתְחַכְּמָה" - נְבַקֵּשׁ חָכְמָה וְעֵצָה (רא"ם).

מַה לַּעֲשׂוֹת "לוֹ" - וְלֹא שֶׁנִּתְחַכֵּם יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, כִּי אָז הָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב "נִתְחַכְּמָה עָלָיו" (מהרש"ל). וְהוּצְרַךְ לְהוֹסִיף תֵּיבוֹת "מַה לַּעֲשׂוֹת", כִּי לְלֹא זֶה אֵין חִיבּוּר בֵּין "נִתְחַכְּמָה" לְ"לוֹ" (רא"ם).

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - סוֹטָה יא, א.

נִתְחַכֵּם לְמוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְלָכֵן כָּתוּב "נִתְחַכְּמָה **לוֹ**" בִּלְשׁוֹן יָחִיד (סוטה יא, א). כְּלוֹמַר, לְבַקֵּשׁ לָנוּ חָכְמָה כְּנֶגְדּוֹ (רש"י סוטה יא, א). מַה שֶּׁהוּצְרַךְ לְפֵירוּשׁ רַבּוֹתֵינוּ הוּא מִשּׁוּם יִתּוּר תֵּיבַת "לוֹ", שֶׁהֲרֵי יָכֹל לוֹמַר "הָבָה נִתְחַכְּמָה פֶּן יִרְבֶּה", וּמִמֵּילָא הָיֵינוּ מְבִינִים שֶׁזֶּה מוּסָב עַל הָעָם, וְלָכֵן מֵבִיא אֶת דְּרָשַׁת רַבּוֹתֵינוּ שֶׁזֶּה מוּסָב עַל מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (וראה דברי דוד). אוֹ שֶׁבָּא לְבָאֵר בָּזֶה אֶת הַלָּשׁוֹן "**נִתְחַכְּמָה** לוֹ", שֶׁמִּשְׁמָעוֹ הִתְחַכְּמוּת מְיוּחֶדֶת כְּנֶגֶד מִישֶׁהוּ אַחֵר הָעוֹמֵד וּמִתְחַכֵּם כְּנֶגְדּוֹ, וַהֲרֵי עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא עָמְדוּ כְּנֶגֶד פַּרְעֹה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהִתְחַכֵּם כְּנֶגְדָּם, וְהָיָה מַסְפִּיק לוֹמַר: "הָבָה נִגְזוֹר עֲלֵיהֶם", אוֹ "הָבָה נִתְנַכֵּל לָהֶם", אֶלָּא מִכָּאן שֶׁמְּדוּבָּר כָּאן בְּמִישֶׁהוּ שֶׁעוֹמֵד כְּנֶגֶד פַּרְעֹה, בְּמִדָּה וְיִגְזוֹר גְּזֵירוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וּכְנֶגְדּוֹ צָרִיךְ הִתְחַכְּמוּת מְיוּחֶדֶת, וְלָכֵן נָקַט רַשִּׁ"י "לְמוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל", וְלֹא "לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא" וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹמֵד כְּנֶגֶד פַּרְעֹה בִּגְלַל שֶׁהוּא "מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל".

שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, (וְהֵם לֹא הֵבִינוּ שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל הוּא מֵבִיא עַל אֻמָּה אַחַת, בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). וְעָלָה מִן הָאָרֶץ • עַל כָּרְחֵנוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קִלְלָתוֹ בַּאֲחֵרִים, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כָּתַב: וְעָלִינוּ מִן הָאָרֶץ וְהֵם יִירָשׁוּהָ.

(יא) וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס:

יא וּמַנּיאוּ עֲלֵיהוֹן שִׁלְטוֹנִין מַבְּאִישִׁין בְּדִיל לְעַנּוֹאֵהוֹן בְּפָלְחָנְהוֹן וּבְנוֹ קִרְוֵי בֵּית אוֹצָרָא לְפַרְעֹה יָת פִּיתוֹם וְיָת רַעַמְסֵס:

רש"י◄ עָלָיו • עַל הָעָם. מִסִּים • לְשׁוֹן מַס. שָׂרִים שֶׁגּוֹבִין מֵהֶם הַמַּס, וּמַהוּ הַמַּס? שֶׁיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה. לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם • שֶׁל מִצְרַיִם. עָרֵי מִסְכְּנוֹת • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן: "לֵךְ בֹּא אֶל הַסּוֹכֵן הַזֶּה", גִּזְבָּר הַמְּמֻנֶּה עַל הָאוֹצָרוֹת (שמות רבה). אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס • שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיוֹת מִתְּחִלָּה לְכָךְ, וַעֲשָׂאוּם חֲזָקוֹת וּבְצוּרוֹת לְאוֹצָר.

(יב) וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יב וּכְמָא דִּמְעַנַּן לְהוֹן כֵּן סָגֵן וְכֵן תַּקִּפִין וַעֲקַת לְמִצְרָאֵי מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ • בְּכָל מַה שֶּׁהֵם נוֹתְנִין לֵב לְעַנּוֹת, כֵּן לֵב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִיץ. כֵּן

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לָדוּנָם בַּמַּיִם - אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִיא הַגְּזֵרָה שֶׁל "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ", וְהִיא הָיְתָה עִיקַּר גְּזֵרָתָם, אַף שֶׁבַּתְּחִילָּה גְּזָרוּ גְּזֵרוֹת אֲחֵרוֹת.

שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל - וְלֹא יוּכַל לָדוּן אוֹתָנוּ בּוֹ, שֶׁיָּדַעְנוּ מִדְּרָכָיו שֶׁמּוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה (רש"י סוטה שם), וְכָךְ "נִתְחַכְּמָה לוֹ". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יח, יא.

לְעוֹלָם - לִכְאוֹרָה כָּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת הַנִּיקּוּד, שֶׁלֹּא יָבִיא עוֹד מַבּוּל לָנֶצַח, וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב (בראשית ח, יב, טז): "לְדוֹרֹתֹ עוֹלָם", "בְּרִית עוֹלָם". וְיֵשׁ מְנַקְּדִים "לְעוֹלֹם", כְּלוֹמַר עַל הָעוֹלָם. וְדוֹחֵק.

(וְהֵם לֹא הֵבִינוּ שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל הוּא מֵבִיא עַל אֻמָּה אַחַת. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים אֵינוֹ.

וְעָלָה מִן הָאָרֶץ – עַל כָּרְחֵנוּ - וּרְצוֹנָם הָיָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִשָּׁאֲרוּ בְּמִצְרַיִם כְּדֵי לְהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶם.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - סוֹטָה שָׁם.

כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קִלְלָתוֹ בַּאֲחֵרִים - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר טז, יד.

וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כָּתַב: "וְעָלִינוּ מִן הָאָרֶץ" - יְגָרְשׁוּנוּ מִן הָאָרֶץ (רש"י שם).

וְהֵם יִירָשׁוּהָ - כִּי אִם הַבְּנָה שֶׁהָעָם הַנִּלְחָם בָּהֶם יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ, מָה רָעָה הִיא לְמִצְרַיִם שֶׁהַנִּלְחָמִים בָּהֶם יֵצְאוּ מֵאַרְצָם. תורה יא

(יא) עָלָיו – עַל הָעָם - מְפָרֵשׁ שׁוּב שֶׁהַכַּוָּנָה עַל הָעָם, אַף שֶׁכְּבָר פֵּרֵשׁ כֵּן בְּפָסוּק י, מִשּׁוּם שֶׁפָּסוּק י הוּא מִדִּבְרֵי פַּרְעֹה שֶׁבָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְפָסוּק ט שֶׁשָּׁם נִזְכַּר "עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּמוּבָן שֶׁ"נִתְחַכְּמָה לוֹ" הַכַּוָּנָה עַל הָעָם, וְאִילּוּ כָּאן שֶׁזֶּהוּ לְשׁוֹן הַכָּתוּב וְלֹא נִזְכַּר כָּאן עָם, הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר "עֲלֵיהֶם", וְלָכֵן הוּצְרַךְ שׁוּב לְפָרֵשׁ שֶׁהַכַּוָּנָה עַל הָעָם, וְלָכֵן נִזְכַּר בִּלְשׁוֹן יָחִיד (ע"פ יוסף הלל).

מִסִּים – לְשׁוֹן מַס, שָׂרִים שֶׁגּוֹבִין מֵהֶם הַמַּס - לֹא שָׂרִים הַמְּמוּנִים עַל הַמַּס, בְּפַשְׁטוּת הַלְּשׁוֹן "שָׂרֵי מִסִּים", שֶׁהֲרֵי כָּתוּב "וַיָּשִׂימוּ עָלָיו", עַל הָעָם, אֶלָּא שָׂרִים הַמְּמוּנִים עַל גְּבִיַּת הַמַּס מֵהָעָם (רא"ם).

וּמַהוּ הַמַּס? שֶׁיִּבְנוּ "עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה" - הֵינוּ שֶׁהַמַּס הָיָה עֶצֶם הָעֲבוֹדָה בִּבְנִיַּת הָעָרִים. וְאִין לוֹמַר מַס שֶׁל מָמוֹן, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב "לְמַעַן עַנּוֹתוֹ בְּסִבְלוֹתָם" (משכיל לדוד). אֲבָל צָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁלִּפְנֵי כֵּן כָּתַב רַשִׁ"י "שֶׁגּוֹבִין מֵהֶן הַמַּס", אֶלָּא שֶׁאֵת זֶה נִיתָּן לְפָרֵשׁ שֶׁהַכַּוָּנָה לִלְקִיחַת אֲנָשִׁים עֲבוּר עֲבוֹדַת הַבְּנִיָּה (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מ"א ה, כז) "וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל יִשְׂרָאֵל .. שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ"), אֲבָל לְפִי זֶה הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: וּמַהוּ הַמַּס? אֲנָשִׁים עֲבוּר בְּנִיַּת עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה". וְלָכֵן צָרִיךְ לוֹמַר "שֶׁגּוֹבִין" לְאוֹ דַּוְקָא, אֶלָּא שָׂרִים הַמְּמוּנִים עַל הָעָם לְבִיצּוּעַ עֲבוֹדַת הַמַּס.

לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם – שֶׁל מִצְרַיִם - וְלָכֵן נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן רַבִּים. וְכֵן מְפוֹרָשׁ לְקַמָּן ו, ז: "הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם". וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "טוֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם".

עָרֵי מִסְכְּנוֹת – כְּתַרְגּוּמוֹ - "קִרְוֵי בֵּית אוֹצָרָא", עָרֵי בֵּית הָאוֹצָר.

וְכֵן: "לֵךְ בֹּא אֶל הַסּוֹכֵן הַזֶּה" - יְשַׁעְיָה כב, טו.

גִּזְבָּר הַמְּמֻנֶּה עַל הָאוֹצָרוֹת - וְאִם כֵּן "מִסְכְּנוֹת" וְ"סוֹכֵן" שָׁרְשָׁם אֶחָד. וּרְאֵה בְּרַשִׁ"י שָׁם שֶׁפֵּרֵשׁ "הַסּוֹכֵן" בָּאֲפָנִים אֲחֵרִים.

אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס – שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיוֹת מִתְּחִלָּה לְכָךְ, וַעֲשָׂאוּם חֲזָקוֹת וּבְצוּרוֹת לְאוֹצָר - וְלֹא שֶׁבָּנוּ אוֹתָם מִתְּחִילָּה, שֶׁהֲרֵי רַעַמְסֵס כְּבָר הָיְתָה בְּנוּיָה, כַּמְּפוֹרָשׁ לְעֵיל בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ, וְכֵיוָן שֶׁמַּזְכִּירָם בְּיַחַד מוּבָן שֶׁגַּם פִּיתוֹם הָיְתָה קַיֶּמֶת, לָכֵן פֵּרֵשׁ שֶׁרַק חִזְּקוּ אוֹתָם (משכיל לדוד). תורה יב

(יב) וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ – [כְּ]כָל - כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן. וְכֵן דַּעַת הָרְאֵ"ם לִגְרוֹס. אֲבָל בְּרוֹב הַדְּפוּסִים: בְּכָל.

יִרְבֶּה • כֵּן רָבָה וְכֵן פָּרַץ. וּמִדְרָשׁוֹ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן, אַתֶּם אוֹמְרִים: פֶּן יִרְבֶּה, וַאֲנִי אוֹמֵר: כֵּן יִרְבֶּה. וַיָּקֻצוּ • קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם. (וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים: הַמִּצְרִים בְּעֵינֵי עַצְמָם, וְקַל לְהָבִין). וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּקוֹצִים הָיוּ בְּעֵינֵיהֶם.

(יג) **וַיַּעֲבֵדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:** יג וְאַפְלָחוּ מִצְרָאֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַשְׁיוּ:

רש"י◄ **בְּפָרֶךְ • בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה הַמְפָרֶכֶת אֶת הַגּוּף וּמְשַׁבַּרְתּוֹ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ליקוטי־שיחות כרך ג עמ' 848 – מתוך 'התקשרות')

וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ (א, יג)

הָרַמְבַּ"ם (הלכות עבדים פ"א) מַגְדִּיר "עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ" – עֲבוֹדָה שֶׁהִיא נְטוּלַת קִצְבָּה וְתוֹעֶלֶת.

גַּם כַּיּוֹם רַבִּים 'מְשֻׁוּעְבָּדִים' בְּעֵסֶק פַּרְנָסָתָם, בִּבְחִינַת 'עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ'. עַל־פִּי תּוֹרָה אֵין לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת שָׁקוּעַ רֹאשׁוֹ וְרִבּוֹ בַּעֲסָקָיו, וְאָסוּר שֶׁהָעֵסֶק יִמְנַע מִמֶּנּוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וְלִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה. מְלָאכָה כָּזוֹ הִיא בַּעֲלַת קִצְבָּה, כַּאֲשֶׁר רַק שָׁעוֹת מְסֻיָּמוֹת מָקְדָּשׁוֹת לָהּ, וְרַק מִדָּה מְסֻיֶּמֶת שֶׁל תְּשׁוּמֶת־לֵב. אָז יֵשׁ לִמְלָאכָה זוֹ גַּם תּוֹעֶלֶת – הִיא כְּלִי רָאוּי לְהַמְשָׁכַת בִּרְכַּת ה'.

וּמִכְּלָל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ לָאו. כַּאֲשֶׁר אָדָם שֶׁשָּׁקוּעַ רֹאשׁוֹ וְרִבּוֹ בִּמְלַאכְתּוֹ – אֵינוֹ רוֹאֶה בָּהּ קִצְבָּה (כִּי הוּא שָׁקוּעַ בָּהּ כָּל־כָּלוֹ, וְכָל עִתּוֹתָיו מָקְדָּשׁוֹת לָהּ), וְאַף אֵינוֹ רוֹאֶה מִמֶּנָּה אֶת הַתּוֹעֶלֶת הָרְאוּיָה (כִּי אֵינָהּ כְּלִי מַתְאִים לְבִרְכַּת ה').

(יד) **וַיְמָרֲרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָّדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:** יד וְאַמְרֵרוּ יָת חַיֵּיהוֹן בְּפָלְחָנָא קָשְׁיָא בְּטִינָא וּבְלִבְנִין וּבְכָל פָּלְחָנָא בְּחַקְלָא יָת כָּל פָּלְחָנְהוֹן דְּאַפְלָחוּ בְהוֹן בְּקַשְׁיוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ליקוטי־שיחות כרך ב עמ' 487 – מתוך 'התקשרות')

וַיְמָרֲרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה (א,יד)

"וַיְמָרֲרוּ אֶת חַיֵּיהֶם" – הַמִּצְרִים יָרְדוּ תְּחִלָּה **לְחַיֵּיהֶם הָרוּחָנִיִּים** שֶׁל יִשְׂרָאֵל (שֶׁרַק עֲלֵיהֶם אֶפְשָׁר לְהָחִיל אֶת הַגְּדָרָה "חַיִּים") וְהֶעֱרִימוּ קְשָׁיִים בְּכָל הַנּוֹגֵעַ לִשְׁמִירַת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

מַה שֶּׁהֵם נוֹתְנִין לֵב לְעַנּוֹת - לא בְּמַה שֶׁהָיוּ מְעַנִּים בְּפוּעַל, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב "יְעַנּוּ" בְּלָשׁוֹן עָתִיד, שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל הַמַּחְשָׁבָה לֶעָתִיד, וּכְדִרְלְקַמָּן בְּרַשִׁ"י טו, א (רא"ם).

כֵּן לֵב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִיץ. כֵּן יִרְבֶּה – כֵּן רָבָה וְכֵן פָּרַץ - וְיֵשׁ מְנַקְּדִים: רָבָה .. פֹּרֵץ (בְּלָשׁוֹן הוֹוֶה). תְּחִילָּה פֵּירֵשׁ אֶת "**וְכַאֲשֶׁר** יְעַנּוּ אוֹתוֹ", שֶׁזֶּה מוּסָב עַל **הַמַּחְשָׁבָה** שֶׁל הַמִּצְרִים, הֲרֵי שֶׁכְּנֶגֶד זֶה הִיא **הַמַּחְשָׁבָה** שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִיץ", וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "כַּאֲשֶׁר .. כֵּן", אֲבָל אִם־כֵּן הָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב "יַרְבֶּה .. יַפְרִיץ" (בְּלָשׁוֹן מַפְעִיל), וְלֹא "יִרְבֶּה .. יִפְרוֹץ" לְשׁוֹן הַמּוֹרֶה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַצְמָם, לָכֵן פֵּירַשׁ: כֵּן רָבָה וְכֵן פֹּרֵץ בְּלָשׁוֹן הוֹוֶה (אוֹ בְּלָשׁוֹן עָבָר), וְהַכָּתוּב מַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁכֵּן הָיָה גַּם **בְּפוּעַל**, וּמַה שֶׁכָּתוּב "יִרְבֶּה .. יִפְרוֹץ", בְּלָשׁוֹן עָתִיד, הַכַּוָּנָה לְהוֹוֶה תְּמִידִי (ע"פ מירא דכיא). וּרְאֵה רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית כח, יד וּבְאִיּוֹב א, יב שֶׁ"יִפְרוֹץ" הוּא מִלְּשׁוֹן חוֹזֶק. אַךְ בְּקִידּוּשִׁין יג, א פֵּירַשׁ: "מוֹלִידִים בָּנִים". **[וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ].** - כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

וּמִדְרָשׁוֹ - סוֹטָה שָׁם.

רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן - בְּסוֹטָה שָׁם "מִבְשַׁרְתָּן", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "מִבַשַּׂרְתָּן לְיִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֶרֶת לַמִּצְרִים".

אַתֶּם אוֹמְרִים: "פֶּן יִרְבֶּה" - פָּסוּק י.

וַאֲנִי אוֹמֵר: "כֵּן יִרְבֶּה" - וּלְפִי זֶה "וְכֵן יִפְרוֹץ" הוּא רַק הוֹסָפָה שֶׁל "כֵּן יִרְבֶּה". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י סוֹטָה שָׁם: "אֵין מוֹעִיל לָכֶם, כֵּן יִרְבֶּה תָּמִיד וְכֵן יִפְרוֹץ".

וַיָּקֻצוּ – קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם - מָאֵסוּ בְּחַיֵּיהֶם (ע"פ רש"י בראשית כז, מו). וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר (רא"ם).

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - סוֹטָה שָׁם. הוּצְרַךְ לְהָבִיא מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כָּאן "בְּחַיֵּיהֶם".

כְּקוֹצִים הָיוּ בְּעֵינֵיהֶם - הָיָה דּוֹמֶה לָהֶן כְּאִילּוּ עֵינֵיהֶם וְגוּפָן מְלֵאִים קוֹצִים, בִּרְאוֹתָם אֶת יִשְׂרָאֵל פָּרִים וְרָבִים (רש"י סוטה שם). תורה יג

(יג) **בְּפָרֶךְ – "בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה"** - כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב בְּפָסוּק יד.

הַמְפָרֶכֶת אֶת הַגּוּף וּמְשַׁבַּרְתּוֹ - וּבְרַשִׁ"י סוֹטָה יא, ב: "בִּפְרִיכָה – בְּשִׁבְרוֹן גּוּף וּמָתְנַיִם וְחֻזְקָה". תורה יד

"בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה" – כַּאֲשֶׁר הָעָם נִכְנַע לַלַּחַץ הָרוּחָנִי, גָּרַם הַדָּבָר בַּעֲקִיפִין לְשִׁעְבּוּד גַּשְׁמִי, "עֲבוֹדָה קָשָׁה" כְּמַשְׁמָעוּתָהּ. אִם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ נִכְנָעִים לַלַּחַץ הָרוּחָנִי, לֹא הָיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִים גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת.
תּוֹפָעָה זוֹ חוֹזֶרֶת וְנִשְׁנֵית בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַגָּלִיּוֹת שֶׁל עַמֵּנוּ.

(טו) **וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה:**

טו **וַאֲמַר מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְחַיָּתָא יְהוּדַיָּתָא דְּשׁוּם חָדָא שִׁפְרָה וְשׁוּם תִּנְיָתָא פּוּעָה:**

רש"י◄ **לַמְיַלְּדֹת • הוּא לְשׁוֹן מוֹלִידוֹת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָשׁוֹן קַל, וְיֵשׁ לָשׁוֹן כָּבֵד, כְּמוֹ שׁוֹבֵר וּמְשַׁבֵּר, דּוֹבֵר וּמְדַבֵּר, כָּךְ מוֹלִיד וּמְיַלֵּד. שִׁפְרָה • זוֹ יוֹכֶבֶד, עַל שֵׁם שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד. פּוּעָה • זוֹ מִרְיָם, עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעָה וּמְדַבֶּרֶת וְהוֹגָה לַוָּלָד, כְּדֶרֶךְ הַנָּשִׁים הַמְפַיְּסוֹת תִּינוֹק הַבּוֹכֶה** (שם)**. פּוּעָה • לְשׁוֹן צְעָקָה, כְּמוֹ:** (ישעיה מב) **כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה.**

(טז) **וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה:**

טז **וַאֲמַר כַּד תֵּהְוִין מוֹלְדָן יָת יְהוּדַיָּתָא וְתִחְזְיָן עַל מַתְבְּרָא אִם בַּר הוּא תִּקְטְלַן יָתֵהּ וְאִם בְּרַתָּא הִיא וּתְקַיְּמַנַּהּ:**

רש"י◄ **בְּיַלֶּדְכֶן • כְּמוֹ בְּהוֹלִידְכֶן. עַל הָאָבְנָיִם • מוֹשַׁב הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת, וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרְאוֹ מַשְׁבֵּר, וְכָמוֹהוּ:** (ירמיה יח) **"עוֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנַיִם". מוֹשַׁב כְּלִי אֻמָּנוּת יוֹצֵר כְּלֵי חֶרֶס. אִם בֵּן הוּא וְגוֹ' • לֹא הָיָה מַקְפִּיד אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, שֶׁאָמְרוּ לוֹ אִצְטַגְנִינָיו שֶׁעָתִיד לְהִוָּלֵד בֵּן הַמּוֹשִׁיעַ אוֹתָם. וָחָיָה • וְתִחְיֶה.**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(טו) **לַמְיַלְּדֹת – הוּא לְשׁוֹן מוֹלִידוֹת** - לְשׁוֹן פּוֹעֵל יוֹצֵא עַל הָאַחֵר (רא"ם), שֶׁפּוֹעֲלוֹת פְּעוּלַּת הַהוֹלָדָה בַּוָּלָד.
אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָשׁוֹן קַל - מוֹלִידוֹת, שֶׁאֵין בָּהּ דָּגֵשׁ (בַּלְמֵ"ד).
וְיֵשׁ לָשׁוֹן כָּבֵד - מְיַלְּדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דָּגֵשׁ (בַּלְמֵ"ד).
כְּמוֹ: "שׁוֹבֵר" - תְּהִלִּים כט, ה. "שׁוֹבֵר" הוּא לָשׁוֹן קַל, שֶׁכֵּן הַבֵּי"ת אֵינָהּ דְּגוּשָׁה, שֶׁהַכְּלָל הוּא שֶׁאַחֲרֵי תְּנוּעָה גְּדוֹלָה (חוֹלֶ"ם) לֹא תָּבוֹא דָּגֵשׁ (מירא דכיא).
וּ"מְשַׁבֵּר" - מְלָכִים א יט, יא. וְאִילּוּ "מְשַׁבֵּר" הוּא לָשׁוֹן כָּבֵד, כִּי הַבֵּי"ת דְּגוּשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בָּאָה אַחֲרֵי תְּנוּעָה קְטַנָּה (פַּתָּ"ח) (מירא דכיא).
"הוֹבֵר" - יוֹנָה ג, ב.
וּ"מְדַבֵּר" - בְּרֵאשִׁית כז, ו.
כָּךְ: מוֹלִיד וּמְיַלֵּד - בְּ"מוֹלִיד" הַלָּמֶ"ד אֵינָהּ דְּגוּשָׁה, כִּי הִיא בָּאָה אַחֲרֵי תְּנוּעָה גְּדוֹלָה, וְהִיא לָשׁוֹן קַל, וּב"מְיַלֵּד" הַלָּמֶ"ד דְּגוּשָׁה כִּי הִיא בָּאָה אַחֲרֵי תְּנוּעָה קְטַנָּה (מירא דכיא).
שִׁפְרָה – זוֹ יוֹכֶבֶד - שֶׁכֵּיוָן שֶׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת .. וְשֵׁם הַשֵּׁנִית", לָשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל נָשִׁים מְפוּרְסָמוֹת, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁהַכַּוָּנָה לְיוֹכֶבֶד וּמִרְיָם שֶׁהָיוּ מְפוּרְסָמוֹת, וְכֵיוָן שֶׁהִזְכִּיר תְּחִילָּה "שִׁפְרָה" מִסְתַּבֵּר שֶׁזֹּאת יוֹכֶבֶד שֶׁהִיא אִמָּהּ שֶׁל פּוּעָה (דברי דוד).
עַל שֵׁם שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַוָּלָד - כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לְתִינוֹקוֹת לְיַשֵּׁב אֶת אֲבָרֵיהֶן וּלְתַקְּנָן שֶׁנִּיתְּקִין מִצַּעַר הַלֵּידָה (רש"י סוטה יא, ב). וּפְעוּלָּה זוֹ מַתְאִימָה לְיוֹכֶבֶד וְלֹא לְמִרְיָם.
פּוּעָה – זוֹ מִרְיָם, שֶׁפּוֹעָה וּמְדַבֶּרֶת וְהוֹגָה לַוָּלָד - וּפְעוּלָּה זוֹ מַתְאִימָה לְמִרְיָם שֶׁהָיְתָה צְעִירָה בִּשְׁנִים.
כְּדֶרֶךְ הַנָּשִׁים הַמְפַיְּסוֹת תִּינוֹק הַבּוֹכֶה - בְּרַשִׁ"י סוֹטָה שָׁם: "מְשַׁעְשַׁעַת אוֹתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּשַׁחֲקִים לְתִינוֹקוֹת בְּדְבָרִים עֲרֵבִים לְשַׁעְשְׁעוֹ".
פּוּעָה – לְשׁוֹן צְעָקָה - בְּרַשִׁ"י סוֹטָה יא, ב: צוֹעֶקֶת.
כְּמוֹ "כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה" - יְשַׁעְיָה מב, יד. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י יְשַׁעְיָה מא, כד: "וּפָעֲלְכֶם מֵאָפַע – פּוֹעִים וּמְרִימִים קוֹל". תורה טז

(טז) **בְּיַלֶּדְכֶן – כְּמוֹ בְּהוֹלִידְכֶן** - כַּאֲשֶׁר אַתֶּן מְיַלְּדוֹת נָשִׁים אֲחֵרוֹת וְלֹא כְּשֶׁאַתֶּן יוֹלְדוֹת (באר מים חיים). שֶׁכֵּן הַכְּלָל שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיוּ"ד נְקוּדָה בְּפַתָּ"ח מְדוּבָּר בְּבִנְיַן הִפְעִיל (מירא דכיא). אוֹ שֶׁכַּוָּנַת רַשִׁ"י לוֹמַר שֶׁגַּם כָּאן "בְּיַלֶּדְכֶן" הוּא לָשׁוֹן כָּבֵד, וְהוּא כְּמוֹ "בְּהוֹלִידְכֶן" שֶׁהוּא לָשׁוֹן קַל (באר רחובות).
עַל הָאָבְנָיִם – מוֹשַׁב הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת, וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרְאוֹ "מַשְׁבֵּר" - מְלָכִים ב יט, ג. יְשַׁעְיָה לז, ג. בְּרַשִׁ"י מְלָכִים שָׁם: "מַשְׁבֵּר – שֵׁם מוֹשַׁב אִשָּׁה הַכּוֹרַעַת לֵילֵד".
וְכָמוֹהוּ: "עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם" - יִרְמְיָהוּ יח, ג. עַל סַדְנָא (רש"י שם). עֵץ עָב שֶׁעָלָיו יוֹשֵׁב וּמְגַלְּגֵל הַבְּצִים לַעֲשׂוֹתָן בִּדְפוּס הַכְּלִי, לְפִי גָּדְלוֹ וְקָטְנוֹ (רש"י סוטה שם).
מוֹשַׁב כְּלֵי אֻמָּנוּת יוֹצֵר חֶרֶס - וּלְהָכִי קָרֵי לֵיהּ לְמַשְׁבֵּר שֶׁל אִשָּׁה "אָבְנַיִם", כִּדְכְתִיב גַּבֵּי יוֹצֵר כְּלֵי חֶרֶס "אָבְנַיִם", וְאִשָּׁה נַמִי לְיוֹצֵר דָּמְיָא (רש"י סוטה שם). מַה יוֹצֵר זֶה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְסַדָּן בָּאֶמְצַע, אַף אִשָּׁה יָרֵךְ מִכָּאן וְיָרֵךְ מִכָּאן וְהַוָּלָד בָּאֶמְצַע (סוטה שם).
אִם בֵּן הוּא וְגוֹ' – לֹא הָיָה מַקְפִּיד אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים - וְלֹא עַל הַנְּקֵבוֹת, אַף שֶׁלְּפִי הַהִגָּיוֹן אִם רָצָה לְמַעֵט בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה הָיָה צָרִיךְ לַהֲרוֹג הַנְּקֵבוֹת (רא"ם).

(יז) **וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּין אֶת־הַיְלָדִים:**

יז וּדְחִילָא חַיָּתָא מִן קֳדָם יְיָ וְלָא עֲבָדָא כְּמָא דְּמַלִּיל עִמְּהֶן מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וְקַיָּמָא יָת בְּנַיָּא:

רש"י◄ **וַתְּחַיֶּין אֶת הַיְלָדִים** • מְסַפְּקוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן (סוטה שם). תַּרְגּוּם הָרִאשׁוֹן, וְקַיָּמָא. וְהַשֵּׁנִי, וְקַיְּמָתִּין, לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן עִבְרִית לִנְקֻבּוֹת רַבּוֹת, תֵּיבָה זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהּ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן פָּעַלוּ וּלְשׁוֹן פְּעַלְתֶּם, כְּגוֹן: (שמות ב) "וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי", לְשׁוֹן עָבַר, כְּמוֹ "וַיֹּאמְרוּ" לִזְכָרִים. "וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם", לְשׁוֹן דִּבַּרְתֶּן, כְּמוֹ וַתְּדַבְּרוּ לִזְכָרִים. וְכֵן (יחזקאל יג) "וַתְּחַלְּלֻנָה אוֹתִי אֶל עַמִּי", לְשׁוֹן עָבַר חִלַּלְתֶּן, כְּמוֹ וַתְּחַלְּלוּ לִזְכָרִים.

◆ יום שני י"ד טבת ◆

(יח) **וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּין אֶת־הַיְלָדִים:**

יח וּקְרָא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְחַיָּתָא וַאֲמַר לְהֶן מָה דֵּין עֲבַדְתּוּן יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְקַיָּמְתּוּן יָת בְּנַיָּא:

(יט) **וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ:**

יט וַאֲמַרָא חַיָּתָא לְפַרְעֹה אֲרֵי לָא כְּנִשַׁיָּא מִצְרָיָתָא יְהוּדָיָתָא אֲרֵי חֲכִימָן אִנּוּן עַד לָא עַלַת לְוָתְהֶן חַיָּתָא וִילִידָן:

רש"י◄ **כִּי חָיוֹת הֵנָּה** • בְּקִיאוֹת כְּמְיַלְּדוֹת. תַּרְגּוּם מְיַלְּדוֹת חַיָּתָא. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: (שם ושמות רבה) חֲרֵי הֵן מְשׁוּלּוֹת לְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה, שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת מְיַלְּדוֹת. וְהֵיכָן מְשׁוּלּוֹת לְחַיּוֹת? — "גּוּר אַרְיֵה", "זְאֵב יִטְרָף", "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ", "אַיָּלָה שְׁלוּחָה", וּמִי שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ, חֲרֵי הַכָּתוּב כּוֹלְלָן, "וַיְבָרֶךָ אוֹתָם". וְעוֹד כְּתִיב: (שם יט) "מָה אִמְּךָ לְבִיאָה".

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שֶׁאָמְרוּ לוֹ אִצְטַגְנִינָיו שֶׁעָתִיד לְהִוָּלֵד בֵּן הַמּוֹשִׁיעַ אוֹתָם. **וָחָיָה** – וְתִחְיֶה - שֶׁהַנָּא"ו מְהַפֵּךְ אֶת הַתֵּיבָה מֵעָבָר לְעָתִיד (רא"ם). תורה יז

(יז) **וַתְּחַיֶּין אֶת הַיְלָדִים** – **מְסַפְּקוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן** - הֲוָה לֵיהּ לְמִיכְתַּב "וְלֹא הֵמִיתוּ הַיְלָדִים", "וַתְּחַיֶּין" מִשְּׁמַע שֶׁהָיוּ מְסַיְּעוֹת לְהַחֲיוֹתָן (רש"י סוטה שם).

תַּרְגּוּם הָרִאשׁוֹן - כָּאן בַּפָּסוּק.

"וְקַיָּמָא" - וְהֲחֵיוּ, בְּלְשׁוֹן נִסְתָּר.

וְהַשֵּׁנִי - בְּפָסוּק יח.

"וְקַיְּמָתִּין" - וְהַחֲיִיתֶן, בְּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ.

לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן עִבְרִית לִנְקֻבּוֹת רַבּוֹת, תֵּבָה זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהּ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן פָּעַלוּ - בְּלְשׁוֹן נִסְתָּר.

וּלְשׁוֹן פְּעַלְתֶּן - בְּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ.

כְּגוֹן "וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי" - לְקַמָּן ב, יט.

לְשׁוֹן עָבַר - וּבְלְשׁוֹן נִסְתָּר.

כְּמוֹ "וַיֹּאמְרוּ" - בְּרֵאשִׁית יא, יג.

לִזְכָרִים - שֶׁהוּא בְּלְשׁוֹן עָבַר וּבְלְשׁוֹן נִסְתָּר.

"וַתְּדַבֵּרְנָה בְּפִיכֶם" - יִרְמְיָה מד, כה.

לְשׁוֹן דִּבַּרְתֶּן - בְּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ וּבְלְשׁוֹן עָבָר.

כְּמוֹ "וַתְּדַבְּרוּ" לִזְכָרִים - דִּבַּרְתֶּם – לְשׁוֹן נוֹכֵחַ וּלְשׁוֹן עָבָר.

וְכֵן "וַתְּחַלְּלֻנָה אוֹתִי אֶל עַמִּי" - יְחֶזְקֵאל יג, יט.

לְשׁוֹן עָבָר, חִלַּלְתֶּן - לְשׁוֹן נוֹכֵחַ וּלְשׁוֹן עָבָר.

כְּמוֹ "וַתְּחַלְּלוּ" - יִרְמְיָה לד, טז.

לִזְכָרִים - חִלַּלְתֶּם – לְשׁוֹן עָבָר וּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ. תורה יח

(יט) **כִּי חָיוֹת הֵנָּה** – **בְּקִיאוֹת כְּמְיַלְּדוֹת** - וְלֹא שֶׁהֵן מְיַלְּדוֹת. וּלְפִי זֶה פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק הוּא: כִּי בְּחָיוֹת הֵנָּה (רא"ם).

תַּרְגּוּם "מְיַלְּדוֹת" – **"חָיְתָא"**.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - סוֹטָה שָׁם.

חֲרֵי הֵן מְשׁוּלּוֹת לְ"חַיּוֹת" הַשָּׂדֶה שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת מְיַלְּדוֹת. וְהֵיכָן מְשׁוּלּוֹת לְחַיּוֹת? "גּוּר אַרְיֵה" - בְּרֵאשִׁית מט, ט. יְהוּדָה.

"זְאֵב יִטְרָף" - שָׁם מט, כז. בִּנְיָמִין.

"בְּכוֹר שׁוֹרוֹ" - דְּבָרִים לג, יז. יוֹסֵף.

"אַיָּלָה שְׁלֻחָה" - בְּרֵאשִׁית מט, כא. נַפְתָּלִי. וְנִרְאֶה שֶׁנָּקַט הַסֵּדֶר לְפִי הַבַּעַל־חַיִּים הֶחָזָק יוֹתֵר (באר בשדה).

וּמִי שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ - רַבֵּנוּ קִיצֵּר וְלֹא הִזְכִּיר אֶת דָּן שֶׁנִּמְשַׁל לְנָחָשׁ, וְאֶת יִשָּׂשכָר לַחֲמוֹר. וּלְהָעִיר שֶׁגַּם בְּבְרֵאשִׁית שָׁם הִזְכִּיר רַשִּׁ"י רַק חַיּוֹת אֵלּוּ (מִלְּבַד שׁוֹר, שֶׁהוּא מִבִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה): "גְּבוּרַת אַרְיֵה .. חֲטִיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב .. קְלוּתָהּ שֶׁל אַיָּלָה". וְצָרִיךְ עִיּוּן.

חֲרֵי הַכָּתוּב כּוֹלְלָן "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם" - שָׁם מט, כח. רְאֵה רַשִּׁ"י שָׁם שֶׁלּוֹמֵד זֹאת מֵהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק "בֵּרַךְ אוֹתָם", וְלֹא נֶאֱמַר "בֵּרַךְ אוֹתוֹ", וּמֵהַפָּסוּק "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם" לוֹמֵד רַק שֶׁבֵּרַךְ גַּם אֶת שִׁמְעוֹן וְלֵוִי. וְאָכֵן בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים לֹא גּוֹרְסִים פָּסוּק זֶה בְּרַשִּׁ"י כָּאן, וְגַם לְאֵלּוּ שֶׁגּוֹרְסִים, אוּלַי נִפְלָה טָעוּת וְצָרִיךְ לִהְיוֹת "בֵּרַךְ אוֹתָם", וְאִם בְּכָל זֹאת נַשְׁאִיר אֶת הַגִּירְסָא "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם" כְּמוֹת שֶׁהִיא, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּא לוֹמַר בָּזֶה שֶׁגַּם שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בִּכְלָל זֶה, וּכְפֵּירוּשׁ רַשִּׁ"י שָׁם (הרבי).

(כ) **וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת וַיֶּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד:** כ וְאוֹטֵיב יְיָ לְחַיָּתָא וּסְגִי עַמָּא וּתְקִיפוּ לַחֲדָא:

רש"י◄ **וַיֵּיטֶב** • הֵטִיב לָהֶן, וְזֶה חִלּוּק בְּתֵיבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ ב׳ אוֹתִיּוֹת, וְנָתַן לָהּ וָ"ו יוּ"ד בְּרֹאשָׁהּ, כְּשֶׁהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן וַיַּפְעִיל, הוּא נָקוּד הַיּוּ"ד בְּצֵירֵ"י שֶׁהוּא קָמָץ קָטָן (אוֹ בְּסֶגוֹל שֶׁהוּא פַּתָּח קָטָן), כְּגוֹן: "וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדוֹת", "וַיֶּרֶב בְּבַת יְהוּדָה" (איכה ב) — הִרְבָּה תַּאֲנִיָּה. וְכֵן: "וַיֶּגֶל אֶת הַשְּׁאֵרִית" (דברי הימים ב לו) דִּנְבוּזַרְאֲדָן, הִגְלָה אֶת הַשְּׁאֵרִית. "וַיֶּפֶן זָנָב אֶל זָנָב" (שופטים טו) — הִפְנָה הַזְּנָבוֹת זוֹ לָזוֹ, כָּל אֵלּוּ לְשׁוֹן הִפְעִיל אֶת אֲחֵרִים. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן וַיִּפְעַל, הוּא נָקוּד הַיּוּ"ד בְּחִירִ"ק, כְּגוֹן: (ויקרא י) "וַיִּיטַב בְּעֵינָיו" — לְשׁוֹן הוּטַב, וְכֵן: "וַיֶּרֶב הָעָם" — נִתְרַבָּה הָעָם. "וַיִּגֶל יְהוּדָה" - הָגְלָה יְהוּדָה, "וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה" — פָּנָה לְכָאן וּלְכָאן. וְאַל תְּשִׁיבֵנִי: וַיֵּלֶךְ, וַיֵּשֶׁב, וַיֵּרֶד, וַיֵּצֵא, לְפִי שֶׁאֵינָן מִגִּזְרָתָן שֶׁל אֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי הַיּוּ"ד יְסוֹד בָּהֶן: יָרַד, יָצָא, יָשַׁב, יָלַךְ — יוּ"ד אוֹת שְׁלִישִׁית בּוֹ. **וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת** • מַהוּ הַטּוֹבָה?.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וְעוֹד כְּתִיב - יְחֶזְקֵאל יט, ב.

"מָה אִמְּךָ לְבִיָּא" - אִמְּךָ, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כּוּלָּהּ, נִקְרֵאת לְבִיאָה (רש"י שם). תורה כ

(כ–כא) **וַיֵּיטֶב – הֵטִיב לָהֶן. וְזֶה חִלּוּק בְּתֵיבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** - כְּמוֹ "טב" כָּאן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּתֵיבָה שֶׁהַיְסוֹד שֶׁלָּהּ שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת, כְּדִלְקַמָּן בְּסוֹף דִּבְרֵי רַשִׁ"י.

וְנִתַּן לָהּ וָי"ו יוּ"ד בְּרֹאשָׁהּ - וְזֶהוּ דַּוְקָא בְּאוֹתָן מִלִּים שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ בְּהֵ"א, כְּגוֹן פנה, בנה, גלה, רבה – רְאֵה רַשִׁ"י שׁוֹפְטִים טו, ד. מְלָכִים ב יז, ו. אֵיכָה ב, ה.

כְּשֶׁהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן "וַיַּפְעִיל" - אֶת אֲחֵרִים.

הוּא נָקוּד הַיּוּ"ד בְּצֵירֵ"י - וְכֵן בְּרַשִׁ"י אֵיכָה שָׁם: "נָקוּד יוּ"ד קָמַ"ץ קָטָן". אֲבָל בְּרַשִׁ"י מְלָכִים שָׁם: "בְּסֶגוֹ"ל". וְכֵן הַדּוּגְמָאוֹת שֶׁרַשִׁ"י מֵבִיא לְקַמָּן הֵן מִנִּיקּוּד סֶגוֹ"ל. וְנִרְאֶה שֶׁעִנְיָנָם אֶחָד, שֶׁכֵּן כְּלָל זֶה שָׁוֶה בִּשְׁנֵי אָפְנֵי הַנִּיקּוּד.

שֶׁהוּא קָמַ"ץ קָטָן - כָּךְ נִקְרָא צֵירֵ"י בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י.

כְּגוֹן "וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת", "וַיֶּרֶב בְּבַת יְהוּדָה" - אֵיכָה ב, ה. נָקוּד יוּ"ד קָמַ"ץ קָטָן, לְשׁוֹן הִרְבָּה אֶת אֲחֵרִים (רש"י שם). אַךְ בְּאֵיכָה שֶׁלְּפָנֵינוּ הַיּוּ"ד נְקוּדָה בְּסֶגוֹ"ל. אַף כִּי עִנְיָנָם אֶחָד, כָּאָמוּר לְעֵיל.

הִרְבָּה "תַּאֲנִיָּה" - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י שָׁם: "הִרְבָּה בִּכְנֶסֶת יְהוּדָה תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה, צַעַר וִילָלָה".

וְכֵן "וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית" - דִּבְרֵי הַיָּמִים ב לו, כ. בְּרַשִׁ"י שׁוֹפְטִים טו, ד, וְכֵן בְּרַשִׁ"י אֵיכָה ב, ה, הֵבִיא הַפָּסוּק מִמְּלָכִים ב יח, א: "וַיֶּגֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה". וְרַשִׁ"י הֶעֱדִיף כָּאן לְהָבִיא אֶת הַפָּסוּק מִדִּבְרֵי הַיָּמִים, מִשּׁוּם שֶׁבְּפָסוּק זֶה "וַיֶּגֶל" סָמוּךְ לְ"הַשְּׁאֵרִית". אַךְ צָרִיךְ עִיּוּן מַדּוּעַ לֹא הֵבִיא הַפָּסוּק מִמְּלָכִים ב יז, ו: "וַיֶּגֶל אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה", שֶׁשָּׁם הֶאֱרִיךְ רַשִׁ"י לְבָאֵר כְּלָל זֶה.

דִּנְבוּזַרְאֲדָן - רְאֵה מְלָכִים ב כה, יא.

הֶגְלָה אֶת "הַשְּׁאֵרִית", "וַיֶּפֶן זָנָב אֶל זָנָב" - שׁוֹפְטִים טו, ד. "וַיֶּפֶן" מַשְׁמַע הִפְנָה אֶת אֲחֵרִים (רש"י שם).

הִפְנָה הַזְּנָבוֹת זוֹ לָזוֹ, כָּל אֵלּוּ לְשׁוֹן הִפְעִיל אֶת אֲחֵרִים. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן "וַיִּפְעַל" - עַל עַצְמוֹ.

הוּא נָקוּד הַיּוּ"ד בְּחִירִ"ק - בְּרַשִׁ"י אֵיכָה שָׁם: "כָּל תֵּיבָה שֶׁפָּעַל שֶׁלָּהּ בְּהֵ"א, כְּגוֹן פָּנָה זָכָה בָּכָה, כֵּן דַּרְכָּהּ לְשַׁמֵּשׁ כְּשֶׁהוּא מְחַסֵּר מִמֶּנָּה הֵ"א, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל עַצְמוֹ נָקוּד חִירִיק".

כְּגוֹן "וַיִּיטַב בְּעֵינָיו" - וַיִּקְרָא י, כ.

לְשׁוֹן הוּטַב, וְכֵן "וַיֶּרֶב הָעָם" - בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק.

נִתְרַבָּה הָעָם - בְּרַשִׁ"י אֵיכָה שָׁם: "רִבָּה הוּא אֶת עַצְמוֹ".

"וַיִּגֶל יְהוּדָה" - מְלָכִים ב כה, כא. יִרְמְיָה נב, כז.

הָגְלָה - וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ"י שׁוֹפְטִים שָׁם. וְהַכַּוָּנָה שֶׁהוּגְלָה, וְלֹא שֶׁהֶגְלָה אֲחֵרִים (משנת יעקב). וְנָקַט "הָגְלָה" וְלֹא "גָּלָה", כִּי לֹא גָּלָה מֵעַצְמוֹ אֶלָּא הוּגְלָה, וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב (אסתר ב, ו) "אֲשֶׁר הָגְלָה עִם הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הָגְלְתָה". וּרְאֵה רַשִׁ"י מְלָכִים ב יז, כג: "וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל – זֶה נָקוּד בְּחִירִי"ק, שֶׁהוּא לְשׁוֹן גָּלָה, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן הֶגְלָה".

יְהוּדָה, "וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה" - לְקַמָּן ב, יב.

פָּנָה לְכָאן וּלְכָאן. וְאַל תְּשִׁיבֵנִי "וַיֵּלֶךְ" - בְּרֵאשִׁית יב, ד.

"וַיֵּשֶׁב" - שָׁם ד, טז.

"וַיֵּרֶד" - שָׁם יא, ה.

"וַיֵּצֵא" - שָׁם ד, טו. שֶׁכָּל אֵלּוּ כְּתוּבִים בְּצֵירֵ"י, וְהֵם בִּלְשׁוֹן "וַיִּפְעַל", וְלֹא "וַיַּפְעִיל".

לְפִי שֶׁאֵינָן מִגִּזְרָתָן שֶׁל אֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי הַיּוּ"ד יְסוֹד בָּהֶן, "יָרַד" - שְׁמוֹת יט, יח.

"יָצָא" - בְּרֵאשִׁית י, יא.

"יָשַׁב" - שָׁם יג, כ.

["הָלַךְ" - שָׁם כו, כו.

הֵ"א אוֹת שְׁלִישִׁית בּוֹ]. - כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן, כְּלוֹמַר שֶׁבַּהֲלִיכָה בִּלְשׁוֹן עָבָר מִשְׁתַּנֶּה הַיְסוֹד הַשְּׁלִישִׁי מִיּוּ"ד לְהֵ"א, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁאָר הַתֵּיבוֹת שֶׁהִזְכִּיר, נִשְׁאֶרֶת הַיּוּ"ד גַּם בִּלְשׁוֹן עָבָר. אֲבָל בַּדְּפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: "יֵלֵךְ – הַיּוּ"ד אוֹת שְׁלִישִׁית בּוֹ". וּלְגִירְסָא זוֹ קָשֶׁה: א) לָמָּה חָזַר שׁוּב, הֲרֵי כְּבָר הִזְכִּיר תְּחִילָּה שֶׁהַיּוּ"ד הוּא מֵהַיְסוֹד, ב) לָמָּה אָמַר "אוֹת שְׁלִישִׁית" וַהֲרֵי הִיא רִאשׁוֹנָה, ג) לָמָּה אָמַר "בּוֹ" וְלֹא "בָּהֶם", וְעַל פִּי הַגִּירְסָא שֶׁבִּפְנִים כָּל זֶה מְיוּשָּׁב.

וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת – מַהוּ הַטּוֹבָה - שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁהַטּוֹבָה הִיא "וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד" שֶׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ לָזֶה.

וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים – בָּתֵּי כְהֻנָּה וּלְוִיָּה וּמַלְכוּת שֶׁקְּרוּיִן "בָּתִּים", "וַיִּבֶן - מְלָכִים א ט, א. אַךְ שָׁם: "**לִבְנוֹת**".

(כא) **וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים:**

כא וַהֲוָה כַּד דְּחִילָא חַיָּתָא מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַד לְהוֹן בָּתִּין:

רש"י◄ **וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים** • בָּתֵּי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה וּמַלְכוּת שֶׁקְּרוּיִין בָּתִּים: "וַיִּבֶן אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ", כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה מִיּוֹכֶבֶד, וּמַלְכוּת מִמִּרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (שם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 2)

כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה מִיּוֹכֶבֶד (רש"י א, כא) אֵינוֹ מְפֹרָט "כְּהֻנָּה מֵאַהֲרֹן וּלְוִיָּה מִמֹּשֶׁה". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרַשִׁ"י מְסַפֵּק בְּפֵרוּשׁ הַדִּבְרִים: הַאִם הַכַּוָּנָה שֶׁנִּתְּנָה כְּהֻנָּה לְאַהֲרֹן וּלְוִיָּה לְמֹשֶׁה, אוֹ שֶׁמָּא אַף הַכְּהֻנָּה נִתְּנָה לְמֹשֶׁה. וְסָפֵק זֶה תָּלוּי בִּשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת בְּרַשִׁ"י לְהַלָּן (ד, יד) הַאִם מֹשֶׁה נֶעֱנַשׁ בְּכָךְ שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ הַכְּהוּנָה.

(כב) **וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן:**

כב וּפַקִּיד פַּרְעֹה לְכָל עַמֵּהּ לְמֵימַר כָּל בְּרָא דְּיִתְיְלִיד לִיהוּדָאֵי בְּנַהֲרָא תִּרְמַנּוּהִי וְכָל בְּרַתָּא תְּקַיְּמוּן:

רש"י◄ **לְכָל עַמּוֹ** • אַף עֲלֵיהֶם גָּזַר. יוֹם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ אִצְטַגְנִינָיו: הַיּוֹם נוֹלַד הַמּוֹשִׁיעַ, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם מִמִּצְרַיִם אִם מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹאִין אָנוּ שֶׁסּוֹפוֹ לִלְקוֹת בְּמַיִם. לְפִיכָךְ גָּזַר אוֹתוֹ הַיּוֹם אַף עַל הַמִּצְרִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד", וְלֹא נֶאֱמַר הַיִּלּוֹד לָעִבְרִים, וְהֵם לֹא הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפוֹ לִלְקוֹת עַל מֵי מְרִיבָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"א עמ' 111 – מתוך 'לקראת שבת')

גְּזֵרַת הַיְּאוֹר הָרוּחָנִית

כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן: (א, כב)

גְּזֵרַת פַּרְעֹה הָיְתָה רַק עַל הַבָּנִים, וְלֹא עַל הַבָּנוֹת. לְפִי זֶה אֵינוֹ מוּבָן: מַדּוּעַ הַתּוֹרָה כּוֹתֶבֶת "וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן" בְּפָסוּק שֶׁמְּדַבֵּר עַל הַגְּזֵרָה, וַהֲרֵי מִכָּךְ מַשְׁמַע שֶׁ"וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן" הוּא גַּם חֵלֶק מֵהַגְּזֵרָה!

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וּבְפָסוּק י שָׁם: "אֲשֶׁר **בָּנָה** שְׁלֹמֹה אֶת שְׁנֵי הַבָּתִּים, אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ". וְנִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת רַשִׁ"י לִשְׁנֵי הַפְּסוּקִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, וְלָכֵן הֶעְתִּיקָם בְּתֵיבַת "וַיִּבֶן", כְּדֵי לִכְלוֹל בָּזֶה אֶת שְׁנֵי הַפְּסוּקִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל. וּב"תּוֹרַת מְנַחֵם" כָּתַב לְבָאֵר, שֶׁיִּתְּכֵן וְנִפְלָה טָעוּת בְּהַעְתָּקַת הַפָּסוּק עַל יְדֵי הַמַּעְתִּיקִים, וּבִמְקוֹם "וַיִּבֶן" צָרִיךְ לִהְיוֹת: "**הַבָּתִּים** אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ" (כִּלְשׁוֹן פָּסוּק י). וְכַוָּנַת רַשִׁ"י לְהוֹכִיחַ מִפָּסוּק זֶה, שֶׁסְּתָם "בָּתִּים" הַכַּוָּנָה לְבָתֵּי כְּהוּנָּה וּמַלְכוּת, שֶׁהֲרֵי בַּפָּסוּק שָׁם נֶאֱמַר בַּתְּחִילָּה "הַבָּתִּים" סְתָם, וּלְאַחַר מִכֵּן מְפָרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁהַכַּוָּנָה לְ"בֵית ה'" (כְּהוּנָּה) וּלְ"בֵית הַמֶּלֶךְ" (מַלְכוּת). וְאַף כָּאן שֶׁנֶּאֱמַר "בָּתִּים" סְתָם, הַכַּוָּנָה לִשְׁנֵי בָּתִּים אֵלּוּ.

אֶת בֵּית ה' - זֶה כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה.

וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ" - מַלְכוּת.

כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה מִיּוֹכֶבֶד - אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. וְאַף שֶׁאַהֲרֹן נוֹלַד כְּבָר, הֲרֵי זָכָה בִּכְהוּנָּתוֹ רַק לְאַחַר מִכֵּן (הרבי).

וּמַלְכוּת מִמִּרְיָם - שֶׁנִּשְׁאָה כָּלֵב וְיָצָא מִמֶּנָּה דָּוִד הַמֶּלֶךְ.

כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה - יא, ב. תורה כב

(כב) **לְכָל עַמּוֹ – אַף עֲלֵיהֶם גָּזַר** - וְלֹא שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאָמַר לְעַמּוֹ לְהַשְׁלִיךְ אֶת יַלְדֵי הָעִבְרִים לַיְאוֹר, כִּי אָז לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר "**לְכָל** עַמּוֹ" אֶלָּא "לְעַמּוֹ", שֶׁהֲרֵי לֹא כָּל הָעָם הַמִּצְרִי אָמוּר לְהַשְׁלִיךְ אֶת יַלְדֵי הָעִבְרִים, אֶלָּא רַק הַמְמוּנִים עַל כָּךְ. לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁגָּזַר כֵּן עַל כָּל עַמּוֹ. אֶלָּא שֶׁאֵין זוֹ הוֹכָחָה גְּמוּרָה, כִּי יִתָּכֵן שֶׁאָכֵן הַצִּיווּי הָיָה לְכָל הָעָם הַמִּצְרִי, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְאוּ יֶלֶד עִבְרִי יַשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ לַיְאוֹר, לָכֵן עִיקַּר הַהוֹכָחָה הִיא מִמָּה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד **לָעִבְרִים**", כְּמוֹ שֶׁמְּבָאֵר רַשִׁ"י בַּהֶמְשֵׁךְ, שֶׁמִּזֶּה מוּכָח שֶׁמָּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר לְכָל עַמּוֹ", פֵּירוּשׁוֹ שֶׁגָּזַר כֵּן גַּם עַל עַמּוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בֵּיאֵר הַ"בְּאֵר בַּשָּׂדֶה".

יוֹם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה אָמְרוּ לוֹ אִצְטַגְנִינָיו: הַיּוֹם נוֹלַד מוֹשִׁיעָן, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם מִמִּצְרַיִם אִם מִיִּשְׂרָאֵל - בְּטַעַם הַדָּבָר שֶׁלֹּא יָדְעוּ, כָּתַב הַ"גּוּר אַרְיֵה", מִפְּנֵי שֶׁמִּצַּד אֶחָד מֹשֶׁה נוֹלַד מִיּוֹכֶבֶד, אַךְ מֵאִידָךְ בַּת פַּרְעֹה הִיא שֶׁגִּידְּלָה אוֹתוֹ.

וְרוֹאִין אָנוּ שֶׁסּוֹפוֹ לִלְקוֹת בַּמַּיִם, לְפִיכָךְ גָּזַר אוֹתוֹ הַיּוֹם אַף עַל הַמִּצְרִים - וּרְאֵה רַשִׁ"י סוֹטָה שָׁם: "וְכֵיוָן שֶׁעָבַר הַיּוֹם וַעֲדַיִן רָאוּ אִצְטַגְנִינָיו שֶׁלֹּא לָקָה, הֶעֱמִיד הַגְּזֵרָה עַד יוֹם שֶׁהוּשְׁלַךְ לַיְאוֹר".

שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד", וְלֹא נֶאֱמַר "הַיִּלּוֹד לָעִבְרִים", וְהֵם לֹא הָיוּ יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפוֹ לִלְקוֹת עַל "מֵי מְרִיבָה" - בַּמִּדְבָּר כ, יג. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שָׁם: "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה, הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר, אֶת אֵלּוּ רָאוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַרְעֹה שֶׁמּוֹשִׁיעָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ". תורה א

הַבֵּאוּר בָּזֶה:

כִּוָּנָתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה בְּ"תְּחַיּוּן" שֶׁל הַבָּנוֹת הִיא לְחַנֵּךְ אֶת חַיֵּיהֶן לְפִי אֹרַח הַחַיִּים שֶׁל הַמִּצְרִים, וּבְכָךְ לְהָמִית אֶת נִשְׁמָתָן. לָכֵן הָיְתָה זוֹ גְּזֵרָה כֹּה חֲמוּרָה, עַד שֶׁהִיא נִכְלְלָה בַּפָּסוּק יַחַד עִם גְּזֵרַת הַבָּנִים – הַמָּוֶת בְּפֹשַׁע. בְּמִדָּה מְסֻיֶּמֶת "קָשָׁה מִיתָה רוּחָנִית יוֹתֵר מִמִּיתָה גַּשְׁמִית"!

גְּזֵרָה זוֹ גַּם מְרֻמָּזֶת בִּגְזֵרַת הַשִּׁלְכַת הַיְּלוֹדִים לַיְּאוֹר. הַנִּילוּס שִׁמֵּשׁ עֲבוּר הַמִּצְרִים עֲבוֹדָה־זָרָה, וְהֵם הִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ כְּדֵי: א. הֲמָתַת גּוּפָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (הַבָּנִים). ב. הֲמָתַת נִשְׁמָתָם (הַבָּנוֹת) – גָּלוּת מִצְרַיִם הָרוּחָנִית.

ב (א) **וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי:** א וַאֲזַל גַּבְרָא מִדְּבֵית לֵוִי וּנְסִיב יָת בַּת לֵוִי:

רש"י◄ **וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי** • פָּרוּשׁ הָיָה מְמֻנֶּה מִפְּנֵי גְּזֵרַת פַּרְעֹה, (וְחָזַר וּלְקָחָהּ. וְזֶהוּ "וַיֵּלֶךְ", שֶׁהָלַךְ בַּעֲצַת בִּתּוֹ, שֶׁאָמְרָה לוֹ: גְּזֵרָתְךָ קָשָׁה מִשֶּׁל פַּרְעֹה: אִם פַּרְעֹה גָּזַר עַל הַזְּכָרִים, וְאַתָּה גַּם כֵּן עַל הַנְּקֵבוֹת. בְּרַשִּׁ"י יָשָׁן) וְהֶחֱזִירָהּ, וְעָשָׂה בָּהּ לִקּוּחִין שְׁנִיִּים. וְאַף הִיא נֶהֱפְכָה לִהְיוֹת נַעֲרָה, וּבַת ק"ל שָׁנָה הָיְתָה, שֶׁנּוֹלְדָה בְּבוֹאָהּ לְמִצְרַיִם בֵּין הַחוֹמוֹת, וּמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים נִשְׁתַּהוּ שָׁם, וּכְשֶׁיָּצְאוּ, הָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה. אִם־כֵּן, כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ הָיְתָה בַּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְקוֹרֵא אוֹתָהּ בַּת לֵוִי.

(ב) **וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים:** ב וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילִידַת בַּר וַחֲזַת יָתֵהּ אֲרֵי טַב הוּא וְאַטְמַרְתֵּהּ תְּלָתָא יַרְחִין:

רש"י◄ **כִּי טוֹב הוּא** • כְּשֶׁנּוֹלַד, נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה (סוטה שם).◆

(ג) **וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:** ג וְלָא יְכֵילַת עוֹד לְאַטְמָרוּתֵהּ וּנְסִיבַת לֵהּ תֵּבוּתָא דְגוּמָא וְחַפְּתַהּ בְּחֵמְרָא וּבְזִפְתָּא וְשַׁוִּיאַת בַּהּ יָת רַבְיָא וְשַׁוִּיתַהּ בְּיַעֲרָא עַל כֵּיף נַהֲרָא:

רש"י◄ **וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ** • שֶׁמֻּנּוּ לָהּ הַמִּצְרִיִּים מִיּוֹם שֶׁהֶחֱזִירָהּ. וְהִיא יְלָדָתוּ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד,

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(א) **וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי – פָּרוּשׁ הָיָה מְמֻנֶּה מִפְּנֵי גְּזֵרַת פַּרְעֹה** - שֶׁל "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ", אָמַר: לַשָּׁוְא אָנוּ עֲמֵלִין (סוטה יב, א).

וְהֶחֱזִירָהּ - בַּעֲצַת בִּתּוֹ (סוטה שם), וּכְדִלְקַמָּן בַּהֶעָרָה הַבָּאָה.

וְעָשָׂה בָּהּ לִקּוּחִין שְׁנִיִּים - שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁרַק עַכְשָׁיו נְשָׂאָהּ, שֶׁהֲרֵי אַהֲרֹן וּמִרְיָם כְּבָר נוֹלְדוּ, וְהֵם הָיוּ אַחִים מֵאָב וָאֵם לְמֹשֶׁה שֶׁנּוֹלַד מִלִּיקּוּחִין אֵלּוּ (רא"ם). יֵשׁ לְעַיֵּן בִּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י שֶׁתְּחִילָּה כָּתַב "פָּרוּשׁ הָיָה מְמֻנֶּה", כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא גֵּירְשָׁהּ, וְאַחַר כָּךְ כּוֹתֵב "וְעָשָׂה בָּהּ **לִיקּוּחִין** שְׁנִיִּים", דְּהַיְנוּ שֶׁקִּדְּשָׁהּ. וּבִכְלָל יֵשׁ לְעַיֵּן, אִם אֵצֶל עַמְרָם שֶׁהָיָה לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה גְּדֵר שֶׁל גֵּירוּשִׁין וְקִידּוּשִׁין גְּמוּרִים כְּלְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה (ע"פ הרבי). בַּחוּמָּשִׁים נִדְפַּס בְּשֵׁם רַשִּׁ"י יָשָׁן: "וְחָזַר וּלְקָחָהּ. וְזֶהוּ וַיֵּלֶךְ, שֶׁהָלַךְ בַּעֲצַת בִּתּוֹ, שֶׁאָמְרָה לוֹ: גְּזֵרָתְךָ קָשָׁה מִשֶּׁל פַּרְעֹה, אִם פַּרְעֹה גָּזַר עַל הַזְּכָרִים, וְאַתָּה גַּם כֵּן עַל הַנְּקֵבוֹת". אֲבָל בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים אוֹתוֹ.

וְאַף הִיא - יוֹכֶבֶד.

נֶהֱפְכָה לִהְיוֹת נַעֲרָה - בְּרַשִּׁ"י סוֹטָה יב, א: "חָזְרָה לִימֵי עֲלוּמֶיהָ, בְּאוֹרַח כַּנָּשִׁים, וּבְתוֹאַר פָּנִים, וּפִשְׁטוּ הַקְּמָטִים".

וּבַת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיְתָה, שֶׁנּוֹלְדָה בְּבוֹאָהּ לְמִצְרַיִם בֵּין הַחוֹמוֹת - רְאֵה גַּם רַשִּׁ"י בְּרֵאשִׁית מו, טו.

וּמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנָה נִשְׁתַּהוּ שָׁם - רְאֵה גַּם רַשִּׁ"י בְּרֵאשִׁית מב, ב.

וּכְשֶׁיָּצְאוּ הָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה - כְּדִלְקַמָּן ז, ז.

אִם־כֵּן, כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ הָיְתָה בַּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, וְקוֹרֵא אוֹתָהּ "בַּת לֵוִי" - כְּנַעֲרָה שֶׁהִיא בִּרְשׁוּת מִשֶּׁל פַּרְעֹה, אִם פַּרְעֹה גָּזַר עַל הַזְּכָרִים, וְאַתָּה גַּם כֵּן עַל הַנְּקֵבוֹת". אֲבָל בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים אוֹתוֹ.

אָבִיהָ (גו"א). תורה ב

(ב) **כִּי טוֹב הוּא – כְּשֶׁנּוֹלַד נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה** - וְעַל־פִּי־זֶה הַבִּינָה שֶׁ"טוֹב הוּא". וּרְאֵה סוֹטָה יב, א שֶׁהַלִּימּוּד הוּא מִגְּזֵרָה־שָׁוָה: "כְּתִיב הָכָא כִּי טוֹב, וּכְתִיב הָתָם (בראשית א, ד): וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב". אַךְ מִדִּיּוּק לְשׁוֹן רַשִּׁ"י כָּאן שֶׁכָּתַב "אוֹרָה" (בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה) וְלֹא "אוֹר", מִשְּׁמַע שֶׁבָּא לְלַמֵּד שֶׁ"טוֹב הוּא" מוּסָב עַל הַיֶּלֶד וְלֹא עַל הָאוֹרָה, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הָאוֹרָה הֵבִינָה שֶׁהַיֶּלֶד טוֹב. וּמַה שֶּׁכָּתַב "נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כּוּלּוֹ", נִרְאֶה שֶׁלָּמַד כֵּן מִמַּה שֶׁהוּזְקְקָה לְהַצְפִּינוֹ, שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיְתָה מַצְפִּינָתוֹ אֶלָּא מַנִּיחָתוֹ בְּקֶרֶן זָוִית, אַךְ כֵּיוָן שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה נִמְצָא הָיָה מֵאִיר אֶת כָּל הַבַּיִת הוּזְקְקָה לְהַצְפִּינוֹ, כְּדֵי שֶׁהַמִּצְרִים לֹא יַבְחִינוּ בְּאוֹרָה הַיּוֹצֵאת מִמֶּנּוּ. תורה ג

(ג) **וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ – שֶׁמֻּנּוּ**

שֶׁהַיּוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה יוֹלֶדֶת לִמְקַטָּעִין, וְהֵם בָּדְקוּ אַחֲרֶיהָ לְסוֹף ט׳. **גֹּמֶא** • גֹּמִי בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, וּבְלַעַ״ז יונק״ו, וְדָבָר רַךְ הוּא וְעוֹמֵד בִּכְפָנֵי רַךְ וּבִכְפָנֵי קָשֶׁה. **בַּחֵמָר וּבַזָּפֶת** • זֶפֶת מִבַּחוּץ וְטִיט מִבִּפְנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע שֶׁל זֶפֶת. **וַתָּשֶׂם בַּסּוּף** • הוּא לְשׁוֹן אֲגַם, רושי״ל בְּלַעַ״ז, וְדוֹמֶה לוֹ: (ישעיה יט) ״קָנֶה וָסוּף קָמֵלוּ״.

(ד) **וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ:**

(ה) **וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֵהָ:**

ד וְאִתְעַתַּדַת אֲחָתֵהּ מֵרְחִיק לְמִידַע מָה יִתְעֲבֵד לֵהּ:

ה וּנְחָתַת בַּת פַּרְעֹה לְמִסְחֵי עַל נַהֲרָא וְעוּלֵימָתָהָא מְהַלְכָן עַל כֵּיף נַהֲרָא וַחֲזַת יָת תֵּבוּתָא בְּגוֹ יַעֲרָא וְאוֹשֵׁטַת יָת אַמְתַהּ וּנְסֵבְתַהּ:

רש״י◄ **לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר** • סָרַס הַמִּקְרָא וּפָרְשֵׁהוּ: ״וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה עַל הַיְאֹר, לִרְחֹץ בּוֹ״. **עַל יַד הַיְאֹר** • אֵצֶל הַיְאֹר, כְּמוֹ: (שמואל ב יד) ״רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב עַל יָדִי״, וְהוּא לְשׁוֹן יָד מַמָּשׁ שֶׁיַּד הָאָדָם סְמוּכָה לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: (סוטה שם) ׳הוֹלְכוֹת׳, לְשׁוֹן מִיתָה, כְּמוֹ: ״הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת״, הוֹלְכוֹת לָמוּת, לְפִי שֶׁמִּחוּ בָּהּ. וְהַכָּתוּב מְסַיְּעָן, כִּי לָמָּה לָנוּ לִכְתֹּב ״וְנַעֲרוֹתֶיהָ הוֹלְכוֹת״?. **אֶת אֲמָתָהּ** • אֶת שִׁפְחָתָהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְשׁוֹן יָד, אֲבָל לְפִי דִּקְדּוּק לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיָה לוֹ לְהִנָּקֵד אַמָּתָהּ, מ״ם דְּגוּשָׁה, וְהֵם דָּרְשׁוּ אֶת אֲמָתָהּ, אֶת יָדָהּ, וְנִשְׁתַּרְבְּבָה אֲמָתָהּ אַמּוֹת הַרְבֵּה (סוטה שם).

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לָהּ הַמַּצְרִיִּים מִיּוֹם שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וְהִיא יָלְדָתוּ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד, שֶׁהַיּוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה יוֹלֶדֶת לִמְקַטָּעִין - ראש השנה יא, א. וְלֹא לְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים שְׁלֵמִים שֶׁל שְׁלֹשִׁים יוֹם (ראה רש״י שם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוּאֵל א א, כ. וְשָׁם: ״לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּשְׁנֵי יָמִים״.

וְהֵם בָּדְקוּ אַחֲרֶיהָ לְסוֹף תִּשְׁעָה - לָכֵן לְאַחַר שִׁלְשָׁה חֳדָשִׁים לֹא יָכְלָה עוֹד לְהַצְפִּינוֹ.

גֹּמֶא – **גֹּמִי בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה** - שַׁבָּת עח, א.

וּבְלַעַז יונ״ק - jonc, גוֹמֶא.

וְדָבָר רַךְ הוּא, וְעוֹמֵד בִּכְפָנֵי רַךְ וּבִכְפָנֵי קָשֶׁה - רְאֵה גַּם רַשִׁ״י סוֹטָה יב, א: ״דָּבָר רַךְ – בָּזֶה הוּא מִשְׁתַּמֵּר יָפֶה מִן הַכֹּל. לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַקָּשֶׁה, כְּשֶׁהַמַּיִם מוֹלִיכִין אוֹתוֹ בְּחָזְקָה הוּא נִתְקָל וְהוּא נִישׁוּף וְנִשְׁבָּר, אֲבָל דָּבָר קַל נִתְקָל וְנִזְדַּקֵּר בְּאֲבָנָן לַאֲחוֹרָיו״.

בַּחֵמָר וּבַזָּפֶת – **זֶפֶת מִבַּחוּץ וְטִיט מִבִּפְנִים** - וְלֹא שֶׁהָיוּ מְעוֹרָבִים יַחַד (רא״ם).

כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רָע שֶׁל זֶפֶת - וְלָכֵן טָחָה בְּטִיט מִבִּפְנִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס רֵיחַ הַזֶּפֶת מִבַּחוּץ (נח״י). וּרְאֵה רַשִׁ״י בְּרֵאשִׁית ו, יד: ״בְּתֵיבָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ הַמַּיִם תָּשִׁים, דַּיְּהָ בְּחוֹמֶר מִבִּפְנִים וְזֶפֶת מִבַּחוּץ, וְעוֹד כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רָע שֶׁל זֶפֶת, אֲבָל כָּאן [בְּתֵיבַת נֹחַ] מִפְּנֵי חוֹזֶק הַמַּיִם זִפַּתָּהּ מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ״.

וַתָּשֶׂם בַּסּוּף – **הוּא לְשׁוֹן אֲגַם** - שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ קָנִים (רש״י לקמן יג, יח). וּבְרַשִׁ״י שְׁמוּאֵל א יד, כז: ״סוּף הֵם קָנִים שֶׁל אֲגַם״. וּבְרַשִׁ״י סוֹטָה יב, רֵישׁ עַמּוּד ב: ״אֲגַם – שֶׁל עֲצֵי עֲרָבָה דַּקִּין, וְהוּא קָנֶה וָסוּף דִּקְרָא״.

רושי״ל -rosel סוּף.

בְּלַעַז, וְדוֹמֶה לוֹ: ״קָנֶה״ - קָנִים (רש״י סוטה שם).

וָסוּף - עֲרָבָה דַּקָּה (רש״י שם).

קָמֵלוּ״ - יְשַׁעְיָה יט, ו. שֶׁהָיוּ גְּדֵלִים שָׁם מֵרוֹב מֵימֵיהֶם, וּכְשֶׁנִּתַּיְבְּשׁוּ הִיְאוֹרִים, עָמְדוּ הַקָּנִים מִלְּגְדּוֹל עוֹד, וְהֵם מִתְיַבְּשִׁים וְנוֹפְלִים (רש״י שם). תורה ד

(ה) **לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר** – **סָרַס הַמִּקְרָא וּפָרְשֵׁהוּ: וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה עַל הַיְאֹר לִרְחֹץ בּוֹ** - כִּי לֹא רוֹחֲצִים עַל הַיְאוֹר אֶלָּא בּוֹ (רא״ם).

עַל יַד הַיְאֹר – **אֵצֶל הַיְאֹר. כְּמוֹ ״רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב אֶל יָדִי״** - שְׁמוּאֵל ב יד, ל. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״סָמוּךְ לִרְשׁוּתִי״.

וְהוּא לְשׁוֹן יָד מַמָּשׁ - וְלֹא בַּשֵּׁם הַמּוּשְׁאָל. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר יוֹג, כט: ״יָד כְּמַשְׁמָעוֹ״.

שֶׁיַּד הָאָדָם סְמוּכָה לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - סוֹטָה יב, ב.

״הֹלְכֹת״, לְשׁוֹן מִיתָה, כְּמוֹ ״הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת״ - בְּרֵאשִׁית כה, לב.

״הֹלְכֹת״ לָמוּת, לְפִי שֶׁמִּחוּ בָּהּ - שֶׁהָיוּ מְמַהֲרוֹת בְּיָדָהּ הַצָּלָתוֹ שֶׁל צַדִּיק (רש״י סוטה שם). וּבָא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע (סוטה שם). וְזֶהוּ ״עַל יַד הַיְאוֹר״ שֶׁנָּפְלוּ וּמֵתוּ עַל שְׂפַת הַיְאוֹר (רא״ם). אוֹ שֶׁפֵּירוּשׁ ״עַל יָד״ הוּא בִּשְׁבִיל, דְּהַיְנוּ שֶׁ״הוֹלְכוֹת״ לָמוּת בִּשְׁבִיל הַיְאוֹר, שֶׁמִּיחוּ בָּהּ לְהַצִּיל אֶת מֹשֶׁה הַנִּמְצָא בַּיְּאוֹר (נח״י).

וְהַכָּתוּב מְסַיְּעָן, כִּי לָמָּה לָנוּ לִכְתֹּב: ״וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת״ - שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב ״וְנַעֲרוֹתֶיהָ עִמָּהּ״, אוֹ שֶׁבִּכְלָל לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר אֶת נַעֲרוֹתֶיהָ (נח״י).

אֶת אֲמָתָהּ - רְאֵה רַשִׁ״י שִׁיר הַשִּׁירִים ד, א: ״כְּשֶׁהוּא סָמוּךְ לְתִתּוֹ לְזָכָר אוֹ לִנְקֵבָה, תִּהְפַּךְ הֵהֵ״א לְתָי״ו, כְּגוֹן שִׁפְחָה תֵּהָפֵךְ לוֹמַר שִׁפְחָתוֹ שִׁפְחָתָהּ, וְכֵן אָמָה אֲמָתוֹ אֲמָתָהּ״.

אֶת שִׁפְחָתָהּ - וּמַה שֶׁאָמַר לְעֵיל שֶׁנַּעֲרוֹתֶיהָ מֵתוּ, זֶהוּ לְפִי מִדְרָשׁוֹ.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - סוֹטָה שָׁם.

לְשׁוֹן יָד - כְּלוֹמַר זְרוֹעַ, הִיא אַמַּת הַיָּד.

אֲבָל לְפִי דִּקְדּוּק לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ - אִם הַכַּוָּנָה לְאַמַּת הַיָּד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חט"ז עמ' 13 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בִּטּוּל הַגְּזֵרָה ע"י מֹשֶׁה דַּוְקָא

וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר (ב, ה)

יָרְדָה לִרְחֹץ מִגִּלּוּלֵי אָבִיהָ (סוטה יב, רע"ב)

בְּ'צָפְנַת פַּעְנֵחַ' לְהָרוֹגוֹצ'וּבִי (עה"ת) מְבֹאָר שֶׁהַנִּילוּס הָיָה הֶעֱבוֹדָה־זָרָה שֶׁל מִצְרַיִם כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, וְעַל יְדֵי שֶׁ"יָרְדָה לִרְחֹץ מִגִּלּוּלֵי אָבִיהָ". בִּטְּלָה אֶת הֶעֱבוֹדָה־זָרָה.

וְהִנֵּה אִיתָא בִּשְׁמוֹת רַבָּה (פ"א, כא) דְּ"כֵּיוָן שֶׁהִשְׁלִךְ מֹשֶׁה לַמַּיִם אָמַר כְּבָר מְשִׁלָּךְ מוֹשִׁיעָן בַּמַּיִם, מִיַּד בִּטְּלוּ הַגְּזֵרָה". דְּמַעֲשֶׂה זֶה גָּרַם לְבִטּוּל הַגְּזֵרָה דְּ"כָל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ" (פָּרָשָׁתֵנוּ א, כב).

וְיֵשׁ לְבָאֵר דִּשְׁנֵי מְאֹרָעוֹת אֵלּוּ קְשׁוּרִים הֵם:

דְּהִנֵּה תְּכִנָּה הַפְּנִימִי שֶׁל גְּזֵרַת "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד גּוֹ'" הוּא שֶׁפַּרְעֹה רָצָה לְשַׁעְבֵּד לֹא רַק אֶת גּוּפָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי אִם גַּם אֶת נִשְׁמוֹתֵיהֶם. רְצוֹנוֹ הָיָה לְהַשְׁלִיךְ וּלְהַטְבִּיעַ אוֹתָם בַּ"יְאוֹר", שֶׁיַּעַבְדוּ אֶת הֶעֱבוֹדָה־זָרָה שֶׁלּוֹ, רַחֲמָנָא־לִיצְלַן.

אַךְ כְּשֶׁנּוֹלַד מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הַנִּקְרָא "רַעְיָא מְהֵימְנָא", דְּהַפְּרוּשׁ הַפְּנִימִי בָּזֶה הוּא שֶׁרוֹעֶה וּמְפַרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיָן הָאֱמוּנָה וּמְחַזֵּק אֶת אֱמוּנָתָם בַּהקָבָּ"ה, הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה בָּטְלָה גְּזֵרָה זוֹ, וּכְבָר אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לְפַרְעֹה לְהַטְבִּיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל חַס-וְשָׁלוֹם בְּעֲבוֹדָה-זָרָה, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ יְחַזֵּק אֶת הָאֱמוּנָה בְּהַקָּבָּ"ה, עַד שֶׁאִי־אֶפְשָׁר כְּלָל לְהַאֲמִין בָּעֲבוֹדָה־זָרָה.

וְנִמְצָא שֶׁבִּטּוּל הָעֲבוֹדָה-זָרָה שֶׁל מִצְרַיִם, וּבִטּוּל גְּזֵרַת "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד", הֵם בְּמַהוּתָם פְּעֻלָּה אַחַת.

(ו) **וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה:**

ו **וּפְתַחַת וַחֲזַת יָת רַבְיָא וְהָא עוּלֵימָא בָּכֵי וְחָסַת עֲלוֹהִי וַאֲמֶרֶת מִבְּנֵי יְהוּדָאֵי הוּא דֵּין:**

רש"י◄ **וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ • אֶת מִי רָאָתָה? — הַיֶּלֶד, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: שֶׁרָאָתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה וְהִנֵּה נַעַר בּוֹכֶה • קוֹלוֹ כְּנַעַר.** (שמות רבה. סוטה שם)◆

(ז) **וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד:**

ז **וַאֲמֶרֶת אֲחָתֵהּ לְבַת פַּרְעֹה הַאֵיזִיל וְאִקְרֵי לִיךְ אִתְּתָא מֵינִקְתָּא מִן יְהוּדַיָּתָא וְתוֹנִיק לִיךְ יָת רַבְיָא:**

רש"י◄ **מִן הָעִבְרִיּוֹת • מְלַמֵּד שֶׁהֶחֱזִירַתּוּ עַל מִצְרִיּוֹת הַרְבֵּה לִינֹק, וְלֹא יָנַק, לְפִי שֶׁהָיָה עָתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה** (שמות רבה. סוטה שם)◆

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

הָיָה לוֹ לְהִנָּקֵד "אַמָּתָהּ" מ"ם דְּגוּשָׁה - כְּכָל "אַמָּה" שֶׁבַּתּוֹרָה, הַמּוֹרָה עַל אַמַּת הַיָּד.

וְהֵם דָּרְשׁוּ - אֵינוֹ בָּא לְתָרֵץ בָּזֶה הַשְּׁאֵלָה דִּלְעֵיל, אֶלָּא אֵיךְ יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁהַכַּוָּנָה עַל הַיָּד, וַהֲרֵי מִן הַנִּמְנָע שֶׁיָּדָהּ תַּגִּיעַ מִשְּׁפַת הַיְאוֹר עַד תֵּיבַת מֹשֶׁה שֶׁבַּיְאוֹר.

"אֶת אֲמָתָהּ" – אֶת יָדָהּ, וְנִשְׁתַּרְבְּבָה "אַמָּתָהּ" - נִתְאָרְכָה יָדָהּ. **אַמּוֹת הַרְבֵּה** - מִשְּׁפַת הַיְאוֹר עַד תֵּיבַת הַיֶּלֶד, וְלָכֵן כָּתוּב "אַמָּתָהּ" וְלֹא יָדָהּ, לְהוֹרוֹת עַל דְּבַר פֶּלֶא זֶה. אוֹ שֶׁלּוֹמְדִים כֵּן מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "**אֶת** אַמָּתָהּ", שֶׁ"אֶת" הוּא לְשׁוֹן רִיבּוּי, וְהַיְנוּ שֶׁאַמָּתָהּ גְּדֹלָה וְנִתְאָרְכָה "אַמּוֹת הַרְבֵּה". לְהָעִיר שֶׁבְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסֵי רַשִּׁ"י כָּתוּב: "שִׁשִּׁים אַמּוֹת". תורה ו

(ו) **וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ – אֶת מִי רָאָתָה? "אֶת הַיֶּלֶד"** - וְלָכֵן נִכְתַּב בְּלָשׁוֹן כְּפוּלָה: "וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד", כְּלוֹמַר תְּחִילָּה נֶאֱמַר שֶׁרָאָתָה אוֹתוֹ וְלֹא אָמַר אֶת מִי בְּדִיּוּק, וְאַחַר־כָּךְ כָּתַב שֶׁזֶּהוּ "אֶת הַיֶּלֶד".

זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ - סוֹטָה שָׁם. מַהוּ "וַתִּרְאֵהוּ", וְלֹא "וַתֵּרֶא". **שֶׁרָאָתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה** - שֶׁ"וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד" פֵּירוּשׁוֹ רָאָתָה שְׁכִינָה עִם הַיֶּלֶד, כְּלוֹמַר שֶׁאוֹתִיּוֹת ה"ו מִתֵּיבַת "וַתִּרְאֵהוּ" מְרַמְּזוֹת עַל הַשְּׁכִינָה (מהרש"א שם), וְהַיְנוּ שֶׁרָאָתָה אוֹר בָּהִיר (רא"ם), וְהַאי "אֶת" לְשׁוֹן עִם, כְּמוֹ (בראשית מב, ד) "לֹא שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת אֶחָיו" (רש"י סוטה שם).

וְהִנֵּה נַעַר בֹּכֶה - וַהֲרֵי לִפְנֵי כֵּן נִקְרָא "יֶלֶד" (סוטה יב, ב).

קוֹלוֹ כְּנַעַר - כְּמוֹ שֶׁל יֶלֶד גָּדוֹל. וְזֶה מוֹרֶה עַל מַעֲלָתוֹ וּגְבוּרַת לִבּוֹ (מהרש"א שם). תורה ז

(ז) **מִן הָעִבְרִיּוֹת – מְלַמֵּד שֶׁהֶחֱזִירַתּוּ עַל מִצְרִיּוֹת הַרְבֵּה לִינֹק וְלֹא יָנַק** - מִפְּנֵי שֶׁאֲכִילָתָן דָּבָר טָמֵא וְהַתִּינוֹק טוֹעֵם בַּחֲלָבָם כָּל מַה שֶׁאוֹכְלוֹת (רש"י סוטה שם). וְלָכֵן הִצִּיעָה מִרְיָם לִקְרוֹא לְמֵנִיקָה עִבְרִית.

לְפִי שֶׁהָיָה עָתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה - לֹא רָצָה לִינֹק דָּבָר טָמֵא. תורה ח

(ח) וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־פַּרְעֹה לְכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם הַיָּלֶד:

ח וַאֲמֶרֶת לָהּ בַּת פַּרְעֹה אִיזִילִי וַאֲזָלַת עוּלֶמְתָּא וּקְרַת יָת אִמֵּהּ דְּרַבְיָא:

רש"י◄ **וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה** • הָלְכָה בִּזְרִיזוּת וַעֲלָמוּת, כְּעֶלֶם.

(ט) וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ:

ט וַאֲמֶרֶת לָהּ בַּת פַּרְעֹה אוֹבִילִי יָת רַבְיָא הָדֵין וְאוֹנְקִיהִי לִי וַאֲנָא אֶתֵּן יָת אַגְרֵךְ וּנְסִיבַת אִתְּתָא יָת רַבְיָא וְאוֹנְקַתֵּהּ:

רש"י◄ **הֵילִיכִי** • נִתְנַבְּאָה וְלֹא יָדְעָה מַה נִּתְנַבְּאָה: הֵי שֶׁלִּיכִי (שמות רבה. סוטה שם)◆

(י) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ:

י וּרְבָא רַבְיָא וְאַיְתִיתֵהּ לְבַת פַּרְעֹה וַהֲוָה לָהּ לְבָר וּקְרַת שְׁמֵהּ מֹשֶׁה וַאֲמֶרֶת אֲרֵי מִן מַיָּא שְׁחַלְתֵּהּ:

רש"י◄ **מְשִׁיתִהוּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: שְׁחַלְתֵּהּ – וְהוּא לְשׁוֹן הוֹצָאָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי כְּמִשְׁחַל בְּנִיתָא מֵחֲלַבָא. וּבְלָשׁוֹן עִבְרִי מְשִׁיתִהוּ, לְשׁוֹן הֲסִירוֹתִיו, כְּמוֹ: (יהושע א) "לֹא יָמוּשׁ", "לֹא מָשׁוּ", כָּךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ מִמַּחְבֶּרֶת מַשׁ וְיָמוּשׁ, אֶלָּא מִגִּזְרַת מָשָׁה, וּלְשׁוֹן הוֹצָאָה הוּא, וְכֵן: (שמואל ב כב) "וַיַּמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים", שֶׁאִלּוּ הָיָה מִמַּחְבֶּרֶת מָשׁ, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר מְשִׁיתִיהוּ, אֶלָּא הֲמִישׁוֹתִיהוּ, כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר מִן קָם – הֲקִימוֹתִי, וּמִן שָׁב – הֲשִׁיבוֹתִי, וּמִן בָּא – הֲבִיאוֹתִי, אוֹ מַשְׁתִּיהוּ, כְּמוֹ: (זכריה ג) "וּמַשְׁתִּי אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ". אֲבָל מְשִׁיתִי אֵינוֹ אֶלָּא מִגִּזְרַת תֵּיבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ מְיֻסָּד בְּהֵ"א בְּסוֹף הַתֵּיבָה, כְּגוֹן: מָשָׁה, בָּנָה, עָשָׂה, צִוָּה, פָּנָה, כְּשֶׁיָּבֹא לוֹמַר בָּהֶם פָּעַלְתִּי, תָּבֹא הַיּוּ"ד בִּמְקוֹם הֵ"א, כְּמוֹ: עָשִׂיתִי, בָּנִיתִי, פָּנִיתִי, צִוִּיתִי.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ח) **וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה** – **הָלְכָה בִּזְרִיזוּת וְעַלְמוּת** - וּבְחוֹזֶק.
כְּעֶלֶם - כְּמוֹ נַעַר צָעִיר שֶׁכָּל כֹּחוֹ עָלָיו (ע"פ רש"י סוטה שם). וְלוֹמֵד כֵּן מִיִּתּוּר תֵּיבַת "הָעַלְמָה" (רא"ם). לְהָעִיר שֶׁבַּגְּמָרָא שָׁם "כְּעַלְמָה", וְרַשִּׁ"י שִׁינָּה "כְּעֶלֶם", וְנִרְאֶה מִשּׁוּם שֶׁלְּנַעַר יֵשׁ יוֹתֵר כֹּחַ וּזְרִיזוּת מִלְّנַעֲרָה. תורה ט

(ט) **הֵילִיכִי** – **נִתְנַבְּאָה וְלֹא יָדְעָה מַה נִּתְנַבְּאָה: הֵי שֶׁלִּיכִי** - הֲרֵי לִיךְ שֶׁלִּיךְ (רש"י סוטה שם). כִּי אִם כְּמַשְׁמָעוֹ, הָיְתָה צְרִיכָה לוֹמַר: הוֹלִיכִי. וְאַף שֶׁהִיא דִּבְּרָה בְּלָשׁוֹן מִצְרִית, כַּנִּרְאֶה שֶׁהִיא אָמְרָה לָשׁוֹן הַמּוֹרֶה עַל עִנְיָן זֶה (באר בשדה). תורה י

(י) **מְשִׁיתִהוּ** – **כְּתַרְגּוּמוֹ: "שְׁחַלְתֵּהּ", הוּא לְשׁוֹן הוֹצָאָה בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי: "כְּמִשְׁחַל בִּינִיתָא מֵחֲלַבָא"** - בְּרָכוֹת ח, א. כְּמוֹשֵׁךְ נִימַת שֵׂעָר מִתּוֹךְ הֶחָלָב (רש"י שם).
וּבִלְשׁוֹן עִבְרִי: "מְשִׁיתִהוּ", לְשׁוֹן הֲסִירוֹתִיו, כְּמוֹ "לֹא יָמוּשׁ" - יְהוֹשֻׁעַ א, ח.
"לֹא מָשׁוּ" - בַּמִּדְבָּר יד, מד.
כָּךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם - בְּמַחְבֶּרֶת (=ערך) "מש".
וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ מִמַּחְבֶּרֶת "מָשׁ" וְ"יָמוּשׁ", אֶלָּא מִגִּזְרַת "מָשָׁה", וּלְשׁוֹן הוֹצָאָה הוּא, וְכֵן "וַיַּמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים" - שְׁמוּאֵל ב כב, יז. תְּהִלִּים יח, יז. לְשׁוֹן הוֹצָאָה, כְּמוֹ "כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ" (רש"י שם).
שֶׁאִלּוּ הָיָה מִמַּחְבֶּרֶת "מָשׁ", לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר "מְשִׁיתִהוּ", אֶלָּא "הַמִּישׁוֹתִיהוּ", כַּאֲשֶׁר יֹאמַר: מִן "קָם" – "הֲקִימוֹתִי", וּמִן "שָׁב" – "הֲשִׁיבוֹתִי", וּמִן "בָּא" – "הֲבִיאוֹתִי".
אוֹ - הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר.
"מַשְׁתִּיהוּ" - בְּלָשׁוֹן קַל, וְאִילּוּ "הַמִּישׁוֹתִיהוּ" הוּא בִּלְשׁוֹן הִפְעִיל (גר"א).
כְּמוֹ "וּמַשְׁתִּי אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ" אֲבָל "מְשִׁיתִי", אֵינוֹ אֶלָּא מִגִּזְרַת תֵּבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ מְיֻסָּד בְּהֵ"א בְּסוֹף הַתֵּבָה, כְּגוֹן "מָשָׁה", "בָּנָה", "עָשָׂה", "צִוָּה", "פָּנָה", כְּשֶׁיָּבֹא לוֹמַר בָּהֶם פָּעַלְתִּי, תָּבֹא הַיּוּ"ד בִּמְקוֹם הֵ"א, כְּמוֹ "עָשִׂיתִי", "בָּנִיתִי", "פָּנִיתִי", "צִוִּיתִי". - זְכַרְיָה ג, ט. וּבְרַשִּׁ"י שָׁם: "וַהֲסִירוֹתִי". תורה יא

◆ יום שלישי ט"ו טבת ◆

(יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו:

יא וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּרְבָא מֹשֶׁה וּנְפַק לְוָת אֲחוֹהִי וַחֲזָא בְּפָלְחַנְהוֹן וַחֲזָא גְּבַר מִצְרִי מָחֵי לִגְבַר יְהוּדִי מֵאַחוֹהִי:

רש"י◄ **וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה** • וַהֲלֹא כְּבָר כְּתִיב וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי אֶלְעָזָר: הָרִאשׁוֹן לְקוֹמָה, וְהַשֵּׁנִי לְגֻדְלָה, שֶׁמִּנָּהוּ פַּרְעֹה עַל בֵּיתוֹ. **וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם** • (בראשית רבה) נָתַן עֵינָיו וְלִבּוֹ לִהְיוֹת מֵצֵר עֲלֵיהֶם. **אִישׁ מִצְרִי** • (שמות רבה) נוֹגֵשׁ הָיָה, מְמֻנֶּה עַל שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיָה מַעֲמִידָם מִקְרוֹת הַגֶּבֶר לִמְלַאכְתָּם. **מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי** • מַלְקֵהוּ וְרוֹדֵהוּ, וּבַעְלָהּ שֶׁל שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי הָיָה, וְנָתַן עֵינָיו בָּהּ, וּבַלַּיְלָה הֶעֱמִידוֹ וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ, וְהוּא חָזַר וְנִכְנַס לַבַּיִת וּבָא עַל אִשְׁתּוֹ — כִּסְבוּרָה שֶׁהוּא בַּעְלָהּ, וְחָזַר הָאִישׁ לְבֵיתוֹ וְהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר, וּכְשֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִצְרִי שֶׁהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר, הָיָה מַכֵּהוּ וְרוֹדֵהוּ כָּל הַיּוֹם.

(יב) וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל:

יב וְאִתְפְּנֵי לְכָא וּלְכָא וַחֲזָא אֲרֵי לֵית גַּבְרָא וּמְחָא יָת מִצְרָאָה וְטַמְּרֵהּ בְּחָלָא:

רש"י◄ **וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה** • רָאָה מָה עָשָׂה לוֹ בַּבַּיִת, וּמָה עָשָׂה לוֹ בַּשָּׂדֶה. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ — כְּמַשְׁמָעוֹ. **וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ** • שֶׁאֵין אִישׁ עָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתְגַּיֵּר.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יא) **וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה** – **וַהֲלֹא כְּבָר כָּתַב** - פָּסוּק י

"וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד"? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי [אִלְעַאי - כֵּן הוּא בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן. אַךְ בַּדִּפּוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: אֶלְעָזָר.

] - תַּנְחוּמָא יָשָׁן וְאַרֶא סִימָן יז.

הָרִאשׁוֹן לְקוֹמָה, וְהַשֵּׁנִי לְגֻדְלָה, שֶׁמִּנָּהוּ פַּרְעֹה עַל בֵּיתוֹ. וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם – נָתַן עֵינָיו וְלִבּוֹ - מְפָרֵשׁ "וַיַּרְא" מִלְּשׁוֹן הִתְבּוֹנְנוּת.

לִהְיוֹת מֵצֵר עֲלֵיהֶם - לוֹמֵד זֹאת מִמַּה שֶׁכָּתוּב "בְּסִבְלוֹתָם" וְלֹא "אֶת סִבְלוֹתָם" (יפ"ת בשמו"ר א, כז), כְּלוֹמַר הִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרָם (פי' מהרז"ו שם).

אִישׁ מִצְרִי – נוֹגֵשׁ הָיָה - וְלָכֵן כָּתוּב "אִישׁ מִצְרִי" (בְּלִשׁוֹן חֲשִׁיבוּת), וְלֹא "מִצְרִי" סְתָם (משכיל לדוד).

מְמֻנֶּה עַל שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל - וְלָכֵן נֶאֱמַר "אִישׁ עִבְרִי", בְּלִשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, עַל שֶׁהָיָה שׁוֹטֵר (משכיל לדוד). וּכְדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ"י ה, ו שֶׁהַנּוֹגֵשׁ הָיָה מְמוּנֶּה עַל כַּמָּה שׁוֹטְרִים.

וְהָיָה מַעֲמִידָם מִקְרוֹת הַגֶּבֶר - הַתַּרְגֻּמוֹל. וְהוּא בְּשָׁלִישׁ הַלַּיְלָה (המפרש בתמיד כו, א). וְהוּצְרַךְ לִכְתּוֹב זֹאת כָּאן, מִפְּנֵי מַה שֶׁכּוֹתֵב בַּדִּבּוּר הַבָּא "וּבַלַּיְלָה הֶעֱמִידוֹ".

לִמְלַאכְתָּם - לִרְדּוֹת בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה (רש"י לקמן ה, ו).

מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי – מַלְקֵהוּ וְרוֹדֵהוּ - וְלֹא סְתָם הַכָּאָה קַלָּה, כִּי מֹשֶׁה לֹא הָיָה שָׁם לִבּוֹ לְהַכָּאָה קַלָּה כָּזוֹ, שֶׁבֶּטַח הָכוּ כֵּן הִרְבֵּה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתָם (גו"א).

וּבַעְלָהּ שֶׁל שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי - הַנִּזְכֶּרֶת בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא כד, יא.

הָיָה, וְנָתַן בָּהּ עֵינָיו - אִישׁ מִצְרִי נָתַן עֵינָיו בִּשְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי.

וּבַלַּיְלָה - בִּקְרוֹת הַגֶּבֶר, כְּדִלְעֵיל.

הֶעֱמִידוֹ - אֶת הָאִישׁ הָעִבְרִי.

וְהוֹצִיאוֹ מִבֵּיתוֹ, וְהוּא חָזַר וְנִכְנַס לַבַּיִת וּבָא עַל אִשְׁתּוֹ - וּמִזֶּה נוֹלַד הָאִישׁ הַמְקַלֵּל הַנִּזְכָּר בְּוַיִּקְרָא שָׁם, וְכָאָמוּר שָׁם "וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "הוּא הַמִּצְרִי שֶׁהָרַגוּ מֹשֶׁה".

כִּסְבוּרָה שֶׁהוּא בַּעְלָהּ - מִשְׁמַע שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאוֹנֶס, כִּי אֵין לַחֲשׁוֹד בְּאִשָּׁה עִבְרִית שֶׁתִּבָּעֵל לְמִצְרִי מֵרְצוֹנָהּ. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י וַיִּקְרָא שָׁם: "שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּרְסְמָהּ הַכָּתוּב לְזוֹ, לוֹמַר שֶׁהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה **זוֹנָה**". וּבַהֶמְשֵׁךְ שָׁם דּוֹרֵשׁ בִּשְׁמָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה: "שְׁלוֹמִית – דַּהֲוַת פַּטְפְּטָה שְׁלָם עֲלָךְ, שְׁלָם עֲלָךְ, שְׁלָם עֲלִיכוֹן, מְפַטְפֶּטֶת בִּדְבָרִים שׁוֹאֶלֶת בִּשְׁלוֹם הַכֹּל. בַּת דִּבְרִי – דַּבְּרָנִית הָיְתָה מְדַבֶּרֶת עִם כָּל אָדָם, לְפִיכָךְ **קִלְקְלָה**". וְכַנִּרְאֶה שֶׁהֵן מִדְּרָשׁוֹת חֲלוּקוֹת.

וְחָזַר הָאִישׁ לְבֵיתוֹ וְהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר, וּכְשֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִצְרִי שֶׁהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר, הָיָה מַכֵּהוּ וְרוֹדֵהוּ כָּל הַיּוֹם - לוֹמֵד כֵּן מִלְּשׁוֹן "מַכֶּה" בְּלִשׁוֹן הוֹוֶה (משכיל לדוד). תורה יב

(יב) **וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה – רָאָה מָה עָשָׂה לוֹ בַּבַּיִת** - בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ (תנחומא סי' ט).

וּמָה עָשָׂה לוֹ בַּשָּׂדֶה - שֶׁאִם לֹא כֵּן, "וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה" לָמָה לִי, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁפָּנָה כֹּה וָכֹה? (רא"ם). וְזֶהוּ "כֹּה וָכֹה", בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה (באר בשדה). וּמַה שֶׁהוּצְרַךְ לְהַזְכִּיר אֶת שְׁנֵיהֶם, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבֵּיוָן שֶׁרָאָה מָה עָשָׂה לוֹ בַּבַּיִת, הֵבִין מֹשֶׁה שֶׁהַהַכָּאָה אֵינָהּ סְתָם הַכָּאָה, אֶלָּא

(יג) **וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃**

יג וּנְפַק בְּיוֹמָא תִנְיָנָא וְהָא תְּרֵין גֻּבְרִין יְהוּדָאִין נָצָן וַאֲמַר לְחַיָּבָא לְמָא אַתְּ מָחֵי לְחַבְרָךְ׃

רש"י◄ **שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים** • דָּתָן וַאֲבִירָם הֵם, שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמָּן. **נִצִּים** • מְרִיבִים. **לָמָּה תַכֶּה** • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע בַּהֲרָמַת יָד. **רֵעֶךָ** • רָשָׁע כְּמוֹתְךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חל"א עמ' 5 – מתוך 'לקראת שבת')

הַכָּאָה הִיא חֵטְא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם

וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ: (ב, יג)

וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י: "לָמָּה תַּכֶּה – אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ נִקְרָא רָשָׁע בַּהֲרָמַת יָד".

יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ נִקְרָא רָשָׁע "אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ"?

הַהֶסְבֵּר:

תַּכְלִית בְּרִיאָתוֹ שֶׁל הָאָדָם הִיא "לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ" (משנה ובריתא סוף קידושין). מוּבָן, שֶׁלְּכָל אֵבָר וְאֵבָר שֶׁבָּאָדָם יֵשׁ אֶת הַתַּכְלִית שֶׁלִּשְׁמָהּ נִבְרָא.

יָדוֹ שֶׁל הָאָדָם נוֹעֲדָה לִנְתִינָה. לְמָשָׁל, "יָד הַמְּחַלֶּקֶת צְדָקָה" (תניא פכ"ג – כח, ב) וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. לָכֵן, אִם תְּמוּרַת הַשִּׁמּוּשׁ בַּיָּד לְהֵיטִיב לַזּוּלַת הִיא מְנָצֶלֶת לְמַטָּרָה הָפְכִּית, יֵשׁ בָּזֶה חֵטְא כְּלַפֵּי הַמָּקוֹם.

וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, עֶצֶם הַגְּבָהַת הַיָּד כְּדֵי לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ (אֲפִילוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא הִכָּהוּ בְּפֹעַל) כְּבָר מְשַׁמֶּשֶׁת לְמַטָּרָה הַנּוֹגֶדֶת אֶת תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְלָכֵן הַחֵטְא כְּלַפֵּי הַקָּבָּ"ה מַתְחִיל כְּבָר בַּהַגְבָּהָה.

(יד) **וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר׃**

יד וַאֲמַר מָן שַׁוְּךָ לִגְבַר רַב וְדַיָּן עָלָנָא הַלְמִקְטְלִי אַתְּ אָמַר כְּמָא דִּקְטַלְתָּא יָת מִצְרָאָה וּדְחִיל מֹשֶׁה וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא אִתְיְדַע פִּתְגָמָא׃

רש"י◄ **מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ** • וַהֲרֵי עוֹדְךָ נַעַר. **הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר** • מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁהֲרָגוֹ בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

מַטְרָתָהּ לְהָבִיא אֶת הָאִישׁ הָעִבְרִי לִידֵי מִיתָה, וְלָכֵן "וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי".

וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ - פָּנָה לְכָאן וּלְכָאן (רש"י לעיל א, ב), לִרְאוֹת אִם אֵין אִישׁ רוֹאֵהוּ.

וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ – עָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתְגַּיֵּר - לוֹמֵד זֹאת מִתֵּיבַת "אִישׁ" הַמּוֹרָה עַל צַדִּיק (שפ"ח). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י יְשַׁעְיָה נט, טז: "וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ – רוֹאֶה כִּי אֵין אִישׁ צַדִּיק". אוֹ שֶׁלּוֹמֵד כֵּן מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב "**וַיַּרְא** כִּי אֵין אִישׁ", שֶׁלְּכְאוֹרָה כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם אִישׁ אֲזַי לֹא רָאָה כְּלוּם, וְהָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב "וְלֹא רָאָה אִישׁ", אֶלָּא הַכַּוָּנָה לְאִישׁ הָרָאוּי לָצֵאת מִמֶּנּוּ (מי"רא דכי"א). אוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר "וְהִנֵּה אֵין אִישׁ", וּמַהוּ "וַיַּרְא" (באר בשדה). וּמַשְׁמַע שֶׁאִם הָיָה עָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ מִישֶׁהוּ שֶׁיִּהְיֶה גֵּר, לֹא הָיָה הוֹרְגוֹ גַּם אִם הָיָה חַיָּב מִיתָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מָצִינוּ בְּקֹרַח, רְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר טז, ז. וּלְכְאוֹרָה זֶהוּ לְפִי הַדְּרָשׁ שֶׁל "וַיִּפָּן כֹּה וָכֹה", אֲבָל לְפִי פְּשׁוּטוֹ דְּבָרֵי זֶה כְּמַשְׁמָעוֹ. תורה יג

(יג) **שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים – דָּתָן וַאֲבִירָם** - לוֹמֵד כֵּן מִיִּתּוּר תֵּיבַת "אֲנָשִׁים", שֶׁיָּכֹל לוֹמַר "שְׁנֵי עִבְרִים", אֶלָּא לוֹמַר לָנוּ שֶׁמִּדּוּבָּר בְּמִי שֶׁמְּפוֹרָשׁ עֲלֵיהֶם בַּמִּקְרָא "אֲנָשִׁים", כָּאָמוּר (במדבר טז, כו) "סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן ד, יט: "כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים – מִי הֵם? דָּתָן וַאֲבִירָם". וּרְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן ה, כ: "וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, כָּל נִצִּים וְנִצָּבִים – דָּתָן וַאֲבִירָם". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י עֲבוֹדָה זָרָה ה, א.

הֵם שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמָּן - שֶׁגַּם שָׁם נֶאֱמַר (לקמן טז, ב) "וַיּוֹתִירוּ אֲנָשִׁים", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "אֲנָשִׁים – דָּתָן וַאֲבִירָם". וְיֵשׁ מִי שֶׁפֵּירַשׁ שֶׁכְּוָנַת רַשִׁ"י לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁהַמְּרִיבָה שֶׁלָּהֶם הָיְתָה סְתָם מְרִיבָה לְשֵׁם מְרִיבָה, כְּשֵׁם שֶׁהֵם הוֹתִירוּ אֶת הַמָּן לְלֹא סִיבָּה, שֶׁהֲרֵי הָיָה מוּבְטָח לָהֶם מָן גַּם לַמָּחֳרָת, כָּךְ הָיְתָה גַּם הַמְּרִיבָה שֶׁלָּהֶם לְלֹא סִיבָּה.

נִצִּים – מְרִיבִים. לָמָּה תַכֶּה – אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ - שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר "לָמָּה הִכִּיתָ" לְשׁוֹן עָבָר, אֶלָּא "לָמָּה תַכֶּה" לְשׁוֹן עָתִיד (סנהדרין נח, ב).

נִקְרָא "רָשָׁע" בַּהֲרָמַת יָד. רֵעֶךָ – רָשָׁע כְּמוֹתְךָ - שֶׁאִם לֹא כֵּן מַהוּ "רֵעֶךָ", הֲרֵי מִדּוּבָּר בְּנִצִּים (רא"ם), וְזֶהוּ "רֵעֶךָ", שֶׁוֶּה לְךָ (באר בשדה), אוֹ שֶׁדּוֹרֵשׁ: רָע כְּמוֹךָ. כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁגַּם הוּא הָיָה רוֹצֶה לְהַכּוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "נִצִּים", וּמִמֵּילָא גַּם הוּא נִקְרָא רָשָׁע בַּהֲרָמַת יָד. תורה יד

(יד) **מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ – וַהֲרֵי עוֹדְךָ נַעַר** - לוֹמֵד כֵּן מִיִּתּוּר תֵּיבַת "אִישׁ". וּלְפִי זֶה צָרִיךְ לְהוֹסִיף אוֹת וָא"ו לְתֵיבַת "שַׂר", וּכְאִילוּ כָּתוּב "וְשַׂר" (רא"ם). אוֹ שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִנֵּךְ נַעַר וְלֹא "אִישׁ", הֲרֵי עֲדַיִן אֵינְךָ רָאוּי לִהְיוֹת "שַׂר וְשׁוֹפֵט עָלֵינוּ".

הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר – מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁהֲרָגוֹ - אֶת הַמִּצְרִי.

וַיֵּירָא מֹשֶׁה • כִּפְשׁוּטוֹ: וּמִדְּרָשׁוֹ: דָּאַג לוֹ עַל שֶׁרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים דַּלָּטוֹרִין, אָמַר: מֵעַתָּה שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִין לְהִגָּאֵל. אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר • כְּמַשְׁמָעוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: נוֹדַע לִי הַדָּבָר שֶׁהָיִיתִי תָּמֵהַּ עָלָיו: מָה חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל מִכָּל שִׁבְעִים אֻמּוֹת לִהְיוֹת נִרְדִּים בַּעֲבוֹדַת פָּרֶךְ, אֲבָל רוֹאֶה אֲנִי שֶׁהֵם רְאוּיִים לְכָךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 1)

דָּאַג לוֹ עַל שֶׁרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים דַּלָּטוֹרִין (רש"י ב, יד) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁיָּרֵא לְנַפְשׁוֹ כֵּיוָן שֶׁנּוֹדַע דְּבַר הֲרִיגָתוֹ אֶת הַמִּצְרִי, וּמֵבִיא גַּם אֶת מִדְּרָשׁוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטוֹ קָשֶׁה: לְשֵׁם מַה מְסַפֶּרֶת הַתּוֹרָה שֶׁמֹּשֶׁה פָּחַד, דָּבָר שֶׁלֹּא גָּרַם שׁוּם תּוֹצָאָה מַעֲשִׂית (מֹשֶׁה בָּרַח לְמִדְיָן רַק אַחֲרֵי שֶׁשָּׁמַע פַּרְעֹה וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ). לָכֵן מֵבִיא פֵּרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ, שֶׁיִּרְאָה זוֹ מַשְׁמָעוּתָהּ **דְּאָגָה** - שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִין לְהִגָּאֵל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חל"ו עמ' 1 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בִּטָּחוֹן בַּה' מוֹעִיל לִרְחוֹת הַצָּרָה

וַיֵּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר: (ב, יד)

וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מַה מַּשְׁמִיעֵנוּ הַכָּתוּב בְּכָךְ שֶׁמֹּשֶׁה חָשַׁשׁ וְאָמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר, הֲרֵי לְפֹעַל לֹא נִמְלַט לְמִדְיָן עַד שֶׁשָּׁמַע פַּרְעֹה וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר רַק מַה שֶׁשָּׁמַע פַּרְעֹה, וְתוּ לֹא?

וְנִרְאֶה לְיַשֵּׁב:

אִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (ב"ר ר"פ עו) "ר' פִּנְחָס בְּשֵׁם ר' רְאוּבֵן שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הִבְטִיחָן הַקָּבָּ"ה וְנִתְיָרְאוּ, הַבָּחוּר שֶׁבָּאֲבוֹת וְהַבָּחוּר שֶׁבַּנְּבִיאִים . . א"ל הַקָּבָּ"ה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וּלְבַסּוֹף נִתְיָרֵא כּוּ'".

וְנֶחְלְקוּ מְפָרְשֵׁי הַמִּדְרָשׁ בְּכַוָּנַת הַדְּבָרִים, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁפֵּרְשׁוּ (יְפֵה תֹאַר וְעוֹד) שֶׁאֵין זֶה לְשַׁבְחָם "שֶׁהָרְאוּי שֶׁלֹּא לִירֹא".

וְכֵן רָאִינוּ בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵי חַבַּ"ד, שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַבִּטָּחוֹן בַּה' שֶׁיֵּיטִיב לָאָדָם, הוּא עַצְמוֹ פּוֹעֵל שֶׁאָכֵן יִהְיֶה טוֹב בְּפֹעַל, וּכְהַלָּשׁוֹן "טְרַאכְט גוּט – וועט זַיִן גוּט".

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁזֶּה כַּוָּנַת הַכָּתוּב שֶׁמְּסַפֵּר עַל יִרְאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה – לוֹמַר לְךָ, שֶׁזֶּה גּוּפָא הָיָה הַגּוֹרֵם לְהָמְשֵׁךְ הַדְּבָרִים "וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה"", כִּי אִם הָיָה בּוֹטֵחַ בַּה' כִּדְבָעֵי, בָּזֶה הָיָה פּוֹעֵל שֶׁלֹּא הָיָה נִצְרָךְ לִבְרֹחַ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חל"א עמ' 8 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

דִּיּוּקָא עָוֹן לְשׁוֹן הָרַע מְעַכֵּב אֶת הַגְּאוּלָה

וַיֵּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר:

דָּאַג עַל שֶׁרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים דַּלָּטוֹרִין אָמַר מֵעַתָּה שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִים לִיגָּאֵל (ב, יד. ובפרש"י)

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

כִּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ - שֶׁאִם לֹא כֵּן, הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר "הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה **מְבַקֵּשׁ** כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי" (תנחומא סי' י).

וַיֵּירָא מֹשֶׁה – כִּפְשׁוּטוֹ - שֶׁפָּחַד עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ עַל הֲרִיגַת הַמִּצְרִי.

וּמִדְּרָשׁוֹ - תנחומא סי' י.

דָּאַג לוֹ - יִרְאָה בְּמַשְׁמָעוּת דְּאָגָה.

עַל שֶׁרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים דַּלָּטוֹרִין - הוֹלְכֵי רָכִיל וּמַלְשִׁינִים.

אָמַר: מֵעַתָּה שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִין לְהִגָּאֵל - בְּבֵיאוּר חֹמֶר הַחֵטְא שֶׁל "דַּלָּטוֹרִין" בְּיִשְׂרָאֵל עַל כָּל שְׁאָר חֲטָאִים, שֶׁמִּפְּנֵי זֶה הִגִּיעַ מֹשֶׁה לְמַסְקָנָה "שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִין לְהִגָּאֵל", יֵשׁ לוֹמַר שֶׁחוּמְרַת חֵטְא זֶה שֶׁהוּא פּוֹגֵעַ בְּאַחְדוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד וּמְאוּחָד. דָּבָר זֶה הוּא מַהוּתִי בִּגְאוּלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֵּן הַדָּבָר פּוֹגֵעַ בִּבְחִירָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּיִשְׂרָאֵל בְּתוֹר **עַם**, וְלָכֵן חָשַׁשׁ מֹשֶׁה: "**מֵעַתָּה** שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִין לְהִגָּאֵל" (הרבי).

אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר – כְּמַשְׁמָעוֹ - נוֹדַע שֶׁהָרַג אֶת הַמִּצְרִי.

וּמִדְּרָשׁוֹ - שְׁמוֹת רַבָּה א, ל.

"נוֹדַע" לִי "הַדָּבָר" - שֶׁאִם כְּמַשְׁמָעוֹ, הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר "אָכֵן יִוָּדַע הַדָּבָר", שֶׁהֲרֵי עֲדַיִן לֹא נוֹדַע הַדָּבָר עַד שֶׁהָלְכוּ וְאָמְרוּ לְפַרְעֹה (מהרז"ו לשמו"ר שם). אוֹ שֶׁלּוֹמֵד כֵּן מִתֵּיבַת "אָכֵן", לָשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל פִּתְרוֹן שֶׁל שְׁאֵלָה אוֹ תְּמִיהָה הַקַּיֶּמֶת מִזְּמַן.

שֶׁהָיִיתִי תָּמֵהַּ עָלָיו: מַה חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל מִכָּל שִׁבְעִים אֻמּוֹת לִהְיוֹת נִרְדִּים בַּעֲבוֹדַת פָּרֶךְ - מִדְרַגִּישׁ בָּזֶה, שֶׁאַף שֶׁהַגְּזֵרָה נִגְזְרָה בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם", הֲרֵי לֹא נִזְכְּרָה שָׁם "עֲבוֹדַת פָּרֶךְ", וְאִם כֵּן הָיָה תְּמֵהַּ מַה גָּרַם לָהֶם לִהְיוֹת נִרְדִּים כָּל כָּךְ (דברי דוד). וּבְבַפְשִׁטוּת יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּה גּוּפָא הָיְתָה שְׁאֵלָתוֹ: לָמָּה נִגְזְרָה עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם" הַכּוֹלֶלֶת גַּם עֲבוֹדַת פָּרֶךְ.

אֲבָל - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "אָכֵן", רְאֵה רַשִׁ"י יְשַׁעְיָה נג, ד.

רוֹאֶה אֲנִי - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "נוֹדַע".

שֶׁהֵם רְאוּיִים לְכָךְ - בִּגְלַל שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם דַּלָּטוֹרִין, כַּמִּדְרָשׁ הַקּוֹדֵם. וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵם רְאוּיִים לְכָךְ לֹא (רַק) בְּתוֹר עוֹנֶשׁ, אֶלָּא (בְּעִיקָּר) כְּדֵי שֶׁהַשִּׁעְבּוּד הַקָּשֶׁה יִגְרוֹם לָהֶם לַחֲדוֹל מִלְּדַבֵּר לָשׁוֹן הָרָע וּמַלְשִׁינוּת, וּבְכָךְ יַכְשִׁיר אוֹתָם לִגְאוּלָה (הרבי). תורה טו

לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, הֲרֵי מָצִינוּ בְּמִדְרָשֵׁי חֲז"ל (מכילתא בשלח יד, כט. ובכ"מ) שֶׁבְּגָלוּת מִצְרַיִם הָיוּ בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גַּם כָּל מִינֵי חוֹטְאִים, וַאֲפִילוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה, וְאַף־עַל־פִּי כֵן נִגְאֲלוּ מִמִּצְרַיִם, וְאִם חֵטְא עֲבוֹדָה־זָרָה לֹא עִכֵּב אֶת הַגְּאוּלָה, מַדּוּעַ עָוֹן לְשׁוֹן־הָרַע יְעַכֵּב?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, שְׁבוֹדַאי הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לִיגָּאֵל אַף אִם חָטְאוּ רַחֲמָנָא־לִיצְלַן, וְטַעַם הַדָּבָר שֶׁעָוֹן לְשׁוֹן־הָרַע עִכֵּב הוּא מִשּׁוּם שֶׁחֵטְא זֶה גּוֹרֵם שֶׁלֹּא תָּחוּל עָלָיו גֶּדֶר גְּאוּלָה רַחֲמָנָא־לִיצְלַן.

כְּלוֹמַר: בְּעֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם בָּחַר הַקָּבָּ"ה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֶפְצָא שֶׁל "עַם", וּכְמ"ש (ואתחנן ד, לד) "לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי", דְּעַד אָז הָיוּ רַק קִבּוּץ אֲנָשִׁים רַבִּים מִמִּשְׁפָּחָה אַחַת, וְהָא דְּנַעֲשׂוּ בְּגֶדֶר גּוֹי וְעַם, הָיָה בְּעֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁלְּשׁוֹן הָרַע גּוֹרֵם לִפְרוּד הַלְּבָבוֹת, הִנֵּה כְּשֶׁאֵין אַחְדוּת בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּחוּל עֲלֵיהֶם גֶּדֶר "עַם", וְאֵין כָּאן מִי שֶׁיָּחוּל עָלָיו גֶּדֶר בְּחִירַת הַקָּבָּ"ה רַחֲמָנָא־לִיצְלַן, וְרַק כְּשֶׁיֵּשׁ אַחְדוּת בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל.

(טו) **וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר:**

טו **וּשְׁמַע פַּרְעֹה יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וּבְעָא לְמִקְטַל יָת מֹשֶׁה וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וִיתֵיב בְּאַרְעָא דְּמִדְיָן וִיתֵיב עַל בֵּירָא:**

רש"י◄ **וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה • הֵם הִלְשִׁינוּ עָלָיו. וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה • מְסָרוֹ לְקוּסְטִינָר לְהָרְגוֹ וְלֹא שָׁלְטָה בּוֹ הַחֶרֶב – הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: "וַיֵּצֵילֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה": (וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן • נִתְעַכֵּב שָׁם כְּמוֹ "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב"). וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר • לָמַד מִיַּעֲקֹב שֶׁנִּזְדַּוֵּג לוֹ זִוּוּגוֹ עַל הַבְּאֵר.**

(טז) **וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתְּדַלֶּנָה וַתְּמַלֵּאנָה אֶת־הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן:**

טז **וּלְרַבָּא דְּמִדְיָן שְׁבַע בְּנָן וְאָתָאָה וּדְלָאָה וּמְלָאָה יָת רְהָטַיָּא לְאַשְׁקָאָה עָנָא דַּאֲבוּהֵן:**

רש"י◄ **וּלְכֹהֵן מִדְיָן • רַב שֶׁבָּהֶן, וּפֵרַשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְנִדּוּהוּ מֵאֶצְלָם. אֶת הָרְהָטִים • אֶת בְּרֵכוֹת מְרוּצוֹת הַמַּיִם הָעֲשׂוּיוֹת בָּאָרֶץ.**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(טו) **וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה – הֵם הִלְשִׁינוּ עָלָיו** - מִזֶּה שֶׁלֹּא שָׁמַע אֶלָּא עַתָּה לְאַחֲרֵי הַסִּיפּוּר שֶׁל מֹשֶׁה עִם דָּתָן וַאֲבִירָם, וְלֹא לִפְנֵי כֵן בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל אֶתְמוֹל (גר"א). וּרְאֵה גַּם לְקַמָּן ד, יט: "כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְּשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "דָּתָן וַאֲבִירָם". וְכֵן בְּרַשִׁ"י עֲבוֹדָה זָרָה ה, א: "בִּמְבַקְּשֵׁי נַפְשׁוֹ .. הֵינוּ אוֹתָם עִבְרִים שֶׁהִלְשִׁינוּ עָלָיו".

וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה – מְסָרוֹ לְקוּסְטִינָר - הַמְמוּנֶה עַל בִּיצּוּעַ גְּזַר דִּין מָוֶת.

לְהָרְגוֹ, וְלֹא שָׁלְטָה בּוֹ הַחֶרֶב - כִּי אִם לֹא כֵּן, מַה מָּנַע מִפַּרְעֹה לְהָרְגוֹ בְּפוֹעַל, וְאֵין לוֹמַר שֶׁלֹּא הֵרְגוֹ מִפְּנֵי שֶׁמֹּשֶׁה בָּרַח, כִּי מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב מִשְּׁמַע שֶׁתְּחִילָּה בִּיקֵּשׁ לַהֲרוֹג אֶת מֹשֶׁה, כְּלוֹמַר שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה כְּבָר בְּיָדוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא עָלְתָה בְּיָדוֹ לְהָרְגוֹ, וְרַק אַחַר־כָּךְ "וַיִּבְרַח מֹשֶׁה". וּרְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן ד, יא: "מִי לִמֶּדְךָ לְדַבֵּר כְּשֶׁהָיִיתָ נִדּוֹן לִפְנֵי פַרְעֹה עַל הַמִּצְרִי .. מִי עָשָׂה פַּרְעֹה אִלֵּם שֶׁלֹּא נִתְאַמֵּץ בְּמִצְוֹת הֲרִיגָתְךָ, וְאֶת מִשְׁרָתְיו חֵרְשִׁים שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּצִוּוּתוֹ עָלֶיךָ, וְלְאִסְפָּקְלַטּוֹרִין הַהוֹרְגִים מִי עֲשָׂאָם עִוְרִים, שֶׁלֹּא רָאוּ כְּשֶׁבָּרַחְתָּ מִן הַבִּימָה וְנִמְלַטְתָּ".

הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה - לְקַמָּן יח, ד.

"וַיְצִילֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה" - כְּשֶׁגִּלּוּ דָּתָן וַאֲבִירָם עַל דְּבַר הַמִּצְרִי וּבִקֵּשׁ לַהֲרוֹג אֶת מֹשֶׁה, נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ (רש"י שם).

וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן - בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רְאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים דִּבּוּר זֶה. **נִתְעַכֵּב שָׁם** - יְשִׁיבָה מִלְּשׁוֹן עַכָּבָה. רְאֵה גַּם רַשִׁ"י וַיִּקְרָא יב, ד וְשָׁם נִתְבָּאֵר. **כְּמוֹ "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב"** - בְּרֵאשִׁית לז, א.

וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר – לְשׁוֹן יְשִׁיבָה - וְלֹא לְשׁוֹן עַכָּבָה.

לָמַד מִיַּעֲקֹב שֶׁנִּזְדַּוֵּג לוֹ זִוּוּגוֹ עַל הַבְּאֵר - שֶׁאִם לֹא כֵּן, מַה לּוֹ לָשֶׁבֶת עַל הַבְּאֵר (רא"ם). וְאַף שֶׁיַּעֲקֹב יָשַׁב שָׁם מֵחֲמַת מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה עִם הָרוֹעִים, וְאַגַּב כָּךְ נִזְדַּמֵּן לוֹ שָׁם זִיווּגוֹ, וְאִילּוּ מֹשֶׁה יָשַׁב עַל הַבְּאֵר לֹא הָיָה סְתָם בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה, אֶלָּא בִּגְלַל שֶׁיָּשַׁב עַל הַבְּאֵר (ראה גר"א). תורה טז

(טז) **וּלְכֹהֵן מִדְיָן – רַב שֶׁבָּהֶן** - שַׂר וְגָדוֹל שֶׁבָּהֶם. כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן גְּדוּלָּה, וְלֹא מִלְּשׁוֹן מְשָׁרֵת לַעֲבוֹדָה זָרָה (רש"י בראשית מז, כב. וראה גם רש"י איוב יב, יט).

וּרְאֵה בַּהֶעָרָה הַבָּאָה.

וּפֵרַשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָה־זָרָה - שֶׁאִם לֹא כֵּן, לֹא הָיָה מֹשֶׁה נוֹשֵׂא אִשָּׁה מִבְּנוֹתָיו, וְהָרוֹעִים לֹא הָיָה מְגָרְשִׁים אֶת בְּנוֹתָיו. וְלָכֵן אֵין לוֹמַר שֶׁנִּקְרָא "כֹּהֵן מִדְיָן" עַל שֵׁם שֶׁהָיָה מְכַהֵן לַעֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וּפֵרַשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָה־

(יז) וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃

יז וַאֲתוֹ רָעַיָא וּטְרָדוּנוּן וְקָם מֹשֶׁה וּפְרָקִנּוּן וְאַשְׁקֵי יָת עַנְהֵן׃

רש"י◄ **וַיְגָרְשׁוּם** • מִפְּנֵי הַנִּדּוּי.

(יח) וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מְהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃

יח וַאֲתָאָה לְוָת רְעוּאֵל אֲבוּהֵן וַאֲמַר מָה דֵּין אוֹחֵיתִין לְמֵיתֵי יוֹמָא דֵּין׃

(יט) וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן׃

יט וַאֲמָרָא גַּבְרָא מִצְרָאָה שֵׁזְבָנָא מִיַּד רָעַיָא וְאַף מִדְּלָא דְּלָא לָנָא וְאַשְׁקֵי יָת עָנָא׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ליקוטי לוריצחק לזוהר, חלק א עמ' א – מתוך 'התקשרות')

אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ (ב, יט)

מֹשֶׁה, מוֹשִׁיעָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, נוֹלַד בַּשָּׁנָה הַמֵּאָה וּשְׁלֹשִׁים לִירִידַת יַעֲקֹב וּבָנָיו לְמִצְרַיִם (כִּי יוֹכֶבֶד אִמּוֹ, שֶׁנּוֹלְדָה בֵּין הַחוֹמוֹת, הָיְתָה בַּת ק"ל בְּלִדָתוֹ). דָּבָר זֶה נִרְמָז בַּמַּחֲצִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל תֵּבַת 'מִצְרִי': מ"צ – בְּגִימַטְרִיָּא 130.

לְאַחַר מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנָה שֶׁהָיוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, נִגְאֲלוּ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה. דָּבָר זֶה נִרְמָז בַּמַּחֲצִית הַשְּׁנִיָּה שֶׁל תֵּבַת מִצְרִי: ר"י – בְּגִימַטְרִיָּא 210.

וְזֶהוּ "אִישׁ **מִצְרִי** הִצִּילָנוּ".

(כ) וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קְרָאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃

כ וַאֲמַר לִבְנָתֵהּ וְאָן הוּא לְמָה דְנַן שְׁבַקְתִּין יָת גַּבְרָא קְרַן לֵהּ וְיֵכוּל לַחְמָא׃

רש"י◄ **לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן** • הִכִּיר בּוֹ שֶׁהוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב – שֶׁהַמַּיִם עוֹלִים לִקְרָאתוֹ. **וְיֹאכַל לָחֶם** • שֶׁמָּא יִשָּׁא אַחַת מִכֶּם, כְּמָה דְאַתְּ אָמֵר: "כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל".

(כא) וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֶּן אֶת־צִפֹּרָה בִּתּוֹ לְמֹשֶׁה׃

כא וּצְבִי מֹשֶׁה לְמִיתַב עִם גַּבְרָא וִיהַב יָת צִפֹּרָה בְּרַתֵּהּ לְמֹשֶׁה׃

רש"י◄ **וַיּוֹאֶל** • כְּתַרְגּוּמוֹ (סְפָרִים אֲחֵרִים: כְּמַשְׁמָעוֹ), וְדוֹמֶה לוֹ: (שופטים יט) "הוֹאֵל נָא וְלִין", "וְלוּ הוֹאַלְנוּ", "הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר". וּמִדְּרָשׁוֹ: לְשׁוֹן אָלָה, נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא יָזוּז מִמִּדְיָן כִּי־אִם בִּרְשׁוּתוֹ.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

זָרָה, קָשֶׁה לוֹמַר שֶׁהַכָּתוּב יִקְרָא לוֹ "כֹּהֵן מִדְיָן" עַל הֶעְבֵּר (רא"ם).

וְנִדּוּהוּ מֵאֶצְלָם. אֶת הָרְחָטִים – אֶת בְּרֵכוֹת מְרוּצַת הַמַּיִם הָעֲשׂוּיוֹת בָּאָרֶץ - וּרְאֵה רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית ל, לח. תורה יז

(יז) **וַיְגָרְשׁוּם – מִפְּנֵי הַנִּדּוּי** - שֶׁאִם לֹא כֵּן, לֹא הָיוּ הָרוֹעִים מְגָרְשִׁים אֶת בְּנוֹתָיו (שמו"ר א, לב). תורה יח

(כ) **לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן – הִכִּיר בּוֹ שֶׁהוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב** - וְלָכֵן אָמַר "לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת הָאִישׁ", אַתֶּן אֲמַרְתֶּן שֶׁהוּא "אִישׁ מִצְרִי", אֵינוֹ אֶלָּא אִישׁ אַחֵר מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב (לבוש). אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י קֹהֶלֶת יא, א: "רְאוּ מַה נֶּאֱמַר בְּיִתְרוֹ, קִרְאָן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם, וְסָבוּר שֶׁהוּא מִצְרִי וְלֹא יִרְאֶנּוּ עוֹד".

שֶׁהַמַּיִם עוֹלִים לִקְרָאתוֹ - רְאֵה רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית מז, י. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שָׁם כא, ל (גִּבֵּי אַבְרָהָם). שָׁם כד, יז (גִּבֵּי רִבְקָה). וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁכָּךְ סִפְּרוּ לוֹ בְּנוֹתָיו, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּה מְרוּפָּז בְּתֵיבוֹת "דָּלֹה דָלָה לָנוּ", שֶׁלְּכְאוֹרָה מֹשֶׁה רַק הִשְׁקָה אֶת הַצֹּאן, אֲבָל אֶת פְּעוּלַּת הַדְּלִיָּה הֵן עָשׂוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֵּאנָה", וְלָמָּה אָמְרוּ "דָּלֹה דָלָה לָנוּ", אֶלָּא כַּוָּנָתָן לוֹמַר בָּזֶה שֶׁהַמַּיִם עָלוּ לִקְרָאתוֹ, וְזֶה הֵקֵל עֲלֵיהֶן אֶת פְּעוּלַּת הַדְּלִיָּה.

וְיֹאכַל לָחֶם – שֶׁמָּא יִשָּׂא אַחַת מִכֶּם - מִזֶּה שֶׁלֹּא אָמַר "לֶאֱכוֹל לָחֶם", אֶלָּא "וְיֹאכַל לָחֶם", מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נוֹסָף לְ"קִרְאָן לוֹ", דְּהַיְנוּ שֶׁתִּקְרָאנָה לוֹ שֶׁיָּבֹא לַבַּיִת, וְזֹאת תִּהְיֶה סִיבָּה שֶׁ"יֹאכַל לָחֶם", כְּלוֹמַר שֶׁמָּא יִתְרַצֶּה לִישָּׂא אַחַת מִכֶּן (באר בשדה). וְאֶפְשָׁר שֶׁמִּשּׁוּם כָּךְ אָמַר לְכָל בְּנוֹתָיו "קִרְאָן לוֹ", וְלֹא שָׁלַח רַק אַחַת מֵהֶן, כְּדֵי שֶׁאוּלַי אַחַת מֵהֶן תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו.

כְּמָה דְאַתְּ אָמַר - בְּרֵאשִׁית לט, ו.

"כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל" - הִיא אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בְּלָשׁוֹן נְקֵיָּה (רש"י שם). תורה כא

(כא) **וַיּוֹאֶל – כְּתַרְגּוּמוֹ** - "וּצְבִי" –

(כב) **וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃**

כב וִילִידַת בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אָמַר דַּיָּר הֲוַיְתִי בְּאַרַע נוּכְרָאָה׃

(כג) **וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה׃**

כג וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִנּוּן וּמִית מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְאִתְּנָחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פָּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשֵׁי עֲלֵיהוֹן וּזְעִיקוּ וּסְלִיקַת קְבֵלְתְּהוֹן לְקָדָם יְיָ מִן פָּלְחָנָא׃

רש"י◄ **וַיְהִי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם •** שֶׁהָיָה מֹשֶׁה גָּר בְּמִדְיָן, **וַיָּמָת מֶלֶךְ** מִצְרַיִם וְהֶצְרְכוּ יִשְׂרָאֵל לִתְשׁוּעָה, וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה וְגוֹ', וּבָאת תְּשׁוּעָה עַל יָדוֹ, וּלְכָךְ נִסְמְכוּ פָּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן. **וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם •** (שמות רבה) נִצְטָרַע וְהָיָה שׁוֹחֵט תִּינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בְּדָמָם.

(כד) **וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃**

כד וּשְׁמִיעַ קָדָם יְיָ יָת קְבֵלְתְּהוֹן וּדְכִיר יְיָ יָת קְיָמֵהּ דְּעִם אַבְרָהָם דְּעִם יִצְחָק וּדְעִם יַעֲקֹב׃

רש"י◄ **נַאֲקָתָם •** צַעֲקָתָם, וְכֵן: "מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ". (איוב כד) **אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם •** עִם אַבְרָהָם.

(כה) **וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃**

כה וּגְלִי קָדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ לְמִפְרַקְהוֹן יְיָ׃

רש"י◄ **וַיֵּדַע אֱלֹהִים •** נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב וְלֹא הֶעְלִים עֵינָיו.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וְרָצָה.

וְדוֹמֶה לוֹ: "הוֹאֶל נָא וְלִין" - שׁוֹפְטִים יט, ו.

"וְלוּ הוֹאַלְנוּ" - יְהוֹשֻׁעַ ז, ז. וּרְאֵה רַשִׁ"י שָׁם: "הַלְוַאי נִמְלְכְנוּ כוֹ'".

"הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר" - בְּרֵאשִׁית יח, לא. רָצִיתִי, כְּמוֹ "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה" (רש"י שם). וּרְאֵה שָׁם פָּסוּק כז.

וּמִדְרָשׁוֹ - שְׁמוֹת רַבָּה א, לג. כִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ הָיָה דַּי לוֹמַר "וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת הָאִישׁ", וּמַה מּוֹסִיף בְּאָמְרוֹ "וַיּוֹאֶל" (משכיל לדוד).

לְשׁוֹן אָלָה - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י שְׁמוּאֵל א יב, כב: "הוֹאִיל ה' – נִשְׁבַּע". שָׁם יד, כד: "וַיּוֹאֶל [שָׁאוּל אֶת הָעָם] – לְשׁוֹן אָלָה". אֶלָּא שֶׁשָּׁם פֵּירוּשׁוֹ שֶׁשָּׁאוּל **הִשְׁבִּיעַ** אֶת הָעָם (לְשׁוֹן הִפְעִיל), וְאִילּוּ כָּאן פֵּירוּשׁוֹ שֶׁמֹּשֶׁה **נִשְׁבַּע** לְיִתְרוֹ. וְאוּלַי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ גַּם כָּאן שֶׁמֹּשֶׁה **הִשְׁבִּיעַ** אֶת עַצְמוֹ לְיִתְרוֹ.

נִשְׁבַּע לוֹ - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה .. אֶת הָאִישׁ".

שֶׁלֹּא יָזוּז מִמִּדְיָן כִּי־אִם בִּרְשׁוּתוֹ - וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ". וּרְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן ד, יח שֶׁמְּבִיאוֹ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. תורה כב

(כג) **(וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם – שֶׁהָיָה מֹשֶׁה גָּר בְּמִדְיָן, "וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם", וְהֶצְרְכוּ יִשְׂרָאֵל לִתְשׁוּעָה. "וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה וגו'"** - לְקַמָּן ג, א. **וּבָאת תְּשׁוּעָה עַל יָדוֹ, וּלְכָךְ נִסְמְכוּ פָּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן)**. - בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קֶטַע זֶה.

וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם – נִצְטָרַע - וְהַמְּצוֹרָע חָשׁוּב כְּמֵת (שמו"ר א, לד. וראה גם רש"י במדבר יב, יב). שֶׁאִם מֵת כִּפְשׁוּטוֹ, לֹא מוּבָן לָמָּה נֶאֱנְחוּ וְזָעֲקוּ (גו"א).

וְהָיָה שׁוֹחֵט תִּינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בְּדָמָם - בַּעֲצַת חַרְטוּמֵי מִצְרַיִם, בְּאָמְרָם שֶׁהִיא רְפוּאָה בִּשְׁבִילוֹ (שמו"ר א, לד). וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ "מִן הָעֲבוֹדָה", מֵעֲבוֹדַת שְׁחִיטַת תִּינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל וּרְחִיצַת הַמֶּלֶךְ בְּדָמָם. וְכִנּוּיָהּ שֶׁהַשְּׁחִיטָה הָיְתָה לְשֵׁם עֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁהֶאֱמִינוּ שֶׁדַּם תִּינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁחָטִים לְשֵׁם עֲבוֹדָה־זָרָה מְרַפֵּא מִצָּרַעַת (באר בשדה). תורה כד

(כד) **נַאֲקָתָם – צַעֲקָתָם. וְכֵן "מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ"** - אִיּוֹב כד, יב. מְתָיֶהָ [=אֲנָשֶׁיהָ] וְטוֹבֶיהָ שֶׁל עִיר יִנְאָקוּ מֵחֲמַת אוֹתָן הָאוֹנָסִין (רש"י שם).

אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם – עִם אַבְרָהָם - כְּלוֹמַר, הָ"אֶת" הַשְּׁנִיָּה פֵּירוּשָׁהּ "עִם". וְחָסֵר בָּהּ שִׁי"ן, וּכְאִילּוּ כָּתוּב: אֶת בְּרִיתוֹ שֶׁעִם אַבְרָהָם (רא"ם). וְלֹא שֶׁזָּכַר אֶת בְּרִיתוֹ וְגַם אֶת אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי עִמָּהֶם עֲדַיִן לֹא כָּרַת בְּרִית (באר בשדה). וְהַכַּוָּנָה לִבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים. תורה כה

(כה) **וַיֵּדַע אֱלֹהִים – נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב** - "וַיֵּדַע אֱלֹקִים" פֵּירוּשׁוֹ: נָתַן לֵב (וראה גם רש"י לקמן ג, ז), וְהוֹסִיף "עֲלֵיהֶם", הַיְנוּ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּזְכָּרִים לִפְנֵי כֵן בַּפָּסוּק: "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

וְלֹא הֶעְלִים עֵינָיו - זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "וַיַּרְא אֱלֹקִים". וְנָקַט "וְלֹא הֶעְלִים עֵינָיו" בְּלָשׁוֹן עָבָר, לוֹמַר שֶׁמַּעוֹלָם לֹא הֶעְלִים עֵינָיו, וְלֹא שֶׁרַק עַתָּה הִתְחַדֵּשׁ לוֹ עִנְיָן הָרְאִיָּה, אֶלָּא שֶׁכְּבָעֵת "נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן ג, ז. תורה א

◆ יום רביעי ט"ז טבת ◆

ג (א) **וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה:**

א **וּמֹשֶׁה הֲוָה רָעֵי יָת עָנָא דְּיִתְרוֹ חֲמוֹהִי רַבָּא דְּמִדְיָן וּדְבַר יָת עָנָא לְבָתַר שְׁפַר רַעְיָא לְמִדְבְּרָא וְאָתָא לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ לְחוֹרֵב:**

רש"י ◄ **אַחַר הַמִּדְבָּר** • לְהִתְרַחֵק מִן הַגָּזֵל שֶׁלֹּא יִרְעוּ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים. **אֶל הַר הָאֱלֹהִים** • עַל שֵׁם הֶעָתִיד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי התוועדות יום ב' דחג השבועות תש"מ)

אין לְוַתֵּר אֲפִילוּ עַל גְּדִי אֶחָד!

עַל הַפָּסוּק בְּפָרָשָׁתֵנוּ "וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה" (ג, א) אִיתָא בִּ'שְׁמוֹת רַבָּה' (פרשה ב, ב) "מֹשֶׁה לֹא בְּחָנוֹ הַקָּבָּ"ה אֶלָּא בַּצֹּאן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם רוֹעֶה צֹאנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ בַּמִּדְבָּר, בָּרַח מִמֶּנּוּ גְּדִי, וְרָץ אַחֲרָיו עַד שֶׁהִגִּיעַ לְחָסִית, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְחָסִית נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּרֵכָה שֶׁל מַיִם, וְעָמַד הַגְּדִי לִשְׁתּוֹת, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ מֹשֶׁה אֶצְלוֹ, אָמַר אֲנִי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁרָץ הָיִיתָ מִפְּנֵי צָמָא, עָיֵף אַתָּה. הִרְכִּיבוֹ עַל כְּתֵפוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ. אָמַר הַקָּבָּ"ה יֵשׁ לְךָ רַחֲמִים לִנְהֹג צֹאנוֹ שֶׁל בָּשָׂר־וָדָם, כָּךְ חַיֶּיךָ אַתָּה תִּרְעֶה צֹאנִי יִשְׂרָאֵל".

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַהוֹרָאָה מִזֶּה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

דְּהִנֵּה אִיתָא בְּ'אֶסְתֵּר רַבָּה' (פרשה ט, ד) "נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה . . וְאָמַר מַה קּוֹל גָּדוֹל הַזֶּה שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ כִּגְדָיִים וּטְלָאִים, עָמַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה, וְאָמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם . . קְטַנֵּי עַמְּךָ". וְנִמְצָא דִּגְדָיִים קָאֵי עַל "קְטַנֵּי עַמְּךָ" אֵלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן.

וְעַל זֶה הִיא הַהוֹרָאָה אֵלֵינוּ: כְּמוֹ שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, רוֹעֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא וִתֵּר אֲפִילוּ עַל גְּדִי אֶחָד, וְעָשָׂה כָּל שֶׁבִּיכָלְתּוֹ לְהַחֲזִיר הַגְּדִי לְעֵדֶר הַצֹּאן, כֵּן גַּם בְּנוֹגֵעַ אֵלֵינוּ, שֶׁאָסוּר לְוַתֵּר עַל אַף יֶלֶד יְהוּדִי, וְאִם רוֹאִים "גְּדִי" שֶׁבּוֹרֵחַ מִן הָעֵדֶר, צְרִיכִים לַעֲסֹק כָּל מַה שֶּׁבִּיכֹלֶת וּבְמִסִּירוּת־נֶפֶשׁ כְּדֵי לְהַחֲזִיר אֶת הַיֶּלֶד לְ"צֹאן קֳדָשִׁים".

(ב) **וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל:**

ב **וְאִתְגְּלִי מַלְאָכָא דַיְיָ לֵהּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא מִגּוֹ אַסְנָא וַחֲזָא וְהָא אַסְנָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וְאַסְנָא לֵיתוֹהִי מִתְאָכֵיל:**

רש"י ◄ **בְּלַבַּת אֵשׁ** • בְּשַׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לִבּוֹ שֶׁל אֵשׁ, כְּמוֹ: "לֵב הַשָּׁמַיִם", (שמואל ב יח) "בְּלֵב הָאֵלָה". וְאַל תִּתְמַהּ עַל הַתָּי"ו, שֶׁיֵּשׁ לָנוּ כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (יחזקאל טז) "מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ". **מִתּוֹךְ הַסְּנֶה** • וְלֹא אִילָן אַחֵר, מִשּׁוּם "עִמּוֹ אָנֹכִי בְּצָרָה". **אֻכָּל** • נֶאֱכָל, כְּמוֹ "לֹא עֻבַּד בָּהּ", "אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם".

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(א) **אַחַר הַמִּדְבָּר** – לְהִתְרַחֵק מִן **הַגָּזֵל שֶׁלֹּא יִרְעוּ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים** - לָכֵן נֶאֱמַר "אַחַר הַמִּדְבָּר" וְלֹא "אֶל הַמִּדְבָּר", לוֹמַר שֶׁהִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַיִּשּׁוּב (נח"י). וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹקִים", זֶהוּ בְּלִי כַּוָּנָה, וְלֹא שֶׁלְּשֵׁם כָּךְ הִתְרַחֵק עַד לְשָׁם, שֶׁהֲרֵי לֹא נִקְרָא אָז "הַר הָאֱלֹקִים" (באר בשדה).

אֶל הַר הָאֱלֹהִים – עַל שֵׁם הֶעָתִיד - בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה. וְלֹא שֶׁכִּבָּר אָז נִקְרָא "הַר הָאֱלֹהִים" שֶׁמִּשּׁוּם כָּךְ בָּא מֹשֶׁה לִרְעוֹת שָׁם דַּוְקָא (באר בשדה). תורה ב

(ב) **בְּלַבַּת אֵשׁ – בְּשַׁלְהֶבֶת אֵשׁ** - זֶהוּ פֵּירוּשׁ הָעִנְיָן.

לִבּוֹ שֶׁל אֵשׁ - זֶהוּ פֵּירוּשׁ הַמִּלָּה.

כְּמוֹ: "לֵב הַשָּׁמַיִם" - דְּבָרִים ד, יא.

"בְּלֵב הָאֵלָה" - שְׁמוּאֵל ב יח, יד. לְשׁוֹן עִקָּרוֹ וְתָקְפּוֹ שֶׁל דָּבָר (רש"י לקמן טו, ח).

וְאַל תִּתְמַהּ עַל הַתָּי"ו - שֶׁבְּתֵיבַת "בְּלַבַּת".

שֶׁיֵּשׁ לָנוּ כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ" - יְחֶזְקֵאל טז, ל. מַה מְּקוּלְקֶלֶת לִבֵּךְ (רש"י שם).

מִתּוֹךְ הַסְּנֶה – וְלֹא אִילָן אַחֵר, מִשּׁוּם "עִמּוֹ אָנֹכִי בְּצָרָה" - תְּהִלִּים צא, טו. שֶׁהַסְּנֶה כּוּלּוֹ מֵהַקּוֹצִים (תנחומא שמות סי' יב).

אֻכָּל – נֶאֱכָל - כְּלוֹמַר, "אֻכָּל", זֶה כְּמוֹ נֶאֱכָל, אַף שֶׁזֶּה פָּעַל וְזֶה נִפְעַל, אַךְ בִּשְׁנֵיהֶם קַבָּלַת הַפְּעוּלָה הִיא מֵאַחַר, אֶלָּא שֶׁהָרִאשׁוֹן כָּבֵד וְהַשֵּׁנִי קַל (באר רחובות).

כְּמוֹ: "לֹא עֻבַּד בָּהּ" - דְּבָרִים כא, ג. כְּמוֹ לֹא נֶעֱבַד.

"אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם" - בְּרֵאשִׁית ג, כג. כְּמוֹ נִלְקַח. תורה ג

(ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃

ג וַאֲמַר מֹשֶׁה אִתְפְּנֵי כְעַן וְאֶחֱזֵי יָת חֲזָוְנָא רַבָּא הָדֵין מָא דֵּין לָא מִתּוֹקַד אַסְנָא׃

רש"י◄ אָסֻרָה־נָּא • אָסוּרָה מִכָּאן לְהִתְקָרֵב שָׁם.

(ד) וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃

ד וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי אִתְפְּנֵי לְמֶחֱזֵי וּקְרָא לֵהּ יְיָ מִגּוֹ אַסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָא אֲנָא׃

(ה) וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃

ה וַאֲמַר לָא תִּקְרַב הַלְכָא שְׁרִי סִינָךְ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דְּאַתְּ קָאִים עַלּוֹהִי אָתַר קַדִּישׁ הוּא׃

רש"י◄ שַׁל • שְׁלֹף וְהוֹצֵא, כְּמוֹ: (דברים יט) "וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל", (שם כח) "כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ". אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא • הַמָּקוֹם.

(ו) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים׃

ו וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָא דְּאָבוּךְ אֱלָהֵי אַבְרָהָם אֱלָהָא דְיִצְחָק וֵאלָהָא דְיַעֲקֹב וּכְבֵשׁנוּן מֹשֶׁה לְאַפּוֹהִי אֲרֵי דְחִיל מִלְּאִסְתַּכָּלָא בְּצִית יְקָרָא דַיְיָ׃

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו׃

ז וַאֲמַר יְיָ מִגְּלָא גְּלִי קֳדָמַי יָת שִׁעְבּוּד עַמִּי דִּי בְּמִצְרָיִם וְיָת קְבָלְתְּהוֹן שְׁמִיעַ קֳדָמַי מִן קֳדָם מַפְלְחֵיהוֹן אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי יָת כֵּיבֵיהוֹן׃

רש"י◄ כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו • כְּמוֹ "וַיֵּדַע אֱלֹהִים", כְּלוֹמַר, כִּי שַׂמְתִּי לֵב לְהִתְבּוֹנֵן וְלָדַעַת אֶת מַכְאוֹבָיו, וְלֹא הֶעֱלַמְתִּי עֵינַי וְלֹא אֶאֱטֹם אֶת אָזְנַי מִצַּעֲקָתָם.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ג) **אָסֻרָה נָּא** – "אָסוּרָה" מִכָּאן לְהִתְקָרֵב שָׁם - הוֹסִיף תֵּיבַת "מִכָּאן", מִשּׁוּם שֶׁ"אָסוּרָה" פֵּירוּשָׁהּ לָסוּר מִמָּקוֹם בּוֹ הוּא נִמְצָא, וְאַחַר־כָּךְ הוֹסִיף "לְהִתְקָרֵב שָׁם", כִּי בְּ"אָסוּרָה" לְבָד, אֵין בָּהּ דֵּי כְּדֵי לִרְאוֹת אֶת הַמַּרְאָה (רא"ם). וְיֵשׁ בְּמִשְׁמַע דְּבָרָיו שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה לְקֵירוּב מָקוֹם אֶלָּא לְקֵירוּב מַצָּב, כְּלוֹמַר, לָסוּר מִמַּעֲמָדוֹ הַקּוֹדֵם וּלְהִתְקָרֵב בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ אֶל צַד הַקְּדוּשָׁה (דברי דוד). תורה ד

(ה) **שַׁל** – **שְׁלֹף וְהוֹצֵא** - וּרְאֵה רַשִׁ"י אִיּוֹב כז, ח שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן הַשְׁלָכָה.

כְּמוֹ: "וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל" - דְּבָרִים יט, ה. נְשָׁמַט הַבַּרְזֶל (רש"י שם).

"כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ" - שָׁם כח, מ. יַשִּׁיר פֵּירוֹתָיו (רש"י שם).

אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא – **"הַמָּקוֹם"** - וְלָכֵן נֶאֱמַר "הוּא" בִּלְשׁוֹן זָכָר, כִּי אִם הַכַּוָּנָה עַל "אַדְמַת קֹדֶשׁ" הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר "הִיא". תורה ו

(ז) **כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו** - בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים דִּבּוּר זֶה. [וְאָפְשָׁר שֶׁהוּא הוֹסָפַת הַמַּעְתִּיקִים].

כְּמוֹ "וַיֵּדַע אֱלֹהִים" - לְעֵיל ב, כה וּבְרַשִׁ"י שָׁם. צָרִיךְ עִיּוּן מַה מּוֹסִיף בָּזֶה. [וְאִם דִּבּוּר זֶה בְּרַשִׁ"י הוּא הוֹסָפַת הַמַּעְתִּיקִים, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַמַּעְתִּיקִים כָּתְבוּ כֵּן לוֹמַר שֶׁפֵּירוּשׁ פָּסוּק זֶה הוּא כְּמוֹ מַה שֶׁפֵּירַשׁ רַשִׁ"י אֶת "וַיֵּדַע אֱלֹקִים"].

כְּלוֹמַר, "כִּי" שַׂמְתִּי לֵב לְהִתְבּוֹנֵן וְלָדַעַת - זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ יָדַעְתִּי. וּרְאֵה רַשִׁ"י לְעֵיל שָׁם.

"אֶת מַכְאוֹבָיו", וְלֹא הֶעֱלַמְתִּי עֵינַי - זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "רָאֹה רָאִיתִי". וּרְאֵה רַשִׁ"י שׁוֹפְטִים ג, י (הוּבָא גַּם בְּרַשִׁ"י בִּישַׁעְיָה מח, ח וּבְתְהִלִּים פ, ג): "שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה בְּמִצְרַיִם: רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי. מַה הֵן שְׁתֵּי רְאִיּוֹת הַלָּלוּ? אָמַר לוֹ: רוֹאֶה אֲנִי שֶׁעֲתִידִין לִטְעוֹת בְּעֵגֶל, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי", וּבְרַשִׁ"י תְּהִלִּים שָׁם מְסַיֵּם: "מִפְּנֵי הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם".

וְלֹא אֶאֱטֹם אֶת אָזְנַי מִצַּעֲקָתָם - זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "וְאֶת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי". מַה שֶׁגַּבֵּי רְאִיָּה נָקֵט בִּלְשׁוֹן עָבָר "וְלֹא הֶעֱלַמְתִּי עֵינַי", וְאִילּוּ גַּבֵּי שְׁמִיעָה נָקֵט בִּלְשׁוֹן עָתִיד "וְלֹא אֶאֱטֹם אָזְנַי", יֵשׁ לוֹמַר שֶׁנָּקֵט בִּשְׁנֵיהֶם אֶת שְׁנֵי הַקְּצָווֹת: עַל רְאִיָּה שְׁתְּלוּיָה בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר "לֹא הֶעֱלַמְתִּי עֵינַי", שֶׁמַּעוֹלָם לֹא הֶעֱלִים עֵינָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמִמֵּילָא מוּבָן שֶׁגַּם עַתָּה כֵּן הוּא, וְעַל הַשְׁמָעַת הַצְּעָקָה שֶׁתְּלוּיָה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר שֶׁלְּעוֹלָם לֹא יֶאֱטוֹם אָזְנָיו מִשְּׁמוֹעַ צַעֲקָתָם, שֶׁכָּל צְעָקָה שֶׁתָּבוֹא אֵלָיו יִשְׁמַע אוֹתָהּ. תורה ח

(ח) וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃

ח וְאִתְגְּלֵיתִי לְשֵׁזָבוּתְהוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּלְאַסָּקוּתְהוֹן מִן אַרְעָא הַהִיא לְאַרְעָא טָבָא וּפַתְיָא לְאַרְעָא עֲבִדָא חֲלָב וּדְבָשׁ לַאֲתַר כְּנַעֲנָעֵי וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וְיבוּסָאֵי׃

(ט) וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם׃

ט וּכְעַן הָא קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָלַת קֳדָמַי וְאַף גְּלֵי קֳדָמַי יָת דּוּחֲקָא דִּי מִצְרָאֵי דָּחֲקִין לְהוֹן׃

(י) וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃

י וּכְעַן אֵיתָא וַאֲשַׁלְחִנָּךְ לְוָת פַּרְעֹה וְאַפֵּיק יָת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃

רש"י◄ וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ וְגוֹ' • וְאִם תֹּאמַר מַה תּוֹעִיל? "וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי", יוֹעִילוּ דְּבָרֶיךָ וְתוֹצִיאֵם מִשָּׁם.

(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃

יא וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ מָן אֲנָא אֲרֵי אֵזֵיל לְוָת פַּרְעֹה וַאֲרֵי אַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃

רש"י◄ מִי אָנֹכִי • מָה אֲנִי חָשׁוּב לְדַבֵּר עִם הַמְּלָכִים. וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • וְאַף אִם חָשׁוּב אֲנִי, מַה זָּכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּעֲשֶׂה לָהֶם נֵס, וְאוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם?.

(יב) וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה׃

יב וַאֲמַר אֲרֵי יְהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ וְדֵין לָךְ אָתָא אֲרֵי אֲנָא שַׁלְחִתָּךְ בְּאַפָּקוּתָךְ יָת עַמָּא מִמִּצְרַיִם תִּפְלְחוּן קֳדָם יְיָ עַל טוּרָא הָדֵין׃

רש"י◄ וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ • הֵשִׁיבוֹ עַל רִאשׁוֹן, רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן, אַחֲרוֹן: שֶׁאָמַרְתָּ מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה, לֹא שֶׁלְּךָ הִיא, כִּי־אִם מִשֶּׁלִּי: כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּסְּנֶה, לְךָ הָאוֹת "כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ" וְתַצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתִי וּכְדַאי אֲנִי לְהַצִּיל, כַּאֲשֶׁר רָאִיתָ הַסְּנֶה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתִי וְאֵינֶנּוּ אֻכָּל, כָּךְ תֵּלֵךְ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(י) **וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה – וְאִם תֹּאמַר: מַה תּוֹעִיל** - שְׁלִיחוּתִי אֶל פַּרְעֹה.

וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי – יוֹעִילוּ דְּבָרֶיךָ וְתוֹצִיאֵם מִשָּׁם - מִזֶּה שֶׁאָמַר "וְהוֹצֵא" וְלֹא "לְהוֹצִיא", מַשְׁמַע שֶׁהוּא עִנְיָן נוֹסָף לְ"וְאֶשְׁלָחֲךָ", שֶׁ"וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה" פֵּירוּשוֹ שֶׁיִּשְׁלַח אוֹתוֹ אֵלָיו לְדַבֵּר אִתּוֹ עַל הוֹצָאַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר־כָּךְ הוֹסִיף וְהִבְטִיחוֹ שֶׁשְּׁלִיחוּת זוֹ תּוֹעִיל שֶׁיּוֹצִיאֵם מִשָּׁם. כְּלוֹמַר, אֵין זֶה צִיּוּוּי לְמֹשֶׁה שֶׁיּוֹצִיאֵם, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה תָּלוּי בְּמֹשֶׁה, אֶלָּא זוֹ הַבְטָחָה שֶׁיּוֹצִיאֵם (ע"פ רא"ם וגר"א). תורה יא

(יא) **מִי אָנֹכִי – מָה** - מְפָרֵשׁ "מִי" בְּמַשְׁמָעוּת "מָה", שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁכָּתוּב "מִי" בִּמְקוֹם "מָה", כְּמוֹ (שופטים יג, יז) "מִי שְׁמֶךָ" (רא"ם).

אֲנִי חָשׁוּב - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "אָנֹכִי".

לְדַבֵּר עִם הַמְּלָכִים - מַדְגִּישׁ בָּזֶה שֶׁ"כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה", זֶהוּ מִשּׁוּם הֱיוֹתוֹ מֶלֶךְ וְלֹא מִשּׁוּם שֶׁהוּא פַּרְעֹה (רא"ם). וּמִתְּשׁוּבַת ה' הַמּוּבֵאת בְּרַשִׁ"י שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה "וְאֵינְךָ נִיזּוֹק", מוּבָן שֶׁמֹּשֶׁה חָשַׁשׁ גַּם שֶׁיַּזִּיקוּהוּ (לבוש).

וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – וְאַף אִם חָשׁוּב אֲנִי - כִּי מִלְּשׁוֹן "וְכִי אוֹצִיא" מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ דָּבָר נוֹסָף לְ"מִי אָנֹכִי" (גר"א).

מַה זָּכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהֶם נֵס וְאוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם - כְּלוֹמַר, הַשְּׁאֵלָה כָּאן הִיא עַל "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (מַה זָּכוּ יִשְׂרָאֵל), וְלֹא עַל "כִּי אוֹצִיא" (שֶׁמֹּשֶׁה יוֹצִיאֵם), שֶׁהֲרֵי עַל כָּךְ כְּבָר הִבְטִיחוֹ ה' שֶׁיּוֹעִילוּ דְּבָרָיו וְיוֹצִיא. וּרְאֵה רַשִׁ"י לְעֵיל ב, יד שֶׁמֹּשֶׁה חָשַׁשׁ "שֶׁמָּא אֵינָם רְאוּיִין לְהִוָּגְאֵל". תורה יב

(יב) **וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ – הֵשִׁיבוֹ עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן. שֶׁאָמַרְתָּ: "מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה" – לֹא שֶׁלְּךָ הִיא, כִּי־אִם מִשֶּׁלִּי, "כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ". "וְזֶה" – הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּסְּנֶה – "לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ"** - כְּלוֹמַר, הַמַּרְאֶה שֶׁרָאִיתָ בַּסְּנֶה, אֵל תַּחְשֹׁוב שֶׁהָיָה חִזָּיוֹן בְּעָלְמָא [אֶלָּא הָיָה בּוֹ מֶסֶר אֵלֶיךָ] (רא"ם).

(וְתַצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתִי) – בִּדְפוּס רִאשׁוֹן

בִּשְׁלִיחוּתִי וְאֵינְךָ נִזּוֹק. וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ: מַה זְּכוּת יֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם? — דָּבָר גָּדוֹל יֵשׁ לִי עַל הוֹצָאָה זוֹ, שֶׁחֲרֵי עֲתִידִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה עַל הָהָר הַזֶּה לְסוֹף שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. דָּבָר אַחֵר: כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה שֶׁתַּצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתְךָ, לְךָ הָאוֹת עַל הַבְטָחָה אַחֶרֶת שֶׁאֲנִי מַבְטִיחֲךָ, שֶׁכְּשֶׁתּוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם, תַּעַבְדוּן אוֹתִי עַל הָהָר הַזֶּה, שֶׁתְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה עָלָיו, וְהִיא הַזְּכוּת הָעוֹמֶדֶת לְיִשְׂרָאֵל. וְדוּגְמַת לָשׁוֹן זֶה מָצִינוּ: (ישעיה לז) "וְזֶה לְךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וְגוֹ'", מַפֶּלֶת סַנְחֵרִיב תִּהְיֶה לְךָ לְאוֹת עַל הַבְטָחָה אַחֶרֶת — שֶׁאַרְצְכֶם חֲרֵבָה מִפְּרוֹת, וַאֲנִי אֲבָרֵךְ הַסְּפִיחִים.

(יג) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם:**

יג **וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא אָתֵי לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵימַר לְהוֹן אֱלָהָא דְּאַבְהַתְכוֹן שַׁלְחַנִי לְוָתְכוֹן וְיֵמְרוּן לִי מָה שְׁמֵהּ מָה אֵימַר לְהוֹן:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"ו עמ' 19 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַקָּבָּ"ה נִמְצָא אִתָּנוּ בְּצָרַת הַגָּלוּת

וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם: (ג, יג)

כְּבָר תָּמְהוּ מְפָרְשִׁים (רשב"ם, רמב"ן, ספורנו ועוד), וְכִי לֹא יָדַע מֹשֶׁה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה עַד הֵנָּה? וּבֵאֲרוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּאֹפֶן אַחֵר, דְּחוֹשֵׁשׁ הָיָה מֹשֶׁה שֶׁכַּאֲשֶׁר יָבוֹא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִמְסֹר לָהֶם אֶת דִּבְרֵי הַקָּבָּ"ה "רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי גוֹ' צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי גוֹ' וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ גוֹ'" (פרשתנו ג, ז ואילך) תִּקָּשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל קַשְׁיָא עֲצוּמָה:

הֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סָבְלוּ בִּמְאֹד עַד עַתָּה, עָבְדוּ בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה - עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, וּפַרְעֹה גָּזַר "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ" (פרשתנו א, כב), וְעַד שֶׁ"הָיָה שׁוֹחֵט תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן וְרוֹחֵץ בְּדָמָם" (רש"י פרשתנו ב, ב כג), וְאִם כֵּן יָקְשָׁה לָהֶם, "מַה שְּׁמוֹ", דְּאִם "אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵיכֶם" שָׁמַע אֶת נַאֲקָתָם, וְנוֹגְעִים לוֹ צָרוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵיזֶה "שֵׁם" מִשְּׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה (הַמּוֹרֶה עַל הַנְהָגָה שֶׁל מַעְלָה) יָנִיחַ לְבָנָיו שֶׁל מָקוֹם לִסְבּוֹל כ"כ עַד עַתָּה, וְיִתְעַלֵּם כִּבְיָכוֹל מִצָּרָתָם?

וְעַל זֶה עָנָה לוֹ הַקָּבָּ"ה "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" דְּפֵרוּשׁוֹ כִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י "אֶהְיֶה עִמָּם בְּצָרָה זֹאת אֲשֶׁר אֶהְיֶה עִמָּם בְּשִׁעְבּוּד שְׁאָר מַלְכִיּוֹת", וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב (ישעי' סג, ט) "בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר", שֶׁגַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת אֵין הַקָּבָּ"ה מַזְנִיחַ ח"ו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם לוֹ "צַר" כִּבְיָכוֹל, וְנִמְצָא אִתָּם בְּצָרַת גָּלוּתָם.

וְזֶה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶם הַקָּבָּ"ה לִסְבֹּל עַד עַכְשָׁו אֵינוֹ מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הָיָה אִתָּם ח"ו, כִּי־אִם מִפְּנֵי שֶׁ"וְזֶה שְׁמִי לְעֹלָם - חָסֵר וָי"ו . . הַעֲלִימֵהוּ שֶׁלֹּא יִקָּרֵא כִּכְתָבוֹ" (פרשתנו ג, טו וברש"י), דְּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הָיָה אָז בְּהֶעְלֵם וּבְהֶסְתֵּר וּבְאֹפֶן שֶׁל רַחֲמִים נִסְתָּרִים, אֲבָל וַדַּאי שֶׁגַּם אָז פָּעֲלוּ רַחֲמָיו.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לֹא גּוֹרְסִים תֵּיבוֹת אֵלּוּ.

וּכְדַאי אֲנִי לְהַצִּיל - כְּלוֹמַר, יֵשׁ בְּכֹחִי לְהַצִּיל.

[וְ]כַאֲשֶׁר - כֵּן הוּא בִּדְפוּס שֵׁנִי.

רָאִיתָ הַסְּנֶה עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתִי וְ"אֵינֶנּוּ אֻכָּל", כָּךְ תֵּלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתִי וְאֵינְךָ נִזּוֹק - לוֹמַד כֵּן מִתֵּיבַת "וְזֶה **לְךָ** הָאוֹת", כְּלוֹמַר שֶׁהָאוֹת הוּא לְמֹשֶׁה עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יִנָּזֵק (שפ"ח).

וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ: מַה זְּכוּת יֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם? דָּבָר גָּדוֹל יֵשׁ לִי עַל הוֹצָאָה זוֹ, שֶׁחֲרֵי עֲתִידִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה "עַל הָהָר הַזֶּה" לְסוֹף שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - כְּלוֹמַר, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי.

שֶׁיֵּצְאוּ "מִמִּצְרַיִם" - וּבִזְכוּת זֶה יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם. כְּלוֹמַר, "בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם וגו'", הוּא דִּבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְאִילּוּ כָּתוּב "וּבְהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם וגו'" (רא"ם).

דָּבָר אַחֵר - הַהֶבְדֵּל בֵּין "דָּבָר אַחֵר" לַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא רַק בְּפֵירוּשׁ "וְזֶה לְךָ הָאוֹת", כְּדִלְקַמָּן. וּלְפֵירוּשׁ זֶה אֵין צָרִיךְ לְהוֹסִיף וְא"ו בְּתֵיבַת "בְּהוֹצִיאֲךָ" (כְּבַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן), אֶלָּא הוּא הֶמְשֵׁךְ יָשִׁיר לְ"וְזֶה לְךָ הָאוֹת", כְּדִלְקַמָּן בְּפָנִים.

"כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ", "וְזֶה" - שֶׁתַּצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתְךָ - "לְךָ הָאוֹת", עַל הַבְטָחָה אַחֶרֶת שֶׁאֲנִי מַבְטִיחֲךָ, שֶׁכְּשֶׁתּוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם "תַּעַבְדוּן" אוֹתִי "עַל הָהָר הַזֶּה", שֶׁתְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה עָלָיו, וְהִיא הַזְּכוּת הָעוֹמֶדֶת לְיִשְׂרָאֵל. וְדֻגְמַת לָשׁוֹן זֶה מָצִינוּ - כְּלוֹמַר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא תּוֹלֶה הַבְטָחָה אַחַת בְּהַבְטָחָה אַחֶרֶת אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתָהּ הַבְטָחָה עֲדַיִן לֹא הִתְקַיְּמָה, כְּמוֹ כָּאן שֶׁתָּלָה הַבְטָחַת מַתַּן תּוֹרָה בְּהַבְטָחַת הַצְלָחַת שְׁלִיחוּתוֹ אַף שֶׁהַבְטָחָה זוֹ עֲדַיִן לֹא הִתְקַיְּמָה.

"וְזֶה לְךָ הָאוֹת אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וְגוֹ'" - יְשַׁעְיָהוּ לז, ל.

מַפֶּלֶת סַנְחֵרִיב תִּהְיֶה לְךָ אוֹת עַל הַבְטָחָה אַחֶרֶת, שֶׁאַרְצְכֶם חֲרֵבָה מִפְּרוֹת וַאֲנִי אֲבָרֵךְ הַסְּפִיחִים. - אַף שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְקַיְּמָה. וּרְאֵה רַשִׁ"י יְשַׁעְיָה שָׁם: "וְזֶה לְךָ הָאוֹת, כְּשֶׁתִּרְאֶה שֶׁיִּתְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁיָּשׁוּב סַנְחֵרִיב לְאַרְצוֹ וְיִפּוֹל, תֵּאָמֵין שֶׁתִּתְקַיֵּם עוֹד הַבְטָחָה הַשְּׁנִיָּה". תורה יג

(יד) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם:**

יד **וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַאֲמַר כְּדֵנָן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שַׁלְחַנִי לְוָתְכוֹן:**

רש"י◄ **אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה •** אֶהְיֶה עִמָּם בְּצָרָה זֹאת, אֲשֶׁר אֶהְיֶה עִמָּם בְּשִׁעְבּוּד שְׁאָר מַלְכֻיּוֹת (ברכות ט). אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה אֲנִי מַזְכִּיר לָהֶם צָרָה אַחֶרֶת? דַּיָּם בְּצָרָה זוֹ". אָמַר לוֹ: "יָפֶה אָמַרְתָּ: 'כֹּה תֹאמַר וְגוֹ'" (שמות רבה). (לֹא שֶׁהִשְׂכִּיל, חָלִילָה, מֹשֶׁה בְּיוֹתֵר, אֶלָּא שֶׁלֹּא הֵבִין דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, כִּי לֹא מַחֲשַׁבְתּוֹ מַחֲשֶׁבֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁמֵּאָז כָּךְ הָיְתָה דַּעְתּוֹ בְּאָמְרוֹ יִתְבָּרֵךְ: "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה", לְמֹשֶׁה לְבַדּוֹ הִגִּיד, וְלֹא שֶׁיַּגִּיד לְיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ: יָפֶה אָמַרְתָּ, שֶׁגַּם דַּעְתִּי מִתְּחִלָּה כָּךְ הָיְתָה, שֶׁלֹּא תַּגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֶלָּא: "כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" אֶהְיֶה פַּעַם אַחַת, וְכֵן מַשְׁמָע בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְדוֹק).

(טו) **וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר:**

טו **וַאֲמַר עוֹד יְיָ לְמֹשֶׁה כְּדֵנָן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָא דְּאַבְהַתְכוֹן אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵהּ דְּיִצְחָק וֵאלָהֵהּ דְּיַעֲקֹב שַׁלְחַנִי לְוָתְכוֹן דֵּין שְׁמִי לְעַלָּם וְדֵין דָּכְרָנִי לְכָל דָּר וְדָר:**

רש"י◄ **זֶה שְׁמִי לְעֹלָם •** חָסֵר וָי"ו, לוֹמַר: הַעֲלִימֵהוּ שֶׁלֹּא יִקָּרֵא כִּכְתָבוֹ (שמות רבה). **וְזֶה זִכְרִי •** לִמְדוֹ הֵיאָךְ נִקְרָא, וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר: "ה' שִׁמְךָ לְעוֹלָם, ה' זִכְרְךָ לְדוֹר וָדוֹר".

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יד) **אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה – "אֶהְיֶה" עִמָּם** - עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרִים בְּפָסוּק יג (רא"ם).

בְּצָרָה זוֹ - זוֹ תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה "וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אוֹמַר אֲלֵיהֶם", שֶׁפֵּירוּשׁ "מַה שְּׁמוֹ", אֵיזוֹ דֶּרֶךְ הַנְהָגָה הִיא (שֵׁם מוֹרֶה עַל הַנְהָגָה) לִזְנוֹחַ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וּלְהַנִּיחַ לָהֶם לִסְבּוֹל זְמַן רַב בְּגָלוּת כֹּה קָשָׁה וְנוֹרָאָה, וְרַק לְאַחַר זְמַן רַב לְהִזָּכֵר בָּהֶם לְהוֹצִיאָם מִן הַגָּלוּת, וְעַל כָּךְ הֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, תֹּאמַר לָהֶם "אֶהְיֶה עִמָּם בַּצָּרָה הַזֹּאת", מֵעוֹלָם לֹא זָנַחְתִּי אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וְלֹא הִתְעַלַּמְתִּי מִקְּשִׁי הַגָּלוּת, אֶלָּא אֲנִי נִמְצָא עִמָּם יַחַד בְּצָרָתָם (הרבי).

"אֲשֶׁר אֶהְיֶה" עִמָּם בְּשִׁעְבּוּד שְׁאָר מַלְכֻיּוֹת. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה אֲנִי מַזְכִּיר לָהֶם צָרָה אַחֶרֶת, דַּיָּם בְּצָרָה זוֹ - וּבְבְרָכוֹת ט, ב: "דַּיָּהּ לַצָּרָה בִּשְׁעָתָהּ", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "דַּיָּהּ לַצָּרָה שֶׁיִּתְאוֹנְנוּ בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם, לָמָּה תַּדְאִיבֵם עַכְשָׁיו בִּבְשׂוֹרָה קָשָׁה".

אָמַר לוֹ: יָפֶה אָמַרְתָּ, "כֹּה תֹאמַר וְגוֹ'" - "אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם", כְּלוֹמַר שֶׁתֹּאמַר רַק שֶׁ"אֶהְיֶה עִמָּם בְּצָרָה זוֹ". וּמִלְּכַתְּחִילָּה לְכָךְ הִתְכַּוֵּין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיֹּאמַר לָהֶם רַק זֶה, וְרַק לְמֹשֶׁה הוּא בָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁיִּהְיֶה עִמָּם בִּשְׁאָר צָרוֹת, וּבְזֶה הִבְטִיחוֹ שֶׁה' יִהְיֶה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַשִּׁעְבּוּדִים, וְלֹא יָבֹא לָהֶם הֶפְסֵד וְכִלָּיוֹן ח"ו בְּאוֹרֶךְ הַגָּלוּת (מהרש"א ברכות שם). תורה טו

(טו) **זֶה שְׁמִי** - הוּא שֵׁם הַמְיּוּחָד (רש"י סנהדרין נו, א) הַנִּזְכָּר לִפְנֵי כֵן "**ה'** אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵיכֶם וגו'".

לְעֹלָם – חָסֵר וָי"ו - וְאַף שֶׁמְּצִינוּ הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּכָּתוּב "לְעֹלָם" בְּלֹא וָי"ו, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכֵּיוָן שֶׁבְּדֶרֶךְ כְּלָל נִכְתַּב בַּמִּקְרָא "לְעוֹלָם" מָלֵא, הֲרֵי מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ דֶּרֶךְ כְּתִיבָתוֹ הָעִקָּרִית. וּבִפְרָט כְּשֶׁנִּזְכָּר לְיֶד שְׁמוֹ שֶׁל ה' הָיָה צָרִיךְ לִכְתְּבוֹ "לְעוֹלָם" מָלֵא. וְאָכֵן בְּכָל הַתַּנַ"ך כְּשֶׁנִּזְכֶּרֶת תֵּיבַת "לְעוֹלָם" **מִיָּד** לְאַחֲרֵי תֵּיבַת שֵׁם ה', אוֹ שֵׁם אֱלֹקִים, הִיא נִזְכֶּרֶת בְּאֹפֶן מָלֵא, מִלְּבַד בְּפָסוּק זֶה.

לוֹמַר הַעֲלִימֵהוּ - "לְעֹלָם" בְּמַשְׁמָעוּת לְהַעֲלִים. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י פְּסָחִים נ, א: "לְעֹלָם כְּתִיב – זֶה שְׁמִי לְעֹלָם חָסֵר וָי"ו, לְשׁוֹן הַעֲלָמָה". וְכֵן בְּרַשִׁ"י קִידּוּשִׁין עא, א: "לְעֹלָם – לְהַעֲלִים". וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּכָךְ רָמַז לוֹ מַעֲנֶה לִשְׁאֵלָה הַמִּתְעוֹרֶרֶת בְּבֵיאוּר הַפָּסוּק הַקּוֹדֵם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִמְצָא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵת צָרָתָם, מַדּוּעַ הוּא מַנִּיחַ לַצָּרָה לְהַמְשִׁיךְ לְהִתְקַיֵּם? וְעַל כָּךְ בָּא הַמַּעֲנֶה בְּפָסוּק זֶה, אָמְנָם שֵׁם הַוָי"ה הַמּוֹרֶה עַל מִדַּת הָרַחֲמִים, נִמְצָא יַחַד עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצָרָתָם, אֲבָל אֵין בּוֹ כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הַצָּרָה, שֶׁכֵּן שֵׁם זֶה הוּא נֶעְלָם וְנִסְתָּר, וְאֵינוֹ פּוֹעֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת בְּגָלוּי (תורת מנחם).

שֶׁלֹּא יִקָּרֵא כִּכְתָבוֹ - שֶׁלֹּא יָהְגֶּה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו (שֵׁם הַוָי"ה).

וְזֶה זִכְרִי – לִמְדוֹ הֵיאַךְ נִקְרָא - בְּאֵיזֶה כִּינּוּי נִקְרָא, וְהוּא שֵׁם אֲדֹנָ"י. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י קִידּוּשִׁין עא, א: "מִדְּלָא כְּתִיב שְׁמִי וְזִכְרִי, מַשְׁמַע שֶׁלִּימְּדוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְאָמַר לוֹ זֶה שְׁמִי מְיוּחָד וּבָזֶה הַשֵּׁנִי אֲנִי נִזְכָּר". וְכֵן בְּרַשִׁ"י פְּסָחִים נ, א: "שְׁנֵי שֵׁמוֹת לִימְּדוֹ, שֵׁם הַכְּתִיבָה וְשֵׁם הַקְּרִיאָה". וְרָמַז לוֹ בְּכָךְ שֶׁאַף שֶׁרַחֲמָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינָם גְּלוּיִים כָּעֵת, אֲבָל אֵין פֵּירוּשׁ הַדָּבָר

◆ יום חמישי י"ז טבת ◆

(טז) לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם:

טז אֲזֵיל וְתִכְנוֹשׁ יָת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן יְיָ אֱלָהָא דְּאַבְהַתְכוֹן אִתְגְּלִי לִי אֱלָהָא דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לְמֵימַר מִדְּכַר דְּכִירְנָא יָתְכוֹן וְיָת דְּאִתְעֲבַד לְכוֹן בְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל • מְיֻחָדִים לִישִׁיבָה. וְאִם תֹּאמַר זְקֵנִים סְתָם, הֵיאָךְ אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱסֹף זְקֵנִים שֶׁל סַ׳ רִבּוֹא?.

(יז) וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

יז וַאֲמָרִית אַסֵּיק יָתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי לַאֲרַע כְּנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי לְאַרְעָא עָבְדָא חֲלָב וּדְבָשׁ:

(יח) וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

יח וִיקַבְּלוּן לְמֵימְרָךְ וְתֵיתֵי אַתְּ וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְתֵימְרוּן לֵהּ יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי אִתְקְרֵי עֲלָנָא וּכְעַן נֵזֵיל כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא:

רש"י◄ וְשָׁמְעוּ לְקוֹלֶךָ • מֵאֵלֵיהֶם, מִכֵּיוָן שֶׁתֹּאמַר לָהֶם לָשׁוֹן זֶה, יִשְׁמְעוּ לְקוֹלֶךָ, שֶׁכְּבָר סִימָן זֶה מָסוּר בְּיָדָם מִיַּעֲקֹב וּמִיּוֹסֵף, שֶׁבְּלָשׁוֹן זֶה הֵם נִגְאָלִים: יַעֲקֹב אָמַר: "וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם", יוֹסֵף אָמַר לָהֶם: (בראשית נ) "פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם": (אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים • יו"ד יִתֵּרָה רֶמֶז לִי׳ מַכּוֹת, בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). נִקְרָה עָלֵינוּ • לָשׁוֹן מִקְרֶה, וְכֵן: (במדבר כג) "וַיִּקָּר אֱלֹהִים", "וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה" — אֶהֱא נִקְרָה מֵאִתּוֹ הֲלֹם.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שֶׁאֵינָם פּוֹעֲלִים, הֵם פּוֹעֲלִים בְּדֶרֶךְ נִסְתֶּרֶת וְנֶעֱלֶמֶת, וְזֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "לִימְּדוּ הֵיאָךְ נִקְרָא" (הרבי).

וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר - תְּהִלִּים קלה, יג. מוֹכִיחַ מִפְּסוּק זֶה, שֶׁשֵּׁם **הַוָּיָ"ה עַצְמוֹ** נִכְתָּב בְּאוֹפֶן אֶחָד וְנִקְרָא בְּאוֹפֶן אַחֵר. וּמַדְגִּישׁ רַשִׁ"י וְכוֹתֵב שֶׁדָּבָר זֶה אוֹמֵר "דָּוִד", לוֹמַר לָנוּ שֶׁגַּם בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּאַרְצָם לָבֶטַח, כְּמוֹ בִּזְמַן דָּוִד (וְלֹא רַק בִּזְמַן הַגְּלוּת וְהַשִּׁעְבּוּד), יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין דֶּרֶךְ כְּתִיבַת שֵׁם הָעֶצֶם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדֶרֶךְ קְרִיאָתוֹ, וְאֵין לִקְרוֹא אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ (הרבי).

"ה' שִׁמְךָ לְעוֹלָם, ה' זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר" - כְּלוֹמַר, ה' שֶׁהוּא שֵׁם הַוָּיָ"ה הוּא "שִׁמְךָ לְעוֹלָם", אֲבָל אוֹתוֹ שֵׁם הַוָּיָ"ה הוּא "זִכְרְךָ לְדוֹר וָדוֹר", שֶׁיֵּשׁ לְאוֹתוֹ שֵׁם תּוֹאַר אַחֵר לְזִכָּרוֹן בִּקְרִיאָתוֹ (דברי דוד). תורה טז

(טז) **אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל – מְיֻחָדִים לִישִׁיבָה. וְאִם תֹּאמַר: זְקֵנִים סְתָם? הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱסֹף זְקֵנִים שֶׁל שִׁשִּׁים רִבּוֹא?** - הָרְאוּיִים לָשֶׁבֶת בִּישִׁיבָה. וְהֵם הָיוּ בְּמִסְפַּר שִׁבְעִים, רְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן טו, כז. יח, יח, כג. תורה יז

(יח) **וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ – מֵאֵלֵיהֶם** - מִבְּלִי שֶׁתִּצְטָרֵךְ לְהוֹכִיחַ לָהֶם אֶת אֱמִתּוּת דְּבָרֶיךָ, שֶׁכֵּן מִשְׁמָעוּת הַכָּתוּב שֶׁיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו מִיַּד לְאַחַר שֶׁיֹּאמַר לָהֶם אֶת דִּבְרֵי ה'.

מִכֵּיוָן שֶׁתֹּאמַר לָהֶם לָשׁוֹן זֶה - מְפָרֵשׁ כֵּן מִזֶּה שֶׁאָמַר "וְשָׁמְעוּ לְקוֹלֶךָ", וְלֹא "וְשָׁמְעוּ לְךָ" (משכיל לדוד).

יִשְׁמְעוּ "לְקֹלֶךָ" - וְכָתַב הַ"גּוּר אַרְיֵה", שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה בְּזֶה שֶׁיַּטּוּ אֹזֶן לִשְׁמוֹעַ דְּבָרָיו וְיִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן בַּדָּבָר, וְלֹא יֹאמְרוּ בְּאֹפֶן מִיָּדִי שֶׁהוּא מְכַזֵּב, אַךְ לֹא הִבְטִיחוֹ שֶׁמִּיָּד יַאֲמִינוּ לוֹ וְיִשְׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ, שֶׁהֲרֵי בְּהֶמְשֵׁךְ לְכָךְ אוֹמֵר מֹשֶׁה לַה' "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי", כְּלוֹמַר שֶׁאַף אִם יִתְבּוֹנְנוּ בִּדְבָרַי, הֲרֵי יִתְּכֵן שֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר לֹא יַאֲמִינוּ לִי וּמִמֵּילָא לֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי.

שֶׁכְּבָר סִימָן זֶה מָסוּר בְּיָדָם מִיַּעֲקֹב וּמִיּוֹסֵף שֶׁבְּלָשׁוֹן זֶה הֵם נִגְאָלִים, יַעֲקֹב אָמַר: "וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם" - בְּרֵאשִׁית נ, כד. וְאַף שֶׁפָּסוּק זֶה הוּא מִדִּבְרֵי יוֹסֵף, וְלֹא מְצִינוּ בַּכָּתוּב שֶׁיַּעֲקֹב יֹאמַר כֵּן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁדַּעַת רַשִׁ"י שֶׁכֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף אָמַר דָּבָר זֶה פְּעָמַיִם, הֲרֵי שֶׁפַּעַם אַחַת אָמַר כֵּן בְּשֵׁם אָבִיו, שֶׁכָּךְ

(יט) וַאֲנִי יָדַ֔עְתִּי כִּ֥י לֹא־יִתֵּ֥ן אֶתְכֶ֛ם מֶ֥לֶךְ מִצְרַ֖יִם לַהֲלֹ֑ךְ וְלֹ֖א בְּיָ֥ד חֲזָקָֽה׃

יט וּקְדָמַי גְּלֵי אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק יָתְכוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמֵיזָל וְלָא מִן קֳדָם דְּחֵילֵהּ תַּקִּיף׃

רס"י◄ **לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ** • אִם אֵין אֲנִי מַרְאֶה לוֹ יָדִי הַחֲזָקָה, כְּלוֹמַר, כָּל עוֹד שֶׁאֵין אֲנִי מוֹדִיעוֹ יָדִי הַחֲזָקָה, "לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם לַהֲלֹךְ". **לֹא יִתֵּן** • [כְּתַרְגּוּמוֹ] לָא יִשְׁבּוֹק, כְּמוֹ: (בראשית כ) "עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיךָ", (שם לא) "וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי" – וְכֻלָּן לְשׁוֹן נְתִינָה הֵם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה", וְלֹא בִּשְׁבִיל שֶׁיָּדוֹ חֲזָקָה, כִּי מֵאָז אֶשְׁלַח אֶת יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת מִצְרַיִם וְגוֹ', וּמְתַרְגְּמִינָן אוֹתוֹ: וְלָא מִן קֳדָם דְּחֵילֵהּ תַּקִּיף. מִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַבִּי מְנַחֵם נֶאֱמַר לִי.

(כ) וְשָׁלַחְתִּ֤י אֶת־יָדִי֙ וְהִכֵּיתִ֣י אֶת־מִצְרַ֔יִם בְּכֹל֙ נִפְלְאֹתָ֔י אֲשֶׁ֥ר אֶעֱשֶׂ֖ה בְּקִרְבּ֑וֹ וְאַחֲרֵי־כֵ֖ן יְשַׁלַּ֥ח אֶתְכֶֽם׃

כ וָאֲשַׁלַּח פּוֹן יָת מְחַת גְּבֻרְתִּי וְאֶמְחֵי יָת מִצְרָאֵי בְּכֹל פְּרִשְׁוָתִי דִּי אַעְבֵּד בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן יְשַׁלַּח יָתְכוֹן׃

(כא) וְנָתַתִּ֛י אֶת־חֵ֥ן הָעָֽם־הַזֶּ֖ה בְּעֵינֵ֣י מִצְרָ֑יִם וְהָיָה֙ כִּ֣י תֵלֵכ֔וּן לֹ֥א תֵלְכ֖וּ רֵיקָֽם׃

כא וְאֶתֵּן יָת עַמָּא הָדֵין לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי וִיהֵי אֲרֵי תְהָכוּן לָא תְהָכוּן רֵיקָנִין׃

(כב) וְשָׁאֲלָ֨ה אִשָּׁ֤ה מִשְּׁכֶנְתָּהּ֙ וּמִגָּרַ֣ת בֵּיתָ֔הּ כְּלֵי־כֶ֥סֶף וּכְלֵ֥י זָהָ֖ב וּשְׂמָלֹ֑ת וְשַׂמְתֶּ֗ם עַל־בְּנֵיכֶם֙ וְעַל־בְּנֹ֣תֵיכֶ֔ם וְנִצַּלְתֶּ֖ם אֶת־מִצְרָֽיִם׃

כב וְתִשְׁאַל אִתְּתָא מִשְׁבַּבְתַּהּ וּמִקְּרִיבַת בֵּיתַהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין וּתְשַׁוּוּן עַל בְּנֵיכוֹן וְעַל בְּנָתֵיכוֹן וּתְרוֹקִנּוּן יָת מִצְרָיִם׃

רס"י◄ **וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ** • מֵאוֹתָהּ שֶׁהִיא גָּרָה אִתָּהּ בַּבַּיִת. **וְנִצַּלְתֶּם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: וּתְרוֹקִנּוּן, וְכֵן (שמות יב) "וַיְנַצְּלוּ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

קִבֵּל יוֹסֵף מֵאָבִיו, וּפַעַם שְׁנִיָּה בִּשְׁמוֹ (רמב"ן). וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף לֹא הָיָה נָבִיא, וּמֵהֵיכָן יָדַע שֶׁבְּלָשׁוֹן זֶה נִגְאָלִים, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאָמַר כֵּן בְּשֵׁם אָבִיו. וְזֶהוּ הַפֵּירוּשׁ בְּדִבְרֵי רַשִׁ"י "יַעֲקֹב אָמַר", דְּהַיְנוּ שֶׁאָמַר כֵּן לְיוֹסֵף (גו"א). וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁאָמַר לוֹ כֵּן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ (בראשית מח, כא) "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם".

יוֹסֵף אָמַר: "פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם" - בְּרֵאשִׁית נ, כה.

(אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים – יוּ"ד יְתֵרָה, רֶמֶז לְעֶשֶׂר מַכּוֹת. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּבִדְפוּס רִאשׁוֹן: אֵינוֹ.

נִקְרָה עָלֵינוּ – לְשׁוֹן מִקְרֶה - הִזְדַּמֵּן. שֶׁכֵּיוָן שֶׁדִּבֵּר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם, אָמַר לָהֶם לוֹמַר לוֹ בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מִתְגַּלֶּה לִנְבִיאֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם (משכיל לדוד).

וְכֵן: "וַיִּקָּר אֱלֹהִים" - בַּמִּדְבָּר כג, ד (גַּבֵּי בִלְעָם). אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י שָׁם "לְשׁוֹן עֲרַאי, לְשׁוֹן גְּנַאי, לְשׁוֹן טוּמְאַת קֶרִי, כְּלוֹמַר בְּקוֹשִׁי וּבְבִזָּיוֹן". וּבְוַיִּקְרָא א, א "בִּלְשׁוֹן עֲרַאי וְטוּמְאָה". וְהַיְנוּ שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים בְּתֵיבַת "וַיִּקָּר", וְכָאן מְפָרְשָׁהּ מִלְּשׁוֹן הִזְדַּמֵּן (רא"ם).

"וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה" - בַּמִּדְבָּר כג, טו.

אֱהֵא נִקְרֶה מֵאִתּוֹ - וְלֹא נִקְרָה אֵלָיו, כִּי בִּלְעָם לֹא הָיָה נִקְרָה אֶל ה', אֶלָּא נִקְרָה מֵה' (רא"ם).

הֲלוֹם - כְּלוֹמַר, "כֹּה" בְּמַשְׁמָעוּת כָּאן, וְלֹא בְּמַשְׁמָעוּת "כָּךְ" (רא"ם). וּרְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר שָׁם: "מֵאֵת הָאֱלֹקִים". וְיֵשׁ מִי שֶׁרוֹצֶה לִגְרוֹס גַּם כָּאן בִּמְקוֹם "מֵאִתּוֹ הֲלוֹם", "מֵאֵת הָאֱלֹהִים". תורה יט

(יט) **לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ – אִם אֵין אֲנִי מַרְאֶה לוֹ יָדִי הַחֲזָקָה** - וְזֶה הַפֵּירוּשׁ "וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה", וּכְאִילּוּ כָּתוּב: "וּבְלֹא יָד חֲזָקָה", שֶׁהַבֵּי"ת שֶׁל "בְּיָד" עוֹבֶרֶת לְתֵיבַת "וְלֹא" (באר בשדה).

כְּלוֹמַר, כָּל עוֹד שֶׁאֵין אֲנִי מוֹדִיעוֹ יָדִי הַחֲזָקָה – "לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם .. לַהֲלֹךְ". לֹא יִתֵּן – "לָא יִשְׁבּוֹק" - כְּתַרְגּוּמוֹ. כְּלוֹמַר, לֹא יַנִּיחַ.

כְּמוֹ: "עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיךָ" - בְּרֵאשִׁית כ, ו. וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "לֹא נָתַתִּי לְךָ כֹּחַ".

"וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי" - שָׁם לא, ז.

וְכֻלָּן לְשׁוֹן נְתִינָה הֵם - אַף שֶׁמַּשְׁמָעוּתָן שֶׁלֹּא הִנִּיחָם. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יב, כג.

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים - כִּי לַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה הַבֵּי"ת שֶׁל "בְּיָד חֲזָקָה" (רא"ם).

"וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה", וְלֹא בִּשְׁבִיל - וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַבֵּי"ת שֶׁל "בְּיָד חֲזָקָה" (רא"ם).

שֶׁיָּדוֹ חֲזָקָה, כִּי מֵאָז אֶשְׁלַח "אֶת יָדִי - זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "וְשָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי" הָאָמוּר בַּפָּסוּק הַבָּא.

וְהִכֵּיתִי אֶת מִצְרַיִם וְגוֹ'" - "וְאַחֲרֵי כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם", וְאִילּוּ הָיְתָה יָדוֹ חֲזָקָה לֹא הָיָה מְשַׁלְּחָם גַּם אָז (רא"ם).

וּמְתַרְגְּמִין אוֹתוֹ: "וְלָא מִן קֳדָם דְּחֵילֵיהּ תַּקִּיף" - וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁכֹּחוֹ חָזָק.

מִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַבִּי מְנַחֵם נֶאֱמַר לִי - אַף שֶׁעִיקָּרוֹ שֶׁל הַפֵּירוּשׁ הוּא מֵאוּנְקְלוֹס, הַקֶּשֶׁר שֶׁלּוֹ עִם הַפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה הוּא מִמֶּנּוּ (רא"ם). תורה כ

(כב) **וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ – מֵאוֹתָהּ שֶׁהִיא גָּרָה אִתָּהּ בַּבַּיִת** - מֵהַמִּצְרִית

אֶת מִצְרָיִם", (שם לג) "וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם", וְהַנּוּ"ן בּוֹ יְסוֹד. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּמַחְבֶּרֶת צָדֵ"י עִם (בראשית לא) "וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם", "אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ", וְלֹא יֵאָמְנוּ דְּבָרָיו, כִּי אִם לֹא הָיְתָה הַנּוּ"ן יְסוֹד וְהִיא נְקוּדָה בְּחִירֵ"ק, לֹא תִּהֵא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּלְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן וְנִפְעַלְתֶּם, כְּמוֹ: (דברים כח) "וְנִסַּחְתֶּם מִן הָאֲדָמָה", (ויקרא כו) "וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב", (שם) "וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אוֹיְבֵיכֶם", (יחזקאל כב) "וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ", (ירמיה ז) "וַאֲמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ", לְשׁוֹן נִפְעַלְנוּ, וְכָל נוּ"ן שֶׁהִיא בָּאָה בְּתֵיבָה לִפְרָקִים וְנוֹפֶלֶת מִמֶּנָּה, כְּנוּ"ן שֶׁל נוֹגֵף, נוֹשֵׁא, נוֹתֵן, נוֹשֵׁךְ, כְּשֶׁהִיא מְדַבֶּרֶת לְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם, תִּנָּקֵד בִּשְׁוָ"א בַּחֲטָף, כְּגוֹן: "וּנְשָׂאתֶם אֶת אֲבִיכֶם", (במדבר לב) "וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד", (בראשית יז) "וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם". לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר שֶׁזֹּאת הַנְּקוּדָה בְּחִירֵ"ק מִן הַיְסוֹד הִיא, וִיסוֹד שֵׁם דָּבָר – נְצוּל, וְהוּא מִן הַלְּשׁוֹנוֹת הַכְּבֵדִים, כְּמוֹ: דְּבוּר, כְּפוּר, לְמוּד, כְּשֶׁיְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם יִנָּקֵד בְּחִירֵ"ק, כְּמוֹ: (במדבר כ) "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", (יחזקאל מה) "וְכִפַּרְתֶּם אֶת הַבַּיִת", (דברים יא) "וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם".

ד (א) וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה:

א וַאֲתִיב מֹשֶׁה וַאֲמַר וְהָא לָא יְהֵמְנוּן לִי וְלָא יְקַבְּלוּן מִנִּי אֲרֵי יֵימְרוּן לָא אִתְגְּלֵי לָךְ יְיָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 246)

וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי (ד, א) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי ה' אָמַר לְמֹשֶׁה שֶׁאִם יֹאמַר "פָּקוֹד פָּקַדְתִּי" יִשְׁמְעוּ אֵלָיו, כִּי סִימָן מְסוּר בְּיָדָם שֶׁבְּלְשׁוֹן זֶה יִהְיוּ נִגְאָלִים (רש"י לעיל ג, יח), וּמַדּוּעַ חָשַׁשׁ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁמְעוּ אֵלָיו. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהוּא הָיָה סָבוּר שֶׁמִּצַּד קֹשִׁי הַגָּלוּת וַאֲרִיכוּת הַשִּׁעְבּוּד הָפַךְ הַגָּלוּת לְדָבָר רָגִיל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְגַם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֶת בְּשׂוֹרַת הַגְּאֻלָּה יִתְקַשּׁוּ לִקְלֹט אוֹתָהּ וּלְהַרְגִּישׁ שֶׁאָכֵן הִגִּיעַ זְמַן גְּאֻלָּתָם.

(ב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מַה־זֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה:

ב וַאֲמַר לֵהּ יְיָ מָה דֵּין בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטְרָא:

רש"י◄ **מַזֶּה בְיָדֶךָ** • לְכָךְ נִכְתַּב תֵּיבָה אַחַת, לִדְרֹשׁ: מִזֶּה שֶׁבְּיָדְךָ אַתָּה חַיָּב לִלְקוֹת, שֶׁחָשַׁדְתָּ בִּכְשֵׁרִים. וּפְשׁוּטוֹ, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מוֹדֶה אַתָּה שֶׁזּוֹ שֶׁלְּפָנֶיךָ אֶבֶן הִיא. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ עֵץ.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִית גָּרָה אֶצְלָהּ בַּבַּיִת, אוֹ שֶׁגָּרוֹת יַחַד בְּבַיִת אֶחָד. וְאֵין לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה מֵהַמִּצְרִית הַגָּרָה אֵצֶל הַיִּשְׂרְאֵלִית, כִּי בְּוַדַּאי לֹא הָיוּ לַיִּשְׂרְאֵלִים בָּתִּים לְהַשְׁכִּיר לַאֲדוֹנֵיהֶם הַמִּצְרִים (רא"ם). וּרְאֵה רַשִּׁ"י נְדָרִים כא, סוֹף עַמּוּד ב שֶׁמְּפָרְשׁוֹ מִלְּשׁוֹן שְׁכֵינוּת.

וְנִצַּלְתֶּם – כְּתַרְגּוּמוֹ: "וּתְרוֹקְנוּן" - וּתְרוֹקְנוּ אוֹתָם.

וְכֵן "וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם" - לְקַמָּן יב, לו. וְרוֹקִינוּ (רש"י שם).

"וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם" - לְקַמָּן לג, ו.

וְהַנּוּ"ן בּוֹ יְסוֹד - וְלֹא נוּ"ן שֶׁל נִפְעַל.

וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּמַחְבֶּרֶת צָדֵ"י - וְלֹא בְּמַחְבֶּרֶת נוּ"ן, כִּי לְדַעְתּוֹ הַנּוּ"ן אֵינָהּ מֵהַיְסוֹד.

עִם "וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם" - בְּרֵאשִׁית לא, ט.

"אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ" - שָׁם לא, טז. לְשׁוֹן הִפְרִישׁ (רש"י שם).

וְלֹא יֵאָמְנוּ דְּבָרָיו - כְּלוֹמַר, אֵין דְּבָרָיו נְכוֹנִים.

כִּי אִם לֹא הָיְתָה הַנּוּ"ן יְסוֹד וְהִיא נְקוּדָה בְּחִירֵ"ק, לֹא תִּהֵא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּלְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן וְנִפְעַלְתֶּם - וְזֶה לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר כָּאן, כִּי לְכָל הַדֵּעוֹת "וְנִצַּלְתֶּם" הוּא בִּלְשׁוֹן "וּפְעַלְתֶּם", כִּי הַכַּוָּנָה שֶׁהֵם יְנַצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם וְלֹא שֶׁהֵם יְנָצְּלוּ.

כְּמוֹ: "וְנִסַּחְתֶּם מִן הָאֲדָמָה" - דְּבָרִים כח, סג.

"וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב" - וַיִּקְרָא כו, כה.

"וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם" - שָׁם כו, יז

"וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ" - יְחֶזְקֵאל כב, כא.

"וַאֲמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ" - יִרְמְיָה ז, י.

לְשׁוֹן נִפְעַלְנוּ. וְכָל נוּ"ן שֶׁהִיא בָּאָה בְּתֵיבָה לִפְרָקִים וְנוֹפֶלֶת מִמֶּנָּה, כְּנוּ"ן שֶׁל "נוֹגֵף", "נוֹשֵׁא", "נוֹתֵן", "נוֹשֵׁךְ", כְּשֶׁהִיא מְדַבֶּרֶת לְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם תִּנָּקֵד בַּחֲטָף - וְאִם כֵּן, הָיָה צָרִיךְ לְהִנָּקֵד "וּנְצַלְתֶּם" בִּשְׁוָ"א.

כְּגוֹן: "וּנְשָׂאתֶם אֶת אֲבִיכֶם" - בְּרֵאשִׁית מה, יט.

"וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִّלְעָד" - בַּמִּדְבָּר לב, כט.

"וּנְמַלְתֶּם אֶת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם" - בְּרֵאשִׁית יז, יא. כְּמוֹ וּמַלְתֶּם, וְהַנּוּ"ן בּוֹ יְתֵירָה לִיְסוֹד הַנּוֹפֵל בּוֹ לִפְרָקִים, כְּגוֹן נוּ"ן שֶׁל נוֹשֵׁךְ וְנוּ"ן שֶׁל נוֹשֵׁא (רש"י שם).

לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁזֹּאת הַנְּקֻדָּה בְּחִירֵ"ק מִן הַיְסוֹד הִיא, וִיסוֹד שֵׁם דָּבָר נְצוּל - כְּלוֹמַר, הַיְסוֹד שֶׁל תֵּיבַת "וְנִצַּלְתֶּם" הוּא "נְצוּל", וְהוּא שֵׁם דָּבָר.

וְהוּא מִן הַלְּשׁוֹנוֹת הַכְּבֵדִים, כְּמוֹ: "דְּבוּר", "כְּפוּר", "לְמוּד", כְּשֶׁיְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן וּפְעַלְתֶּם יִנָּקֵד בְּחִירֵ"ק, כְּמוֹ "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע" - בַּמִּדְבָּר כ, ח.

"וְכִפַּרְתֶּם אֶת הַבַּיִת" - יְחֶזְקֵאל מה, כ.

"וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם" - דְּבָרִים יא, יט. תורה א

(ב) **מַזֶּה בְיָדֶךָ – לְכָךְ נִכְתַּב תֵּיבָה אַחַת, לִדְרֹשׁ** - תַּנְחוּמָא סִימָן כג.

"מִזֶּה" שֶׁ"בְּיָדֶךָ" אַתָּה חַיָּב לִלְקוֹת, שֶׁחָשַׁדְתָּ בִּכְשֵׁרִים - שֶׁאָמַרְתָּ "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי", וְהֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי

(ג) וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃

ג וַאֲמַר רְמִיהִי לְאַרְעָא וּרְמָהִי לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוִּי וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָמוֹהִי׃

רש"י◄ **וַיְהִי לְנָחָשׁ** • רָמַז לוֹ שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל יִשְׂרָאֵל (בְּאָמְרוֹ: "לֹא יַאֲמִינוּ לִי"), וְתָפַשׂ אֱמָנוּתוֹ שֶׁל נָחָשׁ.

(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאָחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֵק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃

ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אוֹשֵׁיט יָדָךְ וְאֵחוֹד בְּזַנְבֵּהּ וְאוֹשֵׁיט יְדֵהּ וְאַתְקֵף בֵּהּ וַהֲוָה לְחוּטְרָא בִּידֵהּ׃

רש"י◄ **וַיַּחֲזֵק בּוֹ** • לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא: (בראשית יט) "וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ", (דברים כה) "וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו", (שמואל א יז) "וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ", כָּל לְשׁוֹן חִזּוּק הַדָּבוּק לְבֵי"ת, לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא.

(ה) לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃

ה בְּדִיל דִּיהֵמְנוּן אֲרֵי אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ אֱלָהָא דְּאַבְהַתְהוֹן אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵהּ דְּיִצְחָק וַאלָהֵהּ דְּיַעֲקֹב׃

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃

ו וַאֲמַר יְיָ לֵהּ עוֹד אָעִיל כְּעַן יָדָךְ בְּעִטְפָּךְ וְאָעִיל יְדֵהּ בְּעִטְפֵּהּ וְאַפְּקַהּ וְהָא יְדֵהּ חַוְרָא כְּתַלְגָּא׃

רש"י◄ **מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג** • דֶּרֶךְ צָרַעַת לִהְיוֹת לְבָנָה: "וְאִם בַּהֶרֶת לְבָנָה הִיא", אַף בְּאוֹת זֶה רָמַז לוֹ שֶׁלָּשׁוֹן הָרַע סִפֵּר, בְּאָמְרוֹ: "לֹא יַאֲמִינוּ לִי". לְפִיכָךְ הִלְקָהוּ בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקְתָה מִרְיָם עַל לָשׁוֹן הָרַע.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

מַאֲמִינִים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר "וַיַּאֲמֵן הָעָם" (תנחומא שם). בְּבֵיאוּר דִּבְרֵי רַשִׁ"י אֵלּוּ רַבּוּ הַפֵּירוּשִׁים, וּלְהַלָּן שְׁנַיִם מֵהֶם: א) "מִזֶּה שֶׁבְּיָדְךָ", כְּלוֹמַר, מֵהַחֵטְא שֶׁבְּיָדְךָ, מִמַּה שֶׁדִּבַּרְתָּ עַכְשָׁיו אַתָּה צָרִיךְ לִלְקוֹת, וּמֹשֶׁה לֹא הֵבִין וְסָבַר מִמַּה שֶׁאוֹחֵז בְּיָדוֹ, וְאָמַר לוֹ: מַטֶּה יֵשׁ בְּיָדִי, וְלָמָּה אֶלְקֶה? וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה, וְנֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ, לִרְמוֹז לוֹ שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרָע כַּנָּחָשׁ (כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ"י), וְלָכֵן יֵשׁ לוֹ לִלְקוֹת בְּגוּפוֹ (בְּצָרַעַת, כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ"י). ב) מֵהַמַּטֶּה שֶׁבְּיָדְךָ אַתָּה תִּלְקֶה, בִּגְלַל שֶׁחָשַׁדְתָּ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַאֲמִינוּ, עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וְסוֹפוֹ לֹא לְהַאֲמִין בְּמֵי מְרִיבָה, עַל יְדֵי שֶׁיִּכֶּה בְּמַטֵּהוּ עַל הַסֶּלַע בִּמְקוֹם לְדַבֵּר בּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַעֲנִישוֹ עַל כָּךְ שֶׁלֹּא יַכְנִיסוֹ לָאָרֶץ, בְּאָמְרוֹ לוֹ "יַעַן **לֹא הֶאֱמַנְתֶּם** בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי" (באר בשדה). וּלְפֵירוּשׁ זֶה מַה שֶׁלָּקָה בְּצָרַעַת זֶהוּ מִצַּד עִנְיָן אַחֵר, עַל שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרָע.

וּפְשׁוּטוֹ - אֵין זֶה כְּנֶגֶד הַדִּרְשׁ [לָמָּה נִכְתַּב "מִזֶּה" בְּתֵיבָה אַחַת], אֶלָּא לָמָּה שְׁאָלוֹ "מַה זֶּה בְּיָדְךָ", וְכִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יֵּשׁ בְּיָדוֹ (רא"ם ולבוש). אַךְ לְפִי פֵּירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ מְבוֹאָרֶת גַּם שְׁאֵלָה זוֹ, וְלָכֵן הֵבִיא תְּחִילָּה אֶת פֵּירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ (משכיל לדוד). וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה לֹא הֵבִיא רַשִׁ"י אֶת פֵּירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ אֶלָּא בְּעִיקָּר בִּשְׁבִיל לְתָרֵץ שְׁאֵלָה זוֹ, וְלֹא רַק לָמָּה נִכְתַּב תֵּיבָה אַחַת.

כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מוֹרֶה אַתָּה שֶׁיּוֹ שֶׁלְּפָנֶיךָ אֵבֶן הִיא? אוֹמֵר לוֹ: הֵן, אָמַר לוֹ: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ עֵץ - אַף כָּאן כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר לוֹ: אַתָּה רוֹאֶה מַה בְּיָדְךָ, שֶׁזֶּהוּ מַטֶּה, אֲנִי הוֹפֵךְ אוֹתוֹ לְנָחָשׁ. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י דְּבָרִים ד, לד: "בְּאוֹתוֹת – בְּסִימָנִין, לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן מַה זֶּה בְּיָדְךָ". וּבְרַשִׁ"י שָׁם ז, יט: "וְהָאוֹתוֹת – כְּגוֹן וַיְהִי לְנָחָשׁ". תורה ג

(ג) **וַיְהִי לְנָחָשׁ – רָמַז לוֹ, שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרָע עַל יִשְׂרָאֵל (בְּאָמְרוֹ** - פָּסוּק א. **"לֹא יַאֲמִינוּ לִי")**, – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רְאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קָטַע זֶה. **וְתָפַשׂ אֱמָנוּתוֹ שֶׁל נָחָשׁ** - שֶׁהָיָה הָרִאשׁוֹן שֶׁדִּבֵּר לָשׁוֹן הָרָע, בְּאָמְרוֹ עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (בראשית ג, ה) "כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹקִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וגו'" (תנחומא שם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר כא, ו שֶׁהַנָּחָשׁ לָקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה. תורה ד

(ד) **וַיַּחֲזֵק בּוֹ – לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא** - וְלֹא לְשׁוֹן חוֹזֶק, שֶׁמֹּשֶׁה הִתְחַזֵּק לְאֲחוֹז בִּזְנַב הַנָּחָשׁ. הוּצְרַךְ רַשִׁ"י לְפָרְשׁוֹ כָּאן, אַף שֶׁלְּשׁוֹן זֶה הוּבָא כְּבָר לְפָנֵי כֵן (בבראשית יט, טז), וְשָׁם אֵין רַשִׁ"י מְפָרְשׁוֹ, מִשּׁוּם שֶׁכָּאן אָמַר לוֹ תְּחִילָּה "וְאֲחוֹז בִּזְנָבוֹ", וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר "וַיַּחֲזֵק בּוֹ", וְלָכֵן הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁ"וַיַּחֲזֵק בּוֹ" פֵּירוּשׁוֹ שֶׁאָחַז בּוֹ. וְכֵן פֵּירַשׁ רַשִׁ"י בְּמִשְׁלֵי ג, ח. שָׁם ד, יג. אִיּוֹב ב, ג. אָבָל רְאֵה רַשִׁ"י יְשַׁעְיָה מא, ט שֶׁהוּא לְשׁוֹן לְקִיחָה. וְכֵן פֵּירַשׁ בִּירְמְיָה מא, ט.

וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא: "וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ" - בְּרֵאשִׁית יט, טז. **"וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו"** - דְּבָרִים כה, יא. **"וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ"** - שְׁמוּאֵל א יז, לה. **כָּל לְשׁוֹן חִזּוּק הַדָּבוּק לְבֵי"ת, לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא** - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן ט, ב. וְלִפְעָמִים מְצִינוּ כֵּן גַּם כְּשֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לְבֵי"ת – רְאֵה רַשִׁ"י יְחֶזְקֵאל ל, כה. תורה ה

(ו) **מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג – דֶּרֶךְ צָרַעַת לִהְיוֹת לְבָנָה** - וְזֶהוּ "כַּשָּׁלֶג", שֶׁהָיְתָה

(ז) וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ:

ז וַאֲמַר אַתֵּיב יְדָךְ לְעִטְפָּךְ וַאֲתֵיב יְדֵהּ לְעִטְפֵּהּ וְאַפְקַהּ מֵעִטְפֵּהּ וְהָא תָּבַת הֲוַת כְּבִשְׂרֵהּ:

רש"י◄ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה וְגוֹ' • מִכָּאן שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְמַהֶרֶת לָבֹא מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת, שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה לֹא נֶאֱמַר: "מֵחֵיקוֹ" (שמות רבה)◆

(ח) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן:

ח וְיִהֵי אִם לָא יְהֵמְנוּן לָךְ וְלָא יְקַבְּלוּן לְקַל אָתָא קַדְמָאָה וְיֵהֵמְנוּן לְקַל אָתָא בַּתְרָאָה:

רש"י◄ וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן • מִשֶּׁתֹּאמַר לָהֶם: בִּשְׁבִילְכֶם לָקִיתִי עַל שֶׁסִּפַּרְתִּי עֲלֵיכֶם לָשׁוֹן הָרַע, יַאֲמִינוּ לְךָ. שֶׁכְּבָר לַמְּדוּ בְּכָךְ, שֶׁהַמּוַדְּוִגִּין לְהָרַע לָהֶם לוֹקִים בִּנְגָעִים, כְּגוֹן: פַּרְעֹה וַאֲבִימֶלֶךְ בִּשְׁבִיל שָׂרָה◆

(ט) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת:

ט וִיהֵי אִם לָא יְהֵמְנוּן אַף לְתָרֵין אָתַיָּא הָאִלֵּין וְלָא יְקַבְּלוּן מִנָּךְ וְתִסַּב מִמַּיָּא דִּבְנַהֲרָא וְתֵשׁוֹד לְיַבֶּשְׁתָּא וִיהוֹן מַיָּא דִּי תִסַּב מִן נַהֲרָא וִיהוֹן לִדְמָא בְּיַבֶּשְׁתָּא:

רש"י◄ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר • רָמַז לָהֶם שֶׁבְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה נִפְרָע מֵאֱלֹהוּתָם (פֵּרוּשׁ: כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לְבָנָה כַּשֶּׁלֶג, וְלֹא שֶׁהָיְתָה מְצוֹרַעַת כְּמוֹ שֶׁהַשֶּׁלֶג מְצוֹרָע (נפש הגר).

"אִם כַּהֶרֶת לְבָנָה הִיא" - וַיִּקְרָא יג, ד.

אַף בְּאוֹת זֶה רָמַז שֶׁלְּשׁוֹן הָרָע סִפֵּר בְּאָמְרוֹ - פְּסוּק א

"לֹא יַאֲמִינוּ לִי" - פְּסוּק א.

לְפִיכָךְ הִלְקָהוּ בְּצָרַעַת - וּרְאֵה רַשִּׁ"י בַּמִּדְבָּר יז, ה וּבַבִּיאוּר שָׁם.

כְּמוֹ שֶׁלָּקְתָה מִרְיָם עַל לְשׁוֹן הָרָע - בַּמִּדְבָּר יב, י. וּבְרַשִּׁ"י שָׁם פָּסוּק א. וּרְאֵה גַּם רַשִּׁ"י דְּבָרִים כד, ט: "אִם בָּאתָ לְהַזְהֵר שֶׁלֹּא תִּלְקֶה בְּצָרַעַת, אַל תִּסְפֹּר לָשׁוֹן הָרָע. זְכוֹר הֶעָשׂוּי לְמִרְיָם, שֶׁדִּבְּרָה בְּאָחִיהָ וְלָקְתָה בִּנְגָעִים". וּרְאֵה גַּם רַשִּׁ"י וַיִּקְרָא יד, ד: "שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִים עַל לָשׁוֹן הָרָע". תורה ז

(ז) **וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ – מִכָּאן שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְמַהֶרֶת לָבֹא מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת, שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה לֹא נֶאֱמַר "מֵחֵיקוֹ"** - וְהַיְנוּ שֶׁכָּאן כְּבָר "מֵחֵיקוֹ .. שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בָּרִאשׁוֹנָה לָקָה בְּצָרַעַת רַק אַחֲרֵי שֶׁהוֹצִיאָהּ מֵחֵיקוֹ. וּרְאֵה גַּם רַשִּׁ"י שַׁבָּת צז, א: "וַיּוֹצִיאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ – אַחַר הַיְצִיאָה מְצוֹרַעַת כַּשֶּׁלֶג, וּבְמִדָּה טוֹבָה כְּתִיב: מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה שָׁבָה". תורה ח

(ח) **וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן – מִשֶּׁתֹּאמַר לָהֶם** - וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "לְקוֹל הָאוֹת", שֶׁמִּלְּבַד עֲשִׂיַּת הָאוֹת הָיְתָה **גַּם** אֲמִירָה בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין כַּוָּנַת רַשִּׁ"י לוֹמַר שֶׁמֹּשֶׁה לֹא עָשָׂה הָאוֹתוֹת לְעֵינֵי הָעָם אֶלָּא רַק סִיפֵּר לָהֶם עַל כָּךְ (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַשֵּׁם"ח), שֶׁהֲרֵי מְפוֹרָשׁ לְקַמָּן בְּפָסוּק ל: "וַיַּעַשׂ הָאוֹתוֹת לְעֵינֵי הָעָם".

בִּשְׁבִילְכֶם לָקִיתִי עַל שֶׁסִּפַּרְתִּי עֲלֵיכֶם לָשׁוֹן הָרָע – יַאֲמִינוּ לְךָ, שֶׁכְּבָר לָמְדוּ בְּכָךְ, שֶׁהַמּוַדְּוִגִּין לְהָרַע לָהֶם לוֹקִים בִּנְגָעִים - לָאו דַּוְקָא צָרַעַת, אֶלָּא כָּל מִינֵי מַכּוֹת מְשׁוּנּוֹת נִקְרָאִים "נְגָעִים". וְכָאָמוּר לְקַמָּן (יא, א): "עוֹד נָגַע אֶחָד אָבִיא עַל פַּרְעֹה וגו'".

כְּגוֹן פַּרְעֹה - רְאֵה בְּרֵאשִׁית יב, יז: "וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדוֹלִים וגו'".

וַאֲבִימֶלֶךְ - רְאֵה שָׁם כ, יח: "כִּי עָצֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ וגו'". אַף שָׁם לֹא נִזְכַּר לְשׁוֹן "נְגָעִים".

בִּשְׁבִיל שָׂרָה - כִּי אִם לֹא כֵּן, לָמָּה יַאֲמִינוּ לְאוֹת הָאַחֲרוֹן יוֹתֵר מֵהָאוֹת הָרִאשׁוֹן (רא"ם). תורה ט

(ט) **וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר – רָמַז לָהֶם שֶׁבְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה נִפְרָע מֵאֱלֹהוּתָם** - בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים זֶה, וְכֵן בִּמְפָרְשֵׁי רַשִּׁ"י לֹא עָמְדוּ עָלָיו. וּבְכַמָּה דְּפוּסִים מוּבָא בְּשֵׁם רַשִּׁ"י יָשָׁן הוֹסָפָה זוֹ עַל דִּבְרֵי רַשִּׁ"י שֶׁבְּפָנִים: "פֵּירוּשׁ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מִן הָאוּמּוֹת נִפְרָע מֵאֱלֹהוּתָם תְּחִילָּה, שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים לַגִּילּוּט הַמַּחֲזֶה אוֹתָם, וַהֲפָכָם לְדָם". וּבְבֵיאוּר דִּבְרֵי רַשִּׁ"י שֶׁבְּפָנִים יֵשׁ לוֹמַר כָּךְ: שְׁתֵּי הָאוֹתוֹת שֶׁל הַנָּחָשׁ וְהַצָּרַעַת לֹא הָיוּ מַכּוֹת לְמִצְרַיִם אֶלָּא "אוֹתוֹת" לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּאֲמִינוּ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "וְהָיָה אִם לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאוֹתוֹת וגו' וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וגו'", שֶׁמִּלְּשׁוֹן זֶה מַשְׁמַע שֶׁהֲפִיכַת הַיְאוֹר לְדָם אֵין זוֹ אוֹת רַק לְמַעַן שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל יַאֲמִינוּ, אֶלָּא זוֹ הַתְחָלַת הַמַּכּוֹת עַל מִצְרַיִם, וּבְכָךְ רָמַז לָהֶם, אַף שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם בְּפֵירוּשׁ, שֶׁהֲפִיכַת הַיְאוֹר לְדָם הִיא מַכָּה רִאשׁוֹנָה בְּסִדְרַת הַמַּכּוֹת, וְהַמַּכָּה הִיא לְמֵימֵי הַיְאוֹר,

נִפְרָע מִן הָאֻמּוֹת, נִפְרָע מֵאֱלֹהוּתָם תְּחִלָּה, שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים לַנִּילוּס הַמְחַיֶּה אוֹתָם, וַהֲפָכָם לְדָם. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). **וְהָיוּ הַמַּיִם וְגוֹ'** • וְהָיוּ וְהָיוּ שְׁתֵּי פְּעָמִים. נִרְאֶה בְּעֵינַי, אִלּוּ נֶאֱמַר: וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיְאֹר לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁבְּיָדוֹ הֵם נֶהֱפָכִים לְדָם, וְאָז כְּשֶׁיֵּרְדוּ לָאָרֶץ יִהְיוּ בַּהֲוָיָתָן, אֲבָל עַכְשָׁו מְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ דָּם עַד שֶׁיִּהְיוּ בַּיַּבָּשֶׁת.

(י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהֹוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי:

יוַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ בְּבָעוּ יְיָ לָא גְבַר דְּמִלּוּל אֲנָא אַף מִתְּמַלִּי אַף מִדְּקָמוֹהִי אַף מֵעִדַּן דְּמַלֶּלְתָּא עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי יַקִּיר מַמְלָל וְעַמִּיק לִישָׁן אֲנָא:

רש"י◄ **גַּם מִתְּמוֹל וְגוֹ'** • לָמַדְנוּ שֶׁכָּל שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְפַתֶּה אֶת מֹשֶׁה בַּסְּנֶה לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ: מִתְּמוֹל, שִׁלְשֹׁם, מֵאָז דַּבֶּרְךָ – הֲרֵי שְׁלֹשָׁה, וּשְׁלֹשָׁה גַּמִּין, רִבּוּיִין הֵם, הֲרֵי שִׁשָּׁה, וְהוּא הָיָה עוֹמֵד בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּשֶׁאָמַר לוֹ זֹאת עוֹד: "שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח", עַד שֶׁחָרָה בּוֹ וְקִבֵּל עָלָיו (שמות רבה). וְכָל זֶה, שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לִטֹּל גְּדֻלָּה עַל אַהֲרֹן אָחִיו, שֶׁהָיָה גָּדוֹל הֵימֶנּוּ וְנָבִיא הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי וְגוֹ'. וְעוֹד נֶאֱמַר לְעֵלִי הַכֹּהֵן) (שמואל א ב) "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם", הוּא אַהֲרֹן. וְכֵן: (יחזקאל כ) "וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ'", "וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ". וְאוֹתָהּ נְבוּאָה, לְאַהֲרֹן נֶאֶמְרָה. **כְּבַד פֶּה** • בִּכְבֵדוּת אֲנִי מְדַבֵּר. וּבִלְשׁוֹן לַעַ"ז בלב"ו.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שֶׁכֵּן הִדְגִּישׁ בִּדְבָרָיו "וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאוֹר", שֶׁבָּזֶה רָמַז שֶׁבְּכָךְ הוּא נִפְרָע תְּחִילָּה מֵאֱלֹהֵיהֶם, שֶׁעוֹבְדִים לַנִּילוּס. וּמִמֵּילָא אַחֲרֵי מַכָּה זוֹ וַדַּאי יַאֲמִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן ז, יז: "וּמִצְרַיִם עוֹבְדִים לַנִּילוּס, לְפִיכָךְ הִלְקָה אֶת יִרְאָתָם וְאַחַר־כָּךְ הִלְקָה אוֹתָם".

וְהָיוּ הַמַּיִם וְגוֹ' – "וְהָיוּ" "וְהָיוּ" **שְׁנֵי פְּעָמִים** - אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י נְחֶמְיָה ד, ז שֶׁכֵּן הוּא דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לִכְפּוֹל. וְכֵן כָּתַב רַשִׁ"י לְקַמָּן טו, ו, אַךְ שָׁם לֹא הֵבִיא דּוּגְמָא מִפָּסוּק זֶה.

נִרְאֶה בְּעֵינַי: אִלּוּ נֶאֱמַר "וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיְאוֹר לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁבְּיָדוֹ הֵם נֶהְפָּכִים לְדָם, [וְאַף] - כֵּן הִיא הַגִּירְסָא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן, וְכֵן הִיא גִּירְסַת הָרְאֵ"ם. אַךְ בַּדְּפוּסִים הַנְּפוֹצִים הַגִּירְסָא: "וְאָז", וְאֵין לוֹ הֲבָנָה. וּבְ"דִבְרֵי דָוִד" גּוֹרֵס "וְאִילּוּ".

כְּשֶׁיֵּרְדוּ לָאָרֶץ יִהְיוּ בַּהֲוָיָתָן - כְּלוֹמַר, יִשָּׁאֲרוּ דָּם. וּלְפִי גִּירְסָא שֶׁל "וְאִילּוּ", הַפֵּירוּשׁ שֶׁיַּחְזְרוּ לִהְיוֹת בַּהֲוָיָתָם הַטִּבְעִית שֶׁהִיא מַיִם (דברי דוד).

אֲבָל עַכְשָׁו - שֶׁכּוֹתֵב "וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת".

מְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ דָּם עַד שֶׁיִּהְיוּ "בַּיַּבָּשֶׁת" - וְזֶה מַגְדִּיל הַנֵּס, שֶׁאַף שֶׁבְּיָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ מַיִם, נֶהֶפְכוּ בַּיַּבָּשָׁה לְדָם (לבוש). תורה י

(י) **גַּם מִתְּמוֹל וְגוֹ'** – **לָמַדְנוּ שֶׁכָּל שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְפַתֶּה אֶת מֹשֶׁה בַּסְּנֶה לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ: "מִתְּמוֹל", "שִׁלְשֹׁם", "מֵאָז דַּבֶּרְךָ", הֲרֵי שְׁלֹשָׁה, וּשְׁלֹשָׁה "גַּמִּ"ין רִבּוּיִין הֵם, הֲרֵי שִׁשָּׁה, וְהוּא הָיָה עוֹמֵד בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּשֶׁאָמַר לוֹ זֹאת עוֹד: "שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח"** - לְקַמָּן פָּסוּק יג.

עַד שֶׁחָרָה בּוֹ - לְקַמָּן פָּסוּק יד.

וְקִבֵּל עָלָיו. וְכָל זֶה, שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לִטֹּל גְּדֻלָּה עַל אַהֲרֹן אָחִיו - רְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן פָּסוּק יד שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה סָבוּר שֶׁאַהֲרֹן יַקְפִּיד עָלָיו אִם יַעֲלֶה לִגְדוּלָּה.

שֶׁהָיָה גָּדוֹל הֵימֶנּוּ - בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים.

וְנָבִיא הָיָה - לִפְנֵי מֹשֶׁה.

שֶׁנֶּאֱמַר ("הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי" - "יָדַעְתִּי כִּי דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא" (לקמן שם).

וְעוֹד נֶאֱמַר לְעֵלִי הַכֹּהֵן): – שְׁמוּאֵל א ב, כז. בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קֶטַע זֶה.

"הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי - יֵשׁ תְּמִיהוֹת שֶׁהֵן קַיָּמוֹת, כְּמוֹ "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי" (רש"י בראשית יז, יז. ישעיה כז, ז), כְּלוֹמַר, הַיְדַעְתֶּם כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת וְהַגְּדֻלָּה הַזֹּאת נָתַתִּי לְאַהֲרֹן (רש"י ש"א שם).

אֶל בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם", הוּא אַהֲרֹן - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י שָׁם: "מִכָּאן שֶׁנִּתְנַבֵּא אַהֲרֹן בְּמִצְרַיִם".

וְכֵן בִּיחֶזְקֵאל - כ, ה־ז.

"וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ', וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ", וְאוֹתָהּ נְבוּאָה לְאַהֲרֹן נֶאֶמְרָה - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י יְחֶזְקֵאל שָׁם: "אַהֲרֹן נִיבָּא לָהֶם נְבוּאָה זוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מֹשֶׁה בַּסְּנֶה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵלִי הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם וגו'". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שְׁמוּאֵל שָׁם. וְכֵן בְּרַשִׁ"י שַׁבָּת שָׁם. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י מִשְׁלֵי י, יב שֶׁבְּפָסוּק זֶה "יְחֶזְקֵאל הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל עֲבֵירוֹת מִצְרַיִם".

כְּבַד פֶּה – בִּכְבֵדוּת אֲנִי מְדַבֵּר - שֶׁהַפֶּה מוֹרֶה עַל הַדִּבּוּר, וּכְאִילּוּ אָמַר: כְּבַד דִּבּוּר, כִּי לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהַפֶּה עַצְמוֹ נָע בִּכְבֵידוּת. אֲבָל "כְּבַד לָשׁוֹן" הוּא כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁהַלָּשׁוֹן מִתְנַעְנַעַת בִּכְבֵידוּת (רא"ם).

וּבִלְשׁוֹן לַעַז: balbe, **בלב"א** - עִלֵּג, מְגַמְגֵּם. תורה יא

(יא) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה:**

יא **וַאֲמַר יְיָ לֵהּ מָן שַׁוִי פּוּמָא לַאֲנָשָׁא אוֹ מָן שַׁוִי אִלְמָא אוֹ חֵרְשָׁא אוֹ פִּקְחָא אוֹ עַוִּירָא הֲלָא אֲנָא יְיָ:**

רש"י◄ **מִי שָׂם פֶּה וְגוֹ'** • מִי לִמֶּדְךָ לְדַבֵּר כְּשֶׁהָיִיתָ נִדּוֹן לִפְנֵי פַּרְעֹה עַל הַמִּצְרִי?. **אוֹ מִי יָשׂוּם אִלֵּם** • (תנחומא) מִי עָשָׂה פַּרְעֹה אִלֵּם, שֶׁלֹּא נִתְאַמֵּץ בְּמִצְוַת הֲרִיגָתְךָ, וְאֶת מִשְׁרָתָיו חֵרְשִׁים, שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּצַוּוֹתוֹ עָלֶיךָ? (שבת קמ) וְלָאִסְפַּקְלָטוֹרִין הַהוֹרְגִים, מִי עַשָּׂאָם עִוְרִים, שֶׁלֹּא רָאוּ כְּשֶׁבָּרַחְתָּ מִן הַבִּימָה וְנִמְלַטְתָּ?. **הֲלֹא אָנֹכִי** • שֶׁשִּׁמְּי ה' עָשִׂיתִי כָּל זֹאת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ שמות, כ"ג טבת, מבה"ח שבט, ה'תשי"ט)

מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם, בְּלָמֶ"ד קְמוּצָה, הֲרֵי זֶה כְּמוֹ הָאָדָם, בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, כַּמְבוֹאָר בְּ'תּוֹרָה אוֹר' שֶׁרוֹמֵז עַל הָאָדָם הַיָּדוּעַ, דְּהַיְנוּ אָדָם הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם.

מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי יָשׂוּם אִלֵּם גו'. דְּהִנֵּה, כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה אֶת תֹּקֶף קְלִיפַּת מִצְרַיִם, שֶׁאַל ב' שְׁאֵלוֹת. הָא', אֵיךְ יָכוֹל לִהְיוֹת הַגִּלּוּי דַּאֲצִילוּת בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהֲרֵי זוֹ יְרִידָה כוּ'. וְהַב', הֲרֵי קְלִיפַּת מִצְרַיִם הִיא בְּתָקְפָּהּ לִמְנֹעַ וּלְעַכֵּב כוּ'. וְעַל זֶה עָנָה לוֹ הַקָּבָּ"ה ב' תְּשׁוּבוֹת. הַמַּעֲנֶה עַל שְׁאֵלָה הָא' הוּא, מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם גו' הֲלֹא אָנֹכִי הֲוָיָ', דְּשֹׁרֶשׁ הַגִּלּוּי לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הוּא מִבְּחִינַת כֶּתֶר עֶלְיוֹן כוּ'. וְהַמַּעֲנֶה עַל שְׁאֵלָה הַב' הוּא, מִי יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ גו' אוֹ עִוֵּר, שֶׁבְּכֹחוֹ יִתְבָּרֵךְ לִפְעֹל שְׁבִירַת הַקְּלִיפּוֹת. וּמַה שֶּׁכָּתוּב אוֹ פִּקֵּחַ, קָאֵי עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּפֵרוּשׁ הַמִּדְרָשׁ מִי עָשָׂה עַצְמָךְ פִּקֵּחַ שֶׁתִּבְרַח מִפַּרְעֹה. דְּהִנֵּה, עַל־יְדֵי מֹשֶׁה הָיָה אַחַר־כָּךְ הַגִּלּוּי דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁאָז נִתְרַפֵּא, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁעִקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הוּא שֶׁהַמְשִׁיךְ תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ עִיקַּר עִנְיָנוֹ, לָכֵן הָיָה בּוֹ אָז בְּחִינַת הַדִּבּוּר בַּפֶּה, שֶׁהַמְשִׁיךְ גִּילּוּי אֱלֹקוּת לְמַטָּה בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, אֲבָל קֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה עֲדַיִן כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן, אֶלָּא שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ כְּבַד פֶּה כוּ', הִנֵּה כַּאֲשֶׁר

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יא) **מִי שָׂם פֶּה וְגוֹ'** – **מִי לִמֶּדְךָ לְדַבֵּר כְּשֶׁהָיִיתָ נִדּוֹן לִפְנֵי פַּרְעֹה עַל הַמִּצְרִי** - עַל אַף הֱיוֹתְךָ "כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן" (באר בשדה). וּלְפִי זֶה "לָאָדָם" פֵּירוּשׁוֹ: לְךָ שֶׁאַתָּה אָדָם, וְלֹא לְמִין הָאָדָם (רא"ם).

אוֹ מִי יָשׂוּם אִלֵּם – "מִי" עָשָׂה פַּרְעֹה "אִלֵּם" שֶׁלֹּא נִתְאַמֵּץ בְּמִצְוַת הֲרִיגָתְךָ, וְאֶת מִשְׁרָתָיו חֵרְשִׁים - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "אוֹ חֵרֵשׁ".

שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּצַוּוֹתוֹ עָלֶיךָ, וְלָאִסְפַּקְלָטוֹרִין הַהוֹרְגִים - וּרְאֵה רַשִׁ"י לְעֵיל ב, יד: "מְסָרוֹ לַקּוּסְטִינַר וְלֹא שָׁלְטָה בּוֹ הַחֶרֶב". וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כָּתַב לְקַמָּן יח, ד: "וּבִקֵּשׁ לַהֲרוֹג אֶת מֹשֶׁה, נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ". אֲבָל רַשִׁ"י כָּאן אֵינוֹ מַזְכִּיר פְּרָט זֶה, וְאֶפְשָׁר שֶׁהֵם מִדְּרָשׁוֹת חֲלוּקוֹת. וְיָדוּעַ שֶׁרַשִׁ"י מְפָרֵשׁ הַכְּתוּבִים בְּכָל מָקוֹם בְּהֶתְאֵם לִפְשַׁט הַכָּתוּב בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְכֵיוָן שֶׁמִּפְסוּק זֶה אֵין שׁוּם הֶכְרֵחַ שֶׁאָכֵן נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ, לֹא כְּתָבוֹ כָּאן.

מִי עַשָּׂאָם עִוְרִים - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "אוֹ עִוֵּר".

שֶׁלֹּא רָאוּ כְּשֶׁבָּרַחְתָּ מִן הַבִּימָה וְנִמְלַטְתָּ - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "אוֹ פִּקֵּחַ", שֶׁזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה בָּרַח וְנִמְלַט הוּא מִצַּד הַפִּקְחוּת שֶׁשָּׂם בּוֹ ה' (דברי דוד). וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַה שֶּׁנִּכְתַּב "אוֹ פִּקֵּחַ" לְפָנֵי "אוֹ עִוֵּר", כִּי הַכָּתוּב נִכְתַּב לְפִי סֵדֶר הַמְּאוֹרָעוֹת, שֶׁמֹּשֶׁה בָּרַח, וְהֵם לֹא רָאוּ בִּבְרִיחָתוֹ (ע"פ משכיל לדוד). וְכָתַב הַ"גּוּר אַרְיֵה", שֶׁכָּל הַנִּיסִּים הָאֵלּוּ הָיוּ מְלוּבָּשִׁים בְּטֶבַע, מִשּׁוּם שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה נֵס מֵעַל הַטֶּבַע לְחִינָּם, אֶלָּא מִקְּרֵב הַנֵּס אֶל הַטֶּבַע עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר, וְלָכֵן הוּזְקַק מֹשֶׁה לְכָל אֶחָד מֵהַנִּיסִּים הַנִּזְכָּרִים כָּאן, כִּי לוּלֵא זֶה הָיָה נֵס הַהַצָּלָה יוֹצֵא מִגֶּדֶר הַטֶּבַע לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הוּזְקַק מֹשֶׁה תְּחִילָּה לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ דִּבְרֵי סַנֵּגוֹרְיָא לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה קְצָת נֵס שֶׁהַדְּבָרִים פָּעֲלוּ אֵצֶל פַּרְעֹה, וְאַף שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, אֲבָל לֹא הִתְאַמֵּץ בָּזֶה, וְלָכֵן הַמְשָׁרְתִים לֹא שָׁמְעוּ שֶׁהַמֶּלֶךְ צִיּוָּה לְהָרְגוֹ, אֶלָּא רַק שֶׁדִּינוֹ לַהֲרִיגָה, וְלָכֵן לֹא הִזְדָּרְזוּ לְהָרְגוֹ מִיָּד, וּמִשּׁוּם כָּךְ גַּם לֹא שָׁמְרוּ עָלָיו כָּל כָּךְ, וּמֹשֶׁה נִיצַּל אֶת הַהִזְדַּמְּנוּת וּבָרַח מֵהֶם בְּלִי שֶׁיַּבְחִינוּ בְּכָךְ. וְהָרְאֵ"ם כָּתַב שֶׁסֵּדֶר הַדְּבָרִים הָיָה כָּךְ: כְּשֶׁבָּרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה, אָמַר פַּרְעֹה לִרְדּוֹף אַחֲרָיו וּלְתָפְסוֹ, אַף מְשָׁרְתָיו נַעֲשׂוּ חֵרְשִׁים וְלֹא שָׁמְעוּ דְּבָרָיו וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה, וּכְשֶׁרָאָה פַּרְעֹה שֶׁלֹּא תְּפָסוּהוּ חָשַׁב שֶׁרָדְפוּ אַחֲרָיו וְלֹא מְצָאוּהוּ, וְלֹא נִתְאַמֵּץ פַּרְעֹה לִשְׁלוֹחַ עוֹד שְׁלִיחִים כְּדֵי לִתְפּוֹס אֶת מֹשֶׁה בְּהֶכְרֵחַ וּלְהָרְגוֹ, אֶלָּא שָׁתַק וְהָלַךְ לוֹ.

הֲלֹא אָנֹכִי – שֶׁשִּׁמִּי "ה'" עָשִׂיתִי כָּל זֹאת. - וְלֹא שֶׁעַצְמוּתוֹ ה', שֶׁהֲרֵי כָּתוּב (לקמן ו, ג) "וּשְׁמִי ה'". וְדַיֵּק לִכְתּוֹב "שֶׁשִּׁמִּי ה'", וְלֹא "שְׁמִי ה'", כִּי לֹא בָּא לְהוֹדִיעַ כָּאן שֶׁשְּׁמוֹ ה', אֶלָּא מִי עָשָׂה כָּל זֶה (רא"ם), וְהוּא שֵׁם הֲוָיָ"ה, עַל שֵׁם שֶׁמְּהַוֶּה אֶת כָּל הַהֲוָיוֹת (באר בשדה). תורה יב

הָצְרָכָה לִהְיוֹת יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁתְּחִלָּתָהּ הָיְתָה בִּשְׁעַת בְּרִיחַת מֹשֶׁה מִפַּרְעֹה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יוּכַל לִהְיוֹת גִּלּוּי מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כַּנַּ"ל, אֲבָל עֲדַיִן לֹא נִתְרַפֵּא עַד מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁאָז הָיָה אֲצִלוּ בְּחִינַת הַפֶּה דְּמַלְכוּת לְהַמְשִׁיךְ לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה, כְּמַאֲמַר וְעַל תּוֹרָתְךָ בַּאֲצִילוּת שֶׁלְּמַדְתָּנוּ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַד לְמַטָּה מַטָּה. וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁהָיָה בִּגְאֻלַּת מִצְרַיִם, כָּךְ יִהְיֶה גַּם בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, שֶׁהֲרֵי גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן, שֶׁעַל־יָדוֹ יִהְיֶה גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה עַד לְמַטָּה, וְכַיָּדוּעַ שֶׁבִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה לֹא נִתְגַּלָּה כִּי־אִם גַּלְיָא דְּתוֹרָה, וּלְעָתִיד יִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תּוֹרָה, וְהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה שֶׁתִּתְגַּלֶּה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, גּוֹאֵל אַחֲרוֹן, וְהַגִּלּוּי יִהְיֶה לְמַטָּה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(יב) וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר:

יב וּכְעַן אֱזֵיל וּמֵימְרִי יְהֵא עִם פּוּמָךְ וְאַלֶּפְנָךְ דִּי תְמַלִּיל:

(יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח:

יג וַאֲמַר בְּבָעוּ יְיָ שְׁלַח כְּעַן בְּיַד מָן דְּכָשַׁר דְּתִשְׁלָח:

רש"י◄ **בְּיַד תִּשְׁלָח** • בְּיַד מִי שֶׁאַתָּה רָגִיל לִשְׁלֹחַ וְהוּא אַהֲרֹן. דָּבָר אַחֵר: בְּיַד אַחֵר שֶׁתִּרְצֶה לִשְׁלֹחַ, שֶׁאֵין סוֹפִי לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ וְלִהְיוֹת גּוֹאֲלָם לְעָתִיד — יֵשׁ לְךָ שְׁלוּחִים הַרְבֵּה.

(יד) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ:

יד וּתְקִיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּמֹשֶׁה וַאֲמַר הֲלָא אַהֲרֹן אָחוּךְ לֵוָאי גְּלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מַלָּלָא יְמַלֵּל הוּא וְאַף הָא הוּא נָפֵק לְקַדָּמוּתָךְ וְיֶחֱזִנָּךְ וְיֶחְדֵּי בְּלִבֵּהּ:

רש"י◄ **וַיִּחַר אַף** • (זבחים קב) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: כָּל חֲרוֹן־אַף שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר בּוֹ רֹשֶׁם, וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ רֹשֶׁם, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁבָּא עֹנֶשׁ עַל־יְדֵי אוֹתוֹ חָרוֹן. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: אַף בְּזוֹ נֶאֱמַר בּוֹ רֹשֶׁם: "הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי", שֶׁהָיָה עָתִיד לִהְיוֹת לֵוִי וְלֹא כֹּהֵן, וְהַכְּהֻנָּה הָיִיתִי אוֹמֵר לָצֵאת מִמְּךָ, מֵעַתָּה לֹא יִהְיֶה כֵּן, אֶלָּא הוּא יִהְיֶה כֹּהֵן וְאַתָּה יִהְיֶה לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א כג) "וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים, בָּנָיו יִקָּרְאוּ עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי". **הִנֵּה**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יג) **בְּיַד תִּשְׁלָח – בְּיַד מִי שֶׁאַתָּה רָגִיל לִשְׁלֹחַ** - וְאָמַר "תִּשְׁלָח" בִּלְשׁוֹן עָתִיד, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַהוֹוֶה רָגִיל, וּכְמוֹ "כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב" (באר בשדה).

וְהוּא אַהֲרֹן - כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י לְעֵיל פָּסוּק י.

דָּבָר אַחֵר: בְּיַד אַחֵר שֶׁתִּרְצֶה לִשְׁלֹחַ - בֶּעָתִיד. וּבְאֶחָד מִכִּתְבֵי־הַיָּד הַגִּירְסָא: "בְּיַד מִי שֶׁאַתָּה עָתִיד לִשְׁלוֹחַ". וּלְפֵרוּשׁ זֶה "תִּשְׁלָח" מַשְׁמָעוֹ בִּלְשׁוֹן עָתִיד מַמָּשׁ.

שֶׁאֵין סוֹפִי לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ - אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ. אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה, יָדַע מֹשֶׁה בִּנְבוּאָה שֶׁלֹּא יַכְנִיסָם לָאָרֶץ (רא"ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן טו, יז: "נִתְנַבֵּא מֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ". וּבְרַשִׁ"י לְקַמָּן יז, יד: "נִרְמַז לוֹ שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ". אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר י, כט "וּכְסָבוּר שֶׁהוּא נִכְנָס". וּרְאֵה שָׁם בַּבֵּיאוּר.

וְלִהְיוֹת גּוֹאֲלָם לֶעָתִיד - אֶלָּא אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא, כַּמּוּבָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק מ (נח"י).

אוֹ מְשִׁיחַ (הרבי).

יֵשׁ לְךָ שְׁלוּחִים הַרְבֵּה - כְּלוֹמַר, מִזֶּה שֶׁאֵינִי מַכְנִיסָם לָאָרֶץ, וְלֹא גּוֹאֲלָם לֶעָתִיד, מוּבָן שֶׁאֵינִי הַיָּחִיד שֶׁיָּכוֹל לְבַצֵּעַ שְׁלִיחוּת זוֹ, אֶלָּא יֵשׁ לְךָ עוֹד שְׁלוּחִים שֶׁיְּכוֹלִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֲזַי תִּשְׁלַח מֵהֶם (באר בשדה). תורה יד

(יד) **וַיִּחַר אַף – רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר** - זְבָחִים קב, א.

כָּל חֲרוֹן אַף שֶׁבַּתּוֹרָה - הֵן הָאָמוּר אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהֵן הָאָמוּר אֵצֶל אָדָם (כֵּן מַשְׁמָעוּת הַגְּמָרָא וְרַשִׁ"י בִּזְבָחִים שָׁם).

נֶאֱמַר בּוֹ רֹשֶׁם - סִימָן מָה שֶׁל חֲרוֹן הָיָה שָׁם, פְּעָמִים הַכָּאָה, פְּעָמִים נְזִיפָה, פְּעָמִים קְלָלָה וְגִידּוּף (רש"י זבחים שם).

וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ רֹשֶׁם, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁבָּא עֹנֶשׁ עַל־יְדֵי אוֹתוֹ חָרוֹן. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: אַף בְּזוֹ נֶאֱמַר בּוֹ רֹשֶׁם: "הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי" - וְקָשֶׁה, מַה הוּא אוֹמֵר "הַלֵּוִי", וַהֲרֵי כֹּהֵן הוּא (זבחים שם). וּבִשְׁמוֹת רַבָּה ג, יז: "וְכִי מֵאַחַר שֶׁאָמַר אָחִיךָ אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא לֵוִי"?

שֶׁהָיָה עָתִיד לִהְיוֹת לֵוִי וְלֹא כֹּהֵן, וְהַכְּהֻנָּה הָיִיתִי אוֹמֵר לָצֵאת מִמְּךָ, מֵעַתָּה לֹא יִהְיֶה כֵּן, אֶלָּא הוּא יִהְיֶה כֹּהֵן - וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י זְבָחִים קב, א: "הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ, שֶׁהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת לֵוִי, יָדַעְתִּי כִּי דַּבֵּר יְדַבֵּר הוּא, וּמִשָּׁם זָכָה לִכְהֻנָּה".

וְאַתָּה הַלֵּוִי - וְזֶהוּ עוֹנֶשׁ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁכֵּן הַכֹּהֲנִים שְׁלוּחֵי ה' הֵמָּה, וּמִכֵּיוָן שֶׁסֵּירַב לִשְׁלִיחוּת ה' נֶעֱנַשׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה כֹּהֵן (גו"א).

שֶׁנֶּאֱמַר - דִּבְרֵי הַיָּמִים א כג, כד

"וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּנָיו יִקָּרְאוּ

הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ • כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמִצְרַיִם. וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ • לֹא כְּשֶׁאַתָּה סָבוּר שֶׁיְּהֵא מַקְפִּיד עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה עוֹלֶה לְגֻדְלָה, וּמִשָּׁם זָכָה אַהֲרֹן לַעֲדִי הַחֹשֶׁן הַנָּתוּן עַל הַלֵּב.

(טו) וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃

טו וּתְמַלֵּל עִמֵּהּ וּתְשַׁוִּי יָת פִּתְגָּמַיָּא בְּפוּמֵהּ וּמֵימְרִי יְהֵי עִם פּוּמָךְ וְעִם פּוּמֵהּ וְאַלִּיף יָתְכוֹן יָת דִּי תַעְבְּדוּן׃

(טז) וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃

טז וִימַלֵּל הוּא לָךְ לְעַמָּא וִיהֵי הוּא יְהֵי לָךְ לְמִתְרְגְּמָן וְאַתְּ תְּהֵי לֵהּ לְרָב׃

רש"י◄ וְדִבֶּר הוּא לְךָ • בִּשְׁבִילְךָ יְדַבֵּר אֶל הָעָם. וְזֶה יוֹכִיחַ עַל כָּל 'לְךָ' וְ'לִי' וְ'לוֹ' וְ'לָכֶם' וְ'לָהֶם' הַסְּמוּכִים לַדִּבּוּר, שֶׁכֻּלָּם לְשׁוֹן 'עַל' הֵם. יִהְיֶה לְךָ לְפֶה • לְמֵלִיץ, לְפִי שֶׁאַתָּה כְּבַד פֶּה. לֵאלֹהִים • לְרַב וּלְשַׂר.

(יז) וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃

יז וְיָת חֲטָרָא הָדֵין תִּסַּב בִּידָךְ דִּתַעְבֵּד בֵּהּ יָת אָתַיָּא׃

◆ יום שישי י"ח טבת ◆

(יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב ׀ אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃

יח וַאֲזַל מֹשֶׁה וְתָב לְוָת יֶתֶר חֲמוֹהִי וַאֲמַר לֵהּ אֵיזֵיל כְּעַן וְאֵיתוּב לְוָת אַחַי דִּי בְמִצְרַיִם וְאֶחֱזֵי הַעַד כְּעַן קַיָּמִין וַאֲמַר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה אֱזֵיל לִשְׁלָם׃

רש"י◄ וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ • לִטֹּל רְשׁוּת, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע לוֹ (שֶׁלֹּא יָזוּז מִמִּדְיָן כִּי־אִם בִּרְשׁוּתוֹ. מְכִילְתָא). וְשִׁבְעָה שֵׁמוֹת הָיוּ לוֹ: רְעוּאֵל, יֶתֶר, יִתְרוֹ, קֵינִי וְכוּ'.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי" - וּמַה שֶׁבַּפָּסוּק נֶאֱמַר רַק "בְּנָיו", רְאֵה רַשִׁ"י וְזָחִים שָׁם, שֶׁפָּסוּק זֶה "לְאַחַר זְמַן נִכְתַּב, כְּשֶׁהָיוּ מְיַחֲסִים אֶת הַכְּהוּנָּה וְאֶת הַלֵּוִיָּה, וּלְהָכִי נָקַט בָּנָיו יִקָּרֵאוּ דְּלָא הֲוֵי לֵיהּ לְמִיכְתַּב מֹשֶׁה יִקָּרֵא עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה קַיָּם, וְאֵין לוֹ לוֹמַר אֶלָּא עַל הַמִּתְיַחֲסִים".

הִנֵּה - רְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר יח, ח שֶׁמּוֹכִיחַ מִכָּאן שֶׁ"הִנֵּה" הוּא לְשׁוֹן שִׂמְחָה.

הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ – כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמִצְרַיִם - שֶׁרַק אָז שַׁיָּךְ לוֹמַר "יוֹצֵא לִקְרָאתֶךָ".

וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ – לֹא כְּשֶׁאַתָּה סָבוּר שֶׁיְּהֵא מַקְפִּיד עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה עוֹלֶה לְגֻדְלָה - רְאֵה רַשִׁ"י לְעֵיל פָּסוּק י שֶׁכָּתַב רַק "שֶׁלֹּא רָצָה לִיטּוֹל גְּדוּלָּה עַל אַהֲרֹן אָחִיו", וְכָאן הוּא מְגַלֶּה טַעַם הַדָּבָר, שֶׁחָשַׁשׁ שֶׁיַּקְפִּיד עָלָיו. שֶׁאִם לֹא כֵּן, מַה בָּא לוֹמַר לוֹ בָּזֶה שֶׁיִּשְׂמַח בְּלִבּוֹ, הֲרֵי פְּשׁוּט הַדָּבָר שֶׁאָח יִשְׂמַח לִקְרַאת אָחִיו, וְגַם מַהוּ שֶׁמַּדְגִּישׁ הַכָּתוּב "וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ", שֶׁהַשִּׂמְחָה תִּהְיֶה בְּלִבּוֹ דַּוְקָא, אֶלָּא וַדַּאי בָּא לוֹמַר שֶׁמִּדּוּבָּר כָּאן בְּשִׂמְחָה הַבָּאָה לִשְׁלוֹל אֶת הַקְּפִידָא שֶׁבַּלֵּב (כְּפִי שִׂמְשָׁה חָשַׁב), הַיְנוּ שֶׁלֹּא יַקְפִּיד עָלָיו בְּלִבּוֹ כְּלָל.

וּמִשָּׁם זָכָה אַהֲרֹן לַעֲדִי הַחֹשֶׁן הַנָּתוּן עַל הַלֵּב - רְאֵה שְׁמוֹת כח, כט. תורה טו

(טז) **וְדִבֶּר הוּא לְךָ – בִּשְׁבִילְךָ יְדַבֵּר "אֶל הָעָם"** - כִּי אִם כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁיְּדַבֵּר אֵלֶיךָ, מַהוּ "אֶל הָעָם" (רא"ם).

וְזֶה - פָּסוּק זֶה.

יוֹכִיחַ - זוֹ אַחַת הַהוֹכָחוֹת, שֶׁכֵּן יֵשׁ הוֹכָחוֹת נוֹסָפוֹת מֵהַמִּקְרָא, רְאֵה רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית כח, טו. בַּמִּדְבָּר יז, ה. יְחֶזְקֵאל לב, כא.

עַל כָּל "לְךָ" וְ"לִי" וְ"לוֹ" וְ"לָכֶם" וְ"לָהֶם" הַסְּמוּכִים לְדִבּוּר - לַמִּלָּה דִּבּוּר.

שֶׁכֻּלָּם לְשׁוֹן "עַל" הֵם - כְּלוֹמַר, בִּשְׁבִיל. וְאִם כֵּן, גַּם כָּאן פֵּירוּשׁ "לְךָ" הוּא בִּשְׁבִילְךָ.

יִהְיֶה לְךָ לְפֶה – לְמֵלִיץ, לְפִי שֶׁאַתָּה "כְּבַד פֶּה" - וְזוֹ תְּשׁוּבָה לְטַעֲנָתוֹ שֶׁהוּא כְּבַד פֶּה (נח"י). כְּלוֹמַר, לָכֵן אָמַר לוֹ "לְפֶה" וְלֹא "לְמֵלִיץ".

לֵאלֹהִים – לְרַב וּלְשַׂר - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית ו, ב (לְשׁוֹן מָרוּת). תורה יז

(יח) **וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ** - רְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן יח, א שֶׁכָּאן מֹשֶׁה תָּלָה הַגְּדוּלָּה בְּחָמיו, וְלָכֵן נֶאֱמַר "אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ".

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמִדְיָן אֱזֵיל תּוּב לְמִצְרָיִם אֲרֵי מִיתוּ כָּל גֻּבְרַיָּא דִּבְעוֹ לְמִקְטָלָךְ׃

רש"י◄ כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים • מִי הֵם? דָּתָן וַאֲבִירָם. חַיִּים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם, וְהֶעָנִי חָשׁוּב כַּמֵּת (נדרים סד)◆

(כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ׃

כ וּדְבַר מֹשֶׁה יָת אִתְּתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְאַרְכְּבִנּוּן עַל חֲמָרָא וְתָב לְאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת חוּטְרָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵּהּ נִסִּין מִן קֳדָם יְיָ בִּידֵהּ׃

רש"י◄ עַל הַחֲמוֹר • חֲמוֹר הַמְיֻחָד. הוּא הַחֲמוֹר שֶׁחָבַשׁ אַבְרָהָם לַעֲקֵדַת יִצְחָק, וְהוּא שֶׁעָתִיד מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לְהִגָּלוֹת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (זכריה ט) "עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר". וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה וְגוֹ' • אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר מְדֻקְדָּקִים בַּמִּקְרָא◆

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לִטּוֹל רְשׁוּת, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא יָזוּז מִמִּדְיָן כִּי־אִם בִּרְשׁוּתוֹ - כִּדְלְעֵיל בְּרַשִׁ"י ב, כא. אֶלָּא שֶׁשָּׁם מוּבָא זֶה בְּשֵׁם מִדְרַשׁ אַגָּדָה, וְכָאן כּוֹתְבוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, מִשּׁוּם שֶׁמַּה שֶׁקּוֹבֵעַ לְרַשִׁ"י אִם הוּא פְּשָׁט אוֹ מִדְרָשׁ, זֶהוּ הַתְּאָמַת הַפֵּירוּשׁ עִם לְשׁוֹן הַכָּתוּב אוֹ הָעִנְיָן שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְכָאן מַתְאִים יוֹתֵר לְפָרֵשׁ שֶׁמֹּשֶׁה הָלַךְ לְיִתְרוֹ לִיטּוֹל רְשׁוּת בִּגְלַל שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ, כִּי אִם כִּפְשׁוּטוֹ בִּשְׁבִיל לְהִפָּרֵד מֵחוֹתְנוֹ, אֵיךְ עִיכֵּב שְׁלִיחוּת ה' בִּשְׁבִיל כָּךְ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם נְפָרֵשׁ שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ הֲרֵי זֶה מוּבָן, אֲבָל לְעֵיל בְּפֵירוּשׁ תֵּיבַת "וַיּוֹאֶל" אֵין הֶכְרֵחַ מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁפֵּירוּשָׁהּ שְׁבוּעָה.

וְשִׁבְעָה שֵׁמוֹת הָיוּ לוֹ - וְלָכֵן פַּעַם נִקְרָא רְעוּאֵל, וּפַעַם יִתְרוֹ, וְכָאן יֶתֶר. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יח, א.

רְעוּאֵל - לְעֵיל ב, יח.

יֶתֶר - כָּאן.

יִתְרוֹ - לְעֵיל ג, א. וְכָךְ הוּא נִקְרָא בַּמִּקְרָא בְּרוֹב הַפְּעָמִים.

קֵינִי - שׁוֹפְטִים א, יח.

וְכוּ' - בְּאֶחָד מִכִּתְבֵי־הַיָּד מְסַיֵּם: חוֹבָב (שופטים ד, יא), חֶבֶר (ראה שופטים שם), פּוּטִיאֵל (לקמן ו, כה). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יח, א. תורה יט

(יט) **כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים – מִי הֵם? דָּתָן וַאֲבִירָם** - שֶׁעֲלֵיהֶם כָּתוּב לְעֵיל (ב, יג) "וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים וגו'". וְהֵם אֵלּוּ שֶׁהָיוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ (רש"י ע"ז ה, א).

חַיִּים הָיוּ - וְלֹא מֵתוּ עַד מַעֲשֵׂה קֹרַח (רש"י נדרים סד, ב). וְזֶה מוּכָח מֵהַלְּשׁוֹן "הַמְבַקְשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ", וְלֹא "אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ אֶת נַפְשֶׁךָ", דְּהַיְנוּ שֶׁעֲדַיִן מְבַקְשִׁים אֶת נַפְשׁוֹ, אֶלָּא שֶׁאֵין לָהֶם יְכוֹלֶת לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ רָע כֵּיוָן שֶׁעֲנִיִּים הֵם (דברי דוד).

אֶלָּא שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם - וּכְבָר לֹא הָיוּ קְרוֹבִים לַמַּלְכוּת כְּמִקֶּדֶם (תוס' ור"ן נדרים ז, ב).

וְהֶעָנִי חָשׁוּב כְּמֵת - לָכֵן אָמַר כָּאן "מֵתוּ". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית כט, יא. תורה כ

(כ) **עַל הַחֲמֹר – חֲמוֹר הַמְיֻחָד** - שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם שִׁשִּׁי בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת (פרקי דר"א פ"ל). וְלָכֵן נֶאֱמַר "הַחֲמוֹר" בְּהֵ"א הַיְדִיעָה. וּרְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר טז, טו: "לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי – לֹא חֲמוֹרוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם נָטַלְתִּי, אֲפִילּוּ כְּשֶׁהָלַכְתִּי מִמִּדְיָן לְמִצְרַיִם וְהִרְכַּבְתִּי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה לִי לִיטּוֹל אוֹתוֹ הַחֲמוֹר מִשֶּׁלָּהֶם, לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא מִשֶּׁלִּי".

הוּא הַחֲמוֹר שֶׁחָבַשׁ אַבְרָהָם לַעֲקֵדַת יִצְחָק - בְּרֵאשִׁית כב, ג. דִּיֵּק רַשִׁ"י לִכְתּוֹב "שֶׁחָבַשׁ אַבְרָהָם", כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ בְּכָךְ אֶת הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַחֲמוֹר הַזֶּה עִם זְרִיזוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם בְּקִיּוּם הַצִּיווּי שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִצַּד אַהֲבָתוֹ אֵלָיו, שֶׁלְּכֵן חָבַשׁ בְּעַצְמוֹ וְלֹא נָתַן לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו, כַּמְבוֹאָר בְּרַשִׁ"י שם (הרבי).

וְהוּא שֶׁעָתִיד מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לְהִגָּלוֹת עָלָיו - דִּיֵּק רַשִׁ"י לִכְתּוֹב "לְהִגָּלוֹת עָלָיו" וְלֹא "לִרְכּוֹב עָלָיו" כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב, כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ אֶת הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַחֲמוֹר לַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה, דָּבָר הַמִּתְבַּטֵּא בְּכָךְ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד **לְהִגָּלוֹת** עַל חֲמוֹר זֶה, וְלֹא רַק לִרְכּוֹב עָלָיו סְתָם (הרבי).

שֶׁנֶּאֱמַר - זְכַרְיָה ט, ט.

"עָנִי - עַנְוְתָן (רש"י שם).

וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר" - וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "מִדַּת עֲנָוָה הִיא". אֲבָל בְּרַשִׁ"י סַנְהֶדְרִין צח, א: "כְּעָנִי הַבָּא עַל חֲמוֹרוֹ בְּעַצְלוּת".

וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה וְגוֹ' – אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר מְדֻקְדָּקִים בַּמִּקְרָא - שֶׁכֵּן לְקִיחַת מַטֵּה הָאֱלֹקִים נֶעֱשְׂתָה לִפְנֵי שֶׁשָּׁב לְמִצְרַיִם. רַשִׁ"י דִּיֵּק לִכְתּוֹב כָּאן "מְדוּקְדָּקִים", לוֹמַר שֶׁאֲפִילּוּ בְּפָסוּק אֶחָד אֵין הַתּוֹרָה **מְדֻקְדֶּקֶת** לִכְתּוֹב לְפִי סֵדֶר הַדְּבָרִים. תורה כא

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ' 15)

עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר (רש"י ד, כ) יֵשׁ לְדַיֵּק, מַדּוּעַ מַעֲתִּיק מִן הַכָּתוּב גַּם תֵּבַת "עָנִי". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מֹשֶׁה לֹא רָצָה לִטּוֹל גְּדֻלָּה לְעַצְמוֹ, וְאָמַר "מִי אָנֹכִי, מָה אֲנִי חָשׁוּב", וּכְדֵי לְהָשִׁיב עַל כָּךְ הִזְמִין לוֹ הַקָּבָּ"ה חֲמוֹרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּלוֹמַר: טְעָנָה זוֹ מוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲנָוָה וּבִטּוּל, וְדַוְקָא **מִשּׁוּם כָּךְ** בָּחַר בּוֹ ה' לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן, רַק מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדָּה זוֹ רָאוּי וְכָשֵׁר לִהְיוֹת שָׁלִיחַ ה' וְלִהְיוֹת כְּלִי לְהַשְׁרָאַת מַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה. לָכֵן מֵבִיא תֵּבַת "עָנִי", הַיְינוּ "עַנְוָתָן" (רש"י זכריה שם).

(כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־הָעָם:

כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בִּמְהָכָךְ לְמִתּוּב לְמִצְרַיִם חֲזֵי כָּל מוֹפְתַיָּא דְּשַׁוִּיתִי בִּידָךְ וְתַעְבְּדִנּוּן קֳדָם פַּרְעֹה וַאֲנָא אַתְקֵיף יָת לִבֵּהּ וְלָא יְשַׁלַּח יָת עַמָּא:

רש"י◄ **בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה וְגוֹ'** • דַּע, שֶׁעַל־מְנָת כֵּן תֵּלֵךְ, שֶׁתְּהֵא גִּבּוֹר בִּשְׁלִיחוּתִי לַעֲשׂוֹת כָּל מוֹפְתַי לִפְנֵי פַּרְעֹה וְלֹא תִירָא מִמֶּנּוּ. **אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ** • לֹא עַל שְׁלִשָׁה אוֹתוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי לֹא לִפְנֵי פַּרְעֹה צִוָּה לַעֲשׂוֹתָם, אֶלָּא לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּאֲמִינוּ לוֹ, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁעֲשָׂאָם לְפָנָיו. אֶלָּא מוֹפְתִים שֶׁאֲנִי עָתִיד לָשׂוּם בְּיָדְךָ בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ: (שמות ז) "כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה וְגוֹ'". וְאַל תִּתְמַהּ עַל אֲשֶׁר כְּתִיב "אֲשֶׁר שַׂמְתִּי", שֶׁכֵּן מַשְׁמָעוֹ, כְּשֶׁתְּדַבֵּר עִמּוֹ, כְּבָר שַׂמְתִּים בְּיָדְךָ.

(כב) וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל:

כב וְתֵימַר לְוָת פַּרְעֹה כִּדְנָן אֲמַר יְיָ בְּרִי בּוּכְרִי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וְאָמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה** • כְּשֶׁתִּשְׁמַע שֶׁלִּבּוֹ חָזָק וִימָאֵן לְשַׁלֵּחַ, אֱמֹר לוֹ כֵּן. **בְּנִי בְּכוֹרִי** • לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, כְּמוֹ: (תהלים פט) "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ", זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: כָּאן חָתַם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מְכִירַת הַבְּכוֹרָה שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב מֵעֵשָׂו.

(כג) וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ:

כג וַאֲמָרִית לָךְ שַׁלַּח יָת בְּרִי וְיִפְלַח קֳדָמַי וְאִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחוּתֵהּ הָא אֲנָא קָטִיל יָת בְּרָךְ בּוּכְרָךְ:

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כא) **בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה וְגוֹ'** – **דַּע** - זֶה פֵּירוּשׁ "רְאֵה".
שֶׁעַל־מְנָת כֵּן תֵּלֵךְ - לוֹמֵד אֶת זֶה מִיּתּוּר תֵּיבַת "בְּלֶכְתְּךָ", שֶׁהֲרֵי יָכֹל לוֹמַר בִּקְצָרָה "בְּשׁוּבְךָ מִצְרַיְמָה" (נח"י).
שֶׁתְּהֵא גִּבּוֹר בִּשְׁלִיחוּתִי לַעֲשׂוֹת - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "וַעֲשִׂיתָם".
כָּל מוֹפְתַי - זֶהוּ "כָּל הַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְיָדֶיךָ".
"לִפְנֵי פַּרְעֹה", וְלֹא תִירָא מִמֶּנּוּ. אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ – לֹא עַל שְׁלֹשׁ הָאוֹתוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה - פְּסוּקִים ב־ט.
שֶׁהֲרֵי לֹא לִפְנֵי פַּרְעֹה צִוָּה לַעֲשׂוֹתָם אֶלָּא לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּאֲמִינוּ לוֹ - כִּדְלְעֵיל פָּסוּק א.
וְלֹא מָצִינוּ שֶׁעֲשָׂאָם לְפָנָיו - לִפְנֵי פַּרְעֹה.
אֶלָּא מוֹפְתִים שֶׁאֲנִי עָתִיד לָשׂוּם בְּיָדְךָ בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ "כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְגוֹ'" - לְקַמָּן ז, ט: "תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת, וְאָמַרְתָּ אֶל אַהֲרֹן: קַח אֶת מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין".
וְאַל תִּתְמַהּ עַל אֲשֶׁר כְּתִיב: "אֲשֶׁר שַׂמְתִּי" שֶׁכֵּן מַשְׁמָעוֹ: כְּשֶׁתְּדַבֵּר עִמּוֹ – כְּבָר שַׂמְתִּים "בְּיָדֶךָ". - בִּלְשׁוֹן עָבָר. תורה כב
(כב) **וְאָמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה – כְּשֶׁתִּשְׁמַע שֶׁלִּבּוֹ חָזָק וִימָאֵן לְשַׁלֵּחַ** - כִּדְלְקַמָּן פָּסוּק כג "וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ".
אֱמֹר לוֹ כֵּן. בְּנִי בְכֹרִי – לְשׁוֹן גְּדֻלָּה - וְלֹא לְשׁוֹן בְּכוֹרָה מַמָּשׁ, כִּי לֹא שַׁיָּךְ כָּאן עִנְיָן שֶׁל בְּכוֹרָה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י דְּבָרִים לג, יז: "לְשׁוֹן גְּדוּלָּה וּמַלְכוּת".
כְּמוֹ "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ" - תְּהִלִּים פט, כח. גָּדוֹל אֶתְּנֵהוּ (רש"י שם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יב, ל.
זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ - בְּרֵאשִׁית רַבָּה סג, יד.
כָּאן חָתַם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל מְכִירַת הַבְּכוֹרָה שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב מֵעֵשָׂו - וּפֵירוּשׁוֹ: "בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל", לְפִי שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאָבִיו (גו"א), וְ"יִשְׂרָאֵל" הַיְינוּ יַעֲקֹב. וְהַטַּעַם שֶׁדַּוְקָא כָּאן חָתַם עַל הַבְּכוֹרָה, מִשּׁוּם שֶׁכָּאן הֲרֵי אָמַר לְפַרְעֹה "שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי", שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁיַּקְרִיבוּ לִי קָרְבָּנוֹת, וּלְכָךְ אָמַר לְפַרְעֹה שֶׁהַטַּעַם שֶׁבָּחַרְתִּי בְּיִשְׂרָאֵל לְעָבְדֵנִי, כֵּיוָן שֶׁהוּא בְּנִי בְּכוֹרִי, וַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הֲרֵי הִיא בְּבְכוֹרוֹת (ע"פ נח"י). תורה כג

רש"י◄ **וְאֹמַר אֵלֶיךָ • בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם. שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְגוֹ׳. הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג וְגוֹ׳ • הִיא מַכָּה אַחֲרוֹנָה, וּבָהּ הִתְרָהוּ תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָשָׁה. וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּאִיּוֹב:** (איוב לו) **"הֵן אֵל יַשְׁגִּיב בְּכֹחוֹ", לְפִיכָךְ: "מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה". בְּשָׂר־וָדָם הַמְבַקֵּשׁ לְהִנָּקֵם מְחַבְּרוֹ מַעֲלִים אֶת דְּבָרָיו, שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ הַצָּלָה, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַשְׁגִּיב בְּכֹחוֹ וְאֵין יְכֹלֶת לְהִמָּלֵט מִיָּדוֹ, כִּי־אִם בְּשׁוּבוֹ אֵלָיו, לְפִיכָךְ הוּא מוֹרֵהוּ וּמַתְרֶה בּוֹ לָשׁוּב.**

(כד) **וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃**

כד **וַהֲוָה בְאָרְחָא בְּבֵית מְבָתָא וַעֲרַע בֵּהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ וּבְעָא לְמִקְטְלֵהּ׃**

רש"י◄ **וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן • מֹשֶׁה. וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ • לְמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁלֹּא מָל אֶת אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ, וְעַל שֶׁנִּתְרַשֵּׁל נֶעֱנַשׁ עֹנֶשׁ מִיתָה. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסִי: חַס־וְשָׁלוֹם, לֹא נִתְרַשֵּׁל, אֶלָּא אָמַר: אָמוּל וְאֵצֵא לַדֶּרֶךְ — סַכָּנָה הִיא לַתִּינוֹק עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים, אָמוּל וְאֶשְׁהֶה שְׁלֹשָׁה יָמִים — הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צִוָּנִי: "לֵךְ שׁוּב מִצְרָיִם", וּמִפְּנֵי מַה נֶעֱנַשׁ מִיתָה? לְפִי שֶׁנִּתְעַסֵּק בַּמָּלוֹן תְּחִלָּה** (במסכת נדרים דף לא)**. וְהָיָה הַמַּלְאָךְ נַעֲשֶׂה כְּמִין נָחָשׁ וּבוֹלְעוֹ מֵרֹאשׁוֹ וְעַד יְרֵכָיו, וְחוֹזֵר וּבוֹלְעוֹ מֵרַגְלָיו וְעַד אוֹתוֹ מָקוֹם. הֵבִינָה צִפּוֹרָה שֶׁבִּשְׁבִיל הַמִּילָה הוּא.**

(כה) **וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי׃**

כה **וּנְסִיבַת צִפּוֹרָה טִנָּרָא וּגְזָרַת יָת עָרְלַת בְּרַהּ וּקְרִיבַת לָקֳדָמוֹהִי וַאֲמָרַת אֲרֵי בִדְמָא דִמְהֵלְתָּא הָדֵין אִתְיְהֵב חַתְנָא לָנָא׃**

רש"י◄ **וַתַּגַּע לְרַגְלָיו • הִשְׁלִיכַתּוּ לִפְנֵי רַגְלָיו שֶׁל מֹשֶׁה. וַתֹּאמֶר • עַל בְּנָהּ. כִּי חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי • אַתָּה הָיִיתָ גּוֹרֵם לִהְיוֹת הֶחָתָן שֶׁלִּי נִרְצָח עָלֶיךָ — הוֹרֵג אִישִׁי אַתָּה לִי.**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כג) **וָאֹמַר אֵלֶיךָ – בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, "שַׁלַּח אֶת בְּנִי וגו׳"** - כְּלוֹמַר, אַף שֶׁ"וָאֹמַר אֵלֶיךָ" אֵינוֹ חֵלֶק מִדִּבְרֵי ה׳ לְמֹשֶׁה אֶלָּא הוּא מִדִּבְרֵי מֹשֶׁה לְפַרְעֹה, אַף־עַל־פִּי־כֵן אוֹמֵר לוֹ "שַׁלַּח אֶת בְּנִי וְיַעַבְדֻנִי" (וְלֹא "שַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַעַבְדוּ אֶת ה׳"), מִפְּנֵי שֶׁהַדְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל ה׳.

הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג וְגוֹ׳ – הִיא מַכָּה אַחֲרוֹנָה, וּבָהּ הִתְרָהוּ תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָשָׁה. וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּאִיּוֹב - לו, כב. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שָׁם.

"הֵן אֵל יַשְׁגִּיב בְּכֹחוֹ", לְפִיכָךְ "מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה", בָּשָׂר־וָדָם הַמְבַקֵּשׁ לְהִנָּקֵם מְחַבְּרוֹ מַעֲלִים אֶת דְּבָרָיו שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ הַצָּלָה, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "יַשְׁגִּיב בְּכֹחוֹ" - שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל (רש"י שם).

וְאֵין יְכֹלֶת לְהִמָّלֵט מִיָּדוֹ, כִּי־אִם בְּשׁוּבוֹ אֵלָיו, לְפִיכָךְ הוּא מוֹרֵהוּ וּמַתְרֶה בּוֹ לָשׁוּב - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י אִיּוֹב שָׁם: "כְּשֶׁמּוֹרֶה לַחוֹטֵא לָשׁוּב אֵלָיו מַתְרֶה קוֹדֶם מַכָּה, לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין יָכוֹל לְהִשָּׁמֵר מִמַּכָּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מַתְרֶה בְּפַרְעֹה עַל כָּל מַכָּה וּמַכָּה .. וּבְשָׂר־וָדָם בְּשֶׁרוֹצֶה לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבָיו, בָּא עָלָיו פִּתְאוֹם, שֶׁאִם יַתְרֶה בּוֹ, יַחֲזוֹר וְיִנָּצֵל מִמֶּנּוּ". תורה כד

(כד) **[וַיְהִי – מֹשֶׁה** - מְבָאֵר בָּזֶה שֶׁאֵין הַפֵּירוּשׁ "וַיְהִי" עַל הַזְּמַן, כִּבְכָל מָקוֹם, אֶלָּא עַל מֹשֶׁה, וּמוּכָח כֵּן מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ה׳", דְּהַיְנוּ בְּמֹשֶׁה שֶׁהָיָה בַּדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן (דברי דוד).

"בַּדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן"]. - כֵּן הַגִּירְסָא בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן. וְכֵן הוּא בָּרְאֵ"ם וְ"גּוּר אַרְיֵה". אַךְ בִּשְׁאָר דִּפּוּסִים: וַיְהִי בַדֶّרֶךְ בַּמָּלוֹן – מֹשֶׁה.

וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ – לְמֹשֶׁה - וְלֹא לַתִּינוֹק. בְּכַמָּה דִּפּוּסִים הַגִּירְסָא: הַמַּלְאָךְ לְמֹשֶׁה.

לְפִי שֶׁלֹּא מָל אֶת אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ, וְעַל שֶׁנִּתְרַשֵּׁל - בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן נוֹסָף: בַּמִּצְוָה.

נֶעֱנַשׁ עֹנֶשׁ מִיתָה. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסִי: חַס־וְשָׁלוֹם לֹא נִתְרַשֵּׁל, אֶלָּא אָמַר: אָמוּל וְאֵצֵא לַדֶּרֶךְ – סַכָּנָה הִיא לַתִּינוֹק עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים, אָמוּל וְאֶשְׁהֶה שְׁלֹשָׁה יָמִים – הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא צִוָּנִי - לְעֵיל פָּסוּק יט.

"לֵךְ שֹׁב מִצְרָיִם". וּמִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ? לְפִי שֶׁנִּתְעַסֵּק בַּמָּלוֹן תְּחִלָּה - וְאַחַר־כָּךְ בַּמִּילָה, וְהָיָה לוֹ לְהִתְעַסֵּק בַּמִּילָה תְּחִילָּה. וּרְאֵה רַשִׁ"י נְדָרִים לב רֵישׁ עַמּוּד א שֶׁ"אוֹתוֹ מָלוֹן סָמוּךְ לְמִצְרַיִם הָיָה דְּלֹא הָיָה סַכָּנָה". אֲבָל מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב לְקַמָּן פָּסוּק כז שֶׁאַהֲרֹן פָּגַשׁ אֶת מֹשֶׁה בְּהַר הָאֱלֹקִים, מוּכָח שֶׁעֲדַיִן הָיָה בַּמִּדְבָּר.

(בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים). – לֹא, סוֹף עַמּוּד ב.

וְהָיָה הַמַּלְאָךְ נַעֲשֶׂה כְּמִין נָחָשׁ וּבוֹלְעוֹ - לְמֹשֶׁה.

מֵרֹאשׁוֹ וְעַד יְרֵכָיו, וְחוֹזֵר וּבוֹלְעוֹ מֵרַגְלָיו וְעַד אוֹתוֹ מָקוֹם, הֵבִינָה צִפֹּרָה שֶׁבִּשְׁבִיל הַמִּילָה הוּא - עַל כָּךְ שֶׁהַיֶּלֶד לֹא מָהוּל, וְלָכֵן הָיָה בּוֹלְעוֹ עַד הַמִּילָה, לְרַמֵּז לוֹ עַל כָּךְ. תורה כה

(כה) **וַתַּגַּע לְרַגְלָיו – הִשְׁלִיכַתּוּ לִפְנֵי רַגְלָיו שֶׁל מֹשֶׁה** - כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הַמַּלְאָךְ וְיָרֵף מִמֶּנּוּ (נחלת יעקב).

וַתֹּאמֶר – עַל בְּנָהּ. כִּי חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי – אַתָּה הָיִיתָ גּוֹרֵם לִהְיוֹת הֶחָתָן שֶׁלִּי נִרְצָח עָלֶיךָ - עַל שֶׁלֹּא מָל אוֹתָךְ.

(כו) **וַיֵּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת:**

כו וְנָח מִנֵּהּ בְּכֵן אֲמֶרֶת אִלּוּלֵי דְּמָא דִּמְהֵלְתָּא הָדֵין אִתְחַיַּב חַתְנָא קְטוֹל:

רש"י◄ **וַיֵּרֶף** • הַמַּלְאָךְ מִמֶּנּוּ. **אָז** • הֵבִינָה שֶׁעַל הַמִּילָה בָּא לְהָרְגוֹ. **אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת** • חֲתָנִי הָיָה נִרְצָח עַל דְּבַר הַמִּילָה. (שִׁנָּה רַשִׁ"י בִּלְשׁוֹנוֹ: לְעֵיל כָּתַב אַתָּה הָיִיתָ גּוֹרֵם, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י מַה זֶּה: "אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים", וַהֲלֹא גַּם לְעֵיל אָמְרָה "חֲתַן דָּמִים"? אֶלָּא מִתְּחִלָּה סָבְרָה דְּזֶה וְזֶה גּוֹרֵם, חֵטְא הַמִּילָה וְחֵטְא אַחֵר. אַחַר כָּךְ, כְּשֶׁרָאָתָה: "וַיֵּרֶף" לְגַמְרֵי, אָז הֵבִינָה דְּעַל דְּבַר הַמִּילָה לְבַד בָּא, וּבָזֶה מְתֹרָץ גַּם כֵּן שִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן בְּתַרְגּוּם אוּנְקְלוֹס בַּחֲתַן דָּמִים, וְדוֹק. כֵּן נִרְאָה לִי). **לַמּוּלֹת** • עַל דְּבַר הַמּוּלוֹת. שֵׁם דָּבָר הוּא, וְהַלַּמֶּ"ד מְשַׁמֶּשֶׁת בִּלְשׁוֹן עַל, כְּמוֹ: (שמות יד) "וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל". וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "דָּמִים", עַל דַּם הַמִּילָה.

(כז) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ:**

כז וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן אֱזֵיל לְקַדָּמוּת מֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא וַאֲזַל וְעַרְעֵהּ בְּטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ וּנְשַׁק לֵהּ:

(כח) **וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ:**

כח וְחַוִּי מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ דִּי שַׁלְּחֵהּ וְיָת כָּל אָתַיָּא דִּי פַקְּדֵהּ:

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

הוֹרֵג אִישִׁי "אַתָּה לִי". - וְהוּ פֵּירוּשׁ "חֲתַן דָּמִים", וּתְחִילָּה פֵּירַשׁ אֶת הָעִנְיָן וְעַכְשָׁיו אֶת הַתֵּיבוֹת. תורה כו

(כו) **וַיֵּרֶף – הַמַּלְאָךְ "מִמֶּנּוּ". אָז – הֵבִינָה שֶׁעַל הַמִּילָה בָּא לְהָרְגוֹ. אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת – חֲתָנִי הָיָה נִרְצָח עַל דְּבַר הַמִּילָה** - עַל כָּךְ שֶׁלֹּא מָל אֶת הַיֶּלֶד. מִפְּרָשֵׁי רַשִׁ"י הִתְחַבְּטוּ רַבּוֹת בַּהֲבָנַת דִּבְרֵי רַשִׁ"י אֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר לִפְנֵי כֵּן אָמַר רַשִׁ"י "הֵבִינָה צִפּוֹרָה שֶׁבִּשְׁבִיל הַמִּילָה הוּא", וְגַם אָמְרָה "הוֹרֵג אִישִׁי אַתָּה לִי", אָז מַה הִתְחַדֵּשׁ בַּהֲבָנָתָהּ כָּאן? וְהֶאֱרִיכוּ לְיַשֵּׁב בְּכַמָּה אֲפָנִים: יֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ (באר בשדה) שֶׁלִּפְנֵי כֵּן לֹא הָיְתָה בְּטוּחָה בַּדָּבָר, וְרַק מִסְּפֵק חָתְכָה אֶת עָרְלַת בְּנָהּ, וְלָכֵן תְּחִילָּה אָמְרָה "כִּי חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי", שֶׁתֵּיבַת "כִּי" כָּאן הִיא מִלְּשׁוֹן "שֶׁמָּא", וְזוֹ כַּוָּנַת רַשִׁ"י בְּמַה שֶׁכָּתַב "אַתָּה הָיִיתָ גּוֹרֵם", אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁהִרְפָּה מִמֶּנּוּ, הֵבִינָה שֶׁכֵּן הוּא בְּוַדָּאוּת, וְלָכֵן נֶאֱמַר בַּכָּתוּב "אָז אָמְרָה", בִּלְשׁוֹן וַדַּאי. אֲבָל עַל כָּךְ קָשֶׁה, שֶׁלְּשׁוֹנוֹת רַשִׁ"י לֹא תּוֹמְכִים בְּפֵירוּשׁ זֶה, כִּי: א) רַשִׁ"י אֵינוֹ כוֹתֵב שֶׁ"כִּי" פֵּירוּשׁוֹ שֶׁמָּא, ב) הָיָה לְרַשִׁ"י לוֹמַר "אָז הֵבִינָה **בְּוַדָּאוּת**". וְיֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ (נדפס בחומשים כהגהה ברש"י) שֶׁלִּפְנֵי כֵּן לֹא הָיְתָה בְּטוּחָה אִם זֶה רַק עַל הַמִּילָה אוֹ עַל דְּבָרִים אֲחֵרִים, וְלָכֵן אָמְרָה לְעֵיל רַק "אַתָּה הָיִיתָ גּוֹרֵם", אֲבָל כְּעֵת הֵבִינָה שֶׁזֶּה רַק עֲבוּר הַמִּילָה. אַף גַּם זֶה דּוֹחֵק, שֶׁהֲרֵי מַה שֶׁאָמְרָה עַל הַתִּינוֹק "גּוֹרֵם", זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הַתִּינוֹק בָּא לְהָמִית אֶת מֹשֶׁה אֶלָּא הַמַּלְאָךְ. וְיֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ (דברי דוד ונח"ל) שֶׁלִּפְנֵי כֵּן חָשְׁשָׁה שֶׁמָּא הַדָּבָר הוּא לְלֹא תַּקָּנָה, וְלָכֵן הִשְׁתַּמְּשָׁה בִּלְשׁוֹן הוֹוֶה "הוֹרֵג אִישִׁי אַתָּה לִי", וְעַכְשָׁיו הֵבִינָה שֶׁהִצְלִיחָה לְהַצִּיל אֶת בַּעְלָהּ עַל יְדֵי שֶׁמָּלָה, וְלָכֵן אָמְרָה "חֲתָנִי הָיָה נִרְצָח" בִּלְשׁוֹן עָבָר. אֲבָל גַּם זֶה דּוֹחֵק, שֶׁכֵּן גַּם לִפְנֵי כֵּן אָמְרָה "אַתָּה **הָיִיתָ** גּוֹרֵם לִהְיוֹת", בִּלְשׁוֹן עָבָר וְלֹא בִּלְשׁוֹן הוֹוֶה. אָמְנָם בְּאֶחָד מִכְּתְבֵי־הַיָּד לֹא גּוֹרֵס תֵּיבַת "הָיִיתָ", וּלְפִי זֶה אָתֵי שַׁפִּיר. וְאֶפְשָׁר גַּם לְבָאֵר: כְּשֶׁהַמַּלְאָךְ הָיָה בּוֹלֵעַ אֶת מֹשֶׁה עַד מְקוֹם הַמִּילָה, הֵבִינָה צִפּוֹרָה שֶׁזֶּהוּ בִּגְלַל שֶׁהַבֵּן לֹא מָהוּל, וְלָכֵן הִיא מָלָה אוֹתוֹ, וּמִיַּד הִיא אָמְרָה לַתִּינוֹק "חֲתַן דָּמִים אַתָּה לִי", אִתָּה גְּרַמְתָּ שֶׁחֲתָנִי כִּמְעַט נֶהֱרַג בִּגְלָלְךָ, כְּלוֹמַר צִפּוֹרָה חָשְׁבָה שֶׁהַמַّלְאָךְ בָּא לְהַעֲנִישׁ אֶת מֹשֶׁה בִּגְלַל שֶׁלֹּא מָל אֶת הַתִּינוֹק לִפְנֵי שֶׁיָּצָא לַדֶּרֶךְ, וְהֶעֱדִיף אֶת בְּרִיאוּתוֹ שֶׁל הַתִּינוֹק מֵאֲשֶׁר לָמוּל אוֹתוֹ, וְלָכֵן הֶאֱשִׁימָה אֶת הַתִּינוֹק בַּדָּבָר, וּכְשֶׁהַמַּלְאָךְ שָׁמַע אֶת דִּבְרֵי צִפּוֹרָה מִיָּד הִרְפָּה מִמֹּשֶׁה, וּבָזֶה רָמַז לָהּ שֶׁלֹּא נָכוֹן מַה שֶׁאָמְרָה, אֶלָּא כָּל בְּלִיעָתוֹ הָיְתָה בִּגְלַל שֶׁלֹּא מָל אוֹתוֹ תֵּיכָף שֶׁבָּא לַמָּלוֹן, וּמִמֵּילָא אֵין לַתִּינוֹק שׁוּם עִנְיָן בָּזֶה אֶלָּא לְמֹשֶׁה בִּלְבָד, וְלָכֵן תֵּיכָף שֶׁמָּלָה אֶת הַתִּינוֹק הִרְפָּה מִמֶּנּוּ, וְצִפּוֹרָה הֵבִינָה וְלָכֵן אָמְרָה "חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת", שֶׁחֲתָנָהּ הָיָה נִרְצָח עַל דְּבַר הַמִּילָה בִּלְבָד, וְאֵין לַתִּינוֹק בָּזֶה שׁוּם חֵלֶק. וְעַדַּיִן צָרִיךְ עִיּוּן.

לַמּוּלֹת – עַל (דְּבַר) – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים תֵּיבָה זוֹ.

הַ"מּוּלֹת". שֵׁם דָּבָר הוּא - וְלֹא שֵׁם פּוֹעֵל. יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁ"מּוּלֹת" הוּא שֵׁם דָּבָר שֶׁל "מִילָה" בִּלְשׁוֹן רַבִּים.

וְהַלָּמֶ"ד מְשַׁמֶּשֶׁת בִּלְשׁוֹן "עַל", כְּמוֹ "וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" - שְׁמוֹת יד, ג. עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (רש"י שם. וראה גם רש"י בראשית כ, יג).

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם "דָּמִים" - הֵן בְּפָסוּק זֶה וְהֵן בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו.

עַל דַּם הַמִּילָה - "דְּמָא דִּמְהֵלְתָּא". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן רַשִׁ"י פֵּירַשׁ "דָּמִים" בִּשְׁנֵי הַפְּסוּקִים עַל דַּם הַמִּילָה. תורה כז

(כט) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כט וַאֲזַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּכְנָשׁוּ יָת כָּל סָבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(ל) וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם׃

ל וּמַלִּיל אַהֲרֹן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַעֲבַד אָתַיָּא לְעֵינֵי עַמָּא׃

(לא) וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

לא וְהֵימִן עַמָּא וּשְׁמָעוּ אֲרֵי דְכִיר יְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי גֶלֵי קֳדָמוֹהִי יָת שִׁעְבּוּדְהוֹן וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ׃

◆ שבת קודש י"ט טבת ◆

ה (א) וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר׃

א וּבָתַר כֵּן עַלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל שַׁלַּח יָת עַמִּי וִיחַגּוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא׃

רש"י◄ **וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְגוֹ'** • אֲבָל הַזְּקֵנִים נִשְׁמְטוּ אֶחָד אֶחָד מֵאַחַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, עַד שֶׁנִּשְׁמְטוּ כֻּלָּם, קֹדֶם שֶׁהִגִּיעוּ לְפַלְטִין, לְפִי שֶׁיָּרְאוּ לָלֶכֶת (שמות רבה). וּבְסִינַי נִפְרַע לָהֶם: "וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ" — הֶחֱזִירָם לַאֲחוֹרֵיהֶם.

(ב) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃

ב וַאֲמַר פַּרְעֹה שְׁמָא דַיְיָ לָא אִתְגְּלִי לִי דִּי אֶקַבֵּל לְמֵמְרֵהּ לְשַׁלָּחָא יָת יִשְׂרָאֵל לָא אִתְגְּלִי לִי שְׁמָא דַיְיָ וְאַף יָת יִשְׂרָאֵל לָא אֲשַׁלַּח׃

(ג) וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלְכָה נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃

ג וַאֲמָרוּ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי אִתְגְּלִי עֲלָנָא נֵזִיל כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא דִּלְמָא יְעַרְעִנָּנָא בְּמוֹתָא אוֹ בִּקְטוֹל׃

רש"י◄ **פֶּן יִפְגָּעֵנוּ** • פֶּן יִפְגָּעֲךָ הָיוּ צְרִיכִים לוֹמַר לוֹ, אֶלָּא שֶׁחָלְקוּ כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. פְּגִיעָה זוֹ לְשׁוֹן מִקְרֶה מָוֶת הוּא.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(א) **וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְגוֹ'** – **אֲבָל הַזְּקֵנִים נִשְׁמְטוּ אֶחָד אֶחָד מֵ"אַחַר .. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן", עַד שֶׁנִּשְׁמְטוּ כֻּלָּם קֹדֶם שֶׁהִגִּיעוּ לַפַּלְטִין** - מְדַיֵּק מִזֶּה שֶׁכָּתוּב "וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן", וְלֹא "וַיָּבֹאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן", אֶלָּא מַשְׁמַע שֶׁבַּתְּחִילָּה כְּשֶׁהִתְחִילוּ לָלֶכֶת הַזְּקֵנִים הָיוּ עִמָּהֶם, וּכְשֶׁבָּאוּ לְהִכָּנֵס לַפַּלְטִין, נִשְׁאֲרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (באר בשדה). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר שֶׁ"**וְאַחַר** בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן", פֵּירוּשׁוֹ לְאַחַר שֶׁנִּשְׁמְטוּ הַזְּקֵנִים כּוּלָּם, וּבְתֵיבַת "וְאַחַר" מְרוּמָּז גַּם שֶׁהַהִשְׁתַּמְּטוּת הָיְתָה מֵ"**אַחַר** .. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן" כִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י.

לְפִי שֶׁיָּרְאוּ לָלֶכֶת - אַף שֶׁנִּצְטַוּוּ עַל כָּךְ, כִּדְלְעֵיל ג, יח: "וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם".

וּבְסִינַי נִפְרַע לָהֶם: "וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ" - לְקַמָּן כד, ב. וּבְרַשִׁ"י שָׁם "אֶל הָעֲרָפֶל". וּבַפְּסוּק שֶׁלְּפָנָיו נֶאֱמַר "וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה' אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחוֹק", דְּהַיְנוּ שֶׁבַּתְּחִילָּה עָלוּ כּוּלָּם יַחַד עִם מֹשֶׁה, וְאַחַר כָּךְ הוּחְזְרוּ כּוּלָּם לַאֲחוֹרֵיהֶם, וְרַק מֹשֶׁה נִגַּשׁ לְבַדּוֹ אֶל ה', אֶלָּא שֶׁלְּאַהֲרֹן (וְנָדָב וַאֲבִיהוּא) הָיְתָה מְחִיצָה בָּהָר בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כַּמְּבוֹאָר בְּרַשִׁ"י יט, כד, אֲבָל הַזְּקֵנִים הוּחְזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם לְגַמְרֵי וְעָמְדוּ בְּיַחַד עִם שְׁאָר הָעָם (נח"י).

הֶחֱזִירָם לַאֲחוֹרֵיהֶם - שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא בָּאוּ לַפַּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ בְּשָׂר־וָדָם בְּצִיווּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לֹא יִזְכּוּ לְהִתְקָרֵב לַפַּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (באר בשדה). תורה ב

(ג) **פֶּן יִפְגָּעֵנוּ – "פֶּן יִפְגָּעֲךָ" הָיוּ צְרִיכִים לוֹמַר** - כְּמוֹ שֶׁהִתְבַּקְּשׁוּ לוֹמַר (לעיל ד, כג) "הִנֵּה אָנֹכִי הוֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ" (באר בשדה). וְגַם לָמָּה יִפְגַּע בָּהֶם אִם לֹא יוֹצִיאֵם מֵאַחַר שֶׁאֲנוּסִים הֵם לְהִשָּׁאֵר (משכיל לדוד).

אֶלָּא שֶׁחָלְקוּ כָּבוֹד לַמַּלְכוּת - רְאֵה

(ד) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם:**

ד וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְמָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תְּבַטְּלוּן יָת עַמָּא מֵעוֹבְדֵהוֹן אֱזִילוּ לְפָלְחַנְכוֹן:

רש"י◄ **תַּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂיו •** תַּבְדִּילוּ וְתַרְחִיקוּ אוֹתָם מִמְּלַאכְתָּם, שֶׁשּׁוֹמְעִין לָכֶם וּסְבוּרִים לָנוּחַ מִן הַמְּלָאכָה. וְכֵן (משלי ד) "פְּרָעֵהוּ — אַל תַּעֲבֹר בּוֹ", רַחֲקֵהוּ. וְכֵן: (שם א) "וַתִּפְרְעוּ כָּל־עֲצָתִי", (שמות לב) "כִּי פָרוּעַ הוּא", נִרְחָק וְנִתְעָב. **לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם •** לְכוּ לִמְלַאכְתְּכֶם שֶׁיֵּשׁ לָכֶם לַעֲשׂוֹת בְּבָתֵּיכֶם, אֲבָל מְלֶאכֶת שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם לֹא הָיְתָה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, וְתֵדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יוֹצְאִים וּבָאִים שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' חלק טז עמוד 92 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"אֲנִי אֶת נַפְשִׁי הִצַּלְתִּי" – טַעֲנַת פַּרְעֹה!

עַל הַפָּסוּק "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם . . לְכוּ לְסִבְלוֹתֵיכֶם" (ה, ד) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "לְכוּ לִמְלַאכְתְּכֶם שֶׁיֵּשׁ לָכֶם לַעֲשׂוֹת בְּבָתֵּיכֶם, אֲבָל מְלֶאכֶת שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם לֹא הָיְתָה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי". וּמְבָאֵר הָרַמְבַּ"ן דְּמִכֵּיוָן שֶׁ"מִנְהָג בְּכָל עַם לִהְיוֹת לָהֶם חֲכָמִים מוֹרֵי תּוֹרָתָם, לָכֵן הֵנִיחַ לָהֶם פַּרְעֹה שֵׁבֶט לֵוִי שֶׁהָיוּ חַכְמֵיהֶם וְזִקְנֵיהֶם".

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא, שֶׁכְּשֶׁאָמַר פַּרְעֹה "לְכוּ לְסִבְלוֹתֵיכֶם" וְלִמְלַאכְתָּם שֶׁהָיָה לָהֶם בַּבַּיִת, הִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁמּוּטָב לָהֶם לַעֲסוֹק בְּעַצְמָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, וְאֵין לָהֶם לְנַסּוֹת לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.

אַךְ זוֹ הָיְתָה דַּעְתּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה. וּמִנֶּגֶד, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹא שָׁמְעוּ אֵלָיו, אֶלָּא הִמְשִׁיכוּ בִּפְעֻלּוֹתֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאִם הָיוּ מִתְמַהְמְהִים עוֹד רֶגַע אֶחָד, הָיוּ חַס־וְשָׁלוֹם נִשְׁאָרִים בְּמִצְרַיִם עַד עַכְשָׁיו (סידור האריז"ל הגדה של פסח, פירוש מצה זו, ובכ"מ).

וּמִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם:

הָיָה אֶפְשָׁר לָאָדָם לַחֲשֹׁב, מָה אִכְפַּת לִי שֶׁיֶּשְׁנָם יְהוּדִים שֶׁבִּמְקוֹם לַעֲבֹד אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, עוֹבְדִים אֶת פַּרְעֹה הָרָשָׁע וְאֵינָם מְקַיְּמִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, הֲרֵי "אֲנִי אֶת נַפְשִׁי הִצַּלְתִּי", עוֹסֵק הִנְנִי בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בִּיגִיעָה עֲצוּמָה, וּמַה לִּי לַעֲסֹק בְּקֵרוּב עוֹד אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַיֵּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה שֶׁסְּבָרָא זוֹ כְּבָר הֶעֱלָה "פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם", אַךְ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָּ"ה הוֹרָה לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֵלָיו, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת כָּל שֶׁבִּיכָלְתָּם לִגְאֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, לְהַצִּיל אוֹתָם מֵעֲבוֹדַת פַּרְעֹה, וּלְקָרְבָם לַעֲבוֹדַת ה'.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

גַּם רַשִׁ"י לְקַמָּן יא, ח.

פְּגִיעָה זוֹ לְשׁוֹן מִכְּרֵה מָוֶת הִיא - וְלֹא מִלְּשׁוֹן פְּגִישָׁה, כְּמוֹ "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם" (בראשית כח, יא), אֶלָּא כְּמוֹ "וַיִּפְגַּע בּוֹ וַיָּמֹת" (מ"א ב, כה). תורה ד

(ד) **תַּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂיו – תַּבְדִּילוּ וְתַרְחִיקוּ** - פֵּירוּשׁ הַמִּילָה "תַּפְרִיעוּ" הוּא "תַּרְחִיקוּ" כְּפִי שֶׁמַּבִּיא בַּהֶמְשֵׁךְ, אֶלָּא שֶׁרַשִׁ"י הִקְדִּים וְהוֹסִיף "תַּבְדִּילוּ", מִשּׁוּם שֶׁהַהַרְחָקָה מִן הַמְּלָאכָה אֵינָהּ נַעֲשֵׂית אֶלָּא־אִם־כֵּן הָאָדָם מַבְדִּיל אֶת עַצְמוֹ מִמֶּנָּה (בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ), וְזֶהוּ מַה שֶׁמְּסַיֵּם רַשִׁ"י "וּסְבוּרִים לָנוּחַ מִן הַמְּלָאכָה".

אוֹתָם מִמְּלַאכְתָּם, שֶׁשּׁוֹמְעִין לָכֶם וּסְבוּרִים לָנוּחַ מִן הַמְּלָאכָה - וְלֹא שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הִפְרִיעוּ לַעֲבוֹדָתָם בְּפוֹעַל.

וְכֵן "פְּרָעֵהוּ אַל תַּעֲבֹר בּוֹ" - מִשְּׁלֵי ד, ט.

רַחֲקֵהוּ - אַךְ בְּרַשִׁ"י שָׁם: "בַּטְּלֵהוּ". וּבְרַשִׁ"י יְבָמוֹת כא, א: "הַגִּילֵהוּ".

וְכֵן "וַתִּפְרְעוּ כָּל עֲצָתִי" - שָׁם א, כה. אַךְ בְּרַשִׁ"י שָׁם: "וַתְּבַטְּלוּ".

"כִּי פָרֻעַ הוּא" - שְׁמוֹת לב, כה.

נִרְחָק וְנִתְעָב - אַךְ בְּרַשִׁ"י שָׁם: "מְגוּלֶּה".

לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם – לְכוּ לִמְלַאכְתְּכֶם שֶׁיֵּשׁ לָכֶם לַעֲשׂוֹת בְּבָתֵּיכֶם - וְקָרָא מְלֶאכֶת הַבַּיִת בִּלְשׁוֹן סִבְלוֹתָם, מִשּׁוּם שֶׁהִיא מוּטֶלֶת עֲלֵיהֶם כְּמוֹ מַשָּׂא (רא"ם).

אֲבָל מְלֶאכֶת שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם לֹא הָיְתָה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי - וְיֵשׁ לוֹמַר הַטַּעַם, כִּי גְּזֵירַת "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" הָיְתָה רַק עַל אֵלּוּ שֶׁיִּטְּלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְשֵׁבֶט לֵוִי לֹא נָטַל חֵלֶק בָּאָרֶץ, וּמַה שֶׁפַּרְעֹה לֹא שִׁעְבֵּד אוֹתָם, זֶהוּ מִשּׁוּם שֶׁיַּעֲקֹב כִּבֵּד אוֹתָם, וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּרַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית נ, יג שֶׁיַּעֲקֹב בִּקֵּשׁ שֶׁלֵּוִי לֹא יִשָּׂא אֶת מִטָּתוֹ מִפְּנֵי שֶׁעָתִיד לִישָּׂא אֶת הָאָרוֹן, לָכֵן גַּם פַּרְעֹה כִּבְּדָם (גו"א). וְגַם יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּשֵׁבֶט לֵוִי הָיָה מַעֲמָד וְיִחַס מְיוּחָד בְּתוֹר עוֹבְדִים בִּמְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁלַּכֹּהֲנִים שֶׁל מִצְרַיִם הָיָה מַעֲמָד מְיוּחָד, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְרֵאשִׁית מז, כב.

וְתֵדַע לְךָ שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יוֹצְאִים וּבָאִים שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. - הַהוֹכָחָה לְכָךְ. תורה ה

(ה) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלֹתָם:

ה וַאֲמַר פַּרְעֹה הָא סַגִּיאִין כְּעַן עַמָּא דְּאַרְעָא וּתְבַטְּלוּן יָתְהוֹן מִפָּלְחָנְהוֹן:

רש"י◄ הֵן רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ • שֶׁהָעֲבוֹדָה מֻטֶּלֶת עֲלֵיהֶם וְאַתֶּם מַשְׁבִּיתִים אוֹתָם מִסִּבְלֹתָם, הֶפְסֵד גָּדוֹל הוּא זֶה.

(ו) וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר:

ו וּפַקִּיד פַּרְעֹה בְּיוֹמָא הַהוּא יָת שִׁלְטוֹנִין דְּעַמָּא וְיָת סָרְכוֹהִי לְמֵימַר:

רש"י◄ הַנֹּגְשִׂים • מִצְרִיִּים הָיוּ, וְהַשּׁוֹטְרִים הָיוּ יִשְׂרְאֵלִים. הַנּוֹגֵשׁ, מְמֻנֶּה עַל כַּמָּה שׁוֹטְרִים. וְהַשּׁוֹטֵר, מְמֻנֶּה לִרְדּוֹת בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה.

(ז) לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן:

ז לָא תּוֹסְפוּן לְמִיתַּן תִּבְנָא לְעַמָּא לְמִרְמֵי לִבְנִין כְּמִתְּמָלֵי וּמִדְּקָמוֹהִי אִנּוּן יְהָכוּן וִיגַבְּבוּן לְהוֹן תִּבְנָא:

רש"י◄ תֶּבֶן • אשטובל"א, הָיוּ גּוֹבְלִין אוֹתוֹ עִם הַטִּיט. לְבֵנִים • טיוול"ש בְּלַע"ז, שֶׁעוֹשִׂים מִטִּיט וּמְיַבְּשִׁין אוֹתָן בַּחַמָּה, וְיֵשׁ שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתָן בְּכִבְשָׁן. כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם • כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם עוֹשִׂים עַד הֵנָּה. וְקֹשְׁשׁוּ • וְלַקְּטוּ.

(ח) וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ:

ח וְיָת סְכוּם לְבֵנַיָּא דִּי אִנּוּן עָבְדִין מִתְּמָלֵי וּמִדְּקָמוֹהִי תְּמַנּוּן עֲלֵיהוֹן לָא תִמְנְעוּן מִינֵהּ אֲרֵי בַטְלָנִין אִנּוּן עַל כֵּן אִנּוּן צָוְחִין לְמֵימַר נֵזֵיל נְדַבַּח קֳדָם אֱלָהָנָא:

רש"י◄ וְאֶת מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים • סְכוּם חֶשְׁבּוֹן הַלְּבֵנִים שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה לְיוֹם, כְּשֶׁהָיָה הַתֶּבֶן נִתָּן לָהֶם, אוֹתוֹ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ה) **הֵן רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ** – **שֶׁהָעֲבוֹדָה מֻטֶּלֶת עֲלֵיהֶם** - וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר.

וְאַתֶּם מַשְׁבִּיתִים "אֹתָם מִסִּבְלֹתָם", הֶפְסֵד גָּדוֹל הוּא זֶה. - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "וְהִשְׁבַּתֶּם". תורה ו

(ו) **הַנֹּגְשִׂים** – **מִצְרִיִּים הָיוּ** - שֶׁהֲרֵי לֹא נִזְכַּר בְּשׁוּם מָקוֹם עַל הַנּוֹגְשִׂים לְשׁוֹן "נוֹגְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (נח"י).

וְהַשּׁוֹטְרִים הָיוּ יִשְׂרְאֵלִים - שֶׁכֵּן מוּכָח מִזֶּה שֶׁהֵכּוּ עַל־יְדֵי הַנּוֹגְשִׂים, וְצָעֲקוּ לְפַרְעֹה, כְּדִלְקַמָּן פָּסוּק יד־טו.

הַנּוֹגֵשׁ מְמֻנֶּה עַל כַּמָּה שׁוֹטְרִים, וְהַשּׁוֹטֵר מְמֻנֶּה לִרְדּוֹת בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה - כִּדְמַשְׁמַע לְקַמָּן פָּסוּק יד. תורה ז

(ז) **תֶּבֶן** – elbotse **אישטובל"א** - **קַשׁ (הַנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקָּצִיר).** רְאֵה רַשְׁ"י שַׁבָּת לו, ב שֶׁ"שטובל"א" הוּא "גְּבָבָא, שֶׁגּוֹבְבִין מִן הַשָּׂדֶה", וְהֵם שְׁאֵרִיּוֹת הַתְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדֶה, וְקַשׁ הֵם "זְנָבוֹת הַשִּׁבֳּלִים". וּבְרַשְׁ"י שָׁם קמ, א כָּתַב: "תֶּבֶן – הוּא שֶׁעוֹשִׁין מִן הַקַּשׁ, מְחַתְּכִין אוֹתוֹ בְּמוֹרִיגִין, וְעוֹשֶׂה כָּל זְנַב הַשִּׁבֹּלֶת תֶּבֶן".

הָיוּ גּוֹבְלִין אוֹתוֹ עִם הַטִּיט. לְבֵנִים – **טיולי"ש** - seluit **רְעָפִים.**

בְּלַעַז, שֶׁעוֹשִׂים מִטִּיט וּמְיַבְּשִׁין אוֹתָן בַּחַמָּה, וְיֵשׁ שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתָן בַּכִּבְשָׁן - רְאֵה גַּם רַשְׁ"י בְּרֵאשִׁית יא, ג.

כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם – **כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם עוֹשִׂים עַד הֵנָּה** - וְלֹא "כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם" בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי גַּם לִפְנֵי כֵן הָיוּ עוֹשִׂים כָּךְ, אֶלָּא כֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לוֹמַר עַל זְמַן הָעָבָר (גר"א).

וְקֹשְׁשׁוּ – **וְלַקְּטוּ** - רְאֵה גַּם לְקַמָּן רַשְׁ"י פָּסוּק יב. תורה ח

(ח) **וְאֶת מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים** – **סְכוּם חֶשְׁבּוֹן** (ראה רש"י בראשית לא, ז), וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "מַתְכּוֹנֶת". וּרְאֵה גַּם רַשְׁ"י לְקַמָּן ל, לב. בְּמִדְבַּר ג, נ. יְחֻזְקֵאל מה, יא.

"הַלְּבֵנִים", שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה לְיוֹם כְּשֶׁהָיָה הַתֶּבֶן נִתָּן לָהֶם - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "אֲשֶׁר הֵם עוֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם". וְתִקֵּן בָּזֶה כַּמָּה דְּבָרִים: א) פֵּירַשׁ "שֶׁהָיָה .. עוֹשֶׂה", בִּלְשׁוֹן עָבָר, שֶׁהֲרֵי אָמַר "תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם", ב) אָמַר "שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד", לוֹמַר שֶׁעַל כָּל אֶחָד הָיָה מוּטָל סְכוּם מְסוּיָם [כִּי לֹא מִסְתַּבֵּר שֶׁהָיָה מוּטָל עַל כְּלַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סְכוּם כְּלָלִי שֶׁל עֲשִׂיַּת לְבֵנִים לְיוֹם], ג) אָמַר "לְיוֹם", שֶׁזֶּהוּ הַפֵּירוּשׁ "תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם" הָאָמוּר כָּאן, דְּהַיְנוּ בְּכָל יוֹם וְיוֹם בִּזְמַן שֶׁהַתֶּבֶן הָיָה נִיתָּן לָהֶם, וְלֹא סְתָם "עַד הֵנָּה" כְּדִלְעֵיל, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיֵּעָשׂוּ בְּיוֹם אֶחָד מַה שֶׁעָשׂוּ עַד הֵנָּה [וּרְאֵה גַּם

סְכוּם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם גַּם עַתָּה, לְמַעַן תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עֲלֵיהֶם. כִּי נִרְפִּים • מִן הָעֲבוֹדָה הֵם, לְכָךְ לִבָּם פּוֹנֶה אֶל הַבַּטָּלָה וְצוֹעֲקִים לֵאמֹר: נֵלְכָה וְגוֹ'. מַתְכֹּנֶת • וְתֹכֶן לְבֵנִים, וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִילוֹת, אֶת הַכֶּסֶף הַמְּתֻכָּן – כֵּלָּן לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן הֵם. נִרְפִּים • הַמְּלָאכָה רְפוּיָה בְּיָדָם וַעֲזוּבָה מֵהֶם וְהֵם נִרְפִּים מִמֶּנָּה, רטריי"ש בְּלַעַ"ז.

(ט) תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר:

ט תִּתְקַף פָּלְחָנָא עַל גֻּבְרַיָּא וְיִתְעַסְּקוּן בַּהּ וְלָא יִתְעַסְּקוּן בְּפִתְגָּמִין בְּטֵלִין:

רש"י◄ **וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר** • וְאַל יֶהְגּוּ וִידַבְּרוּ תָּמִיד בְּדִבְרֵי רוּחַ, "לֵאמֹר: נֵלְכָה נִזְבְּחָה", וְדוֹמֶה לוֹ: "וְאֶשְׁעָה בְּחֶקֶיךָ תָּמִיד". לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה, מִתַּרְגְּמִינָן וּלְשׁוֹעִין. וַיְסַפֵּר, וְאֶשְׁתָּעִי. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "יִשְׁעוּ" לְשׁוֹן "וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְגוֹ' וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה", וּלְפָרֵשׁ "אַל יִשְׁעוּ", אַל יִפְנוּ, שֶׁאִם־כֵּן, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: "וְאַל יִשְׁעוּ אֶל דִּבְרֵי שָׁקֶר", אוֹ "לְדִבְרֵי שָׁקֶר", כִּי כֵּן גְּזֵרַת כֻּלָּם: (ישעיה נז) "יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל עוֹשֵׂהוּ", (שם לא) "וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל", (שם יז) "וְלֹא יִשְׁעֶה אֶל הַמִּזְבְּחוֹת", וְלֹא מָצָאתִי שִׁמּוּשׁ שֶׁל בֵּי"ת סְמוּכָה לְאַחֲרֵיהֶם. אֲבָל אַחַר לְשׁוֹן דִּבּוּר, כְּמִתְעַסֵּק לְדַבֵּר בְּדָבָר, נוֹפֵל לְשׁוֹן שִׁמּוּשׁ בֵּי"ת: (יחזקאל לג) "הַנִּדְבָּרִים בְּךָ", (במדבר יב) "וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה", (זכריה ד) "הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי", (דברים יא) "לְדַבֵּר בָּם", (תהלים קיט) "וַאֲדַבְּרָה בְּעֵדֹתֶיךָ", אַף כָּאן: "אַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר", אַל יִהְיוּ נִדְבָּרִים בְּדִבְרֵי שָׁוְא וַהֲבַאי.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לְקַמָּן פָּסוּק יג] (נח"י). וְנִרְאֶה שֶׁלָּכֵן אָמַר כָּאן "תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם", שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל כָּל יוֹם וְיוֹם עַד עַתָּה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם", מוֹרֶה עַל הַזְּמַן הַכְּלָלִי.

אוֹתוֹ סְכוּם "תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם" גַּם עַתָּה, לְמַעַן "תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה" - פָּסוּק ט.

עֲלֵיהֶם, "כִּי נִרְפִּים" מִן הָעֲבוֹדָה "הֵם" - בְּכַמָּה כְּתָבֵי־יָד וּדְפוּסִים: כִּי נִרְפִּים הֵם מִן הָעֲבוֹדָה.

לְכָךְ לִבָּם פּוֹנֶה אֶל הַבַּטָּלָה, וְ"צוֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה וְגוֹ'". "מַתְכֹּנֶת", "וְתֹכֶן לְבֵנִים" - לְקַמָּן פָּסוּק יח. חֶשְׁבּוֹן הַלְּבֵנִים (רש"י שם).

"וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת" - שְׁמוּאֵל א ב, ג. כָּל מַעֲשֵׂי נִמְנִין לְפָנָיו, "נִתְכְּנוּ", לְשׁוֹן מִנְיָן (רש"י שם).

וְ"אֶת הַכֶּסֶף הַמְּתֻכָּן" - מְלָכִים ב יב, יב. לְשׁוֹן מִנְיָן (רש"י שם).

כֻּלָּם לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן הֵם. נִרְפִּים – הַמְּלָאכָה רְפוּיָה בְּיָדָם וַעֲזוּבָה מֵהֶם - זוֹ הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁל "רְפוּיָה בְּיָדָם". וּרְאֵה גַּם רַשְׁ"י דְּבָרִים לא, ו.

וְהֵם "נִרְפִּים" מִמֶּנָּה - מְבֹאָר בָּזֶה, מַה שֶּׁכָּתוּב "נִרְפִּים" בְּלְשׁוֹן נִפְעַל, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ שֶׁקִּבְּלוּ אֶת פְּעוּלַּת הָרִפְיוֹן עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וּמִפָּרֵשׁ שֶׁכַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַמְּלָאכָה "רְפוּיָה בְּיָדָם", לָכֵן נִקְרָא זֶה שֶׁהֵם "נִרְפִּים" מֵהַמְּלָאכָה. כְּלוֹמַר, שֶׁהֵם עַצְמָם גָּרְמוּ אֶת פְּעוּלַּת הָעֲזִיבָה, וּכְתוֹצָאָה מִזּוֹ הֵם נֶעֱזְבוּ מִמֶּנָּה.

ריטריי"ט בְּלַעַז. - retreit הִמָּנְעוּת (אוצר לעזי רש"י). תורה ט

(ט) **וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר – "וְאַל" יֶהְגּוּ וִידַבְּרוּ** - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "יִשְׁעוּ", וּכְדִלְקַמָּן.

תָּמִיד - כִּי "יִשְׁעוּ" בְּלְשׁוֹן עָתִיד מוֹרֶה עַל הַהוֹוֶה הַתְּמִידִי.

"בִּדְבְרֵי" רוּחַ - מְפָרֵשׁ "שֶׁקֶר" בְּמַשְׁמָעוּת רוּחַ וְהֶבֶל, וְלֹא שֶׁחֲשָׁדָם בְּשֶׁקֶר מַמָּשׁ.

לֵאמֹר - פָּסוּק ח.

"נֵלְכָה נִזְבְּחָה". וְדוֹמֶה לוֹ: "וְאֶשְׁעָה בְּחֻקֶּיךָ תָּמִיד" - תְּהִלִּים קיט, קיז. וּבְרַשְׁ"י שָׁם: "וְאֶתְעַסֵּק, כְּמוֹ וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר, דָּבָר אַחֵר: וְאֶשְׁעָה, לְשׁוֹן סִפּוּר וְשִׁנּוּן, כְּדִמְתַרְגֵּם: וְלִשְׁנִינָה, וּלְשׁוֹעִין".

"לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה" - דִּבְרִים כח, לז. לְשׁוֹן "וְשִׁנַּנְתָּם", יְדַבְּרוּ בָּךְ, וְכֵן תִּרְגּוּמוֹ: "וּלְשׁוֹעֵי", לְשׁוֹן סִפּוּר (רש"י שם).

מִתַּרְגְּמִינָן: "וּלְשׁוֹעִין". "וַיְסַפֵּר" - בְּרֵאשִׁית כד, סו.

"וְאִשְׁתָּעִי". וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר: "יִשְׁעוּ" לְשׁוֹן "וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְגוֹ' וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה" - בְּרֵאשִׁית ד, ד.

וּלְפָרֵשׁ: "אַל יִשְׁעוּ" – אַל יִפְנוּ - אֲבָל רָאָה רַשְׁ"י בְּרֵאשִׁית שָׁם: "וַיִּשַׁע – וַיֵּפֶן, וְכֵן לֹא שָׁעָה אֶל מִנְחָתוֹ, לֹא פָּנָה, וְכֵן וְאַל יִשְׁעוּ, אַל יִפְנוּ". וְכֵן מַשְׁמַע מֵרַשְׁ"י אִיּוֹב ז, יט.

שֶׁאִם כֵּן, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: "וְאַל יִשְׁעוּ אֶל דִּבְרֵי שָׁקֶר", אוֹ "לְדִבְרֵי שָׁקֶר", כִּי כֵּן גְּזֵרַת כֻּלָּם: "יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל עוֹשֵׂהוּ" - יְשַׁעְיָה יז, ז. יִפְנֶה אֶל עוֹשֵׂהוּ (רש"י שם). וּבְרַשְׁ"י תְּהִלִּים שָׁם שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן הִתְעַסְּקוּת.

"וְלֹא שָׁעוּ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" - שָׁם לא, א.

"וְלֹא יִשְׁעֶה אֶל הַמִּזְבְּחוֹת" - שָׁם יז, ח.

וְלֹא מָצָאתִי שִׁמּוּשׁ שֶׁל בֵּי"ת סְמוּכָה לְאַחֲרֵיהֶם. אֲבָל אַחַר לְשׁוֹן דִּבּוּר, [בְּ]מִתְעַסֵּק לְדַבֵּר בְּדָבָר, נוֹפֵל לְשׁוֹן שִׁמּוּשׁ בֵּי"ת, כְּגוֹן: "הַנִּדְבָּרִים בְּךָ" - יְחֶזְקֵאל לג, ל. מִתְלוֹצְצִים בָּךְ (רש"י שם).

"וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה" - בַּמִּדְבָּר יב, א.

"הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי" - זְכַרְיָה ד, א.

"לְדַבֵּר בָּם" - דְּבָרִים יא, יט.

"וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ" - תְּהִלִּים קיט, מו.

אַף כָּאן "אַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר" – אַל יִהְיוּ נִדְבָּרִים בְּדִבְרֵי שָׁוְא וַהֲבַאי - וּרְאֵה בְּרַשְׁ"י תְּהִלִּים קיט, טז, קיז שֶׁמְּפָרְשוֹ מִלְּשׁוֹן הִתְעַסְּקוּת. תורה י

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (היום־יום כ"ד תמוז – מתוך 'התקשרות')

תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ בָהּ וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר (ה, ט)

הָרַבִּי הַ'צֶמַח־צֶדֶק' אָמַר:

לְחָסִיד שֶׁהוּא 'פְּנִימִי', הִנֵּה בַּקָּשַׁת בְּרָכָה מֵהָרַבִּי בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא – הִיא בִּבְחִינַת "וְאַל יִשְׁעוּ גוֹ'", כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת "תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ בָהּ".

(י) וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן:

יוּנְפָקוּ שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא וְסָרְכוֹהִי וַאֲמָרוּ לְעַמָּא לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר פַּרְעֹה לֵית אֲנָא יָהֵב לְכוֹן תִּבְנָא:

(יא) אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר:

יא אַתּוּן אֱזִילוּ סִיבוּ לְכוֹן תִּבְנָא מֵאֲתַר דִּתַשְׁכְּחוּן אֲרֵי לָא יִתְמְנַע מִפָּלְחָנְכוֹן מִדָּעַם:

רש"י◄ **אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן** • וּצְרִיכִים אַתֶּם לֵילֵךְ בִּזְרִיזוּת. **כִּי אֵין נִגְרָע** • דָּבָר, מִכָּל סְכוּם לְבֵנִים שֶׁהֱיִיתֶם עוֹשִׂים לְיוֹם, בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן נִתָּן לָכֶם מְזֻמָּן מִבֵּית הַמֶּלֶךְ.

(יב) וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן:

יב וְאִתְבַּדַּר עַמָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְגַבָּבָא גִילֵי לְתִבְנָא:

רש"י◄ **לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן** • לֶאֱסֹף אֲסִיפָה, לִלְקֹט לֶקֶט לְצֹרֶךְ תֶּבֶן הַטִּיט. **קַשׁ** • לְשׁוֹן לִקּוּט, עַל שֵׁם שֶׁדָּבָר הַמִּתְפַּזֵּר הוּא וְצָרִיךְ לְקוֹשְׁשׁוֹ, קָרוּי קַשׁ בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת.

(יג) וְהַנֹּגְשִׁים אָצִים לֵאמֹר כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן:

יג וְשִׁלְטוֹנַיָּא דָּחֲקִין לְמֵימַר אַשְׁלִימוּ עוֹבָדֵיכוֹן פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵהּ כְּמָא דַּהֲוִיתוּן עָבְדִין כַּד אִתְיְהֵב לְכוֹן תִּבְנָא:

רש"י◄ **אָצִים** • דּוֹחֲקִים. **דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ** • חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל יוֹם כַּלּוּ בְּיוֹמוֹ, כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן מוּכָן!.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יא) **אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן – וּצְרִיכִים "אַתֶּם" לֵילֵךְ בִּזְרִיזוּת** - מִזֶּה שֶׁאָמַר לָהֶם "כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבוֹדַתְכֶם דָּבָר", מוּבָן שֶׁזֶּהוּ טַעַם לְ"אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן", וְלִכְאוֹרָה אִדְּרַבָּא בֵּיוָן שֶׁיִּקְחוּ לָהֶם תֶּבֶן, זֶה סִיבָּה שֶׁיִּגָּרַע מֵעֲבוֹדָתָם, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁאָמַר לָהֶם שֶׁיֵּלְכוּ בִּזְרִיזוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגָּרַע מֵעֲבוֹדָתָם דָּבָר (רא"ם). וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁהוֹסִיף "לְכוּ", הַיְנוּ שֶׁהֲלִיכָתָם תִּהְיֶה בִּזְרִיזוּת (ע"פ משכיל לדוד).

"כִּי אֵין נִגְרָע .. דָּבָר" מִכָּל סְכוּם לְבֵנִים שֶׁהֱיִיתֶם עוֹשִׂים לְיוֹם - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "מֵעֲבוֹדַתְכֶם", מִתּוֹצֶרֶת עֲבוֹדָתָם, וְלֹא מֵעֶצֶם עֲבוֹדָתָם.

בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן נִתָּן לָכֶם מְזֻמָּן - מִזֶּה שֶׁאָמַר לָהֶם כָּעֵת "מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ", מִשְׁמַע שֶׁעַד עַתָּה הָיָה נִיתָּן לָהֶם "מְזוּמָּן".

מִבֵּית הַמֶּלֶךְ - מִזֶּה שֶׁאָמַר לְעֵיל פָּסוּק י: "כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נוֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן", מִשְׁמַע שֶׁעַד עַתָּה הָיָה נִיתָּן לָהֶם "מִבֵּית הַמֶּלֶךְ". תורה יב

(יב) **לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן – לֶאֱסֹף אֲסִיפָה** - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י צְפַנְיָה ב, א. **לִלְקֹט לֶקֶט לְצֹרֶךְ תֶּבֶן** - לְרַשִׁ"י הוּקְשָׁה מַהוּ "קַשׁ לַתֶּבֶן", אִם תֶּבֶן אֵינוֹ קַשׁ, וְאִם קַשׁ אֵינוֹ תֶּבֶן, לָכֵן פֵּירֵשׁ לִלַּקֵּט לֶקֶט בִּשְׁבִיל תֶּבֶן לַטִּיט.

הַטִּיט - הוֹסִיף "הַטִּיט", כֵּיוָן שֶׁבַּכָּתוּב נֶאֱמַר "לַתֶּבֶן" (בְּפַתְּ"ח תַּחַת הַלָּמֶ"ד), וְהַיְנוּ לַתֶּבֶן הַיָּדוּעַ (וְלֹא לִסְתָם תֶּבֶן), לַתֶּבֶן שֶׁמְּעֹרְבָּבִים בַּטִּיט.

"קַשׁ" לְשׁוֹן לִקּוּט, עַל שֵׁם שֶׁדָּבָר הַמִּתְפַּזֵּר הוּא וְצָרִיךְ לְקָשְׁשׁוֹ – קָרוּי "קַשׁ" - כְּלוֹמַר, הַקַּשׁ קָרוּי כֵּן עַל שֵׁם פְּעוּלַת הַקּוֹשְׁשׁוּת, וְלֹא לְהֵיפֶךְ. וְנִרְאָה שֶׁזֶּהוּ דַּוְקָא בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא, אֲבָל בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים, קַשׁ הוּא סוּג מְסוּיָּם מְאֹד שֶׁל לֶקֶט, וְכַמְבוֹאָר בַּבֵּיאוּר לְפָסוּק ז. וְשָׁם מוּבָא שֶׁלְּדַעַת רַשִׁ"י בַּגְּמָרָא מִקַּשׁ עוֹשִׂים תֶּבֶן, וּלְפִי זֶה לִכְאוֹרָה נִיתָּן הָיָה לְפָרֵשׁ אֶת הַפָּסוּק כָּאן "לְקוֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן", לִלְקוֹט קַשׁ לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ תֶּבֶן.

בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת - וְאִילּוּ כָּאן פֵּירוּשׁוֹ מִלְּכַתְּחִילָּה לֶקֶט. תורה יג

(יג) **אָצִים – דּוֹחֲקִים** - מְמַהֲרִים (ע"פ רש"י בראשית יט, טו).

דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ – חֶשְׁבּוֹן - מְפָרֵשׁ "דְּבַר" מֵעִנְיַן חֶשְׁבּוֹן (רא"ם).

שֶׁל כָּל "יוֹם" - מִפְּנֵי שֶׁ"יוֹם" מוֹרֶה עַל יוֹם אֶחָד בִּלְבָד, הוֹצְרַךְ לְהוֹסִיף מִלַּת "כָּל", לְהוֹרוֹת עַל כָּל יוֹם וְיוֹם.

כַּלּוּ "בְּיוֹמוֹ", "כַּאֲשֶׁר" עֲשִׂיתֶם - הוֹסִיף תֵּיבַת "עֲשִׂיתֶם", מִפְּנֵי שֶׁתֵּיבַת "כַּאֲשֶׁר" תָּמִיד דְּבוּקָה עִם פֹּעַל (רא"ם).

"בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן" מוּכָן - הוֹסִיף תֵּיבַת

(יד) וַיֶּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֹן כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם:

יד וּלְקוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן שִׁלְטוֹנֵי פַרְעֹה לְמֵימָר מָא דֵין לָא אַשְׁלֶמְתּוּן גְּזַרְתְּכוֹן לְמִרְמֵי (לִבְנִין) כְּמֵאתְמַלֵּי וּמִדְּקָמוֹהִי אַף תְּמַלֵּי אַף יוֹמָא דֵין:

רש"י◄ **וַיֵּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • הַשּׁוֹטְרִים, יִשְׂרְאֵלִים הָיוּ, וְחָסִים עַל חַבְרֵיהֶם מִלְּדַחְקָם, וּכְשֶׁהָיוּ מַשְׁלִימִין הַלְּבֵנִים לַנּוֹגְשִׁים, שֶׁהֵם מִצְּרִיִּים, וְהָיָה חָסֵר מִן הַסְּכוּם, הָיוּ מַלְקִין אוֹתָם עַל שֶׁלֹּא דָּחֲקוּ אֶת עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה. לְפִיכָךְ זָכוּ אוֹתָן שׁוֹטְרִים לִהְיוֹת סַנְהֶדְרִין, וְנֶאֱצַל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עַל מֹשֶׁה וְהוּשַׂם עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", מֵאוֹתָן שֶׁיָּדַעְתָּ הַטּוֹבָה שֶׁעָשׂוּ בְּמִצְרַיִם כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו. **וַיֵּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • אֲשֶׁר שָׂמוּ נֹגְשֵׂי פַרְעֹה אוֹתָם לְשׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם: "לֵאמֹר מַדּוּעַ וְגוֹ'". לָמָּה "וַיֵּכּוּ"? שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם: "מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם גַּם תְּמוֹל, גַּם הַיּוֹם", חֹק הַקָּצוּב עֲלֵיכֶם לִלְבֹן כִּתְמוֹל הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם שֶׁלִּפְנֵי אֶתְמוֹל? וְהוּא הָיָה בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן נִתָּן לָהֶם. **וַיֵּכּוּ** • לְשׁוֹן וַיֶּפְעָלוּ, הֵכּוּ מִיַּד אֲחֵרִים. הַנּוֹגְשִׁים הִכּוּם.

(טו) וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹּה לַעֲבָדֶיךָ:

טו וַאֲתוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּצְוָחוּ (קֳדָם) לְפַרְעֹה לְמֵימָר לְמָא תַעְבֵּד כְּדֵין לְעַבְדָּךְ:

(טז) תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ:

טז תִּבְנָא לָא מִתְיַהֵב לְעַבְדָּךְ וּלְבֵנַיָּא אָמְרִין לָנָא עִבִּידוּ וְהָא עַבְדָּךְ לָקֵן וְחָטָן עֲלֵיהוֹן עַמָּךְ:

רש"י◄ **וּלְבֵנִים אוֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ** • הַנּוֹגְשִׁים אוֹמְרִים עֲשׂוּ לָנוּ לְבֵנִים כַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן. **וְחָטָאת עַמֶּךָ** • אִלּוּ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

"מוּכָן", מִפְּנֵי שֶׁבְּלֹא זֶה מִשְׁמַע שֶׁעִכְּשָׁיו יִהְיוּ בְּלֹא תֶבֶן, וְאֵין זֶה נָכוֹן, שֶׁכֵּן גַּם עַכְשָׁיו יִהְיֶה לָהֶם תֶּבֶן אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מוּכָן (רא"ם וגר"א). תורה יד

(יד) **וַיֵּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – הַשּׁוֹטְרִים יִשְׂרְאֵלִים הָיוּ** - מִשְׁמַע שֶׁמְּפָרֵשׁ "שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", שׁוֹטְרִים שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (וְלֹא שׁוֹטְרִים יִשְׂרְאֵלִים), וְלָכֵן הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהַשּׁוֹטְרִים הָיוּ יִשְׂרְאֵלִים.

וְחָסִים עַל חַבְרֵיהֶם - "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

מִלְּדַחְקָם, וּכְשֶׁהָיוּ מַשְׁלִימִים הַלְּבֵנִים לַנּוֹגְשִׁים שֶׁהֵם מִצְרַיִם - וְהָיוּ מְמוּנִים עֲלֵיהֶם, כִּדְלְעֵיל בְּרַשִׁ"י פָּסוּק ו.

וְהָיָה חָסֵר מִן הַסְּכוּם, הָיוּ מַלְקִין אוֹתָם עַל שֶׁלֹּא דָּחֲקוּ אֶת עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה, לְפִיכָךְ זָכוּ אוֹתָם שׁוֹטְרִים לִהְיוֹת סַנְהֶדְרִין - שֶׁנִּתְמַנּוּ בִּגְדוּלָּתָן [שֶׁל יִשְׂרָאֵל], כִּדְרֶךְ שֶׁנִּצְטַעֲרוּ בְּצָרָתָן (רש"י במדבר יא, טז). וּרְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר ז, ב: "הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטּוֹת – שֶׁהָיוּ שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ מֻכִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּכּוּ שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'". וּלְפִי זֶה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁחֵלֶק נִתְמַנּוּ לִהְיוֹת בַּסַּנְהֶדְרִין, וְחֵלֶק נִתְמַנּוּ לִהְיוֹת נְשִׂיאֵי הַמַּטּוֹת.

וְנֶאֱצַל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עַל מֹשֶׁה וְהוּשַׂם עֲלֵיהֶם - אוּלַי כַּוָּנַת רַשִׁ"י לוֹמַר, שֶׁהַשֶּׁבֶר שֶׁלָּהֶם הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כֵּיוָן שֶׁהַשּׁוֹטְרִים קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַכּוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לָהֶם, הַשֶּׁבֶר שֶׁלָּהֶם יִהְיֶה שֶׁיֵּאָצֵל מֵהָרוּחַ שֶׁעַל מֹשֶׁה וְיוּשַׂם עֲלֵיהֶם.

שֶׁנֶּאֱמַר - בַּמִּדְבָּר יא, טז.

"אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", מֵאוֹתָן שֶׁיָּדַעְתָּ הַטּוֹבָה שֶׁעָשׂוּ בְּמִצְרַיִם, "כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו" - בַּמִּדְבָּר שָׁם. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שָׁם: "אוֹתָן שֶׁאַתָּה מַכִּיר שֶׁנִּתְמַנּוּ עֲלֵיהֶם שׁוֹטְרִים בְּמִצְרַיִם בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, וְהָיוּ מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם וּמֻכִּים עַל יָדָם".

וַיֵּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – "אֲשֶׁר שָׂמוּ .. נוֹגְשֵׂי פַרְעֹה" אוֹתָם לְשׁוֹטְרִים "עֲלֵיהֶם" - עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵיהֶם נוֹגְשֵׂי פַרְעֹה", וְלֹא שֶׁהַשּׁוֹטְרִים שָׂמוּ אֶת נוֹגְשֵׂי פַרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּיתַּן הָיָה לְפָרֵשׁ אֶת לְשׁוֹן הַכָּתוּב.

לֵאמֹר מַדּוּעַ וגו' – **לָמָּה "וַיֵּכּוּ"** - כְּלוֹמַר, לָמָּה הִכּוּם, וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ לְקַמָּן שֶׁ"וַיֵּכּוּ" פֵּירוּשׁוֹ "הִכּוּ מִיַּד אֲחֵרִים", וּ"מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם וגו'", הוּא טַעַם הַמַּכִּים, וְלֹא טַעַם הַמֻּכִּים (רא"ם).

שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם - זֶהוּ הַפֵּירוּשׁ "לֵאמֹר".

"מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם .. גַּם תְּמוֹל גַּם הַיּוֹם", חֹק הַקָּצוּב עֲלֵיכֶם - זֶהוּ פֵּירוּשׁ "חָקְכֶם".

"לִלְבֹן" כִּתְמוֹל הַשְּׁלִישִׁי - הַטַּעַם שֶׁמְּפָרֵשׁ כֵּן אֶת "כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם", וְלֹא כִּפְשׁוּטוֹ אֶתְמוֹל וְשִׁלְשׁוֹם, מִשּׁוּם שֶׁאוֹמֵר בַּהֶמְשֵׁךְ "גַּם תְּמוֹל גַּם הַיּוֹם", הֲרֵי שֶׁאֶתְמוֹל לֹא כִּלּוּ (רא"ם). וּמִטַּעַם זֶה גַּם אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כִּדְלְעֵיל פָּסוּק ז "עַד הֵנָּה", שֶׁהֲרֵי לֹא כִּלּוּ כֵּן עַד עַכְשָׁיו.

שֶׁהוּא יוֹם שֶׁלִּפְנֵי אֶתְמוֹל, וְהוּא הָיָה "בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן" נִתָּן לָהֶם וַיֵּכּוּ – לְשׁוֹן וַיֶּפְעָלוּ, הֵכּוּ מִיַּד אֲחֵרִים, הַנּוֹגְשִׁים הִכּוּם. - כְּלוֹמַר, שֶׁהַגְּזֵרָה שֶׁלֹּא יִנָּתֵן לָהֶם תֶּבֶן הִתְחִילָה "אֶתְמוֹל", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "שִׁלְשׁוֹם" עֲדַיִן נִיתַּן לָהֶם תֶּבֶן. תורה טו

(טז) **וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ – הַנּוֹגְשִׁים "אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ" כַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן** - כִּי לְבֵנִים שֶׁלֹּא כַּמִּנְיָן

הָיָה נָקוּד פַּתָּח, הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁהוּא דָּבוּק, וְדָבָר זֶה חַטָּאת עַמָּךְ הוּא. עַכְשָׁיו שֶׁהוּא קָמָץ — שֵׁם דָּבָר הוּא, וְכָךְ פֵּרוּשׁוֹ: וְדָבָר זֶה מֵבִיא חַטָּאת עַל עַמָּךְ, כְּאִלּוּ כָּתוּב "וְחָטָאת לְעַמָּךְ", כְּמוֹ: (רות א) "כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם", שֶׁהוּא כְּמוֹ לְבֵית לֶחֶם, וְכֵן הַרְבֵּה.

(יז) וַיֹּאמֶר גְּרִפִּים אַתֶּם גְּרִפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִּזְבְּחָה לַיהוָה:

יז וַאֲמַר בַּטְלָנִין אַתּוּן בַּטְלָנִין עַל כֵּן אַתּוּן אָמְרִין נֵזֵיל נְדַבַּח קֳדָם יְיָ:

(יח) וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ:

יח וּכְעַן אֲזִילוּ פְּלָחוּ וְתִבְנָא לָא יִתְיְהֵב לְכוֹן וּסְכוֹם לְבֵנַיָּא תִּתְּנוּן:

רש"י◄ **וְתֹכֶן לְבֵנִים** • חֶשְׁבּוֹן הַלְּבֵנִים, וְכֵן: (מלכים ב יט) "אֶת הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן", הַמָּנוּי, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּעִנְיָן: "וַיָּצוּרוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַכֶּסֶף".

(יט) וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ:

יט וַחֲזוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָתְהוֹן בְּבִישׁ לְמֵימַר לָא תִּמְנְעוּן מִלְּבְנֵיכוֹן פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵה:

רש"י◄ **וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • אֶת חַבְרֵיהֶם הַנִּרְדִּים עַל יָדָם. **בְּרָע** • רָאוּ אוֹתָם בְּרָעָה וְצָרָה הַמּוֹצֵאת אוֹתָם, בְּהַכְבִּידָם הָעֲבוֹדָה עֲלֵיהֶם לֵאמֹר: "לֹא תִגְרְעוּ וְגוֹ'".

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

הָרִאשׁוֹן עָשׂוּ גַּם כָּעֵת (גר"א). וּרְאֵה גַּם אוּנְקְלוֹס.

וְחָטָאת עַמָּךְ – אִלּוּ הָיָה נָקוּד פַּתָּ"ח - תַּחַת הַטִּי"ת. וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלְּרַשִׁ"י הַגִּירְסָא הִיא "חַטַּאת" (חֵי"ת וְטֵי"ת בְּפַתָּ"ח וְטֵי"ת דְּגוּשָׁה), וּכְמוֹ בְּהוֹשֵׁעַ י, ח "חַטַּאת יִשְׂרָאֵל", שֶׁאִילּוּ הַגִּירְסָא הִיא "חָטָאת" (חֵי"ת וְטֵי"ת בְּקָמֵ"ץ וְטֵי"ת אֵינָהּ דְּגוּשָׁה), הֲרֵי כָּתַב רַשִׁ"י בְּהוֹשֵׁעַ שָׁם פָּסוּק ט (לְפִי גִּירְסָתוֹ שָׁם שֶׁאֵינוֹ גּוֹרֵס קָמַ"ץ תַּחַת הַחֵי"ו) שֶׁהִיא לְשׁוֹן נְקֵבָה וּלְשׁוֹן עָבָר. וּרְאֵה גַּם רַשְׁבַּ"ם.

הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁהוּא דָּבוּק - כְּמוֹ כָּל תֵּיבָה נִסְמֶכֶת שֶׁנְּקוּדָה בְּפַתָּ"ח.

וְדָבָר זֶה - מַה שֶּׁאָנוּ "מְכִּים", וְזֶה נִרְמָז בְּתֵיבַת יְו"ו שֶׁל "וְחַטַּאת".

"חַטַּאת עַמָּךְ" הוּא - וּכְמוֹ "חַטַּאת הַקָּהָל הוּא" (ויקרא ד, כא).

עַכְשָׁו שֶׁהוּא קָמַ"ץ, שֵׁם דָּבָר הוּא - אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאִם הוּא הָיָה נָקוּד בְּפַתָּ"ח אָזַי אֵינוֹ שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא שֶׁאָז הוּא הָיָה "שֵׁם דָּבָר" נִסְמָךְ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בֵּיאוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאִילּוּ כָּעֵת הוּא "שֵׁם דָּבָר" שֶׁאֵינוֹ נִסְמָךְ, וְיֵשׁ לוֹ בֵּיאוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ (דברי דוד). אֲבָל לְהָעִיר מֵרַשִׁ"י לְקַמָּן טו, ב שֶׁ"וְזִמְרָת" דְּבוּקָה לְ"יָ־הּ" (אַף שֶׁהִיא נְקוּדָה בְּקָמַ"ץ).

וְכָךְ פֵּרוּשׁוֹ: וְדָבָר זֶה מֵבִיא "חַטַּאת" עַל "עַמָּךְ", כְּאִלּוּ כָּתוּב "וְחַטָּאת לְעַמָּךְ", כְּמוֹ "כְּבוֹאָנָה בֵּית לֶחֶם" - רות א, יט.

שֶׁהוּא כְּמוֹ "לְבֵית לֶחֶם" וְכֵן הַרְבֵּה. - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית לג, יח. אֶלָּא שֶׁשָּׁם מֵבִיא הוֹכָחָה מִתְּחִילַּת הַפָּסוּק "עַד בֹּאָנָה בֵּית לֶחֶם", וְכָאן הֵבִיא מֵהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק. תורה יז

(יח) **וְתֹכֶן לְבֵנִים – חֶשְׁבּוֹן** - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י שְׁמוּאֵל א ב, ג. יְשַׁעְיָה מ, יב. יְחֶזְקֵאל מה, יא. וּמַה שֶּׁהוּצְרַךְ רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ שֶׁ"תֹּכֶן" פֵּירוּשׁוֹ חֶשְׁבּוֹן, אַף שֶׁכְּבָר הִזְכִּירוֹ לְעֵיל פָּסוּק ח, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁשָּׁם רַק הִזְכִּיר שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁוֹ, וְכָאן מֵבִיא הוֹכָחָה לְכָךְ מִפָּסוּק אַחֵר. וְהוּצְרַךְ לְכָךְ מִשּׁוּם שֶׁהָיָה נִיתָּן לוֹמַר שֶׁ"תֹּכֶן" פֵּירוּשׁוֹ מִלְּשׁוֹן "תְּכִנִּית", כְּלוֹמַר תַּבְנִית הַלְּבֵנִים, וְכַוָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יַמְעִיטוּ מִצּוּרַת הַלְּבֵנִים כְּפִי שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אוֹתָם קְטַנִּים יוֹתֵר אוֹ בְּפָחוֹת חֲמָרִים.

הַ"לְּבֵנִים" - הוֹסִיף הַ"א הַיְדִיעָה בְּתֵיבַת "לְבֵנִים", לוֹמַר חֶשְׁבּוֹן הַיָּדוּעַ, כַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן וְלֹא מִנְיָן סְתָם (נח"י).

וְכֵן "אֶת הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן" - מְלָכִים ב יב, יב. וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "לְשׁוֹן מִנְיָן, כְּמוֹ וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ".

הַמָּנוּי - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י בָּבָא בַּתְּרָא ט, א.

כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּעִנְיָן "וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַכֶּסֶף". - שָׁם פָּסוּק לִפְנֵי זֶה. תורה יט

(יט) **וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל – אֶת חַבְרֵיהֶם** - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דְּהַיְנוּ, "אוֹתָם", מוּסָב עַל "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" הַנִּזְכָּר בַּכָּתוּב, וּכְאִילּוּ כָּתוּב: וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לבוש). וְכָתַב "חַבְרֵיהֶם", מִשּׁוּם שֶׁגַּם הַשּׁוֹטְרִים הָיוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הַנִּרְדִּים עַל יָדָם - עַל יְדֵי הַשּׁוֹטְרִים. כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ"י פָּסוּק ו שֶׁהַשּׁוֹטְרִים הָיוּ מְמוּנִים לִרְדּוֹת בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה.

בְּרָע – רָאוּ "אֹתָם" בְּרָעָה וְצָרָה הַמּוֹצֵאת "אֹתָם" - נִרְאֶה שֶׁמְּפָרֵשׁ תֵּיבַת "אוֹתָם בְּרָע" לִשְׁנֵי הַכִּוּוּנִים, רָאוּ אוֹתָם שֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּרָעָה, וְכֵן שֶׁהָרָעָה מְצָאָה אוֹתָם. כְּלוֹמַר, מִצַּד אֶחָד הַשּׁוֹטְרִים הָיוּ רוֹדִים בָּהֶם, וּמֵאִידָךְ הֵם הָיוּ מוּכְרָחִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁכְּאִילּוּ הָרָעָה מְצָאָה

(כ) וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה:

כ וַעֲרָעוּ יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן קָיְמִין לְקַדָּמוּתְהוֹן בְּמִפַּקְהוֹן מִקֶּדֶם פַּרְעֹה:

רש"י◄ **וַיִּפְגְּעוּ** • אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל, "אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְגוֹ'". וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כָּל נִצִּים וְנִצָּבִים, דָּתָן וַאֲבִירָם הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: "יָצְאוּ נִצָּבִים".

(כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ:

כא וַאֲמָרוּ לְהוֹן יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִתְפְּרַע דִּי אַבְאֶשְׁתּוּן יָת רֵיחָנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי לְמִתַּן חַרְבָּא בִּידֵיהוֹן לְקַטָּלוּתָנָא:

(כב) וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי:

כב וְתָב מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא אַבְאֵשְׁתָּא לְעַמָּא הָדֵין וּלְמָא דְנַן שְׁלַחְתָּנִי:

רש"י◄ **לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה** • וְאִם תֹּאמַר: מָה אִכְפַּת לְךָ? — קוֹבֵל אֲנִי עַל שֶׁשְּׁלַחְתָּנִי (שמות רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות חלק ו, עמ' 39 – מתוך 'התקשרות')

לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה (ה, כב)

מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא בָּא בִּטְרוּנְיָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא חַס־וְשָׁלוֹם, בְּאוֹמְרוֹ "לָמָּה הֲרֵעֹתָה", אֶלָּא בִּקֵּשׁ לְהָבִין אֶת סִבַּת הַדָּבָר.

כִּי דַּרְגָּתוֹ וּבְחִינָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הִיא – חָכְמָה. וּמִכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה בָּחַר בּוֹ לִהְיוֹת מוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הִסִּיק כִּי הַגְּאוּלָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּצוּרָה שֵׂכְלִית וְהֶגְיוֹנִית. מִשּׁוּם כָּךְ הָיְתָה שְׁאֵלָתוֹ "לָמָּה הֲרֵעֹתָה" חֵלֶק מִמִּלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ – הוּא בִּקֵּשׁ לְהָבִין אֶת סֵדֶר וְתַהֲלִיךְ הַגְּאוּלָה בְּשֵׂכֶל וְהֶגְיוֹן.

אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה: "הָאֲבוֹת לֹא הִרְהֲרוּ אַחֲרַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ לָמָּה הֲרֵעֹתָה". גַּם בְּשֵׂכֶל וּבְחָכְמָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מָרְגָּשׁ הַבִּטּוּל וְהָאֱמוּנָה הַפְּשׁוּטָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל, וְלֹא תָּמִיד יֵשׁ מָקוֹם לִשְׁאֵלוֹת וַחֲקִירוֹת.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

אוֹתָם מֵאֲלֵיהֶם וְלֹא עַל יָדָם.

בְּהַכְבִּידָם הָעֲבוֹדָה עֲלֵיהֶם - בְּעֵת שֶׁהִשּׁוֹטְרִים הִכְבִּידוּ אֶת הָעֲבוֹדָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. תורה כ

(כ) **וַיִּפְגְּעוּ – אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל** - אוֹתָם שֶׁנִּזְכְּרוּ לְעֵיל שֶׁרָאוּ אוֹתָם הַשּׁוֹטְרִים בְּרָע (משכיל לדוד), וְלֹא הַשּׁוֹטְרִים, שֶׁהֲרֵי הֵם הָיוּ כְּשָׁרִים (רא"ם). וּרְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן יד, יב: "אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם – וְהֵיכָן דִּבְּרוּ? יֵרֶא ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפּוֹט".

"אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְגוֹ'" - וּלְפִי זֶה "בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה" מוּסָב עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְלֹא עַל "אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל", שֶׁהֲרֵי הֵם לֹא הָיוּ אֵצֶל פַּרְעֹה.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ - נְדָרִים סד, ב.

כָּל "נִצִּים" - לְעֵיל ב, יג. וְכַמְבוֹאָר בְּרַשִׁ"י שָׁם שֶׁהָיוּ אֵלֶּה דָּתָן וַאֲבִירָם, עַיֵּן שָׁם בַּבֵּיאוּר.

וְ"נִצָּבִים" - שֶׁנִּזְכָּר כָּאן בַּפָּסוּק.

דָּתָן וַאֲבִירָם הָיוּ - גַּם לְפֵרוּשׁ זֶה "בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה" מוּסָב עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְדָתָן וַאֲבִירָם פָּגְשׁוּ אוֹתָם בְּצֵאתָם. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י קֹהֶלֶת ז, ז: "דָּתָן וַאֲבִירָם קִנְּתְרוּ אֶת מֹשֶׁה לוֹמַר יֵרֶא ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפּוֹט וגו'".

שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "יָצְאוּ נִצָּבִים". - בַּמִּדְבָּר טז, כז. תורה כא

(כב) **לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה – וְאִם תֹּאמַר: מָה אִכְפַּת לְךָ** - כְּלוֹמַר, מֹשֶׁה אָמַר כֵּן לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אִם תֹּאמַר מָה אִיכְפַּת לְךָ לִשְׁאוֹל עַל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהֲרֵי אֵין לִי לְהַרְהֵר עַל כָּךְ (גו"א). וּב"דִּבְרֵי דָוִד" כָּתַב שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אִם תֹּאמַר "מָה אִיכְפַּת לְךָ", שֶׁאִם הָיָה אִיכְפַּת לְךָ הָיָה לְךָ לִטְעוֹן לִפְנֵי זְמַן רַב עַל קְשִׁי הַשִּׁעְבּוּד שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה לְךָ לְהַמְתִּין עַד עַתָּה. אַךְ בְּפַשְׁטוּת נִרְאֶה הַפֵּירוּשׁ, כְּפִי הַמּוּבָא בְּרַשִׁ"י לְקַמָּן יד, טו: "עָלַי הַדָּבָר תָּלוּי וְלֹא עָלֶיךָ", כְּלוֹמַר אֵין זֶה עִנְיָנְךָ.

קוֹבֵל אֲנִי עַל שֶׁ"שְׁלַחְתָּנִי" - וּבִשְׁבִיל כָּךְ אֲנִי קוֹבֵל "לָמָּה הֲרֵעֹתָה" (גו"א), כְּלוֹמַר לָמָּה אֲנִי צָרִיךְ לִהְיוֹת זֶה הַגּוֹרֵם שֶׁ"הֲרֵעוֹתָ לָעָם הַזֶּה", שֶׁהֲרֵי בִּגְלַל שְׁלִיחוּתִי הֵרַע לָהֶם יוֹתֵר (דברי דוד). וְהוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ כֵּן, כִּי אִם לֹא כֵּן, הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר תְּחִילָּה "לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי" שֶׁלֹּא הִצְלַחְתָּ, וְאַחַר כָּךְ לְהוֹסִיף "לָמָּה הֲרֵעוֹתָ לָעָם הַזֶּה", שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא הִצְלַחְתָּ אֶלָּא גַּם "הֲרֵעוֹתָ", לְכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁזֶּהוּ מַעֲנֶה לְדִבְרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "מָה אִיכְפַּת לְךָ" (גו"א). תורה כג

(כג) וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ׃

כג וּמֵעִדָּן עַלִּית לְוָת פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִּשְׁמָךְ אַבְאֵשׁ לְעַמָּא הָדֵין וְשֵׁזְבָא לָא שֵׁזַבְתָּא יָת עַמָּךְ׃

רס"י◄ הֵרַע • לְשׁוֹן הִפְעִיל הוּא, הִרְבָּה רָעָה עֲלֵיהֶם. וְתַרְגּוּמוֹ: אַבְאֵשׁ.

ו (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּעַן תֶּחֱזֵי דְּאֶעְבֵּד לְפַרְעֹה אֲרֵי בִידָא תַקִּיפָא יְשַׁלְּחִנּוּן וּבִידָא תַקִּיפָא יְתָרְכִנּוּן מֵאַרְעֵהּ׃ ס ס ס

רס"י◄ עַתָּה תִּרְאֶה וְגוֹ' • (סנהדרין קיא) הִרְהַרְתָּ עַל מִדּוֹתַי, לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ: (בראשית כא) "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", וְאַחַר כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ: הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה, וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי, לְפִיכָךְ: "עַתָּה תִּרְאֶה", הֶעָשׂוּי לְפַרְעֹה תִּרְאֶה, וְלֹא הֶעָשׂוּי לְמַלְכֵי שִׁבְעָה אֻמּוֹת, כְּשֶׁאֲבִיאֵם לָאָרֶץ. כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם • מִפְּנֵי יָדִי הַחֲזָקָה שֶׁתֶּחֱזַק עָלָיו יְשַׁלְּחֵם. וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ • עַל כָּרְחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל יְגָרְשֵׁם, וְלֹא יַסְפִּיקוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם צֵדָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם וְגוֹ'":

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כג) הֵרַע – לְשׁוֹן "הִפְעִיל" הוּא - וְלֹא לְשׁוֹן "הִתְפַּעֵל" אוֹ "נִפְעַל", שֶׁנַּעֲשָׂה רָע לָעָם הַזֶּה.

הִרְבָּה רָעָה עֲלֵיהֶם - שֶׁהֵרֵי גַּם לִפְנֵי כֵן הֵרַע, אֶלָּא שֶׁעִתָּה הִרְבָּה עֲלֵיהֶם רָעָה.

וְתַרְגּוּמוֹ: "אַבְאֵשׁ" - וְלֹא כִּבְתַרְגּוּם סַבְיוֹנִיטָה "אִתְבְּאִישׁ", הוּרַע. תורה א

(א) עַתָּה תִּרְאֶה וְגוֹ' – הִרְהַרְתָּ עַל מִדּוֹתַי - בְּמַה שֶׁאָמַרְתָּ "לָמָּה הֲרֵעוֹתָ לָעָם הַזֶּה", רְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן פְּסוּקִים ב, ט. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י קֹהֶלֶת ז, ז שֶׁהָעוֹנֶשׁ הָיָה עַל "שֶׁהִקְפִּיד כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאָמַר: וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ".

לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ - בְּרֵאשִׁית כא, יב.

"כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", וְאַחַר כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ - שָׁם כב, ב.

"הַעֲלֵהוּ לְעֹלָה" - מֵבִיא דּוּגְמָא מֵהָעֲקֵדָה עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאֵירַע עִם מֹשֶׁה, שֶׁהַבְטָחַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּרְמָה לַהֲרָעַת הַמַּצָּב, שֶׁאַף בְּנִסָּיוֹן הָעֲקֵדָה נִרְאָה שֶׁהַבְטָחַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּרְמָה לַהֲרָעַת הַמַּצָּב, שֶׁכֵּן הַבְטָחָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּרְמָה לְלִידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק, וְהִנֵּה לְאַחַר שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק נִדְרַשׁ אַבְרָהָם לְהַעֲלוֹתוֹ לְעוֹלָה בְּיָדָיו, שֶׁהוּא צַעַר גָּדוֹל הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אִילּוּ לֹא הָיָה נוֹלַד (תורת מנחם).

וְלֹא הִרְהֵר אַחֲרֵי מִדּוֹתַי - אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י שָׁם: "אָמַר לוֹ אַבְרָהָם אֶפְרֹשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי: כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ: קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁיו אַתָּה אוֹמֵר לִי: אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר'". וְיֵשׁ לוֹמַר: א) זֶה הָיָה לְאַחַר שֶׁכְּבָר עָמַד בַּנִּסָּיוֹן, ב) זֶה לֹא הָיָה בְּלָשׁוֹן שֶׁל הִרְהוּר אַחַר מִדּוֹתָיו, אֶלָּא בְּלָשׁוֹן שֶׁל הֲבָנַת הָעִנְיָן. ג) שְׁאֵלָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לֹא הָיְתָה עַל שֶׁאָמַר לוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ לְעוֹלָה, אֶלָּא עַל שֶׁאָמַר לוֹ "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"

לְפִיכָךְ "עַתָּה תִּרְאֶה", הֶעָשׂוּי "לְפַרְעֹה" תִּרְאֶה - מְבָאֵר בָּזֶה אֶת הַסְּתִירָה בַּפָּסוּק, שֶׁתְּחִילָּה כָּתוּב "עַתָּה תִּרְאֶה", בְּלָשׁוֹן הוֹוֶה, וְאַחַר כָּךְ כּוֹתֵב "אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה", בְּלָשׁוֹן עָתִיד, וְלָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁהַכַּוָּנָה בְּ"עַתָּה" עַל זְמַנּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה, בְּנִגּוּד לִזְמַן כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ. וְאָמַר "הֶעָשׂוּי לְפַרְעֹה" בְּלָשׁוֹן עָבָר, שֶׁכֵּן בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה יִהְיֶה זֶה לְאַחַר מַעֲשֶׂה. וּלְהָעִיר מֵרַשִׁ"י סַנְהֶדְרִין קיא, א: "עַתָּה תִּרְאֶה – הַפַּעַם תִּרְאֶה נִפְלָאוֹת שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם".

וְלֹא הֶעָשׂוּי לְמַלְכֵי שִׁבְעָה אֻמּוֹת - רְאֵה גַּם רַשִׁ"י קֹהֶלֶת ז, ז: "דְּתָן וַאֲבִירָם קִנְתְּרוּ אֶת מֹשֶׁה לוֹמַר יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפּוֹט וגו', וְעָרְבּוּהוּ וְאָבְדוּ אֶת לִבּוֹ, וְגָרְמוּ לוֹ שֶׁהִקְפִּיד כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאָמַר וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ, וְנֶעֱנַשׁ בַּדָּבָר, שֶׁהֶשִׁיבוֹ: עַתָּה תִּרְאֶה, וְלֹא תִּרְאֶה בְּמִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים".

כְּשֶׁאֲבִיאֵם לָאָרֶץ - נִרְאֶה שֶׁבָּא לְמַעֵט בָּזֶה אֶת מִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהָיָה זֶה לִפְנֵי כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ.

כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם – מִפְּנֵי - יִתְּכֵן שֶׁמְּפָרֵשׁ "כִּי" מִלְּשׁוֹן "לְפִי", שֶׁהוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל "כִּי", שֶׁהוּא לָשׁוֹן שֶׁל נְתִינַת טַעַם לַדָּבָר, רְאֵה רַשִׁ"י בְּרֵאשִׁית יח, טו. אוֹ יִתְּכֵן שֶׁ"מִפְּנֵי" זֶהוּ פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל הַבֵּי"ת שֶׁל "בְּיָד", שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: בִּגְלַל יָד.

יָדִי הַחֲזָקָה - וְלֹא "בְּיָד חֲזָקָה" שֶׁל פַּרְעֹה, כִּי אֶת זֶה הוּא אוֹמֵר בַּדִּבּוּר הַבָּא "וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם" (רא"ם).

שֶׁתֶּחֱזַק עָלָיו - עַל פַּרְעֹה, הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק.

"יְשַׁלְּחֵם". וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ – עַל כָּרְחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל "יְגָרְשֵׁם" - כְּלוֹמַר, "וּבְיָד חֲזָקָה" הַכַּוָּנָה לְ"יָד חֲזָקָה" שֶׁל פַּרְעֹה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּגָרְשֵׁם בְּכֹחַ (רא"ם). אוֹ שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁהַ"יָּד חֲזָקָה" שֶׁל ה' כָּל כָּךְ תִּכְבַּד עַל הַמִּצְרִים, עַד שֶׁיַּכְרִיחוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְצֵאת מֵאַרְצָם (ע"פ נח"י). וְיוֹתֵר נִרְאֶה לוֹמַר, שֶׁ"יָּד חֲזָקָה" הָרִאשׁוֹנָה מוּסֶבֶת גַּם עַל "יְשַׁלְּחֵם" וְגַם עַל "יְגָרְשֵׁם", וְאִילּוּ "יָּד חֲזָקָה" הַשְּׁנִיָּה מוּסֶבֶת עַל יָד חֲזָקָה שֶׁל הַמִּצְרִים עַל יִשְׂרָאֵל.

וְלֹא יַסְפִּיקוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם צֵדָה - אֲבָל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 242)

וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ (ו, א) יֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּדֶרֶךְ רֶמֶז וּלְחִידוּדָא, שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּד 'יַד הַחֲזָקָה' שֶׁל הָרַמְבַּ"ם נִזְכֶּה לָצֵאת מִן הַגָּלוּת. שֶׁהָרֵי רַז"ל אָמְרוּ "אֵין הַגָּלִיּוֹת מִתְכַּנְּסוֹת אֶלָּא בִּזְכוּת הַמִּשְׁנָיּוֹת", שֶׁהֵן הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, וְאַף סֵפֶר הַ'יָּד' הוּא הֲלָכָה פְּסוּקָה.

קכ"ד פסוקים, ויק"ח סימן. מעד"י סימן: חסלת פרשת שמות

הפטרה לפרשת שמות לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה בעמ' רנ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

כְּדִלְקַמָּן יב, לט. כְּלוֹמַר, הַמִּצְרִים יִגְּרְשׁוּ אוֹתָם בְּכֹחַ וּבְמָהִירוּת, עַד שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ לָהֶם אֲפִילוּ לַעֲשׂוֹת צֵדָה לַדֶּרֶךְ (ראה רא"ם) וְגַם בָּזֹאת מִתְבַּטֵּאת הַיָּד חֲזָקָה שֶׁל ה' עַל הַמִּצְרִים, שֶׁבְּגְלָלָהּ יַכְרִיחוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מֵהֵר בְּכָל הָאֶפְשָׁר וּלְלֹא צֵידָה. .

וְכֵן הוּא אוֹמֵר - לְקַמָּן יב, לג.

"וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם - מַה שֶּׁנָּקַט הַכָּתוּב "וַתֶּחֱזַק" בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, נִרְאֶה שֶׁהַכַּוָּנָה עַל ה"יָּד" הַחֲסֵרָה בַּכָּתוּב, וּכְאִילּוּ נֶאֱמַר: "וַתֶּחֱזַק יַד מִצְרַיִם". וְזֶהוּ "בְּיָד חֲזָקָה" הָאָמוּר כָּאן. וְאֶפְשָׁר שֶׁגַּם לְכָךְ רָמַז רַשִׁ"י בַּהֲבִיאוֹ פָּסוּק זֶה כָּאן. אַךְ הָ"אִבְּן עֶזְרָא" כָּתַב שֶׁ"וַתֶּחֱזַק" מִצְרַיִם" פֵּירוּשׁוֹ: וַתֶּחֱזַק מְדִינַת מִצְרַיִם.

עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם וְגוֹ'" - וְסִיּוּם הַפָּסוּק הוּא: "כִּי אָמְרוּ כּוּלָּנוּ מֵתִים", וְזֶהוּ מִצַּד הַ"יָּד חֲזָקָה שֶׁל ה' עַל הַמִּצְרִים. רְאֵה גַּם רַשִׁ"י דְּבָרִים טז, ג: "כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ .. וְחִפָּזוֹן לֹא שֶׁלְּךָ הָיָה, אֶלָּא שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר: "וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם וגו'".

המשך ביאור למסכת יבמות ליום רביעי עמ' א

ללמוד מדין יבם שאוסר את יבמתו מלהנשא לזר, ונאסר עליה כשנבעלה לזר, אף שזהו איסור קל של לאו, כל שכן שאשתו שאסרה עליו את אחותה באיסור חמור, שאם בא על אחותה תאסר עליו אשתו.

דוחה הגמרא: הרי גם קל וחומר זה יש לפרוך, **מַה לִּיבָמָה** שזינתה שנאסרת על היבם, **שֶׁכֵּן נִטְמָא הַגּוּף** בזנות זו, והרי היא כאשת איש שזינתה, מה שאין כן בבא על אחות אשתו, שלא נעשה מעשה בגופה של אשתו, אלא באחותה. **וְעוֹד, שאִיסּוּרָהּ** של היבמה שייך **בְּרוֹב** בני אדם, שהרי היא אסורה לכל העולם מלבד אחי בעלה, ולכן איסורה חמור ואם עברה עליו נאסרת על היבם, מה שאין כן באחות אשתו, שאינה אסורה אלא לבעל אחותה, ויתכן שאין שכיבתה אוסרת עליו את אשתו.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** יש לפרש את דברי ריש לקיש בביאור הברייתא, באיסור **יְבָמָה לְאַחִין,** שעשה בה אחד היבמים 'מאמר', והיינו קידושין דרבנן שעושה היבם ביבמתו קודם שבא עליה, וחזר אחיו ובא עליה, שכאשר **עָבַר בָּהּ מַאֲמָר הַאי** – היבם הראשון, וקנאה מדרבנן, **אַסְרָהּ** מדרבנן **עָלֶיהָ דְּהַאי** – על היבם השני, וכאשר **בָּא עָלֶיהָ אִידָךְ** – השני, ועבר על איסור דרבנן, **אַסְרָהּ** ליבמה מן התורה **עָלֶיהָ דְּהַאי** – על הראשון, שהרי חל יבומו ונעשתה אשתו מן התורה, ועל זה אמרה הברייתא שיש ללמוד מכאן את דין אחות אשתו, שהרי אם היבם הראשון שאסר את יבמתו על אחיו במאמרו, נאסר ביבמתו כשנבעלה לאחיו באיסור קל, כל שכן שאשתו שאסרה עליו את אחותה, תיאסר לבעלה כשבא על האחות באיסור חמור.

מנסה הגמרא לדחות ביאור זה: אם כן, שמדובר בשני יבמים, שהראשון עשה מאמר והשני כנס, **מַאי אִידֵּיָא** – מדוע נקטה הברייתא לשון 'מקום שבא על איסור קל', והיינו שמדובר דווקא באופן **שֶׁבָּא עָלֶיהָ** היבם **הַשֵּׁנִי,** הרי **אֲפִילּוּ עָבַר בָּהּ נַמִּי מַאֲמָר** – כשעשה בה השני מאמר, הרי היא נאסרת לראשון מחמת זיקתו של השני, ולא מחמת הביאה, ואי אפשר ללמוד מכאן לאיסור אחות אשתו, שמעשה ביאתה הוא האוסר, ויתכן שלא נאסרה האשה על בעלה בביאת אחותה. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא** – זו אינה קושיא, משום שיש לפרש שהברייתא סוברת **כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר** (לעיל נ.) **שאֵין מַאֲמָר** שנעשה ביבמה קונה **אַחַר** שכבר נעשה **מַאֲמָר** אחר לפניו, ולכך אם עשה אחד היבמים מאמר ביבמה, אין מאמר אחיו תופס בה עוד לאוסרה על הראשון.

דוחה הגמרא באופן אחר: **אֶלָּא** יש להקשות על דברי ריש לקיש באופן אחר, שהרי **אֲפִילּוּ נָתַן לָהּ** היבם השני **גֵּט, וַאֲפִילּוּ חָלַץ לָהּ** השני, הרי הוא אוסרה על הראשון, ונמצא שנאסרת עליו משום שהיבמה זקוקה אף לו ומעשיו מועילים בה, ואין ללמוד מכאן שבאיסור אחות אשתו מעשה ביאתה אוסר עליו את אשתו.

הגמרא מבארת את הברייתא באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** 'איסור קל' האמור בברייתא היינו **סוֹטָה,** שנאסרת לבעלה אחר שנבעלה באיסור. מבררת הגמרא: **סוֹטָה** זו, **לְמַאן** – למי נבעלה באיסור קל ונאסרה על ידו, **אִילֵּימָא** – אם תאמר שלאחר שזינתה נבעלה **לַבַּעַל,** שכאשר **בָּא עָלֶיהָ הַבַּעַל** אחרי שנסתרה, **אַסְרָהּ** בעלה **עָלֶיהָ דְּבוֹעֵל** – על הבועל, ואפילו אם ימות הבעל או יגרשנה, ויש ללמוד בקל וחומר, שאם 'האורר', והיינו הבועל שאסר את האשה על בעלה כשנסתר עמה, נאסר בה כשנבעלה לבעלה, שהוא איסור קל שאינו אלא לא תעשה, שאסור לבעל לבוא עליה לאחר שנסתרה עם הבועל, כל שכן שהאשה שאוסרת על בעלה את אחותה, תיאסר עליו כשבא על האחות, שיש בזה איסור כרת.

מקשה הגמרא: **מַאי אִידֵּיָא** – מדוע נקטה הברייתא **שבָּא עָלֶיהָ** הבעל, ונאסרה לבועל מחמת בעילתו של הבעל, הרי **אֲפִילּוּ נָתַן לָהּ** בעלה **גֵּט,** שאז אינו יכול להשקותה, **וְכַן אֲפִילּוּ אָמַר** הבעל **אֵין אֲנִי מַשְׁקֶה** אותה את המים המרים, היא נשארת באיסורה לבועל, ונמצא שסתירתה אוסרתה לבועל, ולא ביאת הבעל שאחריה, ואי אפשר ללמוד מכאן שביאת אחות אשה אוסרת על האדם את אשתו.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** כוונת רבי יוחנן **לסוֹטָה** שנבעלה **לְבוֹעֵל,** ונאסרה בזה לבעלה, ויש ללמוד מקל וחומר, שהרי כשקידש הבעל את אשתו אסרה על כל העולם ובכלל זה על הבועל, ומכל מקום כשבא עליה הבועל ועשה בזה איסור קל אסר אותה על בעלה, כל שכן שאשתו שאסרה עליו את אחותה, תיאסר לבעלה כשבא על האחות באיסור חמור.

תמהה הגמרא: **הַאי** – איסור זה שעבר הבועל כשבא עליה, האם **אִיסּוּר קַל הוּא,** והלא **אִיסּוּר חָמוּר הוּא,** דְּהַיְינוּ איסור שבא על **אֵשֶׁת אִישׁ,** ועונשו מיתת בית דין או כרת.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת שמות

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ג טבת מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום רביעי - ט"ז טבת** מפרק עט עד סוף פרק פב
יום שני - י"ד טבת מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום חמישי - י"ז טבת** מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שלישי - ט"ו טבת מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום שישי - י"ח טבת** מפרק פח עד סוף פרק פט
שבת קודש - י"ט טבת פרק כ מפרק צ עד סוף פרק צו	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ג טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 30, פרק יא וזה... עד עמ' טז, שריא.

פֶּרֶק יא. בפרק התשיעי, הסביר רבנו הזקן, ששתי הנפשות, האלקית והבהמית, מנהלות ביניהן מלחמה לכיבוש גופו של האדם. ובפרק העשירי המשיך בהסברתו, שבשעה שאדם פועל בתוכו, להשתלטות הנפש האלקית על הנפש הבהמית, עד לידי גירושו והכחדתו של הרע של הנפש הבהמית – מגיע אותו יהודי למדריגת "צדיק". ובכך – שתי מדריגות: "צדיק גמור" – מי שה"רע" שבו נהפך לגמרי לטוב ולקדושה, ולכן הוא נקרא גם "צדיק וטוב לו" – צדיק שיש בו רק טוב. "צדיק שאינו גמור" – מי שה"רע" שבו עדיין לא נהפך כל כולו לטוב, נשאר בו עדיין משהו מן הרע, ולכן הוא נקרא גם "צדיק ורע לו" – יש בו אמנם משהו מן הרע, אלא שרע מעט זה בטל ברוב הגדול של הטוב. כן הסביר שבמדריגת "צדיק שאינו גמור", ישנן הרבה מדריגות, המתחלקות לפי מדת כמות ואיכות הרע שעדיין נשאר בו, ולפי מדת ביטולו לטוב.

בפרק י"א שלפנינו, יסביר רבנו הזקן, אודות המדריגה המנוגדת למדריגת צדיק: גם במי שהנפש הבהמית שלו התגברה על הנפש האלקית, שלכן נקרא "רשע" – מתחלקים הענינים לשני חלקים כלליים: "רשע וטוב לו" – רשע שעדיין יש בו מן הטוב. "רשע ורע לו" – רשע שכל כולו הוא רק רע. וכך אנו לומדים בפרק האחד־עשר:

וְזֶה לְעֻמַּת זֶה[1], **רָשָׁע וְטוֹב לוֹ לְעֻמַּת צַדִּיק וְרַע לוֹ. דְּהַיְנוּ,** – "רשע וטוב לו" – הוא, **שֶׁהַטּוֹב שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית שֶׁבְּמֹחוֹ וּבֶחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ,** – כפי שלמדנו בפרק התשיעי, שמיקומה של הנפש האלקית היא במוח וב"חלל" הימני שבלב, **כָּפוּף וּבָטֵל לְגַבֵּי הָרַע מֵהַקְלִיפָּה שֶׁבְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי.** – ה"רע" של הנפש הבהמית מהקליפה שב"חלל" השמאלי שבלב, כפי שלמדנו בפרק התשיעי. כלומר: הרע שבנפש הבהמית שלו, גבר על הטוב של הנפש האלקית, במדה כזו, שהטוב של הנפש האלקית בטל ונכנע לרע של הנפש הבהמית. **וְזֶה** – התואר "רשע וטוב לו", **מִתְחַלֵּק גַּם כֵּן לְרִבְכּוֹת מַדְרֵגוֹת חֲלָקוֹת,** – כשם שמדריגת "צדיק ורע לו" מתחלקת להרבה מדריגות בהתאם לכמות ואיכות הרע וביטולו לטוב – כך גם מתחלקת מדריגת "רשע וטוב לו" להרבה מדריגות בהתאם למדת ביטולו של הטוב לרע, **בְּעִנְיַן כַּמּוּת וְאֵיכוּת הַבִּטּוּל** – באיזו מדה ובאיזה תחום מתבטאת כניעת הטוב לרע. "כמות": אם ביטולו של הטוב הוא בגלל ריבויו של הרע בלבד, או שהוא אחד לגבי ששים, לגבי אלף, וכו'. "איכות": באילו פרטים מתבטא אותו ביטול. שכן, יש מי שאצלו זה מתבטא באהבת דברים אסורים, ויש שזה מתבטא בפרטים אחרים: **וּכְפִיפַת הַטּוֹב לָרַע חַס־וְשָׁלוֹם. יֵשׁ מִי שֶׁהַכְּפִיפָה וְהַבִּטּוּל אֶצְלוֹ** – של הטוב לגבי הרע הוא, **מְעַט מִזְעָר, וְאַף גַּם זֹאת אֵינוֹ בִּתְמִידוּת, וְלֹא תָּדִיר לִפְרָקִים קְרוֹבִים,** – נדיר מאד שהרע יתגבר בו על הטוב, **אֶלָּא לְעִתִּים רְחוֹקִים מִתְגַּבֵּר הָרַע עַל הַטּוֹב,** – עובר זמן רב שהרע שבו יתגבר שוב על הטוב, **וְכוֹבֵשׁ אֶת הָעִיר קְטַנָּה הוּא הַגּוּף,** – כפי שלמדנו בפרק התשיעי שגוף האדם נקרא "עיר קטנה" ושתיהן: הנפש האלקית והבהמית לוחמות ביניהן לכיבושה של עיר קטנה זו. **אַךְ לֹא כֻּלּוֹ** – אין הנפש הבהמית שולטת בגוף כולו כשהיא גוברת על הנפש האלקית, בסוג זה של "רשע וטוב לו" המדובר כאן, **אֶלָּא מִקְצָתוֹ לְבַדּוֹ,** – היא שולטת במקצת מן הגוף בלבד, **שֶׁיִּהְיֶה סָר לְמִשְׁמַעְתּוֹ,** – אותו חלק מן הגוף עליו שולטת הנפש הבהמית, סר למשמעתו של הרע של הנפש הבהמית, **וְנַעֲשָׂה לוֹ מֶרְכָּבָה וּלְבוּשׁ, לְהִתְלַבֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל**[2]. **דְּהַיְנוּ, אוֹ בְּמַעֲשֶׂה לְבַד,** – שזהו "לבוש" המעשה, ובלבוש זה עצמו: **לַעֲשׂוֹת עֲבֵרוֹת קַלּוֹת וְלֹא חֲמוּרוֹת חַס־וְשָׁלוֹם;** – שעד כדי כך לא מגיעה שליטת הרע, **אוֹ בְּדִבּוּר לְבַד,** – ובדיבור עצמו, רק **לְדַבֵּר אֲבָל לָשׁוֹן הָרַע** – דיבורים שהם על הגבול ושייכים ללשון הרע, **וְלֵיצָנוּת וּכְהַאי גַּוְנָא;** – וכדומה. כלומר, שרק לבוש הדיבור של הנפש הבהמית מתלבש בגוף. **אוֹ בְּמַחֲשָׁבָה לְבַד,** – לחשוב בלבד, **הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה הַקָּשִׁים** – בפרטים מסויימים, **מֵעֲבֵרָה**[3]. – בגלל העובדה שהמחשבה היא "לבוש" עדין יותר לנפש מאשר דיבור או מעשה, קרובה יותר וקשורה יותר לנפש – מטמאים, "הרהורי עבירה" את הנפש, במדה מסויימת, יותר מאשר העבירה עצמה. **וְגַם אִם אֵינוֹ מְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה לַעֲשׂוֹתָהּ אֶלָּא בְּעִנְיַן זִוּוּג זָכָר וּנְקֵבָה בָּעוֹלָם,** – עצם

ליקוטי אמרים

פרק יא וזה לעומת זה רשע וטוב לו לעומת צדיק ורע לו דהיינו שהטוב שבנפשו האלהי' שבמוחו ובחלל הימני שבלבו כפוף ובטל לגבי הרע מהקליפה שבחלל השמאלי וזה מתחלק גם כן לרבבות מדרגות חלוקות בענין כמות ואיכות הביטול וכפיפת הטוב לרע ח"ו יש מי שהכפיפה והביטול אצלו מעט מזער ואף גם זאת אינו בתמידות ולא תדיר לפרקים קרובים אלא לעתים רחוקים מתגבר הרע על הטוב וכובש את העיר קטנה הוא הגוף אך לא כולו אלא מקצתו לבד שיהיה סר למשמעתו ונעשה לו מרכבה ולבוש להתלבש בו א' משלשה לבושיה הנ"ל דהיינו או במעשה לבד לעשות עבירות קלות ולא חמורות ח"ו או בדיבור לבד לדבר אבק לשון הרע וליצנות וכהאי גוונא או במחשבה לבד הרהורי עבירה הקשים מעבירה וגם אם אינו מהרהר בעבירה לעשותה אלא בענין זיווג זכר ונקיבה בעולם שעובר על אזהרת

---

1. קהלת ז, יד. 2. בפרק ו. 3. יומא כט, א.

המחשבה בצורה מופשטת, אודות "זיווג זכר ונקבה", **שֶׁעוֹבֵר עַל אַזְהָרַת הַתּוֹרָה: "וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע"**[4] – ודרשו חכמינו ז"ל: **"שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר בַּיּוֹם כּוֹ"**[5]; – הרי שבהרהורו בדבר, הוא עובר על צו התורה. **אוֹ שֶׁהִיא שְׁעַת הַכֹּשֶׁר לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְהוּא מְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, כְּדִתְנַן בְּאָבוֹת**[6]: – כמו שלמדנו במשנה במסכת "אבות": **"הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְכוּ'"** – ויש לו האפשרות ללמוד אז תורה, **וּמְפַנֶּה לִבּוֹ כּוֹ"** – ומחשבתו להרהר בדברים ריקים. כלומר, שרק לבוש המחשבה של הנפש הבהמית מתלבש בגוף. **שֶׁבְּאַחַת מִכָּל אֵלֶּה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן** – כשנכשל במעשה בעבירה קלה איזו שהיא, או שמדבר דיבורים אסורים, או שמהרהר במחשבות אסורות – **נִקְרָא "רָשָׁע" בְּעֵת הַהִיא,** – ו"רשע" הוא: **שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹ גּוֹבֵר בּוֹ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּגוּפוֹ וּמַחֲטִיאוֹ וּמְטַמְּאוֹ. וְאַחַר־כָּךְ** – לאחרי שנכשל באחד מהדברים האמורים, **גּוֹבֵר בּוֹ הַטּוֹב שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, וּמִתְחָרֵט** – על מה שעשה, דיבר או חשב, **וּמְבַקֵּשׁ מְחִילָה וּסְלִיחָה מֵה', וְהַ' יִסְלַח לוֹ, אִם שָׁב בִּתְשׁוּבָה הָרְאוּיָה עַל פִּי עֲצַת חֲכָמֵינוּ זַ"ל בִּשְׁלֹשָׁה חִלּוּקֵי כַּפָּרָה שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כּוֹ'**[7], – "עבר על מצות־עשה ושב – אינו זז משם עד שמוחלין לו; עבר על מצות־לא־תעשה ושב – תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר; עבר על כריתות ומיתות בית־דין – תשובה ויום הכיפורים תולים ויסורים ממרקים, שנאמר: ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם", **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – כלומר: על־ידי תשובה כראוי – מוחל לו הקב"ה על העבירה שעבר. ברם, מאחר שהוא במצב כזה שקל לו להיכשל בחטא מזמן לזמן – הנה גם אחרי שחזר בתשובה, והקב"ה מחל לו – הוא נקרא עדיין "רשע וטוב לו".

הערת כ"ק רבינו: "ולענין שכר ועונש נק' צדיק גמור כדלעיל פ"א – באמתת השם כו'". עד כאן דובר אודות מדריגה גבוהה יותר ב"רשע וטוב לו", שהשפעת הרע של הנפש הבהמית, מתבטאת בשליטת הרע על אחד מן הלבושים: על מעשה בלבד, על דיבור בלבד או על מחשבה בלבד, וגם זאת – לעתים נדירות. **וְיֵשׁ מִי שֶׁהָרַע גּוֹבֵר בּוֹ יוֹתֵר, וּמִתְלַבְּשִׁים בּוֹ כָּל שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים שֶׁל הָרַע,** – הוא נכשל גם במחשבה, גם בדיבור וגם במעשה, **וּמַחֲטִיאוֹ בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת יוֹתֵר, וּבְעִתִּים קְרוֹבִים יוֹתֵר.** – למרות זאת הוא נקרא עדיין "רשע וטוב לו", רשע שיש בו מן הטוב, שכן, הוא אמנם נכשל בחטא, **אַךְ בֵּינְתַּיִם** – בין חטא אחד לשני, הוא **מִתְחָרֵט, וּבָאִים לוֹ הַרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה מֵהַבְּחִינַת הַטּוֹב שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, שֶׁמִּתְגַּבֵּר קְצָת בֵּינְתַּיִם,** – ומאותו טוב עולים בו הרהורי תשובה. **אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹ** – לטוב, כוח **הִתְגַּבְּרוּת כָּל כָּךְ לְנַצֵּחַ אֶת הָרַע לִפְרֹשׁ מֵחֲטָאָיו לְגַמְרֵי לִהְיוֹת "מוֹדֶה וְעוֹזֵב".** – עד לידי כך, אין בכוח הטוב שלו להתגבר על הרע, **וְעַל זֶה אָמְרוּ** רַז"ל[8]: **"רְשָׁעִים מְלֵאִים חֲרָטוֹת",** – בין חטא אחד לשני הם מתחרטים על החטא הראשון, וגם בשעה שהם חוטאים יתכן מאד שחורה להם הדבר, אלא שאין ביכלתם לשלוט על עצמם. **שֶׁהֵם רֹב הָרְשָׁעִים, שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת טּוֹב בְּנַפְשָׁם עֲדַיִן.** – ומאותו "טוב" נובעות החרטות במוחם ובלבם. מכאן, שהרבה מדריגות ב"רשע וטוב לו": החל מזה שנכשל בזמן נדיר, וגם זאת בעבירה קלה ובלבוש אחד שלו, ועד לזה שנכשל לעתים קרובות ובכל שלשת לבושיו, במחשבה, דיבור ומעשה – ועם זאת נכללים הם כולם במדריגת "רשע וטוב לו". ההבדל ביניהם נובע אך ורק ממדת כפיפותו של הטוב לרע. מדריגת "רשע וטוב לו" מהווה הניגוד הגמור למדריגת "צדיק ורע לו", בה ישנם הבדלים רבים בכמותו ובאיכותו של הרע שנשאר בו. **אַךְ מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְחָרֵט לְעוֹלָם,** – על חטאיו, **וְאֵין בָּאִים לוֹ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה כְּלָל - נִקְרָא "רָשָׁע וְרַע לוֹ",** – רשע ששולט בו הרע בלבד, **שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר בְּקִרְבּוֹ, כִּי גָּבַר כָּל כָּךְ עַל הַטּוֹב עַד שֶׁנִּסְתַּלֵּק** – הטוב, **מִקִּרְבּוֹ וְעוֹמֵד בְּבְחִינַת מַקִּיף עָלָיו מִלְּמַעְלָה.** – ובפנימיותו אין מרגיש בטוב כלל. ברם, מאחר שבבחינת "מקיף" עדיין יש בו טוב, שהרי, יש בו נשמה אלקית – **וְלָכֵן אָמְרוּ** רַז"ל[9]: **"אַכָּל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שְׁרֵיָא":** – על כל עשרה יהודים, יהיו מי שיהיו, שורה שכינה. דבר זה אמור גם באלה שהם חלילה בבחינת "רשע ורע לו", כי בבחינת "מקיף", על־כל־פנים, יש גם בהם מן הטוב.

ליקוטי אמרים

התורה ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום כו' או שהיא שעת הכושר לעסוק בתורה והוא מפנה לבו לבטלה כדתנן באבות הניעור בלילה כו' ומפנה לבו כו' שבאחת מכל אלה וכיוצא בהן נקרא רשע בעת ההיא שהרע שבנפשו גובר בו ומתלבש בגופו ומחטיאו ומטמאו ואח"כ גובר בו הטוב שבנפשו האלהי' ומתחרט ומבקש מחילה וסליחה מה' וה' יסלח לו אם שב בתשובה הראויה על פי עצת חכמינו ז"ל בשלשה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש כו' כמ"ש במ"א. ויש מי שהרע גובר בו יותר ומתלבשי' בו כל שלשה לבושים של הרע ומחטיאו בעבירות חמורות יותר ובעתים קרובים יותר אך בינתיים מתחרט ובאים לו הרהורי תשובה מבחי' הטוב שבנפשו שמתגבר קצת בינתיים אלא שאין לו התגברות כל כך לנצח את הרע לפרוש מחטאיו לגמרי להיות מודה ועוזב ועל זה אמרו רז"ל רשעים מלאים חרטות שהם רוב הרשעים שיש בחי' טוב בנפשם עדיין. אך מי שאינו מתחרט לעולם ואין באים לו הרהורי תשובה כלל נקרא רשע ורע לו שהרע שבנפשו הוא לבדו נשאר בקרבו כי גבר כל כך על הטוב עד שנסתלק מקרבו ועומד בבחי' מקיף עליו מלמעלה ולכן ארז"ל כל בי עשרה שכינתא שריא:

---

4. דברים כג, י. **5.** כתובות מו, א. **6.** אבות ג, ד. **7.** סוף יומא. **8.** נדרים ט, ב. **9.** סנהדרין לט, א.

ומאחר שהשראת השכינה במקום בו נמצאים עשרה יהודים, היא גם כן ענין של "מקיף", שלא מרגישים בה בצורה גלויה – שורה שכינה ביניהם. בהקשר למה שלמדנו אודות מי שנפשו הבהמית גוברת על נפשו האלקית, ראוי להביא את הסיפור הבא שסיפר הרבי באחת משיחותיו: אפיקורס אחד שאל פעם את הרבי ה"צמח צדק", מדוע במגילת אסתר כתובה המלה "יהודים" בדרך כלל ביו"ד אחד, ואילו כשמדובר שם אודות הגזירה, כתוב "יהודיים" בשני יו"דין? ענה לו ה"צמח צדק": "יו"ד" זה עשר, הרומז על עשרת כוחות הנפש. לנפש האלקית עשרה כוחות ולנפש הבהמית עשרה כוחות. ישנם יהודים שמונהגים על־ידי עשרת כוחות הנפש האלקית בלבד וישנם גם כאלה שהנפש הבהמית גוברת בהם והם מונהגים על־ידי עשרת כוחות הנפש הבהמית והיצר־הרע. המן הרשע רצה לכלות את כל בני ישראל, גם את אלה המונהגים מעשרת הכוחות השניים של היצר־הרע. שאל שוב אותו אפיקורס: מדוע, אם כך, מוצאים אנו אחרי שבטלה הגזירה כתוב כמה פעמים "יהודיים" בשני יו"דין? – ענה לו ה"צמח צדק": אחרי שבני ישראל עברו את גזירות המן וראו את הישועה האלקית – חזרו גם אותם יהודים בתשובה, ונהיו שווים ליהודים המונהגים על־ידי הנפש האלקית והיצר־טוב בלבד – שני ה"יו"דין" השתוו לדרגה אחת.

יום שני י"ד טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 32, פרק יב והבינוני... עד עמ' 32, ותענוגיו.

פֶּרֶק יב. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן ש"צדיק" הוא מי שהטוב של נפשו האלקית גובר על הרע של נפשו הבהמית, עד כדי גירושו של הרע. "רשע" הוא מי שהרע של נפשו הבהמית גובר על הטוב של נפשו האלקית ומביא את האדם לחטוא במעשה, בדיבור, במחשבה.

בפרק י"ב יסביר רבנו הזקן את מדריגת ה"בינוני", מדריגה שבין "צדיק" ל"רשע" – שזהו מי שבהנהגתו המעשית, במחשבה, דיבור ומעשה, ידה של הנפש האלקית, ביחס לנפש הבהמית, היא על העליונה, ואין היא נותנת לנפש הבהמית לשלוט אף לא על חלק מן הגוף, ואפילו לא לרגע קט, על־ידי הרהור במחשבה לא טובה, בדיבור לא טוב, ובודאי שלא בעשיית משהו רע בפועל. לבושי הנפש האלקית ב"בינוני", הם בלבד, יש להם השליטה על גופו של האדם, בכל הקשור למחשבה, דיבור ומעשה – לחשוב ולדבר דברי תורה ולקיים מצוות במעשה, ואילו כשמדובר ביחס ל"עצם" הנפש האלקית ול"עצם" הנפש הבהמית, ביחס **לכוחות** השכל והמדות שלהן – אין לנפש האלקית עליונות על הנפש הבהמית. כלומר, הנפש הבהמית שלו, עדיין יש בכוחה, להתאוות לעניני העולם, אלא שהנפש האלקית בולמת אותה ואינה נותנת לתאוות אלו לבוא לידי ביצוע מעשי.

וְהַבֵּינוֹנִי, הוּא שֶׁלְּעוֹלָם אֵין הָרַע – של נפשו הבהמית, **גּוֹבֵר כָּל כָּךְ לִכְבֹּשׁ אֶת הָעִיר קְטַנָּה** – הגוף שנקרא "עיר קטנה", שעל השליטה עליו מתנהלת המלחמה בין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, **לְהִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף לְהַחֲטִיאוֹ;** – אין הרע של הנפש הבהמית מתגבר בו אף פעם, להביאו לידי חטא ממש. **דְּהַיְנוּ, שֶׁשְּׁלֹשָׁה לְבוּשֵׁי נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁמִּצַּד הַקְּלִפָּה** – מחשבות שאסור לחשוב אותן, דיבורים שאסור לדבר בהם ומעשים שאסור לעשותם, שכפי שכבר הוסבר, יונקים חיותם מהקליפה ו"סטרא אחרא" – שלשה לבושים אלה של הנפש הבהמית, הם אצלו במצב שאֵין **גּוֹבְרִים בּוֹ עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית לְהִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף בַּמֹּחַ** – שהמוח יהרהר במה שאסור – "לבוש המחשבה" של הנפש הבהמית, **וּבַפֶּה** – לדבר דיבורים אסורים – "לבוש הדיבור" **וּבְשְׂאָר רְמָ"ח אֵבָרִים,** – בשאר מאתים ארבעים ושמונה אברי האדם, לעשות בהם את מה שאסור – "לבוש המעשה", **לְהַחֲטִיאָם וּלְטַמְּאָם חַס־וְשָׁלוֹם,** – ועל־ידי־כך להיקרא "רשע", **רַק שְׁלֹשָׁה לְבוּשֵׁי נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית הֵם לְבַדָּם מִתְלַבְּשִׁים בַּגּוּף,** – מצד אחד הוא מדגיש, שלבושי הנפש הבהמית לא ישלטו אף פעם על הגוף, ומצד שני – שלבושי הנפש האלקית ישלטו תמיד בגוף, **שֶׁהֵם** – לבושי הנפש האלקית, הם: **מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה,** – הנפש האלקית רק היא שולטת במוח, בפה ובשאר אברי האדם, ומשתמשת בהם לצורך עניניה היא בלבד, **וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה מִיָּמָיו,** – **הערת כ"ק רבינו:** "הקושיא ידועה", כלומר, מה שרבנו הזקן אומר כאן, ש"בינוני" הוא מי **שלא עבר** עבירה מימיו, ידועה הקושיא על כך: הרי יתכן הדבר שיהודי ייכשל חלילה בעבירה ויחזור בתשובה כראוי, ובעבודתו, אחרי התשובה, יעמיד את עצמו במדריגת ה"בינוני"? (שכן, אחרי "תשובה" הרי האדם יכול להגיע אפילו למדריגת "צדיק", ובודאי שהוא יכול להגיע למדריגת "בינוני"!) "ולפענ"ד – ממשיך כ"ק רבינו בהערתו – הפי' – שבינוני הוא שמצבו **(כעת)** הוא כזה שמושללת עשיית עבירה בעבר או בעתיד (אף שאז נסיונות ומלחמת היצר באופן שונה משל עתה, כי בלאה"כ – הוא עכ"פ רשע **בכח**, ואין זה בינוני בתכלית, ועיין תניא פ"ל)". הרבי מתרץ את הקושיא כך: מה שרבנו הזקן אומר "ולא עבר עבירה מימיו" אין הכוונה כפשוטן של מלים, ש"בינוני" לא חטא כלל במשך ימי חייו: "בינוני" נקרא מי שבמצבו הפנימי־רגשי **הנוכחי** מן הנמנע אצלו להיכשל בעבירה, גם בעבר וגם בעתיד; כ"בינוני" **לא** היה חוטא, וממילא – הוא לא חטא. כלומר: לפי

ליקוטי אמרים

פרק יב והבינוני הוא שלעולם אין הרע גובר כל כך לכבוש את העיר קטנ' להתלבש בגוף להחטיאו דהיינו ששלש' לבושי נפש הבהמית שהם מחשבה דבור ומעשה שמצד הקליפ' אין גוברים בו על נפש האלהית להתלבש בגוף במוח ובפה ובשאר רמ"ח אברים להחטיאם ולטמאם ח"ו רק שלשה לבושי נפש האלהית הם לבדם מתלבשים בגוף שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה ולא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם ולא

מצבו **הנוכחי** לא היה חוטא גם בנסיונות הקשים יותר ובמהלך המאבק עם היצר־הרע, שהיו לו כשנכשל בעבירה. מה־שאין־כן אם מדריגתו מונעת את השייכות לחטא רק במצבו הנוכחי, **ולא** במצבו בעבר – הוא נקרא "רשע" **בכוח**: באופן פוטנציאלי ביכלתו, במצב אחר, לעבור עבירה – זאת אומרת שהוא עדיין אינו "בינוני" במלוא מובן המלה – וראה על כך להלן בפרק ל. מה שלמדנו ש"בינוני" הוא מי שלא עבר עבירה מימיו, הרי כך הדבר גם ביחס לעתיד: **וְלֹא יַעֲבֹר לְעוֹלָם,** – אין הכוונה שבעתיד **אינו עלול** לעבור עבירה, כי הרי יש לו "בחירה", אלא, כאמור, מצבו **הנוכחי** הוא כזה, שמן הנמנע שתהיה לו שייכות לחטא, באיזה זמן שהוא. **וְלֹא נִקְרָא עָלָיו שֵׁם "רָשָׁע" אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת וְרֶגַע אֶחָד כָּל יָמָיו.** – כפי שכבר הוסבר, שהשם "רשע" מותאם לאדם שעובר עבירה במחשבה, בדיבור או במעשה. ואילו ה"בינוני" שמבחינת מדריגתו הנוכחית, מן הנמנע שיעבור עבירה, הרי שאף פעם לא חל עליו השם "רשע". ברם, מדוע, איפוא, הוא נקרא "בינוני" בלבד, ולא "צדיק"? **אַךְ מָהוּת וְעַצְמוּת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, שֶׁהֵן עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ** – מה ששלשה כוחות השכל וטבע המדות נקראים "עצם" הנפש האלקית, זה רק בהשוואה ללבושי המחשבה, דיבור ומעשה, המשמשים כמשרתים וכלי־ביצוע של הנפש האלקית, **לֹא לָהֶן לְבַדָּן הַמְּלוּכָה וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעִיר קְטַנָּה,** – שכן, כפי שיסביר להלן, יש גם לכוחות הנפש הבהמית שליטה מסויימת על הגוף, בכך שהם מעוררים בלבו תאוה הגורמת להעלאת הרהורים במוחו, **כִּי־אִם בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים,** – יש לכוחות הנפש האלקית השליטה המוחלטת על הגוף, ואין אז לכוחות הנפש הבהמית כל השפעה עליו, **כְּמוֹ בְּשִׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה, שֶׁהִיא שְׁעַת מֹחִין דְּגַדְלוּת לְמַעְלָה,** – בעולמות העליונים. כלומר: באותה שעה מאירה בעולמות הרוחניים העליונים, התגלות אלקית עליונה יותר, **וְגַם לְמַטָּה** – בעולם־הזה, **הִיא שְׁעַת הַכֹּשֶׁר לְכָל אָדָם,** – להתעלות למדריגה נעלית יותר, **שֶׁאָז** – בשעת קריאת שמע ותפלה, **מְכַשֵּׁר** – ה"בינוני" את כוחות **חָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁלּוֹ לַה',** **לְהַעֲמִיק דַּעְתּוֹ בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – הוא מתעמק במחשבתו בענין ממנו הוא מבין ומרגיש גדלותו של הקב"ה, **וּלְעוֹרֵר** – על־ידי התבוננות, **אֶת הָאַהֲבָה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ בֶּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ,** – כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, שעל־ידי התבוננות והתעמקות המחשבה בגדולת הקב"ה, מתעוררת בלבו אהבה אליו, **לְדָבְקָה בּוֹ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ מֵאַהֲבָה,** – אהבתו להקב"ה מעוררת אותו לקיים תורה ומצוות, כי־על־ידי־זה הוא ממלא את שאיפתו ומתאחד עם הקב"ה, **שֶׁזֶּהוּ** – לעורר ולהניע את האהבה להקב"ה על־ידי התבוננות בגדולת השם, ובאהבה זו לקיים תורה ומצוות, הוא **עִנְיָן הַמְבֹאָר בִּקְרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא,** – שהיא מצוה מן התורה, **וּבִרְכוֹתֶיהָ שֶׁלְּפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן** - הֵן הֶכְּנָה לְקִיּוּם הַקְּרִיאַת־שְׁמַע, – הן ברכות שתיקנו חכמינו ז"ל כהכנה לקיום תוכנה של קריאת שמע, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר; וְאָז** – בשעת התפלה, כשה"בינוני" נמצא באהבת להב־שלהבת לה', **הָרַע שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׂמָאלִי** – שבלב, מיקומה הראשי של הנפש הבהמית, **כָּפוּף וּבָטֵל לַטּוֹב הַמִּתְפַּשֵּׁט בֶּחָלָל הַיְמָנִי** – שבלב, מיקומה הראשי של הנפש האלקית. "טוב" זה, אהבתו זו לה', נובעים **מֵחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבְּמֹחַ הַמְקַשְּׁרִים בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא;** – מהתבוננותו בגדולת ה' בכל שלשת הכוחות, חכמה, בינה ודעת, מתעוררת ומתפשטת מה"חלל" הימני שבלב, אהבה להשי"ת, וזה משפיע שהרע של הנפש הבהמית יהיה בטל, בשעת מעשה, לטוב של הנפש האלקית, וממילא אין מקום שתהיה לו אז תאוה לעניני העולם וכדומה – כל האמור, מדובר בזמן של התעלות מיוחדת, בשעת התפלה, **אֲבָל אַחַר הַתְּפִלָּה, בְּהִסְתַּלְּקוּת הַמֹּחִין דְּגַדְלוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – ההתגלות האלקית המיוחדת המאירה בשעת התפלה, אינה מאירה יותר, **הֲרֵי הָרַע חוֹזֵר וְנֵעוֹר בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי, וּמִתְאַוֶּה תַּאֲוָה לְתַאֲוֹת עוֹלָם הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו.** – הסיבה לכך היא, שהרע **שבלב** ה"בינוני", הוא בעצם בכל תקפו גם אחרי התפלה, כפי שיסביר להלן, ולכן הוא יכול להתאוות תאוה.

ליקוטי אמרים

נקרא עליו שם רשע אפי' שעה אחת ורגע אחד כל ימיו אך מהות ועצמות נפש האלהית שהן עשר בחינותיה לא להן לבדן המלוכה והממשלה בעיר קטנה כי אם בעתים מזומנים כמו בשעת קריאת שמע ותפלה שהיא שעת מוחין דגדלות למעלה וגם למטה היא שעת הכושר לכל אדם שאז מקשר חב"ד שלו לה' להעמיק דעתו בגדולת א"ס ב"ה ולעורר את האהבה כרשפי אש בחלל הימני שבלבו לדבקה בו בקיום התורה ומצותיה מאהבה שזהו ענין המבואר בקריאת שמע דאורייתא וברכותיה שלפניה ולאחריה שהן מדרבנן הן הכנה לקיום הק"ש כמ"ש במ"א ואז הרע שבחלל השמאלי כפוף ובטל לטוב המתפשט בחלל הימני מחב"ד שבמוח המקושרים בגדולת א"ס ב"ה. אבל אחר התפלה בהסתלקות המוחין דגדלות א"ס ב"ה הרי הרע חוזר וניעור בחלל השמאלי ומתאוה תאוה לתאות עוה"ז ותענוגיו.

---

1. במצוות בכלל ובברכותיהן, הרי - המצוה עצמה היא מן התורה, והברכה עליה - מדרבנן. משמעות הדבר היא: על-ידי כל מצוה, נמשכת מלמעלה קדושה אלקית בנפשו של יהודי. כדי שיהודי יהיה כלי לקליטת קדושה אלקית זו בשעת עשייתו מצוה - תיקנו חכמים לברך על המצוה, וברכה זו מרוממת אותו ומכשירה אותו לקלוט את קדושת המצוה. אך, בכל מצוה רואים אנו בבהירות שייכותה של הברכה לאותה מצוה, והמצוה נזכרת באותה ברכה, כמו בברכת התפילין: "להניח תפילין", בברכת הציצית: "על מצות ציצית",

יום שלישי ט"ו טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 32, רק מפני שלא... עד עמ' יז, התורה כנ"ל.

רַק מִפְּנֵי שֶׁלֹּא לוֹ לְבַדּוֹ – ל"רע" של הנפש הבהמית, **מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעִיר** – כי ל"טוב" של הנפש האלקית שבמוחו יש **גם כן** מה לומר, **אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא תַּאֲוָתוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, לְהִתְלַבֵּשׁ בְּאִבְרֵי הַגּוּף בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה מַמָּשׁ,** – "מחשבה ממש" – היינו: **לְהַעֲמִיק מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה אֵיךְ לְמַלֹּאת תַּאֲוַת לִבּוֹ,** – זוהי המשמעות של "מחשבה ממש" – **להעמיק** מחשבתו בכך. ואילו מחשבות **הנופלות** ברעיונו בדרך **ממילא,** בגלל שישנה בלבו תאוה לאותו דבר, אין אלו "מחשבה ממש". מחשבות חולפות אלו, אין ביכולת האדם, שעדיין קיימת תאוה בלבו, למנוע. ברם, על "מחשבה ממש" – ההתעמקות באותן מחשבות – ביכלתו להשתלט, כפי שיסביר להלן. ביצד, אכן, יתכן הדבר, שלמרות שקיימת תאוה בלבו, הוא יכול להשתלט על עצמו, שתאותו זו לא תבוצע בפועל, לא במעשה, לא בדיבור ואף לא במחשבה? – על כך אומר ה"תניא": **כִּי הַמֹּחַ שַׁלִּיט עַל הַלֵּב [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[2] בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פָּרָשַׁת פִּינְחָס] בְּתוֹלַדְתּוֹ וְטֶבַע יְצִירָתוֹ, שֶׁכְּדֵי נוֹצֵר הָאָדָם בְּתוֹלַדְתּוֹ, שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל בִּרְצוֹנוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ** – הרצון שבמוחו המניע את האדם מבין שעליו **לְהִתְאַפֵּק וְלִמְשֹׁל בְּרוּחַ תַּאֲוָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ, שֶׁלֹּא לְמַלֹּאת מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** – גם כשישנה תאוה בלבו של אדם, אלא מפני שהוא מבין במוחו שאל לו למלא את תאותו – נוצר בו הרצון להתאפק מכך – יש ברצון זה שבמוחו הכוח לשלוט על הלב, ולא למלא אחרי תאות לבו. ויתירה מזו: **וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִתַּאֲוַת לִבּוֹ אֶל הֵהֵפֶךְ לְגַמְרֵי,** – ביכלתו לנתק את ההרהור בתאוה ולהטותו לדבר שהוא ההיפך מהתאוה, וזאת גם כשהטעם להימנעותו מהתאוה אינו נובע מקדושה, אלא מפני שהשכל האנושי מבין שאסור לו לנהות אחרי תאות לבו זו, גם אז יש בכוח השכל להימנע מהתאוה ולהטות את ההרהור בענין הפכי מהתאוה. **וּבְפֶרֶט אֶל צַד הַקְּדֻשָּׁה,** – במיוחד יש בכוחו לעשות זאת, כשיהודי צריך להטות את עצמו מתאוות – לקדושה; כשהנימוק לכך הוא **שאסור** לו לעבור עבירה **וצריך** להשקיע את רעיונותיו בענינים של קדושה, בתורה וביראת שמים – אז יש ליהודי כוחות מיוחדים לבצע את הדבר. **כְּדִכְתִיב[3]: "וְרָאִיתִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן הַסִּכְלוּת, כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ"; פֵּרוּשׁ,** – כשמביאים משל להסברת דבר, הרי זה מפני שהנמשל הוא עמוק בהרבה מהמשל, ובאמצעות המשל מבינים בקלות יותר את הנמשל. ואילו כאן, במשל האור והחושך על החכמה והסכלות, מובן הנמשל כמו שמובן המשל: כשם שמבינים שאור טוב מחושך, כך גם מבינים שחכמה טובה מסכלות; אף כאן כשמדובר על תוכנה הפנימי יותר של **חכמה** הרומזת ל"קדושה" (כמו שהיצר־טוב נקרא[4] "ילד מסכן **וחכם**") **וסכלות** רומזת ל"קליפה" (כפי שהיצר־הרע נקרא "מלך זקן **וכסיל**"), – מובן היטב שקדושה שווה וטובה יותר מאשר, להבדיל, קליפה. מה, איפוא, מלמד אותנו המשל? אלא, המשל אינו בא רק לומר לנו שזה יותר טוב, המשל בא להורות לנו גם את הצורה, כיצד ובאיזו דרך מתבטאת עדיפותה של הקדושה: כשם ש"יתרון" האור על החושך, מתבטא בכך שמעט מן האור "דוחה" הרבה מן החושך, ולא בדרך של מלחמה, אלא הדחיה באה בדרך ממילא, משמכניס קצת אור למקום, נעלם החושך מעצמו – כך גם ב"יתרון" ה"חכמה" של הקדושה על ה"סכלות" של הקליפה, שמעט מן הקדושה דוחה, בדרך ממילא, הרבה מן הקליפה – וכך מוסבר הדבר להלן: **כְּמוֹ שֶׁהָאוֹר יֵשׁ לוֹ יִתְרוֹן וּשְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה עַל הַחֹשֶׁךְ, שֶׁמְּעַט אוֹר גַּשְׁמִי דּוֹחֶה הַרְבֵּה מִן הַחֹשֶׁךְ,** – וכיצד נדחה החושך? – **שֶׁנִּדְחֶה מִמְּנוּ מֵאֵלָיו**

ליקוטי אמרים

רק מפני שלא לו לבדו משפט המלוכה והממשלה בעיר אינו יכול להוציא תאותו מכח אל הפועל להתלבש באברי הגוף במעשה דבור ומחשבה ממש להעמיק מחשבתו בתענוגי עוה"ז איך למלאת תאות לבו כי המוח שליט על הלב [כמ"ש בר"מ פ' פינחס] בתולדתו וטבע יצירתו שכך נוצר האדם בתולדתו שכל אדם יכול ברצונו שבמוחו להתאפק ולמשול ברוח תאותו שבלבו שלא למלאת משאלות לבו במעשה דבור ומחשבה ולהסיח דעתו לגמרי מתאות לבו אל ההפך לגמרי ובפרט אל צד הקדושה כדכתיב וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך פי' כמו שהאור יש לו יתרון ושליטה וממשלה על החושך שמעט אור גשמי דוחה הרבה מן החשך שנדחה ממנו מאליו וממילא כך נדחה ממילא

או "להתעטף בציצית"; מובנת הרי, משמעותן של הברכות, ושייכותן והכנתן למצוות. ואילו, ביחס לברכות שלפני קריאת שמע - צריכים להבין: לשם מה תיקנו אותן החכמים (הרי אין הן ברכות על מצות קריאת שמע, כמו שהדבר בכל המצוות המעשיות)? לכאורה, אין להן כל שייכות לקריאת שמע! אלא - עיקר ענינה של קריאת שמע הוא לעורר בתוכו את ה"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", וכדי להגיע להתעוררות זו, נדרשת הכנה להתעמק בענינים המעוררים אהבה להקב"ה - ולשם כך תיקנו ברכות קריאת שמע, בהן מוזכרת בהרחבה גדולתו של הקב"ה, איך המלאכים הנעלים ביותר - בטלים בתכלית להקב"ה, ואיך הקב"ה מובדל מהם לגמרי - בברכה הראשונה; ובברכה השניה - על גודל אהבת הקב"ה לישראל, ועל מדת קירבתו אליהם, וכדומה. בכל זה יש משום הכנה נכונה, שיוכל יהודי להגיע לתוכן קריאת שמע, להאהבה להקב"ה, כפי שהדבר מוסבר בהרחבה בחסידות (ראה תניא פרק מט). **2.** זהר ח"ג רכד, א. **3.** קהלת ב, יג. **4.** קהלת ד, יג.

וּמִמֵּילָא, – אין על האור להילחם עם החושך, **כָּךְ נִדְחֶה מִמֵּילָא סִכְלוּת הַרְבֵּה שֶׁל הַקְּלִפָּה וְסִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי** – הקליפה וה"סטרא אחרא" של הנפש הבהמית שמקומה ב"חלל" השמאלי שבלב. [**כְּמַאֲמַר רַז"ל**[5]**:** – אין אדם עובר עבירה "**אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת**" **וְכוּ'**], – רבותינו ז"ל קוראים הרי לתאות הנפש הבהמית בשם "שטות" – ומאחר שזהו "סכלות" ו"שטות" – זה נדחה מאליו וממילא, **מִפְּנֵי הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחַ, אֲשֶׁר רְצוֹנָהּ** – של הנפש האלקית הוא הרי: **לִמְשֹׁל לְבַדָּהּ בָּעִיר,** – ב"עיר קטנה" היא הגוף, **וּלְהִתְלַבֵּשׁ בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל**[6]**, בְּכָל הַגּוּף כֻּלּוֹ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[7]**, שֶׁהֵם** – שלשה לבושי הנפש האלקית, הם: **מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק ד. רצונה זה של הנפש האלקית שבמוח, שלבושיה **בלבד** ילבישו את הגוף – שולט בתאוה הנובעת מהנפש הבהמית, שתשוקת הלב לא תמומש בפועל, לא במעשה, לא בדיבור ואף לא במחשבה. ברם, אם כך הוא הדבר, שלנפש האלקית שלו "יתרון" על הנפש הבהמית, והיא השולטת בכל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו של האדם, כלומר, בכל גופו מבחינה מעשית – מדוע, איפוא, אין הוא נקרא "צדיק"? –

ליקוטי אמרים

סכלות הרבה של הקליפה וס"א שבחלל השמאלי [כמאמר רז"ל אלא אם כן נכנס בו רוח שטות וכו'] מפני החכמה שבנפש האלהית שבמוח אשר רצונה למשול לבדה בעיר ולהתלבש בשלשה לבושיה הנ"ל בכל הגוף כולו כנ"ל שהם מחשבה דבור ומעשה תרי"ג מצות התורה כנ"ל

יום רביעי ט"ז טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יז, ואעפ"כ אינו... עד עמ' 34, תפלה כו'.

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ נִקְרָא "צַדִּיק" כְּלָל, – אלא הוא נקרא "בינוני", **מִפְּנֵי שֶׁיִּתְרוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר לְאוֹר נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית עַל הַחֹשֶׁךְ וְסִכְלוּת שֶׁל הַקְּלִפָּה הַנִּדְחֶה מִמֵּילָא - אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** – כלומר; במחשבה, דיבור ומעשה בלבד, חזקה יותר הנפש האלקית מהנפש הבהמית, **וְלֹא בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ** – של הנפש האלקית, **עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל הַקְּלִפָּה** – והנפש הבהמית, **כִּי מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְּלִפָּה שֶׁבְּחָלָל הַשְּׂמָאלִי** – עצם מציאותה של הנפש הבהמית, **לֹא נִדְחָה כְּלָל מִמְּקוֹמוֹ בְּבֵינוֹנִי אַחַר הַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין** – אז, **רִשְׁפֵּי אֵשׁ אַהֲבַת ה' בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בֶּחָלָל הַיְמָנִי,** – כמו שהדבר בשעת תפלתו, כאמור לעיל, שאהבת ה' אצלו אז היא בהתגלות, הוא מרגיש בלבו את האהבה, **כִּי־אִם תּוֹכוֹ** – החלק הפנימי שבלבו, **רָצוּף "אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת",** – ואילו בגלוי אין הוא מרגיש את האהבה, **שֶׁהִיא אַהֲבָה הַטִּבְעִית שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן.** – בפרק י"ח, שבכל יהודי ישנה אהבה מסותרת לקב"ה. **וַאֲזַי** – אחרי תפילתו, כשהאהבה אינה בהתגלות בלבו, **יָכוֹל לִהְיוֹת סִכְלוּת הַכְּסִיל הָרַע** – של הנפש הבהמית, **בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי, לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה לְכָל עִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, בֵּין בְּהֶתֵּר** – גם בדברים שמותר לעשותם, אלא שאין לעשותם לשם תאוה כי־אם לשם שמים, ואילו הוא מתאוה להם בגלל התענוג שבהם, **בֵּין בְּאִסּוּר חַס־וְשָׁלוֹם,** – גם בדברים שהם אסורים מן התורה, **כְּאִלּוּ לֹא הִתְפַּלֵּל כְּלָל. אֶלָּא שֶׁבִּדְבַר אִסּוּר אֵינוֹ עוֹלֶה בְּדַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הָאִסּוּר בְּפֹעַל מַמָּשׁ חַס־וְשָׁלוֹם,** – לכך אין ל"בינוני" שייכות כלל. **אֶלָּא הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה הַקָּשִׁים מֵעֲבֵרָה** – כפי שהוסבר בפרק הקודם, **יְכוֹלִים לִפְעֹל לַעֲלוֹת לְמֹחוֹ וּלְבַלְבְּלוֹ מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[8]**: "ג' עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל מֵהֶן בְּכָל יוֹם,** – שכן, קשה מאד להינצל מלעבור עליהם, והם: **הִרְהוּר עֲבֵרָה וְעִיּוּן תְּפִלָּה כוּ'".** – הרי ש"הרהורי עבירה" הם מהדברים שקשה ביותר להינצל מהם, וכשחכמינו זכרונם־לברכה משתמשים בתואר "אדם" סתם, זה רומז על ה"בינוני". הרי שה"בינוני" אינו ניצול מהרהורי עבירה,

ליקוטי אמרים

ואעפ"כ אינו נקרא צדיק כלל מפני שיתרון הזה אשר לאור נפש האלהית על החושך וסכלות של הקליפה הנדחה ממילא אינו אלא בשלשה לבושי' הנ"ל ולא במהותה ועצמותה על מהותה ועצמותה של הקליפה כי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה שבחלל השמאלי לא נדחה כלל ממקומו בבינוני אחר התפלה שאין רשפי אש אהבת ה' בהתגלות לבו בחלל הימני כי אם תוכו רצוף אהבה מסותרת שהיא אהבה הטבעית שבנפש האלהית כמ"ש לקמן ואזי יכול להיות סכלות הכסיל הרע בהתגלו' לבו בחלל השמאלי להתאות תאוה לכל ענייני גשמיות עוה"ז בין בהיתר בין באיסור ח"ו כאלו לא התפלל כלל אלא שבדבר איסור אינו עולה בדעתו לעשות האיסור בפועל ממש ח"ו אלא הרהורי עבירה הקשים מעבירה יכולים לפעול לעלות למוחו ולבלבלו מתורה ועבודה וכמארז"ל ג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה כו'

---

5. סוטה ג, א. 6. פרק ד. 7. פרק ט. 8. בבא בתרא קסד, ב.

יום חמישי י"ז טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 34, רק שלזה מועיל... עד עמ' 34, עם אחיו.

ליקוטי אמרים

רק שלזה מועיל הרשימו במוחין ויראת ה' ואהבתו המסותרת בחלל הימני להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה שלא להיות לו שליטה וממשלה בעיר להוציא תאותו מכח אל הפועל להתלבש באברי הגוף ואפי' במוח לבדו להרהר ברע אין לו שליטה וממשלה להרהר ח"ו ברצונו שבמוחו שיקבל ברצון ח"ו הרהור זה הרע העולה מאליו מהלב למוח כנ"ל אלא מיד בעלייתו לשם דוחהו בשתי ידים ומסיח דעתו מיד שנזכר שהוא הרהור רע ואינו מקבלו ברצון אפי' להרהר בו ברצון וכ"ש להעלותו על הדעת לעשותו ח"ו או אפי' לדבר בו כי המהרהר ברצון נק' רשע באותה שעה והבינוני אינו רשע אפי' שעה אחת לעולם. וכן בדברים שבין אדם לחבירו מיד שעולה לו מהלב למוח איזו טינא ושנאה ח"ו או איזו קנאה או כעס או קפידא ודומיהן אינו מקבלן כלל במוחו וברצונו ואדרבה המוח שליט ומושל ברוח שבלבו לעשות ההפך ממש להתנהג עם חבירו במדת חסד וחיבה יתרה מודעת לו לסבול ממנו עד קצה האחרון ולא לכעוס ח"ו וגם שלא לשלם לו כפעלו ח"ו אלא אדרבה לגמול לחייבים טובות כמ"ש בזהר ללמוד מיוסף עם אחיו:

1 רַק שֶׁלָּזֶה מוֹעִיל הָרְשִׁימוּ בַּמֹּחִין, - הרושם הניכר שנשאר בו
2 גם אחרי התפילה, מהתעמקות מחשבתו בגדולת ה' בשעת
3 התפילה, וְיִרְאַת ה' וְאַהֲבָתוֹ הַמְסֻתֶּרֶת בֶּחָלָל הַיְמָנִי, -
4 שבלבו, הן עוזרות לו, לְהִתְגַּבֵּר וְלִשְׁלֹט עַל הָרַע הַזֶּה - של
5 הנפש הבהמית, הַמִּתְאַוֶּה
6 תַּאֲוָה, שֶׁלֹּא לִהְיוֹת לוֹ
7 שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה בָּעִיר - 1
8 שלא תהיה לרע שליטה
9 וממשלה בגוף, לְהוֹצִיא
10 תַּאֲוָתוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל
11 - בפועל ממש. לְהִתְלַבֵּשׁ
12 בְּאִבְרֵי הַגּוּף. וַאֲפִלּוּ
13 בְּמֹחַ לְבַדּוֹ, לְהַרְהֵר
14 בְּרַע, אֵין לוֹ שְׁלִיטָה
15 וּמֶמְשָׁלָה לְהַרְהֵר חַס־
16 וְשָׁלוֹם בִּרְצוֹנוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ,
17 - מה שעולים בו הרהורים
18 רעים, אין זה מפני שהוא
19 רוצה לחשוב בהם, כי אם
20 מפני שלבו נוהה עדיין
21 אחרי תענוגי העולם,
22 נופלות ממילא במוחו
23 מחשבות־תאווה אלה,
24 שלא ברצונו, שֶׁיְּקַבֵּל
25 בִּרְצוֹן חַס־וְשָׁלוֹם
26 הִרְהוּר זֶה הָרַע הָעוֹלֶה
27 מֵאֵלָיו מֵהַלֵּב לַמֹּחַ
28 כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[9] - הרי,
29 שגם על המוח בלבד, אין שליטה ל"רע" של הנפש הבהמית,
30 אֶלָּא מִיָּד בַּעֲלִיָּתוֹ לְשָׁם, - משעולה ההרהור במוחו, דּוֹחֵהוּ
31 בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, - הוא דוחה את ההרהור במלוא כוחו ואינו נותן
32 לו מקום כלל במוחו, וּמַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִיָּד שֶׁנִּזְכָּר שֶׁהוּא הִרְהוּר
33 רַע, וְאֵינוֹ מְקַבְּלוֹ בִּרְצוֹן אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בּוֹ בִּרְצוֹן, - לא רק
34 שאינו עולה בדעתו לרצות לבצע מחשבה רעה זו, אלא גם
35 הרצון להרהר בכך – אינו שייך ב"בינוני", וְכָל־שֶׁכֵּן לְהַעֲלוֹתוֹ
36 עַל הַדַּעַת לַעֲשׂוֹתוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אוֹ אֲפִלּוּ לְדַבֵּר בּוֹ, - לכך
37 בודאי שלא שייך ה"בינוני", כִּי הַמְהַרְהֵר - הרהורי עבירה,
38 בִּרְצוֹן נִקְרָא רָשָׁע בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, - ואילו, וְהַבֵּינוֹנִי אֵינוֹ
39 רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת לְעוֹלָם. - הרי, שמן ההכרח לומר
40 שלא שייך שירצה לחשוב בהרהורי עבירה. עד כאן דובר, שאין
41 הוא נותן לרע שבלבו להגיע לאיזה ביטוי שהוא ביחס לדברים
42 שהם מן הסוג של "בין אדם למקום", בין אדם להקב"ה, וְכֵן -
43 כך הדבר, בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, - אין הוא נותן שמדה
44 רעה שבלבו, ביחס ליהודי שני, תבוא לידי ביטוי מוחשי
45 במחשבה, או בדיבור, וודאי שלא במעשה, אלא מִיָּד שֶׁעוֹלֶה
46 לוֹ מֵהַלֵּב לַמֹּחַ אֵיזוֹ טִינָא וְשִׂנְאָה חַס־וְשָׁלוֹם, - לזולת, אוֹ
47 אֵיזוֹ קִנְאָה אוֹ כַּעַס אוֹ קִפְּדָא וְדוֹמֵיהֶן - אֵינוֹ מְקַבְּלָן כְּלָל
48 בְּמֹחוֹ וּבִרְצוֹנוֹ. - שירצה להרהר בהן, וְאַדְרַבָּה, הַמֹּחַ שַׁלִּיט
49 וּמוֹשֵׁל בָּרוּחַ שֶׁבְּלִבּוֹ
50 לַעֲשׂוֹת הַהֵפֶךְ מַמָּשׁ, -
51 ממה שדורש הרגש
52 שבלבו: לְהִתְנַהֵג עִם
53 חֲבֵרוֹ בְּמִדַּת חֶסֶד, -
54 וזאת בניגוד לרגש
55 השנאה או הכעס – הנובע
56 ממדת ה"גבורה" – שיש
57 בלבו כלפי הזולת –
58 יתייחס אליו במדת החסד,
59 וְחִבָּה יְתֵרָה מוֹדַעַת לוֹ -
60 להראות לו אהבה
61 מיוחדת, עד לְסָבֵל מִמֶּנּוּ
62 עַד קָצֶה הָאַחֲרוֹן, וְלֹא
63 לְכַעֵס חַס־וְשָׁלוֹם, - על
64 מי שהוא סובל ממנו, וְגַם
65 שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ
66 חַס־וְשָׁלוֹם, - גם לא
67 לעשות זאת שלא מתוך
68 כעס, אֶלָּא אַדְרַבָּה לִגְמֹל
69 לְחַיָּבִים - כנגדו, טוֹבוֹת,
70 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[10],
71 לִלְמֹד מִיּוֹסֵף עִם אֶחָיו:
72 - שבמקום היסורים
73 שגרמו לו – שילם להם בטובות. הרי, שגם בדברים ש"בין אדם
74 לחבירו", אין ה"בינוני" נותן לרע שבלבו לבוא לידי ביטוי
75 במחשבה, בדיבור ובודאי שלא במעשה.
76 מפרק זה מובן, שבכל הקשור למעשה ולפועל, יש לנפש
77 האלקית ב"בינוני" השליטה המלאה על הגוף – לפועל אין הוא
78 עושה, אינו מדבר ואינו חושב במה שאסור, אלא מקיים מצוות
79 ומדבר ומהרהר בתורה. ואילו ב"עצם" שלו, כלומר, בבוחות
80 השכל והמדות של הנפש, יש לרע של הנפש הבהמית מעמד
81 די חזק, וביכלתו להעלות תאוות בלבו. בקשר למה שלמדנו,
82 ששעת התפילה היא עת רצון לכל יהודי להתעלות – כדאי
83 להוסיף מה שהרבי מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש אמר באחת
84 משיחותיו: – בשעה שיהודי לומד תורה – הוא מרגיש את עצמו
85 כלפי הקב"ה, כתלמיד לפני רבו. כשם שתלמיד לומד חכמה
86 מרבו, כך הוא לומד מהקב"ה חכמה שהיא תורה; ובשעה
87 שיהודי מתפלל – הוא מרגיש את עצמו כלפי הקב"ה, כבן לפני
88 אביו.

---

9. פרק ט, בתחלתו. **10.** ח"א רא, א.

יום שישי י"ח טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יח, פרק יג ובזה... עד עמ' 36, עניני עוה"ז.

פֶּרֶק יג. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שביחס ל"בינוני", גם אם יתכן שתתעורר תאוה בלבו – משמשת הנפש האלקית ככוח בולם, שהתאוה לא תמומש במעשה, בדיבור או במחשבה. שלשה לבושים אלה, נשלטים ב"בינוני" על־ידי הנפש האלקית בלבד – לחשוב ולדבר דברי תורה ולקיים מצוות.

וּבְזֶה יוּבָן לְשׁוֹן מַאֲמַר רַז"ל[1]: "בֵּינוֹנִים - זֶה וָזֶה שׁוֹפְטָן" [פֵּרוּשׁ, יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע], - היצר־הטוב והיצר־הרע משמשים שניהם כשופטים, ומשמיעים דעתם ב"בינוני". והגמרא מביאה ראיה לכך: **דִּכְתִיב[2]: "כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשּׁוֹפְטֵי נַפְשׁוֹ"**, - "שופטי" לשון רבים, שני שופטים באדם, היצר־הטוב והיצר־הרע. על־כל־פנים, ביחס ל"בינונים" משתמשים חכמינו ז"ל בביטוי "זה וזה **שופטן**" – **וְלֹא אָמְרוּ "זֶה וָזֶה מוֹשְׁלִים" חַס־וְשָׁלוֹם,** - שכן, אם נפרש כפירוש הפשוט, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, הרי ששניהם, גם היצר־הטוב וגם היצר־הרע, **מושלים** בגופו של ה"בינוני" – ואז היה על חכמינו ז"ל להשתמש בביטוי "מושלים", כי כדי לעבור עבירה, על היצר־הרע לשלוט **ולמשול** בגוף. ברם, לפי מה שהוסבר על מהותו של ה"בינוני", אי אפשר לומר "מושלים" – כפי שיוסבר להלן: **כִּי כְּשֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לַיֵּצֶר הָרַע בָּ"עִיר קְטַנָּה"**, - הגוף, שעל השליטה עליו מתנהל המאבק בין היצר־טוב ליצר־הרע, **אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה קַלָּה** - ובאיזה זמן שהוא, נכשל האדם בעבירה במעשה, בדיבור או במחשבה, **נִקְרָא רָשָׁע בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.** - והרי מדובר כאן ב"בינוני" ולא ב"רשע", **אֶלָּא הַיֵּצֶר הָרַע אֵינוֹ רַק עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ שׁוֹפֵט וְדַיָּן הָאוֹמֵר דַּעְתּוֹ כְּמִשְׁפָּט,** - ולא שיש לו שליטה על הגוף, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה פְּסַק הֲלָכָה כָּךְ לְמַעֲשֶׂה,** - כדעתו של שופט זה, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ עוֹד שׁוֹפֵט וְדַיָּן הַחוֹלֵק עָלָיו, וְצָרִיךְ לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ. כַּךְ** - אותו דבר במאבק המתנהל בין היצר־הטוב לבין היצר־הרע ב"בינוני": **הַיֵּצֶר הָרַע אוֹמֵר דַּעְתּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי שֶׁבַּלֵּב,** - הוא מעורר תאוה בלב, בכך מתבטאת השמעת "דעתו" כיצד על הגוף להתנהג, **וּמֵהַלֵּב עוֹלֶה לַמֹּחַ לְהַרְהֵר בּוֹ,** - עליה זו מהלב למוח באה בדרך ממילא, שכן, כשמתעוררת תאוה בלב, מתהווים ממילא הרהורים במוח, **וּמִיָּד** - עם עליית ההרהורים במוח, **חוֹלֵק עָלָיו הַשּׁוֹפֵט הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבְּמֹחַ, הַמִּתְפַּשֵּׁט בֶּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבַּלֵּב מְקוֹם מִשְׁכַּן הַיֵּצֶר טוֹב,** - ב"חלל" הימני שבלב, מתגלה היצר־הטוב, המדות של הנפש האלקית. היצר־הטוב נאבק עם היצר־הרע, שלא לתת מקום למימושה של התאוה, "דעתו" של היצר־הטוב היא, שכל הכוחות והאיברים של הגוף, צריכים להינצל בענינים של קדושה בלבד. **וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹזְרוֹ לְהַיֵּצֶר טוֹב,** - שיהיה בכוחו להתגבר על היצר־הרע, **כְּמַאֲמַר רַז"ל[3]: "אִלְמָלֵא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ** - ליצר־הטוב, **אֵין יָכוֹל לוֹ".** - ליצר־הרע המתגבר באדם מדי יום. **וְהָעֵזֶר,** - שהקב"ה עוזר ליצר־הטוב, הוא: **הִיא הַהַאָרָה שֶׁמֵּאִיר אוֹר ה' עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, לִהְיוֹת לָהּ יִתְרוֹן וּשְׁלִיטָה עַל סִכְלוּת הַכְּסִיל וְיֵצֶר הָרַע, כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** - בפרק י"ב, שכשם שקצת מן האור דוחה הרבה מן החושך, והחושך נסוג ממילא מהאור ונעלם, כך נדחה הרבה מה"סכלות" ומהחושך של היצר־הרע, לעומת מעט מאור הקדושה המאיר מהנפש האלקית – בכך מתבטאת עזרתו של הקב"ה ליצר־הטוב[4]. בדבריו הבאים, מתרץ רבנו הזקן, את אשר הקשה בתחילת הפרק הראשון, על מה שהגמרא אומרת "ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך

ליקוטי אמרים

פרק יג ובזה יובן לשון מאמרז"ל בינונים זה וזה שופטן [פי' יצר טוב ויצר הרע] דכתיב כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו ולא אמרו זה וזה מושלים ח"ו כי כשיש איזו שליטה וממשלה ליצר הרע בעיר קטנה אפי' לפי שעה קלה נקרא רשע באותה שעה אלא היצה"ר אינו רק עד"מ כמו שופט ודיין האומר דעתו במשפט ואעפ"כ יכול להיות שלא יהיה פסק הלכה כך למעשה מפני שיש עוד שופט ודיין החולק עליו וצריך להכריע ביניהם והלכה כדברי המכריע כך היצה"ר אומר דעתו בחלל השמאלי שבלב ומהלב עולה למוח להרהר בו ומיד חולק עליו השופט השני שהוא הנפש האלהית שבמוח המתפשט בחלל הימני שבלב מקום משכן היצר טוב והלכה כדברי המכריע הוא הקב"ה העוזרו להיצר טוב כמאמר רז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו והעזר היא ההארה שמאיר אור ה' על נפש האלהית להיות לה יתרון ושליטה על סכלות הכסיל ויצה"ר כיתרון האור מן החושך כנ"ל. אך מאחר שהרע שבחלל

---

1. ברכות סא, ב. **2.** תהלים קט, לא. **3.** קדושין ל, ב. **4.** למרות שבפרק הקודם (י"ב) אמר רבנו הזקן, שבטבע האדם מתולדתו, שה"מוח שליט על הלב", שכלו שולט ומושל בתאוה שבלבו - מדוע, איפוא, הוא אומר כאן, שצריך האדם לעזרה מיוחדת מהקב"ה לשם כך? מתרץ כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערה: "זה טעם על נצחון היצ"ט: א) נגד ההרהור **שבמוח**; ב) שבחלל הימני **שבלב** על חלל השמאלי (אם שלא יתבונן במוח), משא"כ בפי"ב דקאי לאחר שהתפלל, דאף שנסתלקו "מוחין דגדלות" - הרשימו במוחין שנשארה - שוללת אפשרות אמירת דעת היצה"ר במוח, ועד"ז לקמן (ע"ב) מפני ההגיון תמידי לשמה".

כרשע" – הרי המשנה במסכת אבות אומרת: "ואל תהי רשע בפני עצמך"? "וגם: אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב"? – מסביר רבנו הזקן להלן: חכמינו ז"ל דייקו בלשונם ואמרו "כרשע", לא שיחשוב עצמו "רשע", אלא "כרשע", שיחשוב עצמו

ליקוטי אמרים

למי שבדברים מסויימים הוא דומה לרשע, והכוונה היא ל"בינוני". שכן, גם ב"בינוני" ה"רע" שבנפשו עדיין בתקפו, ויתכן שתשרור בו תאוה בלב, כמו שזה אצל "רשע". **אַךְ מֵאַחַר שֶׁהָרַע שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׁמָאלִי בְּבֵינוֹנִי הוּא בְּתָקְפּוֹ כְּתוֹלַדְתּוֹ, לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה לְכָל תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא נִתְבַּטֵּל כְּמִעוּט לְגַבֵּי הַטּוֹב,** - של הנפש האלקית, כמו שהדבר ב"צדיק", **וְלֹא נִדְחֶה מִמְּקוֹמוֹ כְּלָל, רַק שֶׁאֵין לוֹ** - ל"רע", **שִׁלְּטָה וּמֶמְשָׁלָה לְהִתְפַּשֵּׁט בְּאֵבְרֵי הַגּוּף,** - אין ל"רע" שליטה והשפעה על אברי הגוף, לעשות, לדבר או לחשוב דברים רעים. **הרבי מעיר:** "גם בזה – במניעת התפשטות הרע – לא נשתנה מתולדתו, והרע בתוקפו, כי העדר ההתפשטות אינו מפני הטוב שבאדם, כי אם": **מִפְּנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָעוֹמֵד לִימִין אֶבְיוֹן וְעוֹזֵר וּמֵאִיר לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית** - שתוכל לעמוד נגד הנפש הבהמית, ולכן, אין לנפש הבהמית שליטה על אברי הגוף. אבל ה"רע" עצמו של הנפש הבהמית – הוא בתקפו כתולדתו. **לָכֵן נִקְרָא** - ה"בינוני", **"בְּרָשָׁע",** - כמו רשע, **כְּמַאֲמַר רַז"ל: "אֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה, הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע", וְלֹא רָשָׁע מַמָּשׁ,** - שכן, המשנה[5] הרי אומרת במפורש: "ואל תהי רשע בפני עצמך", וגם, כאמור, באם יהיה רשע בעיניו, לא יוכל לעבוד את השי"ת בשמחה, **אֶלָּא שֶׁיַּחֲזִיק עַצְמוֹ לְבֵינוֹנִי, וְלֹא לְהַאֲמִין לְהָעוֹלָם שֶׁאוֹמְרִים שֶׁהָרַע שֶׁבּוֹ נִתְבַּטֵּל לְגַבֵּי הַטּוֹב, שֶׁזּוֹ מַדְרֵגַת צַדִּיק,** - ב"צדיק" בלבד נתבטל ה"רע" עצמו והפך ל"טוב", ואילו הוא, שלאור מעשיו – שאינו עובר עבירה איזו שהיא – חושב ה"עולם" שגם בו אין כבר "רע" **הגורם** לעבירות – אל לו לקבל דיעה זו שכן, הרע שבו עדיין לא בטל, **אֶלָּא יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָרַע הוּא בְּתָקְפּוֹ וּבְגְבוּרָתוֹ בֶּחָלֶל הַשְּׁמָאלִי כְּתוֹלַדְתּוֹ, וְלֹא חָלַף וְהָלַךְ מִמֶּנּוּ** - ה"רע", **מְאוּמָה, וְאַדְּרַבָּה נִתְחַזֵּק יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן, שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ** - ב"רע" שמ"חלל" השמאלי, **הַרְבֵּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּשְׁאָר עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה.** - ההשתמשות המתמדת בנפש הבהמית לעניני העולם־הזה, מחזקת את כוחה יותר מאשר הוא בטבע מתולדתו, כפי שאנו מוצאים דבר זה בטבעו של כל חוש, שהוא מתחזק ומתחדד על־ידי ההשתמשות בו. למדנו, הרי, שרבנו הזקן מפרש מאמר הגמרא: "היה בעיניך כרשע" – הכוונה שיחזיק את עצמו ל"בינוני". ואף מי שמעמדו במדריגה עליונה – טוב ונחוץ לו להחזיק את עצמו ל"בינוני", כי אם יחזיק את עצמו ל"צדיק" ויחשוב שה"רע" שלו כבר בטל ל"טוב" – יפסיק את מלחמתו עם הנפש הבהמית, ובאם עדיין אין הוא "צדיק" הוא עלול ליפול ממדריגתו לדרגה שלמטה מ"בינוני".

השמאלי בבינוני הוא בתקפו כתולדתו להתאות תאוה לכל תענוגי עוה"ז ולא נתבטל במיעוט לגבי הטוב ולא נדחה ממקומו כלל רק שאין לו שליטה וממשלה להתפשט באברי הגוף מפני הקב"ה העומד לימין אביון ועוזר ומאיר לנפש האלהית לכן נקרא כרשע כמארז"ל אפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע ולא רשע ממש אלא שיחזיק עצמו לבינוני ולא להאמין להעולם שאומרים שהרע שבו נתבטל לגבי הטוב שזו מדרגת צדיק אלא יהיה בעיניו כאלו מהותו ועצמותו של הרע הוא בתקפו ובגבורתו בחלל השמאלי כתולדתו ולא חלף והלך ממנו מאומה ואדרבה נתחזק יותר בהמשך הזמן שנשתמש בו הרבה באכילה ושתיה ושאר ענייני עוה"ז

יום שבת קודש י"ט טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 36, ואף מי שבתורת ה'... עד עמ' יט, כולו.

עד עתה למדנו אודות "בינוני" בעל עסק, שעוסק גם במסחר או במלאכה ואינו יושב כל היום על התורה ועל העבודה. להלן נלמד אודות "בינוני" – "יושב אוהל", שנתון תמיד כולו בעסק התורה: **וְאַף מִי שֶׁבְּתוֹרַת ה' חָפְצוֹ וְיֶהְגֶּה בָּהּ יוֹמָם וָלַיְלָה לִשְׁמָהּ - אֵין זוֹ הוֹכָחָה כְּלָל שֶׁנִּדְחֶה הָרַע מִמְּקוֹמוֹ, אֶלָּא יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** - של הרע, **הוּא בְּתָקְפּוֹ וּבְגְבוּרָתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בֶּחָלֶל הַשְּׁמָאלִי,** - שבלב, **רַק שֶׁלְּבוּשָׁיו, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, אֵינָן מִתְלַבְּשִׁים בַּמּוֹחַ וְהַפֶּה וְהַיָּדַיִם וּשְׁאָר אֵבְרֵי**

ליקוטי אמרים

ואף מי שבתורת ה' חפצו ויהגה בה יומם ולילה לשמה אין זו הוכחה כלל שנדחה הרע ממקומו אלא יכול להיות שמהותו ועצמותו הוא בתקפו ובגבורתו במקומו בחלל השמאלי רק שלבושיו שהם מחשבה דבור ומעשה של נפש הבהמית אינן מתלבשים במוח והפה והידים ושאר

---

5. אבות ב, יג.

הַגּוּף, - לחשוב, לדבר ולעשות את מה שאסור, **מִפְּנֵי ה' שֶׁנָּתַן שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לַמּוֹחַ עַל הַלֵּב. וְלָכֵן נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמּוֹחַ מוֹשֶׁלֶת בְּ"עִיר קְטַנָּה", אֲבָרֵי הַגּוּף כֻּלָּם, שֶׁיִּהְיוּ לְבוּשׁ וּמֶרְכָּבָה לִשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ** - שאברי הגוף יהיו לבושים בשלושת לבושי הנפש האלקית ויהיו בטלים להם כ"מרכבה" לגבי ה"רוכב" עליה, **שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בָּהֶם,** - באברי הגוף, **שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** - הרי, שבכל הקשור למחשבה ולדיבור בתורה, ולעשיית מצוות – שולטת הנפש האלקית – בעזרתו של הקב"ה – על הגוף, ובידה העליונות על הנפש הבהמית. **אֲבָל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית - אֵין לָהּ שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית בְּבֵינוֹנִי, כִּי־אִם בְּשָׁעָה שֶׁאַהֲבַת ה' הוּא בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים,** - בלבד, **כְּמוֹ בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בָהּ.** - שאז, כפי שנזכר בפרק הקודם, נתון ה"בינוני" באהבת להב־שלהבת להקב"ה, דבר המשפיע על ה"רע" של הנפש הבהמית, שיהיה בטל ל"טוב" של הנפש האלקית. **וְאַף גַּם זֹאת הַפַּעַם,** - גם בזמן הנקוב, כשהנפש האלקית מתגברת על הנפש הבהמית, **אֵינָהּ רַק שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְבַד,** - הנפש האלקית שולטת על הנפש הבהמית, אבל אין היא משפיעה על עצם מהותה של הנפש הבהמית, שהיא עצמה תתבטל לגמרי בפני הנפש האלקית, **כְּדִכְתִיב**[6]**: "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֵאָמֵץ"** - פסוק זה נאמר על יעקב ועשו, וב"עבודה" הדבר רומז על המאבק שבין הנפש האלקית לנפש הבהמית – הרי זה "יאמץ" בלבד, ש"יעקב" **מתחזק** בלבד לעומת "עשו", וכמו שחכמינו ז"ל מגדירים זאת: **"כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל, וּכְשֶׁזֶּה קָם כּוּ'"**[7], - הרי, שלנפש האלקית ב"בינוני" יש **שליטה** בלבד – וגם זאת באופן זמני בלבד – על הנפש הבהמית. **שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, בִּמְקוֹר הַגְּבוּרוֹת שֶׁהִיא בִּינָה,** - כפי שמובא בתורת הקבלה, שספירת ה"בינה" היא מקור ה"גבורות". כך גם ביחס לנפש, שהמקור לגבורת הנפש האלקית, הוא כוח ה"בינה", בו הוא מבין את גדולתו של הקב"ה, **לְהִתְכּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּלְהוֹלִיד אַהֲבָה עַזָּה לַה' כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ בֶּהָלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ, וְאָז** - כשהנפש האלקית מבטאת את עצמה באהבה גלויה וחזקה כזו להקב"ה, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבֶּהָלָל הַשְּׂמָאלִי.** - ה"סטרא אחרא" שבחלל השמאלי שבלב, נכפפת ונשלטת על־ידי הנפש האלקית, **אֲבָל** - ה"רע", **לֹא נִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי בְּבֵינוֹנִי, אֶלָּא בְּצַדִּיק,** - ב"צדיק" בלבד בטל הרע של הנפש הבהמית כליל ל"טוב" של הנפש האלקית, **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[8]**:** - ב"צדיק", **"וְלִבִּי חָלַל**[9] **בְּקִרְבִּי",** - מקומו של היצר־הרע בלבו של ה"צדיק" – ריק, **וְהוּא** - ה"צדיק", **מוֹאֵס בָּרַע וְשׂוֹנְאוֹ בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה וְהַמִּאוּם,** - כך הדבר ב"צדיק גמור", **אוֹ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה,** - כך הדבר ב"צדיק שאינו גמור", **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** - בפרק י. כל האמור הוא ביחס ל"צדיק", ואילו ב"בינוני", **אֲבָל בְּבֵינוֹנִי הוּא** - ה"רע" של נפשו הבהמית, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּאָדָם שֶׁיָּשַׁן, שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וְלִיעוֹר מִשְּׁנָתוֹ,** - בשעת שינתו אין כוחותיו של האדם פועלים, אבל הוא עלול כל רגע להתעורר משינתו וכוחותיו נעשים ערים ופעילים, **כָּךְ הָרַע בְּבֵינוֹנִי הוּא כְּיָשֵׁן בֶּהָלָל הַשְּׂמָאלִי** - שבלב, ואינו משפיע גם לא על התעוררות תאוה בלב – וזהו **בִּשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה, שֶׁלִּבּוֹ בּוֹעֵר בְּאַהֲבַת ה',** - וזה משפיע שהרע של הנפש הבהמית, יהיה כאילו נתון בשינה. ברם, **וְאַחַר־כָּךְ** - אחרי התפלה, **יָכוֹל** - ה"רע", **לִהְיוֹת חוֹזֵר וְנִיעוֹר.** - כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר, שקיימת דרגה עליונה יותר ב"בינוני" – כשהוא נתון **כל היום** באהבה להקב"ה כמו בשעת התפלה, ולכן ה"רע" שבו נתון "תמיד" כאילו בשינה – בכך יוסבר לנו כיצד יכול היה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני". בפרק

ליקוטי אמרים

אברי הגוף מפני ה' שנתן שליטה וממשלה למוח על הלב ולכן נפש האלהית שבמוח מושלת בעיר קטנה אברי הגוף כולם שיהיו לבוש ומרכבה לשלש' לבושיה שיתלבשו בהם שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה אבל מהותה ועצמותה של נפש האלהית אין לה שליטה וממשלה על מהותה ועצמותה של נפש הבהמית בבינוני כי אם בשעה שאהבת ה' הוא בהתגלות לבו בעתים מזומנים כמו בשעת התפלה וכיוצא בה ואף גם זאת הפעם אינה רק שליטה וממשלה לבד כדכתיב ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל וכשזה קם כו' שנפש האלהית מתאמצת ומתגברת על נפש הבהמית במקור הגבורות שהיא בינה להתבונן בגדולת ה' א"ס ב"ה ולהוליד אהבה עזה לה' כרשפי אש בחלל הימני שבלבו ואז אתכפיא ס"א שבחלל השמאלי אבל לא נתבטל לגמרי בבינוני אלא בצדיק שנאמר בו ולבי חלל בקרבי והוא מואס ברע ושונאו בתכלית השנאה והמיאוס או שלא בתכלית השנאה כנ"ל. אבל בבינוני הוא ד"מ כאדם שישן שיכול לחזור וליעור משנתו כך הרע בבינוני הוא כישן בחלל השמאלי בשעת ק"ש ותפלה שלבו בוער באהבת ה' ואח"כ יכול להיות חוזר וניעור. ולכן היה רבה מחזיק

---

6. בראשית כה, כג. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שיכול להיות זה קם (השני) אף שלפני זה הי' נופל (וזה מוסיף בתיבות אלו)". **8.** תהלים קט, כב. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן משמע (קצת) בפ"א: חלל .. שאין לו יצה"ר (הוספת הביאור אח"כ שהרגו - הוא למיעוטי מדרי' נעלית יותר דאברהם שהפכו ליצה"ר - כדאיתא בירוש' ספ"ט דברכות - ואז אין לבו חלל בקרבו - למעליותא). אבל ברש"י ברכות ופשטות הירוש' - מענין - מת. בפרש"י תהלים - ב' הפי'".

הראשון למדנו שאי־אפשר לומר בפשטות, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, כי אם כן – כיצד היה יכול רבה לטעות בעצמו שהוא "בינוני", בשעה שלא היתה בו אפילו העבירה של ביטול תורה? ברם, גם לפי מה שהוסבר של"בינוני" אין עבירות כלל, אלא שעולה לפעמים בלבו תאוה לרע – עדיין קשה להבין, כיצד החזיק רבה את עצמו ל"בינוני", מאחר שהוא הרי היה "צדיק" וידע היטב שאין בלבו כלל תאוה לרע? אלא, כפי שיוסבר להלן, שקיימת מדריגה נוספת ב"בינוני" שלא עולה **בלבו** אף פעם תאוה לרע – יובן לנו הדבר היטב. **וְלָכֵן הָיָה רַבָּה מַחֲזִיק עַצְמוֹ כְּבֵינוֹנִי, אַף דְּלֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא,** - אף שלא פסק פיו מלימוד תורה, **וּכְתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה, כַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה לַה' בְּאַהֲבָה רַבָּה כְּבִשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה,** - וכפי שהוסבר כבר, מעורר אז ה"בינוני" בתוכו אהבה להשי"ת, עד שאינו מרגיש ב"רע" בחלל השמאלי שבלבו. רבה – **שכל היום** בערה בו אהבה להשי"ת, ולא היתה לו **אף פעם** כל שייכות לתאוות העולם – יכול היה לחשוב, בגלל כך, את עצמו ל"בינוני", משום **וְנִדְמֶה בְּעֵינָיו** - של רבה, **כְּבֵינוֹנִי הַמִּתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם,** - שנתון כל היום באותה מדריגה כמו בשעת התפלה – האהבה היא בהתגלות אצלו כל היום, וממילא ה"רע" שבו הוא תמיד כאילו נתון בשינה, ואין הוא שייך אף פעם לתאוה איזו שהיא, **וּכְמַאֲמַר** רַז"ל[10]: **"הַלְוַאי שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ":** - ממילא יכול היה כבר רבה לחשוב את עצמו ל"בינוני" – מדריגה כזו ב"בינוני" הנקראת "בינוני המתפלל כל היום", שכל היום הוא נתון באותו מצב כמו בשעת התפלה. על־כל־פנים, הרי הוסבר ביחס למדריגתו הכללית של "בינוני", שגם בשעת תפלתו, שאז מתגלה אהבתו להשי"ת, אין זה כי אם התגברות הנפש האלקית על הנפש הבהמית, ולכן יתכן הדבר שאחרי התפלה תתעורר שוב הנפש הבהמית, ומכיון שכך – אין זו העבודה האמיתית לגבי מדריגת ה"צדיקים" – שכן, "אמת" היא מדריגה של תמידות ואי־השתנות, ורבנו הזקן מסביר להלן, שלמרות זאת, נחשבת אהבתם של ה"בינונים" בתור "בינונים" לאמיתית, לעבודה תמידית.

ליקוטי אמרים

עצמו כבינוני אף דלא פסיק פומיה מגירסא ובתורת ה' חפצו יומם ולילה בחפיצה וחשיקה ותשוקה ונפש שוקקה לה' באהבה רבה כבשעת ק"ש ותפלה ונדמה בעיניו כבינוני המתפלל כל היום וכמאמר רז"ל הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו:

---

10. ברכות כא, א.

אגרות קודש

ב"ה, ח"י טבת, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו.

וע"פ פרשת שבוע זה, כתורת רבנו הזקן (תורת מורנו הבעש"ט) בהענין של: א) וירא (ואתגלי) מלאך ה'. ב) בלבת אש ג) מתוך הסנה-

יהי רצון שיבשר טוב בהפעולות אודותם כותב, אשר נקודתם הפנימית היא, התאחדות שני הענינים, לבת אש, רשפי' רשפי אש שלהבת י"ה (תפלה וכיו"ב - שתוכנה עלי' מלמטה למעלה, כענין האש וירא התגלות למטה (תורה ומצותי'- שתוכנה, בכללות מלמעלה למטה).

ויהי' זה מתוך הסנה, עולם הזה, מקום צר, צרה - לעושת מצרה צהר ע"י אור התורה והמצות.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

יום ראשון

יום שני — יג טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויחי, שני עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: אך הנה . . . יד כרשפי אש.

כשמעמידים פנס – מתקבצים החפצים באור, כי אור ממשיך – ליכטיגקייט ציהט צו.

כְּשֶׁמַּעֲמִידִים פַּנָּס – מִתְקַבְּצִים הַחֲפֵצִים בָּאוֹר, כִּי אוֹר מַמְשִׁיךְ – אוֹר מוֹשֵׁךְ אֵלָיו.

יום שני

יום שלישי — יד טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויחי, שלישי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: והיא הנקראת . . . שבזה״ק.

הסבא משפאלע – דער שפאלער זיידע – הי׳ איש נלהב מאד, ביתר שאת ויתר עז על שאר חבריו תלמידי המגיד. בביקורו בליאדי אצל רבינו הזקן – שנת תקס״ט או תק״ע – סיפר, אשר בהיותו בן שלש שנים ראה את הבעש״ט ״און ער האט מיר ארויפגעלייגט די הייליגע האַנט אויפ׳ן האַרצען און פון יעמאלט אָן איז מיר ווארעם״.

תנועת צדיק, ומכל שכן ראי׳ או שמיעת קול, צריך לפעול שלא ישכח לעד.

הַסָּבָא מִשְׁפָּאלֶע – דֶּער שְׁפָּאלֶער זֵיידֶע – הָיָה אִישׁ נִלְהָב מְאֹד, בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז עַל שְׁאָר חֲבֵרָיו תַּלְמִידֵי הַמַּגִּיד. בְּבִקּוּרוֹ בְּלִיאַדִּי אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – שְׁנַת תקס״ט אוֹ תק״ע – סִפֵּר, אֲשֶׁר בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים רָאָה אֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב ״וְהוּא הִנִּיחַ אֶת יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה עַל לִבִּי, וּמֵאָז חַם לִי״.

תְּנוּעַת צַדִּיק, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן רְאִיָּה אוֹ שְׁמִיעַת קוֹל, צָרִיךְ לִפְעֹל שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח לָעַד.

יום שלישי

יום רביעי — טו טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויחי, רביעי עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: פרק י. והנה . . . טו כמו השנאה.

״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל ״אִסְרִי״ סָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהִנֵּה זֶהוּ״, צָרִיךְ לִהְיוֹת: ״וְהַעֲלָאַת נִיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ אֲפִלּוּ הַבְּהֵמוֹת יִתְעַלּוּ כְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּתְחִלַּת״.

הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הָעֵת הַזֹּאת הִיא מוֹעֵד הַגְּאֻלָּה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, וְהַיְסוּרִים הַבָּאִים עָלֵינוּ הֵם חֶבְלֵי מָשִׁיחַ, וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה. אַל תַּאֲמִינוּ לִנְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר הַמַּבְטִיחִים לָכֶם יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת אַחֲרֵי כְּלוֹת הַמִּלְחָמָה, זִכְרוּ דְּבַר הַשֵּׁם (יִרְמְיָה יז, ה) ״אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ, וּמִן ה׳ יָסוּר לִבּוֹ״.

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה׳ אֱלֹקֶיךָ, וְהָכֵן עַצְמְךָ וּבְנֵי בֵיתְךָ לְקַבֵּל פְּנֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ הַבָּא בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

יום רביעי

יום חמישי — **טז טבת** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויחי, חמישי עם פירש״י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וצדיק שאינו . . . 30 הכא וכו׳.

דער צ״צ האָט געזאָגט ר׳ הענדל׳ן אויף יחידות: זוהר איז מרומם דעם נפש, מדרש איז מעורר דאָס האַרץ, און תהלים מיט טרערען וואשט אויס די כלי.

הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אָמַר לְר׳ הֶענְדֶל בְּ׳יְחִידוּת׳: ״זֹהַר״ - מְרוֹמֵם אֶת הַנֶּפֶשׁ, ״מִדְרָשׁ״ - מְעוֹרֵר אֶת הַלֵּב, וּתְהִלִּים בִּדְמָעוֹת - מֵדִיחַ אֶת הַכְּלִי.

יום חמישי

יום ששי — **יז טבת** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויחי, ששי עם פירש״י.
תהלים: פג־פז.
תניא: ועוד . . . כמ״ש במ״א.

מה שנוהגים שלא ללמוד בניתל, שמעתי מאאמו״ר הטעם, שהוא כדי שלא להוסיף חיות.

פעם אמר אאמו״ר: די מתמידים וואס די אכט שעה איז זיי נוגע בנפש, האָב איך ניט האָלט.

והוא רק עד חצות לילה.

מַה שֶּׁנּוֹהֲגִים שֶׁלֹּא לִלְמֹד בְּנִיתֵל, שָׁמַעְתִּי מֵאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] הַטַּעַם, שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף חִיּוּת.

פַּעַם אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ]: מַתְמִידִים אֵלּוּ שֶׁשְּׁמוֹנֶה הַשָּׁעוֹת הַלָּלוּ [שֶׁלֹּא לוֹמְדִים] ׳נוֹגֵעַ׳ לָהֶם בַּנֶּפֶשׁ - אֵינֶנִּי מְחַבֵּב.

וְהוּא רַק עַד חֲצוֹת לַיְלָה.

יום שישי

שבת — **יח טבת** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויחי, שביעי עם פירש״י.
תהלים: פח־פט.
תניא: פרק יא. וזה לעומת . . . שריא.

גַּם הָעוֹלָה לַתּוֹרָה אוֹמֵר חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק
בַּאֲמִירַת וִיהִי נֹעַם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת קֹדֶשׁ כּוֹפְלִים פָּסוּק אֹרֶךְ יָמִים גו׳, אֲבָל לֹא בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית.

בהיות הצ״צ ילד ולמד את הכתוב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, תירגם לו מורו – ע״פ פי׳ בעה״ט – יעקב אבינו האָט געלעבט די זיבעצעהן בעסטע יאָהרען אין מצרים. כשבא הביתה מהחדר שאל את זקנו אדמו״ר הזקן: היתכן שיעקב אבינו, בחיר אבות, יהיו מבחר שנות חייו יז שנה שגר בארץ מצרים ערות הארץ.

ויענהו אדמוה״ז: כתיב ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה, ואיתא במדרש – מובא ברש״י – א״ר נחמיה להתקין לו בית תלמוד, שתהא שם תורה ושיהיו השבטים הוגים בתורה. להורות לפניו גשנה, אז מען לערענט תורה ווערט מען נעהנטער צום אויבערשטען ב״ה, און אויך אין מצרים איז געווען ויחי געלעבט.

בִּהְיוֹת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ יֶלֶד וְלָמַד אֶת הַכָּתוּב ״וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה״, תִּרְגֵּם לוֹ מוֹרוֹ – עַל־פִּי פֵּרוּשׁ בַּעַל־הַטּוּרִים – יַעֲקֹב אָבִינוּ חַי אֶת שְׁבַע עֶשְׂרֵה הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת בְּיוֹתֵר בְּמִצְרַיִם. כְּשֶׁבָּא הַבַּיְתָה מֵהַ״חֵדֶר״, שָׁאַל אֶת זְקֵנוֹ אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן: הֵיתָכֵן שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, יִהְיוּ מִבְּחַר שְׁנוֹת חַיָּיו יז שָׁנָה שֶׁגָּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עֶרְוַת הָאָרֶץ?

וַיַּעֲנֵהוּ אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן: כְּתִיב ״וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרוֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה״, וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ – מוּבָא בְּרַשִׁ״י – אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, לְהַתְקִין לוֹ בֵּית תַּלְמוּד, שֶׁתְּהֵא שָׁם תּוֹרָה וְשֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁבָטִים הוֹגִים בַּתּוֹרָה. ״לְהוֹרוֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה״, כַּאֲשֶׁר לוֹמְדִים תּוֹרָה ״לְהוֹרוֹת לְפָנָיו״, אַזַּי ״גֹּשְׁנָה״, ׳נִגְּשִׁים׳ וּמִתְקָרְבִים לַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּאוֹפֶן שֶׁגַּם בְּמִצְרַיִם הָיָה ״וַיְחִי״ בְּחַיּוּת.

שבת קודש

יום ראשון | יט טבת | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: צ־צו.
תניא: פרק יב. והבינוני . . . 32 כל ימיו.

ביי חסידי חב״ד איז מקובל מדור דור, דעם אלטען רבי׳ס א תקנה, אז אלע טאָג זאָל מען לערנען א פרשה חומש מיט פירש״י פון דער וואָך סדרה. אזוי האָבען זיך אויך נוהג געווען די רביים נשיאי חסידי חב״ד.

אֵצֶל חֲסִידֵי חַבַּ״ד מְקֻבָּלֶת מִדּוֹר דּוֹר תַּקָּנָתוֹ שֶׁל אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, שֶׁכָּל יוֹם יִלְמְדוּ פָּרָשָׁה חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. כָּךְ גַּם נָהֲגוּ הָאַדְמוֹ״רִים נְשִׂיאֵי חֲסִידֵי חַבַּ״ד.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום חמישי עמ׳ ב

הקטן אסור לייבם, כיון שיש עליה זיקת שני יבמים, אבל צרתה מותרת להתייבם כיון שאין סיבה לאוסרה, **וְאַשְׁמְעִינַן** התנא דין זה **בְּקָטָן, וְהוּא** הדין **בְּגָדוֹל** שעשה בה מאמר שצרתה מותרת, **וְהַאי דְּקָאָמַר** התנא את דינו **בְּקָטָן** ולא בגדול, משום **דִּבְקָטָן קָאֵי** – משום שעסק עד עתה בדיני ביאת קטן, לכן כתב גם את הדין הזה בקטן. הגמרא מביאה מעשה שאירע בעת שנלמד ענין זה ברבים, ואגב כך יבואר הענין של אמירת דבר בשם אומרו. אומרת הגמרא: **אָזַל** – הלך **רַבִּי אֶלְעָזָר, וְאָמַר לִשְׁמַעְתָּא בֵּי מִדְרְשָׁא** – אמר בבית המדרש את השמועה הזו, שעשו ביאת קטן כמאמר בגדול לכל דבר, **וְלֹא אֲמָרָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – ולא אמר זאת בשם רבי יוחנן, אף שהיה תלמידו ושמע זאת ממנו. **שְׁמַע רַבִּי יוֹחָנָן** שרבי אלעזר לא אמר את השמועה בשמו, **אִיקְּפַד** – הקפיד על כך. **עוּל לְגַבֵּיהּ** – נכנסו לפניו **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי** כדי לפייסו, **וְאָמְרוּ לֵיהּ**, האם **לֹא כָּךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל טִבֶּרְיָא** כשדנו התנאים בדין **נֵגֶר** – בְּרִיחַ שתוחבים אותו בחור שבמשקוף כדי לנעול בו את הדלת, **שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ גְּלוּסְטְרָא** – שראשו עבה והוא ראוי לשחוק בו שומים ולעוד תשמישים, **שֶׁנִּחְלְקוּ בּוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי** אם מותר לתחבו בשבת בחור שבמשקוף כדי לנעול את הדלת, שרבי אלעזר אוסר, ורבי יוסי מתיר, כיון שיש לו ראש עבה שראוי לשימוש, ודינו כבכלי, ונחלקו כן **עַד שֶׁקָּרְעוּ סֵפֶר תּוֹרָה בַּחֲמָתָן.**

קודם שתמשיך הגמרא בסיפור המעשה, תמהה הגמרא: ׳**קָרְעוּ׳ סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי תעלה בדעתך שקרעו ספר תורה בכוונה בידים. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** [–אמורו], **שֶׁנִּקְרַע סֵפֶר תּוֹרָה בַּחֲמָתָן** – שמחמת הויכוח שלהם נגרם שנקרע ספר התורה, מתוך שכל אחד משך בו כדי להוכיח מן הפסוקים כדבריו.

הגמרא ממשיכה בדברי רבי אמי ורבי אסי לרבי יוחנן: **וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה שָׁם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִיסְמָא, וְאָמַר, תָּמֵיהַּ אֲנִי אִם לֹא יִהְיֶה בֵּית הַכְּנֶסֶת זוֹ מְקוֹם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**, כיון שבאו בו לידי כעס, וכעס דוחק רגלי שכינה מבית הכנסת, **וְכֵן הָוָה** – וכך היה, שלאחר זמן נעשה בית הכנסת הזה מקום לעבודת כוכבים. והתכוונו רבי אמי ורבי אסי לרמוז לרבי יוחנן שהכעס מביא לידי תקלה, ולא כדאי לכעוס על רבי אלעזר.

לאחר שאמרו כן לרבי יוחנן, **הֲדַר אִיקְּפַד טְפֵי** – חזר והקפיד יותר, **אֲמַר** להם רבי יוחנן, **הַכְרִיתָא נַמֵּי** – וכי אתם עושים את רבי אלעזר כחבר שלי, שאתם מביאים ראיה מרבי אלעזר ורבי יוסי שהיו חברים, ולכן לא היה להם לכעוס אחד על השני, ובאו לידי תקלה, אבל רבי אלעזר תלמידי הוא, וראוי לי לכעוס עליו.

עוּל לְגַבֵּיהּ – נכנס לפניו **רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי** כדי לפייסו, **אֲמַר לֵיהּ** רבי יעקב, נאמר בפסוק (יהושע יא טו) ׳**כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה עַבְדּוֹ כֵּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה**׳, כלומר, כל מה שעשה יהושע היה מפי משה, כפי שציוהו ה׳. ויש לשאול, **וְכִי עַל כָּל דָּבָר שֶׁאָמַר** להם **יְהוֹשֻׁעַ** לישראל **הָיָה אוֹמֵר לָהֶם ׳כָּךְ אָמַר לִי מֹשֶׁה׳**, והרי לא מסתבר שהיה כן, **אֶלָּא** ודאי היה **יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ** לישראל **סְתָם** – בלי לומר ממי שמע את הדברים, **וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הִיא.** וכמו כן **אַף רַבִּי אֶלְעָזָר תַּלְמִידָךְ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ סְתָם** בלא לומר את שמך, **וְהַכֹּל יוֹדְעִין כִּי** מה שדורש, **שֶׁלְּךָ הִיא.** נתפייס רבי יוחנן **וְאָמַר לָהֶם** לרבי אמי ורבי אסי, **מִפְּנֵי מָה אִי אַתֶּם יוֹדְעִין לְפַיֵּס** ולרצות אותי, **כְּמוֹ** שרייצה אותי רבי יעקב **בֶּן אִידִי חֲבֵרֵינוּ.**

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹחָנָן, מַאי טַעְמָא קָפִיד כּוּלֵּי הַאי** – מדוע הקפיד כל כך על שלא אמר רבי אלעזר את ההלכה בשמו. משיבה הגמרא: משום **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב** – מהו פירוש הפסוק שאמר דוד המלך בתהלים (סא ה) ׳**אָגוּרָה בְאָהֳלְךָ עוֹלָמִים**׳, שמשמע שדוד ביקש שיגור בשני עולמות, בעולם הזה ובעולם הבא, ולכאורה קשה, **וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לָגוּר** בבת אחת **בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים. אֶלָּא,** כך **אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יְהִי רָצוֹן**

שאילת שלום בבית המרחץ

יום ראשון י"ג טבת ה'תשע"ה

הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ה: הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָן נִמְחָקִין — אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ.

הקשו אחרונים (כסף משנה, ב"ח או"ח סי' פד):

מדוע לא הזכיר הרמב"ם את ההלכה(שבת י, ב) שאסור לומר 'שלום' לחברו בבית המרחץ כי 'שלום' הוא אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר (שופטים ד, ב) 'ויקרא לו ה' שלום'?

ותירץ הב"ח (שם):

אף שהרי"ף (שבת ד, ב) והרא"ש (שם פ"א סי' כא) הביאו הלכה זו, לדעת הרמב"ם מסקנת הגמרא (שם) היא ש'שלום' אינו שם עצם של הקב"ה אלא תואר, ומשמעות הפסוק "ויקרא לו ה' שלום" היא 'ה' העושה שלום', ואין איסור לאמרו בבית המרחץ.

והוסיף ה'פרי חדש'(או"ח סי' פה סק"ב): אמרו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז, א), ואם 'שלום' הוא משמותיו של הקב"ה, איך מותר לאומרו לנכרי? ועוד: משמעות הגמרא (סוטה י, א) ששם מיוחד של הקב"ה אינו נמחק, וכיון ש'שלום' אינו מהשמות שאינם נמחקים (ראה הל' יסודי התורה פ"ו ה"ב), הרי שאינו משמותיו המיוחדים של הקב"ה.

אמנם, לדעת התוספות (סוטה שם, ד"ה אלא) השם 'שלום' הוא מהשמות שאינם נמחקים, ולכן "אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ", אך כבר כתב הש"ך (נקודות הכסף יו"ד סי' רעו) שמדברי שאר הפוסקים משמע ש'שלום' אינו מהשמות שאינם נמחקים.

וב'שלחן ערוך'(וכן בש"ע אדה"ז א"ח סי' פד ס"א) פסק שבבית המרחץ "אפילו שאילת שלום אסור כי שלום הוא שמו של הקב"ה". ואף אם נאמר שאינו מהשמות הנמחקים, כבר ביאר אדמו"ר הזקן (שם) שיש בזיון בהזכרתו במקום טינופת ו"כיון שהקב"ה נקרא בו, אף על פי שאינו מיוחד לו (ומותר למחקו) - אסור להזכירו כשמתכוין על ענין השלום".

ויש שכתבו שגם הרמב"ם סובר שאסור לומר שלום בבית המרחץ, כשאומרו בתוספת שם ה' (שאינו נמחק) וכמו שאמרו חז"ל (ברכות נד, א) "התקינו שיהא אדם שואל שלום חברו בשם", ולמדו את זה מבועז שאמר לקוצרים 'ה' עמכם' והם השיבוהו 'יברכך ה'". והיות ששאילת שלום צריכה להיות בשם (שאינו נמחק), כלולה הלכה זו בדבריו ש"השמות שאין נמחקין אסור להזכירן בבית הכסא ובבית המרחץ" (בית אפרים אהע"ז סי' פו).

בין 'יעלה ויבוא' ל'על הניסים'

יום שני י"ד טבת ה'תשע"ה

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ב, הלכה יג: בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים מוֹסִיפִין בְּ'הוֹדָאָה': 'עַל הַנִּסִּים'.

יש לדייק:

לגבי 'יעלה ויבוא' כתב הרמב"ם (לעיל הלכה י): "בראשי חדשים ובחולו של מועד מתפלל . . תשע עשרה ברכות כשאר הימים, ואומר בעבודה יעלה ויבוא", ואילו כאן לגבי 'על הניסים' כתב "מוסיפין בהודאה על הניסים". כלומר: אמירת 'על הניסים' היא הוספה, ואילו אמירת יעלה ויבוא נחשבת חלק מהברכה.

וטעם הדבר יובן על פי דברי הגמרא (שבת כד, א): "ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון ראש חודש וחולו של מועד . . מתפלל שמונה־עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה, ואם לא אמר מחזירין אותו . . ימים שאין בהם קרבן מוסף . . מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפילה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו".

כלומר, דין החזרה אם שכח להזכיר מעין המאורע בתפילה, תלוי האם יש ביום זה קרבן מוסף. ובביאור הדברים, יש לומר:

יום שיש בו קרבן מוסף הוא יום שחלה בו קדושה, והיא המחייבת קרבן מוסף, ולכן סדר התפילה של יום זה שונה מתפילת ימי החול, וכשם שבשבת ויום טוב יש תפילה מיוחדת, כך גם בחול המועד וראש חודש, ובהם השינוי מתבטא באמירת 'יעלה ויבוא' כחלק מהתפילה. ולכן אם לא אמר מחזירים אותו כי הרי זה כמי שהחסיר ברכה מתפילת שמונה־עשרה שעליו לחזור ולהתפלל.

אך בימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון חנוכה ופורים, אין קדושה בעצם היום, ואין בהם שינוי בסדר התפילה, והזכרת 'מעין המאורע' אינו חלק מסדר התפילה אלא תפילה בפני עצמה רק שאמירתה היא בתוך תפילת שמונה־עשרה, ולכן אם לא הזכיר אינו חוזר שהרי את עצם תפילת שמונה־עשרה התפלל כראוי.

(משנת יעבץ או"ח סי' א, ו)

שכר המחשבה

יום שלישי ט"ו טבת ה'תשע"ה

הלכות תפילה פרק ה, הלכה ט: וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ, אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו.

נחלקו אמוראים (ברכות כ, ב) האם לענין קריאת שמע הרהור בלב דינו כדיבור או לא, ונפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי ס"ב ס"ג וראה ביה"ל שם ד"ה יצא) שהרהור אינו כדיבור. וכן כתב אדמו"ר הזקן בשולחנו (שם ס"ג) "אם קראה בליבו לא יצא,

שהרהור אינו כדיבור".

ולעניין תפילה כתב ה'מגן אברהם' (או"ח סי' ק"א ס"ק ב') שיתכן ויוצאים ידי חובה בהרהור אף אם נאמר שהרהור אינו כדיבור, כיון שדין תפילה נלמד מהפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" ודרשו חז"ל "איזו עבודה שהיא בלב, הוי אומר זו תפילה" (תענית ב, א). ואם־כן הדבר תלוי בכוונת הלב, והקב"ה יודע מחשבות. אך הסיק שאין יוצאים בהרהור, וראיה לדבר מבעל קרי שאסור לו להתפלל עד שיטבול (לעיל פ"ד ה"ד), ומכך שלא תיקנו שיהרהר את התפילה בליבו, שהרי הרהור מותר לו, מוכח מכאן שאין יוצאים ידי חובת תפילה בהרהור, ורק "הקול מעורר למעלה".

אך לגבי מי שמחמת חולי או אונס אחר אינו יכול להתפלל בפיו, כתב אדמו"ר הזקן (או"ח סי' ס"ב ס"ג) שיש לחלק בין דבר שחיובו מן התורה לדבר שחיובו מדברי סופרים:

אם החיוב הוא מן התורה, כקריאת שמע וברכת המזון - "אף על פי שאינו יוצא ידי חובה אלא באמירה יש לו להרהר בליבו", "כמו שהצריכו חכמים לבעל קרי... אם אין לו מים לטבול שיהרהר בלבו ברכת המזון, הואיל והיא מן התורה" (שם סי' קפ"ה ס"ג). אבל דבר שחיובו מדברי סופרים - "אינו צריך להרהר בלבו מן הדין... כיון שאינו יוצא ידי חובת הברכות בהרהור. אלא שאף על פי כן יש לו להרהר הברכה שנתחייב בה כי ה' יראה ללבב, ליתן לו שכר המחשבה" (שם).

וב'קונטרס אחרון' לספר התניא (ד"ה להבין איך הקורא) כתב אדה"ז שאף כי בהרהור ללא דיבור לא נמשך האור למטה, ולכן המהרהר באותיות קריאת שמע לא יצא ידי חובתו, כי החובה היא "להמשיך אורות עליונים למטה", הרי העוסק בתורה אפילו בהרהור מקושר בשורש נשמתו למעלה, ל'חכמה עילאה'.

הליכה לבית הכנסת או נסיעה? יום רביעי ט"ז טבת ה'תשע"ה

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ח, הלכה ב: וּמִצְוָה לָרוּץ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה'".

האם עדיף ללכת לבית הכנסת ברגל או לנסוע ברכב?

הדבר תלוי בטעם המצוה לרוץ לבית הכנסת: בפשטות הטעם הוא כדי שיגיע בהקדם, ולפי זה ניתן לקיים זאת ביתר שאת על ידי נסיעה ברכב והיא עדיפה על הליכה ברגל.

אך אם הטעם הוא כדי לעורר בעצמו את הרגש וההתפעלות בהליכה לתפילה ולהראות בכך את חשקו למצוה, יש עדיפות בהליכה ברגל.

ובזה יש לבאר את חילוקי הלשונות ברמב"ם: כאן כתב 'מצוה לרוץ לבית הכנסת', ואילו בהלכות שבת (פכ"ד ה"ה) כתב: 'מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה, כגון שירוץ לבית הכנסת או לבית המדרש'. ולכאורה, מדוע לא כתב שיש בזה מצוה אלא רק 'היתר'?

ולפי האמור יש לבאר: בהלכות שבת מדובר באופן שאם לא ירוץ לא יספיק להגיע בזמן לתפילה ורק אז התירו לרוץ, ובכך לא שייך לשון 'מצוה', כי אין מעלה בעצם הריצה שהרי יוכל להשתדל מלכתחילה לא לאחר ולא יצטרך לרוץ.

אך כאן נאמר 'מצוה', כי יש מעלה בעצם הריצה, ואף אם גם ללא ריצה יוכל להגיע בזמן לבית הכנסת, מכל־מקום מצוה לרוץ כדי להראות את חשקו למצוה.

ולפי זה יש להעדיף הליכה רגלית על פני נסיעה ברכב, שהרי על ידי נסיעה ברכב אין מעוררים את החשק למצוה כפי שעושים זאת על ידי תנועת האברים לשם מטרה זו.

5 (ציץ אליעזר יב, סי' יז)

מנהג חב"ד בהוספה על מנין הקרואים בשבת יום חמישי י"ז טבת ה'תשע"ה

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק יב, הלכה טז: כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה... ; אֵין פּוֹחֲתִין מִמְּנָיָן זֶה אֲבָל מוֹסִיפִין.

כתב אדמו"ר הזקן בשלחנו (או"ח סי' רפב ס"ג): "יש מי שאומר שלא התירו להוסיף על מנין הקרואים אפילו בשבת אלא בזמן חכמי המשנה שלא היו כל העולים לתורה מברכים, אלא ראשון היה מברך ברכה ראשונה והאחרון היה מברך ברכה אחרונה, אבל עכשיו שכל אחד מברך בפני עצמו אסור להוסיף, כדי שלא להרבות בברכות דכיון שכבר יצאו בשבעה הרי השאר מברכים ברכה שאינה צריכה".

ואף שמשמעות הפוסקים היא שמותר להוסיף "שהרי אף בזמן חכמי הגמרא היו נוהגים כבר לברך כל אחד ואחד בפני עצמו, ולמה לא הזכירו זה בגמרא שנאסר להם להוסיף" (שם) - כתב ה'מגן־אברהם' (שם סק"א) ש"כן ראוי לנהוג אם לא במקום חתונה או ברית", וגם "מפני טורח הציבור ראוי לעשות תקנה שלא לקרות הרבה יותר על ז' המחויבים" (אדה"ז שם). וה'צמח צדק' (שו"ת או"ח סי' לה) האריך בזה ומסקנתו שאין להוסיף על שבעה קרואים, וכתב: "וכמדומה שכמו כן אצל אאזמו"ר הגאון [אדמו"ר הזקן] ז"ל שהוא היה הקורא תמיד, לא היו מוסיפין על שבעה קרואים אף בשבת שיש בה חתונה".

וכך כתב הרבי (אגרות קודש ח"ג עמ' לא): "... הנה אצלנו מקפידים במאד שלא להוסיף קרואין אפילו בשבת, וכנראה שהוא מיוסד על הוראת הצמח־צדק בשו"ת או"ח סל"ה. ואירע כאן בשבת חתונה ולא הסכים כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א שיוסיפו קרואים כי־אם שיקראו בשני מקומות. ומצד גודל ערך ההתקשרות נחיצותה וחביבותה (ובפרט אם

גם מקום גשמי מפסיק) הרי עלינו כולנו להתאזר ולהתאמץ ביותר לאחוז בהוראות רבותינו נשיאי חב"ד מנהגיהם ותנועותיהם השייכים לנו".

וכן כתב הרבי במנהגי יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, בקשר למנהג לעלות לתורה בשבת שקודם יום ההילולא: "אם אין מספר העליות מספיק – יקראו בתורה בחדרים שונים, אבל לא להוסיף על מספר הקרואים" (ספר המנהגים עמ' 31).

מתי אין הכהן נושא כפיו? יום שישי י"ח טבת ה'תשע"ה

הלכות תפילה וברכת כהנים פרק טו, הלכה י: צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ – לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיְתָה הַבִּטָּחָתוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ – רַשַּׁאי.

מקור ההלכה במשנה (ברכות לד, א). ופירש רש"י (ד"ה אם אין) שלא ישא את כפיו "שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל בשים שלום, שדעתו מטורפת מאימת הצבור", ורק אם בטוח שיחזור לתפילתו ולא יטעה, רשאי לשאת את כפיו.

והוסיף ה'הגהות מיימוניות' (בשם רבו מהר"מ מרוטנבורג): "אם יש שם כהן אחר שישא את כפיו, לא ישא ש"ץ את כפיו, ואפילו אם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפילתו". וכן נפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' קכח ס"כ) שרק אם אין כהן אחר התירו לש"ץ כהן לשאת כפיו, אם הוא בטוח שלא יטעה, אבל אם יש שם כהנים אחרים - לא ישא את כפיו. ומוסיף אדמו"ר הזקן (שם סל"ג) שרק משום שלא תתבטל נשיאת כפים התירו לעקור רגליו בתפילה, "אבל אם יש שם כהנים אחרים הראויים לנשיאת כפים... אינו רשאי לעקור רגליו לעלות לדוכן".

אך לדעת ה'פרי חדש' (או"ח שם סק"כ) מותר לש"ץ כהן לעלות לדוכן אפילו אם כהנים אחרים נושאים כפיהם, אם הוא בטוח שיחזור לתפילתו, כי "למה יניס עצמו מלקיים ג' מצוות־עשה"? ומוסיף אדמו"ר הזקן (שם) שלדעה זו "אין איסור בעקירת רגליו, הואיל דבר מצוה הוא".

וכתבו אחרונים (הובאו במגן אברהם שם סקל"א, ואדה"ז שם): "עכשיו שמתפללין מתוך הספר הרי כולם מובטחים, ולכן נהגו במקומות הרבה שש"ץ כהן נושא כפיו בכל ענין, אבל במקום שאין מנהג יש לנהוג כסברא הראשונה [שש"ץ כהן לא ישא כפיו כשיש שם כהנים אחרים], כי כן עיקר".

ובספר 'עיר הקודש והמקדש' (להגרי"מ טיקוצינסקי, ח"ג עמ' שמב) כתב שהמנהג בירושלים שגם אם יש כהנים אחרים - ש"צ כהן נושא כפיו. אך ה'ילקוט יוסף' (הל' נשיאת כפים סי"א) כתב שמנהג הספרדים כדעת ה'שלחן ערוך', שגם אם יש כהנים אחרים, הש"ץ הכהן אינו נושא כפיו. וכן כתבו ה'כף החיים' (סי' קכח סקקי"ז) ושו"ת 'ישכיל עבדי' (ח"ה או"ח סי' כא).

שתי תפילין - מצוה אחת או שתיים? שבת קודש י"ט טבת ה'תשע"ה

הלכות תפילין פרק ד, הלכה ה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן, אֲבָל אִם הֵנִיחַ שְׁתֵּיהֶן, מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת וְהִיא "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין", וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד, וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל יָד. ובהלכה ו: מִי שֶׁבֵּרֵךְ "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין" וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד, אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר. . עַד שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ.

ולכאורה, סדר הדברים צריך ביאור: בהלכה ה פותח הרמב"ם בדיני הברכה, ובהלכה ו ממשיך באיסור ההפסק בדיבור בין הנחת שתי התפילין והחיוב לברך ברכה נוספת אם עבר והפסיק, ובתווך - בסוף הלכה ה, מופיע דין השייך לחליצת התפילין – "כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד"!

ונראה שכוונת הרמב"ם להבהיר בכך: מדוע באמת אסור להפסיק בדיבור בין שתי התפילין, והרי הן שתי מצוות נפרדות (כמבואר בהלכה הקודמת - 'מפני שהן שתי מצוות זו לעצמה וזו לעצמה'), וכי המקיים שתי מצוות נפרדות חייב לפטור את שתיהן בברכה אחת?

אלא שדין הנחת תפילין של יד קודם תפילין של ראש וחליצת תפילין של ראש קודם של יד, נלמד מהכתוב 'והיו לטוטפות בין עיניך' – 'כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים' (מנחות מד, א). כלומר: כל זמן שהתפילין של ראש מונחות ('בין עיניך'), צריכות להיות תפילין גם על היד, ולכן יש להניח קודם את של יד ולחלוץ קודם את של ראש, כדי שלא יהיה זמן שבו תפילין של ראש מונחות לבדן, ללא תפילין של יד.

ומזה מובן כי על אף שבעצם שתי התפילין הן מצוות נפרדות, תפילין של יד מהוות חלק ממצות תפילין של ראש, שהרי אי אפשר לקיים את מצות ההנחה על הראש בשלמות אם לא הניח קודם את של יד, ונמצא שהתפילין של יד מונחות גם כחלק ממצות תפילין של ראש, ולכן מברכים ברכה אחת לשתיהן.

ולכן קבע הרמב"ם כאן את הדין שיש להניח קודם את התפילין של יד ולחלוץ קודם את של ראש, כי טעמו של דין זה הוא גם הטעם לכך שיש לברך ברכה אחת על שתיהן ואסור להפסיק ביניהם, מאחר שכאמור מצד ההלכה ש'כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים' נחשבות התפילין של יד כחלק ממצות התפילין של ראש ולכן מברך ברכה אחת על שתיהן.

(מחנה יוסף סוטה ע' קלא).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – י"ג־י"ט טבת ה'תשע"ה

יום ראשון י"ג טבת ה'תשע"ה

הִלְכוֹת קְרִיַּת שְׁמַע

פֶּרֶק ג

א. הַקּוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע בֵּין של שחרית וּבֵין של ערבית, מצוה מדברי חכמים שיהא רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם קוֹדֶם שֶׁיִּקְרָא [ומברך 'אשר קדשנו במצותיו וציונו על נטילת ידים']. הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאָה וְלֹא מָצָא מַיִם, לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ - לחפש את הַמַּיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּעָפָר, אוֹ בִּצְרוֹר - אבן, אוֹ בְּקוֹרָה של עץ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְקוֹרֵא.

ב. אֵין קוֹרְאִין קריאת שמע לֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ שכבר רחצו בו, וְלֹא בְּבֵית הַכִּסֵּא שכבר השתמשו בו אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ עכשיו צוֹאָה, משום שמקומות אלו מזוהמים הם, וְלֹא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא בְּצַד הַמֵּת עַצְמוֹ - בתוך ארבע אמות מהם, משום שעובר על איסור 'לועג לרש'. וְאִם הִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקֶּבֶר אוֹ מִן הַמֵּת, מוּתָּר לִקְרוֹת. וְכָל מִי שֶׁקָּרָא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרְאִין בּוֹ, חוֹזֵר וְקוֹרֵא.

ג. בֵּית הַכִּסֵּא הֶחָדָשׁ שֶׁהוּכַן - מקום שנבנו מחיצותיו עבור בית הכסא וַעֲדַיִין לֹא נִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ, מוּתָּר לִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע כְּנֶגְדּוֹ - כנגד המחיצות, אֲבָל לֹא בְּתוֹכוֹ. בית הַמֶּרְחָץ הַחָדָשׁ שעדיין לא נשתמשו בו, מוּתָּר לִקְרוֹת בְּתוֹכוֹ. הָיוּ לפניו שְׁנֵי בָּתִּים, זִימֵּן אֶחָד מֵהֶם לְבֵית הַכִּסֵּא - הזמין את אחד הבתים על ידי אמירה: 'בית זה יהיה בית הכסא', וְאָמַר עַל הבית הַשֵּׁנִי הסמוך, 'וְזֶה', הֲרֵי הבית הַשֵּׁנִי, סָפֵק אִם הִזְמִינוֹ לשם בית הכסא אוֹ לֹא הִזְמִינוֹ אלא התכוון באומרו 'וזה' לשם תשמיש אחר, לְפִיכָךְ, אֵין קוֹרְאִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה קריאת שמע, וְאִם קָרָא יָצָא. ואם אָמַר על הבית השני 'וְגַם זֶה', הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְזוּמָּנִין - שני הבתים נחשבים מזומנים, וְאֵין קוֹרְאִין בָּהֶן. חָצַר הַמֶּרְחָץ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין בּוֹ לְבוּשִׁין, מוּתָּר לִקְרוֹת בּוֹ קְרִיַּת שְׁמַע.

ד. וְלֹא קְרִיַּת שְׁמַע בִּלְבַד אסור לקרות [בבית הכסא ובבית המרחץ], אֶלָּא כָּל עִנְיָן שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי קוֹדֶשׁ, אָסוּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית הַכִּסֵּא, וַאֲפִילוּ אֲמָרוֹ בִּלְשׁוֹן חוֹל - בלשון אחרת שאינה לשון הקודש. וְלֹא לְאָמְרוֹ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִילוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּבֵית הַכִּסֵּא, וּבְבֵית

פניני הלכה

הלכה א: רוחץ ידיו במים קודם שיקרא. עיין בשו"ע הרב (מהדו"ת, סי' ד ס"א) שנראה מדבריו, שתקנת רחיצת הידים היא רק לקריאת שמע של שחרית ותפילה של שחרית, שמא נגע בשנתו במקומות המטונפים. ולעניין קריאת שמע ב'סתם ידים' [כלומר שאין ידוע לו שידיו מטונפות], ראה במשנה ברורה (סי' צב ס"ק כה) שהביא שיש סתירה בדברי הפרי מגדים האם מותר לקרוא כך קריאת שמע. **הגיע זמן קריאה ולא מצא מים, לא יאחר קריאתה וכו'.** במשנה ברורה (סי' צב ס"ק כא) הביא מחלוקת הפוסקים, שיש שכתבו שדווקא אם זמן קריאת שמע עומד לעבור, לא ילך לחפש מים, אלא ינקה ידיו ויקרא. ויש סוברים שמיד לאחר שהגיע זמן הקריאה, אם אין לו מים ינקה ידיו ויקרא, ולא יתעכב עבור זה.

הלכה ב: בשו"ע (סי' פג ס"א) פסק שמותר לקרוא כנגד מחיצות בית הכסא. אמנם בשו"ע הרב (שם) כתב שאסור לקרוא כנגד מחיצות בית הכסא, שכיון שהמחיצות מיוחדות לבית הכסא [וכגון שעשה בחצירו חדר מיוחד עבור בית הכסא], הן מאוסות כ'גרף של רעי'. אבל במחיצות שאינן מיוחדות לבית הכסא אלא הן משמשות גם לבית, מותר לקרוא אפילו בסמוך להן ממש. בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"א סי' קיד) כתב שיש להסתפק לעניין בית הכסא שבזמנינו, האם הוא נידון כ'בית הכסא דפרסאי' [חפירה העשויה בשיפוע, שהצואה הנופלת לתוכה מתגלגלת מיד ואינה נשארת בו (עיין רש"י ברכות כו, א ד"ה דפרסאי), ונפסק בשו"ע (סי' פג ס"ד) שמותר לקרוא בתוכו]. ועיין בחזון איש (או"ח סי' יז סק"ד) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' סא ד"ה והיוצא), שהסיקו שיש להחמיר לעניין לומר דברים שבקדושה בתוכו. כתב בשו"ע הרב (סי' עא ס"ו) שאם יש מחיצה לבית הקברות, יכול לקרוא מחוץ למחיצה אף שמקום עמידתו היא בתוך ד' אמות מהקבר, ואם עומד בתוך המחיצה, לכתחילה לא יקרא אפילו אם הוא רחוק ארבע אמות, שמא יתקרב בלא דעת לאחד הקברים, אך בדיעבד אם קרא, אינו צריך לחזור ולקרוא. **וכל מי שקרא במקום שאין קוראין בו חוזר וקורא.** וכתב בשו"ע (סי' עא ס"ז), שאם קרא בתוך ארבע אמות של מת או בבית הקברות, לא יצא ידי חובתו, ובשו"ע הרב (שם ס"ו) הוסיף שדין זה הוא אפילו אם קרא בשוגג. כתב המשנה ברורה (סי' עא ס"ק יז) בשם האחרונים, שאדם שהתפלל או בירך בצד המת, אינו חוזר ומברך. ועיין שם לגבי ברכות קריאת שמע.

הלכה ג: בשו"ע (סי' פד ס"א) פסק, שבחדר האמצעי שבו מקצת האנשים לבושים ומקצתם ערומים, אסור לקרוא שמע ומותר לומר 'שלום', ובחדר הפנימי שכל הנמצאים בו ערומים, אסורה אפילו שאילת שלום [ועיין בשו"ע הרב (סי' פד ס"א) ובמשנה ברורה (שם סק"ו) האם מותר לקרוא לאדם ששמו 'שלום' בבית המרחץ]. כתב המשנה ברורה (סי' פג ס"ק ט), שאם האנשים שבונים את בית הכסא סימנו [בקרקע] את מקום המחיצות, אסור לקרוא בתוך אותו מקום, משום שהוא כבר התייחד לבית הכסא.

הלכה ד: כל עניין שהוא מדברי קודש אסור לאומרו בבית המרחץ. והרמ"א (סי' פה ס"ב) הוסיף שאפילו הלכות השייכות לבית המרחץ, אסור ללמוד בבית המרחץ. כתב השו"ע הרב (סי' פה ס"א) שכאשר האדם נכנס לבית הכסא, יחשוב חשבונותיו כדי שלא יבוא להרהר בדברי תורה, ובשבת, שבה אסור לחשב חשבונות, יפנה ליבו להרהר בציורים ובנינים נאים וכיוצא בזה.

הַמֶּרְחָץ, וכן בְּמָקוֹם הַטְּנוּפֶת, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוֹאָה אוֹ מֵי רַגְלַיִם אף שאינו מיועד לבית הכסא, אָסוּר.

ה. דְּבָרִים שֶׁל חוֹל - שאין בהם קדושה, מוּתָּר לְאָמְרָן אפילו בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ בְּבֵית הַכִּסֵּא. וְכֵן הַכִּנּוּיִין של ה', כְּגוֹן 'רַחוּם' וְ'נֶאֱמָן' וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מוּתָּר לְאָמְרָן בְּבֵית הַכִּסֵּא. אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַמְיוּחָדִין וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵין נִמְחָקִין - שאם נכתבו בספר אסור למוחקם [והם שבעה שמות: 'שם הויה', אדני, אל, אלוה, אלהים, אהיה, שדי, צבאות], אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית הַכִּסֵּא בין חדש ובין ישן, וּבְבֵית הַמֶּרְחָץ הַיָּשָׁן. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַפְרִישׁ - למנוע את חבירו מִדָּבָר הָאָסוּר בְּבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא, מַפְרִישׁ - מונע, וַאֲפִילוּ באמירה בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וּבְעִנְיְנֵי קוֹדֶשׁ - שיכול להורות לו אפילו בלשון הקודש 'אסור לעשות כך וכך'.

ו. צוֹאַת הָאָדָם, וְכן צוֹאַת כְּלָבִים וַחֲזִירִים בְּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכָן עוֹרוֹת - כלומר בשעה שהצואה מונחת על גבי העורות [על מנת לעבד אותם], וְכָל צוֹאָה שֶׁרֵיחָהּ רַע כְּגוֹן אֵלּוּ, אָסוּר לִקְרוֹת קְרַיַּת שְׁמַע כְּנֶגְדָּן, וְכֵן כְּנֶגֶד מֵי רַגְלֵי אָדָם. אֲבָל מֵי רַגְלֵי בְּהֵמָה, קוֹרְאִין כְּנֶגְדָּן. קָטָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכוֹל שיעור כְּזַיִת של דָּגָן - פת העשויה מאחד מחמשת המינים [חיטה, שעורה, כוסמת, שיבולת שועל ושיפון] בְּכְדֵי שֶׁיֹּאכַל - במשך הזמן שבו אוכל הַגָּדוֹל שיעור של כְּשָׁלֹשׁ בֵּצִים של דָּגָן, שמשך זמן זה נקרא 'כדי אכילת פרס', אֵין מַרְחִיקִין לֹא מִצּוֹאָתוֹ, וְלֹא מִמֵּי רַגְלָיו.

ז. הָיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כַּחֶרֶס, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ. וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה יָתֵר מִכַּחֶרֶס עַד כדי שֶׁאִם היה זֹרְקָהּ, תִּתְפָּרֵר - היתה הצואה מתפוררת מחמת הנפילה לכמה חתיכות, הֲרֵי הִיא כְּעָפָר, וּמוּתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ. מֵי רַגְלַיִם שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקַּרְקַע, אִם הָיוּ מְרַטְּבִין הַיָּד - שהיו לחים בשיעור שאם תיגע בהם יד תירטב, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן, וְאִם אֵין מְרַטְּבִין הַיָּד, מוּתָּר לקרות כנגדן.

ח. כַּמָּה יַרְחִיק האדם מִצּוֹאָה וּמִימֵי רַגְלַיִם וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא - יהיה מותר לו לקרוא, אַרְבַּע אַמּוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך להרחיק ארבע אמות [ולא יותר מכך], בִּזְמַן שֶׁהֵם מִלְּאַחֲרָיו אוֹ מִצִּדָּדָיו, אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פָּנָיו, מַרְחִיק מֵהֶן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך להרחיק ארבע אמות מן הצואה ומי רגלים ואחר כך מותר לקרוא קריאת שמע, בְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּבַּיִת - באופן שהקורא נמצא עם הצואה והמי רגלים בבית בְּמָקוֹם

פניני הלכה

הלכה ה: דברים של חול מותר לאמרן בלשון הקודש בבית הכסא. והשו"ע הרב (סי' פה ס"ב) כתב, שמידת חסידות הוא להחמיר. הרמ"א (סי' ג ס"ב) כתב, שאסור לדבר בבית הכסא. והמשנה ברורה (שם סק"ד) כתב, שאם זה לצורך גדול, אפשר שמותר לדבר כל זמן שלא נפנה, אבל בשעה שנפנה, אפילו לצורך גדול אסור. **וכן הכינויים כגון רחום וכו' מותר לאמרן.** ומביא המשנה ברורה (סי' פה ס"ק יא), שההיתר לומר 'רחום' הוא רק כלפי אדם, אך לא יאמר לחבירו 'הרחום ירחם עליך' [שהרי באופן זה כוונתו להקב"ה]. **ואם נזדמן לו להפריש מדבר האסור בבית המרחץ וכו' מפריש.** והשו"ע הרב (סי' פה ס"ד) מוסיף, שאם נכנס בלבו הרהורים אסורים, מותר להרהר שם בדברי תורה, כדי להפריש את עצמו מאיסור זה.

הלכה ו: צואת כלבים וחזירים בזמן שיש בתוכן עורות וכו' אסור לקרות קרית שמע כנגדן. ובשו"ע (סי' עט ס"ד) הוסיף שאם אין הצואה בעורות, דינם כשאר צואת בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם [ולהלן הלכה ח מבואר שיעור ההרחקה מצואת אדם]. ובשו"ע הרב (שם ס"ח) כתב שאם יש בהם ריח רע, אינו מרחיק אלא עד מקום שכלה הריח.

וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות קרית שמע כנגדן. ובשו"ע (סי' עט ס"ה) פסק שצואת החמור הרכה לאחר שבא מן הדרך, וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרחת, דינן כצואת אדם. **קטן שאינו יכול לאכול כזית דגן וכו' אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממי רגליו.** וכתב השו"ע הרב (סי' פא ס"א) ששיעור אכילת כזית דגן של התינוק היא גם אם יכול לאכלו רק על ידי בישול, כגון דייסה. וכתב עוד (שם ס"ב) שטוב וישר לקרות ולהתפלל במקום שהוא נקי לגמרי אפילו מצואת תינוק בן יומו, אם אפשר הדבר בנקל.

הלכה ז: ואם היתה יבשה יותר מכחרס עד שאם זרקה תתפרר, הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה. ובשו"ע (סי' פב ס"א) הוסיף שדין זה הוא בתנאי שלא יהיה בה ריח רע. והרמ"א מביא שיש אומרים שרק אם הצואה תתפרך על ידי גלילה [ברגלו], היא נחשבת כעפר. וכתב השולחן הרב (שם) שיש להחמיר שלא לקרוא אלא אם היא נפרכת על ידי גלילה. כתב השו"ע הרב (סי' פב ס"א), שבימות החורף שהצואה נקרשת ואין ממנה ריח רע, יש להסתפק האם יש להרחיק ממנה, ומכיון שזהו ספק דאורייתא יש להחמיר.

אם היו מרטבין היד אסור לקרות כנגדן. והרמ"א (סי' פב ס"ב) כתב, שיש אומרים שדווקא אם נרטבה בשיעור של טופח על מנת להטפיח [שנרטבה עד כדי כך שתוכל להרטיב דבר אחר שנוגעת בו], ויש לסמוך על דבריהם.

הלכה ח: אבל אם היו כנגד פניו מרחיק מהן עד שלא יראה אותן. ובשו"ע (סי' עט ס"א) מוסיף ששיעור ההרחקה של מלוא יכולת הראיה הוא אפילו בלילה, והרמ"א (שם) מוסיף ששיעור זה אמור אפילו בסומא שאינו רואה. וכתב הביאור הלכה (שם ד"ה אן), ששיעור ההרחקה בלילה הוא כמלוא ראייתו ביום של אותו אדם, ושיעור ההרחקה של סומא הוא כמלוא ראייתו של אדם בינוני.

הלכה ט: השו"ע (סי' עט ס"ב) פסק, שאם הצואה בבית אחד והוא בבית אחר יכול לקרוא קריאת שמע, אך זהו בתנאי שאין

שָׁוָוה, ואינם מונחים במקום גבוה או נמוך ממנו. אֲבָל אם הָיָה שָׁם [באותו בית] מָקוֹם גָּבוֹהַּ מֵהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ נָמוּךְ מֵהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים ועליו נמצאים הצואה או המי רגלים, יוֹשֵׁב בְּצַד הַמָּקוֹם - ליד אותו המקום וְקוֹרֵא קריאת שמע, שֶׁהֲרֵי נִפְסַק בֵּינֵיהֶן - מכיון שיש הפסק בין המקום שיושב בו, לבין מקום הצואה [על ידי הבדל הגובה של עשרה טפחים], וְהוּא - ובלבד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ רֵיחַ רַע. וְכֵן אִם כָּפָה - הפך כְּלִי עַל הַצּוֹאָה אוֹ מֵימֵי רַגְלַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בַּבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ כִּקְבוּרִין, וּמוּתָּר לִקְרוֹת עִמָּהֶן.

י. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מְחִיצָה שֶׁל זְכוּכִית, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ מֵאַחוֹרֵי הַזְּכוּכִית, מוּתָּר לִקְרוֹת בְּצִדָּהּ. נָתַן רְבִיעִית מַיִם לְתוֹךְ מֵי רַגְלַיִם שֶׁל פַּעַם אַחַת - שהמי רגלים הם בשיעור של כמות המוטלת בפעם אחת, מוּתָּר לִקְרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת.

יא. הָיְתָה צוֹאָה בְּגוּמָּא, עוֹמֵד בְּסַנְדָּלוֹ עַל הַגּוּמָּא, ובכך מכסה את הצואה, וְקוֹרֵא, וְהוּא - ובלבד שֶׁלֹּא יְהֵא סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ. הָיְתָה כְּנֶגְדּוֹ צוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, ושיעורה הוא כְּמוֹ טִיפָּה, רוֹקֵק עָלֶיהָ רוֹק עָבֶה עַד שֶׁתִּתְכַּסֶּה, וְקוֹרֵא. הָיְתָה נִטְיַשַּׁת צוֹאָה - לכלוך של צואה שאין בו ממשות עַל בְּשָׂרוֹ, אוֹ שהיו יָדָיו מְטוּנָּפוֹת - שיש עליהן לכלוך צואה שאין בו ממשות מִקִּינּוּחַ בֵּית הַכִּסֵּא, וְלֹא הָיָה לָהֶן רֵיחַ רַע כְּלָל מִפְּנֵי קָטְנָן אוֹ יְבֵישָׁתָן של הצואה שבידיו, מוּתָּר לִקְרוֹת לְפִי שֶׁאֵין לָהּ רֵיחַ. אֲבָל אִם הָיְתָה הצואה בִּמְקוֹמָהּ - בפי הטבעת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד, הוֹאִיל וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיְּקַנַּח יָפֶה יָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁצּוֹאָה לַחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ רֵיחַ רַע. וְכַמָּה גְּאוֹנִים הוֹרוּ שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטוּנָּפוֹת מבית הכסא, וְכָךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת.

יב. רֵיחַ רַע שמגיע מחמת דבר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִיקָּר, כגון צואה מגולה, מַרְחִיק ממקומו אַרְבַּע אַמּוֹת, וְקוֹרֵא אִם פָּסַק הָרֵיחַ - בתנאי שנפסק הריח הרע. וְאִם עדיין לֹא פָּסַק הריח, מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁפּוֹסֵק הריח. וְריח רע שֶׁאֵין לוֹ עִיקָּר, כְּגוֹן מִי שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה, וחבירו העומד לצידו רוצה לקרות קריאת שמע, הריהו מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְקוֹרֵא. גְּרָף שֶׁל רְעִי - כלי קיבול לצואה, וְעָבִיט - כלי קיבול שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם, אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע כְּנֶגְדָּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּלוּם וְאֵין לָהֶן רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּבֵית הַכִּסֵּא.

יג. צוֹאָה הָעוֹבֶרֶת כנגד פניו, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁטָה - צפה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ, וּפִי חֲזִיר, גם לאחר שעלה

פניני הלכה

ריח רע. וכתב עוד שאם הפתח פתוח בין הבתים ורואה את הצואה, לדעת הרא"ש מותר, ולדעת הרשב"א אסור. וכתב השו"ע הרב (שם ס"ה) שהעיקר כסברא הראשונה, שכיון שהיא ברשות אחרת הרי היא כצואה בעששית [הנמצאת מעבר למחיצת זכוכית] שמותר לקרות כנגדה, והוסיף שטוב לחוש לדעת האוסר. ובביאור הלכה (שם ס"ב ד"ה אבל) כתב שזהו ספיקא דדינא. **וכן אם כפה כלי על הצואה או על מימי רגלים וכו' הרי אלו כקבורין ומותר לקרות כנגדן.** וכתב השו"ע הרב (סי' פז ס"ד) שאפילו אם יש הפסק בין הכלי ובין הקרקע, אם הוא פחות מג' טפחים הרי זה נחשב כמכוסה משום שיש לו דין 'לבוד', אולם אם הכלי גלוי מלמעלה, אף אם הגילוי פחות מג' טפחים, אסור לקרות כנגדו.

הלכה י: היה בינו ובין הצואה מחיצה של זכוכית וכו' מותר לקרות בצדה. וכתב המשנה ברורה (סי' עו סק"ג) שאם מגיע אליו ריח רע, אסור לקרוא. השו"ע הרב (סי' עז ס"ב) כתב אודות מי רגלים שנבלעו בבגד, שאפילו אם הבגד נהיה רטוב בשיעור של 'טופח על מנת להטפיח' [שיכול הבגד להרטיב דבר אחר הנוגע בו], יכול הוא להרטיב את הבגד במים ואז מותר לקרות כנגדו. ועיין שם כיצד ינהג בשבת.

הלכה יא: היתה צואה בגומא, עומד בסנדלו על הגומא וקורא, והוא שלא יהיה סנדלו נוגע בה. והשו"ע (סי' עו ס"ב) מוסיף שמותר לקרוא בתנאי שאין מגיע אליו ריח רע. וכתב המשנה ברורה (שם סק"ד) ש'סנדלו' הוא לאו דווקא, ובכל דבר יכול לכסותה. **היתה כנגדו צואה מעוטה וכו' רוקק עליה רוק עבה עד שתתכסה וקורא.** והשו"ע (סי' עו ס"ו) מוסיף שהדבר מועיל רק בזמן שהרוק טרם נימוח, והצואה עדיין מכוסה. **או ידיו מטונפות מבית הכסא וכו' מותר לקרות וכו' וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות וכו', וכך ראוי לעשות.** והשו"ע הרב (סי' עו ס"ה) פסק כדעה הראשונה. אולם המשנה ברורה (שם סק"י) מחלק, שאותו אדם בעצמו אסור לקרוא עד שיטול ידיו, ורק אדם אחר רשאי לקרוא לידו. השו"ע (סי' עו ס"ד) פסק, 'היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו, או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך חור ואינו מריח ריח רע, יש מתירים לקרות ויש אוסרים, ויש אומרים שלא התיר המתיר בצואה על בשרו אלא במקום שהיא נכסה מאליה בלא מלבוש וכו'. ונכון לעשות כדברי המחמיר'. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק יד) שבשעת הדחק יש לסמוך על דברי המתירים. **אבל אם היתה במקומה וכו' הואיל ונראית כשהוא יושב אסור לקרות.** ומוסיף השו"ע הרב (סי' עו ס"ו) שדווקא אותו אדם אסור לקרוא, אבל אדם אחר העומד לצידו מותר לקרוא כשהוא מכוסה בבגדיו.

הלכה יב: ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ארבע אמות וקורא אם פסק הרוח. ובשו"ע (סי' עט ס"א) פסק שמרחיק ארבע אמות מן המקום שפסק הריח. **גרף של רעי וכו' אסור לקרות קריאת שמע כנגדן ואף על פי שאין בהן כלום.** ובשו"ע (סי' פז ס"א) מחלק, שאם הגרף והעביט מחרס או מעץ לא מועיל שהם נקיים, ואם הם של מתכת או של זכוכית או חרס מצופה, יכול לקרות כנגדם אם הם נקיים. כתב השו"ע הרב (סי' פז ס"ב) שאם הגרף והעביט מיוחדים לתשמישים נוספים, כגון לקבלת שופכין [מים משומשים], מותר לקרות כנגדם אם הם נקיים ואין בהם ריח.

הלכה יג: צואה עוברת וכו' אסור לקרות כנגדה וכו' עד שיעברו ממנו ארבע אמות. וכתב השו"ע הרב (סי' עו ס"ג) שאם היא לצדדיו [כגון שעוברת מלפניו מימין לשמאל] צריך להפסיק עד שתעבור מכנגד פניו ארבע אמות, ואם היא עוברת לפניו, צריך

מן הנהר, דינו כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת. וְאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן עַד שֶׁיַּעַבְרוּ - שיתרחקו מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

יד. הָיָה קוֹרֵא קריאת שמע וְהִגִּיעַ לִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת - מקום שיש בו דבר טינוף כגון צואה או מי רגלים, לֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל פִּיו וְיִקְרָא - כלומר אין הנחת הידים על הפה מועילה לחצוץ בין הדיבור לצואה, אֶלָּא יַפְסִיק את הקריאה עַד שֶׁיַּעֲבוֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שיש בו טינופת. וְכֵן הַקּוֹרֵא קריאת שמע שֶׁיָּצָאת מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה, יַפְסִיק עַד שֶׁיִּכְלֶה בָּאֶשָּׁה - ריחה הרע, וְחוֹזֵר לִקְרִיאָתוֹ. וְכֵן הדין בעוסק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה ויצאת ממנו רוח מלמטה, מפסיק עד שיכלה הריח. אולם אם יָצָאת רוּחַ מֵחֲבֵירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיק לָהּ - מחמתה [של הרוח] קְרִיַּת שְׁמַע, ואינו ממשיך לקרוא עד שיכלה הריח, אֵינוֹ מַפְסִיק מחמתה דִּבְרֵי תּוֹרָה.

טו. הָיָה קוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע - היה עומד לקרות קריאת שמע בַּבַּיִת, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵי רַגְלַיִם אוֹ אֵין שָׁם, הֲרֵי זֶה מוּתָּר לִקְרוֹת. הָיָה קוֹרֵא - עומד לקרות בָּאַשְׁפָּה ודרך הבריות להפנות לנקביהם שם, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם, לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדּוֹק, משום שֶׁחֶזְקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת - שיש שם צואה או מי רגלים. אֲבָל סְפֵק מֵי רַגְלַיִם - האם יש מי רגלים במקום זה, אֲפִילּוּ בָּאַשְׁפָּה, מוּתָּר לִקְרוֹת.

טז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמֵימֵי רַגְלַיִם עַד שֶׁיַּרְחִיק, כָּךְ אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד הָעֶרְוָה עַד שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו - יסובבם לצד אחר. אֲפִילּוּ גּוֹי אוֹ קָטָן לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוָתָן. וַאֲפִילּוּ הָיְתָה מְחִיצָּה שֶׁל זְכוּכִית מַפְסֶקֶת בינו לבין הערוה, הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיַּחֲזִיר - יסובב אֶת פָּנָיו. וְכָל גּוּף הָאִשָּׁה [- בין מקומות המגולים שבה ובין מקומות המכוסים] דינו כַּעֶרְוָה, לְפִיכָךְ לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוּף הָאִשָּׁה בכל מקומות אלו כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא; אֲפִילּוּ אִשְׁתּוֹ, אִם הָיָה מְגוּלֶּה טֶפַח מִגּוּפָהּ במקום שדרכו להיות מכוסה לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדּוֹ אפילו אם אינו מסתכל.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר לִקְרוֹת קריאת שמע כְּנֶגֶד עֶרְוַת אֲחֵרִים, כָּךְ הוּא אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֶרְוָתוֹ המגולה אף אם אינו רואה אותה, ולפיכך לֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עָרוֹם עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ, כי אדם שהוא ערום אסור לו לברך ולומר דברים שבקדושה. הָיְתָה חֲגוֹרָה שֶׁל בֶּגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שַׂק - משֵׂעָר ארוג עַל מָתְנָיו

פניני הלכה

להרחיק כמלוא ראייתו. והמשנה ברורה (שם סק"ז) מביא שיש חולקים וסוברים שמכיון שהצואה אינה מונחת במקום אחד אלא היא עוברת, די בהרחקת ד' אמות ממקום שכלה הריח אפילו אם היא לפניו. וכתב שיש להחמיר לכתחילה. ולענין דיעבד, הביא בשם הפרי מגדים שיחזור ויקרא את קריאת שמע, בלי ברכותיה.

הלכה יד: היה קורא והגיע למקום הטנופת וכו' יפסיק עד שיעבור מאותו מקום. ובשו"ע (סי' פה ס"א) הוסיף, שאפילו אם התחיל לקרוא קודם לכן, כשיגיע למבוי המטונף יפסיק. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ב) שאם הוא עובר לצידו של המבוי, יפסיק ד' אמות קודם שמגיע אליו, ואם המבוי מלפניו, יפסיק מיד כשרואהו. בשו"ע (סי' פה ס"א) פסק, שכאשר הוא יוצא מהמבוי המטונף יחזור ויקרא מהיכן שהפסיק, אפילו אם שהה משך זמן שיש בו כדי לגמור את כל הקריאה. והרמ"א (שם) כתב שיש אומרים שאם שהה עד כדי כך, יחזור לתחילת קריאת שמע, וכן עיקר. **יצאת רוח מחבירו וכו' אינו מפסיק דברי תורה.** וכתב השו"ע הרב (סי' עט סי"א) שאפילו אם הוא לומד ביחיד ויכול לצאת למקום אחר, אינו צריך לצאת.

הלכה טו: היה קורא קרית שמע בבית ונסתפק לו אם יש שם צואה או מימי רגלים וכו' הרי זה מותר לקרות. וכתב המשנה ברורה (סי' עו ס"ק כג) שאם מצויים בבית תינוקות, צריך לבדוק קודם הקריאה. כתב השו"ע הרב (סי' עו ס"י) שאם מצא צואה בבית או באשפה והוא מסופק אם היא של אדם או של כלבים, יש לילך אחר המצוי מביניהם, שאם מצויים יותר תינוקות באותו מקום, אסור, ואם מצויים יותר כלבים, אפילו באשפה מותר.

הלכה טז: אפילו כותי או קטן לא יקרא כנגד ערותן. והרמ"א (שם ס"ד) כתב, שיש מתירים לקרות כנגד ערות הקטן כל זמן שאינו ראוי לביאה [דהיינו בקטן עד שיהיה בן תשע שנים, ובקטנה עד שתהיה בת שלש שנים (מ"ב ס"ק כג)], וכן עיקר [והשו"ע הרב (סי' עה ס"ז) כתב בדעת האוסרים, שזהו אפילו בקטן בן יומו]. השו"ע (סי' עה ס"ו) פסק שאם היתה ערוה כנגדו ועצם את עיניו, או שהוא בלילה, או שהוא סומא מותר לקרות. ובשו"ע הרב (שם ס"ט) כתב שאסור לקרות באופנים אלו, ויש מתירין, והעיקר כסברא הראשונה [ועיין שם שמבאר שנחלקו בפירוש הפסוק 'ולא יראה בך ערות דבר']. **ואפילו היתה מחיצה של זכוכית מפסקת וכו' אסור לקרות.** ומוסיף השו"ע הרב (סי' עה ס"ח) שאפילו אם הערוה בבית אחר ורואה אותה דרך מחיצת הזכוכית שבחלון, אסור לקרות כנגדה. **לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא.** ובשו"ע הרב (סי' עה ס"א) כתב שיש שאוסרים לקרוא כנגד טפח מגולה אפילו בראיה בעלמא, ויש סוברים שבראיה בעלמא מותר, ויש לסמוך על דברי המקילים כשאי אפשר בענין אחר. **אפילו אשתו אם היה מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדו.** בשו"ע (סי' עה ס"א) לא חילק בין אשתו לאשה אחרת, וכתב שבשתיהן האיסור לקרות כנגדן הוא בשיעור של טפח מגולה, והרמ"א (שם) כתב שיש אומרים שבאשה אחרת אפילו פחות מטפח אסור לקרות כנגדו. ובשו"ע הרב (שם) כתב על כך 'ואין דבריהם עיקר'. לעניין איסור טפח מגולה בקטנה, עיין ביאור הלכה (סי' עה ס"א ד"ה טפח)] וכף החיים (שם סק"י) וחזון איש (או"ח סי' טז סק"ח).

הלכה יז: היתה חגורה וכו' על מתניו, אף על פי ששאר גופו ערום, מותר לו לקרות. וכתב המשנה ברורה (סי' עד ס"ק כב) שהיתר הקריאה הוא רק במקום הדחק. **והוא שלא יהא עקבו נוגע בערותו.** ובשו"ע (סי' עד ס"ה) מוסיף שהוא הדין בשאר אבריו, שאסור שיגעו בערותו או בערות חבירו בשעת קריאת שמע. **היה ישן בטליתו והוא ערום, חוצץ בטליתו מתחת לבו וקורא.** וכתב המשנה ברורה (סי' עד סק"א) שהוא הדין אם ישן

ומכסה את ערותו, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁאָר גּוּפוֹ עָרוֹם, מוּתָּר לוֹ לִקְרוֹת, וְהוּא - ובלבד שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲקֵבוֹ נוֹגֵעַ בְּעֶרְוָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן בְּטַלִּיתוֹ - היה שוכב מכוסה בבגד עליון וְהוּא עָרוֹם, חוֹצֵץ בְּטַלִּיתוֹ - מהדקה לגופו מִתַּחַת לִבּוֹ, וְקוֹרֵא קריאת שמע. אֲבָל לֹא יָחוֹץ על ידי הטלית מִתחת צַוָּארוֹ וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה - שאין חציצה בין לבו לערוה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁקָּרָא בְּלֹא חֲגוֹר - כאדם ערום שקורא בלא חגורה שמכסה את מתניו.

יח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - שני אנשים השוכבים זה לצד זה בלא בגדיהם ומתכסים תחת בגד עליון אחד, כָּל אֶחָד מֵהֶן אָסוּר לִקְרוֹת קריאת שמע, אַף עַל פִּי שֶׁכְּסָהּ מִתַּחַת לִבּוֹ וחוצץ בין לבו לערותו, עַד שֶׁתְּהֵא טַלִּית מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן - בינו לבין רעהו כְּדֵי שֶׁלֹּא יַגִּיעַ [- יגע] בְּשַׂר איש זֶה בִּבְשַׂר זֶה - בבשרו של רעהו מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה. וְאִם הָיָה יָשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ אוֹ בָּנָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ הַקְּטַנִּים בלא בגדיהם ומכוסים תחת טלית אחת, חֲרֵי גּוּפָן כְּגוּפוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ מֵהֶן - ואינם גורמים לו להרהר. לְפִיכָךְ אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן, מַחֲזִיר - מסובב פָּנָיו, וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לִבּוֹ, וְקוֹרֵא קריאת שמע.

יט. עַד אֵימָתַי הֵן [בניו ובני ביתו] נחשבים קְטַנִּים לְעִנְיָן זֶה שהישן עמהם בקרוב בשר מותר לקרוא קריאת שמע, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה תהא בַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, ומשהגיעו לְשָׁנִים אלו, אביהם הישן עמהם בקירוב בשר אסור לקרוא קריאת שמע, וְהוּא - ואיסור זה הוא בתנאי שֶׁיִּהְיֶה תַּבְנִיתָם - תואר גופם כְּתַבְנִית גְּדוֹלִים כלשון הפסוק (יחזקאל טז, ז) 'ותרבי ותגדלי וכו' שָׁדַיִם נָכוֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ' [כלומר, משיביאו סימני גדלות], וְאַחַר כָּךְ [שהגיעו לכלל 'שדים נכונו'] לֹא יִקְרָא, עַד שֶׁתַּפְסִיק טַלִּית בֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם עֲדַיִין לֹא הָיוּ 'שָׁדַיִם נָכוֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ', קוֹרֵא עִמָּהֶן בְּקִרוּב בָּשָׂר וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְסֵק, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, ומשהגיעו לכלל שנים אלו, גם אם עדיין לא הביאו סימני גדלות, לא יקרא כשהוא ישן עמהם בקירוב בשר, אלא אם כן מפסיק ביניהם בגד.

פֶּרֶק ד

א. נָשִׁים, וַעֲבָדִים כנענים וּקְטַנִּים פחות מבני שלש עשרה שנה, אף שהגיעו לגיל חינוך, פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת שְׁמַע. וּמְלַמְּדִין האבות אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹת אוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ [ומצוה זו היא מדין 'חינוך קטנים'] וּמְבָרְכִין ברכות קריאת שמע לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, כְּדֵי לְחַנְּכָן בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לִבּוֹ טָרוּד וְנֶחְפַּז בִּדְבַר מִצְוָה מִכָּל הַמִּצְוֹת - כלומר אדם שעוסק במצוה אחת מן המצות ודעתו טרודה בה, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע, לְפִיכָךְ חָתָן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה, שהוא עוסק במצות פריה ורביה, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע עַד לאחר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה, משום שחושש שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא בְּתוּלִים. וְאִם שָׁהָה מיום רביעי [שבו נהגו לשאת בתולה] עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְלֹא בָעַל בארבעה לילות אלו, חַיָּיב לִקְרוֹת מִמּוֹצָאֵי שַׁבָּת וְאֵילָךְ - כלומר מיום ראשון והלאה, שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ לאחר משך זמן זה וְלִבּוֹ גַּס - רגיל בָּהּ ועברה ממנו טירדה זו, אַף עַל פִּי שֶׁעדיין לֹא בָעַל.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה של פריה ורביה כמו נושא את הבתולה, חַיָּיב לִקְרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמְּשַׁבֵּשׁ אֶת דַּעְתּוֹ ואינו טרוד מחמת המצוה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, שהוא עוסק במצוה כעין נישואין ואינו טרוד בה, חייב בקריאת שמע.

פניני הלכה

בבגד עליון ללא מכנסים, שאסור בדברי תורה או לברך שום ברכה עד שידביק בידיו את הכתונת במקום הלב, או למטה מליבו.

הלכה יח: אסור לקרות וכו' עד שתהא טלית מפסקת ביניהן. וכתב המשנה ברורה (סי' עג סק"ד) שצריכים להוציא את הראש מתחת הטלית כדי שלא יוכל לראות בעיניו את הערוה. המשנה ברורה (סי' עג סק"א) כתב שאם שנים שוכבים פנים כנגד פנים והם קרובים אחד לחבירו, אפילו אם אינם נוגעים זה בזה, אסורים לקרוא בלא הפסקת טלית. **ואם היה ישן עם אשתו וכו' מחזיר פניו וחוצץ מתחת לבו וקורא.** ובשו"ע (סי' עג ס"ב) כתב אודות אופן זה, שמותר לקרוא, והוסיף שיש מי שאוסר, ונכון לחוש לדבריו. ועיין בשו"ע הרב (שם ס"ב) ובמשנה ברורה (שם סק"ה) לענין החזרת פנים של האשה.

הלכה א: נשים ועבדים וכו' פטורים מקריאת שמע. והשו"ע (סי' ע ס"א) הוסיף שנכון ללמדם שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, והרמ"א (שם) כתב, שיקראו לפחות את הפסוק הראשון. בשו"ע הרב (סי' ע ס"א) כתב, שנשים חייבות בזכירת יציאת מצרים, מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. ובמשנה ברורה (שם סק"ב) כתב שיש סוברים שהנשים חייבות מדרבנן, ובשם השאגת אריה הביא, שהנשים פטורות. **ומלמדים את הקטנים לקרותה בעונתה.** ובשו"ע (סי' ע ס"ב) פסק שראוי לחנך את הקטנים שהגיעו לגיל חינוך לקריאת שמע. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ו) שגיל החינוך הוא כבן שש או שבע [לפי חריפותו של הקטן], ואופן החינוך הוא, לקרוא קריאת שמע בזמנה, עם הברכות שלפניה ולאחריה. וראה בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ה סי"ג) שכתב, שאם הקטן ישן אין צריך להעירו. **חתן שנשא בתולה פטור מקריאת שמע עד שיבא עליה לפי שאין דעתו פנויה.** ובשו"ע (סי' ע ס"ג) פסק, שדין זה אמור רק בזמן הראשונים, אבל בדורותינו שגם שאר בני אדם אין מכוונים כראוי, גם הנושא את הבתולה קורא. בשו"ע הרב (סי' ע ס"ג) כתב, שבשעת המשתה פטורים החתן וכל בני החופה, כפי שנתבאר לעיל (סי' לח ס"ו) [שהביא שם בזה מחלוקת, וכתב שהמקל כסברא זו לא הפסיד]. אמנם המשנה ברורה (סי' לח ס"ק כג) מביא בשם האחרונים, שנתפשט המנהג שהחתן וכל סיעתו קוראים קריאת שמע מהיום הראשון עד היום השביעי.

ג. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּיב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו - שהוא אחד משבעת הקרובים [אמו, אביו, אחיו, אחותו, בנו, בתו ואשתו] שחייבים להתאבל עליהם, פָּטוּר מִקְּרִיַּת שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִקְרוֹת מחמת טרדתו במחשבת הקבורה. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת שלא יתנוול על ידי עכברים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ - שהמת אינו מקרוביו, פָּטוּר מִקְּרִיַּת שְׁמַע, שהרי הוא עוסק במצוה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. וְאִם הָיוּ הַשּׁוֹמְרִין שְׁנַיִם, הָאֶחָד מְשַׁמֵּר את המת, וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט - מסתלק מן המקום והולך לְמָקוֹם אַחֵר וְקוֹרֵא, [מפני שאסור לקרוא כנגד המת משום 'לועג לרש'], וְחוֹזֵר השני לאחר שקרא, וּמְשַׁמֵּר את המת, וְנִשְׁמָט הָאַחֵר - הראשון וְקוֹרֵא. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לַמֵּת, פָּטוּר מִקְּרִיַּת שְׁמַע מחמת עיסוקו במצוה.

ד. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ סָמוּךְ לִזְמַן קְרִיַּת שְׁמַע של שחרית או של ערבית, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל - חשוב. וְאִם הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּהוּ וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה וְהֵן עדיין מְלַוִּין אֶת הַמֵּת, דינם לגבי קריאת שמע כך הוא, כָּל שֶׁיֵּשׁ לַמִּטָּה של המת צוֹרֵךְ בָּהֶן, כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה - האנשים המחזיקים את המיטה, וְחִילּוּפֵיהֶן - והאנשים העתידים להתחלף עמהם בנשיאת המיטה, וְחִילּוּפֵי חִילּוּפֵיהֶן - והאנשים העתידים להחליף את המחליפים בנשיאת המיטה, כל אנשים אלו, בֵּין אם הָיוּ לְפָנֶיהָ בסמוך לה וּבֵין אם הָיוּ לְאַחַר הַמִּטָּה בסמוך לה, פְּטוּרִין מלקרוא, מכיון שכולם נצרכים לנשיאת המיטה, שהרי הם סמוכים לה ודרך הנושאים שיתחלפו עם הסמוכים להם, וּשְׁאָר הַמְלַוִּין שֶׁאֵין לַמִּטָּה צוֹרֵךְ בָּהֶן - שהם רחוקים מן המטה ולא יידרשו לשאת את המיטה, חַיָּיבִין בקריאת שמע.

ה. הָיוּ הציבור עוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד - בשמיעת דברי הספד על המת, וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיַּת שְׁמַע, הדין הוא כך, בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מוּנָּח לִפְנֵיהֶן, נִשְׁמָטִין - מסתלקים מן המקום אֶחָד אֶחָד - כל אחד בפני עצמו וְקוֹרִין קריאת שמע שלא ליד המת, וְחוֹזְרִין לַהֶסְפֵּד. ובזמן שאֵין הַמֵּת מוּטָל לְפָנֵיהֶם אלא הוא בבית אחר, כָּל הָעָם - הציבור קוֹרִין קְרִיַּת שְׁמַע וְהָאֲבֵל יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם, מפני שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב לִקְרוֹת עַד שֶׁיִּקָּבֵר מֵתוֹ הואיל ואין דעתו פנויה לקרות.

ו. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת, וְחָזְרוּ הָאֲבֵלִים מן הקבר לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים, וְכָל הָעָם - הציבור הוֹלְכִין אַחֲרֵיהֶם מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר ופניהם מועדות לַמָּקוֹם שֶׁעוֹמְדִין בּוֹ הָאֲבֵלִים [בצד בית הקברות], כדי לַעֲשׂוֹת שׁוּרָה של מנחמים שיוכלו האבלים לְקַבֵּל מהם תַּנְחוּמִים, והגיע זמן קריאת שמע, הדין הוא כך, אִם יְכוֹלִין הָעָם - הציבור לְהַתְחִיל וְלִגְמוֹר אֲפִילּוּ פָּסוּק אֶחָד - את הפסוק הראשון 'שמע ישראל' וכו' קוֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לַשּׁוּרָה, יַתְחִילוּ, וְאִם לָאו - שאין מספיק זמן להתחיל ולגמור את הפסוק אפילו בתוך כדי ההליכה, כגון שהשורה של המנחמים היא קרובה לקבר, אַל יַתְחִילוּ, שהרי הם עתה 'עוסקים במצוה' ופטורים מקריאת שמע, אֶלָּא יְנַחֲמוּ אֶת הָאֲבֵלִים, וְאַחַר שֶׁיִּפָּטְרוּ - יפרדו מֵהֶם האבלים וילכו לביתם, יַתְחִילוּ הציבור לִקְרוֹת. בְּנֵי אָדָם הָעוֹמְדִים בְּשׁוּרָה של המנחמים את האבלים, והגיע זמן קריאת שמע, הַפְּנִימִיִּים - העומדים בשורה הפנימית, שֶׁהֵן רוֹאִין פְּנֵי הָאֲבֵלִים, פְּטוּרִין מִקְּרִיַּת שְׁמַע, וְהַחִיצוֹנִים - העומדים בשורה החיצונית, הוֹאִיל וְאֵינָן רוֹאִין אֶת הָאֲבֵלִים, חַיָּיבִין בִּקְרִיַּת שְׁמַע בִּמְקוֹמָן.

ז. כָּל מִי שֶׁהוּא פָּטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע, כגון חתן הנושא את הבתולה וְאֲבֵל קודם קבורת מתו [כמבואר לעיל הלכות א, ג], אִם רָצָה לְהַחֲמִיר עַל עַצְמוֹ וְלִקְרוֹת, קוֹרֵא, וְהוּא - ובלבד

פניני הלכה

הלכה ג: מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מקריאת שמע עד שיקברנו. ובשו"ע הרב (סי' עא ס"א) הוסיף, שאפילו אם כבר עסק בעניני הקבורה כל צרכו, פטור מקריאת שמע קודם הקבורה. אבל מיד לאחר שמתחילים להשליך עפר על המת, חייב בקריאת שמע אם לא עבר זמנה. השו"ע (סי' עא ס"ב) פסק, שאם מת לו מת בשבת, חייב בקריאת שמע במשך כל היום, וראה בדבריו פרטי דין נוספים. **ואם היה משמר את המת וכו' פטור מקרית שמע.** ובמשנה ברורה (סי' עא ס"ק יב) הביא, שאינו רשאי להחמיר על עצמו ולקרות, אפילו אם הוא חוץ לארבע אמות מן המת, וראה עוד בענין זה להלן הלכה ז'. **וכן החופר קבר למת פטור מקריאת שמע.** ובשו"ע הרב (סי' לח ס"ז, סי' עא ס"ה) הוסיף, שאפילו בשעה שנח מן החפירה פטור, כי גם בשעת מנוחתו נקרא עדיין עוסק במצוה, מפני שעל ידי המנוחה יתחזק כוחו לחזור ולחפור.

הלכה ד: אין מוציאין את המת לקברו סמוך לזמן קרית שמע. ובשו"ע (סי' עב ס"ב) הוסיף 'שאין שהות [מספיק זמן] להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע'. וכתב השו"ע הרב (שם ס"ב) שדין זה אינו אמור אלא בקריאת שמע של שחרית, אבל בקריאת שמע של ערבית, אפילו אם לא יספיקו לגמור את הקבורה קודם זמן קריאת שמע, רשאים להוציא את המת, כדי שלא יעברו על איסור 'הלנת המת' [וראה שם שהרחיב בענין איסור זה]. **אלא אם כן היה אדם גדול.** ובשו"ע (סי' עב ס"ב) לא חילק שבאדם גדול מותר. וכתב המשנה ברורה (שם סק"ה) שהטעם הוא, מכיון שבזמננו אין אנו אומרים על אדם שהוא 'אדם חשוב' כדי להקל מחמת זה. **ואם התחילו והוציאוהו והגיע זמן הקריאה וכו' פטורין.** ובמשנה ברורה (סי' עב סק"ד) כתב שהוא הדין אם התחילו לאחר שהגיע זמן קריאת שמע, פטורים מקריאת שמע. **ושאר המלוין שאין למטה צורך בהן חייבין.** וכתב בשו"ע הרב (סי' עב ס"א) שיכולים לקרוא פסוק ראשון בכוונה ובעמידה, ואת השאר יקראו תוך כדי שהם מהלכים.

הלכה ו: אם יכולין העם להתחיל ולגמור וכו' יתחילו, ואם לאו אל יתחילו. והרמ"א (סי' עב ס"ד) מוסיף שדין זה שאם לא יספיקו לגמור לא יתחילו, הוא רק אם יש שהות ביום לקרות לאחר מכן [אבל אם יעבור זמן קריאת שמע, לא יתחילו, אלא יקראו קריאת שמע קודם לכן].

הלכה ז: כל מי שהוא פטור וכו' אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא. ובשו"ע (סי' עא ס"א) פסק, שאדם שמת לו מת

שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו, ויוכל לכוון דעתו כשהוא קורא, אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפָּטוּר מִלִּקְרוֹת מְבוֹהָל וְתָמֵהַּ - טרוד במחשבות ואין דעתו מיושבת עליו, אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת באופן כזה עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ, משום שיש בזה יוהרה וגאוה, שמראה את עצמו כאילו יכול לכוין, ובאמת אינו יכול לכוין.

ח. כָּל הַטְּמֵאִים חַיָּבִין בִּקְרִיאַת שְׁמַע, וּמְבָרְכִין ברכות קריאת שמע לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְהֵן בְּטוּמְאָתָן - בשעה שהם טמאים, אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן לַעֲלוֹת מִטּוּמְאָתָן בּוֹ בַּיּוֹם - להטהר על ידי טבילה כבר באותו היום, ולהספיק לקרוא קריאת שמע, כְּגוֹן הַנּוֹגְעִים בְּשֶׁרֶץ אוֹ בְּנִדָּה וְזָבָה וּמִשְׁכָּבָן, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שנטהרים מיד לאחר טבילתם. וְעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּיקְּנוּ שֶׁלֹּא יִקְרָא בדברי תורה בַּעַל קֶרִי לְבַדּוֹ מִן שְׁאָר הַטְּמֵאִים - כלומר שתיקנו את איסור הקריאה בדברי תורה רק בבעל קרי בלבדו ולא בשאר הטמאים, ואיסור הקריאה של הבעל קרי הוא עַד שֶׁיִּטְבּוֹל. וְלֹא פָּשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ לְרוֹב הַצִּיבּוּר לַעֲמוֹד בָּהּ, לְפִיכָךְ בָּטְלָה. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וְהֵן בַּעֲלֵי קְרָאִין - כשהם בעלי קרי, לְפִי שֶׁאֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מְקַבְּלִין טוּמְאָה, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטָהֳרָתָן לְעוֹלָם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּיעָן

סָלִיק פִּירְקָא

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה א) לַעֲבֹד אֶת ה' בִּתְפִלָּה כָּל יוֹם. ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ

פֶּרֶק א

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מן התורה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, כה) 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם', מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [-שלמדו איש מפי איש עד משה רבינו] אָמְרוּ חכמים ופירשו את הפסוק, שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ האמורה בפסוק הִיא תְּפִלָּה. וְנֶאֱמַר (דברים יא, יג) 'וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם' - כלומר, והביאו חכמים ראיה לכך שה'עבודה' היא תפילה, מן הפסוק 'ולעבדו בכל לבבכם', אָמְרוּ חֲכָמִים ופירשו, אֵי זוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב - מהי עבודת הלב שעליה ציווה הכתוב, זוֹ תְּפִלָּה, שעיקרה הוא כוונת הלב, ולא שיניע את פיו ושפתיו בלא כוונה. וְאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת מִן הַתּוֹרָה - לא נתפרש בתורה מספר מסוים של תפילות שמחויבים להתפלל כל יום, וְאֵין מִשְׁנֶה [- נוסח] הַתְּפִלָּה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה - ולא נתפרש בתורה כיצד הוא נוסח התפילה, וְאֵין לַתְּפִלָּה זְמַן קָבוּעַ מִן הַתּוֹרָה - רק ביום מסוים ולא ביום אחר, או רק בשעה קבועה ביום ולא לאחריה, אלא היא נוהגת בכל הימים, וכל השעות כשרות לתפילה

ב. וּלְפִיכָךְ - ומכיון שאין למצוות התפילה זמן קבוע מן התורה אלא חיובה נוהג בכל הזמנים נָשִׁים וַעֲבָדִים כנעניים חַיָּבִין בִּתְפִלָּה, לְפִי שֶׁהתפילה הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָהּ - מצוה שחיובה חל בכל הזמנים, ולכן אפילו נשים ועבדים שפטורים ממצוות עשה 'שהזמן גרמא', חייבים בתפילה, כיון שהיא מצות עשה 'שאין הזמן גרמא'.! אֶלָּא חִיּוּב מִצְוָה זוֹ כָּךְ הוּא - כלומר מאחר שאין לתפילה נוסח, אם כן מהו גדר חובת התפילה, חיובה הוא שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל וּמִתְחַנֵּן בְּכָל יוֹם, וּמַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹאֵל צְרָכִין - צרכים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן בְּבַקָּשָׁה וּבִתְחִנָּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לַה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לוֹ, כך יהא עושה כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ [כמבואר בהלכה הבאה].

ג. אִם הָיָה [המתפלל] רָגִיל להתפלל ותפילתו שגורה בפיו, מַרְבֶּה בִּתְחִנָּה וּבַקָּשָׁה, וְאִם הָיָה המתפלל עֲרַל שְׂפָתַיִם - שאינו מביע דבריו בשפה ברורה ורהוטה, מְדַבֵּר כְּפִי יָכְלוֹ - כפי

פניני הלכה

שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות, אינו רשאי, ואם יש לו מי שישתדל בצרכי הקבורה ורוצה להחמיר ולקרות, אין מוחים בידו. והרמ"א כתב 'עיין ביורה דעה סימן שמ"א'. וביאר במשנה ברורה (סי' עא סק"ז) שהרמ"א פוסק שם, שאינו רשאי להחמיר גם אם יש לו מי שישתדל בצרכי הקבורה, והביא, שהעיקר להלכה כדברי הרמ"א.

הלכה ח: וכבר נהגו כל ישראל לקרות וכו' והן בעלי קראין וכו'. ובמשנה ברורה (סי' פח סק"ב) הביא בשם פרי מגדים, שמי שירצה לנהוג ולטבול, תבוא עליו ברכה. והוסיף, שיטבול רק אם לא יעבור בגלל זה זמן קריאת שמע ותפילה. וכתב עוד (שם סק"ד), שיש אנשי מעשה שנוהגים בתקנה זו וטובלים, ואם קשה עליהם הטבילה, רוחצים עצמם בתשעה קבין [וראה להלן הלכות תפילה (פ"ד ה"ו) לענין רחיצה בט' קבין]. וכתב בשו"ע הרב (סי' פח ס"א) [לגבי הזמן שעדיין לא בטלה תקנת עזרא], שאם יש ארבעים סאה מים בקרקע, אפילו אם הם שאובים, יכול לטבול בהם.

הלכה א: מצוות עשה להתפלל וכו'. ובשו"ע הרב (סי' קו ס"ב) הביא, שיש אומרים שעיקר מצוות התפילה היא מדברי סופרים שהם אנשי כנסת הגדולה, והכריע כדבריהם.

הלכה ב: ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה וכו'. ובשו"ע הרב (סי' קו ס"ב) כתב, שלפי דעת הסוברים שחובת התפילה מן התורה ואין לה זמן קבוע מן התורה, נהגו רוב הנשים שאינן מתפללות בתמידות שמונה־עשרה שחרית וערבית, מפני שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזו בקשה, ומן התורה יוצאות בזה, ואפשר שאף חכמים לא חייבום יותר. אך הביא שיש אומרים שעיקר מצוות תפילה היא מדברי סופרים שהם אנשי כנסת הגדולה שתיקנו שלש תפילות ביום, ואף שזו מצוות עשה מדברי סופרים שהזמן גרמא, חייבו את הנשים בתפילות שחרית ומנחה הואיל ותפילה היא בקשת רחמים, והכריע כדבריהם. ולענין תפילת מוסף, כתב במשנה ברורה (שם סק"ד) שנחלקו הפוסקים האם חייבות בתפילה זו [ולא הכריע בזה]. וראה להלן (הלכה ו) לענין תפילת ערבית.

יכולתו, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ, יֵשׁ אדם שֶׁמִּתְפַּלֵּל פַּעַם אַחַת בְּיוֹם, וְיֵשׁ שֶׁמִּתְפַּלֵּל פְּעָמִים הַרְבֵּה. וְהַכֹּל הָיוּ מִתְפַּלְּלִים כשפניהם מכוונות נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ - כנגד בית המקדש בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה - בין שהמתפלל נמצא בארץ ישראל, ובין שהוא בחוץ לארץ, וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עַד עֶזְרָא.

ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, נִתְעָרְבוּ בְּפָרָס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְנוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם, וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלָה שִׂפָתָם, וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה, וְכֵיוָן - ובשעה שֶׁהָיָה מְדַבֵּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ בְּלָשׁוֹן אַחַת, אֶלָּא בְּשִׁבּוּשׁ לשון, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה יג, כד) 'וּבְנֵיהֶם חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית, וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם' - שבניהם של היהודים [שהיו בארץ ישראל בזמן נחמיה] דיברו לשון מעורבת, חצי יהודית וחצי אשדודית, ולא הכירו את הלשון היהודית ולא לשון עם אחר, כי לשונם היתה מעורבת משתי לשונות.] וּמִפְּנֵי זֶה כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ - אינו מוצא את המילים לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד את הַשֶּׁבַח של הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, עַד שמגיע לידי כך שֶׁיַּעֲרֹב עִמָּהּ - עם לשון הקודש לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ [אנשי כנסת הגדולה] כָּךְ, שאין היהודים מתפללים בלשון הקודש אלא בתערובת לשונות, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ לָהֶם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל הַסֵּדֶר - כפי הסדר שאותו למדו מפסוקים.] וענייניה של שמונה-עשרה הברכות כך הוא: שָׁלֹשׁ ברכות רִאשׁוֹנוֹת [- 'מגן אברהם' 'מחיה המתים' ו'אתה קדוש'] הן שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ ברכות אַחֲרוֹנוֹת [-'רצה' 'מודים' ו'שים שלום'] הן הוֹדָיָה לה', וְאֶמְצָעִיּוֹת - ושאר כל הברכות של תפילת שמונה עשרה, יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵילַת כָּל הַדְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת - שהן ברכות כוללות לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ, וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר כֻּלָּם. והטעם שתיקנו את שמונה עשרה הברכות, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הברכות עֲרוּכוֹת - מסודרות ומוכנות בְּפִי הַכֹּל וְיִלְמְדוּ אוֹתָם, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעֲלֻגִּים [-שאין דיבורם מסודר באופן ברור] תְּפִלָּה שְׁלֵמָה, כְּתִפְלַּת בַּעַל הַלָּשׁוֹן הַצָּחָה - הברורה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה תִּקְּנוּ אנשי כנסת הגדולה את כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת הַסְּדוּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא כָּל עִנְיַן בְּרָכָה עָרוּךְ - מסודר ומוכן בְּפִי הָעֲלֵג.

ה. וְכֵן תִּקְּנוּ אנשי כנסת הגדולה שֶׁיְּהֵא מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כְּמִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם כְּנֶגֶד שְׁנֵי תְּמִידִין הקרבים בכל יום, תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים, וְכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף, כגון שבת, יום טוב וראש חודש, תִּקְּנוּ בּוֹ תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד קָרְבַּן מוּסָף. וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת הַשַּׁחַר, וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת מִנְחָה, וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד קרבן הַמּוּסָפִין הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין.

ו. וְכֵן הִתְקִינוּ אנשי כנסת הגדולה שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בַּלַּיְלָה והיא הנקראת תפילת ערבית, וכנגד איזה קרבן תיקנו תפילה זו, שֶׁהֲרֵי אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם שהוקטרו על המזבח [מבעוד יום] ועדיין לא נתאכלו באש המזבח, מִתְאַכְּלִין כָּל הַלַּיְלָה - מהפכין בהם כדי שיתאכלו ויישרפו היטב במהלך כל הלילה [וכנגד איברים אלו תיקנו תפילת ערבית], ומניין שמתאכלים כל הלילה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו, ב) 'הִוא הָעֹלָה וכו' על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר'. וזמני התפילות של שחרית, מנחה וערבית שהתקינו אנשי כנסת הגדולה, הם כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק (תהילים נה, יח) 'עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה'. וְאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה כִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה אלא היא רשות, וְאַף עַל פִּי כֵן נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כִּתְפִלַּת חוֹבָה.

ז. וְכֵן תִּקְּנוּ אנשי כנסת הגדולה עוד תְּפִלָּה אַחַר תְּפִלַּת הַמִּנְחָה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, בְּיוֹם הַתַּעֲנִית - ביום הכיפורים, במעמדות, ובתעניות מיוחדות שגוזרים על הציבור בִּלְבַד, כְּדֵי לְהוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית. וְזוֹ הַתְּפִלָּה נִקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה, כְּלוֹמַר נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם בְּעַד [כנגד] הַשֶּׁמֶשׁ וְהִיא נִסְתְּרָה מן העינים, והטעם שכך נקראת תפילה זו, לְפִי שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָהּ אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה - מפני שזמן סיום התפילה הוא בסמוך [ממש] לשקיעת החמה.

ח. נִמְצְאוּ הַתְּפִלּוֹת שמתפללים בְּכָל יוֹם, שָׁלֹשׁ במספר: עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה. וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, מספר התפילות הוא אַרְבַּע, שָׁלֹשׁ שֶׁל כָּל יוֹם וּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מספר התפילות הוא חָמֵשׁ, אַרְבַּע אֵלּוּ [ערבית, שחרית, מנחה ומוסף], וּתְפִלַּת נְעִילָה.

ט. תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן - רשאים להוסיף תפילות, אִם רָצָה אָדָם שֶׁיִּתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - כלומר, להתפלל שמונה עשרה כמה פעמים, בין ביום ובין בלילה,

---

פניני הלכה

הלכה ו: נהגו כל ישראל וכו' להתפלל ערבית וקיבלוה עליהם כתפילת חובה. ובשו"ע הרב (סי' קו ס"ב) הוסיף, שהנשים לא קיבלו על עצמן להתפלל ערבית, ורובן אינן מתפללות ערבית במ"ש [־במוצאי שבת].

הלכה ז: לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה. עיין להלן פ"ג ה"ו.

הלכה ט: אם רצה אדם שיתפלל כל היום כולו הרשות בידו. ובשו"ע (סי' קז ס"ד) פסק, שהרוצה להתפלל תפילת נדבה, צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר, ואומד בדעתו שיוכל לכוון בתפילתו מראש ועד סוף. אבל אם אינו יכול לכוון יפה, קוראים בו את הפסוק 'למה לי רוב זבחיכם', והלוואי שיוכל לכוון בג' תפילות הקבועות ביום. ועיין להלן (פ"י ה"ו) לגבי תפילת נדבה במי שמסופק אם התפלל. **לפיכך צריך שיחדש דבר וכו'.** וכתב הרמ"א (סי' קז ס"ב) שיש אומרים שאין נקרא 'חידוש' אלא כשנתחדש אצלו צורך מסוים שלא היה צריך אליו קודם לכן. כתב

הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ, וְכָל אוֹתָן הַתְּפִלּוֹת שֶׁיּוֹסִיף הרי הוא כְּמוֹ מַקְרִיב נְדָבוֹת - קרבנות שהם נדבה ולא חובה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיְּחַדֵּשׁ דָּבָר של בקשה בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הַברכות הָאֶמְצָעִיּוֹת - הברכות שמ'אתה חונן' עד 'שומע תפילה', מֵעֵין הַבְּרָכָה - מהעניין והתוכן של כל ברכה, כגון שיאמר באתה חונן 'הדריכני באמיתך ולמדני וגו'' (תהילים כה, ה), וכיוצא בזה יחדש דבר בקשה בשאר הברכות מן הענין והתוכן שלהן, ובדיעבד אִם חִדֵּשׁ אֲפִלּוּ בְּבְרָכָה אַחַת בלבד דַּיּוֹ - הרי זה מספיק לו, והטעם שצריך לחדש דבר של בקשה, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ על־ידי חידושו, שֶׁתפילתו הִיא נְדָבָה, ולֹא חוֹבָה [שכן אסור להתפלל תפילת חובה נוספת, מפני שהוא נחשב כמקריב שני תמידים בשחרית שעובר על 'בל תוסיף']. ובשָׁלֹשׁ ברכות רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ ברכות אַחֲרוֹנוֹת, לְעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין בָּהֶן וְלֹא פּוֹחֲתִין מֵהֶן, וְאֵין מְשַׁנִּין בָּהֶן דָּבָר.

י. אֵין הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְדָבָה - תפילה שאינה מן התפילות המחויבות, אלא היא נדבה. והטעם, שהרי התפילות נתקנו כנגד הקרבנות [כמבואר לעיל הלכות ה־ו], ומכיון שכך אין הציבור רשאים להתפלל בנדבה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מְבִיאִין קָרְבַּן נְדָבָה, אלא רק קרבנות חובה. וְלֹא יִתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ יָחִיד, מוּסָף שְׁתַּיִם - שתי תפילות מוסף, אַחַת משום חוֹבַת הַיּוֹם וְאַחַת בִּנְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְנַדְּבִין - מביאים בנדבה קָרְבַּן מוּסָף, והטעם, שכן ברוב קרבנות המוסף יש שעיר לחטאת, וחטאת אינה באה בנדבה, אלא בחובה. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים מִי שֶׁהוֹרָה שֶׁאָסוּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, והטעם, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בָּהֶן קרבנות נְדָבָה, אֶלָּא קרבנות שהם חוֹבַת הַיּוֹם בִּלְבַד.

יום שני י"ד טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ב

א. בִּימֵי התנא רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רַבּוּ הַמִּינִים - התרבו הכופרים בתורה שבכתב ובדברי חכמים בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְצֵרִין - מצערים לְיִשְׂרָאֵל וּמְסִיתִים אוֹתָם לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי ה' - לעזוב את עבודת ה', וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁזּוֹ [השאלה והבקשה שיאבדו המינים, כדלהלן] גְּדוֹלָה מִכָּל צָרְכֵי בְּנֵי אָדָם, שהרי הם מסיתים ומדיחים את ישראל מעבודת ה', עָמַד הוּא וּבֵית דִּינוֹ וְהִתְקִין בְּרָכָה אַחַת שֶׁתְּהֶיה בָּהּ שְׁאֵלָה - בקשה מִלִּפְנֵי ה' לְאַבֵּד הַמִּינִים, וזו ברכת 'למשומדים אל תהי תקוה'. וְקָבַע אוֹתָהּ בַּתְּפִלָּה - בתפילת שמונה עשרה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא ברכה זו עֲרוּכָה - מסודרת בְּפִי הַכֹּל.

וְנִמְצְאוּ הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת.

ב. בְּכָל תְּפִלָּה מִשְּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁבְּכָל יוֹם, מִתְפַּלֵּל אָדָם תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ עַל הַסֵּדֶר - כפי הסדר שתיקנו אנשי כנסת הגדולה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך להתפלל תשע־עשרה ברכות, בְּשֶׁמָּצָא את דַּעְתּוֹ מְכַוֶּנֶת - מיושבת כדי לכוון בתפילה, וּלְשׁוֹנוֹ תְּמַהֵר לִקְרוֹת את נוסח התפילה [שהנוסח שגור בפיו], אֲבָל אִם הָיָה טָרוּד וְדָחוּק - כגון שהוא הולך בדרך [וחושש שיפסיקוהו עוברי דרכים], או אפילו שהוא נמצא בעיר אלא שיש לו טרדה גדולה, אוֹ שֶׁקָּצְרָה לְשׁוֹנוֹ מלהתפלל, כלומר שנוסח התפילה אינו שגור בפיו, כך יהא עושה: מִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ ברכות רִאשׁוֹנוֹת כסידורן, ולאחר מכן אומר בְּרָכָה אַחַת שתוכנה הוא מֵעֵין כָּל אֶמְצָעִיּוֹת - מן הענין והתוכן של כל הברכות האמצעיות [כמבואר בהלכה הבאה], וְלאחר מכן מתפלל שָׁלֹשׁ ברכות אַחֲרוֹנוֹת כסידורן, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

ג. וְזוֹ הִיא הַבְּרָכָה שֶׁתִּקְּנוּ חכמים שתוכנה הוא מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת - מענין התוכן של כל הברכות האמצעיות: 'הֲבִינֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת דְּרָכֶיךָ, ומוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתְךָ, לְסוֹלֵחַ הֱיֵה לָנוּ [תהיה נמצא לסלוח לנו ועל־ידי כך נזכה] לִהְיוֹת גְּאוּלִים, רַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב, וְדַשְּׁנֵנוּ וְשַׁכְּנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ [מקומות מגורים שבארצך], וּנְפוֹצִים מֵאַרְבַּע תְּקַבֵּץ, וְהַתּוֹעִים בְּדַעְתְּךָ [שאינם הולכים בדרכי רצונך], יִשָּׁפְטוּ [יהיו נידונים ונשפטים]. וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶיךָ [להכותם], וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ וּבְהַצְמָחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ, טֶרֶם נִקְרָא וְאַתָּה תַּעֲנֶה טֶרֶם נְדַבֵּר אַתָּה תִּשְׁמַע, כִּי אַתָּה הוּא עוֹנֶה בְּכָל עֵת

פניני הלכה

המשנה ברורה (סי' קז סק"ד), שההיתר להתפלל בחידוש הוא רק בתפילת נדבה, אבל כשמוסיף תפילה לשם חובה, אפילו על־ידי חידוש אסור. **ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין מוסיפין בהן וכו'.** עיין להלן פ"ו ה"ג.

הלכה י: כתב השו"ע הרב (סי' קז ס"ד), שיחיד רשאי להתפלל תפילת נדבה אפילו בתוך ציבור: **ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתיים וכו', ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפילת נדבה בשבתות וימים טובים.** וכתב במשנה ברורה (סי' קז סק"ה) בשם האחרונים שדין זה נאמר גם באופן שמסופק אם התפלל [ועיין שם הטעם].

הלכה ב: אבל אם היה טרוד ודחוק. וכתב בשו"ע (סי' קי ס"א) שמתפללים תפילת 'הבינו' אם הוא נמצא בדרך או במקום אחר שבו הוא טרוד וחושש שמא יפסיקוהו, או שאינו יכול להתפלל בכוונה תפילה ארוכה [מחמת טרדה, או שהוא חולה. ביאור הלכה (שם ד"ה או)]. ובשו"ע הרב (שם ס"א) הוסיף, שהוא הדין אם השעה עוברת וחושש שיעבור זמן התפילה [אם יתפלל תפילה ארוכה]. וכתב בביאור הלכה (שם), שכיום אין אנו נוהגים להתפלל 'הבינו' באופן של טרדה, משום שאם נעשה כן, לא נתפלל לעולם תפילה שלמה מפני רוב הטרדה [וראה שם טעם נוסף]. **או שקצרה לשונו.** וכתב בערוך השולחן (סי' קי ס"ג) שהטור והשו"ע השמיטו דין זה, משום שאינו נוהג בזמננו מאחר שמתפללים בסידורים [מה שאין כן בזמן הגמרא שהיו מתפללים בעל פה].

הלכה ג: במשנה ברורה (סי' קי סק"ג) כתב שנוסח ברכת 'הבינו' מובא בטור (סי' קי ס"א) [ועיין שם כמה שינויים מנוסח הרמב"ם]. השו"ע (סי' קי ס"א) פסק שצריך לומר 'הבינו' כשהוא

צָרָה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל מִכָּל צוּקָה, בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמתפלל ברכת 'הביננו', בִּימוֹת הַחַמָּה - בקיץ, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - בחורף אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִינֵנוּ' אלא מתפלל תפילת 'שמונה עשרה' בשלמות, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שְׁאֵלָה - בקשת 'ותן טל ומטר' בְּתוֹך בִּרְכַּת הַשָּׁנִים [שהיא 'ברכנו ה' אלהינו בכל מעשה ידינו וכו'']. ולפיכך אינו יכול לומר את הנוסח המקוצר של 'הביננו'. וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִינֵנוּ' אלא מתפלל 'שמונה עשרה' בשלמות, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הַבְדָּלָה - 'אתה חוננתנו' בְּתוך ברכת חוֹנֵן הַדָּעַת, ולפיכך אינו יכול לומר את הנוסח המקוצר של 'הביננו'.

ה. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים - שלושת הרגלים וראש השנה, מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם [שהן ערבית, שחרית, מוסף ומנחה], ואלו הן שבע הברכות: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת - מגן אברהם, מחייה המתים ואתה קדוש, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת - רצה, מודים ושים שלום, וּבְרָכָה אֶמְצָעִית מֵעֵין - מענינו של אוֹתוֹ הַיּוֹם. בְּשַׁבָּתוֹת חוֹתְמִין בְּבְרָכָה אֶמְצָעִית - מסיימים את הברכה האמצעית באמירת 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת', וּבְרִגְלִים - בשלושת הרגלים [פסח, שבועות וסוכות], חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים', וְאִם הָיָה שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, חוֹתְמִין בָּהּ [בברכה האמצעית] 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה חוֹתְמִין בָּהּ 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'. וְאִם הָיָה חל ראש השנה בשַׁבָּת, חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמתפלל שבע ברכות בתפילת ראש השנה, בִּתְפִלַּת עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה, אֲבָל בִּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתְפַּלֵּל תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, ואלו הן: שָׁלֹשׁ ברכות רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ ברכות אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל כָּל יוֹם, וְשָׁלֹשׁ ברכות אֶמְצָעִיּוֹת. רִאשׁוֹנָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת עִנְיָנָהּ מַלְכֻיּוֹת, שְׁנִיָּה זִכְרוֹנוֹת, שְׁלִישִׁית שׁוֹפָרוֹת. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מְעִנְיָנָהּ - ב'מלכויות' חותם 'מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון', ב'זכרונות' חותם 'זוכר הברית', וב'שופרות' חותם 'שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים'.

ז. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִתְפַּלֵּל בְּכָל תְּפִלָּה מֵחָמֵשׁ תְּפִלּוֹת [שהן: ערבית, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה] שבע ברכות, שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת של כל יום וְאֶמְצָעִית מֵעֵין הַיּוֹם - מענינו של היום, וְחוֹתֵם בָּהּ 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'. וְאִם חָל יום הכיפורים לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, חוֹתֵם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאומר בתפילות יום הכיפורים שבע ברכות, בְּיוֹם צוֹם [ביום הכיפורים] שֶׁל כָּל שָׁנָה, אֲבָל בְּיוֹם צוֹם שֶׁל שְׁנַת יוֹבֵל - ביום הכיפורים של שנת החמישים מִתְפַּלֵּל בִּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין תֵּשַׁע בְּרָכוֹת כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּמוּסָף של רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וברכות אלו שמתפלל הֵן אוֹתָן הַבְּרָכוֹת עַצְמָן של ראש השנה, בְּלֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר - ואין פוחתים מאותן הברכות ואין מוסיפים עליהן. וְאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

ט. בְּכָל תְּפִלָּה מִן הַתְּפִלּוֹת של שמונה עשרה, פּוֹתֵחַ קֹדֶם לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה - מתחיל לפני הברכה הראשונה וְאוֹמֵר 'ה' שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ'. וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם - מסיים בְּסוֹף הַתְּפִלָּה של שמונה עשרה, אוֹמֵר 'יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְכו' והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי', וְאַחַר כָּךְ צוֹעֵד לְאַחֲרָיו שלש פסיעות.

י. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, מִתְפַּלֵּל בַּעַרְבִית, בַּשַּׁחֲרִית וּבַמִּנְחָה תֵּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת כִּשְׁאָר הַיָּמִים, ומוסיף וְאוֹמֵר בָּעֲבוֹדָה - בברכת 'רצה' 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וכו'". בְּמוּסָף של חול המועד וראש חודש, כך יהא מתפלל: בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מוּסָף כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם טוֹב, וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת, שהן: שָׁלֹשׁ ברכות רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ ברכות אַחֲרוֹנוֹת, וְברכה אֶמְצָעִית שתוכנה הוא מֵעֵין - מהענין של קָרְבַּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ ['ראשי חדשים' וכו'] וְחוֹתֵם בְּהַ 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'.

יא. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְכֵן רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל בתפילת עַרְבִית, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁבַע בְּרָכוֹת [שלש ראשונות, ברכה אמצעית ושלש אחרונות] כִּשְׁאָר הַשַּׁבָּתוֹת, ומוסיף וְאוֹמֵר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' בָּעֲבוֹדָה - בברכת 'רצה'. בְּמוּסָף, מַתְחִיל בִּבְרָכָה הָאֶמְצָעִית בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וּמַשְׁלִים בְּעִנְיַן שַׁבָּת - כלומר, חוזר ומזכיר ענין שבת, וְאוֹמֵר קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים', וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד

פניני הלכה

עומד. וכתב במשנה ברורה (סק"ד) שהפרי מגדים נשאר בספק מה הדין באדם שהתפלל כשהוא יושב, וייתכן שצריך לחזור ולהתפלל בשנית כשהוא עומד.

הלכה ד: כתב במשנה ברורה (סי' קי סק"ו) בשם החיי אדם, שאף שאינו רשאי להתפלל 'הביננו' בימות הגשמים, אך מותר לו לקצר כל ברכה וברכה, ולכלול בתוך הברכות המקוצרות 'ותן טל ומטר' ו'אתה חוננתנו', אך דין זה הוא רק בחולה או בשעת הדחק גדול [וראה את נוסח הברכות המקוצרות בחיי אדם (ח"א כלל כד סעיף לא)].

הלכה ה: ואם היה שבת ויום טוב חותמין בה 'מקדש השבת וישראל והזמנים'. וכתב בשו"ע הרב (סי' תפז ס"ג) שאכן הנוסח שלנו הוא 'וישראל' בוא"ו, ומביא שיש שאומרים 'ישראל' בלא וא"ו.

חוֹתֵם בָּהּ כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, ואומר 'מקדש השבת וישראל והזמנים';

יב. וְיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּיוֹם אֶחָד בְּשַׁבָּת - ביום ראשון בשבוע, מִתְפַּלֵּל את הִבְרָכָה הָרְבִיעִית של שמונה עשרה בַּלַּיְלָה - בליל יום טוב [שהוא מוצאי שבת], כָּכָה - בנוסח זה.[1] 'וַתּוֹדִיעֵנוּ מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ, וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ, וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד יוֹם טוֹב וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל, וּבֵין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ, וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ קִדַּשְׁתָּ, וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה וְכוּ'. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה מַבְדִּיל בְּברכת 'אַתָּה חוֹנֵן' שבתפילת שמונה עשרה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַבְדִּיל - שהוא עומד לברך ולעשות 'הבדלה' [לאחר התפילה] עַל הַכּוֹס של יין.

יג. בַּחֲנֻכָּה וּפּוּרִים מוֹסִיפִין בְּהוֹדָיָה - בברכת 'מודים' שבתפילת שמונה עשרה, 'עַל הַנִּסִּים' וְכוּ'. וּבַשַּׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בַּחֲנֻכָּה וּפּוּרִים, מַזְכִּיר 'עַל הַנִּסִּים' בְּמוּסָף, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת.

יד. בִּימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת של ציבור, וְאֲפִלּוּ יָחִיד שֶׁהִתְעַנָּה תענית בפני עצמו ['תענית יחיד'], מוֹסִיף כל אחד בתפילתו [בכל שלושת התפילות] בְּברכת 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' לפני חתימת הברכה 'עֲנֵנוּ אָבִינוּ וְכוּ'. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר המתפלל בימי התעניות, אוֹמְרָהּ - את 'עננו' וכו' בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ - מסיים את אמירת עננו ב'ברוך אתה ה'' [כמו שאר הברכות של שמונה עשרה], ומקום אמירת הברכה הוא בֵּין 'גּוֹאֵל' לְ'רוֹפֵא' - בין ברכת 'גואל ישראל' לברכת 'רפאנו', וְחוֹתֵם בָּהּ - ומסיים את ברכת עננו 'ברוך אתה ה' הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה'. וְנִמְצָא השליח ציבור מִתְפַּלֵּל בתפילת שמונה עשרה של ימי התעניות עֶשְׂרִים בְּרָכוֹת. בְּתִשְׁעָה בְּאָב מוֹסִיפִין בְּברכת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם 'רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל הָעִיר הַחֲרֻבָה הַשּׁוֹמֵמָה וְכוּ'.

טו. כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים - בימות החורף אוֹמֵר בִּבְרָכָה שְׁנִיָּה של שמונה עשרה 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', וּבִימוֹת הַחַמָּה - בקיץ, אומר בברכה השניה של שמונה עשרה 'מוֹרִיד הַטָּל'.

מֵאֵמָתַי אוֹמֵר - מאימתי מתחיל לומר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג - של סוכות [שזהו שמיני עצרת], וממשיך כל ימות החורף לומר 'מוריד הגשם' עַד תְּפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח. וּהחֵל מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַטָּל'.

טז. מִשִּׁבְעָה יָמִים בְּמַרְחֶשְׁוָן - מהלילה שבו מתחיל יום ז' במרחשוון, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים באמירת 'ותן טל ומטר' בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים, וממשיכים בשאילת 'ותן טל ומטר' במשך כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּיר הַגֶּשֶׁם - שאומר בתפילה 'מוריד הגשם' [שזהו עד שחרית של יום טוב הראשון של פסח]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמתחילים לשאול את הגשמים מז' מרחשוון, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שהיא ארץ של הרים וגבעות [שאי אפשר להשקות אותה על־ידי נהרות] ודרושים לה גשמים, אֲבָל בְּשִׁנְעָר - בבל, וּבְסוּרְיָא וּמִצְרַיִם, וּמְקוֹמוֹת הַסְּמוּכוֹת לְאֵלּוּ וְהַדּוֹמִין לָהֶן, בכל מקומות אלו שהם ארצות שיש בהן נהרות ואינן יבשות שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁים לְאַחַר תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי.

יז. מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לְגְשָׁמִים בִּימוֹת הַחַמָּה - בקיץ, כְּגוֹן אִיֵּי הַיָּם הָרְחוֹקִים מארץ ישראל [כדוגמת ארץ 'אוסטרליה'], שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּעֵת שֶׁהֵן צְרִיכִין לָהֶן, בְּברכת 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. וּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי יָמִים [בחוץ לארץ], אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' בְּתִפְלַּת מוּסָף שֶׁל יוֹם טוב

פניני הלכה

הלכה יד: מוסיף בשומע תפילה עננו וכו'. ובשו"ע (סי' תקסה ס"ג) פסק שיש אומרים שבתעניות הציבור שאינן מארבעת הצומות, היחיד אומר 'עננו' רק במנחה, ושליח ציבור אומר בכל התפילות [ועיין שם הטעם], ובארבעת הצומות ['י' בטבת, ג' תשרי, י"ז בתמוז וט' באב] גם היחיד אומרו בכל התפילות. והרמ"א (שם) כתב שנהגו בכל הצומות שאומרים 'עננו' רק במנחה, מלבד השליח ציבור שאומרו בשחרית כשמתפלל בקול רם. השו"ע (סי' תקסה ס"א) פסק, ששליח ציבור המתפלל בלחש לפני שחוזר את התפילה, דינו כיחיד, ואומר 'עננו' בברכת שומע תפילה. **בתשעה באב מוסיפין בבונה ירושלים 'רחם ה' אלהינו עלינו וכו'".** ובשו"ע (סי' תקנז ס"א) כתב שהנוסח הוא 'נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו'". וכתב הרמ"א (שם) שהמנהג הפשוט הוא לומר 'נחם' רק בתפילת מנחה של תשעה באב, מפני שאז הציתו במקדש אש, ולכן מתפללים אז על הנחמה.

הלכה טו: ובימות החמה 'מוריד הטל'. והרמ"א (סי' קיד ס"ג) כתב 'ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה 'ורב להושיע מכלכל חיים' וכו'". ובשו"ע הרב (סי' קיד ס"ב) כתב שכן המנהג במדינות אלו, אולם בסידורו כתב שאומרים 'מוריד הטל' בימות הקיץ [וראה עוד בשער הציון (סי' קיד ס"ק טז), שהמנהג כיום לומר מוריד הטל].

הלכה טז: אבל בשנער ומצרים וכו' שואלים את הגשמים ביום שישים וכו'. ובשו"ע (סי' קיז ס"א) פסק, שביום השישים לאחר תקופת תשרי מתחילים לשאול מטר 'בחוץ לארץ' [ולא חילק באלו מקומות]. וכתב השו"ע הרב (שם) שהיום שבו חלה התקופה והיום שבו מתחילים לשאול, הם בכלל המנין, ולפי זה אם חל יום התקופה ביום א', מתחילים לשאול בליל ד'.

הלכה יז: כגון איי הים הרחוקים שואלים את הגשמים וכו' בשומע תפילה. בשו"ע (סי' קיז ס"ב) פסק, שדין זה ששואלים בברכת 'שומע תפילה', הוא בין ביחידים ובין בארצות גדולות, הצריכים למטר בימות החמה. וכתב עוד השו"ע, שאם באותן ארצות טעה היחיד ושאל את הגשמים בימות החמה בברכת השנים, חוזר ומתפלל תפילת נדבה, ואינו שואל בברכת השנים. והרמ"א (שם) הוסיף על דבריו, שהדין שחוזר ומתפלל הוא רק

רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ ′מוריד הגשם′ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים.

יח. כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ חוֹתֵם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית שהיא ′אתה קדוש′ ′הָאֵל הַקָּדוֹשׁ′, וּבְבִרְכַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שהיא ′השיבה שופטינו′, חותם ′מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט′, וּבַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, חוֹתֵם בַּברכה הַשְּׁלִישִׁית ′הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ′ וּבברכה האַחַת עֶשְׂרֵה חותם ′הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט′.

יט. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ - בעשרת ימי תשובה בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה של תפילת שמונה עשרה [שהיא ברכת האבות] ′זָכְרֵנוּ לְחַיִּים וְכוּ׳′, וּבברכה הַשְּׁנִיָּה שהיא ′אתה גבור′ מוסיפין ′מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמָן וְכוּ׳′, וּמוֹסִיפִין בְּבִרְכַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - בברכה הי"ח של התפילה שהיא ′מודים′, ′זְכֹר רַחֲמֶיךָ וּכְבֹשׁ וְכוּ׳′, וּמוֹסִיפִין בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה שהיא ′שים שלום′, ′וּבְסֵפֶר חַיִּים וְכוּ׳′. וְכֵן יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ לְהוֹסִיף בִּבְרָכָה הַשְּׁלִישִׁית שהיא ′אתה קדוש′, את התפילות ′וּבְכֵן תן פחדך וכו׳′, ′וּבְכֵן תן כבוד לעמך′ ′וְכוּ׳, אֲבָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, מִנְהָג פָּשׁוּט הוּא לְהוֹסִיף בַּברכה הַשְּׁלִישִׁית ′וּבְכֵן תן פחדך′ ′וּבְכֵן תן כבוד לעמך′ ′וְכוּ׳.

פֶּרֶק ג

א. תְּפִלַּת הַשַּׁחַר - תפילת שמונה עשרה של שחרית, מִצְוָתָהּ כמנהג ה′ותיקין′ שֶׁיַּתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עִם הָנֵץ הַחַמָּה - מיד כשתתחיל השמש לעלות. וּזְמַנָּהּ - והזמן שניתן להתפלל תפילת שחרית לאלו שמאחרים הוא עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית משעות זמניות, שֶׁהוּא שְׁלִישׁ הַיּוֹם. וְאִם עָבַר [אפילו במזיד] והתפלל לאחר שעה זו האמורה לעיל, אוֹ שִׁטָּעָה במחשבתו וחשב שלא עבר זמנה עדיין, וְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע שעות עַד חֲצוֹת הַיּוֹם, יָצָא בתפילתו יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה, אֲבָל לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְוַת תְּפִלָּה - שעצם המצוה להתפלל לה′ הוא מִן הַתּוֹרָה, כָּךְ מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם - מתקנת חכמים לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ - את התפילה בִּזְמַנָּהּ שֶׁתִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים - בזמן הקבוע שתיקנו לכל תפילה אנשי כנסת הגדולה.

ב. כְּבָר אָמַרְנוּ לעיל (פ"א ה"ה) שֶׁתְּפִלַּת מִנְחָה, כְּנֶגֶד זְמַן קרבן תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ, וּלְפִי שֶׁהָיָה קרבן הַתָּמִיד של בין הערביים קָרֵב בְּכָל יוֹם בְּתֵשַׁע שעות וּמֶחֱצָה, לפיכך תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ של תפילת המנחה מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, ותפילה זו הִיא הַנִּקְרֵאת מִנְחָה קְטַנָּה, וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת קרבן הַתָּמִיד בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה, לפיכך אָמְרוּ שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל מנחה מֵאַחַר שֵׁשׁ וּמֶחֱצָה - לאחר שש שעות ומחצה יָצָא בדיעבד. וּמִשֶּׁהִגִּיעַ זְמַן זֶה של שש שעות ומחצה הִגִּיעַ זְמַן חִיּוּבָהּ של תפילת מנחה, וְזוֹ התפילה שלאחר שש שעות ומחצה, הִיא הַנִּקְרֵאת ′מִנְחָה גְּדוֹלָה′.

ג. נָהֲגוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְהִתְפַּלֵּל מנחה גְּדוֹלָה ומנחה קְטַנָּה

פניני הלכה

אם האדם רוצה, אך אינו מחויב לחזור כלל [וכדעת הרא"ש]. **שואלין את הגשמים וכו' בשומע תפילה.** וכתב בשו"ע הרב (סי' קיז ס"א) שרק היחיד שואל ותן טל ומטר בתפלת הלחש בשומע תפילה, אבל השליח ציבור אינו אומר בפירוש ותן טל ומטר בשומע תפילה, אלא מרצים לפניו יתברך בתענית ובסליחות ובמזמורים ופסוקים של מטר.

הלכה יט: ומוסיפין בברכת שמונה עשרה 'זכור רחמיך וכבוש וכו'. וראה ברמ"א (סי' תקפב ס"ה) שנוסח ההוספה הוא 'וכתוב לחיים טובים'.

הלכה א: כתב בביאור הלכה (סי' נח ס"א ד"ה משיראה), שמשמע מדברי האחרונים שלכתחילה אין להתפלל קודם הנץ החמה. אך הוסיף שבשעת הדחק לדברי הכל מותר להתפלל בזמן זה [וראה עוד בדבריו להלן (סי' פט ס"א ד"ה יצא)]. דין התפילה לאחר שעלה עמוד השחר, יתבאר להלן (הלכה ז). בשו"ע הרב (סי' פט ס"א) כתב שהשעות הזמניות מתחשבות משעת עלות השחר עד צאת הכוכבים [וכן כתב בהלכות קריאת שמע (סי' נח ס"ג) לענין זמן קריאת שמע]. אמנם מדבריו בסידורו (הלכות קריאת שמע ותפילה ד"ה זמן ק"ש) עולה, שהשעות הזמניות מתחילות מהנץ החמה ועד שקיעת החמה [וראה על כך בסידור רבינו הזקן (קה"ת תשס"ד, עמ' צא, הע' 123)]. כתב בשו"ע הרב (סי' פט ס"א) שעד סוף שעה רביעית צריך לגמור את תפילת שמונה עשרה. ויש אחרונים [ערוך השולחן (סי' קי ס"ה) אשל אברהם (בוטשאטש, סי' קד ס"ו)] שצידדו להקל שאם התחיל להתפלל קודם הזמן ונמשכה התפילה לאחר הזמן, נחשב שהתפלל תפילה בזמנה. **ואם עבר וכו' אחר ארבע וכו' יצא ידי חובת תפילה.** ובשו"ע הרב (שם ס"ב) כתב, שאם עבר ולא התפלל עד ארבע שעות אפילו במזיד, יכול להתפלל שחרית עד חצות אפילו לכתחילה. והמשנה ברורה (סי' פט סק"ו) כתב, שטוב שיתפלל בזמן זה בתורת נדבה, כיון שיש פוסקים הסוברים שאם הזיד והתפלל לאחר ארבע שעות אינו יכול לחזור ולהתפלל, ולכן יתנה שאם מצד הדין הוא פטור, תהא תפילתו בתורת נדבה. כתב בשו"ע הרב (שם ס"ב) שמיד לאחר חצות שוב אינו יכול להתפלל שחרית, כיון שכבר הגיע זמן המנחה [אלא שאין מתפללים מנחה אלא עד שש ומחצה משום שרוב בני אדם אינם בקיאים לכוון השעות]. וכתב המשנה ברורה (שם סק"ז), שבדיעבד אם התפלל שחרית בחצי שעה זו, יצא ידי חובתו ואין צריך להתפלל שנית.

הלכה ב: שש ומחצה יצא. כתב המשנה ברורה (סי' רלג סק"א), שאם רוצה לאכול או רוצה לצאת לדרך, או שעתה יוכל להתפלל בציבור ואם ימתין לא יהיה לו מנין, מותר לכתחילה להתפלל מנחה גדולה. במשנה ברורה (סי' רלג סק"ב) הביא שיש סוברים שאם התפלל קודם שש ומחצה לא יצא ידי חובתו. ויש הסוברים שאף שלכתחילה אסור להתפלל קודם שנשלם החצי שעה שאחר חצות, מכל מקום בדיעבד אם התפלל בזו החצי שעה, לא יתפלל שנית. ולמעשה נשאר ב'צריך עיון' (שער הציון שם סק"ו).

הלכה ג: נהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת

- להתפלל ביום אחד פעמיים תפילת מנחה, מנחה גדולה ומנחה קטנה, **וְהָאַחַת** מתפילות אלו היא תפילת **רְשׁוּת** - תפילת נדבה. **וְהוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל רְשׁוּת אֶלָּא הַגְּדוֹלָה** - שיש לייחד את מנחה גדולה לתפילת רשות, **וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן** - וכדבריהם מסתבר, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּנֶגֶד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר בְּכָל יוֹם** - שמנחה גדולה נתקנה כנגד תמיד של בין הערבים הנשחט לעתים בשש ומחצה, והוא כאשר ערב פסח חל בערב שבת, וכיון שמנחה קטנה נתקנה כנגד זמן התמיד בכל יום, יש להעדיפה שתהיה חובה מחמת שהיא תדירה, והכלל הוא ש'תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם'. **וְאִם הִתְפַּלֵּל הַגְּדוֹלָה** - מנחה גדולה לשם **חוֹבָה לֹא יִתְפַּלֵּל** מנחה **הַקְּטַנָּה אֶלָּא** לשם תפילת **רְשׁוּת**.

ד. הָא - הרי **לָמַדְתָּ** מהנאמר לעיל (הלכה ב) לגבי זמני המנחה, **שֶׁזְּמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה** שהמתפלל בזמן זה יצא בדיעבד, הינו **מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד תֵּשַׁע וּמֶחֱצָה, וּזְמַן מִנְחָה קְטַנָּה** שבזמן זה יש להתפלל מנחה לכתחילה, הינו **מִתֵּשַׁע וּמֶחֱצָה, עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַיּוֹם שָׁעָה וּרְבִיעַ** שהוא אחד עשר שעות פחות רבע שעה, שסוף זמן המנחה הוא בזמן זה. **וְיֵשׁ לוֹ** רשות אם רוצה **לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ** - את תפילת המנחה **עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה.**

ה. תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין זְמַנָּהּ הוא **לְאַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר**, ויש להתפלל אותה **עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת בַּיּוֹם** - סוף שעה שביעית המתחשבת לפי שעות זמניות, **וְהַמִּתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁבַע שָׁעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁפָּשַׁע** בכך שהתפלל בשעה זו שהיא לאחר עיקר זמן התפילה, **יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ** ואינו כ'מעוות לא יוכל לתקון', **מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ** של תפילת מוסף הוא **כָּל הַיּוֹם.**

ו. תְּפִלַּת הָעֶרֶב - תפילת ערבית **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה** כתפילת שחרית וערבית, **הַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ** כמנהג ישראל שקיבלו אותה עליהם חובה [כמבואר בדברי רבינו לעיל (פ"א ה"ו)], **יֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל** - יכול להתפלל אותה **מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר** - האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש. **תְּפִלַּת נְעִילָה** זמנה הוא, שיתחיל להתפלל מבעוד יום **כְּדֵי שֶׁיְּשַׁלֵּים אוֹתָהּ** - שיסיים את התפילה **סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה** - כלומר, שתיכף לאחר שיסיים את התפילה תשקע החמה.

פניני הלכה

רשות. והוסיף בשו"ע (סי' רלד ס"א), שאין ראוי להתפלל תפילת רשות אלא אם כן מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואומד בדעתו לכוון בתפילתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת. ומסתפק המשנה ברורה (שם סק"ד), האם כאשר מכוון היטב צריך שיחדש דבר בתפילתו, כדין כל תפילת נדבה. **שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה.** ובמשנה ברורה (שם שער הציון סק"א) כתב שיש ראשונים הסוברים שיתפלל מנחה גדולה לשם חובה, ומנחה קטנה לשם רשות. **ואם התפלל הגדולה חובה.** וכתב במשנה ברורה (סק"ג) שאם התפלל בסתם, שלא כיוון בפירוש שמתפלל לשם נדבה, עולה תפילה זו לשם חובה, ואם ירצה יתפלל השניה לשם נדבה.

הלכה ד: וזמן מנחה קטנה וכו' עד שיישאר מן היום שעה ורביע, ויש לו להתפלל וכו'. וכתב השו"ע (סי' רלג ס"א) שצריך לנהוג בקביעות כאחת השיטות, ולכן אם נוהג כדעת חכמים ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה והלאה [אפילו אם עושה כן רק למחרת, וכל שכן שלא ינהג ביום אחד כשתי שיטות. משנ"ב (סק"ו)], ואם נוהג כדעת רבי יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה והלאה, צריך להיזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה. וכתב השו"ע שעכשיו שהמנהג הוא להתפלל מנחה עד הלילה, אין להתפלל ערבית קודם שקיעת החמה [- לפני סוף שקיעת החמה, משנה ברורה (סק"ט)], אך בדיעבד אם התפלל ערבית מפלג המנחה יצא ידי חובתו. וכן בשעת הדחק יכול להתפלל אז ערבית. והרמ"א (שם) כתב, שבמקומותיהם נהגו להתפלל ערבית מפלג המנחה, ולכן אין להתפלל אז מנחה, ובדיעבד או בשעת הדחק אם התפלל מנחה יצא ידי חובתו. וכתב במשנה ברורה (ס"ק יא, יג) שגם בשעת הדחק [שהתירו השו"ע והרמ"א], אין להתפלל מנחה וערבית יחד באותו זמן. והוסיף שכל זה נאמר רק ביחיד, אך בציבור שלאחר שילכו לביתם יש טורח לקבצם שנית לתפילת ערבית ויתבטל תפילת הציבור לגמרי, הקילו להתפלל ערבית סמוך למנחה. **ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה.** ובמשנה ברורה (סי' רלג ס"ק יד) כתב, שמדברי השו"ע והרמ"א (שם ס"א) משמע, שלפי מנהגנו להתפלל מעריב אחר צאת הכוכבים, מותר להתפלל מנחה אפילו לאחר שקיעה עד סמוך לצאת הכוכבים. אך כתב שיש פוסקים רבים שחולקים בזה, ודעתם שתפילת המנחה היא רק קודם שקיעת החמה. ולכן לכתחילה צריך כל אדם להיזהר לסיים את התפילה קודם שקיעת החמה, אך בדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקלים להתפלל אחר שקיעה, עד רבע שעה קודם צאת הכוכבים [וראה בפסקי תשובות (ח"ב ס' רלג אות ח) שדברי המשנ"ב אמורים לפי חישוב בין השמשות לשיטת ר"ת. אמנם לפי חישוב בין השמשות כשיטת הגאונים, הזמן הוא 13.5 דקות אחרי השקיעה]. וראה עוד בשו"ע הרב בסידורו (סדר הכנסת שבת) שכתב, שאין למחות ביד המקלים להתפלל מנחה אחר השקיעה. כתב המשנה ברורה (ס"ק יד ושעה"צ סק"י), שהשקיעה היא משעה שהשמש מתכסה מעינינו. כתב במשנה ברורה (סי' רלג ס"ק יד), שמוטב להתפלל מנחה בזמנה ביחידות מלהתפלל אחר השקיעה בציבור. אמנם עיין בשו"ת אור לציון (ח"א סי' כ), שכתב שעדיף להתפלל מנחה בציבור בבין השמשות דהיינו בתוך 13.5 דקות לאחר השקיעה, מאשר להתפלל ביחידות קודם השקיעה.

הלכה ה: כתב הרמ"א (סי' רפו ס"א) שבדיעבד אם התפלל מוסף קודם שחרית, יצא ידי חובתו. **עד שבע שעות ביום.** והמשנה ברורה (ביה"ל סי' רפו ד"ה יותר) כתב, שלכתחילה יש להיזהר להתפלל מוסף קודם שש שעות ומחצה, בכדי שלא יבוא זמן המנחה [ויבוא לידי מחלוקת האם יש להקדים תפילת מנחה למוסף].

הלכה ו: כתב השו"ע (או"ח סי' תרכג ס"ב) שהתחלת זמן התפילה הוא כאשר השמש בראשי האילנות, וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ב) שזמן זה הוא קרוב להתחלת שקיעת החמה. וכן כתב

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ז. הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קוֹדֶם זְמַנָּהּ - שהתפלל את אחת מהתפילות קודם זמן התפילה [המבואר לעיל (הלכות א־ו)], **לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ** - ועליו לחזור ולהתפלל את התפילה כשיגיע זמנה. **וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּשִׁעַת הַדְּחָק** [כגון מי שצריך להשכים למלאכתו או שהוצרך לצאת לדרך] **לְאַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר** [- אור הנראה בפאת מזרח קודם עלות השמש], **יָצָא** בדיעבד, אף על פי שזמנה עם הנץ החמה כמו שנתבאר לעיל (ה"א). **וְיֵשׁ לוֹ** - ובאפשרותו של האדם **לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי שַׁבָּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, וכן תפילת ערבית של שאר ימות השבוע **קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ** [מפלג המנחה והלאה] למרות שעדיין יום, **וְכֵן מִתְפַּלֵּל** - באפשרותו להתפלל **עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת בְּשַׁבָּת** קודם שקיעת החמה, ואף על פי שנתבאר שאין להתפלל לכתחילה קודם הזמן, בכל זאת מותר להתפלל תפילת ערבית מבעוד יום, **לְפִי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת** והיא התקבלה לחובה רק מחמת שנהגו להתפלל, לכן **אֵין מְדַקְדְּקִין בִּזְמַנָּהּ** ויכול להתפלל קודם שקיעת החמה, **וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים** מכיון שזמן קריאת שמע הוא לאחר צאת הכוכבים.

ח. כָּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן תְּפִלָּה - שהיה עליו להתפלל קודם שיעבור סוף זמן התפילה **וְלֹא הִתְפַּלֵּל**, אם היה הדבר **בְּמֵזִיד** - שביטל את התפילה בשאט נפש בלי שום טרדה, **אֵין לוֹ תַּקָּנָה** לתפילה שחיסר, **וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם** את תפילתו. ואם היה הדבר **בְּשׁוֹגֵג** - שלא התפלל מחמת שגגה, **אוֹ שֶׁהָיָה אָנוּס** - כגון שהיה שיכור ולא יכול היה להתפלל, **אוֹ טָרוּד** - שהיה טרוד לצורך ממונו שלא יבוא לידי הפסד, **מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ תְּפִלָּה** שלא התפלל **בִּזְמַן תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ** - כלומר, משלים את התפילה יחד עם אותה התפילה שלאחריה, **וּמַקְדִּים תְּפִלָּה אַחֲרוֹנָה** - את התפילה המאוחרת שזמנה עכשיו, ותפילתו הראשונה תהיה לשם תפילה זו שמחויב בה כעת, **וְאַחֲרֶיהָ מִתְפַּלֵּל אֶת הַתַּשְׁלוּמִין** - ותפילתו השניה תהיה לשם תשלומין.

פניני הלכה

במשנה ברורה (שם סק"ב), אמנם בשער הציון (שם) הביא שהט"ז מפרש ש'השמש בראשי אילנות' זהו חצי שעה קודם השקיעה. **סמוך לשקיעת החמה.** וכן פסק בשו"ע (שם). ובמשנה ברורה ביאר בשם האחרונים את דברי השו"ע, ש'שקיעת החמה' זהו סוף שקיעת החמה, דהיינו צאת הכוכבים, ו'סמוך' לזה פירושו זמן מועט קודם צאת הכוכבים. אמנם בשער הציון (שם) הביא, שהט"ז מפרש את דברי השו"ע שהשקיעה היא שקיעה ממש [כלומר שיסיים את התפילה סמוך לתחילת שקיעת החמה]. אך הוסיף, שגם הט"ז כתב שהעולם אין נוהגים כן, אלא מסיימים עם צאת הכוכבים. וכתב בשו"ע הרב (ס"ג־ד), שיש אומרים שיכולים להאריך ולהמשיך בתפילת נעילה גם בלילה. והוסיף שאע"פ שהעיקר כסברא הראשונה, מכל מקום נוהגים כסברא האחרונה ואין למחות, אך יש להתחיל בעוד היום גדול. וכן ייזהרו לומר החרוז 'היום יפנה וכו'' קודם הערב שמש, כיון שאם לא כן הוא כדובר שקרים [שהרי כבר היום פנה, ואינו יכול לומר 'יפנה']. ובמשנה ברורה (סי' תרכג שעה"צ סק"ו) כתב שאם כבר נתאחר היום יאמר 'היום פנה השמש בא ופנה'.

הלכה ז: ואם התפלל תפילת שחרית בשעת הדחק וכו' יצא. והשו"ע (סי' פט ס"א) פסק, שאם התפלל לאחר שעלה עמוד השחר והאיר פני מזרח יצא, וביאר המשנה ברורה (סק"ד) שיצא ידי חובתו בדיעבד גם שלא בשעת הדחק, והוסיף ע"פ דברי השו"ע (שם ס"ח), שבשעת הדחק כגון שצריך לצאת לדרך, יכול להתפלל אפילו לכתחילה לאחר עלות השחר, וימתין מלקרוא קריאת שמע עד שיגיע זמנה. וראה עוד בשו"ע הרב (שם ס"ט) לענין זמן קריאת שמע וסמיכת 'גאולה לתפילה'. כתב המשנה ברורה (סק"ג), שצריך שיאיר כל פני המזרח ולא שהבריק השחר כנקודה בלבד [והוסיף שאף שבזמן זה ייתכן שעדיין יהיו כוכבים ברקיע, בכל זאת נחשב ליום]. ובביאור הלכה (ד"ה ואם התפלל) הביא, שיש חולקים וסוברים שאפילו קודם שהאיר המזרח הרי זה 'עמוד השחר' ונחשב ליום, והמתפלל בזמן זה בדיעבד, יצא ידי חובתו. ולמעשה כתב, שקודם שהאיר המזרח אין להתפלל אף בשעת הדחק, ואם התפלל, לכאורה יש להחמיר שיחזור ויתפלל [וראה עוד בדבריו לענין בדיעבד בשעת הדחק]. **ויש לו להתפלל תפילת ערבית של לילי שבת וכו'.** השו"ע (סי רסז ס"ב) כתב שבערב שבת מקדימים להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ומפלג המנחה יכול לקבל שבת בתפילת ערבית. ומבאר במשנה ברורה (סק"ג), שכוונתו היא שגם הנוהגים להתפלל בכל יום ערבית לאחר צאת הכוכבים [ומנחה לאחר פלג המנחה], יכולים בערב שבת להתפלל ערבית מפלג המנחה, ואין בכך חשש של שתי הנהגות הסותרות ביום אחד [כפי שהובא לעיל (הלכה ד)], ובלבד שיתפלל אז מנחה קודם פלג המנחה. כתב המשנה ברורה (סק"ד), שקודם פלג המנחה אינו יכול להדליק נרות ולקבל את השבת, ואפילו אם בדיעבד התפלל תפילת שבת צריך לחזור ולהתפלל. **וכן מתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת.** וכתב השו"ע (סי' רצג ס"ג) שאפשר לעשות כן רק כשהוא אנוס כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה. וראה בשו"ע הרב (שם ס"ב־ג) לענין לעשות 'הבדלה' מבעוד יום במי שהוא אנוס.

הלכה ח: במזיד אין לו תקנה. ובשו"ע (סי' קח ס"ז) כתב, שאם רוצה יכול להתפלל תפילה זו בתורת נדבה ואינו צריך חידוש בתפילתו [כדין תפילת נדבה, ראה לעיל (פ"א ה"ט)]. ובמשנה ברורה (ס"ק כב) הביא, שיש שפסקו שצריך חידוש. **או שהיה אנוס.** וכתב השו"ע (שם ס"ח) ש'אונס' זהו בין אם היה טרוד בעסקו, בין אם היה טרוד בממונו, ובין אם היה שיכור. וכתב בשו"ע הרב (סי"ב) ששיכור הנחשב לאנוס הוא רק אם שתה מתחילה מעט מפני שחשב שיהיה לו זמן להתפלל אחר שיפוג יינו, ולאחר מכן נמשך לשתיה. וכתב עוד (שם), ש'טרוד בעסקו' הוא אף במקרה שהתחיל עסק זה לאחר זמן התפילה, והוא מהעסקים האסורים לאחר זמן התפילה, אלא שסבר שיהיה לו זמן לגמור אותו העסק בתוך זמן התפילה, ושכח לאחר מכן. **משלם אותה תפילה בזמן תפילה הסמוכה לה.** וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ז), שדין תשלומין אינו אלא רק בסמוך לתפילתו העיקרית, ואם שהה הרבה אחר שהתפלל התפילה של עכשיו אינו

ט. כֵּיצַד הוא דין תפילת תשלומין? טָעָה במחשבתו כגון שהיה סבור שעדיין יש שהות להתפלל, וְלֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית עַד שֶׁעָבַר חֲצִי הַיּוֹם - עד שכבר הגיע חצות היום, שהוא סוף זמן תפילת שחרית בדיעבד, יִתְפַּלֵּל מִנְחָה שְׁתַּיִם - שתי תפילות שמונה עשרה סמוכות זו לזו, התפילה הָרִאשׁוֹנָה תהיה בשביל תְּפִלַּת מִנְחָה וְהתפילה הַשְׁנִיָּה תהיה תַּשְׁלוּמֵי שַׁחֲרִית, וכן טָעָה במחשבתו וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה הַשֶּׁמֶשׁ שהוא סוף זמן תפילת מנחה, מִתְפַּלֵּל תפילת עַרְבִית שְׁתַּיִם - פעמיים תפילת שמונה עשרה, התפילה הָרִאשׁוֹנָה תהיה בשביל תפילת עַרְבִית וְהתפילה הַשְׁנִיָּה תהיה תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה, וכן טָעָה במחשבתו וְלֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר שהוא סוף זמן תפילת ערבית, מִתְפַּלֵּל תפילת שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם - פעמיים תפילת שמונה עשרה, התפילה הָרִאשׁוֹנָה תהיה בשביל תפילת שַׁחֲרִית וְהתפילה הַשְׁנִיָּה תהיה תַּשְׁלוּמֵי עַרְבִית.

י. טָעָה, וְלֹא הִתְפַּלֵּל לֹא תְּפִלָּה זוֹ - ששכח מתחילה וְלֹא התפלל גם כן את הַתְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ לאחריה, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם בתפילה השלישית אֶלָּא את התפילה הָאַחֲרוֹנָה בִּלְבַד. כֵּיצַד, טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל לֹא שַׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה, מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם - עליו להתפלל בשעת תפילת ערבית פעמיים תפילת שמונה עשרה להשלים את תפילת מנחה שלא התפלל, וְהתפילה הָאַחֲרוֹנָה תהיה לשם תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה, והתפילה הראשונה תהיה ערבית, אֲבָל תפילת שַׁחֲרִית שלא התפלל אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין - אינו יכול להשלימה, מכיון שֶׁכְּבָר עָבַר יוֹמָהּ - שזמן התשלומין שלה הוא בתפילה הסמוכה לה ומאחר שלא התפלל בזמן זה עבר יומה, וְכֵן בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת אין דין תשלומין אלא לתפילה אחת הסמוכה לה.

יא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, אחת שֶׁל מִנְחָה וְאחת שֶׁל מוּסָפִין - אם התאחר עד שעה שישית ומחצה ולא התפלל עדיין מוסף, ועליו להתפלל עכשיו שתי תפילות, מנחה ומוסף, מִתְפַּלֵּל קודם תפילה שֶׁל מִנְחָה וְאַחַר כָּךְ מתפלל תפילה שֶׁל מוּסָפִין. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שֶׁאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּצִבּוּר - שאין לעשות כן בתפילה בציבור, אלא מתפללים מוסף ואחר כך מנחה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ ויחשבו שגם אם לא הגיע זמן המנחה צריך להתפלל מנחה ולאחר מכן מוסף.

פֶּרֶק ד

א. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה - כלומר, חמישה דברים צריך להיזהר בהם ולהקפיד עליהם לפני התפילה, ואם לא נזהר בהם, הם מעכבים את התפילה ואסור להתפלל, ודין זה הוא

פניני הלכה

יכול להתפלל עוד את התשלומין. וכן הביא במשנה ברורה (שם ס"ק טו) בשם האחרונים, והוסיף שצריך לשהות כדי הילוך ארבע אמות בין שתי התפילות, או אמירת 'אשרי' בינתיים. אך הביא שהרבה אחרונים הסכימו שאף שלכתחילה בוודאי צריך להיזהר בזה להתפלל תפילת השלמה תיכף אחר התפילה החיובית, אבל בדיעבד אין זה מעכב, אלא אם כן עבר זמן תפילה הסמוכה [וכגון שאם לא התפלל ערבית, יתפלל שחרית שתיים רק עד סוף השעה הרביעית שהוא סוף זמן תפילת שחרית]. ומסיים המשנה ברורה, שמן הראוי שאם לא השלים בסמוך לתפילה של עכשיו, שיתנה ויאמר שאם אינו חייב תהא תפילה זו בתורת נדבה. כתב המשנה ברורה (שם ס"ק טו), שתשלומי שחרית [מחמת שעבר חצות ולא התפלל] הם רק מזמן המנחה שזמנה מתחיל חצי שעה שלאחר חצות, ועד בין השמשות. ואפילו התפלל מוסף באמצע יכול להשלים שחרית במנחה. ותשלומי ערבית בבוקר אינם אלא עד ארבע שעות, שהוא סוף זמן שחרית. [ויש מי שהוסיף שאם גם שחרית התפלל לאחר ארבע שעות יכול להשלים את תפילת ערבית אחריה כיון שעוסק בתפילה]. ובתשלומי מנחה נחלקו הפוסקים האם אפשר להשלימם לאחר חצות עד עלות השחר. **ומקדים תפילה אחרונה ואחריה מתפלל את התשלומין.** וכתב השו"ע (סי' קח ס"א) שאם היפך והתפלל התשלומין קודם התפילה שעכשיו הוא זמנה, לא יצא ידי התשלומין וצריך לחזור ולהתפלל. והביא בשו"ע הרב (שם ס"א) שתי דעות באיזה אופן נאמר דין זה, יש אומרים שגם אם בתפילתו הראשונה לא גילה דעתו בפירוש שמתפלל לשם תשלומין, לא יצא ידי חובתו אם היה בדעתו להתפלל אותה לשם תשלומין. ויש מפקפקים שאין צריך לחזור אלא אם כן גילה דעתו בפירוש בתפילתו הראשונה שהיא לשם תשלומין [כגון שהוא מוצאי שבת ועליו להשלים מנחה של שבת והבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה]. וכתב בשו"ע הרב (שם), שיש לחשוש לדעה זו, וכשחוזר ומתפלל יחדש איזה דבר בתפילתו [כיון שאז התפילה יכולה להיות בתורת נדבה]. ובמשנה ברורה (סק"ז) כתב, שמצד הדין הלכה כדעה הראשונה, אך יותר טוב שיתנה שאם אינה תשלומין תהא נדבה. וכתב המשנה ברורה (שם ביה"ל ד"ה ואם), שאם התפלל את שתי התפילות בסתם ללא כוונה מיוחדת מי החובה ומי הנדבה, לפי כל הדעות יצא ידי חובה.

הלכה י: אינו משלם אלא האחרונה בלבד. וכתב השו"ע (סי' קח ס"ה) שאם רוצה להתפלל אותה תפילה בתורת נדבה ושיחדש בה דבר, הרשות בידו, ונכון לעשות כן. ובמשנה ברורה (ס"ק יט) הוסיף, שטוב שיתנה ויאמר 'אם חייב אני להתפלל תפילה זו הרי זו לחובתי, ואם לא הרי זו לנדבה'.

הלכה יא: מתפלל של מנחה ואחר כך של מוספין. וכן פסק בשו"ע (סי' רפו ס"ד). וכתב הרמ"א (סי' רפו ס"ד), שאם הקדים של מוסף, יצא. והביא השו"ע, שיש אומרים שדין זה הוא רק כאשר צריך עתה להתפלל את שתי התפילות, כגון שרוצה להיכנס לסעודה ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה. אך אם אינו צריך להתפלל עכשיו מנחה, יכול להקדים את תפילת מוסף [ולאחר זמן יתפלל מנחה]. וכתב הרמ"א (שם) שאם הגיע זמן מנחה קטנה, בכל אופן יתפלל מנחה קודם מוסף.

הלכה א: חמשה דברים מעכבין וכו' טהרת הידים. וכתב בביאור הלכה (סי' צב ד"ה צריך), שאפילו היו ידיו מלוכלכות ממלמולי זיעה או שנגע במקום הטינופת שחייב ליטול ידיו, אם לא נטל ידיו לתפילה וגם לא ניקה ידיו בדבר המנקה, אין צריך לחזור ולהתפלל.

אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ ואם לא יתפלל עתה יעבור זמן התפילה, שמכל מקום אסור להתפלל. ואלו הם הדברים: [א] **טָהֳרַת הַיָּדַיִם** - נקיון הידיים, [ב] **וְכִסּוּי הָעֶרְוָה**, [ג] **וְטָהֳרַת** - נקיון **מָקוֹם הַתְּפִלָּה**, [ד] **וּדְבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ** - דברים המטרידים אותו, [ה] **וְכַוָּנַת הַלֵּב**. ופרטי דברים אלו יתבארו להלן (הלכות ב־יז).

ב. טָהֳרַת יָדַיִם - ניקיון הידיים **כֵּיצַד? רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם** לרחוץ את הידיים, **אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם אַרְבַּעַת מִילִין שֶׁהֵן שְׁמוֹנַת אֲלָפִים אַמָּה, הוֹלֵךְ עַד מָקוֹם הַמַּיִם וְרוֹחֵץ** את ידיו, **וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל**, אבל אם **הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יָתֵר מִכָּאן** - מרחק הגדול מארבעה מיל, **מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר** - אבנים קטנות **אוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּקוֹרָה** של עץ, **וּמִתְפַּלֵּל**, ואינו צריך להרחיק יותר מכך כדי ליטול ידיו במים.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שהמהלך בדרך ואין לו מים צריך ללכת ארבעה מיל עד מקום המים, רק אם מקום המים **לְפָנָיו** - בכיוון הליכתו, **אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַמַּיִם לְאַחֲרָיו** - שכדי להגיע לשם צריך לחזור לאחוריו וללכת בניגוד לכיוון הליכתו, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַחֲזוֹר לְאַחֲרָיו** עבור המים **אֶלָּא עַד** מרחק **מִיל. אֲבָל אִם עָבַר מִן** מקום **הַמַּיִם יָתֵר מִמִּיל, אֵינוֹ חַיָּב לַחֲזוֹר, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו** בצרור או בעפר או בקורת עץ **וּמִתְפַּלֵּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֵינוֹ מְטַהֵר** [- מנקה] **לַתְּפִלָּה אֶלָּא יָדָיו בִּלְבַד? בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת חוּץ מִתְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אֲבָל בְּשַׁחֲרִית** אינו רוחץ את ידיו בלבד, אלא **רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, וְאִם הָיָה רָחוֹק מִן הַמַּיִם** כמו שנתבאר קודם, **מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּלְבַד וּמִתְפַּלֵּל.**

ד. כָּל הַטְּמֵאִים הרוצים להתפלל, **רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן בִּלְבַד כִּטְהוֹרִין וּמִתְפַּלְּלִין** ללא טבילה מטומאתם, **אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן לִטְבֹּל וְלַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן, אֵין הַטְּבִילָה מְעַכֶּבֶת** את התפילה, ורשאים להתפלל בלא טבילה. **וּכְבָר בֵּאַרְנוּ** בהלכות קריאת שמע (פ״ד ה״ח), **שֶׁעֲזָרָא** הסופר **תִּקֵּן שֶׁלֹּא יִקְרָא** לפני טבילה **בַּעַל קֶרִי בִּלְבַד** [אך לשאר טמאים לא תיקן טבילה לדברי תורה] **בִּדְבָרֵי תּוֹרָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל, וּבֵית דִּין שֶׁעָמְדוּ אַחֲרֵי כֵן** - אחרי תקנת עזרא, **הִתְקִינוּ** חובת טבילה **אַף לִתְפִלָּה, שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל** לפני טבילה רק **בַּעַל קֶרִי בִּלְבַד** [ולשאר טמאים לא תיקנו כן] **עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה נָגְעוּ בָהּ** - כלומר לא תיקנו טבילה לבעל קרי משום שדברי קדושה ראויים להיאמר רק בטהרה ולא בטומאה, **אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן כְּתַרְנְגוֹלִין, וּמִפְּנֵי זֶה תִּקְּנוּ טְבִילָה לְבַעַל קֶרִי לְבַדּוֹ וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל הַטְּמֵאִים** שלא תיקנו בהם טבילה.

ה. לְפִיכָךְ - לפי שתיקן עזרא טבילה לבעל קרי, **הָיוּ אוֹמְרִין** החכמים **בִּזְמַן** שנהגה **תַּקָּנָה זוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ זָב** שהוא כבר טמא בטומאה של שבעה ימים **שֶׁרָאָה קֶרִי**, ועתה נוספה לו טומאה של בעל קרי, **וְנִדָּה** שגם טמאה שבעה ימים **שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע**, ועתה נוספה לה טומאה כבעל קרי, **וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת** מיטתה שטמאה כבעל קרי, **שֶׁרָאָתָה** אחר שימושה דם **נִדָּה** ונטמאה טומאת שבעה ימים, **צְרִיכִין טְבִילָה לִקְרַאת שְׁמַע וְכֵן לִתְפִלָּה מִפְּנֵי הַקֶּרִי, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִין** מחמת הטומאה האחרת. **וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן** - כך גם מסתבר שהם חייבים בטבילה אף על פי שנשארים בטומאתם, **שֶׁהֲרֵי אֵין טְבִילָה זוֹ מִפְּנֵי הַטָּהֳרָה** מטומאת בעל קרי, **אֶלָּא מִפְּנֵי הַגְּזֵרָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן תָּמִיד**, ועל ידי תקנה זו לא יהיו מצויים אצל נשותיהם תמיד, ולכן אף על פי שאינם נטהרים בטבילה זו מטומאתם החמורה, מכל מקום חייבים לטבול מפני הקרי. **וּכְבָר בָּטְלָה גַּם תַּקָּנָה זוֹ שֶׁל** טבילה **לִתְפִלָּה** וכן טבילה לדברי תורה, **לְפִי שֶׁלֹּא פָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וּלֹא הָיָה כֹּחַ בַּצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ.**

ו. מִנְהָג פָּשׁוּט בִּסְפָרַד וּבִשְׁנְעָר [- בבל], **שֶׁאֵין בַּעַל קֶרִי מִתְפַּלֵּל עַד שֶׁהוּא רוֹחֵץ כָּל בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם** - ששופך על גופו תשעה קבין של מים, **מִשּׁוּם ״הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל״** (עמוס ד, יב). **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שנהגו מנהג זה לא להתפלל עד שירחוץ בשרו במים? **בְּאדם בָּרִיא** בין שראה לרצונו ובין שראה לאונסו **אוֹ חוֹלֶה שֶׁבָּעַל** וראה לרצונו, **אֲבָל חוֹלֶה שֶׁרָאָה קֶרִי לְאָנְסוֹ פָּטוּר מִן הָרְחִיצָה, וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג** להחמיר עליו לרחוץ את בשרו במים. **וְכֵן זָב** הטמא טומאה שבעת ימים **שֶׁרָאָה קֶרִי** בימי טומאתו, **וְנִדָּה** הטמאה טומאה שבעה ימים **שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע** בימי טומאתה, **אֵין בָּהֶן מִנְהָג** לרחוץ את בשרם במים, **אֶלָּא מְקַנְּחִין עַצְמָן וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶן** בלבד **וּמִתְפַּלְּלִין.**

ז. כִּסּוּי הָעֶרְוָה, כֵּיצַד הן הלכותיה? **אַף עַל פִּי שֶׁכִּסָּה עֶרְוָתוֹ** בבגד **כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּכַסֶּה לִקְרַאת שְׁמַע**, בכל זאת **לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּכַסֶּה** גם **אֶת לִבּוֹ**, משום שדין תפילה חמור יותר מדין קריאת

פניני הלכה

הלכה ב: הולך עד מקום המים ורוחץ ואח״כ מתפלל. וכתב בשו״ע (או״ח סי׳ צב ס״ד) שאם חושש שעד שיגיע למקום המים יעבור זמן התפילה, ינקה ידיו בכל דבר המנקה. והוסיף במשנה ברורה (שם סק״כ), שגם אם לא יעבור זמן תפילה אבל יפסיד תפילה בציבור, יכול לנקות ידיו בכל דבר המנקה.

הלכה ה: וכבר בטלה גם תקנה זו של תפלה. וכתב בשו״ע (או״ח סי׳ פח ס״א) שכן פשט המנהג [שאין טובלים]. וכתב במשנה ברורה (שם סק״ב), שמי שירצה לנהוג ולטבול, תבוא עליו ברכה, אבל רק אם על ידי זה לא יעבור זמן ק״ש ותפילה. וייתכן שאין ראוי להחמיר אם עי״ז יפסיד תפילה בציבור. והוסיף במשנה ברורה (שם סק״ד), שיש אנשי מעשה שנוהגים בתקנה זו וטובלים לקריין. ואם קשה עליהם הטבילה, רוחצים את עצמם בט׳ קבין. טבילה זו כשרה בארבעים סאה מים שאובים (במידות זמננו 331.8 ליטר, וי״א 648 ליטר. ולמעשה, נוהגים להוסיף הרבה לפי שתי הדעות). ורחיצה בט׳ קבין צריכה להיעשות ע״י שיישפכו עליו ט׳ קבין מים שאובים, ואפילו משלשה כלים, באופן שלא תהיה הפסקה בין שפיכת כלי אחד עד שתתחיל שפיכה מכלי שני. (שיעור ט׳ קבין לפי מידות זמננו 12.42 ליטר, וי״א 21.6 ליטר).

הלכה ז: לא יתפלל עד שיכסה את לבו. והוסיף במשנה ברורה (סי׳ צא סק״ב) שהוא הדין שצריך לכסות את כל גופו.

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

שמע. וְאִם עבר וּלֹא כִּסָּה את לִבּוֹ, אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְאֵין לוֹ בַּמֶּה יְכַסֶּה - שאין לו בגד לכסות את לבו, אזי בדיעבד הוֹאִיל וְכִסָּה עֶרְוָתוֹ וְהִתְפַּלֵּל, יָצָא, ואינו צריך לחזור ולהתפלל. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה כן, אלא יכסה גם את לבו, ואם אין לו במה לכסות לבו, לא יתפלל.

ח. טָהֳרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה כֵּיצַד הן הלכותיה? לֹא יִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת, וְלֹא בַּמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּבֵית הַכִּסֵּא וְלֹא בְּמקום שמשליכים שם אַשְׁפָּה, אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּחֶזְקַת טָהֳרָה ורגיל להיות בו טינופת, עַד שֶׁיִּבְדְּקֶנּוּ שהוא נקי. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ קְרִיאַת שְׁמַע משום שאינו נקי, גם אֵין מִתְפַּלְּלִין בּוֹ. וּכְשֶׁם שֶׁמַּרְחִיקִין מִצּוֹאָה וּמִי רַגְלַיִם וְרִיחַ רַע וּמִן הַמֵּת וּמֵרְאִית הָעֶרְוָה לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ מַרְחִיקִין לִתְפִלָּה משום שדינם שווה בדבר זה.

ט. הִתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה בִּמְקוֹמוֹ, הוֹאִיל וְחָטָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָדַק עַד שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל - מכיוון שפשע כשלא בדק את ניקיון המקום לפני שעמד להתפלל, הדין הוא שחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם טָהוֹר - במקום נקי. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, ובאמצע התפילה רָאָה צוֹאָה כְּנֶגְדּוֹ - מולו, אִם יָכוֹל לְהַלֵּךְ לְפָנָיו - להתקדם ולעמוד לפני הצואה, עד שיעור כְּדֵי שֶׁיִּזְרָקֶנָּה לְאַחֲרָיו - שתהא רחוקה מאחוריו אַרְבַּע אַמּוֹת, יְהַלֵּךְ לפניו, וְאִם לָאו שאינו יכול לעבור את הצואה, יְסַלְקֶנָּה לַצַּדְדִין ויעמוד בצדה בריחוק ארבע אמות. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל כלל להתרחק מן הצואה, יַפְסִיק להתפלל. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁכָר, וְלֹא בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּרְיָס בְּעֵת עִפּוּשׁוֹ, מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ רַע, אַף עַל פִּי שֶׁהַמָּקוֹם טָהוֹר מדבר טינופת.

י. דְּבָרִים הַחוֹפְזִין אוֹתוֹ - המטרידים אותו, כֵּיצַד הן הלכותיהם? שֶׁאִם הָיָה צָרִיךְ לִנְקָבָיו, לֹא יִתְפַּלֵּל. וְכָל הַצָּרִיךְ לִנְקָבָיו קודם התפילה ולא עשה צרכיו, ועבר וְהִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה [- דחויה ומורחקת], וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁיְּעַשֶּׂה צָרָכָיו. וְאִם משער לעצמו לפני התפילה שיָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ כְּדֵי שיעור הילוך פַּרְסָה, תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. וְאַף עַל פִּי כֵן שיכול להעמיד את עצמו כדי פרסה, מכל מקום, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה וְיִפְקֹד נְקָבָיו, וְיָסִיר כִּיחוֹ וְנִיעוֹ וְכָל דָּבָר הַטּוֹרְדוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

יא. מִי שֶׁגִּהֵק וּפִהֵק וְנִתְעַטֵּשׁ בִּתְפִלָּתוֹ, אִם לִרְצוֹנוֹ - שלא בדק עצמו קודם הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. וְאִם בָּדַק גּוּפוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל כלומר, שהכין את גופו שלא יבוא לידי כך וּבָאוּ לְאָנְסוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. נִזְדַּמֵּן לוֹ רוֹק בִּתְפִלָּתוֹ, ואינו יכול לבלעו מחמת סמיכותו, והרוק טורדו מן הכוונה בתפילה, מַבְלִיעוֹ בְּטַלִּיתוֹ באופן שלא יראה הרוק, אוֹ בְּבִגְדוֹ האחר אם חס על טליתו הנאה. וְאִם הָיָה מִצְטַעֵר מִכָּךְ שיהא על בגדו לכלוך כל שהוא, מחמת אנינות דעתו, ואינו רוצה להבליעו בבגדו, זוֹרְקוֹ בְּיָדוֹ לְכִיוּן אֲחוֹרָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר בַּתְּפִלָּה וְנִמְצָא טָרוּד. יָצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - שהפיח באונס, שׁוֹתֵק עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ - שיפוג הריח, וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ.

יב. בִּקֵּשׁ לְהוֹצִיא רוּחַ מִלְּמַטָּה וְנִצְטַעֵר הַרְבֵּה מחמת כן וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ, הדין הוא שמְהַלֵּךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת וּמַמְתִּין עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ - הריח, וְאוֹמֵר: 'רִבּוֹן הָעוֹלָמִים יְצַרְתָּנוּ נְקָבִים נְקָבִים וַחֲלָלִים חֲלָלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ

פניני הלכה

הלכה ח: כך מרחיקין לתפלה. והוסיף במשנה ברורה (סי' צ ס"ק פב), שהוא הדין שצריך להרחיק לתלמוד תורה ולכל דבר שבקדושה.

הלכה ט: היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו. וכתב במשנה ברורה (סי' פא ס"ק ח) שהוא הדין למי רגליים. ואחר שמתרחק ד' אמות, חוזר למקום שפסק. והוסיף (ס"ק ט) [לגבי צואה] שרק אם מצא כנגדו בריחוק ד' אמות ממקום שכלה הריח, חוזר למקום שפסק. אבל בתוך ד' אמות הוא פושע וחוזר לראש התפילה. **מפני שריחו רע.** וכתב במשנה ברורה (סי' עט ס"ק כג) שדווקא אם דרך בני אדם להצטער מאותו ריח. ודבר שבטבעו יש לו ריח רע כגון עיטרן וכדומה, אין צריך להרחיק ממנו, ורק דבר הנסרח מחמת עיפוש דינו כצואה.

הלכה י: וכל הצריך לנקביו והתפלל וכו' וחוזר ומתפלל. וכתב בשו"ע הרב (סי' צב ס"א) שרק בצריך לגדולים צריך לחזור ולהתפלל, אבל בצריך לקטנים אינו צריך לחזור ולהתפלל. וראה במשנה ברורה (שם סק"ב, וביה"ל ד"ה וצריך) שיש חולקים וסוברים שגם בצריך לקטנים חוזר ומתפלל. **ואם יכול וכו' כדי פרסה וכו' לכתחלה וכו'.** וכתב בשו"ע הרב (שם) שאם יכול להעמיד את עצמו שיעור הילוך פרסה, יש אומרים שלכתחילה לא יתפלל בגוף משוקץ ואפילו שיעבור זמן תפילה. ויש מי שמתיר אפילו לכתחילה להתפלל, ויש לסמוך על זה אם חושש שיעבור זמן תפילה. **ואם יכול להעמיד עצמו.** כתב במשנה ברורה (סי' צב סק"ד) ששיעור זה של 'יכול להעמיד עצמו', משערים מתחילת התפילה.

הלכה יא: מי שגיהק ופיהק וכו'. וכתב השו"ע (סי' צז ס"א) שאם צריך לפהק מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תיראה פתיחת פיו. **נזדמן לו רוק בתפלתו וכו'.** והוסיף בשו"ע הרב (סי' צז ס"ב), שאפילו עומד בתחנונים שלאחר התפילה אסור לירוק כל זמן שלא פסע, משום שהוא כעומד לפני המלך. **זורקו בידו לאחוריו.** והוסיף הרמ"א (שם), שאם אינו יכול לזרקו לאחוריו זורקו לשמאלו, אבל לא לימינו, וודאי שלא לפניו. והוסיף בשו"ע הרב (שם ס"ב), שאם אין לו אפשרות לירוק לשמאלו, והרוק מצערו בתפילה, מותר לו לירוק לימינו ואפילו לפניו. **יצא ממנו רוח וכו' וחוזר לתפלתו.** וכתב במשנה ברורה (סי' קג סק"ב), שחוזר למקום שפסק, אם לא הפסיק מחמת הריח שיעור זמן כדי לגמור את כולה.

הלכה יב: בקש להוציא וכו' מהלך לאחריו וכו'. וכתב הרמ"א (סי' קג ס"ב) שיש אומרים שרק המתפלל בביתו צריך להלך

לְפָנֶיךָ חֶרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ, חֶרְפָּה וּכְלִמָּה בְּחַיֵּינוּ, וְתוֹלֵעָה וְרִמָּה בְּמוֹתֵנוּ. וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ הראשון וּמִתְפַּלֵּל.

יג. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְנָטְפוּ מֵי רַגְלָיו עַל בִּרְכָּיו לאנסו, מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה נטיפת הַמַּיִם, וְחוֹזֵר לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. וְאִם שָׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כָּל הַתְּפִלָּה, חוֹזֵר לָרֹאשׁ - לתחילת התפילה.

יד. וְכֵן הַמַּשְׁתִּין מַיִם, שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, שהוא שיעור שיכלו הטיפות לצאת, וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל. וּמִי שֶׁהִתְפַּלֵּל שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְרק אַחַר כָּךְ מַשְׁתִּין, והטעם הוא כְּדֵי שֶׁיִּפְסֹק דִּבְרֵי תְּפִלָּה מִפִּיו ואחר התפילה עדיין שפתותינו רוחשות מילים של תפילה שיעור הילוך ארבע אמות.

טו. כַּוָּנַת הַלֵּב בתפילה כֵּיצַד הן הלכותיה? כָּל תְּפִלָּה שֶׁאֵינָהּ בְּכַוָּנָה, אֵינָהּ תְּפִלָּה. וְאִם הִתְפַּלֵּל בְּלֹא כַּוָּנָה, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה את כל התפילה. אם מָצָא דַּעְתּוֹ מְשֻׁבָּשֶׁת וְלִבּוֹ טָרוּד ואינו יכול לכוון בתפילה, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עָיֵף אוֹ מֻצָּר - שמצטער, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ, אָמְרוּ חֲכָמִים שפרק הזמן הנצרך לכך הוא שְׁלֹשָׁה יָמִים, עַד שֶׁיָּנוּחַ וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

טז. כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה בתפילה? צריך המתפלל שֶׁיְּפַנֶּה לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת הטורדות אותו וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה, שנאמר (תהילים טז, ח) 'שויתי ה' לנגדי תמיד וגו'.

לְפִיכָךְ - מכיון שצריך לכוון את לבו כראוי צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת וְתַחֲנוּנִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא מַשּׂוֹי, מַשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ - כמי שרוצה להיפטר מן העול הרובץ עליו, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט אַחַר הַתְּפִלָּה - כמי שקשה לו להיפרד מהתפילה וְרק אַחַר כָּךְ יִפָּטֵר. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה כדי ליישב את דעתם ולהכין את מחשבתם לתפילה וְשׁוהים שָׁעָה אַחַר הַתְּפִלָּה, וּמַאֲרִיכִין בַּתְּפִלָּה שָׁעָה.

יז. שְׁכוֹר אַל יִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּוָּנָה - שאינו יכול לכוון את ליבו מחמת שכרותו. וְאִם עבר והִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה - דחויה ומורחקת. לְפִיכָךְ - מכיון שתפילתו תועבה, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל כְּשֶׁיִּתְרוֹנֵן מִשִּׁכְרוּתוֹ - כשיתפכח מיינו. שָׁתוּי - ששתה רביעית יין אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה בדיעבד. אֵי זֶה הוּא שִׁכּוֹר [שאם התפלל תפילתו תועבה]? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ מבלי להשתבש בדבריו, וְאיזהו שָׁתוּי [שאם התפלל תפילתו תפילה]? זה שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִשְׁתַּבֵּשׁ - אינו מתבלבל בדבריו, אַף עַל פִּי כֵן - שיכול לדבר

פניני הלכה

לאחוריו וכו' אבל המתפלל בציבור ומתבייש להלך לאחוריו אין צריך להלך לאחריו, ולא יאמר את תפילת 'ריבון העולמים וכו'', רק ימתין עד שיכלה ממנו הריח. וכן נוהגים. והוסיף במשנה ברורה (שם ס"ק ט), שטוב שיהרהר בליבו את תפילת 'ריבון העולמים'.

הלכה יג: ונטפו מי רגליו על ברכיו וכו' וחוזר למקום שפסק. וכתב בשו"ע (או"ח סי' עח ס"א) שאפילו אם בגדיו הפנימיים לחים יכול לחזור ולהתפלל, באופן שבגדו העליון נקי ומכסה את בגדיו המלוכלכים. והוסיף בשו"ע הרב (שם ס"ג) שלענין תפילה, אפילו אם בגדיו העליונים התלכלכו ממי הרגליים, אינו עוקר ממקומו ומחליף את בגדיו, אלא ימשיך ויתפלל כדרכו. משום שאיסור מי רגליים באופן זה הוא רק מדרבנן, וכיון שהוא כבר עומד בתפילה, לא גזרו. **ואם שהה כדי לגמור את כל התפלה חוזר לראש.** וכתב במשנה ברורה (שם סק"ז), שרק אם הפסיק באונס מחמת שהמים נוטפים ושהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. אבל אם הפסיק מחמת שהמתין להבאת מים או כדי שמי הרגליים ייבלעו בקרקע, שמעיקר הדין אינו חייב להפסיק בשבילם, אינו נחשב לאונס ולא חשוב הפסק, וחוזר למקום שפסק.

הלכה טו: כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה. וכתב השו"ע (או"ח סי' צח ס"א) המתפלל צריך שיכוון בלבו פירוש המילות שמוציא בשפתיו וכו'. והוסיף השו"ע הרב (שם), שאם אינו יכול לכוון פירוש המילות, על כל פנים צריך שיחשוב בשעת התפילה בדברים המכניעים את הלב ומכוונים ליבו לאביו שבשמים, ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. **ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה.** וכתב בשו"ע (סי' קא ס"א) המתפלל צריך שיכוון בכל הברכות. ואם אינו יכול לכוון בכולן לפחות יכוון באבות, ואם לא כיוון באבות אף על פי שכיוון בכל השאר יחזור ויתפלל. וכתב הרמ"א (שם) שבזמן הזה אין חוזרים בשביל חסרון כוונה, משום שגם בחזרתו קרוב הוא שלא יכוון.

הלכה טז: לפיכך צריך לישב מעט קודם התפילה וכו'. וכתב בשו"ע (סי' צג ס"א) שישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל וכו' ושעה אחת אחר התפילה וכו'. וכתב בשו"ע הרב (שם), שחסידים הראשונים היו שוהין שעה ממש. אך לשאר העם די בשעה מועטת כדי הילוך ח' טפחים [במידות זמננו שיעור הילוך 8 טפחים הוא 0.75 שניות].

הלכה יז: ושתוי שיכול לדבר בפני המלך וכו' הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל וכו'. כתב המשנה ברורה (סי' צט סק"א), שהוא הדין בשתה שאר משקין המשכרים [וראה בדבריו מהו שיעור השתיה בשאר משקים]. עוד כתב המשנה ברורה (שם סק"ב), שרביעית שאמרו דווקא בשתה בבת אחת, אבל אם שתה בשתי לגימות או עירב בה מעט מים, מותר. ואם שתה יותר מרביעית, בכל מקרה אסור. **ושתוי וכו' לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו.** וכתב השו"ע (סי' צט ס"ב), שהליכת דרך בשיעור 'מיל', ושינה בשיעור כל שהוא, מפיגים שתייה של רביעית יין. ועוד כתב השו"ע (שם ס"ג), שכל אחד שהוא שתוי, מספיק לו לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו. וכתב הרמ"א (שם), שמטעם זה מכיון שהיינות שלנו אינם חזקים, אין אנו נזהרים להמתין אחר שתיית רביעית ויותר. וראה במשנה ברורה (שם ס"ק יז) בשם הפרי מגדים, שכל זה כדי ליישב את המנהג, אך אין נכון לנהוג כן. כתב במשנה ברורה (שם ס"ק יז) בשם המהרש"ל, שביום טוב

בפני המלך, הוֹאִיל וְשָׁתָה רְבִיעִית יַיִן ואין דעתו צלולה לגמרי, לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיָּסִיר יֵינוֹ מֵעָלָיו ותחזור לו צלילותו.

יח. וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל, לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ שמהותם היא זחיחות הדעת, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה של דברי ליצנות, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס שהרי הם מטרידים את דעתו אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה שהם משמחים את הלב. וְלֹא מִתּוֹךְ עיון בדִּין הֲלָכָה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן דִּבְרֵי תּוֹרָה והם משמחים את ליבו, והטעם הוא כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבּוֹ טָרוּד בַּהֲלָכָה בזמן התפילה. אֶלָּא יתפלל מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁאֵין בָּהֶן עִיּוּן כְּגוֹן הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת וברורות, כדי שלא יבוא להרהר בהם בעת התפילה.

יט. תְּפִלּוֹת שֶׁל פְּרָקִים - הבאים מזמן לזמן אחת לשלושים יום או יותר, כְּגוֹן תְּפִלַּת מוּסָף רֹאשׁ חֹדֶשׁ וּתְפִלַּת הַמּוֹעֲדוֹת - תפילות מועדי השנה כגון יום טוב, ראש השנה ויום הכיפורים, צָרִיךְ לְהַסְדִּיר תְּפִלָּתוֹ - כלומר, שיקראנה פעם או פעמיים קודם שיתפלל וְאַחַר כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל. והטעם הוא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ ותהיה תפילתו שגורה בפיו. הָיָה מְהַלֵּךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, בִּמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִיסְטִים, שאז אין דעתו מיושבת כלל, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה, דינו הוא שמִתְפַּלֵּל בְּרָכָה אַחַת וְהִיא זוֹ: ׳צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין, וְדַעְתָּן קְצָרָה [ואינם יכולים לפרש ולפרט את כל צרכיהם], יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ, וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ - כדי סיפוק מחסורה, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה׳. וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אפילו כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, משום שאין דינה כתפילה, וְאִם יָכוֹל לַעֲמֹד, עוֹמֵד. וּכְשֶׁהוּא מַגִּיעַ לְיִשּׁוּב וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ - ותתיישב דעתו ויוכל לכוון בתפילה, ועדיין לא עבר זמן התפילה, דינו שחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה כְּתִקְנָהּ, שהיא תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת.

יום שלישי ט"ו טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ה

א. שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים צָרִיךְ האדם הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן לכתחילה וְלַעֲשׂוֹתָן, וְאִם המתפלל הָיָה נמצא במצב דָּחוּק אוֹ שנֶּאֱנַס ולא יכול היה לעשותם, אוֹ שֶׁעָבַר במזיד וְלֹא עָשָׂה אוֹתָן הדברים, אֵינָן מְעַכְּבִין את התפילה, ולכן אינו חייב לעשותם במצבים דחוקים, ואם לא עשאם מחמת אונס או בזדון, אינו צריך לחזור ולהתפלל. וְאֵלּוּ הֵן הדברים: עֲמִידָה על רגליו, וַהַסבת פניו נֹכַח [- מול] בית הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן [- סידור תנוחת] איברי הַגּוּף, וְתִקּוּן [- סידור] הַמַּלְבּוּשׁ אשר עליו, וְתִקּוּן הַמָּקוֹם שעומד בו בתפילה, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל - כלומר, אופן השמעת הקול, וְהַכְּרִיעָה על ברכיו, וְהַהִשְׁתַּחֲוָיָה בפישוט ידיו ורגליו בנפילת אפיים, ופרטי דברים אלו יתבארו להלן (הלכות ב־יד).

ב. עֲמִידָה בשעת התפילה כֵּיצַד - כלומר כיצד נוהגת עמידה בתפילה לכתחילה ובמצבים דחוקים [כאמור לעיל (הלכה א)]? לכתחילה אֵין מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא מְעֻמָּד. ואם הָיָה יוֹשֵׁב בְּסִפִּינָה

פניני הלכה

יכול להתפלל מנחה אף על פי ששותה קצת, משום שאי אפשר להמתין עד שיפוג יינו. וכתב במגן גבורים (אלף המגן, סי׳ צב סק״ח), שהוא הדין בפורים.

הלכה יח: אלא מתוך דברי תורה שאין בהם עיון. וכתב בשו״ע הרב (סי׳ צג ס״ג) שמכל מקום אם עסק בפלפול הלכה והתחילו ציבור להתפלל, יתפלל עמהם.

הלכה יט: תפלת מוסף ראש חדש וכו׳ צריך להסדיר תפלתו. ובמשנה ברורה (סי׳ ק סק״א) הביא בשם הפרי חדש, שהוא הדין לענין ׳יעלה ויבוא׳ בשחרית שצריך להסדיר מתחילה או שיתפלל מתוך הסידור, וכן ׳על הנסים׳ בחנוכה ופורים [וראה עוד במה שהוסיף בזה]. כתב הרמ״א (סי׳ ק ס״א), שיש אומרים שכשמתפלל מתוך הסידור אינו צריך להסדיר את תפילתו שהרי רואה מה שמתפלל, וכן נוהגים. וכתב בשו״ע הרב (שם) שבתפילה שמתקשה בה להבין את פירוש הדברים ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחילה, ובפרט בפיוטים שפירושם קשה, ואין מועיל בזה שמתפלל מתוך סידור. **וכשהוא מגיע ליישוב וכו׳ חוזר ומתפלל וכו׳.** וכתב הרמ״א (סי׳ קי ס״ג), שאם לא חזר והתפלל [משום ששכח או שלא ידע שחייב לחזור ולהתפלל, משנה ברורה (ס״ק טו)], צריך להשלים אותה בתפילה שלאחריה, כדין השוכח להתפלל.

הלכה א: ואם היה דחוק או שנאנס וכו׳ ולא עשה אותן אינן מעכבין, ואלו הן, עמידה. ובשו״ע (סי׳ צד ס״ט) פסק, שמי שהוכרח להתפלל מיושב, צריך לחזור ולהתפלל מעומד כשיוכל, ואין דינו כמתפלל תפילת ׳נדבה׳ שצריך לחדש דבר בתפילתו [בענין תפילת נדבה ראה בדברי רבינו לעיל (פ״א ה״ט) ובשו״ע (סי׳ קז ס״א)]. ובשו״ע הרב (סי׳ צד ס״ט) כתב ׳טוב שיחזור ויתפלל מעומד כשיוכל, בתורת נדבה, אם הוא בטוח שיוכל לכוון יפה בתפילתו׳. ובמשנה ברורה (שם ס״ק כז) כתב, שהאחרונים הכריעו שאינו צריך לחזור ולהתפלל שנית, אך אם הוא רוצה, יכול להתפלל בתורת נדבה אם הוא בטוח שיכול לכוון בתפילה. אך הוסיף שמדברי הפרי מגדים משמע שבזמננו אין כדאי להתפלל בתורת נדבה.

הלכה ב: היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד וכו׳ ואם לאו יישב במקומו ויתפלל. ובשו״ע (סי׳ צד ס״ה) פסק, שאם יש באפשרותו לעמוד במקום הכריעות [־ בברכות ׳אבות׳ ו׳מודים׳], יעמוד כדי שיוכל לכרוע בעמידה, וכן לפסוע שלש פסיעות בסיום התפילה. והוסיף במשנה ברורה (סי׳ צה סק״ב) שגם יכוון את רגליו זו בצד זו. בהליכות שלמה (תפילה פ״ח ס״ד) כתב שהמתפלל במטוס בשעת הטיסה, יתפלל תפילת שמונה עשרה בישיבה על מקומו, ולא בעמידה במקום המעבר, כיון שיטרידוהו העוברים והשבים. וכן הנוסע במכונית סמוך לחצות הלילה, וקשה לו לירד מפני הפסד זמן או ממון וכדומה, יתפלל ערבית בישיבה במכונית, ולא ימתין להתפלל בעמידה בגמר הנסיעה אחר חצות. אולם הנוהג במכונית, לא יתפלל בשעת נהיגה אלא יעצור ויתפלל. **וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל**

1 השטה במים ונדה מצד לצד, **אוֹ בַּעֲגָלָה** הנוסעת לדרכה, שבאופנים
2 אלו אין הקרקע שתחתיו יציבה, הדין הוא **שאִם** הוא **יָכוֹל לַעֲמֹד**
3 עמידה יציבה ולכוון את ליבו בתפילה, **יַעֲמֹד, וְאִם לָאו** -
4 שעמידתו לא תהיה יציבה ודעתו תתבלבל בתפילתו, **יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ**
5 בספינה או בעגלה **וְיִתְפַּלֵּל** בישיבה. **חוֹלֶה** שאינו יכול לעמוד,
6 **מִתְפַּלֵּל** לכתחילה **אֲפִלּוּ** כשהוא **שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ** ואינו עומד,
7 **וְהוּא** - ובתנאי **שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ** בתפילה. **וְכֵן הַצָּמֵא**
8 **וְהָרָעֵב,** שאין דעתם מיושבת עליהם מחמת כן, **הֲרֵי הֵן בִּכְלַל** דין
9 **חוֹלִין,** ולכן **אִם יֵשׁ בּוֹ יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ** בתפילה, **יִתְפַּלֵּל**
10 ולא יאכל לפני התפילה, **וְאִם לָאו** - שאינו יכול לכוון את דעתו,
11 **אַל יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה.** וכן אם **הָיָה רָכוּב עַל** גבי
12 **הַבְּהֵמָה** והגיע זמן התפילה, **אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֹּאחֵז**
13 את **בְּהֶמְתּוֹ** וישמור עליה שלא תברח בשעה שיתפלל, מכל מקום
14 **לֹא יֵרֵד** מן הבהמה **אֶלָּא** יישאר במצב זה שהוא **יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ**
15 על גבי הבהמה **וּמִתְפַּלֵּל,** והטעם שלא יירד מן הבהמה **כְּדֵי**
16 **שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו** בתפילה ויוכל לכוון כראוי.

17 **ג. נֹכַח** [- מול] בית **הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד?** אם **הָיָה עוֹמֵד** המתפלל
18 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ** - מחוץ לארץ ישראל, **מַחֲזִיר** - מפנה את **פָּנָיו**
19 **נֹכַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל.** ואם **הָיָה עוֹמֵד בָּאָרֶץ** - בתוך
20 ארץ ישראל, **מְכַוֵּן** את **פָּנָיו כְּנֶגֶד** העיר **יְרוּשָׁלַיִם.** ואם **הָיָה**
21 **עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם, מְכַוֵּן** את **פָּנָיו כְּנֶגֶד** בית **הַמִּקְדָּשׁ.** ואם **הָיָה**
22 **עוֹמֵד בַּמִּקְדָּשׁ** - בבית המקדש, **מְכַוֵּן** את **פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ**
23 **הַקָּדָשִׁים. סוּמָא** - עיוור, **וּמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת**
24 - לזהות את כיוון צדדי העולם, **וְהַמְהַלֵּךְ** - שט **בִּסְפִינָה** ואינו
25 יכול לכוון את פניו לכיוון המקדש, הרי זה **יְכַוֵּן** את **לִבּוֹ** ויחשוב
26 שהוא **כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה** בבית קדשי הקדשים **וְיִתְפַּלֵּל.**

27 **ד. תִּקּוּן** [- סידור] איברי **הַגּוּף כֵּיצַד** - כלומר, כיצד אמורה
28 להיות תנוחת איבריו בשעת התפילה? **כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה**
29 **צָרִיךְ לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ** - להשוות את הרגליים שיהיו
30 מקבילות זו לזו ולהסמיכן באופן שייראו כרגל אחת, **וְנוֹתֵן** את מבט
31 **עֵינָיו לְמַטָּה** - כלפי מטה **כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ** - כלפי הארץ,
32 **וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי** - מופנה במחשבתו **לְמַעְלָה** - כלפי מעלה **כְּאִלּוּ**
33 **הוּא עוֹמֵד** ומתפלל **בַּשָּׁמַיִם. וּמַנִּיחַ** המתפלל את שתי **יָדָיו עַל**
34 **לִבּוֹ** כשהן **כְּפוּתִין** - חבוקות, ידו **הַיְמָנִית עַל** ידו **הַשְּׂמֹאלִית,**
35 **וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד לִפְנֵי רַבּוֹ** - אדונו, העומד **בְּאֵימָה בְּיִרְאָה וּפַחַד**
36 מאימת רבו עליו. **וְלֹא יַנִּיחַ** את **יָדָיו** פשוטות כלפי מטה **עַל**
37 **חֲלָצָיו** - צדיו, משום שזו היא דרך יוהרה.

38 **ה. תִּקּוּן** - סידור **הַמַּלְבּוּשׁ** של העומד להתפלל, **כֵּיצַד** הן
39 הלכותיו? **מְתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה** - לובש את בגדיו כראוי לכבוד
40 התפילה לפני התפילה, ולאחר מכן **מְצַיֵּן עַצְמוֹ וּמְהַדֵּר** - מפאר
41 ומקשט את עצמו בבגדיו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים כט, ב) **'הִשְׁתַּחֲווּ לַה'**
42 **בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ'** - כלומר, שצריך האדם להיות לבוש בבגדים
43 חשובים ומהודרים לכבוד התפילה. **וְלֹא יַעֲמֹד** המתפלל **בִּתְפִלָּה**
44 כשהוא לבוש רק **בַּאֲפֻנְדָּתוֹ** - בגד הסמוך לבשרו לספוג הזיעה,
45 שאין דרך כבוד לצאת בו עד שילבש עליו בגד אחר. **וְלֹא** יעמוד
46 **בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה** - ללא כיסוי על ראשו, **וְלֹא** יעמוד **בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת**
47 - יחפות [שאין זו עמידה בדרך כבוד], ודין זה הוא רק **אִם דֶּרֶךְ**
48 **אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ בִּפְנֵי גְּדוֹלִים** - מכובדי העם **אֶלָּא**
49 **בְּבֵית הָרַגְלַיִם** - רק באופן שהם נועלים מנעלים ברגליהם. אבל
50 במקומות שאין מקפידים להתייצב לפני מכובדי העם בכיסוי
51 הרגליים, מותרים לעמוד בתפילה ברגליים מגולות. **וּבְכָל מָקוֹם לֹא**
52 **יֶאֱחֹז** בשעת התפילה **תְּפִלִּין בְּיָדוֹ אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ**

פניני הלכה

חולין. ובמשנה ברורה (סי' פט ס"ק כה) הוסיף בשם הלבוש: רעב 'הרבה' [כלומר שדווקא אדם שרעב עד מאד הריהו בכלל 'חולין']. אמנם בשו"ע הרב (שם ס"ה) כתב 'לרעבו ולצמאו' ולא חילק בזה. **הרי הן בכלל חולין, אם יש בו יכולת לכוון וכו' יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה.** ובשו"ע (סי' פט, ס"ד) כתב 'אם רצה [- לאכול], אל יתפלל עד שיאכל וישתה'. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כו) שמשמע מדברי השו"ע שאינו מחויב לאכול, אלא שאם רצה לאכול כדי שיוכל לכוון בתפילה, מותר.

הלכה ג: מחזיר פניו נוכח ארץ ישראל וכו' מכוון פניו כנגד בית קודש הקדשים. בשו"ע (סי' צד ס"א) הוסיף, שהעומד בחוץ לארץ יכוון גם לירושלים ולמקדש ולבית קודשי הקדשים, והעומד בארץ ישראל יכוון גם למקדש ולבית קודשי הקדשים, והעומד בירושלים יכוון גם לבית קודשי הקדשים. ואם היה עומד מאחורי הכפורת [- במערבו של בית המקדש. משנה ברורה (שם סק"ו)], מחזיר פניו לכפורת [ובמשנה ברורה (שם סק"ד) הוסיף שיראה את עצמו כאילו הוא עומד לפני הכפורת]. **והמהלך בספינה יכוון לבו כנגד השכינה ויתפלל.** בשו"ע הרב (סי' צד ס"ה) הוסיף 'ויחזיר פניו לארץ ישראל, אם אפשר לו'.

הלכה ד: צריך לכוון את רגליו זו בצד זו. וכתב במשנה ברורה (סי' צה ס"א), שבדיעבד אם לא כיוון רגליו, יצא. **ומניח ידיו על לבו כפותין, הימנית על השמאלית.** ובשו"ע הרב (סי' צה ס"ד) כתב 'וטוב שיניחן על לבו וכו' במקום שנוהגין לעמוד כן לפני המלך כשמדברים עמו ושואלין מאתו צרכיהם, והכל כמנהג המקום'. וראה עוד בדבריו מנהגים נוספים. **באימה.** במשנה ברורה (סי' צה סק"ד) הוסיף שיש להתנועע בתפילה משום 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך'. וראה עוד בדבריו (סי' מח סק"ה) שיש חולקים.

הלכה ה: ולא בראש מגולה. ובשו"ע (סי' צא ס"ג) כתב 'יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, ויש אומרים שיש למחות שלא להיכנס בבית הכנסת בגילוי הראש'. ובשו"ע הרב (שם) הוסיף שמידת חסידות הוא שלא לילך ארבע אמות בגילוי הראש אפילו שלא בבית הכנסת, וציין לדבריו בסימן ב' (ס"ו) [שכתב שם שגם בימיהם שרוב העם היו רגילים לילך לפעמים הרבה בגילוי הראש מפני החום, מידת חסידות שלא לילך ארבע אמות בגילוי הראש. והוסיף שעכשיו בזמן הזה שכולם דרכם לכסות ראשם, לעולם אסור לילך או אפילו לישב בגילוי

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שלישי ט"ו טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קיז

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

1 ויעמוד ויתפלל, **מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד בָּהֶן** שמא ייפלו מידיו ויתבזו,
2 ודעתו לא תהיה מישבת עליו בתפילתו. **וְלֹא יֶאֱחֹז מָעוֹת בְּיָדוֹ,**
3 מהסיבה שעלולים ליפול מידו ארצה ולהתפזר אנה ואנה וחלקם ילכו
4 לאיבוד, וחשש זה עלול להטרידו ולהסיח את דעתו בתפילה, וכן
5 הכלים שאוחז בידו מטרידים את דעתו בתפילה. **אֲבָל מִתְפַּלֵּל**
6 **הוּא בְּלוּלָב** - עם לולב בידו בתפילות של **יְמוֹת הֶחָג** - חג
7 הסוכות, אע"פ שיש מקום לחשוש שתטריד אותו המחשבה שעלול
8 הלולב ליפול מידו וייפסל למצוה, וטעם הדבר הוא **מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
9 [-מצוות נטילת לולב] **מִצְוַת הַיּוֹם,** ומאחר שלקיחתו מצוה אנו
10 אומרים שמתוך שחביבה המצוה עליו אין משאם ושמירתם מכביד
11 עליו ולא ייטרד מכך. **הָיָה** נושא **מַשּׂוֹי** [- מטען] **עַל רֹאשׁוֹ,**
12 **וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, אִם הָיָה** המשא **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּין,** אזי
13 **מַפְשִׁילוֹ** - משלשלו **לַאֲחוֹרָיו** וְעומד **וּמִתְפַּלֵּל** בעודו תלוי עליו,
14 שהרי לא יבטל את כוונתו בתפילה. ואם **הָיָה** כובדו של המשא
15 **אַרְבָּעָה קַבִּין** או יותר, **מַנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע** וְרק **אַחַר כָּךְ**
16 **יִתְפַּלֵּל,** ולא יפשילנו לאחוריו מפני שמשא בכובד זה מונעו מלכוון.
17 **דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים וְהַתַּלְמִידִים** היא, **שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא**
18 **כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִין** בטלית.
19 **ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם** - הכנת המקום הראוי לתפילה, **כֵּיצַד** הן
20 הלכותיו? המתפלל צריך **שֶׁיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ, וְצָרִיךְ שֶׁיַּחֲזִיר**
21 [-יפנה] את **פָּנָיו לַכֹּתֶל** - כלומר, יתפלל כשהוא עומד קרוב לכותל
22 ולא יחצוץ דבר בינו ובין הכותל ויבטל את כוונתו בתפילה, **וְצָרִיךְ**
23 **לִפְתֹּחַ חַלּוֹנוֹת** - להתקין חלונות [אם מתפלל בביתו] **אוֹ פְּתָחִים**
24 **כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר** (דניאל ו, יא)
25 'וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ וְגו' נגד ירושלם' וחלונות פתוחים
26 לו בעלייתו לכיוון ירושלים. **וְקוֹבֵעַ** לו **מָקוֹם** קבוע **לִתְפִלָּתוֹ**
27 **תָּמִיד. וְאֵין מִתְפַּלְּלִין לֹא בְּחֲרָבָה** בה אסור להכנס משום כמה
28 סיבות, **וְלֹא לַאֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת** - ואין להתפלל מחוץ לבית
29 הכנסת [כשמפנה את אחוריו לבית הכנסת] משום שבעמידה כזו
30 מזלזל בקדושת בית הכנסת, **אֶלָּא אִם כֵּן הֶחֱזִיר פָּנָיו** - סובב את
31 פניו **לְכִיוּן בֵּית הַכְּנֶסֶת** שבאופן כזה מותר להתפלל שם. **וְאָסוּר**
32 לאדם אחר שאינו מתפלל **לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה אוֹ** אפילו
33 רק **לַעֲבֹר לְפָנָיו** של המתפלל **עַד שֶׁיַּרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.**
34 **ז. לֹא יַעֲמֹד** המתפלל **בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** [מעל פני
35 הקרקע שבו נמצא המתפלל] **אוֹ יָתֵר** מכך, **וְיִתְפַּלֵּל** שם, מפני שאין
36 לעמוד בגבהות לפני הקב"ה. וכמו כן, **לֹא** יעמוד **עַל גַּבֵּי מִטָּה**
37 ויתפלל, **וְלֹא** יעמוד **עַל גַּבֵּי כִּסֵּא** ויתפלל. ואם **הָיָה** המקום
38 המוגבה עליו הוא עומד **בְּנִין גָּבוֹהַּ** אפילו למעלה משלושה טפחים,

פניני הלכה

הראש משום צניעות, שהרי זה כמגלה בשרו המכוסה. וראה עוד בדבריו (שם מהדורה חדשה) שיש בכך משום 'ובחוקותיהם לא תלכו'. בשו"ע (סי' צא ס"ב) כתב, שצריך לאזור אזור [- חגורה] בשעת התפילה, אפילו מי שיש לו אבנט [של מכנסיו] שאין לבו רואה את הערוה, משום 'הכון לקראת אלהיך ישראל' (ראה שבת י, א). וכתב במשנה ברורה (שם סק"ד), שבדיעבד אם התפלל בלא חגורה יצא. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ב) שמי שהולך כל היום בלא חגורה אינו צריך לחגור בשעת התפילה. אמנם במשנה ברורה (שם) כתב שמידת חסידות לחגור גם בכגון זה. וע"ע הליכות שלמה (תפלה עמ' קמ אות ד בהערה). **לא יאחז תפילין בידו או ספר תורה בזרועו.** ובשו"ע (סי' צו ס"א) כתב 'ולא ספר מספרי הקודש'. וראה עוד בדבריו (שם ס"ב) שמותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל. **ולא יאחז מעות וכלים בידו.** וכתב בשו"ע הרב (שם ס"א) ששאר חפצים שאם ייפלו מידו לא יפסדו ולא יזיקו לו, מעיקר הדין רשאי להחזיקם בידיו, ומצוה מן המובחר שלא יאחז כלום בידיו.

הלכה ו: ויחזיר פניו לכותל. וכתב השו"ע (סי' צ סכ"א) שדבר קבוע, כגון ארון או תיבה אינם חוצצים. וכתב הרמ"א, שאין נחשב מחיצה אלא דבר שגובהו עשרה [טפחים] ורוחבו ארבעה, אבל דבר קטן אינו נחשב הפסק [וראה במשנה ברורה (שם ס"ק סח) שיש חולקים]. ובשו"ע הרב (שם ס"כ) הוסיף שכל דבר שהוא צורך התפילה, אפילו אם הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק, ולכן השולחן שבבית או ה'סטנדר' שבבית הכנסת שמניחים עליהם את הסידורים, אינם חוצצים. וראה עוד בדבריו שכתב שכל זה הוא למצוה מן המובחר, אבל לא יתבטל מתפילה בציבור בשביל זה. וכתב השו"ע (סי' צ סכ"א), שאדם אינו חוצץ. ובשו"ע הרב (שם) כתב, שיש מי שאומר שיש להזהר מלהתפלל מאחורי אדם, וטוב לחוש לדבריו. **וצריך לפתוח חלונות או פתחים וכו'.** ובשו"ע הרב (סי' צ ס"ד) כתב, שגם בבית הכנסת צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים. **וקובע מקום לתפילתו תמיד.** וכתב בשו"ע (סי' צ סי"ט) 'יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך, ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה, צריך שיהיה לו מקום קבוע'. ובשו"ע הרב (שם סי"ח) הוסיף שכל תוך ארבע אמות נחשב מקום אחד, מפני שאי אפשר לצמצם [לכוון את המקום בדיוק]. וגם כשמתפלל בביתו יקבע לו מקום, כדי שלא יבלבלוהו בני הבית. **ואין מתפללין לא בחורבה.** וכתב בשו"ע הרב (סי' צ ס"ה) שאם הם שני אנשים והחורבה חזקה ואינה עומדת להתמוטט, והיא נמצאת בשדה, מותר להכנס להתפלל שם. וראה שם פרטי דינים נוספים. **ולא לאחורי בית הכנסת וכו'.** וכתב בשו"ע (סי' צ ס"ז), שיש מפרשים ש'אחורי בית הכנסת' הוא הצד של הפתח, וזהו הצד ההפוך מהכיוון שאליו מתפללים, וגבו מופנה כלפי בית הכנסת. ויש מפרשים להיפך [שזהו הצד שאליו מתפללים], וגבו מופנה כלפי כותל המזרח. וראוי לחוש לדברי שניהם [שיתפלל רק במערב, ויחזיר פניו לבית הכנסת. משנה ברורה (ס"ק יח)]. וכתב עוד בשו"ע (שם), שגם אם מתפלל לשאר צדדים [וכגון שאינו יכול להתפלל לצד מזרח, משנה ברורה (ס"ק יט)] יחזיר פניו לבית הכנסת. והוסיף שאם הוא מתפלל בתוך בית הסמוך לבית הכנסת, ופניו לארץ ישראל כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בית הכנסת, מותר, מפני שאינו ניכר שמחזיר פניו מבית הכנסת.

הלכה ז: לא יעמוד במקום גבוה וכו'. ובשו"ע (סי' צ ס"א) הוסיף, שאם היה זקן או חולה או שרוצה להשמיע לציבור, מותר לו לעמוד על מקום מוגבה. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ה)

אִם יֵשׁ בּוֹ - בשטחו **אַרְבַּע אַמּוֹת** אורך **עַל אַרְבַּע אַמּוֹת** רוחב, **שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת** - כלומר ששיעור זה של ארבע על ארבע אמות נחשב לשיעור של בית, **הֲרֵי** דינו **הוּא כַּעֲלִיָּה** - כקומה עליונה **וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ**, שכן נחשב למקום תפילה בפני עצמו. **וְכֵן** הוא הדין **אִם הָיָה** המקום המוגבה עליו עומד המתפלל **מֻקָּף מְחִצָּה מִכָּל רוּחוֹתָיו** - צדדיו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ** - בשטחו **אַרְבַּע אַמּוֹת** על ארבע אמות, ואין בו שיעור מידת הבית, מכל מקום **מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ**, והטעם הוא **מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נָכָר** כמקום גבוה על פני מקום התפילה שמחוצה לו, **שֶׁהֲרֵי חָלַק** - הופרש **כִּרְשׁוּת לְעַצְמוֹ**, כלומר, מקום גבוה המוקף מחיצות חשוב כמקום בפני עצמו ואינו נחשב כחלק מסביבתו, ולכן אינו חשוב כמקום גבוה.

ח. הָאֻמָּנִין - בעלי מלאכה **שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין** מלאכה אצל בעל הבית ונמצאים **בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל אוֹ בְּרֹאשׁ הָאִילָן, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה**, הדין הוא **שיוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין** [מפני שאם יתפללו בראש הכותל או האילן יהיו טרודים בתפילתם שמא ייפלו], **וְאחר** התפילה **חוֹזְרִין** ועולים **לְמְלַאכְתָּן. וְאִם הָיוּ** עושים מלאכה **בְּרֹאשׁ** עץ **הַדֵּיֶת אוֹ בְּרֹאשׁ** עץ **הַתְּאֵנָה**, הדין הוא **שמִתְפַּלְּלִין בִּמְקוֹמָן** בראש העץ, ואינם צריכים לרדת ממנו, **מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן מְרֻבֶּה** - שענפי אילנות אלו מרובים יותר משאר אילנות ויש טורח בעלייתם וירידתם יותר משאר אילנות ויתבטלו ממלאכת בעל הבית. **וּמַה הֵן** [- בעלי המלאכה] **מִתְפַּלְּלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין** את מלאכתם **בְּשכר סְעוּדָתָן בִּלְבַד**, הדין הוא **שמִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה עָשָׂר בְּרָכוֹת**, ואין לחוש לביטול מלאכתו של בעל הבית. אבל אם **הָיוּ עוֹשִׂין** מלאכתם **בִּשְׂכָרָן** - שמקבלים שכר בנוסף על שכר סעודתם, שאז צריכים למהר למלאכתם, הדין הוא **שמִתְפַּלְּלִין** תפילת **הַבִּינֵנוּ** - תפילה קצרה הכוללת את כל הברכות האמצעיות. **וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** - בין אם עושים מלאכה בשכר סעודתם בלבד ובין אם עושים מלאכה בשביל שכר נוסף, **אֵין יוֹרְדִין** הפועלים **לִפְנֵי הַתֵּבָה** כשליח ציבור, **וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן** אם הם כהנים, משום שבעל הבית מקפיד על ביטול מלאכתו.

ט. הַשְּׁוָיַת הַקּוֹל כֵּיצַד - כלומר, כיצד משמיע את קולו בתפילה? **לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ** בקול רם **בִּתְפִלָּתוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּהרהור לִבּוֹ, אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים** - מבטא את המילים **בִּשְׂפָתָיו וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו** את מילות התפילה **בְּלַחַשׁ, וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ** באופן שיכולים האחרים לשמוע זאת, **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ** בתפילה **עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר** להשמיע קולו, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה** המתפלל בקול **בְּצִבּוּר**, והטעם הוא **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף** [- תתבלבל] **דַּעְתָּן** של הציבור **מִקּוֹלוֹ**.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? **הַמִּתְפַּלֵּל כּוֹרֵעַ** על ברכיו **חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה**, וכך הוא סדר הכריעות: **בְּבָרְכָה רִאשׁוֹנָה** - ב'ברכת אבות', כורע **בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף** - בתחילת הברכה כשאומר 'ברוך אתה' ובסוף הברכה כשאומר 'ברוך אתה', **וּבְהוֹדָיָה** - בברכת 'מודים', **בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף** - כורע בתחילת הברכה כשאומר 'מודים' ובסוף הברכה כשאומר 'ברוך אתה', **וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה** לפני

פניני הלכה

שמותרים לעמוד במקום גבוה רק באופן שאין להם בעתה שתטריד אותם מהכוונה בתפילה. **ולא על גבי מטה וכו'.** והרמ"א (סי' צ ס"א) הוסיף, שדין זה הוא אפילו אם אינם גבוהים שלשה טפחים [מפני שכשהוא עומד עליהם הוא טרוד וירא שמא ייפול, ולא יוכל לכוון בתפילתו. משנה ברורה (שם סק"א)]. והביא המשנה ברורה (שם סק"ב), שיש מתירים באופן שאינם גבוהים ג' טפחים.

הלכה ח: היו עושין בשכרן מתפללין הבינו. וכתב השו"ע (סי' קי ס"ב) שבזמננו אין דרך בעל הבית להקפיד על כך, ומן הסתם נשכרים על דעת כן שיתפללו תפילת שמונה עשרה כהלכתה. והוסיף במשנה ברורה (שם סקי"ב), שהוא הדין שמותרים להתפלל את כל נוסח התפילה. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ב), שבמקום שאין בעל הבית מקפיד, מותרים אפילו להתפלל בבית הכנסת בעשרה.

הלכה ט: ולא יתפלל בלבו וכו'. בביאור הלכה (סי' קא ס"ב ד"ה בלבו) הביא, שגם בדיעבד אם התפלל בליבו, לא יצא. כתב הרמ"א (סי' צד ס"ו) שחולה שאי אפשר לו להתפלל, מכל מקום יהרהר את התפילה בליבו, שנאמר 'אמרו בלבבכם על משכבכם'. וראה שם במשנה ברורה (ס"ק כא) לענין אם לאחר מכן הבריא בתוך זמן התפילה, האם יחזור ויתפלל. **ולא ישמיע קולו וכו'.** ובשו"ע (סי' קא ס"ב) כתב, שאם אינו יכול לכוון בלחש, מותר להגביה קולו, ודווקא בינו לבין עצמו, אבל בציבור אסור, משום שהדבר יגרום להטרדת הציבור. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ו) שלכתחילה צריך להתפלל בלחש עד שחברו העומד סמוך לו לא ישמע. ובשערי הלכה ומנהג (עמ' קמט, קנה, ושם הע' 30) כתב, שע"פ הזוהר התפילה בלחש היא שאפילו לא ישמיע לאזניו. [וראה עוד בדבריו שם שדן באריכות בדברי הרמב"ם והשו"ע בזה]: **ובלבד שלא יהא בציבור.** והוסיף הרמ"א (שם) שאם משמיע קולו בביתו כשמתפלל כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר. וכתב בשו"ע הרב שאם אינו יכול לכוון בלחש, ילך לביתו ויתפלל בקול. ובביאור הלכה (שם ד"ה דאתי) כתב, שבזמננו אין לנהוג כן אלא מי שכל מעשיו לשם שמים.

הלכה י: כריעה כיצד וכו'. והוסיף השו"ע (סי' קיג ס"א) שאם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחילתה, מלמדים אותו שלא ישחה [משום שחוששים ליוהרא, שמחזיק את עצמו כשר יותר משאר הציבור. משנה ברורה (שם סק"ב בטעם הב')]. אבל באמצע ברכה יכול לשחות. **ופוסע שלש פסיעות לאחריו וכו'.** וכתב בשו"ע (סי' קכג ס"א) כשיאמר 'עושה שלום במרומיו' יטה פניו לצד שמאל, וכשיאמר 'הוא יעשה שלום עלינו' יטה פניו לצד ימינו, ואחר כך ישתחווה לפניו כעבד הנפטר מרבו. והרמ"א (שם) הוסיף, שנהגו לומר אחר כך 'יהי רצון שייבנה בית המקדש וכו'', כי התפילה במקום העבודה, ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש.

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

שאומר 'עושה שלום' כּוֹרֵעַ, וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ - תוך כדי כריעתו, ולאחר מכן נוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ - מפנה את פניו לצדו השמאלי, וְאַחַר כָּךְ נותן שלום מִימִין עַצְמוֹ - מפנה את פניו לצדו הימני, וְאַחַר כָּךְ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת, כּוֹרֵעַ בְּעת שאומר 'בָּרוּךְ', וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף את גופו הריהו זוֹקֵף בַּשֵּׁם - בהזכרת שם ה'. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שכורע רק בברכת 'אבות' ובברכת 'מודים', בְּהֲדְיוֹט - בשאר העם. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל, כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה של תפילת שמונה עשרה. וְהַמֶּלֶךְ, כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה - התכופף בברכה רִאשׁוֹנָה שוב אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ את רֹאשׁוֹ, ונשאר במצבו הקיים עַד שֶׁגּוֹמֵר את תְּפִלָּתוֹ.

יא. וְלָמָּה המתפלל בסיום תפילתו נוֹתֵן שָׁלוֹם לְצַד שְׂמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֹאלוֹ הוּא יָמִין לעומד שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו, כְּלוֹמַר כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם קודם לִימִין הַמֶּלֶךְ וְאַחַר כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ, וְקָבְעוּ חכמים שֶׁיִּפָּטֵר - שייפרד מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד שֶׁיִּתְפַּקְּפְקוּ - יבלטו בְּגַבּוֹ כָּל קשרי הַחֻלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה וְיֵעָשֶׂה גופו כְּקֶשֶׁת, וְאִם שָׂחָה - התכופף מְעַט משום שקשה עליו לכופף את גופו וְצִעֵר עַצְמוֹ בכיפופו וְנִרְאֶה בעיני האחרים כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כֹּחוֹ, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ - אינו צריך לחשוש ולהתכופף יותר, ויצא ידי חובתו בכיפוף מעט.

יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה בתפילה, כֵּיצַד הן הלכותיה? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ את רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית כלומר, לאחר שפסע שלוש פסיעות ונתן שלום לשמאלו ולימינו, יוֹשֵׁב לָאָרֶץ - על הארץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו בפישוט ידיים ורגליים אַרְצָה, וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם [בתנ"ך ובדברי חכמים], היא עַל בִּרְכַּיִם, כלומר, שברכיו נוגעות בארץ וכן פניו מגיעות לארץ. קִדָּה, היא עַל אַפַּיִם, כלומר מכופף ראשו וגופו עד שמגיע ראשו לארץ. הִשְׁתַּחֲוָיָה, זֶה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם עַד שֶׁנִּמְצָא מוּטָל ומשתטח בכל גופו עַל פָּנָיו עַל הָאָרֶץ.

יד. כְּשֶׁהוּא - המתפלל עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר הַתְּפִלָּה, יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זאת בקִדָּה וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זאת בהִשְׁתַּחֲוָיָה. וְאָסוּר מן התורה לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים בכל מקום, אֶלָּא רק בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, ששם התירה התורה השתחוויה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה (פ"ו ה"ו-ח).

וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו אֶלָּא אִם כֵּן הוּא יוֹדֵעַ ומכיר בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק ונענה בתפילתו כִּיהוֹשֻׁעַ בן נון. אֲבָל מַטֶּה הוּא פָּנָיו מְעַט - רשאי הוא להטות את פניו מעט כלפי מטה, וְאֵינוֹ כּוֹבֵשׁ - מצמיד אוֹתָם בַּקַּרְקַע. וּמֵתָּר לָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה, ואחר כך לעקור ממקומו וְלִפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר.

טו. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת פָּנִים - אפיים בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדוֹת, וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת

פניני הלכה

הלכה יב: צריך שיכרע בהן עד שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה וכו'. וכתב השו"ע (סי' קיג ס"ד) שלא יכרע רק במותניו וראשו יישאר זקוף, אלא יכופף גם את ראשו. ועוד כתב (שם ס"ה), שלא ישחה יותר מן השיעור עד שיהיה פיו מול חגור המכנסיים. ואם הוא זקן או חולה שאינו יכול לשחות עד שיתפקקו חוליותיו, די בכך שירכין את ראשו. והוסיף עוד (שם ס"ו), כשהוא כורע, יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף, זוקף בנחת, ראשו תחילה ואחר כך גופו, כדי שלא יראה בעיניו כמשא.

הלכה יג: אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית יושב לארץ וכו'. וכתב בשו"ע הרב (סי' קלא ס"א) שאם אין באפשרותו לישב במקום שכלו השלוש פסיעות, ימתין כדי הילוך ארבע אמות ויחזור למקומו, וייפול מיושב. **יושב לארץ ונופל על פניו ארצה וכו'.** וכתב השו"ע (סי' קלא ס"א) כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל. והוסיף הרמ"א (שם) שלאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב, וכל מקום ומקום לפי מנהגו. וכתב בשו"ע הרב (שם) שבזמננו, שלא נהגו ליפול על פניהם ממש אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד, נהגו ליפול אפילו מעומד, אך על פי הקבלה ראוי להיות נפילת אפיים מיושב.

הלכה יד: ואסור לעשות השתחוויה על האבנים אלא במקדש. והרמ"א (סי' קלא ס"ח) הוסיף, שאסור לכל אדם ליפול על פניו בפישוט ידיים ורגליים אפילו אין שם רצפת אבנים. וכתב במשנה ברורה (שם סק"מ) לבאר את דבריו, שבמקום שאין בו רצפת אבנים, לאדם חשוב אסור אפילו דרך קידה, ולכל אדם אסור רק דרך פישוט ידיים ורגליים. ועוד כתב במשנה ברורה (שם סק"מ) שמהתורה אסורה השתחוויה רק כשישנן שתי סיבות לאסור, בפישוט ידיים ורגליים ועל גבי רצפת אבנים. וחכמים גזרו גם בחיסרון אחד, כגון קידה [נפילה על אפיים ללא פישוט ידיים ורגליים] על גבי רצפת אבנים, או השתחוויה בפישוט ידיים ורגליים שלא על גבי רצפת אבנים. וכשאין אפילו אחד מחסרונות אלו, כגון שעושה קידה שלא על גבי רצפת אבנים, או אפילו על גבי רצפת אבנים אלא שנוטה קצת על צדו, לא גזרו חכמים [וראה בדבריו אופן נוסף].

הלכה טו: ולא וכו' בפורים. וכתב במשנה ברורה (סי' קלא ס"ק לג) שדין זה הוא בשני הימים של פורים, וכן בפורים קטן בשנה מעוברת, ואין אומרים גם במנחה שלפניהם. **ולא בראשי חדשים ובחנוכה וכו'.** וכתב בשו"ע (סי' קלא ס"ו) שאין נפילת אפיים בתפילת מנחה שלפני ראש חודש, ויש אומרים שגם במנחה שלפני חנוכה. וכתב הרמ"א שכן נוהגין. בשו"ע (סי' קלא ס"ו-ז) הוסיף שנהגו שאין נפילת אפיים בט"ו באב ובט"ו בשבט ובכל חודש ניסן ובט' באב ובין יום הכיפורים לסוכות. והרמ"א (שם) הוסיף ל"ג בעומר, ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים, והימים שמתחילת ר"ח סיון עד אחר שבועות. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לו) הוסיף, שיש נוהגים גם בשישה ימים שאחר חג השבועות, שבהם יש תשלומים לקרבנות חג השבועות.

וְיָמִים טוֹבִים, וְלֹא בְּעַרְבִית שֶׁבְּכָל יוֹם. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּלִבַּד, נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מחמשת התפילות ביום הכיפורים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.

פֶּרֶק ו

א. אָסוּר לוֹ לָאָדָם לַעֲבֹר אַחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת - כלומר, מאחורי הצד של פתח בית הכנסת בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין, מפני החשד שנראה כמשתמט מן התפילה שבבית הכנסת. אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא על גביו מַשּׂוֹי [-משא], שבמקרה כזה מותר לעבור מאחורי בית הכנסת כיון שהרואה מבין שבגלל המשא שעליו הוא לא נכנס, אוֹ אִם הָיָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְּתָחִים בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת [-בשני צדדים] גם מותר לעבור מאחורי בית הכנסת, מפני שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר בליבו 'שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס מִפֶּתַח הָאַחֵר' - אולי הוא ייכנס בפתח השני, ואינו חושד אותו שמשתמט מבית הכנסת. וְכֵן אִם הָיָה בְּעִיר שְׁנֵי בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת גם אין מקום לחשד, משום שבמקרה זה יאמַר הָרוֹאֶה 'שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ' - אולי הסיבה שאינו נכנס לבית הכנסת היא משום שהוא הולך לבית הכנסת השני ששם הוא רגיל להתפלל. וְאִם הָיָה לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ - אם היה עטור בתפילין על ראשו, גם מֻתָּר לַעֲבֹר מאחורי בית הכנסת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - כלומר האופנים המבואר לעיל שמותר לעבור בהם, כשנושא משא, או שיש שני פתחים לבית הכנסת, או שיש שני בתי כנסיות באותה עיר, מפני שֶׁהַתְּפִלִּין שהוא עטור בהן מוֹכִיחִין עָלָיו, שֶׁהוּא רוֹדֵף מִצְוֹת, וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי הַתְּפִלָּה.

ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר לֹא יַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ יָתֵר מִדַּאי, מפני שהוא מטריח את הציבור להמתין לו עד שיסיים את תפילתו, אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - אבל אם מתפלל ביחידות הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ - מותר לו להאריך בתפילתו. אִם בָּא לוֹמַר בקשות אַחַר תְּפִלָּתוֹ - לאחר שסיים את תפילת שמונה עשרה קודם שעקר רגליו, וַאֲפִלּוּ להאריך כְּסֵדֶר וְדוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים, אוֹמֵר. וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בקשה בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הַברכות הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכָה - מאותו עניין של הברכה, מוֹסִיף.

ג. כֵּיצַד - באיזה אופן הוא מוסיף בקשות בתפילתו? הָיָה לוֹ חוֹלֶה מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת חוֹלִים [- בברכת רפאנו] כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ - כפי השפה השגורה בפיו, וכן אם הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים [- בברכת ברך עלינו], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל אַחַת מֵהֶן - משלש עשרה הברכות האמצעיות, מוסיף מעין הברכה. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל [- לבקש] כָּל צָרְכָּיו בְּברכת שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, שׁוֹאֵל, כיון שברכה זו כוללת את כל הצרכים. אֲבָל לֹא יִשְׁאַל לֹא בְּשָׁלֹשׁ ברכות רְאשׁוֹנוֹת [-מגן אברהם, מחיה מתים והאל הקדוש] שהו ברכות השבח, וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת [- רצה, מודים, ושים שלום] שהן ברכות הודיה.

ד. אָסוּר לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם - אפילו משהו, אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, מֵאַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר - משעה שהשמש מתחילה להאיר במזרח, [שעה וחומש קודם הנץ החמה] עַד אחר שֶׁיִּתְפַּלֵּל

פניני הלכה

הלכה א: ברמ"א (סי' צ ס"ח) הוסיף שגם הרוכב על בהמה מותר לו לעבור אחורי בית הכנסת [וביאר בשו"ע הרב (שם ס"ט) שהטעם הוא לפי שנראה לכל שמפני שטרוד בשמירת בהמתו אינו נכנס, ואין בכך ביזוי בית הכנסת]. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ"ה) הוסיף שאם רגילים לעשות בבית הכנסת כמה מניינים גם כן מותר לעבור. ובערוך השולחן (שם סעיף יב) הוסיף שגם אם הוא רק עטוף בטלית, ואפילו רק נושא את הטלית והתפילין בידו, גם כן מותר לעבור. וכן אם הוא הולך עם אינו יהודי מותר לו לעבור, מפני שרואים שהוא טרוד עמו.

הלכה ב: בשו"ע הרב (סי' קכד ס"ה) פסק שאין צריך להמתין למי שמאריך בתפילתו מפני טורח הציבור.

הלכה ג: כתב הרמ"א (סי' קיט ס"א) שכשהוא מוסיף בקשה בתפילה, יתחיל באמירת הברכה ואחר כך יוסיף את בקשתו. וכתב בשו"ע (שם ס"א) בשם רבינו יונה, שאם מבקש בשביל הרבים יבקש בלשון רבים, ויוסיף רק בסוף הברכה [קודם שאומר ברוך אתה ה' (משנה ברורה סק"ז)] ולא באמצעה, כדי שלא ייראה כמוסיף על מטבע שתיקנו חכמים. ואם מתפלל על היחיד יבקש בלשון יחיד, ומותר לו לבקש אפילו באמצע הברכה. ובשומע תפילה יכול לבקש בין בלשון יחיד בין בלשון רבים, בין על עצמו בין על הרבים. וראה במשנה ברורה (סק"ח-י) פרטי דינים בזה. וכתב במשנה ברורה (שם סק"א) שאינו רשאי לבקש בברכות האמצעיות על העתיד, כגון שלא יחלה, ורק בשומע תפילה רשאי להתפלל על העתיד. **אבל לא ישאל לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות.** וכתב בשו"ע (סי' קיב ס"א), שצרכי ציבור מותר לבקש.

הלכה ד: כתב בשו"ע (סי' פט ס"ג) שמותר לשתות מים קודם התפילה, בין בשבת בין ביום חול. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כב) שהיתר שתיית המים הוא ללא סוכר, וכן לשתות תה או קפה לפני התפילה כדי שיוכל לכוון דעתו בתפילה, מותר, רק ללא סוכר וללא חלב. אך הוסיף שהעולם נוהג להקל לשתות עם סוכר [וראה בדבריו פרטי דינים בזה]. ובערוך השולחן (שם סכ"ג) הוסיף שהעולם נוהגים היתר גם בחלב. עוד כתב בשו"ע (שם ס"ג-ד), שמותר לאכול ולשתות לצורך רפואה. והצמא והרעב [מאוד (משנה ברורה שם ס"ק כ"ה)] הם בכלל חולים, ולכן אם אינם יכולים לכוון את דעתם בתפילה מותר להם לאכול ולשתות קודם התפילה. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ה) שאפילו בזמננו שאין מכוונים כראוי בתפילה, מכל מקום אם רוצה לאכול ולשתות קודם התפילה כדי שיוכל לכוון ליבו, מותר. **לא ישכים לפתח חברו.** וכתב במשנה ברורה (סי' פט סק"ט-י) שגם בתוך בית הכנסת אסור ללכת ממקומו למקום חברו לומר לו שלום. וגם אסור להקדים שלום לאביו או לרבו. **ולא יצא קודם שהתפלל.** כתב בשו"ע הרב (שם ס"ד) שאם צריך לצאת בשיירה עם אנשים אחרים ואינם ממתינים לו, מותר לו לצאת. כתב בשו"ע (סי' רפו ס"ג) שמותר לטעום פירות לפני מוסף [ואפילו הרבה, שיש בהם כדי לסעוד את הלב] או פת מועט [בשיעור כביצה. משנה ברורה (שם סק"ח-ט)].

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שלישי ט"ו טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קכא

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ - לא יקדים לילך לבית חברו לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יֵצֵא לַדֶּרֶךְ משעה שהגיע זמן התפילה קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל. אֲבָל טוֹעֵם הוּא וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה קֹדֶם שיתפלל מוּסָף וְקֹדֶם שיתפלל מִנְחָה. אֲבָל אֵינוֹ סוֹעֵד - אינו יושב לסעודה אפילו של עראי סָמוּךְ לִזְמַן מִנְחָה גדולה שמא יימשך בסעודתו וישכח להתפלל.

ה. כֵּיצַד שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה משעה שהגיע הזמן שהוא סמוך למנחה גדולה, לֹא יִכָּנֵס אדם לְבֵית הַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ רק לְהַזִּיעַ - שאין זה נמשך זמן רב, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל תפילת מנחה, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף [- יתעייף וייחלש] וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה, וְלֹא לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי שאינה נמשכת זמן רב, שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בָּאֲכִילָה וייבטל מן התפילה, וְלֹא ייכנס הדיין לָדוּן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר דִּין - אפילו שכבר שמעו הדיינים את הטענות וכבר דנו בהן ולא נותר אלא להודיע לבעלי הדין את פסק הדין בלבד, שֶׁמָּא יִסָּתֵר הַדִּין - שמא יראה הדיין דבר חדש ויצטרך לדון מחדש וְיִמָּשֵׁךְ וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסַּפָּר כדי להסתפר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֶדְיוֹט [-תספורת פשוטה], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשָּׁבֵר הַזּוּג [-המספריים] ויתעכב לתקנם ויעבור הזמן ולא יתפלל. וְכֵן לֹא יִכָּנֵס לְבֵרְסְקִי [- מקום שמעבדים שם עורות] אפילו רק לראות את העורות בלבד, סָמוּךְ לְמִנְחָה, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה הֶפְסֵד בִּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה - שמא יראה קלקול בעורות ויתעכב לתקנם ועל ידי כך יעבור זמן התפילה. וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ ועדיין יש שהות ביום כדי להתפלל, לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא גּוֹמֵר וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל מִנְחָה.

ו. מֵאֵמָתַי הַתְּחָלַת הַתִּסְפֹּרֶת - ממתי נחשב תחילת התספורת שאם התחיל אינו מפסיק? מִשֶּׁיַּנִּיחַ מַעֲפֹרֶת [-סודר] הַסַּפָּרִין עַל בִּרְכָּיו - משעה שהניח על ברכיו את הבגד שפורשים על ברכי המסתפר וסביב גרונו כדי שלא ייפלו עליו השערות. וּמֵאֵמָתַי הַתְּחָלַת הַמַּרְחָץ - שאם התחיל לא יפסיק? מִשֶּׁיִּפְשֹׁט בֶּגֶד הַסָּמוּךְ לִבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵמָתַי הַתְּחָלַת הַבֵּרְסְקִי - שאם התחיל לא יפסיק? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בגד בֵּין כְּתֵפָיו כְּמוֹ שֶׁהָאֻמָּנִין קוֹשְׁרִין - שדרך האומנים היה לקשור בגד לפניהם ולעשות לו לולאות כדי לקשור אותו בין כתפיהם. וּמֵאֵמָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה - וממתי נחשב שהתחיל את הסעודה? לִבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו, וְלִבְנֵי בָבֶל מִשֶּׁיַּתִּיר חֲגוֹרוֹ - שבני ארץ ישראל לא היו נוהגים לחגור חזק ולכן לא היו צריכים להתיר, ותחילת הסעודה אצלם היתה בנטילת הידיים, ובני בבל היו מהדקים חגורתם בחוזק, וקודם האכילה היו מתירים את החגורה. וּמֵאֵמָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ הַדַּיָּנִין בטלית וְיֵשְׁבוּ - שהדיינים היו מתעטפים בטלית על ראשם, מפני אימת השכינה וכן כדי שתהיה דעתם מיושבת עליהם ולא יפנו את ראשם לצדדים, ומשעה שהתעטפו בטלית נחשב כתחילת הדין שאינם מפסיקים למנחה. וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין - ואם כבר היו יושבים עטופים בטליתותיהם לאחר דין קודם, תחילת הדין שלאחריו נחשב מִשֶּׁיַּתְחִילוּ בַּעֲלֵי דִינִין - משעה שבעלי הדינים יתחילו לטעון את טענותיהם.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁתְּפִלַּת הָעֶרֶב [- ערבית] רְשׁוּת, לֹא יָבֹא אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר אֹכַל מְעַט וְאִישַׁן קְמְעָה [- מעט] וְאַחַר כָּךְ אֶתְפַּלֵּל, והטעם הוא שֶׁמָּא תֶּאֱנֹס אוֹתוֹ שֵׁנָה - שמא יימשך בשינה עד הבוקר וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה ויפסיד את תפילת ערבית, אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן, והטעם שהחמירו בתפילת ערבית אף על פי שנתקנה כתפילת רשות, כיון שקיבלו אותה ישראל כחובה. וּמִתָּר לְהִסְתַּפֵּר וּלְהִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לִתפילת שַׁחֲרִית אף על פי שיש לחשוש שיימשך כמו שחששו סמוך למנחה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ חכמים שלא להסתפר

פניני הלכה

הלכה ה: כיון שהגיע זמן מנחה גדולה וכו' ולא לאכול אפילו אכילת עראי. וכן פסק השו"ע (סי' רלב ס"ב). אמנם הרמ"א (סי' רלב ס"ב) הביא בזה כמה דעות מהפוסקים שנחלקו על כך: א. שרק סעודה גדולה כגון סעודת נישואין ומילה אסורה, אבל סעודה קטנה מותרת [ודווקא סמוך למנחה גדולה, אך סמוך למנחה קטנה אסור, ואם התחילו, מפסיקים]. ב. אפילו סעודה גדולה מותר סמוך למנחה גדולה [אבל סמוך למנחה קטנה אסור הכל]. ג. סעודה קטנה מותר אפילו סמוך למנחה קטנה [אבל סעודה גדולה, אסור אפילו סמוך למנחה גדולה. משנה ברורה (ס"ק כב, כה)]. וכתב הרמ"א שנהגו להקל כב' השיטות [האחרונות], שמותר סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה ומותר סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה, והוסיף שאפשר שהטעם הוא משום שיש שַׁמָּש שקורא לבית הכנסת [ועיין במשנה ברורה (שם ס"ק כט) שהוסיף פרטי דינים בזה]. אך למעשה כתב הרמ"א שבסעודה גדולה יש להחמיר אפילו סמוך למנחה גדולה. וראה במשנה ברורה (שם ס"ק כו) שיש מקילים להתחיל סעודה קטנה אפילו כשהגיע זמן מנחה קטנה. **אפילו אכילת עראי.** וכתב השו"ע (סי' רלב ס"ג) שהאיסור הוא כשקובע לסעודה, אבל לטעום, דהיינו אכילת פירות, מותר. והוא הדין לאכול פת בשיעור כביצה כדרך שאדם אוכל בלא קבע, מותר. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לד) הוסיף שאין שיעור לאכילת פירות. וכתב עוד (שם ס"ק לה) שמשקה המשכר אסור לשתות יותר מכביצה, שמא יימשך אחר שתייתו. **ולא לדון וכו' ואם התחיל באחת מאלו, לא יפסיק.** ובשו"ע (חו"מ סי' ה ס"ד) הוסיף שאין צריך להפסיק אפילו לכשיגיע זמן מנחה קטנה, ובלבד שתישאר שהות להתפלל לאחר שיגמרו את הדין. והרמ"א הוסיף, שאם ישבו לדון סמוך למנחה קטנה, מפסיקים.

הלכה ו: משיפשוט בגד הסמוך לבשרו. ובשו"ע (או"ח סי' רלב ס"ב) פסק שתחילת המרחץ הוא משיפשוט לבושו העליון. **משיתעטפו הדיינין ויישבו.** וכתב בשו"ע (שם) שלמנהגנו שלא מתעטפים בטלית, הזמן הוא משיישבו לדון.

הלכה ז: לא יבוא אדם ממלאכתו ויאמר אוכל מעט וכו'. וכתב הרמ"א (סי' רלה ס"ב) שאם התחיל אינו מפסיק בשביל להתפלל. ואם לא התחיל, אפילו אם כבר נטל ידיו לסעודה [ועדיין לא בירך], צריך להפסיק כדי להתפלל.

ולא לרחוץ אֶלָּא סָמוּךְ לְמִנְחָה, כיון שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי שֶׁרֹב הָעָם נִכְנָסִין בַּיּוֹם - דרך בני אדם להיכנס למרחץ ולהסתפר במשך היום אֲבָל בַּשַּׁחַר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי - לא מצוי שבני אדם ילכו למרחץ או להסתפר בעלות השחר, וְלכן לֹא גָּזְרוּ בּוֹ.

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, הדין הוא שפּוֹסֵק מללמוד וּמִתְפַּלֵּל, כיון שלכל דבר יש את הזמן שלו, ועכשיו זה זמן תפילה. וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ - כלומר שלימוד התורה הוא עיסוקו היחידי וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה [- עוסק] בִּמְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּה, אֵינוֹ פּוֹסֵק מללמוד כדי להתפלל, מפני שֶׁמִּצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה גְּדוֹלָה יותר מִמִּצְוַת תְּפִלָּה. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה - וכל העוסק בצרכי רבים ואין לו עסק אחר הרי הוא כמי שתורתו אומנותו ואינו מפסיק בשביל להתפלל.

ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ - המתפלל אסור לו להפסיק באמצע תפילתו אֶלָּא מִפְּנֵי - אלא אם כן יש חשש של סַכָּנַת נְפָשׁוֹת בִּלְבַד. אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ כיון שאין חשש של סכנת נפשות, אֲבָל פּוֹסֵק הוּא לְמֶלֶךְ גּוֹי - אם מלך גוי שואל בשלומו מותר לו להפסיק כיון שיש חשש שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְרָאָה מֶלֶךְ גּוֹי אוֹ אַנָּס [-אדם שעלול להורגו אם לא ימלא רצונו] בָּא כְּנֶגְדּוֹ [- מולו], יְקַצֵּר - יאמר את תחילת הברכות ואת סופן, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל - אם אין בידו שהות לקצר יַפְסִיק את תפילתו. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִין כְּנֶגְדּוֹ, אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו [כלומר, שהם קרובים אליו, ולא די בכך שראה אותם מרחוק], וְהָיָה דַּרְכָּן של הנחשים והעקרבים בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם - באותו מחוז שֶׁהֵן מְמִיתִין [- שנשיכתם הורגת], פּוֹסֵק וּבוֹרֵחַ. וְאִם לֹא הָיָה דַּרְכָּן לְהָמִית, אֵינוֹ פּוֹסֵק ובורח, אלא עומד במקומו וממשיך בתפילתו.

י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים חַיָּבִין בִּתְפִלָּה, כיון שתפילה היא מצוות עשה שאין הזמן גרמא [כלומר שתמיד יש חיוב לקיים את המצוה הזאת ואינה תלויה בזמן מסוים]. וְכָל אִישׁ שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיַּת שְׁמַע כגון חתן ומי שלבו טרוד ונחפז לדבר מצוה, פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה מקל חומר, אם פטור מקריאת שמע שהיא מצוה מן התורה, ודאי שפטור מתפילה שהיא תקנת חכמים. וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן - משום שיש אחרים הנושאים את המיטה, פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה, כיון שיש להם טרדת הלב ואינם יכולים לכוון בתפילה, אבל מקריאת שמע אינם פטורים.

פֶּרֶק ז

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים - אנשי כנסת הגדולה דִּבְרֵי תְּפִלּוֹת אֵלּוּ - שחרית מנחה וערבית, תִּקְּנוּ עוד בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם. וְאֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ כך, 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שְׁנָה [חלקי שינה] עַל עֵינַי, וּמֵאִיר לְאִישׁוֹן בַּת עָיִן [- העיגול השחור שבעין], יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רָע וּמִפֶּגַע רָע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעִים, וְלֹא הִרְהוּרִים רָעִים [לא בלילה שהם הסיבה לחלום רע ולא ביום שלא יבהילוהו הרהורי עבירה], וְתִהְיֶה מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ [שלא יהיה פסול ורשע בזרעי] וְתַעֲמִידֵנִי מִמֶּנָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְהָאִירָה עֵינַי

פניני הלכה

הלכה ח: מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן תפילה פוסק ומתפלל. וכתב הרמ"א (סי' קו ס"ב) שאם היה מלמד אחרים אינו פוסק. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ח) שכל זה רק אם אחר כך לא יהיה שהות להתקבץ שוב ללמוד תורה. בשו"ע הרב (יו"ד תלמוד תורה פ"ד ס"ד) כתב שגם הרבים צריכים להפסיק לימודם בשביל מצוות תפילה אף על פי שתפילה מדברי סופרים. **וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה.** ובשו"ע הרב (סי' צג ה"ד) הוסיף שכיון שהיה פטור מלהתפלל, אין צריך אחר כך להשלים ולהתפלל ב' תפילות.

הלכה ט: אסור להפסיק בתפילתו. והוסיף במשנה ברורה (סי' קד ס"ק א-ב) שכל הפסק שהוא אסור, ואפילו רמיזה בלבד אסורה, אלא אם כן היה דבר המטרידו בתפילה כגון תינוק הבוכה הטורד את כוונתו, מותר לרמוז לו שישתוק, ואם אין זה מועיל, מותר לו אפילו להתרחק מן המקום אך לא ידבר עמו. וכן אדם נכבד שממתינים לו שיסיים את תפילתו, ודבר זה מטריד אותו בתפילה, מותר לו לרמוז לשליח ציבור שלא ימתין לו. וכן אם מסופק בהלכה הנוגעת לתפילה רשאי לעקור ממקומו ולעיין בהלכה. **אבל פוסק הוא למלך גוי.** וכתב השו"ע (סי' קד ס"א) שאם יכול לנטות מן הדרך יטה, ואל יפסיק בדיבור. **אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו וכו'.** וכתב בשו"ע (סי' קד ס"ג) שאפילו נחש [שאינו מזיק] כרוך על עקבו לא יפסיק [בדיבור]. והוסיף הרמ"א שיכול ללכת למקום אחר כדי שייפול מרגלו [משום שהליכה לצורך אינה נחשבת להפסק]. אבל אם באים מולו עקרב שטבעו שמועד לעקוץ ולהמית או נחש זועם [ואין לו דרך לחמוק מהם], מותר להפסיק ואפילו בדיבור, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש [ע"פ שו"ע הרב (שם ס"ב) ומשנה ברורה (שם ס"ק י-יא)].

הלכה י: וכתב בשו"ע הרב (סי' קו ס"ב), שיש אומרים שעיקר חיוב תפילה הוא מדאורייתא, וחכמים רק תיקנו את נוסח התפילה וכן תיקנו להתפלל ג' פעמים בכל יום, ולכן הנשים מסתפקות בתחינה אחת בבוקר סמוך לנטילה ובזה יוצאות ידי חובה מהתורה. ויש אומרים, וכן עיקר, שעיקר חיוב התפילה מדרבנן, ורבנן חייבו גם את הנשים כיון שתפילה היא בקשת רחמים, ולפי זה נשים חייבות להתפלל שחרית ומנחה אך לא תפילת ערבית, משום שלא קיבלו על עצמן כחובה. וראה עוד בזה לעיל בהלכה למעשה (פ"א ה"ב, ו).

הלכה א-ב: כשיכנס אדם למיטתו לישן וכו' מברך וכו' המפיל וכו'. וקורא פרשה ראשונה מקרית שמע. והשו"ע (סי' רלט ס"א) כתב שקודם קורא קריאת שמע, ורק אחר כך מברך ברכת המפיל. [כן דייק מדבריו במשנה ברורה (סק"ב)]. וכתב המשנה ברורה (שם) שיש הסוברים שיש לברך המפיל קודם

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שלישי ט"ו טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קכג

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

[ותחזיר בי נשמתי] פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת [ולא תהא שינתי שינת עולם],
בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמֵּאִיר לְכָל הָעוֹלָם' [שמאיר את העולם על ידי אור היום].

ב. וְקוֹרֵא [לאחר שבירך 'המפיל'] פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְרִיאַת שְׁמַע - 'שמע ישראל' עד 'ובשעריך' וְיָשֵׁן, וְאִם אֲנַסְתָּהוּ שֵׁנָה - אם מחמת העייפות אינו יכול לקרוא פרשה ראשונה מקריאת שמע בכוונה, קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן של קריאת שמע, אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים - פסוקים של בקשות רחמים, וְאַחַר כָּךְ יָשֵׁן.

ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ [- שיתעורר] בְּסוֹף שְׁנָתוֹ - שאינו מתכוון להמשיך בשנתו, מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ - כאשר עדיין שוכב על מיטתו כָּךְ: 'אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בִּי טְהוֹרָה, אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי [כל זמן שהגוף קיים] וְאַתָּה עָתִיד לְנָטְלָהּ [- לקחת אותה] מִמֶּנִּי וְאַתָּה עָתִיד לְהַחֲזִירָהּ לִי לֶעָתִיד לָבוֹא [בתחיית המתים], וְכָל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ [על כך שאתה עתיד להחזיר נשמות לפגרים מתים] ה' אֱלֹהַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים, בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפְגָרִים מֵתִים'.

ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹל מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי [- לתרנגול] בִּינָה [- חכמה] לְהָבִין [-להבחין] בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה'. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו בבוקר מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים'. כְּשֶׁמַּגִּיחַ סִדִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה'. כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו [על ידי סודר או סדין] מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים' - פותח את עינינו הסתומות בשינה שנחשבים אנו אז כעיוורים. כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים' - משחרר ומניע את ידינו ורגלינו שהיו כפותות ונראות כאסורות בזמן השכיבה. כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָם עַל הָאָרֶץ ועדיין הוא יושב, מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע [-פורש] הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם'. כְּשֶׁעוֹמֵד על רגליו מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים' - הזקוף אותנו מכפיפתנו במהלך הלילה. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו מְבָרֵךְ תְּחִלָּה 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם'. כְּשֶׁרוֹחֵץ פָּנָיו ובכללם הפה השיניים והנחיריים, כדי להזכיר את השם בנקיות, מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי [שעל ידי רחיצת הפנים עוברת ממנו השינה] וּתְנוּמָה [שינה קלה] מֵעַפְעַפָּי', 'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר מִצְוָה וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה וְתַשְׁלֵט בִּי יֵצֶר טוֹב וְאַל יִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר רָע וּתְחַזְּקֵנִי בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתִתֵּן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ וְתִתְּנֵנִי לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים טוֹבִים מִלְּפָנֶיךָ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים'.

ה. וְכָל זְמַן - ובכל פעם שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְבֵית הַכִּסֵּא אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס 'הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים קְדוֹשִׁים מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן [-המלאכים המלווים את האדם] שִׁמְרוּנִי שִׁמְרוּנִי [בהווה ובעתיד] עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא [מבית הכסא] כִּי זֶה דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם'. וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא מְבָרֵךְ, 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה [שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה] וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים [נקבי הפה, הקנה והריאה, ונקבי החושים] וַחֲלָלִים חֲלָלִים [חלל הקיבה, חלל הכבד וחלל המעיים] שֶׁאִם יִסָּתֵם [יותר מדי] אֶחָד מֵהֶן אוֹ יִפָּתַח [יותר מדי] אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת, בָּרוּךְ אַתָּה ה' רוֹפֵא כָל בָּשָׂר [על ידי הוצאת הפסולת] וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת' [שאף על פי שהאדם מלא נקבים אין הרוח יוצא ממנו].

ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל [בחגורת המכנסיים] בִּגְבוּרָה'. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ מִנְעָלוֹ מְבָרֵךְ 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי', לפי שהם המלבוש האחרון שצריך לגוף. כְּשֶׁמְהַלֵּךְ

פניני הלכה

קריאת שמע, וכתב שכל אחד יעשה לפי טבעו, אם דרכו להירדם באמצע קריאת שמע, יקדים לברך המפיל, ואם לא, טוב יותר לברך בסוף. במשנה ברורה (סי' רלט סק"ג) הביא שיקרא קריאת שמע רק כשרואה שהשינה באה עליו, ודעת כנסת הגדולה שיש לקרוא מיד, שמא תחטפנו שינה אחר כך ולא יקרא, ואין לחוש משום הפסק אלא אם כן היה עושה דבר אחר בינתיים, אבל מה ששוכב אין זה נחשב הפסק.

הלכה ב: או פסוקי רחמים. והשו"ע (סי' רלט ס"א) כתב שצריך לומר גם קריאת שמע וגם פסוקי רחמים. וכתב במשנה ברורה (סק"ט) שאם הוא חולה או אנוס, מספיק שיאמר פרשה ראשונה של קריאת שמע וברכת המפיל.

הלכה ג: מברך וכו' אלהי נשמה. כתב במשנה ברורה (סי' מו סק"ג), שצריך להפסיק מעט בין 'אלהי' ל'נשמה', כדי שלא יהיה נשמע שהנשמה היא אלוהיו ח"ו.

הלכה ה: וכל זמן שיכנס אדם לבית הכסא אומר קודם שיכנס התכבדו מכובדים וכו'. וכתב השו"ע (סי' ג ס"א) שעכשיו לא נהגו לאמרו. **רופא כל בשר.** בשו"ע (סי' ו ס"א) מובאת גרסה 'רופא חולי כל בשר'. והביא במשנה ברורה (סק"ה) שיש אחרונים שכתבו שאין לומר כן אלא 'רופא כל בשר'. וראה בט"ז (שם סק"ג) ששתי הגרסאות נכונות וחלילה למחוק אחת מהן.

הלכה ו: כתב הרמ"א (סי' מו ס"ד), שגר לא יברך 'שלא עשני גוי', כיון שבתחילה היה גוי. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ד), שיש אומרים שיאמר 'שעשני גר', והביא שיש אומרים שאין לו לברך 'שעשני גר' כי נעשה גר על ידי בחירתו בדת ישראל. וכתב שלפי דברי המקובלים, שברכות אלו הן על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמת גוי או עבד או אשה, גם הגר יכול לברך כן [שלא עשני גוי]. כתב השו"ע (סי' מו ס"ד) שהנשים מברכות שעשני כרצונו.

קכדשיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שלישי ט"ו טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

לָצֵאת לַדֶּרֶךְ מְבָרֵךְ ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא מִצְעֲדֵי גֶּבֶר׳. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי׳. ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד׳. ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה׳.

ז. שְׁמֹנֶה עָשָׂר בְּרָכוֹת אֵלּוּ שהובאו לעיל, אֵין לָהֶם סֵדֶר מסוים שצריך לברכן לפי סדר זה, אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל הַדָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה נתקנה בִּשְׁבִילוֹ, בִּשְׁעָתוֹ - בעת עשיית הפעולה שלמענה נתקנה הברכה. כֵּיצַד, הֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ - אדם שלבש את חגורתו וסגרה, וְהוּא עדיין עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ ׳ברוך אתה ה׳ אלוהינו מלך העולם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בגבורה׳. ואם שָׁמַע קוֹל הַתַּרְנְגוֹל אַחַר כָּךְ - לאחר שחגר את חגורתו, מְבָרֵךְ ׳ברוך אתה ה׳ אלוהינו מלך העולם הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה להבחין בין יום ובין לילה׳. וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן - מברכות אלו שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ כיון שלא נהנה מהדבר שעליו הברכה נתקנה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.

ח. כֵּיצַד, לָן בִּכְסוּתוֹ - ישן בבגדיו, אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד - כשקם משנתו, ברוך אתה ה׳ אלוהינו מלך העולם מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים. וכן הָלַךְ יָחֵף - ללא מנעלים, אֵינוֹ מְבָרֵךְ ברוך אתה ה׳ אלוהינו מלך העולם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי. וכן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁאֵין שָׁם רְחִיצָה - שאנשים לא רוחצים את ידיהם מכיון שאסורים ברחיצה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ ׳ברוך אתה ה׳ אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו עַל נְטִילַת יָדַיִם׳, וְכן לֹא יברך ברכת ׳הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה׳ כיון שברכה זו נתקנה על רחיצת הפנים, וביום הכיפורים אין רחיצת פנים. כמו כן אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא, אֵינוֹ מְבָרֵךְ ברכת אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם. וְכֵן שְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ אם לא נהנה מהדבר שעליו נתקנה הברכה אינו מברך אותה.

ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרוֹב עָרֵינוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן זוֹ אַחַר זוֹ על פי סדר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, בֵּין אִם נִתְחַיְּבוּ בָּהֶן ובֵין אם לֹא נִתְחַיְּבוּ בָּהֶן, וְטָעוּת הִיא [מחמת שתי סיבות, שמברכים אותן לאחר זמן עשייתן, ומברכים גם ברכות שלא נתחייבו בהן], וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן - לברך אחר זמן עשייתן וְכן לֹא יְבָרֵךְ אָדָם בְּרָכָה אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ.

י. הַמַּשְׁכִּים לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה - מי שקם ללמוד, קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, בֵּין קָרָא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב [- תורה נביאים וכתובים] ובֵין שלמד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה [מדרש משנה וגמרא], נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וּמְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת המובאות להלן וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא בתורה, וְאֵלּוּ הֵן שלושת הברכות: ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה׳. ׳הַעֲרֵב נָא [תמתיק לנו בבקשה] ה׳ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תּוֹרָתְךָ בְּפִינוּ [שיהיו ערבים לנו לעסוק בהם מאהבה] וּבְפִיפִיּוֹת [- ובפיות] עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ [ולא כדי שיקראוהו רב או דיין] בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ נוֹתֵן הַתּוֹרָה׳. ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ נוֹתֵן הַתּוֹרָה׳.

יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ שהובאו

פניני הלכה

הלכה ז: וכל ברכה מהן שלא נתחייב בה אינו מברך אותה. וכתב השו"ע (סי' מו ס"ח) שאם לא נתחייב באחת מהברכות מברך אותה בלא הזכרת השם, והרמ"א כתב שאפילו אם לא נתחייב בברכות, מברך אותן, כיון שאין הברכה דווקא על עצמו, אלא היא על שהקדוש ברוך הוא ברא צרכי עולם. כתב במשנה ברורה (סי' מו ס"ק כה) שאפילו אם נמצא במדבר שאינו שומע קול תרנגול, מברך הנותן לשכוי בינה, וכן סומא מברך פוקח עיוורים, וכן חרש שאינו יכול לשמוע קול תרנגול, מברך הנותן לשכוי בינה. והביא שהחיי אדם כתב, שחרש ימתין מלברך ברכה זו עד שיאור היום. כתב במשנה ברורה (סי' מו ס"ק כד), שמי שהיה ער כל הלילה, לא יברך ברכת אלהי נשמה, וברכת המעביר שינה, וישתדל לשמוע את ב' הברכות האלו מאדם אחר, ויכוון לצאת ממנו. ואם ישן בלילה שיעור של ׳שיתין נשמין׳, ודאי שיכול לברך את ב' הברכות האלו [ושיעור ׳שיתין נשמין׳ כתב בביאור הלכה (סי' ד סט"ז ד"ה דוד), שיש בזה שלש שיטות, שיטה אחת סוברת שהוא ג' שעות, ויש אומרים שהוא יותר מחצי שעה, ויש אומרים שהוא קצת יותר מג' דקות].

הלכה ח: ביום הכיפורים ותשעה באב שאין שם רחיצה, אינו מברך על נטילת ידים. ובשו"ע (סי' תריג ס"ב) פסק שביום הכיפורים יש ליטול ידיים בבוקר ולברך על נטילת ידיים [והוסיף שייזהר שלא ליטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו]. וכן כתב (סי' תקנד ס"י) לגבי תשעה באב. **אם לא נכנס לבית הכסא אינו מברך אשר יצר.** והרמ"א (סי' ד ס"א) כתב, שנהגו לברך ברכת אשר יצר לאחר ברכת על נטילת ידיים, אפילו אם לא עשה צרכיו. וביאר במשנה ברורה (שם סק"ג) הטעם, שבבוקר האדם נעשה בריה חדשה, וצריך להודות לה', ולכן תיקנו ברכת אלהי נשמה [על הנשמה] ואשר יצר על יצירת הגוף. וכתב עוד (שם סק"ד), שהרוצה להסתלק מן הספק, ייזהר לעשות צרכיו תיכף ומיד לאחר שנוטל ידיו בבוקר, וכשיצא מבית הכסא ייטול ידיו פעם שנית ויברך אשר יצר, ויצא ידי חובתו לדברי הכל.

הלכה ט: נהגו העם וכו' לברך ברכות אלו וכו' בבית הכנסת וכו' וטעות היא. והשו"ע כתב (סי' מו ס"ב), שעכשיו מפני שהידיים אינן נקיות, וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותן, נהגו לסדרן בבית הכנסת, ועונים אמן אחריהן, ויוצאים ידי חובתם. ובמשנה ברורה (שם ס"ק יג) כתב שבזמננו המנהג שכל אחד מברך לעצמו, ואין השליח ציבור מוציא שום אדם.

הלכה י: המשכים לקרות בתורה וכו' מברך שלוש ברכות. וכתב בשו"ע (סי' מז ס"ג), שהמהרהר אינו צריך לברך. **וציוונו על דברי תורה.** ובשו"ע הרב (סי' מז ס"ד) כתב, שבמדינות אלו המנהג לומר ׳וציוונו לעסוק בדברי תורה׳. **הערב נא.** ובשו"ע (סי' מז ס"ו) כתב, שאומר ׳והערב׳ עם וי"ו [וראה עוד ברמ"א (שם)].

הלכה יא: ואחר כך קורא מעט מדברי תורה. כתב השו"ע

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שלישי ט"ו טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קכה

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

בהלכה הקודמת, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי תּוֹרָה כדי שלא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. וְנָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים (במדבר ו, כב־כז). וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין ׳צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ (במדבר כח, ב) וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶם, וְקוֹרִין פְּרָקִים אוֹ הֲלָכוֹת מִן הַמִּשְׁנָה וּמִן הַבְּרַיְתּוֹת.

יב. וְשֶׁבְּחוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים לְמִי שֶׁקּוֹרֵא - את מי שאומר זְמִירוֹת מִסֵּפֶר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם, וְהזמירות הֵן מִ׳תְּהִלָּה לְדָוִד׳ (תהילים קמה) עַד סוֹף הַסֵּפֶר - המסתיים בפסוק ׳כל הנשמה וכו׳. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶם - ״יהי כבוד ה׳ לעולם וכו׳, וּלְאַחֲרֵיהֶם - ברוך ה׳ לעולם וכו׳, ויברך דוד וכו׳. וְכֵן תִּקְּנוּ חֲכָמִים בְּרָכָה לאומרה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת וְהִיא ׳בָּרוּךְ שֶׁאָמַר׳ וְכוּ׳, וְכן תקנו בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶן - לאומרה לאחר פסוקי דזמרה וְהִיא ״יִשְׁתַּבַּח״ וְכוּ׳. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת שְׁמַע - ברכת ״יוצר אור״ וברכת ״אהבת עולם״ וְקוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע.

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין יִשְׁתַּבַּח, שִׁירַת הַיָּם - ״אז ישיר״ (שמות טו א־יט), וְאַחַר כָּךְ מְבָרְכִין עַל קריאת שְׁמַע - ״יוצר אור״ ו״אהבת עולם״, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת הַאֲזִינוּ - ״האזינו השמים ואדברה״ (דברים לב א־מג), וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרְאִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת, וְהַכֹּל כְּפִי הַמִּנְהָג - כל אחד ינהג כפי מנהגו.

יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - בכל יממה. וּמַה הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת אֵלּוּ? שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים בְּרָכוֹת שֶׁמָּנִינוּ בְּפֶרֶק זֶה, וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית וּבַעַרְבִית לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ - בבוקר שתיים לפניה [״יוצר אור״ ו״אהבת עולם״] ואחת לאחריה [״אמת ויציב״], ובלילה שתיים לפניה [״המעריב ערבים״ ו״אהבת עולם״] ושתיים לאחריה [״אמת אמונה״ ו״השכיבנו״], הרי שלושים, וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף בְּצִיצִית מְבָרֵךְ ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית׳, וּכְשֶׁלּוֹבֵשׁ תְּפִלָּיו מְבָרֵךְ ׳בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין׳, הרי שלושים ושתיים, וְשָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת - שמונה עשרה של שחרית, מנחה ומעריב, בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, הֲרֵי שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים בְּרָכוֹת. וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל כָּל יוֹם מְבָרֵךְ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, ואלו הן שֶׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל סְעוּדָה, אַחַת כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה - לפני האכילה, וְעַל הַמָּזוֹן מברך אַחַת בַּתְּחִלָּה [- המוציא] וְשָׁלֹשׁ בַּסּוֹף - ברכת המזון שיש בה שלוש ברכות, וְעַל הַמַּיִם ששותה מברך לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, הֲרֵי שֶׁבַע. **טו.** בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכַּת הַמִּינִים בַּתְּפִלָּה כיון שרבו המינים המסיתים לשוב מאחרי ה׳, וְהוֹסִיפוּ חכמי יבנה ברכת ׳הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב׳ בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן ביום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, נִמְצָאוּ חָמֵשׁ בְּרָכוֹת יְתֵרוֹת על המאה ברכות שמחויב. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שֶׁהַתְּפִלָּה - תפילת שמונה עשרה היא שֶׁבַע בְּרָכוֹת, במקום תשע עשרה ברכות שבתפילה שבכל יום, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה שאינו מברך ״אלהי נשמה״ ו״המעביר שינה״, וְלֹא הִתִּיר חֲגוֹרוֹ שאינו מברך ״אוזר ישראל בגבורה״, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא שאינו מברך ״אשר יצר״, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, צָרִיךְ לְהַשְׁלִים את הַמֵּאָה בְּרָכוֹת מִן הברכות שיברך על הַפֵּרוֹת. **טז.** כֵּיצַד משלים את המאה ברכות מן הפירות, אוֹכֵל מְעַט יָרָק וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מְעַט מִפְּרִי זֶה - מפרי אחר וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, וְאוכל מְעַט מִפְּרִי זֶה - מפרי אחר וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, וכן אם שָׁתָה יַיִן, מְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, וּמוֹנֶה [- סופר] כָּל הַבְּרָכוֹת עַד שֶׁמַּשְׁלִים מֵאָה ברכות בְּכָל יוֹם.

יז. סֵדֶר הַתְּפִלּוֹת כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר מַשְׁכִּים אָדָם וּמְבָרֵךְ

פניני הלכה

(סי׳ מז ס״ט) שיש אומרים שאם הפסיק בין ברכות התורה ללימודו אין בכך כלום, והנכון שלא להפסיק ביניהם. ובשו״ע הרב (שם ס״ה) הביא שיש חולקים וסוברים שיש לחזור ולברך, וכתב שיש לחוש למחמירים, ולכן צריך להיזהר ללמוד מיד אחר הברכה. וכתב במשנה ברורה (ס״ק יט) שבדיעבד אם הפסיק יכוון לצאת בברכת ״אהבת עולם״ וילמד מיד לאחר התפילה.

הלכה יב: והן מתהלה לדוד. וכתב הרמ״א (סי׳ נא ס״ז), שאומרים פסוק ״ואנחנו נברך יה׳ אחר ״תהלה לדוד״. **עד סוף הספר.** וכתב הרמ״א (שם) שכופלים את הפסוק ״כל הנשמה תהלל יה׳, כיון שהוא סוף פסוקי דזמרה.

הלכה יג: יש מקומות שנהגו לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים. ובשו״ע הרב (סי׳ נא ס״א) כתב שאומרים את שירת הים קודם ישתבח. והטעם שאומרים את השירה ואת ״ויברך דוד״, כיון שט״ו לשונות של שבח השנויות בברכת ישתבח, נלקחו מ״ויברך דוד״ ומשירת הים.

הלכה טו: בשבתות וימים טובים שהתפילה שבע ברכות וכו׳ צריך להשלים מברכות של פירות. וכתב בשו״ע הרב (סי׳ מו ס״א), שבשבת נתווספו שבע ברכות של מוסף, וכן ט״ז ברכות של שתי סעודות, וכן שתיים של קידוש הלילה ואחת של קידוש היום. ומצד שני נחסרו חוץ מהתפילות גם שתי ברכות על התפילין וברכת ״יראו עינינו״, ובסך הכל חסר י״ג ברכות, וישלים על ידי פירות ובשמים. ואם אין לו פירות יכול להשלים את המאה ברכות על ידי שמכוון לשמוע את ברכות התורה וההפטרה ויענה אמן.

הלכה טז: כתב בשו״ע הרב (סי׳ רטו ס״ד־ה), שאסור לברך ברכה שאינה צריכה, גם אם כדי להשלים את המאה ברכות. אבל אם הפרי השני יכול להיפטר מדין טפלה, עדיף להוסיף בברכות, כדי להשלים את המאה ברכות, ולכן עדיף לאכול פירות לאחר ברכת המזון, כדי שלא ייפטרו מדין תוך הסעודה, ויצטרכו לברך לפניהם ולאחריהם.

הלכה יז: ומדלג הקדושה מברכה ראשונה שלפניה. כתב השו״ע (סי׳ נט ס״ג) שיש אומרים שהקדושה ש׳ביוצר אור׳ יחיד אומרה, לפי שאינה אלא סיפור דברים שהמלאכים ממליכים

בְּרָכוֹת אֵלּוּ - כל סדר ברכות השחר וברכות התורה שהובאו לעיל, **וְקוֹרֵא הַזְּמִירוֹת** – מ'תהלה לדוד' עד סוף התהילים **וּמְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶן** - ברוך שאמר **וּלְאַחֲרֵיהֶן** - ישתבח. **וְקוֹרֵא אֶת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ** שתיים **לְפָנֶיהָ** - יוצר אור ואהבת עולם **וּלְאַחֲרֶיהָ** - גאל ישראל, **וּמְדַלֵּג הַקְּדֻשָּׁה** [- פסוק 'קדוש וכו'' ופסוק 'ברוך כבוד וכו'] **מִבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ** - שלפני קריאת שמע [- יוצר אור], והסיבה לכך היא **שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה** אלא רק בציבור. **וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם גָּאַל יִשְׂרָאֵל** [- החתימה על הברכה שלאחר קריאת שמע] **מִיָּד יַעֲמֹד, כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה** - לתפילת שמונה עשרה, **וּמִתְפַּלֵּל** שמונה עשרה **מְעֻמָּד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ** לעיל (פ"ה ה"ב). **וּכְשֶׁיַּשְׁלִים** - כשיגמור להתפלל שמונה עשרה **יֵשֵׁב, וְיִפֹּל עַל פָּנָיו** [נפילת אפיים] **וּמִתְחַנֵּן, וְאחר כך מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וְשוּב מִתְחַנֵּן מְעַט וְהוּא יוֹשֵׁב** - כשהוא יושב, **בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים. וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא 'תְּהִלָּה לְדָוִד'** (תהילים קמה) **וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְאחר כך יִפְטֹר** וילך **לְמַעֲשָׂיו** [- לעסקיו].

יח. וּבִתְפִלַּת הַמִּנְחָה מַתְחִיל לִקְרוֹת 'תְּהִלָּה לְדָוִד' (תהילים קמה) **מְיֻשָּׁב, וְאַחַר כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה** - תפילת שמונה עשרה, **וּכְשֶׁמַּשְׁלִים** - כשמסיים התפילה **נוֹפֵל עַל פָּנָיו וּמִתְחַנֵּן, וְאחר כך מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וְשוּב יִתְחַנֵּן מְעַט, וְיִפְטֹר לְמַעֲשָׂיו** - ילך לעסקיו.ו **וּבִתְפִלַּת הָעֶרֶב, קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ** שתיים **לְפָנֶיהָ** - 'המעריב ערבים' ו'אהבת עולם', **ושתיים לְאַחֲרֶיהָ** - 'אמת אמונה' ו'השכיבנו', **וְסוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה** - אחר שמסיים גאל ישראל מתחיל מיד שמונה עשרה **וּמִתְפַּלֵּל** שמונה עשרה **מְעֻמָּד, וּכְשֶׁיַּשְׁלִים** [- כשיגמור] **יֵשֵׁב מְעַט** כדי שלא ייראה שהתפילה עליו היא כמו שהוא נושא משא **וְיִפְטֹר. וְאִם הִתְחַנֵּן** - אמר תחנונים **אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ הַשְּׁכִיבֵנוּ אַחַר גָּאַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ** נחשבת הברכה **לְהֶפְסֵק בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וְהטעם הוא** כיון **שֶׁהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן** - שתי הברכות **כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה** - נחשבות כברכת גאולה אחת ארוכה.

יום רביעי ט"ז טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ח

א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר - תפילה שמשתתפים בה עשרה יהודים **נִשְׁמַעַת תָּמִיד** - מתקבלת על־ידי ה' תמיד, **וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָהֶן חֲטָאִים** - אנשים שעושים חטאים **אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים** - אין תפילת הרבים נמאסת ונדחית מלפניו, **לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר** - להתפלל יחד עם הציבור ולהתפלל בלשון רבים, שנמצא שאינו מתפלל רק על עצמו אלא על כל הציבור והוא בתוכם, **וְלֹא יִתְפַּלֵּל יְחִידִי כָּל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר** - וגם כשמתפלל בביתו שלא בעשרה לא יתפלל אלא באותו זמן שהציבור מתפללים, **וּלְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם** - ילך בבוקר בשעת ההשכמה **וְיַעֲרִיב** - ילך בערב **לְבֵית הַכְּנֶסֶת** להתפלל, גם כשמתפלל ביחידות, מפני **שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת בְּכָל עֵת** - אין היא מתקבלת תמיד על־ידי ה' **אֶלָּא** כשמתפלל **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ** - שאינו צריך ללכת לעיר אחרת כדי להתפלל בבית כנסת, **וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹכָהּ לְהִתְפַּלֵּל** אלא מתפלל שלא בבית כנסת, **נִקְרָא 'שָׁכֵן רַע'** [בגמרא (ברכות ח, א) דרשו את הפסוק (ירמיהו יב, יד) 'כל שכני הרעים' שכוונתו, שכך אומר ה' על אלו שיש בית כנסת בעירם ואינם באים להתפלל בו].

ב. וּמִצְוָה לָרוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת להתפלל, **שֶׁנֶּאֱמַר** (הושע ו, ג) **וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה'** [- נדע את ה' ואז נרוץ לעבדו].

פניני הלכה

ומקדשים, ויש אומרים שיחיד מדלגה ואינה נאמרת אלא בציבור, ויש לחוש לדבריהם ולהיזהר שיחיד יאמרה בניגון וטעמים כקורא בתורה. והרמ"א (שם) כתב שהמנהג נתפשט כסברא הראשונה ויחיד אומר אותה. **שיסמוך גאולה לתפילה.** במשנה ברורה (סי' קיא סק"ב) כתב שיש להיזהר לכתחילה אפילו בשהייה קלה. **נופל על פניו.** וכתב השו"ע (סי' קלא ס"א) שנהגו להטות על יד שמאל, והרמ"א כתב שבשחרית שיש לו תפילין בשמאלו יטה על ימין משום כבוד התפילין, ובמנחה או כשאין לו תפילין, יטה על שמאלו. כתב בשו"ע הרב (שם ס"א), שנוהגים לכסות הפנים בבגד ולא מספיק מה שמכסה ביד, כיון שהיד והפנים הן גוף אחד ואין זה נחשב לכיסוי. **ומגביה וכו' והוא יושב בדברי תחנונים.** וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ב), שמנהג פשוט לומר 'ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו'.

הלכה יח: וסומך גאולה לתפילה. וכתב השו"ע (סי' רלו ס"ב), שגם הנוהגים לומר י"ח פסוקים ו'יראו עינינו', אין להפסיק בין 'יראו עינינו' לתפילה. ועוד כתב, שמה שמכריז השליח ציבור 'ראש חודש' [להזכיר לציבור שיאמרו 'יעלה ויבא'] לא נחשב הפסק, כיון שזה צורך התפילה, וכן יכול לומר 'ברכו' ולהוציא ידי חובה את מי שלא שמע, ואין זה נחשב הפסק.

הלכה א: ולא יתפלל יחידי כל זמן שיכול להתפלל בציבור. וכתב בשו"ע (סי' צ ס"י) שאם הוא אנוס ואינו יכול לבוא לבית הכנסת [ולהתפלל עם הציבור], שיכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים. ובשו"ע הרב (שם ס"י) הוסיף ש'אנוס' זהו כגון שתש כוחו אף שאינו חולה, ומדובר באופן שאי אפשר לו לאסוף מנין עשרה למקום שהוא שם. **ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת.** וכתב בשו"ע (סי' צ ס"ט) שאם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחידות, אף על פי כן יתפלל בבית הכנסת. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק לג) שאם הוא תלמיד חכם ויש חשש חילול ה' כשיבוא לבית הכנסת להתפלל אחר תפילת הציבור, פשוט שיתפלל בביתו. **וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכה להתפלל נקרא שכן רע.** ובמשנה ברורה (סי' צ ס"ק לח) הוסיף בשם האחרונים שאפילו אם אין בבית הכנסת מנין עשרה, הריהו נקרא שכן רע אם לא בא להתפלל שם. אמנם הביא שבפרי מגדים הסתפק בזה.

הלכה ב: ומצוה לרוץ לבית הכנסת. וכתב השו"ע (סי' צ סי"ב) שיעשה כן אפילו בשבת שאסור בה לפסוע פסיעה גסה [עיין בשו"ע (סי' שא ס"א) אודות אופן ההילוך בשבת]. ובשו"ע הרב (סי' צ סי"ג) הוסיף, שיש מצוה לרוץ לכל דבר מצוה. וכתב

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קכז

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת אחרי התפילה, **אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה** [- גדולה] לפי שמראה בעצמו שעיכוב בית הכנסת קשה עליו, **אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט מְעַט** כאדם שמצטער שמניח דבר טוב שהיה בידו, **וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, יִכָּנֵס** לתוך בית הכנסת **שִׁעוּר שְׁנֵי פְּתָחִים** - שיעור רוחב של שני פתחים שהוא שמונה טפחים [שאם מתפלל סמוך לפתח נראה שקשה עליו מה שמתעכב בבית הכנסת ולכן בחר לו מקום זה שיהיה מזומן לצאת במהירות] **וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, לְקַיֵּם** מה שנאמר בפסוק (משלי ח, לד) 'לִשְׁמֹר מְזוּזֹת פְּתָחָי', וממה שנאמר 'פתחי' בלשון רבים, ומיעוט רבים שניים, יש ללמוד שצריך שיעור של שני פתחים.

ג. בֵּית הַמִּדְרָשׁ גָּדוֹל מִבֵּית הַכְּנֶסֶת - מקום המיוחד ללימוד התורה חשוב מבית הכנסת, **וְחֲכָמִים גְּדוֹלִים, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לָהֶם בְּעִירָם בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הַרְבֵּה, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין שָׁם אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בּוֹ בַּתּוֹרָה,** משום שבית המדרש גדול מבית הכנסת, **וְהוּא** - ובלבד שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם תְּפִלַּת צִבּוּר - בעשרה מתפללים.

ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל שמונה עשרה **בְּקוֹל רָם** כשליח ציבור, ומוציא ידי חובה את כל מי שלא התפלל ואיננו יודע להתפלל, **וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין** את תפילתו ואומרים אמן. **וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה** זכרים **גְּדוֹלִים** [ולא יהיה אחד מהם קטן] **וּבְנֵי חוֹרִין** - ולא יהיה אחד מהם עבד, **וּשְׁלִיחַ צִבּוּר** יכול להיות **אֶחָד מֵהֶן** - ממנין העשרה. **וַאֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָתָן** של המנין אנשים **שֶׁכְּבָר הִתְפַּלְּלוּ וְיָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, מַשְׁלִימִין בָּהֶן** מנין **עֲשָׂרָה** לתפילת השליח ציבור, **וְהוּא** - ובלבד שֶׁיִּהְיוּ **רֹב הָעֲשָׂרָה** - שישה אנשים **שֹׁא הִתְפַּלְּלוּ,** ולא יצאו ידי חובתם, או שהתפללו אלא שלא שמעו תפילת שליח ציבור שחוזר את התפילה, שאין השליח ציבור חוזר את התפילה אלא עבור לפחות שישה אנשים. **וְכֵן אֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה** כששליח ציבור חוזר את התפילה, **וְלֹא קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וְלֹא מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְלֹא מַפְטִירִין בַּנָּבִיא, אֶלָּא בְּמִנְיַן עֲשָׂרָה.**

ה. וְכֵן לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְבָרֵךְ בִּרְכוֹת שְׁמַע - ברכות 'יוצר אור' ו'אהבת עולם' **וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין** אותו **וְעוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן'** [ואלו

פניני הלכה

עוד, שמכל מקום אין לו לרוץ אלא עד פתח בית הכנסת, אבל בבית הכנסת עצמו ילך באימה וביראה. ובמשנה ברורה (שם סק"מ) הביא, שעיקר הריצה תהיה כשבא סמוך לבית הכנסת, ששם ניכר הדבר שרץ משום שרוצה להגיע מהר לבית הכנסת, ובשחרית שהולך עם טלית ותפילין בידו ניכר הדבר גם כשעודו רחוק מבית הכנסת, ומכל מקום ברחוב גויים לא ירוץ. **וכשיצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה.** וכתב בשו"ע הרב (סי' צ סי"ג), כל זה כשהולך לעסקיו, אך אם יוצא על־מנת לחזור, מצוה לרוץ כדי לחזור מהר. וכן אם יוצא מבית הכנסת לבית המדרש ללמוד תורה, מצוה לרוץ. **וכשייכנס לבית הכנסת ייכנס שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל.** וכתב השו"ע (או"ח סי' צ ס"כ) שיש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו שמונה טפחים ייכנס לפנים, שלא יתפלל אצל הפתח שנראה שישיבת בית הכנסת היא טורח עליו, ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד ליד הפתח יכול להתפלל שם. ויש מפרשים שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוון, ולפי זה אם אינו פתוח לרשות הרבים [המקום שהוא שם] מותר להתפלל שם. ויש מפרשים שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים [־ישהה כדי הילוך שיעור שמונה טפחים. שו"ע הרב (סי' צ סי"ט)]. ונכון לחוש לכל הפירושים. ובשו"ע הרב (שם) הוסיף שיש אומרים שהפירוש הוא שהמתפלל צריך להכנס לפנים משתי דלתות ושם להתפלל, ולכן נהגו לעשות אכסדרה לפני בית הכנסת. ובמשנה ברורה (שם ס"ק סא) הוסיף שלכן טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה שלפני בית הכנסת, אלא בבית הכנסת.

הלכה ג: בית המדרש גדול מבית הכנסת וכו', והוא שיתפלל שם תפילת ציבור. והשו"ע (או"ח סי' צ סי"ח) הוסיף שמדובר בבית מדרש קבוע. והרמ"א כתב שיש אומרים שאפילו בלא עשרה עדיף להתפלל בבית המדרש הקבוע לו, ודווקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל מתורתו לשום דבר. והוסיף הרמ"א שאפילו בזה לא ירגיל עצמו לעשות כן שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית הכנסת. וראה בשו"ע הרב (שם סי"ז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק נו) שכתבו פרטי דינים נוספים.

הלכה ד: ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים. בשו"ע (סי' נה ס"ד) כתב שיש מתירים לומר דבר שבקדושה בתשעה אנשים וצירוף של קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללים, ולא נראים דבריהם. והרמ"א (שם) כתב, שיש נוהגים להקל לצרפו בשעת הדחק. ובשו"ע הרב (שם ס"ה) כתב שאין למחות בנוהגים להקל [וראה בדבריו פרטים בענין זה]. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כד) הביא בשם הרבה אחרונים, שאין לצרף שום קטן אפילו בשעת הדחק עד שיושלם לו י"ג שנים. כתב הרמ"א (סי' נה ס"ה), שאין צריך לדקדק האם הביא שתי שערות או לא, אלא כל שהגיע לכלל שנותיו [דהיינו בן י"ג שנה ויום אחד. שו"ע הרב (שם ס"ו)], מחזיקים אותו כגדול לענין זה ואומרים שמן הסתם הוא הביא שתי שערות. ובשו"ע הרב הוסיף שהטעם שסומכים על החזקה, מפני שהתפילה מדברי סופרים [ואפילו לדעת הסוברים שהיא מן התורה, על כל פנים צירוף עשרה אינו מן התורה. משנ"ב (שם ס"ק לא)]. וכתב במשנה ברורה (סי' נג ס"ק כה), שאם הוא שליח ציבור ובא להוציא אחרים ידי חובה בתפילתו, לדעת הרמב"ם שתפילה מן התורה, אסור לו להוציא אחרים ידי חובה עד שיידעו בוודאי שהביא שתי שערות. כתב השו"ע (סי' נה ס"ו), שאם התחיל אחד מהעשרה להתפלל, או שהוא ישן, ואינו יכול לענות לדברים שבקדושה, הריהו מצטרף עמהם. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ז) שאפילו ב' או ג' או ד' שאינם יכולים לענות, אם נשאר הרוב שעונים אמן, אין עניית המיעוט מעכבת. וביאר את הטעם לכך - 'שאין אמירת דבר שבקדושה בי' תלוי בענייתן רק שיהיו שם, שנאמר 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', על כל עשרה שהם בני קדושה שכינה שורה עליהם, ויכולים לומר דבר שבקדושה'. [וראה עוד בדבריו שלגבי חזרת הש"ץ צריך תשעה אנשים שעונים אמן אחריו]. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לב) הביא שיש מחמירים ביותר מאחד, והכריע שלגבי אדם שהוא ישן, ודאי אין לצרף יותר מאחד ואפילו במקום הדחק, משום שיש הרבה פוסקים המחמירים בישן שאין לצרפו למנין.

הלכה ה: וכן לא יהא אחד מברך ברכות שמע וכו' אלא בעשרה. והרמ"א (סי' נט ס"ד) הוסיף, ששליח הציבור מוציא

קכחשיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

שאינם יודעים לברך ברכות קריאת שמע, יוצאים בעניית האמן ידי חובת הברכות], אֶלָּא בְּמנין עֲשָׂרָה [משום שאין עניית אמן מועילה לפטור את השומעים בברכות קריאת שמע אלא כשאומר הברכה בעשרה], וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא ׳פּוֹרֵס עַל שְׁמַע׳. וְאֵין אוֹמְרִין קַדִּישׁ אֶלָּא בְּמנין עֲשָׂרָה, וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן ומברכים ׳ברכת כהנים׳ אֶלָּא בְּמנין עֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. והטעם למנין ׳עשרה׳ הוא, שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵן הַנִּקְרָאִין ׳עֵדָה׳, שֶׁנֶּאֱמַר אודות המרגלים מוציאי דיבת הארץ (במדבר יד, כז) ׳עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת וְכו׳׳, וְהָיוּ אותם האנשים עֲשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ מכלל שנים־עשר המרגלים האמורים בתורה יְהוֹשֻׁעַ בן נון וְכָלֵב בן יפונה, שסיפרו בשבח הארץ ולא הוציאו עליה דיבה, ונמצא שהמרגלים מוציאי הדיבה המכונים ׳עדה׳ הם עשרה.

ו. וְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה [-תפילת שליח ציבור ואמירת ׳קדושה׳ וקדיש] לֹא יְהֵא אֶלָּא בְּתוֹךְ עֵדָה - עשרה אנשים [או יותר] מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב, לב) ׳וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳, ודרשו חכמים (מגילה כג, ב), נאמר בענין אמירת דבר שבקדושה ׳ונקדשתי ב׳תוך׳ בני ישראל׳, ונאמר בענין מחלוקת קורח (במדבר טז, כא) ׳הבדלו מ׳תוך׳ העדה הזאת׳, ולמדים בגזירה שווה, שכשם ש׳תוך׳ האמור שם הוא תוך ׳עדה׳, אף ׳תוך׳ האמור בענין אמירת דבר שבקדושה הוא תוך ׳עדה׳, ועשרה אנשים מישראל הם הנקראים ׳עדה׳, כמו שנתבאר לעיל (בהלכה הקודמת). וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - המצוות הנעשות רק במנין עשרה שנמנו לעיל (הלכה ד־ה), אִם הִתְחִילוּ בָּהֶן בַּעֲשָׂרָה, וְהָלְכוּ מִקְצָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן רַשָּׁאִין ללכת, יִגְמְרוּ הַשְּׁאָר שהם רוב עשרה את אותן המצוות אף שכבר אין באותו המקום מנין עשרה.

ז. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת מנין הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר צריך להיות עִמָּהֶן - עם הציבור בְּמָקוֹם אֶחָד. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלֹאָהּ לְחָצֵר גְּדוֹלָה - כלומר, חצר קטנה וחצר גדולה המוקפות קירות וסמוכות זו לזו, ונפל כל הקיר שמבדיל בין החצר הקטנה לגדולה ובכך נפרצה כל החצר הקטנה לגדולה והתחברה אליה (ראה להלן ציור מס׳ 1), וְהָיוּ תִּשְׁעָה אנשים בַּחצר הַגְּדוֹלָה וְיָחִיד בַּקְּטַנָּה, הרי הם מִצְטָרְפִין למנין עשרה אפילו שהם בשני מקומות, מפני שהחצר הקטנה נמשכת אחר החצר הגדולה, והיא נחשבת כבית אחד עם החצר הגדולה, ומאחר שרוב הציבור נמצא בגדולה והיחיד בקטנה, ואפשר לומר על ׳יחיד׳ שהוא נגרר אחר הרוב, הרי הם מצטרפים. אבל אם תִּשְׁעָה אנשים נמצאים בַּחצר הַקְּטַנָּה וְיָחִיד בַּגְּדוֹלָה, אֵין מִצְטָרְפִין למנין עשרה, והגם שבדרך־כלל הקטנה נמשכת אחר הגדולה, אך אי אפשר לומר על האנשים שהם רוב שהם נגררים אחר היחיד, ולכן אינם מצטרפים. וכן הדין אם היו צִבּוּר בַּחצר הַגְּדוֹלָה וּשְׁלִיחַ צִבּוּר בַּקְּטַנָּה, הרי הציבור יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בשמיעת התפילה מן השליח ציבור, כי החצר הקטנה נמשכת אחר הגדולה ונחשבת כבית אחד עם החצר הגדולה, ומאחר ששליח הציבור נמצא בקטנה ורוב הציבור בגדולה, ואפשר לומר על ׳יחיד׳ שהוא נגרר אחר הרוב, הרי הם מצטרפים ומוציאם ידי חובה. אבל אם צִבּוּר בַּחצר הַקְּטַנָּה וּשְׁלִיחַ צִבּוּר בַּחצר הַגְּדוֹלָה, הדין הוא שאֵין יוֹצְאִין ידי חובת תפילה משליח הציבור, והגם שבדרך־כלל הקטנה נמשכת אחר הגדולה, אך אי אפשר לומר על ׳ציבור׳ שהם ייגררו אחר שליח הציבור שהוא יחיד. והטעם שאין אומרים ששליח הציבור שבחצר הגדולה ייגרר אחר הציבור שבחצר הקטנה ויוצאים ידי חובה, שֶׁהֲרֵי הוּא - שליח הציבור מֻפְלָג מֵהֶן - מרוחק ומובדל מהעומדים בחצר הקטנה וְאֵינוֹ עִמָּהֶן בְּמָקוֹם אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לֶחצר הַגְּדוֹלָה פַּסִּין מִכָּאן וּמִכָּאן - קירות מימין ומשמאל לחצר הקטנה (ראה ציור מס׳ 1), ולגבי החצר הגדולה לא נשלמה פריצת הקיר לחצר הקטנה, ולכן הֲרֵי הִיא כְּמֻפְלֶגֶת - מרוחקת ומובדלת מִן הַקְּטַנָּה, ומשום כך העומד בגדולה אינו נגרר אחר העומדים בקטנה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻפְלֶגֶת מִן הַגְּדוֹלָה - אבל הקטנה אינה נחשבת כמרוחקת ומובדלת מן החצר הגדולה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּקֶרֶן זָוִית שֶׁלָּהּ - כאחת מן הפינות של החצר הגדולה, כי לגבי החצר הקטנה הושלמה פריצת הקיר לחצר הגדולה, ועל כן היא נחשבת ביחס אליה עצמה כבית אחד עם הגדולה, ולכן אם היחיד בקטנה ורוב הציבור נמצא בגדולה, הריהו נגרר אחריהם.

ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוֹאָה בֶּחצר הַגְּדוֹלָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע בֶּחצר הַקְּטַנָּה [שנפרצה לגדולה], אם הצואה שבגדולה נמצאת כנגד פניו, או אם היא לאחריו ולא הרחיק ממנה ארבע אמות. והטעם, שכיון שנפרץ כל הקיר של החצר הקטנה המבדיל בינה לגדולה, החצר הקטנה נחשבת [לגבי עצמה] כאילו היא והגדולה הן בית אחד, ולכן דנים את הצואה שבחצר הגדולה כאילו היא בקטנה, ואסור לו להתפלל ולקרוא עד שירחיק כשיעור, כדין אדם שנמצא עם צואה ברשות אחת. אבל אם הָיְתָה צוֹאָה בֶּחצר הַקְּטַנָּה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע בֶּחצר הַגְּדוֹלָה אִם לֹא הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע, ואפילו שהצואה שבקטנה נמצאת כנגד פניו [או שהיא לאחריו אלא שלא הרחיק ארבע אמות], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת מִמֶּנָּה - כלומר שלגבי החצר הגדולה, החצר הקטנה מרוחקת ומובדלת ממנה, שהרי הקיר שמבדיל בינה לבין הקטנה לא

פניני הלכה

ידי חובה בברכות קריאת שמע אפילו את מי שהוא בקי בנוסח הברכות. ובשו"ע הרב (שם) כתב, שמכל מקום הואיל וברכות קריאת שמע הן ארוכות, אין לסמוך על שמיעתן משליח הציבור, שמא יפנה לבבו לדברים אחרים ולא ישמע את שליח הציבור.

הלכה ו: אם התחיל בהן בעשרה ויצאו מקצתן וכו׳ יגמרו. וכתב במשנה ברורה (סי׳ קמג סק"ה) שאם נשארו רובם שהם שישה אנשים, די בכך, ואין צריך רוב הניכר. וכתב עוד, שאפילו בין העליות אסור לצאת אם לא נשארו שם מנין עשרה.

הלכה ז: כתב השו"ע (סי׳ נה ס"כ), שאם יש עשרה במקום אחד, אפילו מי שאינו נמצא עמהם יכול לענות. ויש אומרים שצריך שלא יהיה מפסיק ביניהם דבר טינוף או עכו"ם [- עבודה זרה או גוי. (משנ"ב ס"ק סה)].

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קכט

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

נפרץ במלואו ונשארו קירות מימין ומשמאל לחצר הקטנה, ונמצא שהצואה שבקטנה היא ברשות אחרת, ומותר לעומד בחצר הגדולה לקרות כנגדה.

ט. שְׁלִיחַ צִבּוּר, הריהו מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כֵּיצַד הוא דין זה? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵן שׁוֹמְעִין את תפילתו מתחילה עד סוף וְעוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל - שאינו בקי בנוסח התפילה, אֲבָל הַיּוֹדֵעַ - אדם שבקי בנוסח התפילה, אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִּתְפִלַּת עַצְמוֹ, ולא בתפילת השליח ציבור.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - באיזה אופן נאמר הדין שהיודע להתפלל אינו יוצא ידי חובה בתפילת השליח ציבור? בִּשְׁאָר הַיָּמִים של השנה חוּץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה [-של כל השנים] וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל - שנת החמישים, אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ - בתפילת מוסף של ראש השנה, או של יום הכיפורים של שנת היובל, הדין הוא ששְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ להתפלל כְּשֵׁם שֶׁמּוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרָכוֹת אֲרֻכּוֹת - שבתפילת מוסף של ימים אלו ישנן תשע ברכות, וברכות אלו הן ארוכות [מחמת הוספת 'מלכויות' 'זכרונות' ו'שופרות' לאחר שלושת הברכות הראשונות], וְאֵין רֹב הַיּוֹדְעִין אוֹתָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן דַּעְתָּן בָּהֶן כְּשְׁלִיחַ צִבּוּר - כלומר, ומחמת גודלן של הברכות, אפילו רוב אלו הבקיאים בתפילה אין הברכות סדורות בפיהם שלא ייטעו בהן, כשליח הציבור. לְפִיכָךְ - מכיון שבתפילות מוסף של ימים אלו שליח הציבור מוציא ידי חובה בתפילתו גם את היודע להתפלל, אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ - במוסף של ראש השנה או של יום הכיפורים של היובל לִסְמֹךְ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ צִבּוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ, ולא להתפלל תפילת עצמו, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ צִבּוּר על הציבור, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו. וְאִם הָיָה זָקֵן, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר, משום שאדם זקן לבבו נשבר מחמת תלאות שונות שעברו עליו. וּמִשְׁתַּדְּלִין [-למצוה מן המובחר] לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר אדם שקוֹלוֹ עָרֵב, וְרָגִיל לִקְרוֹת בתורה ובנביאים ובכתובים, כדי שיהיו הפסוקים המעורבים בתוך התפילה שגורים בפיו. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זְקָנוֹ - שלא הושלמה צמיחת זקנו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל, לֹא יִהְיֶה שְׁלִיחַ צִבּוּר מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר. אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע - יכול לברך את שתי הברכות הראשונות של קריאת שמע בציבור [וכן לעבור לפני התיבה שלא בקביעות] מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לְעַיִן אָלֶף - שמבטא את האות ע' כמו שמבטאים את האות א', אוֹ מי שקורא לְאָלֶף עַיִן - שמבטא את האות א' כמו שמבטאים את האות ע', וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקְנָן אלא מגמגם אותן, אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ צִבּוּר. וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצִבּוּר - אם הרב נתן רשות לתלמידו להיות שליח ציבור, מותר לו להתפלל אף ששליח הציבור צריך להיות הגדול שבציבור בחכמה כמבואר לעיל (הלכה יא), והטעם, משום

פניני הלכה

הלכה ט: כתב השו"ע (סי' קכד ס"י), שמי ששכח יעלה ויבא בראש חודש או בחול המועד, או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוון דעתו וישמע משליח הציבור את כל התפילה כאדם שמתפלל לעצמו, ולא יפסיק ולא ישיח, ופוסע ג' פסיעות לאחוריו לאחר מכן, שכיון שכבר התפלל ורק שכח ולא הזכיר, שליח הציבור מוציאו ידי חובה אף על פי שהוא בקי. אמנם בשו"ע הרב (שם סי"ד) כתב, שאין כל אדם יכול לכוון דעתו לשמוע משליח ציבור את כל התפילה מתחילה ועד סוף, ומוטב שיתפלל לעצמו.

הלכה י: שליח ציבור מוציא את היודע כשם שמוציא את שאינו יודע. ובשו"ע הרב (סי' תקצא ס"ב) כתב, שמוציא גם את מי שהוא אנוס ואינו יכול לבוא לבית הכנסת, כגון עם שבשדות [-עיין ראש השנה (לה, א)] וזקן וחולה. **אם רצה היודע וכו' לסמוך על תפילת שליח צבור להוציאו ידי חובתו, הרשות בידו.** ובשו"ע הרב (סי' תקצא ס"ג-ד) כתב, שעכשיו שנהגו ששליח הציבור מפסיק בפיוטים באמצע התפילה, אין יוצאים ידי חובה בשמיעת התפילה ממנו [באופנים מסוימים, עיין שם]. ואפילו במקום שאין אומרים פיוטים, מוטב שכל אחד יתפלל לעצמו, משום שאם החסיר תיבה אחת שלא שמע משליח הציבור, לא יצא ידי חובה, ולכן נהגו כל ישראל להתפלל תפילת מוסף בלחש לפני חזרת הש"ץ.

הלכה יא: אין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו, ואם היה זקן וכו'. ובשו"ע (סי' נג ס"ד) פסק, ששליח הציבור יהיה הגון, וזהו אדם ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, והוסיף שיהיה עניו ומרוצה לעם [ויש לו נעימה וקולו ערב, ורגיל לקרות תורה וכו']. וכתב עוד (שם ס"ה), שאם אין מוצאים מי שיהיה בו כל המידות האלו, יבחרו במי שהוא הטוב שבציבור בחכמה ובמעשים טובים. וכתב בשו"ע הרב (סי' נג ס"ט), שבתעניות צריך לכתחילה שיהיה שליח הציבור זקן ממש, או המופלג שבציבור [-הגדול שבציבור בחכמה ובמעשים], והוא הדין בראש השנה וביום הכיפורים, טוב שיהיה אדם מופלג שליח ציבור, אם אפשר. **ומי שלא נתמלא זקנו וכו' לא יהא שליח ציבור מפני כבוד הציבור.** ובשו"ע הרב (סי' נג ס"ט) הוסיף 'ואפילו הציבור מוחלין על כבודם, אסור'. ובשו"ע (שם ס"ו) פסק, שבאקראי הוא יכול להיות שליח ציבור משהביא שתי שערות, ובלבד שלא ימנוהו שיתפלל בזמנים מסוימים [מפני שיש בכך קביעות לאותם זמנים. שו"ע הרב (שם ס"ט)]. וכתב עוד (שו"ע שם ס"ח), שמי שאינו בעל זקן והוא בן עשרים שנה, ממנים אותו להיות שליח ציבור. והרמ"א (שם) הוסיף, שהוא הדין במי שיש לו רק מעט זקן, והוא בן י"ח שנים ומעלה.

הלכה יב: וכן העילג כגון מי שקורא לעין אלף וכו' אין ממנין אותו שליח ציבור. וכתב בשו"ע הרב (סי' נג סעיף טז), שאם כל אנשי המקום מדברים כך, מותר לאחד המתפללים להיות שם שליח ציבור, ואין צריך להביא להם שליח ציבור ממקום אחר. **הסומא וכו' נעשה שליח ציבור.** במשנה ברורה (סי' נג ס"ק מא) הביא שיש סוברים, שסומא לא יתמנה להיות שליח ציבור בימים

ש'רב שמחל על כבודו כבודו מחול'.] **הַסּוּמָא** - עיוור, **פּוֹרֵס עַל שְׁמַע** - כלומר, שאפילו עיוור מלידתו שלא ראה מאורות מימיו יכול לברך ברכת 'יוצר אור' ולסיים 'יוצר המאורות', **וְכֵן הוּא נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צִבּוּר** לתפילה להוציא אחרים ידי חובתם. **אֲבָל מִי שֶׁכְּתֵפָיו מְגֻלּוֹת** - שבגדיו קרועים וכתפיו וזרועותיו מגולות, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא** רשאי להיות **פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צִבּוּר לַתְּפִלָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף** בטלית.

פֶּרֶק ט

א. סֵדֶר תְּפִלַּת הַצִּבּוּר - סדר התפילה שמחויבים להתפלל בציבור, **כָּךְ הוּא. בְּתִפִּלַּת שַׁחַר כָּל הָעָם** [- הציבור] **יוֹשְׁבִין** כדי להכין עצמם להתפלל, **וּשְׁלִיחַ צִבּוּר יוֹרֵד** למטה על הארץ **לִפְנֵי הַתֵּבָה** ששם הוא מקום עמידתו בתפילה, **וְעוֹמֵד** השליח ציבור **בְּאֶמְצַע הָעָם** - כלומר במרכז בית הכנסת כשפניו אל ארון הקודש וכל הציבור עומדים מסביבו, **וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר** 'קַדִּישׁ' - יתגדל ויתקדש וכו', **וְכָל הָעָם** [- הציבור] **עוֹנִים** אחריו 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּה מְבֹרָךְ' [- יהי שמו הגדול מבורך] **בְּכָל כֹּחָן** - בכל כוחות הנפש של האדם, כלומר בכוונה גדולה ושלמה, **וְעוד עוֹנִין** אחריו **אָמֵן בְּסוֹף** אמירת **הַקַּדִּישׁ. וְאַחַר כָּךְ** - אחרי שסיים את אמירת הקדיש, **אוֹמֵר** השליח ציבור 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', **וְהֵם** - הציבור, **עוֹנִים** אחריו 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד'. **וּמַתְחִיל** השליח ציבור **וּפוֹרֵס** [- ומברך] **עַל שְׁמַע** את הברכות שלפני קריאת שמע **בְּקוֹל רָם** - כדי שישמעו הציבור ויכוונו וייצאו ידי חובה. **וְהֵן** - הציבור שאינם יודעים להתפלל, **עוֹנִין** על ברכות השליח ציבור **אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** - ויוצאים בכך ידי חובתם. **וְאדם** מהקהל **הַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ** את הברכות שלפני קריאת שמע **וְלִקְרוֹת** קריאת שמע בעצמו, **קוֹרֵא עִמּוֹ** - עם השליח ציבור **עַד** שמגיע **לִגְאַל יִשְׂרָאֵל**, ואינו יוצא ידי חובתו מהשליח ציבור, ואף אינו עונה אמן אחרי ברכות השליח ציבור.

ב. וְהַכֹּל - השליח ציבור והציבור, **עוֹמְדִין מִיָּד** אחרי שאמרו גאל ישראל, **וּמִתְפַּלְּלִים** תפילת שמונה עשרה **בְּלַחַשׁ** ולא יגביה את קולו בתפילת שמונה עשרה. **וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל** תפילת שמונה עשרה לבדו, **עוֹמֵד** יחד עם כל הציבור **וְשׁוֹתֵק, עַד** לאחר **שֶׁיִּתְפַּלֵּל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** תפילת שמונה עשרה **בְּלַחַשׁ** יחד **עִם שֶׁאָר הָעָם. וְכָל שֶׁיִּגְמֹר תְּפִלָּתוֹ מִן הַצִּבּוּר** - כל אחד מהציבור שסיים את תפילת הלחש, **יִפְסַע שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו** כדרך תלמיד הנפטר מרבו, **וְיַעֲמֹד** [- וימתין] **בְּמָקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו בְּעֵת שֶׁפָּסַע** את שלושת הפסיעות ולא ילך ממקום

פניני הלכה

נוראים אם יש שליח ציבור אחר שהוא ראוי והגון כמוהו, ויש חולקים. ולענין קריאה בתורה כתב השו"ע (סי' נג סי"ד) שסומא לא יקרא בתורה, משום 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה'. בשו"ע הרב (סי' יח ס"ד) כתב, שכל העובר לפני התיבה, אפילו לומר סליחות ותחנונים, צריך להתעטף בטלית גדול מפני כבוד הציבור. וראה בהליכות שלמה (פ"ב ס"ק כג) שכתב אודות דין זה 'נהרא נהרא ופשטיה', כלומר שהוא תלוי במנהג הקהילות. ולענין אדם שנוהג להתפלל לפני העמוד בלא טלית, והגיע למקום שבו מתפללים לפני העמוד עם טלית, ואנשי המקום דורשים שיעשה כן, ראה באגרות קודש (חט"ז עמ' יב) שכתב שינהג כמנהג המקום וילבש טלית לפני העמוד, אך יניחה על כתפיו ולא יכסה ראשו. והטעם לכך, כיון שבמנהגם הם באים להוסיף, ולכן יש למלא דרישתם [וראה עוד שם לענין מנהג שהוא מפחית, שאנשי המקום אינם נוהגים ללבוש חגורה בתפילה והוא לובש, שאין לו לנהוג כמותם ולהפחית].

הלכה א: בשחר כל העם יושבין וכו' ומתחיל ואומר קדיש. והרמ"א (סי' נו ס"א) פסק שיש לעמוד כשעונין על קדיש. ובשו"ע הרב (שם ס"ה) כתב שיש אומרים שאין צריך לעמוד בקדיש. אמנם אם הקדיש נאמר בשעה שהוא כבר עומד, כגון לאחר הלל וכדומה, יותר טוב שלא יתיישב עד לאחר אמירת אמן יהא שמיה רבה. ובמשנה ברורה (סק"ז) הוסיף, שיש אומרים שבאופן זה יישאר לעמוד עד עניית האמן שלאחר דאמירן בעלמא ואמרו אמן. ועומד וכו' ומתחיל ואומר קדיש. ובשו"ע הרב (סי' נ"ג ס"א) כתב שהשליח ציבור יירד לפני התיבה בישתבח ולא בקדיש, מפני שאסור לעשות בין ישתבח לקדיש כל הפסק שהוא, וכיון שהשליח ציבור צריך לומר את הקדיש בעמידה, עליו לעמוד לפני התיבה כבר בישתבח, כדי שלא יצטרך להפסיק ולעמוד בין ישתבח לקדיש שלאחריו. הרמ"א (סי' נ"ו ס"א) כתב שיש שסוברים שאין לעשות הפסק בין יהא שמיה רבה למברך, ויש שסוברים שלא להפסיק בין יהא שמיה לרבה. ופסק להלכה כדעה הראשונה. ובמשנה ברורה (שם סק"ד) כתב שלא להפסיק גם בין יהא שמיה לרבה. ובמשנה ברורה (שם סק"ג) מבאר שאין הכוונה שצריך לאמרם בנשימה אחת, אלא שלא יפסיק ביניהם בשתיקה. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ב) שיש להפסיק מעט בין אמן ליהא שמיה רבה. אמן יהא וכו' בכל כוחן. ובשו"ע הרב (סי' נו ס"א) הוסיף שלא יגביה קולו באופן שיתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא. **והם עונים ברוך וכו'.** ובשו"ע (שם) פסק שהשליח ציבור צריך לחזור ולומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד. **והיודע לברך ולקרות קורא עמו.** וכתב הרמ"א (סי' נט ס"ד) שהשליח ציבור יכול להוציא גם את מי שיודע לברך ולקרוא בעצמו. כתב הרמ"א (שם) שגם מי שמתפלל בעצמו ואינו יוצא ידי חובתו מהשליח ציבור, יענה אמן אחר ברכת יוצר אור של השליח ציבור, וימהר לסיים ברכת עצמו לפני שיסיים השליח ציבור, כדי שלא יענה אמן על ברכת עצמו. אמנם לאחר שמסיים השליח ציבור 'הבוחר בעמו ישראל באהבה', כתב השו"ע (שם) שלא יענה אמן משום שזה הפסק בין הברכה לקריאת שמע. והרמ"א (סי' סא ס"ג) כתב שאף שם עונה אמן. ובמשנה ברורה (סי נט ס"ק כה) כתב שלכתחילה יותר טוב שיסיים את הברכה בשוה עם השליח ציבור, ולא יצטרך לענות אמן אחר השליח ציבור.

הלכה ב: יפסע שלש פסיעות לאחוריו. ובשו"ע הרב (סי' קכג ס"א) הוסיף שאם לא עשה כן הרי זה נחשב שכאילו לא התפלל.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קלא

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

שפסע לשם 'למקום אחר', וכן לא יחזור מיד 'למקומו הראשון', שלא יהיה ככלב ששב על קיאו.

ג. וְאַחַר שֶׁיִּפְסַע הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר כששיים שמונה עשרה של לחש **שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, מַתְחִיל** השליח ציבור **וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם** כדי שהציבור ישמעו את תפילתו, **מִתְחִלַּת הַבְּרָכוֹת** של תפילת שמונה עשרה, כדי **לְהוֹצִיא** ידי חובה **אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל. וְהַכֹּל עוֹמְדִין, וְשׁוֹמְעִין** את הברכות של השליח ציבור, **וְעוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה** שמסיים השליח ציבור, **בֵּין אֵלּוּ** מהציבור **שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן** והם יוצאים ידי חובה בתפילת השליח ציבור, שנחשב הדבר שהם עתה מתפללים, **וּבֵין אֵלּוּ** מהציבור **שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן** כשהתפללו בלחש, ואינם יוצאים ידי חובה בתפילת השליח ציבור.

ד. וְאוֹמֵר שליח ציבור 'קְדֻשָּׁה' [- נקדישך] **בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית** - אחרי סיום ברכת 'אתה גיבור', לפני שמתחיל לומר ברכת 'אתה קדוש'. **וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** לאמירת 'קְדֻשָּׁה', **יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מהמתפללים **לַחֲזוֹר לַמָּקוֹם שֶׁהוּא עָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה** של לחש, אך אינו חייב לחזור לשם, אלא אם רצה חוזר ואם רצה אינו חוזר. **וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְמוֹדִים** וְהוא כּוֹרֵעַ באמירת 'מודים אנחנו לך', **כָּל הָעָם שׁוֹחִין מְעַט** - כל הציבור צריכים להתכופף מעט, מפני שאם הם לא יתכופפו כלל ייראה הדבר שהם כופרים בדברי השליח ציבור, **וְלֹא יִשְׁחוּ** - בין הציבור ובין השליח ציבור **יוֹתֵר מִדַּאי** - שאם שוחה יותר מדי הרי זה נראה כיהירות וגאווה, **וְאוֹמְרִין** הציבור כשהם עדיין שוחים **'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, בְּרָכוֹת וְהוֹדָיוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ** - אנו מברכים ומודים לשם ה' שהוא גדול וקדוש **עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ** עד עתה, כמו **כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ** - שתיתן לנו חיים וחנינה לעתיד, **וְתֶאֱסֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ** - שתקבץ את היהודים הנמצאים בגלות לבית המקדש, כדי **לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם** - כיון שבבית המקדש יכולים לעבוד את ה' בלב שלם. ועוד אנחנו מודים לך **עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'** - על הזכות שאנו יכולים להודות לך, ותפילה זו נקראת 'מודים דרבנן'. **וְכָל הָאוֹמֵר** - במודים דרבנן **מוֹדִים מוֹדִים** שתי פעמים, **מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ** מפני שנראה הדבר כאילו הוא מודה בתחילה לאלוה אחד ואחר כך לאלוה אחר.

ה. וְאַחַר שֶׁיַּשְׁלִים [- שיגמור] **כָּל הַתְּפִלָּה** של שמונה עשרה שבקול רם, **יֵשֵׁב** על הארץ **וְיִפֹּל עַל פָּנָיו** לארץ, **וְיַטֶּה** עצמו **מְעַט** שלא ייראה שמשתחווה למי שלפניו, וכן שלא ייראה

פניני הלכה

הלכה ג: ואחר שיפסע וכו' מתחיל ומתפלל. וכתב הרמ"א (סי' קכג ס"ב) שהשליח ציבור צריך לעמוד שיעור של הילוך ארבע אמות לפני שיחזור למקומו להתפלל בקול רם. ובשו"ע הרב (שם ס"ג) כתב שמן הדין השליח ציבור יכול לחזור למקומו מיד אלא שנהגו לעמוד שיעור של הילוך ארבע אמות. וראה בביאור הלכה (ד"ה והשליח) מה שכתב בזה. **להוציא את מי שלא התפלל.** וכתב השו"ע (סי' קכד ס"א) שמי שיוצא בתפילת השליח ציבור צריך לכוון לכל מה שאומר השליח ציבור מתחילה ועד סוף, ואסור לו להפסיק או לדבר כלל. ובשו"ע הרב (שם ס"ב) הוסיף שהיוצא מתפילת השליח ציבור צריך להבין לשון הקודש. **והכל עומדין.** וברמ"א (שם ס"ד) כתב שיש אומרים שכל העם יעמדו בשעה שהשליח ציבור חוזר את התפילה. **והכל עומדין ושומעין.** ובשו"ע הרב (סי' קכד ס"ו) הוסיף שיש לגעור באנשים שלומדים או שאומרים תחנונים בעת שהשליח ציבור חוזר התפילה, ואפילו אם מכוונים לענות אמן בסוף הברכה. **ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה.** והשו"ע (סי' קכד ס"ו) הוסיף שצריך לכוון בליבו כשעונה אמן על הברכות: 'אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה'. וכתב במשנה ברורה (ס"ק כה) שאין כוונת השו"ע לברכות שמונה עשרה, אלא לברכות ההודאה כגון ברוך שאמר וישתבח, אבל באמן של ברכות שמונה עשרה שהן תפילה ובקשה צריך לכוון 'אמת היא, וגם אני מתפלל שיהי רצון שיקוים דבר זה', וכגון בברכת אתה חונן יכוון 'אמת שהוא חונן דעה, ויהי רצון שיחונן לנו גם כן דעה', וכן הוא בכל הברכות. ועוד כתב במשנה ברורה (ס"ק כד) שצריך לכוון בעניית אמן גם על מה שאמר המברך ברוך אתה ה', שעל מה שאמר השליח ציבור ברוך אתה ה' מגן אברהם, יכוון העונה 'אמן שיהיה מבורך שם ה' שהיה מגן אברהם', וכן בכל הברכות. אמנם בשו"ע הרב (שם ס"ט) כתב שיכוון בשמונה עשרה כמו שכתב השו"ע, אלא שבברכות אמצעיות של שמונה עשרה וכן ברכת רצה ושים שלום, שיש בהן תפילה ובקשה וחתימתן היא שבח והודאה לה', יכוון את שתי הכוונות, שדבר זה הוא אמת ושיקוים דבר זה במהרה.

הלכה ד: ואומר קדושה בברכה שלישית. ובשו"ע הרב (סי' קכה ס"א) הוסיף, שאפילו שלכתחילה צריכים הציבור לשמוע מהחזן 'נקדישך וכו' ולא לומר עמו, ורק אחר כך לענות 'קדוש וכו'', מכל מקום הציבור רשאי לומר 'נקדישך' ואין למחות בידם. וכתב במשנה ברורה (סק"ב) שכך המנהג שהקהל אומר 'נקדישך' קודם שיאמר החזן. והוסיף בשו"ע הרב (שם) שאם כל הציבור אינו אומר 'נקדישך', יכול היחיד לומר 'נקדישך' בלחש, אך עליו לומר מילה במילה יחד עם החזן, ולא יאמר לבדו. **וכיון שהגיע שליח ציבור לקדושה וכו'.** והשו"ע (סי' קכג ס"ב) הוסיף שיעמוד במקומו לפחות עד שיתחיל השליח ציבור להתפלל בקול רם, וראה במשנה ברורה (סק"י) מה שכתב בזה. ובשו"ע הרב (שם ס"ג) כתב שבמקום שאפשר להמתין בקלות עד קדושה יש להמתין, אבל במקום שיש דוחק בבית הכנסת ועלולים לבוא לידי מחלוקת, או כשאומרים פיוטים לפני קדושה, כמו ביוצרות של ארבע פרשיות וכדומה, יכול לחזור למקומו מיד כשהתחיל השליח ציבור להתפלל בקול רם. **על שאנו מודים לך.** וכתב השו"ע (סי' קכז ס"א) שטוב לשוח גם בסוף מודים. ובשו"ע הרב (שם) כתב לפי שיטה זו שישחה כשאומר 'על שאנו מודים לך', והוסיף שהמנהג הוא לומר את כל מודים דרבנן בשחייה. בשו"ע (סי' קכז ס"א) פסק שחותמים ברוך אל ההודאות בלא הזכרת ה'.

הלכה ה: וייפול על פניו. ובשו"ע הרב (סי' קלא ס"א) כתב שאין נוהגים ליפול על פניו לארץ, אלא מטה את ראשו על ידו ומכסה את פניו. והוסיף שיש לכסות את פניו בבגד, ולא מספיק

שמשתחווה לאבן שעל הקרקע, הוּא - השליח ציבור וְכֵן כָּל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן - ויאמר השליח ציבור פסוקי תחנונים וְהוּא [-כשהוא] נוֹפֵל. וְאחר כך יֵשֵׁב וְיַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מהארץ, הוּא - השליח ציבור וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט ואומר עוד מעט פסוקי תחנונים בְּקוֹל רָם כשהוא מְיַשֵּׁב.] וְאַחַר כָּךְ - אחרי שסיים השליח ציבור לומר תחנונים כשהוא מיושב, יַעֲמֹד שְׁלִיחַ צִבּוּר לְבַדּוֹ והציבור אינו צריך לעמוד, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה מלבד הקדיש שאמר קודם ׳ברכו׳, וְהֵן - הציבור עוֹנִין על הקדיש אמן יהא שמיה רבה וכו׳ ואמן בסוף קדיש כְּדֶרֶךְ שֶׁעָנוּ תְּחִלָּה על הקדיש הראשון. וְאוֹמֵר השליח ציבור ׳וְהוּא רַחוּם וְכוּ׳׳ (תהילים עח, לח), ואחר כך ׳תְּהִלָּה לְדָוִד וְכוּ׳׳ (שם קמה), הוּא - השליח ציבור, עוֹמֵד מפני כבוד הרבים, וְהֵן - הציבור יוֹשְׁבִין, וְהֵם קוֹרְאִין עִמּוֹ ׳והוא רחום וכו׳׳ ׳תהלה לדוד וכו׳׳. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר השליח ציבור לבדו ׳וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְכוּ׳׳ (ישעיה נט, כ), ׳וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם וְכוּ׳׳ (שם כא), ׳וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְכוּ׳׳ (תהילים כב, ד), ׳וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְכוּ׳׳ (ישעיה ו, ג), וְגוֹמֵר שליח ציבור את סדר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵן - הציבור עוֹנִין על מה שאומר השליח ציבור ׳וקרא זה אל זה וכו׳׳, ׳קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ׳ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. וְאחר כך חוֹזֵר השליח ציבור וְקוֹרֵא את סדר הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם בקול רם. ומתחיל וְאוֹמֵר ׳וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וְכוּ׳׳ (יחזקאל ג, יב), וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם בקול רם. וְאחר כך אוֹמֵר ׳ה׳ יִמְלֹךְ וְכוּ׳׳ (שמות טו, יח), וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין לָעָם - שהמון העם שאינו בקי בלשון הקודש אלא בלשון התרגום יבין את הדברים;

ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים הנזכרים שֶׁאומרים לִפְנֵי סדר הַקְּדֻשָּׁה - וקרא זה אל זה וכו׳ קדוש קדוש וכו׳ וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - והפסוקים שאומרים לאחר סדר הקדושה עִם תַּרְגּוּמָן, הֵן הַנִּקְרָאִים ׳סֵדֶר הַיּוֹם׳ - כלומר שהם נאמרים תמיד ואינם בטלים לא בשבתות ולא בימים טובים. וְאַחַר כָּךְ השליח ציבור מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים - שאומר פסוקים של תחנונים וּפְסוּקֵי רַחֲמִים, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ - שאחר שאומר תחנונים צריך לומר קדיש וקדיש זה נקרא ׳קדיש בתרא׳, וְכָל הָעָם עוֹנִין על הקדיש כְּדַרְכָּן בכל קדיש, וְנִפְטָרִין - שכולם יוצאים והולכים לדרכם ולמעשיהם.

ז. כָּל הָאוֹמֵר בין בציבור בין ביחיד בַּתַּחֲנוּנִים [בין בתחנונים שבתפילה ובין בתחנונים שבינו לבין עצמו] מִי שֶׁרְחָם - כלומר ה׳ שריחם עַל קַן צִפּוֹר וציוה שֶׁלֹּא יִקַּח את ׳הָאֵם עַל הַבָּנִים׳ (דברים כב, ו) - שאסור לקחת מהקן את הבנים כשהאם נמצאת יחד אתם, אלא צריך קודם לשלח את האם ואחר כך לקחת את הבנים, אוֹ שאומר מי שריחם וציוה שֶׁלֹּא יִשְׁחַט ׳אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ׳ (ויקרא כב, כח) - את האם ואת בנה או בתה ׳בְּיוֹם אֶחָד׳ (שם), כך יְרַחֵם עָלֵינוּ, וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - שתולה בתפילתו ואומר שכשם שה׳ עשה איזו מצוה משום רחמים, כן ירחם עלינו, כגון שאומר על מצוות ׳לא תחסום שור בדישו׳ (דברים כה, ד), שהטעם שלא ימנעו את השור מאכילה בעת חרישתו הוא משום רחמים, או שאומר על מצוות ׳לא תראה חמור שונאך׳ (שמות כג, ה), שהטעם שצריך לסייע בהקמת החמור הוא משום רחמים, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ - צריכים להפסיקו באמצע דבריו. מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹות אֵלּוּ של שילוח הקן ושלא לשחוט האם ובנה ביום אחד גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן - אין אנו יכולים לתלותן בטעם אלא יש לקיימן כמי שמקיים גזירת מלך, וּמצוות אלו אֵינָם משום רַחֲמִים, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מצוות אלו מִפְּנֵי הָרַחֲמִים, לֹא הִתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל עִקָּר - ה׳ לא היה מתיר לנו לשחוט בעלי חיים כלל. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה האדם בין בתפילתו ובין בינו לבין עצמו בְּכִנּוּיִין שֶׁל שֵׁם ה׳, וְלֹא יֹאמַר ׳הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא׳ (דברים י, יז) ׳הֶחָזָק וְהָאַמִּיץ וְהָעַזּוּז׳ - כלומר שמוסיף על הכינויים שתיקנו חכמים, שֶׁאֵין כֹּחַ בְּיַד אָדָם לְהַגִּיעַ ולומר את סוֹף שִׁבְחָיו של ה׳, אֶלָּא אוֹמֵר בכינוייו רק את מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כלומר הכינויים ׳הגדול הגבור והנורא׳ שכתובים בתורה ואין לשנות מהנוסח שקבעו חכמים.

ח. בִּתפילת מִנְחָה שמתפללים הציבור אוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר ׳וְהוּא רַחוּם וְכוּ׳׳ (תהילים עח, לח), ׳אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי וְכוּ׳׳ (שם פד, ה), ׳אַשְׁרֵי הָעָם וְכוּ׳׳ (שם קמד, טו), ׳תְּהִלָּה לְדָוִד וְכוּ׳׳ (שם קמה), קוֹרֵא הוּא - השליח ציבור וְהָעָם מְיַשֵּׁב כדי להכין את עצמם להתפלל שמונה עשרה. וְאחר כך עוֹמֵד שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵן - הציבור עוֹמְדִין אַחֲרָיו משום שצריכים לעמוד בעת שעונים אמן יהא שמיה רבה וכו׳, וְעוֹנִין הציבור על הקדיש כְּדַרְכָּן בכל קדיש, וּמִתְפַּלְּלִין כֻּלָּן - השליח ציבור והציבור שמונה עשרה בְּלַחַשׁ. וְאַחַר כָּךְ - אחרי שיסיימו שמונה עשרה של לחש, חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל שמונה עשרה בְּקוֹל רָם שישמעו אותו הציבור, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בִּתפילת שַׁחֲרִית, עַד שֶׁיִּשְׁלִים ויגמור אֶת כָּל הַתְּפִלָּה של שמונה עשרה. וְיוֹשֵׁב הוּא - השליח ציבור וְהֵן - הציבור, וְנוֹפְלִין עַל פְּנֵיהֶם לארץ וּמִתְחַנֵּן - ואומרים פסוקי תחנונים, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מן הארץ הוּא - השליח ציבור וְהֵן - הציבור, וּמִתְחַנֵּן מְעַט - ואומר עוד מעט פסוקי תחנונים כשהוא מְיַשֵּׁב, כְּדֶרֶךְ שעשו בתפילת שַׁחֲרִית. וְעוֹמֵד השליח ציבור וְאוֹמֵר קַדִּישׁ עם ׳תתקבל׳, לפי שהוא גמר התפילה,

---

פניני הלכה

שמכסה פניו ביד שנופל עליה, כיון שהיד והפנים הן גוף אחד ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. **ויטה מעט.** והשו"ע (שם) הוסיף שנהגו להטות על צד שמאל. והרמ"א כתב שיש אומרים שיטה על צד ימין, והכריע למעשה שבשחרית שיש לו תפילין בזרועו השמאלית, יטה על ימינו משום כבוד התפילין. ובמנחה או כשאין לו תפילין בזרועו השמאלית, יטה על שמאלו.

הלכה ז: וכן לא ירבה בכינויין של שם. וכתב בשו"ע (סי' קיג ס"ט) שהאיסור הוא דווקא בתפילה, שאין לשנות מהנוסח שקבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו מותר. ומכל מקום נכון למי שרוצה להאריך בשבחיו של ה' שיאמר אותם בקריאת פסוקים.

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

וקדיש זה נקרא 'קדיש בתרא', **וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן** בכל קדיש, **וְנִפְטָרִין** כולם **לְמַעֲשֵׂיהֶן** - שיוצאים והולכים לדרכם.

ט. בָּעֶרֶב - בתפילת ערבית **כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין** כדי להכין את עצמם להתפלל. **וְהוּא** - השליח ציבור **עוֹמֵד וְאוֹמֵר** 'וְהוּא רַחוּם **וְכוּ'**' (תהילים עח, לח), ואחר כן אומר 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', **וְהֵן** - הציבור **עוֹנִין** אחריו 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד'. **וּמַתְחִיל** השליח ציבור **לִפְרֹס** [- לברך] **עַל** 'שמע' את הברכות שלפני קריאת **שְׁמַע**. **וְאחר כך אוֹמֵר** השליח ציבור **קַדִּישׁ** לפני תפילת שמונה עשרה. **וְאַחַר כָּךְ הַכֹּל** - השליח ציבור והציבור **עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין** תפילת שמונה עשרה **בְּלַחַשׁ. וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין** וגומרים תפילת שמונה עשרה **אוֹמֵר** השליח ציבור **קַדִּישׁ** עם 'תתקבל', לפי שהוא גמר התפילה, וקדיש זה נקרא 'קדיש בתרא', **וְהֵן** - הציבור **נִפְטָרִין** - שיוצאים והולכים לדרכם ולמעשיהם. **וְאֵינוֹ חוֹזֵר** השליח ציבור **לְהִתְפַּלֵּל** שמונה עשרה **בְּקוֹל רָם** **עַרְבִית** כמו שחוזר ומתפלל בשחרית ומנחה כדי להוציא ידי חובה את מי שאינו יודע להתפלל, **לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה** כמו תפילת שחרית ומנחה, ומי שאינו יודע להתפלל פטור מתפילה זו, **לְפִיכָךְ לֹא יְבָרֵךְ זֶה** - השליח ציבור **בְּרָכוֹת** של שמונה עשרה **לְבַטָּלָה**, כיון **שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶן** שהשליח ציבור צריך לחזור התפילה **כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ.**

י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת בתפילת מעריב **חוֹזֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם** כדי שישמעו אותו הציבור, **אֲבָל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע** ברכות כמו בתפילת הלחש, **אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת** שהיא 'מֵעֵין הַשֶּׁבַע' - שכולל ואומר בברכה זו מעין שבע הברכות שהתפללו בלחש. **וְכָךְ הוּא אוֹמְרָהּ.** 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל, מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ [- ברצונו], מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ - בחפצו לבד, בלי שום שיתוף כוח פעולת הטבע, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ אֵין כָּמוֹהוּ - שאין קדוש כמוהו, הַמַּנִּיחַ לְעַמּוֹ בְּשַׁבַּת קָדְשׁוֹ - שציוה להם שינוחו, כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם - שבחר בישראל מכל העמים לתת להם את מצוות השבת, לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד - שעל ידי היראה והפחד נוכל להשליט הנפש על הגוף, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד. ה' הוא מְעוֹן [- משכן] הַבְּרָכוֹת, אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם, מְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת, וּמַנִּיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג - שעם ישראל מדשנים את השבת שנקראת עונג במאכלים דשנים, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית' - שתכלית כוונת מצוות השבת היא לעורר את האדם שיזכור את ענין מעשה בראשית, שה' ברא את השמים והארץ וביום השביעי הוא שבת ממלאכתו. 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ', בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת'. **וְאוֹמֵר** שליח ציבור קַדִּישׁ שלם עם 'תתקבל', לפי שהוא גמר התפילה, וקדיש זה נקרא 'קדיש בתרא', **וְכָל הָעָם** **נִפְטָרִין** - שיוצאים והולכים לדרכם ולמעשיהם.

יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים לומר **זֶה** - ברכת מעין שבע, **מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין לְהִתְפַּלֵּל** תפילת **עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּת** בבית הכנסת, מפני שהיו פנויים ממלאכתם והיו נאספים כולם, **וְשמא יִהְיֶה שָׁם** אי **מִי** מהציבור **שֶׁנִּתְאַחֵר לָבוֹא** להתפלל, **וְלֹא הִשְׁלִים** [- גמר] **תְּפִלָּתוֹ** עם כל הציבור, **וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה** מפני שבתי הכנסת שלהם היו מצויים בשדות מחוץ לעיר, וכשיחזרו וילכו לבדם יש לחשוש מסכנת המזיקים, **לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר** ומִתְפַּלֵּל ברכת מעין שבע **כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ** על ידי כך **כָּל הָעָם** ויאריכו בתפילתם, **עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַמִּתְאַחֵר** לבוא לבית הכנסת את תפילתו, **וְיֵצֵא** לחזור לעיר יחד **עִמָּהֶן.**

יב. לְפִיכָךְ - כיון שהטעם שתיקנו לומר ברכת 'מעין שבע' הוא מפני הסכנה, **יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אוֹ יוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ** שחלו להיות בשבת, ובימים אלו כשאינם חלים בשבת לא תיקנו לומר ברכת מעין שבע, **אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר הַיּוֹרֵד** בתפילת **עַרְבִית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר** את **עִנְיַן הַיּוֹם** של יום טוב או של יום כיפור או של ראש חודש **בִּבְרָכָה זוֹ** של מעין שבע, **אֲבָל** [-אלא] **חוֹתֵם בָּהּ** 'מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת' **בִּלְבַד** כמו בכל שבת, **לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיּוֹם בִּתְפִלָּה זוֹ** - מפני שברכת מעין שבע אינה חלק מחובת תפילת היום, אלא תקנת חכמים שהוסיפו בשבת

פניני הלכה

הלכה י: בלילי שבתות וכו' מעין השבע. ובשו"ע (סי' רסח ס"ח) הוסיף שהיחיד אינו אומר ברכת מעין שבע. ובשו"ע הרב (שם סי"ג) כתב עוד שלא תיקנו ברכה זו אלא לשליח ציבור, ומי שאינו שליח ציבור אינו אומר ברכה זו, בין אם מתפלל ביחידות ובין אם מתפלל בציבור. וכתב הרמ"א (שם) שאם היחיד רוצה להחמיר על עצמו ולאומרה, יכול לאומרה בלי פתיחה ובלי חתימה, וכן נוהגים הציבור לאומרה עם השליח ציבור בלא פתיחה ובלא חתימה. וביאר במשנה ברורה (ס"ק כא) שהכוונה שאומר מ'מגן אבות' עד 'זכר למעשה בראשית' בלבד.

הלכה יא: בשו"ע (סי' רסח סי"א) הוסיף, שגם כשחל שבת אחר יום טוב, צריך לומר ברכת מעין שבע. ובשו"ע הרב (שם סט"ז) הוסיף, שהכוונה שאפילו שאינו מצוי כל כך שיהיו מאחרים לבוא לבית הכנסת, כמו בשאר ערבי שבתות שהם ימי חול ומתעסקים במלאכתם עד הערב. בשו"ע (סי' רסח סי"ג) כתב, שאם טעה והתפלל תפילה של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל כלל, ושמע משליח ציבור ברכת מעין שבע מתחילתה ועד סופה, יצא ידי חובתו. וראה במשנה ברורה (ס"ק כח) מה שכתב בזה. ובשו"ע הרב (שם סי"ח) מבאר שכיון שתפילת ערבית רשות, הקילו בה חכמים ואמרו שאפילו מי שבקי ויודע להתפלל לבדו יכול לצאת ידי חובה מהשליח ציבור. עוד כתב בשו"ע הרב (שם), שכשיוצא ידי חובה מהשליח ציבור בברכת מעין שבע, לכתחילה יאמר עמו מילה במילה מתחילת הברכה ועד סוף ברוך אתה ה' מקדש השבת. והוסיף עוד שאם כבר אמר השליח ציבור ברכת מעין שבע, ונזכר עכשיו שטעה או שלא התפלל, צריך לחזור ולהתפלל תפילה של לחש כדינה, ולא יאמר ביחידות ברכת מעין שבע.

קלד שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

תפילה זו מפני הסכנה, וכשיום טוב חל בשבת אין צורך להזכיר את היום אלא בתפילות שהן חלק מחובת היום, ולא בתפילה שהיא תוספת שתיקנו חכמים להתפלל בשבת.

יג. בְּתפילות של שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, כְּשֶׁגּוֹמֵר השְׁלִיחַ צִבּוּר לחזור את תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ עם תתקבל, שזה הקדיש שלאחר גמר תפילת שחרית. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא השליח ציבור ׳תְּהִלָּה לְדָוִד וְכוּ׳׳ (תהילים קמה), וְאחר כך אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין כולם תפילת מוּסָף בְּלַחַשׁ, וְאחר כך חוֹזֵר השליח ציבור וּמִתְפַּלֵּל תפילת מוּסָף בְּקוֹל רָם כדי שישמעו אותו הציבור, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּתפילת שַׁחֲרִית, וְאוֹמֵר שליח ציבור קַדִּישׁ אַחַר שיגמור תְּפִלַּת מוּסָף עם ׳תתקבל׳, לפי שהוא גמר התפילה, וקדיש זה נקרא ׳קדיש בתרא׳, וְהָעָם נִפְטָרִים - שיוצאים והולכים לדרכם ולמעשיהם. וְאֵין אוֹמְרִין סדר קְדֻשָּׁה וְלֹא פסוקי תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית של שבת כְּמוֹ שְׁאָר הַיָּמִים של חול, כדי לא להטריח את הציבור, אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ שליח ציבור קֹדֶם תְּפִלַּת מִנְחָה של שבת. כֵּיצַד, קוֹרֵא שליח ציבור ׳תְּהִלָּה לְדָוִד׳ (תהילים שם), וְאחר כך אוֹמֵר ׳סֵדֶר הַיּוֹם׳ - כלומר סדר קדושה, וְאחר כך אומר דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים - פסוקי תחנונים, וְאחר כך אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין כולם תפילת מִנְחָה של לחש, וְחוֹזֵר השליח ציבור וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל רָם כדי שישמעו אותו הציבור, וְאחר כך אוֹמֵר קַדִּישׁ עם ׳תתקבל׳, לפי שהוא גמר התפילה, וקדיש זה נקרא ׳קדיש בתרא׳.

יד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר השליח ציבור ׳סֵדֶר הַיּוֹם׳ - כלומר סדר קדושה, אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹמֵר השליח ציבור ׳סֵדֶר הַיּוֹם׳, גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב - לאחר אמירת קדיש שלאחר תפילת מעריב, וְאחר כך אוֹמֵר שליח ציבור קַדִּישׁ עם ׳תתקבל׳, לפי שהוא גמר התפילה, וקדיש זה נקרא ׳קדיש בתרא׳. וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל השליח ציבור בבית הכנסת, להוציא את מי שאינו בקי, או להוציא את מי שאין לו יין בביתו להבדיל עליו.

פֶּרֶק י

א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל תפילת שמונה עשרה וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ לדברים שאומר בפיו, יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל שוב שמונה עשרה בְּכַוָּנָה, אחרי שתתיישב דעתו. וְאִם הוא כִּוֵּן את לִבּוֹ רק בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה - בברכת אבות, שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ בדיעבד לחזור ולהתפלל, אפילו שלא כיוון את ליבו בשאר התפילה. מִי שֶׁטָּעָה בתפילת שמונה עשרה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת - שטעה בברכת ׳אבות׳ או ב׳אתה גיבור׳ או ב׳אתה קדוש׳, וכגון שאמר ׳אתה גיבור׳ אחרי ׳אתה קדוש׳, חוֹזֵר לְרֹאשׁ התפילה, וְאִם טָעָה בתפילת שמונה עשרה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת - שטעה בברכת ׳רצה׳ או ב׳הודאה׳ או ב׳שים שלום׳, וכגון שלא אמר ברכת ׳רצה׳ והמשיך ואמר ׳הודאה׳ ונזכר לאחר שהתחיל לומר ׳שים שלום׳, חוֹזֵר לְ׳עֲבוֹדָה׳ - לברכת ׳רצה׳, ואומר אחריה ברכת ׳מודים׳ ו׳שים שלום׳. וְאִם טָעָה בתפילת שמונה עשרה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת - בשאר ברכות שמונה עשרה, חוץ משלוש ברכות ראשונות ושלוש ברכות אחרונות, כגון שלא אמר ׳גואל ישראל׳ אחרי ׳סלח לנו׳, אלא אמר ברכת ׳רופא׳ והמשיך ב׳ברכת השנים׳ ו׳קיבוץ גלויות׳, ואחר כך נזכר שלא אמר ׳גואל ישראל׳, חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ, וכגון באופן הנזכר לעיל שלא אמר ׳גואל ישראל׳, הרי הוא חוזר ל׳גואל ישראל׳, וּמַשְׁלִים [- ומסיים] תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר - שאומר כל הברכות הסדורות אחריה בתפילת שמונה עשרה פעם שניה, כפי הסדר שסידרו אותן חכמים. וְכֵן שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה בתפילת שמונה עשרה כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם - שטעה בחזרת התפילה שהיא בקול רם, עַל דֶּרֶךְ זוֹ שחוזר היחיד כשהתפלל בלחש הוּא חוֹזֵר - שדינו כדין היחיד לעניין חזרה.

ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ צִבּוּר בתפילת שמונה עשרה כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עם כל הציבור, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ פַּעַם שְׁנִיָּה תפילת שמונה עשרה כדין היחיד, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, ואפילו שטעה בשלוש ברכות הראשונות,

---

פניני הלכה

הלכה יד: בראשי חדשים וכו׳ אומר סדר היום וכו׳ אחר תפילת מוסף. ובשו״ע (סי׳ תכג ס״ג) כתב שאומר ׳סדר היום׳ קודם תפילת מוסף. **ובמוצאי שבת אומר סדר היום.** וברמ״א (סי׳ רצה ס״א) הוסיף, שאם חל יום טוב באחד מימות השבוע, אין אומרים סדר היום. ובשו״ע הרב (שם ס״ג) הוסיף, שהוא הדין אם חל יום הכיפורים באמצע השבוע. ובמשנה ברורה (סק״ג) הוסיף, שהכוונה שחל באמצע השבוע יום טוב גמור שאסור במלאכה, אבל אם חל פורים או ערב פסח באמצע השבוע אומר סדר היום. וכתב בשו״ע הרב (שם) שאם חל היום טוב בשבת הבאה אומרים סדר היום.

הלכה א: מי שהתפלל ולא כיוון וכו׳. וכתב השו״ע (סי׳ קא ס״א), שמי שאינו יכול לכוון בכל ברכות שמונה עשרה, יכוון בברכת אבות בלבד. וראה בביאור הלכה (ד״ה ואם) מה שכתב בזה. **ואם כיון לבו בברכה ראשונה.** והרמ״א (סי׳ קא ס״א) פסק, שבזמן הזה אין חוזרים אפילו מי שלא כיוון בברכת אבות. ובמשנה ברורה (סק״ד) כתב, שאם נזכר שלא כיוון בברכת אבות לפני שאמר ׳ברוך אתה ה׳׳, יחזור לומר מ׳אלוקי אברהם וכו׳׳. וראה בביאור הלכה (ד״ה והאידנא) מה שכתב בזה. **ואם כיון לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך.** במשנה ברורה (סי׳ קא סק״ג) הוסיף, שיש אומרים שגם ברכת ׳מודים׳ חשוב לכתחילה כברכת אבות לעניין כוונה המעכבת.

הלכה ב: טעה וכו׳ כשהוא מתפלל בלחש וכו׳ שאינו חוזר. ובשו״ע (סי׳ קכו ס״ד) פסק, שאם טעה שליח ציבור בשלוש ברכות ראשונות, הרי הוא חוזר גם בתפילת הלחש. ובשו״ע הרב (שם ס״ד) הביא דעה זו, וכתב שיש מקילים גם בשלוש ברכות ראשונות. והכריע בזה שאם סיים תפילתו אין צריך לחזור מפני טורח הציבור, אבל אם עדיין לא סיים תפילתו צריך לחזור. ובמשנה ברורה (ס״ק יז) כתב, שהסומך על דעות הסוברים שאפילו בשלוש ראשונות אין צריך לחזור בכל אופן [אפילו לא סיים תפילתו], לא הפסיד.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קלה

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ואפילו שעדיין לא סיים התפילה, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל חזרת הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל אחר כך בְּקוֹל רָם - שאינו גרוע מיחיד שטעה שיוצא בחזרת השליח ציבור, כמו כן השליח ציבור בעצמו שטעה שיוצא בחזרת תפילתו, וְהֵיא - והתפילה שמתפלל החזן בקול רם דינה הוא, שֶׁאִם טָעָה בָּהּ - בחזרת תפילתו שמתפלל בקול רם, לְעוֹלָם חוֹזֵר למקום שצריך לחזור, כְּמוֹ שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר בתפילת שמונה עשרה של לחש כמבואר לעיל (הלכה א).

ג. שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה באחת מברכות שמונה עשרה שבחזרת התפילה שבקול רם וְנִבְהַל [- התבלבל] וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל - מהיכן הוא צריך להמשיך, וְשָׁהָה [-המתין] שָׁעָה ועדיין לא נזכר מהיכן צריך להמשיך, יַעֲמֹד - ייגש להתפלל שליח ציבור אַחֵר תַּחְתָּיו - במקומו. וְאִם טָעָה השליח ציבור בְּ'בִרְכַּת הַמִּינִים' - ברכת 'ולמלשינים', אֵין מַמְתִּינִין לוֹ כלל כדי שייזכר היכן טעה, אֶלָּא מִיָּד יַעֲבֹר שליח ציבור אַחֵר תַּחְתָּיו, שחוששים שֶׁמָּא מִינוּת נִזְרְקָה בּוֹ - שמא הוא מין וכופר, ואינו חפץ לקלל את עצמו ולכן הוא רוצה לדלג אותה. וְהוּא שֶׁלֹּא הִתְחִיל בָּהּ - ודין זה שאין ממתינים לו הוא רק בתנאי שלא התחיל ברכת 'המינים', אֲבָל אִם כבר הִתְחִיל בָּהּ - שהתחיל לומר ברכת 'המינים', כבר אין חוששים שנזרקה בו מינות, ולכן מַמְתִּינִין לוֹ שָׁעָה כדי שייזכר היכן שטעה, ואם לא ייזכר אחרי זמן זה יעמידו שליח ציבור אחר תחתיו.] וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה - ולא יהיה השליח ציבור השני שיורד להתפלל במקומו של הראשון ממאן ומסרב הרבה זמן, שכיון שטעה הראשון נמצאו הציבור מתבטלים מתפילה;

ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל - מהיכן מתחיל להתפלל השליח ציבור השני [שירד במקום הראשון שטעה בתפילתו ולא ידע מהיכן להמשיך]? מִתְּחִלַּת הַבְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ שליח ציבור הָרִאשׁוֹן, ולא מאמצע הברכה ממקום שהפסיק הראשון, ודין זה הוא אִם טָעָה הראשון בְּאַחַת מִן הברכות הָאֶמְצָעִיּוֹת של שמונה עשרה [חוץ משלוש ברכות ראשונות ושלוש ברכות אחרונות]. אֲבָל אִם טָעָה שליח הציבור הראשון בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ ברכות רִאשׁוֹנוֹת - שטעה בברכת 'אבות' או 'אתה גיבור' או 'אתה קדוש', מַתְחִיל שליח ציבור הַשֵּׁנִי מִן הָרֹאשׁ - מתחילת התפילה. וְאִם טָעָה שליח ציבור הראשון בְּאַחַת מִן הברכות הָאַחֲרוֹנוֹת - שטעה בברכת 'רצה' או ב'הודאה' או ב'שים שלום', יַתְחִיל שליח ציבור הַשֵּׁנִי מִן הָעֲבוֹדָה - מ'רצה', ואומר אחריה ברכת 'הודאה' ו'שים שלום'.

ה. הָאוֹמֵר אֵינִי יוֹרֵד להתפלל לִפְנֵי הַתֵּבָה - כדי להיות שליח ציבור מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדֵי צְבוּעִין - אינם בגדים לבנים, אַף בְּבגדים לְבָנִים לֹא יַעֲבֹר לפני התיבה להיות שליח ציבור בְּאוֹתָהּ הַתְּפִלָּה - שחוששים שמא יש בו קצת מינות, אבל בתפילה אחרת יכול לעבור לפני התיבה. וכן אם אָמַר אֵינִי עוֹבֵר לפני התיבה להיות שליח ציבור מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל, אַף כשהוא יָחֵף לֹא יַעֲבֹר לפני התיבה, משום החשש שיש בו מינות.

ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל - יחיד שהסתפק האם כבר התפלל תפילה זו של שמונה עשרה אוֹ לֹא הִתְפַּלֵּל, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בתורת חובה, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְפַּלֵּל עתה תְּפִלָּה זוֹ של שמונה עשרה עַל דַּעַת שֶׁהִיא אינה חובה עליו אלא בתורת נְדָבָה, כיון שֶׁאִם רָצָה הַיָּחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם תְּפִלּוֹת בתורת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל - רשאי הוא להתפלל. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה של שמונה עשרה ומתפלל על דעת שתפילה זו חובה היא לו, וְנִזְכַּר

פניני הלכה

הלכה ג: שליח ציבור שטעה וכו'. ובשו"ע (סי' קכו ס"א) פסק, ששליח ציבור שטעה ודילג אחת מכל הברכות וכשמזכירים אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקים אותו, אבל אם אין יודע לחזור למקומו מסלקים אותו. וראה בביאור הלכה (ד"ה אין מסלקין) לגבי שיעור הזמן שממתינים עליו מלסלק אותו. עוד כתב במשנה ברורה (סק"ב) שהכוונה במה שכתב שטעה באחת מכל הברכות, הוא אפילו בברכות 'תחיית המתים' ו'בונה ירושלים' שאין מסלקים אותו. ואם דילג או טעה בשתי הברכות האלו, יש שסוברים שאפילו התחיל כבר הברכה מסלקים אותו, ויש שסוברים שאין מסלקים אותו, ולא הכריע בזה. **יעמוד אחר תחתיו.** ובמשנה ברורה (סי' קכו סק"ח) הוסיף, שלכתחילה יהיה שליח הציבור השני, אדם שכיוון את כל התפילה עם השליח ציבור, ולא דיבר בזמן שהשליח ציבור חזר תפילתו. ובדיעבד יכולים לקחת גם מי שלא כיוון. וגם באופן זה לא יתחיל אלא מתחילת הברכה [ולא קודם לכן] מפני טורח הציבור. **ואם טעה בברכת המינים וכו'.** ובשו"ע הרב (סי' קכו ס"א) כתב, שדווקא אם לא התחיל ברכת המינים כלל אלא שדילג אותה, מסלקים אותו, אבל אם דילג ראש הברכה ואמר החתימה, אין מסלקים אותו. וראה בביאור הלכה (ד"ה ברכת) מה שכתב בזה. **ואם טעה בברכת המינים וכו' מיד יעבור אחר תחתיו.** וכתב בשו"ע הרב (סי' קכו ס"א), שמכל מקום אין מסלקים מלהיות שליח ציבור [בעתיד] אם טעה רק פעם אחת, משום שיש לומר שטעה. **ולא יהיה סרבן באותה שעה.** בשו"ע הרב (סי' נג ס"כ) כתב שלא יסרב כלל, מפני שגנאי הוא שתהא התפילה מופסקת כל כך.

הלכה ד: אבל אם טעה באחת וכו'. וכתב במשנה ברורה (סי' קכו ס"ק יא) שאין הבדל בין אם השליח ציבור הראשון טעה ודילג אחת משלוש ברכות הראשונות או האחרונות, ובין אם טעה באמצע הברכה באחת משלוש ברכות אלו או בין ברכה לברכה מברכות אלו והשתתק, שבכל האופנים אם טעה בשלוש ברכות הראשונות צריך לחזור לראש התפילה, ואם טעה בשלוש ברכות אחרונות צריך לחזור ל'רצה'.

הלכה ה: האומר איני יורד וכו' לא יעבור באותה התפלה. וכתב הרמ"א (סי' נג סי"ח) שאפילו אם ייתן טעם לדבריו שאמר שאינו יורד בבגדים צבועים או שאינו יורד בסנדל שברגליו, אין זה מועיל. וראה במשנה ברורה (ס"ק מו וס"ק מח) מה שכתב בזה.

הלכה ו: מי שנסתפק וכו' אלא אם כן התפלל תפלה זו על דעת שהיא נדבה. וכתב השו"ע (סי' קז ס"א) שיכול לחזור ולהתפלל ואין צריך לחדש בתפילתו שום דבר חידוש. וביאר בשו"ע הרב (שם) שכוונתו שחוזר ומתפלל בתורת נדבה. וכתב השו"ע (שם) שאם ברור לו שכבר התפלל יכול לחזור ולהתפלל כל התפילות

קלו שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל, או שהוא מסופק אם התפלל, **פּוֹסֵק** מתפילתו **וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה** - כדי שלא יוציא שם שמים לבטלה, וכדי שלא יעבור על 'לא תוסיף' (דברים יג, א), **וְאִם הָיְתָה** התפילה שהוא עומד בה **תְּפִלַּת עַרְבִית**, אף שנזכר שכבר התפלל **אֵינוֹ פּוֹסֵק** בדיעבד, אלא גומר הברכה או שגומר התפילה, כיון **שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ** - את תפילת ערבית **מִתְּחִלָּה אֶלָּא עַל דַּעַת** שֶׁהיא **אֵינָהּ** תפילת **חוֹבָה**, כמבואר לעיל (פ"א ה"ו), והיא דומה לתפילת נדבה, ומצטרפת עם סיום התפילה שיתפלל לנדבה.

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל תפילה **שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת**, ולא הזכיר בתפילתו של שבת כלל, **לֹא יָצָא** ידי חובת תפילה. **וְאִם נִזְכַּר וְהוּא** נמצא עדיין **בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה** - שעדיין לא סיים תפילתו בעקירת רגליו, **גּוֹמֵר בְּרָכָה** של חול **שֶׁהִתְחִיל בָּהּ**, כיון שמן הדין הוא חייב בתפילת שמונה עשרה, ורק משום כבוד שבת לא הטריחוהו להתפלל תפילת שמונה עשרה, לפיכך אם טעה גומר את הברכה, **וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל** תפילה **שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמסיים הברכה שהתחיל בה, כשהוא טעה **בְּתפילת מַעֲרִיב אוֹ בְּתפילת שַׁחֲרִית וּבתפילת מִנְחָה, אֲבָל** אם הוא טעה **בְּתפילת מוּסָף**, הרי הוא **פּוֹסֵק וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה**, שלא שייך לומר שהוא חייב להתפלל שמונה עשרה ברכות בתפילת מוסף ומשום כבוד שבת לא הטריחוהו, שהרי אין תפילת מוסף בימות החול כלל, **וְכֵן אִם הִשְׁלִים** [- סיים] **תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת שֶׁהִיא** תפילת **מוּסָף**, ולא הזכיר מוסף כלל באמצע השמונה עשרה ברכות, **חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל** שוב תפילת **מוּסָף, אֶחָד שַׁבָּת וְאֶחָד יוֹם טוֹב אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ** - ודין זה אמור בין בשבת, בין ביום טוב ובין בראש חודש, שאם סיים תפילה של חול וחשב שהיא מוסף, חוזר ומתפלל מוסף.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בתפילתו **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר** 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' **וְלֹא** 'מוֹרִיד הַטָּל' בברכת 'אתה גיבור', בין אם סיים את הברכה ובין אם לא סיים, הדין הוא **שחוֹזֵר לָרֹאשׁ** - לתחילת התפילה. והטעם, כיון שלא הזכיר כלל גבורותיו של ה', ואינו יכול להזכירו בברכת 'שומע תפילה'. **וְאִם הִזְכִּיר** בתפילתו מוריד **הַטָּל אֵינוֹ חוֹזֵר**, כיון שהטל היורד על הארץ הוא סימן ברכה גם בימות הגשמים. **וְאִם טָעָה** בתפילתו **בִּימוֹת הַחַמָּה וְאָמַר** בברכת 'אתה גיבור' **'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם'**, ואפילו שאמר גם כן מוריד הטל, **חוֹזֵר לָרֹאשׁ**, כיון שבדרך כלל ירידת גשמים בימות החמה אינה סימן ברכה, וצריך לחזור לראש התפילה. **וְאִם לֹא הִזְכִּיר** בתפילתו כלל 'טַל' - שלא אמר 'מוריד הטל' **אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ** לראש התפילה, כיון **שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר** לעולם ולפיכך **אֵינוֹ צָרִיךְ בַּקָּשָׁה** - כיון שרוב הטל שיורד אינו טל של ברכה, וטל זה שאינו של ברכה אינו בטל לעולם, אינו צריך בקשה.

פניני הלכה

בתורת נדבה על ידי חידוש. וכתב במשנה ברורה (סק"ד) שלחזור ולהתפלל בתורת חובה אסור אפילו שיחדש בה דבר. וכתב במשנה ברורה (סק"ז), שאם היה מסופק אם התפלל כבר, והתחיל תפילתו על דעת שתפילתו עתה היא בתורת נדבה, ונזכר באמצע שכבר התפלל, יכול לגמור תפילתו כך ואין צריך שיחדש בה דבר. ומכל מקום יותר טוב באופן זה שיסיים תפילתו על ידי חידוש.

הלכה ז: מי שטעה והתפלל וכו'. וכתב בשו"ע הרב (סי' רסח ס"ט), שאם הוא מסופק אם התפלל של חול או של שבת, יש להסתפק אם הוא צריך לחזור ולהתפלל. ובמשנה ברורה (שם סק"ט) כתב שצריך לחזור. וכתב הרמ"א (סי' רסח ס"ד) שגם במוסף אם הזכיר של שבת בתפילתו יצא, ומספיק שיאמר 'ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף'. וראה במשנה ברורה (ס"ק יא) מה שכתב בזה. וכתב בשו"ע (סי' רסח ס"ה) שאם טעה והתפלל של חול בשבת ולא הזכיר של שבת כלל, אם עקר רגליו חוזר לראש תפילתו ומתפלל של שבת, ואם לא עקר רגליו אפילו שסיים תפילתו אינו חוזר לראש התפילה אלא לשל שבת. וראה על כך במשנה ברורה (ס"ק יג) ובביאור הלכה (שם ס"א ד"ה אם). **ואם נזכר וכו'.** וכתב בשו"ע (סי' רסח ס"ג) שאם שכח לגמרי שהיום שבת והיה סבור שהיום הוא יום של חול, והתחיל לומר 'אתה' ולפני שאמר 'חונן' נזכר שהיום הוא שבת, צריך לסיים אותה ברכה. והביא במשנה ברורה (סק"ו) שתי דעות אם דין זה הוא דווקא בתפילת שחרית שאינה פותחת בתיבת 'אתה', או אפילו בערבית ומנחה, ולא הכריע בזה. ובשו"ע הרב (שם ס"ד) סובר שדווקא בתפילת שחרית, אבל בערבית ובמנחה ימשיך בשל שבת. **אבל בתפילת מוסף פוסק.** ובשו"ע (סי' רסח ס"ג) כתב שגומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה, ודין זה אפילו בתפילת מוסף, ויש אומרים שבתפילת מוסף פוסק אפילו באמצע ברכה. וכתב בשו"ע הרב (סי' רסח ס"ג), שכיון שיש הסוברים שפוסק, הדין הוא שספק ברכות להקל, ופוסק.

הלכה ח: מי שטעה וכו' חוזר לראש. וכתב בשו"ע (סי' קיד ס"ו) שהדין שמחזירים אותו לראש התפילה, הוא כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שלאחריה, אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה, יאמר במקום שנזכר. וראה במשנה ברורה (ס"ק כט) מה שכתב בזה. והוסיף בשו"ע (שם) שאפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל ברכת 'אתה קדוש', אין צריך לחזור לראש התפילה, אלא אומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בלי חתימה. וכתב במשנה ברורה (ס"ק לב), שאם נזכר אחרי שאמר שם ה' של 'ברכת גבורות', לא יגמור 'מחיה המתים', אלא יסיים 'למדני חוקיך', וחוזר למשיב הרוח. **חוזר לראש.** וכתב בשו"ע (סי' קכד ס"י) שיכול לצאת ידי חובה מהשליח ציבור על ידי שיכוון דעתו וישמע ממנו את כל השמונה עשרה מתחילה ועד סוף, ולא יפסיק ולא ידבר באמצע. וראה במשנה ברורה מה שכתב בזה. אמנם בשו"ע הרב (שם סי"ד) כתב, שיותר טוב שיחזור ויתפלל בעצמו. **ואם טעה בימות החמה וכו'.** וכתב בשו"ע (סי' קיד ס"ד), שאם טעה ואמר 'מוריד הגשם' בימות החמה, אם לא סיים הברכה חוזר לראש הברכה. וראה במשנה ברורה (ס"ק יט) ובביאור הלכה (ד"ה וחוזר) מה שכתב בזה. וכתב השו"ע (שם) שאם סיים הברכה חוזר לראש התפילה. וראה במשנה ברורה (ס"ק כא) ובביאור הלכה (ד"ה ואם) מה שכתב בזה.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום רביעי ט"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קלז

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח לומר בתפילתו הַשְּׁאֵלָה [- ותן טל ומטר] מִ'בִּרְכַּת הַשָּׁנִים', אִם נִזְכַּר ששכח קֹדֶם שאמר ברכת 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה', שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים - אומר 'ותן טל ומטר לברכה' בְּ'שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה' בסוף הברכה לפני 'כי אתה שומע', מפני שברכה זו מתוקנת לבקש בה את כל צרכי האדם, וְאִם נִזְכַּר ששכח אַחַר שֶׁכבר בֵּרֵךְ ואמר 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה', חוֹזֵר לְ'בִּרְכַּת הַשָּׁנִים', וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים [- שסיים] כָּל תְּפִלָּתוֹ של לחש, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שמונה עשרה פעם שְׁנִיָּה.

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר בראש חודש או בחול המועד בתפילתו 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא', אִם נִזְכַּר ששכח קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים [- שיסיים] תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה' [- ל'רצה'] וּמַזְכִּיר, כיון שטעה באחת משלוש ברכות אחרונות שהדין בהן שחוזר ל'רצה'. וְאִם נִזְכַּר ששכח להזכיר יעלה ויבוא אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, ואינו רגיל לומר דברי תחנונים לאחר מכן, חוֹזֵר לָרֹאשׁ התפילה. וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים כגון 'אלהי נצור וכו'' אַחַר סיום תְּפִלָּתוֹ, וְנִזְכַּר ששכח אַחַר שֶׁהִשְׁלִים כל תְּפִלָּתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו, חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה', אבל אם נזכר לאחר שעקר רגליו, חוזר לראש התפילה אפילו אם רגיל לומר תחנונים [משום שבנזכר לאחר שהשלים תפילתו צריך שיתקיימו שני תנאים, שייזכר לפני שעוקר רגליו וגם שרגיל לומר תחנונים, ואם חסר אחד מהם חוזר לראש].

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שאם טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא ונזכר אחרי שהשלים תפילתו, שחוזר לראש התפילה, בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְּתפילת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אֲבָל בתפילת עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אִם לֹא הִזְכִּיר בה יעלה ויבוא אֵינוֹ חוֹזֵר, מפני שאין מקדשים את החודש בלילה.

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁחוֹזֵר הַיָּחִיד כשטעה בתפילתו וּמִתְפַּלֵּל פעם נוספת, אף שְׁלִיחַ צִבּוּר דינו הוא שחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אִם הוא טָעָה כְּמוֹתוֹ [- כמו היחיד] בְּעֵת שֶׁהוא מִתְפַּלֵּל שמונה עשרה בְּקוֹל רָם, חוץ מתפילת שַׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ צִבּוּר בתפילתו שבקול רם וְלֹא הִזְכִּיר יַעֲלֶה וְיָבוֹא עַד שֶׁהִשְׁלִים [- שסיים] תְּפִלָּתוֹ, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לראש התפילה, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר שלא יתבטלו ממלאכתם, וכיון שֶׁהֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין עדיין לְפָנָיו שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ של רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

יג. עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים [-עשרת ימי תשובה], אם טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בְּבִרְכָה שְׁלִישִׁית שבתפילת שמונה עשרה 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ' כמו בנוסח הברכה שבכל

פניני הלכה

הלכה ט: מי ששכח השאלה וכו'. וכתב במשנה ברורה (סי' קיז ס"ד ס"ק טו) שאם נזכר בברכת השנים קודם שיסיים אותה, יאמר במקום שנזכר, אבל אם נזכר אחרי שאמר 'כשנים הטובות', יחזור ויאמר 'וברך שנתנו כשנים הטובות' וטוב יותר שיתחיל ויאמר 'ותן טל ומטר', ויסיים כסדר הברכה. **אם נזכר קודם שומע תפלה.** וכתב בשו"ע הרב (סי' קיז ס"ה), שאם נזכר קודם שהתחיל 'תקע בשופר', אומרו שם. ובמשנה ברורה (ס"ק טו) כתב, שטוב יותר שיאמרו בשומע תפילה. **ואם נזכר אחר שברך שומע תפילה וכו'.** והשו"ע (סי' קיז ס"ה) פסק, שאם עדיין לא התחיל לומר 'רצה', אומר 'ותן טל ומטר' ואחר כך מתחיל 'רצה'. וראה במשנה ברורה (ס"ק יט) מה שכתב בזה. **ואם לא נזכר וכו' חוזר ומתפלל.** והשו"ע (סי' קיז ס"ה) פסק, שאם לא נזכר עד אחרי שאמר שומע תפילה, אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים, ואם עקר רגליו חוזר לראש התפילה. ואם סיים תפילתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחרי תפילתו, אפילו שלא עקר רגליו הרי זה חשוב כמו שעקר רגליו, וחוזר לראש התפילה. והוסיף בשו"ע הרב (שם ס"ה) שהוא הדין אם רגיל לומר תחנונים אחר התפילה, וסיים תחנוניו ואמר 'יהיו לרצון' וכו', הרי זה נחשב על ידי אמירת פסוק זה שנשלמה תפילתו, וחוזר לראש התפילה אף שלא עקר רגליו.

הלכה י: טעה ולא הזכיר וכו' אחר שהשלים וכו'. וכתב הרמ"א (סי' תכב ס"א), שאם הוא מסופק אם הזכיר או לא, אינו צריך לחזור. ובמשנה ברורה (סק"ט) כתב שיש חולקים עליו, והכריע שצריך לחזור. וכל זה דווקא אם נפל לו ספק מיד אחר התפילה, אבל אם נפל לו הספק לאחר הרבה זמן, וברור לו שהיה בדעתו לומר 'יעלה ויבוא' בתפילתו אינו צריך לחזור. **אם נזכר קודם שישלים וכו'.** ובשו"ע (סי' תכב ס"א) פסק שאם נזכר קודם שהתחיל 'מודים', אומר במקום שנזכר. וכתב במשנה ברורה (סק"ה), שהיינו אפילו אם כבר אמר וסיים ברכת ותחזינה, אבל אם לא סיימה אלא שאמר ברוך אתה ה', נכון יותר שיסיים 'למדני חוקיך' ויאמר 'יעלה ויבוא', ואחר כך יאמר שוב ותחזינה. **ואם נזכר וכו' חוזר לראש.** וכתב בשו"ע (סי' קכד ס"י) שיכול לצאת ידי חובה מהשליח ציבור על ידי שיכוון דעתו וישמע ממנו את כל השמונה עשרה מתחילה ועד סוף, ולא יפסיק ולא ידבר באמצע. וראה במשנה ברורה (ס"ק מא) מה שכתב בזה. אמנם בשו"ע הרב (שם סי"ד) כתב, שיותר טוב שיחזור ויתפלל בעצמו. **ואם היה רגיל לומר דברי תחנונים.** ראה בהלכה הקודמת.

הלכה יא: או בשחרית וכו'. במשנה ברורה (סי' תכב ס"א סק"ד) הביא שתי דעות אם לא הזכיר 'יעלה ויבוא' בתפילת שחרית והתפלל מוסף, האם צריך לחזור בדיעבד ולהתפלל עוד פעם לתשלומי שחרית, או שאינו צריך כיון שהזכיר קדושת היום בתפילת מוסף. וכתב שיחזור ויתפלל, ויתנה שאם אינו חייב הרי הוא מתפלל בתורת נדבה. ואם התחיל להתפלל מוסף ונזכר בתוך שלוש הברכות ראשונות שלא הזכיר 'יעלה ויבוא' בתפילת שחרית, יסיים התפילה בשל שחרית, ואחר כך יתפלל מוסף. **אבל ערבית וכו' אינו חוזר.** וכתב במשנה ברורה (סי' תכב ס"א סק"ב) שאם הזכיר כבר שם ה' בחתימת ברכת 'רצה' אפילו לא אמר 'המחזיר וכו'', גם כן אינו חוזר.

הלכה יב: כתב הרמ"א (סי' קכו ס"ד) שגם בתפילות שחרית של שבת ויום טוב, אם שכח שליח ציבור ולא הזכיר בהן של שבת ויום טוב דינו כמו בשחרית של ראש חודש שסומך על תפילת מוסף.

הלכה יג: טעה וחתם וכו'. וכתב השו"ע (סי' תקפב ס"א) שגם אם הוא מסופק הדין כן. **טעה וחתם וכו' אוהב צדקה וכו'.** וכתב הרמ"א (סי' קיח ס"א) שאם אמר 'מלך אוהב צדקה ומשפט', אינו

השנה, **חוֹזֵר לָרֹאשׁ** התפילה. וכן אם **טָעָה וְחָתַם בְּברכה אַחַת** **עֶשְׂרֵה** שבתפילת שמונה עשרה 'אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט' כמו בנוסח הברכה שבכל השנה, **חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה** [מפני שהלשון 'אוהב' משמע שאינו עושה עתה משפט אלא שאוהב אותו, ובימים אלו צריך לומר לשון של משפט] **וְחוֹתֵם בָּה** 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט', שזה הוא לשון של משפט, **וְאחר כך מִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר** - לפי סדר המשך התפילה. **וְאִם לֹא נִזְכַּר** שטעה **עַד שֶׁהִשְׁלִים** [- שסיים] **תְּפִלָּתוֹ** - שעקר רגליו, **חוֹזֵר לָרֹאשׁ** התפילה, **אֶחָד** [-בין] **יָחִיד וְאֶחָד** [- ובין] שליח **צִבּוּר**.

יד. טָעָה בתפילת ערבית של מוצאי שבת **וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה** **בְּברכת** 'חוֹנֵן הַדַּעַת', **מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר** ולהתפלל, מפני שהוא יכול לומר זאת כשהוא מבדיל על הכוס. **וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר** בתפילתו **'עַל הַנִּסִּים'** שמוסיפים **בַּחֲנֻכָּה** **וּפוּרִים, וַתפילת 'עֲנֵנוּ' בִּתְפִלַּת תַּעֲנִית,** ונזכר אחרי שסיים תפילתו, **אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אֶחָד** [- בין] **יָחִיד וְאֶחָד** [- ובין] שליח **צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר** שטעה אחרי שסיים תפילתו **קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר** את **רַגְלָיו, אוֹמֵר 'עֲנֵנוּ אָבִינוּ עֲנֵנוּ וְכוּ', 'כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה'** ואינו חותם הברכה, **'יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְכוּ'**.

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל תפילת **מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יִתְפַּלֵּל** בליל שבת תפילת **עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת** - שתי תפילות ערבית של שבת, ואומר בשתיהן 'אתה קדשת', **וְכֵן** הדין **בְּיוֹם טוֹב,** שאם שכח ולא התפלל תפילת מנחה בערב יום טוב, יתפלל בליל יום טוב שתי תפילות ערבית של יום טוב. **שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל** תפילת **מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב, מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן** תפילת **עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל** - שתי תפילות ערבית של חול, והרי הוא **מַבְדִּיל בַּתפילה הָרִאשׁוֹנָה,** מפני שהתפילה הראשונה היא לשם ערבית, **וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּתפילה הַשְּׁנִיָּה,** מפני שתפילה זו היא תוספת בשביל תשלומי מנחה של שבת או יום טוב ששכח, ובשבת ויום טוב אין הבדלה. **וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶם** - בשתי התפילות **אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶם** - כלומר אפילו באחת מהן, **יָצָא** ידי חובתו [שכן אם הבדיל בשתיהן, אין זה גרוע ממי ששכח להתפלל מנחה בערב שבת ומתפלל בליל שבת שתי תפילות ערבית של שבת שהאחת היא תשלומי חול, ואם לא הבדיל כלל, אין זה גרוע מכל מי שטעה ולא הבדיל שאינו חוזר כיון שהוא מבדיל על הכוס]. **אֲבָל אִם לֹא הִבְדִּיל בִּתפילה רִאשׁוֹנָה וְהִבְדִּיל בִּתפילה שְׁנִיָּה** [שמשמע מזה שכוונתו בתפילה הראשונה היא לשם תשלומים ולכן לא הבדיל בה, ואת התפילה השניה מתפלל לשם ערבית של מוצאי שבת לכן הבדיל בה] **חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית** - לשם תשלומים, **מִפְּנֵי שֶׁהתפילה הָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ,** וחשוב שכאילו לא התפלל אותה כלל, **מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לַתְּפִלָּה** שזמנה כעת **שֶׁהִיא תְּפִלַּת עַרְבִית** בכך שלא הבדיל בה והחשיבה כתפילת תשלומין, והמקדים את תפילת התשלומין לתפילה שזמנה כעת, אין יוצא בה ידי חובתו וכאילו לא התפלל אותה כלל, והתפילה השנייה שהבדיל בה היתה בשביל תפילת ערבית. **וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת,** כגון שטעה או שלא כיוון לבו בתפילה הראשונה, שצריך לחזור ולהתפלל,

---

פניני הלכה

צריך לחזור. וכתב במשנה ברורה (סק"ג), שאם נזכר תוך כדי דיבור משעה שאמר 'ומשפט', יאמר 'המלך המשפט'. והוסיף במשנה ברורה (סי' תקפב סק"ט), שלדעת השו"ע גם אם הזכיר 'מלך' צריך לחזור. ובשו"ע הרב (סי' תקפב ס"ב) כתב להלכה שאם נזכר לפני שסיים תפילתו, אינו צריך לחזור לברכת 'השיבה שופטינו' אלא יסיים תפילתו. ואחר שסיים ועקר רגליו, טוב יותר שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה ויאמר בה 'המלך המשפט' כדין, ואין צריך לחדש בה שום דבר [כדין תפילת נדבה], כי מתפלל אותה מחמת הספק. **ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו וכו'.** וכתב השו"ע (סי' קיז ס"ה), שאם סיים תפילתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחרי תפילתו, אפילו שלא עקר רגליו חוזר לראש התפילה. **חוזר לתחלת וכו', חוזר לראש.** וכתב השו"ע (סי' תקפב ס"ב), שאם אמר 'האל הקדוש' ותוך כדי דיבור נזכר ואמר 'המלך הקדוש', אינו צריך לחזור, וכן הדין ב'המלך המשפט'. וראה במשנה ברורה (סק"ז) מה שכתב בזה.

הלכה יד: כתב במשנה ברורה (סי' רצד סק"ב) בשם האחרונים שמנהג פשוט הוא לומר 'אתה חונן וכו'' עד 'לאנוש בינה', ואחר כך 'אתה חוננתנו וכו'', 'וחננו מאתך וכו''. וכתב עוד שאם התחיל מ'אתה חוננתנו' ואילך [ולא אמר 'אתה חונן'], יצא ידי חובתו. **טעה ולא הזכיר הבדלה וכו'.** וכתב השו"ע (סי' רצד ס"א), שאם טעה ולא אמר הבדלה בחונן הדעת, וגם טעה וטעם לפני שיבדיל, חוזר ומתפלל ויבדיל בתפילה. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ג) שהוא הדין אם עשה מלאכה באיסור לפני שיבדיל, שצריך לחזור ולהתפלל. וראה בביאור הלכה (שם ד"ה צריך) מה שכתב בזה. וכתב השו"ע (שם ס"ב) שאם טעה ולא הבדיל בתפילה, ואין לו כוס כדי להבדיל עליו, וגם מחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ה) שאם לא סיים תפילתו חוזר לברכת 'אתה חונן'. אמנם אם נזכר לפני ברכת 'שומע תפילה' לא יחזור, אלא יאמר 'אתה חוננתנו' בברכת 'שומע תפילה', ואם יש לו כוס או מצפה שתגיע אליו מחר לא יבדיל בשומע תפילה. **וכן מי שלא הזכיר 'על הנסים' וכו'.** ובשו"ע (סי' תרפב ס"א) פסק, שאם לא אמר [וכבר סיים את הברכה], אינו חוזר, אבל אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את שם ה', ואפילו אם נזכר בין 'אתה' לשם ה', חוזר.

הלכה טו: שכח ולא התפלל מנחה בערב שבת וכו'. וכתב בשו"ע הרב (סי' קח סי"ד), שאם טעה והתפלל תפילה השנייה של חול, לא יצא ידי תשלומים. אמנם במשנה ברורה (שם ס"ק כה) כתב שבאופן זה הוא פטור מלהתפלל. עוד כתב במשנה ברורה (שם), שאם הקדים תפילה של חול לשל שבת לא יצא ידי חובתו. אמנם אם עדיין היום גדול, ולא הגיעה עת שקיעת החמה, אלא שהוא קיבל על עצמו שבת באמירת 'מזמור שיר וכו'', או באמירת 'ברכו', ולא התפלל עדיין מנחה, צריך להתפלל שתיים של שבת, והראשונה תהיה לשם ערבית והשניה לשם תשלומי מנחה, ובדיעבד אם התפלל הראשונה לשם מנחה, ואפילו אם התפלל אותה של חול ייתכן שיצא כיון שעדיין יום. **מבדיל בראשונה וכו'.** וכתב בשו"ע הרב (סי' קח סט"ז), שאם כיוון במחשבתו

ואֲפִלּוּ אם שתי התפילות שמתפלל הן של **שַׁחֲרִית וּמוּסָף** כפי סדר התפילה, ואין תפילתו השניה מחמת שטעה או שלא כיוון, **לֹא יִתְפַּלֵּל** שתי התפילות **זוֹ אַחַר זוֹ** מיד, **אֶלָּא יִשְׁהֶה** [- ימתין] **בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה** עד **כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן דַּעְתּוֹ עָלָיו** - שיוכל ליישב דעתו להתפלל בלשון תחינה, כלומר בכוונה, שחוששים שמא מאחר שהוא צריך להתפלל שתי פעמים זו אחר זו יתפלל השנייה בלא כוונה.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ של שמונה עשרה **לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר**, אלא ימתין עד שיתפללו כדי שיתפלל עמהם, כיון שתפילת הציבור רצויה יותר. **הַנִּכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּמָצָא צִבּוּר** כשהם **מִתְפַּלְּלִין** שמונה עשרה **בְּלַחַשׁ**, ועדיין לא אמרו קדושה, **אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל** שמונה עשרה **וְלִגְמֹר** אותה **עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר** בתפילתו שבקול רם **לְקָדוֹשׁ** [- ל'קדושה' שאומרים בחזרת הש"ץ], **יִתְפַּלֵּל** שמונה עשרה, **וְאִם לָאו** - שאינו יכול לסיים לפני שיגיע שליח ציבור לקדושה, **יַמְתִּין** [ולא יתחיל לפני השליח ציבור, שכן אסור להפסיק בתפילת שמונה עשרה כדי לענות קדושה] **עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל** תפילת שמונה עשרה **בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ** - עם השליח ציבור **בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה** את ברכות השמונה עשרה, **עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר** בחזרתו **לְ'קְדֻשָּׁה'**, והוא **עוֹנֶה הַקְּדֻשָּׁה עִם הַצִּבּוּר, וְאחר כך מִתְפַּלֵּל שְׁאָר הַתְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם** הוא **הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל** שמונה עשרה **קֹדֶם** שיתחיל **שְׁלִיחַ צִבּוּר** תפילתו שבקול רם, **וּכבר הִגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר** בחזרתו **לְ'קְדֻשָּׁה', לֹא יַפְסִיק** בתפילת שמונה עשרה **וְלֹא יַעֲנֶה 'קְדֻשָּׁה' עִמָּהֶן, וְכֵן לֹא יַעֲנֶה** על קדיש שאומר השליח ציבור **'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ' וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַבְּרָכוֹת** - כלומר שאפילו בברכות אמצעיות של שמונה עשרה אינו פוסק, וכל שכן שאינו פוסק בברכות ראשונות ואחרונות של שמונה עשרה.

יום חמישי י"ז טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק יא

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה אנשים **מִיִּשְׂרָאֵל** בין שהוא עיר או כפר, **צָרִיךְ** - אנשי המקום צריכים **לְהָכִין בּוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ** בני המקום **לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה, וּמָקוֹם זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'בֵּית הַכְּנֶסֶת'. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה**, אפילו המעטים את הרבים, **לִבְנוֹת לָהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת** להתפלל בו, **וְלִקְנוֹת לָהֶן סֵפֶר תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים.**

פניני הלכה

שהראשונה תהיה בשביל ערבית והשנייה לתשלומים, ובטעות שכח לומר הבדלה בראשונה ואמר הבדלה בשנייה, אינו צריך לחזור כי לא גילה דעתו שמתפלל את הראשונה לשם תשלומים במה שלא הבדיל, כי מחמת שכחה לא הבדיל בה. **ואם הבדיל בשתיהם וכו'.** וכתב במשנה ברורה (סי' קח סק"ל), שאם היתה בדעתו בפירוש שהראשונה תהיה לשם תשלומים, נראה שלא יצא. **וכל המתפלל וכו'.** וכתב השו"ע (סי' קה ס"א), שהמתפלל שתי תפילות זו אחר זו צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ארבע אמות. וכתב במשנה ברורה (סק"א), שלפי מה שיבואר בדבריו להלן (סי' קח ס"ק יד), שבשוכח תפילת ערבית או שחרית מפסיק בין תפילה לתפילה באמירת אשרי, לא יצוייר דין זה אלא בתפילת ערבית, שמפסיק כדי הילוך ארבע אמות. **אלא ישהה וכו'.** וכתב במשנה ברורה (סי' קה ס"א סק"ב), ששיעור ההמתנה צריך להיות אחרי שעקר רגליו ואמר 'עושה שלום וכו'.

הלכה טז: אסור לו למתפלל וכו'. וכתב במשנה ברורה (סי' צ ס"י ס"ק לד), שאם צריך הוא למהר תפילתו, כגון שיוצא לדרך, יצא מבית הכנסת ויתפלל בביתו. וייתכן שהוא הדין לגבי לימוד התורה, שאם רוצה למהר ולהתפלל לפני הציבור לצורך לימוד תורה מותר לו לילך לביתו ויתפלל שם. אבל בבית הכנסת עצמו אסור אפילו לצורך לימוד התורה. **שיקדים תפלתו וכו'.** וכתב בשו"ע הרב (סי' צ סי"א) שאיסור זה הוא אפילו אם הוא רוצה לצאת מחוץ לבית הכנסת. ובמשנה ברורה (שם ס"י ס"ק לה) הביא שתי דעות בזה, ולא הכריע. כתב השו"ע (סי' צ ס"י) שאם הוא עומד עם הציבור ורואה שאם יתפלל עמהם יעבור זמן תפילה, יכול להקדים תפילתו לתפילת הציבור. וכתב במשנה ברורה (ס"ק לו), שמלשון השו"ע משמע שאז יכול להתפלל אפילו בבית הכנסת. אמנם הביא דעה אחרת שאם יש לו זמן כדי לילך לביתו ולא יעבור זמן תפילה, יתפלל בביתו ולא בבית כנסת. **הנכנס וכו' עד שלא יגיע שליח צבור לקדוש וכו'.** ובשו"ע (סי' קט ס"א) פסק, שאם יכול להתחיל ולגמור שמונה עשרה קודם שיגיע שליח ציבור לקדושה או לקדיש, יתפלל. וראה במשנה ברורה (סק"ד) מה שכתב בזה. והוסיף הרמ"א (שם) ש'אמן' של 'האל הקדוש' ושל 'שומע תפילה' דינו כקדיש וקדושה. **ויתפלל עמו בלחש מלה במלה.** וברמ"א (סי' קט ס"ב) פסק שלכתחילה לא יתחיל עם השליח ציבור, אלא ימתין עד אחרי שיאמר קדושה והאל הקדוש. ובמשנה ברורה (ס"ק יד) הביא שיש מקילים אפילו לכתחילה [וראה בדבריו את פרטי הדינים שבזה]. **ומתפלל שאר התפלה לעצמו.** ובשו"ע (סי' קט ס"ב) פסק, שצריך להתפלל עם השליח ציבור גם ברכת 'האל הקדוש' וברכת 'שומע תפילה', וכן יכוון כשיגיע שליח ציבור ל'מודים' שיגיע גם הוא ל'מודים' או ל'הטוב שמך ולך נאה להודות', כדי שיוכל לשחות עם השליח ציבור. והוסיף בשו"ע הרב (שם ס"ג), שאם יוכל לסיים כל תפילתו עד שיגיע שליח ציבור לסיום ברכת 'שומע תפילה', יכול להתפלל לעצמו אחרי סיום ברכת 'האל הקדוש'.

הלכה א: במשנה ברורה (סי' קנ סק"ב) כתב, שאם אין ביד אנשי המקום לבנות בית כנסת, על כל פנים מחויבים לשכור מקום מיוחד לתפילה. וכתב בערוך השולחן (שם ס"א), שגם בבית כנסת קיים שצריך לערוך בו שיפוצים ותיקונים שונים הנחוצים לצורך התפילה בו, כופים זה את זה. במשנה ברורה (שם סק"ג) כתב, שהדין שכופים לקנות ספר תורה ונביאים וכתובים [ולא יותר מכך], הוא דווקא בזמן שהותר לכתוב רק תורה נביאים וכתובים, אבל בימינו שגם תורה שבעל פה ניתנה להיכתב, מחויבים לקנות גם ספרי תלמוד ופירושיהם. וראה בערוך השולחן (שם ס"א) שפירט שהחובה לקנות היא, משניות, גמרא, ארבעה חלקי שולחן ערוך ושאר ספרים שהציבור מוכרח בהם.

ב. כְּשֶׁבּוֹנִין את בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר - במקום הגבוה שבעיר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א, כא) 'בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת תִּקְרָא' [- בראש מקום שנשמע שם המיית בני אדם] ומכאן שבית הכנסת שבו מתפללים צריך להיות במקום הגבוה בעיר. וּמַגְבִּיהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ מִכָּל הגגות של חֲצֵרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ט, ט) 'וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ'. וְאֵין פּוֹתְחִין את פִּתְחֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת אֶלָּא לְצַד מִזְרָח כמו שמצינו במשכן שהיה פתחו לצד מזרח, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ג, לח) 'וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה וְכוּ'', כלומר, שהחונים לפני המשכן שהיו בצד מזרח, היה הפתח מולם בצדו המזרחי של המשכן. וּבוֹנִין בּוֹ - בבית הכנסת הֵיכָל - ארון קודש שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה. וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ [בצד] שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדָּהּ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כגון אם מתפללים באותה העיר לצד מערב, בונים את ההיכל במערב. והטעם כְּדֵי שֶׁיְּהִיוּ פְּנֵיהֶן של המתפללים אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ בִּתְפִלָּה;

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה - כמין הגבהה על גבי הארץ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בשעת הקריאה בַּתּוֹרָה, אוֹ מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין [- דברי מוסר ותוכחה], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם - את דברי הקורא והמוכיח המדבר מעל גבי מקום מוגבה. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין את הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סֵפֶר תּוֹרָה [שהיה מנהגם להעמיד בבית הכנסת לפני ארון הקודש בסמוך לו, ארון מיוחד שבתוכו מונח ספר תורה, כדי שיהיה ספר התורה מוכן להעלותו לבימה לקריאה בתורה, ולא יצטרכו לטרוח להוציאו מארון הקודש], מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע - מעמידים את התיבה בין צפון בית הכנסת לדרומו, וְצורת העמדתה היא אֲחוֹרֵי הַתֵּבָה - צדה האחורי של התיבה, יהיה כְּלִפְנֵי הַהֵיכָל - כנגד ארון הקודש, וּפָנֶיהָ [-צדה הקדמי של התיבה], יהיו כְּלִפְנֵי הָעָם - כנגד הציבור.

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין - באיזה אופן יושבים הציבור בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים - החכמים, יוֹשְׁבִין כשפְּנֵיהֶן כְּלִפְנֵי הָעָם - כלומר, מקום ישיבת הזקנים הוא בכותל ארון הקודש [כותל ה'מזרח'] ופניהם כנגד הציבור, משום כבודם של הציבור, וַאֲחוֹרֵיהֶם של הזקנים כְּלִפְנֵי הַהֵיכָל - כנגד הכותל של ארון הקודש. וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין כך: שׁוּרָה של אנשים לִפְנֵי שׁוּרָה של אנשים, וּפְנֵי כָּל אנשי השׁוּרָה, לַאֲחוֹרֵיהם של אנשי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיְּהִיוּ - ועל ידי זה יהיו פְּנֵי כָּל הָעָם, כְּלִפְנֵי - כנגד ארון הַקֹּדֶשׁ, וּכְלִפְנֵי הַזְּקֵנִים - וכנגד הזקנים היושבים כנגדם, וּכְלִפְנֵי

פניני הלכה

הלכה ב: ומגביהין אותו וכו'. ובשו"ע (סי' קנ ס"ב) פסק, שצריך להגביה את גג בית הכנסת מבתי העיר שמשתמשים בהם, אבל מבנים שעשויים לנוי ואין משתמשים בהם, אין קפידא אם הם גבוהים יותר מבית הכנסת. וראה ברמ"א (שם), שבשעת הדחק מותר להתפלל בבית אף על פי שיש שימוש בעלייה שעל גביו, ובלבד שיתנהגו בעלייה בנקיות. בשו"ע (סי' קנ ס"ג) כתב, שאם הגביה אחד מאנשי העיר את ביתו יותר מגובה בית הכנסת, יש אומרים שכופים אותו להשפיל את ביתו. כתב המשנה ברורה (סי' קנ סק"ה) שהטעם שבזמננו אין נזהרים שיהיה בית הכנסת גבוה מכל בתי העיר, מכיון שיש בעיר בתים של נכרים שגבוהים יותר מבית הכנסת, ובלאו הכי לא יהיה גוהבו ניכר בכך. אך כתב שמכל מקום אם יש אפשרות להגביהו, ראוי לכתחילה להיזהר בזה, כי בגמרא החמירו מאוד על זה. ועיין בשו"ת ישועת משה (ח"א סי' כו) שהטעם שבזמננו אין נזהרים בזה, ע"פ דברי המאירי (שבת יא, א ד"ה לעולם) שהדין שבית הכנסת צריך להיות גבוה יותר מבתי העיר, נאמר רק מבתים שהגבהתם היא דרך שררה, אבל אם מוסיפים עליות כדי להרבות בדירים אין איסור [כלומר שאין האיסור אלא כאשר הבית מבפנים נבנה באופן שהוא גבוה מהארץ עד התקרה, שבזה הוא מפאר ומרומם את דירתו יותר מבית הכנסת, אבל הבניינים רבי הקומות שכל קומה בפני עצמה גובהה מבפנים נמוך מגובה בית הכנסת, ורק שמחמת העוני והמחסור בשטחים בונים קומה על קומה עד שמבחוץ הבנין גבוה מחמת ריבוי הקומות, אין זה דרך שררה וכבוד ואין בזה איסור. ישועת משה שם]. הגבלות נוספות לדין הגבהת בית הכנסת נאמרו באחרונים, ומהן:: א. השפת אמת (שבת יא, א ד"ה כל) כתב, שאין חיוב שיהיו כל בתי הכנסת שבעיר גבוהים משאר הבתים, ודי שיהיה בית כנסת אחד בעיר שהוא גבוה מכל הבתים. ב. במור וקציעה (או"ח סי' קנ ד"ה ומגביהין) כתב, שאם בית הכנסת בנוי במקום נמוך ויש בתים שבנויים במעלה הר ולכן הם גבוהים ממנו, אין הדבר מעכב ודי בכך שבית הכנסת גבוה מהבתים שסביביו. **ובונין היכל זה ברוח וכו'.** ובשעת הדחק שאי אפשר להעמיד את ארון הקודש בצד שמתפללים כנגדו, כתב המשנה ברורה (סי' צד סק"ט) שיש להעמידו בצד דרום [או צפון], אך לא במערב, כדי שלא יהיו אחורי הציבור כנגד ארון הקודש. ובאופן שהעמידו את ארון הקודש בצד אחר, יש להתפלל לצד מזרח [והיינו כנגד המקדש] ולא לצד ארון הקודש.

הלכה ג: הרמ"א (סי' קנ ס"ה) כתב, 'ועושין בימה באמצע בית הכנסת שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם'. וכתב החתם סופר (שו"ת או"ח סי' כח) שגם במקום קטן שבכל מקום שיעמוד בו הקורא בבית הכנסת ישמעוהו כולם, יש להקפיד להעמיד את הבימה באמצע, משום שאנו מחזיקים את הבימה כמו המזבח בבית המקדש, ומקומו של המזבח הפנימי היה באמצע. וראה שערי הלכה ומנהג (עמ' קצז) שצריך שיהיה בין הבימה לארון הקודש לפחות הפסק של שורת יושבים אחת.

הלכה ד: הזקנים יושבין פניהם כלפי העם וכו'. וכתב במשנה ברורה (סי' קנ ס"ק יד) שבזמננו אין נוהגים לסדר ישיבת בית הכנסת באופן זה, משום שסידור המקומות נעשה במכירה. אך כתב שיש להיזהר שלא יישבו בין הבימה להיכל באופן שפני היושב לכיוון הבימה ואחוריו להיכל, מפני שהוא גנאי להיכל, ועוד יש בזה גם איסור שהעומד על הבימה לברך ומשתחווה, נראה כמשתחווה לו, אך מותר לעשות מקומות באופן זה בצדדים של ההיכל. וכן מותר לשבת לפני הבימה ואף שאחוריו לספר תורה, משום שהבימה היא רשות בפני עצמה.

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

פְּנֵי הַתֵּבָה - וכנגד צדה הקדמי של תיבת העץ שלפני ארון הקודש [כמבואר לעיל הלכה ג]. **וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר עוֹמֵד לְתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה** העומדת בין ארון הקודש והבימה, ששם מקום תפילתו, **וּפָנָיו לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ** - ופני השליח ציבור כנגד ארון הקודש, כְּמוֹ שֶׁאָר הָעָם, שפניהם כנגד ארון הקודש.

ה. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד - צריכים לנהוג בהם בכבוד. ומהו כבודם, **מְכַבְּדִים אוֹתָן** - מטאטאים אותם כדי שלא יעלו בהם עשבים, **וּמְרַבְּצִין אוֹתָן** - שופכים בהם מעט מים לאחר הטאטוא כדי להשכיב את האבק לארץ. **וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל** הגרים **בִּסְפָרַד וּבְמַעֲרָב** - הארצות שממערב לארץ ישראל, **בְּשִׁנְעָר** [בבל] **וְאֶרֶץ הַצְּבִי** - ארץ ישראל **לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׁיּוֹת בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת** - כלי זכוכית שמניחים בתוכו את הנר כדי שלא יכבה ברוח, והיו מדליקים בו את הנר בבית הכנסת כדי להאיר את המקום. **וְעוד נהגו לְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצָלוֹת** - שטיחים **כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן, וּבְעָרֵי אֱדוֹם** המנהג הוא **שיוֹשְׁבִין שָׁם** [בבתי כנסיות] **עַל הַכִּסְאוֹת.**

ו. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ מפני שהם מקדש מעט, **כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל** - דברי צחוק ליצנות ולעג, **וְשִׂיחָה בְּטֵלָה** - שיחת חולין ודיבור שאין בו שום תועלת. **וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן, וְאֵין גֵּאוֹתִין בָּהֶן** - אין להתקשט בהם בבשמים, **וְאֵין מְטַיְּלִין בָּהֶן** כדי להרחיב את הלב בשעה של קוצר רוח, **וְאֵין נִכְנָסִין לָהֶן לֹא בִּימות הַחַמָּה** כדי להגן על עצמם **מִפְּנֵי הַחַמָּה, וְלֹא בִּימות הַגְּשָׁמִים** כדי להגן על עצמם **מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם** שבית המדרש הוא כביתם **מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בָּהֶן,** אבל רק **מִדֹּחַק,** כלומר, בשעת הדחק, שהם אורחים בעיר ואין להם מקום אחר לאכול ולשתות בו.

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת של דברי הרשות [כגון חשבונות של מסחר וכדומה], **אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן** חשבונות כספי **קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה, וְחשבונות כספי פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,** הרי אלו מותרים מפני שהם חפצי שמים ולא צרכי האדם. **וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים,** ומהו הספד של רבים **כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה** - שיהיו נמצאים **שָׁם בַּהֶסְפֵּד, גְּדוֹלֵי חַכְמֵי אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן** - שהעם באים לשמוע אותם מספידים, או אפילו כאשר אינם מספידים, אלא שהמת הוא מבני ביתם ובאים העם כדי לכבדן.

ח. אם הָיָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְּתָחִים, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ - את בית הכנסת או את בית המדרש **דֶּרֶךְ** לעבור בהם **כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה** של בית הכנסת **וְיֵצֵא בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ** על מנת **לְקָרֵב** ולקצר לעצמו את **הַדֶּרֶךְ,** מפני **שֶׁאָסוּר לְהִכָּנֵס לָהֶן אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה** - כגון תלמוד תורה ותפילה וכדומה.

ט. מִי שֶׁצָּרַךְ - אדם שהוצרך **לְהִכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת** כדי **לִקְרוֹת** - לקרוא **לתִינוֹק אוֹ לְחֲבֵרוֹ** הנמצאים שם. כיון שאסור להכנס

פניני הלכה

הלכה ה: להדליק עששיות בבתי כנסיות. וכתב במשנה ברורה (סי' קנא ס"ק כז) שנהגו להדליק קודם שייכנס להתפלל, והטעם בזה משום שאמרו בגמרא (ברכות ו, א) שבמקום שמתפללין בו בעשרה השכינה מקדימה לבוא [על כן צריך להדליק הנר ולהקדים. ע"פ כל בו (סי' יז)]. ועוד שכן היו עושין במקדש. : וכתב בקצות השולחן (סי' כט ס"ב, ושם הערה יד) שנהגו ברוב בתי כנסיות להדליק 'נר תמיד' משום כבוד שמים, ויש בזה זכר למקדש, שגם נר המערבי שבמנורה היה דולק תמיד.

הלכה ו: שיחה בטלה. במשנה ברורה (סי' קנא סק"ב) הביא שהאיסור של שיחה בטלה בבית הכנסת הוא אפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה וכדומה [ועיין בקצות השולחן (סי' כט הערה ב) שמסתפק בזה], אבל שיחה בטלה לגמרי, ראוי להימנע ממנה תמיד אפילו מחוץ לבית הכנסת. וראה בדבריו שהאריך בגנות שיחה בטלה בבית הכנסת. **ואין אוכלין בהן.** במשנה ברורה (סי' קנא סק"ג) הוסיף שהוא הדין שאין עושים בהם שום מלאכה. בשו"ע (סי' קנא ס"ג) פסק שאין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת עראי, אבל בבית המדרש מותר [שינת עראי. משנה ברורה (שם ס"ק טו)]. ולצורך בית הכנסת, כגון הישן בבית הכנסת כדי לשמרו, כתב השו"ע (סעיף ד) שמותר. ולכן בליל יום כיפור שיש נרות רבים בבית הכנסת מותר לישן שם כדי לשמור על הנרות. **וחכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות.** והמשנה ברורה (סי' קנא סק"ו) הוסיף שהוא הדין שמותרים לישן, אבל בשאר הדברים שנאסרו אין להם היתר, וכל שכן שחוק ושיחה בטלה, שהרי גם תלמידי חכמים מוזהרים על מורא המקדש. **מותרים לאכול ולשתות מדוחק.** והרמ"א (סי' קנא ס"א) כתב שיש אומרים שבבית המדרש אפילו שלא בשעת הדחק מותר. וכתב במשנה ברורה (סי' קנא סק"ז, וע"ש סק"ט) שאותם אנשים הלומדים בבית הכנסת בקביעות, לעולם נחשב להם כשעת הדחק, וגם כאשר אין המקום דחוק להם מותרים לאכול ולשתות בו, משום שאם יצטרכו לשוב לביתם כדי לאכול יתבטלו על ידי כך מלימודם.

הלכה ח: היו לבית הכנסת שני פתחים לא ייכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני. בשו"ע (סי' קנא ס"ה) פסק, שאם היה שם דרך קודם שנבנה בית הכנסת מותר, וכן אם לא נכנס תחילה כדי לקצר מותר לו לאחר מכן לקצר. ועיין עוד באליה רבה (שם סק"ח) שכתב שראוי להחמיר ולא לקצר דרך בית הכנסת, גם באופן שהיה שם דרך קודם שנבנה בית הכנסת. בביאור הלכה (סי' קנא ס"ה ד"ה לעשותו) כתב שמותר לקצר דרך בית הכנסת אם קורא שם איזה פסוק או משתהה מעט. ובשער הציון (סק"ב) כתב שאין מועיל היתר זה אלא באופן שאין עצה אחרת. בביאור הלכה (סי' קנא ס"ה ד"ה לקצר) הביא בשם הפרי מגדים שאם הולך לדבר מצוה מותר לו לקצר דרכו דרך בית הכנסת. אך הכריע שמסתבר שאסור לו להיכנס לבית הכנסת כדי לקצר את דרכו, שהרי יכול לעשות את דבר המצוה גם אם לא יקצר דרכו.

הלכה ט: כתב הרמ"א (סי' קנא ס"א) ששיעור הישיבה [־השהייה] בבית הכנסת הוא כדי שיעור הליכה של שני פתחים,

קמבשיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

לבית הכנסת רק לתורה ותפילה, לכן **יִכָּנֵס וְיִקְרָא מְעַט** - יאמר פסוק מהתורה, **אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה** - כגון דבר הלכה או משנה, **וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא לִחֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֶפְצוֹ** - לצורך עצמו **בִּלְבַד. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ** לומר דבר הלכה או לקרוא פסוק, **יֹאמַר לְאֶחָד מִן הַתִּינוֹקוֹת** היושבים שם **'קְרָא לִי** את **הַפָּסוּק** בתורה **שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בּוֹ', אוֹ יִשְׁהֶה** - יתעכב **מְעַט בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאַחַר כָּךְ יֵצֵא**, וגם באופן זה מותר לו לקרוא לחברו מפני **שֶׁהַיְשִׁיבָה שָׁם** - כלומר, השהייה בבית הכנסת **מֵעִסְקֵי מִצְוָה הִיא** - נחשבת לו מצוה **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים פד, ה) **'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ'.**

י. מִי שֶׁנִּכְנַס לבית הכנסת בשביל **לִקְרוֹת** - ללמוד תורה **אוֹ** בשביל **לְהִתְפַּלֵּל**, ונכנס **בְּפֶתַח זֶה** של בית הכנסת, **מֻתָּר לוֹ לָצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ** - פתחו השני של בית הכנסת, אפילו שמטרתו עכשיו היא **כְּדֵי לְקָרֵב** - לקצר לעצמו **אֶת הַדֶּרֶךְ. וּמֻתָּר לָאָדָם לְהִכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּמַקְּלוֹ** - עם המקל שבידו, **וּבְמִנְעָלוֹ** - כשנעליו על רגליו ואינו צריך לחלצם, **וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ** - בגד שלובשים צמוד לגוף כדי שתיספג בו הזיעה, ואין נוהגים לצאת בו בלא בגד עליון. **וְאִם צָרַךְ** [- הוצרך] **לָרוֹק, רוֹקֵק** - מותר לו לרוק **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.**

יא. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין - קדושתם אינה פוקעת מהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כו, לא) **'וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם'**, ויש לדרוש מכאן שבתי כנסיות **אַף עַל פִּי שֶׁחרבו הֵן שׁוֹמֵמִין** כמו שאמר הכתוב 'והשימותי', עדיין **בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין** כמו שקראם הכתוב 'מקדשיכם'. **וְלכן כְּשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֵן** כבוד **בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֵן** כבוד **בְּחֻרְבָּנָן,** ולפיכך יש לנהוג בהם את כל הדינים האמורים לעיל [הלכות ו־ח], **חוּץ מִכְּבוּד** - טאטוא הקרקע, **וְרִבּוּץ** - שפיכת מים בכדי להשכיב את האבק לארץ, **שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָם וְאֵין מְרַבְּצִין** - אין חיוב לשמור על הנקיון בהם בשעת חורבנם. **עָלוּ בָּהֶן עַשָּׁבִים, תּוֹלְשִׁין אוֹתָם** - מותר לתלוש אותם, **וּמַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן** ואין לוקחים אותם משם, **כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָם הָעָם** ויצטערו בכך על חורבנו של בית הכנסת, **וְתֵעוֹרר רוּחָם** - יתעוררו **וְיִשְׁתַּדְּלוּ לִבְנוֹתָן** מחדש.

יב. אֵין סוֹתְרִין את **בֵּית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת** בית הכנסת **אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ** - על אותו מקום, **אוֹ** כדי ליטול ממנו אבנים או קורות

פניני הלכה

וכתב במשנה ברורה (ס"ק יג) ששיעורו הוא כדי הילוך שמונה טפחים.

הלכה י: בשו"ע (סי קנא ס"ו) כתב שיש אוסרים להיכנס לבית הכנסת בסכין ארוך או בראש מגולה. ובמשנה ברורה (ס"ק כב) מבאר הטעם בזה שבית הכנסת הוא מקום מיוחד לתפילה שמאריכה ימיו של אדם, והסכין מקצר ימים. והביא עוד, שדווקא אם הוא מגולה אסור אבל אם הוא מכוסה אין להחמיר. וכתב בשו"ת אור לציון (ח"ב, סי' מה אות נט) שכמו כן אין להכניס כלי נשק לבית הכנסת מטעם זה, אלא אם כן אין אפשרות להשאירו בחוץ בלא שמירה, או שיכסהו באופן שאינו ניכר. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' יח) להתיר בשעת חירום שיש צורך שיהיה צמוד אליו כל הזמן, אך ישתדל שיהיה מכוסה בבגדיו או בטליתו. בשער הציון (סי' קנא ס"ק טו) דן אודות אותם העשירים המקפידים בביתם ונזהרים מרקיקה, שגם בבית הכנסת יהיה אסור להם לרוק. וכתב בפסקי תשובות (שם אות יז) שבזמננו שהקרקע מרוצפת וכולם מקפידים שלא לרוק בביתם, אסור לרוק בבית הכנסת. ובספר צדקה ומשפט (פי"ב סי"ד) התיר אם משפשף הרוק ברגלו. ולענין מה שנוהגים לרוק בתפילה קודם 'ואנחנו כורעים', הכל יודעים שהוא לביזיון הגילולים של עכו"ם והוא כבוד שמים שמזכיר אחר כך [עיין ט"ז (יו"ד סי' קעט סק"ה)], ואין בכך משום ביזיון בית הכנסת.

הלכה יא: בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' כד) הביא את דברי התשב"ץ (ח"ג ס"ה) שדין הקדושה לבתי כנסיות שחרבו הוא דווקא כשחרבו מאליהן, אבל אם חללום הגויים והחריבום פוקעת קדושתם, ומטעם זה כתב לגבי בתי כנסיות באירופה ובשאר מקומות שהחריבום הגויים ואי אפשר לבנותם, וגם אין עבור מי לבנות משום שלא נשארו יהודים באותם המקומות, שאין חיוב להשתדל לשמור על קדושת המקום, ואם השלטונות החזירו את המקום לרשות הקהילה מותר להם למכור או להשכיר את המקום כיון שאין בהם קדושה. כתב בשו"ע (סי' קנא סעי' יא), שאם התנו בשעת שבנו את בית הכנסת שיוכלו להשתמש בו, מועיל להם תנאי זה ומותר להם להשתמש בו לאחר חורבנו תשמיש שאינו מגונה, אבל בזמן יישובו קודם שחרב אין מועיל תנאי. וכן אין מועיל תנאי זה אלא לבתי כנסיות שבחוץ לארץ, אבל בתי כנסיות שבארץ ישראל אין מועיל להם תנאי כלל. ובטעם החילוק כתב במשנה ברורה (ס"ק לז) שבתי כנסיות שבחוץ לארץ מועיל להם תנאי משום שאין קדושתם עולמית שהרי בביאת הגואל תפקע קדושתם. והטעם שמועיל להם התנאי כשנחרבו אף שעדיין לא בא הגואל כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' לג) שגדר התנאי הוא שאין בית הכנסת קדוש אלא לזמן שיהיה בו יישוב ישראל ויתפללו בו, ולכן בבוא הגואל או כשהוא חרב כיון שאין בו יישוב פוקעת קדושתו. בביאור הלכה (ד"ה אבל בישובו) כתב על פי דברי הראשונים, להתיר להשתמש בבתי כנסיות כשעשו בהם תנאי גם בזמן יישובם, אך דווקא בשעת הדחק. וכן כתב (ד"ה אבל בבתי) להתיר שימוש גם בבתי כנסיות שבארץ ישראל כשנבנו על תנאי. וכתבו באגרות משה (ח"א סי' מה) ובשבט הלוי (ח"ט סי' כט) שעל סמך זה נוהגים בזמננו לאכול ולשתות בבתי כנסיות בסעודות מצוה, ולערוך בהם שמחות וקידושים. אך כתב בשבט הלוי שאין מועיל היתר זה אלא בסעודות מצוה וכשאין להם מקום אחר אלא דחוק, אבל סעודות של רשות אסור. **כדי שיראו אותם העם ותיעור רוחם וישתדלו לבנותם.** וכתב במשנה ברורה (סי' קנא סק"ל) שלפי זה אם סתרו את בית הכנסת במקום זה ובנו אותו במקום אחר, ואין בדעתם עוד לבנות במקום הראשון, אין צריכים לתלוש את העשבים ולהניחם שם, כיון שכבר בנו במקום אחר, אלא יעשו גדר סביב המקום שלא יבואו לזלזל בו, ואם הוא במקום שאפשר למכרו ימכרוהו.

הלכה יב: כתב המשנה ברורה (סי' קנב סק"ג) שכמו כן בבית הכנסת שהיה מושכר להם לזמן, ורוצים לשכור אחר במקומו, אין

על מנת לבנותו **בְּמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל בּוֹנִין** - יכולים לבנות בית הכנסת במקום **אַחֵר, וְאַחַר כָּךְ סוֹתְרִין** את **זֶה** - לאחר שבנו כבר בית הכנסת אחר, מותר לסתור את הראשון. והטעם בזה הוא, שאם יסתרו את בית הכנסת קודם שיבנו אחר, יש לחשוש **שֶׁמָּא יֶאֱרַע לָהֶן אֹנֶס** לאחר הסתירה **וְלֹא יִבְנוּ** אותו מחדש, ויישארו בלא בית הכנסת. וכמו כן אין לסתור **אֲפִלּוּ כֹּחֶל אֶחָד מִמֶּנּוּ** - מכותלי בית הכנסת, אלא **בּוֹנֶה** תחילה כותל **חָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְרַק אַחַר כָּךְ סוֹתֵר** את הכותל **הַיָּשָׁן.**

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאסור לסתור בית הכנסת קודם שבונים אחר, דווקא בזמן **שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו** של בית הכנסת ויש חשש שהוא עומד ליפול, **אוֹ שֶׁנָּטוּ כְּתָלָיו** - אינם ישרים ועומדים הם **לִנְפֹּל, סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד** - חייבים לסתרו מיד מחשש סכנה, **וּמַתְחִילִין לִבְנוֹתוֹ** מחדש **בְּמְהֵרָה,** ויש להזדרז לבנותו גם **בַּיּוֹם וְגַם בַּלַּיְלָה, שֶׁמָּא** אם לא יזדרזו בו עכשיו **תִּדְחַק** להם **הַשָּׁעָה** - יעבור הזמן **וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.**

יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית הַכְּנֶסֶת בֵּית הַמִּדְרָשׁ - מותר לקחת בית כנסת שהוא מקום מיוחד לתפילה, ולהפכו לבית מדרש שהוא מקום המיוחד רק ללימוד תורה. **אֲבָל בֵּית הַמִּדְרָשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת** - אסור לשנותו ולהפכו שיהיה מיוחד רק לתפילה, מפני **שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין** - שכל דבר קדוש מותר להעלותו לקדושה יתירה ממנו, ואסור להורידו לקדושה פחותה ממנו. **וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית הַכְּנֶסֶת,** אסור להם להוריד את הכסף שקיבלו תמורת המכירה מדרגת קדושתו, ולכן **יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה** - עליהם לקנות בכסף תיבה שעל גבה מניחים את ספר התורה בשעת הקריאה, וקדושתה גדולה מקדושת בית הכנסת. וכן אם **מָכְרוּ תֵּבָה יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְּפָחוֹת** שעוטפים בהן את ספר התורה, **אוֹ תִּיק** לְהניח בתוכו את **סֵפֶר הַתּוֹרָה,** שדרגת קדושתם גדולה יותר. וכן אם **מָכְרוּ מִטְּפַחַת אוֹ תִּיק** של ספר תורה **לוֹקְחִין בְּדָמָיו חֲמָשִׁין** - שנכתבים כל חומש לבדו, שדרגת קדושתם גדולה יותר, **מָכְרוּ חֲמָשִׁין לוֹקְחִין** בדמיהם **סֵפֶר תּוֹרָה** שקדושתו גדולה מכולם. **אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר תּוֹרָה אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר,** ואף על פי שדרגת שניהם שווה, מכל מקום כיון **שֶׁאֵין שָׁם** דבר שה**קְּדֻשָּׁה** שלו **לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה,** די בכך שיקנו ספר תורה אף שדרגתו שווה. **וְכֵן בְּמוֹתְרֵיהֶן** - במותר הדמים שנשארו בידם לאחר שקנו דבר אחר, לא יקנו אלא דבר שקדושתו גדולה יותר.

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ מִן הָעָם מָעוֹת כדי **לִבְנוֹת בֵּית הַמִּדְרָשׁ אוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ** שגבו מעות כדי **לִקְנוֹת תֵּבָה אוֹ מִטְּפַחַת וְתִיק** לספר תורה, **אוֹ** כדי לקנות **סֵפֶר תּוֹרָה, וּלְאַחַר הַגְבִיָּה רָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל שֶׁגָּבוּ** - להשתמש בכל המעות שגבו למטרה אחרת, **אֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ** - אין להשתמש במעות לקנות בהם דבר אחר, **אֶלָּא** באופן שתהיה למעות עליה בדרגה **מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה,** ויכולים לקנות בהם דבר שקדושתו יתירה מהדבר שעבורו גבו את המעות. **אֲבָל אִם** כבר **עָשׂוּ מַה שֶּׁגָּבוּ לַעֲשׂוֹתוֹ** - שקנו במעות את הדבר שעבורו גבו את המעות, **וְהוֹתִירוּ** - שנותרו להם דמים לאחר הקניה, **מְשַׁנִּין** את **הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ** ומותר להורידם מקדושה חמורה לקדושה קלה. **וְכָל כְּלֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת** כגון הבימה שעומדים עליה בשעת קריאת התורה, דרגת קדושתם כקדושת **כְּבֵית הַכְּנֶסֶת. הַפָּרֹכֶת שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ הַסְּפָרִים,** - הפרוכת שלפני ארון הקודש שבתוכו מונחים ספרי התורה, דרגת קדושתה כקדושת **הַמִּטְּפָחוֹת** שעוטפים בהן את **הַסְּפָרִים** - ספרי התורה. **וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶן** - שיוכלו להשתמש בהם גם תשמיש של חול, **הֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנַאי** ומותר להשתמש בהם כפי שהתנו, אבל לא להוציאם לחולין לגמרי.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת, [באופן שאין מורידין אותו מקדושתו, וכמו שנתבאר לעיל ולהלן], **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים** שאין מתפללים בו אלא אנשי הכפר, **שֶׁלֹּא**

פניני הלכה

להם לסלק את עצמם מהמקום הראשון עד שישכרו אחר תחתיו. בביאור הלכה (סי' קנב ד"ה דינא) מצדד שבאופן שרוצים להרחיב את בית הכנסת, ואי אפשר בענין אחר מותר להם לסתור את הכותל, וכתב בשו"ת הר צבי (או"ח סי' עה) שכמו כן מותר לסתור בכותל לשם בניית חלונות או פתחים, כשהוא לצורך בית הכנסת. כתב במשנה ברורה (סי' קנב ס"ק יא) כשם שאסור לסתור את בית הכנסת, כך אין לסתור גם את כלי הקודש שבבית הכנסת, ולכן אין לסתור את ארון הקודש, הבימה, עמוד החזן, השולחנות והספסלים וכדו'.

הלכה יד: כתב בשו"ע הרב (סי' לד סעי' ט) שלא אסרה תורה הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה רק בקודשי מזבח ובדק הבית שמועלים בהם, אבל בשאר הקדושות שאין בהן משום מעילה אין האיסור אלא מדברי סופרים. כתב בביאור הלכה (סי' קנג סי"ג ד"ה לא ימכרו) שמסתבר שאין ההיתר למכור בית הכנסת על מנת להעלות את דמיו בקדושה, אלא כאשר יש להם בית הכנסת אחר, אבל אין להם בית הכנסת אחר בעיר אסור, שהרי כופים על בניית בית הכנסת כדי שיהיה להם מקום מקדש מעט להתפלל בו, ואין לבטל את בית הכנסת בשביל לקנות תיבה. בשו"ע (סי' קנג ס"ד) כתב אודות מכירת בית הכנסת וכדו' כדי לקנות דבר השווה לו בקדושתו, שיש אוסרים [ולשיטתם צריך דווקא לעלות הדמים בדרגה, ורק בספר תורה הותר לקנות ספר אחר כיון שאין קדושה למעלה ממנו. משנה ברורה (סק"ט)], ויש מתירים כיון שאינו מוריד את הדמים מדרגת קדושתם. ובמשנה ברורה (ס"ק יא) כתב שאין מחלוקתם אלא בדיעבד אם מכר, אבל לכתחילה ודאי אין למכור בכדי לקנות דבר השווה בקדושתו.

הלכה טו: אבל אם עשו מה שגבו לעשותו והותירו משנין המותר לכל מה שירצו. וכתב במשנה ברורה (סי' קנג ס"ק יד) שההיתר להשתמש במותר הוא אפילו לדבר שאין בו קדושה כלל, אלא שהוא צרכי ציבור, והטעם בזה כי מכיון שעשו כבר במעות את מה שרצו אנשי העיר, מותר להשתמש במותר אפילו לצרכי הרשות. וראה עוד בזה בספר צדקה ומשפט (פ"ט סעי' כא).

עָשׂוּ אוֹתָהּ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם - שלא בנו אותו אלא על מנת שישמש את בני הכפר לבדם, כדי שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בָּהּ הִיא, ובבית הכנסת כזה נאמר שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּם לְמָכְרָהּ מוֹכְרִין - כיון שבית הכנסת שייך רק לבני הכפר וכשרוצים כולם יכולים למכרו. אֲבָל בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין שמלבד בני העיר מתפללים בו הרבה פעמים גם שאר אנשים העוברים ושבים במקום, ולכן ודאי כשנבנה חשבו גם עליהם, והוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה בשעת בניינו, ומחשבת בנייתו היתה על מנת שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל אדם מישראל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה, אם כן, נַעֲשָׂה בית כנסת זה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, שהרי כך היתה מחשבתם בשעת הבניה, ונמצא שכל ישראל שותפים בבעלותו, וְלָכֵן אֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם - בני הכרך אינם יכולים למכרו שהרי אינו בבעלותם בלבד.

יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר את בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן [ויכולים הם למכור כמבואר לעיל], ומטרת מכירתם היא אוֹ כדי לִבְנוֹת בַּדָּמִים שיקבלו תמורת המכירה בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ כדי לִקְנוֹת בַּדָּמִים אלו תֵּבָה, אוֹ ספר תּוֹרָה, - ובכך יעלו הדמים מדרגת קדושתם, צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ - לעשות עמו תנאי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לֹא בית מֶרְחָץ לרחוץ ולהזיע בו, וְלֹא בֶּרֶסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ את הָעוֹרוֹת. וְכן לא יעשה אותו לֹא בֵּית הַטְּבִילָה - מקוה, וְלֹא בֵּית הַמַּיִם לכבס בו בגדים, מפני ששימושים אלו יש בהם זלזול וגנאי. וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר [- תלמידי חכמים, אנשי תורה ואנשי מעשים טובים] בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר בִּשְׁעַת מְכִירָה - כלומר שהמכירה נעשתה בפני אנשי העיר ועל דעתם, והתנו שבעה טובי העיר שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - שיוכל להשתמש גם תשמישים אלו של גנאי, מֻתָּר ללוקח לעשות בבית הכנסת כרצונו.

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל הדמים שקיבלו תמורת בית הכנסת, ונתחללה קדושתו עליהם, והתנו שלא תחול הקדושה בכל הדמים, אלא מוֹתַר הַדָּמִים שיישארו לאחר שיקנו בהם תיבה וכדומה שֶׁיִּהְיוּ חֻלִּין, הֲרֵי אֵלּוּ [הדמים שנותרו לאחר הקניה] חֻלִּין, ולא נתפסה בהם קדושת בית הכנסת. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים שקיבלו תמורת בית הכנסת, וּבוֹנִין מֵהֶם בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ שֶׁקָּנוּ מֵהֶן תֵּבָה אוֹ מִטְפַּחַת וְתִיק אוֹ סִפְרֵי חֻמָּשִׁין אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וכמבואר לעיל (הלכה יד), הַשְּׁאָר - מותר הדמים שיישאר לאחר הקניה יִהְיֶה חֻלִּין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ שבעה טובי העיר, וְיַעֲשׂוּ בּוֹ מַה שֶׁיִּרְצוּ.

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר אוֹ רֻבָּם, אָדָם אֶחָד שיהיה אחראי על עסקי הציבור ויעסוק בכל צרכיהם, כָּל מַה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי ויכול הוא למכור את בית הכנסת, וּמוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ ואינו צריך את שבעה טובי העיר, אלא עושה הוא כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה בעיניו, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה בעיניו להתנות.

פניני הלכה

הלכה טז: כתב המשנה ברורה (סי' קנג ס"ק כה) שהסכימו האחרונים במקום שרבים עוברים ושבים בו, והם נכנסים לבית הכנסת בדרך עראי ולא בדרך קבע, נקרא בית הכנסת של כפרים, ורק מקום שבאים אליו רבים מבני העולם ומשתהים בו דרך קבע, נקרא בית הכנסת של כרכים שנבנה על דעת אנשי העולם [כגון מקום שהסוחרים מתקבצים בו בתדירות לסחורה ובאותו הזמן קובעים עצמם בבית הכנסת הזה, או בית הכנסת שמתקבצים בו רבים בשביל החכם שנמצא בו]. וראה עוד בדבריו (שם) לענין בית כנסת שבכרך, שעושים בעלי האומנויות לעצמם.

הלכה יז: כתב המשנה ברורה (סי' קנג ס"ק נה), שארבעה תשמישים אלו, מרחץ, בורסקי, בית טבילה ובית הכסא, כיון שהם מגונים מאוד אסור לעשותם במקום שהיה בו בית הכנסת, אפילו אם נפל הבנין ונשאר במקום רק תל. וכמו כן אסור לזרוע במקום משום שגם זה הוא גנאי למקום. עוד כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' מה) שכמו כן אין למכרו לצורך בית תיפלה של נכרים, שכן חשוב הדבר תשמיש של ביזיון, והרי זה גנאי יותר גדול מארבעה דברים אלו. **ואם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר.** וכתב המשנה ברורה (סי' קנג ס"ק נח) שלכתחילה צריך להיזהר שלא למכור לדברים אלו. ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' לב) כתב שביותר יש להחמיר שלא למכור לנכרי מפני שיש בזה חילול ה', ויש לחשוש שיעשהו בית תיפלה, ובשעת הדחק שאין מוצאים קונה רק לארבעה דברים אלו אפשר להקל. כתב הרמ"א (סי' קנג ס"ז) שאם מוכרים בפרסום נקרא מעמד אנשי העיר, ואין צריך את הסכמתם המפורשת של כל בני העיר, אלא כל שהיתה המכירה בפרהסיה ולא מיחו בהם אנשי העיר נקרא שנמכר במעמד אנשי העיר.

הלכה יט: כתב בשולחן ערוך (סי' קנג ס"ז) שאם תלו אנשי העיר בדעת היחיד, כלומר שבשעת בניינו נבנה הוא על דעת היחיד, יכול הוא למכור כפי שירצה בהסכמת הציבור אפילו בית הכנסת של כרכים. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לה) כתב שאין הדברים אמורים אלא כשבנוהו רק משלהם, אבל אם נדבו אחרים מעות לבניית בית הכנסת אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד, שמא אין דעתם של אחרים נוחה בזה. בביאור הלכה (סי' קנג ס"ז ד"ה אבל של כרכים) כתב בשם משאת בנימין שבמקום שממנים פרנסים ומנהיגים שינהלו את ענייני הקהל, ויש להם 'מקל ורצועה' בכל עסקי הקהילה, הרי זה כתלו בדעת היחיד, ויכולים למכור אפילו בשל כרכים כשבנוהו רק משלהם ולא תרמו לבניינו גם אנשים שאינם מהקהל. וכתב הביאור הלכה שבזמננו אין לפרנסים כח כזה. ועיין עוד בספר צדקה ומשפט (פי"ד הע' לג) במה שכתב בזה. ולגבי בתי כנסיות של הצדיקים כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' כג אות א) שבזמננו נחשבים הם שנבנו על דעת היחיד, וכן הדמים שניתנים לבניינם אפילו על ידי אחרים שאינם מבני המקום ניתנו על דעתם. **הלכה כ: כך נותנים אותו במתנה.** וכתב המשנה ברורה (סי' קנג ס"ק סח) שגם אם עדיין לא היה להם הנאה אלא הם מקווים שתהיה להם הנאה ממנו גם כן מותר. ואסור לתת לאנשי עיר רחוקה שבוודאי לא נהנו מהם בעבר ולא ייהנו מהם לעולם. אבל מותר לתת להם במתנה על מנת שיתפללו בתוכה ויישאר בית הכנסת בקדושתו. **ולא ממשכנין**

כ. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶן - לשבעה טובי העיר **לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת** ויוצא הוא בכך לחולין, **כָּךְ נוֹתְנִים אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה** - מותר להם גם לתתו במתנה ויצא לחולין, ואף על פי שאין מקבלים דמים תמורתו, משום **שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶן לַצִּבּוּר הֲנָיָה** [- הנאה] **בְּמַתָּנָה זוֹ לֹא נְתָנוּהָ**, וכיון שנותנים בוודאי יש להם איזו הנאה מכך, והנאה זו נחשבת כממון שהם מקבלים עבור בית הכנסת. **אֲבָל לֹא שׁוֹכְרִין אוֹתָהּ** - אין משכירין את בית הכנסת על מנת שישתמשו בו שימושים של חול, **וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ** - אין נותנים אותו כמשכון בשביל הלוואה, מכיון שגוף בית הכנסת לא נמכר ועדיין עומד הוא בקדושתו, ואין להשתמש בו שימושי חול. **וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת** שעומדים ליפול על מנת **לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר** את האבנים, העצים, והעפר של בית הכנסת, **וְכֵן** מותר **לְהַחֲלִיף** אותם באבנים או עצים אחרים, **וְכֵן** מותר **לִתֵּן בְּמַתָּנָה** את **הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן**, ויוצאים בכך לחולין ומותר להשתמש בהם שימושים של חול, כיון שקדושתם פוקעת מהם ונתפסת בתמורתם. **אֲבָל לְהַלְווֹתָן אָסוּר**, מפני שלא פקעה הקדושה מהם ונשארו בקדושתם, **שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה מֵהֶן אֶלָּא בְּאופן שיש דָּמִים** [- כסף], ואז פוקעת הקדושה מהם ונתפסת בדמים, **אוֹ** בְּאופן שקיבלו **הֲנָיָה** [- הנאה] **שֶׁהִיא כְּדָמִים** וכדלעיל.

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר, אַף עַל פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בְּשבע הַתַּעֲנִיּוֹת ציבור האחרונות שמתענים בזמן עצירת גשמים, שיוצאים בהם להתפלל ברחובה של עיר, **וּבְמַעֲמָדוֹת** שהיו אנשי המעמד מתאספים להתפלל, מתפללים שם לפעמים **מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ** היה **רַב** - שהיו מתאספים ציבור גדול, **וְאֵין בֵּית הַכְּנֶסֶת מֵכִיל אוֹתָם**, והיו מקצתם נשארים בחוץ ומתפללים ברחוב, **אֵין בּוֹ** [-ברחובה של העיר] **קְרֻשָּׁה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי** - שהתפילה בו אינה דבר תדיר אלא באופן אקראי, **וְלֹא נִקְבַּע** - לא ייחדו את מקומו **לְשם תְּפִלָּה. וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְכַּנְּסִין לָהֶם לִתְפִלָּה** - בתים וחצרות שהציבור מתאסף בהם להתפלל, **אֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ** - לא ייחדו **אוֹתָם לְשם תְּפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא** מיוחדים הם למגורים ושאר שימושים, **וְעֲרַאי מִתְפַּלְּלִין בָּהֶן**, והתפילה שם היא **כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ**, שבוודאי לא נתקדש ביתו בכך.

פֶּרֶק יב

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לישראל **שֶׁיִּהְיוּ קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה בְּרַבִּים** - בציבור של עשרה אנשים גדולים, **בְּשַׁבָּת** בשחרית, **וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה, וְעֶזְרָא הַסּוֹפֵר תִּקֵּן שֶׁיִּהְיוּ קוֹרְאִים כֵּן** גם **בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת** אפילו שקראו כבר בתורה בשחרית, **מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת** - בשביל בעלי החנויות שעוסקים במלאכתם בימות החול ואינם שומעים את הקריאה בשני ובחמישי, ומחמתם תיקן קריאה נוספת. **וְגַם הוּא** [- עזרא הסופר] **תִּקֵּן שֶׁיִּהְיוּ הַקּוֹרְאִים בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם**, שבתחילה לא היו קוראים אלא ג' פסוקים לאדם אחד, או ג' בני אדם שלשה פסוקים, **וְהוא** תיקן **שֶׁלֹּא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים** בין שלושתם.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר, בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְתַעֲנִיּוֹת ציבור, **וּבַחֲנֻכָּה וּפוּרִים, וּבְיום שֵׁנִי וּבְיום חֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ, וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיא** לאחר קריאת התורה, **אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים**, שבימים אלו הציבור בטל ממלאכה ויש להם פנאי, **וּבְתִשְׁעָה בְּאָב** בלבד משום שהוא נקרא מועד.

ג. אֵין קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר בימים שצריך לקרוא בתורה, **בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וּבְנֵי חוֹרִין**, ולא עבדים וקטנים מפני שאינם מצטרפים למנין עשרה שצריך בדבר שבקדושה, **וְאֵין קוֹרְאִין** לכולם יחד **פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִין**, ופסוק **וַיְדַבֵּר עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן** - מצטרף לחשבון עשרה פסוקים, אף על פי שהוא באמצע השבוע קוראים מהפרשה הבאה ולא מהקריאה של יום טוב.

פניני הלכה

אותה. ובביאור הלכה (סי' קנג סי"א ד"ה למשכנן) הביא בשם תשובת בית דוד, שמתיר למשכן חפצי כסף של קודש כדי שיהיה למלוה לבטחון להלוואתו, ובלבד שלא ישתמש בהם.

הלכה כא: מפני שלא קבעו אותם לתפילה בלבד. ומטעם זה כתב בשו"ע (סי' קנד ס"ב) שציבור השוכר בית להתפלל בו, אין לבית זה דין בית הכנסת. ובמשנה ברורה (שם סק"ד) מבאר שמכיון שבתום זמן השכירות יכול בעל הבית שלא להשכיר להם עוד, אם כן אין זה אלא עראי ואין בו קדושה. וראה בדבריו (שם סק"ה) שכתב, שזה דווקא אם שכרוהו רק על מנת להתפלל בו בלבד, אבל אם שכרוהו גם על מנת לעשותו בית מדרש ללמוד בו תורה, יש לו קדושה, משום שזהו קבע כדרך בית מדרש שלומדים ומתפללים בו. ועיין עוד בביאור הלכה (שם) שמביא חילוקי דינים בזה.

הלכה א: במנחה בכל שבת. וכתב בשו"ע (סי' רצ"ב ס"א), שקוראים עשרה פסוקים מהפרשה הבאה, ואפילו אם חל יום טוב באמצע השבוע קוראים מהפרשה הבאה ולא מהקריאה של יום טוב.

הלכה ג: בפחות מעשרה אנשים גדולים. וכתב בשו"ע (סי' קמ"ג ס"א), שאם בשעה שהתחילו היו עשרה ולאחר מכן יצאו מקצתם, יכולים לגמור את הקריאה אפילו בלא עשרה. ובמשנה ברורה (סק"ה) כתב שאפילו אם נשארו שם רק שישה יכולים להמשיך בקריאה, ואין צריך רוב ניכר של עשרה. **ואין קוראין פחות מעשרה פסוקים.** וכתב בשו"ע (סי' קל"ז ס"א), שאם נגמר הענין בפחות מעשרה פסוקים אין צריך להוסיף עוד, וכגון בפרשת עמלק (שמות יז, ח-טז) שקוראים בפורים אין מוסיפים עליה אף שאין בה אלא תשעה פסוקים. ובמשנה ברורה (שם סק"ג) הביא את דברי הארחות חיים שלא רצו חכמים להוסיף עוד פסוקים לפרשה זו והשאירו אותה חסרה, כדי לרמז שמפני שעמלק גרם שאין השם שלם ואין כסאו שלם, כמו שנאמר (שם, טז) 'כי יד על כס יה' [שכתוב 'כס' ולא 'כסא' וגם השם אינו כתוב במלואו,

קמו שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

פסוק קטן שאין בו דבר מצוה או איסור. **וְלֹא יִהְיוּ הַקּוֹרְאִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים** - צריכים להעלות לפחות שלשה אנשים לקרוא בתורה. **וְאֵין מַתְחִילִין בַּפָּרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִין** - שלא יסיים קריאתו לאחר תחילת הפרשה אם לא קרא ממנה שלושה פסוקים, **וְאֵין מַנִּיחִין** - אין מפסיקים את הקריאה במקום שיישארו **בַּפָּרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִין** ממקום שפסק בו עד סוף הפרשה. **וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִין** - כל אחד מן העולים לקרוא לא יפחות משלושה פסוקים.

ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ בתורה **עֲשָׂרָה פְּסוּקִין** שמתחלקים בין שלושתם, **שְׁנַיִם** מהם **קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה** - כל אחד שלשה פסוקים, **וְאֶחָד** מהם קורא **אַרְבָּעָה** פסוקים. **וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא** את **אַרְבָּעָה** הפסוקים **רִאשׁוֹן, אוֹ אַחֲרוֹן, אוֹ אֶמְצָעִי, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח** - ואף שבקריאת ארבעה פסוקים יש יותר שכר ושבח, אין להקפיד מי מהם יקרא ארבעה פסוקים.

ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרְאִין לפני שמתחיל לקרוא **פּוֹתֵחַ** את **סֵפֶר הַתּוֹרָה, וּמַבִּיט בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בּוֹ** - במקום שהוא עומד להתחיל לקרוא בו, **וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ, וְכָל הָעָם עוֹנִין** אחריו **בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְחוֹזֵר** הקורא **וּמְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה, וְכָל הָעָם עוֹנִין** אחריו **אָמֵן. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא עַד שֶׁיַּשְׁלִים לִקְרוֹת** את קריאתו, **וגוֹלֵל הַסֵּפֶר** - מגלגל את הספר וסוגרו כדי שלא יטעו המון העם שהוא קורא את הברכות מן הספר, **וְאחר כך מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת חַיֵּי עוֹלָם נָטָעָה בְּתוֹכֵנוּ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה.**

ו. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי להתחיל **לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה** לאחר שגמר לברך, **עַד שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן מִפִּי הַצִּבּוּר** - עד שהציבור יסיים לענות אמן על ברכתו. **קָרָא וְטָעָה אֲפִלּוּ בְּדִקְדּוּק** של **אוֹת אַחַת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ** שיקרא שנית **עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה בְּדִקְדּוּק** וללא טעות. **וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם** ביחד **בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הָאֶחָד** יקרא **לְבַדּוֹ** כדי שיהיה קולו נשמע לכולם. **קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק** באמצע הקריאה, באופן שאינו יכול להמשיך בקריאה **יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו** להחליפו בקריאה, ויחזור **וְיַתְחִיל** לקרוא **מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל** לקרוא

פניני הלכה

ומכאן שאין הכסא שלם ואין השם שלם עד שיימחה שמו של עמלק. ע"פ רש"י (שם)], כך פרשיותיו יהיו חסרות. וראה ט"ז (שם סק"א). **ולא יקרא הקורא פחות משלשה פסוקין.** בשו"ע הרב (סי' רפ"ב ס"ד) הביא מחלוקת האם מותר לחזור ולקרוא את אותם הפסוקים לכמה עולים, שיש מתירים, וכמו שנהוג בקריאה של חול המועד סוכות וחנוכה, שכופלים את אותם הפסוקים לכל העולים [אבל אין השני עולה למנין שבעת הקרואים בקריאה של שבת, אלא אם כן הוסיף שלשה פסוקים שלא קרא הראשון לפניו]. ויש שאוסרים לכתחילה לשני לברך על פסוקים שכבר קרא הראשון, וצריך להוסיף שלשה שלא קרא לראשון, ואין ללמוד מסוכות וחנוכה שאי אפשר לקרוא באופן אחר. וכתב שכך נוהגין, מלבד בשמחת תורה שכופלים את הקריאה וסומכים על דעת המתירים. **להתחיל ולסיים בדבר טוב:** כתב הרמ"א (סי' קל"ח ס"א), שצריך לכוון את הקריאה באופן שיתחיל תמיד לקרוא בדבר טוב וכן באופן שיסיים בדבר טוב. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) כתב שדבר טוב הכוונה דבר טוב לישראל, אבל טובה של גוי אינה נחשבת דבר טוב. וכן דבר רע נחשב רק דבר שהוא רעת ישראל. והביא מספר חסידים, שאין לקרוא לעיוור או לפיסח בפרשת 'עֲוֵרֶת' או שבור' (ויקרא כב, כב). וכן לא יקרא פרשת עריות למי שהוא חשוד על העריות.

הלכה ה: פותח ספר תורה וכו'. וכתב הרמ"א (סי' קל"ט ס"ד) שבשעה שמברך את הברכה הראשונה צריך לסובב את פניו לצד כדי שלא ייראה שהוא מברך מתוך הספר. ויסובב את פניו לצד שמאל [שהוא ימין הקב"ה העומד כנגדו, שהרי המתפלל רואה את עצמו כאילו שכינה מול פניו, ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקב"ה. משנ"ב (שם ס"ק יט)]. אמנם במשנה ברורה (שם ס"ק י"ט) מביא דעת האחרונים שכתבו שהמסובב את פניו נראה כאילו אינו מברך על מה שהוא עומד לקרוא אלא על דבר אחר, ועל כן טוב יותר שלא יסובב את פניו אלא רק יעצום את עיניו ולא יסתכל בתוך ספר התורה בשעת הברכה. **ואחר כך אומר ברכו.** וכתב בשו"ע (סי' קל"ט סי"א) כתב שצריך לאחוז את הספר תורה בשעת הברכה, ובמשנה ברורה (שם ס"ק לה) שכמו כן בשעת הקריאה צריך לאחוז את הספר תורה. ויאחז בעמודי הספר תורה. ויש נוהגים ביריעות הספר עצמן על ידי מפה. **וכל העם עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד.** וכתב הרמ"א (סי' קל"ט ס"ו) שאם מברך בלחש ולא שמעו הציבור כשאמר 'ברכו', לא יענו אחריו 'ברוך ה' המבורך', אפילו אם הבעל קורא שמע והוא עונה אחריו, אלא יענו אמן אחר שהבעל קורא יגמור לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וראה בשו"ע (שם ס"ז) שכתב שאחרי שענו הקהל 'ברוך ה' המבורך' צריך המברך לחזור אחריהם ולומר 'ברוך ה' המבורך' כדי לכלול את עצמו עם ברכת הציבור. **חיי עולם נטעה בתוכנו.** ובשו"ע (סי' קל"ט ס"י) כתב שנוסח הברכה הוא 'וחיי העולם נטע בתוכנו'. וכתב שם ש'תורת אמת' זה תורה שבכתב, ו'חיי העולם נטע בתוכנו' הוא תורה שבעל פה. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק לג) שמנהגנו לומר 'וחיי עולם'. ועוד כתב (שם ס"ק לד) ש'נטע בתוכנו' הוא על שם הכתוב (קהלת יב, יא) 'דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים'.

הלכה ו: עד שיכלה אמן מפי הציבור. וכתב במשנה ברורה (סי' קמ"א ס"ק י"ז) שאפילו אם יש מעטים מן הציבור שמאריכים באמן, צריך להמתין עד שיסיימו ורק לאחר מכן יתחיל לקרוא, וכתב שמטעם זה נהגו שהקורא עונה אמן עם הציבור בקול רם, ומאריך באמן קצת יותר מהציבור כדי שיבינו שמתחיל לקרוא ויטו אוזן לשמוע. **קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו.** וכתב הרמ"א (סי' קמ"ב ס"א) שדווקא אם מחמת הטעות בקריאה הענין משתנה, אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד באופן שאין הענין משתנה אין מחזירים אותו אבל גוערים בו. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ד) שכמו כן אם הוסיף או חיסר אות באופן שאין הענין משתנה, וכגון שקרא ל'אהרן' 'הַרֹן' או ל'מצָרים' 'מצריים', אין מחזירים אותו. אבל אם טעה בניקוד שמשנה את הענין כגון שהחליף 'חָלָב' ו'חֵלֶב', 'זָכָר'

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קמז

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, ובזה הוא מצרף את קריאת שניהם להחשיבה כקריאה אחת, שתועיל לה ברכת התורה שבירך הראשון לפני קריאתו, וּמְבָרֵךְ השני בַּסּוֹף קריאתו ברכה שלאחריה.

ז. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי להתחיל לִקְרוֹת בתורה, עַד שֶׁיֵּאמַר לוֹ הַגָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר שיתחיל לִקְרוֹת. וַאֲפִלּוּ חַזָּן הַכְּנֶסֶת - הממונה להודיע לציבור מי יקרא בתורה, אוֹ רֹאֹשׁ הַכְּנֶסֶת - מנהיג הציבור בבית הכנסת, אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ אלא ימתין עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר אוֹ הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן שיתחיל לִקְרוֹת, שלא ייראה שמחמת גדולתו הוא נוטל לעצמו בלא שיכבדוהו. וְצָרִיךְ אַחֵר לַעֲמֹד עִמּוֹ - כשחזן הכנסת עולה לקרוא, צריך אדם נוסף שיעמוד אתו ליד הספר תורה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא קוֹרֵא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַחַזָּן עוֹמֵד עִם שאר הַקּוֹרְאִים שעולים לתורה, ואינם עומדים לבדם.

ח. הַקּוֹרֵא יֵשׁ לוֹ [- מותר לו] לְדַלֵּג באמצע הקריאה מְמָקוֹם לְמָקוֹם, רק כששתי הקריאות עוסקות בְּעִנְיָן אֶחָד, וּכְגוֹן הקריאה בפרשת אַחֲרֵי מוֹת (ויקרא טז), וקריאת 'אַךְ בֶּעָשׂוֹר' שֶׁבְּפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (ויקרא כג, כז - לב), ששתיהן עוסקות בעניני יום הכיפורים. וְהוּא [- ובלבד] שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּעַל פֶּה בשעה שהוא מדלג, מפני שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת בעל פה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה [- מילה] אַחַת, וְיזהר שלא יִשְׁהֶה בִּשעת הדִּלּוּג אֶלָּא יזדרז לגלול למקום שהוא מדלג אליו, כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַתַּרְגְּמָן תַּרְגּוּם הַפָּסוּק - שכאשר יסיים המתרגם את תרגום הפסוק שדילג ממנו, יוכל כבר להמשיך לקרוא במקום הדילוג, שאין זה מכבוד הציבור שיצטרכו להמתין בשתיקה עד שידלג.

ט. כֵּיצַד שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה - מיד עם תחילת הקריאה, אָסוּר לציבור לְסַפֵּר [- לדבר], וְאַפִלּוּ בְּדָבָר הֲלָכָה, אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹתְקִין וְשׁוֹמְעִין וּמְשִׁימִין לִבָּם לְמַה שֶׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ח ג) 'וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה' - שהיו מטים את אוזניהם לשמוע את הקריאה. וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַצִּבּוּר בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא - אסור לצאת מבית הכנסת באמצע הקריאה, וּמֻתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ לְאִישׁ - העולים לקריאה, כשהעולה לתורה הקודם סיים את קריאתו והעולה לתורה הבא עדיין לא התחיל לקרוא. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ היא אֻמָּנוּתוֹ - תורתו קבע ואינו עוסק בדברים אחרים, מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה.

י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ שֶׁיְּהֵא שָׁם - בשעת הקריאה תַּרְגְּמָן,

---

פניני הלכה

ו'זֵכֶר' וכדומה, מחזירים אותו. וכן אם טעה בנגינת הטעם באופן שמשנה את הענין צריך לחזור, וכגון שטעה בין טעם 'מפסיק' לטעם 'משרת'. **מחזירין אותו.** וכתב בשו"ע (סי' קל"ד ס"ג) שבקריאת התורה של שבת בשחרית, אפילו אם כבר החזיר את ספר התורה למקומו מחזירים אותו, וצריך לקרוא את הפסוק שבו היתה הטעות יחד עם עוד שני פסוקים הסמוכים לו. אבל בקריאה של מנחה או בשני וחמישי אין צריך לחזור אם קרא עשרה פסוקים, והטעם בזה מבואר במשנה ברורה (שם סק"ו) משום שקרא י' פסוקים כתקנת חכמים ואין הפסוק שדילג מחובת היום, שהרי יקרא אותו בקריאה של שבת הבאה. **קרא ונשתתק וכו' ומברך בסוף.** ובשו"ע כתב (סי' ק"מ ס"א), שהשני צריך לברך גם בתחילת קריאתו ואחר כך כתב שלהרמב"ם לא יברך בתחילה. וכתב המשנה ברורה (סק"ג) שלדעה שמברך גם בתחילה, מכל מקום אינו חוזר לומר 'ברכו' אלא רק יאמר הברכה בלבד שהיא עיקר ברכת התורה. וכתב הרמ"א (שם) שכמו כן בזמננו שלא כל אחד מהעולים קורא, אלא הבעל קורא קורא לכולם גם הדין כן. ואם נשתתק העולה ונחלש וצריך אחר לעמוד במקומו, יברך השני ברכה תחילה ויחזור הבעל קורא לקרוא ממקום שהתחיל לקרוא לראשון.

הלכה ז: וצריך אחר לעמוד עמו בשעה שהוא קורא. ובמשנה ברורה (סי' קמ"א ס"ק טז), הביא מנהג הקדמונים שיעמדו שלשה בשעת הקריאה, הגבאי שקורא לעולים לתורה הוא כביכול במקום ה', והקורא הוא כנגד משה, והעולה הוא המקבל את התורה כנגד כל ישראל ובשליחותם.

הלכה ח: שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת. וכתב בשו"ע (סי' קל"ט ס"ג) שאין להעלות עיוור לקרוא בתורה מפני שאינו יכול לקרוא מן הכתב. והרמ"א שם מביא את דברי המהרי"ל שבזמננו שאין כל אחד מהעולים קורא, אלא הבעל קורא קורא לכולם, אפשר להעלות עיוור כשם שמעלים עם הארץ, ובמשנה ברורה (ס"ק יב) מבאר הטעם שמכיון שהבעל קורא קורא מתוך הכתב, אין מעכב מה שאין העולה קורא מתוך הכתב, שכן הוא שומע ממנו את הקריאה ושומע כעונה.

הלכה ט: כיון שהתחיל הקורא לקרות. ובמשנה ברורה (סי' קמ"ו סק"ד) מביא את דברי המג"א שמצדד לומר שכבר משעה שנפתח הספר אפילו עדיין לא התחיל לקרוא, אסור לדבר. **אסור לספר.** וראה שו"ע (שם ס"ב), שאיסור זה אינו רק בשעת הקריאה אלא אפילו בין העליות, וכתב במשנה ברורה (שם סק"ד) שאין האיסור אמור רק למי שלא שמע עדיין קריאת התורה, אלא גם אם שמע כבר את הקריאה אסור לו לדבר. **אפילו בדבר הלכה.** וכתב המשנה ברורה (שם סק"ה) שאם רואה אדם עובר איסור וצריך להפרישו, צריך לרמז לו שהדבר אסור, ואם אי אפשר ברמיזה מותר גם לומר לו בדרך קצרה. **ותורתו אומנותו.** הגדר בזה כתב במשנה ברורה (שם סק"ט) שאינו מבטל שום שעה מלימודו. וכתב שבזמננו אין לנו מי שנקרא 'תורתו אומנותו' לענין זה. **לעסוק בתלמוד תורה.** וראה שו"ע (שם) שמביא כמה שיטות שהקילו בזה באופנים מסוימים. וכתב שמותר לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום בשעת הקריאה [כיון שהוא מעין מה שקורא שליח ציבור. משנ"ב (שם ס"ק יא)]. אמנם במשנה ברורה (שם ס"ק ט"ו) כתב שראוי להחמיר בזה ולא לעסוק בשום דבר בשעת הקריאה, אפילו אם יש שם עשרה ששומעים את הקריאה בלעדיו. אבל בין העליות מותר לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום או עם פירוש רש"י.

הלכה י: כדי שיבינו עניין הדברים. וראה שו"ע (סי' קמ"ה ס"ג) שבזמננו אין נוהגים לתרגם כיון שהציבור אינו מבין את

קמחשיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

1 שעומד ומְתַרְגֵּם לָעָם [- לציבור השומעים] ללשון ארמית את מַה
2 שֶּׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ את עִנְיַן הַדְּבָרִים, כי
3 לשונם היתה ארמית. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד וְשׁוֹתֵק,
4 עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתַּרְגְּמָן ולאחר שהתורגמן מסיים לתרגם,
5 הקורא חוֹזֵר וְקוֹרֵא את הַפָּסוּק שֵׁנִי. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי
6 לִקְרוֹת לַתַּרְגְּמָן ברצף יָתֵר מִפָּסוּק אֶחָד, אלא צריך להפסיק
7 לאחר כל פסוק שיוכל התורגמן לתרגם, מכיון שהוא מתרגם בעל פה
8 ואם יצטרך לתרגם שני פסוקים ברצף הוא עלול לטעות.
9 **יא.** אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ את קוֹלוֹ בשעת הקריאה יָתֵר
10 מִן הַמְתַרְגֵּם, וְכן לא יַגְבִּיהַּ הַמְתַרְגֵּם את קוֹלוֹ כשהוא מתרגם
11 יָתֵר מִן הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי להתחיל לְתַרְגֵּם עַד
12 שֶׁיְּכַלֶּה [- יסתיים] הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא. וְכן אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי
13 להמשיך לִקְרוֹת עוד פָּסוּק אַחֵר, עַד שֶׁיְּכַלֶּה הַתַּרְגּוּם מִפִּי
14 הַמְתַרְגֵּם. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם נִשְׁעָן - אסור למתרגם להישען בשעה
15 שהוא מתרגם, לא לְעַמּוּד [- על העמוד] וְלֹא לְקוֹרָה [- על
16 הקורה], אֶלָּא עוֹמֵד בְּיִרְאָה וְאֵימָה, כמו שנתינת התורה היתה
17 באימה ויראה שנאמר (שמות יט טז) 'ויחרד כל העם', כך הקריאה
18 צריכה להיות באימה ויראה, וכשהוא נשען בשעת הקריאה זה נראה
19 כגסות הרוח. וְלֹא יְתַרְגֵּם התורגמן מִתּוֹךְ הַכְּתָב אֶלָּא עַל פֶּה
20 משום שדברי תורה שנאמרו בעל פה אסור לאמרם מתוך הכתב, וְכן
21 אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתַּרְגְּמָן לתרגם, כדי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ
22 שהַתַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל יְדֵי הַגָּדוֹל -
23 הקטן יכול לתרגם את קריאתו של הגדול, וְאֵינוֹ כָּבוֹד לַגָּדוֹל
24 שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל יְדֵי הַקָּטָן - כשהקטן קורא אין זה מן הכבוד לגדול
25 שהגדול יתרגם את קריאתו. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד
26 - שאחד קורא ושניים מתרגמים ביחד את קריאתו, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא
27 וְרק אֶחָד מְתַרְגֵּם, שהרי התרגום הוא בשביל שהציבור יבינו,
28 וכאשר יתרגמו שניים הציבור לא יוכל להבין.
29 **יב.** וְלֹא את כָּל הַמִּקְרָאוֹת שבתורה מְתַרְגְּמִין בְּצִבּוּר,
30 מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן שחילל יצועי אביו (בראשית לה, כב) אין לתרגמו,
31 מפני כבודו של ראובן. וְכן את הפסוקים של בִּרְכַּת כֹּהֲנִים (במדבר
32 ו, כב - כז) אין מתרגמים, מפני שהמון העם יטעו לחשוב שהכתוב
33 הנאמר בו 'ישא ה' פניו אליך', סותר את הנאמר בפסוק (דברים י, יז)
34 'אשר לא ישא פנים', וְכן הפסוקים של מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל מִן הפסוק
35 (שמות לב, כא) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן' עַד הפסוק (שם, כה)
36 'וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם' אין מתרגמים מפני כבודו של אהרן, וְעוֹד
37 פָּסוּק אַחֵר מפרשת העגל (שם, לה) 'וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם וְכוּ' אין
38 לתרגם מפני כבודו של אהרן. כל אלו נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין, וְכן
39 בנביא כשמפטירין בְּמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן (שמואל ב' יג), הַמָּקוֹם
40 שֶׁנֶּאֱמַר אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד - הפסוק שמוזכר בו דוד (שם, א), לֹא
41 נִקְרָא וְלֹא מִתַּרְגֵּם - שאין מפטירים בו מפני כבודו של דוד.
42 **יג.** הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא צָרִיךְ לִקְרוֹת תַּחִלָּה, מפני כבוד
43 התורה שיקרא גם בה לפני שקורא בנביא, ודי לו אֲפִלּוּ בִּשְׁלֹשָׁה
44 פְּסוּקִים. וחוֹזֵר המפטיר וְקוֹרֵא בתורה מַה שֶּׁקָּרָא העולה
45 שֶׁעלה לְפָנָיו. וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא - לא יתחיל להפטיר מיד אחר
46 קריאתו בתורה, אלא ימתין עַד שֶׁיְּגַלֵּל סֵפֶר התּוֹרָה כדי שלא יהיו

פניני הלכה

לשון התרגום. והטעם שאין מתרגמים לציבור בלשון אחרת שיבינו, כתב המשנה ברורה (שם סק"ד) מפני שדווקא התרגום שנאמר ברוח הקודש יש לתרגמו לציבור אבל בלשון אחרת לא. וראה שו"ת חתם סופר (ח"ו סי' פו ד"ה והא), שכתב שאי אפשר בשום אופן לכוון אל האמת בפשטות כוונת התורה, בתרגום שאינו מקובל מפי משה רבינו שנאמר לו מפי ה', ודווקא אדם לעצמו יכול לפרש בכל פירוש נאה שירצה, ויקבל על כך שכר שיחה נאה, אבל בציבור אם אינו מכוון אל האמת הוא בכלל 'דובר שקרים'.

הלכה יא: אלא עומד ביראה ואימה. וראה שו"ע (סי קמ"א ס"א) שכתב, שהקורא צריך לעמוד ואסור לו להישען על הכותל או על השולחן שקורא בו. ואם הוא בעל בשר [או שהיה חולה או זקן. משנ"ב (שם סק"ד)] מותר לו להישען. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ד) שייזהר להישען רק מעט באופן שאם ייטלו את הדבר שהוא נשען עליו, הוא לא ייפול. ואם גם באופן זה אינו יכול לעמוד מותר לו להישען ממש, אך צריך להיזהר שלא להישען על המפה שעל שלחן הקריאה, מכיון שהיא תשמיש קדושה, אלא יישען על השולחן עצמו. וראה (סק"א) שכתב שבדיעבד אם קראה מיושב יצא ואין צריך לחזור.

הלכה יג: חוזר וקורא מה שקרא לפניו. וכתב הרמ"א (סי' רפ"ב ס"ד) שדווקא בשבת ויום טוב שמותר להוסיף על מנין הקרואים, המפטיר חוזר על קריאת האחרון. אבל בחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים [כגון בקריאה בתענית במנחה וכדו'], השלישי הוא המפטיר. **עד שיגלל ספר תורה.** ובמשנה ברורה (סי' קמ"ז ס"ק כג) הביא דעת הפרי מגדים שאין צריך להמתין עד שיכרוך על הספר את המפה, אלא יכול להתחיל בהפטרה מיד לאחר שגלל וסגר את הספר. וכתב שמדברי רש"י לא משמע כן. וראה במשנה ברורה (שם ס"ק כב), שצריך המפטיר להמתין ולא יתחיל לברך את ברכות ההפטרה עד שיגלול. אבל בשני וחמישי שאומרים לאחר הקריאה 'יהי רצון' אין צריך להמתין לגולל שישמע זאת, מפני שאין זה אלא מנהג. **ובנביא אחד קורא.** וכתב הרמ"א (סי' רפ"ד ס"ה) שלא יאמרו שניים ביחד משום ששני קולות אינם נשמעים. וכתב במשנה ברורה (שם סק"י) שכמו כן לא יקרא אחד מהם פסוק אחד ולאחריו השני פסוק אחר, אלא המפטיר שקרא בתורה הוא צריך לקרוא לבד את כל ההפטרה. ובשו"ע הרב (סי' רפ"ד סי"א) כתב שגם הנוהגים שלא לסמוך על שמיעת ההפטרה מן המפטיר בלבד, אלא קוראים את ההפטרה בעצמם, צריכים להיזהר שלא יקראו בקול רם אלא יאמרו בלחש מילה במילה עם המפטיר. וראה עוד במשנה ברורה (שם ס"ק יא), שאם הציבור קורא בקול רם את ההפטרה ביחד עם המפטיר, ואינם שומעים את ההפטרה ממנו, ברכותיו שבירך על ההפטרה יהיו לבטלה. וביישוב המנהג שנוהגים בהרבה קהילות ישראל שכל אחד קורא לעצמו, ראה שו"ת חתם סופר (או"ח סי' סח), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' יב).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קמט

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הגוללים טרודים וישמעו את ההפטרה, **וְלֹא יִפְחֹת** בקריאת ההפטרה **מֵעֶשְׂרִים וְאֶחָד פָּסוּק. וְאִם שָׁלַם** [- נגמר] **הָעִנְיָן בְּפָחוֹת** מִמנין פסוקים **אֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ** להוסיף לקרוא אלא יכול להפסיק שם. **וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתִרְגְּמָן הַמְתַרְגֵּם דַּיּוֹ** - אינו צריך לקרוא עוד, **וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁלַם הָעִנְיָן** יכול להפסיק, מפני שהתרגום גם עולה למנין הפסוקים. **וּכשמפטירין בַּנָּבִיא אֶחָד קוֹרֵא וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין** - אם רצו יכולים לתרגם שניים ואין חוששים ששני קולות אינם נשמעים. **וּמְדַלֵּג** - אם רוצה יכול הקורא לדלג בקריאתו **מֵעִנְיָן** אחד **לְעִנְיָן אַחֵר, וְאֵינוֹ מְדַלֵּג** מִספר **נְבִיא** אחד **לְנְבִיא** אחר כדי שלא יתבלבלו השומעים, **אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנַיִם עָשָׂר בִּלְבַד** [- ´תרי עשר´] שהם ספרים קטנים, והדילוג בהם דומה לדילוג מענין לענין שמותר מפני שאינו מבלבל כל כך את השומעים. **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ** - ההיתר לדלג בתרי עשר מנביא לנביא, הוא דווקא מנביא המוקדם לנביא שלאחריו, אבל לא ידלג לאחור מנביא המאוחר לנביא שלפניו. **וְכָל הַמְדַלֵּג לֹא יִשְׁהֶה בִּזְמַן הַדִּלּוּג אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַמְתַרְגֵּם** בזמן שהוא מדלג, את **תַּרְגּוּמוֹ** ויוכל לשוב לקרוא מיד כשהמתרגם יסיים את התרגום, ולא יתעכב הקורא בדילוגו יותר מזמן זה, משום כבוד הציבור שלא יצטרכו להמתין.

יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא יֵשׁ לוֹ לִקְרוֹת לַתַּרְגְּמָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין - אם ירצה יכול לקרוא שלשה פסוקים ברצף, **וְאחר כך הַמְתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם** את **שְׁלָשְׁתָּן בְּזֶה אַחַר זֶה,** ואין חוששים שהמתורגמן שמתרגם בעל פה יבוא לידי טעות, **וְאִם הָיוּ הַשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים בְּשָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת** - כל פסוק בפרשה נפרדת, **לֹא יִקְרָא לְתַרְגְּמָן אֶלָּא אֶחָד אֶחָד** ואחרי כל פסוק יתרגם, מכיון שהם שלשה ענינים חלוקים אינו רשאי לערבם.

טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מְבָרֵךְ לְפָנָיו - לפני הקריאה **בְּרָכָה אַחַת, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר** בנביאים וכו', **וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו** - לאחר הקריאה **אַרְבַּע בְּרָכוֹת, בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה** העוסקת בנאמנות ואמיתות ה' והתורה, **חוֹתֵם בָּהּ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו.** ברכה **שְׁנִיָּה** שהיא תפילה על הגאולה ועל בנין ירושלים, **חוֹתֵם בָּהּ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם.** ברכה **שְׁלִישִׁית** היא תפילה על מלך המשיח שעתיד להעמיד את מלכות בית דוד **וחוֹתֵם בָּהּ מָגֵן דָּוִד.** וברכה **רְבִיעִית חוֹתֵם בָּהּ בְּעִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה** - כגון בשבת אומר מקדש השבת. **וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מַזְכִּיר** גם את **רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּזְכִּיר** ראש חודש **בַּתְּפִלָּה.**

טז. כַּמָּה הֵם הַקּוֹרְאִין בתורה, **בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים** שקדושתו פחותה מקדושת השבת קוראים **שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים** שקדושתם פחותה מקדושת שבת ויום הכיפורים, קוראים **חֲמִשָּׁה, אֵין פּוֹחֲתִין מִמְּנָיָן זֶה אֲבָל** אם רצו **מוֹסִיפִין** עוד קוראים, ואין חוששים לטרחת הצבור בהארכת התפילה משום שהציבור בטלים בימים אלו ממלאכה. **בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד** שקדושתם פחותה מקדושת יום טוב **קוֹרְאִין אַרְבָּעָה, בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים** בקריאה שקוראים **בְּמִנְחָה, וּבְיוֹם שֵׁנִי וּבְיוֹם חֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים** בתפילת **שַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה,** בכל הזמנים האלו **קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה, אֵין פּוֹחֲתִין מִמְּנָיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עָלָיו,** בכדי שלא להקשות על הציבור שעוסקים בימים אלו במלאכה.

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בתורה **בְּצִבּוּר מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר, קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ** גם **לְמִי מְבָרְכִין** - והוא מגיל שבע או שמונה, **עוֹלֶה מִמְּנָיָן הַקּוֹרְאִים** - אפשר להעלותו לתורה ולהחשיבו למנין הקוראים בשבת או בשאר הימים. **וְכֵן הַמַּפְטִיר** שעולה לקרוא בנביא, **עוֹלֶה מִן הַמְּנָיָן** - מצטרף למנין הקוראים

פניני הלכה

הלכה טו: מזכיר ראש חדש. ובשו"ע (סי רפ"ד ס"ב) מביא מחלוקת אם מזכירים ראש חודש או לא. והכרייע שאין מזכירים כלל לא בחתימה ולא בתוך הברכה. וכן כתב בשו"ע הרב (סי' רפ"ד ס"ו). וכן כתב הרמ"א (סי' ת"צ ס"ט) לגבי שבת חול המועד פסח, שאין מזכירים בברכת ההפטרה את החג, שהרי אין ההפטרה באה אלא בגלל השבת.

הלכה טז: אבל מוסיפין. וכתב הרמ"א (סי' רפ"ב ס"א) שיש אומרים שביום טוב אין להוסיף, ורק בשמחת תורה נהגו להוסיף. והטעם בזה כתב בשו"ע הרב (שם ס"א), שאין מוסיפים ביום טוב כדי שלא להשוות את מנין הקרואים בו למנין הקרואים בשבת או ביום הכיפורים, וכן נהגו, ורק בשמחת תורה שהכל רוצים לעלות לתורה, מוסיפים וסומכים על דעת המתירים. וראה שו"ע הרב (שם ס"ג) שכתב שיש אומרים שאפילו בשבת אין להוסיף, משום שדווקא בזמן חכמי המשנה היה מותר להוסיף, מפני שלא היו כל העולים לתורה מברכים, אלא הראשון היה מברך לפני קריאתו והאחרון מברך לאחר הקריאה. אבל עכשיו שנוהגים שכל אחד מן העולים מברך בפני עצמו, אסור להוסיף כדי שלא להרבות בברכות, משום שאחרי שכבר יצאו ידי חובתם בשבעה קרואים השאר מברכים ברכה שאינה צריכה. וכתב שאף שמן הדין אין זו טענה, טוב לחוש לדבריהם וגם בכדי שלא להטריח את הציבור טוב לתקן שלא לקרוא יותר משבעה קרואים. **אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין עליו.** וכתב הרמ"א (סי' קל"ה ס"א) שאם היו בבית הכנסת שני חתנים ישראלים או שני בעלי ברית, מותר להוסיף ולקרוא ארבעה, משום שימים אלו אצלם נחשבים כמועד ובמועד מותר להוסיף בקריאה. ובמשנה ברורה (שם סק"ג) כתב, שאין נוהגין כן. והטעם מבואר בט"ז (שם סק"ב), כי הסיבה שאין מוסיפים על מנין הקריאות הוא כדי לא לעכב את הציבור שעוסקים במלאכה בימים אלו, ואם כן, אף שלגבם הם ימי מועד הרי לגבי הציבור הם ימי מלאכה.

הלכה יז: קטן היודע לקרות וכו' עולה ממנין הקוראים. ובמשנה ברורה (סי' רפ"ב ס"ק יא) כתב, שדווקא בשבת אפשר לצרפו למנין שבעה, אבל אין להעלותו בימים שקוראים רק שלושה. ומביא דעת העולת שבת שכמו כן אין להעלותו בראש חודש ביום טוב וביום הכיפורים. **ויורד ויושב וחוזר וקורא.**

שֶׁהֲרֵי קָרָא בַּתּוֹרָה לפני שהוא מפטיר בנביא, וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ צִבּוּר בַּאמירת קַדִּישׁ בֵּין העולה הַמַּשְׁלִים - המסיים את הקריאה וּבֵין הַמַּפְטִיר, כגון שקראו בשבת שישה ואמר השליח ציבור קדיש, אֵינוֹ עוֹלֶה - קריאת המפטיר אינה מצטרפת למנין הקוראים. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם מי שיוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא איש אֶחָד, עוֹלֶה וְקוֹרֵא את הקריאה הראשונה וּלאחריה יוֹרֵד מן הבימה למקומו וְיוֹשֵׁב, כדי שיהיה ניכר שאין זה קריאה אחת וייראה כאילו יש כאן שבעה עולים, וְחוֹזֵר לבימה וְקוֹרֵא את הקריאה השְׁנִיָּה ולאחריה שוב יורד למקומו ויושב, וְכן בקריאה הַשְׁלִישִׁית ובשאר הקריאות עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם.

יח. בְּכָל קְרִיאָה מֵאֵלּוּ הקריאות שקוראים בתורה, כֹּהֵן קוֹרֵא הָרִאשׁוֹן וְאַחֲרָיו עולה לקרוא לֵוִי וְאַחֲרָיו קורא יִשְׂרָאֵל. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ אם הַכֹּהֵן הוא עַם הָאָרֶץ קוֹדֵם הוא לִקְרוֹת בתורה, ועולה לִפְנֵי חָכָם גָּדוֹל מִיִּשְׂרָאֵל. וְאחרי שקראו הכהן והלוי כָּל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, קוֹדֵם הוא לִקְרוֹת - יש להקדימו בסדר הקרואים, ועל כן יעלו תלמידי החכמים לפני הפחותים מהם בחכמה. וְהָעולה אַחֲרוֹן לקרוא בתורה, שֶׁהוא גם גּוֹלֵל את סֵפֶר הַתּוֹרָה בסיום הקריאה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל - משום שהוא עוסק במצוה יותר מכולם, לְפִיכָךְ - מכיון ששכרו גדול משל כולם, עוֹלֶה מַשְׁלִים אֲפִלּוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר - טוב שיעלה אחרון מי שהוא גדול בחכמה, אפילו שמצד סדר הקרואים יש להקדימו לפחותים ממנו, כדי שייטול שכר יותר מכולם.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן שיעלה ראשון לקרוא בתורה עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל ראשון, וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו לֵוִי כְּלָל שלא יאמרו על הישראל שעלה לפניו שהוא כהן. אֵין שָׁם לֵוִי שיעלה שני אחרי קריאת הכהן, הַכֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן, חוֹזֵר הוּא עַצְמוֹ וְקוֹרֵא פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם הַלֵּוִי, ודווקא אותו כהן בעצמו קורא שנית, אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ שהכהן הָרִאשׁוֹן היה פָּסוּל וּלְפִיכָךְ עָלָה אחריו כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן - מטעם זה לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם פָּסוּל ולכן עלה חברו.

כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה עִם הַתְּפִלָּה - מהו סדר התפילה והקריאה ביום שקוראים בתורה. כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף, אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר חזרת הש"ץ של תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ של אחר התפילה, וּמוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרֵא לְאֶחָד אֶחָד מִן הַצִּבּוּר כמנין הקרואים שבאותו יום, וְעוֹלִין וְקוֹרְאִין בַּתּוֹרָה, וּכְשֶׁגּוֹמְרִין את הקריאה מַחֲזִיר את

פניני הלכה

ובשו"ע (סי' קמ"ג ס"ה) לא כתב שצריך לחזור בכל פעם לשבת במקומו. והטעם מבואר בטור (שם) שדווקא בזמן שהיה נהוג שרק הראשון מברך תחילה והאחרון מברך לבסוף, היה צריך לעשות היכר שיראו שיש שבעה קרואים, אבל בזמננו שנהוג שמברכים בכל קריאה לפניה ולאחריה, יש לנו היכר בזה למנין הקרואים.

הלכה יח: כהן עם הארץ קודם לקרות. וכתב השו"ע (סי' קלה ס"ד) שדווקא עם הארץ שיודע לקרוא מתוך הכתב אפשר להעלותו, אבל אם אינו יודע לקרוא מתוך הכתב אסור לו לקרוא, משום שאסור לקרוא בעל פה. ובמשנה ברורה (שם ס"ק ט"ו) כתב שבזמננו שאין כל אחד מהעולים קורא אלא השליח ציבור קורא לכולם, מותר להעלות גם עם הארץ שאינו יודע לקרוא מתוך הכתב, שהרי שומע כעונה. וכמבואר במשנה ברורה (סי' קלט סקי"ב־יג). ובענין נתינת עליה למי שאינו שומר תורה ומצוות, ראה שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' יב־כב). **כל מי שהוא גדול מחברו בחכמה קודם לקרות.** ולפי זה, העליה השלישית היא החשובה מכולם [לאחר שקראו הכהן והלוי], וראה משנ"ב (סי' תכ"ח ס"ק יז) שמביא מנהג זה. וראה (סי' קל"ו סק"ה) שכתב שעכשיו המנהג שהגדול שבציבור עולה אחרון. אמנם ראה באר היטב (סי' רפ"ב סקי"ג) שהביא ספר הכוונות שהעולה השישי הוא המעולה שבקרואים, והוא ע"פ הזוהר שהביא במשנה ברורה (שם ס"ק יח). וראה משנה ברורה (סי' קל"ו סק"ד) שכתב שדווקא במקומות שאין מוכרים את העליות צריך לקרוא קודם לגדול, אבל במקומות שמוכרים את העליות והמעות ניתנים לצדקה, יכול הקונה לכבד את מי שירצה. ובשו"ע הרב (סי' רפ"ב ס"ט) כתב שאין איסור להקדים עם הארץ שהוא נכבד ועשיר לפני תלמיד חכם, כי אין זה בזיון לתלמיד חכם, רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים. **לפיכך עולה משלים אפילו גדול שבציבור.** ובשו"ע (סי' קמ"ז ס"א) כתב שהגדול שבבית הכנסת שמאותם שקראו בתורה גולל. וכתב במשנה ברורה (שם סק"ו) שיש פוסקים שהגדול גולל אף על פי שלא קרא בתורה. וכתב שכן נהוג היום שנותנים הגלילה גם למי שלא קרא בתורה. וראה עוד בדבריו (שם סק"ז) שהדין לתת לגדול שבהם לגלול הוא רק לכתחילה, ובזמננו אין מדקדקים בזה ונותנים הגלילה גם לאנשים פשוטים. וראה משנה ברורה (שם סק"ה) שגלילה הוא מה שאנו קוראים הגבהה, שקודם לסגירת הספר מגביהים אותו ולאחר מכן גוללים וסוגרים. וראה בדבריו (שם ס"ק י"ח־יט) שהמגביה הוא עיקר הגלילה מפני שהוא אוחז את הספר בידיו, ועל כן יש בהגבהה יותר מצוה מבגלילה.

הלכה יט: אין שם כהן עולה ישראל. וכתב הרמ"א (סי' קל"ה ס"ו) שכאשר קוראים לו צריך לומר 'במקום כהן' כדי שלא יטעו בו שהוא כהן. וראה שו"ע הרב (סי' ר"א ס"ג) שטוב להקדים את הלוי לישראל אם שניהם שווים בחכמתם.

הלכה כ: נהגו לומר קדיש קודם שיעלה המפטיר ויש מקומות וכו' אחר המפטיר. ובשו"ע (סי' רפ"ב ס"ד) כתב, שנוהגים לקרוא לשבעה עולים וגומרים עמהם את הפרשה, ולאחר מכן אומר קדיש וחוזר וקורא עם המפטיר את מה שקרא השביעי. ובמשנה ברורה (ס"ק י"ט) כתב שנכון לכתחילה להפסיק עם הקדיש בין קריאת המפטיר לשאר העולים כדי להודיע שהמפטיר אינו ממנין שבעת הקרואים. ואף שמצד הדין נפסק כדעת הסוברים שאפשר להחשיב את המפטיר למנין שבעה, נכון לחוש לדעת החולקים שהמפטיר אינו מצטרף.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קנא

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

סֵפֶר התּוֹרָה לִמְקוֹמוֹ, ואומרים 'אשרי' ולאחר מכן אוֹמֵר חצי קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף. וְיָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מלבד הקריאה בתורה גם מַפְטִיר בנביא ותפילת מוּסָף, נָהֲגוּ לֵאמֹר קַדִּישׁ שלאחר הקריאה קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה הַמַּפְטִיר, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר את הקדיש אַחַר הַמַּפְטִיר.

כא. בְּמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת, ובמנחה של יוֹם הַכִּפּוּרִים אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר תְּהִלָּה לְדָוִד [- 'אשרי'] וְסֵדֶר הַיּוֹם - קדושת 'ובא לציון', אוֹמֵר חצי קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרְאִין בּוֹ וּמַחֲזִירוֹ למקומו וְאוֹמֵר קַדִּישׁ - וקדיש זה שאומר לפני התפילה עולה גם עבור הקריאה שקראו קודם. וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִיּוֹת ציבור קוֹרְאִין בתורה בְּמִנְחָה וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם טוֹב לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בתורה בְּמִנְחָה.

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ תפלת מוּסָף, כְּשֶׁגּוֹמֵר השליח ציבור תְּפִלַּת שַׁחֲרִית אוֹמֵר חצי קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרְאִין בּוֹ וּמַחֲזִירוֹ וְאוֹמֵר חצי קַדִּישׁ מיד לאחר הקריאה, וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד וְסֵדֶר הַיּוֹם - קדושת 'ובא לציון' כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמַר בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ שלם וְהָעָם נִפְטָרִין לביתם.

כג. אֵין קוֹרְאִין בְּחֻמָּשִׁין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת - חומש אחד כתוב על קלף אפילו עשוי ככל דיני ספר תורה, אין לקרוא בו בבית כנסת מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר - שהוא גנאי להם שלא כתבו ספר תורה, וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה למקום שצריכים לקרוא בו בְּצִבּוּר, כדי שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עַלֵּיהֶן לִהְיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיְּגַלֵּל. לְפִיכָךְ אִם צָרְכוּ [- צריכים] לִקְרוֹת בתורה בִּשְׁנֵי עִנְיָנִין - כגון ראש חודש שחל בשבת, שמלבד הפרשה צריכים לקרוא גם את הקריאה של ראש חודש, מוֹצִיאִין שְׁתֵּי תּוֹרוֹת [- שני ספרי תורה] כדי לא להטריח את הציבור בהמתנה עד שיגללו את הספר מהפרשה לקריאת ראש חודש. וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת [- ספרי תורה], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה וּלְפִיכָךְ הניחו וקָרָא בַּשֵּׁנִי.

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ - הגולל מחזיק את ספר התורה כשהכתב כנגד פניו, ומתחיל את הנחת המטפחת [שבה קושרים את ספר התורה] סביב הספר מצדו החיצוני של הספר כלפי פנים, וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ - כשהוא מסיים את קשירת המטפחת סביב הספר ומהדק את הקשר, מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים - באופן שהקשר יישאר בצדו הפנימי של הספר כלפי הכתב, וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתֵּפֶר - כשמהדקו לאחר הקריאה על מנת להניחו חזרה במקומו, צריך שיהיה התפר המחבר את היריעות באמצע בין שני העמודים. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין את הסֵפֶר תּוֹרָה לאַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ, ומוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ שם, אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת מבית הכנסת עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר התּוֹרָה, וִילַוּוּ אוֹתוֹ ובהליכתם יהיו הֵן אַחֲרָיו כדי לכבדו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ.

פֶּרֶק יג

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל - המנהג שהתפשט בכל קהילות ישראל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת קריאת כל הַתּוֹרָה בְּמשך שָׁנָה אַחַת. וכיצד משלימים? מַתְחִילִין את קריאת התורה בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת, וְקוֹרְאִין בשבת זו בְּסֵדֶר [- בפרשת] 'בְּרֵאשִׁית' (בראשית א, א). בַּשבת הַשְּׁנִיָּה קוראים את פרשת 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ' (שם ו, ט), וּבַשבת הַשְּׁלִישִׁית קוראים את 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם' - פרשת 'לך לך' (שם יב, א), וְקוֹרִין וְהוֹלְכִין - וממשיכים וקוראים בכל שבת ושבת עַל הַסֵּדֶר הזה, שבכל שבת קוראים פרשה אחת עַד שֶׁגּוֹמְרִין את קריאת כל הַתּוֹרָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת - ביום טוב אחרון של החג [שמחת תורה]. וְיֵשׁ מִי שנוהג, שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה רק פעם אחת בְּמשך שָׁלֹשׁ שָׁנִים - על ידי שקורא בכל שבת ושבת רק שליש מהפרשה. וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט - מנהג זה לא התפשט בקהילות ישראל, אלא משלימים את התורה כל שנה.

ב. עֶזְרָא הסופר תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ קוֹרְאִין בתורה את הקְלָלוֹת שֶׁבְּסֵפֶר וַיִּקְרָא בפרשת בחוקותי (ויקרא כו, ג) בשבת שקֹדֶם עֲצֶרֶת - חג השבועות, וְשיקראו את הקללות שֶׁבְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה בפרשת כי תבוא (דברים כו, א) בשבת שקֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כדי שתכלה שנה וקללותיה. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט הוא, שֶׁיִּהְיוּ קוֹרְאִין את פרשת 'בְּמִדְבַּר סִינַי' (במדבר א, א) בשבת שקֹדֶם עֲצֶרֶת [במקום לקרוא את פרשת 'בחוקותי' שבה הקללות שבספר ויקרא], ועוד נוהגים שקוראים את פרשת 'וָאֶתְחַנַּן' (דברים ג, כג)

פניני הלכה

הלכה כג: אין קוראין בחומשין בבתי כנסיות. וכתב הרמ"א (סי' קמ"ג ס"ב) שבמקום שיש ספר תורה אבל אין שליח ציבור שבקי ויודע את נגינת הטעמים בעל פה, נוהגים שהשליח ציבור קורא מתוך החומש, והעולה קורא אחריו מתוך הספר תורה הכשר. וכתב במשנה ברורה (שם סק"י) שבזמננו אין נוהגים כן, משום שיש אנשים שאינם יודעים לקרוא בניגון ובטעמים אפילו כשמקריאים להם. אלא נוהגים שאחד קורא מתוך החומש בלחש והשליח ציבור קורא אחריו בקול מתוך הספר תורה. **ואין גוללין ספר תורה בציבור שלא יטריח עליהם.** וראה שו"ע (סי' קמ"ד ס"ג) שכתב שאם אין להם אלא ספר אחד וצריכים לקרוא בשני ענינים, אין קוראים את המפטיר מתוך החומש או בעל פה, אלא גוללים את הספר למקום השני. וכתב במשנ"ב (שם ס"ק טז) שהטעם הוא כי מסתבר שהציבור מוחל על כבודו, כדי שיוכלו לקיים את קריאת המפטיר כדין.

הלכה כד: אין הציבור רשאין לצאת עד שיצא ספר תורה. וראה שו"ע (סי' קמט ס"א) שכתב שגם כאשר מצניעים את הספר תורה בבית הכנסת ולא מוציאים אותו לבית אחר, אסור לציבור לצאת עד שיצניעו את הספר תורה מפני כבוד התורה. וכתב הרמ"א שאין איסור זה נאמר אלא לציבור אבל אם הציבור נשאר בבית הכנסת מותר ליחיד לצאת. וראה פרטי דינים נוספים בשו"ע ובמשנה ברורה (שם סק"ב).

הלכה ב: והמנהג הפשוט שיהיו קוראין במדבר סיני קודם עצרת. וכתב בביאור הלכה (סי' תכח ס"ד ד"ה במדבר), שיש

קנב שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

בשבת שאַחַר צום **תִּשְׁעָה בְּאָב**, וְאת פרשת 'אַתֶּם נִצָּבִים' (שם כט, ט) קוראים בשבת שקֹדֶם **רֹאשׁ הַשָּׁנָה** [במקום לקרוא את פרשת 'כי תבוא' שבה הקללות שבמשנה תורה], ואת פרשת **צַו אֶת אַהֲרֹן** (ויקרא ו, א) קוראים בשבת שקֹדֶם חג **הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה** - שאינה מעוברת. **לְפִיכָךְ** - לפי שיש להשלים בשנה אחת את כל התורה ולקרוא פרשיות מסוימות בזמנן המיוחד, לכן **יֵשׁ שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרְאִין** בהן **בִּתפילת שַׁחֲרִית שְׁנֵי סְדָרִים** [- פרשיות] ביחד. **כְּגוֹן** שקוראים את פרשת 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ' (שם יב, א) עם פרשת 'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע' (שם יד, א) באותה השבת. **וְכן** את פרשת 'אִם בְּחֻקֹּתַי' (שם כו, ג) **וְאת** פרשת 'בְּהַר סִינַי' (שם כה, א) **גם** קוראים באותה שבת, **וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן** - כגון פרשת 'ויקהל' (שמות לה, א) **עם** פרשת 'פקודי' (שם לח, כא), **והטעם** שמצרפים את קריאת הפרשיות **כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ** את קריאת כל התורה **בְּשָׁנָה** אחת, כי מספר הפרשיות שבתורה גדול יותר ממספר השבתות שבשנה, **וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסְּדָרִים בְּעוֹנָתָן** - ומצרפים את הפרשיות באופן שעל ידי חיבורן יקראו את הפרשיות שיש להן זמן מיוחד בזמנן.

ג. **בְּמָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין** לקרוא בתורה **בְּשַׁבָּת בִּתפילת שַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין** בזמנים הבאים: **בִּתפילת מִנְחָה** של שבת, **וּבְיום שֵׁנִי וּבְיום חֲמִישִׁי** בשבוע שלאחר מכן, **וְלַשַּׁבָּת הַבָּאָה** בתפילת שחרית. **כֵּיצַד** קוראים בזמנים אלו, **בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה** של תחילת המחזור של קריאת התורה שבכל שנה [שהיא השבת שלאחר חג סוכות], **קוֹרְאִין בִּתפילת שַׁחֲרִית בְּסֵדֶר** [- בפרשת] **בְּרֵאשִׁית** (בראשית א, א - ו, ח). **בִּתפילת מִנְחָה** של אותה שבת **קוֹרִין מִפרשת 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ'** (בראשית ו, ט) **עֲשָׂרָה פְּסוּקִים** [-פסוקים] **אוֹ יוֹתֵר. וְכֵן בְּיום שֵׁנִי וְכֵן בְּיום חֲמִישִׁי** בשבוע שלאחריו, קוראים פרשת נח. **וְכֵן** עושים **לַשַּׁבָּת הַבָּאָה** אחריה, **בִּתפילת שַׁחֲרִית מַתְחִילִין מִפרשת 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד סוֹף הַסֵּדֶר** [- הפרשה], וממשיך במנחה מהיכן שסיים בשחרית וכו'. **וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרְאִין כָּל הַשָּׁנָה** - ובאופן זה קוראים כל השנה, בכל תפילת שחרית של שבת קורא פרשה אחת, ובמנחה ממשיך עשרה פסוקים או יותר מהפרשה שלאחריה, וכן בימי שני וחמישי של השבוע הבא. **וּמַפְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא** - קוראים את קריאת ההפטרה בנביא בכל שבת לאחר קריאת התורה, **מֵעֵין** הענין **שֶׁקָּרְאוּ** בו **בַּתּוֹרָה.**

ד. **בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים** סדר הקריאה הוא, שהקורא **הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִפָּרָשַׁת 'צַו** את בני ישראל וכו'" (במדבר כח, א-ג). **וְהקורא הַשֵּׁנִי חוֹזֵר** שוב **וְקוֹרֵא** את **הַפָּסוּק הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן** פעם נוספת, **וממשיך** לקרוא **שְׁנֵי פְּסוּקִים אַחֲרָיו** - אחרי פסוק זה. והטעם לכך שהקורא השני צריך לחזור שוב על הפסוק האחרון שקרא הקורא הראשון, **כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים** - שבפרשה זו יש שמונה פסוקים, ואם יקרא הקורא השני שלשה פסוקים מלבד הפסוקים שקרא הראשון, נמצא שנשתיירו בפרשה זו שני פסוקים, וכבר התבאר לעיל (פי"ב ה"ג) ש'אין מניחים בפרשה פחות משלשה פסוקים'. **וְהקורא הַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא** את **שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי** בפרשה זו (שם ו - ח), **עִם** פרשת 'וּבְיום הַשַּׁבָּת וְכוּ'" (שם ט-י) הכתובה בסמוך לאחר פרשת 'צו את בני ישראל'. **וְהקורא הָרְבִיעִי קוֹרֵא** את פרשת 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם' (שם יא-טו) הכתובה בסמוך לאחר פרשת 'וביום השבת'. **וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת** סדר ההפטרות בשבת זו הוא כך: **מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים** בִּתפילת **שַׁחֲרִית,** בספר **אֶחָד קוֹרִין בּוֹ** את **סֵדֶר** [- פרשת] **אוֹתָהּ שַׁבָּת** לפי סדר הפרשיות המבואר לעיל (ה"א), **וְספר הַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ הַמַּשְׁלִים** - הקורא האחרון והמסיים של הפרשה את פרשת 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'. **וְאִם קָרָא עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַמַּפְטִיר קוֹרֵא** - ואם המפטיר רצה לקרוא עניין ראש חודש [ולא המשלים], רשאי לקרוא. **וּמַפְטִירִין** בנביא בהפטרה שיש בה את הפסוק **'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ'** (ישעיה סו, כג), שהוא מעניין ראש חודש. **וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין** בהפטרה שיש בה את הפסוק **'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'** (ישעיה א, יד), העוסקת בתוכחת הנביא לעם ישראל על עוונותיהם. **וְכל רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת** - ביום ראשון, **מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו** - שלפני ראש חודש, בהפטרה המתחילה בפסוק **'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'** (שמואל א' כ, יח-מב).

ה. **כָּל הָעוֹלֶה** כדי **לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ** - מתחיל לקרוא **בְּדָבָר טוֹב, וְחוֹתֵם** - מסיים את הקריאה **בְּדָבָר טוֹב. אֲבָל**

פניני הלכה

פעמים שקוראים את פרשת 'נשא' קודם עצרת, כגון בשנה מעוברת כשקוראים קודם פסח בפרשת 'אחרי מות', קוראים קודם שבועות בפרשת 'נשא'.

הלכה ג: הרמ"א (סי' קלה ס"ב) כתב, שאם ביטלו בשבת אחת את קריאת התורה של אותה השבת, ישלימו בשבת אחרת. ובמשנה ברורה (סק"ו) הביא את דעות האחרונים האם כשביטלו את קריאת התורה בכמה שבתות, משלימים בשבת הבאה את כולן, או רק את הקריאה האחרונה.

הלכה ד: והשני, קורא בו המשלים. והשו"ע (סי' תכה ס"א) כתב שבספר הראשון קוראים שבעה עולים, ובספר השני קורא המפטיר. **והשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם.** וכתב השו"ע (שם), שבראש חודש שחל להיות בשבת קוראים לראש חודש מהפסוק 'וביום השבת' (במדבר כח, ט), ולא כבראש חודש החל בחול שמתחילים לקרוא מ'וידבר ה' אל משה' (שם, א). **וראש חודש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי.** וכן פסק השו"ע (סי' תכה ס"א). והרמ"א כתב שמפטירים בהפטרת 'שמעו דבר ה' (ירמיה ב, ד - כח), ויש אומרים שמפטירים בהפטרה של שבת ראש חודש 'השמים כסאי' (ישעיה סו, א-כד).

הלכה ה: והרביעי מן וירא ה' וינאץ עד לו חכמו, והחמישי מלו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי. ובמשנה ברורה (סי' תכח

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קנג

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

כשקוראים בתורה **בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ** (דברים לב, א־מג) לא מקפידים על כך, אלא העולה **הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא** מתחילת הפרשה **עַד** הפסוק ’**זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם**’ (שם לב, ז), **וְהעולה הַשֵּׁנִי מַתְחִיל** לקרוא **מֵהפסוק** ’**זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם**’ **עַד** הפסוק ’**יַרְכִּבֵהוּ** על במתי ארץ’ (שם לב, יג), **וְהעולה הַשְּׁלִישִׁי** קורא **מֵהפסוק** ’**יַרְכִּבֵהוּ** על במתי ארץ’ **עַד** הפסוק ’**וַיַּרְא ה’ וַיִּנְאָץ**’ (שם לב, יט), **וְהעולה הָרְבִיעִי** קורא **מִן** הפסוק ’**וַיַּרְא ה’ וַיִּנְאָץ**’ **עַד** הפסוק ’**לוֹ חָכְמוּ** ישכילו זאת’ (שם לב, כט), **וְהעולה הַחֲמִישִׁי** קורא **מֵהפסוק** ’**לוֹ חָכְמוּ** ישכילו זאת’ **עַד** הפסוק ’**כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי**’ (שם לב, מ), **וְהעולה הַשִּׁשִּׁי** קורא **מִן** ’**כִּי אֶשָּׂא** אל שמים ידי’ **עַד סוֹף הַשִּׁירָה.| וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ** - בפרשת האזינו **בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ** אף שנתבאר לעיל שיש לסיים בדבר טוב, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא** [-פרשת האזינו] **תּוֹכֵחָה** לעם ישראל על מעשיהם **כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.**

ו. שְׁמוֹנָה הפְּסוּקִין שֶׁכתוּבים בְּסוֹף הַתּוֹרָה (דברים לד, ה־יב), **מֻתָּר לִקְרוֹת אוֹתָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת** גם **בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה** - כשאין עשרה אנשים בבית הכנסת. **אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה וּמִפִּי מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה הֵן** - שפסוקים אלו הם בכלל התורה, שגם הם נאמרו מפי משה רבנו, ששמע מפי הגבורה, ומדוע נשתנו פסוקים אלו מכל התורה, שבכל התורה לא קוראים בפחות מעשרה כמבואר לעיל (פי"ב ה"ג), ואת פסוקים אלו אפשר לקרוא גם בפחות מעשרה, אלא **שהוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵן אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה** - שממשמעות הפסוקים העוסקים בזמן שאחר פטירת משה משמע שמשה לא כתבם, שהרי הם נכתבו לאחר פטירתו, ואף שבאמת משה כתבם **הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ** מחמת משמעותם גם בדינם, **וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְיַחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.**

ז. קְלָלוֹת שֶׁכתוּבות בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים [- ספר ויקרא] בפרשת ’בחוקותי’ (ויקרא כו, יד - מג), **אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן** - באמצע קריאתם כדי לקרוא לעולה אחר, **אֶלָּא** עולה **אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן** מתחילתם עד סופם, **וּמַתְחִיל** העולה לקרוא **בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם** [-לפני הקללות], **וּמְסַיֵּם** לקרוא **בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם. וּקְלָלוֹת שֶׁכתוּבות בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה** [- ספר דברים] בפרשת ’כי תבא’ (דברים כח, טו - סח), **אִם רָצָה** העולה **לִפְסֹק בָּהֶן** - באמצע קריאתן **פּוֹסֵק** - יכול לפסוק. **וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן** - בקריאת הקללות שבמשנה תורה, **אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן** מתחילתן עד סופן.

ח. מַפְסִיקִין את סדר קריאת התורה שבשבתות [ובשני וחמישי], **לְמוֹעֲדוֹת** - לכל החגים **וּלְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְקוֹרְאִין** במועד קריאה שהיא **בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, וְלֹא** את הקריאה **בְּסֵדֶר** של **הַשַּׁבָּת. וּמִשֶּׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיְּהִיוּ קוֹרְאִין** בתורה **בְּכָל מוֹעֵד** את **עִנְיָנוֹ** של המועד, **וְעוד** תיקן **שֶׁשּׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנְיוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד** - שיהיו נושאים ונותנים בדיני והלכות החג, בכל חג וחג. **וּמַה הֵן קוֹרְאִין** - איזו קריאה קוראים בתורה בכל חג, **בְּחג הַפֶּסַח** ביום טוב ראשון, קוראים בתורה **בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים** בפרשת אמור (ויקרא כב, כו - כג, מד), שבפרשה זו מבוארים הקרבנות הקרבים בכל חג וחג. **וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת** בתורה **בְּיוֹם רִאשׁוֹן** של חג הפסח בפרשת ’**מִשְׁכוּ**’ (שמות יב, כא־נא). **וּמַפְטִירִין** בנביא **בְּענין פֶּסַח גִּלְגָּל** - קרבן פסח שהקריבו ישראל בגלגל (יהושע ה, ב־טו). **וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי** של גלויות בפסח קוראים בתורה בפרשת ’**שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב**’, שהיא פרשת המועדות שבפרשת אמור, **וּמַפְטִירִין** בנביא **בְּענין פֶּסַח יֹאשִׁיָּהוּ** - קרבן פסח שהקריבו בני ישראל בזמן יאשיהו (מלכים ב׳ כג, א־כה). **וּבְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי** של פסח, קוראים בתורה בפרשת ’**קַדֶּשׁ לִי**’ (שמות יג, א־טז). **וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי** קוראים בתורה בפרשת ’**אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי**’ (שם כב, כד - כג, יט). **וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי** קוראים בתורה בפרשת ’**פְּסָל לְךָ**’ (שם לד, א־כו). **וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי** קוראים בתורה בפרשת ’**וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ**’ (במדבר ט, א־יד). **וּבְיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן** של פסח שהוא שביעי של פסח, קוראים בתורה **בְּפרשת** ’**וַיְהִי בְּשַׁלַּח**’ (שמות יג, יז) **עַד סוֹף הַשִּׁירָה, וּמַפְטִירִין** בנביא ב’**וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה’׳** (שמואל ב׳ כב, א). **וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי** שהוא יום טוב שני של גלויות, קוראים בתורה בפרשת **כָּל הַבְּכוֹר** (דברים טו, יט - טז, יז), **וּמַפְטִירִין** בנביא ב’**עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד**’ (ישעיה י, לב).

ט. בַּעֲצֶרֶת - בחג השבועות **קוֹרְאִין** בתורה **בְּפרשת** ’**שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת**’. **וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט** בימינו שיש שני ימים טובים,

---

פניני הלכה

ס"ק יג) כתב, שיש הסוברים שהרביעי קורא עד הפסוק ’לולי כעס אויב אגור’ (דברים לב, כז), והחמישי קורא עד הפסוק ’כי ידין ה’ עמו’ (שם, לו). וכתב בשער הציון (סק"ז) שכל מקום ינהגו כמקומם.

הלכה ו: שמונה פסוקין שבסוף התורה מותר לקרות אותן בבית הכנסת בפחות מעשרה. והשו"ע (סי’ תכח ס"ז) פסק כדעת הראב"ד שהביא הלכה אחרת על פסוקים אלו, שאסור להפסיק בהם באמצע הקריאה, אלא עולה אחד קורא את כולם.

הלכה ח: וכבר נהגו העם לקרות ביום טוב ראשון משכו ומפטירין בפסח גלגל. וכתב השו"ע (סי’ תפח ס"ג), שמתחילים לקרוא מהפסוק ’בעת ההיא’ (יהושע ה, ב). ובשו"ע הרב (שם ס"ה) כתב, שיש שמתחילים מהפסוק ’ויאמר יהושע אל העם התקדשו’ (שם ג, ה). **ביום טוב אחרון בויהי בשלח עד סוף השירה.** ובשו"ע הרב (שם סי’ תצ ס"ח) כתב, שנוהגים לקרוא עד הפסוק המסתיים ב’כי אני ה’ רופאך’ (שמות טו, כ). כתב השו"ע (שם ס"ה), שכשיום טוב ראשון של פסח חל ביום חמישי, ויום שלישי של פסח חל להיות בשבת, קוראים את פרשת ’ראה אתה אומר אלי’ (שמות לג, יב) במקום פרשת ’קדש לי’ כמובא בדברי רבינו להלן (הט"ז), ונכלל בפרשה זו גם פרשת ’פסל לך’ הנקראת בדרך כלל ביום חמישי של פסח. וביום רביעי של פסח קוראים את פרשת ’קדש לי’, וביום החמישי קוראים את פרשת ’אם כסף תלוה’, וביום השישי קוראים את פרשת ’ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו’.

קנד שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

שֶׁקּוֹרְאִים בתורה **בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן** של שבועות את פרשת ′**בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי**′ (שמות יט, א - כ, כג), **וּמַפְטִירִין** בנביא **בְּענין הַמֶּרְכָּבָה** (יחזקאל א, א). **וּבְיום** טוב **שֵׁנִי** של שבועות **קוֹרִין** בתורה **בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת** שבפרשת ראה (דברים טו, יט - טז, יז), **וּמַפְטִירִין** בנביא **בַּחֲבַקּוּק** (ג, א־יט).

י. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה קוֹרְאִין בתורה [בשני הימים של ראש השנה] בפרשת ′**בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ**′. **וּמִנְהָג פָּשׁוּט שֶׁקּוֹרִין** בתורה **בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן** של ראש השנה את פרשת ′**וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה**′ (בראשית כא, א־לד), **וּמַפְטִירִין** בנביא ב′**וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם**′ (שמואל א׳ א,א - ב,י). **וּבְיום הַשֵּׁנִי** של ראש השנה **קוֹרְאִין** בתורה בפרשת ′**וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם**′ (כב, א־כד) **וּמַפְטִירִין** בנביא בהפטרה המסתיימת בפסוק ′**הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם**′ (ירמיה לא, א־יט).

יא. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּתפילת **שַׁחֲרִית קוֹרִין** בתורה בפרשת ′**אַחֲרֵי מוֹת**′ (ויקרא טז, א־לד), **וּמַפְטִירִין** בנביא ב′**כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא**′ (ישעיה נז, יד - נח, יד). **בְּתפילת מִנְחָה קוֹרִין** בתורה **בְּפרשת הָעֲרָיוֹת** שֶׁבְּפרשת ′**אַחֲרֵי מוֹת**′ (ויקרא יח, א־ל) **כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן** - מהעריות המוזכרות בפרשה שם, שעל ידי שישמע שקוראים בתורה בענין זה יתעורר **וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, וְהעולה הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה** מתוך שלושת הקרואים שיש בקריאה זו, **מַפְטִיר** בנביא בְּ′**יוֹנָה**′ - בענין יונה בן אמיתי (יונה א, א - ד, יא).

יב. בְּחג סֻכּוֹת בִּשְׁנֵי יָמִים טובים **הָרִאשׁוֹנִים קוֹרִין** בתורה **בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת** שבפרשת אמור (ויקרא כב, כו - כג, מד). **וּמַפְטִירִין** בנביא **בְּיוֹם** טוב **הָרִאשׁוֹן** את הפטרת ′**הִנֵּה יוֹם בָּא לַה׳**′ (זכריה יד, א־כא). **וּבְיוֹם** טוב **הַשֵּׁנִי** מפטירים בנביא את הפטרת ′**וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה**′ (מלכים א׳ ח, ב־כא). **וּבְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן** של חג הסוכות [שמיני עצרת] **קוֹרִין** בתורה בפרשת ′**כָּל הַבְּכוֹר**′ (דברים טו, יט - טז, יז), **וּמַפְטִירִין** בנביא ב′**וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה**′ (מלכים א׳ ח, נד־סו). **וּלְמָחָר** ביום טוב שני [שמחת תורה] **קוֹרִין** בתורה בפרשת ′**וְזֹאת הַבְּרָכָה**′ (דברים לג, א), **וּמַפְטִירִין** בנביא ב′**וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה**′ (מלכים א׳ ח, כב־נג). **וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִיר** ביום השני של יום טוב אחרון ב′**וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה**′ (יהושע א, א). **וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג** - ימי חול המועד קוֹרְאִין בתורה **בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג** (במדבר כט, יד־לד).

יג. כֵּיצַד קוראים את קרבנות החג בשאר ימי החג, **בְּכָל יום וְיום מִימי חֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא** בתורה **שְׁתֵּי פָּרָשִׁיות**. כגון, **בַּיום הַשְּׁלִישִׁי** של סוכות **שֶׁהוּא תְּחִלַּת** [- היום הראשון של] **חֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא הַכֹּהֵן** בתורה את פרשת ′**וּבַיום הַשֵּׁנִי**′ (במדבר כט, יד־יט) העוסקת בהקרבת הקרבנות של יום שני של סוכות, **וְלֵוִי קוֹרֵא** בתורה את פרשת ′**וּבַיום הַשְּׁלִישִׁי**′ (שם כ־כב) העוסקת בקרבנות של היום השלישי של סוכות. **וְיִשְׂרָאֵל** חוזר **וקוֹרֵא** בתורה את פרשת ′**וּבַיום הַשְּׁלִישִׁי**′. **וְהָרְבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא** בתורה את שתי הפרשיות, גם את ′**וּבַיום הַשֵּׁנִי**′ וגם את ′**וּבַיום הַשְּׁלִישִׁי**′. **וְכֵן בַּיום הָרְבִיעִי** של סוכות **שֶׁהוּא** היום **הַשֵּׁנִי שֶׁל חֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין** בתורה שתי פרשיות את פרשת ′**וּבַיום הַשְּׁלִישִׁי**′ ואת פרשת ′**וּבַיום הָרְבִיעִי**′ (שם כג־כה) **עַל דֶּרֶךְ זֶה** - כמו ביום השלישי של סוכות, שהכהן קורא בתורה את פרשת ′ביום השלישי′, והלוי והשלישי קוראים את פרשת ′ביום הרביעי′, והרביעי קוראת את שתי הפרשיות.

יד. בְּכָל יום וְיום מִיָּמִים טוֹבִים וְכֵן בְּיום הַכִּפּוּרִים וְכן בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים [- ספרי תורה] לקריאת התורה **בְּשַׁחֲרִית**, בספר **הָאֶחָד קוֹרִין בּוֹ תְּחִלָּה** [- לפני הספר השני] את **עִנְיָנוֹת אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ** - את הפרשיות שפורטו לעיל (ה״ח־יב), **וּבספר הַשֵּׁנִי קוֹרִין בּוֹ** את **קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיום** שהיו מקריבים בבית המקדש, **הָאָמוּר בְּחֲמַשׁ הַפְּקוּדִים** - כפי שהוא כתוב בספר במדבר. **וְהַקּוֹרֵא** בתורה את **עִנְיַן הַקָּרְבָּן הוּא הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא** - הוא קורא בנביא את ההפטרה, ואומר את ברכותיה.

טו. בְּכָל יום מהימים **שֶׁמּוֹצִיאִין** בהם **שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה, אִם הוֹצִיאוּ** את ספרי התורה **זֶה אַחַר זֶה** שלא בבת אחת, אלא אחר שגמרו את הקריאה בספר ראשון החזירו אותו והוציאו את הספר השני, הדין הוא **שכְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת** הספר **הָרִאשׁוֹן אוֹמֵר** את **הַקַּדִּישׁ** שאומרים אחר קריאת התורה כמבואר לעיל (פי״ב ה״כ),

---

פניני הלכה

הלכה י: בראש השנה קוראין בחדש השביעי באחד לחדש. וכתב השו״ע (סי׳ תקפד ס״ב) שמוציאים שני ספרי תורה והמפטיר קורא בספר תורה השני בפרשת פנחס ′ובחדש השביעי′.

הלכה יא: והשלישי שקורא בתורה מפטיר ביונה. ובשו״ע (סי׳ תרכב ס״ב) הוסיף שלאחר מכן אומר את הפסוקים ′מי אל כמוך וכו׳′ (מיכה ז, יח־כ).

הלכה יב: וביום טוב האחרון קורין כל הבכור. וכתב השו״ע (סי׳ תרסח ס״ב), שמתחילים לקרוא בתורה מהפסוק ′עשר תעשר′ (דברים יד, כב). ובטעם הדבר כתב המשנה ברורה (שם ס״ק יב), שסוכות הוא זמן למעשר ומתנות עניים, שכן תקופה זו היא זמן האסיף.

הלכה יג: כתב השו״ע (סי׳ תרסג ס״א), שבארץ ישראל שאין בה ′ספיקא דיומא′ וידוע בבירור מה הוא היום הראשון של החג ושאר הימים, קוראים בכל יום את היום שלו. והכהן קורא את קרבנות היום, וכל הקרואים אחריו חוזרים וקוראים את אותה פרשה. **קורא הכהן וביום השני ולוי קורא וביום השלישי.** והרמ״א (שם) כתב, שהכהן והלוי קוראים את שתי הפרשיות, והשלישי קורא רק את הפרשה השניה, והרביעי חוזר וקורא את שתי הפרשיות. וביום השביעי של חול המועד סוכות, הכהן קורא ′ביום החמישי′, הלוי קורא ′ביום השישי′, הישראל קורא ′ביום השביעי′, והרביעי חוזר וקורא ′ביום השישי′ ו′ביום השביעי′.

הלכה טו: כתב הרמ״א (סי׳ קמז ס״ח), שכשיש שני ספרי תורה מוציאים את שני הספרים כאחת, ומחזיקים את הספר השני עד

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קנה

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

וְאחר כך מוֹצִיא את הספר **הַשֵּׁנִי** וקורא בו, **וּכְשֶׁמַּחֲזִיר** את הספר תורה **הָאַחֲרוֹן** לארון **אוֹמֵר** שוב **קַדִּישׁ. וּכְבָר אָמַרְנוּ** (לעיל פי"ב ה"כ), **שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט** בכל המקומות, **לוֹמַר** את **הַקַּדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם** - שתמיד זמן אמירת הקדיש הוא אחר שסיים הקורא האחרון לקרוא בתורה [ולא אחרי שמחזירים את ספרי התורה לארון], **וְאַחַר כָּךְ** - אחר אמירת הקדיש **מַפְטִירִין בַּנָּבִיא** - עולה המפטיר בנביא לקרוא בתורה, ואם כן גם כשמוצאים כמה ספרי תורה, בין אם הוציאו אותם בזה אחר זה ובין אם הוציאו אותם בבת אחת, תמיד צריך לומר קדיש אחר גמר הקריאה, קודם שקורא המפטיר.

טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בֵּין בְּחול המועד פֶּסַח - בימים שבין יום טוב ראשון לשביעי של פסח, **וּבֵין בְּחול המועד סֻכּוֹת** - בימים שבין יום טוב ראשון לשמיני עצרת, **קוֹרִין** בתורה **בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת** את פרשת 'רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי' (שמות לג, יב - לד, כו), **וּמַפְטִירִין בְּשבת חול המועד פֶּסַח** את הפטרת 'הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת' (יחזקאל לז, א־יד), **וְאִם הָיְתָה** שבת חול המועד **בְּתוֹךְ הֶחָג** - בסוכות, מפטירים את הפטרת 'בְּיוֹם בּוֹא גוֹג' (שם לח, יח).

יז. בַּחֲנֻכָּה קריאת התורה היא בסדר הזה, **בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן** של חנוכה **קוֹרִין** בתורה **מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים** - 'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר' (במדבר ו, כב) **עַד סוֹף קָרְבַּן** הנשיא **הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן** - עד 'וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים וכו' זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב' (שם ז, יז) [בשנים עשר הימים שלאחר הקמת המשכן, בא' ניסן, חנכו שנים עשר הנשיאים של השבטים את המזבח והקריבו עליו קרבנות בכל יום, כשכל יום הקריב נשיא של שבט אחר את קרבנו. וביום הראשון של חנוכה קוראים את קרבן הנשיא המקריב ביום הראשון]. **וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי** של חנוכה **קוֹרִין** בתורה את **קָרְבַּן הַנָּשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי** (שם יח - כג). **וְכֵן** בכל יום מימי החנוכה, קוראים בתורה את קרבן הנשיא של אותו היום **עַד יוֹם שְׁמִינִי** של חנוכה, שביום זה **קוֹרִין** בתורה **מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי** - מקרבן הנשיא ביום השמיני (שם נד), **עַד סוֹף כָּל הַקָּרְבָּנוֹת** - עד אחר קריאת כל שנים עשר הקרבנות של הנשיאים, וממשיכים לקרוא **עַד סוֹף הַסֵּדֶר** [- הפרשה]. **וּמַפְטִירִין** בנביא **בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה** בְּענין 'גֵּרוֹת זְכַרְיָה' (זכריה ב, יד - ד, ז). **וְאִם הָיוּ** בחנוכה **שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת** כגון כשיום ראשון של חנוכה חל בשבת, שאז יום השמיני של חנוכה חל אף הוא בשבת, **מַפְטִירִין** בנביא **בְּשַׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה** בְּענין 'גֵּרוֹת זְכַרְיָה', **וּבַשבת הַשְּׁנִיָּה** מפטירים בְּענין 'גֵּרוֹת שְׁלֹמֹה' (מלכים א' ז, מ־נ). **וְהַקּוֹרֵא** בתורה **בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה** - את קרבנות הנשיאים, **הוּא שֶׁמַּפְטִיר בַּנָּבִיא** - הוא קורא את ההפטרה, ואומר את ברכותיה.ו **בְּפוּרִים קוֹרִין** בתורה **בְּשַׁחֲרִית** את פרשת 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק' (שמות יז, ח - טו);

יח. בְּצוּם תִּשְׁעָה בְּאָב בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין בתורה בפרשת 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים' (דברים ד, כה - מ), **וּמַפְטִירִין** בנביא ב'אָסוֹף אָסִיפֵם' (ירמיה ח, יג - ט, כג). **וּבְמִנְחָה קוֹרִין** בתורה בפרשת 'וַיִּחַל מֹשֶׁה' (שמות לב, יא) **כִּשְׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת** כמבואר להלן. **וּבִשְׁאָר** ימי **הַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים** בהם **עַל מַה שֶּׁאֵרַע** בהם צרות **לַאֲבוֹתֵינוּ, קוֹרִין** בתורה **בְּשַׁחֲרִית וּמִנְחָה, הָרִאשׁוֹן** שעולה לתורה **קוֹרֵא** בפרשת 'וַיִּחַל מֹשֶׁה' (שם) **אַרְבַּע פְּסוּקִין** (יא־יד), **וְקוֹרֵא** העולה **הַשֵּׁנִי וְגם הַשְּׁלִישִׁי** מֵהפסוק 'פְּסָל לְךָ' (שם לד, א) **עַד 'אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'** (שם פסוק י) [כלומר, שקריאת הפסוקים הללו מתחלקת בין העולה השני והשלישי]. **וּבְתַעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת** שאירעו להם, **כְּגוֹן** כשיש **בַּצֹּרֶת** [- רעב הנגרם מחמת עצירת גשמים] **וּכשיש דֶּבֶר** [- מגיפה ממיתה] **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן** - כגון כשיש חולי או שידפון בתבואות, הדין הוא **שקוֹרִין** בתורה את **הַבְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** שבפרשת בחוקותי (ויקרא כו, ג - מו), **כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם** על חטאיהם **וְיִכָּנַע לְבָבָם** לפני הבורא **כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם** - את הקללות, ויידעו שבגלל חטאיהם באה הפורענות.

פניני הלכה

גמר הקריאה בראשון. וכבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק כז), שכאשר מוציאים שלושה ספרי תורה אומרים קדיש רק אחר גמר הקריאה בספר השני, ובשעת אמירת הקדיש מניחים את ספר התורה השלישי [שעדיין לא קראו בו] ליד הספר השני.

הלכה יז: ביום הראשון קורין מברכת כהנים. וכן כתב השו"ע (סי' תרפד ס"א). אמנם הרמ"א (שם) כתב, שמתחילים לקרוא מ'ביום כלות משה' (במדבר ז, א). כתב השו"ע (סי' תרפד ס"א), שביום הראשון של חנוכה קוראים הכהן והלוי עד 'לחנוכת המזבח' (שם פסוק יא), והישראל קורא מ'ביום הראשון' (שם פסוק יב) עד הסוף. אמנם הרמ"א (שם) כתב, שהכהן קורא עד 'לחנוכת המזבח', ואת הקרבן של היום הראשון קוראים הלוי והישראל. ואודות היום השני של חנוכה כתב השו"ע (שם), שהכהן קורא מ'ביום השני' (שם פסוק יח) עד 'פר אחד בן בקר' (שם פסוק כא), והלוי קורא עד 'ביום השלישי' (שם פסוק כד), וישראל חוזר וקורא מ'ביום השני' עד 'ביום השלישי', וכן בכל יום קוראים בסדר הזה. אמנם הרמ"א (שם) כתב שהישראל קורא בכל יום את היום שלאחריו. **קורין מיום השמיני עד סוף כל הקרבנות עד סוף הסדר.** והשו"ע (שם) כתב, שקוראים גם את הפרשה הראשונה של פרשת בהעלותך (שם ח, א). וכתב הרמ"א (שם) שמסיימים לקרוא ב'כן עשה את המנורה' (שם פסוק ד).

הלכה יח: ובשאר תעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו קורין בשחרית ובמנחה. ומפטירין במנחה בהפטרת 'דרשו ה' בהמצאו' (ישעיה נה, ו). רמ"א (סי' תקסו ס"א). **ובתעניות שגוזרין אותן הציבור מפני הצרות וכו' קורין ברכות וקללות.** והשו"ע (שם) כתב, שגם בתעניות אלו קוראים במנחה את פרשת 'ויחל משה'. והרמ"א הוסיף, שאם קבעו תעניות אלו בימי שני וחמישי, בשחרית קוראים לפי סדר הפרשה.

קנו שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום חמישי י"ז טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

יט. נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם לְתִשְׁעָה בְּאָב בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹכֵחָה - נהגו להפטיר בשלושת השבתות שקודם תשעה באב, בפרקי הנביא, בהם מוכיח הנביא את בני ישראל על מעשיהם. בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה מבין שלושת שבועות אלו מַפְטִירִין בנביא ב'דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ וְכוּ'' (ירמיהו א, א). בשבת הַשְּׁנִיָּה מפטירים בנביא בהפטרת 'חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ' (ישעיה א, א). ובשבת הַשְּׁלִישִׁית מפטירים בנביא בהפטרת 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה' (ישעיה א, כא). וְכֵן בַּשַּׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, מַפְטִירִין בנביא בהפטרת 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי' (ישעיה מ, א). וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעֵרִינוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָה - שמפטירים בנחמות המובאות בנביא ישעיה בשבתות שמֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּבַשַּׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין בנביא בְּ'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל' (הושע יד, ב).

כ. רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת קוֹרִין בתורה בְּפָרָשַׁת 'שְׁקָלִים' (שמות ל, יא - טז), וּמַפְטִירִין בנביא בְּ'יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן' (מלכים ב' יא, יז). וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת - באמצע השבוע, וַאֲפִלּוּ אם חל ראש חודש אדר בְּעֶרֶב שַׁבָּת, הדין הוא שמַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בתורה בַּשַּׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו [-שלפני ראש חודש] בְּפָרָשַׁת 'שְׁקָלִים' [ובשבת שלאחריה מפסיקים ואין מוסיפים בה קריאה מיוחדת]. בְּשַׁבָּת הַשְּׁנִיָּה - בשבת שלאחר השבת שקראו בה 'שקלים' או לאחר השבת שלא הוסיפו בה קריאה, קוֹרִין בתורה בְּפָרָשַׁת 'זָכוֹר' (דברים כה, יז - יט), וּמַפְטִירִין בנביא ב'כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת פָּקֹדְתִּי' (שמואל א' טו, ב). וְאֵי זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ - בשבת שפורים חל להיות באחד מימות השבוע שלאחריה, וַאֲפִלּוּ אם פורים חל בְּעֶרֶב שַׁבָּת שלאחריה. בַּשבת הַשְּׁלִישִׁית, קוֹרִין בתורה את פרשת 'פָּרָה אֲדֻמָּה' (במדבר יט, א־כב), וּמַפְטִירִין בנביא בהפטרה שכתוב בה 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים' (יחזקאל לו, כה). וְאֵי זוֹ הִיא הַשַּׁבָּת הַשְּׁלִישִׁית?

הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית - השבת הקודמת לשבת הרביעית.

בַּשבת הָרְבִיעִית, קוֹרִין בתורה את פרשת 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' (שמות יב, א־כ), וּמַפְטִירִין בנביא ב'בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ' (יחזקאל מה, יח). וְאֵי זוֹ הִיא השבת הָרְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ - בשבת שראש חודש ניסן חל להיות באחד מימות שבוע שלאחריה, וַאֲפִלּוּ אם ראש חודש חל להיות בְּעֶרֶב שַׁבָּת שלאחריה.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר - לפי האמור לעיל (ה"כ) נמצא, שֶׁפְּעָמִים ייתכן שתִּהְיֶה הַפְּסָקָה רק בֵּין הַשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה - כשראש חודש אדר חל להיות ביום שני או ביום רביעי. אוֹ שתהיה ההפסקה רק בֵּין השבת הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית - כשראש חודש אדר חל להיות בשבת. וּפְעָמִים ייתכן שתִּהְיֶה שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת, הפסקה אחת בֵּין השבת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה, וְהפסקה נוספת בֵּין השבת הַשְּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית - כשראש חודש אדר חל להיות ביום שישי. אֲבָל בֵּין השבת הַשְּׁלִישִׁית לַשבת הָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין שכפי שהתבאר לעיל (ה"כ), השבת השלישית היא תמיד סמוכה לרביעית.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ - האמורות לעיל (הלכה כ־כא), אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן - כלומר, מוציאים שני ספרי תורה, ובספר הראשון קוראים בתורה את פרשת אותה שבת, ובספר השני קורא אדם אחד את הפרשה מארבע פרשיות. חֹל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְהָיָה סֵדֶר [- פרשת] אוֹתָהּ שַׁבָּת לפי סדר פרשיות השנה 'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' (שמות כז, כ - ל, י), שהיא סמוכה לפרשת 'כי תשא' שבתחילתה מופיעה פרשת 'שקלים' (שם ל, יא - טז), הדין הוא שקוֹרִין לִשְׁשָׁה שיקראו בתורה מֵ'אַתָּה תְּצַוֶּה' עד סופה וימשיכו בפרשת 'כי תשא' ויקראו את פרשת שקלים עַד פרשת 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת' (שם ל, יז), וְהקורא הַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר שוב וְקוֹרֵא בתורה את פרשת 'שקלים', מִתחילת פרשת 'כִּי תִשָּׂא' עד פרשת 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'.

וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת [של ראש חודש אדר] פרשת 'כִּי תִשָּׂא' עַצְמָהּ, שבפרשה זו עצמה מופיעה פרשת 'שקלים', הדין הוא שקוֹרִין לִשְׁשָׁה שיקראו בתורה מ'כִּי תִשָּׂא' עַד פרשת 'וַיַּקְהֵל' (שם לה, א) ששם מסתיימת פרשת 'כי תשא', וְהקורא הַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר שוב וְקוֹרֵא בתורה בְּסֵפֶר הַשֵּׁנִי את פרשת 'שקלים', מִכִּי תִשָּׂא עַד וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת.

כג. רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, הדין הוא שמוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים [- ספרי תורה], אֶחָד קוֹרִין בּוֹ בְּסֵדֶר הַיּוֹם - בספר הראשון קוראים את הפרשה של אותה שבת, וְספר הַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ את עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ - את הקריאה שקוראים בכל ראש חודש מענין ראש חודש, וְספר הַשְּׁלִישִׁי קוֹרִין בּוֹ בפרשת 'כִּי תִשָּׂא' את פרשת שקלים. וְכֵן רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, הדין הוא שמוציאים שלושה ספרי תורה, וקוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם בְּאֶחָד - קוראים את הפרשה של אותה שבת בספר הראשון, וְאת עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ קוראים בַּספר הַשֵּׁנִי. וְאת פרשת 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' קוראים בַּספר הַשְּׁלִישִׁי.

כד. רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת הדין הוא

פניני הלכה

הלכה יט: ושבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירין שובה ישראל. וכתב במשנה ברורה (סי' תכח ס"ק כג), שמכיון שהפטרה זו מסתיימת במילים 'ופושעים יכשלו בם' ולא מסיימים בפסוקים אלו, מוסיפים עוד פסוקים. וכתב שיש שמוסיפים את הפסוקים של 'מי אל כמוך' במיכה (ז, יח), ויש המוסיפים את הפסוקים מיואל (ב, טו־כז) 'תקעו שופר וכו'. ויש המוסיפים גם את הפסוקים ממיכה וגם את הפסוקים מיואל.

הלכה כג: כתב הרמ"א (סי' תרפד ס"א), שראש חודש אדר או ניסן שחלו להיות בשבת, מפטירים את ההפטרה של ארבע פרשיות.

הלכה כד: כתב השו"ע (סי' תרפד ס"ג), שבשבת ראש חודש טבת מפטירים 'רני ושמחי' [מענין חנוכה].

שמוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים [- ספרי תורה], הָרִאשׁוֹן קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם - בספר תורה הראשון קוראים את הפרשה של אותה שבת. וְספר הַשֵּׁנִי קוֹרִין בּוֹ את עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ - את הקריאה שקוראים בכל ראש חודש מענין ראש חדש. וְספר הַשְּׁלִישִׁי קוֹרִין בּוֹ את עִנְיַן חֲנֻכָּה - את הקריאה שקוראים בימי החנוכה. ואם ראש חודש טבת חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - באמצע השבוע, הדין הוא שִׁשָּׁה אנשים קוֹרִין בתורה בְּעִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְהָרְבִיעִי שעולה לתורה קוֹרֵא בעִנְיַן חֲנֻכָּה.

כה. אַף עַל פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ את קריאת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שְׁנָתוֹ [- במשך כל שנה ושנה] בְּצִבּוּר, מכל מקום חַיָּב האדם גם לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ את הסֵדֶר [-הפרשה] שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת כפי הסדר המבואר לעיל (ה"א), שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם - שתי פעמים את פסוקי המקרא, ופעם אחת את תרגום הפסוקים, וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ [- שאין עליו] תַּרְגּוּם - לבארו, הדין הוא שקוֹרְאֵהוּ [את הפסוק] שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים - שתי פעמים מקרא, ופעם אחת במקום תרגום. וכסדר הזה יעשה בכל שבוע ושבוע עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר - עד שיסיים את כל פרשיות התורה יחד עם הציבור.

יום שישי י"ח טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק יד

א. בְּתפילת שַׁחֲרִית שמתפללים בכל יום, ובְּתפילת מוּסָף שמתפללים בשבתות, בימים טובים, בחול המועד ובראשי חדשים, וּבְתפילת נְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן כדי לברך את העם ברכת כהנים, אֲבָל בְּתפילת מִנְחָה שבכל יום אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, והטעם מִפְּנֵי שֶׁבִּזְמַן מִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם את סעודתם וְחוששים שֶׁמָּא שָׁתוּ הַכֹּהֲנִים בסעודתם יַיִן לשכרה, וְהדין הוא שִׁשְׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם הַתַּעֲנִית - יום שהציבור מתענים בו [- ואין אוכלים ושותים ביום זה] אֵין נוֹשְׂאִין הכהנים את כַּפֵּיהֶם בְּמִנְחָה, אף על פי שאין חשש שמא שתו יין לשכרה, מכל מקום גזרו חכמים גְּזֵרָה על תפילת מִנְחָה שֶׁל תַּעֲנִית שלא ישאו הכהנים את ידיהם מִפְּנֵי מִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם - שלא יבואו הכהנים לישא את כפיהם בתפילת מנחה בימים שלא מתענים בהם, שאז השכרות מצויה וחוששים שמא ישאו הכהנים את ידיהם כשהם שיכורים.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין הכהנים נושאים את כפיהם בתפילת מנחה של תענית, רק בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ גם תפילת מִנְחָה וְגם תפילת נְעִילָה, וּכְגוֹן צוֹם יום כִּפּוּר וְכן בְּתַעֲנִית צִבּוּר, אֲבָל בתַּעֲנִית שֶׁאֵין מתפללים בּוֹ תפילת נְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב וְצוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶן מתפללים אותה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, הֲרֵי תפילת מנחה זוֹ נִרְאֵית כְּתפילת נְעִילָה, וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם - שאם ישאו בה הכהנים את כפיהם לא יבואו לישא את כפיהם בתפילת מנחה שבכל הימים, וּלְפִיכָךְ יֵשׁ בָּהּ בתפילת מנחה של תעניות אלו נְשִׂיאַת כַּפַּיִם. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר על מה שגזרו חכמים וְעָלָה לַדּוּכָן [- מקום עמידת הכהנים בזמן הברכה] בְּתפילת מִנְחָה שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שיש בה תפילת נעילה ואין הכהנים נושאים בה את ידיהם, הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ לכולם שֶׁאֵין שָׁם ביום זה חשש שִׁכְרוּת, הֲרֵי זֶה הכהן שעלה לדוכן נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ שהרי אין הכהנים נושאים את כפיהם ביום זה רק מחשש שיבואו להחליף בשאר הימים, ולכן כהן זה שכבר עלה אין מורידים אותו מִפְּנֵי הַחֶשְׁדּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ האנשים שיראו את הכהן יורד מהדוכן: פָּסוּל הָיָה הכהן, וּלְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ מהדוכן.

ג. כֵּיצַד הִיא עריכת נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּגְּבוּלִין [- מחוץ לבית המקדש], בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר בתפילתו לְברכת הָעֲבוֹדָה, כְּשֶׁיֹּאמַר השליח ציבור רְצֵה - שהיא בתחילת ברכת העבודה, כָּל

פניני הלכה

הלכה כה: כתב בשו"ע (סי' רפה ס"ג) שמיום ראשון ואילך הרי זה נקרא שמשלים את הפרשה עם הציבור. והטעם נתבאר בשו"ע הרב (שם ס"ה), מפני שכבר התחילו הציבור פרשה זו בשבת במנחה. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ו) שיש נוהגים לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום בערב שבת. וראה במשנה ברורה (שם סק"ח) שהביא בזה כמה דעות. וכתב בשו"ע (שם ס"ד), שמצוה מן המובחר להשלים את קריאת הפרשה קודם שיאכל בשחרית, ואם לא השלים לפני שאכל, חייב להשלים אחרי שיאכל עד זמן מנחה. והוסיף שיש אומרים שבדיעבד יכול להשלים עד יום רביעי בשבוע הבא, ויש אומרים שיכול להשלים עד שמחת תורה. כתב בשו"ע הרב (שם ס"ג), שיש נוהגים לקרוא כל פרשה, בין פרשה פתוחה ובין פרשה סתומה, שתי פעמים מקרא, ולאחר מכן תרגום. ויש נוהגים לקרוא כל פסוק ופסוק שתי פעמים מקרא ואחרי זה תרגום. וכתב שהמנהג האחרון הוא נכון יותר [וראה בדבריו את הטעם לכך], אבל מן הדין אפשר לקרוא בכל אופן שירצה.

הלכה א: בשחרית במוסף ובנעילה הכהנים נושאין כפיהן. וברמ"א (סי' קכח סמ"ד) כתב, שנהגו במדינתם שאין נושאים כפים אלא ביום טוב מפני שאז שרויים בשמחת יום טוב, וטוב לב הוא יברך, ורק בתפילת מוסף. וכתב בשו"ע הרב (שם סנ"ד) שמנהג בני ארץ ישראל הוא שנושאים הכהנים את כפיהם בכל יום.

הלכה ג: כתב השו"ע (שם ס"ח): 'וכשמתחיל שליח ציבור 'רצה', כל כהן שבביהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן, ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים שליח ציבור רצה, שפיר דמי, אבל אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה'. וראה בשו"ע הרב (סי' קכח סי"ב), שלכתחילה יעקור כל כהן ממקומו כשמתחיל השליח ציבור 'רצה', אבל כל שעקר רגליו קודם סיום ברכת העבודה, ישא כפיו. ועליו להגיע לדוכן עד שיסיים שליח הציבור 'מודים'. כתב השו"ע (סי' קכח סי"ב), שהכהנים מגביהים את היד הימנית קצת גבוה יותר מהיד השמאלית, ומחלקים בין

קנח שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין - עוקרים את רגליהם **מִמְּקוֹמָן, וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין** עד **לַדּוּכָן** - המקום בו נושאים הכהנים את כפיהם **וְעוֹמְדִין שָׁם** הכהנים כשפָּנֶיהֶם פונים **לְמוּל הַהֵיכָל** [-ארון הקודש] **וַאֲחוֹרֵיהֶם** [- גבם] פונים **כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ כַּפֵּיהֶן** - כלומר, ידם קמוצה לאגרוף, **עַד שֶׁיַּשְׁלִים** - שיסיים **הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** את ברכת **הַהוֹדָיָה,** ואחר כך **מַזְזִירִין** - מסובבים הכהנים את **פְּנֵיהֶם כְּלִפְנֵי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין** - מיישרים את **אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וּמַגְבִּיהִין** את **יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד** - אל מול **כִּתְפֵיהֶן, וּמַתְחִילִין** הכהנים לומר מעצמם **יְבָרֶכְךָ, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם** [את הכהנים] את המשך הברכה **מִלָּה מִלָּה וְהֵם עוֹנִין** - שהוא מקרא אותם 'ה'' והם עונים אחריו 'ה'', ואחרי כן הוא מקרא אותם 'וישמרך' והם עונים אחריו 'וישמרך', **שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ו, כג) **'אָמוֹר לָהֶם', עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין** הכהנים את **הַפָּסוּק הָרִאשׁוֹן** שמסתיים בתיבת 'וישמרך', **וְכָל הָעָם עוֹנִין אָמֵן** על ברכתם, **וְחוֹזֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָם** - מקריא לכהנים את **הַפָּסוּק הַשֵּׁנִי מִלָּה מִלָּה,** שהשליח ציבור אומר 'יאר' **וְהֵם עוֹנִים** אחריו 'יאר' וכן הלאה, **עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין** הכהנים את **הַפָּסוּק הַשֵּׁנִי** שמסתיים בתיבת 'ויחנך', **וְכָל הָעָם עוֹנִין אָמֵן** על ברכתם, **וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי** השליח ציבור מקריא להם תיבת 'ישא' והכהנים עונים אחריו 'ישא' עד שמשלימים את הפסוק השלישי בתיבת 'שלום', וכל העם עונים אמן על ברכתם.

ד. כְּשֶׁיַּשְׁלִימוּ [- כשיסיימו] **הַכֹּהֲנִים** את **שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים** של ברכת הכהנים, **מַתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בִּבְרָכָה הַאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַתְּפִלָּה, שֶׁהִיא** ברכת **שִׂים שָׁלוֹם, וְאַחֲרֵי כֵן הַכֹּהֲנִים מַזְזִירִין** את **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ** [ארון הקודש], **וְאַחַר כָּךְ** - אחר שהחזירו את פניהם, **קוֹפְצִין** [-סוגרים] הכהנים את **אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם** אם ירצו, **וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן** שעליו נשאו את כפיהם, **עַד שֶׁיִּגְמֹר** השליח ציבור את **הַבְּרָכָה** שמסתיימת בברכת המברך את עמו ישראל בשלום, **וְחוֹזְרִין** הכהנים **לִמְקוֹמָן.**

ה. אֵין הַקּוֹרֵא כֹּהֲנִים - שליח ציבור הקורא 'כהנים' [שלפני שמתחילים הכהנים לברך, קורא להם כך] אינו **רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַכֹּהֲנִים עַד שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן מִפִּי הַצִּבּוּר** - שיסיימו הציבור לענות אמן על ברכת ההודאה, **וְכֵן אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה** - בברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן ... לברך את עמו ישראל באהבה', **עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר מִפִּי הַמַּקְרֵא** - עד שיסיים הקורא לקרוא 'כהנים', **וְכֵן אֵין הַצִּבּוּר עוֹנִים אָמֵן** על הברכה שבפסוק הראשון של ברכת כהנים, **עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים** - שיסיימו הכהנים תיבת 'וישמרך', **וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת** - בברכת 'יאר ה'... ויחנך', שהיא הברכה שבפסוק השני שבברכת כהנים, **עַד שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן מִפִּי הַצִּבּוּר** - שיסיימו הציבור לענות אמן על הברכה הראשונה. **וְאֵין הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** שמקריא לכהנים את הברכה מילה במילה **רַשַּׁאי לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר** ברכת **הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁאָר הָעָם** שעונים, מחשש **שֶׁמָּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ** - שיתבלבל **וְלֹא יֵדַע אֵי זוֹ בְּרָכָה** הוא **מַקְרֵא אוֹתָם** - מקריא לכהנים, **הָאֵם** את הברכה שבפָּסוּק **הַשֵּׁנִי, אוֹ** את הברכה שבפסוק **הַשְּׁלִישִׁי.**

ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר [- לסובב] את **פְּנֵיהֶם מִן**

פניני הלכה

אצבעותיהם באופן שיהיה חמישה חללים בין האצבעות, שמחבר את הזרת עם הקמיצה, ומניח אוויר בין הקמיצה לאמה, ושוב מחבר בין האמה לאצבע ומניח אוויר בין אצבע לאגודל. ומחבר הכהן בין האגודל לאגודל אבל לא ישכיבן אחת על השניה, אלא רק שייגעו זה בזה כדי שיישאר חלל בין שתי האגודלים. וכן עושה הכהן ביד השניה, ועל ידי זה נוצר בין שתי הידיים חמישה חללים. ופורשים כפיהם כדי שיהיה תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים. ובמשנה ברורה (שם ס"ק מד) הביא את דברי המדרש על הפסוק (שיר השירים ב, ט) 'משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים', משגיח מן החלונות מבין אצבעותיהם של הכהנים, מציץ מן החרכים בשעה שפושטים כפיהם. **ומתחילין יברכך.** הרמ"א (סי' קכח סי"ג) כתב שגם תיבת 'יברכך' השליח ציבור מקריא לכהנים, וכן כתב בשו"ע הרב (שם סכ"א). **ושליח ציבור מקרא אותם מילה מילה.** ובשו"ע הרב (שם) כתב שזה כדי שלא ייטעו, ומכל מקום אין זה מעכב כלל. ובמשנה ברורה (שם ס"ק מט) כתב שהשליח ציבור צריך להקרות להם מתוך הסידור ולא בעל פה.

הלכה ה: בשו"ע הרב (שם סכ"ח) ובמשנה ברורה (שם ס"ק סד) כתבו שהקורא 'כהנים' אין צריך להמתין עד שיסיימו כל הציבור לענות 'אמן' אחר ברכת 'הטוב שמך', ואם כבר ענו רוב הציבור 'אמן' יכול לקרוא 'כהנים'. וכתב בשו"ע הרב (שם סכ"ח) שלאחר ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'' צריכים הכהנים לחכות שכל הקהל יענו 'אמן' לפני שמתחילים 'ברכך', אבל המקריא את פסוקי הברכה אינו צריך לחכות אלא לרוב הקהל. אך כתב שיש אומרים שגם הקורא 'כהנים' או המקריא צריכים להמתין עד שיכלה 'אמן' מפי כל הקהל, מחשש שלא ישמעו הכהנים את הקריאה, שכן שני קולות אינם נשמעים. וכתב שטוב לחוש לדבריהם.

ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. והשו"ע (סי' קכח סי"ח) כתב 'וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא'. ובמשנה ברורה (ס"ק סח) כתב, שנראה שהמקריא לכהנים לא יתחיל להקריא תיבה אחרת עד שיסיימו הכהנים לומר את התיבה הקודמת. בשו"ע הרב (שם סל"א) כתב, שאם הוא מובטח שגם אם יענה אמן יזכור איזו ברכה סיים, יכול לענות אמן על ברכת הכהנים. וכתב בשו"ע הרב (שם סל"ג) שהיום שמתפללים מתוך הסידור כולם נחשבים למובטחים שיוכלו לחזור לתפילתם. כתב בשו"ע הרב (סל"א), שעל ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן...' יכול השליח ציבור לענות אמן, משום שאין חשש שיתבלבל מכיון שעדיין לא התחיל בהקראת הברכות. אבל במשנה ברורה כתב (שם ס"ק עא) שגם אם השליח ציבור בטוח שלא יתבלבל, מכל מקום על ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן' אין לו לענות, משום שאמן זה חשוב הפסק בתפילה, ואינו כמו האמן שעונה על ברכת הכהנים עצמה שהוא מורה על קבלת הברכה.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים קנט

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הַצִּבּוּר לעבר ארון הקודש **עַד שֶׁיַּתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** את ברכת **שִׂים שָׁלוֹם**, שהיא הברכה האחרונה בתפילת שמונה עשרה. **וְכֵן אֵינָן רַשָּׁאִין** [- הכהנים] **לְעַקֵּר** את **רַגְלֵיהֶם מִמְּקוֹמָן** - מהמקום בו נשאו את כפיהם, **עַד שֶׁיִּגְמֹר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר** את ברכת **שִׂים שָׁלוֹם. וְכֵן אֵינָן רַשָּׁאִין לָכֵף** - לכופף את **קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן** שהיו פשוטות כל זמן הברכה, אלא ידיהם יהיו פרושות **עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ** את **פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר** לעבר ארון הקודש. **וּמִתַּקָּנוֹת רַבָּן יוֹחָנָן** בן זכאי, **שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן** לנשיאת כפים **בְּסַנְדְּלֵיהֶן** [נעליהם], **אֶלָּא עוֹמְדִים יְחֵפִים** ללא נעליים. וטעמו, שחשש שמא ימצא הכהן שרצועת סנדלו נפסקה, וירד מהדוכן כדי לתקנה ולא ישא כפיו, ויאמרו עליו הציבור שהוא פסול לכהונה, לכן אינו נושא כפיו.

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם ברכת כהנים, **לֹא יַבִּיטוּ בָּעָם** - לא יסתכלו על הציבור, **וְכֵן לֹא יַסִּיחוּ דַּעְתָּן** מהברכה, **אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֶץ** - כלפי הארץ כְּאדם **הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין** שום **אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה** [- בזמן] **שֶׁהֵם מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחַ** האדם את **דַּעְתּוֹ** מכוונת שמיעת הברכה, **אֶלָּא כָּל הָעָם** השומע את ברכת הכהנים **מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ** את **הַבְּרָכָה, וּמְכַוְּנִין** העם את **פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד** [- אל מול] **פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, וְאֵינָן מַבִּיטִין בִּפְנֵיהֶם** אלא מביטים כלפי הארץ.

ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְּבָרֵךְ ברכת כהנים **אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ מְעַצְּמוֹ**, והשליח ציבור לא קורא לו 'כהנים' כשם שקורא לשניים או יותר, **וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ** את המשך הברכה **מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ** לעיל (הלכה ג). **הָיוּ** הכהנים העומדים לברך ברכת כהנים **שְׁנַיִם אוֹ** שהיו **יָתֵר** משנים, **אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ** ברכת כהנים **עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר תְּחִלָּה וְאוֹמֵר לָהֶם 'כֹּהֲנִים', וְהֵם עוֹנִים** לקריאתו **וְאוֹמְרִין 'יְבָרֶכְךָ', וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן** גם את המשך הברכה **מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ** לעיל (שם).

ט. כֵּיצַד הוא סדר **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן** - מדרגה שעליה הכהנים עומדים בזמן הברכה, **אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר** - אחרי שיסיימו את הקרבת קרבן תמיד של שחרית. **וְאחרי** שעלו לדוכן **מַגְבִּיהִין** הכהנים את **יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶם** - מעל ראשיהם, **וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם פְּשׁוּטוֹת** - ישרות, **חוּץ מֵהכֹּהֵן הַגָּדוֹל** שאינו מרים את ידיו למעלה מראשו לפי **שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַציץ** - טס של זהב שמפותחות עליו המילים 'קדש לה'', והוא קשור על מצח הכהן הגדול, ומכיון שכתוב עליו את השם, אין הכהן הגדול מגביה את ידיו למעלה ממנו, **וְאֶחָד** מהישראלים השומעים את הברכה **מַקְרֵא אוֹתָם** [- את הכהנים] **מִלָּה מִלָּה** - שהוא אומר תיבה אחת כגון 'יאר', והכהנים עונים אחריו 'יאר', **כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין** - מחוץ לבית המקדש, כמבואר לעיל (ה"ג), **עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ** הכהנים לומר את כל **שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים** של ברכת כהנים. **וְאֵין הָעָם** השומעים את הברכה **עוֹנִין אַחַר כָּל פָּסוּק** 'אמן', כדרך שעושים אחרי ברכת כהנים שלא במקום המקדש, **אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ** [- את ברכת הכהנים] **בַּמִּקְדָּשׁ כִּבְרָכָה אַחַת** ארוכה, לפי שלא עונים אמן בבית המקדש. **וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ** הכהנים

פניני הלכה

הלכה ו: עד שיגמור שליח ציבור שים שלום. וכתב השו"ע (שם סט"ז) שהמנהג להמתין עד שיסיימו הציבור לענות אמן על ברכת שים שלום. וביאר בשו"ע הרב (שם סכ"ה) שהטעם הוא לפי שעניית האמן חשובה לחלק מהברכה. וכתב בשו"ע הרב (שם), שדי שימתינו על רוב הציבור. ובמשנה ברורה (שם סק"ס) הוסיף, שמכיון שהמנהג שמודים לכהנים על הברכה, ואומרים להם 'יישר', ועל ידי זה אינם עונים אמן יהא שמיה רבא לקדיש שאחר חזרת השליח ציבור, וכן מתבטלים משאר אמנים, לכן ראוי שלא ירדו הכהנים מהדוכן, עד שיסיים השליח ציבור את אמירת הקדיש. כתב בשו"ע הרב (שם סכ"ה), שהכהנים צריכים לעמוד כפופים, ולא ידברו עד שירדו מן הדוכן. וכתב עוד (שם סכ"ז) שכשיורדים מההיכל יחזירו פניהם קצת לעבר ארון הקדש, כתלמיד הנפטר מרבו. בשו"ע (סי' קכח ס"ה) כתב, שמותר לכהן לישא כפיו בבתי שוקיים. ובשו"ע הרב (שם ס"ד) כתב, שהטעם הוא משום שלא שייך בזה טעמו של רב אשי שיאמרו עליו שהוא פסול לכהונה, כי אפילו אם תפסק רצועת הנעל, אין זה גנאי כל כך, ולא יבוא לרדת מהדוכן כדי לקושרה. והרמ"א (שם) כתב שיש מחמירין בבתי שוקיים מעור ונהגו להקל בקצת מקומות אף כשהם של עור. וכתב בשו"ע הרב (שם) שטעם האוסרים, לפי שהם בכלל מנעל וסנדל, ואם כן אף אם אין בהם כלל רצועות אסור, משום שלא חילקו חכמים בגזירתם. **אלא עומדים יחפים.** ובמשנה ברורה (שם ס"ק יח) הביא בשם האחרונים שאין לכהנים לעמוד יחפים, מפני שהוא דרך גנאי, אלא יעמדו בפוזמקאות של בגד [גרביים].

הלכה ז: כתבו בשו"ע הרב (שם סל"ו) ובמשנה ברורה (שם ס"ק פט), שלא אסרו אלא להסתכל בפני הכהנים כדי שלא יבואו להסיח דעתם, אבל הבטה מהירה מותרת שאינה מביאה להיסח הדעת. ומכל מקום, נכון להיזהר שלא להביט בהם כלל זכר למקדש שלא היו מביטים כלל בכהנים, מכיון שהשכינה שרתה על ידיהם. הרמ"א (שם סכ"ג) כתב, שלא יביטו הכהנים בידי עצמם, ובשו"ע הרב (סל"ו) כתב שהטעם הוא כדי שלא יסיחו הכהנים דעתם מכוונת הברכה. כתב הרמ"א (שם), שכדי שלא יביטו הכהנים בידיהם משלשלים הכהנים את טליתם על פניהם, ומשאירים את ידיהם מחוץ לטלית, והביא דעה נוספת שהכהנים מכסים את פניהם וידיהם בטלית. ובשו"ע הרב (שם) כתב אודות הדעה הראשונה שהוא מנהג נכון כדי שלא תהיה טלית הכהן חוצצת בין ידיו לעם השומע את הברכה, וכדי שלא יביטו העם בידי הכהנים מכסים העם את פניהם בטליתם [וראה בשערי הלכה ומנהג (אות עו) שכתב אודות כך ואודות דין אחר, שיש ללכת אחר המנהג הקבוע המקובל במסורת אצל הכהנים].

הלכה ח: בשו"ע הרב (שם סט"ו) כתב שאם אחד מהכהנים קטן השליח ציבור לא מקריא להם 'כהנים'.

את כל הברכה, **כָּל הָעָם** שעמדו שם לשמוע את הברכה **עוֹנִין** **בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,** ואינם עונים אמן [לפי שאין עונים אמן בבית המקדש].

י. וְאוֹמְרִין הכהנים **אֶת הַשֵּׁם** של ה' המוזכר בברכת כהנים שלוש פעמים **כִּכְתָבוֹ** - כפי שהוא כתוב בתורה, **וְהוּא דָּבָר הַנֶּהֱגָה מִיּוּד הֵא וָאו הֵא** - שהוגים את השם על ידי ארבע אותיות אלו, **וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם** - שכשאומרים חכמים 'שם המפורש' הכוונה היא לשם זה, **וּבַמְּדִינָה** - בירושלים, ובכל מקום בארץ ישראל מלבד בבית המקדש, **אוֹמְרִין אוֹתוֹ בְּכִנּוּיוֹ** - הכהנים אומרים את שם ה' כפי האופן שקוראים אותו, **וְהוּא אָלֶף דָּאל** - שם אדנות, והטעם שהכהנים לא הוגים אותו במדינה ככתבו, לפי **שֶׁאֵין מַזְכִּירִין** כלל **אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ** בכל מקום **אֶלָּא** בְּבית **הַמִּקְדָּשׁ בִּלְבַד. וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק** - שהיה כהן גדול וחסיד והתרבו כהנים שאינם הגונים, **פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ** ברכת כהנים בְּהזכרת **שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בְּבית הַמִּקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ** [את השם המפורש] **מִי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן.**

וְלֹא הָיוּ הַחֲכָמִים **הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין** את **הַשֵּׁם** המפורש הַזֶּה **לְתַלְמִידֵיהֶן וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים אֶלָּא** פעם **אַחַת לְמשך שֶׁבַע שָׁנִים. כָּל זֶה** שממעיטים כל כך מלהזכיר שם המפורש אף ללמדו, כדי לתת **גְּדֵלָה לִשְׁמוֹ** של הקדוש ברוך הוא **הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא.**

יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם - בין בבית המקדש ובין במדינה **אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ו, כג) 'כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. **כָּךְ לָמְדוּ שׁוֹמְעֵי שְׁמוּעָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ** [-שמשה רבינו לימד לתלמידיו והם לתלמידיהם], דינים שונים בהלכות ברכת כהנים הנלמדים מהפסוק 'כה תברכו', והם שישה: [א] שהכוונה בפסוק 'כֹּה תְבָרְכוּ' היא, שיברכו הכהנים **בַּעֲמִידָה.** [ב] 'כֹּה תְבָרְכוּ' הכוונה היא, שיברכו **בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם** - בהגבהת הידיים כמבואר לעיל (ה"ג, ט). [ג] 'כֹּה תְבָרְכוּ' הכוונה היא, שיאמרו את הברכה **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.** [ד] 'כֹּה תְבָרְכוּ', באופן שהפָּנים של העם השומע את הברכה **כְּנֶגֶד הַפָּנִים** של הכהנים. [ה] 'כֹּה תְבָרְכוּ', שיאמרו את הברכה **בְּקוֹל רָם** כאדם שמדבר ברבים שצריך לדבר בקול רם כדי שישמעו כולם. [ו] 'כֹּה תְבָרְכוּ', שכשאומרים בברכתם את שם ה' יאמרוהו **בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ, וְהוּא** - ודין זה שצריך לברך בשם המפורש הוא רק כשֶׁיִּהְיֶה - ברכת הכהנים **בְּבית הַמִּקְדָּשׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ** לעיל (ה"י).

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם - בין בבית המקדש ובין שלא בבית המקדש, **לְהוֹסִיף** עוד **בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִין** הכתובים בתורה בפרשה של נשיאת כפים. **כְּגוֹן** שלא יוסיפו הכהנים לברך בפסוק (דברים א, יא) 'ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם וְכוּ' אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם' **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ** - וכן עוד פסוקים וברכות הדומים לפסוק זה, ואינם רשאים להוסיף על הברכות **לֹא בְּקוֹל רָם** - שיאמרו את תוספת הברכות בקול רם, **וְלֹא** כשיאמרו **בְּלַחַשׁ,** וטעם הדבר לפי **שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה (דברים ד, ב) 'לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר וְכוּ' אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם', ומפסוק זה נלמד שאסור להוסיף במצוות ה'. **בְּשָׁעָה** [בזמן] **שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן,** אזי **כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת** לדוכן **אוֹמֵר** 'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּהְיֶה הַבְּרָכָה הַזֹּאת שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', ולאחר מכן עולה לדוכן כשפניו כלפי הארון קודש, **וְקוֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו** - שיסובב את פניו כדי **לְבָרֵךְ אֶת הָעָם** ברכת כהנים, **מְבָרֵךְ** ברכה על המצוה, וכך הוא

פניני הלכה

הלכה יא: כה תברכו בעמידה וכו'. בשו"ע הרב (שם סכ"ג) ובמשנה ברורה (שם סק"נ) כתבו, שדינים אלו מעכבים את הברכה. כלומר, שכהן שחיסר אחד מהדברים אלו לא יצא ידי חובתו, וצריך לצאת מבית הכנסת לפני שיתחיל החזן 'רצה'. אמנם כתב בשו"ע הרב (שם), שהדין שצריך שיהיו פני הקהל אל מול פני הכהנים אינו מעכב, שהרי גם בבית כנסת שכל המתפללים כהנים, ואין מי שיעמוד אל מול פניהם נושאים הכהנים כפיהם. השו"ע הרב (שם) כתב שרק הכהנים צריכים לברך בעמידה, אבל העם השומעים את הברכה יכולים לישב. אמנם המשנה ברורה (שם ס"ק נא) כתב שהמנהג הוא שגם העם השומעים את הברכה עומדים כל זמן הברכה. במשנה ברורה (שם) הביא מהאחרונים שכהן שהוא חלוש ואינו יכול לעמוד אלא על ידי תמיכה, לא ישא כפיו. כתב במשנה ברורה (שם ס"ק נב) שכהן שאינו יכול להגביה את ידיו אלא אם כן יקשרם בכובע שבראשו וכדומה, לא ישא כפיו. והוסיף, שכהן שיכול להגביה את ידו לשעה מועטת, יכול להגביה לאמירת 'יברכך' ויניח את ידיו בזמן שמנגנים בין תיבה לתיבה, ושוב יגביה באמירת התיבה הבאה. בשו"ע הרב (שם) כתב, שקול רם הכוונה היא לקול המעולה שבקולות, לא גבוה מדי, ולא נמוך מדי אלא קול בינוני. אמנם במשנה ברורה (שם ס"ק נג) כתב שבאופן שרבים הם המתפללים צריך שיהיה קול גבוה מאוד כדי שכל הציבור יוכל לשמוע את הברכה.

הלכה יב: וכתב השו"ע (סי' קכח סכ"ח), שכהן שנשא כפיו ואחר כך הלך לבית הכנסת אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים, יכול לישא כפיו פעם נוספת. כתב במשנה ברורה (שם ס"ק ק"ה), שכהן הגורע מהברכות עובר משום 'בל תגרע'. **כשהוא עוקר רגליו לעלות אומר יהי רצון.** וכן כתב השו"ע (שם ס"ט) שבזמן שהכהנים עוקרים לעלות לדוכן אומרים את תפילת 'יהי רצון'. אמנם הרמ"א (שם) הביא את דעת (סוטה לט, א ד"ה וכי) שהכהנים לא יאמרו תפילה זו עד שיעמדו לפני ארון הקודש, וכתב המשנה ברורה (שם סק"ל) שכן הוא המנהג. בשו"ע הרב (שם סי"ד) כתב, שיאמרו תפילה זו רק אחרי שיאמרו 'מודים דרבנן' עם השליח ציבור. **וקודם שיחזיר פניו לברך את העם מברך ברוך אתה וכו'.** והשו"ע (שם סי"א) כתב שהכהנים מברכים ברכה זו אחרי שסובבו את פניהם למול פני הציבור, וכן כתב בשו"ע הרב (שם סי"ז). וכתב בשו"ע הרב (שם) שיש שמתחילים לברך כשפניהם כלפי ארון הקודש, ובאמצע הברכה מסובבים את פניהם למול פני הציבור, ובכך יוצאים ידי חובת ב' הסברות.

מברך, 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה'. וְאַחַר כָּךְ - כשהוא גומר את הברכה, הוא מַחֲזִיר את פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל לְבָרְכָם בברכת כהנים. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר את פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר לעבר ארון הקודש אַחַר שֶׁהִשְׁלִים את הברכה, אוֹמֵר הכהן 'עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּה עָלֵינוּ לברך את העם, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ שתסכים עם ברכותינו, 'הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל' (דברים כו, טו).

יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין [כשמסובבים] הַכֹּהֲנִים את פְּנֵיהֶם לְעבר הצִּבּוּר כדי לְבָרְכָם בברכת כהנים, וְכן כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הכהנים את פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין, לא יַחֲזִירוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין - לא יתחילו להסתובב אלא מצד ימין שלהם, בְּכָל מָקוֹם - בין בבית המקדש ובין בשאר המקומות [כלומר, שאם ארון הקודש במזרח ופניהם כלפי ארון הקודש, כשהם מסתובבים כלפי העם יסתובבו תחילה לצד דרום שהוא מימינם, ואחרי כן לצד מערב. ולאחר הברכה, יסתובבו תחילה לצד צפון שהוא מימינם, ואחרי כן לצד מזרח]. וְכֵן בכָּל פּוֹנוֹת [- פניות] שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה לא יִהְיוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין.

יד. בְּבית המִקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים רק פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, אַחַר הקרבת קרבן תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בָּאִים הכהנים וְעוֹמְדִים עַל מַעֲלוֹת [- מדרגות] שלפני הָאוּלָם, וּמְבָרְכִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ לעיל (ה"ט). אֲבָל בַּמְּדִינָה - בירושלים, ובכל מקום מלבד בבית המקדש, מְבָרְכִין אוֹתָהּ [- את ברכת הכהנים] אַחַר כָּל תְּפִלָּה שביום, חוץ מֵאחר תפילת מִנְחָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לעיל (ה"א). וּבְכָל מָקוֹם - בין בבית המקדש ובין בשאר המקומות, מִשְׁתַּדְּלִין שֶׁיִּהְיֶה הַמַּקְרֵא אוֹתָן - הקורא להם 'כהנים' ומקריא להם את כל פסוקי ברכת כהנים מילה במילה דווקא יִשְׂרָאֵל ולא כהן, לפי שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו, כג) 'אָמוֹר לָהֶם', מִכְּלָל שֶׁאֵין הַמַּקְרֵא מֵהֶן - כלומר, ממה שכתוב אמור להם, משמע שהאומר אינו מהם אלא ישראל.

פֶּרֶק טו

א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין את נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם - שכהן שיש בו דברים אלו אינו נושא את כפיו, ואלו הם: [א] הַלָּשׁוֹן, [ב] וְהַמּוּמִין, [ג] וְהָעֲבֵרָה, [ד] וְהַשָּׁנִים, [ה] וְהַיַּיִן, [ו] וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם. וכל דברים אלו יתבארו להלן (הלכות א־ה). הַלָּשׁוֹן שהיא מונעת מהכהן לישא את כפיו, כֵּיצַד - באלו אופנים היא פוסלת, הָעִלְּגִין, שהם אנשים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין [- הוגים] אֶת הָאוֹתִיּוֹת בשפתותיהם כְּתִקְּנָן - בהגיה נכונה, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לָאַלְפִּין עַיְנִין - שהוגים את האות א' בצורה בה צריך להגות את האות ע', וְכן לָעַיְנִין אַלְפִּין שהוגים את האות ע' בצורת ההגיה של האות א', אוֹ אנשים שקורים לַשִּׁבֹּלֶת סִבֹּלֶת - שהוגים את האות ש' [עם נקודה בצד ימין] בצורת ההגיה של האות ס', וְכן כל כַּיּוֹצֵא בָהֶן - וכגון שבמקום האות ח' הם הוגים את האות ה', כל אלו אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם. וְכָךְ כִּבְדֵי פֶּה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן - המדברים בכבדות וללא חיתוך לשון שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִין - מובנים לַכֹּל, גם הם אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם.

ב. הַמּוּמִין שמונעים את הכהן לישא את כפיו כֵּיצַד - אלו הם המומים הפוסלים, כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ לו מוּמִין בְּיָדָיו אוֹ בְּפָנָיו אוֹ בְּרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֵמוֹת - כפופות אוֹ עֲקוּשׁוֹת - עקומות לצדיהן אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בַּהֲקָנִיּוֹת - מנומרות בנקודות לבנות לא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, והטעם לְפִי שֶׁהָעָם השומע את הברכה מִסְתַּכְּלִין בּוֹ ועל ידי כן מסיחים הם את דעתם מהברכה. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד עַל זְקָנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר - כהן שרוקו נוזל על זקנו בעת דיבורו, וְכֵן כהן שהוא סוּמָא [עיוור] בְּאַחַת מֵעֵינָיו, הדין הוא שכהן זה לא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שגם דברים אלו

פניני הלכה

הלכה יד: כתב בשו"ע הרב (שם סכ"ב) שיותר טוב שהשליח ציבור יקריא לכהנים את הברכות, ולפי זה כתב בהמשך (סל"ד) שלכתחילה צריך שיהיה השליח ציבור ישראל. אמנם בביאור הלכה (סי' קכח סכ"ב ד"ה משתדלין) כתב, שייתכן שאין צורך להשתדל שלא יהיה הש"ץ כהן, ורק לגבי המקריא את הכהנים משתדלים שיהיה ישראל, ואפשר שהוא יהיה אדם אחר שאינו שליח ציבור. משתדלין שיהיה המקרא אותן ישראל. וכתב בשו"ע (שם סכ"ב) וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והחזן עומד ושותק. וכתב בשו"ע הרב (שם סל"ד) שכשהשליח ציבור כהן ואין שם ישראל שיכול להקרות, יש אומרים שיברכו הכהנים בלא הקראה כלל, ויש אומרים שהשליח ציבור יקרא להם, שלא מנעו את הכהן מלהקרות אלא לכתחילה במקום שאפשר, והכריע כדעה האחרונה.

הלכה א: כגון שקורין לאלפין עינין. וכתבו בשו"ע הרב (סי' קכח סמ"ח) ובמשנה ברורה (שם ס"ק ק"כ), שבזמננו שרוב בני עמנו אינם יודעים להבחין בין הברת האות ע' להברת האות א', מותר לכהן לישא את כפיו אף שהוא קורא לאלפין עינין.

הלכה ב: השו"ע (סי' קכח ס"ל) כתב שכל שבא בעיר על מנת לגור בה או להיות בה מלמד או סופר למשך חצי שנה, וכבר שהה בה שלושים יום, הוא חשוב לדש בעירו. אמנם אם הוא בא לעיר באקראי למשך שלושים יום אין זה חשוב לדש בעירו. וביאר המשנה ברורה (ס"ק קיב), שהטעם שאין זה מספיק הוא משום שאנשי העיר אינם רגילים להתעסק אתו ואינם מורגלים במומו. השו"ע (שם סל"א) כתב שאם מנהג המקום שהכהנים מכסים את פניהם בטלית, מותרים לישא את כפיהם גם בעלי מומים. וכתב הרמ"א שלמומים שבידיו לא מועיל מה שהכהנים מכסים את פניהם, ורק אם מכסים גם את ידיהם מותר לכהן שיש לו מום בידיו לישא את כפיו. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קטו) כתב, שלא מועיל אם העם מכסים את פניהם בטלית, כי אם יידעו שיש לכהן מום יבואו להסתכל בו. עוד כתב (ס"ק קיד) שאם מנהג הכהנים שאינם מכסים את פניהם, לא יועיל לכהן לכסות את פניו, גם אם כל הכהנים יכסו את פניהם, שהרי מכל מקום יסתכלו הקהל על ששינו את מנהגם וכיסו את פניהם.

הלכה ג: ואע"פ שעשה תשובה לא ישא את כפיו. והרמ"א

קסב שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפלה וברכת כהנים

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הם בכלל המומים המונעים את נשיאת הכפיים משום שהעם מסתכלים בו. **וְאִם הָיָה דָּשׁ** [- רגיל] **בְּעִירוֹ, וְהָיוּ הַכֹּל רְגִילִין בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת** מעיניו **אוֹ בְּזֶה שֶׁרִירוֹ זָב** - שכהן זה היה מוכר בעירו, ואנשי העיר היו מורגלים בראיית מומים אלו, **מֻתָּר** הכהן לישא את כפיו, **לְפִי שֶׁאֵין הָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ** מאחר שהתרגלו לכך. **וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס וּפוּאָה** - שהם מיני צבעים **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו** - מכיון שמסתכלים בהן, ועל ידי כך תוסח דעתם מהברכה. **וְאִם רֹב אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר מְלֻאַכְתָּן בְּכָךְ** - שרוב אנשי העיר עסקם בצבעי אסטיס ופואה, **מֻתָּר** לו לישא את כפיו [גם אם כהן זה אינו דש בעירו], **לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.**

ג. הָעֲבֵרָה שהיא מונעת מהכהן לישא את כפיו, **כֵּיצַד** - איזו היא העבירה הפוסלת, **כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אֲפִלּוּ** אם הרג **בִּשְׁגָגָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה** הכהן **תְּשׁוּבָה** על עבירה זו, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו.** והטעם שאינו נושא את כפיו, משום **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה א, טו) ״**יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׳ וּכְתִיב** בתחילת הפסוק ״**וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם וְכוּ׳** אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תַרְבּוּ תְּפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ״, והרי ש״פרשכם כפיכם״ שהיא נשיאת כפיים, אינה רצויה אם ידיכם דמים מלאו [כלומר, אם רצחתם נפש]. **וְכֵן כֹּהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה בֵּין שעבד בְּאֹנֶס** - שאנסוהו לכך, **בֵּין** שעבד **בִּשְׁגָגָה** בלא ידיעה שעובר בזה איסור עבודה זרה, **אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה** הכהן **תְּשׁוּבָה** על עבירה זו, הדין הוא **שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים ב׳ כג, ט) בענין עבודת הכהנים בבית המקדש, ״**אך לֹא יַעֲלוּ כֹהֲנֵי הַבָּמוֹת וְכוּ׳** אֶל מִזְבַּח ה׳ בִּירוּשָׁלִַם״, ו״כהני הבמות״ הכוונה היא לכהנים שהקטירו בבמות לעבודה זרה, ועליהם אומר הכתוב ששוב לא ישמשו עוד בבית המקדש, **וּבְרָכָה** - ברכת כהנים הרי היא **כַּעֲבוֹדָה** בבית המקדש, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים י, ח) ״**לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ**״ ש״לשרתו״ הכוונה היא עבודת בית המקדש, ״ולברך בשמו״ הכוונה היא לברכת כהנים, והרי הקישם הכתוב זה לזה, ואם כן כשם שאסור לכהן שעבד עבודה זרה לשמש בבית המקדש, כמו כן אסור לו לברך ברכת כהנים. **וְכֵן כֹּהֵן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּד לַעֲבוֹדָה זָרָה** - שקיבל על עצמו את דת הגויים ולעבוד את אלוהיהם, גם אם עדיין לא עבד עבודה זרה **אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ** וכבר אינו משומד, הדין הוא ששוב **אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת** מלבד רציחה ועבודה זרה, **אֵין מוֹנְעִין** את הכהן מלישא את כפיו.

ד. הַשָּׁנִים שהן מונעים את הכהן לישא את כפיו **כֵּיצַד** - באלו שנים כהן אינו נושא את כפיו, **כֹּהֵן נַעַר** - כהן בשנות נערותו, **לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ** - שתושלם צמיחת זקנו. **וְהַיַּיִן** שהוא מונע את הכהן לישא את כפיו **כֵּיצַד** - באיזה אופן הוא פוסל, **מִי שֶׁשָּׁתָה** שיעור של **רְבִיעִית יַיִן חַי** [-ללא תוספת מים] **בְּבַת אַחַת,** הדין הוא שאֵינוֹ **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסוּר יֵינוֹ מֵעָלָיו** - שתסור ממנו השפעת היין, ומקור הדין הוא, **לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה** - ברכת כהנים **לַעֲבוֹדָה** בבית המקדש, וכשם שהעבודה בבית המקדש אסורה למי ששתה רביעית יין, כמו כן נשיאת כפיים אסורה לשותה רביעית יין. **שָׁתָה** הכהן **רְבִיעִית** יין **בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים** - ששתה קצת מהרביעית והפסיק, ואחר כך השלים לרביעית, **אוֹ שֶׁנְּתַן** הכהן **לְתוֹכָהּ** [- לתוך הרביעית] **מְעַט מַיִם,** הדין הוא שמֻּתָּר הכהן לישא את כפיו. **וְאִם שָׁתָה** הכהן **יָתֵר מֵרְבִיעִית** יין, **אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה** היין **מָזוּג** עם מים, **וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתָהוּ** [-את היין] **בְּכַמָּה פְּעָמִים** ולא בבת אחת, שבאופנים אלו השותה רביעית יכול לישא את כפיו, מכל מקום מכיון ששתה יותר מרביעית, הדין הוא **שֹׁלֹא יִשָּׂא** הכהן **אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסוּר יֵינוֹ מֵעָלָיו** - שתסור ממנו השפעת היין. **וְכַמָּה הִיא רְבִיעִית** - מהו שיעור רביעית לאסור על הכהן לישא את כפיו, **אֶצְבָּעַיִם** רוחב שתי אצבעות **עַל** אורך **אֶצְבָּעַיִם, עַל רוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע** - בגובה שתי אצבעות ועוד שבע עשיריות אצבע. **וְזֶה הָאֶצְבַּע**

פניני הלכה

(סי׳ קכח סל״ה) פסק שרוצח שעשה תשובה נושא את כפיו כדי שלא לנעול דלת בפני בעלי תשובה. ובביאור הלכה (שם סל״ה ד״ה אפילו עשה) כתב, שיש אומרים שדעת השו״ע היא, שאפילו אם עשה תשובה אינו נושא את כפיו. ויש אומרים שהשו״ע לא הכריע בעניין זה אלא מודה שיש בזה שתי דעות. ראה באריכות בביאור הלכה (שם). עוד כתב שם שמדברי הרמ״א משמע שאף אם רצח או עבד עבודה זרה במזיד תועיל לו תשובתו. אמנם הביא שאחרים כתבו שאם רצח במזיד אין להקל לו לישא כפיו. וסיים שצריך עיון למעשה, ומכל מקום אם עלה לא ירד. השו״ע (סי׳ קכח סל״ו) כתב שהמל תינוק ומת, נושא את כפיו, ובמשנה ברורה (שם ס״ק קלב) כתב שהטעם הוא, משום שהתכוון לשם מצוה, ועוד שייתכן שלא כלו לו חודשיו ואין חייבים על רציחתו, ועוד שמא בלבלה הרוח את התינוק אחר כך, ומחמתה הוא מת. **וכן כהן שנשתמד לעבודה זרה אף על פי שחזר בו אינו נושא את כפיו לעולם.** וכתב בשו״ע (שם סל״ז) שמומר לעבודת אלילים לא ישא כפיו, ויש אומרים שאם עשה תשובה נושא את כפיו. ואם עשה כן באונס לכל הדעות נושא את כפיו.

הלכה ד: כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו. וכתב השו״ע (סי׳ קכח סל״ד), שיש שלשה חילוקי דינים בענין זה::
א. קטן שלא הביא שתי שערות, אינו נושא את כפיו בפני עצמו [משום שאין זה כבוד הציבור להיות כפופים לברכת קטן (שו״ע הרב סמ״ט)], אבל עם כהנים אחרים יכול לישא את כפיו כדי להתחנך לנשיאת כפיים. ב. כהן שהביא שתי שערות, יכול לישא את כפיו אפילו לבדו, אבל לא בקביעות, והטעם לכך כתב בשו״ע הרב (שם), משום שגם זה אינו כבוד הציבור שיברכם לבדו בקביעות [וראה בפסקי תשובות (סי׳ קכח אות עב) אודות המנהג בזה]. ג. כהן שנתמלא זקנו, או גם אם לא התמלא מכיון שהגיע לגיל שכבר ראוי להתמלא [היינו כשהוא בן עשרים (שו״ע הרב שם)] נושא את כפיו בקביעות. וכתב המשנה ברורה (ס״ק קכו) שמשהגיע לגיל שמונה עשרה אף אם היה לו רק זקן מועט נקרא נתמלא זקנו, וקודם לכן צריך מילוי זקן ממש. כתב המשנה ברורה (שם ס״ק קכא), שכהן שמלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד, הדין הוא שלענין ברכת כהנים תולים שמן הסתם הוא הביא שתי שערות, ויכול לישא את כפיו בפני עצמו שלא בקביעות.

שֶׁמּוֹשְׁחִין - מודדים בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - בכל שיעורי תורה הוּא הַגּוּדָל - האצבע הנקראת 'אגודל'. וְה'גודל' הוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן הַיָּד בלשון התורה.

ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם שהיא מונעת את הכהן לישא את כפיו כֵּיצַד, כל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל את יָדָיו בבוקר קודם התפילה לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, אֶלָּא נוֹטֵל את יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק מקום חיבור היד עם הזרוע כְּדֶרֶךְ שֶׁהכהנים מְקַדְּשִׁין את ידיהם ורגליהם לפני שניגשים לָעֲבוֹדָה בבית המקדש, שכשם שבבית המקדש היו מקדשים את ידיהם עד הפרק, כמו כן צריכים הכהנים ליטול את ידיהם קודם נשיאת כפיים עד הפרק. וְאַחַר כָּךְ - אחר שנוטל את ידיו מְבָרֵךְ ברכת כהנים שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קלד, ב) 'שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ [אֶת] ה' - כלומר, שכשתישאו את ידיכם לברכת כהנים, קדשו אותם תחילה על ידי נטילת הידיים. וְהֶחָלָל - הנולד מביאה האסורה לכהן אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, והטעם לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכִהוּנוֹ - שאינו חשוב כהן.

ו. כל כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הכתובים לעיל (הלכה א־ה) הַמּוֹנְעִין מהכהנים אֶת נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁכהן זה אֵינוֹ חָכָם – הבקי בתורה, וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹות - שאינו מקפיד לקיים את המצוות, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנִין אַחֲרָיו - שאנשים מדברים על כהן זה שהוא שופך דמים או עובד עבודה זרה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּצֶדֶק - שעסקיו עם הבריות לא היו ביושר, אף על פי שיש בו אחד מדברים אלו הֲרֵי זֶה הכהן נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ בגלל מעשיו, או הרינון עליו. והטעם, לְפִי שֶׁזּוֹ - מצוות נשיאת כפיים היא מִצְוַת עֲשֵׂה החלה עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם שאין בו את ששת הדברים המפורטים לעיל (שם) המונעים נשיאת כפיים, וְאֵין אוֹמְרִין לְאָדָם רָשָׁע, בגלל רשעותך, הוֹסִיף עוד רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹות שאתה מחויב בהן.

ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר, וּמַה תּוֹעִיל לך בִּרְכַּת הכהן הֶדְיוֹט [-שאינו בעל מעלה מיוחדת] הֶזֶה. והטעם שלא תתמה, מכיון שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה אצל ישראל תָּלוּי בְּמעלת הכֹּהֲנִים המברכים, אֶלָּא בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו, כז) 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם' ולמדים מפסוק זה שהַכֹּהֲנִים רק עוֹשִׂים את המִצְוָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו הוא המְבָרֵךְ את יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.

ח. עַם השומעים את הברכה כשֶׁהֵן עומדים אֲחוֹרֵי גבם של הַכֹּהֲנִים, אֵינָן בִּכְלַל הַבְּרָכָה - הברכה לא חלה עליהם, וְהעם הָעוֹמְדִין מִצִּדֵּיהֶן של הכהנים, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַבְּרָכָה, כי אותם שעומדים מן הצדדים נחשבים כעומדים לפני הכהנים. וְכן אפילו אִם הָיְתָה מְחִצָּה לפני הכהנים שחוצצת בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִין, וּאֲפִלּוּ אם המחיצה הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל, אין זה מונע מהברכה לחול עליהם, שהוֹאִיל וּפְנֵיהֶן של המתברכים הם לְמוּל [-כנגד] פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַבְּרָכָה.

ט. מצוות נְשִׂיאַת כַּפַּיִם מתקיימת רק בַּעֲשָׂרָה - כשיש מנין של עשרה אנשים, וְכֹהֲנִים יכולים להיות חלק מִן הַמִּנְיָן. בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלּוֹ - כל המתפללים בו הם כֹּהֲנִים, הדין הוא שכֻּלָּן נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וּלְמִי הֵן מְבָרְכִין - מאחר שאין ציבור השומע את הברכה, לַאֲחֵיהֶם הישראלים שֶׁבַּצָּפוֹן וְלַאֲחֵיהֶם הישראלים שֶׁבַּדָּרוֹם. וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם - אחר כל ברכה וברכה אָמֵן, הַנָּשִׁים וְהַטַּף - קטנים. וְאִם נִשְׁאַר שָׁם - בבית הכנסת עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יָתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - שגם אם חלק מהכהנים יעלו לדוכן, יישארו שם עוד עשרה כהנים, הדין הוא שהָעֲשָׂרָה עוֹנִין אָמֵן וְהַשְּׁאָר - היתרים על עשרה מְבָרְכִין.

י. צִבּוּר של מתפללים שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן [- ביניהן] כֹּהֵן אֶלָּא הִשְׁלִיחַ צִבּוּר לְבַדּוֹ, הדין הוא שכהן זה לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו שמא יתבלבל ואחר הברכה לא יידע לחזור לתפילתו. וְאִם הַבְטָחָתוֹ

פניני הלכה

הלכה ה: כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו. ובשו"ע (סי' קכח ס"ו) פסק, שאף על פי שנטלו הכהנים את ידיהם שחרית, צריכים הם לחזור וליטול את ידיהם [משום שמהפסוק (תהילים קלד, ב) 'שאו ידיכם קודש וברכו את ה'' משמע שהנטילה צריכה להיות בסמוך לברכה. משנה ברורה (שם ס"ק יט)]. **עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה.** וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כא) בשם האחרונים, שלפי טעם זה ייתכן שצריך שהנטילה תהיה מכלי ומכח גברא, ושלא ישתנו המים מברייתם, ויהיה בהם לכל הפחות רביעית מים. כתב השו"ע (סי' קכח ס"ז), שאם הכהן נטל את ידיו ובירך על נטילת ידים של שחרית, לא יחזור ויברך כשנוטל ידיו לנשיאת כפיים. ובמשנה ברורה הביא מחלוקת האחרונים באופן שהסיח דעתו משמירת ידיו או שנגע במקום מטונף, האם צריך לחזור ולברך, והביא שנהגו שלא לברך. והוסיף שלכן כל כהן ירא וחרד, ישמור את ידיו משעת נטילת ידיים של שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך, כדי שלא ייכנס בספק ברכה.

הלכה ח: עם שהן אחורי הכהנים אינן בכלל הברכה. וכתב השו"ע (סי' קכח סכ"ד), שאנוסים שאינם יכולים לעמוד לפני הכהנים [כגון העם שבשדות שהם טרודים במלאכתם ואינם יכולים לבוא], הרי הם בכלל הברכה. **והעומדין מצדיהן הרי הן בכלל הברכה.** ובביאור הלכה (שם סכ"ד ד"ה אבל) כתב, שמכל מקום נראה שהעם העומדים מצדי הכהנים צריכים לצדד את פניהם כלפי הכהנים, שאם הכהנים עומדים בצד מזרח, והעם עומדים מצדיהם בצד צפון, צריכים לצדד את פניהם לכיוון הכהנים לצד דרום.

הלכה ט: ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף. וכתב במשנה ברורה (סי' קכח ס"ק צט) שכשאין נשים וטף גם כן נושאים הכהנים את כפיהם, כי עניית אמן אינה מעכבת.

הלכה י: ציבור שלא היה בהן כהן אלא שליח ציבור לבדו לא ישא את כפיו. וכתב הרמ"א (סי' קכח ס"כ) שלא יאמרו לשליח הציבור לעלות [לדוכן]. אבל אם אמרו לו לעלות [קודם סיום ברכת רצה. משנה ברורה (ס"ק עד)], חייב לעלות, שהרי הוא עובר ב'עשה' אם אינו עולה. **ואם הבטחתו וכו' רשאי.** וכתב

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹות עֲשֵׂה וְזֶה הוּא פְּרָטָן א. לִהְיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. ב. לְקָשְׁרָן עַל הַיָּד. ג. לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים. ד. לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. ה. לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה. וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹות הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ

פֶּרֶק א

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ האמורות בתורה, שֶׁהֵן פרשת 'קַדֶּשׁ לִי' (שמות יג, א - י), ופרשת 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' (שם, יא - טז) שֶׁבְּסֵפֶר אֵלֶּה שְׁמוֹת הכתובות בפרשת בא, ופרשת 'שְׁמַע' (דברים ו, ד־ט), ופרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' (דברים יא, יג - כא), הֵן הפרשיות שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן - בנפרד מכל התורה, וּמְחַפִּין [-ומכסים] אוֹתָן - את ארבע הפרשיות האמורות, בְּעוֹר בהמה או חיה או עוף טהורים, והם עשויים כמו בתים לפרשיות, וְהם נִקְרָאִין תְּפִלִּין, וּמְנִיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, כמו שכתוב (שם ו, ח) 'וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ', וְכן קוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד כמו שכתוב (שם) 'וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ'. וַאֲפִלּוּ קֶצוֹ שֶׁל אות אַחַת, כגון הקוץ שעל גבי האות י, מאחת מֵאַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת הנזכרות, אם חיסרו הרי הוא מְעַכֵּב ופוסל אֶת כֻּלָּן [- את כל ארבע הפרשיות] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת האותיות שְׁלֵמוֹת כְּתִקָּנָן.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁכּוֹתבים בִּמְזוּזָה, שֶׁהֵן פרשת 'שְׁמַע' (דברים ו, ד־ט), ופרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' (דברים יא, יג־כא), אֲפִלּוּ אות אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת האלו אִם חָסַר בהן אפילו קֶצוֹ של אות אחת, הרי זה עִכֵּב מִן הַתּוֹרָה את כשרות המזוזה, עַד שֶׁיִּהְיוּ האותיות של שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת לגמרי. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁחָסַר בו אֲפִלּוּ אות אַחַת, פָּסוּל.

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין - כפי שיתבארו להלן, כֻּלָּן הם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי - דינים שנאמרו למשה רבינו בהר סיני, וְכֻלָּם מְעַכְּבִין את כשרות התפילין גם בדיעבד, לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן ממה שהם צריכים להיות על פי ההלכה, הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם מֵהֶן הם בְּדִין כְּתִיבָתָן - כלומר, באיזה דבר כותבים אותם, ועל איזה דבר כותבים אותם, וּשְׁמוֹנָה מהן הם בְּדִין חִפּוּיָן [-כיסוים, והוא עור הבתים שמכסים בו את פרשיות התפילין] ובדין קְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן של התפילין. וְאֵלּוּ הֵן

פניני הלכה

בשו"ע הרב (שם סל"ג), שיש מתירים לשליח ציבור כהן שמובטח לו שיחזור לתפילתו, לעלות לדוכן גם כשיש בבית הכנסת כהנים אחרים, וכשמנהג המקום כך אפשר לנהוג כדעה זו. אמנם ראה במשנה ברורה (שם ס"ק עו) שחולק. וכתב במשנה ברורה (שם) שבזמננו שכולם מתפללים מתוך הסידור, הרי זה כמובטח לו שיחזור לתפילתו. כתב השו"ע (שם ס"כ), ששליח ציבור שהוא כהן עוקר רגליו מעט בעבודה, ואחר שאומר 'הטוב שמך ולך נאה להודות' יעלה לדוכן. אמנם עיין בקצות השולחן (סי' כג סי"ח) שכתב, ששליח ציבור שהוא כהן רשאי להשאר במקומו ולסובב פניו לציבור בשעת ברכת כהנים, ולאחר מכן יהפוך פניו אל התיבה. וכתב עוד (שם הערה לט), שכן מנהג הכהנים כיום.

הלכה יא: כהן שנשא כפיו וכו' נושא ידיו להן ומברכם. בשו"ע הרב (סי' קכח סמ"א) הוסיף שהכהן מברך ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן', אף על פי שכבר יצא ידי חובתו בנשיאת כפיים הראשונה.

---

1 הִיא - אם מנהגו הוא שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר מיד
2 לִתְפִלָּתוֹ בלי להתבלבל, רַשַּׁאי לישא את כפיו. וְאִם אֵין לָהֶן -
3 לציבור המתפללים כֹּהֵן כְּלָל, כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר הישראל
4 לְברכת שִׂים שָׁלוֹם, אוֹמֵר תפילה זו: 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
5 בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת [- הנחלקת לשלש ברכות] בַּתּוֹרָה,
6 הָאֲמוּרָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁיךָ כָּאָמוּר (במדבר
7 ו, כד - כז) 'יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, יָאֵר ה' וכו' פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ,
8 יִשָּׂא ה' וכו' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם, וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי וכו' עַל
9 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם'. וְאֵין הָעָם עוֹנִין אָמֵן אחר כל פסוק
10 ופסוק כדרך שעונים על ברכת הכהנים, וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר - השליח
11 ציבור [לאחר שסיים תפילה זו] את ברכת שִׂים שָׁלוֹם וְכו'.
12 **יא.** כֹּהֵן שֶׁכבר נָשָׂא את כַּפָּיו בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אחד, וְהָלַךְ
13 לְבֵית הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא בבית הכנסת השני צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין
14 תפילה שיש בה נשיאת כפיים וְלֹא הִגִּיעוּ עדיין בתפילתם לְבִרְכַּת
15 כֹּהֲנִים, הדין הוא שכהן זה נוֹשֵׂא את יָדָיו לָהֶן כשיגיעו לברכת
16 כהנים וּמְבָרְכָם, וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם - שאם הלך לבתי
17 כנסת נוספים ומצא בהם ציבור שעדיין לא הגיעו לברכת כהנים, יכול
18 לברכם, והטעם לפי שכל היום הוא זמן ברכת כהנים. כֹּהֵן שֶׁלֹּא
19 עָקַר את רַגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ כדי לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה [- בזמן]
20 שֶׁאָמַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר ברכת רְצֵה, הדין הוא שֶׁשּׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה
21 לדוכן בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה - אינו נושא את כפיו. אֲבָל אִם עָקַר הכהן
22 את רַגְלָיו כדי לַעֲלוֹת לדוכן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן
23 אֶלָּא רק לְאַחַר שסיים השליח ציבור את ברכת הָעֲבוֹדָה, הֲרֵי זֶה
24 הכהן עוֹלֶה לדוכן וּמְבָרֵךְ ברכת כהנים.
25 **יב.** כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן לאחר שקראו לו, אַף עַל פִּי
26 שֶׁהוּא בִּטֵּל רק מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת שהיא מצוות 'כה תברכו'
27 (במדבר ו, כג), מכל מקום הֲרֵי הוּא [- הכהן שלא עלה לדוכן]
28 כְּעוֹבֵר עַל שְׁלֹשָׁה מצוות עֲשֵׂה - כאילו עבר על שלש מצוות
29 עשה, ואלו הן: א. 'כֹּה תְבָרְכוּ' (שם), ב. 'אָמוֹר לָהֶם' (שם), ג.
30 'וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי' (שם כז) [ומכל מקום אינו עובר אלא על עשה
31 אחד גמור, כי שני פסוקים אלו 'אמור להם' ו'שמו את שמי', לא
32 נאמרו בלשון ציווי]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ ברכת כהנים אֵינוֹ
33 מִתְבָּרֵךְ מפי הקב"ה, וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ ברכת כהנים מִתְבָּרֵךְ מפי
34 הקב"ה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב, ג) 'וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ' - הרי
35 שהקב"ה מברך את מי שמברך את עמו ישראל. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא
36 דְּסַיְּעָן

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת קסה

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הַשְּׁנַיִם שֶׁנאמרו בְּדִין כְּתִיבָתָן: [א] שֶׁיהיו כּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ, [ב] וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת עַל הַקְּלָף.

ד. כֵּיצַד אופן **מַעֲשֵׂה** [- עשיית] **הַדְּיוֹ** שצריך לתפילין, וכן למזוזה וספר תורה. **מְקַבְּצִין** [- אוספים] את **הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן** – כלומר, ששורפים שמנים או זפת ושעווה וכדומה, ומעמידים מעליהם כלי זכוכית וכדומה כשהם הפוכים על פיהם, ומגרדים את הפיח השחור שמתקבץ עליהם, **וְגוֹבְלִין** [-לשים ומערבים] **אוֹתוֹ בִּשְׁרַף הָאֵילָן**, שהוא כמין נוזל מוצק הנוטף מהעץ על ידי הסרת הקליפה החיצונית של העץ, **וּמערבים** אותו **בְּמְעַט דְּבַשׁ, וְלוֹתְתִין** [- ושורים] **אוֹתוֹ הַרְבֵּה** בהם, עד שיהיה רטוב על ידם, **וְאחר כך דָּכִין** [- שוחקים ומרסקים] **אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה רְקִיקִין** - דק כעלים, **וְאחר כך מְיַבְּשִׁין אוֹתוֹ** בשמש **וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה** לוקחו הסופר **וּשׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עַפְצָא** - מים ששרו בהם עפצים **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְאחר כך כּוֹתֵב בּוֹ.** והדיו צריך להיות עשוי דווקא באופן זה, כדי שֶׁעל ידי כך **אִם תִּמְחֲקֶנּוּ** לדיו, הוא **יִמָּחֵק** לגמרי מהעור ולא יישאר בעור סימן מהדיו. **וְזֶה הוּא הַדְּיוֹ שֶׁמִּצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים** - ספרי תורה, **תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתַב** את **שְׁלָשְׁתָּן** - ספרי תורה תפילין ומזוזות, **בְּמֵי עַפְצָא וְקַלְקַנְתּוֹס** [- העשוי מגופרית של ברזל] שעירב את המי עפצא יחד עם הקלקונתוס, שֶׁדיו זה **הוּא עוֹמֵד** - מתקיים על הקלף **וְאֵינוֹ נִמְחָק** ממנו, הרי הם **כְּשֵׁרִים.**

ה. אִם כֵּן - שגם אם עירב מי עפצים עם קלקונתוס הרי זה נקרא דיו וכשר לכתיבה כמבואר בהלכה הקודמת, את **מַה מִּצְעָטָה הַהֲלָכָה שֶׁנֶּאֱמְרָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין** את הספרי תורה ואת התפילין והמזוזות **בְּדְיוֹ** דווקא? אלא זה בא **לְמַעֵט שְׁאָר מִינֵי** צבעים **צִבְעוֹנִים** - שאינם בצבע שחור, **כְּגוֹן** צבע **הָאָדֹם** וְצבע **הַיָּרֹק,** וְכן שאר מיני צבעים **כַּיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁאִם כָּתַב בְּסִפָּרִים** [- בספרי תורה] **אוֹ בִּתְפִלִּין אוֹ בִּמְזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, בְּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, אוֹ** אפילו אם כתבם **בְּזָהָב** לנוי וחשיבות, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.**

ו. שְׁלֹשָׁה מיני **עוֹרוֹת הֵן, גְּוִיל וּקְלָף וְדוּכְסֻסְטוֹס,** כפי שיבואר בהמשך. **כֵּיצַד** היא הכנתו ועשייתו של הגוויל, **לוֹקְחִין עוֹר הַבְּהֵמָה אוֹ עוֹר הַחַיָּה, וּמַעֲבִירִין שֵׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה** - על ידי שנותנים את העור בסיד ומים יחדיו שמונה ימים עד שנושר השיער, ולפעמים מסירים את השיער בסכין, **וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח** עם מים שמונה ימים, **וְאַחַר כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר כָּךְ** מעבדים אותו **בְּעַפְצָא** [- מין גידול עץ כעין פרי], **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ** [כגון סיד] **מִדְּבָרִים שֶׁמְּקַבְּצִין אֶת הָעוֹר וְכן** הם **מְחַזְּקִין אוֹתוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּוִיל.**

ז. וְאִם לָקְחוּ את **הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ** את **שְׂעָרוֹ** בדברים שהם משירים את השיער, כמבואר בהלכה הקודמת, **וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם** - שהפרידו אותו לאורך כל עוביו לשני חלקים, **כְּמוֹ שֶׁהֲעַבְדָנִין** [- מעבדי עורות לקלף] **עוֹשִׂין, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה** על ידי כך **שְׁנֵי עוֹרוֹת** נפרדים זה מזה, עור **אֶחָד** הוא **דַּק, וְהוּא** החלק של העור **שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר** של הבהמה, כלומר החלק החיצוני של העור, **וְעור אֶחָד** הוא **עָבֶה, וְהוּא** החלק של העור **שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר** של הבהמה, כלומר החלק הפנימי של העור, **וְאחר כך עִבְּדוּ אוֹתָן בְּמֶלַח** עם מים שמונה ימים, **וְאַחַר כָּךְ** עיבדו אותו **בְּקֶמַח, וְאַחַר כָּךְ** עיבדו אותו **בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ** - כגון סיד, **זֶה הַחֵלֶק** הדק של העור **שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא** דוּכְסֻסְטוֹס **וְזֶה** החלק העבה של העור **שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר נִקְרָא קְלָף.**

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שצריך **שֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה** למצוה מן המובחר **עַל הַגְּוִיל,** וְכן שיהיו **כּוֹתְבִין** אותו דווקא **בְּמָקוֹם** הפונה לצד **הַשֵּׂעָר** ולא בצד של הבשר. **וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין** את **הַתְּפִלִּין עַל הַקְּלָף,** וְצריך שיהיו **כּוֹתְבִין** אותן דווקא **בְּמָקוֹם** הפונה לצד **הַבָּשָׂר** שהוא החלק הלבן של העור. **וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין** את **הַמְּזוּזָה** למצוה מן המובחר **עַל דּוּכְסֻסְטוֹס** - שהוא עור החלש יותר מכל העורות, **וְצריך** שיהיו **כּוֹתְבִין** אותה **בְּמָקוֹם** הפונה לצד **הַשֵּׂעָר. וְכָל הַכּוֹתֵב בְּקֶלָף, בְּמָקוֹם** הפונה לצד **הַשֵּׂעָר** ולא במקום הפונה לצד הבשר, **אוֹ שֶׁכָּתַב בְּגְוִיל**

פניני הלכה

הלכה ד: מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושעוה וכיוצא בו. והרמ"א (יו"ד סי' רעא ס"ו) פסק לגבי ספר תורה, שלכתחילה יעשה את הדיו דווקא מעשן של דברים הבאים מן העץ. עוד כתב (או"ח סי' לב ס"ג) לגבי תפילין, שלכתחילה יעשה הדיו מעשן עצים, או משמנים השרויים במי עפצים [וראה ביאור הלכה (שם ד"ה בין שיש)]. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"ד), שעשן של שמן זית הוא מצווה מן המובחר. **וזה הוא הדיו שמצוה מן המובחר וכו'.** ובמשנה ברורה (סי' לב סק"ח) הוסיף, שכיום המנהג הוא לעשות את הדיו מתערובת של מי עפצים וקומא וקנקנתום ומבשלים אותם. וראה שם ובביאור הלכה (ד"ה בין שלא) שהאריך מה הדין של דיו העשוי מתערובות שונות. **ובשעת כתיבה שורהו במי עפצא.** והשו"ע (או"ח סי' לב ס"ג) פסק, שאין חובה לשרות אותם במי עפצים. והרמ"א כתב, שלכתחילה יחמיר לשרות הדיו במי עפצים. וראה בביאור הלכה (ד"ה בין שיש) שהאריך בביאור מחלוקת השו"ע והרמ"א.

הלכה ה: למעט שאר מיני צבעונים וכו' שאם כתב בספרים או בתפילין או במזוזות. והרמ"א (יו"ד סי' רעא ס"ו) הביא שתי שיטות, האם דווקא בספר תורה צריך לכתבו בדיו ולא בשאר מיני צבעים, או שגם בנביאים וכתובים הדין כן.

הלכה ז: זה החלק שממול השער נקרא דוכססטוס וזה שממול הבשר נקרא קלף. והשו"ע (או"ח סי' לב ס"ז) פסק, שהחלק של העור שהוא ממול השיער נקרא קלף, והחלק של העור שהוא ממול הבשר נקרא דוכסוסטוס. והוסיף השו"ע שהעורות שלנו אינם חלוקים לשניים כמו שהם היו עושים, ויש להם דין קלף שצריך לכתוב עליהם דווקא לצד הפונה כלפי הבשר.

הלכה ח: כתב הרמ"א (יו"ד סי' רפח ס"ו), שהקלפים שיש לנו כשרים לספרי תורה תפילין ומזוזות. וביאר הש"ך (שם סי' רעא סק"ח), שמגרדים ומסירים את קליפתו העליונה של העור, שהוא צד השיער, וגם מצד הבשר מגרדים הרבה עד שלא נשאר אלא

קסו שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ט. אַף עַל פִּי שנתבאר בהלכה הקודמת שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי לכתוב כל אחד לכתחילה על סוג העור הראוי לו, אִם כָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַקְּלָף במקום שהעור פונה לצד הבשר, ושינה מהדין שיש לכותבו על הגוויל, הרי הוא כָּשֵׁר בדיעבד, כיון שהוא עור חזק, וְלֹא נֶאֱמַר ההלכה למשה מסיני שצריך לכתוב את הספר תורה על גְּוִיל, אֶלָּא לְמַעֵט הַדּוּכְסֶסְטוֹס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו את הַסֵּפֶר תורה, הרי הוא פָּסוּל גם בדיעבד. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקְּלָף או עַל הַגְּוִיל הרי היא כְּשֵׁרָה, שהרי לֹא נֶאֱמְרָה ההלכה למשה מסיני שיש לכתוב את המזוזה עַל דּוּכְסֶסְטוֹס אֶלָּא לְמִצְוָה מן המובחר לכתחילה, ולא נאמרה למעט שאין לכתוב על סוגי עור אחרים.

י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים [- ספרי תורה] וּתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל גַּבֵּי עוֹר של בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְכן לא על גבי עור של חַיָּה וְעוֹף הַטְּמֵאִין, אֲבָל כּוֹתְבִין אותם עַל גַּבֵּי עוֹר של בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ על גבי נְבֵלוֹת [- שמתו ולא נשחטו, או שנשחטו שלא כהלכה] וְכן טְרֵפוֹת [- שנשחטו כהלכה אלא שנמצאו בגופם מומים שהיו גורמים לה למות, והם פוסלים אותה] שֶׁלָּהֶן - של הבהמות החיות והעופות הטהורים. וְכן אֵין כּוֹתְבִין אותם עַל גַּבֵּי עוֹר של הַדָּג הַטָּהוֹר מִפְּנֵי הַזֵּהֲמָה [- סרחון], כיון שֶׁאֵין זֵהֲמָתוֹ של העור פּוֹסֶקֶת גם בְּעִבֻּדָהּ - לאחר העיבוד שלה, והרי זה מאוס למצוה.

יא. עור גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה, וְכן עור קְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה, צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן - כלומר, שבתחילת עיבודם יאמר בפירוש שעושה את העיבוד כדי לעשות מהעורות דבר של קדושה. וְאִם עִבְּדָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן הרי הם פְּסוּלִין. לְפִיכָךְ - כיון שצריך עיבוד לשמה, אִם עִבְּדָן הַגּוֹי - מתחילת העיבוד ועד סוף העיבוד, הרי הם פְּסוּלִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ בפירוש לְעַבֵּד עוֹר זֶה לְשֵׁם הַסֵּפֶר תורה אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין, כיון שֶׁהַגּוֹי עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה את העיבוד, ולֹא עַל דַּעַת הַשּׁוֹכֵר אוֹתוֹ - שיעשם לשם מצוותם. לְפִיכָךְ כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ - לשם מצוותו, אִם עָשָׂהוּ הַגּוֹי הרי הוא פָּסוּל, ואפילו אם הישראל ששכר אותו עומד ומשגיח עליו. וּמְזוּזָה אֵינָהּ צְרִיכָה עִבֻּדָהּ [- עיבוד] לִשְׁמָהּ, ולפיכך גם אם עשה הגוי את העיבוד, הרי היא כשרה.

יב. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט - ששורטים וחורצים מעט בסכין וכדומה בתוך העור קווים ישרים בכל שורה ושורה, כדי שיהיה הכתב ישר ונאה, אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין שִׂרְטוּט, לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין - שהן מכוסות ותפורות באופן כזה שאינו יכול לקרוא אותן בכל זמן שירצה אם לא על ידי שיקרע אותן, ולפיכך אינן צריכים שרטוט לנוי הכתיבה. וּמֻתָּר לִכְתֹּב לכתחילה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, כיון שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ - שכולם רגילים בפרשיות אלו ויודעים אותן בעל פה ללא טעויות. אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לכתחילה לִכְתֹּב בּוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב,

---

פניני הלכה

הקלף האמצעי בלבד. **שיהיו כותבין ספר תורה על הגויל.** והרמ"א (יו"ד סי' רעא ס"ג) פסק, שבזמן הזה לא כותבים ספר תורה על גוויל, אלא הקלפים שיש לנו הם טובים יותר מגוויל, וכותבים עליהם לצד שהוא פונה כלפי הבשר דווקא, ואם כתבם על הצד שהוא פונה כלפי השיער הרי זה פסול לכתחילה, אלא שיש מקילים בזה.

הלכה ט: אם כתב ספר תורה על הקלף כשר. והשו"ע (יו"ד סי' רעא ס"ג) הוסיף, שצריך לכתבו על העור בצד שהוא פונה כלפי הבשר דווקא. כתב השו"ע (או"ח סי' לב ס"ז), שאם כתב תפילין על הגוויל הרי הן פסולות.

הלכה יא: תפילין וכו' צריך לעבד אותן לשמן. וכתב השו"ע (או"ח סי' לב ס"ח), שטוב לומר בפיו בתחילת העיבוד שלהם שהוא מעבדו לשם תפילין או לשם ספר תורה. וכתב במשנה ברורה (ס"ק כד),שבדיעבד מספיק מחשבה ואין צריך שיוציא כן בפיו. וראה בביאור הלכה (ד"ה בתחילת) פרטי הדין במי שלא חישב בתחילת העיבוד לשמה. וראה עוד בביאור הלכה (ד"ה וצריך) שהאריך בפרטי דיני עיבוד לשמה. **לפיכך אם עבדן הגוי פסולין.** וכתב השו"ע (שם ס"ט), שדעת הרא"ש לחלוק, ואם ישראל עומד ליד הגוי ומסייעו כשר. והוסיף הרמ"א, שהכוונה שהוא מסייעו קצת בעיבוד העור, והכריע הרמ"א כדעת הרא"ש. ועוד כתב הרמ"א (יו"ד סי' רעא ס"א), שהסיוע יהיה בתחילת העיבוד כשנותנו לתוך הסיד, ויאמר שהוא עושה זאת לשם קדושת ספר תורה. וכתב בשו"ע הרב (או"ח סי' לב סי"ב), לדעת הרמ"א, שכוונתו במה שכתב לגבי הסיוע הוא רק דין לכתחילה, אבל בדיעבד גם אם לא סייעו כלל כשר. והוסיף במשנה ברורה (ס"ק כט), שגם בדין סיוע לכתחילה מספיק אם הוא סייעו רק בסוף העיבוד שהוא כשר, וראה בביאור הלכה (ד"ה להרמב"ם) שהאריך בפרטי דין הסיוע. **ומזוזה אינה צריכה עבדה לשמה.** והשו"ע (יו"ד סי' רפח ס"ה) פסק, שמזוזה צריכה לכתחילה עיבוד לשמה, אבל במקרה שאם ימתין לעור מעובד יתבטל מהמצווה, יכתוב אותה מיד על עור שאינו מעובד, ויחפש אחר עור מעובד. והש"ך (שם סק"ד) כתב, שרוב הפוסקים פוסלים אפילו בדיעבד בעור שאינו מעובד לשמה. אך במקרה שאם ימתין לעור זה תבטל המצוה, יקבענה בלא ברכה, וישתדל להמציא מזוזה אחרת כשרה. וכן כתב הט"ז (שם סק"ב) שלא יברך.

הלכה יב: אבל תפילין אינן צריכין שרטוט. וכתב השו"ע (או"ח סי' לב ס"ו), שצריך לשרטט את השורה הראשונה. והוסיף השו"ע (שם), שאם אינו יודע לכתוב ישר בלי שרטוט, צריך לשרטט כל השורות. וכתב על כך במשנה ברורה (ס"ק כא), שאם לא שרטט וכתב את השורות עקומות, בדיעבד כשר. וכתב בשו"ע הרב (שם), שאפילו אם הוא יודע לכתוב ישר בלי שרטוט אלא שרוצה שיהיה ישר ונאה יותר, ולפיכך הוא רוצה לשרטט את כל השורות, מותר. והרמ"א כתב, שגם אם יודע לכתוב ישר בלי שרטוט, הרי הוא צריך לשרטט בשורה הראשונה והאחרונה וכן מהצדדים [וראה בביאור הלכה (ד"ה אין) מה הדין אם לא שרטט.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת קסז

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

כיון שחוששים שמא יטעה באותיות שהן כתובות בכתיב חסר והוא יכתבן בכתיב מלא, או להיפך.

יג. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁכְּתָבָן מִין - העובד עבודה זרה ושקוע בה ביותר כמו הכמרים, יִשָּׂרְפוּ. ואם כְּתָבָן גּוֹי, אוֹ שכתבם יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד [- מומר, שפרק ממנו עול מצוות כדי להיעשות כגוי], והשתמד לכל התורה כולה, אוֹ מוֹסֵר [- מלשין לשלטונות הגויים], אוֹ שכתבם עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן, הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין למצוותם וְיִגָּנְזוּ. והסיבה לפסול תפילין אלו, כיון שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו, ח-ט) 'וּקְשַׁרְתָּם לאות על ידך וכו', 'וּכְתַבְתָּם על מזוזות ביתך', ודורשים את סמיכות הפסוקים זה לזה, לענין שכָּל מי שֶׁמֻּזְהָר עַל הַקְּשִׁירָה של תפילין וְהוא מַאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב - רק הוא כשר לכתיבתם. ומתמעטים בכך אשה עבד וקטן שאינם מוזהרים, ואינם שייכים למצוות תפילין כיון שאינם חייבים בהם, וכן גוי משומד ומוסר שפרקו מעליהם עול מצוות ואינם מאמינים בתפילין ומזוזה. נִמְצְאוּ בְּיַד מִין וְאֵין יָדוּעַ מִי כְּתָבָן - שיש ספק אם כתבם המין בעצמו, יִגָּנְזוּ ולא ישרפו. אבל אם הם נִמְצְאוּ בְּיַד גּוֹי, הרי הם כְּשֵׁרִים. וְאֵין לוֹקְחִין [- קונים] סְפָרִים [- ספרי תורה] תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַגּוֹיִים בְּיָתֵר עַל דְּמֵיהֶן - בתשלום יקר יותר מכפי שווים, כדי שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָם לְגָנְבָם וּלְגָזְלָם בשביל למכרם ביוקר.

יד. סֵפֶר תּוֹרָה, תְּפִלִּים [- תפילין] וּמְזוּזוֹת שֶׁכְּתָבָן עַל גַּבֵּי עוֹר של בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּמֵאִים - לאכילת אדם, כמבואר לעיל (הלכה י), אוֹ שכתבם עַל גַּבֵּי עוֹרוֹת שֶׁהֵם אֵינָן מְעֻבָּדִין - שלא נעשו בעור מלאכות העיבוד הנדרשות לכתיבתם, כמבואר לעיל (הלכה ו-ח), אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין עַל גבי עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדוֹ לִשְׁמָן - שעיבדם שלא לשם מצוותם, כמבואר לעיל (הלכה יא), הֲרֵי כל אֵלּוּ פְּסוּלִין אפילו בדיעבד.

טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה או תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה שלהם לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה מפורשת לשם מה שהוא כותב, וְכָתַב אפילו אַזְכָּרָה אחת מִן הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן [- שם אחד משמות השם] שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - שלא לשם קדושת השמות הקדושים, הרי הם פְּסוּלִין. לְפִיכָךְ - כיון שאם כתב אזכרה אחת שלא לשמה הם נפסלו, אדם הַכּוֹתֵב אֶת שם הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ אם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל היה שׁוֹאֵל אותו באמצע הכתיבה בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ, כדי שלא יסיח דעתו מהכוונה וייפסל. אבל אם הָיָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם, או כל שכן שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת משמות הקדושים ברציפות, הֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶן, וּמֵשִׁיב לו בין כתיבת שם אחד לכתיבת שם השני או השלישי.

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקַּלְמוֹס [- קנה או נוצה חלולים המיועדים לכתיבה] בדיו כדי לִכְתֹּב אֶת שם הַשֵּׁם שבספר תורה תפילין ומזוזות ובשאר כתבי הקודש, לֹא יַתְחִיל לכתוב מֵאוֹתוֹ שם הַשֵּׁם עצמו, אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו - שלפני שם השם, כמו אות ל' של 'שמע ישראל' (דברים ו, ד), שהוא אות לפני שם השם. אם שָׁכַח לִכְתֹּב אֶת שם הַשֵּׁם, תּוֹלֶה אוֹתוֹ - כותב אותו בצורה

פניני הלכה

וראה עוד שם (ד"ה ויש)]. ובשו"ע הרב (ס"ח) כתב, שמעיקר הדין אינו צריך לשרטט למעלה ולמטה ומהצדדים אלא רק מלמעלה, אלא שהמנהג בתפילין לשרטט. ובביאור הלכה (ד"ה וכן) כתב, שכיום המנהג הוא לשרטט בכל השורות. **ומותר לכתוב תפילין וכו' שלא מן הכתב.** וכתב השו"ע (או"ח סי' לב סכ"ט), שאם אין הפרשיות שגורות בפיו, צריך לכתוב מתוך הכתב. וכתב במשנה ברורה (ס"ק קלד), שמצווה מן המובחר לכתוב בכל האופנים מתוך הכתב.

הלכה יג: או קטן. וכתב השו"ע (או"ח סי' לט ס"א) שאפילו אם הגיע כבר לגיל חינוך הרי הוא פסול. וכתב בשו"ע הרב (שם), שגם גדול שהוא בן שלוש עשרה שנים עד גיל שמונה עשרה יש לפסול, כיון שיש לתלות שעדיין לא הביא שתי שערות, אלא שאם הוא בן שמונה עשרה יש לתלות שכבר הביא שתי שערות. וראה בביאור הלכה (ד"ה או קטן) שהאריך בזה. כתב השו"ע (או"ח סי' לט ס"א), שגם מומר לעבודה זרה הרי הוא בכלל משומד ופסול. והוסיף בביאור הלכה (ד"ה או מומר), שזה אפילו אם אינו שקוע בה ביותר. וכתב בשו"ע הרב (שם), שאם הוא מומר לחלל שבת בפני רבים, הרי הוא פסול. ובמשנה ברורה (סי' לט סק"ו) הוסיף, שאפילו אם הוא מחלל שבת רק באיסור שהוא מדרבנן, הוא גם כן פסול, ומסתפק בזה האם הוא יהיה פסול גם בדיעבד. **ואין לוקחין וכו' ביתר על דמיהן.** וכתב השו"ע (יו"ד סי' רפא ס"א), שעד כדי דמיהם או מעט יותר מכדי דמיהם חייבים לקנות מהם ולגנזם. ואם יודעים שהגויים גנבו ספר תורה זה מיד ישראל, יכולים גם לקרוא בו. וכתב במשנה ברורה (סי' לט ס"ק יז), שפשוט הוא שאם הספר תורה נפסל מחמת עצמו שחייבים לקנות מהם כדי לגנזם. וראה בביאור הלכה (ד"ה אין) מה שכתב בדעת רבינו.

הלכה טו: הכותב וכו' תפילין וכו' וכתב אזכרה וכו'. וכתב השו"ע (או"ח סי' לב סי"ט) לגבי תפילין, שצריך שיאמר בפיו בפירוש בכל פעם שכותב אחד מהשמות הקדושים שהוא כותב לשם קדושת השם. וכן כתב לגבי ספר תורה (יו"ד סי' רעו ס"ב). וכתב במשנה ברורה (ס"ק צה), שאם לא הוציא בפיו, המחשבה אינה מועילה גם בדיעבד. וכתב הרמ"א, שכן הוא הדין לכתחילה, אבל בדיעבד כשר גם אם אמר כן רק בתחילת הכתיבה ואחר כך חשב כן במחשבתו, ואין צריך שיאמר בפירוש. כתב השו"ע (או"ח סי' לב סי"ט), שכל הכתיבה צריכה שתהיה לשמה ולא רק השמות הקדושים. וכן צריך שיאמר זאת בפיו בפירוש, אלא שמספיק שיאמר כן רק בתחילת הכתיבה. וכתב במשנה ברורה (ס"ק צב), שהכוונה שיאמר זאת בתחילת כתיבת כל הפרשיות, אך יותר טוב שיאמר כך בתחילת כל פרשה ופרשה. **וכתב וכו' שלא לשמן פסולין.** וכתב בשו"ע הרב (שם סל"א) שצריך לגנזם. **היה כותב וכו' הרי זה מפסיק וכו'.** וכתב השו"ע (יו"ד סי' רעו ס"ג), שאם הפסיק בין שני שמות כדי לענות למלך, כשחוזר וכותב את השם השני יש לו לחזור ולומר שהוא כותבו לשם קדושת השם.

הלכה טז: ומזותר וכו' ועל מקום המחק. ובשו"ע (או"ח סי' לב סכ"ד), הוסיף שלא ימחק את הדיו בזמן שהוא עדיין לח,

קסח שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום שישי י"ח טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

הנראית כתלייה בֵּין שתי הַשִּׁטּוֹת [- השורות], אֲבָל אם כותב מִקְצָת של שם הַשֵּׁם בְּתוך הַשִּׁטָּה וּמִקְצָתוֹ תָּלוּי למעלה מהשורה, הרי זה פָּסוּל אפילו בדיעבד. וּבִשְׁאָר הַתֵּבוֹת אִם שָׁכַח לכתוב תיבה אחת, כּוֹתֵב מִקְצָת הַתֵּבָה בְּתוך הַשִּׁטָּה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה מהשורה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּסֵפֶר תּוֹרָה שכיון שהפרשיות של הספר תורה גדולות וארוכות לא החמירו עליו כל כך לפסלו, אֲבָל בִּמְזוּזוֹת וּתְפִלִּין אֵין תּוֹלִין בָּהֶן כלל בין שורה לשורה אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת כיון שהן פרשיות קטנות וקצרות והוא היה יכול לדקדק בהן החמירו עליו לפסלן, אֶלָּא אִם שָׁכַח בהן אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת הרי הוא גּוֹנֵז את מַה שֶּׁכָּתַב, וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֻתָּר לִכְתּוֹב אֶת שם הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד - שאם טעה וכתב תיבה אחרת במקום שם השם, והדיו כבר התייבש, הרי הוא מקלף בסכין את מה שכתב, וכותב את שם השם על מקום הקילוף, וְכן מותר לכתוב עַל מְקוֹם הַמְּחָק - שאם מחק אחד משאר תיבות על ידי שהעביר את אצבעו עליה בשעה שהדיו היה עדיין לח, הרי הוא יכול לכתוב את שם השם במקום המחיקה, בְּכֻלָּם - בין בספר תורה ובין בתפילין ומזוזות.

יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים [- ספרי תורה] תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שחוששים שמא יעלה אבק על האותיות שכתבו על הקלף, אָסוּר לָהֶם לַהֲפֹךְ אֶת הַיְרִיעָה [- הקלף] עַל פָּנֶיהָ - כלומר לצד הנגדי, ועל ידי זה נמצא שהכתב הוא תחתון ואינו נראה, והצד האחורי הריק של הקלף הוא כלפיו, כיון שזה מנהג של בזיון, אֶלָּא פּוֹרֵס עָלֶיהָ בֶּגֶד, אוֹ כּוֹפְלָהּ לשניים, כשאין לו בגד כדי לפרוש על הקלף.

יח. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזָה שֶׁאָמַר עליהם הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁהם יָצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ - לאחר שסיים לכתבם ומסרם ללוקח, לֹא כָּתַבְתִּי את הָאַזְכָּרוֹת [- שמות הקדושים] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן לִשְׁמָן [-לשם קדושת השמות הקדושים] והם פסולים, אֵינוֹ נֶאֱמָן [באמירתו] לְפָסְלָן מחזקת כשרותם, אֲבָל נֶאֱמָן באמירתו לְהַפְסִיד את כָּל שִׁכָּרוֹ על כתיבת הספר תורה. וְלָמָּה הוא אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן - והרי כיון שהוא מפסיד בכך את כל שכרו הרי הסברא נותנת שאינו משקר ומדוע אינו נאמן לפסלם, הטעם הוא שחוששים שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן באמירה זו אֶלָּא לְהַפְסִיד את כשרותם עַל הַלּוֹקֵחַ אוֹ עַל זֶה שֶׁשְּׁכָרוֹ לכתבם עבורו, והתכוון בדבריו להכעיסם, וְדֻמָּה [-וחשב] שֶׁאֵינוֹ הוּא מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא את שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת בלבד, ולא את כל שכרו, ולפיכך אינו חושש לשקר. לְפִיכָךְ - כיון שהסיבה לכך שאינו נאמן היא מפני שחשב שאינו מפסיד רק את שכר השמות הקדושים, ולכן אינו חושש לשקר, אִם אָמַר הסופר סֵפֶר תורה זֶה אוֹ תְּפִלִּין אֵלּוּ - שמסרתים ללוקח וכדומה, עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן אֵינָן מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן - כלומר שלא עשו את עיבודם כדי לעשות מהעורות דברים של קדושה, מִתּוֹךְ שֶׁהוא נֶאֱמָן לְהַפְסִיד את שְׂכָרוֹ, הרי הוא נֶאֱמָן גם כן לְפָסְלָן, ולא תולים שהתכוון בזה להכעיס את הלוקח או את מי ששכרו, כיון שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִין בבירור שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת שלהם מְעֻבָּדִים לִשְׁמָן אֵין לְכֻלּוֹ שָׂכָר - כלומר שאין לו שכר על כל יריעות הקלף שכתבן, וכיון שידע בבירור שיפסיד את כל שכרו, ובכל זאת אמר את דבריו וגרם לעצמו הפסד מרובה, הרי זו הוכחה שדיבר אמת ולא שיקר.

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּים [- תפילין] וּמְזוּזוֹת אֶלָּא בִּכְתָב אַשּׁוּרִי, והוא הכתב שיש לנו היום בתפילין ומזוזות. וְהִתִּירוּ חכמים בִּסְפָרִים [- בספרי תורה] לְכָתְבָן אַף בִּכתב של לשון יְוָנִי בִּלְבַד, וְכיון שכְּבָר נִשְׁתַּקַּע [-נשכח, נעלם] אותו לשון וכתב יְוָנִי שדיברו בו בימי חכמי המשנה מִן הָעוֹלָם וְהוא נִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שְׁלָשְׁתָּן - ספר תורה תפילין ומזוזות אֶלָּא בכתב אַשּׁוּרִי בלבד. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּכְתִיבָתָן של ספר תורה תפילין ומזוזות כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק דיו של אוֹת אחת לְאוֹת השניה, שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר שכותבים עליו מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ [- צדדיה] הרי היא פְּסוּלָה. וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתֵּינוֹק [- הקטן] שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם [- היודע לקרוא מדעתו לבדו בלי עזרה] וְלֹא סָכָל [- טיפש שאינו יודע לקרוא כלל], יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ - שהוא לא יכול לקרוא את האות גם עם עזרה, הרי היא פְּסוּלָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הָאות 'יוּד' לָאות 'וָאו' - על ידי שיעשה את האות י' ארוכה מדי, וְלֹא אות 'וָאו' דומה לָאות 'יוּד' - על ידי שיעשה את האות ו' קצרה מדי, וְכן לֹא תהיה דומה אות 'כָּף' לָאות 'בֵּית' וְלֹא אות 'בֵּית' דומה לָאות 'כָּף', וְכן לֹא תהיה דומה אות 'דָּאל' [- דלי"ת] לָאות 'רֵישׁ' וְלֹא אות 'רֵישׁ' לָאות 'דָּאל', וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן,

---

פניני הלכה

אלא ימתין שיתייבש ואז יגררו בקלות ולא יישאר שום סימן מהדיו. וביאר במשנה ברורה (ס"ק קיג), שכוונת השו"ע במה שכתב שלא ימחק את הדיו בזמן שהוא לח, לעצה טובה. והביא בשם הפרי מגדים, שאם נשאר רושם של דיו במקום המחיקה, אסור לכתוב עליו גם שאר תיבות שאינן שם ה'.

הלכה יח: לפיכך וכו' אין לכולו שכר. והרמ"א (יו"ד סי' רפא ס"ה) פסק, שחייב לשלם לו שכרו כמו מי שכתב בשבילו חומש לקרוא בו בלבד.

הלכה יט: וצריך להזהר וכו' שלא תדבק וכו'. וכתב בשו"ע הרב (או"ח סי' לב ס"ה), שאם הוא כתב אות גדולה מדי ונדבקה על ידי זה בסופה לאות השניה, באופן שאם הוא יקלף את מה שנדבק תישאר צורת האות, יש להחמיר ולקלפה. וכן הדין אפילו אם אין האות בעצמה דבוקה אלא התג של אות זו דבוקה בתג של אות אחרת, או ששני תגים של אות אחת נדבקו זה בזה. ועיין עוד בביאור הלכה (שם ס"ג ד"ה צריך). **לפיכך צריך וכו' שלא תדמה וכו' וכן כל כיוצא בזה.** כתב במשנה ברורה (סי' לו סק"ג), שאפילו אם רק מקצת האות דומה לאות אחרת הרי זה פסול, והביא שיש חולקים. וכתב בשו"ע (שם ס"א), שצריך לדקדק בכתיבת האותיות שלא תשתנה שום צורת אחת מהן, וכתב במשנה ברורה (סק"ב), שדין בזה הוא אפילו במקצת האות, כגון שחסר הראש של האות א' או הקוץ של י'. וכתב עוד שאין מועיל לזה קריאתו של תינוק, מכיון שאנו יודעים שאין צורת האות כראוי.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת קסט

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ויכתוב באופן ברור עַד שֶׁיָּרוּץ כל הַקּוֹרֵא בָּהֶן ללא שייאלץ להיעצר בקריאתו מחמת אי הבנה.

כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל גַּבֵּי הַנֶּקֶב, כיון שהאות לא תהיה שלמה אלא תהיה חלוקה לשניים. וְכָל נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו - כלומר שהנקב קטן מאוד כמו חודו של המחט, והקולמוס שהוא כותב בו מוליך את הדיו על הקלף בלי עיכוב ואינו מתעכב בכתיבתו על אותו נקב, אֵינוֹ חשוב נֶקֶב, וּמֻתָּר לִכְתֹּב עָלָיו כיון שהאות אינה נפסקת לשניים, שהרי הדיו נוזל מהקולמוס וכותב בו בכל האות שהרי האות שלמה. לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכְתֹּב עַל עוֹר הָעוּף שֶׁנִּתְעַבֵּד - שאפילו שיש בו נקבים על ידי מריטת הנוצות שלו, על ידי העיבוד נסתמים הנקבים שנוצרו על ידי הנוצות, ונמצא שהדיו עובר עליה. נִקַּב הָעוֹר אַחַר שֶׁכִּבר נִכְתְּבוּ הספר תורה או התפילין והמזוזות, אִם נִקַּב הקלף שִׁבְתוֹךְ הָאוֹת, כְּגוֹן תּוֹךְ האות ׳הֵא׳ אוֹ תּוֹךְ האות ׳מֵים׳ [- מ"ם], וְכֵן בְּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת - שיש להן שלוש דפנות ויש חלל בתוכן, הרי זה כָּשֵׁר. אבל אם נִקַּב בְּיֶרֶךְ - נוצר חור בתוך הרגל שֶׁל האוֹת עצמה, עַד שֶׁהיא נִפְסָקָה [- נחתכה], אִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה עד מקום הנקב כשיעור של מְלוֹא אוֹת קְטַנָּה - האות י׳, הרי זה כָּשֵׁר, וְהוּא בתנאי שֶׁהיא לֹא תִּדְמֶה על ידי זה לְאוֹת אַחֶרֶת, כגון שאם היה הנקב באותיות שאין להן תוך כמו באות ו׳, צריך שלא תהיה על ידי זה האות ו׳ קטנה מאוד, שלא יחשבו עתה שהיא אות י׳ וכדומה, וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה עד מקום הנקב אפילו שיעור של מְלֹא אוֹת קְטַנָּה, הרי היא פְּסוּלָה.

יום ש"ק י"ט טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ב

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין? תפילין שֶׁל רֹאשׁ, כּוֹתְבִין את אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת - שהן ׳קדש לי׳ (שמות יג, א־י), ׳והיה כי יביאך׳ (שם יא־טז), ׳שמע׳ (דברים ו, ד־ט), ׳והיה אם שמוע׳ (שם יא יג־כא), עַל אַרְבָּעָה קְלָפִים נפרדים, וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהקלפים לְבַדּוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים [- מקומות מושב לקלפים] שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בְּעוֹר אֶחָד - כלומר, שארבעת הבתים עשויים מחתיכת עור אחת. ותפילין שֶׁל יָד, כּוֹתְבִין אֶת אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין [- עמודים] עַל קְלָף אֶחָד - בחתיכת קלף אחת, וְגוֹלְלוֹ - גולל את הקלף כְּמִן סֵפֶר תּוֹרָה - כדרך שגוללים ספר תורה, מִצַּד סוֹפוֹ לְצַד תְּחִלָּתוֹ - מסוף הפרשיות לתחילת הפרשיות, וּמַנִּיחוֹ בְּבַיִת אֶחָד - ומניח את התפילין של יד בבית אחד בלבד.

ב. וְצָרִיךְ הסופר לְהִזָּהֵר בְּכתיבת הַפָּרָשִׁיּוֹת שלא יכתבן אלא באופן שיש לכתבן בספר תורה, שֶׁאִם עָשָׂה [-כתב] את הַפרשה שהיא סְתוּמָה [- שמתחילה מאמצע השורה] פְּתוּחָה [- שכתבה

פניני הלכה

הלכה כ: וכל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב. וכתב בשו"ע הרב (או"ח סי' לב סי"ז), שאפילו אם אור השמש נראה דרך אותו נקב גם לאחר שמילא אותו בדיו, הרי זה כשר. **נקב העור וכו' אם נקב בתוך האות וכו' כשר.** ובשו"ע (סי' לב סט"ו) הוסיף שאפילו אם הנקב ממלא את כל חלל האות הרי זה כשר, אך כתב שבירושלמי משמע שהאות מבפנים צריכה להיות מוקפת קלף. וכתב בשו"ע הרב (סי"ט), שנכון להחמיר לכתחילה כדעת הירושלמי. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק לו), שאפילו אם הנקב שבחלל נגע באות עצמה, כל עוד נשאר מהאות אפילו שריטה דקה מבחוץ, הרי זה כשר, מפני שאין שיעור לעובי האותיות. **נקב בירך של אות וכו'.** והשו"ע (או"ח סי' לב סט"ו) פסק, שאם ניקב הרגל הימנית של האות ה' צריך שיישאר שם כשיעור של אות קטנה, אבל אם ניקב הרגל השמאלית של האות ה', אפילו אם נשאר שם רק שיעור כל שהוא, הרי זה כשר לדעת הרא"ש. והרמ"א כתב, ששאר הפוסקים מצריכים שיעור של אות קטנה, וכן ההלכה [והוסיף במשנה ברורה (שם ס"ק לח), שהמחלוקת בין הרא"ש לשאר הפוסקים היא רק באות ה', אבל בשאר אותיות כמו אות ח', גם הרא"ש סובר שאין חילוק בין הרגל הימנית לרגל השמאלית]. **נקב בירך וכו' והוא שלא תדמה וכו'.** והשו"ע (או"ח סט"ו־טז) פסק, שדווקא באותיות שאינן פשוטות, כלומר באותיות שיש להן מילוי בתוכן כמו אות ה' או מ' וכדומה, הדין הוא שאם נשאר שם כשיעור של אות קטנה הרי זה כשר, אבל באותיות הפשוטות, כלומר באותיות שאין להן מילוי בתוכן כמו אות ו' י' ז' וכדומה, אי אפשר לבדקן על ידי אם נשאר שם כשיעור של אות קטנה, אלא על ידי בדיקת קטן אם יכול לקרוא זאת נכון.

הלכה א: של ראש, כותבין ארבע הפרשיות על ארבעה קלפים. וכתב השו"ע (סי' לב סמ"ז), שאם כתב את כל ארבעת הפרשיות בקלף אחד, התפילין כשרות, ואף שאין רווח בין הפרשיות, שאינו יכול לחתכן ולהפרידן זו מזו [ובלבד שייתן כל פרשה בבית שלה. שו"ע הרב (שם סע"א). וראה שם כיצד יש להניח את הפרשיות בבתים]. אך צריך להעביר חוט או משיחה בין בית לבית [כדי להבדילם זה מזה, שו"ע הרב (שם)]. כתב בשו"ע הרב (סי' לב סנ"ח), שחתיכות עור התפורות יחד, או הדבוקות יחד בדבק, נחשבות כעור אחד, וכשרות לתפילין. אך כתב שמכל מקום טוב ונכון לעשות את ארבעת בתי התפילין מעור אחד ממש. וכן כתב במשנה ברורה (סי' לב ס"ק קעב) שנכון לעשות, משום שיש מחמירים וסוברים שאין מועיל חתיכות התפורות יחד. ועוד כתב במשנה ברורה (שם), שבתפילין המחוברות בדבק, יש להיזהר שהבתים עצמם יהיו נפרדים זה מזה ולא יהיו דבוקים בדבק [מלבד במקום חיבורם בתיתורא], שהרי הדבק מחשיבם לעור אחד, ואם כן אין כאן אלא בית אחד עם ארבע מחיצות שפסול. ואף בתפילין העשויות מעור אחד ממש טוב שיהיו הבתים מופרדים ולא דבוקים בדבק, שיש לחשוש שמא הדבק מחברם [וראה בביאור הלכה (שם ס"מ ד"ה חריץ), שהביא דעות הפוסקים כמה הוא השיעור שצריכים להפריד בין הבתים בדיעבד].

הלכה ב: שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסלן. והרמ"א (סי' לב סל"ו) כתב שיש מכשירים אם עשה את כל פרשיות התפילין פתוחות [בדיעבד. שו"ע הרב (שם ס"נ)]. וכתב עוד שכך נהגו במדינות אלו, לעשות אף את פרשת ׳והיה

בתחילת שורה], **אוֹ** את **הַפרשה** שהיא **פְּתוּחָה** בתורה - **סְתוּמָה,** **פְּסֻלָן** - הרי התפילין פסולות. **וְשָׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת** בתפילין שהן 'קדש', 'והיה כי יביאך' ו'שמע', **כֻּלָּן** דין כתיבתן כפרשיות **פְּתוּחוֹת, וּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ'** דין כתיבתה כפרשה **סְתוּמָה.**

ג. וְצָרִיךְ הסופר **לְהַזְהֵר בְּ'מָלֵא'** - תיבה הכתובה בתורה בכתיב מלא, **וְ'חָסֵר'** - תיבה הכתובה בתורה בכתיב חסר, שיכתבן כפי שכתובות בתורה, **עַד שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן** [- ארבע פרשיות התפילין] **כְּתוּבוֹת, כְּמָה** [- כמו] **שֶׁהֵן כְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַבָּדוּק** - ספר תורה שנבדק אם נכתב כהלכתו. והטעם שצריך להיזהר בזה, משום **שֶׁאִם כָּתַב** את **הַתיבה** הכתובה בתורה בכתיב **חָסֵר,** בכתיב **מָלֵא, פָּסַל** את התפילין, **עַד שֶׁיִּמְחֹק הַיָּתֵר** - את האות היתירה שכתב. **וְאִם כָּתַב** את **הַתיבה** הכתובה בתורה בכתיב **מָלֵא,** בכתיב **חָסֵר, פָּסַל** את התפילין, **וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה** - אין אפשרות לתקן פסול זה. **וְאֵלּוּ הֵן** התיבות **הַחֲסֵרוֹת וְהַמְּלֵאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ:**

ד. רִאשׁוֹנָה - פרשה ראשונה שהיא פרשת 'קַדֵּשׁ לִי' (שמות יג, א־י): תיבת 'בְּכוֹר' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'זָכוֹר' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'בְּחֹזֶק' **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'הוֹצִיא' **מָלֵא** וא"ו ויו"ד, תיבת 'צְאָנִים' **חָסֵר וָא"ו,** תיבת 'יְבִיאֲךָ' **מָלֵא** יו"ד, תיבת 'וְהָאֱמֹרִי' **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'וְהַיְבוּסִי' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'לַאֲבֹתֶיךָ' **חָסֵר וָא"ו,** תיבת 'הָעֲבָדָה' **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'מַצֹּת' - שבפסוק ו' (שם) **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'הַשְּׁבִיעִי' **מָלֵא** יו"ד, תיבת 'מַצּוֹת' - שבפסוק ז' (שם) **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'שְׁאֹר' **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'גְּבֻלְךָ' **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'בַּעֲבוּר' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'לְאוֹת' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'וּלְזִכָּרוֹן' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'עֵינֶיךָ' **מָלֵא** יו"ד, תיבת 'תּוֹרַת' **מָלֵא** וא"ו, תיבת 'הוֹצִאֲךָ' **חָסֵר** יו"ד, תיבת 'הַחֻקָּה' **חָסֵר** וא"ו, תיבת 'לְמוֹעֲדָהּ' **מָלֵא** וא"ו.

פניני הלכה

אם שמוע' בתחילת השיטה, כשאר הפרשיות שהן פתוחות. ומכל מקום כתב בשו"ע הרב (שם), שאם שינה ועשה את אחת מהפרשיות הפתוחות לסתומות, פסולות אף לדעת המקילים, ואף בפרשת 'שמע', ואין מועיל בזה מה שפרשת 'שמע' אינה סמוכה בתורה לפרשה שלפניה. השו"ע (סי' לב סל"ו) כתב, שיש לכתוב את פרשיות 'קדש', 'והיה כי יביאך' ו'שמע' בתחילת השורה, ובסוף פרשיות 'קדש' ו'והיה כי יביאך' יש להניח מקום חלק בשיעור כדי לכתוב תשע אותיות [שהוא שיעור הרווח שיש להניח בין פרשה לפרשה, וראה בזה להלן]. ובסוף פרשת 'שמע' אין להניח מקום חלק כלל לכתחילה, ובדיעבד פחות מכדי תשע אותיות, ופרשת 'והיה אם שמוע' יש להתחיל באמצע השורה לאחר שהניח בה כשיעור תשע אותיות. ובאופן זה שלושת הפרשיות הראשונות הן פתוחות לכל הדעות, והפרשה האחרונה היא סתומה לדעת רבינו. ובשו"ע הרב (שם סנ"ג) כתב שנוהגים בהרבה מדינות לעשות כדברי השו"ע, שכן הוא העיקר להלכה, אך הביא גם את מנהג הרמ"א [הובא לעיל] לעשות אף את פרשת 'והיה אם שמוע' פתוחה, וכתב שסמכו האחרונים על דבריו שלא לבטל המנהג כדי שלא להוציא לעז על הראשונים. ובקונטרס אחרון (שם סנ"ב ס"ק יב) כתב שהנהיג להניח רווח כדי תשע אותיות גם בסוף פרשת 'שמע' וגם בתחילת פרשת 'והיה אם שמוע'. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קסד) הביא מנהג נוסף, והוא להניח בסוף פרשת 'שמע' רווח בשיעור פחות מתשע אותיות, וכן בתחילת פרשת 'והיה אם שמוע' להניח רווח פחות מתשע אותיות, ועל ידי צירוף שני הרווחים יהיה כשיעור תשע אותיות [כדעת הט"ז]. וסיים בזה 'נהרא נהרא ופשטיה' [כלומר, שהדבר תלוי במנהג הקהילות]. וראה בביאור הלכה (שם ד"ה לדעת), כיצד יש לעשות בתפילין של רבינו תם. כתב בשו"ע הרב (סי' לב סנ"ד), שכל מה שצריך להיזהר בפתוחות וסתומות, הוא בתפילין של יד דווקא, כיון שכתובות בקלף אחד, אך בתפילין של ראש שכל פרשה נכתבת בקלף נפרד, אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות, ומכל מקום כתב, שנהגו להקפיד בזה אף בתפילין של ראש. ובביאור הלכה (שם ס"ו ד"ה יעשה) כתב, שלפי דברי הפרי מגדים, אם יתחיל באמצע שורה [שכך היא צורת פרשה סתומה לרמב"ם], אפשר שיש להחמיר בזה אפילו בדיעבד.

הלכה ג: וצריך להזהר במלא וחסר. ובשו"ע (סי' לב ס"כ) הוסיף, שאם חיסר או ייתר אות אחת, הרי התפילין פסולות, ונמצאו המניחים אותן מברכים בכל יום ברכה לבטלה, וגם שרויים בלא מצוות תפילין, ונמצא עונש הסופר מרובה [מלבד עוון גזל החמור. משנה ברורה (שם ס"ק קב)]. ולכן צריך המתעסק בכתיבת התפילין ותיקונן להיות מאד ירא שמים וחרד לדבר ה'. עוד כתב השו"ע (שם סכ"א), שכל פרשה לאחר שיכתבנה, יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמיים ושלוש, לבדקה מחסרות ויתירות. השו"ע (שם סכ"ג) כתב, שאם ייתר אות בתחילת תיבה או בסופה, יש לה תקנה על ידי שיגרור את האות היתירה. אך אם כתב את האות היתירה באמצע תיבה, אין לה תקנה, כיון שאם יגררנה תהיה התיבה נראית כשתי תיבות. ובשו"ע הרב (שם סל"ה) כתב, שלפעמים אין מועיל תיקון אם ייתר אות באמצע תיבה, כגון אם האות היתירה נכתבה לאחר אות שאי אפשר להמשיכה לפניה [כגון האות אל"ף], וכן האות שלאחר האות היתירה אי אפשר להמשיכה לאחוריה בלא שיגררנה ויבטל צורתה מקודם [כגון האות רי"ש]. ובאופן זה אין לה תקנה, אלא אם כן יכול למלאות את המקום החלק על ידי שיעבה קצת את האותיות שמלפניה ומאחריה באופן שלא ישנה את צורתן. אך אם יכול למשוך [להאריך] את האות שלפני האות היתירה לפניה באופן שתמלא את מקומה ולא תיראה התיבה חלוקה לשתיים [וכגון באותיות בי"ת דל"ת כ"ף ורי"ש], יש לה תקנה באופן זה, ויכול לגרור את האות היתירה ולהמשיך את האות שלפניה. ולגבי האותיות נו"ן וצד"י, כתב בשו"ע הרב (שם סל"ו) שיש להסתפק האם מועיל להאריך את חלק האות שלמטה בכדי שתיחשב התיבה לתיבה אחת. ומכל מקום בכל אופן שנראית התיבה כשתי תיבות, הרי היא פסולה. אם כתב אות יתירה בפרשיות התפילין, אך האות אינה מחוברת לשום תיבה ועומדת בין התיבות או בין השורות, כתב בביאור הלכה (סי' לב ס"כ ד"ה או) שנחלקו האחרונים בזה, ולדעת הנודע ביהודה

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת קעא

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ה. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה - שהיא פרשת 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' (שם יג, יא־טז): תיבת "באך" חָסֵר יו"ד, תיבת 'וְלַאֲבֹתֶיךָ' חָסֵר וָא"ו, תיבת 'חֲמֹר' חָסֵר וא"ו, תיבת 'בְּכוֹר' שבפסוק י"ג (שם) מָלֵא וא"ו, תיבת 'בְּחֹזֶק' חָסֵר וא"ו, תיבת 'הוֹצִיאָנוּ' מָלֵא וא"ו ויו"ד, תיבת 'וַיַּהֲרֹג' חָסֵר וא"ו, תיבת 'בְּכוֹר' הראשונה שבפסוק ט"ו (שם) מָלֵא וא"ו, תיבת 'מִבְּכֹר' חָסֵר וא"ו, 'וְעַד בְּכוֹר' - תיבת 'בכור' מָלֵא וא"ו, תיבת 'זֹבֵחַ' חָסֵר וא"ו, 'וְכָל בְּכוֹר' - תיבת 'בכור' מָלֵא וא"ו, תיבת 'לְאוֹת' מָלֵא וא"ו, תיבת 'יָדֶכָה' כָּתוּב בְּתוספת האות הֵ"א לאחר האות כ"ף, תיבת 'וּלְטוֹטָפֹת' חָסֵר וָא"ו אַחֲרוֹנָה, תיבת 'עֵינֶיךָ' מָלֵא יו"ד, תיבת 'בְּחֹזֶק' חָסֵר וא"ו, תיבת 'הוֹצִיאָנוּ' מָלֵא וא"ו ויו"ד.

ו. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית - שהיא פרשת 'שְׁמַע' וְכוּ' (דברים ו, ד־ט): תיבת 'מְאֹדֶךָ' חָסֵר וא"ו, תיבת 'לְבָנֶיךָ' מָלֵא יו"ד, תיבת 'בְּבֵיתֶךָ' בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, תיבת 'וּבְקוּמֶךָ' מָלֵא וא"ו, תיבת 'לְאוֹת' מָלֵא וא"ו, תיבת 'יָדֶךָ' בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, תיבת 'לְטֹטָפֹת' חָסֵר שְׁנֵי וָאוִי"ן, תיבת 'עֵינֶיךָ' מָלֵא יו"ד, תיבת 'מְזֻזוֹת' חָסֵר וָא"ו רִאשׁוֹנָה, תיבת 'בֵּיתֶךָ' בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, תיבת 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' מָלֵא יו"ד.

ז. פָּרָשָׁה רְבִיעִית - שהיא פרשת 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' (דברים יא, יג־כא): תיבת 'שמע' חָסֵר וא"ו, תיבת 'מִצְוֹתַי' נכתבת בְּוָא"ו אַחַת, תיבת 'יוֹרֶה' מָלֵא וא"ו, תיבת 'וּמַלְקוֹשׁ' מָלֵא וא"ו, תיבת 'וְתִירֹשְׁךָ' חָסֵר וָא"ו, תיבת 'וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם' מָלֵא יו"ד, תיבת 'יְבוּלָהּ' מָלֵא וא"ו, תיבת 'הַטֹּבָה' חָסֵר וא"ו, תיבת 'נֹתֵן' חָסֵר וא"ו, תיבת 'אֹתָם' שבפסוק י"ח (שם) חָסֵר וא"ו, תיבת 'לְאוֹת' מָלֵא וא"ו, תיבת 'לְטוֹטָפֹת' חָסֵר וָא"ו שְׁנִיָּה, תיבת 'עֵינֵיכֶם' מָלֵא יו"ד, תיבת 'אֹתָם' שבפסוק י"ט (שם) חָסֵר וא"ו, תיבת 'בְּבֵיתֶךָ' בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, תיבת 'וּבְקוּמֶךָ' מָלֵא וא"ו, תיבת 'מְזוּזוֹת' מָלֵא שתי וואו"ן, תיבת 'בֵּיתֶךָ' בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, תיבת 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' מָלֵא יו"ד, תיבת 'לַאֲבֹתֵיכֶם' חָסֵר וָא"ו.

ח. וְצָרִיךְ הסופר לְהִזָּהֵר בִּכתיבת הַתָּגִין שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְצורת התגין הֵן כְּמוֹ אותיות זַיְנִי"ן זְקוּפוֹת עַל הָאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהּ תָּג, כְּמָה [- כמו] שֶׁהֵן כְּתוּבִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמִּתְיַגּוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ:

ט. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה - שהיא 'קדש לי' (שמות יג, א־י), יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת מתויגת בִּלְבַד, וְהִיא האות מֵי"ם סְתוּמָה שֶׁל התיבה 'מִצְּרַיִם', עָלֶיהָ יש שְׁלֹשָׁה זַיְנִי"ן. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה - שהיא 'והיה כי יביאך' (שם יג, יא־טז), יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מתויגות, וְכָל אַחַת מֵהֶן היא האות הֵ"א, וְעַל כָּל הֵ"א מֵחֲמִשְׁתָּן ישנם אַרְבָּעָה זַיְנִי"ן, וְאלו הֵן האותיות: הֵ"א שֶׁל תיבת 'וּנְתָנָהּ', וְהֵ"א רִאשׁוֹנָה וְאַחֲרוֹנָה שֶׁל תיבת 'כִּי הִקְשָׁה', וְהֵ"א שֶׁל תיבת 'וַיַּהֲרֹג', וְהֵ"א שֶׁל תיבת 'יָדֶכָה'.l פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית - שהיא 'שמע' (דברים ו, ד־ט), יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מתויגות, וְאֵלּוּ הֵן האותיות: קו"ף שֶׁל תיבת 'וּבְקוּמֶךָ' יֵשׁ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה זַיְנִי"ן, וְקו"ף שֶׁל תיבת 'וּקְשַׁרְתָּם' יֵשׁ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה זַיְנִי"ן, וְטֵי"ת טֵי"ת פֵּ"א שֶׁל תיבת 'לְטוֹטָפֹת' - עַל כָּל אוֹת מִשְׁלָשְׁתָּן ישנם אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה זַיְנִי"ן. פָּרָשָׁה רְבִיעִית - שהיא 'והיה אם שמוע' (דברים יא, יג־כא), יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת מתויגות, וְאֵלּוּ הֵן האותיות: פֵּ"א שֶׁל תיבת 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה זַיְנִי"ן, וְתָא"ו שֶׁל תיבת 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ זַי"ן אֶחָד, וְטֵי"ת טֵי"ת פֵּ"א שֶׁל תיבת 'לְטוֹטָפֹת', עַל כָּל אַחַת מִשְׁלָשְׁתָּן ישנם אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה זַיְנִי"ן. סכום כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמִּתְיַגּוֹת, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְאִם לֹא עָשָׂה את הַתָּגִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - שעשה יותר או פחות תגין ממה שכתוב בספר תורה, לֹא פָּסַל את התפילין.

י. הַלּוֹקֵחַ [- הקונה] תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה - שאינו בקי בחסרות ויתרות שבתפילין, צָרִיךְ לְבָדְקָן - אם הן כתובות כהלכתן בחסרות ויתרות. וכך הוא דין הבדיקה: אם לָקַח מִמֶּנּוּ מֵאָה קְצִיצוֹת [- בתי תפילין], בּוֹדֵק מֵהֶן שָׁלֹשׁ קְצִיצוֹת [- בתים],

---

פניני הלכה

התפילין כשרות, אך המהרש"ל והשער אפרים סוברים שאף באופן זה התפילין פסולות.

הלכה ח: וצריך להזהר בתגין של אותיות. וכתב בשו"ע הרב (סי' לו ס"ה), שצריך שהתגים ייגעו בגוף האותיות, וכל אחד מהם יהיה נפרד מחברו ולא ייגע בו. ואם אינם נוגעים בגוף האות או שנוגעים זה בזה, פסולים, וצריך לתקנם [וראה במשנה ברורה (שם ס"ק יג) אופן התיקון]. עוד כתב (שם ס"ו), שיש להיזהר בתגים אלו שיהיו דקים, כדי שלא תתקלקל צורת האות מחמת התגים, ובפרט בתגי אותיות וא"ו ויו"ד, שבהם יכולה להתקלקל צורת האות בקלות מחמת התגים. **ואלו הן האותיות המתויגות שבארבע פרשיות אלו.** ובשו"ע (סי' לו ס"ג) כתב, שצריך לתייג אותיות שעטנ"ז ג"ץ [וכן אות נו"ן פשוטה ואות צד"י כפופה, שו"ע הרב (שם ס"ה)]. והוסיף שהסופרים נהגו לתייג אותיות אחרות. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק יד), שמה שנהגו הסופרים לתייג אותיות אחרות, היינו מלבד אותיות שעטנ"ז ג"ץ. והן האותיות המוזכרות בדברי רבינו, וכן אותיות נוספות שהובאו בטור (סי' לו) בשם שימושא רבא. ויש הבדל בין תגי אותיות שעטנ"ז ג"ץ לתגים אלו, שתגי שעטנ"ז ג"ץ הם תגים קטנים, ואילו תגי האותיות האחרות הם תגים גדולים.

הלכה ט: ואם לא עשה התגין או הוסיף וגרע בהן לא פסל. והשו"ע (סי' לו ס"ג) הוסיף, שאם לא תייג אפילו את אותיות שעטנ"ז ג"ץ, לא פסל. אך בשו"ע הרב (שם ס"ה) כתב, שיש פוסלים אם לא תייג את אותיות שעטנ"ז ג"ץ, ויש לחוש לדבריהם ולתקן את התפילין בתיוג כראוי. וראה עוד במשנה ברורה (סי' לו ס"ק טו) מה שכתב בזה.

הלכה י: כתב השו"ע (סי' לט ס"ח), שאין לקחת תפילין אלא מן המומחה בהן, שבקי בחסרות ויתירות. וכתב בשו"ע הרב (שם), שאף על פי שהלוקח רוצה לבדוק את התפילין בעצמו, אסרו חכמים לקנותן, משום שחוששים שמא יתעצל הקונה ולא יבדקן, מפני שטורח הוא להסיר את תפירות התפילין ולשוב

קעב שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

וצריך לבדוק מכלל התפילין כדלהלן: **אוֹ שְׁתַּיִם** מבתי התפילין **שֶׁל ראֹשׁ וְאַחַת** מבתי התפילין **שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתַּיִם** מבתי התפילין **שֶׁל יָד וְאַחַת** מבתי התפילין **שֶׁל ראֹשׁ. אִם מְצָאָן כְּשֵׁרִים** - שכתובות כהלכתן במלא וחסר, **הֶחְזַק זֶה הָאִישׁ** - המוכר, שתפיליו שמוכר כשרות הן, **וַהֲרֵי כֻּלָּם** דינם כתפילין **כְּשֵׁרִים, וְאֵין הַשְּׁאָר** - שאר בתי התפילין **צָרִיךְ בְּדִיקָה. וְאִם לָקַחְן צְבָתִים צְבָתִים** [- אגודות אגודות של כמה זוגות תפילין יחד], **כֻּלָּן** - כל אגודה ואגודה **צְרִיכוֹת בְּדִיקָה,** משום **שֶׁחֲזָקַת הַצְּבָתִים מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְקוּחִים** - דבר מסתבר הוא שכל אגודה היא מכתיבת סופר אחר, ואין בבדיקת אגודה אחת כדי ללמד על כשרות האגודה האחרת.

יא. הַכּוֹתֵב תְּפִלִּין בִּכְתַב יָדוֹ - שכתבן בעצמו ויודע שכשרות הן, **אוֹ שֶׁלָּקָחָן מִן הַמְּמֻחֶה** - הבקי בכתיבת התפילין כהלכתן, **אוֹ** שלקח תפילין **מִשְּׁאָר אָדָם** שאינם בקיאים **וּבְדָקָם** בעצמו **וְהֶחֱזִירָם לְעוֹרָן** - לבית שלהן העשוי מעור, **אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָן פַּעַם אַחֵר, וַאֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים.** והכלל הוא **שכָּל זְמַן שֶׁחִפּוּיָן** [- הבית שמכניסים בו את הפרשיות] **שָׁלֵם** - שלא נקרע ולא נעשה בלוי, **הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן** - בחזקת כשרות, **וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא נִמְחֲקָה אוֹת מִתּוֹכָן, אוֹ נִקְּבָה** - נעשה נקב באות באופן הפוסל. וכך היה מנהג חכמים בתפילין המוחזקות בכשרות: **הִלֵּל הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר,** תפילין **אֵלּוּ מִשֶּׁל אֲבִי אִמָּא** [- אביו של אמי - סבי] כלומר, והרי הן שלמות ולא הוצרכתי לבדקן.

פֶּרֶק ג

א. שְׁמוֹנֶה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֶׂה [- בעשיית] **הַתְּפִלִּים, וּכֻלָּן** הן הלכה שנאמרה **לְמֹשֶׁה מִסִּינַי** מפי ה'. **לְפִיכָךְ** - מכיון שהלכות אלו הן הלכה למשה מסיני **כֻּלָּן מְעַכְּבוֹת** - כל אחת מהלכות אלו מעכבת את קיום מצוות תפילין, **וְאִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן** ולא עשאה כהלכתה, הוא **פָּסַל** את התפילין, ושוב אינן כשרות לקיום מצוות הנחת תפילין. **וְאֵלּוּ הֵן** שמונה ההלכות שנאמרו בעשיית התפילין: [א], **שֶׁיִּהְיוּ** התפילין **מְרֻבָּעוֹת** - בצורת ריבוע שיש לו ארבע זוויות, **וְכֵן שתְּפִירָתָן** תהיה **בְּרִבּוּעַ** - שכשתופר את התפילין אחרי שהוא מכניס את הפרשיות לתוכן, צריך להיזהר שעל ידי משיכת חוט התפירה לא תשתנה צורת המרובע. **וְכֵן שאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁוּוֹת** - שקו האלכסון של התפילין, יהיה כאורכו של קו אלכסון של מרובע שכל זוויותיו שוות, שבאופן זה קו האלכסון ארוך בשתי חמישיות יותר מאורכן של האורך והרוחב של הריבוע, וזה מוודא שכל ארבעת הזוויות ישרות לגמרי ואורכן כרוחבן, [ב] **וְשֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל** התפילין של **ראֹשׁ** את **צוּרַת** האות 'שין' **מִיָּמִין** המניח, **וְצורת** אות 'שין' **מִשְּׂמֹאל** המניח, [ג]. **וְשֶׁיִּכְרֹךְ** את **הַפָּרָשִׁיּוֹת** לפני שהוא מכניסן לבית שלהן **בְּמַטְלִית** - בבד או בבגד, [ד] **וְשֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָן בְּשֵׂעָר** של בהמה או חיה טהורה **עַל הַמַּטְלִית** ורק **אַחַר כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן,** [ה] **וְשֶׁיִּהְיוּ תוֹפְרִין אוֹתָם** - את בתי התפילין אחרי שהכניסו לתוכם את הפרשיות **בְּגִידִין** של בהמה או חיה טהורה, [ו] **וְשֶׁעוֹשִׂין לָהֶן** לתפילין **מַעְבֶּרֶת** [- מקום למעבר] **מֵעוֹר הַחִפּוּי** - מהעור המכסה את הפרשיות, כדי **שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה** שכורכים עמה את התפילין, **עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ** כל **התּוֹבָר** [- הלולאה] **שֶׁלָּהּ,** [ז]. **וְשֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת** בצד החיצוני שלהן, [ח] **וְשֶׁיִּהְיֶה קֶשֶׁר שֶׁלָּהֶן** שעושים מהרצועות בתפילין של ראש **קֶשֶׁר יָדוּעַ כְּצוּרַת** האות **דָּאל** - 'דלת'.

ב. כֵּיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל ראֹשׁ? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע שאָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, וְגם כְּגָבְהוֹ - שגם גובהו יהיה בשיעור זה, שלכתחילה מצוה מן המבחר שהתפילין יהיו מרובעות גם בגובהן**, וְאִם הָיָה**

פניני הלכה

ולתפרן. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק יט), שכל מי שהוא סופר קבוע לרבים, הוא בכלל מומחה שמותר לקחת ממנו תפילין.

הלכה יא: הכותב תפילין בכתב ידו וכו' אינו צריך לבדקן פעם אחר. כתב השו"ע (סי' לט ס"י), שאם אינו מניח תפילין אלו בכל יום אלא לפרקים, צריכים בדיקה שתי פעמים בכל שבע שנים [שיש לחשוש שמא נתעפשו. שו"ע הרב (שם סי"א)]. וכתב הרמ"א (שם), שאם אינו מוצא מי שיוכל לבדוק את התפילין ולחזור ולתפרן, יניחן כך בלא בדיקה. ולענין ברכה - כתב במשנה ברורה (שם ס"ק כח) שמשמע מספר חיי אדם שצריך לברך, ולמעשה צריך עיון. ובשו"ע הרב (שם) כתב, שמכל מקום אף בתפילין שמניחן בכל יום, נכון לבדקן מפני שמתקלקלות מן הזיעה. כתב השו"ע (שם ס"ט), שאם לקח תפילין ממי שאינו מומחה, אך המוכר אומר שהתפילין היו של אדם גדול, נאמן המוכר בדבריו, ואין צריך לבדוק את התפילין כלל [שחזקה על חבר שלא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, שו"ע הרב (שם ס"י)]. וראה במשנה ברורה (שם ס"ק כד) פרטי דינים בזה. כתב בשו"ע הרב (שם סי"א), שאם נקרע חיפוי עור הבתים, או שנשרו התפילין במים, צריכות בדיקה מיד [שיש לחשוש שמא נמחק הכתב או נתקלקל. וכן אם מונחות במקום לח, והכל לפי הענין. משנה ברורה (שם ס"ק כו)]. וכתב במשנה ברורה (שם), שבכל מקום שצריך בדיקה לתפילין מן הדין ואין מי שיבדוק ויחזור ויתפור אותן, מניחן בלא ברכה, שמאחר שחל קלקול בתפילין, שוב אין להעמיד אותן בחזקת כשרות.

הלכה א: בשו"ע (או"ח סי' לב סמ"ד) כתב, שכורכים את הפרשיות בקלף, ויש שהקפידו לכורכן בקלף כשר דווקא. **ושיכרוך הפרשיות במטלית.** ובשו"ע הרב (שם סס"ח) הביא, שיש חולקים וסוברים שאין הלכה למשה מסיני לכרוך את הפרשיות במטלית. ובמשנה ברורה (שם ס"ק רה) כתב, שגם לדעת השו"ע הסובר שצריך לכרוך את הפרשיות, מכל מקום גם אם לא כרך התפילין כשרות. ובביאור הלכה (שם ד"ה וכורכם) הביא מחלוקת לגבי הברכה, שיש אומרים שאפשר גם לברך עליהן ויש מי שהסתפק אם אפשר לברך.

הלכה ב: לוקחין עץ מרבע אורכו כרוחבו כגובהו. מדברי רבינו מדויק שלכתחילה גובה התפילין צריך להיות כאורכן. והרמ"א (סי' לב סל"ט) כתב, שאין להקפיד על כך. **ומכמשין אותו והוא רטוב.** וכתב בשו"ע הרב (שם סס"ה), שיש

גֻּבְהוֹ יוֹתֵר עַל רָחְבּוֹ ואורכו **אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ אֵין בְּכָךְ כְּלוּם** - שאין זה מעכב את עשיית התפילין, **וְאֵין מַקְפִּידִין אֶלָּא עַל אָרְכּוֹ שֶׁיְּהֵא כְּרָחְבּוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ** - בעץ **שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין, כְּדֵי שֶׁיֵּעָשֶׂה לוֹ** [על ידי עשיית החריצים] **אַרְבַּע רָאשִׁים. כְּגוֹן זֶה:**

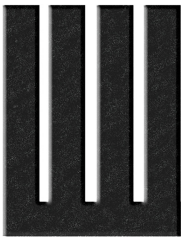

וְלוֹקְחִין עוֹר של בהמה או חיה או עוף טהורים **וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בְּמַיִם וּמְחַפִּין** [- ומכסים] **בּוֹ אֶת הָעֵץ, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ** וכך נוצר מהעור ארבע בליטות, המשמשות ארבעה בתים לארבעת הפרשיות. **וּמְכַמְּשִׁין אוֹתוֹ וְהוּא רָטֹב מִכָּאן וּמִכָּאן** - מקמטים את העור כשהוא רטוב משני צדדיו, **עַד שֶׁעוֹשִׂין מִן הָעוֹר דְּמוּת** של **שִׁין שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים מִצַּד יְמִין הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין, וּדְמוּת שִׁין שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים מִשְּׂמֹאל הַמֵּנִיחַ.**

ג. וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָעֵץ עַד שֶׁיִּיבַשׁ העור, **וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵץ הָעוֹר מֵעַל גַּבֵּי הָאֻמּוּם** [- דפוס] **שֶׁל הָעֵץ, וְנִמְצָא הָעוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה בָּתִּים פְּנוּיִין** - חלולים. **וּמַכְנִיסִין פָּרָשָׁה** אחת מארבעת הפרשיות **בְּכָל בַּיִת** ובית. **וּמַחֲזִירִין מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה** - מקפלים את מקצת העור שנותר בצד האחורי של התפילין כלפי מטה, כדי שישמש מושב וכיסוי לתפילין מלמטה, **וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו** - ותופרים את חלקו העליון של העור לחלקו התחתון בכל ארבעת זוויותיו. **וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה כְּמוֹ תּוֹבָר** [- לולאה] **וְהוּא** - המקום בו נכנסת הרצועה **הַנִּקְרָא מַעְבֹּרֶת** - כמבואר לעיל (הלכה א).

ד. וְכֵיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל יָד? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, **וְיִהְיֶה גָּבְהוֹ כְּאֶצְבַּע אוֹ יָתֵר עַל זֶה מְעַט, אוֹ פָּחוּת** מאצבע **מְעַט. וּמְחַפִּין אוֹתוֹ בְּעוֹר רָטֹב וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָאֻמּוּם** [- הדפוס] **עַד שֶׁיִּיבַשׁ** העור, כדי ליצור מהעור בית קיבול שישמש בית לפרשיות. **וְחוֹלֵץ** את **הָעוֹר** מהדפוס, **וּמַכְנִיס** את **אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמָקוֹם** שבו היה **הָעֵץ. וּמַחֲזִיר מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה** - מקפלים את קצת העור שנותר בצד האחורי של התפילין כלפי מטה, כדי שישמש מושב וכיסוי לתפילין מלמטה **וְתוֹפְרוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו** - ותופרים את חלקו העליון של העור לחלקו התחתון בכל ארבעת זוויותיו. **וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר** המקופל כלפי מטה **תּוֹבָר** [- לולאה] **בְּמָקוֹם** בו **הָרְצוּעָה** עוברת.

ה. כֵּיצַד סִדּוּר הכנסת **הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּתִפְלָה שֶׁל רֹאשׁ? מַכְנִיס** את **הַפָּרָשָׁה** הכתובה **אַחֲרוֹנָה** בתורה [מתוך ארבע פרשיות שבתפילין], **שֶׁהִיא** פרשת **'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' בְּבַיִת** הראשון מארבעה הבתים שנוצרו בעור, **שֶׁהוּא עַל יְמִין הַמֵּנִיחַ** - מצידו הימיני של המניח. **וְאת** פרשת **'שְׁמַע' סְמוּכָה לָהּ** - בבית השני הסמוך לבית הימיני. ואת פרשת **'וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ' בְּבַיִת הַשְּׁלִישִׁי סְמוּכָה לְפרשת 'שְׁמַע'. וְאת** פרשת **'קַדֶּשׁ לִי' בְּבַיִת רְבִיעִי שֶׁהוּא לִשְׂמֹאל הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין.** וטעם הדבר **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַקּוֹרֵא** את סדר הפרשיות **שֶׁעומד** באופן **שפָּנָיו, כְּנֶגֶד** [- מול] **פְּנֵי הַמֵּנִיחַ, קוֹרֵא עַל הַסֵּדֶר** [- שקורא תחילה פרשת 'קדש לי' שהיא הפרשה הראשונה, ונמצאת מימין העומד מולו, ומסיים בפרשת 'והיה אם שמוע' שהיא הפרשה האחרונה, ונמצאת משמאלו]. **כְּגוֹן זֶה:**

וְאִם הֶחֱלִיף [- שינה] **סִדּוּר זֶה, התפילין פְּסוּלוֹת.**

פניני הלכה

אומרים שצריך לעשות את צורת השין מקמטי העור ואם עשאה בדפוס לא יצא, ויש חולקים וסוברים שאפשר לעשותה גם בדפוס. וסיים, שטוב לחוש לדברי הסוברים שיש לעשותה על ידי קימוט העור. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קצג) הביא, שיש אומרים שיותר מהודר לעשות את צורת השין על ידי שמותחים את העור על גבי דפוס שבולטת בו צורת שין, וכתב שכן נוהגים.

הלכה ג: ומחזירין מקצת העור מלמטה. ובשו"ע (סי' לב סמ"ד) משמע, שהעור שתחת הפרשיות מלמטה אינו צריך להיות מאותו העור של הבתים [כן דייק המשנה ברורה (שם ס"ק רא) מדבריו]. וכתב המשנה ברורה (שם), שאם אפשרי להחמיר כדעת המחמירים [רבינו, רש"י (מנחות לה, א ד"ה תיתורא)], טוב להדר בזה.

הלכה ד: ויהיה גבהו כאצבע או יתר על זה מעט או פחות מעט. ובשו"ע (סי' לב סמ"א) כתב שאין שיעור לגובה התפילין.

הלכה ה: ואם החליף סידור זה פסולות. דעת רבינו היא כדעת רש"י (מנחות לד, ב, ד"ה והקורא), ומנהג העולם לעשות את התפילין כשיטתם [ותפילין אלו נקראות תפילין של רש"י]. וירא שמים שחש לדעת ר"ת [ראה בעיונים] והוא מפורסם בחסידות, יצא ידי שניהם על ידי שיניח את שני זוגות התפילין ביחד, אחד כדעת רש"י ואחד כדעת ר"ת, ויכוון לצאת ידי חובה רק בתפילין שעשויות כהלכתן. ואם אינו יכול להניח את שני זוגות התפילין ביחד, יניח את של רש"י ויברך עליהן, ואחרי התפילה יניח את התפילין של ר"ת. אמנם אם אינו מפורסם בחסידות לא יניח תפילין של ר"ת. שו"ע (או"ח סי' לד ס"א-ג). והטעם, משום שנראה

קעד שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ו. פרשיות של תְּפִלָּה שֶׁל יָד כּוֹתְבָן בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין [-עמודים] בְּעוֹר אֶחָד אָרֹךְ כְּמוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, עַל סִדּוּרָן בַּתּוֹרָה - כסדר כתיבת הפרשיות בתורה: קדש, והיה כי יביאך, שמע והיה אם שמוע כְּגוֹן זֶה:

קדש לי כל בכור	והיה כי יביאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע

וְאִם כְּתָבָן עַל אַרְבָּעָה עוֹרוֹת נפרדים וְהִנִּיחָן בְּבַיִת אֶחָד, יָצָא - התפילין כשרות, והמניחן יוצא ידי חובתו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָן - להדביק את ארבעת העורות אלו לאלו.

ז. כְּשֶׁהוּא גּוֹלֵל הַפָּרָשִׁיּוֹת בֵּין כשגולל את הפרשיות של תפילין שֶׁל רֹאשׁ, וּבֵין כשגולל את הפרשיות של תפילין שֶׁל יָד, גּוֹלֵל אוֹתָן מִסּוֹפָן לִתְחִלָּתָן - הוא מתחיל לגלול את הקלף מסופו אל תחילתו. עַד שֶׁבאופן זה תִּמְצָא, שכְּשֶׁתִּפְתַּח את הַפָּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל שִׁיטָה [- שורה] מִתְּחִלָּתָהּ לְסוֹפָהּ - שעם פתיחת הגלילה יראה הקורא את תחילת השורה, והמשך פתיחת הגלילה תוביל אותו לסוף השורה.

ח. וּכְשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּבָּתִּים שֶׁלָּהֶן, קודם לכן כּוֹרְכִין אוֹתָן בְּמַטְלִית [- בד], וְעַל הַמַּטְלִית כורכים שֵׂעָר, וְרַק אַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶם. וְשֵׂעָר זֶה שכורכים אתו את פרשיות התפילין צָרִיךְ לִהְיוֹת שֵׂעָר של בְּהֵמָה אוֹ של חַיָּה טְהוֹרָה וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן - של בהמות או חיות טהורות. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל הָעָם לְכָרְכָן בִּשְׂעַר של זְנַב הָעֲגָלִים, והטעם, משום ששיער של זנב הינו ארוך ונח לקשירה. וזנב של עגל, כדי שיזכור את עוון העגל ולא יחטא.

ט. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין - את חלקו התחתון של הבית לחלקו העליון, אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידִין [- בחוטים העשויים מגידים] שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן - של בהמה או חיה טהורה. ולוֹקְחִין את הַגִּידִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲקֵב הרגל של הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה וְהֵם לְבָנִים קָשִׁים ומְרַכְּכִין אוֹתָן על ידי שדופקים עליהם בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - בשאר דברים כבדים, עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ רכים כְּפִשְׁתָּן. וְטוֹוִין אוֹתָן - כורכים את הגידים זה בזה עד שנעשים לחוטים, וְשׁוֹזְרִין אוֹתָן, וּבָהֶן תּוֹפְרִין את הַתְּפִלִּין וְאת היְרִיעוֹת של הַסֵּפֶר תּוֹרָה.

י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין את הַתְּפִלִּין תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרִבּוּעַ - באופן שארבעת הצדדים יהיו שווים באורכם. וַהֲלָכָה רוֹוַחַת [-שהתפשטה בישראל], שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל צַד של התפילין שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת עַד שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל - בכל ארבעת הצדדים שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה תְּפִירוֹת, בֵּין בְּתפילין שֶׁל יָד ובֵּין בתפילין שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם עָשָׂה את הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר אוֹ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עוֹשֶׂה - רשאי הוא לעשות, והתפילין כשרות. וְכָל הַתְּפִירוֹת יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלָּהֶן סוֹבֵב מִשְּׁתֵּי הָרוּחוֹת - חוט התפירה צריך לעבור בין כל הנקבים משני צדי התפילין, גם מלמעלה וגם מלמטה.

יא. וְצָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ הַחֶרֶץ - החריץ המבדיל בין בית לבית שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, עַד למטה לִמְקוֹם הַתֶּפֶר שהוא מקום מושב התפילין. וְאִם הָיָה הַחֶרֶץ נִכָּר כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים נִרְאִין לַכֹּל - באופן שנראה לכל שיש לו ארבעה ראשים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הֶחָרִיץ מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַתֶּפֶר, הדין הוא שהתפילין כְּשֵׁרוֹת. וְאִם אֵין חִרְצָן נִכָּר התפילין פְּסוּלוֹת. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ עַל גַּבֵּי הָעוֹר - מצדו החיצוני של הבית חוּט אוֹ מְשִׁיחָה [- חבל] כדי לְהַבְדִּיל בֵּין בַּיִת לְבַיִת. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוא לְהַעֲבִיר גִּיד מִגִּידֵי הַתְּפִירָה בְּכָל חָרִיץ וחריץ מִשְּׁלָשְׁתָּן - משלושת החריצים.

פניני הלכה

כמתייהר במעשיו. משנה ברורה (שם ס"ק טז). אמנם בשו"ע הרב (שם ס"ו) כתב, שרק במקום שיש רואים, אין להניח תפילין של ר"ת משום שנראה כמתייהר. [אבל כשאין רואים, אפילו מי שאינו מוחזק בחסידות יכול להניח תפילין של ר"ת]. ואודות מנהג הנחתן בזמנינו והנחתם ע"י בחורים שטרם נישאו, ראה בספר פסקי תשובות (סי' לד אות ב ושם הע' 15, 17).

הלכה ח: כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער. וכתב הרמ"א (או"ח סי' לב סמ"ד), שנוהגים לכרוך את הפרשיות בשיער גם לפני כריכת המטלית וגם לאחריה. בשו"ע (שם) הביא, שיש אומרים שצריך לכרוך את הפרשיות בקלף כשר. ובטעם הדבר כתב בשו"ע הרב (שם סס"ח), שמכיון שכריכת התפילין היא הלכה למשה מסיני דינה כבתים ורצועות שצריכים להיות ממין המותר לאכילה. והוסיף, שגם לסוברים שצריך שהקלף יהיה כשר, מכל מקום יכול לכרוך את הפרשיות במטלית, ורק כשהוא כורך בקלף הקלף צריך להיות ממין המותר באכילה. בשו"ע (שם) כתב, שהשיער שבו כורכים את פרשיות התפילין של ראש, צריך להיראות מחוץ לבית. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ריא), שאורך השיער היוצא יהיה פחות מאורך שעורה. ועוד כתב (שם ס"ק ריב), שטוב שיצא השיער לחוץ מפרשת 'והיה אם שמוע' בצד הפונה לפרשת 'קדש לי'.

הלכה ט: אין תופרין אלא בגידין של בהמה או של חיה טהורה. ובשו"ע (סי' לב סמ"ט) הוסיף, שטוב לתפור בגידי שור. המשנה ברורה (שם ס"ק רכב) כתב, שיש אומרים שאת טוויית גידי התפירה צריך לעשות לשם מצוות תפילין. ויש שפקפקו בזה.

הלכה י: השו"ע (סי' לב סנ"א) כתב, שיש מי שאומר שכל שתים עשרה התפירות צריכות להיעשות בחוט אחד.

הלכה יא: ואם אין חרצן ניכר פסולות. והמשנה ברורה (סי' לב ס"ק קפח) הוסיף, שתפילין שיש בהן רק שריטה במקום החריץ פסולות. **וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט או משיחה.** וכתב השו"ע (סי' לב סנ"א), שכשתופרים את התפילין יש להעביר את חוטי התפירה בין כל בית ובית. ומשמע מדבריו, שבכל אופן יש לעשות כן אף כשכתב את התפילין בארבעה קלפים נפרדים. ובמשנה ברורה (ס"ק ריז) דייק מדברי השו"ע במקום אחר (שם סמ"ז), שרק באופן

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת קעה

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

יב. וְכֵיצַד עוֹשִׂין את הָרְצוּעוֹת? לוֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל עוֹר רְחָבָה - שרוחבה הוא כְּאֹרֶךְ הַשְּׁעוֹרָה, וְאִם הָיְתָה רְחָבָה מִזֶּה הַשְּׁעוּר- שרוחבה היה רחב מאורך השעורה כְּשֶׁרָה. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ, שיעורו הוא כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף הרצועה אֶת הָרֹאשׁ וְיִקָּשֵׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר המבואר להלן (הי"ג), וְתִמָּתֵח [- וימתחו] שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת היוצאות מִכָּאן וּמִכָּאן - משני צידי הקשר עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לַטִּבּוּר אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעַט. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד, שיעורו הוא כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף הרצועה אֶת הַזְּרוֹעַ, וְיִקָּשֵׁר מִמֶּנָּה את הַקֶּשֶׁר המבואר להלן (שם), וְתִמָּתֵח רְצוּעָה אַחַת עַד הָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית, וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ האמצעית שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת, וְיִקָּשֵׁר את הרצועה כדי שלא ייפלו הכריכות. וְאִם הָיוּ הָרְצוּעוֹת אֲרֻכּוֹת יָתֵר עַל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ, כְּשֵׁרוֹת.

יג. וּמַכְנִיס את הרְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ בַּתּוֹבָר שֶׁלָּהּ - בלולאה המיועדת לה שנעשתה בעור כמבואר לעיל (הלכה ג), וּמַקִּיף כְּמִדַּת רֹאשׁוֹ - ועושה מהרצועה היקף בשיעור היקף ראשו, וְקוֹשֵׁר בסוף ההיקף קֶשֶׁר מְרֻבָּע כְּמִין דָּאל - בצורת האות דלת (ראה ציור 8). וְקֶשֶׁר זֶה צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד חֲכָמִים לְלַמְּדוֹ - ללמוד את צורתו, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ את צוּרָתוֹ בִּכְתָב, אֶלָּא בִּרְאִיַּת הָעַיִן - שהרוצה ללמוד צורת קשר זה, עליו להביט על צורת הקשר בעיניו, ורק כך ילמד את צורתו. וְכֵן בְּשֶׁל יָד קוֹשֵׁר ברצועה קֶשֶׁר כְּמִין יוּד - בצורת האות יו"ד, (ראה ציור 8) וְתִהְיֶה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר - שכקושר את הקשר בצורת האות יו"ד בתפילין של יד, הוא משאיר כמין לולאה היוצאת מן הקשר, שבה נכנסת הרצועה, והצורך בלולאה זו כְּדֵי שֶׁיִּרָחִיב וְיִקָּצֵר [-ישחרר או יצמצם את מתיחת הרצועה] בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה לִקְשֹׁר עַל יָדוֹ, שמאחר שהרצועה נתונה בלולאה, יוכל להקטין את היקף הרצועה סביב זרועו לפי עובי ידו או דקותה, ועל ידי כן יתהדקו וייקשרו התפילין על ידו. וכשירצה, ימשוך קצת מהרצועה מתוך הלולאה ויתרופף הידוק התפילין מידו, ויוכל לחלוץ את התפילין.

יד. הָרְצוּעוֹת שֶׁל תְּפִלִּין בֵּין תפילין שֶׁל רֹאשׁ וּבֵין תפילין שֶׁל יָד, פְּנֵיהֶם הַחִיצוֹנִים שְׁחוֹרִים - פני הרצועות הנראים בחוץ צבועים בצבע שחור, וְזוֹ הִיא הַהֲלָכָה שֶׁלְּמֹשֶׁה מִסִּינַי כמבואר לעיל (הלכה א). אֲבָל אַחוֹרֵי הָרְצוּעוֹת - צידן הפנימי של הרצועות הפונה אל גוף המניח, הוֹאִיל וּמִבִּפְנִים הֵן - מכיון שכשמניח את התפילין, צד זה של הרצועה הוא כלפי פנים ואינו נראה, גם אִם הָיוּ יְרֻקּוֹת אוֹ לְבָנוֹת - בצבע ירוק או לבן, כְּשֵׁרוֹת. אמנם אֲדֻמּוֹת - רצועות בצבע אדום לֹא יַעֲשֶׂה גם בצד הפנימי, מחשש שֶׁמָּא תֵּהָפֵךְ הָרְצוּעָה וּגְנַאי הוּא לוֹ - שמא יתהפך הצד הפנימי של הרצועה כלפי חוץ, ויבוא האדם המניח את התפילין לידי גנאי. וְלֹא יִהְיוּ אֲחוֹרֵי הָרְצוּעָה לְעוֹלָם אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה - תמיד צבע הצד הפנימי של הרצועה צריך להיות כצבע של הקציצה [- הבית של התפילין שבתוכו מונחות הפרשיות], אִם יְרֻקָּה יְרֻקִּין, וְאִם לְבָנָה לְבָנִים. וְנוֹאִי הוּא לְתִפְלִּין שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שְׁחוֹרוֹת, הַקְּצִיצָה וְהָרְצוּעָה כֻּלָּהּ - מצוה שיהיו בתי התפילין צבועים בשחור וכן הרצועות, בין מצידן הפנימי ובין מצידן החיצון.

פניני הלכה

שארבעת הפרשיות של התפילין של ראש נכתבו על קלף אחד צריך להעביר חוט בתוך כל חריץ וחריץ, אבל אם פרשיות התפילין של ראש נכתבו על ארבעה קלפים נפרדים לא צריך להעביר חוט. והשו"ע הרב (שם סע"א) הביא את שתי הדעות, והכריע שאף שמעיקר הדין אם הפרשיות כתובות על ארבעה קלפים לא צריך להעביר חוט בין הבתים, מכל מקום נוהגים להעביר את חוט התפירה בין הבתים.

הלכה יב: רחבה כאורך השעורה. ובמשנה ברורה כתב (סי' כז ס"ק מב), שיש אומרים דדי ברוחב כאורך החיטה, שאורכה קצר מאורך השעורה. **ותמתח רצועה אחת עד אצבע אמצעית.** וכתב השו"ע (או"ח סי' כז ס"ח), שנוהגים העולם לכרוך על הזרוע שש או שבע כריכות. והשו"ע הרב (שם סי"ב) כתב לכרוך שבע כריכות. בשו"ע (סי' כז סי"א) כתב שישלשל הרצועות ויהיו תלויות עד הטבור או למעלה ממנו מעט. והמשנה ברורה (שם ס"ק מא) כתב, שיש אומרים שאורך הרצועה הימנית של תפילין של ראש הוא עד הטבור, ואורך הרצועה השמאלית עד החזה. ויש אומרים שאורך הרצועה הימנית הוא עד מקום המילה, ואורך הרצועה השמאלית הוא עד הטבור. השו"ע (שם סי"א) כתב, שאם פיחת משיעור אורך הרצועות או רוחבן ואינו מוצא תפילין אחרות, יכול להניחן. ובטעם הדבר כתב השו"ע הרב (שם סכ"א), שהוא מפני שכל השיעורים האלו לא נזכרו בגמרא. והמשנה ברורה (שם ס"ק מד) כתב, שאם פיחת מרוחב הרצועות יניחן בלא ברכה. ואם פיחת מאורך רצועות התפילין של יד עד שהרצועה אינה מגיעה לאצבעו האמצעית אינו מברך, אבל אם אורך הרצועה מגיע לאצבעו האמצעית, יכול לברך גם אם אין די ברצועה כדי לכרוך כריכות על זרועו. ואם פיחת מאורך הרצועה של תפילין של ראש, ובאורכה יש די כדי מלבד היקף הראש עוד שיעור שני טפחים [טפח - 8 ס"מ, וי"א 9.6], יכול להניח את התפילין בברכה. ואם פיחת גם משיעור זה יניחן בלא ברכה.

הלכה יג: וקושר קשר מרובע כמין דאל. ובמשנה ברורה (סי לב ס"ק רלג) כתב, שיש שעושים את הקשר בצורת האות ם, שנראה כצורת שתי אותיות דל"ת משני הצדדים, ראשה של זו בצד רגלה של זו. במשנה ברורה (סי' לב ס"ק רלב) כתב, שקשר של תפילין הוא הלכה למשה מסיני, ונראה שצריך לעשותו לשמה. וראה עוד בדבריו בסימן לג (ס"ק כב וס"ק כג), שמפני שהוא מהלכה למשה מסיני צריך לעשותו לשמה.

הלכה יד: השו"ע (או"ח סי' לג ס"ד) כתב, שמצווה להשחיר את הרצועות לשמן. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כב) כתב שלדעת השו"ע בדיעבד אם לא צבע את הרצועות לשמן, הרצועות כשרות. אמנם הרמ"א (שם) כתב, שאם לא צבע את הרצועות לשמן, הרצועות פסולות. **ונואי הוא לתפילין שיהיו כולן שחורות.** וכן כתב השו"ע (או"ח סי' לב ס"מ) שמצוה לצבוע את בתי התפילין בצבע שחור. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קפד) כתב, שלדעת השו"ע צביעת בתי התפילין בשחור אינו מעכב את כשרות התפילין, ואם לא צבע התפילין כשרות. אמנם בהמשך

טו. הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ הַתְּפִלִּין - שמכסים בו את פרשיות התפילין **וְכֵן** העור **שֶׁעוֹשִׁין מִמֶּנּוּ** את **הָרְצוּעוֹת, הוּא** צריך להיות **עוֹר** של **בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף הַטְּהוֹרִים** - הכשרים לאכילה, **וַאֲפִלּוּ** מעור של **נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן** - של הבהמה או החיה ועוף הטהורים שאינם כשרים לאכילה. **וְאִם עָשָׂה** את הבתים או את הרצועות **מֵעוֹר** של בהמה או חיה ועוף **טְמֵאִים, אוֹ שֶׁחִפָּה** [- ציפה] את **הַתְּפִלִּין בְּזָהָב,** הרי התפילין **פְּסוּלוֹת. וְעוֹר** שעושים ממנו את **הָרְצוּעָה צָרִיךְ עִבֵּדָהּ לִשְׁמָן** - צריך לעבדו לשם מצוות תפילין. **אֲבָל הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ** את פרשיות התפילין **אֵינוֹ צָרִיךְ עִבֵּדָהּ כְּלָל, וַאֲפִלּוּ** אם **עָשָׂהוּ מַצָּה** - שעשה את הרצועות מעור לא מעובד כלל, **כָּשֵׁר. וּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה נָהֲגוּ לְחַפּוֹת אוֹתָן בְּעוֹר מַצָּה** - לעשות את בתי התפילין [שמכניסים בתוכם את הפרשיות] מעור לא מעובד.

טז. אֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין - אין כשרים לעשיית התפילין **אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲשָׂיָתָן כִּכְתִיבָתָן** - שדין עשיית בתי התפילין הוא כדין כתיבת הפרשיות, שכשם שאת כתיבת הפרשיות יכול לכתוב רק ישראל [כמבואר לעיל (פ"א הי"ג)], כמו כן עשיית בתי התפילין אינה נעשית אלא על ידי ישראל. וטעם הדבר **מִפְּנֵי הַשִּׁין שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ** (הלכה ב) - שמכיון שכתיבת האות שין בעור של תפילין של ראש דינה ככתיבת הפרשיות, ואינה כשרה בגוי, כמו כן הצריכו שכל עשיית התפילין תיעשה על ידי ישראל בלבד. **לְפִיכָךְ, אִם חִפָּן גּוֹי אוֹ תְּפָרָן פְּסוּלוֹת. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַפָּסוּל לְכָתְבָן** כגון אשה או קטן, **שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן** כי הוא פסול גם לעשיית התפילין.

יז. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לתפילין **שֶׁל יָד, וּתפילין שֶׁל יָד עוֹשִׂין אוֹתָהּ** לתפילין **שֶׁל רֹאשׁ,** והטעם שלא עושים את התפילין של ראש לתפילין של יד, **לְפִי** שהכלל הוא **שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה** יותר **לִקְדֻשָּׁה קַלָּה** יותר, ומכיון שלתפילין של ראש יש קדושה חמורה יותר, אין להורידן מקדושתן לקדושה הקלה יותר של תפילין של יד, אמנם מותר להוסיף לתפילין של יד את הקדושה החמורה יותר של תפילין של ראש. **וְכֵן הִרְצוּעָה שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לִרצועה** של **תְּפִלָּה שֶׁל יָד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאין לשנות את התפילין או את הרצועות של תפילין של ראש לתפילין או לרצועות של תפילין של יד, **בְּשֶׁלְּבָשָׁן** - שלבש את התפילין של ראש וכבר חלה עליהן קדושתן החמורה, **אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ שֶׁלֹּא לְבָשָׁה אָדָם מֵעוֹלָם** ועדיין לא חלה עליהן הקדושה החמורה, **אִם רָצָה לְהַחֲזִירָהּ לַיָּד** - לשנותה מתפילין של ראש לתפילין של יד, **מֻתָּר. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה** כשהוא משנה מתפילין של ראש לתפילין של יד, שהרי לתפילין של ראש יש ארבעה בתים, ואילו לתפילין של יד יש רק בית אחד, אלא **טוֹלֶה עָלֶיהָ עוֹר עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה אַחַת** - הוא מדביק על התפילין שהיו מיועדות לשל ראש חתיכת עור אחת, ועל ידה נראה הבית מבחוץ כבית אחד, **וְקוֹשְׁרָהּ עַל יָדוֹ** - ובכך כשרות התפילין להניחן על ידו.

יח. תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת שֶׁלָּהֶן - שנקרעו התפירות המחברות את חלקו התחתון של העור שמשמש למושב התפילין, עם חלקו העליון שמשמש חיפוי לתפילין מלמעלה, דינן הוא **שֶׁאִם הָיוּ שְׁתֵּי הַתְּפִירוֹת** שנקרעו **זוֹ בְּצַד זוֹ** - אחת לצד השניה, **אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת אֲפִלּוּ זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ** - כלומר, שיש תפירה שלמה בין כל תפר שנפסק, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם התפירות נקרעו באופן זה התפילין פסולות, **בְּתפילין יְשָׁנוֹת** - שחוששים שמכיון שהתפירות החלו להיקרע, הן ימשיכו וייקרעו עוד, **אֲבָל בְּתפילין חֲדָשׁוֹת** הדין הוא, **שכָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי טָבְלָה** [- עור מושב בתי התפילין] **קַיֶּמֶת, כְּשֵׁרָה. וְאֵלּוּ הֵן** תפילין **הַחֲדָשׁוֹת, כָּל שֶׁאוֹחֲזִין** את **מִקְצַת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תִּפְרוֹ** [- התפר שלו], **וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִכְרָת** - שעל ידי אחיזת מקצת העור במקום שנקרעו התפירות, נתלות כל התפילין ואינן נקרעות, **הֲרֵי אֵלּוּ** תפילין **חֲדָשׁוֹת. וְאִם אֵין רָאוּי לִתְלוֹת בּוֹ אֶלָּא וְהוּא נִפְסָק** - אם אין בכוח מקצת העור במקום הקרע של התפירה שייתלו על ידו כל התפילין, אלא התפילין נקרעות **הֲרֵי אֵלּוּ** תפילין **יְשָׁנוֹת.**

יט. רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה [- שנקרעה] **אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ** - לא קושרים את שני חלקי הרצועה זה לזה, **וְאֵין תּוֹפְרִין אוֹתָהּ, אֶלָּא מוֹצִיאָהּ** מהתפילין **וְגוֹנְזָהּ וְעוֹשִׂין אַחֶרֶת. וְשִׁיּוּרֵי הָרְצוּעָה** - שני חלקי הרצועה היוצאים מקשר התפילין של ראש, אם נקרעו הרי הם **פְּסוּלִין עַד שֶׁיְּהֵא אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ כְּשִׁעוּר** המבואר לעיל

פניני הלכה

דבריו הביא, שיש הרבה אחרונים שפסקו שצביעת הבתים בשחור הוא הלכה למשה מסיני. ואם לא צבע את הבתים בשחור, הבתים פסולות.

הלכה טו: אבל העור שמחפין בו אינו צריך עבדה כלל. ובשו"ע (סי' לב סל"ז) פסק, שגם את עור הבתים צריך לעבד ולעשות זאת לשם מצוותו, במקום שאפשר. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קעא) כתב, שכשאינו מוצא עור מעובד לצורך עשיית הבתים, יכול לעשות את הבתים מעור שאינו מעובד ולסמוך על דעת רבינו. ונחלקו האחרונים אם יברך או יניחן בלא ברכה. וכל זה עד שימצא עור מעובד לשמה, ואז יגנוז תפילין אלו ויעשה בתים מהעור המעובד לשמה.

הלכה יח: במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלה קיימת כשרה. והרמ"א (או"ח סי' לג ס"ב) כתב, שיש אומרים שחדשות פסולות וישנות כשרות, וטוב לחשוש לשתי הסברות.

הלכה יט: רצועה שנפסקה אין קושרין אותה. וכתב בשו"ע (סי' לג ס"ה), שדין זה נאמר רק כלפי הרצועה המקפת את הראש, או הרצועה המקפת את הזרוע ועוד אורך הרצועה בשיעור שיש בו כדי להימתח על היד ולכרוך שלוש כריכות על האצבע האמצעית. אבל כל יתר אורך הרצועה שנעשית כדי לכרוך בה שבע כריכות סביב הזרוע, וכן בתפילין של ראש חלק הרצועה היוצא מחוץ לקשר, מותר לקשור או לתפור [אף שמעיקר הדין

(הי"ב) **אוֹ יָתֵר עָלָיו. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר** המניח תפילין **לִהְיוֹת פְּנֵי הָרְצוּעָה** [- הצד הצבוע בשחור] **לְמַעְלָה** - כלפי חוץ, **בְּעֵת שֶׁקּוֹשֵׁר אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל רֹאשׁוֹ.**

פֶּרֶק ד

א. הֵיכָן מְנִיחִין את **הַתְּפִלִּין**? תפילין **שֶׁל רֹאשׁ, מְנִיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד** במקום **שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר** - סוף מקום הצמיחה של השיער **שֶׁכְּנֶגֶד** - שלצד **הַפָּנִים, וְהוּא** [-ומקום ההנחה נמשך עד] **הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס בּוֹ** - המקום בו מוחו של תינוק בשנתו הראשונה רך. **וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָן** - את התפילין **בָּאֶמְצַע** הקדקוד, **כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ** התפילין **בֵּין הָעֵינַיִם. וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר** של תפילין של ראש **בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף** - בחלקו הגבוה של העורף מול הפנים, **שֶׁהוּא** - מקום זה של גובה העורף נמצא **בסוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת** [- עצם הראש והפנים].

ב. וּתפילין **שֶׁל יָד קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ** [- יד שמאל שלו] **עַל הַקִּבּוֹרִית** - מקום ביד המכונה 'קיבורת', **וְהוּא הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ** - הקיבורת הוא הבשר הגבוה **שֶׁבַּמַּרְפֵּק**, והמרפק הוא החלק **שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ.** והענין להניח את התפילין על הקיבורת הוא, **שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לִצְלָעָיו תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ** - שכשהאדם מצמיד את מרפקו לצידי גופו התפילין מונחות כנגד ליבו, **וְנִמְצָא מְקַיֵּם** את הפסוק הכתוב בפרשיות התפילין 'וְהָיוּ הַדְּבָרִים וְכוּ' [אשר אנכי מצווך היום] **עַל לְבָבֶךָ'** (דברים ו, ה), שעל ידי שהתפילין מונחות כנגד ליבו מקיים פסוק זה.

ג. הַמֵּנִיחַ את **תְּפִלָּה** [- תפילין] **שֶׁל יָד עַל פַּס** [- כף] **יָדוֹ, אוֹ** שמניח את תפילין **שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ** - מתחת למקום צמיחת השערות, **הֲרֵי** מעשה **זֶה** הוא **דֶּרֶךְ הַמִּינוּת**, שהמינים מבזים את דרשת חכמים ומפרשים את הכתוב 'בין עיניך' כפשוטו, שמקום הנחת תפילין של ראש הוא בין העיניים, ואת הכתוב 'ועל ידך' כפשוטו, שמקום הנחת תפילין של יד הוא על היד ממש. **הָעוֹשֶׂה** את **תְּפִלָּתוֹ** [- תפילין שלו] **עֲגֻלָּה כֶּאֱגוֹז, אֵין בָּהּ מִצְוָה כְּלָל** - לא קיים את מצוות הנחת תפילין. וכפי שהתבאר לעיל (פ"ג ה"א) שהלכה למשה מסיני שהתפילין תהיינה מרובעות. **אִטֵּר** יד ימינו[- שמאלי], **מֵנִיחַ** את **הַתְּפִלִּין בִּימִינוֹ** - ביד ימין שלו, **שֶׁהִיא לוֹ כְּיד שְׂמֹאל** של כל אדם. שכל אדם אינו משתמש ביד שמאל, והוא אינו משתמש ביד ימין. **וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו** - הן ביד ימין והן ביד שמאל, הדין הוא **שמֵנִיחַ אוֹתָהּ** [- את התפילין] **בִּשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהִיא** גם יד **שְׂמֹאל** של **כָּל אָדָם. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין** - מיקום קשר התפילין של ראש **וּמְקוֹם הֲנָחָתָן** ביד או בראש האדם, **מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוּם** - נלמד איש מפי איש עד משה רבינו.

ד. תְּפִלָּה [- תפילין] **שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת** מלהניח את התפילין **שֶׁל יָד**, ואף אם אינו מניח תפילין של ראש, יכול להניח תפילין של יד לבדן. וְכן תפילין **שֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת** מלהניח תפילין **שֶׁל רֹאשׁ**, ואף אם אינו מניח תפילין של יד, יכול להניח תפילין של ראש לבדן, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן** - התפילין של יד ושל ראש הן **שְׁתֵּי מִצְוּוֹת** נפרדות **זוֹ** מצוה **לְעַצְמָהּ וְזוֹ** מצוה **לְעַצְמָהּ. וְכֵיצַד מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן** כשמניח כל אחת בפני עצמה, **עַל** הנחת תפילין **שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ** 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין'. וְעַל** הנחת תפילין **שֶׁל יָד מְבָרֵךְ** 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין'.**

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - באיזה אופן אמור הדין שמברך על כל אחת מהתפילין, רק **כְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן, אֲבָל אִם הֵנִיחַ** את **שְׁתֵּיהֶן** - את תפילין של יד ושל ראש בפעם אחת, **מְבָרֵךְ** רק **בְּרָכָה**

פניני הלכה

חייבים שיהיה באורך הרצועה של תפילין של ראש חלק שיצא מחוץ לקשר וכמבואר בדברי רבינו לעיל (הי"ב), מכל מקום די בחלק זה שיהיה קשור לרצועה, ואינו צריך להיות חלק אחד עם הרצועה המקפת את הראש. ע"פ ביאור הלכה (שם ד"ה אין)]. ובשו"ע הרב (סי' לג ס"ו) הביא עוד שתי שיטות בענין זה:: א. יש המחמירים בתפילין של ראש גם בחלקי הרצועה היוצאים מהקשר, ומגיעים עד החזה מצד אחד ולטבור מצד שני. ב. יש המקילים בתפילין של יד שגם את אורך הרצועה בשיעור שיש בו כדי להימתח על היד ולכרוך שלוש כריכות על האצבע, מותר לקשור, ורק את הרצועה המהדקת את התפילין ליד אסור לקשור. **ואין תופרין אותה.** והשו"ע (שם) כתב, שיש מתירים לתפור אפילו את חלק הרצועה שמקפת את הראש או את הזרוע, אם התפר הוא לצד הפנימי. ובשו"ע הרב (שם) כתב, שיש לתפור בגידין הכשרים לתפירת התפילין עצמן ולא בחוטים, ויש מקילים אפילו בחוטים. **ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה.** וכתב בשו"ע הרב (סי' כז סי"ט) שאין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פעם אחת, אבל כל יתר הרצועה אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפכו.

הלכה ב: על הקיבורית. וכתבו השו"ע והרמ"א (או"ח סי' כז ס"א) [ע"פ משנה ברורה (סק"ד)], שיש להניח את התפילין על הקיבורת הנמצאת בחצי התחתון של היד, לכיוון המרפק. והמשנה ברורה (שם סק"ד) הביא את דעת הגר"א, שכל מקום הקיבורת אף למעלה מן החצי, כשר להנחת תפילין. וכתב המשנה ברורה, שלכתחילה אין להקל בזה.

הלכה ד: ועל של ראש מברך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על מצוות תפילין. וכן כתב השו"ע (סי' כו ס"ב). והרמ"א (שם) כתב, שלפי המנהג לברך שתי ברכות על התפילין [ראה להלן הלכה ה] - כאשר מניח תפילין של ראש לחוד, מברך שתי ברכות: א. להניח תפילין. ב. על מצוות תפילין.

הלכה ה: אבל אם הניח שתיהן מברך ברכה אחת 'להניח תפילין'. וכן כתב השו"ע (סי' כה ס"ה). והרמ"א כתב, שצריך לברך על הנחת תפילין של ראש 'על מצוות תפילין', אפילו כשמניח את תפילין של ראש סמוך להנחת התפילין של יד ואינו מפסיק בינתיים. והוסיף הרמ"א, שיש לומר אחר הברכה השניה 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' [לצאת מידי כל פקפוק של ברכה לבטלה.

קעח שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

אַחַת, וְהִיא ברכת 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לְהָנִיחַ תְּפִלִּין'. וְקוֹשֵׁר לאחר הברכה את התפילין שֶׁל יָד, וְאַחַר כָּךְ מֵנִיחַ את התפילין שֶׁל רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ את התפילין, חוֹלֵץ קודם את שֶׁל רֹאשׁ, וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵץ את תפילין שֶׁל יָד.

ו. מִי שֶׁבֵּרֵךְ את ברכת 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לְהָנִיחַ תְּפִלִּין' וְקָשַׁר את התְּפִלִּין שֶׁל יָד, אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר - לדבר שום דיבור וַאֲפִלּוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ שהקדים לו שלום, עַד שֶׁיָּנִיחַ גם את תפילין שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם סָח - אם דיבר בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש, חֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה והיא ברכת 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו עַל מִצְוַת תְּפִלִּין' וְאַחַר כָּךְ מֵנִיחַ את התפילין שֶׁל רֹאשׁ.

ז. תְּפִלִּין כָּל זְמַן שֶׁמְּנִיחָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן - בכל פעם שאדם מניח תפילין צריך לברך עליהן, וַאֲפִלּוּ אם חָלַץ את התפילין וְלָבַשׁ אותן כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן הדין הוא, שמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם קֹדֶם עֲשִׂיָּתָן - לפני שמקיים את המצוה, לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הֲנחת תְּפִלִּין שֶׁל יָד לאַחַר הֲנָחָה עַל הַקִּבּוֹרִית, קֹדֶם קְשִׁירָה - ולפני שיקשרן למרפקו, והטעם שמברך לפני הקשירה [ולא לפני ההנחה], לפי שֶׁקְּשִׁירָתָן זוֹ הִיא עֲשִׂיָּתָן - שבקשירת התפילין מקיים את מעשה המצוה, ולא בהנחה, ולכן יש לברך בסמוך לקשירה כדין 'עובר לעשייתן' [שמברכים על המצוות קודם העשייה] האמור לעיל.

ח. כְּשֶׁחוֹלֵץ אָדָם תְּפִלָּיו - את התפילין כדי לְהַצְנִיעָן בִּכְלִי, לֹא יָנִיחַ את התפילין שֶׁל יָד מִלְּמַטָּה וְאת התפילין שֶׁל רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה - מעל התפילין של יד, וטעם הדבר מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה שוב לְלָבְשָׁן ויכניס את ידו לכלי כדי להוציא את התפילין, הוא יִפְגַּע [- ייפגש] בְּתפילין שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה מכיון שהן היו מונחות למעלה, וְנִמְצָא שֶׁמְּנִיחָה [- את התפילין של ראש] ולא לובשה, וּמוֹצִיא את התפילין שֶׁל יָד ולובש אותה, לְפִי שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין שֶׁל רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד - שמפני שלא לובשים תפילין של ראש לפני תפילין של יד כמבואר לעיל (הלכה ה), לכן הוא מוכרח להניח את התפילין של ראש וללבוש את התפילין של יד תחילה, וַהרי אָסוּר לוֹ לָאָדָם לְהָנִיחַ מִצְוָה ולא לעשותה וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת, אֶלָּא כל מִצְוָה שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה, בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק - עליו להתעסק במצוה זו ואינו יכול להניחה, ואם כן בכך שיניח את התפילין של יד מלמטה ואת התפילין של ראש מלמעלה, נמצא שעובר על איסור זה. לְפִיכָךְ - כדי שאדם לא יבוא לידי האיסור להעביר על המצוות, צָרִיךְ לְהָנִיחַ את התפילין שֶׁל יָד לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה וְיִלְבַּשׁ עַל הַסֵּדֶר קודם תפילין של יד ואחרי כן את התפילין של ראש מבלי שיצטרך להעביר על המצוות.

ט. כְּלִי שֶׁהֲכִינוֹ - ייחד אותו כדי לְהַנִּיחַ בּוֹ את התְּפִלִּין וּכבר הִנִּיחָן בּוֹ פעם אחת, כלי זה נִתְקַדֵּשׁ - נהיה קדוש כדין תשמישי קדושה, וְאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדִבְרֵי חֹל - כגון לשמר בו את מעותיו וכדומה. אמנם אם הֲכִינוֹ כדי להניח בו את התפילין וַעדיין לֹא הִנִּיחַ בּוֹ את התפילין בפועל, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרַאי וְלֹא הֲכִינוֹ - שהניח את התפילין בכלי באופן לא קבוע, ולא ייחדו למטרה זו, הדין הוא שכלי זה לֹא נִתְקַדֵּשׁ, וַהֲרֵי הוּא ככלי חֹל כְּמוֹת שֶׁהָיָה קודם שייחדוהו לצורך הנחת התפילין, או כקודם שהניחו בו את התפילין. וְאָסוּר לִתְלוֹת אֶת הַתְּפִלִּין על גבי יתד וכדומה, בֵּין אם תולה את התפילין בָּרְצוּעָה - שמניח את הרצועה על היתד, וּבֵין אם תולה את התפילין בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ - שמניח את התפילין עצמם על היתד. אֲבָל תּוֹלֶה הוּא על היתד אֶת הַכִּיס - הנרתיק שֶׁהַתְּפִלִּין מֻנָּחִין בּוֹ.

י. זְמַן מצוות הֲנָחַת הַתְּפִלִּין הוא בַּיּוֹם וּלא בַּלַּיְלָה. שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת 'קדש לי' (שמות יג, י), 'ושמרת את החקה הזאת למועדה מִיָּמִים יָמִימָה', ופסוק זה נדרש על מצוות הנחת תפילין, לפי

פניני הלכה

משנה ברורה (שם ס"ק כא)]. אמנם בשו"ע הרב (פסקי הסידור הלכות תפילין) כתב, שיכוון לפטור את תפילין של ראש בברכת תפילין של יד [ולא יברך על תפילין של ראש בפני עצמן].

הלכה ו: ואם סח וכו' וצריך לברך ברכה שנייה 'על מצוות תפילין' ואחר כך מניח של ראש. וכן כתב השו"ע (סי' כה ס"ט). אמנם הרמ"א (שם) כתב, שצריך לברך על הנחת תפילין של ראש שתי ברכות: א. להניח תפילין. ב. על מצוות תפילין.

הלכה ז: נחלקו השו"ע והרמ"א (סי' כה סי"ב) האם כשחולץ את התפילין על דעת להחזירן מיד צריך לברך או לא - לדעת השו"ע צריך לברך, ולדעת הרמ"א אין צריך לברך. וכן פסק השו"ע הרב (שם סכ"ט) שאין צריך לברך. במשנה ברורה (שם ס"ק כו) כתב, שבדיעבד אם לא בירך על התפילין קודם שקשרן, יכול לברך עליהן אחרי כן [וימשמש בהן קודם ברכה, עיין שו"ע (סי' ל ס"ג)]. והטעם שיכול לברך לאחר מכן, לפי שבכל היום כשהן על ראשו הוא מקיים מצווה.

הלכה ח: בשו"ע הרב (סי' כח ס"ח) כתב, שיש להניח את התפילין בתיק צר וארוך כדי שהתפילין של יד יהיו מונחות ממש על גבי התפילין של ראש, ובכך לא יהיה מעביר על המצוות [וכן היא משמעות דברי רבינו, עיין רבנו מנוח]. אמנם המשנה ברורה (שם סק"ז) כתב, שיותר טוב לתת את התפילין זו בצד זו, וייתנו את התפילין של יד קצת מלמעלה.

הלכה ט: כתב הרמ"א (סי' מב ס"ג), שאם עשה תנאי שיוכל לשנות את תשמיש הכלי לצורך חול, רשאי להשתמש בו לכשירצה. במשנה ברורה (סי' מב סק"י) כתב, שהזמנה מועילה בדיבור בלבד. והוסיף, שפשוט שאם נטל את הכלי ואמר שזה יהיה לתפילין, שנחשב לייחוד. וכתב בביאור הלכה (שם ס"ג ד"ה סודר), שהזמנה במחשבה אינה מועילה, אך אם בזמן שהכניס את התפילין לכלי שלהן, חשב בדעתו לייחד את הכלי לשם כך, המחשבה מועילה לקדש את הכלי.

הלכה י: בשו"ע (סי' ל ס"א) כתב, שהחבר הנצרך לבדיקת זמן הנחת תפילין הוא חבר שרגיל עמו קצת. וביאר בשו"ע הרב (שם) שחבר שרגיל עמו הרבה, יכירנו אפילו מרחוק, ואילו חבר שאינו רגיל עמו בכלל, הרי לא יכיר גם מקרוב מאוד.

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

ש'חֲקָה' האמורה בפסוק זה, **זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין** הכתובה בפסוק שלפניו (שם, ט) 'והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך'. ועל מצוה זו נאמר 'מימים ימימה', ומשמע שהמצוה היא בימים ולא בלילות. **וְכֵן** גם **שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינָן זְמַן תְּפִלִּין** ואין מצוות הנחת תפילין בימים אלו, **שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה בענין העוסק במצוות הנחת תפילין (שם), 'וְהָיָה לְךָ לְאוֹת על ידך ולזכרון בין עיניך', שמצוות הנחת תפילין היא אות בין הקב"ה וישראל, **וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן אוֹת**, ואינם צריכים ל'אות' שבתפילין. **וּמֵאֵימָתַי זְמַן הֲנָחָתָן** - מתי הוא תחילת זמן הנחת תפילין בבוקר, **מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק** [- במרחק] של **אַרְבַּע אַמּוֹת** **וְיַכִּירֵהוּ**, ומזמן זה **וְעַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה** הרי זה זמן תפילין.

יא. מִי שֶׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, וְחָשְׁכָה - החשיך היום **וְהֵן** - התפילין עדיין **עָלָיו**, הדין הוא **שֶׁאֲפִלּוּ הֵן עָלָיו כָּל הַלַּיְלָה מֻתָּר** - שמותר לאדם זה להשהות על עצמו את התפילין כל הלילה. **וְאֵין מוֹרִין דָּבָר זֶה בָּרַבִּים** - אף שההלכה היא שמותר לאדם להשהות על עצמו את התפילין כל הלילה, אין מורים כך הלכה למעשה **אֶלָּא מְלַמְּדִין אֶת הַכֹּל** [- את כולם] **שֶׁלֹּא יָנִיחוּ** [-ישהו] את **הַתְּפִלִּין עֲלֵיהֶן** בלילה כלל, גם כשהתפילין הונחו מבעוד יום, **אֶלָּא יַחְלְצוּ אוֹתָן מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה. וְכָל** אדם **הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה** - שהתפילין לא היו עליו מבעוד יום, אלא הוא הניחן **אַחַר שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, עוֹבֵר בְּלָאו** - באיסור לא תעשה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יג, י) 'וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת וְכוּ' למועדה מימים ימימה', מפסוק זה העוסק במצוות הנחת תפילין נלמד, שיש להישמר מלהניח את התפילין שלא בזמנן אלא יש להניחן במועדן בלבד.

יב. אדם **שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ** [- הולך בדרך] **וּתְפִלִּין** מונחות **בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו הַחַמָּה** בעודו בדרך, הדין הוא **שֶׁמַּנִּיחַ** האדם את **יָדוֹ עֲלֵיהֶן** [- על התפילין] **עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ, וְשָׁם** הוא **חוֹלֵץ** את התפילין, ולא הצריכו אותו לחלצן מיד כששוקעת החמה. אדם **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ** בערב שבת **וּתְפִלִּין** מונחות **בְּרֹאשׁוֹ וְקִדֵּשׁ עָלָיו הַיּוֹם** - היום התקדש, כלומר, נכנסה השבת, הדין הוא **שֶׁמַּנִּיחַ** את **יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ**, וחולצן שם. **וְאִם יֵשׁ בַּיִת סָמוּךְ לַחוֹמָה** של העיר **שֶׁהֵן מִשְׁתַּמְּרִין בּוֹ** - שהתפילין יהיו שמורות בבית זה, **מַנִּיחָן שָׁם** ואינו רשאי להביאן עד לביתו. **וְאִם לֹא חָלַץ** את **תְּפִלָּיו מִשֶּׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָקוֹם לְשָׁמְרָן, וְנִמְצְאוּ עָלָיו כְּדֵי לְשָׁמְרָן** - ומשהה את התפילין עליו כדי לשמרן **מֻתָּר**, ואף שמובא לעיל (הי"א) שמורים לרבים לחלוץ את התפילין כששוקעת חמה, מכל מקום באופן זה שהשאירן עליו כדי לשמרן, מורים לרבים שלא צריך לחולצן.

יג. כָּל אדם **הַפָּטוּר** ממצוות **קְרִיַּת שְׁמַע פָּטוּר** גם **מִן הַתְּפִלִּין. קָטָן** פחות מי"ג שנים **שֶׁיּוֹדֵעַ לְשַׁמֵּר** את **תְּפִלָּיו** בטהרה **אָבִיו לוֹקֵחַ** [- קונה] **לוֹ תְּפִלִּין כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת. אדם** החולה **בחֹלִי מֵעַיִם** - שנצרך לנקביו גדולים לעתים קרובות, **וְכָל כָּל** מי **שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת נְקָבָיו אֶלָּא בְּצַעַר** - שאינו מוכרח לצאת לנקביו אך יש לו צער מכך ששומר את נקביו, **פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין. וְכָל הַטְּמֵאִין כֻּלָּן** - הטמאים בכל סוגי הטומאות **חַיָּבִין בַּהנחת תְּפִלִּין כִּטְהוֹרִים. מי שִׁמְצְטַעֵר וְכן מִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה** [- ברורה] **וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו** הרי הוא **פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין**, וטעם הדבר, לפי **שֶׁהַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין אָסוּר לוֹ לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן**, ואילו אדם זה, מחמת צערו או מחמת שאין דעתו מיושבת עליו, יסיח את דעתו מהתפילין. **כֹּהֲנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה** - בזמן שעובדים בבית המקדש, **וּלְוִיִּים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִין שִׁיר עַל הַדּוּכָן** - בזמן הקרבת קרבנות ציבור, **וְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת מַעֲמָדָן בַּמִּקְדָּשׁ** - כשעומדים בעזרה בזמן הקרבת קרבנות ציבור, כל אלו **פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין**, כי אדם העוסק במצוה פטור מלעשות מצוה אחרת.

יד. חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ [- לגעת] **בִּתְפִלָּיו כָּל זְמַן שֶׁהֵן עָלָיו**, כדי **שֶׁלֹּא יַסִּיחַ** את **דַּעְתּוֹ מֵהֶן אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד**. והטעם שאסור להסיח את הדעת מהתפילין לפי **שֶׁקְּדֻשָּׁתָן** של התפילין **גְּדוֹלָה מִקְּדֻשַּׁת הַצִּיץ, שֶׁהַצִּיץ אֵין בּוֹ אֶלָּא שֵׁם אֶחָד** - שעל הציץ לא היה כתוב את שם ה' כי אם פעם אחת, **וְאֵלּוּ** - התפילין, **יֵשׁ בָּהֶן אֶחָד וְעֶשְׂרִים שֵׁם שֶׁל יוּד הֵא בְּשֶׁל רֹאשׁ וּכְמוֹתָן בְּשֶׁל יָד** - עשרים ואחת פעמים כתוב בפרשיות התפילין של יד וכן בפרשיות תפילין של ראש את שם ה' הנכתב באותיות, יוד, הא, וו, הא. ואם כן כשם שלכהן הגדול אסור להסיח את דעתו מהציץ כל

פניני הלכה

הלכה יא: בשו"ע הרב (פסקי הסידור הלכות תפילין) כתב, שאין להניח תפילין אחר תחילת השקיעה, ואם היו עליו מקודם אין צריך לחולצן. וכתב במשנה ברורה (סי' ל ס"ק טו), שזמן חליצת התפילין הוא בסוף שקיעת החמה, שהוא זמן צאת הכוכבים. אמנם בהמשך דבריו הביא, שהאריז"ל נזהר לחולצן מיד עם תחילת שקיעת החמה.

הלכה יב: ונמצאו עליו כדי לשמרם מותר. וכתב בשו"ע הרב (סי' ל ס"ב), שצריך שיאמר לאנשים שראוהו כשתפיליו עליו, שהוא עושה כן כדי לשמרן. כתב במשנה ברורה (שם סק"ט), שדווקא כשנמצאו עליו מקילים ומורים שבשביל השמירה אין צריך לחלוץ אפילו כל הלילה, אבל להניחן לכתחילה בשביל השמירה אסור. ויש מקילין בזה.

הלכה יג: חולי מעיים וכל מי שאינו יכול לשמר את נקביו אלא בצער פטור מן התפילין. והוסיף הרמ"א (סי' לח ס"א), שחולה מעיים גם כשאין לו צער פטור מלהניח תפילין. וכתב המשנה ברורה (שם סק"ב), שטעם הדבר, משום שתפילין צריכות גוף נקי, ומי שיש לו חולי מעיים אין לו גוף נקי. **וכל הטמאין כולן חייבין בתפילין.** והשו"ע (שם סי"ג) כתב, שמנודה ומצורע אסורים להניח תפילין. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לח) הביא, שיש חולקים וסוברים שגם הם חייבים בתפילין.

הלכה יד: חייב אדם למשמש בתפיליו כל זמן שהן עליו. והוסיף השו"ע (סי' כח ס"א), שצריך למשמש בתפילין של יד תחילה.

זמן שהוא עליו, כמו כן לכל אדם אסור להסיח את דעתו מהתפילין כל זמן שהן עליו.

טו. תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, כלומר, שֶׁיִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה כָּל זְמַן שֶׁהֵן עָלָיו. לְפִיכָךְ אָסוּר לִישֹׁן בָּהֶם - כשהתפילין על ראשו שֵׁינַת קֶבַע - שינה ארוכה וקבועה, וְלֹא שֵׁינַת עֲרַאי - התנמנמות קצרה, שחוששים שמא מחמת השינה ישכח שהתפילין על ראשו, ויבוא להפיח כשהן עליו, אֶלָּא אִם כֵּן הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן סוּדָר - בגד לכסותן, שהסודר מזכיר לו את קיומן של התפילין על ראשו, וְכֵן לֹא הָיְתָה עִמּוֹ אִשָּׁה, שכשאשתו עמו חוששים שיבוא לשמש את מיטתו, שאם התקיימו שני תנאים אלו יָשֵׁן בָּהֶם שֵׁינַת עֲרַאי, שבזמן מועט של שינת עראי לא חוששים שיפיח בהן. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה כשהוא רוצה לישון שינת עראי? מַנִּיחַ את רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו וְהוּא יוֹשֵׁב וְיָשֵׁן ובאופן זה אין חשש שמא יירדם לשינת קבע, שבתנוחה זו הוא ודאי לא יירדם;

טז. הָיוּ תְּפִלָּיו כְּרוּכִין בְּיָדוֹ - אם התפילין של יד כרוכות על גבי ידו, הדין הוא שמֻּתָּר לִישֹׁן בָּהֶם אֲפִלּוּ שֵׁינַת קֶבַע, שמאחר שאין התפילין של ראש מונחות על ראשו במקומן, גם אם יפיח, אין חוששים משום גנאי לתפילין.ו אֵינוֹ אוֹכֵל בָּהֶם - עם התפילין כשהן על ראשו אֶלָּא אֲכִילַת עֲרַאי - אכילה מועטת, אֲבָל אִם נִכְנַס לֶאכול סְעוּדַת קֶבַע, הדין הוא שחוֹלְצָן וּמַנִּיחָן עַל שֻׁלְחָנוֹ שהוא אוכל בו עַד שֶׁיִּטֹּל את יָדָיו למים אחרונים וְאַחַר כָּךְ יְנִיחֵם עליו וִיבָרֵךְ עַל מְזוֹנוֹ ברכת המזון וְהוּא - כאשר הוא לָבוּשׁ בָּהֶן.

יז. הָיָה לָבוּשׁ תְּפִלִּין וְהֵצְרַךְ ללכת לְבֵית הַכִּסֵּא, לֹא יַנִּיחַ את תְּפִלָּיו לאחר שחולצן לפני כניסתו לבית הכסא בַּחֹרִים שבכתלים הַסְּמוּכִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִכָּנֵס, מחשש שֶׁמָּא יִטְלוּם עוֹבְרֵי דְּרָכִים. אלא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה הנצרך לבית הכסא? אֲפִלּוּ אם נכנס לבית הכסא כי הֵצְרַךְ לְהַשְׁתִּין מַיִם חוֹלֵץ את תְּפִלָּיו בְּרֶחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת - במקום הרחוק ארבע אמות מבית הכסא, וְגוֹלְלָן - גולל את הרצועות בְּתוֹך בִּגְדוֹ כְּמִן סֵפֶר תּוֹרָה - משני צידי הבית של התפילין, באופן הנראה כגלילת ספר תורה, וְאוֹחֲזָן [-את התפילין] בִּימִינוֹ כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵּצֵא רְצוּעָה מִתַּחַת יָדוֹ טֶפַח - שלא תצא רצועה באורך טפח מתחת ידו, מכיון שיש ברצועה קדושה. וְנִכְנָס לבית הכסא וְעוֹשֶׂה שם את צָרְכָיו, וּכְשֶׁיֵּצֵא, מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִבֵּית הַכִּסֵּא וְלוֹבְשָׁן שם.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - באיזה אופן נאמר הדין שיכול אדם להיכנס לבית הכסא להשתין כשתפילין בידיו מכוסות בבגדו, בְּבֵית הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ - במקום שיוחד לבית הכסא שֶׁאֵין נִיצוֹצוֹת נוֹתְזוֹת עָלָיו, שמכיון שבמקום זה הדרך היא להשתין בישיבה, לא ניתזות על רגליו טיפות מקילוח המים. אֲבָל לִבֵּית הַכִּסֵּא עֲרַאי לֹא יִכָּנֵס בָּהֶן כְּשֶׁהֵן גְּלוּלִים - לא ייכנס גם כשהתפילין בידו. ולא יועיל לגלול את רצועות התפילין תחת בגדו, שמכיון שבבית הכסא עראי הדרך היא להשתין בעמידה וטיפות מקילוח המים ניתזות על רגלו, יש לחשוש שמא יבוא לנגבן כשהתפילין בידו, אֶלָּא חוֹלְצָן וְנוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ לְשָׁמְרָן בעבורו. וְאֵין מֵי רַגְלַיִם כָּלִין מהגוף אֲפִלּוּ בְּבֵית הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ אֶלָּא בִּישִׁיבָה - גם בבית הכסא קבוע אין מי רגליים כלים בקילוח אלא כשמשתין בישיבה, שאז אינו חושש שמא יינתזו טיפות מי רגליים על רגלו, ואינו מפסיק את הקילוח. אבל אם משתין מעומד, הוא חושש שמא מי הרגליים ייפלו על רגליו, ומפסיק את הקילוח. וְאִם הָיָה עָפָר תּוֹחֵחַ - עפר רך שסופג את מי הרגליים, מי הרגליים כלים אֲפִלּוּ בַּעֲמִידָה מפני שאינם ניתזים, ואינו מפסיק את הקילוח עד שכלים מי הרגליים. ואם הָיָה זה מָקוֹם קָשֶׁה - עפר שאינו תחוח ואינו יכול להשתין בישיבה, יַעֲמֹד בִּמְקוֹם מִדְרוֹן - במקום שיש בו ירידה תלולה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּתְזוּ צְנוֹרוֹת - טיפות מי רגליים עָלָיו - שאם יעמוד בחלק הגבוה וישתין כלפי מטה הטיפות שיינתזו לא יגיעו לרגליו.

יט. הָיָה לָבוּשׁ בִּתְפִלָّיו וְהֵצְרַךְ ללכת לְבֵית הַכִּסֵּא לְעֵת עֶרֶב - בסוף היום, וְלֹא נִשְׁאַר די זמן מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְלָבְשָׁן אַחַר שֶׁיֵּצֵא מבית הכסא, הדין הוא שלא יִכָּנֵס בָּהֶם כשהן גְּלוּלִין בְּבִגְדוֹ, וַאֲפִלּוּ אם נכנס רק כדי לְהַשְׁתִּין מַיִם בְּבֵית הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ שבאופן זה התבאר לעיל (הי"ד) שמותר להיכנס כשהתפילין גלולות בבגדו, מכל מקום אם אין די זמן ביום כדי ללבוש את התפילין אחר שיצא מבית הכסא, אסור לגוללן בכיסו. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה אם נצרך ללכת לבית הכסא סמוך לחשכה, חוֹלְצָן וּמַנִּיחָן בְּכִלְיָן - בכלי המיוחד לתפילין אִם הָיָה בּוֹ טֶפַח - שכלי שיש בו טפח אינו בטל לתפילין, ויכול לשמש כחציצה לתפילין. אבל אם אין בו טפח, מכיון שהוא כלי המיועד לתפילין הרי הוא בטל אליהן ואינו חשוב כחציצה, אוֹ שיניח את התפילין בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ כְּלָיָן - שאינו מיוחד לתפילין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ טֶפַח, שמכיון שאינו מיוחד לתפילין אף אם אין בו טפח אינו מתבטל. וְאוֹחֵז את הַכְּלִי עם התפילין שבתוכו בְּיָדוֹ, וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הֵצְרַךְ ללכת לבית הכסא בַּלַּיְלָה, מַנִּיחָן בִּכְלִי וְאוֹחֵז את הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס לבית הכסא.

כ. שָׁכַח וְנִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא לעשות את צרכיו וְהוּא לָבוּשׁ תְּפִלִּין, מַנִּיחַ את יָדוֹ עֲלֵיהֶן [- על התפילין] עַד שֶׁיִּגְמֹר לצאת עַמּוּד רִאשׁוֹן - חלק ראשון של צרכיו, וְיוֹצֵא מבית הכסא וְחוֹלֵץ

פניני הלכה

הלכה טז: השו"ע (סי' מד ס"א) כתב, שכשאוחז את התפילין בידו ואינן כרוכות בידו אסור לישן עמהן אפילו שינת עראי.

הלכה יז: אפילו הוצרך להשתין מים חולץ תפיליו. והשו"ע (סי' מג ס"א) כתב, שבבית הכסא עראי מתר להשתין כשהתפילין בראשו. והשו"ע הרב (שם) כתב, שיש להחמיר ולא להשתין מים כלל בתפילין. כתב השו"ע (שם ס"ה), שהנכנס לבית הכסא שלא לצורך אינו צריך לחלוץ את תפיליו, ולדעת הרמ"א טוב להחמיר ולחלוץ.

הלכה יח: אבל בית הכסא עראי לא יכנס בהן כשהם גלולין. וכתב הרמ"א (סי' מג ס"א), שאם משתין מיושב או מעומד בעפר תחוח, מותר גם בבית הכסא עראי להשתין כשהתפילין בידו. בבית הכסא שבבית אין להיכנס עם תפילין כלל, מכיון שיכול להניחן במקום המשתמר. שו"ע (שם ס"ז).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – יום ש"ק י"ט טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין ומזוזה וס"ת קפא

הרמב"ם המבואר – מהדורת חיטריק

את התפילין, וְאַחַר כָּךְ נִכְנָס שוב לבית הכסא וְעוֹשֶׂה שם את כָּל צָרְכָיו. שֶׁאִם יַפְסִיק את עשיית צרכיו בְּאמצע עַמּוּד רִאשׁוֹן, בֵּין בִּגְדוֹלִים בֵּין בִּקְטַנִּים - בין אם נצרך לגדולים ובין אם נצרך לקטנים, יָבוֹא לִידֵי חֲלָאִים [- מחלות] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סַכָּנָה גְּדוֹלָה שעל ידי שמפסיק באמצע, העמוד חוזר לגוף ועלול להביא את מחלת 'הדרוקן', וכן מי רגליים החוזרים לגוף עלולים להביא את מחלת ה'ירקון'.

כא. שָׁכַח שאסור לשמש את המיטה בתפילין וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בְּתְפִלָּיו - כשהוא לבוש בתפילין, הֲרֵי זֶה לֹא יֶאֱחֹז [- לא יחזיק] לֹא בִּרְצוּעָה וְלֹא בִּקְצִיצָה עַד שֶׁיְּבַטֵּל את יָדָיו, וְאחר כך יִטְלֵם - יחלוץ את התפילין. והטעם שאסור לגעת בתפילין קודם שייטול את ידיו, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת - פועלות, ושמא נגעו במקום מטונף שמצריך נטילת ידיים, וכדי שלא ייגע בידיים מטונפות בתפילין, הצריכוהו ליטול את ידיו.

כב. הַנִּכְנָס לַמֶּרְחָץ, אם נכנס לְמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין שם לְבוּשִׁין - לחדר החיצון בו בני אדם נמצאים כשהם לבושים בבגדיהם, הדין הוא שמֻּתָּר לְהָנִיחַ תְּפִלִּין. וְאם נכנס לְמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין שָׁם, שבמִקְצָתָן הם עֲרֻמִּים וּבמִקְצָתָן הן לְבוּשִׁין - שהוא החדר האמצעי שאליו יוצאים מהרחצה, ולובשים בו רק את החלוק התחתון, וחלק מהגוף נותר ערום, הדין הוא שאֵינוֹ חוֹלֵץ תְּפִלָּיו וְאֵינוֹ מֵנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה - אם היה לבוש בתפילין אינו צריך לחולצן, אבל אם לא היה לבוש בתפילין, אסור לו להניח שם תפילין. ואם נכנס לְמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין שָׁם עֲרֻמִּין - שהוא החדר הפנימי בו מתרחצים ומזיעים, הדין הוא שחוֹלֵץ את תְּפִלָּיו אם היה לבוש בהן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ אותן.

כג. לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - במקום המיועד לקבירת מתים וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת שעדיין לא קברוהו, או בתוך ארבע אמות שֶׁל קֶבֶר שאינו נמצא בבית הקברות צָרִיךְ לַחֲלֹץ את תְּפִלָּיו עַד שֶׁיִּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מהמת או מהקבר. וְלֹא יִלְבַּשׁ אָדָם תְּפִלִּין עַד שֶׁיְּכַסֶּה את עֶרְוָתוֹ וְיִלְבַּשׁ את בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מַשּׂוֹי [- משא] עַל רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד שֶׁיָּסִיר הַמַּשּׂוֹי - צריך לחלוץ את התפילין של ראש, עד שיוריד את המשא מראשו, וַאֲפִלּוּ מִטְּפַחַת שהיא קלה לנשיאה אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין משום שיש גנאי לתפילין כשיש על הראש דבר אחר, אֲבָל צוֹנֵף הוּא מִצְנַפְתּוֹ עַל תְּפִלָּיו - מותר לתת את מצנפתו בראשו ואפילו על התפילין, שמכיון שדרך המצנפת להיות על הראש, אין זה נראה כנשיאת משא אלא כמלבוש, ואין בכך בזיון לתפילין.

כד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ את מִטָּתוֹ עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם - את התפילין או את הספר תורה או עד שיַנִּיחֵם בִּכְלִי שלהם, וְיַנִּיחַ את הַכְּלִי שלהם בְּתוֹך כְּלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ כְּלָיָן - שאינו כלי המיוחד לתפילין או לספר תורה. אֲבָל אִם הָיָה הַכְּלִי הַשֵּׁנִי מְזֻמָּן לָהֶם - כלי המיוחד לשימוש התפילין או לספר התורה, שבו הוא מניח אותם כשאינו לובשם, אֲפִלּוּ הָיוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים, כִּכְלִי אֶחָד הֵם חֲשׁוּבִין - אפילו אם הניחם בתוך עשרה כלים המיוחדים להם, אינם חשובים ככלי נוסף, והרי זה כמונח בכלי אחד בלבד. וְאִם הִנִּיחָן - את התפילין או הספר תורה בכְּלִי שהונח בְּתוֹךְ כְּלִי אחר שאינו מיוחד להם, מֻתָּר לוֹ לְהַנִּיחָן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו בֵּין כַּר לְכֶסֶת - מותר לתת אותם בראש המיטה, בין הכר העליון שתחת ראשו לכר התחתון, שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד רֹאשׁוֹ - שלא מול מקום הנחת ראשו. והטעם שמותר הוא כְּדֵי לְשַׁמְּרָן מפני גנבים ועכברים, וַאֲפִלּוּ כשאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בַּמִּטָּה.

כה. קְדֻשַּׁת התְּפִלִּין קְדֻשָּׁה גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁתְּפִלִּין של ראש עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם ותפילין של יד עַל זְרוֹעוֹ, הוּא עָנָו וְיָרֵא - הריהו מתנהג בענוה וביראת שמים, וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בְּשְׂחוֹק וּבְשִׂיחָה בְּטֵלָה - ואינו נגרר אחרי דברי שחוק או שיחה בטלה, וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר בְּמַחְשָׁבוֹת רָעוֹת, אֶלָּא מְכַוֵּן את לִבּוֹ לְדִבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכָךְ - מחמת גודל קדושת התפילין צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לְהִיוֹתָן עָלָיו כָּל הַיּוֹם. שֶׁמִּצְוָתָן כָּךְ הִיא - שאף שאם הניח עליו את התפילין רגע אחד כבר קיים מצוות עשה של הנחת תפילין, מכל מקום מצוה מן המובחר שיהיו התפילין

פניני הלכה

הלכה כב: בשו"ע הרב (סי' מה ס"ג) כתב, שבחדר האמצעי, שבדרך כלל עומדים שם בני אדם ערומים במקצתם, אסור להניח תפילין גם אם אין שם כלל בני אדם. וכן בחדר הפנימי צריך לחלוץ את התפילין גם אם אין שם בני אדם, מכיון שיש שם הרבה זוהמא. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) הביא, שיש הסוברים שבחדר האמצעי אם אין שם אדם, מותר להניח תפילין. כתב בשו"ע הרב (שם), שבבית הטבילה מותר להניח תפילין כשאין שם בני אדם ערומים במקצתם, כי אין זה מקום של זוהמא.

הלכה כג: לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו. והוסיף השו"ע (סי' מה ס"א) שאם התפילין מכוסות מתר להיכנס עמן לבית הקברות. וכתב השו"ע הרב (שם), שגם הרצועות צריכות להיות מכוסות. **אבל צונף הוא מצנפתו על תפיליו.** וכתב הרמ"א (סי' מא ס"א), שאם כובד המצנפת הוא יותר מארבעה קבין, והתפילין נדחקות במקומן, צריך להסיר את המצנפת. [משא ד' קבין לדעת הרמב"ם הוא 6.504 ק"ג, ולדעת הגאונים 6.376 ק"ג. שיעורי תורה (סי' ג אות לא)].

הלכה כד: עד שיוציאם או יניחם בכלי. וכתב המשנה ברורה (סי' מ סק"ז), שהוא הדין כשמכסהו בכיסוי. **ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר לו להניחן תחת מראשותיו בין כר לכסת.** ובשו"ע הרב (שם ס"ו) כתב, שהכר חשוב לכלי, ועל כן אם מניחו בין כר לכסת די שיניח את התפילין בתוך כלי אחד והכר יהיה חשוב ככלי. **מותר לו להניחן תחת מראשותיו וכו' ואפילו אשתו עמו במטה.** וכתב השו"ע (שם ס"ד), שאם אין אשתו עמו, מותר. והוסיף המשנה ברורה (שם סק"י), שאין צריך כיסוי כלל, וצריך להניחן במקום שמור שלא יתגלגלו לצדדים. וכתב השו"ע (שם ס"ד), שאם אשתו עמו ואינו רוצה לשמש

עליו כל היום. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו [- כל חייו] לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִית אוֹ בְּלֹא תְּפִלִּין אלא תמיד היו עמו תורה, ציצית ותפילין.

כו. אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָתָן לְלָבְשָׁן כָּל הַיּוֹם - שיש מצוה ללבוש את התפילין בכל היום [כמבואר לעיל (הכ"ה)], מכל מקום בְּשִׁעַת תְּפִלָּה יש להקפיד להניחן יוֹתֵר מִן הַכֹּל - יותר משאר היום. אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע בְּלֹא שיש תְּפִלִּין על גופו הרי זה כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ - כלפי הקדוש ברוך הוא, שהרי הוא קורא בקריאת שמע את החיוב להניח תפילין, כמו שכתוב שם 'וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך' (דברים ו, ח), והוא אינו מניחן. וְכָל מי שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ תְּפִלִּין עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה מצוות עֲשֵׂה. שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת של התפילין צִוָּה הקדוש ברוך הוא עַל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד, וכשאינו מניח תפילין הרי הוא עובר על כל אחת ממצוות עשה אלה. וְכָל הָרָגִיל בְּהנחת תְּפִלִּין מַאֲרִיךְ יָמִים שֶׁנֶּאֱמַר (ישעי"ה לח, טז) ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ - ודורשים מפסוק זה, שאם שם ה' מונח עליהם על ידי התפילין, אז "יחיו" יזכו לאריכות ימים.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ג־י"ט טבת ה'תשע"ה

יום ראשון י"ג טבת ה'תשע"ה

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק ט

א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, אֵין לָהּ לֹא שִׁנּוּי, וְלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם - אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת; לֹא תֹסֵף עָלָיו, וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"; וְנֶאֱמַר: "וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי תּוֹרָה, מְצֻוִּין אָנוּ לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם; וְכָךְ הוּא אוֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה. לְפִיכָךְ, אִם יַעֲמֹד אִישׁ, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין מִן הָאֻמּוֹת, וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת, וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה, אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דּוֹרוֹת אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ - הֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, עַל שֶׁהֵזִיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ, שֶׁהוּא בָּרוּךְ שְׁמוֹ צִוָּה לְמֹשֶׁה שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם", וְ"לֹא אִישׁ, אֵל, וִיכַזֵּב".

ב. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אַחֵיהֶם"? לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָּא, אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם: "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי". וְכֵן אִם צִוָּהוּ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, כְּגוֹן: 'לֵכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי', אוֹ 'אַל תֵּלְכוּ', 'עֲשׂוּ מִלְחָמָה הַיּוֹם', אוֹ 'אַל תַּעֲשׂוּ', 'בְּנוּ חוֹמָה זוֹ', אוֹ 'אַל תִּבְנוּהָ' - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ; וְהָעוֹבֵר עַל דְּבָרָיו - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה, הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי - אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ".

ג. וְכֵן נָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ [דברי נבואתו], וְהַכּוֹבֵשׁ [מעלים] נְבוּאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וּבִשְׁלֹשְׁתָּן נֶאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ". וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ הַנָּבִיא שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נָבִיא, לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, לְפִי שָׁעָה - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ. וְכֵן לָמַדְנוּ מֵחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [איש מפי איש]: בַּכֹּל, אִם יֹאמַר לְךָ נָבִיא: 'עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה', כְּאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל - שְׁמַע לוֹ; חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר לְפִי שָׁעָה - כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, שֶׁהִקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ, וּירוּשָׁלַיִם נִבְחָרָה [להקריב רק בה], וְהַמַּקְרִיב בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא נָבִיא, מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ; וְגַם בָּזֶה נֶאֱמַר: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאִלּוּ שָׁאֲלוּ אֶת אֵלִיָּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: 'הֵיאַךְ נַעֲקֹר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, "פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם"'? - הָיָה אוֹמֵר: 'לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַמַּקְרִיב בַּחוּץ לְעוֹלָם חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה; אֲבָל אֲנִי אַקְרִיב הַיּוֹם בַּחוּץ בִּדְבַר ה', כְּדֵי לְהַכְחִישׁ נְבִיאֵי הַבַּעַל'. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אִם צִוּוּ כָּל הַנְּבִיאִים לַעֲבֹר לְפִי שָׁעָה, מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לָהֶן; וְאִם

פניני הלכה

עמה, הרי זה חשוב כמו שאשתו אינה עמו ואין צריך כיסוי לתפילין. אמנם המשנה ברורה (שם ס"ק יב) הביא דעת האוסרים כשאשתו עמו אף כשאינו רוצה לשמש עמה, שמא ישכח וישמש.

הלכה כו: כל הקורא קרית שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. והוסיף המשנה ברורה (סי כה ס"ק יד), שמי שאין לו תפילין, או שמחמת סיבה שהיא אינו יכול להניח תפילין, ודאי שאין לו לאחר קריאת שמע בזמנה מחמת זה.

אָמְרוּ שֶׁהַדָּבָר נֶעֱקַר לְעוֹלָם - מִיתָתָן בְּחֶנֶק, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".

ד. וְכֵן אִם עָקַר דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממרע"ה], אוֹ שֶׁאָמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה שֶׁה' צִוָּה לוֹ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא וַהֲלָכָה כִּדְבָרֵי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה נְבִיא שֶׁקֶר, וְיֵחָנֵק אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹת; שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ תּוֹרָה שֶׁאָמְרָה: "לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא". אֲבָל לְפִי שָׁעָה, שׁוֹמְעִין לוֹ בַּכֹּל.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר מִצְוֹת; אֲבָל בַּעֲבוֹדָה זָרָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וַאֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וְאָמַר שֶׁה' צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה הַיּוֹם בִּלְבַד, אוֹ בְּשָׁעָה זוֹ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה דִּבֵּר סָרָה עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה הַכָּתוּב וְאָמַר: "וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת . . לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא . . כִּי דִּבֶּר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם", שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וּלְפִיכָךְ נֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר, וְכָל שֶׁעָשָׂה - בְּלָאט וְכִשּׁוּף עָשָׂה; וְיֵחָנֵק.

יום שני י"ד טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק י

א. כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ מֵאוֹתוֹת אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; אֶלָּא הָאוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִין לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְיֵאָמְנוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ: אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר וְגוֹ'". לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיָּבוֹא אָדָם הָרָאוּי לִנְבוּאָה בְּמַלְאֲכוּת [בשליחות] ה', וְלֹא יָבוֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, אֶלָּא לַעֲבֹד אֶת ה' בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִין לוֹ: 'קְרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, אוֹ הַחֲיֵה מֵת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ נַאֲמִין בְּךָ', אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ: 'אִם נָבִיא אַתָּה, אֱמֹר לָנוּ דְּבָרִים הָעֲתִידִין לִהְיוֹת'; וְהוּא אוֹמֵר, וְאָנוּ מְחַכִּים לִרְאוֹת הֲיָבוֹאוּ דְּבָרָיו: אִם לֹא יָבוֹאוּ, וַאֲפִלּוּ נָפַל דָּבָר אֶחָד קָטָן - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר. וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּן - יִהְיֶה בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.

ב. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה. אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּן נֶאֱמָנִין, הֲרֵי זֶה נְבִיא אֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל: "וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע, כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'".

ג. וַהֲלֹא הַמְעוֹנְנִין וְהַקּוֹסְמִין אוֹמְרִין מֶה עָתִיד לִהְיוֹת, וּמַה הֶפְרֵשׁ בֵּין הַנָּבִיא וּבֵינָם? אֶלָּא שֶׁהַמְעוֹנְנִין וְהַקּוֹסְמִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מִקְצָת דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין וּמִקְצָתָן אֵין מִתְקַיְּמִין, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֲךָ הֹבְרֵי שָׁמַיִם, הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים, מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים, מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" - "מֵאֲשֶׁר", וְלֹא כָּל אֲשֶׁר. וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם מִדִּבְרֵיהֶם כְּלוּם, אֶלָּא יִטְעוּ בַּכֹּל, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מִפֹּר אֹתוֹת בַּדִּים, וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל". אֲבָל הַנָּבִיא - כָּל דְּבָרָיו קַיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אַרְצָה". וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם, יְסַפֵּר חֲלוֹם, וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ, יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת; מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר, נְאֻם ה'" - כְּלוֹמַר, שֶׁדִּבְרֵי הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתֶבֶן [קש] שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מְעַט בָּר [תבואה נקיה], וּדְבַר ה' כַּבָּר שֶׁאֵין בּוֹ תֶּבֶן כְּלָל. וּבַדָּבָר הַזֶּה הַכָּתוּב הִבְטִיחַ וְאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים לָאֻמּוֹת וּמְכַזְּבִין - הַנָּבִיא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבְרֵי הָאֱמֶת, וְאֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִמְעוֹנֵן וְקוֹסֵם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קוֹסֵם קְסָמִים . . וְגוֹ' כִּי תֹעֵבֹת אֵלֶּה . . וְגוֹ' נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַנָּבִיא עוֹמֵד לָנוּ, אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, מִשֹּׁבַע וְרָעָב מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; וַאֲפִלּוּ צָרְכֵי יָחִיד מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשֶׁאוּל שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה וְהָלַךְ לַנָּבִיא לְהוֹדִיעוֹ מְקוֹמָהּ. וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים, הוּא שֶׁיֹּאמַר הַנָּבִיא - לֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּת אַחֶרֶת, אוֹ יוֹסִיף מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.

ד. דִּבְרֵי הַפֵּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר: 'פְּלוֹנִי יָמוּת', אוֹ 'שָׁנָה פְּלוֹנִית שְׁנַת רָעָב' אוֹ 'מִלְחָמָה' וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: 'הִנֵּה דִּבֵּר וְלֹא בָּא'; שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וְנִחָם עַל הָרָעָה", וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, אוֹ שֶׁתָּלָה לָהֶם [נתן להם ארכה] כְּחִזְקִיָּה. אֲבָל אִם הִבְטִיחַ עַל טוֹבָה וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וְכָךְ, וְלֹא בָּאָה הַטּוֹבָה שֶׁאָמַר - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיִּגְזֹר הָאֵל, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי - אֵינוֹ חוֹזֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבִּדְבָרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבָּחֵן הַנָּבִיא. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אוֹמֵר בִּתְשׁוּבָתוֹ לַחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה מִתְנַבֵּא לְרָעָה וַחֲנַנְיָה לְטוֹבָה. אָמַר לוֹ יִרְמְיָה: 'חֲנַנְיָה, אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרַי, אֵין בָּזֶה רְאִיָּה שֶׁאֲנִי נְבִיא שֶׁקֶר; אֲבָל אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרֶיךָ, יְוָדַע שֶׁאַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר', שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ שְׁמַע נָא אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ' הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לִשְׁלֹחַ, בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת".

ה. נָבִיא שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁהוּא נָבִיא - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת נָבִיא, וְאֵין זֶה הַשֵּׁנִי צָרִיךְ חֲקִירָה; שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵעִיד לִיהוֹשֻׁעַ, וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת. וְכֵן לַדּוֹרוֹת. נָבִיא שֶׁנּוֹדְעָה נְבוּאָתוֹ וְהֶאֱמַנּוּ דְּבָרָיו פַּעַם אַחַר פַּעַם, אוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה - אָסוּר לַחְשֹׁב אַחֲרָיו וּלְהַרְהֵר בִּנְבוּאָתוֹ, שֶׁמָּא אֵינָהּ אֱמֶת. וְאָסוּר לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי, וְלֹא נִהְיֶה הוֹלְכִים וּמְנַסִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה", שֶׁאָמְרוּ: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ, אִם אָיִן". אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁזֶּה נָבִיא - יַאֲמִינוּ וְיִדְּעוּ כִּי ה' בְּקִרְבָּם, וְלֹא יְהַרְהֵרוּ וְלֹא יַחְשְׁבוּ אַחֲרָיו, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדְעוּ, כִּי נָבִיא הָיָה בְּתוֹכָם".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

יום שלישי ט"ו טבת ה'תשע"ה

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוּוֹת - חָמֵשׁ מִצְוּוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהִדַּמּוֹת בִּדְרָכָיו; (ב) לְהִדַּבֵּק בְּיוֹדְעָיו; (ג) לֶאֱהֹב אֶת רֵעִים; (ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים; (ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים; (ו) לְהוֹכִיחַ; (ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים; (ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת אֶמְלָלִים; (ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל; (י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם; (יא) שֶׁלֹּא לִנְטֹר. וּבֵאוּר מִצְוּוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. דֵּעוֹת [מידות ותכונות נפש] הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, וְזוֹ מְשֻׁנָּה מִזּוֹ וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר: יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד; וְיֵשׁ אָדָם שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו, וְאֵינוֹ כּוֹעֵס כְּלָל - וְאִם כָּעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא גְּבַהּ לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ שֶׁהוּא שְׁפַל רוּחַ עַד מְאֹד. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָתָהּ; וְיֵשׁ שֶׁהוּא טָהוֹר גּוּף בְּיוֹתֵר, לֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעוּטִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה, שֶׁלֹּא תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף"; וְיֵשׁ מִקַּצֵּר, שֶׁדַּיּוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מוּעָט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ [מקמץ לעצמו], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ אֶלָּא בְּצַעַר גָּדוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ, לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ - שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן מְהוֹלָל [מתהולל] וְאוֹנֵן [עצוב], וְכִילַי [קמצן] וְשׁוֹעֵ [פזרן], וְאַכְזָרִי וְרַחְמָן, וְלֵב אַמִּיץ וְרַךְ לֵבָב [פחדן] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ב. וְיֵשׁ בֵּין כָּל דֵּעָה וְדֵעָה הָרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בַּקָּצֶה הָאַחֵר, דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת - זוֹ רְחוֹקָה מִזּוֹ. וְכָל הַדֵּעוֹת - יֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁהֵן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, לְפִי טֶבַע גּוּפוֹ; וְיֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם זֶה מְכֻוָּן [מותאם אליהם] וְעָתִיד לְקַבֵּל אוֹתָן בִּמְהֵרָה יָתֵר מִשְּׁאָר הַדֵּעוֹת; וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁאֵינָן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא לָמַד אוֹתָן מֵאֲחֵרִים אוֹ שֶׁנִּפְנָה לָהֶן מֵעַצְמוֹ, לְפִי מַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּלִבּוֹ אוֹ שֶׁשָּׁמַע שֶׁזּוֹ הַדֵּעָה טוֹבָה לוֹ וּבָהּ רָאוּי לֵילֵךְ, וְהִנְהִיג עַצְמוֹ בָּהּ עַד שֶׁנִּקְבְּעָה.

ג. שְׁנֵי קְצָווֹת הָרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, אֵינָן דֶּרֶךְ טוֹבָה; וְאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָלֶכֶת בָּהֶן, וְלֹא לְלַמְּדָן לְעַצְמוֹ. וְאִם מָצָא טִבְעוֹ נוֹטֶה לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ מוּכָן [מותאם] לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁכְּבָר לָמַד אַחַת מֵהֶן וְנָהַג בָּהּ - יַחֲזִיר עַצְמוֹ לְמוּטָב וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבִים, וְהִיא דֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה.

ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה - הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם; וְהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִשְּׁנֵי הַקְּצָווֹת רְחוּק שָׁוֶה, וְאֵינָהּ קְרוֹבָה לֹא לָזוֹ וְלֹא לָזוֹ. וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׂם [מעריך ושוקל] דֵּעוֹתָיו תָּמִיד, וּמְשַׁעֵר אוֹתָם וּמְכַוֵּן אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא שָׁלֵם. כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַּעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס, וְלֹא כְּמֵת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי: לֹא יִכְעֹס אֶלָּא עַל דָּבָר גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת בְּזוּלָתָן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ". וְכֵן לֹא יִהְיֶה עָמֵל בְּעִסְקוֹ אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי שָׁעָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק". וְלֹא יִקַּבֵּץ יָדוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְפַזֵּר כָּל מָמוֹנוֹ, אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה כְּפִי מִסַּת יָדוֹ [- יכולתו], וּמַלְוֶה כָּרָאוּי לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יִהְיֶה מְהוֹלֵל וְשׂוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו בְּנַחַת, בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו. וְדֶרֶךְ זוֹ, הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו כֻּלָּן דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת מִמֶּצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

ה. וּמִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּיוֹתֵר, וְיִתְרַחֵק מִדֵּעָה בֵּינוֹנִית מְעַט לְצַד זֶה אוֹ לְצַד זֶה, נִקְרָא חָסִיד. כֵּיצַד? מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִגֹּבַהּ הַלֵּב עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן, וְיִהְיֶה שְׁפַל רוּחַ בְּיוֹתֵר - נִקְרָא חָסִיד; וְזוֹ הִיא מִדַּת חֲסִידוּת. וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בִּלְבַד, וְיִהְיֶה עָנָו - נִקְרָא חָכָם; וְזוֹ הִיא מִדַּת חָכְמָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת. וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַטִּין דֵּעוֹת שֶׁלָּהֶן מִדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית כְּנֶגֶד שְׁתֵּי הַקְּצָווֹת: יֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן, וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה הָרִאשׁוֹן; וְזֶה הוּא לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וּמְצַוִּין אָנוּ לָלֶכֶת בִּדְרָכִים אֵלּוּ הַבֵּינוֹנִיִּים, וְהֵם הַדְּרָכִים הַטּוֹבִים וְהַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; מַה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָן הַכִּנּוּיִין, 'אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד', 'צַדִּיק וְיָשָׁר', 'תָּמִים', 'גִּבּוֹר' וְ'חָזָק' וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵלּוּ דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים הֵן, וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶן וּלְהִדַּמּוֹת כְּפִי כֹּחוֹ.

ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקָּבְעוּ בּוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וִישַׁלֵּשׁ בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל פִּי הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְיַחֲזֹר בָּהֶן תָּמִיד, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶן קַלִּים עָלָיו וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם טֹרַח, וְיִקָּבְעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשְּׁמוֹת הָאֵלּוּ שֶׁנִּקְרָא בָּהֶן הַיּוֹצֵר, הֵן הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָלֶכֶת בָּהּ - נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ 'דֶּרֶךְ ה'"; וְהִיא שֶׁלִּמְּדָהּ אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו, לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה'". וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, מֵביא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".

יום רביעי ט"ז טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ב

א. חוֹלֵי הַגּוּף, טוֹעֲמִין הַמַּר מָתוֹק וְהַמָּתוֹק מַר. וְיֵשׁ מִן הַחוֹלִים מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה וְתָאֵב לְמַאֲכָלוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, כְּגוֹן הֶעָפָר וְהַפֶּחָם, וְשׁוֹנֵא הַמַּאֲכָלוֹת הַטּוֹבִים, כְּגוֹן הַפַּת וְהַבָּשָׂר - הַכֹּל לְפִי רֹב הַחֹלִי. כָּךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּפְשׁוֹתֵיהֶם חוֹלוֹת - מִתְאַוִּין וְאוֹהֲבִין הַדֵּעוֹת הָרָעוֹת, וְשׁוֹנְאִין הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וּמִתְעַצְּלִין לָלֶכֶת בָּהּ, וְהִיא כְּבֵדָה עֲלֵיהֶם לִמְאֹד, לְפִי חָלְיָם. וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר בָּאֲנָשִׁים הַלָּלוּ: "הוֹי הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע, שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ, שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר". וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "הָעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר - לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֹשֶׁךְ". וּמַה הִיא תַּקָּנַת חוֹלֵי הַנְּפָשׁוֹת? יֵלְכוּ אֵצֶל הַחֲכָמִים, שֶׁהֵן רוֹפְאֵי הַנְּפָשׁוֹת, וִירַפְּאוּ חָלְיָם בַּדֵּעוֹת שֶׁמְּלַמְּדִים אוֹתָם, עַד שֶׁיַּחְזִירוּם לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. וְהַמַּכִּירִים בַּדֵּעוֹת הָרָעוֹת שֶׁלָּהֶם, וְאֵינָם הוֹלְכִים אֵצֶל הַחֲכָמִים לְרַפֵּא אוֹתָם - עֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה: "וּמוּסָר, אֱוִילִים בָּזוּ".

ב. וְכֵיצַד הִיא רְפוּאָתָם? מִי שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה - אוֹמְרִים לוֹ לְהַנְהִיג עַצְמוֹ, שֶׁאִם הֵכָּה וְקִלֵּל, לֹא יַרְגִּישׁ כְּלָל; וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ זְמַן מְרֻבֶּה, עַד שֶׁתֵּעָקֵר הַחֵמָה מִלִּבּוֹ. וְאִם הָיָה גְּבַהּ לֵב - יַנְהִיג עַצְמוֹ בְּבִזָּיוֹן הַרְבֵּה, וְיֵשֵׁב לְמַטָּה מִן הַכֹּל, וְיִלְבֹּשׁ בְּלוּיֵי סְחָבוֹת הַמְבַזִּים אֶת לוֹבְשֵׁיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיֵּעָקֵר גֹּבַהּ הַלֵּב מִמֶּנּוּ, וַיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, שֶׁהִיא דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה; וְלִכְשֶׁיַּחְזֹר לַדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, יֵלֵךְ בָּהּ כָּל יָמָיו. וְעַל קַו זֶה יַעֲשֶׂה בִּשְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת: אִם הָיָה רָחוֹק לַקָּצֶה הָאֶחָד, יַרְחִיק עַצְמוֹ לַקָּצֶה הַשֵּׁנִי, וְיִנְהֹג בּוֹ זְמַן מְרֻבֶּה עַד שֶׁיַּחֲזֹר לַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְהִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה.

ג. וְיֵשׁ דֵּעוֹת שֶׁאָסוּר לוֹ לָאָדָם לִנְהֹג בָּהֶן בְּבֵינוֹנִית, אֶלָּא יִתְרַחֵק עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר - וְהוּא גֹּבַהּ הַלֵּב; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם עָנָו בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה שְׁפַל רוּחַ, וְתִהְיֶה רוּחוֹ נְמוּכָה לִמְאֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עָנָו מְאֹד", וְלֹא נֶאֱמַר "עָנָו" בִּלְבַד. וּלְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים, 'מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ'. וְעוֹד אָמְרוּ, שֶׁכָּל הַמַּגְבִּיהַּ לִבּוֹ - כָּפַר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". וְעוֹד אָמְרוּ: בְּשַׁמְתָּא דְּאִית בֵּיהּ [יהא בחרם מי שיש בו -] גַּסּוּת הָרוּחַ, וַאֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ. וְכֵן הַכַּעַס, דֵּעָה רָעָה הִיא עַד לִמְאֹד; וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה עַד הַקָּצֶה הָאַחֵר, וְיִלְמַּד עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס, וַאֲפִלּוּ עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו. וְאִם רָצָה לְהָטִיל אֵימָה עַל בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, אוֹ עַל הַצִּבּוּר אִם הָיָה פַּרְנָס, וְרָצָה לִכְעֹס עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ לְמוּטָב - יַרְאֶה עַצְמוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁהוּא כּוֹעֵס כְּדֵי לְיַסְּרָם, וְתִהְיֶה דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּאָדָם שֶׁהוּא מְדַמֶּה אִישׁ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, וְהוּא אֵינוֹ כּוֹעֵס. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: 'כָּל הַכּוֹעֵס, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה'. וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַכּוֹעֵס - אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. בַּעֲלֵי כַּעַס, אֵין חַיֵּיהֶם חַיִּים; לְפִיכָךְ צִוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכַּעַס, עַד שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִים הַמַּכְעִיסִין. וְזוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, וְדֶרֶךְ הַצַּדִּיקִים: הֵן נֶעֱלָבִין, וְאֵינָן עוֹלְבִין; שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן, וְאֵינָן מְשִׁיבִין; עוֹשִׂים מֵאַהֲבָה, וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִין. עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְאֹהֲבָיו, כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ".

ד. לְעוֹלָם יַרְגִּיל אָדָם בִּשְׂתִיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא בִּדְבַר חָכְמָה אוֹ בִּדְבָרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶן לְחַיֵּי גּוּפוֹ. אָמְרוּ עַל רַב, תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו - וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם. וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף, לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים. וְעַל זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: 'כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים, מֵבִיא חֵטְא'; וְאָמְרוּ: 'לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב, אֶלָּא שְׂתִיקָה'. וְכֵן בִּדְבְרֵי תּוֹרָה וּבִדְבְרֵי חָכְמָה - יִהְיוּ דִּבְרֵי הֶחָכָם מְעַטִּים, וְעִנְיָנֵיהֶם [תוכן שלהם] מְרֻבִּים. וְהוּא שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: 'לְעוֹלָם יִשְׁנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ דֶּרֶךְ קְצָרָה'. אֲבָל אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מְרֻבִּין וְהָעִנְיָן מוּעָט, חֲרֵי זוֹ סִכְלוּת; וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן, וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים".

ה. סְיָג לַחָכְמָה, שְׂתִיקָה. לְפִיכָךְ, לֹא יְמַהֵר לְהָשִׁיב, וְלֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר; וִילַמֵּד לַתַּלְמִידִים בְּשׁוּבָה וְנַחַת, בְּלֹא צְעָקָה, בְּלֹא אֲרִיכוּת לָשׁוֹן. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "דִּבְרֵי חֲכָמִים, בְּנַחַת נִשְׁמָעִים".

ו. אָסוּר לָאָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי חֲלָקוֹת וּפִתּוּי. וְלֹא תִּהְיֶה אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בַּלֵּב, אֶלָּא תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ [פנימיותו כחיצוניותו]; וְהָעִנְיָן שֶׁבַּלֵּב, הוּא הַדָּבָר שֶׁבַּפֶּה. וְאָסוּר לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ דַּעַת הַגּוֹי. כֵּיצַד? לֹא יִמְכֹּר לְגוֹי בְּשַׂר נְבֵלָה בִּכְלַל שְׁחוּטָה, וְלֹא מִנְעָל שֶׁל [עור בהמה] מֵתָה בִּמְקוֹם מִנְעָל שֶׁל שְׁחוּטָה. וְלֹא יְסָרְהֶב [יפציר] בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל, וַיַּרְבֶּה לוֹ בְּתִקְרֹבֶת [דברי מאכל], וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל; וְלֹא יִפְתַּח לוֹ חָבִיּוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְתֹּחַ אוֹתָן לְמָכְרָן, כְּדֵי לְפַתּוֹתוֹ [לשקר] שֶׁבִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ פָּתַח. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲפִלּוּ מִלָּה אַחַת שֶׁל פִּתּוּי וְשֶׁל גְּנֵבַת הַדַּעַת, אֲסוּרָה; אֶלָּא שִׂפַת אֱמֶת וְרוּחַ נָכוֹן, וְלֵב טָהוֹר מִכָּל עָמָל וְהַוּוֹת [- שקרים].

ז. לֹא יִהְיֶה אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וְהֵתֵל [- ליצנות], וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן - אֶלָּא שָׂמֵחַ. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: 'שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ - מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה'. וְצִוּוּ, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם פָּרוּץ בִּשְׂחוֹק, וְלֹא עָצֵב וּמִתְאַבֵּל; אֶלָּא מַקְבִּיל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן לֹא יִהְיֶה בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה, נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵל וּבָטֵל מִמְּלָאכָה, אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה: מְעַט עֵסֶק, וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה; וְאוֹתוֹ הַמְּעַט שֶׁהוּא חֶלְקוֹ, יִשְׂמַח בּוֹ. וְלֹא יִהְיֶה לֹא בַּעַל קֶטֶטָה וְלֹא בַּעַל קִנְאָה, וְלֹא בַּעַל תַּאֲוָה וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: 'הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם'. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - יֵלֵךְ בַּמִּדָּה

מתוך מהדורת חזק

הַבִּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל דֵּעוֹתָיו מְכֻוָּנוֹת בָּאֶמְצָעִית; וְהוּא שֶׁשְּׁלֵמָה אוֹמֵר: "וְכָל דְּרָכֶיךָ יְכוֹנוּ".

יום חמישי י"ז טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ג

א. שֶׁמָּא יֹאמַר אָדָם: 'הוֹאִיל וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן דֶּרֶךְ רָעָה הֵן וּמוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, אֶפְרֹשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לַצַּד הָאַחֲרוֹן', עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה אֶלָּא הַשַּׂק וְהַצֶּמֶר הַקָּשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כְּגוֹן כָּמְרֵי אֲדֹם - גַּם זוֹ דֶּרֶךְ רָעָה הִיא, וְאָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, נִקְרָא 'חוֹטֵא'. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּנָזִיר: "וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ"; אָמְרוּ חֲכָמִים: 'וּמָה אִם נָזִיר שֶׁלֹּא פָּרַשׁ אֶלָּא מִן הַיַּיִן, צָרִיךְ כַּפָּרָה - הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה'. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ אֶלָּא מִדְּבָרִים שֶׁמָּנְעָה הַתּוֹרָה בִּלְבַד, וְלֹא יִהְיֶה אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמֻּתָּרִין. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: 'לֹא דַיֶּךָ מַה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁאַתָּה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים'?! וּבַכְּלָל הַזֶּה, אִלּוּ שֶׁמִּתְעַנִּין תָּמִיד - אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, וְאָסְרוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהֵא אָדָם מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, צִוָּה שְׁלֹמֹה וְאָמַר: "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר - לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם".

ב. צָרִיךְ אָדָם שֶׁיְּכַוֵּן כָּל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם, לְיַדֵּעַ אֶת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, בִּלְבַד; וְיִהְיֶה שִׂבְתּוֹ וְקוּמוֹ וְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל לְעֵמַת [למטרת] זֶה הַדָּבָר. כֵּיצַד? כְּשֶׁיֹּשֵׁב וְיִתֵּן אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְטֹל שָׂכָר, לֹא יִהְיֶה בְּלִבּוֹ קִבּוּץ מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים הַלָּלוּ כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא דְּבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, מְאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּישִׁיבַת בַּיִת וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִבְעֹל, לֹא יָשִׂים עַל לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הַלָּלוּ כְּדֵי לֶהָנוֹת בִּלְבַד, עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אֶלָּא הַמָּתוֹק לַחֵךְ וְיִבְעֹל כְּדֵי לֶהָנוֹת; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ כְּשֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה, כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וְאֵבָרָיו בִּלְבַד. לְפִיכָךְ, לֹא יֹאכַל כָּל שֶׁהַחֵךְ מִתְאַוֶּה, כְּמוֹ הַכֶּלֶב וְהַחֲמוֹר, אֶלָּא יֹאכַל דְּבָרִים הַמּוֹעִילִין לוֹ, אִם מָרִים אִם מְתוּקִים. וְלֹא יֹאכַל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוּף, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְתוּקִין לַחֵךְ. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה בְּשָׂרוֹ חַם - לֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא דְּבַשׁ וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה דֶּרֶךְ מָשָׁל: "אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא טוֹב", וְשׁוֹתֶה מֵי הָעֲלָשִׁין [מין צמח], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַר; שֶׁנִּמְצָא שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה דֶּרֶךְ רְפוּאָה בִּלְבַד כְּדֵי שֶׁיִּבְרֵיא וְיַעֲמֹד שָׁלֵם, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לִחְיוֹת אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְכֵן כְּשֶׁיִּבְעֹל, לֹא יִבְעֹל אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ וּכְדֵי לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע [- ההמשכיות]; לְפִיכָךְ, אֵינוֹ בּוֹעֵל כָּל זְמַן שֶׁיִּתְאַוֶּה, אֶלָּא בְּכָל עֵת שֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע כְּמוֹ דֶּרֶךְ הֶרְפְּאוּת, אוֹ לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע.

ג. הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ עַל פִּי הָרְפוּאָה - אִם שָׂם עַל לִבּוֹ שֶׁיִּהְיֶה כָּל גּוּפוֹ וְאֵבָרָיו שְׁלֵמִים חֲזָקִים בִּלְבַד, וְשֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים עוֹשִׂין מְלַאכְתּוֹ וַעֲמֵלִין לְצָרְכּוֹ - אֵין זוֹ דֶּרֶךְ טוֹבָה; אֶלָּא יָשִׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיְּהֵא גּוּפוֹ שָׁלֵם וְחָזָק, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ יְשָׁרָה לָדַעַת אֶת ה', שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין וְיִשְׂתַּכֵּל [ישכיל] בְּחָכְמוֹת, וְהוּא חוֹלֶה אוֹ אֶחָד מֵאֵבָרָיו כּוֹאֵב; וְיָשִׂים עַל לִבּוֹ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֵּן, אוּלַי יִהְיֶה חָכָם וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. נִמְצָא הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ כָּל יָמָיו כֵּלָן, עוֹבֵד אֶת ה' תָּמִיד, אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן, וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹעֵל - מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ בַּכֹּל, כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא צָרְכָּיו עַד שֶׁיִּהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם לַעֲבֹד אֶת ה'. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן, אִם יָשֵׁן לְדַעַת כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיָנוּחַ גּוּפוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה, וְלֹא יוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה' וְהוּא חוֹלֶה - נִמְצֵאת שֵׁנָה שֶׁלּוֹ עֲבוֹדָה לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: 'וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם'; וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ".

יום שישי י"ח טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ד

א. הוֹאִיל וַהֲוָיַת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם, מִדַּרְכֵי (עבודת) ה' הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע, וְהוּא חוֹלֶה - צָרִיךְ לְהַרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג עַצְמוֹ בִּדְבָרִים הַמַּבְרִין הַמַּחֲלִימִים; וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֹאכַל אָדָם, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב; וְלֹא יִשְׁתֶּה, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמֵא. וְאַל יַשְׁהֶה נְקָבָיו, וַאֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁתִּין אוֹ לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו [נקבים גדולים], יַעֲמֹד מִיָּד.

ב. לֹא יֹאכַל אָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא כְּרֵסוֹ, אֶלָּא יִפְחוֹת כְּמוֹ רְבִיעַ מִשְּׂבְעָתוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מַיִם בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, אֶלָּא מְעַט וּמָזוּג בְּיַיִן; וּכְשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְאַכֵּל בְּמֶעָיו, שׁוֹתֶה מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת. וְלֹא יַרְבֶּה לִשְׁתּוֹת מַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְאַכֵּל הַמָּזוֹן. וְלֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לִנְקָבָיו. לֹא יֹאכַל אָדָם, עַד שֶׁיְּהַלֵּךְ קֹדֶם אֲכִילָה עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, אוֹ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגֵּעַ בְּיֶגֶע אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - יְעַנֶּה גּוּפוֹ וְיִיגַע כָּל יוֹם בַּבֹּקֶר עַד שֶׁיַּתְחִיל גּוּפוֹ לָחֹם, וְיִשְׁקֹט מְעַט עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ, וְאוֹכֵל. וְאִם רָחַץ בְּחַמִּין אַחַר שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה טוֹב; וְאַחַר כָּךְ שׁוֹהֶה מְעַט, וְאוֹכֵל.

ג. לְעוֹלָם כְּשֶׁיֹּאכַל אָדָם, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ אוֹ יִטֶּה עַל שְׂמֹאל. וְלֹא יְהַלֵּךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יְזַעְזֵעַ גּוּפוֹ וְלֹא יְטַיֵּל, עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו; וְכָל הַמְטַיֵּל אַחַר אֲכִילָתוֹ אוֹ שֶׁיָּגַע, הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל עַצְמוֹ חֳלָאִים רָעִים וְקָשִׁים.

ד. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה, אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת. דַּי לוֹ לָאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישָׁן, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת; וְיִהְיוּ בְּסוֹף הַלַּיְלָה, כְּדֵי

מתוך מהדורת חזק

שֶׁיְּהֵא מִתְחַלַּת שְׁנָתוֹ עַד שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ.

ה. לֹא יִישַׁן אָדָם לֹא עַל פָּנָיו, וְלֹא עַל עָרְפּוֹ, אֶלָּא עַל צִדּוֹ - בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה עַל צַד שְׂמֹאל, וּבְסוֹף הַלַּיְלָה עַל צַד יָמִין. וְלֹא יִישַׁן סָמוּךְ לַאֲכִילָה, אֶלָּא יַמְתִּין אַחַר אֲכִילָה כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת. וְלֹא יִישַׁן בַּיּוֹם.

ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְשְׁלִין אֶת בְּנֵי מֵעַיִם, כְּגוֹן עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְתוּתִים וְאַגָּסִים וַאֲבַטִּיחִים וּמְעֵי [פנים] הַקְּשׁוּאִים וּמְעֵי [פנים] מְלָפְּפוֹנוֹת - אוֹכֵל אָדָם אוֹתָן בַּתְּחִלָּה, קֹדֶם אֲכִילָה. וְלֹא יְעָרְבֵם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא שׁוֹהֶה מְעַט עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִבֶּטֶן הָעֶלְיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ. וּדְבָרִים שֶׁהֵן מְאַמְּצִין [מקשים] אֶת בְּנֵי מֵעַיִם, כְּגוֹן רִמּוֹנִים וּפְרִישִׁין [חבושים] וְתַפּוּחִים וּקְרַסְטְמִילִין - [מין אגסים] אוֹכֵל אוֹתָן תֵּכֶף [סמוך] לְמְזוֹנוֹ, וְלֹא יַרְבֶּה מֵהֶן.

ז. כְּשֶׁיִּרְצֶה אָדָם לֶאֱכֹל בָּשָׂר עוֹף וּבְשַׂר בְּהֵמָה כְּאֶחָד, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר הָעוֹף; וְכֵן בֵּיצִים וּבְשַׂר עוֹף, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בֵּיצִים; בָּשָׂר בְּהֵמָה דַּקָּה וּבְשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשַׂר הַדַּקָּה - לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם דָּבָר הַקַּל, וּמְאַחֵר הַכָּבֵד.

ח. בִּימוֹת הַחַמָּה - אוֹכֵל מַאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יַרְבֶּה בִּתְבָלִין [תבלינים], וְאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶץ; וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים - אוֹכֵל אֲכָלִין הַחַמִּין, וּמַרְבֶּה בִּתְבָלִין, וְאוֹכֵל מְעַט מִן הַחַרְדָּל וּמִן הַחִלְתִּית [מיני תבלינים]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּרִים וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּים - בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם כָּרָאוּי לוֹ.

ט. יֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם - כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים הַמְּלוּחִים הַיְּשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיְּשָׁנָה, וְהַכְּמֵהִין וְהַפִּטְרִיּוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמְּלֻיַּחַ הַיָּשָׁן, וְיַיִן מִגּוּתוֹ, וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנָּדַף רֵיחוֹ, וְכָל מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר; הֲרֵי אֵלּוּ לַגּוּף, כְּמוֹ סַם הַמָּוֶת. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, אֲבָל אֵינָם כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנוֹת לְרֹעַ; לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵהֶן אֶלָּא מְעַט וְאַחַר יָמִים הַרְבֵּה, וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶן אוֹ לְאָכְלָן עִם מְזוֹנוֹ תָּמִיד - כְּגוֹן דָּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחָלָב שֶׁשָּׁהָה אַחַר שֶׁנִּחְלַב אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וּבְשַׂר שְׁוָרִים גְּדוֹלִים וּתְיָשִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל, וְהָעֲדָשִׁים, וְהַסַּפִּיר [מין קטנית], וְלֶחֶם שְׂעוֹרִים, וְלֶחֶם מַצּוֹת, וְהַכְּרוּב, וְהֶחָצִיר [סוג ירק], וְהַבְּצָלִים, וְהַשּׁוּמִים, וְהַחַרְדָּל, וְהַצְּנוֹן; כָּל אֵלּוּ מַאֲכָלִים רָעִים הֵם. אֵין רָאוּי לָאָדָם לֶאֱכֹל מֵאֵלּוּ אֶלָּא מְעַט עַד מְאֹד, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, לֹא יֹאכַל מֵהֶם כְּלָל. וְהַפּוֹל וְהָעֲדָשִׁים בְּלִבַּד - אֵין רָאוּי לָאָכְלָן, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְהַדְּלוּעִין, אוֹכְלִים מֵהֶן מְעַט בִּימוֹת הַחַמָּה.

י. וְיֵשׁ מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן רָעִים, וְאֵינָן כְּמוֹ אֵלּוּ; וְהֵן: עוֹף הַמַּיִם [כגון ברווז], וּבְנֵי יוֹנָה הַקְּטַנִּים, וְהַתְּמָרִים, וְלֶחֶם קָלוּי בְּשֶׁמֶן אוֹ לֶחֶם שֶׁנִּלּוֹשׁ בְּשֶׁמֶן, וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ אוֹתָהּ כָּל צָרְכָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בָּהּ רֵיחַ מֵרְסָן [סובין], וְהַצִּיר [רוטב דגים] וְהַמּוּרְיָס [שומן דגים]. אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת מֵאֲכִילַת אֵלּוּ; וְאָדָם שֶׁהוּא חָכָם וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְלֹא יִמְשֹׁךְ אַחַר תַּאֲוָתוֹ וְלֹא יֹאכַל מִכָּל הַנִּזְכָּרִים כְּלוּם, אֶלָּא אִם נִצְרָךְ לָהֶם לִרְפּוּאָה - הֲרֵי זֶה גִּבּוֹר.

יא. לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִפֵּרוֹת הָאִילָנוֹת, וְלֹא יַרְבֶּה מֵהֶן אֲפִלּוּ יְבֵשִׁין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רְטֻבִּים; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן, הֲרֵי הֵן לַגּוּף כַּחֲרָבוֹת. וְכֵן הֶחָרוּבִים, רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת הַחֲמוּצִין רָעִים, וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט בִּימוֹת הַחַמָּה וּבַמְּקוֹמוֹת הַחַמִּין. וְהַתְּאֵנִים וְהָעֲנָבִים וְהַשְּׁקֵדִים טוֹבִים לְעוֹלָם, בֵּין רְטֻבִּים בֵּין יְבֵשִׁין, וְאוֹכֵל אָדָם מֵהֶן כָּל צָרְכּוֹ; אֲבָל לֹא יַתְמִיד אֲכִילָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טוֹבִים מִכָּל פְּרִי הָאִילָנוֹת.

יב. הַדְּבַשׁ וְהַיַּיִן, רַע לַקְּטַנִּים וְיָפֶה לַזְּקֵנִים, וְכָל שֶׁכֵּן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְצָרִיךְ אָדָם לֶאֱכֹל בִּימוֹת הַחַמָּה, שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

יג. לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רָפִין כָּל יָמָיו, וְיִהְיֶה קָרוֹב לִשְׁלִשׁוּל מְעַט. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בָּרְפּוּאָה - שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְאִי נִמְנָע אוֹ יֵצֵא בְּקֹשִׁי, חֳלָאִים רָעִים בָּאִים. וּבַמֶּה יְרַפֶּה אָדָם מֵעָיו, אִם נִתְאַמְּצוּ [נתקשו] מְעַט? אִם הָיָה בָּחוּר - יֹאכַל בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר [צמחים] מְלוּחִין שְׁלוּקִין, מִתְבָּלִין בְּשֶׁמֶן וּבְמוּרְיָס [שומן דגים] וּבְמֶלַח, בְּלֹא פַּת; אוֹ יִשְׁתֶּה מֵי שֶׁלֶק שֶׁל תְּרָדִין אוֹ כְּרוּב, בְּשֶׁמֶן וּמֶלַח וּמוּרְיָס. וְאִם הָיָה זָקֵן - יִשְׁתֶּה דְּבַשׁ מָזוּג בְּמַיִם חַמִּין בַּבֹּקֶר, וְיִשְׁהֶה כְּמוֹ אַרְבַּע שָׁעוֹת, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל סְעוּדָתוֹ. יַעֲשֶׂה כֵּן יוֹם אַחַר יוֹם, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים אִם צָרַךְ לְכָךְ, עַד שֶׁיִּרְפּוּ מֵעָיו.

יד. וְעוֹד כְּלָל אַחֵר אָמְרוּ בִּבְרִיאוּת הַגּוּף: כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מִתְעַמֵּל וְיָגֵעַ הַרְבֵּה וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ [אינו ממלא כריסו], וּמֵעָיו רָפִין - אֵין חֹלִי בָּא עָלָיו וְכֹחוֹ מִתְחַזֵּק, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הָרָעִים;

טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לָבָטַח וְאֵינוֹ מִתְעַמֵּל, אוֹ מִי שֶׁמַּשְׁהֶה נְקָבָיו [מתאפק בצרכיו] אוֹ מִי שֶׁמֵּעָיו קָשִׁין - אֲפִלּוּ אָכַל מַאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשָׁמַר עַצְמוֹ עַל פִּי הָרְפּוּאָה, כָּל יָמָיו יִהְיוּ מַכְאוֹבִים וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ. וַאֲכִילָה גַּסָּה [רבה] לְגוּף כָּל אָדָם כְּמוֹ סַם הַמָּוֶת, וְהִיא עִקַּר לְכָל חֳלָאִים. רֹב הַחֳלָאִים הַבָּאִים עַל הָאָדָם, אֵינָן אֶלָּא מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה, אֲפִלּוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר בְּחָכְמָתוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ - שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ"; כְּלוֹמַר, שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכֹל מַאֲכָל רַע אוֹ מִלִּשְׁבֹּעַ, וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בִּצְרָכָיו.

טז. דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה - שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים; וְלֹא יִכָּנֵס סָמוּךְ לָאֲכִילָה, וְלֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל בְּמֵעָיו. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין שֶׁאֵין הַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן, וְרֹאשׁוֹ בְּלִבַּד בְּחַמִּין שֶׁהַגּוּף נִכְוֶה בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ יִרְחֹץ גּוּפוֹ בְּפוֹשְׁרִין, וְאַחַר כָּךְ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפּוֹשְׁרִין, עַד שֶׁיִּרְחֹץ בְּצוֹנֵן; וְלֹא יַעֲבִיר עַל רֹאשׁוֹ כְּלָל, לֹא פּוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנֵן. וְלֹא יִרְחֹץ בְּצוֹנֵן בִּימוֹת

הַגִּשְׁמִים. וְלֹא יִרְחֹץ עַד שֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ כָּל גּוּפוֹ, וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמֶּרְחָץ; אֶלָּא כְּשֶׁיַּזִּיעַ וִיפָרֵךְ גּוּפוֹ, יִשְׁתַּטֵּף וְיֵצֵא. וּבוֹדֵק עַצְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, וְאַחַר שֶׁיֵּצֵא, שֶׁמָּא יְהֵא צָרִיךְ לִנְקָבָיו. וְכֵן בּוֹדֵק אָדָם עַצְמוֹ תָּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְאַחַר אֲכִילָה, וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה, וְקֹדֶם שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שֶׁיִּיגַע וְיִתְעַמֵּל, וְקֹדֶם שֶׁיִּישַׁן, וּכְשֶׁיֵּעוֹר [- סד] הַכֹּל עֲשָׂרָה.

יז. כְּשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וִיכַסֶּה רֹאשׁוֹ בַּבַּיִת [בחדר] הַחִיצוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בּוֹ רוּחַ קָרָה; וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר. וְיִשְׁהֶא אַחַר שֶׁיֵּצֵא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְתָסוּר הַחֲמִימוּת, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. וְאִם יָשַׁן מְעַט כְּשֶׁיָּצָא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה - חֲרֵי זֶה יָפֶה עַד מְאֹד. לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם מַיִם קָרִים כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִמְנֹעַ עַצְמוֹ, יְעָרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בִּדְבַשׁ וְיִשְׁתֶּה. וְאִם סָךְ בְּשֶׁמֶן בַּמֶּרְחָץ בִּימוֹת הַגִּשְׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּטֵּף, חֲרֵי זֶה טוֹב.

יח. לֹא יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ לְהַקִּיז דָּם תָּמִיד, וְלֹא יַקִּיז דָּם אֶלָּא אִם הָיָה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר; וְלֹא יַקִּיז לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגִּשְׁמִים, אֶלָּא בִּימֵי נִיסָן וּמְעַט בִּימֵי תִּשְׁרֵי. וּמֵאַחַר חֲמִשִּׁים שָׁנָה, לֹא יַקִּיז כְּלָל. וְלֹא יַקִּיז אָדָם דָּם וְיִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, בְּיוֹם אֶחָד; וְלֹא יַקִּיז וְיֵצֵא לַדֶּרֶךְ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיָּבוֹא מִן הַדֶּרֶךְ. וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה בְּיוֹם הַהַקָּזָה, פָּחוֹת מִמַּה שֶׁהוּא רָגִיל; וְיָנוּחַ בְּיוֹם הַהַקָּזָה, וְלֹא יִתְעַמֵּל וְלֹא יְטַיֵּל.

יט. שִׁכְבַת זֶרַע, הִיא כֹּחַ הַגּוּף וְחַיָּיו וּמְאוֹר הָעֵינַיִם; וְכָל זְמַן שֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוּף בָּלֶה וְכֹחוֹ כָּלֶה וְחַיָּיו אוֹבְדִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ, וּדְרָכֶיךָ לְמַחוֹת מְלָכִין". כָּל הַשָּׁטוּף בִּבְעִילָה - זִקְנָה קוֹפֶצֶת עָלָיו, וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ, וְעֵינָיו כֵּהוֹת, וְרִיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו וּמִשֶּׁחְיוֹ, וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו וְרִיסֵי עֵינָיו נוֹשֵׁר, וּשְׂעַר זְקָנוֹ וְשֶׁחְיוֹ וּשְׂעַר רַגְלָיו רוֹבֶה [מתרבה], וְשִׁנָּיו נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֵבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִין עָלָיו. אָמְרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים: 'אֶחָד מֵאֶלֶף מֵת בִּשְׂאָר חֳלָאִים, וְהָאֶלֶף - מֵרֹב הַתַּשְׁמִישׁ'. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ הָאָדָם לְהִזָּהֵר בְּדָבָר זֶה, אִם רָצָה לִהְיוֹת בְּטוֹבָה; וְלֹא יִבְעֹל אֶלָּא כְּשֶׁיִּמְצָא גּוּפוֹ בָּרִיא וְחָזָק בְּיוֹתֵר, וְהוּא מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, וּמַסִּיחַ עַצְמוֹ לְדָבָר אַחֵר, וְהַקְּשׁוּי כְּשֶׁהָיָה; וְיִמְצָא כֹּבֶד מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה, וּכְאֵלּוּ חוּטֵי הַבֵּיצִים נִמְשָׁכִים, וּבְשָׂרוֹ חַם - זֶה צָרִיךְ לִבְעֹל, וּרְפוּאָה לוֹ שֶׁיִּבְעֹל. לֹא יִבְעֹל אָדָם וְהוּא שָׂבֵעַ, וְלֹא רָעֵב - אֶלָּא אַחַר שֶׁיִּתְאַכֵּל הַמָּזוֹן בְּמֵעָיו. וְיִבְדֹּק נְקָבָיו קֹדֶם בְּעִילָה, וְאַחַר בְּעִילָה. וְלֹא יִבְעֹל מְעֻמָּד וְלֹא מְיֻשָּׁב, וְלֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּיוֹם הַקָּזָה, וְלֹא בְּיוֹם יְצִיאָה לַדֶּרֶךְ אוֹ בִּיאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לִפְנֵיהֶן וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶן.

כ. כָּל הַמַּנְהִיג עַצְמוֹ בְּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁהוֹרִינוּ - אֲנִי עָרֵב לוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי חֹלִי כָּל יָמָיו עַד שֶׁיַּזְקִין הַרְבֵּה וְיָמוּת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְרוֹפֵא, וְשֶׁיִּהְיֶה גּוּפוֹ שָׁלֵם וְעוֹמֵד עַל בֶּרְיוֹ כָּל יָמָיו - אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה גּוּפוֹ רַע מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אוֹ אִם הָיָה רָגִיל בְּמִנְהָג מִן הַמִּנְהָגוֹת הָרָעִים מִתְּחִלַּת מוֹלַדְתּוֹ, אוֹ אִם תָּבוֹא מַכַּת דֶּבֶר אוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת לָעוֹלָם.

כא. וְכָל הַמִּנְהָגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, אֵין רָאוּי לִנְהֹג בָּהֶם אֶלָּא הַבָּרִיא. אֲבָל הַחוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁאֶחָד מֵאֵבָרָיו חוֹלֶה, אוֹ מִי שֶׁנָּהַג מִנְהָג רַע שָׁנִים רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אֲחֵרִים וּמִנְהָגוֹת כְּפִי חָלְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי הָרְפוּאוֹת; וְשִׁנּוּי וֶסֶת [- הרגל קבוע], תְּחִלַּת חֹלִי.

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ רוֹפֵא - אֶחָד הַבָּרִיא וְאֶחָד הַחוֹלֶה, אֵין רָאוּי לוֹ לָזוּז מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם, לְאַחֲרִית טוֹבָה הוּא מֵבִיא.

כג. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין תַּלְמִיד חֲכָמִים רַשַּׁאי לָדוּר בְּתוֹכָהּ; וְאֵלּוּ הֵן: רוֹפֵא, וְאֻמָּן [- מקיז דם], וּבֵית הַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַכִּסֵּא, וּמַיִם מְצוּיִין כְּמוֹ נָהָר אוֹ מַעְיָן, וּבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, וְלַבְלָר [סופר], וְגַבַּאי צְדָקָה, וּבֵית דִּין מַכִּין וְחוֹבְשִׁין [האוסרים הפושעים לבית הסוהר].

יום שבת קודש י"ט טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ה

א. כְּשֵׁם שֶׁהֶחָכָם נִכָּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְדֵעוֹתָיו, וְהוּא מֻבְדָּל בָּהֶן מִשְּׁאָר הָעָם - כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בְּמַעֲשָׂיו, בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמַשְׁקֶהוּ וּבִבְעִילָתוֹ וּבַעֲשִׂיַּת צְרָכָיו וּבְדִבּוּרוֹ וּבְהִלּוּכוֹ וּבְמַלְבּוּשׁוֹ וּבְכִלְכּוּל דְּבָרָיו [- הנהלת ענייניו] וּבְמַשָּׂאוֹ וּבְמַתָּנוֹ; וְיִהְיוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ, נָאִים וּמְתֻקָּנִים בְּיוֹתֵר. כֵּיצַד? תַּלְמִיד חֲכָמִים לֹא יִהְיֶה גַּרְגְּרָן [זולל וסובא], אֶלָּא אוֹכֵל מַאֲכָל הָרָאוּי לְהַבְרוֹת גּוּפוֹ, וְלֹא יֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גַּסָּה. וְלֹא יְהֵא רוֹדֵף לְמַלֹּאת בִּטְנוֹ, כָּאֵלּוּ שֶׁמִּתְמַלְּאִין מִמַּאֲכָל וּמַשְׁקֶה עַד שֶׁתָּפוּחַ כְּרֵסָן; וַעֲלֵיהֶם מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה: "וְזֵרִיתִי פֶּרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם, פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" - אָמְרוּ חֲכָמִים: 'אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחַגִּים'. וְהֵן הָאוֹמְרִים: "אָכוֹל וְשָׁתֹה, כִּי מָחָר נָמוּת". וְזֶה הוּא מַאֲכַל הָרְשָׁעִים; וְשֻׁלְחָנוֹת אֵלּוּ, הֵם שֶׁגִּנָּה הַכָּתוּב וְאָמַר: "כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה, בְּלִי מָקוֹם". אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא תַּכְשִׁיל אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדֵי חַיָּיו וְדַיּוֹ; הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "צַדִּיק - אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ".

ב. כְּשֶׁהֶחָכָם אוֹכֵל מְעַט זֶה הָרָאוּי לוֹ, לֹא יֹאכְלֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵיתוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְלֹא יֹאכַל בַּחֲנוּת וְלֹא בַּשּׁוּק אֶלָּא לְפִי צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגַּנֶּה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת; וְלֹא יֹאכַל אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ, וְלֹא עַל אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנוֹת הַמְּלֵאִים קִיא צוֹאָה. וְלֹא יַרְבֶּה סְעוּדוֹתָיו בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ עִם הַחֲכָמִים. וְלֹא יֹאכַל בִּסְעוּדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קִבּוּץ הַרְבֵּה. וְאֵין רָאוּי לוֹ לֶאֱכֹל אֶלָּא בִּסְעוּדָה שֶׁל מִצְוָה בִּלְבַד, כְּגוֹן סְעוּדַת אֵרוּסִין

וְנִשּׂוּאִין - וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה תַּלְמִיד חֲכָמִים שֶׁנָּשָׂא בַּת תַּלְמִיד חֲכָמִים. וְהַצַּדִּיקִים וַהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא אָכְלוּ מֵעוֹלָם מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ שְׁלֵמָה.

ג. כְּשֶׁחָכָם שׁוֹתֶה יַיִן, אֵינוֹ שׁוֹתֶה אֶלָּא כְּדֵי לִשְׁרוֹת [לרכך] אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו [ויתעכל היטב]. וְכָל הַמִּשְׁתַּכֵּר, הֲרֵי זֶה חוֹטֵא וּמְגַנֶּה וּמַפְסִיד חָכְמָתוֹ; וְאִם מִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם. וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת בַּצָּהֳרַיִם וַאֲפִלּוּ מְעַט, אֶלָּא אִם הָיָה בִּכְלַל הָאֲכִילָה, שֶׁהַשְּׁתִיָּה שֶׁבִּכְלַל הָאֲכִילָה אֵינָהּ מְשַׁכֶּרֶת, וְאֵין נִזְהָרִין אֶלָּא מִיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֻתֶּרֶת לוֹ תָּמִיד, רָאוּי לוֹ לְתַלְמִיד חֲכָמִים שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה; וְלֹא יְהֵא מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כְּתַרְנְגוֹל, אֶלָּא מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת, אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא מְסַפֵּר עִמָּהּ [משמש], לֹא יְסַפֵּר לֹא בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ וּבִטְנוֹ מָלֵא, וְלֹא בְּסוֹף הַלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא רָעֵב - אֶלָּא בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה, כְּשֶׁיִּתְאַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְנַבֵּל אֶת פִּיו בְּדִבְרֵי חֲבֵאי, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּקַּבָּלָה: "מַגִּיד לְאָדָם מַה שִּׂחוֹ" - אָמְרוּ חֲכָמִים: 'אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, עָתִיד לִתֵּן עָלֶיהָ אֶת הַדִּין'. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם לֹא שְׁכוֹרִים, וְלֹא עַצְלָנִים, וְלֹא עַצְבָּנִים; וְלֹא אֶחָד מֵהֶן. וְלֹא תִּהְיֶה יְשֵׁנָה; וְלֹא יֶאֱנַס אוֹתָהּ, וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה - אֶלָּא בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם, וּבְשִׂמְחָתָם. יְסַפֵּר מְעַט וִישַׂחֵק עִמָּהּ מְעַט, כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ; וְיִבְעֹל בְּבוּשָׁה וְלֹא בְּעַזּוּת, וְיִפְרֹשׁ מִיָּד.

ה. כָּל הַנּוֹהֵג מִנְהָג זֶה - לֹא דַּי שֶׁקִּדֵּשׁ נַפְשׁוֹ, וְטִהֵר עַצְמוֹ, וְתִקֵּן דֵּעוֹתָיו; אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ לוֹ בָּנִים - הוֹרִין בָּנִים נָאִים וּבַיְשָׁנִים, רְאוּיִין לְחָכְמָה וְלַחֲסִידוּת. וְכָל הַנּוֹהֵג בְּמִנְהָגוֹת שֶׁאָר הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ - הוֹרִין לוֹ בָּנִים כְּמוֹ אוֹתָם הָעָם.

ו. צְנִיעוּת גְּדוֹלָה נוֹהֲגִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּעַצְמָן: לֹא יִתְבַּזּוּ, וְלֹא יְגַלּוּ רֹאשָׁן וְלֹא גּוּפָן. וַאֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית הַכִּסֵּא, יְהֵא צָנוּעַ, וְלֹא יְגַלֶּה בְּגָדָיו עַד שֶׁיֵּשֵׁב, וְלֹא יְקַנַּח בְּיָמִין. וְיִתְרַחֵק מִכָּל אָדָם, וְיִכָּנֵס חֶדֶר בְּחֶדֶר לִפְנִים מִן הַמְּעָרָה, וְנִפְנֶה שָׁם. וְאִם נִפְנֶה אֲחוֹרֵי גָּדֵר, יַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ קוֹלוֹ אִם נִתְעַטֵּשׁ. וְאִם נִפְנֶה בְּבִקְעָה, יַרְחִיק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲבֵרוֹ פְּרוּעוֹ. וְלֹא יְדַבֵּר כְּשֶׁהוּא נִפְנֶה, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גָּדוֹל. וּכְדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֵג צְנִיעוּת בְּבֵית הַכִּסֵּא בַּיּוֹם, כָּךְ נוֹהֵג בַּלַּיְלָה. וּלְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם עַצְמוֹ לְהִפָּנוֹת שַׁחֲרִית וְעַרְבִית בִּלְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק [יזדקק להרחיק ממקום אנשים].

ז. תַּלְמִיד חֲכָמִים - לֹא יְהֵא צוֹעֵק וְצוֹוֵחַ בְּשָׁעַת דִּבּוּרוֹ כִּבְהֵמוֹת וּכְחַיּוֹת; וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בְּיוֹתֵר, אֶלָּא דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת. וּכְשֶׁיְּדַבֵּר בְּנַחַת, יְזָהֵר שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק [לקיצוניות השניה] עַד שֶׁיֵּרָאֶה כְּדִבְרֵי גַּסֵּי הָרוּחַ. וּמַקְדִּים לְשָׁלוֹם כָּל אָדָם, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחָן נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְדָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת - מְסַפֵּר בְּשֶׁבַח חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ מְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ כְּלָל. אוֹהֵב שָׁלוֹם, וְרוֹדֵף שָׁלוֹם. אִם רוֹאֶה מָקוֹם שֶׁדְּבָרָיו מוֹעִילִים וְנִשְׁמָעִים, אוֹמֵר; וְאִם לָאו, שׁוֹתֵק. כֵּיצַד? לֹא יְרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, וְלֹא יִשְׁאַל לוֹ עַל נִדְרוֹ [אל יחפש פתח להתירו] בְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר עַד שֶׁתִּתְקָרֵר דַּעְתּוֹ וְיָנוּחַ; וְלֹא יְנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל עַד שֶׁיִּקָּבֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ. וְלֹא יִרְאֶה לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת קַלְקַלְתּוֹ [כשלונו], אֶלָּא יַעֲלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ. וְלֹא יְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ, וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע אֶלָּא בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בֶּאֱמֶת אוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, אוֹ בְּדִבְרֵי חָכְמָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְלֹא יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אֲפִלּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ.

ח. לֹא יְהַלֵּךְ תַּלְמִיד חֲכָמִים בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְגָרוֹן נָטוּי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן, וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם"; וְלֹא יְהַלֵּךְ עֶקֶב בְּצַד גּוּדָל בְּנַחַת כְּמוֹ הַנָּשִׁים וְגַסֵּי הָרוּחַ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הָלוֹךְ וָטָפוֹף תֵּלַכְנָה, וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה". וְלֹא יָרוּץ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְיִנְהֹג בְּשִׂגָּעוֹן. וְלֹא יַכְפִּף קוֹמָתוֹ כְּבַעֲלֵי חֲטוֹרֶת [גבנת]; אֶלָּא מִסְתַּכֵּל לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, וּמְהַלֵּךְ בְּשֵׁוָה כְּאָדָם שֶׁהוּא טָרוּד בַּעֲסָקָיו. גַּם בְּמַהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר, אִם חָכָם בַּעַל דֵּעָה הוּא, אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל; וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ, לִבּוֹ חָסֵר; וְאָמַר לַכֹּל, סָכָל הוּא" - מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא סָכָל.

ט. מַלְבּוּשׁ תַּלְמִיד חֲכָמִים, מַלְבּוּשׁ נָאֶה נָקִי; וְאָסוּר לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בְּבִגְדוֹ כֶּתֶם אוֹ שַׁמְנוּנִית וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְלֹא יִלְבַּשׁ לֹא מַלְבּוּשׁ מְלָכִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי זָהָב וַאַרְגָּמָן שֶׁהַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּהֶן, וְלֹא מַלְבּוּשׁ עֲנִיִּים, שֶׁהוּא מְבַזֶּה אֶת לוֹבְשָׁיו - אֶלָּא בְּגָדִים בֵּינוֹנִיִּים נָאִים. וְלֹא יְהֵא בְּשָׂרוֹ נִרְאֶה מִתַּחַת מַדָּיו [בגדיו], כְּמוֹ בִּגְדֵי הַפִּשְׁתָּן הַקַּקִּלִּים [דקים שקופים] בְּיוֹתֵר שֶׁעוֹשִׂים בְּמִצְרַיִם. וְלֹא יִהְיוּ בְּגָדָיו סְחוּבִּין עַל הָאָרֶץ, כְּמוֹ בִּגְדֵי גַּסֵּי הָרוּחַ, אֶלָּא עַד עֲקֵבוֹ; וּבֵית יָד שֶׁלּוֹ [השרוול], עַד רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו. וְלֹא יְשַׁלְשֵׁל טַלִּיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּגַסֵּי הָרוּחַ, אֶלָּא בְּשַׁבָּת בִּלְבַד, אִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף. וְלֹא יִנְעַל מִנְעָלִים מְטֻלָּאִים כְּבֶגֶד טְלָאי עַל גַּבֵּי טְלָאי, בִּימוֹת הַחַמָּה; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מֻתָּר אִם הָיָה עָנִי. לֹא יֵצֵא תַּלְמִיד חֲכָמִים מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק, וְלֹא בִּבְגָדִים מְבֻשָּׂמִים; וְלֹא יָשִׂים בֹּשֶׂם בִּשְׂעָרוֹ. אֲבָל אִם מָשַׁח בְּשָׂרוֹ בְּבֹשֶׂם כְּדֵי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָה, מֻתָּר. וְכֵן לֹא יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, אֶלָּא אִם הָיָה לוֹ זְמַן קָבוּעַ לָצֵאת בּוֹ לְתַלְמוּדוֹ. כָּל אֵלּוּ, מִפְּנֵי הַחֵשֶׁד.

י. תַּלְמִיד חֲכָמִים, מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁקָל, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְזָן אֶת אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ כְּפִי מָמוֹנוֹ וְהַצְלָחָתוֹ, וְלֹא יַטְרִיחַ עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּי [בהוצאות מרובות]. צִוּוּ חֲכָמִים בְּדַרְכֵי אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא לְתֵאָבוֹן [- לטעימה בלבד, לפעמים], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר". דַּי לוֹ לַבָּרִיא לֶאֱכֹלוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת; וְאִם הָיָה עָשִׁיר כְּדֵי לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם, אוֹכֵל. צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ:

'לְעוֹלָם יֹאכַל אָדָם פָּחוֹת מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, וְיִלְבַּשׁ כָּרָאוּי לוֹ, וִיכַבֵּד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו יָתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ'.

יא. דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי דֵעָה [- שכל], שֶׁיִּקְבַּע לוֹ אָדָם מְלָאכָה הַמְפַרְנֶסֶת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יִקְנֶה בֵּית דִּירָה, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה - שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת . . אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם, וְלֹא חִלְּלוֹ . . אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה". אֲבָל הַטִּפְּשִׁין, מַתְחִילִין לִשָּׂא אִשָּׁה, וְאַחַר כָּךְ אִם תִּמְצָא יָדוֹ יִקְנֶה בַּיִת, וְאַחַר כָּךְ בְּסוֹף יָמָיו יַחֲזוֹר לְבַקֵּשׁ אֻמָּנוּת אוֹ יִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּקְּלָלוֹת: "אִשָּׁה תְאָרֵשׂ . . בַּיִת תִּבְנֶה . . כֶּרֶם תִּטַּע" - כְּלוֹמַר: יִהְיוּ מַעֲשֶׂיךָ הַפּוּכִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּצְלִיחַ דְּרָכֶיךָ. וּבַבְּרָכָה מַה הוּא אוֹמֵר? - "וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל, וַה' עִמּוֹ".

יב. וְאָסוּר לְאָדָם לְהַפְקִיר אוֹ לְהַקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וַיִּטְרַיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת. וְלֹא יִמְכֹּר שָׂדֶה, וְיִקְנֶה בַּיִת; וְלֹא יִמְכֹּר בַּיִת, וְיִקְנֶה מִטַּלְטְלִין אוֹ יַעֲשֶׂה סְחוֹרָה בִּדְמֵי בֵּיתוֹ; אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִטַּלְטְלִין, וְקוֹנֶה שָׂדֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יָשִׂים מְגַמָּתוֹ לְהַצְלִיחַ נְכָסָיו - לֹא לְהִתְנָאוֹת מְעַט לְפִי שָׁעָה אוֹ לְהָנוֹת מְעַט, וְיַפְסִיד הַרְבֵּה.

יג. מַשָּׂאן וּמַתָּנָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בֶּאֱמֶת וּבֶאֱמוּנָה: אוֹמֵר עַל לָאו 'לָאו' וְעַל הֵן 'הֵן', מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן, וְנוֹתֵן וּמְוַתֵּר לַאֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקַּח מֵהֶן, וְלֹא יְדַקְדֵּק עֲלֵיהֶן; וְנוֹתֵן דְּמֵי הַמֶּקַח לְאַלְתַּר, וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה לֹא עָרֵב [על הלוואה] וְלֹא קַבְּלָן ['ערב קבלן'], וְלֹא יָבֹא בְּהַרְשָׁאָה [ישמש מורשה ממלווה לגבות חובו]. מְחַיֵּב עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חִיְּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיִּצַּמֵּד בְּדִבּוּרוֹ וְלֹא יְשַׁנֶּהוּ. וְאִם נִתְחַיְּבוּ לוֹ אֲחֵרִים בַּדִּין, מַאֲרִיךְ לָהֶן וּמוֹחֵל לָהֶן; וּמַלְוֶה, וְחוֹנֵן. וְלֹא יֵרֵד לְתוֹךְ אֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יָצַר לְאָדָם לְעוֹלָם בְּחַיָּיו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - יִהְיֶה מִן הַנִּרְדָּפִין, וְלֹא מִן הָרוֹדְפִין; מִן הַנֶּעֱלָבִין, וְלֹא מִן הָעוֹלְבִין. וְאָדָם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי: עַבְדִּי אַתָּה; יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ג־י"ט טבת ה'תשע"ה

יום ראשון י"ג טבת ה'תשע"ה

מצות עשה י. ה.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּווּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנָּתְנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּווּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּווּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּווּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּווּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִווּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום שני י"ד טבת ה'תשע"ה

יום שלישי ט"ו טבת ה'תשע"ה

יום רביעי ט"ז טבת ה'תשע"ה

יום חמישי י"ז טבת ה'תשע"ה

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּווּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּווּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּווּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּווּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִווּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא

(מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג).
וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).יום שישי־שבת קודש י"ח־י"ט טבת

יום שישי י"ח טבת ה'תשע"ה

מצות עשה כו. יב.

הַמִּצְוָה הַכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־יוֹם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפֶּרֶק הָאַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה (כד.) וּמִתַּעֲנִית (כו.) וּבְפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה (לז:).

הַמִּצְוָה הַי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּנוּ בְּמַעֲשֶׂה תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (דברים ו, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים (שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

יום שבת קודש י"ט טבת ה'תשע"ה

מצות עשה יג.

הַמִּצְוָה הַי"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּנוּ בְּמַעֲשֶׂה תְּפִלִּין שֶׁל יָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ" (שם); וְגַם הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ נִכְפַּל אַרְבַּע פְּעָמִים. וְהָרְאָיָה שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד שְׁתֵּי מִצְוֹת — הוּא אָמְרָם בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת (מד.) עַל דֶּרֶךְ הַתֵּמַהּ עַל מִי שֶׁסּוֹבֵר, שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד לֹא תּוּנַח אַחַת מֵהֶן בְּלִי הָאַחֶרֶת, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן בְּנִמְצָא, וְזֶה לְשׁוֹנָם: "מַאן דְּלֵית לֵהּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, חָדָא מִצְוָה לֹא לֶעְבֵּד?!" כְּלוֹמַר: מִי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא יַעֲשֶׂה [לְפָחוֹת] אַחַת?! לֹא, אֶלָּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁבְּיָדוֹ, וּלְפִיכָךְ יָנִיחַ אֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁבְּנִמְצָא. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁקָּרְאוּ לַתְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה בְּטַעַם חִיּוּבָן: "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט) — וְנָשִׁים אֵינָן חַיָּבוֹת בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָךְ בֵּאֲרוּ בַּמְּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה בְּפֶרֶק ד' מִמְּנָחוֹת (לא: ואילך).

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שני עמ' ב

לְעָלְמָא – להתיר אשה שהיתה מוחזקת לנו כזקוקה ליבום, שמת בעלה ללא בנים, והעד מעיד שמת האח הראוי לייבמה, או שהעיד העד שמת בעלה תחילה ואחר כך מת בנה ואינה זקוקה לייבום, וצדדי הספק הם כעין מה שהתבאר לעיל, בלשון הראשונה, **מַאי טַעְמָא דְּעֵד אֶחָד**, שהוא נאמן להתיר אשת איש, האם **מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִינְּלוּיֵי לֹא מְשַׁקַּר**, **וְהָכָא נַמִי**, לגבי התרת יבמה לשוק, **לֹא מְשַׁקַּר**, שהרי עתיד הדבר להתברר אם בשעה שמת הניח בנים או לא, והאמינוהו להתירה. **אוֹ דִּלְמָא, טַעְמָא דְּעֵד אֶחָד** שנאמן להתיר אשת איש הוא **מִשּׁוּם דְּאִיהִי**, האשה, **דַּיְּיקָא וּמִינַּסְבָא**, ואילו **הָא** – אשה זו שהעד פוטרה מייבום, יתכן שלא **דַּיְּיקָא וּמִינַּסְבָא**, משום **דְּמִיסְּנָא הוּא**

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שלישי עמ' א

שהרי דין זה שדרש רבי אלעזר, שגט שלא ניתן על ידי הבעל אינו כלום, דבר פשוט הוא, ואף ללא הפסוק היינו יודעים שאינו פוסל לכהונה. ומבארת הגמרא: **מַאי מַרְגְּנִיתָא** – מהי הדרשה היקרה שהיה יכול לדרוש מן הכתוב, **דְּתַנְיָא** בברייתא, 'וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לא יִקָּחוּ' ויש לדייק מהנאמר 'מֵאִישָׁהּ', **שֶׁאֲפִילּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ**, ולא הותרה לאחרים, כגון שאמר לה הרי את מגורשת ממני ואין את מותרת לכל אדם, הרי היא נחשבת גרושה ואף אם מת הבעל היא **פְּסוּלָה לִכְהוּנָּה. וְהֵיכָא** – ופסול זה הוא הנקרא בשם **רֵיחַ הַגֵּט**, שאינו גט גמור אלא ריח גירושין יש בו, **דְּפוֹסֵל בִּכְהוּנָּה** אף שאין הגירושין חלים.

משנה

משנתנו עוסקת במי שנשא אשה באיסור מחמת שהטעוהו עדים: **מִי שֶׁהָלְכָה אִשְׁתּוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לוֹ מֵתָה אִשְׁתְּךָ** ואתה מותר באחותה, **וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּאַת אִשְׁתּוֹ** ממדינת הים ונמצא שנשא את אחותה באיסור, **מוּתֶּרֶת** אשתו **לַחֲזוֹר**

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שלישי עמ' ב

קשה, **לֵיתֵנִי נַמֵּי חֲמוֹתוֹ**, שנשאה כששמע שמתה אשתו.
מתרצת הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ רב כהנא, אף לרבא, **נְהִי דְּמִיעֲטָהּ קְרָא** – אף שמיעט הכתוב את חמותו לאחר מיתת אשתו מֵעונש **שְׂרֵפָה**, **מֵאִיסּוּרָא מִי מִיעֲטָהּ קְרָא** – וכי מיעטה הכתוב מאיסור, והרי אף לאחר מיתת אשתו היא אסורה, אלא שאינה חייבת מיתה, ואם כן לא יכלה משנתנו לדון באופן שנשא את חמותו לאחר ששמע שמתה אשתו, שהרי היא אסורה עליו.
התבאר במשנתנו שהשומע שמתה אשתו ונשא את אחותה, והתברר שאשתו חיה, מותר לו להחזיר את אשתו. מקשה הגמרא: **וְתֵאָסֵר** האשה על בעלה **בִּשְׁכִיבָה דַּאֲחוֹתָהּ**, שאף שנשא את אחותה בשוגג תיחשב האחות כאשתו, ואשתו תיאסר מדין אחות אשה, **מִידֵּי דַּהֲוָה אַאִשָּׁה** – ויהא דינה כאשה **שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם** ואמר לה עד אחד שמת בעלה, ונישאה, והתברר שהיה חי, שהיא אסורה עליו כאילו נישאה לאחר במזיד.
מתרצת הגמרא: **לֹא דָּמֵי** – אין לדמות אשה השוגגת באיסור אשת איש, לאדם השוגג באיסור אחות אשה, משום **שאִשְׁתּוֹ**, כיון **דְּאִם** היתה נישאת לאחר **בְּמֵזִיד, אֲסִירָא** על בעלה **מַדְּאוֹרַיְיתָא**, גם כשנישאה **בְּשׁוֹגֵג**, על פי עד שהעיד שמת בעלה, **גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן** לאוסרה.

ישעיה א ד־ו

ד הוֹי | גּוֹי חֹטֵא עַם כָּבֵד עָוֹן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
נָזֹרוּ אָחוֹר: ה עַל מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבֶב דַּוָּי: ו מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ
מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן:

רש"י

(ד) הוי. כל הוי שבמקרא לשון קובל וקונה כאדם הגונח מלבו וצועק אהה אלא שיש מהם מועטין שהם ל' צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון (זכריה ב) ותרגומו אכלו לשון הכרזה, הוי יש לזעוק על גוי קדוש הנהפך להיות גוי חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון: **עם כבד עון.** כבדות עון, כבד אדם שהוא כבד פישנ"ט בלעז כבד שם דבר של כבדות פישנטומ"א בלעז ודבוק עם תיבת עון: **זרע מרעים.** והם היו זרע ברך ה', בנים היו להקב"ה נהפכו למשחיתים: **נאצו.** הרגיזו: **נזורו אחור.** אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות וכה"א וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקר' כב) נזיר אחיו (בראשית מט) אף כאן נזורו נסוגו לאחוריהם מאצל המקום: **(ה) על מה תוכו וגו'.** אדם שלקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקיתה ואינך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תבינו: **(ו) מתום.** לשון תמימות שלם מאין מכאוב: **פצע.** מכת חרב: **חבורה.** ל' חבלה: **ומכה טריה.** תירגם יונתן מרססא כתותה ומרוססת: **טריה.** דמיצייד"א בלע"ז ובל' גמרא יש טרייה לרישיה מנחם פי' לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מוישט"א בלע"ז: **לא זורו.** הנגעים האלה לא זורו ע"י רופאים אבקת סממני תחבושת לשון יזורה על נוהו גפרית (איוב יח) ומנחם פי' לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור (ירמיה ל): **ולא חובשו.** **לשון רפואה: ולא רוככה בשמן.** לא רככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו. ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומנוגעים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנים ועד גדולים אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות וחטאים, לא זורו וגו' כלומר לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רככה בשמן אפילו צד הרהור תשובה אין בלבם:

מצודת דוד

(ד) הוי. הנביא מתאנח וקובל על ישראל שהיו מאז גוי קדוש ונהפכו להיות גוי חוטא: **עם כבד עון.** מאז היו עם קדוש ונהפכו להיות עם כבד עון: **זרע מרעים.** מאז היו זרע בירך ה' ונהפכו להיות זרע מרעים: **בנים משחיתים.** מאז היו בני אל חי ונהפכו להיות בנים המשחיתים את דרכם: **נזרו אחור.** פרשו מהם ללכת לאחור כאדם הממאן לשמוע דברי המדבר אליו: **(ה) על מה תוכו.** על העבירה עצמה שלקיתם עליה על העבירה ההיא בעצמה תוסיפו עוד לעשות סרה ר"ל עשיתם שוב העבירה ההיא בתוספות איסור ואינכם משימים על לב לחשוב הלא בשבילה לקינו: **כל ראש לחלי.** הלא ע"י ההכאה נחלה כל הראש וכל הלב ומדוע לא תקחו מוסר: **(ו) אין בו.** אין בכל אחד מקום שלם ממכה במקום אחד יש פצע ובמקום וכו': **לא זרו.** לא נפזר עליהם אבק סממנים המרפאים: **ולא חובשו.** לא נכרך עליהם מטלית כדרך שכורכים על המכות: **ולא רככה.** לא נתרככה המכה בשמן כדרך שמרככין המכות ר"ל הלא עדיין לא נרפאתם מהמכות אשר באו עליכם מאז על העבירות שעשיתם ומדוע חזרתם לעשות שוב והוא דרך משל לאמר הלא מאז בא הפורעניות על השרים ועל יתר העם ועדיין משמשת בכם ולמה תחטאו שוב:

מצודת ציון

(ד) הוי. המלה הזאת היא ענין קריאה בין לצער בין לשמחה כמו הוי אחי והוי אחות (ירמיה כב) וכמו הוי ציון המלטי (זכריה ב): **כבד.** ענין רבוי כמו עמק הכבד הזה (מ"א ג): **מרעים.** רשעים: **נאצו.** הוא מושאל על הבזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ג): **נזורו.** ענין הפרשה כמו אשר נזורו מעלי (יחזקאל יד): **(ה) סרה.** ענין הסרה מדרך הישר וכן סורר ומורה (דברי' כא): **דוי.** ענין מכאוב כמו על ערש דוי (תהלים מא): **(ו) מכף רגל.** כן נקרא שטחות הרגל וכמו שנקרא שטחות היד כף יד: **מתום.** מלשון תמימות ושלימות: **פצע.** מכה שנבקעה ונפתחה ומוציאה דם: **וחבורה.** מכה שנצרר הדם תחתיה וממעל נראה כתם אדום כמו ונמר חברברותיו (ירמיה יג) וכן פצע תחת פצע חבורה וגו' (שמות כא): **טריה.** לחה כמו לחי חמור טריה (שופטים טו): **זורו.** ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): **חבשו.** ענין קשור הכריכה שעל המכה כמו לנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): **רככה.** מל' רך וטוב (בראשית יח):

(ז) ארצכם. לכן תהיה ארצכם שממה: **אדמתכם.** פרי אדמתכם: **לנגדכם.** בעיניכם תראו ואין לאל ידכם לעמוד כנגדה: **ושממה.** ותהיה שוממה כארץ אשר יבואו עליה אויבים זרים ורחוקים כי המה מהפכים ומחריבים הכל ועושים שממה על כי המה לא יעמדו בה משא"כ כשהאויב הוא מבני הארץ ההיא וסמוך אליה:

משלי ב ט־כב

ט אָז תָּבִין צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמֵישָׁרִים כָּל־מַעְגַּל־טוֹב: י כִּי־תָבוֹא חָכְמָה בְלִבֶּךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם:
יא מְזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ תְּבוּנָה תִנְצְרֶכָּה: יב לְהַצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת: יג הָעֹזְבִים
אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי־חֹשֶׁךְ: יד הַשְּׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רָע יָגִילוּ בְּתַהְפֻּכוֹת רָע: טו אֲשֶׁר אָרְחֹתֵיהֶם
עִקְּשִׁים וְנִלְוָזִים בְּמַעְגְּלוֹתָם: טז לְהַצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה: יז הָעֹזֶבֶת אַלּוּף נְעוּרֶיהָ
וְאֶת־בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁכֵחָה: יח כִּי שָׁחָה אֶל־מָוֶת בֵּיתָהּ וְאֶל־רְפָאִים מַעְגְּלֹתֶיהָ: יט כָּל־בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן
וְלֹא־יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים: כ לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר: כא כִּי־יְשָׁרִים יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ
וּתְמִימִים יִוָּתְרוּ בָהּ: כב וּרְשָׁעִים מֵאֶרֶץ יִכָּרֵתוּ וּבוֹגְדִים יִסָּחוּ מִמֶּנָּה:

משלי ג א־ג

א בְּנִי תּוֹרָתִי אַל־תִּשְׁכָּח וּמִצְוֹתַי יִצֹּר לִבֶּךָ: ב כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: ג חֶסֶד
וֶאֱמֶת אַל־יַעַזְבֶךָ קָשְׁרֵם עַל־גַּרְגְּרוֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ:

רש"י

(יא) מזמה תשמור עליך. התורה תשמור עליך: **(יב) מאיש מדבר תהפוכות.** הם האפקורסין שמטעין את ישראל מאמונתן ומהפכין את התורה לרעה: **(טו) ונלוזים במעגלותם.** כל ל' נלוז ל' עקמימות הוא שבכ"מ הוא סמוך לעקש ועקש הוא ל' עקום כמו שנאמר ומעקשים למישור (ישעיה מב): **ונלוזים במעגלותם.** הם עקומים בדרכיהם המקולקלים: **(טז) מאשה זרה.** מכנסיה של אפיקורסות והיא המינות ולא יתכן לומר שלא דבר אלא על המנאפת ממש כי מה שבחה של תורה שאמר כאן להצילך מאשה זרה ולא מעבירה אחרת אלא זו מינות שהוא פריקת עול של כל המצות: **(יח) כי שחה אל מות ביתה.** מוסב על להצילך וגו' כי תבא אל ביתה ישח ומחליק כמדרון היורד אל מות, והתורה תשמור עליך מנפילה זו הרי דבר גדול הוא לך: **רפאים.** נרפים מדרך הטוב ונעזבים מאין סומך עד שנופלים בגהינם: **(יט) לא ישובון.** יקשה בעיניהם לפרוש ממנה ולחזור בהם: **(כ) למען תלך.** מוסב על המקרא שלמעלה להצילך מדרך רעה למען הוליכך בדרך טובים: **(כא) כי ישרים ישכנו ארץ.** לעולם הבא: **יותרו בה.** כשירדו רשעים לגהינם: **(ב) אורך ימים וגו'. ושלום יוסיפו לך.** תורתי ומצותי:

מצודת דוד

(ט) אז. ר"ל כאשר תחפש אחר החכמה ובעבור זה ישכילך ה' אז תבין וכו': **כל מעגל טוב.** תבין מהו המעגל היותר טוב: **(י) כי תבוא.** כאשר תבא החכמה בלבך והדעת תהיה נעים לנפשך להתאות לה בחשק נפלא: **(יא) מזמה.** אז מחשבת החכמה תשמור עליך: **(יב) מדרך רע מאיש.** מפתויי איש המדבר תהפוכות, ר"ל המהפך דברי התורה אחר דעתו המשובשת: **(יג) העוזבים.** ר"ל העוזבים דרך האמיתי: **(יד) השמחים.** כאשר יעשו הרע ישמחו ולא ידאגו כדרך המאמין בהשגחה ושכר ועונש שאף אם בא לידו דבר עבירה בהסתת היצה"ר מלא הוא מדאגה מאימת הדין: **בתהפוכות.** בעת ימצאו מקום להפוך הכוונה אחר רוע מחשבתם: **(טו) ארחותיהם עקשים.** ר"ל אין חברה ישרה בכל דרכי למודם: **(טז) להצילך.** מוסב למעלה לומר החכמה תשמור עליך להצילך מאשה זרה היא אשת איש שהיא זרה לך: **מנכריה.** מהאשה הנכריה ההיא אשר מחלקת אמריה בפתוי והסתה: **(יז) אלוף נעוריה.** בעל נעוריה: **ואת ברית.** כי גם הנשים נכנסו בברית ה' לקיים מצות ה' ולא תמעול מעל באישה: **(יח) כי שחה.** בית הזונה הוא מקום מדרון לרדת בה אל המיתה: **מעגלותיה.** ההולכים אל ביתה הולכים המה אל מקום הרפאים הם המתים שנרפו ונחלשו וכוחם תש ור"ל הבא אל ביתה יוכשל בה ויאבד נפשו: **(יט) כל באיה.** כל הבאים אליה לא ישובון מדרכם הרע כי קשה מאד לפרוש ממנה ולא ישיגו עוד מעתה ארחות חיים ונאמר אף למשל על דרכי כי קשה מאוד לפרוש ממנה אחר שהורגל בה: **(כ) למען תלך.** מוסב למעלה לומר החכמה תשמור עליך מזה למען תלך בדרך טובים אשר ימנעו ללכת בדרך הזה וארחות וכו' וכפל הדבר במ"ש: **(כא) ישכנו ארץ.** יהיו שוכנים בארצם עד עולם: **יותרו בה.** בעת יגרשו ממנה הרשעים אז המה ישארו בה: **(א) בני.** אמר במקום ה' אתה ישראל החביב לי כבן לאב הנני מזהירך תורתי אל תשכח: **(ב) ושנות חיים.** ר"ל שלום השקט ושלוה: **ושלום יוסיפו לך.** התורה והמצות הם יוסיפו לך כי הם ילמדו עליך זכות: **(ג) אל יעזבך.** אל תהיה נעזב מהם כי אחוז בהם: **קשרם.** ר"ל בכל עת תהא מדבר בם וחושב בענינם:

מצודת ציון

(ט) מעגל. שביל ודרך כמו פרשו רשת ליד מעגל (תהלים קמ): **(י) ינעם.** ענין מתיקות וערבות: **(טו) עקשים.** העקומים: **ונלוזים.** נוטים מדרך הישר וכן ונלוז דרכיו בוזהו (לקמן יד): **(יז) אלוף.** שר כמו אלופי ומיודעי (תהלים נ"ה) **ור"ל הבעל:** **(יח) שחה.** ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (ישעיה ה): **(כא) יותרו.** מלשון נותר: **(כב) יסחו.** ענין עקירה ממקום כמו ויסחך מאוהל (תהלים נב): **(ג) לוח.** נסר והוא ענין מליצה ושאלה:

ח מַסְרֵק שֶׁל פִּשְׁתָּן שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו, וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁתַּיִם — טָמֵא, וְאַחַת — טָהוֹר; וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן — טְמֵאוֹת. וְשֶׁל צָמֶר שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו אַחַת מִבִּנְתַּיִם — טָהוֹר; נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שָׁלֹשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד — טָמֵא. הָיְתָה הַחִיצוֹנָה אַחַת מֵהֶן — טָהוֹר. נִטְּלוּ מִמֶּנּוּ שְׁתַּיִם וַעֲשָׂאָן לְמַלְקֶטֶת — אַחַת וְהִתְקִינָהּ לַגַּר, אוֹ לְמִתּוּחַ — טְמֵאָה.

פרק ארבעה עשר

א כְּלֵי מַתֶּכֶת, כַּמָּה הוּא שִׁעוּרָן? הַדְּלִי — כְּדֵי לְמַלֹּאוֹת בּוֹ. קֻמְקוּם — כְּדֵי לְיַחֵם בּוֹ. מֵחַם — כְּדֵי לְקַבֵּל סְלָעִים. הַלְּפָס — כְּדֵי לְקַבֵּל קִיתוֹנוֹת. קִיתוֹנוֹת — כְּדֵי לְקַבֵּל פְּרוּטוֹת. מִדּוֹת יַיִן — בְּיַיִן, וּמִדּוֹת שֶׁמֶן — בְּשֶׁמֶן; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כֻּלָּן בִּפְרוּטוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמְחֻסָּר חֲטִיפָה — טָמֵא, וְהַמְחֻסָּר לְטִישָׁה — טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

ח מסרק של פשתן. יש לו שינים מרובות כעין מחטים ארוכים תחובים בעץ, ובו סורקים הפשתן: **ונשתייר בו שתים טמא.** אם לא נשתיירו בו אלא שני שינים בלבד טמא המסרק, דאכתי חזו למלאכתן: **אחת אחת בפני עצמן טמאות.** כל שן ושן בפני עצמה שנטלה מן המסרק, טמאה, דחזיא לכתוב בה בפנקס של שעוה: **ושל צמר.** מסרק של צמר: **אחת מבינתיים.** שמכל שלש הסמוכות נטלה האמצעית, תו לא חזי: **היתה החיצונה אחת מהן טהור.** השן החיצונה של המסרק היא רחבה ואינה ראויה לסרוק בה, כעין החיצונה שבמסרק הראש שלנו, הלכך אם החיצונה אחת מן השלש שנשארו, טהור המסרק, שאינה ראויה לסרוק בה שאין כאן אלא שתי שינים: **ועשאן למלקטת.** ללקט בהן את השער: **והתקינה לגר.** להוציא בה הפתילה ולהיטיב בה את הנר: **ולמיתוח.** גרסינן. כלומר למתוח בה שפת הבגד כדרך האורגים [שתוחבים] מחט בשפת הבגד כדי שימתחו שפתותיה:

יד א כלי מתכות. שנתרועעו ונשברו: **כמה הוא שיעורן.** כמה יהיה שיעור השבר הנשאר מהן ויקרא עושה מעין מלאכתו ויחשובים כלים ליטמא: **מיחם.** שמחממין בו מים. והוא גדול מקומקום: **כדי לקבל סלעים.** שכל סלע ארבעים דינרין: **הלבס.** אית דגרסי הלפס. והוא כלי נחושת גדול שמרתיחים בתוכו מים ונותנים בו קיתונות קטנים להדיחן בתוכו: **כולן בפרוטות.** כולן משערים אם יש בשבר שלהן כדי לקבל פרוטות. ואין הלכה כר' אליעזר: **המחוסר הגפה טמא.** ר' עקיבא מיירי בתחלת עשייתן של כלים, וקאמר, דכלים המחוסרים הכיסוי שלהן, טמאין, דמקרו נגמרים מלאכתן. הגפה, מלשון יגיפו הדלתות (נחמיה ז'). והרבה יש במשנה, כדי שיפתח ויגוף ותיגוב. אע"פ שגפן לא קנה דבמסכת מעשר שני [פרק ג' משנה י"ב] פירוש, שכיסה אותן במגופה: **ומחוסר לטישה טהור.** שהוא חשוב גולמי כלי מתכות שאינן מקבלין טומאה. לטישה, לשון לוטש כל חורש נחושת וברזל (בראשית ד'):

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ח

מַסְרֵק שֶׁל פִּשְׁתָּן – שסורקים בו פשתן, והוא לוח של עץ שתחובות בו שיני ברזל מרובות כעין מחטים ארוכות, **שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו, וְנִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שְׁתַּיִם** – שתי שיניים בלבד, **טָמֵא** – המסרק מקבל טומאה, שעדיין ראוי הוא למלאכתו; **וְאַחַת** – אבל אם לא נשתיירה בו אלא שן אחת, **טָהוֹר** – אין המסרק מקבל טומאה, ששוב אינו ראוי לשימושו; **וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן, טְמֵאוֹת** – כל שן ושן בפני עצמה, כשניטלה מן המסרק, הרי היא מקבלת טומאה, מפני שראויה היא לכתוב בה בפנקס של שעווה (עיין לעיל משנה ה). **וְשֶׁל צֶמֶר** – ומסרק של צמר, **שֶׁנִּטְּלוּ שִׁנָּיו אַחַת מִבִּנְתַּיִם** – שניטלה ממנו כל שן שנייה, **טָהוֹר** – אין המסרק מקבל טומאה, שהואיל והשיניים אינן סמוכות זו לזו, אינו ראוי לסריקת הצמר; **נִשְׁתַּיֵּר בּוֹ שָׁלֹשׁ** – שיניים סמוכות, **בְּמָקוֹם אֶחָד** – אף שכל שאר שיניו ניטלו, **טָמֵא** – המסרק מקבל טומאה, שראוי הוא עדיין לשימושו. **הָיְתָה הַחִיצוֹנָה** – השן החיצונה של המסרק, שהיא רחבה ואינה ראויה לסריקה, **אַחַת מֵהֶן** – אחת מן השלוש הסמוכות שנשארו, **טָהוֹר** – המסרק, לפי שאין בו אלא שתי שיניים, ואינו ראוי לשימושו. **נִטְּלוּ מִמֶּנּוּ** – מהמסרק, **שְׁתַּיִם** – שתי שיניים, **וַעֲשָׂאָן לְמַלְקֶטֶת** – לכעין מלקחיים, ללקט בהן שערות וכיוצא בהן, **טְמֵאוֹת** – הרי הן מקבלות טומאה, שחשובות הן כלי; **אַחַת** – ניטלה מן המסרק שן אחת, **וְהִתְקִינָהּ לַגַּר** – להוציא בה את הפתילה ולהיטיב בה את הנר, **אוֹ לְמִתּוּחַ** – למתוח בה שפת הבגד, כדרך האורגים שתוחבים מחט בשפת היריעה כדי שתימתח, **טְמֵאָה** – השן מקבלת טומאה. ודווקא בשן שניטלה ממסרק של צמר, הדין הוא שאינה מקבלת טומאה אלא אם כן התקינה לאיזה שימוש, לפי ששיניים אלו דקות הן, ואינן ראויות לכתיבה בשעווה. אבל שן ממסרק של פשתן, שעבה היא, וראויה לכתיבה בפנקס של שעווה, אינה צריכה תיקון, ולכן שנינו לעיל, ששן שניטלה ממסרק של פשתן מקבלת טומאה בפני עצמה **(הר"ש לפי רב פפא בגמרא יבמות מג, א).**

באור משנה א

משנתנו דנה בשברי כלי מתכת, אימתי הם עדיין חשובים כלים ומקבלים טומאה.

כְּלֵי מַתֶּכֶת – שנשברו, **כַּמָּה הוּא שִׁעוּרָן** – של השברים, שעדיין יהיו חשובים כלים לקבל טומאה, או להישאר בטומאתם שהיתה בהם בתחילה? **הַדְּלִי, כְּדֵי לְמַלֹּאוֹת בּוֹ** – בשבר הדלי, מים לשתות; **קֻמְקוּם, כְּדֵי לְיַחֵם בּוֹ** – לחמם בו מים; **מֵחַם** – כלי שמחממים בו מים, והוא גדול מקומקום, **כְּדֵי לְקַבֵּל סְלָעִים** – במפרשים מבואר **(על פי התוספתא)**, שבדלי ובקומקום מדובר בכגון שנשברו, ואילו במיחם ובשני הכלים דלהלן, מדובר בכגון שניקבו, ובאה המשנה ללמד, שאם הנקב אינו גדול, עד שאפשר למלא את המיחם סלעים, הריהו מקבל טומאה. וקבעו חכמים שיעור זה, לפי שלפעמים היו משתמשים במיחם לשמירת סלעים בו. **הַלְּפָס** – האילפס; ויש גורסים: הלבס – היינו יורה גדולה, **כְּדֵי לְקַבֵּל קִיתוֹנוֹת** – שאפשר למלאו קיתונות, כעין כדים קטנים, להדיחם בו במים חמים. **קִיתוֹנוֹת, כְּדֵי לְקַבֵּל פְּרוּטוֹת** – שאפשר למלא אותם פרוטות, ולא יפלו מתוכם. **מִדּוֹת יַיִן, בְּיַיִן** – כלים שמודדים בהם יין, שיעור השברים שלהם ביין, שאם הם ראויים עדיין למדוד בהם יין, הרי הם מקבלים טומאה, **וּמִדּוֹת שֶׁמֶן, בְּשֶׁמֶן** – וכלים שמודדים בהם שמן, שיעור השברים כדי למדוד בהם שמן; **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כֻּלָּן בִּפְרוּטוֹת** – כל מידות יין ושמן שנשברו או שניקבו, שיעורם של השברים בפרוטות, שאם הם עדיין מקבלים פרוטות, מקבלים טומאה. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמְחֻסָּר חֲטִיפָה** – ויש גורסים: המחוסר הגפה, כלומר סתימה, **טָמֵא** – מקבל טומאה; **וְהַמְחֻסָּר לְטִישָׁה** – שהיא עבודת אומן, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה. לפי רוב המפרשים לא בא רבי עקיבא לחלוק, אלא עוסק הוא בענין אחר, בגולמי כלי מתכת, והוא בא ללמד, שכלים שאינם מחוסרים אלא מגופה וכיסוי, מקבלים טומאה, לפי שחשובים הם כלים שנגמרה מלאכתם, אבל אם מחוסרים הם לטישה, הרי הם עדיין גולמי כלי מתכת, ואינם מקבלים טומאה. ויש מפרשים (כפי שמוכח מהתוספתא, וכמשמעות לשון המשנה), שרבי עקיבא בא אמנם לחלוק על החכמים בענין כלי מתכת שנשבר או שניקב, והוא סובר שאם הוא מחוסר הגפה, היינו שאפשר לסתום את הנקב או השבר, הואיל ומלאכה זו אינה צריכה אומן, לפיכך הכלי טמא; כך היא שיטתו של הגר"א, אלא שהוא נוקט את הגירסה שלפנינו: המחוסר חטיפה, טמא, והוא מפרש: כלי מתכת שנשבר, ואי אפשר להשתמש בו מפני החידודים היוצאים מהשברים וצריך להחליקם, טמא, שחטיפה אינה צריכה אומן, והדיוט יכול לחטפו,

ב מַקֵּל שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מַסְמֵר כְּמִין חֲזִינָא – טָמֵא, סִמְּרוֹ – טָמֵא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ שְׁלֹשָׁה סְדָרִים; וְכֵן שֶׁעַשָּׁאָן לְנוּי – טְהוֹרִין. עָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מְנִיקִית, וְכֵן בַּדֶּלֶת – טְהוֹרָה; הָיְתָה כְּלִי וְחִבְּרָהּ לוֹ – טְמֵאָה. מֵאֵימָתַי הִיא טַהֲרָתָהּ? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּל; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּר.

ג הַקַּנְטָר שֶׁל בַּנַּאי, וְהַדָּקוֹר שֶׁל חָרָשׁ – הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. יִתְּדוֹת אֹהָלִים, וְיִתְּדוֹת הַמָּשׁוֹחוֹת – טְמֵאוֹת. שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מָשׁוֹחוֹת – טְמֵאָה; הָעֲשׂוּיָה לְעֵצִים – טְהוֹרָה. שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל – אַרְבָּעָה טְפָחִים; וְשֶׁל קָטָן – עֲשָׂרָה.

פירוש ברטנורא

ב חזינא. נוהגים לעשות בראש המקל כמין תפוח של ברזל והוא הנקרא חזינא. וכל עבדי מלך מצרים היום נושאים בידם מקלות הללו. וקורין להם בערבי אלדבו"ס. ופעמים שנועצים בהם מסמרים כדי שיכו בהם מכה רבה וקשה: **שלשה סדרים.** של מסמרים, ואז חשוב כלי. ואין הלכה כר' שמעון: **עשאן לנוי.** כגון שעשאו במסמרים דקים מצויירים כדי ליפות את המקל **טהור.** דהוי מתכת המשמש את העץ, דתנן לעיל שהוא טהור. אבל כשעשאן להכות ולחבוט, הוי עץ משמש את המתכת וטמא: **מניקת.** כמין שפופרת של מתכת, והכנים בה את המקל: **וכן בדלת.** תחת הדלת כדי שלא תאכלנו הארץ: **היתה כלי.** היתה שפופרת זו כלי בפני עצמה וחיברה למקל ואחר שחיברה ראוי להשתמש בה בכלי: [**טמאה.** מקבלת טומאה, וטמאה כמו שהיתה]: **מאמתי היא טהרתה.** מניקת שנטמאה, מאימתי תטהר ותצא מידי טומאתה: **משיחבל.** משישחיתנה ויפחות צורתה: **משיחבר.** משיחברנה בדלת או במקל ויקבענה במסמרים שלא תשמש עוד בכלי, כבר בטל שם כלי ממנה ויצאה מידי טומאתה:

ג הקנטר של בנאי. פירשו בו שהוא שבט ומטה של ברזל שהבנאים חותכים בו את הכותל: **הדקור.** יתד. כמו יחפור בדקר ויכסה דתנן בריש פרק קמא דביצה: **חרש.** נגר: **יתדות אוהלים.** נועצים יתדות של ברזל בארץ ומותחים אוהלים וקושרים מיתרים ביתדות. ואין זה תשמישו על ידי קרקע, שהרי לדבר המיטלטל הן משמשים: **ויתדות המשוחות.** מודדי הקרקע לחלוקת אחים, נועצים יתדות בקרקע וקושרים בו חבל ומודדים: **שלשלת של משוחות טמאה.** לפי שבמדידת החבל יש עול. פעמים שמותח לזה יותר מזה, לפיכך רגילים לעשות שלשלת למדוד בה: **עשויה לעצים.** לקשור בה חבילה של עצים, או למדוד בה עצים, שיש מקומות שמוכרים עצים במדה מלוא חבל. והשלשלת המיוחדת לכך טהורה, דהויא כמתכת המשמשת את העץ: **ארבעה טפחים.** ויותר מכן לא חשיב יד: **חמור של נפחים.** העץ שהמפוח של נפחים רוכב עליו נקרא חמור. כך פירשוה לי רבותי. ובמקום אחר מצאתי שהוא כלי ברזל

משניות מבוארות – קהתי

היינו ליטול חידודיו. אבל המחוסר לטישה, שאינו יכול להשתמש בו עד שילטשהו, טהור. שלטישה צריכה אומן (**עיין "משנה אחרונה"**).

תוספתא (כלים בבא מציעא ד, א). "כלל אמרו בכלי מתכות: המחוסר חטיפה – טמא, המחוסר לטישה – טהור; דברי רבי עקיבא. וחכמים אומרים: כלי מתכות שנתרוענו, אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה – טמאין, ואם לאו – טהורין. כיצד? דלי – כדי למלאות בו לשתות, המיחם – כדי להחם בו לשתות, והקיתון – כדי לשמש בו את האורחין... נקבו קומקומין – כדי לקבל חמין. מיחם – כדי לקבל סלעים. הלבס כדי לקבל קיתונות" וכו'.

באור משנה ב

מַקֵּל שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מַסְמֵר כְּמִין חֲזִינָא – כעין כפתור, **טָמֵא** – המקל מקבל טומאה, לפי שהמסמר שעשה בראשו אינו לשם נוי אלא כדי להכות בו מכה קשה, והרי שהמקל משמש את המתכת. וכן אם **סִמְּרוֹ** – שנעץ בו מסמרים, **טָמֵא** – המקל. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ שְׁלֹשָׁה סְדָרִים** – אין המקל מקבל טומאה, אלא אם כן עשה בו שלוש שורות של מסמרים, שבכגון זה בטל המקל לגבי המסמרים. ואין הלכה כרבי שמעון. **וְכֵן שֶׁעַשָּׁאָן לְנוּי** – וכל המסמרים, שנימנו ברישא, היינו בין שעשאם כחזינא ובין שסימרם, **שֶׁעַשָּׁאָן לְנוּי** – כדי לייפות את המקל, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, לפי שבכגון זה המתכת משמשת את העץ. **עָשָׂה בְּרֹאשׁוֹ מְנִיקִית** – כמין שפופרת של מתכת, **וְכֵן בַּדֶּלֶת** – עשה שפופרת תחת הדלת, שלא תיגרד הדלת בקרקע, **טְהוֹרָה** – המניקית, לפי שהמתכת משמשת את העץ; **הָיְתָה** – המניקית, **כְּלִי** – בפני עצמו לשימוש, **וְחִבְּרָהּ לוֹ** – למקל (וכן לדלת), ואף לאחר שחיברה עדיין ראויה היא להשתמש בה ככלי, **טְמֵאָה** – המניקית, כלומר שהיא מקבלת טומאה, ואם היתה טמאה לפני חיבורה, הרי היא טמאה כבתחילה. **מֵאֵימָתַי הִיא טַהֲרָתָהּ** – מניקית שנטמאה, מאימתי תצא טומאתה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּל** – בה, שיקלקלנה עד שלא תהא ראויה לשימושה; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִשֶּׁיְּחַבֵּר** – אותה יפה במסמרים למקל או לדלת עד שלא תשמש עוד ככלי, שאז בטל שם כלי ממנה ויצאה מידי טומאתה (**עיין "תוספות יום טוב"; "משנה אחרונה"; ועיין רמב"ם הל' כלים יא, כד**).

באור משנה ג

הַקַּנְטָר שֶׁל בַּנַּאי – מוט של ברזל מחודד בקצהו, שהבנאי משתמש בו להריסת קירות, **וְהַדָּקוֹר שֶׁל חָרָשׁ** – מכשיר כעין מקדח, שיש לנגר, לדקור ולנקוב בו נקבים בעץ, במתכת וכדומה; ויש מבארים: הקרדום של נגר ששני ראשיו חדים (**רח"א**), **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה. **יִתְּדוֹת אֹהָלִים** – יתדות של ברזל שנועצים אותן בארץ וקושרים בהן את מיתרי האוהלים, **וְיִתְּדוֹת הַמָּשׁוֹחוֹת** – של מודדי קרקעות, שתוקעים יתדות בקרקע וקושרים בהן את החבל כדי למתחו, **טְמֵאוֹת** – מקבלות טומאה, שאין היתדות משמשות לקרקע אלא לדבר המיטלטל. ויש מבארים הטעם, לפי שהיתדות הללו אינן עשויות להיות קבועות במקום אחד, אלא מועברות הן ממקום למקום (**"משנה אחרונה"**). **שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל מָשׁוֹחוֹת** – שפעמים היו מודדים בשלשלת של ברזל ולא בחבל, כדי שהמדידה תהא מדוייקת ביותר, ואף שלשלת זו **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; אבל **הָעֲשׂוּיָה לְעֵצִים** – שלשלת העשויה לקשור בה חבילות עצים (**רמב"ם**), או העשויה למדוד בה עצים, שיש מקומות שמוכרים עצים במידה (**הר"ש**), **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, משום שזו מתכת המשמשת לעץ (**ברטנורא**), או לפי שאין לה שם בפני עצמה (**רמב"ם; הרא"ש**). ויש מפרשים ענין זה בדרך אחרת, שיש מודדים שלשלת בת עשרים או שלושים אמה, ומחברים השלשלת לשני עצים גדולים התקועים בקרקע, אחד מצד זה ואחד מצד זה, והשלשלת קבועה שם לעולם, וכל מי שצריך למדוד איזה דבר הולך אל השלשלת, ויש בה סימנים המציינים אמה אחת, שתי אמות, שלוש אמות וכו', וכיון שהיא עשויה לקרקע וקבועה שם לעולם, לפיכך אינה מקבלת טומאה (**"משנה אחרונה"**). **שַׁלְשֶׁלֶת דְּלִי גָּדוֹל** – המחוברת לדלי גדול, **אַרְבָּעָה טְפָחִים** – עד ארבעה טפחים אורך חשובה יד לדלי ומקבלת טומאה, אבל יותר מכאן אינה חשובה יד, שכן מרוב כובדו של הדלי אי אפשר לאחוז בשלשלתו מרחוק, אלא אוחזים בה מקרוב להעלות את הדלי מן הבאר, הלכך עד ארבעה טפחים חשובה יד, ויותר מכאן אין לדלי צורך בה ואינה חשובה יד (**הגר"א**); **וְשֶׁל קָטָן** – ושלשלת של דלי קטן, **עֲשָׂרָה** – עד עשרה טפחים חשובה יד לדלי, ומקבלת טומאה, שדלי קטן מעלים מן הבאר בשלשלת ארוכה, ואוחזים בה מרחוק עד עשרה טפחים. **חֲמוֹר שֶׁל נַפָּחִין** – בסיס של עץ שעליו נתון המפוח של הנפחים (**הר"ש; הר"ב**); ויש מפרשים: כלי ברזל בתבנית חמור המחובר בעץ, והנפח רוכב על קצהו האחד ומכה על הקצה האחר; **טָמֵא** – מקבל טומאה. **מְגֵרָה** – משור, **שֶׁעָשָׂה שִׁנָּיוּ בְּתוֹךְ הַחֹר** – שהכניס שיניה לתוך חור

חֲמוֹר שֶׁל נַפָּחִין – טָמֵא. מְגֵרָה שֶׁעָשָׂה שִׁנַּיָּה בְּתוֹךְ הַחֹר – טְמֵאָה; עֲשָׂאָהּ מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן – טְהוֹרָה. וְכָל הַכִּסּוּיִין טְהוֹרִים, חוּץ מִשֶּׁל מֵחַם.

ד הַטְּמֵאִין שֶׁבָּעֲגָלָה: הָעֹל שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַקַּטְרֵב, וְהַכְּנָפַיִם הַמְקַבְּלוֹת אֶת הָרְצוּעוֹת, וְהַבַּרְזֶל שֶׁתַּחַת צַוְּארֵי בְהֵמָה, הַסּוֹמֵךְ, וְהַמַּחְגֵּר, וְהַתַּמְחוּיוֹת, הָעֶנְבֶּל, וְהַצִּנּוֹרָה, וּמַסְמֵר הַמְחַבֵּר אֶת כֻּלָּן.

ה הַטְּהוֹרִין שֶׁבָּעֲגָלָה: הָעֹל הַמְצֻפֶּה, כְּנָפַיִם הָעֲשׂוּיוֹת לְנוֹי, וּשְׁפוֹפָרוֹת הַמַּשְׁמִיעוֹת אֶת הַקּוֹל, וְהָאֲבָר שֶׁבְּצַד צַוְּארֵי בְהֵמָה, הַסּוֹבֵב שֶׁל גַּלְגַּל, הַטַּסִּים, וְהַצִּפּוּיִים, וּשְׁאָר כָּל הַמַּסְמְרוֹת – טְהוֹרִין. סַנְדְּלֵי בְהֵמָה שֶׁל מַתְּכוֹת – טְמֵאִין;

פירוש ברטנורא

כצורת חמור, והאומן רוכב על הקצה האחד ומכה על הקצה השני, ועושים כך כשרוצים להכות על הכלים הגדולים ששפתן גבוהה וגדולה מאד: **מגירה.** המסר שנוסרים בה הלוחות, שנטמאת, ועשה שיניה בתוך החור של דלת, לא יצאה מידי טומאה, והרי היא טמאה כמו שהיתה, עד שיקבענה בדלת במסמר. והכי מפורש בתוספתא: **עשאה מלמטה למעלה.** שהפכה ונתנה הפוכה בחור הדלת: **טהורה.** אע"פ שלא קבעה במסמר: **כל הכיסויין טהורין.** לפי שאין לכיסויין שם בפני עצמן: **חוץ משל מיחם.** וכל כיוצא בו שיש לו שם בפני עצמו ומשתמשין בו בפני עצמו, כמו כיסוי מני של רופאים דתנן לעיל פרק טבעת אדם [משנה ג'] דטמא לדברי הכל, לפי שמניחין בו סממנים:

ד העול של מתכת טמא. דפשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה: **קטרב.** שני עצים יש, מצד זה מן העול ומצד זה מן העול, והן נקובים, ומכניסין בתוך אותו נקב עץ ושמו קטרב, וקושרים אותו שלא ישמטו הבקר. ורמב"ם פירש, שקטרב הוא העץ שנמשך על שני צדדי הבהמות, והעול באמצעו: **והכנפיים.** הם שני קצוות של קטרב. מלשון על כנפי בגדיהם. והם של ברזל: **המקבלות את הרצועות.** כלומר, אם נעשו הקצוות של קטרב לקבל בהם את הרצועות. הן טמאים, שחשובים כלי. אבל אם נעשו לנוי, טהורים, לפי שהיא מתכת המשמשת את העץ: **והברזל שתחת צוארי בהמה.** קושרים על צוארי בהמה ברזל כדי שלא תיחנק בחבל שקושרים בו הקטרב: **הסומך.** יש באמצע העול כמין טבעת גדולה ובו נכנס ראש המחרישה וראש העגלה, ואותו טבעת קרוי סומך: **מחגר.** חבל שקושרים תחת צואר השור. ואית דגרסי והמסגר, והוא יתד שנותנים בקצה העול שלא תתעוות העגלה מפני אורך העול: **תמחויות.** כמין קערות קטנות של עול, וקרויין תמחויות: **ענבל.** הוא הברזל המקשקש בתוך הזוג: **צנורא.** אונקלי שתוחבים במשאוי שבעגלה שלא יפול: **ומסמר המחבר את כולם.** כלומר, כל מסמר שנעשה לחבר הפרקין של עגלה זו בזו. לאפוקי המסמרים שאינן עשויין לחבר, אלא לנוי. שאלו אין מטמאין:

ה העול המצופה ברזל, טהור. לפי שהוא מתכת המשמש את העץ: **ושפופרות.** כמין שפופרת של קנה חלול רגילין לעשות ממתכות להשמיע קול: **והאבר.** עופרת שנותנין בצד צוארי בהמה לנוי: **והסובב של גלגל.** גלגל עגלה של עץ עושים סביבותיה של ברזל שלא ישבר בטרשים ובסלעים: **טסין.** לוחות דקות. פחי הזהב, מתרגמינן טסי דדהבא: **סנדל בהמה של מתכות טמאין.** לפי שעשויין לשתות בהן אנשי החיל במלחמה: **שעם.** מין גמי: **הסייף מאימתי**

משניות מבוארות – קהתי

הדלת, והיתה טמאה קודם שהכניסה בחור (**תוספתא**), **טְמֵאָה** – המגירה כבתחילה, שאינה יוצאת מטומאתה אלא אם כן קבעה בדלת במסמר; **עֲשָׂאָהּ מִלְּמַטָּן לְמַעְלָן** – שהפך את שיניה מלמטה למעלה, שלא כדרך תשמישן, **טְהוֹרָה** – אף על פי שלא קבעה במסמר; ויש מפרשים: מגרה שעשה שיניה בתוך החור – שתחב את המגירה בסדק שעשה במשקוף, אורכה לרוחב הפתח, ושיניה בולטות למטה לתוך חלל הפתח, כדי שתהא הדלת נוקשת על המגירה (**"תפארת ישראל"**), טמאה – ואין המגירה נחשבת כמשמשת לקרקע, שהרי אינו מבטלה שם, מאחר שסופו ליטלה משם, הואיל והיא מזיקה בשיניה לנכנסים ויוצאים; עשאה מלמטן למעלן – שתחב השיניים כלפי המשקוף, טהורה – שחשובה היא כאילו מחוברת, או משום שנתבטל ממנה שם כלי. ויש מבארים בדרך אחרת: מגרה שעשה שיניה בתוך החור – שלא עשה השיניים מעצם הברזל שבמגירה, אלא עשה שיניים בפני עצמן ותחבן במגירה, טמאה – שחשובה כלי, עשאה מלמטן למעלן – כלומר שעשה את השיניים באופן שאי אפשר לנסר בהן, טהורה (**רמב"ם; הגר"א**). **וְכָל הַכִּסּוּיִין** – של מתכת, **טְהוֹרִים** – אינם מקבלים טומאה, שאין להם שם בפני עצמם, **חוּץ מִשֶּׁל מֵחַם** – וכיוצא בו, שמשתמשים בו בפני עצמו.

באור משנה ד

הַטְּמֵאִין שֶׁבָּעֲגָלָה – אלו הם הדברים שבעגלה המקבלים טומאה: **הָעֹל שֶׁל מַתֶּכֶת** – הנתון על צואר הבהמה, **וְהַקַּטְרֵב** – היתד המחברת את מוט העגלה עם המוטות שבראש העול, **וְהַכְּנָפַיִם הַמְקַבְּלוֹת אֶת הָרְצוּעוֹת** – היינו המוטות שבשני ראשי העול, והם כמין כנפיים, ובהם חורים להכניס לתוכם רצועות למשוך את הבקר בעגלה ולהטותו לימין או לשמאל, **וְהַבַּרְזֶל שֶׁתַּחַת צַוְּארֵי בְהֵמָה** – להגן על הצואר, **הַסּוֹמֵךְ** – הטבעת שבה נכנס מוט העגלה; **וְהַמַּחְגֵּר** – שלשלת של מתכת שבצוואר הבקר המקשרת אותו לעול; **וְהַתַּמְחוּיוֹת** – כעין קערות קטנות בראש העול; **הָעֶנְבֶּל** – המקוש שבתוך הפעמון; **וְהַצִּנּוֹרָה** – הָוו המחזיק את המשא בעגלה, שלא יפול ממנה; **וּמַסְמֵר הַמְחַבֵּר אֶת כֻּלָּן** – כלומר כל מסמר העשוי לחבר פרקי העגלה, פרט למסמרים שאינם עשויים אלא לנוי, שאלו אינם מקבלים טומאה.

בענין העול והקטרב. כותב הרמב"ם; "העץ הנמשך בין שתי הבהמות אשר יוליכו העגלה נקרא "עול", והוא מדובק בעגלה. ואם היה ממתכת הוא טמא, שפשוטי כלי מתכות טמאים. והקטרב הוא העץ הנמשך על שני צוארי הבהמות, והעול באמצעו".

אבל הר"ש מפרש (לפי הגאונים והערוך): "שני עצים יש מצד זה של העול ומצד זה של העול, והם נקובים, ומכניסים בתוך אותו נקב עץ ושמו "קטרב" (ברם במשנתנו מדובר בקטרב של מתכת – "תוספות יום טוב").

וכותב הגר"א: פירוש הרמב"ם קשה, שעול על הצואר הוא, כמו שכתוב (במדבר יט, ב): "אשר לא עלה עליה עול", וכתוב גם בירמיה (פרק כז): "עשה לך מוסרות ומוטות, ונתתם על צוארך" וגו' "בעול מלך בבל" וגו', וכל הענין אומר, שעול על הצואר הוא. ונראים דברי הר"ש ובעל הערוך והגאונים.

באור משנה ה

הַטְּהוֹרִין שֶׁבָּעֲגָלָה – הדברים שבעגלה שאינם מקבלים טומאה: **הָעֹל** – של עץ, **הַמְצֻפֶּה** – במתכת, לפי שהיא מתכת המשמשת את העץ; **כְּנָפַיִם הָעֲשׂוּיוֹת לְנוֹי, וּשְׁפוֹפָרוֹת הַמַּשְׁמִיעוֹת אֶת הַקּוֹל** – שכמין שפופרות היו תולים בעול להשמיע קול, לשם נוי בלבד; **וְהָאֲבָר שֶׁבְּצַד צַוְּארֵי בְהֵמָה** – עופרת שנותנים בצד צואר הבהמה לנוי; **הַסּוֹבֵב שֶׁל גַּלְגַּל** – ההידוק של ברזל סביב הגלגל של עץ, **הַטַּסִּים** – הלוחות הדקים, **וְהַצִּפּוּיִים** – כל חלק מהעגלה שהוא מצופה, **וּשְׁאָר כָּל הַמַּסְמְרוֹת** – שאינם עשויים אלא לנוי, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה. **סַנְדְּלֵי בְהֵמָה שֶׁל מַתְּכוֹת** – שעושים לה בשביל שלא תחליק, **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, לפי שרגילים אנשי צבא לשתות בהם בשדה המלחמה, שאין כלים מצויים שם; **שֶׁל שַׁעַם** – אבל סנדלי בהמה העשויים מעץ שעם, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, שאין שותים בהם. **הַסַּיִף מֵאֵימָתַי מְקַבֵּל טֻמְאָה? מִשֶּׁיִּשְׁוּפֶנּוּ** – משישפשף אותו, אף שלא השחיזו, לפי שאינו צריך חידוד רב. ויש מפרשים: משישופנו – משיסוכנו בשמן

שֶׁל שַׁעַם — **טְהוֹרִין. הַסַּיִף מֵאֵימָתַי מְקַבֵּל טֻמְאָה? מִשֶּׁיְּשׁוּפָּנוּ. וְהַסַּכִּין? מִשֶּׁיַּשְׁחִיזֶנָּה.**

ו כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַרְאָה — רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. מַרְאָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה, אִם אֵינָהּ מַרְאָה אֶת רֹב הַפָּנִים — טְהוֹרָה.

ז כְּלֵי מַתְּכוֹת מִטַּמְּאִין וּמִטַּהֲרִין שְׁבוּרִין; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינָן מִטַּהֲרִין אֶלָּא שְׁלֵמִין. כֵּיצַד? הִזָּה עֲלֵיהֶן, נִשְׁבְּרוּ בּוֹ בַיּוֹם, הִתִּיכָן וְחָזַר וְהִזָּה עֲלֵיהֶן שֵׁנִית בּוֹ בַיּוֹם — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵין הַזָּיָה פָּחוֹת מִשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי.

ח מַפְתֵּחַ שֶׁל אַרְכּוּבָה שֶׁנִּשְׁבַּר מִתּוֹךְ אַרְכּוּבָתוֹ — טָהוֹר. רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ בּוֹ מִבִּפְנִים. וְשֶׁל

פירוש ברטנורא

מקבל טומאה. בסייף שהעלה חלודה מיירי, שהוא טהור, ואימתי מקבל טומאה: **משישופנו.** כלי יש לצורפין ולחרשי ברזל שקרוי הצורפים בלשון מקרא, ותרגומו שופינא, ובו שפין ומחליקין את הכלים שהעלו חלודה להסיר חלודתן: **משישחיזנו.** במשחזת שלו להסיר חלודתו:

ו כיסוי טני של מתכת. של בעלי בתים, טהור, כדברי חכמים דפליגי עליה דרבן גמליאל לעיל בפרק י"ב [משנה ו']. ואם מירקו ולטשו ועשה ממנו מראה **ר' יהודה מטהר.** דסבירא ליה מראה לא משוי ליה מנא: **וחכמים מטמאין.** דמראה משוי ליה מנא. והלכה כחכמים:

ז כלי מתכות מיטמאין ומיטהרין שבורים. כלי מתכות שנטמאו במת ונשברו, וחזר ועשה מהן כלים בו ביום, שחזרו לטומאתן ישנה, כיון שהזה עליהן בעודן שלמים ונשברו, אין צריך להמתין להזאה שניה עד השביעי, אלא אפילו ביום אחד מזה שתי הזאות, אחת קודם שבירה ואחת לאחר שבירה, והן טהורין מיד. דר"א כרשב"ג סבירא ליה, דאמר לעיל בפרק י"א דלא אמרו חזרו לטומאתן ישנה אלא לכלים שנטמאו בטומאת נפש בלבד, וטעם גזירה זו משום גדר מי חטאת כדפרישנא לעיל, הלכך לא חשו אלא שיהא כאן שתי הזאות. ומיהו בעודן שבורות לא מהני הזאה, דלא שייכא הזאה בשברים. ובעי נמי שתהא שבירה מפסקת בין הזאה להזאה, לפי שיש הפסק ימים בין הזאת שלישי להזאת שביעי. ולא רצו להחמיר בחזרת טומאה ישנה שהיא דרבנן, והקלו שתועיל בה הזאה אפילו שתיהן ההזאות ביום אחד: **ר' יהושע אומר אין הזאה פחות משלישי ושביעי.** דתקון כעין דאורייתא. והלכה כרבי יהושע:

ח מפתח של ארכובה. שמתקפל כארכובה עם השוק. שעשוי כמין נון כפופה שלנו. ורוב מפתחות שבארץ ישמעאל הם כן: **רבי יהודה מטמא.** ואין

משניות מבוארות – קהתי

(פירוש הגאונים). וְהַסַּכִּין — מאימתי מקבלת טומאה? **מִשֶּׁיַּשְׁחִיזֶנָּה** — משיחדד אותה במשחזת. ויש מפרשים, שמדובר כאן בסייף ובסכין שהעלו חלודה, שדינם שאינם מקבלים טומאה, ובאה המשנה ללמד, מאימתי הם חוזרים לקבל טומאה **(ברטנורא; עיין "משנה אחרונה").**

באור משנה ו

לעיל (יב, ו) שנינו, שכיסוי טני (סל) של מתכת של בעלי בתים, לדעת רבן גמליאל מקבל טומאה, ולדעת חכמים אינו מקבל טומאה. משנתנו חוזרת לדון בכיסוי טני של מתכת של בעלי בתים, לפי דעת חכמים, שהיא טהורה, והיא באה ללמד שאם הכיסוי נעשה ראי, נחלקו בזה רבי יהודה וחכמים, אם על ידי כך הכיסוי נעשה כלי המקבל טומאה או לא.

כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת — של בעלי בתים, שלדעת חכמים (לעיל יב, ו) אינו מקבל טומאה, **שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַרְאָה** — שליטשו וצחצחו ועשאו ראי, **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר** — שלדעתו, על ידי הראי לא נעשה הכיסוי כלי, הלכך אינו מקבל טומאה, **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין** — שהראי עשה את הכיסוי כלי בפני עצמו, ולכן הוא מקבל טומאה. והלכה כחכמים. **מַרְאָה** — ראי של מתכת, **שֶׁנִּשְׁבְּרָה** — והרי עדיין יכולה לשמש כראי, **אִם אֵינָהּ מַרְאָה אֶת רֹב הַפָּנִים, טְהוֹרָה** — אינה מקבלת טומאה.

באור משנה ז

כְּלֵי מַתְּכוֹת מִטַּמְּאִין וּמִטַּהֲרִין שְׁבוּרִין — כלומר כלי מתכת המיטמאים במת, מועילה להם שבירתם להיטהר סמוך לתיקונם, היינו שלא כמו בכלים שלמים שצריכים הזאה ממי אפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי לטומאתם, כמו שיבואר מיד במשנתנו; **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵינָן מִטַּהֲרִין אֶלָּא שְׁלֵמִין** — כלומר כעין כלים שלמים, שצריכים הזאה ממי אפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי. **כֵּיצַד? הִזָּה עֲלֵיהֶן** — כלי מתכת שנטמאו במת, והיזה עליהם ביום השלישי לטומאתם, ואחר כך **נִשְׁבְּרוּ בּוֹ בַיּוֹם,** אם **הִתִּיכָן** — ועשה מהם כלים חדשים, **וְחָזַר וְהִזָּה עֲלֵיהֶן שֵׁנִית בּוֹ בַיּוֹם** — מאחר שחזרו לטומאתם הישנה, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין** — טהרו מטומאתם, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** — שלדעתו מועילה השבירה לטהרת הכלים במקום ימים, וכיון שנשברו לאחר שהוזה עליהם ביום השלישי לטומאתם, אין צריכים להמתין להזאה שנייה עד היום השביעי, אלא משהותכו ונעשו כלים שלמים, שנמצאו חוזרים לטומאתם הישנה, מזים עליהם מיד הזאה שנייה, והם טהורים, ואפילו נשברו ותוקנו בו ביום שהזה עליהם הזאה ראשונה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אֵין הַזָּיָה פָּחוֹת מִשְּׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי** — כלומר שאין שבירתם עולה להם במקום ימים, ואם היזה עליהם ביום השלישי ונשברו והתיכם בו ביום, אינם מיטהרים עד שיזה עליהם פעם שנייה בשביעי לטומאתם **(הראב"ד; עיין ברטנורא; "תוספות יום טוב"; "משנה אחרונה").** אבל הרמב"ם מפרש, שלדעת רבי יהושע אין הכלים מיטהרים מטומאת מת אלא אם כן היזו עליהם בשלישי ובשביעי לטומאתם קודם שנשברו, או בשלישי ובשביעי לאחר שהתיכם, ואין הזאה שקודם ההיתוך מצטרפת להזאה שאחר ההיתוך **(הל' כלים יב, ג; עיין השגת הראב"ד שם).**

בארנו, כרוב המפרשים, שמשנתנו כולה עוסקת בענין אחד, והסיפא באה לפרש את הרישא, מה שמוכח משאלת המשנה: "כיצד?"

אבל הגר"א אינו גורס תיבת "כיצד", והוא מפרש, שמשנתנו עוסקת בשני עניינים שונים, שנחלקו בהם רבי אליעזר ורבי יהושע, וכך פירוש הרישא: כלי מתכות מְטַמְּאִין — אדם וכלים, ומיטהרין — עצמן, שבורין — כגון כלי מתכות שנטמאו ונשברו, טהרו. נגע בהם אדם או כלים, לא נטמאו. חזר ועשה מהם כלים, חזרו לטומאתם הישנה, והאדם והכלים שנגעו בהן כשהיו שבורין נטמאו למפרע. ומיטהרין שבורין. כגון שנטמאו ונשברו, והיזה עליהן מי חטאת, מועילה הזאה שהיזה עליהן כשנשברו, שאפילו חזר ועשה מהם כלים, טהורים הם מטומאתם הישנה, שהואיל וטהרתם כשהם שבורים אינה טהרה גמורה, שאם נגע בהם אדם וכלים וחזר ועשה מהם כלים נטמאו למפרע מחמת אותה נגיעה בזמן שהיו שבורים, ונמצא שיש קצת טומאה עליהם גם כשהם שבורים, לפיכך מועילה הזאה בעודם שבורים לטהרם, שלא יחזרו לטומאתם הישנה כשיתוקנו. זוהי דעת רבי אליעזר. ורבי יהושע סובר, אין מטמאים אלא אם כן נגעו בהם כשהם שלימים, וכן אין מיטהרים בהזאה אלא אם כן היזה עליהם כשהם שלימים, שאין טומאה ואין טהרה בשברים. ברם, בסיפא המחלוקת היא כפי שבארנו ("אליהו רבא"; עיין "תפארת ישראל", שמבאר גם כן לפי הגר"א)

באור משנה ח

מַפְתֵּחַ שֶׁל אַרְכּוּבָה — מפתח שצורתו כברך, **שֶׁנִּשְׁבַּר מִתּוֹךְ אַרְכּוּבָתוֹ** — במקום שהוא מתעקם, **טָהוֹר** — אינו מקבל טומאה, שאינו ראוי עוד לשימושו. **רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**

גַּם שֶׁנִּשְׁבַּר מִתּוֹךְ גֻּמּוֹ — טָהוֹר. הָיוּ בּוֹ חָפִין וּנְקָבִין — טָמֵא. נִטְּלוּ חָפִין — טָמֵא, מִפְּנֵי נְקָבִין. נִסְתַּתְּמוּ נְקָבִין — טָמֵא, מִפְּנֵי חָפִין; נִטְּלוּ חָפִין וְנִסְתַּתְּמוּ נְקָבִין, אוֹ שֶׁפֵּרְצוּ זֶה לְתוֹךְ זֶה — טָהוֹר. מַסְגֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל שֶׁנִּפְרְצוּ בָּהּ שְׁלֹשָׁה נְקָבִים מִלְּמַטָּן זֶה לְתוֹךְ זֶה — טְהוֹרָה. וְהָאֲפַרְכֵּס שֶׁל מַתְּכוֹת — טְמֵאָה.

פ ר ק ח מ ש ה ע ש ר

א כְּלֵי עֵץ, כְּלֵי עוֹר, כְּלֵי עֶצֶם, כְּלֵי זְכוּכִית — פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִים. נִשְׁבְּרוּ — טָהֲרוּ. חָזַר וְעָשָׂה מֵהֶן כֵּלִים — מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא. הַשִּׁדָּה, וְהַתֵּבָה, וְהַמִּגְדָּל, כַּוֶּרֶת הַקָּשׁ, וְכַוֶּרֶת הַקָּנִים, וּבוֹר סְפִינָה אֶלֶכְסַנְדְּרִית, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שׁוּלַיִם, וְהֵן מַחֲזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח, שֶׁהֵם כּוֹרִים בְּיָבֵשׁ — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, בֵּין מְקַבְּלִין בֵּין אֵינָם מְקַבְּלִין — טְמֵאִין; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: דַּרְדּוּר עֲגָלָה, וְקַסְטוֹת הַמִּלָּכִים, וַעֲרֵבַת הָעַבְדָּנִין, וּבוֹר סְפִינָה קְטַנָּה, וְהָאָרוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבְּלִין — טְמֵאִין, שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לִטַּלְטֵל אֶלָּא

פירוש ברטנורא

הלכה כר' יהודה: **ושל גם.** כמין ג"ם יוונית שהיא כמין נו"ן הפוכה: **היו בו חפין.** כשנשבר מתוך גומו, נשתיירו בו חפין או נקבין. חפין הם השינים, נקבין שנכנסים בהן שיני המנעול, שפעמים יש במפתח שינים והן נכנסים בנקבי המנעול ופותחים, ופעמים יש נקבין במפתח ומכנים אותן נקבים בשיני המנעול ופותח: **או שפרצו זה לתוך זה.** שלא ניטלו החפין ולא נסתמו הנקבין, אלא שפרצו, כגון שנעקמו החפין ונתרחבו הנקבין שנוגעים זה בזה: **מסגנת של חרדל.** כמין נפה של מתכת שהחרדל נתון בה ומסתנן וקולטת את הפסולת: **מלמטן.** בשולי המסגנת משנפרצו בה שלשה נקבין ונעשו שלשתן נקב אחד, תו לא חזיא לסנן בה: **אפרכס.** כלי של ריחיים רחב מלמעלה ומיצר והולך מלמטה, ונותנים בו חטים והוא מוציא אותם קמעא קמעא בריחיים:

טו א כלי עץ. משנה זו שנויה למעלה בפרק ב', והדר תניא הכא משום דינא דכלי עץ וכלי עור דבעי לאורויי בהו בהנך פרקין: **חשידה.** כמין ארון: **והתיבה.** תיבת השולחנין: **והמגדל.** בית האוצר של עץ. בלע"ז ארמריא"ו, ובערבי אלמנס"ר: **וכוורת הקש.** חשובה ככלי עץ, לפי שעשויה מזנבות השבולין שהן קשין: **ובור ספינה אלכסנדרית.** ספינה גדולה שפורשין בה לים הגדול קרויה ספינה אלכסנדרית, לפי שאין פורשים בים מארץ ישראל לאלכסנדריא אלא בספינה גדולה. ומפני שמי הים מלוחים ואין ראויין לשתיה, עושים בספינות גדולות כעין בור של עץ וממלאים אותו מים מתוקין הראויין לשתיה: **שיש להם שולים.** שאין תחתיהן חד מלמטה, אלא רחב ויושב על הקרקע: **כורים.** ששים סאה: **ביבש.** כגון תבואה וזרעונים ופירות: **טהורין.** דאתקש כלי עץ וכלי עור, לשק המיטלטל מלא וריקן, וזה אינו מיטלטל מלא, לפי שגדול יותר מדאי ואם יטלטלוהו מלא ישבר: **בין מקבלים בין שאינן מקבלים.** בין שמקבלין יותר מארבעים סאה, בין שאין מקבלין אלא פחות: **דרדור עגלה.** חבית של עץ עגולה עשויה לוחות, כעין אותן שעושין בארץ רומ"י. ואע"פ שהיא גדולה, כיון שהיא לעגלה, מיטלטלת מלאה וריקנית, דסבר האי תנא טלטול על ידי שוורים שמיה טלטול: **וקסטות המלכים.** כמין מגדל של עץ עשוי חדרים חדרים, שנותנים בו מיני מאכל וכלים של משקה. והמלכים מוליכין אותו בעגלה שהולכים בה: **ועריבת העבדנים.** עריבה של עץ שהעבדנים

משניות מבוארות – קהתי

פּוֹתֵחַ בּוֹ מִבִּפְנִים – כשהוא בבית, לפי שהוא יכול להכניס שם את המפתח לתוך המנעול, שהוא סמוך לצד פנים, ולפתוח בו, הלכך עדיין כלי הוא, ומקבל טומאה. ברם, חכמים סוברים, שהואיל ועיקרו של מפתח הוא כדי לסגור ולפתוח מבחוץ, והרי אי אפשר לפתוח בו מבחוץ, לפי שאינו מגיע עד למנעול, לפיכך בטל מתורת כלי ואינו מקבל טומאה. **וְשֶׁל גַּם** – מפתח הדומה לאות גמא היוונית, כזה: 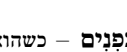 **שֶׁנִּשְׁבַּר מִתּוֹךְ גֻּמּוֹ** – בזווית, ולא נשתייר בו בית יד בשביל להחזיק בו ולסובבו במנעול, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, אף לדעת רבי יהודה. **הָיוּ בּוֹ** – במפתח שנשבר, **חָפִין** – שיניים, **וּנְקָבִין** – והשיניים נכנסות לתוך הנקבים שבמנעול, ושיני המנעול נכנסות לתוך הנקבים שבמפתח, **טָמֵא** – מקבל טומאה, שעדיין הוא מפתח; **נִטְּלוּ חָפִין, טָמֵא** – עדיין מקבל טומאה, **מִפְּנֵי נְקָבִין** – שאפשר לפתוח על ידם; **נִסְתַּתְּמוּ נְקָבִין, טָמֵא** – עדיין מקבל טומאה, **מִפְּנֵי חָפִין** – השיניים שבו; **נִטְּלוּ חָפִין וְנִסְתַּתְּמוּ נְקָבִין, אוֹ שֶׁפֵּרְצוּ זֶה לְתוֹךְ זֶה** – כגון שנתעקמו השיניים ונתרחבו הנקבים עד שנוגעים זה בזה, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שאינו ראוי לשימושו. **מַסְגֶּנֶת שֶׁל חַרְדָּל שֶׁנִּפְרְצוּ בָּהּ שְׁלֹשָׁה נְקָבִים מִלְּמַטָּן** – במקום שהחרדל מסתנן, **זֶה לְתוֹךְ זֶה** – ונעשו שלשתם נקב אחד גדול, **טְהוֹרָה** – שאינה ראויה עוד לסינון. **וְהָאֲפַרְכֵּס שֶׁל מַתְּכוֹת** – כלי של ריחיים בצורת משפך, שנותנים לתוכו חיטים והוא מוציאם קימעה קימעה בריחיים, **טְמֵאָה** – שחשובה היא כלי. והרמב"ם כותב הטעם, לפי שיש לאפרכס שם בפני עצמו (**הל' כלים ט, טז**).

באור משנה א

החל בפרקנו ועד פרק יט (בכלל) עוסקות המשניות בכלי עץ וכלי עור וכלי עצם. פרקנו פותח במשנה שכבר נשנתה לעיל, בפרק ב.

כְּלֵי עֵץ, כְּלֵי עוֹר, כְּלֵי עֶצֶם, כְּלֵי זְכוּכִית, פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין – הכלים שאין להם בית קיבול אינם מקבלים טומאה, **וּמְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִים** – והכלים שיש להם בית קיבול מקבלים טומאה, כמו שבארנו לעיל (ב, א). **נִשְׁבְּרוּ** – הכלים, **טָהֲרוּ** – מן הטומאה שקיבלו קודם שנשברו; וכן אם נשברו כשהם טהורים, שבריהם אינם מקבלים טומאה. **חָזַר וְעָשָׂה מֵהֶן** – מן השברים, **כֵּלִים** – שלמים, **מְקַבְּלִין טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא** – אבל אינם חוזרים לטומאתם הישנה, שמשנשברו בטלה טומאתם, וכשחזר ועשה משבריהם כלים, דינם ככלים חדשים שלא נטמאו עדיין. **הַשִּׁדָּה** – מין ארגז, **וְהַתֵּבָה, וְהַמִּגְדָּל** – ארון בצורת מגדל, **כַּוֶּרֶת הַקָּשׁ** – העשויה מקש, **וְכַוֶּרֶת הַקָּנִים** – העשויה מקנים, **וּבוֹר סְפִינָה אֶלֶכְסַנְדְּרִית** – ספינה גדולה מאלכסנדריה, ולה בור גדול של עץ, שבו מחזיקים מים מתוקים לשתיה, **שֶׁיֵּשׁ לָהֶם** – לכל הכלים הללו שנמנו לעיל – **שׁוּלַיִם** – למטה, והם יושבים עליהם, **וְהֵן מַחֲזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח** – במשקים (כ־500 ליטר). **שֶׁהֵם כּוֹרִים** – ששים סאה, **בַּיָּבֵשׁ** – בדברים יבשים, כגון תבואה ופירות, שכל כלי מחזיק ביבש יותר מאשר בלח פי אחד וחצי על ידי הגודש, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, שנאמר (**ויקרא יא, לב**): "מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם, במים יובא וטמא עד הערב וטהר", ודרשו: מה שק מתטלטל מלא וריקן, אף כל שמתטלטל מלא וריקן, יצאו כלים אלו שאינם מתטלטלים מלאים מחמת כובדם. **וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, בֵּין מְקַבְּלִין** – ארבעים סאה בלח, **בֵּין אֵינָם מְקַבְּלִין** – אלא פחות מארבעים סאה, **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: דַּרְדּוּר עֲגָלָה** – חבית של עץ עגולה, ואף על פי שהיא גדולה, כיון שהיא מחוברת לעגלה, היא מתטלטלת גם מלאה על ידי העגלה, **וְקַסְטוֹת הַמְּלָכִים** – כמין ארגז שיש למלכים בכותלי המרכבה שלהם (**"תפארת ישראל"; עיין רמב"ם; ברטנורא**); ויש מפרשים: כדים גדולים של מלכים (**הערוך**), **וַעֲרֵבַת הָעַבְדָּנִין** – עריבה גדולה של עץ שמעבדי העורות משתמשים בה

בַּמֶּה שֶׁבְּתוֹכָן. וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, הַמְקַבְּלִים — טְהוֹרִין; וְשֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין — טְמֵאִין. אֵין בֵּין דִּבְרֵי מֵאִיר לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא עֲרֵבַת בַּעַל הַבַּיִת.

ב אֲרוּבוֹת שֶׁל נַחְתּוֹמִים — טְמֵאוֹת; וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים — טְהוֹרוֹת; סִרְקָן אוֹ כִּרְכְּמָן — טְמֵאוֹת. דַּף שֶׁל נַחְתּוֹמִין שֶׁקִּבְּעוֹ בַּכֹּתֶל — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִים. סְרוֹד שֶׁל נַחְתּוֹמִין — טָמֵא; וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים — טָהוֹר; גִּפְּפוֹ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו — טָמֵא; נִפְרַץ מֵרוּחַ אַחַת — טָהוֹר; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הִתְקִינוֹ לִהְיוֹת קוֹרֵץ עָלָיו — טָמֵא. וְכֵן הַמַּעֲרוֹךְ — טָמֵא.

ג יָם נָפָה שֶׁל סַלָּתִין — טָמֵא; וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים — טָהוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל גּוֹדֶלֶת טָמֵא מוֹשָׁב, מִפְּנֵי

פירוש ברטנורא

שורין בה עורותיהן: **אע"פ שמקבלין טמאים.** כלומר, אע"פ שמקבלין מ' סאה או יותר, טמאין. כדמפרש טעמא שאין מיטלטלים אלא במה שבתוכן, כשהן מלאים דרכן ליטלטל: **עריבת בעל הבית.** לר' מאיר טמאה, דהוא טהורין קחשיב, למימרא דהני דוקא טהורין, והשאר טמאין. לר' יהודה טהורה, דר' יהודה טמאים קחשיב, למימרא דהני דוקא טמאין, והשאר טהורין. והלכה כרבי יהודה:

ב ארובות של נחתומים. לוחות שהנחתומים עורכים עליהן את הלחם. ואית ספרים דגרסי עריבות: **טמאות.** לפי שעשויין בצורת כלי. ואע"ג דפשוטי כלי עץ נינהו, טמאות מדברי סופרים: **ושל בעלי בתים טהורות.** שאין עליהן צורת כלי: **סרקן.** ייפן בסריקון. והוא ששר בלשון מקרא, ומשוה בששר (ירמיה כ"ב). **בערבי** זנגפו"ר, ובלע"ז מיני"ו: **כרכמן.** צבעון בכרכום: **דף של נחתומים.** דף של עץ, פשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה. ואע"ג דטמא מדרבנן, כשקבעו בכותל טהור לדברי הכל: **ר' אליעזר מטהר.** ואין הלכה כר' אליעזר: **סרוד.** היא סרידה דתנן לעיל בכמה דוכתי. והיא עריבה קטנה שהנחתום משתמש בה. כדמתרגמינן את בגדי השרד (שמות ל"א) ית לבושי שימושא: **גיפפו.** עשה לו מסגרת סביב. תרגום ויחבק, וגפיף: **אם התקינו.** לסרוד של בעלי בתים: **להיות קורץ עליו.** כלומר לחתוך עליו הבצק. לשון מחומר קורצתי (איוב ל"ג): **טמא.** דסבירא ליה לר' שמעון, מפני מה סרוד של נחתומים טמא, מפני שקורץ עליו את הבצק ומוליך עליו מקרצות לתנור, של בעלי בתים נמי אם התקינו להיות קורץ עליו את הבצק ולהוליך עליו מקרצות לתנור, טמא. ואין הלכה כר"ש:

ג ים נפה. יריעה ארוגה משער להוציא את הסולת נקי מן הסובין. ולפי שיש סביב היריעה זר של לוח גבוה, נקרא ים, כמו שיש סביב הים יבשה: **של**

משניות מבוארות – קהתי

לשרות העורות בתוכה, **וּבוֹר סְפִינָה קְטַנָּה** – שמחזיקים בו מים מתוקים לשתיה, **וְהָאָרוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבְּלִין** – ארבעים סאה בלח, **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, **שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְטַלְטֵל אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁבְּתוֹכָן** – שאין דרכם להיטלטל אלא כשהם מלאים (**רמב"ם**). **וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, הַמְקַבְּלִים** – הכלים הגדולים המחזיקים ארבעים סאה בלח, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה; **וְשֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין** – שאינם מחזיקים אלא פחות מארבעים סאה, **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה. **אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא עֲרֵבַת בַּעַל הַבַּיִת** – שרבי מאיר מנה את הכלים המקבלים שהם טהורים, כדי להשמיענו, שדווקא אלו טהורים, אבל שאר המקבלים טמאים, ובכללם עריבת בעל הבית, שאף על פי שהיא מחזקת ארבעים סאה בלח, מכל מקום היא מקבלת טומאה, ואילו רבי יהודה מנה את הכלים המקבלים שהם טמאים, להשמיענו, שדווקא אלו מקבלים טומאה אף על פי שמחזיקים ארבעים סאה בלח, אבל שאר המקבלים טהורים, ומכאן שלדעתו אף עריבת בעל הבית טהורה.

בארנו את הפיסקה "שאינן עשויין ליטלטל אלא במה שבתוכן" לפי הרמב"ם. אבל ב"תוספות יום טוב" מובא פירוש אחר בשם מהר"ם: "שפעמים אינם מלאים אלא יש בהם קצת ומיטלטל שפיר. וכן דרך כל אלו לטלטל. וקוסטות מלכים אין רגילים למלאותן, ומיטלטל כשיש בו קצת, וכן עריבות העבדנין. ובור ספינה קטנה, שאין נכנסים בה הרבה בני אדם, על כן אין נותנים בו מים בבור כי אם מעט. וזהו ששנינו, שאינן עשויין ליטלטל אלא במה שבתוכו, היינו דבר מועט".

באור משנה ב

אֲרוּבוֹת – ויש גורסים: ארוכות **שֶׁל נַחְתּוֹמִים** – לוחות עץ ארוכים, שהאופים עורכים עליהם את ככרות הלחם קודם שמכניסים אותן לתנור, **טְמֵאוֹת** – מקבלות טומאה, ואף על פי שהם פשוטי כלי עץ, מכל מקום גזרו חכמים בהן, שיהו מקבלות טומאה, הואיל ועשויות הן בצורת כלי; **וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – וארוכות של בעלי בתים, **טְהוֹרוֹת** – אינן מקבלות טומאה, לפי שאינן עשויות בצורת כלי; **סִרְקָן** – צבע בעל הבית את הארוכות בצבע אדום (בסריקון), **אוֹ כִּרְכְּמָן** – צבעם בכרכום, **טְמֵאוֹת** – מקבלות טומאה, שייחדן לכלי. **דַּף שֶׁל נַחְתּוֹמִין** – שנותנים עליו כיכרות הבצק עד שיחמיצו (**פירוש הגאונים**), **שֶׁקִּבְּעוֹ בַּכֹּתֶל** – שחיברו לכותל, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִים** – בגמרא (**בבא בתרא סו, ב**) מבארים, שמדובר כאן בדף של מתכת, וסובר רבי אליעזר, שאף על פי שכלי מתכת מקבל טומאה, מכל מקום הואיל וקבעו בכותל שוב אינו מקבל טומאה; וחכמים סוברים, שאף על פי שקבעו בכותל, עדיין כלי בפני עצמו הוא, הלכך מקבל טומאה. ברם, בדף של עץ אף חכמים סוברים שאינו מקבל טומאה, שהרי פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה; ואף על פי שפשוטי כלי עץ העשויים לקבלה מקבלים טומאה מדברי סופרים, מכל מקום מאחר שקבעו בכותל טהור לדברי הכל. ונקטה המשנה דין זה בין דיני כלי עץ, משום כלי נחתום שהיא עוסקת בהם. **סְרוֹד שֶׁל נַחְתּוֹמִין** – לוח של עץ שהנחתום מעמיד עליו כלי של מים להשתמש בו בעת הלישה לרחיצת ידיו ולהחלקת פני הבצק (**"תפארת ישראל"; רמב"ם**), **טָמֵא** – מקבל טומאה, לפי שהנחתום ייחדו לשימוש זה, ודינו כשולחן המיוחד לקבל עליו כלים (**הגר"א**); **וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – סרוד של בעלי בתים, **טָהוֹר** – שאינו מיוחד לשימוש זה, מאחר שאינו לש אלא לפרקים; **גִּפְּפוֹ** – גיפף בעל הבית את הסרוד, **מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו** – שעשה מסגרת סביבו, **טָמֵא** – מקבל טומאה, שהרי עכשיו יש לו בית קיבול; **נִפְרַץ מֵרוּחַ אַחַת** – שלא היתה המסגרת אלא משלוש רוחותיו, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שאינו חשוב כלי; **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הִתְקִינוֹ** – אם בעל הבית התקין את הסרוד שלו, **לִהְיוֹת קוֹרֵץ עָלָיו** – חותך עליו את הבצק, אף על פי שלא גיפפו, **טָמֵא** – מקבל טומאה, כדין סרוד של נחתומים, הואיל וייחדו לשימוש זה. **וְכֵן הַמַּעֲרוֹךְ** – לוח עץ שעורכים עליו את הבצק לשם רידודו במעגילה או לקריצתו לכיכרות (**לפי הרמב"ם**); ויש מפרשים, שהמערוך הוא המעגילה, היינו גליל עץ שבו עורכים (מגלגלים) ומרדדים את הבצק (**הר"ש בשם גאון; הערוך**); ויש מוסיפים, שעל אותו גליל נושאים את הרקיקים להגישם לתנור, ונמצא עשוי לקבלה (**"תפארת ישראל"**), **טָמֵא** – מקבל טומאה, לפי שמיוחד לקבלה כמו שולחן וכיוצא בו (**הגר"א; "תפארת ישראל"; עיין "תוספות יום טוב", שמבואר שם, כי לפי הרמב"ם פיסקה זו היא מדברי חכמים, ולפי הראב"ד מדברי רבי שמעון היא; ועיין תוספות אנשי שם**).

באור משנה ג

יָם נָפָה – כלי שמעמידים תחת הנפה כדי שלא תתפזר הסולת

שֶׁהַבָּנוֹת יוֹשְׁבוֹת בְּתוֹכוֹ וְגוֹדְלוֹת.

ד כָּל הַתְּלוּיִם – טְמֵאִין, חוּץ מִתְּלוּי נָפָה וּכְבָרָה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כֻּלָּם טְהוֹרִין, חוּץ מִתְּלוּי נָפָה שֶׁל סַלָּתִין, וּתְלוּי כִּבְרַת גְּרָנוֹת, וּתְלוּי מַגַּל יָד, וּתְלוּי מַקֵּל הַבַּלָּשִׁין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְסַיְּעִין בְּשָׁעַת הַמְּלָאכָה. זֶה הַכְּלָל: הֶעָשׂוּי לְסַיֵּעַ בְּשָׁעַת מְלָאכָה – טָמֵא; הֶעָשׂוּי לִתְלוּי – טָהוֹר.

ה רַחַת שֶׁל גְּרוֹסוֹת – טְמֵאָה; שֶׁל אוֹצָרוֹת – טְהוֹרָה. שֶׁל גִּתּוֹת – טְמֵאָה; שֶׁל גְּרָנוֹת – טְהוֹרָה. זֶה הַכְּלָל: הֶעָשׂוּי לְקַבָּלָה – טָמֵא; לְכִנּוּס – טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

סלתים. בוררים הסולת: **גודלת.** האשה שגודלת וקושרת שער הנשים: **מפני שהבנות.** הנערות בשעה שגודלות ראשן מושיבות אותן בתוך ים נפה, לקבל שם מה שיפול מראשן מן העפרורית וערבוביתא דרישא. והלכה כר' יהודה:

ד כל התלויין. העשויין לכלי לתלותו בו: **טמאין.** דהוו חיבור לכלי: **כברת גרנות.** עשויה להוציא החטים ולקלוט המוץ, ומניחים הכברה על שני עצים ומנהלין, וכשהן יגעים מכניסים ידיהן בתלוי שלה ומנהלין, והיינו דקתני דמסייעים בשעת מלאכה: **מקל הבלשין.** המחפשים בתוך הכלים לראות אם יש בו דבר שראוי ליתן ממנו מכס למלך. תרגום ויחפש, ובלש: **שהם מסייעים בשעת מלאכה.** מכניסין ידיהן בתלוי כשרוצים להשתמש בכלי, ומסתייעים בו לעשות מלאכתן. והלכה כחכמים:

ה רחת. שזורים בה תבואה וקטניות. בערבי אלרח"ה, ובלע"ז פאל"א: **הגרוסות.** העושים גריסים של פול: **טמאה.** לפי שיש לה בית קיבול ועשויה להכניס בה לריחיים: **ושל אוצרות.** עשויה ללקט בה החטה שהיא מן הצדדים מכאן ומכאן. ולנקותה שתתישב באוצר: **ושל גיתות.** להשליך החרצנים והזגין חוץ מן הגת: **לכינוס.** ממקום פזורן, אבל לא לקבל בתוכו:

משניות מבוארות – קהתי

המנופה, ואין לו שוליים אלא דפנות בלבד (**הגר"א; "תפארת ישראל"**), **שֶׁל סַלָּתִין** – עושי סולת למכירה, שהנפה שלהם גדולה, **טָמֵא** – ה"ים" מקבל טומאה, שהוא חשוב כלי. **וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – ים נפה של בעלי בתים, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, יש מבארים הטעם, לפי שהסלתים מקפידים על מה שנשאר דבוק בדפנות, והם מלקטים את הסולת משם, ונמצא ים נפה כפשוטי כלי עץ העשויים לקבלה, אבל בעלי בתים אינם אומנים כל כך לעשות סולת נקייה ומנפים קמח פשוט, ואין הוא חשוב להם כל כך שיטרחו ללקט מה שנדבק בים הנפה, הלכך ים נפה שלהם אינו חשוב כלי העשוי לקבלה, ואינו מקבל טומאה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל גּוֹדֶלֶת** – ים־נפה של האשה הגודלת (הקולעת) שער הנשים, **טָמֵא מוֹשָׁב** – מקבל טומאה משום מושב הזב, **מִפְּנֵי שֶׁהַבָּנוֹת יוֹשְׁבוֹת בְּתוֹכוֹ וְגוֹדְלוֹת** – בשעה שהנערות גודלות ראשן יושבות הן בתוך ים נפה של הגודלת, כדי שיתאסף שם מה שנופל מראשן, וכיון שהוא ראוי לישיבה, לפיכך אם ישב עליו זב או זבה הריהו נעשה אב הטומאה לטמא אדם. וכן הלכה.

באור משנה ד

כָּל הַתְּלוּיִם – בתי אחיזה של כלים, שתולים אותם בהם, **טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, מפני שהם חיבור לכלי, **חוּץ מִתְּלוּי נָפָה וּכְבָרָה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – לפי שלפעמים מסלקים אותו ממנה, הלכך אינו חשוב חיבור לכלי ואינו מקבל טומאה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כֻּלָּם טְהוֹרִין** – שלדעתם כל תשמישי כלים, אפילו הם מחוברים לכלי, אינם מקבלים טומאה, **חוּץ מִתְּלוּי נָפָה שֶׁל סַלָּתִין** – עושי סולת למכירה, שהנפה שלהם גדולה, **וּתְלוּי כִּבְרַת גְּרָנוֹת** – של כברה שמשתמשים בה בגרנות, **וּתְלוּי מַגַּל יָד, וּתְלוּי מַקֵּל הַבַּלָּשִׁין** – שהבלשים ממששים במקל בתוך קופה של סחורה, כדי לבדוק מה בתוכה, אולי טמון בה דבר שחייבים עליו מכס; כל התלויים הללו מקבלים טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְסַיְּעִין בְּשָׁעַת הַמְּלָאכָה** – שכל הכלים הללו יש בהם מלאכה כבדה וזקוקים לתלוי להכניס בתוכו את היד בשעה שעושים מלאכתם בהם. **זֶה הַכְּלָל: הֶעָשׂוּי לְסַיֵּעַ בְּשָׁעַת מְלָאכָה** – תלוי העשוי לסייע בשעת המלאכה, **טָמֵא** – מקבל טומאה, שהוא חיבור לכלי; **הֶעָשׂוּי לִתְלוּי** – אבל תלוי שאינו עשוי אלא לתלות בו בלבד, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה. והלכה כחכמים.

באור משנה ה

רַחַת – שזורים בה תבואה וקטניות, **שֶׁל גְּרוֹסוֹת** – של עושי גריסים, היינו שטוחנים פולים לגריסים, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, לפי שיש בה בית קיבול ועשויה להכניס בה את הפולים לריחיים; **שֶׁל אוֹצָרוֹת** – רחת שמשתמשים בה באוצרות התבואה ללקט בה את התבואה המפוזרת למקום אחד, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, לפי שאינה עשויה לקבל. **שֶׁל גִּתּוֹת** – רחת של גיתות, שמשליכים בה את החרצנים והזגים מן הגת לחוץ, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; **שֶׁל גְּרָנוֹת** – רחת של גרנות, העשויה לזרות בה תבואה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה. **זֶה הַכְּלָל: הֶעָשׂוּי לְקַבָּלָה** – כלי העשוי לקבל לתוכו, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **לְכִנּוּס** – כלי העשוי לכנוס דברים המפוזרים למקום אחד, אבל לא לקבל לתוכו, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עב עמוד א. דיון בענין קביעות בדי הארון: **רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא רָמֵי** - הקשה סתירה בין הפסוקים. **כְּתִיב** (שמות כה טו) **'בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ'**, משמע שהבדים קבועים ואינם זזים מן הטבעות, **ומאידך כְּתִיב** (שמות כז ז) **'וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת'** משמע שאינם קבועים אלא בכל מסע ומחנה הולכים ובאים בתוכם, **הָא כֵּיצַד** יתיישבו הפסוקים באופן שלא יסתרו זה את זה. ותירץ, שהבדים **מִתְפָּרְקִין** - רפויים בתוך הטבעות, לפי שדקים הם באמצעם, ועל כן נאמר 'והובא את בדיו', **וְאֵין נִשְׁמָטִין** - אך אינם יכולים להישמט מהם לגמרי, לפי שבראשם הם עבים ונכנסים לטבעות בדוחק, ולכן נאמר 'לא יסורו ממנו'.

ראיה לדברי רבי יוסי ברבי חנינא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** - כך גם שנינו בברייתא. ממה שנאמר **'בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים** לֹא יָסֵרוּ מִמֶּנּוּ', **יָכוֹל** היית לפרש ש**לֹא יִהְיוּ זָזִין מִמְּקוֹמָן** לגמרי, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת'**, הרי שהם זזים ממקומם. **וְאִי** היה נאמר רק **'וְהוּבָא אֶת בַּדָּיו'**, **יָכוֹל** היית לפרש שיִהְיוּ הבדים **נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין** מהטבעות לגמרי, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים', הָא כֵּיצַד.** אלא על־כורחך שהיו הבדים **מִתְפָּרְקִין** - רפויים בתוך הטבעות, ויכולים לזוז לכאן לכאן, **וְאֵין נִשְׁמָטִין** לגמרי מן הטבעות.

הגמרא מפרשת פסוקים נוספים בענין המשכן: **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** (שמות כו טו) 'וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן **עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים',** כלומר מדוע נאמר כאן 'עומדים', לומר **שֶׁעוֹמְדִים דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן** - שמעמידים אותם באופן שיהיה צד התחתון של הקרש בצד התחתון של העץ, והצד של ראש הקרש יהיה בצד העליון של העץ. **דָּבָר אַחֵר** - פירוש אחר, **'עוֹמְדִים'** היינו **שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת צִפּוּיָן** - הקרשים מעמידים ומחזיקים את ציפוי הזהב, על ידי מסמרי זהב הנעוצים בהם. **דָּבָר אַחֵר** לכן נאמר כאן **'עוֹמְדִים',** כי **שֶׁמָּא תֹּאמַר,** משנגנז אהל מועד ונגנזו הקרשים עמו, באותה שעה **אָבַד סִבְרָן** - תוחלתם ותקוותם של הקרשים, **וּבָטֵל סִכּוּיָן** - מבטם, כלומר צָפִייתנו אחריהם מתי ישובו, כי לא ישובו עוד. **תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֹמְדִים',** לומר **שֶׁעוֹמְדִין לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמִים,** ואף במקום גניזתם.

(אמר) [וְאָמַר] רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב (שמות לה יט) **'אֶת בִּגְדֵי הַשָּׁרֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ',** מדוע נקראו בגדי הכהונה בלשון שריד.

דף עב עמוד ב: ללמדך, **שֶׁאִלְּמָלֵא בִּגְדֵי כְּהוּנָּה,** שעל ידיהן מקריבים את הקרבנות המכפרים על ישראל, **לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִשּׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׂרִיד וּפָלִיט.**

ביאור נוסף מדוע נקראו 'בגדי השרד': **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, דְּבֵי** [-בבית מדרשו של] **רַבִּי שִׁמְעוֹן תָּנָא,** לפי שהם **בְּגָדִים שֶׁגּוֹרְדִין אוֹתָן בִּכְרִיָּתָן מִכֵּלֵיהֶן** - חותכים אותם מתוך כלי האריגה בשלמותם באופן שראוים מיד ללבישה, ואינם כשאר בגדים הנחתכים מכלי האריגה בחתיכות קטנות ונתפרים במחט כמידת הלובש, **וּמְשָׁרְדִין מֵהֶן כְּלוּם** - משיירים מעט מהבגד שאינו נארג עם הבגד. ועל שם שיור שריד בגד זה, נקראו 'בגדי השרד'.

שואלת הגמרא: **מַאי הִיא** אותו שיור שלא נארג עם הבגד. משיבה הגמרא: **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵלּוּ מַעֲשֵׂה מַחַט** - שהחלק שנתפר לבגד במחט לא נארג עם כל הבגד אלא נארג בפני עצמו ותופרו לבגד במחט.

הגמרא מקשה על ריש לקיש: **מִיתִיבִי, בִּגְדֵי כְּהוּנָּה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן מַעֲשֵׂה מַחַט** - יריעות התפורות זה לזה במחט, **אֶלָּא מַעֲשֵׂה אוֹרֵג** - כל הבגד ארוג כמקשה אחת, **שֶׁנֶּאֱמַר** בהם (שמות כח לב) **'מַעֲשֵׂה אֹרֵג'.** הרי, שבגדי כהונה אינם נתפרים במחט. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא נִצְרְכָה** - דברי ריש לקיש לא נאמרו **אֶלָּא** לְענין **בֵּית יָד** [-שרוול] **שֶׁלָּהֶם,** ואמנם אף הוא נעשה מעשה אורג אלא שחיבורו לבגד נעשה במחט, ועל תפירה מועטת כזו לא הקפידה תורה. **כִּדְתַנְיָא, בֵּית יָד שֶׁל בִּגְדֵי כְּהוּנָּה, נֶאֱרֶגֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְנִדְבֶּקֶת** [-נתפרת] **עִם הַבֶּגֶד, וּמַגַּעַת** אורכה **עַד פִּיסַת הַיָּד** - כף היד.

רש"י

דף עב עמוד א. **מתפרקין ואינן נשמטים.** בראשיהם היו עבים והכניס ראשן אחד בדוחק בטבעת ובאמצען היו דקין הלכך לא היו נדחקין בטבעות אלא מתפרקין והולכין לכאן ולכאן אבל אינן נשמטין לצאת מהן לפי שהן עבים בראשיהן: **דרך גדילתן.** העליון למעלה והתחתון למטה: **שמעמידין את ציפויין.** ציפוי הזהב מעמידין ע"י מסמרות. לשון אחר שלא התליעו ולא נפל ציפויין: **שמא תאמר.** משנגנזו אבד סיברן שלא ישובו עוד: **ובטל סכויין.** מה שאנו סוכין וצופין להן: **שרד.** לשון שריד:

דף עב עמוד ב: אלמלא בגדי כהונה. שעל ידיהן מקריבין הקרבנות המכפרין על ישראל: **שגורדין אותן כברייתן מכליהן.** כשהיו חותכין אותן בגרדין שלהן מתוך כלי אריגתן היו עושים כברייתן חלולין כדרך לבישתן ולא כשאר יריעה שצריך שוב לחתכה למידת הלבוש ולתפור במחט: **ומשרדין מהם כלום.** ומשיירין מהן מקצת שאינו ארוג עמהן וזהו לשון שרד: **מאי היא.** אותו שיור: **אלו מעשה מחט.** מקצתו היה נארג בפני עצמו ומחברו במחט:

כָּל קָלָא דְּבָתַר נִשּׂוּאִין – כל קול הפוסל את האשה שיצא אחרי הנישואין, לֹא חַיְישִׁינַן – אין חוששים לו, ואין האשה נאסרת מחמתו, ואם כן מדוע הוצרך רב אשי לחזור ולומר כאן דין זה.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתִימָּא – היינו סברים לומר שכאן יש לחשוש לאותו קול, דהוֹאִיל וַאֲתַאי לְבֵי דִּינָא – כיון שבאה האשה לבית דין קודם שנישאת, וְשָׁרֵינַן – והתרנו לה להינשא על פי עדות של עד אחד, אם כן כשיוצא עתה קול שבעלה חי, כְּקָלָא דְּקַמֵּי נִשּׂוּאִין דָּמֵי – הרי זה כקול שיצא קודם שנישאת, שהרי כבר קודם הנישואין היה ספק אם הוא חי, וְתִיתְּסַר – תיאסר האשה בקול זה, קָא מַשְׁמַע לָן רב אשי שאין הדבר כן, אלא כיון שבפועל יצא הקול רק אחר הנישואין, אין חוששים לו.

בית דין הגדול שבירושלים שטעו והורו לציבור היתר בדבר איסור שחייבים על שגגתו חטאת, ונהגו הציבור על פיו, חייב בית הדין להביא פר העלם דבר של ציבור לחטאת, ואין כל יחיד שנהג על פיהם מביא קרבן חטאת. הגמרא מביאה מחלוקת באלו הוראות נאמר כלל זה.

שנינו במשנה: נִיסַּת עַל פִּי בֵּית דִּין – שבית דין התירוה להינשא על פי עדותו של עד אחד, תֵּצֵא וכו' ופטורה מן הקרבן. אָמַר זְעִירִי, לֵיתָא לְמַתְנִיתִין מִדְּתָנֵי בֵּי מִדְרְשָׁא – הדין של משנתנו שאשה זו פטורה מקרבן, נדחה מחמת הברייתא ששנו בבית המדרש, דְּתָנֵי בֵּי מִדְרְשָׁא, הוֹרוּ בֵּית דִּין שֶׁשָּׁקְעָה חַמָּה וכבר יצאה שבת ומותר לעשות מלאכה, וּלְבַסּוֹף ראו שֶׁזְּרְחָה – טרם שקעה, אֵין זוֹ נחשבת 'הוֹרָאָה', שהרי אין זה נידון התלוי בסברא, אֶלָּא 'טָעוּת', שטעו במציאות הדברים, שהיו סברים ששקעה חמה והוברר שלא שקעה, ולכן אין בית דין מביאים פר העלם דבר של ציבור, אלא כל יחיד מביא חטאת על עצמו, כדין מחלל שבת בשוגג. ואם כן, אף באופן האמור במשנתנו, שנישאת על פי היתר של בית דין שסמכו על עד אחד שמת בעלה, ועתה הוברר שטעו במציאות ובעלה חי, שהרי בא לפנינו, אין זו הוראה בטעות אלא טעות במציאות, ויש לחייבה בקרבן, ושלא כאמור במשנתנו שהיא פטורה מקרבן.

וְאילו רַב נַחְמָן נחלק על זעירי וְאָמַר, אשה שנישאת על פי בית דין, והתברר שבעלה חי, אין זו 'טעות' של בית דין אלא הוֹרָאָה הִיא, ודינה כמי שנהג על פי הוראה מוטעית של בית דין, שפטור מקרבן, וכמבואר במשנתנו.

ומוכיח רב נחמן את דבריו: אָמַר רַב נַחְמָן, תֵּדַע – אביא לך ראיה דְּהוֹרָאָה הִיא – שהתרת אשת איש על פי עד אחד המעיד שמת בעלה זו טעות בהוראה ובשיקול הדעת, ולא טעות במציאות, דְּהרי בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ עֵד אֶחָד לֹא מְהֵימַן – אינו נאמן בדבר שבערוה, וְהָכָא מְהֵימַן – ואילו כאן האמינוהו חכמים, מַאי טַעְמָא, לָאו מִשּׁוּם דְּהוֹרָאָה הִיא – האם אין זה משום שסברו חכמים בדעתם שיש לסמוך על כך שהאשה לא תינשא עד שתברר היטב שאכן מת בעלה, וכיון שאשה זו נישאת ללא בירור ונמצא שבעלה חי, התברר שטעו החכמים בשיקול דעתם, וזו טעות בהוראה ולא טעות במציאות.

הגמרא מביאה ראיה לדברי זעירי: אָמַר רָבָא, תֵּדַע דְּהתרת אשת איש על פי עד אחד טָעוּת הוּא, ולא הוראה, דְּאִילּוּ הוֹרוּ בֵּית דִּין בְּסוג מסוים של חֵלֶב וּבְסוג מסוים של דָּם לְהֵיתֵירָא – שהם מותרים באכילה, ולא אמרו בזה טעם ברור, וְהָדַר חָזוּ – ושוב ראו בית דין טַעְמָא – סברא ברורה לחזור בהם ולפסוק באותם חלב ודם לְאִיסּוּרָא, אזי כִּי הָדְרֵי – כשיחזרו בהם אחר כך שוב וְאָמְרֵי בית דין שוב סברא שאינה ברורה לגמרי לְהֵיתֵירָא, כמו שפסקו בתחילה, לֹא מַשְׁגְּחִינַן לְהוּ – אין מקבלים חזרתם זו להתיר. וְאִילּוּ בעדות אשה שמת בעלה, הֵיכָא דַּאֲתָא – במקום שבא עֵד אֶחָד והעיד שמת בעלה, שאין זו עדות גמורה, שָׁרֵינָא – מתירים אותה להינשא, ונישאה על פיו, ואחר כך אָתוּ תְּרֵי – באו שני עדים שבעלה חי, שזה דבר ברור, אֲסָרֵנָא – אוסרים את האשה, וכִּי הָדַר אָתָא עֵד אַחֲרִינָא – ואם שוב יבוא עד אחד אחר שמעיד שמת בעלה עבשיו, אחרי עדותם של השנים האחרונים שהוא חי, שָׁרֵינַן לָהּ – מתירים לה להינשא על פיו. ומַאי טַעְמָא – ומדוע כאן דנים לפי חזרתם האחרונה להתירה, אף שהיא רק על פי עד אחד ואין זה טעם מבורר, לָאו – האם אין זה מִשּׁוּם דְּטָעוּת הוּא, שאנו אומרים שמה שסמכו בהוראתם הראשונה על העד האחד, לא על שיקול דעתם סמכו, אלא על דברי העד, והעד הטעה אותם, ואף שעד זה הוכחש משני עדים, מכל מקום כשבא אחר כך עד אחר ומעיד שעתה מת הבעל, רשאים בית דין לקבל את עדותו ולהתירה. אך אילו מה שהתירו אותה בראשונה על פי עד אחד היה מכח סברא ושיקול דעת של הדיינים שבודאי תברר האשה היטב את הדבר, אך בשעה שבאו שני העדים התברר שלא היתה זו סברא נכונה, שהרי הם סמכו על כך שהאשה תברר, ונמצא שנישאת ולא ביררה, שהרי בעלה חי, ואם כן אין אנו יכולים לסמוך עליהם כאשר הם מתירים אותה שוב על סמך דברי עד אחד שאין היתר זה ברור.

הגמרא מביאה תנא הסובר כדעת זעירי: וְאַף רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר כדברי זעירי, דְּהיתר אשה בבית דין על פי עד אחד שמת בעלה טָעוּת הוּא, ולא הוראה, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אשה שנישאת על פי בית דין בעד אחד, ואחר כך התברר שבעלה חי, אין אומרים שכיון שנישאת על פי הוראת בית דין תיפטר מקרבן, אלא יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר – פוסקים את הדין אחר עומק הדברים שהוא טעות ולא הוראה, וְתָבִיא חַטָּאת שָׁמֵינָה. ומבארת הגמרא את הראיה: אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁלָּמָא – דבר זה מובן אם תאמר דְּהוראתם טָעוּת הוּא, שטעו לסמוך על העד, מִשּׁוּם הָכִי מַתְיָא – לכן מביאה האשה קָרְבָּן, שהרי במקום שהיתה לבית דין טעות במציאות חייב היחיד להביא קרבן, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ דְּהוראתם הוֹרָאָה הִיא, שהיו סבורים בדעתם שיש להתיר את האשה, אַמַּאי מַתְיָא קָרְבָּן – מדוע היא מביאה קרבן, והרי העושה על פי הוראה מוטעית של בית דין פטור מקרבן.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה, ולבאר את טעמו של רבי אליעזר באופן אחר. שואלת הגמרא: וְדִלְמָא – שמא קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שיָחִיד שֶׁעָשָׂה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין, גם בהוראה גמורה, חַיָּיב קרבן, ובאמת כאן זו הוראה ולא טעות. משיבה הגמרא: אי אפשר לפרש כן, דאם כֵּן, מַה הוא ביאור לשונו 'יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר', שמשמע שאחר שנעיין היטב בדין ונאמר שזו טעות, אז נאמר שהיא חייבת קרבן, ואילו אם היינו סברים שזו הוראה, היתה פטורה מקרבן, ועל כרחך הטעם הוא כיון שיחיד העושה על פי הוראת בית דין פטור מקרבן, ומוכח מדבריו שהוא סובר שכאן זו טעות, וכדברי זעירי, שאילו סבר שזו הוראה אלא שיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור לא היה צריך לעיין בדין היטב אלא פשוט שפטור.

שנינו במשנה: הוֹרוּהָ בֵּית דִּין לְהִנָּשֵׂא כו' והלכה וקלקלה, חייבת בקרבן, שלא התירוה אלא לינשא. מבררת הגמרא: מַאי – באיזה דבר קִלְקְלָה האשה המוזכרת במשנתנו. מביאה הגמרא מחלוקת בדבר: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, וּזְנָתָה, ואפילו אם זינתה עם בני אדם שמותרין לשאת אותה, לפי שבית דין התירו לה רק להינשא ולא לזנות, ולכן היא חייבת בקרבן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שנישאת באיסור, כגון אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, שלא התירו לה אלא להינשא בהיתר, ולכן חייבת בקרבן.

מפרשת הגמרא: מַאן דְּאָמַר שמדובר באשה שזִינְּתָה, כָּל שֶׁכֵּן שאַלְמָנָה הנישאת לְכֹהֵן גָּדוֹל או גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, שחייבת קרבן, שהרי יש בהם איסור לא תעשה, וזרעם נפסל, ועל דעת כן לא התירוה בית דין להינשא, וכיון שלא נישאה בהוראתם חייבת קרבן, אבל מַאן דְּאָמַר שהמשנה עוסקת באַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, סובר הוא שדווקא בזה חייבת קרבן, אֲבָל זִינְּתָה, לֹא – אינה חייבת קרבן. ומַאי טַעְמָא, כיון [דְּאָמְרָה] אותה אשה לבית דין, אַתּוּן הוּא דְּשַׁוִּיתּוּן פְּנוּיָה – אתם עשיתם אותי כפנויה ומותרת לכל, בכך שהתרתם אותי להינשא למי שארצה, ולכן אף על זנות עם בשרים, אינה חייבת קרבן. אבל כיון שלא התירוה להינשא לפסולים לה, כגון אלמנה לכהן גדול, לכן עליה להביא קרבן.

המשך בעמוד רל

כל קלא דבתר נשואין — כגון כהן שנשא אשה, ואחר כך יצא עליה קול גרושה או זונה. **כיון דאתאי לבית דין ושרינן לה** — הואיל והוצרכה לבא לבית דין להתירה — אלמא בחי הוה מספקינן ליה קודם נשואין, והלכך כמי שיצא הקול מאותה שעה דמי, קא משמע לן. **הורו בית דין ששקעה חמה** — בשבת, והתירו לעשות מלאכה. **אין זו הוראה** — לסמוך עליה ולפטור יחיד שעשה על פיהם. או אם עשו צבור על פיהם — אין מביאין פר כשאר העלם דבר, אלא כל אחד כשבה או שעירה. שאין זה העלם דבר, אלא טעות, כסבורים שבא בעולם דבר שלא בא. דהא לכולי עלמא גליא השתא דטעות הואי. והכא נמי דמתניתין טעות היא, כסבורים שמת — והנה בא בעלה, והכל רואים, אלא אעד סמוך. **תדע דהוראה היא** — על ידי הוראת בית דין היא ניסת, ועלייהו תליא, ולא אעד. דהא בכל התורה עד אחד לא מהימן, והכא מהימן, דתורה לא האמינתן — והם האמינוהו, ועבדינן אפומייהו. **מאי טעמא לאו משום דהוראה היא** — וכשהורו שחלב הקיבה מותר, דאיעלם מינייהו, וסמוך אדעתייהו. והכא נמי אדעתייהו הוא דסמוך, דאמרי: כל אשה דייקא ומינסבא. ונמצא דטעו בהוראתן, דהא לא דייקא ואינסבא. **חזו טעמא** — טעם מובהק. **וכי הדר אמרי להיתירא** — בטעם שאינו מובהק, מי משגיחין בהו? **אתו תרי ואסרוה** — הרי טעם ברור. **כי הדר אתא עד** — אחד ואמר: עכשיו מת — שרינן לה. **מאי טעמא לאו משום** — דאמרינן: עד קמא אטעיין, והאי בתראה מהימן. דאי קמייתא הוראה היא, דאדעתן סמכי, מכי חזינן טעמא על ידי השנים הללו דלא אורינן שפיר, היכי מצינן למיהדר לדעתין קמייתא? **יקוב הדין את ההר** — בניסת על פי בית דין לא אמרינן על פי בית דין הוא ומפטרא, אלא הולכין אחר עומק הדברים, ואמרינן: טעותא הוא, דאעד סמוך, ותביא חטאת שמינה. **אם כן מאי יקוב כו'** — מדתני הכי, משמע דאי לא מעיינין בה שפיר — לפום ריהטא הוה פטר לה. **כל שכן אלמנה לכהן** — דלהכי לא שריוה. **על כל ביאה וביאה** — קסבר רבי אלעזר ביאות מחלקות. וטעמא במסכת כריתות (טו,א). קרבן **אחד על הכל** — הואיל ולא נודע לה בינתיים, והויא לה כאוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד.

משנה ואחר כך מת בנך — ולא הוזקקה לייבום, ונשאת לשוק. **ראשון ואחרון** — מפרש בגמרא. **ממזר** — וכרבי עקיבא מיתוקמא, דאמר (יבמות מט,א): יש ממזר מחייבי לאוין. **קיים היה** — כשניסת. **הולד הראשון** — שהיה לה בעודנו חי. **גמרא אין ממזר מיבמה** — שנשאת לשוק בלא חליצה, הואיל וליתה עליה אלא בלאו. **האי תנא** — וחכמים אומרים אין ממזר מיבמה. אלמא סבירא להו דיש חייבי לאוין שהולד ממזר מהן, תנא דבי רבי עקיבא היא, דאיכא תנא בפרק "החולץ" (יבמות מט,א) אליבא דרבי עקיבא, דאמר: יש ממזר מחייבי לאוין דשאר, דמחמת קורבה, כגון אנוסת אביו לרבי יהודה, דאמר: קאי עלה בלאו, בפרק "נושאין" (יבמות צז,א), וכגון נושא את חלוצתו, דקאי עלה ב"לא יבנה" (דברים כה) ולאו דקורבא הוא, הוי ממזר. **מחייבי לאוין גרידי** — כגון יבמה לשוק ודומה לה.

בעניותינו

כל קלא דבתר נשואין לא חיישינן — יש מפרשים: דוקא דיצא הקול שתחלת הנשואין היו באיסור, דלקלא כי האי לא חיישינן, דמדעבד נשואין מסתמא דיקו בה במלתא, ושקר הוה. אבל במאי דהוה אחר נשואין — אסרינן שפיר בקלא. ולפי זה אתי שפיר דהיא דרוכל דלעיל (כד,ב). ואומר רבינו יצחק: דאי איפשר לומר כן, דבהדיא אמרינן בגיטין (פא,א) דבכל ענין לא חיישינן, גבי כתב גט לאשתו והיא יושבת ומשמשתו — תצא, והדבר צריך בדיקה. ופריך עלה: והאמר רב אשי: כל קלא דבתר נשואין לא חיישינן. וההיא דרוכל דלעיל, כדפירש לעיל.

ואמרו לה מת בעליך והדר מת בנך כו' הולד הראשון והאחרון ממזר — אמר רבינו יצחק: דראשון היינו לפני שמועה, והאחרון אחר שמועה. כי ההיא דסיפא, כדמפרש בגמרא. דאין לפרש דלמסקנא דגמרא הוי דהכא מבעל ראשון ומבעל אחרון, דהיינו מיבמה, דקנסו נמי לאוסרה איבם — דהא על כרחך האי ממזר דהכא מדאורייתא קאמר, כמו שאפרש. ומיבמה לא הוי ממזר מדאורייתא, אפילו לרבי עקיבא דמשוי זנות יבמה כזנות דאשת איש לאוסרה איבם. דאפילו אשת איש לא מיתסרא מדאורייתא על ידי טעות. ואפילו מדרבנן לא מיתסרא איבם הכא, למאי דמוקי לה לקמן (צד,א) בתרי ותרי ובעידי הזמה. וגט נמי לא בעיא מאותו מן השוק, אם מתחלה נשאת בשני עדים, כמו שהיתה מותרת לבעל אם היה קיים.

אבל חכמים אומרים אין ממזר מיבמה — ואם תאמר: הא משמע בגיטין דאפילו לרבנן הוי ממזר מיבמה לשוק, דבפרק "הזורק" (גיטין פ,ב) בעי התלמוד אמשנה דכל עריות שאמרו צרותיהן מותרות, נישאו — אין, זינו — לא. לימא תיהוי תיובתא לרב המנונא, ובנישואין דוקא, משום דמיחלפא

1 כָּל קָלָא דְּבָתַר נִשּׂוּאִין לָא חָיְישִׁינַן. מַהוּ דְּתֵימָא:
2 הוֹאִיל וַאֲתַאי לְבֵי דִּינָא וְשָׁרֵינַן בְּקָלָא דְּקַמֵּי נִשּׂוּאִין
3 דָּמֵי וְתִיתֵּפַר, קָא מַשְׁמַע לָן. "נִיסֵּת עַל פִּי בֵּית
4 דִּין תֵּצֵא וכו'". אָמַר זְעֵירִי: לֵיתָא לְמַתְנִי' מִדְּתָנֵי בֵּי
5 מִדְרָשָׁא, דְּתָנֵי בֵּי מִדְרָשָׁא: הוֹרוּ בֵּית דִּין שֶׁשָּׁקְעָה
6 חַמָּה וּלְבַסּוֹף זָרְחָה - אֵין זוֹ הוֹרָאָה אֶלָּא טָעוּת.
7 וְרַב נַחְמָן אָמַר: הוֹרָאָה הִיא. אָמַר רַב נַחְמָן: תֵּדַע
8 דְּהוֹרָאָה הִיא, דְּבְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ עֵד אֶחָד לָא
9 מְהֵימַן, וְהָכָא מְהֵימַן. מַאי טַעְמָא, לָאו מִשּׁוּם דְּהוֹרָאָה
10 הִיא? אָמַר רָבָא: תֵּדַע דְּטָעוּת הוּא דְּאִילּוּ הוֹרוּ בֵּית
11 דִּין בְּחֵלֶב וּבְדָם לְהֵיתֵּירָא, וַהֲדַר חָזוּ טַעֲמָא לְאִיסּוּרָא,
12 כִּי הַהֲדֵי וְאָמְרִי לְהֵיתֵּירָא לָא מַשְׁגַּחִינַן לְהוּ. וְאִילּוּ
13 הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד שָׁרֵינָא, אָתוּ תְּרֵי אָסַרְנָא, כִּי
14 הֲדַר אָתָא עֵד אַחֲרִינָא שָׁרֵינַן לָהּ, מַאי טַעְמָא, לָאו
15 מִשּׁוּם דְּטָעוּת הוּא? וְאַף רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר דְּטָעוּת
16 הוּא, דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר
17 וְתָבִיא חַטָּאת שְׁמִינָה. אִי אָמַרְתְּ בִּשְׁלָמָא דְּטָעוּת הוּא
18 - מִשּׁוּם הָכִי מָתְיָא קָרְבָּן, אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ דְּהוֹרָאָה
19 הִיא - אַמַּאי מָתְיָא קָרְבָּן? וְדִלְמָא קָסְבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
20 יָחִיד שֶׁעָשָׂה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין חַיָּיב? אִם כֵּן, מַה
21 "יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר"? "הוֹרוּהָ בֵּית דִּין לְהִנָּשֵׂא כו'".
22 מַאי קִלְקְלָה? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זִינְתָּה, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה
23 לְכֹהֵן הֶדְיוֹט. מַאן דְּאָמַר זִינְתָּה, כָּל שֶׁכֵּן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל. מַאן דְּאָמַר אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל,
24 אֲבָל זִינְתָּה לֹא. מַאי טַעְמָא - [דְּאָמְרָה]: אַתּוּן הוּא דְּשָׁוֵיתִין פְּנוּיָה. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן:
25 הוֹרוּהָ בֵּית דִּין לְהִנָּשֵׂא, וְהָלְכָה וְקִלְקְלָה, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן
26 הֶדְיוֹט - חַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן עַל כָּל בִּיאָה וּבִיאָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: קָרְבָּן אֶחָד
27 עַל הַכֹּל. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁאִם נִשֵּׂאת לַחֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם, שֶׁחַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן עַל
28 כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הוֹאִיל וְגוּפִין מוּחְלָקִין. **משנה** הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם,
29 וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלֵיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ. וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ: חִילּוּף הָיוּ
30 הַדְּבָרִים - תֵּצֵא, וְהַיָּלָד רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר. אָמְרוּ לָהּ: מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלֵיךְ,
31 וְנִתְיַיבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ: חִילּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים - תֵּצֵא, וְהַיָּלָד רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר.
32 אָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִיסֵּת, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ: קַיָּים הָיָה, וּמֵת - תֵּצֵא, וְהַיָּלָד רִאשׁוֹן
33 מַמְזֵר, וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַמְזֵר. אָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִתְקַדְּשָׁה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - מוּתֶּרֶת
34 לַחֲזוֹר לוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ אַחֲרוֹן גֵּט - לֹא פִּסְלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי אֱלִעֶזֶר
35 בֶּן מַתְיָא: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ" - וְלֹא מֵאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אִישָׁהּ. **גמרא** מַאי רִאשׁוֹן וּמַאי
36 אַחֲרוֹן? אִילֵימָא לִרְאשׁוֹן - לִפְנֵי שְׁמוּעָה, וְאַחֲרוֹן - לְאַחַר שְׁמוּעָה, לֵיתְנֵי: הַיָּלָד מַמְזֵר! מִשּׁוּם
37 דְּקָבְעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא, אָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלֵיךְ, וְנִשֵּׂאת. וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ: קַיָּים הָיָה, וּמֵת
38 - הָרִאשׁוֹן מַמְזֵר וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַמְזֵר, תָּנָא נַמִי רֵישָׁא: רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר. תָּנוּ רַבָּנַן: זוֹ
39 דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה אוֹמֵר: אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּיבֵי לָאוִין, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים:
40 מֵאֵין מַמְזֵר מִיבָמָה - וְלֵימָא: אֵין מַמְזֵר מֵחַיָּיבֵי לָאוִין! הַאי תַּנָּא הַךְ תַּנָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא הוּא,
41 דְּאָמַר: מֵחַיָּיבֵי לָאוִין דִּשְׁאַר הָוֵי מַמְזֵר, מֵחַיָּיבֵי לָאוִין גְּרִידֵי לָא הָוֵי מַמְזֵר. אָמַר רַב יְהוּדָה

אמר

דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים, או דלמא נישאו והוא הדין זינו, ומסייע לרב המנונא. אם כן בעי למימר דההיא משנה אתיא כרבנן, דלרבי עקיבא הא ודאי אסורה ליבם, אפילו מאן דלית ליה דרב המנונא, כדמוכח בסוטה בפרק "היה מביא" (יד,ב). ובההיא משנה קתני: כל הדרכים האלו בה, אלמא הוי ממזר לרבנן מיבמה. ואומר רבינו יצחק: דהתם הוי ממזר מדרבנן משום דמיחלפא באשה שהלך בעלה, אבל מתניתין משמע ליה דהוי ממזר מדאורייתא, מדקתני סיפא: אמרו לה מת בעליך ונשאת כו' והאחרון אינו ממזר. ואי רישא ממזר מדרבנן — האחרון אמאי אינו ממזר? דכי היכי דקנסוה גבי בעל — הכי נמי קנסי לה לגבי בועל, דאפילו אחר שמת בעלה או גירשה אסור בה, והולד ממזר ממנו. ואי מיירי בנשאת בעדים, ולכך לא קנסוה — אם כן ברישא למה קנסו לגבי יבמה? ואין להקשות: כיון דלרבנן נמי הוי ממזר מיבמה מדרבנן, היכי קאמר לעיל סוף פרק קמא (טו,ב): בני צרות מעיד אני לכם שהם כהנים גדולים, אפילו לבית שמאי שהיו בני יבמה לשוק, דהתם שלא נשאת בטעות אלא בהוראת בית דין, ואין עומדת לצאת כלל — דלא שייך טעמא דמיחלפא באשה אלא דוקא בנשאת בטעות, שעומדת לצאת, ובירושלמי מוקי לההיא דגיטין כרבי עקיבא. ואמר רבינו יצחק: דירושלמי אתי כלישנא קמא דרב גידל דבסמוך, דאמר: יבמה קדושין ונשואין אין בה. דנשואין נמי לא אסרי לה איבם, דלית ליה דרב המנונא. וכיון דבמזיד בזנות לא מיתסרא — בנשואי שוגג נמי לא גזרו. וליבא למגזר שמא יאמרו חלץ זה ונשא זה, נמצא מחזיר חלוצתו — דהא אפילו באשה לא חיישינן להכי אלא משום קנס, דהא בנתקדשה מותרת לחזור לו, ולא חיישינן להכי משום דלא קנסינן לה. ולא חיישינן נמי להאי לישנא דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים. ולהאי לישנא על כרחך ההיא ד"הוורק" (גיטין פ,ב) כרבי עקיבא. והא דאמר לקמן (צד,א) בסוגיא דעד אחד ביבמה מהו — לרבי עקיבא איצטריך, דסלקא דעתך הואיל ואמר רבי עקיבא יש ממזר מיבמה חיישינן לקלקולא. (ודייקא) משמע דלרבנן ליבא קלקולא בנשאת לשוק בשמועת טעות — לאו משום דרב המנונא, ולאו משום דמיחלפא. על כרחך ההיא סוגיא לא אתיא כסתמא דהתלמוד דגיטין, אלא בלישנא קמא דרב גידל, ובירושלמי. אי נמי: פשיטא להו כיון דרגילה ההוא דסניא ליה טפי מדרחמא ליה — סברא דלא חיישינן אלא אקלקולא דאורייתא, אף על גב דבעלמא חיישינן אקלקולא דרבנן. תדע, דהא מסיק דאפילו לקלקולא דאורייתא לא חיישינן. הלכך, אין תימה אי לא איצטריך ליה לאשמועינן דאקלקולא דרבנן לא חיישינן, ונראה לרבינו יצחק בתרי לישני בתראי דרב גידל, דהולד ממזר לרבנן בסוגיא דגיטין (פ,ב) אף על גב דליתא לדרב המנונא, כדאמרינן בסוטה (יח,ב) — מכל מקום מטעם דמחלפא הוי ממזר מדרבנן. ואפילו אם תמצא לומר דהלכתא כלישנא קמא דרב גידל, ובירושלמי, דלרבנן לא הוי ממזר — מכל מקום תצא. וכן פסק רבינו חננאל ורב אלפס דאפילו יש לה כמה בנים תצא, ואפילו לרבנן. וכן יש בירושלמי דמוקי מתניתין דגיטין כרבי עקיבא, אבל חכמים אומרים: אין ממזר מיבמה, אבל לצאת — תצא. ובשיש לה בנים איירי, דהא קאמר התם תצא מזה ומזה, ושלשה עשר דבר בה. ודלא כהלכות גדולות דמחלקי בין יש לה בנים לאין לה בנים. ויש ספרים שכתוב בהם לקמן כל לשון הלכות גדולות.

אמר רב מנין שאין קדושין תופסין ביבמה — אפילו לרבנן דרבי עקיבא, דכרבנן סבירא ליה לרב, מדמכשיר נכרי ועבד הבא על בת ישראל ב"החולץ" (יבמות מה,א) ולרבי עקיבא הוי ממזר, כדאמרינן בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עה,ב) ולקמן נמי בשמעתין דאמר רבי יצאי נמנו וגמרו שאין קדושין תופסין ביבמה, אמר ליה רבי יוחנן: רבי לא משנתינו היא זו כו' — ודחי: הא מני רבי עקיבא היא, מכלל דאיהו אמר אפילו אליבא דרבנן. והא דקתני לעיל: זו דברי רבי עקיבא דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין, משמע דבהכי תלוי מה שהוא ממזר ביבמה — פירשתי בסוף "החולץ". **אי** ללאו הוא דאתא — פירש רבינו תם: אי ללאו גרידא הוא דאתא, אי לקדושין דלא תפסי נמי הוא דאתא. ולעיל פירשתי (שם).

נותן לה שני גט והותרה — אומר רבינו תם דאיירי שנתקדשה ולא נישאת. ודוקא היכא דבעי יבם לייבומי הוא דאסירא לשני, אבל אי לא בעי לייבומי — חולץ לה, ושריא ליה להאי שקידשה, דבקדושין לא קנסינן אפילו באשת איש. אלא דוקא כשניסת דעבדה איסורא. וכי היכי דמותרת לחזור לו — מותרת נמי למקדש, אם מת הבעל או גירש. וכל שכן הכא ביבמה דשריא למקדש. וכן הורה רבינו תם הלכה למעשה באשה שלא ידעה שהיה לה יבם, ונתקדשה, והתירה למקדש אחר חליצת היבם. והא דפריך הכא איתגורי איתגור — היינו משום דקאמר חולץ לה יבם ושריא לבעלה. דמשמע חולץ בעל כרחו, שכופין אותו, אף על פי שברצונו היה מייבם אילו לא קדשה. ומשום הכי פריך איתגורי איתגור. אבל אם מדעתו היה חולץ — היתה מותרת לו, ואין זה איתגורי איתגור, והא לא איצטריך ליה לרב אשי לאשמועינן. ואם תאמר: והשתא נמי מאי קא משמע לן דקאמר נותן שני גט? דלאשמועינן דבעיא גט — לא איצטריך, דכבר פסק אמימר בהדיא הלכתא כשמואל! ואומר רבינו תם: דקא משמע לן שכופין אותו ליתן גט, כדי שלא יהיה חוטא נשכר. אבל אם נשאת, אפילו רצה היבם לחלוץ — אסורה לבעלה, ותצא מזה ומזה. כדמסיק בירושלמי דיבמה שנשאת בלא חליצה תצא. ולא אמרינן זה חולץ וזה מקיים. ומתניתין ד"הוורק" (גיטין פ,א) קתני ביבמה לשוק תצא מזה ומזה אפילו בנשואי טעות, וכל שכן בנשואי מזיד, דקנסינן לה טפי. ואפילו אם תרצה לומר בכשנשאה במזיד לא שייך למגזר ולמיקנסיה, כי היכי דלא קנסינן ליה בזינו, משום דנשואי מזיד לא שכיחי כמו זנות — מכל מקום לא מיסתבר לאוקמי הך מילתא בנשואי מזיד, דלא איירי הגמרא בהכי. ומיהו מצינו חוטא נשכר משמע קצת דבמזיד איירי. ומתוך פירוש הקונטרס משמע דאיירי בניסת, דפירש בסמוך דרב אשי דהכא לית ליה דרב המנונא. ורבינו חננאל פסק כהלכות גדולות דאפילו נתקדשה — תצא מן המקדש. וכדברי רבינו תם נראה לרבינו יצחק עיקר.

אין

אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר" - לֹא תִּהֵא בָּהּ הֲוָיָה לְזָר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּעֲנִיּוּתֵינוּ צְרִיכָה גֵּט. מְסַפְּקָא לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל הַאי "לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת" אִי לְלָאו הוּא דְּאָתָא, אִי דְּלָא תָּפְסִי בָּהּ קִדּוּשִׁין הוּא דְּאָתָא. אָמַר לֵיהּ רַב מָרִי בַּר רָחֵל לְרַב אַשִׁי, הָכִי אָמַר אֲמֵימַר: הֲלָכָה כְּוָותֵיהּ דְּשִׁמוּאֵל. אָמַר רַב אַשִׁי: הָשְׁתָּא דַּאֲמַר אֲמֵימַר הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּשִׁמוּאֵל, אִם הָיָה יְבָמָה כֹּהֵן - חוֹלֵץ לָהּ וְשַׁרְיָא לֵיהּ. אִיתַּגּוּרֵי אִיתַּגַּר?! אִם כֵּן מָצִינוּ חוֹטֵא נִשְׂכָּר! אֶלָּא, אִם הָיָה יְבָמָה יִשְׂרָאֵל - נוֹתֵן לָהּ שֵׁנִי גֵּט וְהוּתְּרָה לוֹ. אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב חִיָּא בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב: יְבָמָה, קִדּוּשִׁין אֵין בָּהּ, נִשּׂוּאִין יֵשׁ בָּהּ. אִי קִדּוּשִׁין אֵין בָּהּ, נִשּׂוּאִין נַמִּי אֵין בָּהּ! אֵימָא: קִדּוּשִׁין וְנִשּׂוּאִין אֵין בָּהּ. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: מַאי נִשּׂוּאִין יֵשׁ בָּהּ - בִּזְנוּת, כִּדְרַב הַמְנוּנָא, דַּאֲמַר רַב הַמְנוּנָא: שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁזִּינְּתָה - אֲסוּרָה לִיבָמָהּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם כְּדַאֲמָרַן מֵעִיקָּרָא, קִדּוּשִׁין אֵין בָּהּ, נִשּׂוּאִין יֵשׁ בָּהּ - דְּמִיחַלְפָא בְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לְמִדִּינַת הַיָּם.

אָמַר רַבִּי יַנַּאי, בַּחֲבוּרָה נִמְנוּ וְגָמְרוּ: אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי, לֹא מִשְׁנָתֵנוּ הִיא זוֹ? דִּתְנַן, הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: "הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר", "לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי", "לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר", "לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי", "לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעֲלִיךְ", "לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתִיךְ", אוֹ "לְאַחַר שֶׁיַּחֲלוֹץ לִיךְ יְבָמֵיךְ" - אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת. אָמַר לֵיהּ: אִי לָאו דִּדְלַאי לָךְ חַסְפָּא מִי מַשְׁכַּחְתְּ מְרַגְּנִיתָא תּוֹתֵיהּ? אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ: אִי לָאו דִּקְלָקְלָךְ גַּבְרָא רַבָּה, הֲוָה אָמִינָא לָךְ אֲנָא: מַתְנִיתִין רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּבֵי לָאוִין. וְאִי רַבִּי עֲקִיבָא, כִּי אָמַר לָהּ: "לְאַחַר שֶׁיַּחֲלוֹץ לִיךְ יְבָמֵיךְ", לִיתְּפְסֵי בָּהּ קִידּוּשֵׁי! דְּהָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר אָדָם מַקִּנֶּה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. דִּתְנַן:

קונם

בעניותינו — מתוך עניות דעתנו, שאין אנו יודעים פירוש המקרא. **אי ללאו הוא דאתא** — הרי היא כשאר חייבי לאוין, ותפסי בה קדושין. **אם היה יבמה כהן** — וזו נישאת לשוק בעד אחד, או בשני עדים שאמרו לה: "מת בעליך, ואחר כך מת בנך". ואמר שמואל: בעיא גט, וכיון דיהיב לה גיטא — מיפסלא על היבם, שהוא כהן, משום גרושה. **חולץ לה** — יבם, ושריא לבעלה. **והותרה לו** — ליבם. **נשואין יש בה** — קסלקא דעתך לענין גט — דאם ניסת לזר, שאמרו לה: "מת בעליך ואחר כך בנך" — צריכה גט. **בזנות** — דהוי כזנות, ומיתסרא איבם, כרב המנונא ורב אשי דאמר לעיל נותן לה שני גט והותרה לו — לית ליה דרב המנונא. **כדאמר מעיקרא** — נשואין יש בה לענין גט. ולאו משום דקדושי נינהו, אלא משום דאי מפקעת לה בלא גט, אתי למימר נמי באשה שהלך בעלה למדינת הים וניסת על פי בית דין בעד אחד — תצא בלא גט. אבל נתקדשה — לא בעיא גיטא, דהא אשת איש גופה שנתקדשה על פי בית דין בעד אחד — תצא בלא גט, כדתנן: אף על פי שנתן לה האחרון גט — לא פסלה מן הכהונה. **נמנו וגמרו כו'** — דדרשינן: "לא תהיה" — לא תהא בה הויה. **אינה מקודשת** — כיון דהשתא לא תפסי בה קדושי — לקמיה נמי לא תפסי, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. **מי משכחת מרגניתא** — אי לאו דאמרי לך לא הוית מסיק אדעתיך דטעמא משום דלא תפסי בה קדושי השתא הוא, אלא דאין מקנה דבר שלא בא לעולם, ואפילו יש בידו לעשות עכשיו. **אמר ליה ריש לקיש** — לרבי יוחנן.

קונם

אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת יבום (דברים כה ה) 'לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר', ויש ללמוד מהלשון 'לא תִהְיֶה', שלֹא תִהֵא בָּהּ הֲוָיָה לְזָר – לא תחול בה הויית קידושין לאדם אחר, מלבד יבמה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בַּעֲנִיוּתֵינוּ – כיון שענייִם אנו בדעת מלהכריע את משמעות הכתוב, ויתכן שאין זו כוונת הפסוק, לכן מספק צְרִיכָה היא גֵּט מן המקדש.

מבארת הגמרא: מְסַפֵּקָא לֵיהּ – היה ספק לִשְׁמוּאֵל, הַאי – לשון זה של 'לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת', מה משמעותו, אִי לְלָאו הוּא דַּאֲתָא – האם בא הפסוק לומר שיש איסור לא תעשה בנישואי יבמה לזר, והרי היא בכל חייבי לאוין שקידושין תופסים בהן, אִי – או ללמד דְּלֵא תָפְסֵי בָּהּ קִדּוּשִׁין הוּא דַּאֲתָא – בא הפסוק, וכדברי רב, שבא הפסוק לומר שאין קידושין תופסים ביבמה לשוק.

אָמַר לֵיהּ רַב מָרִי בַּר רָחֵל לְרַב אַשִׁי, הָכִי – כך אָמַר אַמֵּימַר, הֲלָכָה כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, שיבמה שנתקדשה לזר צריכה גט מספק.

אָמַר רַב אַשִׁי, הַשְׁתָּא – עתה, דְּאָמַר אַמֵּימַר הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, נמצא שיבמה שנישאה בטעות לאדם זר, על פי עדות שמת בעלה קודם לבנה, ואחר כך נודע לה שמת בנה קודם לבעלה והיתה זקוקה ליבום, הרי מספק היא זקוקה לגט מזה שנישאה לו ומתייבמת ליבם, אך אִם הָיָה יְבָמָה – אחי בעלה שמת, כֹּהֵן, ונישאה לזר על פי עד אחד או שני עדים שאמרו שאינה זקוקה ליבום, והתברר שהיתה זקוקה ליבום, אינו יכול לייבמה אחרי שתקבל גט מאותו שנישאת לו, שהרי כהן אסור בגרושה, ולכן אינה צריכה להתגרש מאותו שנישאת לו, אלא חוֹלֵץ לָהּ היבם, וְשַׁרְיָא לֵיהּ – והיא מותרת לדור עם זה שנשאה.

תמהה הגמרא על דברי רב אשי: אם כן, נמצא שהנושא אותה בעבירה בזמן שהיתה אסורה עליו, אִיתְּגּוּרֵי אִיתְּגַר – נשתכר והרויח שהיא נשארת מותרת לו, וְאִם כֵּן מָצִינוּ חוֹטֵא נִשְׂכָּר, שאם לא היה נושא אותה, היתה מתייבמת, שהרי אלמנה מותרת לכהן, ועתה שנשאה פסלה על היבם, ואחרי שיחלוץ לה יוכל לקיימה באשתו.

מחמת קושיא זו מבארת הגמרא את דברי רב אשי באופן אחר: אֶלָּא כך אמר רב אשי, אִם הָיָה יְבָמָה יִשְׂרָאֵל ויכול הוא לייבמה אפילו כשהיא גרושה, נוֹתֵן לָהּ שֵׁנִי – אותו שנישאת לו גֵּט, וְהוּתְּרָה לוֹ ליבם.

הגמרא מביאה מימרא של רב בענין יבמה, ומפרשת אותה: אָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, יְבָמָה, קִדּוּשִׁין אֵין בָּהּ, נִשּׂוּאִין יֵשׁ בָּהּ. והבינה הגמרא שכוונת רב היא שיבמה שהתקדשה לזר מחמת שאמרו לה שהיא פטורה מייבום, אינה צריכה ממנו גט, כיון שאין קידושין תופסים בה, אך אם נישאה לו צריכה גט.

תמהה הגמרא: אִי קִדּוּשִׁין אֵין תופסים בָּהּ, נִשּׂוּאִין נַמִּי [–גם כן] אֵין בָּהּ, ואין ביאתו בה אלא כביאת זנות, שאינה מצריכה גט. מביאה הגמרא את דברי רב באופן אחר: אֵימָא – כך יש לבאר את דברי רב, קִדּוּשִׁין וְנִשּׂוּאִין אֵין בָּהּ, לפי שאין קידושין תופסים בה, ואף אם נישאה אינה צריכה גט.

הגמרא מיישבת באופן נוסף את דברי רב: וְאִיכָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תבאר כך את דברי רב, שבאמת כוונת רב לומר שקידושין אין בה ונישואין יש בה, וּמַאי נִשּׂוּאִין יֵשׁ בָּהּ, אין זה לענין שצריכה גט, אלא בִּזְנוּת, שכיון שנישאה ובא עליה נחשבת ביאה זו לביאת זנות ואוסרת אותה על היבם, וּכְדַרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא, שׁוֹמֶרֶת יָבָם – אשה הזקוקה ליבום שֶׁזִּינְּתָה, אֲסוּרָה לִיבָמָה, כדין אשת איש שזינתה תחת בעלה שנאסרת עליו.

הגמרא מבארת את דברי רב באופן שלישי: וְאִי כָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם דברי רב הם כִּדְאַמְרָן מֵעִיקָּרָא – כפי שביארנו מתחילה, שנישואיה לזר לא אסרוה על היבם, ושלא כדברי רב המנונא, אלא דברי רב נאמרו לענין גט מהזר, שקִדּוּשִׁין אֵין בָּהּ, ואם רק התקדשה לזר אינה צריכה ממנו גט כדי להתירה ליבם, שהרי אפילו אשת איש שהתקדשה לזר על פי עד אחד שמת בעלה אינה צריכה ממנו גט, אך נִשּׂוּאִין יֵשׁ בָּהּ, שאם נישאה לזר צריכה היא גט ממנו, ואף שלפי האמת אינה נשואה לו, שהרי אין קידושין תופסים בה, יש לגזור משום דְּמִיחַלְּפָא – עשויים בני אדם לטעות ולהחליף את דינה בְּדִין אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, ונישאה על פי עד שהעיד שמת הבעל, שתיקנו חכמים שצריכה גט גם מן השני כדי שלא יטעו לומר שהראשון גירשה והשני נשאה כדין והרי היא יוצאת ממנו בלא גט, ומחמת כן תיקנו שאף יבמה צריכה גט מזה שנישאה לו, אף שלא חלו קידושיה.

הגמרא מבארת את ההלכה בענין יבמה לשוק, האם תופסים בה קידושין: אָמַר רַבִּי יַנַּאי, בַּחֲבוּרַת בני הישיבה נִמְנוּ וְגָמְרוּ – עמדו למנין, ורבו האומרים כרב ובטלו המועטים וחזרו בהם להורות כדבריו, שאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה, משום שהכתוב 'לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה' מתפרש, שלא תחול בה הויית קידושין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לרבי ינאי, רַבִּי, לֹא מַשְׁנָתֵנוּ הִיא זוֹ – האם דין זה אינו מוכרע מן המשנה, ואם כן אין צורך לדון בו, דִּתְנַן בקידושין (סב.), גּוֹי הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה ישראלית הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר, או ישראל שאמר לגויה הרי את מקודשת לי לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי, ועבד כנעני [שאין קידושיו חלים עתה], המקדש ישראלית לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר, וישראל המקדש שפחה לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי, וכן האומר לאשת איש התקדשי לי לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלֵךְ, וישראל שאמר לאחות אשתו [האסורה עליו בכרת] התקדשי לי לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתֵךְ ותהיי מותרת לי, אוֹ אדם זר שאמר לאשה הזקוקה ליבום התקדשי לי לְאַחַר שֶׁיַּחְלוֹץ לִיךְ יְבָמֵךְ, בכל האופנים הללו הדין הוא שאֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת, כיון שבשעה שקידש לא היו הקידושין ראויים לחול, והרי זה כקונה דבר שלא בא לעולם. וכיון שמנתה המשנה בכלל אלו את היבמה, מוכח שאין קידושין תופסים ביבמה לשוק, שאם לא כן היו קידושיה חלים, ככל מקדש אשה ומתנה שיחולו הקידושין לאחר זמן.

אָמַר לֵיהּ רב ינאי דרך משל, אִי לָאו דִּדְלַאי לָךְ חַסְפָּא – לולא שהגבהתי לך את החרס שכיסה את המונח תחתיו, מִי מַשְׁכַּחַתְּ – וכי היית מוצא את המַרְגָּנִיתָא – מרגלית שהיתה מונחת תּוּתֵיהּ – תחתיו, והיינו שאם לא שאמרתי לך דין זה, שאין קידושין תופסים ביבמה, לא היית לומד זאת מהמשנה, אלא היה אפשר לפרש את המשנה באופן אחר, שאף שבידו לקדשה עתה, מכל מקום כיון שאמר שיחולו הקידושין לאחר החליצה, שזהו דבר שלא בא לעולם, אין הקידושין חלים.

הגמרא מביאה את דחיית ריש לקיש לפירושו של רבי יוחנן במשנה, וממילא נדחית הוכחתו לשיטת רב: אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לרבי יוחנן, אִי לָאו דְּקַלְקָךְ גַּבְרָא רַבָּה – לולא ששיבחך רבי ינאי שהוא אדם גדול, בפירושך במשנה, הֲוָה אָמִינָא לָךְ אֲנָא – הייתי מפרש לך שמַתְנִיתִין שמבואר בה שאין קידושין תופסים ביבמה, אין הטעם משום דינו של רב, שאין קידושין תופסים ביבמה, אלא כשיטת רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר שאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּכל חַיְּבֵי לָאוִין, וכיון שיבמה אסורה להנשא לשוק באיסור לאו, אין קידושין תופסים בה, ואילו מחלוקתם של רב ושמואל לגבי יבמה לשוק היא בדעת חכמים, שקידושין תופסים בשאר חייבי לאוין.

תמהה הגמרא על דברי ריש לקיש: וְאִי המשנה כְּרַבִּי עֲקִיבָא היא, אם כן קשה, שהרי כִּי – כאשר אָמַר לָהּ ליבמה התקדשי לי לְאַחַר שֶׁיַּחְלוֹץ לִיךְ יְבָמֵךְ, לִיתְּפְסֵי בָּהּ קִידּוּשַׁי – יחולו הקידושין לאחר החליצה, אף שאין בידו לקדשה עתה, דְּהָא שַׁמְעִינַן לֵיהּ – שהרי שמענו לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר שאָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, דִּתְנַן במשנה (נדרים פה.),

אשה שאמרה לבעלה קוֹנָם שֶׁאֲנִי עוֹשָׂה לְפִיךָ – באיסור נדר יהיו מעשי ידי שלא יהנה פיך מהם, אֵין הבעל צָרִיךְ לְהָפֵר את הנדר, כיון שנדר זה אינו חל כלל, שהרי האשה משועבדת לבעלה למלאכה ומעשה ידיה שלו, ואינה יכולה לאוסרם עליו, שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו על חבירו. וסובר תנא קמא שאפילו אם דחקה את עצמה ועשתה מלאכה יותר מהשיעור שחייבוה חכמים לעשות, שייכת העדפה זו לבעלה, ואינה יכולה לאוסרה עליו. רַבִּי עֲקִיבָא חולק וואוֹמֵר, יָפֵר הבעל את נדר אשתו, ואף שמעשה ידיה שייכים לבעל ואינה יכולה לאוסרם עליו, יש לחוש שֶׁמָּא תַעֲדִיף עָלָיו – תוסיף על שיעור המלאכה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ – יותר מהשיעור שחייבוה חכמים לעשות, וסובר רבי עקיבא שאם דחקה עצמה והעדיפה, העדפה זו שייכת לה, והיא יכולה לאוסרה על בעלה בקונם, ואם לא יפר לה יאסר הבעל באותה העדפה. ועל כל פנים מבואר בדברי רבי עקיבא, שאף שבשעת נדרה אין אותה העדפה קיימת בעולם יכולה האשה לאוסרה על בעלה, ומוכח שרבי עקיבא סובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ואם כן לא יתכן שהמשנה בקדושין האומרת שאין אדם יכול לקדש יבמה לאחר שיחלוץ לה היבם סוברת כרבי עקיבא, שהרי לדבריו צריכים לחול הקדושין לאחר זמן, אף שעתה אינם יכולים לחול.

מתרצת הגמרא: אין ראיה מהמשנה בנדרים שרבי עקיבא סובר שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, דְּהָא אִיתְּמַר עָלָהּ – הרי נאמרה מימרא זו על המשנה, אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, משנה זו עוסקת בְּאִשָּׁה הָאוֹמֶרֶת לבעלה יַקְדְּשׁוּ יָדַי לְעוֹשֵׂיהֶם – למי שעשאם, שהוא הקדוש ברוך הוא, וקונם בלשון זו הוא על דבר שבא לעולם, דְּיָדַיִם אִיתַּנְהוּ בְּעָלְמָא – שהרי הידים עצמן קיימות בעולם באותה שעה, וחל עליהן הקונם לאסור את הנאת בעלה מהן, וממילא נאסר בכל מה שתעשה בידיה. ואמנם אותו שיעור של מעשה ידים שחייבוה חכמים לעשות אינו נאסר על בעלה, כיון שלגבי זה היא משועבדת לו שיעבוד גמור, ואינה יכולה לאסור זאת עליו, אך אותה העדפה שאינה חייבת בה, נאסרת עליו. ונמצא שאין ראיה ממשנה זו שרבי עקיבא סובר שאדם יכול להקדיש דבר שלא בא לעולם, ואין קושיא על דברי ריש לקיש שהעמיד בשיטת רבי עקיבא את המשנה בקדושין, האומרת שהמקדש יבמה לאחר שתחלוץ אינה מקודשת.

הגמרא מביאה שיש שיטה החולקת על רב הונא בריה דרב יהושע, האומר שלדעת רבי עקיבא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. אומרת הגמרא: וּפְלִיגָא – ורב הונא בריה דרב יהושע חולק על דבריו דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דְּאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, שכל אותם אמוראים ותנאים שיובאו להלן הם תלמידיו ותלמידי תלמידיו של רבי עקיבא, וסברו כמותו בענין זה, רַב הוּנָא בְּרַב, וְרַב בְּרַבִּי יַנַּאי, וְרַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי חִיָּיא, וְרַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי, וְרַבִּי בְּרַבִּי מֵאִיר, וְרַבִּי מֵאִיר בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר שׁוּם אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם. ולפי זה מה שאמר רבי עקיבא במשנה בנדרים שצריך הבעל להפר את נדר אשתו מחמת שאם תעדיף במעשה ידיה יותר מכפי חיובה יחול הקדש על מעשי ידיה, היינו אף אם הקדישה את מעשה ידיה עצמם, ואף שאינם בעולם עתה, כיון שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם.

הגמרא מבארת עתה היכן מצינו שכל אותם חכמים שמנה רב נחמן בר יצחק סוברים שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם. מבררת הגמרא: רַב הוּנָא, מַאי הִיא – היכן מצאנו שהוא סובר כן. מבארת הגמרא: דְּאִיתְּמַר – שנאמרה מימרא זו בבית המדרש, הַמּוֹבֵר פֵּירוֹת דֶּקֶל לְחֲבֵרוֹ בימות הגשמים, כשעדיין העץ לא הוציא את פירותיו, נחלקו אמוראים בדינו, אָמַר רַב הוּנָא, עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ הפירות לָעוֹלָם, והיינו לפני חודש ניסן שהוא הזמן שפירות הדקל יוצאים, יָכוֹל כל אחד מהם לַחֲזוֹר בּוֹ מהמכירה, שכל זמן שאין הפירות קיימים לא חלה המכירה לגמרי. אך מִשֶּׁבָּאוּ הפירות לָעוֹלָם, והיינו לאחר חודש ניסן, אֵין אחד מהם יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, משום שכבר חלה המכירה על הפירות בשעה שבאו לעולם, והם שייכים ללוקח. וְרַב נַחְמָן אָמַר, כשם שלפני שבאו הפירות לעולם היו שניהם יכולים לחזור בהם, כך אַף מִשֶּׁבָּאוּ הפירות לָעוֹלָם יָכוֹל כל אחד מהם לַחֲזוֹר בּוֹ, שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, וכיון שלא היו הפירות בעולם בשעה שעשה מעשה קנין ולא חל קנינו, אין הוא חל לכשיבואו הפירות לעולם. אולם אָמַר רַב נַחְמָן, אף שהקנין לא חל ויכול המוכר לחזור בו, מוֹדֵינָא – מודה אני דְּאִי שָׁמִיט וְאָכִיל – שאם תפס הלוקח את הפירות קודם שחזר בו המוכר ואכל אותם, לֹא מַפְקִינַן מִינֵּיהּ – אין המוכר יכול להוציאם ממנו, כיון שכל זמן שלא חזר בו אנו מחשיבים זאת כמחילה, ואף שהיא מחילה בטעות, היא מועילה.

עתה מבארת הגמרא היכן מצינו שרב סובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם. אומרת הגמרא: אף רַב סובר כן, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הָאוֹמֵר לְחֲבֵרוֹ, שָׂדֶה זוֹ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ – עומד לקנות, לִכְשֶׁאֶקְחֶנָּה – לאחר שאקננה תהא קְנוּיָה לְךָ במתנה מַעֲכָשָׁיו, קָנָה – זכה המקבל, וכשיקנה הלה את השדה יזכה בה מקבל המתנה, ואף שבשעת ההקנאה לא היתה השדה ברשותו, ומוכח שיכול אדם להקנות לחבירו דבר שלא בא לעולם.

ממשיכה הגמרא ומבארת מנין שרבי חייא ורבי ינאי סוברים כן: רַבִּי יַנַּאי סובר כְּרַבִּי חִיָּיא, וכמו שיבואר במעשה שלפנינו ששניהם סוברים כן, דְּרַבִּי יַנַּאי חָוָה לֵיהּ אֲרִיסָא – היה לו אריס שעבד בשדהו, דַּהֲוָה מַיְיתֵי לֵיהּ – שהיה רגיל להביא לרבי ינאי, כַּנְתָּא דְּפֵירֵי – סל של פירות כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא – כל ערב שבת. הַהוּא יוֹמָא – באחד מימי שישי נָגַהּ לֵיהּ וְלֹא אֲתָא – נתאחר האריס ולא בא בשעה שהיה רגיל לבוא בכל ערב שבת, וחשש רבי ינאי שיביא האריס את הפירות בזמן שכבר לא יוכל לעשרם מפני השבת, ולכן שָׁקַל עֲשַׂר מִפֵּירֵי דְּכִיתֵיהּ עֲלֵיהוּ – נטל ועישר מפירות טבל שהיו בביתו על הפירות שעתיד האריס להביא. לאחר שעשה כן נסתפק אם נהג כראוי שעישר על פירות שעדיין לא באו לרשותו, וכדי לברר את הדין אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא – בא לפני רבי חייא לשואלו אם עשה כראוי. אָמַר לֵיהּ רבי חייא, שַׁפִּיר עָבַדְתְּ – יפה עשית, דְּתַנְיָא שהרי שנינו בברייתא, נאמר בפסוק בפרשת מעשרות (דברים יד כג) 'לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים', ויש לדרוש ש'כָּל הַיָּמִים' אֵלּוּ שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שיש להזהר שלא תתבטל בהם מצות עונג ושמחה מחמת שאין הפירות מעושרים. ומבאר רבי חייא את כוונת הברייתא ושואל, לְמַאי הִלְכְתָא – לאיזה ענין הוצרכה הברייתא לדרוש כן מהפסוק, אִילֵימָא – אם תאמר שבא הכתוב לומר שאם אין לו בשבת אלא פירות טבל, שהוא רשאי לְעַשּׂוּרֵי וּמֵיכַל – להפריש מעשרותיהם ולאוכלם, אם כן קשה, וכי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִישְׁרֵי – וכי יש צורך בפסוק להתיר לעשר בשבת, והרי האיסור ששייך בהפרשת מעשרות בשבת, אינו אלא בכך שמטלטל את הפירות בזמן שהוא מפריש מהם מעשרות, וכיון שהם אסורים באכילה הרי הם מוקצים באותה שעה, ועיקר איסור טִלְטוּל מוקצה אינו אלא דְּרַבָּנָן, ואין צורך בפסוק כדי להתיר זאת.

קונם שאני עושה לפיך — אשה שאמרה לבעלה: מה שאני עושה מלאכה יהא אסור לפיך בקונם. **אינו צריך להפר** — דכיון דקא משעבדא ליה למעשה ידיה — לא מציא נדרה. **שמא תעדיף עליו כו'** — דתנן (כתובות סד,ב): מה היא עושה לו — משקל חמ סלעים שתי כו'. וטפי לא משעבדא ליה. ואהעדפה — חייל נדר, ואף על גב דעדיין לא נעשית המלאכה. **ופליגא דרב נחמן** — הא דאוקימנא דלרבי עקיבא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. **רב הונא כרב** — כלומר, מרב שהוא רביה קבלה, ורב מרבי ינאי, וכן כולם, זה למעלה מדורו של זה היה. **המוכר פירות דקל** — בימות הגשמים. **עד שלא באו לעולם** — אם בא לחזור בו קודם ניסן, שאז האילנות מוציאין — יכול לחזור בו. **משבאו לעולם אין יכול לחזור בו** — דבי אתו — חייל זביני. אלמא: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. **האומר לחברו** — קודם שקנה את השדה. **קנה** — והויא מתנה. אלמא מרב שמיע ליה. **נגה ליה** — שהה יותר מזמנו. **עילוייהו** — ואף על גב דאכתי לא אתו. **למען תלמד** — גבי תרומה ומעשרות כתיב, "ואכלת לפני ה'" וגו'. **כל הימים אלו ימים טובים ושבתות** — הוי למד להזהר שלא יבטל ענג שבת בשביל תיקון הטבל. **למאי הלכתא** — ומה אתא קרא לאזהורי? **אי נימא עשורי בשבתא ומיכל** — ואיצטריך לאשמועינן דאף על גב דשבת הוא מתקנן — פשיטא! וכי איצטריך קרא למישרי טלטול דרבנן?! הפרשת מעשרות בשבת אינה אלא משום שבות, דתנן: אלו דן משום שבות: לא מגביהין תרומות ומעשרות, במסכת ביצה (לו,ב). והיכא אסר לן קרא טלטול בעלמא דאיצטריך למשרייה הכא? אלא

אין צריך להפר — במעלה לה מזונות ומעה כסף איירי, ולכך אין צריך להפר, שהמוחר הכל שלו. והעדפה שעל ידי הדחק נמי סבר דהויא לבעל. אבל אין לומר דאין צריך להפר משום דקסבר אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם — דאם כן אמאי נקט "שאני עושה לפיך"? ליתני "המקדיש מעשה ידיו של עצמו"!

רבי עקיבא אומר יפר — דקסבר: העדפה שעל ידי הדחק לאשה, כדאמר בריש "מציאת האשה" (כתובות סו,א). ואם תאמר: והיאך יכול להפר? והא אין זה דבר שבינו לבינה! ויש לומר: דחשיב נמי בינו לבינה, לפי שאין יכול ליזהר וליקח בצמצום את הראוי לו ליקח. אי נמי: גם חלקה משועבד לו, שילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות. ואם תאמר: ואם כן, היאך יכולה להדירו, כיון דמשועבדת לו? ויש לומר: דוקא בעיקר מעשה ידיה אלמוה לשיעבודיה דבעל, שהם לגמרי שלו, אבל הכא דאין לו אלא פירות — לא אלמוה.

יתקדשו ידי לעושיהן — להקדוש ברוך הוא שעשאם. אבל אין לפרש לעושיהן היינו למלאכתם — דאם כן הוה ליה למימר למעשיהן, כדאמר בסוף פרק קמא דנדרים (יג,ב): ידי למעשיהם.

ורב נחמן אמר אף משבאו לעולם וכו' — סברת רב הונא הפוכה מדרב נחמן לענין דבר שלא בא לעולם, כדפירשתי בפרק קמא דכתובות (ז,ב) ובסוף פרק קמא דגיטין (יג,ב).

קנויה לך מעכשיו קנה — וקשה לרבינו יצחק: למה צריך "מעכשיו"? דכיון דאית ליה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כאילו בא לעולם. ובדבר שבא לעולם אין צריך מעכשיו, כדאמרינן בפרק "האומר" בקדושין (נט,א) גבי האומר לאשה הרי את מקודשת לאחר שלשים יום ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום — מקודשת לשני. לא בא אחר וקדשה בתוך שלשים מהו? רב ושמואל דאמרי תרוייהו מקודשת, אף

1 קוֹנָם שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לְפִיךְ - אֵין צָרִיךְ לְהָפֵר. רַבִּי
2 עֲקִיבָא אוֹמֵר: יָפֵר, שֶׁמָּא תַּעְדִּיף עָלָיו יוֹתֵר מִן
3 הָרָאוּי לוֹ. הָא אִיתְּמַר עָלָהּ, אֲמַר רַבִּי הוּנָא בְּרֵיהּ
4 דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: בְּאוֹמֶרֶת "יִקְדְּשׁוּ יָדֵי לְעוֹשֵׂיהֶם", דְּיָדִים
5 אִיתְּנְהוּ בְּעָלְמָא. וּפְלִיגָא דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דְּאָמַר
6 רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: רַב הוּנָא כְּרַב, וְרַב כְּרַבִּי יַנַּאי,
7 וְרַבִּי יַנַּאי כְּרַבִּי חִיָּיא, וְרַבִּי חִיָּיא כְּרַבִּי, וְרַבִּי כְּרַבִּי
8 מֵאִיר, וְרַבִּי מֵאִיר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר
9 בֶּן יַעֲקֹב כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר: אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא
10 בָּא לָעוֹלָם. רַב הוּנָא מַאי הִיא - דְּאִיתְּמַר: הַמּוֹכֵר
11 פֵּירוֹת דֶּקֶל לַחֲבֵרוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ
12 לָעוֹלָם יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, מִשֶּׁבָּאוּ לָעוֹלָם אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר
13 בּוֹ. וְרַב נַחְמָן אָמַר: אַף מִשֶּׁבָּאוּ לָעוֹלָם יָכוֹל לַחֲזוֹר
14 בּוֹ. אָמַר רַב נַחְמָן: מוֹדֵינָא דְּאִי שָׁמֵיט וְאָכֵיל לָא
15 מַפְּקִינַן מִינֵּיהּ. רַב - דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: הָאוֹמֵר
16 לַחֲבֵרוֹ "שָׂדֶה זוֹ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ, לִכְשֶׁאֶקְחֶנָּה קְנוּיָה לְךָ
17 מֵעַכְשָׁיו" - קָנָה. רַבִּי יַנַּאי כְּרַבִּי חִיָּיא, דְּרַבִּי יַנַּאי הֲוָה
18 לֵיהּ אָרִיסָא דְּהַהֲוָה מַיְיתֵי לֵיהּ בְּנָתָא דְּפֵירֵי כָּל מַעֲלֵי
19 שַׁבְּתָא. הַהוּא יוֹמָא נְגַהּ לֵיהּ וְלָא אָתָא. שָׁקַל עֲשַׂר
20 מִפֵּירֵי דְּבֵיתֵיהּ עֲלַיְיהוּ, אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, אֲמַר
21 לֵיהּ: שַׁפִּיר עָבְדַתְּ, דְּתַנְיָא: "לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים" - אֵלּוּ שַׁבָּתוֹת
22 וְיָמִים טוֹבִים. לְמַאי הִלְכְתָא? אִילֵימָא לְעַשּׂוּרֵי וּמֵיכַל - אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִישְׁרֵי טְלִטּוּל דְּרַבָּנַן?!
אלא

על פי שנתאבלו וכו'. ולעיל (צב,ב) נמי, גבי "לאחר שתתגיירי" — ליכא מעבשיו. וכן גבי פירות ערוגה לקמן? ואומר רבינו תם: דהכא אצטריך מעבשיו משום דסתם קנין שדה הוא בחליפין או בשטר ובחזקה, דכסף אין קונה במקום שכותבין שטר אם לא שפירש בהדיא: אי בעינא בכספא — איקני, בפרק קמא דקדושין (כו,א). ובמקומו של רב היו כותבין את השטר, ובכמה מקומות מצינו בתלמוד שלא היו קונין בכסף. כדאמר ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא נד,ב): נכרי מכי מטי זחי לידיה איסתליק ליה, ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה. ובפרק קמא דבבא מציעא (טז,א): מכדי האי גברא במאי קני ליה — בהאי שטרא, האי שטרא חספא בעלמא, ולהכי צריך מעבשיו, דאפילו בדבר שבא לעולם, אי אמר קני בחזקה או בחליפין לאחר שלשים, ולא אמר מעבשיו — לא קנה, הואיל ובשעה שיש לקנין לחול, דהיינו לאחר שלשים — כבר פסקה החזקה או הוחזר הסודר, כדאמרינן ב"האשה שנפלו" (כתובות פב,א): משוך פרה זו ולא תהא קנויה לך עד אחר שלשים — לא קנה כי לא אמר מעבשיו, לפי שבשעת הקנין כבר פסקה המשיכה. וכן בשקנה בשטר צריך מעבשיו, שאפילו יהיה נקרע השטר או נאבד — קנה, דאי לא אמר מעבשיו, ונקרע בתוך כך או אבד — לא קנה, כיון דבשעת קנין אין כאן שטר, כדאמר למאן דאמר דמקודשת ומגורשת לכשיבא, דאם נקרע או אבד הגט אינה מגורשת. אבל גבי אחר שתתגיירי אין צריך מעבשיו, דסתם קדושין בכסף הם, דאפילו נתאבלו המעות חשוב כל שעה כאילו הם בעין, שהמעות נשארו אצל המקנה, ואם לא נעשה הקנין — היה מוטל עליו להחזירם, וחשוב כאילו הם בעין לשם קדושין. דלאו למלוה דמי ולא לפקדון כדאמר ב"האומר" (קדושין נט,א). ובפירות ערוגה נמי לא בעי מעבשיו, לפי שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי, וחשוב כאילו מוסרם ליד הקונה לעמוד בידו ולקנות כשיגיע הזמן שקבע, אף על גב דרב מספקא ליה (שם, ב) ב"מעבשיו ולאחר שלשים יום" אי תנאה הוי או חזרה הוי — מכל מקום מדני הכא בשדה מעבשיו, דהכא פשיטא דלאו חזרה הוי, דודאי בדבר שבידו להקנות עכשיו יש להסתפק כשאמר "ולאחר שלשים" שחזר ממה שאמר בתחלה "מעבשיו", אבל בדבר שאין בידו להקנות עכשיו כי הכא, כשאומר "לכשאקחנה" — אין זה חזרה, אלא דאי אפשר לו בענין אחר, ועוד: דהכא שאמר מעבשיו — לבסוף אין שייך להסתפק כלל. ואם תאמר: כיון דמעבשיו ולאחר שלשים הוי או תנאה או חזרה, הא דאמר רבי יוחנן בפרק "האשה שנפלו" (כתובות פב,א): משוך פרה זו ולא תהא קנויה לך עד לאחר שלשים יום — קנה. ומוקי לה דאמר מעבשיו, אפילו עומדת באגם, אי חזרה הוי — אמאי קנה? ואי תנאה הוי ונגמר הקנין מעבשיו — למה לי עומדת באגם, אפילו ברשות הרבים או ברשות מקנה נמי, וב"הכותב" (שם פו,א) משמע דדוקא נקט אגם, שראוי למשיכה! ואומר רבינו יצחק: דלא קשה מידי, דרבי יוחנן לטעמיה דאית ליה ב"האומר" (קדושין ס,א) דמעבשיו ולאחר ל' לא הוי לא תנאה ולא חזרה, אלא הכי קאמר: דמעבשיו יתחיל הקנין, ולאחר שלשים יגמור. ולהכי בעינן שתהא בסוף שלשים במקום הראוי לקנין ולמשיכה, שאז נגמר הקנין. ודין קנין אחר שלשים פירש רבינו יצחק דהכי הוי: דבכסף אפילו אינו בעין, ובשטר כשהוא בעין ברשות קונה — בסוף שלשים קני בלא מעבשיו לכולי עלמא. אבל משיכה וחזקה וחליפין ושטר שנקרע — לא מהני לכולי עלמא. ואף דאם אמר מעבשיו ולאחר שלשים מהני לכולי עלמא — שטר הנאבד וחזקה וחליפין לא מהני לקנות לגמרי לרבי יוחנן, כיון דבשעת גמר הקנין אין שטר וחזקה וחליפין. אבל משיכה קונה במעבשיו ולאחר שלשים, כיון דבסוף שלשים הפרה עומדת באגם שהוא מקום הראוי לקנין, דעל ידי תחלת משיכה שהותחל קנין נעשה האגם רשותו, והוי לה כמשיכה אריבתא, ואפילו יצתה מן האגם תוך שלשים, או אפילו משכה המקנה לחצרו ושוב בתוך שלשים חזרה לאגם — קני. ולרב דמספקא ליה אי חזרה הוי — לא מהני מידי מה שעומדת באגם. ולשמואל דפשיטא ליה דתנאה הוי — בכולהו קני, כיון שלא חזר בו תוך הזמן, ואם תאמר: ואמאי לא קני לרבי יוחנן פרה אפילו ברשות הרבים, או ברשות המקנה, כמו שקנה קרקע במהיום ולאחר מיתה, דקני מהיום גוף ולאחר מיתה פירות? ושמא במהיום ולאחר מיתה משמע טפי שרוצה להקנות גוף מהיום, ומסתברא דכיון דאמר לאחר מיתה — דלהבריח נכסים משאר יורשים קאתי, ומקני ליה לגוף מהשתא. רבינו יצחק.

מייתי כנתא דפירי — אומר רבינו יצחק: דמשל אריס הוו, שהיה נותן לרבי ינאי. דאי משל רבי ינאי — לא חשוב דבר שלא בא לעולם, ואפילו הוו מחוברים, כיון שבידו לתלוש. כדמוכח ב"האומר" בקדושין (סב,א). ולא מסתבר לומר דלא חשיב הכא בידו לפי שהיה רחוק מהם — דאין נראה לחלק בין קרוב בין רחוק.

אלא

אלא לאו כי האי גוונא — מתוך פירוש הקונטרס משמע דאיצטריך ליה למילף מקרא משום דבר שלא בא לעולם, וקשה לרבינו יצחק: דמה לי שבתות וימים טובים משאר ימים? ונראה לרבינו יצחק כמו שפירש רבינו חננאל, דאתא קרא למישרי שבת שלא מן המוקף. ואם תאמר: וכיון דשרי לתרום בשבת מדאורייתא, היכי אתא קרא למישרי שלא מן המוקף כיון דיכול להמתין עד השבת ויתרום מן המוקף? ויש לומר: דאתא קרא דהיכא דיש לו פירות בעיר אחרת, ואין לו בידו אלא כדי סעודת שבת, דאי הוה מעשר מיניידו גופייהו — הוה בצר ליה, ושרי משום עונג שבת לעשר מאותן של עיר אחרת שלא מן המוקף. ואם תאמר: ובהאי עובדא דרבי ינאי, היכי הוה שרי לתרום שלא מן המוקף כיון דמדאורייתא יכול לתרום למחר מן המוקף? ויש לומר: דהכא בתרומת פירות דרבנן התירו שלא מן המוקף משום עונג שבת, כיון דבעלמא כשהם בעיר אחרת, שאין יכול לתקן, שרי מדאורייתא. ועוד יש לומר: דשרי לתרום בערב שבת שלא מן המוקף כדי שלא יצטרך לטרוח ולתרום בשבת, דכל זה עונג שבת.

לאחר שאתגייר לאחר שתתגיירי כו' — ואם תאמר: דאמר בפרק קמא דגיטין (יג,ב): אפילו לרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם — הני מילי לדבר שבעולם, אבל לדבר שאינו בעולם — לא. והשתא מהיכא דשמעינן ליה דבר שלא בא לעולם, דהיינו לאחר שתתגיירי — שמעינן נמי לדבר שלא בא לעולם, כגון לאחר שאתגייר? ואמר רבינו יצחק: דלא חשיב לאחר שאתגייר לא בא לעולם כל כך. כיון שהגוף הוא בעולם, רק שמחוסר גירות. אבל התם — נולדים לא באו לעולם כלל. ואמר רבינו יצחק: שבענין זה תירץ הרב רבי אלעזר משזנ"א אהא דמקשינן דאמר בריש "המפקיד" (בבא מציעא לג,א): אימור דאמר רבי מאיר כגון פירות דקל דעבידי דאתו. ותימה: דהא כל הנהו דהכא לא עבידי דאתו? ותירץ: דלא בענין עבידי דאתו אלא בדבר שאין בעולם כלל, אבל הנך דהכא דהוו בעולם — לא בענין עבידי דאתו. ואם תאמר: אם כן בפרק "אף על פי" (כתובות נח,ב) גבי מקדיש מעשה ידי אשתו, דמפרש טעמא דרבי מאיר — מתוך שיכול לבופה למעשה ידיה נעשה כאומר יקדשו ידיה לעושיהם, וידיה איתנהו בעולם. ופריך: וסבר רבי מאיר אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם? והתניא: הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר וכו', ומשני: מהתם — אין, מהא — ליכא למשמע מינה. והשתא הא מההיא נמי לא שמעינן שיכול להקדיש דבר שלא בא לעולם כלל, כגון מעשה ידיה שלה, ואכתי מצינן למימר דלא קדשי מעשה ידיה שלה, אי לא משום דנעשה כאומר יקדשו ידיך לעושיהם! ויש לומר: כיון דחזינן דבמקצת סבר רבי אליעזר בן יעקב רבו — הוא הדין דבדבר שלא בא לעולם כלל סבר כוותיה, ואיהו אית ליה בסמוך דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם כלל. ואם תאמר: דבפרק "מי שמת" (בבא בתרא קמא,ב) משמע דגרע עובר לרבי מאיר מגר, דאמר: לרבי מאיר המזכה לעובר לא קנה. ורב הונא נמי, דסבר הכא כרבי מאיר, סבירא ליה אף משתלד לא קנה, ואפילו הכי לאחר שאתגייר מקודשת, ולרבי חנינא הוי איפכא, בקדושין בפרק "האומר" (סב,ב) דקסבר לאחר שאתגייר — אינה מקודשת, ואפילו הכי אמר רבי חנינא (שם): האומר לחברו אם ילדה אשתך נקבה מקודשת לי, דאם אשתו מעוברת — דבריו קיימין! ויש לומר: דאין לחוש כל כך, שכמו כן מצינו סברות רב נחמן ורב הונא הפוכות זו מזו. ועוד יש לומר: דרבי חנינא למאן דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם דוקא מסיק הכי, אף על פי שהמשנה סוברת אין אדם מקנה — מכל מקום ניחא ליה לאוקמי הא דקתני התם "אם ילדה אשתך נקבה מקודשת לי" אינה מקודשת לדברי הכל, משום דלא קתני לה בגמרא בברייתא בפלוגתא דרבי מאיר ורבנן. **עד** אחד ביבמה מהו טעמא דעד אחד וכו' — ואם תאמר: מאי קמיבעיא להו? הא ודאי טעמא דעד אחד משום דרייקא ומינסבא הוא, כדמוכח לעיל! ואומר רבינו יצחק, דמיבעיא להו: הא דסמכינן אדיוקא דידה משום דעבידא לאיגלויי הוא, והאי דעבידא לאיגלויי — הוא עיקר הטעם, ולהכי יש לסמוך אדיוקא זוטא כי הכא, דלא דייקא כולי האי, משום דמרחמא ליה. או דלמא: עיקר טעמא דעד אחד משום דדייקא, והואיל וכן — בענין דיוקא רבה, והכא כיון דמרחמא ליה — לא דייקא כולי האי. וממאי דהיא גופה נאמנת לומר "מת בעלי" להתייבם — לא בעי למיפשט להא לישנא, דקסבר דודאי משום דמרחמא ליה לא משקרא במזיד, אבל אעד אחד איכא למימר דסמכה שפיר, ולא דייקא הכא כבעלמא. ופשיט רב ששת, תניתוה: אמרו לה מת בנך ואחר כך כו', אלמא עד אחד מהימן כאן, אף על פי שהיא אינה נאמנת לומר מת בני ואחר כך מת בעלי כשהלכה היא ובנה למדינת הים, כדתנן בהדיא ב"האשה שלום" (יבמות קיח,ב), דחיישינן דמשקרא משום דמרחמא ליה, כל שכן במת בעליך שבעצמה נאמנת — שעד אחד יהא נאמן. ואם תאמר: והיכי מצי למימר דדייקא כשמתירה עד אחד להתייבם? והא ליכא חומר בסופה כשנופלת מן הנשואין, דבין לרב ובין לשמואל דפליגי ביבמה מן האירוסין אם היא כאשת איש ואסורה לחזור, או לא, אבל מן הנשואין — לכולי עלמא מותרת לו לחזור! ויש לומר: דדייקא מכל מקום, לפי שאין יודעת אם יבנוס או יחלוץ, וחיישית שמא יחלוץ ותנשא לשוק, ואיכא חומר. ועוד: הואיל ואיכא חומר בכל שאר נשים — מדקדקת גם זו כאחרות שמורגלות לדקדק. **מאי** חזית דסמכת אהני סמוך אהני — אף על גב דתרי ותרי ספיקא דרבנן, ואיכא לאוקמא בחזקת איסור ליבם, — אומר רבינו יצחק: היכא דיבם אומר ברי לי והיא אומרת ברי לא הוה לן למימר תצא, מידי דהוה אניסת לאחד מעידיה דריש פרקין (פח,ב). **כי** תיבעי לך יבמה לעלמא — דאיהי לא מהימנא, כדאמר בסמוך. ולהאי לישנא סבר דעד אחד עדיף מינה, ולא במו שהיה סבור בלישנא קמא דעד אחד גרוע מינה. והוא הדין דהוה מצי למיבעי ביבמה ליבם במת בנך ואחר כך מת בעליך, דאיהי לא מהימנא, אלא שכן היה מעשה, דיבמה לעלמא בעו מיניה. ועוד יש לומר:

אלא לאו כי האי גוונא — דמותר לעשר על מה שלא בא לעולם, ועתיד לבא, לצורך עונג שבת. **והא אקריון בחלמא** — ליל שבת זה. **קנה רצוין** — מקרא אחד ושמו קנה רצוין. **מאי לאו הנה בטחת כו'** — ולאו שפיר עבדית. **לא** — קרא אחרינא אקריוך. **קנה רצוין לא ישבור** — סיפיה דקרא "לאמת יוציא משפט", דשפיר עבדת. **על מנת לשחררו** — ומוהדר שלא להשתעבד בו. **לכשיביאו שליש** — דהוי גמר מלאכה, כדאמר בראש השנה (יג,א): "ועשת את התבואה לשלש" — אל תקרי לשלש, אלא לשליש. **עד אחד ביבמה** — מעיד שמת בעלה, כדי שתתייבם. **דרחמא ליה** — אוהבת את יבמה. הולד **ממזר** — דבר חייבי כריתות הוא, דאשת אח שיש לה בנים בכרת. **מת בעלי תנשא** — אם אין כאן יבום. **יבמה לעלמא** — עד אחד מתירה לשוק, שאומר לה: מת יבמיך או מת בעליך, ואחר כך מת בנך.

דסניא

אֶלָּא לָאו כִּי הַאי גַּוְונָא. אָמַר לֵיהּ: וְהָא אַקְרִיוּן בְּחֶלְמָא: "קָנֶה רָצוּין", מַאי לָאו הָכִי קָאָמְרִי לִי "הִנֵּה בָּטַחְתָּ לְךָ עַל מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה"? לָא, הָכִי קָאָמְרִי לָךְ: "קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵּהָה לֹא יְכַבֶּנָּה". רַבִּי - דְּתַנְיָא: "לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו" רַבִּי אוֹמֵר: בְּלוֹקֵחַ עֶבֶד עַל מְנָת לְשַׁחְרְרוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. הֵיכִי דָּמֵי? אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דְּכָתַב לֵיהּ: "לְכֶשֶׁאֶקְחֶךָ הֲרֵי עַצְמְךָ קָנוּי לְךָ מֵעַכְשָׁיו". רַבִּי מֵאִיר - דִּתְנַן: הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה "הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר", "לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי", "לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר", "לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי", "לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעֲלִיךְ", "לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתִיךְ", "לְאַחַר שֶׁיַּחֲלוֹץ לָךְ יְבָמֶיךָ" - אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מְקוּדֶּשֶׁת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב - דְּתַנְיָא: יָתֵר עַל כֵּן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: אֲפִילּוּ אִם אָמַר "פֵּירוֹת עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁים יְהוּ תְרוּמָה עַל פֵּירוֹת עֲרוּגָה מְחוּבָּרִים", אוֹ "פֵּירוֹת עֲרוּגָה מְחוּבָּרִים עַל פֵּירוֹת זוֹ תְּלוּשִׁין לְכְשֶׁיְּבִיאוּ שְׁלִישׁ וְיִתָּלְשׁוּ", וְהֵבִיאוּ שְׁלִישׁ וְנִתְלְשׁוּ - דְּבָרָיו קַיָּימִין. רַבִּי עֲקִיבָא - דִּתְנַן: "קוֹנֶם שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לְפִיךָ" - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָפֵר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: יָפֵר, שֶׁמָּא תַּעְדִּיף עָלָיו יָתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ. בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת: עֵד אֶחָד בִּיבָמָה מַהוּ? טַעֲמָא דְּעֵד אֶחָד מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִיגְלוּיֵי לָא מְשַׁקַּר וְהָכָא נַמִּי לָא מְשַׁקַּר, אוֹ דִּלְמָא טַעֲמָא דְּעֵד אֶחָד מִשּׁוּם דְּאִיהִי דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא, וְהָכָא בֵּיוָן דְּזִימְנִין דְּרָחֲמָא לֵיהּ לָא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא. אֲמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת, תְּנִיתוּהָ: אָמְרוּ לָהּ "מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעֲלֵיךְ", וְנִתְיַיבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ "חִילּוּף הַדְּבָרִים" - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵּימָא תְּרֵי וּתְרֵי - מַאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהֲנֵי, סְמוֹךְ אַהֲנֵי! וְעוֹד, מַמְזֵר? סָפֵק מַמְזֵר הוּא! וְכִי תֵּימָא לָא דַּק, וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: הָרִאשׁוֹן מַמְזֵר וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַמְזֵר - שְׁמַע מִינַּהּ דַּוְקָא קָתָנֵי! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ: חַד, וְטַעֲמָא דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי אַכְּחֵשׁוּהּ, הָא לָאו הָכִי - מְהֵימַן. וְאִיבָּא דְּאָמַר: הָא לָא תִּיבְּעֵי לָךְ, דַּאֲפִילּוּ אִיהִי נַמִּי מְהֵימְנָא, דִּתְנַן: הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה "מֵת בַּעֲלִי" - תִּנָּשֵׂא, "מֵת בַּעֲלִי" - תִּתְיַיבֵּם. כִּי תִּיבְּעֵי לָךְ לְמִישְׁרֵי יְבָמָה לְעָלְמָא. מַאי טַעֲמָא דְּעֵד אֶחָד - מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִיגְלוּיֵי לָא מְשַׁקַּר, הָכָא נַמִּי לָא מְשַׁקַּר, אוֹ דִּלְמָא טַעֲמָא דְּעֵד אֶחָד מִשּׁוּם דְּאִיהִי דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא, וְהָא לָא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא, דְּמִיסְנָא הוּא

דסניא

אֶלָּא לָאו – ודאי הברייתא עוסקת בכִּי הַאי גַּוְונָא – באופן זה, שמותר לתרום מדבר שלא בא לעולם לצורך שבת. אָמַר לֵיהּ רבי ינאי, וְהָא אַקְרְיוּן בְּחֶלְמָא – והרי הקריאו לי בחלומי בליל שבת זה פסוק שנאמר בו 'קָנֶה רָצוּץ' – קנה שבור, מַאי לָאו הָכִי קָאָמְרֵי לִי – האם לא היתה הכוונה לפסוק זה 'הִנֵּה בָטַחְתָּ לְךָ עַל מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ' (מלכים ב' יח כא), ורמזו לי שהיתר זה כקנה רצוץ הוא, שאין לסמוך עליו. השיבו רבי חייא: לֹא – אין הכוונה לפסוק זה, אלא הָכִי קָאָמְרֵי לָךְ – פסוק זה התכוונו להראות לך, 'קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵּהָה לֹא יְכַבֶּנָּה' (ישעיה מב ג), וסיום הפסוק הוא 'לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט', לרמוז לך שדינך דין אמת הוא.

ממשיכה הגמרא ומבארת: ואף דעת רַבִּי היא כן, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק (דברים כג טז) 'לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו', רַבִּי אוֹמֵר, בְּאדם הלוֹקֵחַ עֶבֶד עַל מְנָת לְשַׁחְרְרוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שהזהירה התורה את הלוקח שלא ישתעבד בו לאחר שיקנהו. וְהֵיכִי דָּמֵי – וכיצד עשה הלוקח שבשעת הקנין יחול השחרור, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, כגון דְּכָתַב לֵיהּ הלוקח שטר לעבד לפני שקנאו, בנוסח זה, לִכְשֶׁאֶקָּחֲךָ – כשאקנה אותך הֲרֵי עַצְמְךָ קָנוּי לְךָ מֵעַכְשָׁיו, ואף שבשעה שכתב זאת לא היה העבד שייך לו, חל שחרורו, ומוכח שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

ואף דעת רַבִּי מֵאִיר היא כן, דִּתְנַן בברייתא שהובאה לעיל (צב:), הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּיר או לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּירִי, לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר או לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי, לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלִיךְ, לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתִיךְ או לְאַחַר שֶׁיַּחְלוֹץ לָךְ יְבָמִיךְ, בכל אלו אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת, משום שבשעת המעשה לא היו הקדושין יכולים לחול, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. רַבִּי מֵאִיר חולק ואוֹמֵר, שבכל האופנים הללו האשה מְקוּדֶּשֶׁת, משום שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

ואף רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סובר כן, דְּתַנְיָא לגבי דיני תרומה, שפירות מחוברים פטורים מתרומה ולכן אין תורמים מהם ואין תורמים עליהם, אך אם אמר אדם שפירות מחוברים אלו יהיו תרומה 'לכשיתלשו', או שהפריש תרומה מפירות תלושים על פירות מחוברים 'לכשיתלשו', דבריו קיימים. ומוסיפה הברייתא על כך, יָתֵר עַל כֵּן – דין מחודש יותר אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, אֲפִילּוּ אִם אָמַר שפֵּירוֹת עֲרוּגָה זוֹ הַתְּלוּשִׁים יְהוּ תְּרוּמָה עַל פֵּירוֹת עֲרוּגָה [זוֹ] הַמְחוּבָּרִים שעדיין לא גדלו שליש גידולם, שאין בידו לחייבם במעשר שהרי אפילו אם יתלשו עתה הם פטורים מתרומה, אוֹ שאמר פֵּירוֹת עֲרוּגָה [זוֹ] הַמְחוּבָּרִים שעדיין לא גדלו שליש גידולם, יהיו תרומה עַל פֵּירוֹת [עֲרוּגָה] זוֹ הַתְּלוּשִׁין, ובשני אופנים אלו אמר שתחול התרומה לִכְשֶׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ וְיִתָּלְשׁוּ, וְאכן אותם פירות הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ וְנִתְלְשׁוּ, דְּבָרָיו קַיָּימִין, וחלה תרומתו, ומוכח שאף שבשעה שתרם לא היו הפירות ראויים לכך, אך מכל מקום כשיבואו לכלל חיוב ויתלשו, תחול תרומתו.

ואף דעת רַבִּי עֲקִיבָא היא כן, דִּתְנַן בנדרים (פה.), והובאה משנה זו לעיל (ע"א), האומרת לבעלה קוֹנָם שֶׁאֲנִי עוֹשָׂה לְפִיךָ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָפֵר לה, כיון שהיא משועבדת לעשות לו מלאכה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יָפֵר, מחשש שֶׁמָּא תַּעֲדִיף עָלָיו במלאכתה יָתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ, והעדפה זו שייכת לה ויכולה היא לאוסרה עליו. ומוכח שסובר רבי עקיבא שיכולה האשה להקדיש את מעשה ידיה העתידים לבא, אף שעתה אינם בעולם.

שנינו במשנה (לעיל צב.) את דין האשה שאמרו לה שמתו בעלה ובנה, ועשתה מעשה ונישאה על פי דברים אלו, ואחר כך נודע שהאומרים החליפו את סדר מיתתם, והתברר שנישאה בעבירה. בסוגיא להלן יבואר כיצד נודע לה מתחילה סדר מיתתם, וכיצד נודע לה אחר כך שסדר מיתתם הוחלף.

מביאה הגמרא ספק בדינים אלו, ומתוך התשובה יבוארו דברי המשנה. מסתפקת הגמרא: בָּעוּ מִינֵּיהּ בני הישיבה מֵרַב שֵׁשֶׁת, עֵד אֶחָד בִּיבָמָה – עד המעיד על אשה שמת בעלה ללא בנים, מַהוּ – האם היא מותרת ליבום על פיו, כשם שהאמינו לעד אחד להתיר אשת איש (לעיל פח.), או שאינו נאמן, כפי שבדרך כלל אין עד אחד נאמן בדבר שבערוה, והיא נשארת בחזקת איסור לאחי בעלה. וצדדי הספק הם, האם טַעְמָא דְּעֵד אֶחָד נאמן להעיד שהבעל מת ולהתיר איסור אשת איש, הוא מִשּׁוּם דְּמִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִיגְּלוּיֵי לֹא מְשַׁקַּר – שבדבר שעשוי להתברר אין אדם משקר בו, ולכן ודאי לא ישקר העד לומר שמת הבעל, שהרי הוא חושש שיבא הבעל לפנינו ויתברר ששיקר, וְהָכָא נַמֵי – וגם כאן, בעדות שהבעל מת וזקוקה לייבום, לֹא מְשַׁקַּר, ועד אחד נאמן. אוֹ דִּלְמָא – או שנאמר, טַעְמָא דְּהאמינו לעֵד אֶחָד להתיר אשת איש הוא מִשּׁוּם דְּאִיהִי – האשה, דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא – מדקדקת ומבררת היטב שמת בעלה קודם שתינשא, שהרי אם תינשא ויתברר שבעלה חי, תאסר על שניהם ויקנסוה בכל הקנסות שנאמרו לעיל (פז:), ולכן התירוה להנשא, וְאילו הָכָא, לגבי יבום, כֵּיוָן דְּזִימְנִין דְּרָחֲמָא לֵיהּ – לפעמים היא אוהבת את היבם ורוצה להינשא לו, ולכן לֹא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא – לא תברר היטב שבעלה מת קודם שתינשא ליבם, ולכן לא סמכו על עד אחד להתירה לו.

רב ששת פושט את הספק מתוך משנתנו: אָמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת, תְּנִיתוּהָ – שנינו זאת במשנתנו, כלומר, ניתן ללמוד דין זה ממשנתנו, שכך שנינו בה, אשה שהלכו בעלה ובנה למדינת הים, וְאָמְרוּ לָהּ מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִיךְ, ואת זקוקה לייבום, וְנִתְיַיבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ, חִלּוּף היו הַדְּבָרִים, שתחילה מת הבעל ואחריו מת הבן, ונמצא שהיתה פטורה מיבום ואסורה על אחי בעלה, תֵּצֵא מהיבם, וְהַוָּלָד שנולד לה ממנו, רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן – בין אם עיברתו אמו קודם שנודעה הטעות ובין אחר שנודעה, הרי הוא מַמְזֵר, שהרי נולד מאיסור ערוה שיש בו כרת. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן עוסקת המשנה, מי העיד בתחילה ומי העיד בסוף, אִילֵימָא – אם נאמר שהיו אלו תְּרֵי וּתְרֵי – שני עדים העידו בתחילה שהיא זקוקה לייבום, ושני עדים העידו אחר כך שאינה זקוקה, אם כן קשה, מַאי חָזֵית דְּסָמְכַת אַהָנֵי – מה ראית לסמוך על האחרונים, לאוסרה על היבם, סְמוֹךְ אַהָנֵי – על עדות הראשונים, שהיתה זקוקה לייבום. וְעוֹד קשה, מדוע אמרה המשנה שהולד מַמְזֵר, והרי כיון שיש שתי כתות עדים המכחישות זו את זו, רק סְפֵק מַמְזֵר הוּא. וְכִי תֵּימָא שהתנא במשנה לֹא דָּק – לא דייק בלשונו, וקרא לספק ממזר בשם ממזר, וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא לגבי אשה שאמרו לה שבעלה מת, ונישאה, והתברר לה שבשעה שנישאה היה חי ורק אחר כך מת, שהולד הָרִאשׁוֹן, שעיברתו בחיי בעלה, הרי הוא מַמְזֵר, וְהָאַחֲרוֹן, שעיברתו לאחר מיתתו, אֵינוֹ מַמְזֵר, שהרי באותה שעה לא היתה אשת איש, שְׁמַע מִינָּהּ דַּוְקָא קָתָנֵי – מוכח שדקדק התנא לבאר את דין כל אחד מהולדות, ואף ברישא כוונתו שהוא ממזר ודאי, ולא יתכן שמדובר בתרי ותרי.

מסיים רב ששת: אֶלָּא, לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – ודאי מוכח שהמשנה עוסקת בחַד – בעד אחד, שהעיד בתחילה שהיא זקוקה לייבום, והתירוה על פיו ליבם, ואחר כך העידו שנים שמת הבעל תחילה והיא אסורה בייבום, וכיון שעדותם עדיפה מעד אחד מקבלים את דבריהם ומוציאים אותה מן היבם, והולד ממנו ממזר. וְיש לדייק, טַעְמָא דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי וּאַכְחֲשׁוּהָ – רק משום ששני עדים הכחישו את הראשון אוסרים אותה על היבם, הָא לָאו הָכִי – אך לולא זאת, מְהֵימַן – נאמן העד האחד לומר שהיא זקוקה ליבום, ומוכח שסומכים על כך שתברר היטב שמת בעלה, וכמו בכל אשת איש המותרת להנשא על פי עד אחד.

הגמרא מביאה לשון אחרת בשאלה שעסק בה רב ששת: וְאִיכָּא דְּאָמַר – ויש שאמר, הָא לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ – שאלה זו שהובאה לעיל, אין להסתפק בה, ובודאי העד נאמן להתירה ליבם, דְּאֲפִילּוּ אִיהִי נַמֵי מְהֵימְנָא – שהרי אפילו האשה עצמה נאמנת לומר שמת בעלה ולהתיר עצמה ליבם, דִּתְנַן (להלן קיד:), הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, ויש לו בנים, נאמנת, וּתִנָּשֵׂא למי שתרצה. וכן אם אמרה מֵת בַּעְלִי ואין לו בנים, תִּתְיַיבֵּם. וכיון שאפילו האשה עצמה נאמנת להתיר עצמה ליבם, ודאי עד אחד נאמן להתירה ליבם. וכִּי תִּיבָּעֵי לָךְ – והאופן שבו יש להסתפק, הוא כשעד אחד בא לְמִישְׁרֵי יְבָמָה

המשך בעמוד קצא

דְּסָנְיָא לֵיהּ – כיון שהיא שונאת את היבם, ואינה רוצה להתייבם לו.

אָמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת, תְּנִיתוּהָ במשנתנו, שכך שנינו בה, האשה שהלכו בעלה ובנה למדינת הים, **וְאָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלִיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ**, ואת פטורה מייבום, ומחמת כן הלכה **וְנִשֵּׂאת** לאחד מן השוק, **וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ חִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים**, שתחילה מת הבן ואחריו הבעל, ונמצא שהיא זקוקה לייבום והיתה אסורה להינשא לשוק, **תֵּצֵא** ממי שנישאה לו, שהרי היא אסורה עליו, **וְהַוָּלָד** שנולד לה ממנו, **רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן** – בין אם נולד קודם שנודעה הטעות, ובין אם נולד לאחר מכן, הרי הוא **מַמְזֵר**, והיינו כדעת רבי עקיבא שיש ממזר מחייבי לאוין. **וְהֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא בִּתְרֵי וּתְרֵי**, שתחילה העידו שנים שהיא פטורה מייבום ואחר כך העידו שנים שהיא זקוקה לייבום, אם כן קשה, **מַאי חָזֵית דְּסָמְכַת אַהָנֵי, סְמוֹךְ אַהָנֵי** – מדוע אתה סומך על האחרונים האוסרים אותה, סמוך על הראשונים שהתירוה, ומדוע תצא. **וְעוֹד** קשה, וכי הולד **מַמְזֵר** ודאי, כמשמעות לשון המשנה, הרי רק **סְפֵק מַמְזֵר הוּא**, כיון שיש כאן שתי כתות המכחישות זו את זו. **וְכִי תֵּימָא** שהתנא במשנה **לֹא דָּק** וקרא לספק ממזר בשם ממזר, **וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** לגבי אשת איש שנישאה על פי עדות שמת בעלה, והתברר שבזמן שנישאה היה בעלה חי ורק אחר כך מת, **שֶׁהָרִאשׁוֹן**, שעיברתו בחיי בעלה, **מַמְזֵר**, **וְאילו הָאַחֲרוֹן**, שעיברתו לאחר מיתת בעלה, **אֵינוֹ מַמְזֵר, שְׁמַע מִינָּהּ דְּדַוְקָא קָתָנֵי** – שדקדק התנא בלשונו. **אֶלָּא, לָאו** – האם לא מוכח שיש לפרש שבתחילה העיד **חַד** – עד אחד, וקיבלו את דבריו והתירוה להינשא, ואחר כך הכחישוהו שנים, וכיון שהם נאמנים יותר מאחד, תצא והולד ממזר. **וְיש** לדייק, **דְּטַעְמָא** שנאסרת הוא משום **דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי** – שבאו שני עדים **וְאַכְחֲשׁוּהּ, הָא לָאו הָכֵי** – אך אם לא באו שנים, ונשארה עדות הראשון לבדה, **מְהֵימַן** העד לומר שמת הבעל תחילה ואחריו מת הבן ואינה זקוקה ליבם, והיא מותרת לשוק, וכמו כן נאמן העד לומר שמת היבם, והאשה מותרת לשוק.

הגמרא דוחה את ראיית רב ששת ומבארת את המשנה באופן אחר. דוחה הגמרא: **לְעוֹלָם** אפשר לפרש את המשנה **בִּתְרֵי וּתְרֵי**, שתחילה העידו שנים שהיא פטורה מיבום, ואחר כך העידו שנים שהיא חייבת ביבום, ומה שהקשית מדוע מאמינים לאחרונים, יש ליישב שזהו **כִּדְאָמַר רַב אֲחָא בַּר מַנְיוּמֵי** בענין אחר, שמדובר **בְּעֵדֵי הֲזָמָה, וְהָכָא נַמֵי** יש לפרש את המשנה **בְּעֵדֵי הֲזָמָה**, שהאחרונים הזימו את הראשונים ואמרו שבאותו יום שעליו העידו שמתו הבעל והבן במקום פלוני, היו עמם העדים עצמם במקום אחר, ובכך הזימו את עדותם, ומלבד זאת גם הכחישו את דברי העדים ואמרו שמת הבן תחילה ואחר כך האב, והיא זקוקה לייבום, וכיון שהזימו את הראשונים, מתקבלים דברי האחרונים. ונמצא שאין ראיה מהמשנה שעד אחד נאמן להתיר יבמה לשוק.

הגמרא מנסה להביא ראיה אחרת שעד אחד נאמן להתיר יבמה להינשא: **אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי, וְאָמְרֵי לֵיהּ**, שאמר כן **רַב אֲחָא לְרַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה (להלן קיח:), **אֵין הָאִשָּׁה** הזקוקה לייבום **נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר מֵת יְבָמִי**, שֶׁמתוך כך **אֶנָּשֵׂא** למי שארצה, **וְלֹא** נאמנת לומר **מֵתָה אֲחוֹתִי**, שֶׁמתוך כך **אֶכָּנֵס לְבֵיתָהּ** – אנשא לבעלה. ויש לדייק מהמשנה, **שֶׁהִיא נִיהִי דְּלֹא מְהֵימְנָא** – דוקא היא אינה נאמנת לומר שמת היבם ולהתיר את עצמה, **הָא עֵד אֶחָד, מְהֵימַן** לומר שמת היבם, שאם לא כן היתה המשנה מחדשת שאף עד אחד אינו נאמן לומר שמת היבם, משום שאין סומכים על כך שהאשה תברר היטב, והיינו לומדים מכך שאף האשה אינה נאמנת לומר כן, שמא לא תברר היטב. ומכך שלא אמרה זאת המשנה מוכח שעד אחד נאמן לומר שמת היבם או שמת הבעל תחילה ואחר כך הבן, ואין האשה זקוקה לייבום.

דוחה הגמרא: **וְלִיטַעְמָיךְ** – ולדבריך, שמדוייק מלשון המשנה שדוקא אשה אינה נאמנת, ואילו עד אחד נאמן, **אֵימָא סֵיפָא, אֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר מֵת אָחִי** ללא בנים וברצוני **שֶׁאֲיַיבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא** נאמן לומר **מֵתָה אִשְׁתִּי**, וברצוני **שֶׁאֶשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ**, וכי נדייק גם כאן **דְּהוּא נִיהוּ דְּלֹא מְהֵימַן** – שדוקא הוא אינו נאמן, **הָא עֵד אֶחָד מְהֵימַן** לומר שמתה אשתו והוא מותר באחותה, הרי אי אפשר לומר כן, **דִּבְשְׁלָמָא גַּבֵּי אִשָּׁה** להתירה לייבום, ליבום, אפשר לומר שאמנם מן התורה אין עד אחד נאמן לומר שמת יבמה, אך **מִשּׁוּם עִיגּוּנָא** – כדי שלא תישאר עגונה מחמת שזקוקה ליבם, **אֲקִילוּ בָּהּ רַבָּנָן** – הקילו בה חכמים והאמינו לעד אחד. **אֶלָּא גַּבֵּי אִישׁ**, שעד אחד מעיד שמתה אשתו, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – מה יש לומר בטעם הדבר, מדוע יתקנו לו חכמים נאמנות, והרי אף אם אין עדות העד מתקבלת אינו מתעגן בכך שהוא אסור באחות אשתו, אלא יכול הוא לישא נשים אחרות, ואם כן אף ברישא אין לדייק שדוקא האשה אינה נאמנת, אלא באמת אף עד אחד אינו נאמן. **וְאֶלָּא** מה שהקשית, מדוע נקטה המשנה דוקא שהאשה עצמה אינה נאמנת לומר שמת יבמה, ולא חידשה שעד אחד אינו נאמן, יש לומר **דִּכִּי אִיצְטְרִיךְ** – מה שהוצרכה המשנה לנקוט אופן זה, שהאשה מעידה על מיתת היבם, **לְדעת רַבִּי עֲקִיבָא אִיצְטְרִיךְ**, דלולי חידוש המשנה **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתנו לומר, **הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא שֵׁישׁ מַמְזֵר** מביאה של **חַיְבֵי לָאוִין**, ואם כן יבמה האסורה לשוק באיסור לא תעשה, ועברה ונישאה, הולד יהיה ממזר, **אֵימָא** – הייתי סבור לומר **דְּחָיְישָׁא אַקִלְקוּלָא דְּזַרְעָא** – שחוששת היא לקלקל את זרעה בפסול ממזרות, **וּבודאי דָּיְיקָא** – מבררת היטב לפני שנישאת, וניתן לסמוך על דבריה ולהתירה, ואף שהיתה המשנה אומרת שעד אחד אינו נאמן בכך היינו סבורים שזהו משום שהאשה שונאת את היבם לכן היא סומכת על דברי העד ואינה מדקדקת היטב, אבל כשהיא עצמה אומרת כן היה מקום לומר שהיא נזהרת כדי שלא תקלקל את זרעה, ותהיה נאמנת, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאף היא עצמה אינה נאמנת לומר שמת היבם, כיון שאנו חוששים שמחמת שנאתה של האשה ליבם תשקר ותאמר שהוא מת, וכן כשיעיד עד אחד על מיתתו לא תדקדק בדבר היטב אלא תינשא ללא בירור, אף שבכך היא עשויה לפסול את זרעה, ולכן לא הקילו חכמים לסמוך על עדותם. (**דְּאַקִלְקוּלָא דִּידָהּ חָיְישָׁא אַקִלְקוּלָא דְּזַרְעָא לֹא חָיְישָׁא**).

הגמרא מביאה את דעת רבא בענין עד אחד ביבמה: **רָבָא אָמַר, עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בִּיבָמָה** להתירה לשוק, וכגון לומר שמת היבם, **מִקַּל וָחוֹמֶר**, שהרי **לְאִיסּוּר כָּרֵת** – לאשת איש שעונשה כרת, **הִתַּרְתָּ** להינשא על פי עד אחד שמעיד שמת בעלה, אם כן **לְאִיסּוּר לָאו** – ליבמה, שאף אם היבם חי יש בנישואיה לשוק רק לא תעשה, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שעד אחד נאמן להתירה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵרַבָּנָן לְרָבָא**, יש להקשות על קל וחומר זה, שהרי **הִיא** – האשה **עַצְמָהּ תּוֹכִיחַ** שאין זה קל וחומר נכון, **דִּלְאִיסּוּר כָּרֵת**, והיינו לאשת איש, **הִתַּרְתָּ** להינשא על פי דבריה שמת בעלה, ואילו **לְיבמה** שיש בה רק **אִיסּוּר לָאו, לֹא הִתַּרְתָּ** להינשא על פי דבריה. **וְאֶלָּא, אִיהִי מַאי טַעֲמָא לֹא מְהֵימְנָא** – מדוע באמת אין האשה נאמנת לומר שמת היבם, אף שזהו איסור קל יותר מאיסור אשת איש, הרי הטעם הוא **דְּכֵיוָן דְּזִימְנִין דְּסָנְיָא לֵיהּ** – שכיון שלפעמים היא שונאת את היבם ואינה רוצה להינשא לו, **לֹא דָּיְיקָא** – אינה מבררת היטב שאכן הוא מת, **וּמִינַּסְבָא**, ולכן אין להאמינה שאכן מת היבם, וממילא **בְּעֵד אֶחָד נַמֵי** יש לומר כן, **דְּכֵיוָן דְּזִמְנִין דְּסָנְיָא לֵיהּ** ליבם, ואינה רוצה להינשא לו, **לֹא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָא**, ולכן לא האמינו חכמים לעד אחד בהתרת יבמה, מה שאין כן באשת איש שאין סברא לחשוש שתינשא האשה בלא בירור, האמינו חכמים לעד אחד, וסמכו על כך שהאשה עצמה תברר את הדבר היטב.

שנינו במשנה: 'אמרו לה מת בעליך ונתקדשה ואחר כך בא בעלה מותרת לחזור לו, אף על פי שנתן לה אחרון גט לא פסלה מן הכהונה. **זֶה מִדְרָשׁ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא וכו'** 'וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לא יִקָּחוּ' (ויקרא כא ז), ולא מאיש שאינו אישה'. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֲוָה לֵיהּ** – היה לו **לְרַבִּי אֶלְעָזָר** בן מתיא **לְמִדְרַשׁ בֵּיהּ** – לדרוש מפסוק זה דרשה יקרה **כְּמַרְגָּנִיתָא** – מרגלית, **וְתחתיה דָּרַשׁ בֵּיהּ** דרשה שאין בה צורך, המשולה **לְחַסְפָּא** – חתיכת חרס,

המשך בעמוד קצא

דסניא ליה — ליבם. **והולד ממזר** — כרבי עקיבא. **בעדי הזמה** — שהאחרונים הזימו את הראשונים, ואמרו: "עמנו הייתם", דרחמנא הימנינהו, כדכתיב: "ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר" (דברים יט), ומוקמינן ליה ב"עמנו הייתם", במסכת מכות (ה,א). **שאכנס לביתה** — ואינסבא לבעלה. **סיפא דקתני כו'** — הא עד אחד מהימן? בתמיה. מי מהימן עד אחד לומר מתה אשתך לישא אחותה? **אלא** — לא תידוק מיניה: הא עד אחד מהימן, דהיא גופה איצטריך לאשמועינן דלא מהימנא. ואליבא דרבי עקיבא איצטריך, דסלקא דעתך אמינא: הואיל ואמר רבי עקיבא יש ממזר מיבמה לשוק — חיישא אקלקולא, וכי אמרה "מת יבמי" תנשא, קא משמע לן דלא מהימנא, משום דזימנין דסניא ליה, וכדאמרן. אבל גבי בעלה לא אמרינן סניא ליה. ואית דגרס: קא משמע לן דאקלקולא דידה חיישא, כגון "מת בעלי". דאי אתי בעלה אמרינן תצא מזה ומזה, וכל קלקולי דמתניתין בה, הלכך מהימנא. אקלקולא דורעה, כגון "מת יבמה", דאי נמי משקרא לא מקלקלא אלא זרעה, ואפילו לרבי עקיבא לא חיישא. ולא נהירא לי, דהא לרבי עקיבא היא גופה מקלקלא בכל קלקולי דמתניתין, כדתנן במסכת גיטין (פ,א). ולעיל בשמעתין מייתינן לה בתיובתא: הכונס את יבמתו והלכה צרתה וניסת כו' — תצא מזה ומזה, וכל הדרכים האלו בה, ואוקימנא כרבי עקיבא, אלמא ביבמה לשוק נמי אית לן כל הני קלקולי. ועוד: אי איהי לא מיקלקלא — למה לי למיתנייה כלל? הא מסיפא שמעינן דאקלקולא דזרעה לא חיישא, דקתני: אינה נאמנת לומר מתה אחותי שאכנס לביתה. והני ודאי לדברי הכל ממזרים נינהו, וקתני דלא מהימנא. וכל שכן "מת יבמי", דחייבי לאוין בעלמא נינהו. אלא הא איצטריך לאשמועינן: דאף על גב דאיהי מיקלקלא, דתצא מבעלה ומיבם — לא מהימנא, משום דזימנין דסניא ליה. **לאיסור כרת** — לומר "מת בעליך", הנשאי. **לא נתגרשה אלא מאישה** — כגון שכתב לה גט ואמר לה: הרי את מגורשת ממני, ואי את מותרת לכל אדם. שלא נתגרשה זו לגמרי, אלא מאישה נפרדה. **פסולה לכהונה** — אם מת, והותרה לינשא. הכי גרסינן: והיינו ריח הגט דפוסל בכהונה.

משנה מותרת לחזור לו — דקדושי שניה אינן כלום, והרי היא כזנות. ואמר בגמרא (יבמות צה,א): אותה שביבתה אוסרתה, ואין שביבת אחותה אוסרתה.

ומותר

דְּסָנְיָא לֵיהּ. אֲמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת: תְּנִיתוּהָ, אָמְרוּ לָהּ "מֵת בַּעֲלַיִךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ", וְנִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ "חִילּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים" - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר. הֵיכִי דָּמֵי? אִילִימָא תְּרֵי וּתְרֵי - מַאי חָזֵית דְּסָמְכַתְּ אַהָנֵי, סְמוֹךְ אַהָנֵי! וְעוֹד: מַמְזֵר? סָפֵק מַמְזֵר הוּא! וְכִי תֵּימָא לָא דַּק, הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: הָרִאשׁוֹן מַמְזֵר וְהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מַמְזֵר - שְׁמַע מִינַּהּ דְּדַוְקָא קָתָנֵי. אֶלָּא לָאו - חַד, וְטַעֲמָא דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי אַכְחַשּׁוּהּ, הָא לָאו הָכִי - מְהֵימַן. לְעוֹלָם תְּרֵי וּתְרֵי, וּכְדַאֲמַר רַב אַחָא בַּר מַנְיוּמִי: בְּעֵדֵי הַזְּמָה, הָכָא נַמִי בְּעֵדֵי הַזְּמָה. אֲמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִּׁי וְאָמְרִי לֵיהּ רַב אַחָא לְרַב אַשִּׁי, תָּא שְׁמַע: אֵין הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר "מֵת יְבָמִי", שֶׁאֲנַשֵּׁא, וְלֹא "מֵתָה אֲחוֹתִי", שֶׁאֶכָּנֵס לְבֵיתָהּ. הֵיא נִיהִי דְּלָא מְהֵימְנָא, הָא עֵד אֶחָד מְהֵימַן! וְלִיטַעְמִיךְ, אֵימָא סֵיפָא: אֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר: "מֵת אָחִי", שֶׁאֲיַיבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא "מֵתָה אִשְׁתִּי", שֶׁאֶשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ. הוּא נִיהוּ דְּלָא מְהֵימַן, הָא עֵד אֶחָד - מְהֵימַן. בִּשְׁלָמָא גַּבֵּי אִשָּׁה - מִשּׁוּם עִיגּוּנָא אַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן, אֶלָּא גַּבֵּי אִישׁ - מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא כִּי אִיצְטְרִיךְ, לְרַבִּי עֲקִיבָא אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְינָא: הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא יֵשׁ מַמְזֵר מֵחַיָּבֵי לָאוִין - אֵימָא חַיְּישָׁא אַקַּלְקוּלָא דְּזַרְעָא וְדַיְּקָא, קָא מַשְׁמַע לָן דְּאַקַּלְקוּלָא דִּידָהּ חַיְּישָׁא, אַקַּלְקוּלָא דְּזַרְעָא לָא חַיְּישָׁא. רָבָא אָמַר: עַד אֶחָד נֶאֱמָן בִּיבָמָה מִקַּל וָחוֹמֶר: לְאִיסּוּר כָּרֵת הִתַּרְתָּךְ, לְאִיסּוּר לָאו לֹא כָּל שֶׁכֵּן!? אֲמַר לֵיהּ הַהוּא מַרְבְּנַן לְרָבָא: הֵיא עַצְמָהּ תּוֹכַיַּח דִּלְאִיסּוּר כָּרֵת הִתַּרְתָּךְ, לְאִיסּוּר לָאו לֹא הִתַּרְתָּךְ. וְאֶלָּא, אִיהִי מַאי טַעֲמָא לָא מְהֵימְנָא, דְּכִיוָן דְּזִימְנִין דְּסָנְיָא לֵיהּ לָא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָּא - עֵד אֶחָד נַמִי, דְּכִיוָן דְּזִימְנִין דְּסָנְיָא לֵיהּ לָא דָּיְיקָא וּמִינַּסְבָּא. זֶה מִדְּרָשׁ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא וכו'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: הֲוָה לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר לְמִדְרַשׁ בֵּיהּ מַרְגָּנִיתָא וְדָרַשׁ בֵּיהּ חַסְפָּא. מַאי מַרְגָּנִיתָא? דְּתַנְיָא: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ" - אֲפִילּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ - פְּסוּלָה לִכְהוּנָּה, וְהֵינוּ רֵיחַ הַגֵּט דִּפּוֹסֵל בִּכְהוּנָּה. **משנה** מִי שֶׁהָלְכָה אִשְׁתּוֹ לִמְדִינַת הַיָּם בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ "מֵתָה אִשְׁתְּךָ", וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּאָת אִשְׁתּוֹ - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ

דאפילו במת בנך ואחר כך מת בעליך קאמר, דהא לא תיבעי לך, דכיון דנאמנת לומר מת בעלי ואתייבם, ולא חיישינן דלמא משקרא משום דמרחמא ליה, דאי הוה לן למיחש דלמא לא דייקא שפיר משום דמרחמא ליה וסמכה אעד — אם כן לא הוה לן להימנוה במת בעלי ותתייבם, דדלמא משקרא משום דמרחמא ליה. אלא ודאי משום דמרחמא ליה אינה מונעת מלדקדק שפיר, ואף על גב דדייקא שפיר — מכל מקום היא גופה לא מהימנא לומר מת בנה ואחר כך מת בעלה, שלא האמינוה רבנן אלא במיתת בעלה לאפוקה מחזקת איסור אשת איש על ידי דיוק שלה, משום עגונא. אבל לאפוקה מחזקת איסור ליבם — לא רצו להאמינה, ואף על גב דדייקא שפיר, ויש להאמינה על ידי עד אחד.

כי תיבעי לך יבמה לעלמא — דהתם איכא למימר טפי דלא דייקא שפיר משום דסניא ליה. אף על גב דמשום דמרחמא ליה לא שבקה מלמידק. משום דסניא שבקה טפי שגדולה שנאת השונאות מאהבת האוהבות, ושכיח טפי דסניא ליה מדמרחמא ליה, כדמשמע בסוף "האשה שלום" (יבמות קיז,א קיח,ב). ועוד, שיותר קשה לה כשתפול לפניו כששונאאה אותו ממה שנוח כשאוהבת אותו. דכשאוהבת אותו אין לה כל כך נח כשתפול לפניו, כי שמא יחלוץ, ואפילו יכנוס — אינה שמחה כל כך, כי הרבה יש לה למצוא ביוצא בו, או טובים ממנו. אבל אם שונאתו — אינה יכולה להנצל ממנו להנשא לאחר אם לא יחלוץ, ועל כרחך צריכה לינשא לשנוי לה, או תתעגן. להכי מיבעיא ליה אי עיקר טעמא הוה משום דדייקא — והכא לא דייקא שפיר, ואי טעמא משום דעבידא לאיגלויי הוא — איכא למסמך אדיוקא פורתא, הכי נמי דייקא קצת, אף על גב דסניא ליה. ואם תאמר: ומאי קמיבעיא ליה, והתנן ב"האשה שהלכה" שהיא נאמנת לומר מת בעלה ואחר כך מת בנה, כיון דאיהי מהימנא — כל שכן עד אחד! ויש לומר דאיהי מהימנא — משום דאית לה מיגו, דאי בעיא אמרה מת בעלי ושתקה מבן אבל בעד איכא למיחש שמא שכרוהו, או שונא אותה, או היא עצמה חשודה לקלקלה היכא דמסמכה עליה ולא דייקא שפיר. ולכך אין להאמינו במותה, דאיהי אית לה מיגו, ואיהו לית ליה מיגו, דסבר: אי אסהידנא אבעל לחודיה, כי שמעה דמת הבן — תחקור איזה מת ראשון, ולא אוכל לקלקלה. אבל אי אסהידנא אתרוייהו, אבן ובעל, כי שמעה נמי דמת בן — סמכא עילואי, ומיקלקלא. ואפילו מהימן כאן עד בהנך תרתי בעיי אבתי איכא למיבעי לקמן עד אחד בקטטה ועד אחד במלחמה. דאיכא למימר דהכא דייקא טפי מהתם. והתם נמי הכי בעי: אי עיקר טעמא משום דדייקא ובעינן דיוקא רבה, או עיקר טעמא משום דעבידא לאיגלויי, ולהכי סמכינן אדיוקא זוטא כי הנהו.

וליטעמיך סיפא דקתני אין האיש נאמן כו' — ואם תאמר: למה לי למידק מסיפא? מגופה הוה ליה לאקשויי: היאך עד אחד נאמן לומר מתה אחותה שתכנס לביתה דמאי עיגונא שייך התם? דאי לא מינסבא לאהאי — מינסבא לאחרינא! ואמר רבנו יצחק דהוי מצי לדחויי גבי אשה שייך לומר עיגונא אפילו בכי האי גוונא דשמא לא תמצא אדם שישאנה, אבל מתה אשתו שישא אחותה — התם לא חזינא דבעיא לאינסובי ליה, דהא משום גברא קאתי האי עד, כדמשמע לישנא. ואם תאמר מכל מקום יכול לדקדק, דעל כרחך לא מהימן עד אחד במתה אחותה שתכנס לביתה, ואפילו שייך בה עיגונא — דהא לא דייקא הכא, כיון דליבא חומר בסופה. ולפי מה שפירשתי לעיל (צג,ב) דנשים מורגלות לדקדק — ניחא.

לרבי עקיבא איצטריך — לרבנן לא איצטריך "אף על גב דהוי ממזר מדרבנן" כדפירשתי לעיל (צב,ב דבור המתחיל "אבל"). **לאיסור** כרת התרת — פירש רבינו יצחק: דעד אחד נאמן לומר מת בעלה שתתייבם. ולא אמר דלא דייקא משום דמרחמא ליה, לאיסור לאו — לא כל שכן דלא אמרינן משום דסניא ליה לא דייקא, אבל מה שפירש בקונטרס לאיסור כרת מת בעליך תנשא — אין נראה לרבינו יצחק, דהתם ליכא טעמא למימר דלא תידוק כי הכא דסניא ליה. **היא** עצמה תוכיח — דנאמנת לומר דתתייבם, אף על גב דמרחמא ליה, ואינה נאמנת לומר מת יבמי משום דסניא ליה.

ואף על גב דאזיל אשתו וגיסו למדינת הים — אין לפרש דמשמע ליה מתניתין באזיל אשתו וגיסו, משום דאחות אשתו פנויה לא היה צריך לומר דמותרת לחזור לו, דהא איצטריך דלא נימא דשכיבת אחותה אוסרתה מקל וחומר דאי אפשר, כדקאמר לקמן. אלא משמע ליה דאיירי בנשואה, מדקאמר עלה רבי יוסי: כל שפוסל על ידי אחרים כו', משמע דתנא קמא איירי בפוסל על ידי אחרים, ומיירי באמרו לו שני עדים שמתה אשתו, ועד אחד על גיסו. אבל בעד אחד על מיתת אשתו — אין יכול לישא אחותה. אי נמי, בדאיכא תרי על גיסו נמי, וכמאן דאמר לעיל (צא,א) דרבנן פליגי ארבי שמעון בניסת שלא ברשות, וקניס אפילו בשני עדים. ולקמן נמי בשמעתין דפריך: ותאסר בשכיבתה דאחותה, מידי דהוה אאשה שהלך בעלה למדינת הים — על כרחך פריך אליבא דמאן דקניס בשני עדים, דמיתת אשתו לא מיתוקמא אלא בשני עדים.

אשת גיסו אסורה — דקנסינן כבולהו קנסא דמתניתין. אבל גט לא בעיא, דלא שייך באן שמא יאמרו גירש זה ונשא זה. דכיון דאשתו קיימת — לא שייך בה קדושין, וידעי דעל ידי שמועת טעות נשאת לו, ומשום הכי אשתו שריא. והא דקתני מתניתין: אם מתה ראשונה מותר בשניה — ההיא לאו באזיל אשתו וגיסו איירי, דכיון דאסירא אגיסו — לדידיה נמי תאסר, אלא בפנויה מיירי. **לימא** מתניתין דלא כרבי עקיבא — משום דמשמע ליה דאזיל אשתו וגיסו קאמר מתניתין דלא כרבי עקיבא. אבל אי הוה מיירי בפנויה — בההיא פשיטא דלא בעיא אחות אשתו גט, אפילו לרבי עקיבא. כיון דלא שייך בה קנסא, כדאמר לקמן דלא קנסינן, כיון דבמזיד אין שכיבת אחותה אוסרתה. **רבי** עקיבא מוסיף אף אשת אח כו' — אשת אביו ואשת אחי אביו לא בעי למינקט, דלא שכיח דנסבי להו על ידי שמועת טעות דאסירי לאחר מיתה. **ולאו** איתמר עלה כו' — הך שינויא לא מיתוקמא אלא כרבי אמי לקמן (צה,ב), דלרבי יצחק נפחא לא מיתוקמא ת"ק כרבי עקיבא, דלדידיה רבי יוסי הוא דקאי כרבי עקיבא דמפליג בין ארוסתו וגיסו לאשתו וגיסו, אבל תנא קמא לא שני ליה. **אלא** נשואין מי איכא למימר תנאה הוה ליה בנשואין — ואפילו למאן דאמר (כתובות עד,א): המקדש על תנאי ובעל — אינה צריכה הימנו גט, מכל מקום לא שכיחא מילתא שיתבטלו הנשואין מחמת התנאי. משום דאיכא חיבת ביאה, ושלא יהא בעילתו בעילת זנות. תדע, דהא שמואל אית ליה האי סברא ואית ליה יש תנאי בנשואין, לקמן בפרק "בית שמאי" (קז,ב). **אי** רבי עקיבא ניתני נמי חמותו — אברייתא לא קשה ליה אמאי לא מוסיף נמי רבי עקיבא חמותו — דאיכא למימר דלדבריהם דרבנן קאמר: לדידי אף חמותו נמי, אלא לדידכו — אודו לי מידהת באשת אח ואחות אשה. אבל במתניתין הוה ליה למינקט חמותו, דהוי חידוש טפי מאחות אשה. **מאיסורא** מי מיעטה רחמנא — כלומר מלאו וכרת לא מיעטה, אלא משרפה. על

ומותר בקרובות השניה — לישא בתה. דקיימא לן (יבמות צז,א): נושאין על האנוסה ועל המפותה. **רבי יוסי** — בגמרא מפרש לה. **גמרא** **וגיסו** — בעל אחות אשתו, ובא עד אחד ואמר לו: מתה אשתך, ולזו אמר: מת בעליך, ועמד ונשאה. ואחר כך באו אשתו וגיסו. **לימא מתניתין** — דקתני: מותרת לחזור לו. **דלא כרבי עקיבא דאי רבי עקיבא** — כיון דבעיא הך גיטא מיניה — הויא ליה אשתו אחות גרושתו. **חוץ מאשת איש שנשאת על פי בית דין** — ומשום גזרה, שמא יאמרו גירש זה כו', כדאמרינן לעיל בפירקין (פח,ב). **רבי עקיבא מוסיף** — והשתא סלקא דעתך אפילו נשואת אחיו ושמע שמת ויבמה ובא אחיו בעיא גט, וכן באחות אשה. וטעמא לא ידעינן, דהכא ליכא למימר גירשה זה ונשאה זה, שאפילו גירשה בעלה אין קדושין של זה תופסין בה. וכן לגבי אחות אשה, מאחר שבאת אשתו גלוי לכל שאין קידושי שניה קדושין, ואפילו הכי קניס לה רבי עקיבא אגיטא. **דאמרי אינשי** — כי חזו לארוס קמא, אמרי: מדנסבה אחוה — תנאה הוה ליה לקמא בקדושין, ולא נתקיים, והא בתרא שפיר נסיב. ואי מפיק לה בלא גט, נמצאת אשת איש נראית יוצאה בלא גט, וכן אחות אשה כו'. **אבל נשואין** — כי מתניתין, דאשתו הראשונה היתה נשואה לו, מי איכא למימר תנאה הוה ליה בנשואין? הא כולי עלמא ידעי דאין אדם משים בעילתו בעילת זנות, הלכך קים להו דנישואי שניה אינם כלום. **אי רבי עקיבא** — אי מתניתין רבי עקיבא היא, דקמהפכת לאוקומי נמי כרבי עקיבא — ליתני חמותו. אמרו לו: מתה אשתך, ונשא אמה, דלרבי עקיבא חמותו לאחר מיתת אשתו שריא. **ואת אחת מהן** — שכן בלשון יוני קורין לאחת "הינא", ואמרה רחמנא: אחרונה, שנשא באיסור — תשרף. **אותו ואת שתיהן** — כדקבעינן התם בסנהדרין: מאי בינייהו? הא ודאי אשתו גמורה לא אמר רבי עקיבא דבשרפה, שהרי עניה זו מה חטאה? הרי בהיתר נשאת לו! ואמר אביי: משמעות דורשין איכא בינייהו, דרבי עקיבא סבר תרתי כתיבי, חמותו ואם חמותו נפקי מהאי קרא דבשרפה, דהכי אמר קרא: "איש כי יקח את אשה ואמה" ושתיהן לאיסור — כגון שנשא חמותו ואם חמותו "באש ישרפו". ורבי ישמעאל סבר חדא כתיב, חמותו לחודה שמעינן מינה, דהאי "כי יקח את אשה" — היינו אשתו הראשונה הנשאת בהיתר, "ואת אמה" — זו חמותו, ואמר רחמנא ישרפו אותו ואת אחת מהן. ואם חמותו דבשרפה — מגזירה שוה נפקא לן ב"אלו הן הנשרפין" (סנהדרין עה,ב). ורבא אמר: חמותו לאחר מיתת אשתו איכא בינייהו, דלרבי ישמעאל בשרפה. דהכי קאמר: אותו ואת אחת מהן, אפילו אין שתיהן קיימות, כגון שמתה אשתו ונשא את אמה — תשרף. ורבי עקיבא סבר: אותו ואת שתיהן, בזמן ששתיהן קיימות — אשתו וחמותו — ישרפו אותו. ומסתמא, כדינו כן דין חמותו, דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ומתניתין דלא קתני חמותו — הניחא לאביי דאמר משמעות דורשין איכא בינייהו, לרבי עקיבא נפקא ליה אם חמותו מהאי קרא. ולרבי ישמעאל לא נפקא ליה מהכא, ולא איירי רבי ישמעאל ורבי עקיבא בחמותו לאחר מיתה כלל — שפיר. אלא לרבא ליתנייהו! ומשנינן: נהי דמיעטה קרא לחמותו אחר מיתה משרפה כו'. **ותאסר** — אשתו הראשונה עליו בשכיבתה דאחותה. מידי דהוה **אאשה שהלך בעלה למדינת הים** — דמיתסרא לבעלה בשכיבת האחרון, ואף על פי שהיא שוגגת. ואמאי קתני מתניתין מותרת לחזור לו? ומשנינן: לא דמי. אשה שהלך כו'. **דבמזיד מיתסרא מדאורייתא** — דכתיב (במדבר ה): "והיא לא נתפשה", דמשמע איסורא. הלכך, בשוגג, כגון על פי בית דין — גזרו בה רבנן.

לוֹ וּמוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁנִיָּה, וּשְׁנִיָּה מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְאִם מֵתָה רִאשׁוֹנָה - מוּתָּר בַּשְּׁנִיָּה. אָמְרוּ לוֹ "מֵתָה אִשְׁתּוֹ", וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לוֹ "קַיֶּמֶת הָיְתָה וּמֵתָה" - הַוָּלָד רִאשׁוֹן מַמְזֵר, וְהָאַחֲרוֹן אֵין מַמְזֵר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁפּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, וְכָל שֶׁאֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ. **גמרא** וְאַף עַל גַּב דְּאָזֵיל אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, דְּאַהֲנֵי הָנֵי נִשּׂוּאִים דְּקָמִיתַפְּרָא אֵשֶׁת גִּיסוֹ אַגִּיסוֹ, אֲפִילּוּ הָכִי - אֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא, אִשְׁתּוֹ שַׁרְיָא, וְלָא אָמְרִינַן: מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱסְרָה אֵשֶׁת גִּיסוֹ אַגִּיסוֹ תֵּיאָסֵר אִשְׁתּוֹ עָלָיו. לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאִי רַבִּי עֲקִיבָא הָוְיָא לָהּ אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ. דְּתַנְיָא: כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין צְרִיכוֹת הֵימֶנּוּ גֵּט, חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי בֵית דִּין. וְרַבִּי עֲקִיבָא הַמּוֹסִיף אַף אֵשֶׁת אָח וַאֲחוֹת אִשָּׁה. וְכֵיוָן דְּאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא בָּעֲיָא גֵּט, מִמֵּילָא אִיתַּפְּרָא עֲלֵיהּ, דְּהָוְיָא לָהּ אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ! וְלָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ: אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב: הַאי אֵשֶׁת אָח הֵיכִי דָּמֵי - כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו אֶת הָאִשָּׁה וְהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו, וְעָמַד וְנָשָׂא אֶת אִשְׁתּוֹ, דְּאָמְרִי אֵינָשֵׁי: הַךְ קַמָּא הָוָה תְּנָאָה הָוָה לֵיהּ בְּקִידּוּשִׁין, וְהַאי שַׁפִּיר נָסֵיב. וְהַאי אֲחוֹת אִשָּׁה נַמִּי, הֵיכִי דָּמֵי - כְּגוֹן שֶׁקִּידֵּשׁ אֶת אִשָּׁה וְהָלְכָה לִמְדִינַת הַיָּם וְשָׁמַע שֶׁמֵּתָה, עָמַד וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, דְּאָמְרִי אֵינָשֵׁי: הַךְ קַמָּיְיתָא, תְּנַאי הָוָה לֵיהּ בְּקִדּוּשֶׁיהָ, וְהָא שַׁפִּיר נָסֵיב. אֶלָּא נִשּׂוּאִין מִי אִיכָּא לְמֵימַר תְּנָאָה הָוָה לֵיהּ בְּנִשּׂוּאִין? אָמַר לֵיהּ רַב אַשֵׁי לְרַב כָּהֲנָא: אִי רַבִּי עֲקִיבָא לִיתְנֵי נַמִּי חֲמוֹתוֹ! דְּהָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר: חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה לָאו בִּשְׂרֵפָה. דְּתַנְיָא: "בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אוֹתוֹ וְאֶתְהֶן" - אוֹתוֹ וְאֶת אַחַת מֵהֶן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אוֹתוֹ וְאֶת שְׁתֵּיהֶן. בִּשְׁלָמָא לְאַבַּיֵי דְּאָמַר: מַשְׁמָעוּת דּוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: חֲדָא כְּתִיב, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: תַּרְתֵּי כְּתִיב - שַׁפִּיר. אֶלָּא לְרָבָא דְּאָמַר: חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, לִיתְנֵי נַמִּי חֲמוֹתוֹ! אֲמַר לֵיהּ: נְהִי דְּמִיעֲטָהּ קְרָא מִשְּׂרֵפָה, מֵאִיסּוּרָא מִי מִיעֲטָהּ קְרָא? וְתֵאָסֵר בִּשְׁכִיבָה דַּאֲחוֹתָהּ, מִידֵּי דַּהֲוָה אַאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם? לָא דָּמֵי, אִשְׁתּוֹ דִּבְמֵזִיד אֲסִירָא מִדְּאוֹרַיְיתָא, בְּשׁוֹגֵג גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנַן,

אחות

אחות

לוֹ, ואין אומרים שכיון שנשא את אחותה תאסר עליו אשתו מדין 'אחות אשה', וכמו כן הבעל מוּתָּר בִּקְרוֹבוֹת שֶׁנִּיָּה [–בקרובות האשה השניה שנשא], כגון לישא את בתה, ואינה אסורה משום בת אשתו, וְכֵן שֶׁנִּיָּה – אחות אשתו שנשא מוּתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, כגון להינשא לבנו, ואינה אסורה משום אשת אביו, וְאִם אחר כך מֵתָה אשתו הִרְאשׁוֹנָה, מוּתָּר הבעל בַּשֵּׁנִיָּה, ככל אחות אשה שמותרת אחרי מיתת אחותה.

אופן נוסף בדינים אלו: אָמְרוּ לוֹ – בא עד והעיד שמֵתָה אִשְׁתּוֹ, ומחמת כן נָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ באו שני עדים והכחישו את העד וְאָמְרוּ לוֹ שקַיֶּימֶת הָיְתָה אשתו בשעה שנשא את אחותה, וְרק אחר כך מֵתָה, ונמצא שנשאה באיסור, אך עתה היא מותרת לו, הֲוָלְדָ שנולד לו מן האחות רִאשׁוֹן – שעיברתו לפני שמתה אשתו, הרי הוא מַמְזֵר, כיון שנולד מאיסור ערוה שהוא בכרת, וְהָאַחֲרוֹן – שעיברתו לאחר שמתה אשתו והיתה מותרת לו, אֵין מַמְזֵר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל שֶׁהבעל פּוֹסֵל עַל יְדֵי מעשיו את אֲחֵרִים, והיינו את אותה אחות שנשאה באיסור, הרי הוא פּוֹסֵל עַל יְדֵי מעשיו את אשתו על עַצְמוֹ, וְכָל שֶׁאֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי מעשיו את אֲחֵרִים, אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי מעשיו את אשתו על עַצְמוֹ, ובגמרא יבוארו דבריו.

גמרא

שנינו במשנה: 'מי שהלכה אשתו למדינת הים ובאו ואמרו לו מתה אשתך, ונשא את אחותה, ואחר כך באה אשתו מותרת לחזור לו'. מדייקת הגמרא: וַאֲפִילּוּ עַל גַּב דְּהיתה אותה אחות נשואה לאחר, וְאָזִיל – ואף שהלכו אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, שהיתה אחות אשתו נשואה ובא עד והעיד לה שמת בעלה והעיד לו שמתה אשתו, ועל פי עדותו הותרה אחות אשתו מאיסור 'אשת איש' ומאיסור 'אחות אשה', ונשאה, ועתה באו אשתו וגיסו ממדינת הים, והתברר שהיא היתה אסורה באיסור אשת איש ובאיסור אחות אשה, דְּאַהֲנֵי הָנֵי נְשׂוּאִים – שאף שהועילו נישואין אלו, דְּקָמִיתַסְרָא – שנאסרה אִשֶּׁת גִּיסוֹ [שהיא אחות אשתו] אֲגִיסוֹ, כדין אשת איש שנישאה על פי עד אחד שאסורה לחזור לבעלה (לעיל פז:), אֲפִילּוּ הָכִי, רק אִשֶּׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא לבעלה, אך אִשְׁתּוֹ שבאה ממדינת הים שַׁרְיָא – מותרת לחזור לבעלה, וְלֹא אַמְרִינַן שמִתּוֹדְ שֶׁבנישואין אלו נֶאֱסְרָה אִשֶּׁת גִּיסוֹ אֲגִיסוֹ, תֵּיאָסַר גם אִשְׁתּוֹ עָלָיו, אלא הוא מותר באשתו, ואחותה אסורה בבעלה.

התבאר במשנה שהנושא בטעות את אחות אשתו, והתברר שאשתו חיה, מותרת אשתו לחזור אליו. הגמרא מבררת האם יש להוכיח מכאן שאותה אחות אינה צריכה ממנו גט. שואלת הגמרא: לֵימָא מַתְנִיתִין – האם נאמר שהמשנה נשנתה דְּלֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאִי רַבִּי עֲקִיבָא, הרי האחות צריכה ממנו גט, וְהָוְיָא לָהּ – ונעשית אשתו כַּאֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ, ואסורה עליו. דְּתַנְיָא בברייתא, כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שנשאן באיסור, אֵין צְרִיכוֹת הֵימֶנּוּ גֵּט, שהרי אין קדושין תופסים בהן, חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשֵּׂאת עַל פִּי בֵית דִּין, שהתירוה בעד אחד שהעיד שמת בעלה, שאם התברר שבעלה חי ונישאה שלא כדין, צריכה גט מזה שנישאה לו. וְרַבִּי עֲקִיבָא מוֹסִיף, אַף הנושא אִשֶּׁת אָח שלו כששמע שמת בלא בנים ויבם אותה, והתברר שאחיו קיים ונמצא שנשאה כשהיא אשת איש, צריך לתת לה גט, וְכֵן הנושא אֲחוֹת אִשָּׁה כששמע שמתה אשתו, ונמצאת אשתו קיימת, שגם הוא צריך לתת לה גט. מסיימת הגמרא את ראייתה: וְכֵיוָן דְּאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא שאחות אשתו בָּעְיָא – צריכה גֵּט, מִמֵּילָא אִיתַּסְרָא עֲלֵיהּ – נאסרה עליו אשתו, דְּהָוְיָא לָהּ – שעל ידי הגט של אחותה היא נעשית אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ מדרבנן.

דוחה הגמרא: אין זו ראיה שמשנתנו אינה סוברת כרבי עקיבא, והטעם לכך, וְלָאו אִיתְּמַר עָלָהּ – האם לא נאמר על ברייתא זו, אָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, הַאי – אותה אִשָּׁה אָח שהצריך בה רבי עקיבא גט, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן הוצרכה לכך, כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו אֶת הָאִשָּׁה [ועדיין לא נשא אותה], וְהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְהאח שנשאר כאן שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו במדינת הים בלא בנים, וְעָמַד וְנָשָׂא אֶת אִשְׁתּוֹ של אחיו כדי לייבמה, ועתה התברר שהאח קיים. וחשש רבי עקיבא דְּאם יוציאנה בלא גט, אָמְרֵי אִינְשֵׁי – יאמרו האנשים שהאח שלפנינו לא נשאה באיסור בגלל שחשב שאחיו מת, אלא הַךְ קַמָּא – בעלה הראשון, תְּנָאָה חֲוָה לֵיהּ בְּקִדּוּשִׁין – קידש אותה בתנאי, ולא נתקיים התנאי ובטלו הקידושין, וממילא הַאי שני שנשאה שַׁפִּיר נָסִיב – בהיתר נשאה, ואם תצא ממנו ללא גט יאמרו שאשת איש יוצאת בלא גט. וכמו כן יש לפרש דהַאי אֲחוֹת אִשָּׁה נַמִּי, שדיבר בה רבי עקיבא, הֵיכִי דָּמֵי, כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה [ועדיין לא נשאה], וְהָלְכָה לִמְדִינַת הַיָּם, וְהמקדש שָׁמַע שֶׁמֵּתָה אשתו המקודשת לו וְעָמַד וְנָשָׂא אֶת אֲחוֹתָהּ, והתברר שאשתו שבמדינת הים חיה, וקדושיו באחותה לא תפסו כלל, דְּאף בזה יש לחשוש שאם תצא בלא גט, אָמְרֵי אִינְשֵׁי שלא נשא את השניה בטעות ובאיסור, אלא הַךְ קַמָּיְיתָא – אשתו שקידש בתחילה, תְּנָאי הֲוָה לֵיהּ בְּקִדּוּשֶׁיהָ – היה לו תנאי בקידושין, ולא נתקיים תנאו ובטלו קידושיה, וְהָא – ואחות זו שנשא אחריה שַׁפִּיר נָסִיב – בהיתר נשא, ויאמרו שאשת איש יוצאת בלא גט, ולכן הצריכוה לקבל ממנו גט. ומבארת הגמרא מדוע דין זה אינו שייך במשנתנו: אֶלָּא במשנתנו שמדובר בנִשּׂוּאִין – שנשא אשה, ואחר כך שמע שמתה ונשא את אחותה, מִי אִיכָּא לְמֵימַר – וכי יש לחשוש שיטעו ויאמרו תְּנָאָה הֲוָה לֵיהּ בְּנִשּׂוּאִין של הראשונה, וכיון שלא נתקיים התנאי נשא את השניה כדין, ונמצא שאשת איש יוצאת בלא גט, והלא אין אדם עושה תנאי בנישואין, כדי שלא תיעשה בעילתו בעילת זנות. לפיכך, במשנתנו גם רבי עקיבא מודה שאין האחות צריכה גט, וכיון שאינה צריכה גט, אף אשתו מותרת לחזור אליו.

הגמרא מנסה להוכיח מטעם אחר שמשנתנו אינה סוברת כרבי עקיבא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כָּהֲנָא, אִי משנתנו כְּרַבִּי עֲקִיבָא היא, אם כן לֵיתְנִי נַמִּי 'חֲמוֹתוֹ' – היה למשנה לכתוב גם את דין השומע שמתה אשתו, ונשא את אִמָּהּ, ואחר כך באה אשתו ונמצא שנשא את אמה באיסור, דְּהָא שַׁמְעִינַן לֵיהּ – שהרי שמענו לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר שהנושא את חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה של אשתו, לָאו – אין עונשו כְּשֶׁרֵפָה, וסברה עתה הגמרא שהוא מותר בה לכתחילה, וכשסבר שמתה אשתו היה רשאי לישא את חמותו, והיה למשנתנו לבאר דין זה. מבארת הגמרא היכן מצאנו שזו דעת רבי עקיבא, דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק (ויקרא כ יד) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן', וכוונת הפסוק לחייב מיתה אוֹתוֹ – את הנושא אשה וְאִמָּהּ, וְאֶת אַחַת מֵהֶן, שבלשון יווני משמעות 'הן' היא 'יחיד', והכוונה לחמותו, שעברה איסור בנישואיה, ולא לאשתו שנישאה לו בהיתר, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כוונת הפסוק לכלול אוֹתוֹ, וְאֶת שְׁתֵּיהֶן, אמנם ודאי אין הכוונה שאשתו שנישאה לו בהיתר חייבת מיתה, ונחלקו אמוראים בפירוש דברי רבי עקיבא, אביי מפרש שמדובר בבא על חמותו ואם חמותו, וכיון ששתיהן אסורות עליו, שתיהן נשרפות [ורבי ישמעאל גם מודה לו שכך הדין אלא שסובר שזה לא כתוב בפרשה אלא זה נלמד מגזרה שוה]. ורבא מפרש שהכתוב בא ללמדך שאין עליו חיוב מיתה אלא בזמן ששתיהן קיימות [וכיון שאשתו קיימת באה התורה ללמדך שהוא חייב שריפה ומסתמא כדינו כך דין חמותו שהרי השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה], אבל אם נשא את חמותו לאחר מות אשתו אינו חייב. ממשיכה הגמרא בקושייתה: וּבִשְׁלָמָא לְאַבַּיֵי, דְּאָמַר שלא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בדין, אלא רק מַשְׁמָעוּת הוֹרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – נחלקו בביאור הכתוב, דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר, חָדָא כְּתִיב – ש'אתהן' היינו לאחת מהן, ונלמד מכאן רק על חמותו שנשרפת [ואם חמותו מגזרה שוה], וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר תַּרְתֵּי כְּתִיב – משמעות הכתוב 'אתהן' היא ששתי נשים נענשות, והיינו כשנשא את חמותו ואת אמה, שַׁפִּיר – מובנת משנתנו אף לרבי עקיבא, כיון שאף לדבריו אין חמותו מותרת לאחר מיתת אשתו, ואף אם שמע שמתה אשתו היה אסור בחמותו. אֶלָּא לְרָבָא, דְּאָמַר שדין חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה של אשתו, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – נחלקו בו, שלרבי ישמעאל היא אסורה וחייב עליה מיתה, ולרבי עקיבא היא מותרת, אם כן

המשך בעמוד קצא

אבל הבא על **אֲחוֹת אִשָּׁה** בשוגג, דְּאפילו אם היה בא עליה בְּמֵזִיד, **לֹא** היתה אשתו **אֲסִירָא** עליו מִדְּאוֹרַיְיתָא, וכמו שיבואר להלן, לכן כשבא עליה **בְּשׁוֹגֵג, לֹא** נִזְרוּ בָּהּ **רַבָּנָן** לאוסרה עליו.

מבררת הגמרא: **וּמְנָלָן דְּלֹא אֲסִירָא** – מנין שאין האשה נאסרת על בעלה, כשבא על אחותה אפילו במזיד. מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק לגבי אשת איש שזינתה (במדבר ה יג) 'וְשָׁכַב אִישׁ **אֹתָהּ**', ויש לדייק מלשון '**אֹתָהּ**', שדווקא **שְׁכִיבָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ** לבעלה, שנעשה מעשה בגופה, **וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ** שנבעלה לבעלה של זו **אוֹסַרְתָּהּ** לבעלה. מוסיפה הברייתא: והוצרך הכתוב ללמד כן, משום **שֶׁיָּכוֹל** היית לומר, **וַהֲלֹא דִּין הוּא** – והרי יש ללמוד מקל וחומר שהיא נאסרת על בעלה, **וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁבָּא** אדם **עַל** אשה שאסורה לו **בְּאִיסּוּר** קַל, והיינו אשת איש, **נֶאֱסָר הָאוֹסֵר** – הגורם לאיסור, **מָקוֹם שֶׁבָּא** אדם **עַל אִסּוּר חָמוּר** כגון אחות אשתו, **אֵינוֹ דִּין** – האם אין זה קל וחומר, שֶׁבביאה זו **נֶאֱסָר הָאוֹסֵר**, ונמצא שיש לנו לאסור את אשתו, שהיא בנישואיה, אסרה על בעלה את אחותה, ולכן הוצרך הפסוק 'אותה' ללמד שאין שכיבת אחותה אוסרתה.

הגמרא מביאה ברייתא בדינים אלו: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּדִין** בעל **שבָּא עַל חֲמוֹתוֹ, שֶׁפּוֹסֵל אֶת אִשְׁתּוֹ** עליו, אלא **עַל מַה נֶּחְלְקוּ** בית שמאי ובית הלל, בְּדִין אדם **שבָּא עַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, פּוֹסֵל** הוא את אשתו עליו, וכמו שהתבאר לעיל שיש ללמוד כן בקל וחומר מאשת איש, ואינם דורשים 'אותה', **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא פּוֹסֵל** – אינו פוסל בכך את אשתו עליו, כיון שדרשו מהפסוק 'אותה' שהובא בברייתא לעיל, שרק שכיבתה אוסרתה, ואין שכיבת אחותה אוסרתה.

מביאה הברייתא את דעת החולק על רבי יהודה: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּדִין** אדם **שבָּא עַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ**, שֶׁלדעת כולם הוא **לֹא פּוֹסֵל אֶת אִשְׁתּוֹ** עליו, משום שדרשו את הפסוק 'אותה' וכאמור לעיל, אלא **עַל מַה נֶּחְלְקוּ**, בְּדִין אדם **שבָּא עַל חֲמוֹתוֹ, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** שהוא **פּוֹסֵל** את אשתו, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא פּוֹסֵל** את אשתו. ומבאר רבי יוסי את הטעם שהבא על אחות אשתו לדברי הכל אינו נאסר באשתו, **לְפִי שֶׁבַּתְּחִלָּה, לפני** שקידש את אשתו, **הוּא מוּתָּר בְּכָל הַנָּשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם, וְהִיא מוּתֶּרֶת בְּכָל הָאֲנָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם**, וכשקִדְּשָׁהּ, **הוּא אוֹסְרָהּ** בבני אדם אחרים, **וְהִיא אֲסָרָתוֹ** בנשים אחרות, אולם **מְרוּבֶּה הָאִיסּוּר** שֶׁהוא **אֲסָרָהּ** יותר **מֵאִיסּוּר** שֶׁהיא **אֲסָרָתְהוּ**, שֶׁהרי **הוּא אֲסָרָהּ בְּכָל הָאֲנָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם**, כדין אשת איש, **וְהִיא לֹא אֲסָרָתְהוּ אֶלָּא בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ**, כגון אחותה ואמה, ולא בנשים אחרות, **וְאִם כֵּן, הֲלֹא דִּין הוּא** – הרי יש ללמוד דין זה שאין לאסור עליו את אשתו כשבא על אחותה מקל וחומר, **וּמַה הוּא, שֶׁאֲסָרָהּ בְּכָל הָאֲנָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם**, שהוא איסור חמור, מכל מקום כאשר **שָׁגְגָה** אשתו **בְּאדם** זר שהוא **אָסוּר לָהּ, אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת בְּבעלה המוּתָּר לָהּ**, שנלמד מן הכתוב (במדבר ה יג) 'וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה' שכששגגה אינה אסורה לבעלה, אם כן **הִיא, שֶׁלֹּא אֲסָרָתְהוּ** לבעלה **אֶלָּא בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ**, שהוא איסור קל יותר, **וְשָׁגַג** הבעל בביאה **בָּאָסוּר לוֹ**, כגון באחותה, **אֵינוֹ דִּין** – האם אין זה קל וחומר **שֶׁלֹּא נֶאֱסָר** (לוֹ) הבעל **בְּמוּתָּר לוֹ** – באשתו המותרת לו.

ממשיך רבי יוסי ואומר, **וְזֶה הַדִּין** הנלמד מקל וחומר, אינו אלא **לְשׁוֹגֵג**, שאם בא הבעל בשוגג על אחות אשתו, אינו נאסר באשתו, אך לְבא על אחות אשתו **בְּמֵזִיד, מִנַּיִן** שאינו נאסר באשתו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בפרשת סוטה, לגבי אשת איש הנבעלת במזיד לאחר (במדבר ה יג) 'וְשָׁכַב אִישׁ **אֹתָהּ**', ויש לדייק מלשון '**אֹתָהּ**', שאף במזיד, רק **שְׁכִיבָתָהּ**, שנעשה מעשה בגופה, **אוֹסַרְתָּהּ** לבעלה, **וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ** עם בעלה **אוֹסַרְתָּהּ** לו.

אחרי שהתבארה דעת רבי יוסי, הגמרא מבארת את דעת רבי יהודה: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה**, שהבא על חמותו נאסר באשתו לדברי הכל, **דִּכְתִיב** (ויקרא כ יד) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הוּא **בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן**', ויש לתמוה, **וְכִי** אפשר שכָּל **הַבַּיִת כּוּלּוֹ** – אשתו ואמה **בְּשִׂרְפָה**, והרי אשתו שנשא ראשונה לא חטאה כלל ומדוע תיענש, אלא ודאי **שאִם אֵינוֹ עָנְיָן לְשַׂרְפָה** – אם אין הפסוק בא לחייב את שתיהן בשריפה, אלא רק את חמותו שבא עליה באיסור, **תְּנֵהוּ עָנְיָן** – עליך לפרש שכוונת הכתוב 'ואתהן' היא **לְאִיסּוּרָא**, שחל איסור על שתיהן, ונאסר אף באשתו, הגם שלא עברה איסור.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה בדין זה: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה** שהבא על חמותו נאסר באשתו, אלא כרבי יוסי, שלדעת בית הלל הבא על חמותו אינו נאסר באשתו.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **הַהוּא דַּעֲבַד אִיסּוּרָא בְּחֲמָתֵיהּ** – מעשה באדם שבא במזיד על חמותו, **אַתְיֵיהּ** – הביאו **רַב יְהוּדָה, נַגְּדֵיהּ** – והלקה אותו. הוסיף **וְאָמַר לֵיהּ** רב יהודה לבועל, **אִי לָאו** – אם לא **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה**, שאוסר את אשתו כשבא על חמותו, **אַסְרֵיתָהּ עָלָךְ** – הייתי אוסר עליך את אשתך **אִיסּוּרָא דְּעָלַם** – איסור עולם, ואף לאחר מיתת חמותך, אלא כיון שאין ההלכה כרבי יהודה, לא אסרתיה עליך.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא לעיל, שהיה אפשר ללמוד שהבא על אחות אשתו נאסר באשתו, בקל וחומר מאיסור קל שהאוסר בו נאסר באשתו, ולא התבאר שם מה הוא אותו איסור קל. מבררת הגמרא: **מַאי 'אִיסּוּר קַל'** שאמרה הברייתא שניתן ללמוד ממנו כן. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא**, איסור קל היינו **הַמַּחֲזִיר** – נושא שוב את **גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת** לאיש אחר, וגירשה האיש האחרון, שאסור לבעלה הראשון לחזור ולשאת אותה כיון שנישאה לאחר, והוא איסור קל שהוא בלאו בלבד. ובביאה זו 'נאסר האוסר', שהרי כשבָּא **עָלֶיהָ הַאי** – השני, **אַסְרָהּ עָלֶיהָ דְּהַאי** – על הראשון, שמעתה היא גרושתו שנשאת, וכשנתגרשה מהשני **וּבָא עָלֶיהָ אִידָּךְ** – הראשון, שנשאה באיסור, **אַסְרָהּ** – זה הראשון **עָלֶיהָ דְּהַאי** – על השני, משום שנישאה לראשון לאחר שנתגרשה ממנו [וחלו קדושיו, שהרי אין זה אלא איסור לא תעשה], ואסורה לחזור אליו לעולם, ונמצא שבעלה השני שהוא האוסר את האשה על בעלה הראשון, נאסר על אשה זו מחמת הבעל הראשון. וכל שכן באיסור אחות אשה החמור שהוא בכרת, שכשבא על אחות אשתו תיאסר עליו אשתו, שהיא זו שאסרה מתחילה את אחותה על בעלה.

דוחה הגמרא: אין ללמוד מאיסור מחזיר גרושתו את דין הבא על אחות אשתו, שהרי יש לדחות את הקל וחומר, **מַה לְּמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת**, שהטעם שהיא נאסרת על בעלה השני הוא מחמת שֶׁכֵּן **נִטְמָא הַגּוּף**, שהרי נבעלה אחרי שנתגרשה מבעלה, ועליה אמר הכתוב (דברים כד ד) 'לא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה', וטומאתה היא שאוסרתה על בעלה. אבל באחות אשתו לא נעשה כל מעשה באשתו. **וְעוּד** טעם יש לאוסרה, משום **שאִיסּוּרָהּ** נעשה **בְּרוֹב** בני אדם, שכל אדם שישאנה לאחר שנתגרשה מבעלה אוסרה על המגרש, מה שאין כן לגבי אחות אשה, שאפילו אם הייתי אומר שאשתו נאסרת כשבא על אחות אשתו, אך אינה נאסרת אלא מחמת שבעלה בא על אחותה, ולא מחמת שאדם אחר בא על אחותה. **וְטעם** נוסף יש לאוסרה, משום **שאִיסּוּרָהּ** לבעלה **אִיסּוּר עוֹלָם** הוא ואין לו היתר לעולם, אבל איסור אחות אשתו אינו אלא בחיי אשתו, אך לאחר מיתתה מותר באחותה, ולכן אין ללמוד ממחזיר גרושתו באיסור, שהנושא את אחות אשתו, תאסר עליו אשתו.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, איסור קל היינו **יְבָמָה** שנבעלה באיסור. שואלת הגמרא: **יְבָמָה לְמָאן** – למי נבעלה היבמה באיסור, שנלמד מאיסורה לאסור האשה בשכיבת אחותה, **אִילֵימָא** – אם תאמר שנבעלה **לְאדם אַחֵר**, שאינו מאחֵי בעלה, ועברה על הכתוב (דברים כה ה) 'לא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר', **וְנאסרה** לייבום **כְּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא, שׁוֹמֶרֶת יָבָם** – יבמה הממתנת שאחיו של בעלה ייבמה או יחלוץ לה, **שֶׁזִּוְּגָהּ** עם אדם זר, **אֲסוּרָה לִיבָמָה** – אחי בעלה, כאשת איש שזינתה שאסורה לבעלה, וכוונת הברייתא היא שיש

המשך בעמוד עח

אחות אשה — דאפילו במזיד בא על אחותה לא מיתסרא אשתו עילויה מדאורייתא, כדקתני לקמן, הלכך בשוגג כו'. **אותה** — "ושכב איש אותה". **והלא דין הוא** — שתאסר, ולכך נאמר "אותה". **מקום שבא על איסור קל** — לקמן מוקים לה באשת איש, ואמאי קרי לה איסור קל — שאין האוסרה אוסרה כל ימיו, שהרי היתר יש בגט. **נאסר האוסר** — נאסר בה בעלה האוסרה לאחרים. **מקום שבא על איסור חמור** — כגון אחות אשתו, שאשתו אוסרת את אחותה כל ימיה. **אינו דין שנאסר האוסר** — שתאסר אשתו, האוסרת את אחותה. לכך נאמר "אותה". **בבא על חמותו** — שפוסל את אשתו עליו, ולקמן יליף לה מקרא. **שבית שמאי אומרים פוסל** — מקל וחומר, כדאמרן. ו"אותה" לא דרשי. **אמר רבי יוסי לא נחלקו כו' שלא פוסל** — דדורשין "אותה". **שבית שמאי אומרים פוסל** — דדרשינן: "אותו ואתהן", כדלקמן. **לפי שבתחלה כו'** — רבי יוסי מפרש טעמא דלא נחלקו על אחות אשה. שבתחלה — עד שלא קדש אשתו. **הוא אוסרה** — על כל אדם, והיא אוסרתו בקרובותיה. **לא נאסרה במותר לה** — כדדרשינן (נו,ב): הא נתפשה מותרת. **שגג באסור לו** — באחותה. **וזה הדין לשוגג** — הדין הזה מלמדנו על השוגג שלא פסלה. **מאי טעמא דרבי יהודה** — דאמר: הבא על חמותו פסל את אשתו. **וכי כל הבית כולו בשרפה** — אשתו מה חטאת. **אסריתה עלך** — לאנתתך. **בא עליה האי** — כשנשאה האחרון — אסרה על הראשון. **בא עליה האחד** — גירשה השני והחזירה הראשון — הרי לך איסור קל בלאו; ואסרה על השני — דהדר הויא לגביה גרושתו משנשאת, והיינו נאסר האוסר — נאסר שני זה שהיה אוסרה על זה הראשון שהחזירה. **מה למחזיר כו'** — תאמר בבא על אחות אשתו שתאסר אשתו, שלא נטמא גופה, ואיסור אחות אשתו אינו איסור עולם, שאם מתה אשתו — מותר באחותה. איסור ברוב. לא גרסינן. **יבמה למאן** — מי בא עליה באיסור? **אילימא יבמה לאחר** — שבא עליה אחד מן השוק, והיינו איסור קל, דלאו בעלמא, וקתני: נאסר האוסר, נאסר בה יבמה שהיה אוסרה על זה, וכדרב המנונא. **ואיסורה ברוב** — לכל אדם היא באיסור עד שלא חלצה. תאמר באחות אשה שאינה אסורה אלא לזה? **אלא יבמה לאחין** — שבא עליה אחד מן האחין באיסור — אסרה על האוסרה עליו. והיכי דמי — דעבד בה קמא מאמר, ואסרה על אידך. והאי מאמר יבמין דרבנן הוא, ולאו קדושין גמורין למיהוי אשת איש, וכי בא עליה שני — בא על איסור קל הוא, ואפילו הכי אסרה על הראשון האוסרה עליו. **מאי אירייא בא עליה** — שני, דקתני: מקום שבא על איסור קל, אפילו חזר ועשה בה מאמר — נמי אסרה לבעל המאמר הראשון, כרבנן דאמרי: יש מאמר אחר מאמר. **אלא אפילו נתן גט** — כלומר, אלא פריך הכי: אפילו עשה זה מאמר, ובא אחיו ונתן גט או חלץ — פסלה על ידו. **סוטה למאן** — למי נבעלה? דקרי לה "איסור קל". **אי נימא לבעל** — שנבעלה לבעל אחר שקינא לה ונסתרה, דאסירא ליה, דכתיב "ונסתרה והיא נטמאה" (במדבר ה), וקתני: נאסר האוסר, אסרה על הבועל אפילו לאחר מיתתו, או אפילו כשיגרשנה. **מאי אירייא בא עליה** — בלא בא עליה נמי, משעה שנסתרה עמו נאסרה על בעל ועל בועל לעולם, עד שתשתה, כדתנן (סוטה כז,ב): "נטמאה" שתי פעמים — אחד לבעל ואחד לבועל. **אלא סוטה** — שנבעלה לבועל, נאסר בעלה האוסרה עליו. **והאי** — מי הוי בא על איסור קל? איסור חמור הוא, דהיינו אשת איש!

אלא

על מה נחלקו בבא על חמותו שבית שמאי אומרים פוסל — וטעמא דבית שמאי כדמפרש בסמוך לרבי יהודה: וכי כל הבית כולו בשרפה כו'.

זה הדין לשוגג למזיד מנין — ותימה: אמאי מיבעי ליה קרא למזיד? מהיכא תיתי לן לאיסורא? אי משום קל וחומר דקאמר לעיל: ומה במקום שבא על איסור קל נאסר האוסרה כו' — כיון דאית ליה ההוא דינא, למה ליה לרבי יוסי דינא דהכא? היה לו לחלוק על רבי יהודה בפשיטות, שאין דין זה ענין למחלוקתו כלל. **מה** למחזיר גרושתו שכן איסורה ברוב — כלומר: על ידי כל אדם יכול לבא לידי איסור זה. שגרושתו נאסרה על ידי כל מי שישאנה. אבל אחות אשה, אפילו תאסר אשתו משכיבת אחותה לא מיתסרא אשתו עליו במה שיבא איניש דעלמא על אחותה. **עבד** בה מאמר האי אסרה עליה דהאיך — השתא נקט מילתיה כמאן דאמר (יבמות כט,א) מאמר קונה מדאורייתא. **מאי** אירייא בא עליה כו' נתן גט או חלץ נמי — כלומר: לא דמי לאחות אשה דאתינא לאוסרה על ידי ביאת איסור, אבל כאן הדבר תלוי בזיקה. **אילימא** בסוטה לבעל — פירוש: כשבא עליה בעל אסורה לבועל לעולם, ששוב אין מים בודקין אותה, מאי אירייא בבא עליה? אפילו נתן לה גט ויחזור ויקדשנה ויכניסנה לחופה, או אמר "איני משקה" — שוב אין יכול להשקותה, ואסורה לבועל לעולם. ותימה לרבינו יצחק: דמנלן דשאומר איני רוצה להשקותה דשוב אין יכול להשקותה? ואמר רבינו יצחק שיש להוכיח קצת דכי אמר איני משקה קתני במתניתין בסוטה (כג,א) בהדי הנהו דמנחותיהן נשרפות שאין ראויות עוד לשתות.

אלא

אֲחוֹת אִשָּׁה, דִּבְמֵזִיד לָא אֲסִירָא מִדְּאוֹרַיְיתָא, בְּשׁוֹגֵג לָא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנַן. וּמְנָלַן דְּלָא אֲסִירָא - דְּתַנְיָא: "אוֹתָהּ" - אוֹתָהּ שְׁכִיבָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ, וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ אוֹסַרְתָּהּ. שֶׁיָּכוֹל, וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁבָּא עַל אִיסּוּר קַל נֶאֱסַר הָאוֹסֵר, מָקוֹם שֶׁבָּא עַל אִיסּוּר חָמוּר אֵינוֹ דִּין שֶׁנֶּאֱסַר הָאוֹסֵר. אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּבָא עַל חֲמוֹתוֹ, שֶׁפּוֹסֵל אֶת אִשְׁתּוֹ. עַל מַה נֶּחְלְקוּ - בְּבָא עַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: פּוֹסֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא פּוֹסֵל. אָמַר רַבִּי יוֹסִי: לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּבָא עַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, שֶׁלֹּא פּוֹסֵל אֶת אִשְׁתּוֹ. עַל מַה נֶּחְלְקוּ - בְּבָא עַל חֲמוֹתוֹ, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: פּוֹסֵל, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא פּוֹסֵל, לְפִי שֶׁבַּתְּחִלָּה הוּא מוּתָּר בְּכָל הַנָּשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם, וְהִיא מוּתֶּרֶת בְּכָל הָאֲנָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם. קִדְּשָׁהּ - הוּא אוֹסְרָהּ וְהִיא אֲסָרַתּוּ. מְרוּבֶּה אִיסּוּר שֶׁאֲסָרָהּ מֵאִיסּוּר שֶׁאֲסָרַתְּהוּ, שֶׁהוּא אֲסָרָהּ בְּכָל אֲנָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם, וְהִיא לֹא אֲסָרַתְּהוּ אֶלָּא בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ. וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמָה הוּא, שֶׁאֲסָרָהּ בְּכָל אֲנָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁגְּנָבָהּ בָּאָסוּר לָהּ - אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת בַּמּוּתָּר לָהּ, הִיא שֶׁלֹּא אֲסָרַתְּהוּ אֶלָּא בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, שֶׁגְּנַב בָּאָסוּר לוֹ אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא נֶאֱסַר לוֹ בַּמּוּתָּר לוֹ?! וְזֶה הַדִּין לְשׁוֹגֵג, לְמֵזִיד מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹתָהּ" - אוֹתָהּ שְׁכִיבָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ, וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ אוֹסַרְתָּהּ. אָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה - דִּכְתִיב: "בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אוֹתוֹ וְאֶתְהֶן" וְכִי כָּל הַבַּיִת כּוּלּוֹ בִּשְׂרֵפָה? אִם אֵינוֹ עָנְיָן לִשְׂרֵפָה תְּנֵהוּ עָנְיָן לְאִיסּוּרָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. הַהוּא דַּעֲבַד אִיסּוּרָא בַּחֲמָתֵיהּ, אַתְיֵיהּ רַב יְהוּדָה נַגְדֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: אִי לָאו דְּאָמַר שְׁמוּאֵל אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה - אָסְרִיתָהּ עָלָךְ אִיסּוּרָא דְּעָלָם. מַאי אִיסּוּר קַל? אָמַר רַב חִסְדָּא: מַהֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת, בָּא עָלֶיהָ הַאי אֲסָרָהּ עֲלֵיהּ דְּהַאי, בָּא עָלֶיהָ אִידָּךְ אֲסָרָהּ עֲלֵיהּ דְּהַאי. מַה לְּמַהֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת שֶׁכֵּן נִטְמָא הַגּוּף וְאִיסּוּרָהּ בְּרוֹב וְאִיסּוּרָהּ אִיסּוּר עוֹלָם! אֶלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: יְבָמָה. יְבָמָה לְמַאן? אִילֵימָא לְאַחֵר, וְכִדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא: שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁזִּינְּתָה אֲסוּרָה לְיָבָמָהּ. מַה לִּיבָמָה שֶׁכֵּן נִטְמָא הַגּוּף, וְאִיסּוּרָהּ בְּרוֹב! אֶלָּא יְבָמָה לְאַחִין. עָבַד בָּהּ מַאֲמָר הַאי - אֲסָרָהּ עֲלֵיהּ דְּהַאי, בָּא עָלֶיהָ אִידָּךְ - אֲסָרָהּ עֲלֵיהּ דְּהַאי. מַאי אִירְיָא שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֵׁנִי? אֲפִילּוּ עָבַד בָּהּ נְמִי מַאֲמָר! הָא לָא קַשְׁיָא, כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דְּאָמַר: אֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר. אֶלָּא אֲפִילּוּ נָתַן לָהּ גֵּט, וַאֲפִילּוּ חָלַץ לָהּ! אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: סוֹטָה. סוֹטָה לְמַאן? אִילֵימָא לְבַעַל, בָּא עָלֶיהָ בַּעַל אֲסָרָהּ עֲלֵיהּ דְּבוֹעֵל, מַאי אִירְיָא בָּא עָלֶיהָ? אֲפִילּוּ נָתַן לָהּ גֵּט, וַאֲפִילּוּ אָמַר אֵין אֲנִי מַשְׁקֶהָ! אֶלָּא סוֹטָה לַבּוֹעֵל - הַאי אִיסּוּר קַל הוּא? אִיסּוּר חָמוּר הוּא, דְּהַיְינוּ אֵשֶׁת אִישׁ!

אלא

אלא אמר רבא אשת איש — לא שייך למיפרך שכן חנק, דיש לנו להחמיר, כיון שהאיסור נמשך כל ימיו. אבל קשה קצת לרבינו יצחק: דאכתי תקשה ליה כל הני פירכי דלעיל: שכן נטמא הגוף, ואיסורה ברור. **כל** שאין פוסל מאי עבידתיה — ולא מסתבר למימר: כל שאין פוסל על ידי אחרים כמו שאחות אשתו פנויה. דלישנא ד"כל שאינו פוסל על ידי אחרים" משמע דאיכא אחרים שאין פוסל על ידם. **וקאמר** תנא קמא לא שנא אשתו וגיסו לא שנא ארוסתו וגיסו אשת גיסו אסירא — ואם תאמר: ומנא ליה דלתנא קמא אשת גיסו אסורה? דלמא לתנא קמא אפילו בארוסתו וגיסו שריא אשת גיסו, כיון דלא בעיא גט, כי היכי דלרבי יוסי היכא דלא בעיא גט אשת גיסו משנין, כגון באשתו וגיסו — קאמר דאשת גיסו שריא! ואומר רבינו יצחק: דמדאיירי תנא קמא בשריותא דאשתו, ובאשת גיסו לא איירי — ש"מ דאשת גיסו אסורה אגיסו, אף על גב דלא בעיא גט. וליכא למימר דתנאה הוה ליה, וגירש זה ונשא זה, דבכל ענין קנסי רבנן. אבל רבי יוסי ודאי לא קניס לחזור לגיסו אלא היכא דבעיא גט, דדמיא למחזיר גרושתו כמו בארוסתו וגיסו, דאיכא למימר תנאה הוה ליה בקדושין. ושמואל, דאמר בסמוך דארוסת אחיו אינה כאשת איש, סבר לה כרבנן בחדא, דבתנאה לא תלו אינשי, וסבר לה כרבי יוסי בחדא — דהיכא דלא בעיא גט לא דמיא למחזיר גרושתו, ולא מיתסרא משום קנס.

ודלמא

אֶלָּא אָמַר רָבָא: אֵשֶׁת אִישׁ. וְכֵן כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵשֶׁת אִישׁ, וּמַאי קָרֵי לָהּ אִיסּוּר קַל - שֶׁאֵין הָאוֹסְרָהּ אוֹסְרָהּ כָּל יָמָיו. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אַבָּא חָנָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵשֶׁת אִישׁ. וּמַה בִּמְקוֹם הַבָּא עַל אִיסּוּר קַל שֶׁאֵין הָאוֹסְרָהּ אוֹסְרָהּ כָּל יָמָיו, נֶאֱסָר הָאוֹסֵר - הַבָּא עַל אִיסּוּר חָמוּר, שֶׁהָאוֹסְרָהּ אוֹסְרָהּ כָּל יָמָיו, אֵינוֹ דִּין שֶׁנֶּאֱסָר הָאוֹסְרָהּ?! תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹתָהּ" - אוֹתָהּ שֶׁכִּיבָּתָהּ אוֹסַרְתָּהּ וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ אוֹסַרְתָּהּ. "רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל שֶׁפּוֹסֵל" וכו' מַאי קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי? אִילֵימָא דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא דְּאָזֵיל אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ לִמְדִינַת הַיָּם אֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא וְאִשְׁתּוֹ שַׁרְיָא, וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי: כִּי הֵיכִי דְּאִשְׁתּוֹ שַׁרְיָא אֵשֶׁת גִּיסוֹ נַמִּי שַׁרְיָא, אִי הָכִי "כָּל שֶׁאֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים אֵין פּוֹסֵל עַל עַצְמוֹ"? "כָּל שֶׁאֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים" מִיבָּעְיָא לֵיהּ! וְאֶלָּא, כִּי הֵיכִי דְּאֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא אִשְׁתּוֹ נַמִּי אֲסִירָא - הָתֵינַח "כָּל שֶׁפּוֹסֵל", "כָּל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵל" מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אֲמַר רַבִּי אַמִּי: אַרִישָׁא, נִיסֵּת עַל פִּי בֵּית דִּין - תֵּצֵא וּפְטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן. עַל פִּי עֵדִים - תֵּצֵא וְחַיֶּיבֶת בְּקָרְבָּן. יָפֶה כֹּחוֹ שֶׁל בֵּית דִּין שֶׁפְּטָרָה מִן הַקָּרְבָּן. וְקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא: לָא שְׁנָא עַל פִּי עֵדִים דְּאֵשֶׁת גִּיסוֹ שַׁרְיָא, וְלָא שְׁנָא עַל פִּי בֵּית דִּין דְּאֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא, וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי: עַל פִּי בֵּית דִּין דְּפוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים - פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, עַל פִּי עֵדִים דְּאֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים - אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ. רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר: לְעוֹלָם אַסֵּיפָא, הָא דְּנָסִיב אֵשֶׁת גִּיסוֹ, וְהָא דְּנָסִיב אֲרוּסַת גִּיסוֹ, הָא דְּאָזְלֵי אֲרוּסָתוֹ וְגִיסוֹ, הָא דְּאָזְלֵי אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ, וְקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא: לָא שְׁנָא אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ, וְלָא שְׁנָא אֲרוּסָתוֹ וְגִיסוֹ - אֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא וְאִשְׁתּוֹ שַׁרְיָא, וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי: אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ, דְּלֵיכָּא לְמֵימַר תְּנָאָה הֲוָה לֵיהּ בְּנִשּׂוּאִין, דְּאֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי אַחֵר - אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, אֲרוּסָתוֹ וְגִיסוֹ, דְּאִיכָּא לְמֵימַר תְּנָאָה הֲוָה לֵיהּ בְּקִידּוּשִׁין וּפוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים - אַף פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ. אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: וּמִי אֲמַר שְׁמוּאֵל הָכִי? וְהָאִתְּמַר: יְבָמָה, רַב אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ. וְאָמַר רַב הוּנָא: כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו אֶת הָאִשָּׁה, וְהָלַךְ לוֹ לְמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו, וְעָמַד וְנָשָׂא אֶת אִשְׁתּוֹ. דְּרַב אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וַאֲסוּרָה לַיָּבָם, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְשַׁרְיָא לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וּמִמַּאי דְּכִי אֲמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא קָאָמַר? דִּלְמָא אַדְּרַבִּי אַמִּי קָאָמַר? וְאִי נַמִּי אַדְּרַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא, מִמַּאי דְּאַפּוֹסֵל

ודלמא

אלא אמר רבא אשת איש — והיינו איסור קל לגבי אחות אשה, לפי שאין האוסר אוסרה כל ימיו, שאפילו בחייו יש לה היתר בגט, אבל אשתו האוסרתו באחותה אוסרתו כל ימיה. הכי גרסינן: כל שאין פוסל על ידי עצמו אין פוסל על ידי אחרים מבעי ליה. **אלא** כי היכי דאשת גיסו אסורה אשתו נמי אסורה — הואיל ואהנו הני נשואין לפוסלה על בעלה, אהנו נמי להיות חשובה באשתו ולאסור את אחותה עליו משום אחות אשה מדרבנן. **כל שאין פוסל מאי עבידתיה** — אינו פוסל, מאן אייריי בה לעיל. **אמר רבי אמי** — האי "כל שאינו פוסל" — ארישא קאי, דאיירי באינו פוסל על ידי אחרים, דאיירי לעיל בנשאת על פי עדים תצא והיא מותרת לבעלה. וקתני סיפא: ואחר כך באתה אשתו — מותרת לחזור לו, לא שנא על פי עדים שאמרו לו: מתה אשתך, ולאחות אשתו אמרו: מת בעליך, דאשת גיסו שריא לחזור לבעלה. לא שנא על פי עד אחד, דאשת גיסו אסורה, אשתו שריא. **וקאמר ליה רבי יוסי** — בעל פי בית דין פליגנא עלך, דהואיל ופוסל על ידי אחרים פוסל על ידי עצמו, אבל בעל פי עדים מודינא לך. **לעולם אסיפא** — כדנקט ואזיל סידרא דמתניתין בנשאת בעד אחד, ומאי פוסל ואין פוסל איכא — חדא דאזיל אשתו וגיסו למדינת הים, וחדא דאזיל ארוסתו וגיסו למדינת הים. **וקאמר ליה רבי יוסי אשתו דליכא למימר תנאה הואי ליה** — להאי באשתו ראשונה, וכולי עלמא ידעי דנשואי שניה טעות הן, ולא אתי למימר גירשה בעלה ונשאה זה. דהא אפילו גירשה בעלה אסורה להאי, ומידע ידעי דסהדי אטעינהו — אינו פוסל על ידי גיסו כשאר אשה הנשאת בעד אחד. דהתם הוא דאתי למימר גירש זה כו', ואי מחזיר אמרי: זה מחזיר גרושתו מן הנשואין. אבל הכא — לא. הלכך, אין פוסל נמי על ידי עצמו. אבל היכא דהואי קמייתא ארוסתו, דאיכא למימר תנאה הוה ליה בקדושין, סברי אינשי דנשואי שניה נשואין גמורין, ואמרי גירשה בעלה ונשאה זה, ואי משום אחות אשה — תנאה הוה לו בקדושי ראשונה, ולא נתקיים. ואי הדרא אשת גיסו לבעלה, אמרי אינשי: מותר להחזיר גרושתו משניסת, הלכך הוא פוסל על ידי אחרים. והואיל ואהנו מעשיו פוסל נמי על ידי עצמו. ולתנא קמא, טעמא דהניסת בעד אחד אסורה לחזור — לאו משום שמא יאמרו זה מחזיר גרושתו משנשאת, אלא משום דקנסוה רבנן משום דלא דייקא שפיר. הלכך, כל מאן דנסבה — פסל לה אקמא. הכי גרסינן: הא דאזיל אשתו וגיסו והא דאזיל ארוסתו וגיסו והכי גרסינן: אשתו וגיסו דליכא למימר תנאה הוה ליה בנשואין דאין פוסל על ידי אחרים.

לישנא אחרינא גרס לה: הא דנסיב אשת גיסו והא דנסיב ארוסת גיסו — ואין אדם יכול להעמידה. **הלכה כרבי יוסי** — קסלקא דעתך: אכולא מילתא דרבי יוסי קאי שמואל, ואמר דהאי דמתסרא אשה הנשאת בעד אחד — משום שמא יאמרו: גירש זה ונשא זה, והוא מחזיר גרושתו משנשאת. וכל היכא דאיכא למימר הכי — מיתסרא, ואפילו היא אחות ארוסתו של ראשון, הואיל ואיכא למימר תנאה הוה ליה בקמייתא. **הרי היא כאשת איש** — רב הונא מפרש מאי היא. **ואמר רב הונא** — מאי אשת איש דקאמר רב — כגון שקידש אחיו אשה כו', שאלמלא נשאה ראשון תרוויהו מודו דמותרת לחזור לו, דליכא למימר מחזיר גרושתו הוא, דהא הכל יודעים שטעות היתה, שאם גירשה — לא היתה נשאת לאחיו. אבל קידש — בההיא אמר רב: הרי היא כאשת איש הניסת בעד אחד שאסורה לבעלה, וזו נמי אסורה לראשון, שהוא עכשיו יבמה. דאמרי אינשי: הראשון תנאה הוה ליה בקדושין ולא נתקיים, ומותרת היתה לשני, ועכשיו יוצאה משני ונושאה ראשון, ונמצא נושא את אשת אחיו. **ושמואל אמר אינה כאשת איש ושריא** — לראשון, דלא אמרי תנאה הוה, דמלתא דלא שכיחא היא, אלא ידעי דטעות הוא, ואטעינהו סהדי. אלמא לשמואל לא מסקי אינשי תנאה אדעתייהו, וגבי ארוסתו וגיסו אמאי אמר שמואל הלכה כרבי יוסי דמיתסרא אשת גיסו לגיסו? **דלמא אדרבי אמי** — כדתרצה רבי אמי לטעמא דרבי יוסי, דלא איירי בתנאה כלל. דאפילו באשתו וגיסו נמי פוסל, ואף על גב דליכא למיחש לתנאה. ודשמואל אדשמואל תו לא קשיא, דלא דמי אחות אשה ואשת אח; דאחות אשה, אי קדים ואתא גיסו מקמי אשתו — הא מיתסרא אשת גיסו מיד אגיסו, ובעיא גט משני משום שמא יאמרו: גירש זה ונשא זה. ואי אמרת משום אחות אשה — אמרי: מתה אשתו. אבל באשת אחיו, מכי חזו דאתא אחיו — תו לא אמרי: גירש זה ונשא זה, דהא גרושת אחיו היא לו. **ואי נמי אדרבי יצחק נפחא ממאי דאפוסל** — קאמר שמואל הלכה, ותקשה לך: דלמא לשמואל אפילו בארוסתו וגיסו נמי לא פסיל, והאי דקאמר הלכה כרבי יוסי — אאין פוסל קאמר, לאפוקי מדתנא קמא דאפילו גבי אשתו וגיסו, דאשת גיסו אסירא, קא משמע לן שמואל כרבי יוסי, דשריא.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, כוונת הברייתא שאמרו 'איסור קל', היא לאֵשֶׁת אִישׁ שנבעלה לאחר באיסור. וְכֵן כִּי אֲתָא – כשבא רַבִּין מארץ ישראל, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, שכוונת הברייתא לאֵשֶׁת אִישׁ שנבעלה לאחר. מבארת הגמרא: וּמַאי קָרֵי לֵהּ – ומדוע הברייתא קוראת לאיסור זה אִיסּוּר קַל, אף שעונשו מיתת בית דין, משום שֶׁאֵין הָאוֹסְרָהּ, שהוא בעלה, אוֹסְרָהּ על אחרים כָּל יָמָיו, שהרי כשנותן לה גט היא מותרת לאחרים ואפילו בחייו, ואינה כאשתו האוסרת את אחותה כל ימי חייה, ואף אם נתגרשה ממנו.

מסייעת לכך הגמרא מברייתא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן גם בברייתא, אַבָּא חָנָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר, שיש ללמוד מאיסור אֵשֶׁת אִישׁ שנבעלה לאחר בקל וחומר לאסור את אשתו כשבא על אחותה. וכך הוא הלימוד: וּמַה בִּמְקוֹם הַבָּא עַל אִיסּוּר קַל, והיינו אשת איש, וקולתה בכך שֶׁאֵין בעלה הָאוֹסְרָהּ על כל העולם אוֹסְרָהּ כָּל יָמָיו, שהרי אם יגרשנה היא מותרת לאחרים, אף על פי כן החמירה תורה באיסור זה, שאם עברה על האיסור ונבעלה לאחר נֶאֱסָר בה הָאוֹסֵר, והיינו בעלה, אם כן הַבָּא עַל אִיסּוּר חָמוּר, והיינו הבא על אחות אשתו, שֶׁהָאוֹסְרָהּ – שאשתו, האוסרת בנישואיה את אחותה, אוֹסְרָהּ כָּל יָמָיו, שהרי אחותה אסורה להינשא לבעלה אף אם התגרשה, אֵינוֹ דִּין – האם לא נלמד בקל וחומר שֶׁכשעבר הבעל באיסור זה ובא על אחותה, נֶאֱסָר הָאוֹסְרָהּ – נאסרה עליו אשתו, שהיא שאסרה מתחילה את אחותה עליו, ואף שאשתו לא עברה עתה כל איסור, תַּלְמוּד לוֹמַר – לפיכך אמרה התורה (במדבר ה יג) 'וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ', שיש לדייק מלשון הכתוב שדווקא 'אוֹתָהּ', כשנעשה מעשה איסור בגופה, שֶׁכִּיכָּתָהּ אוֹסַרְתָּהּ על בעלה, וְאֵין שֶׁכִּיכַּת אָחוֹתָהּ עם בעלה אוֹסַרְתָּהּ לזו על בעלה.

שנינו במשנה: 'רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל שֶׁפּוֹסֵל וכו' על ידי אחרים, פוסל על ידי עצמו, וכל שאין פוסל על ידי אחרים, אינו פוסל על ידי עצמו'. מבררת הגמרא: מַאי קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, ובמה בא לחלוק על תנא קמא. אִילֵימָא – אם תאמר שכך הוא פירוש המשנה, דְּקָאָמַר – שאמר תַּנָּא קַמָּא, שבאופן (דאויל) [דְּאָזוּל] – שהלכו אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ – אשתו ובעלה של אחות אשתו לִמְדִינַת הַיָּם, ושמע שמתו שניהם, ונשא מחמת כן את אחות אשתו, ועתה באו שניהם ממדינת הים, הדין הוא שאֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא לבעלה, כאשת איש שנישאה על פי עד אחד, שאסורה לחזור לבעלה, וְאִשְׁתּוֹ שַׁרְיָא – מותרת לחזור אליו, שהרי לא עברה כל איסור. וְעַל זה קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לתנא קמא, שאין הדין כן, אלא כִּי הֵיכִי דְּאִשְׁתּוֹ שַׁרְיָא – כשם שאשתו מותרת לו ולא אסרוה חכמים, כמו כן אֵשֶׁת גִּיסוֹ נַמִּי שַׁרְיָא – מותרת לבעלה. כלומר, כיון שאשתו מותרת לו, הרי זו ראיה שלא הצריכוהו חכמים לתת גט לאחותה, שאילו היה נותן לה גט היתה אשתו נחשבת כ'אחות גרושתו' מדרבנן, ואסורה עליו, וכיון שלא נתן גט לאחות אשתו, אין היא נאסרת על בעלה. והטעם לכך, כיון שסברה עתה הגמרא שלדעת רבי יוסי מה שאשת איש שנישאה לאחר על פי עד אחד נאסרת על בעלה, זהו רק באופן שהשני נותן לה גט, כדי שלא יאמרו שהיתה נשואה לשני וגירשה, וחזרה לראשון, ויסברו שמותר להחזיר גרושתו לאחר שנישאת לאחר והתגרשה. והטעם שבאמת אין השני נותן לה גט, כיון שכל מה שהצריכו גט [אף שבאמת לא חלו קדושיה כלל] הוא מחשש שמא יאמרו שבאמת הראשון גירשה ונישאה לשני, ועתה היא יוצאת מרשותו ללא גט, ויאמרו שאשת איש יוצאת בלא גט, אבל כאן לא יאמרו כן, שהרי כולם יודעים שלא יתכן שנישאה לשני מחמת שגירשה הראשון, שהרי היא אחות אשתו ואסורה עליו אף אחר גירושיה, ויבינו שנישואיה היו בטעות מחמת שהעידו שמתה אשתו. ועל כל פנים, כיון שאינה צריכה ממנו גט, אינה נאסרת על בעלה.

דוחה הגמרא ביאור זה במחלוקת רבי יוסי ותנא קמא: אִי הָכִי – אם כך שזו כוונת רבי יוסי, מדוע נקט בסוף דבריו 'כָּל שֶׁאֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים אֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ', שמשמע שכיון שביאתו לא פסלה את אחות אשתו לאחרים לכן לא פסל את אשתו על עצמו, והרי לפי ביאור זה הכלל הוא הפוך, שכיון שאשתו מותרת לו, שלא נתן גט לאחותה, לכן גם אחות אשתו מותרת לבעלה, ואם כן, 'כָּל שֶׁאֵין פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים', מִיבַּעְיָא לֵיהּ – היה צריך רבי יוסי לומר, כלומר, כל שאין ביאתו באחות אשתו פוסלת עליו את אשתו, לפי שלא נתן גט לאחותה, אינה פוסלת אף את אחות אשתו על גיסו.

הגמרא מנסה לבאר את דברי רבי יוסי באופן אחר: וְאֶלָּא אם תרצה לומר שכוונת רבי יוסי להיפך, דִּכִי הֵיכִי דְּאֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא – שכמו שאשת גיסו נאסרה על בעלה מחמת ביאתו, ככל אשת איש שנישאה על פי עד אחד, הרי היא נחשבת כאשתו מדרבנן, ולכן אִשְׁתּוֹ נַמִּי אֲסִירָא – אף אשתו נאסרה עליו, כיון שיש לה דין של 'אחות אשתו' מדרבנן.

מקשה הגמרא גם על ביאור זה: הָתֵינַח – אכן לפי זה נוחים ומבוארים תחילת דברי רבי יוסי, שאמר 'כָּל שֶׁפּוֹסֵל על ידי אחרים פוסל על ידי עצמו', שכיון שפסל את אשת גיסו על גיסו, נפסלה גם אשתו עליו. אבל סיום דברי רבי יוסי, שאמר 'כָּל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵל על ידי אחרים אינו פוסל על ידי עצמו', מַאי עֲבִידְתֵּיהּ – מה עניינו לכאן, הרי משנתנו לא עסקה כלל באופן שאשת גיסו אינה אסורה על בעלה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַמִּי, סיום דברי רבי יוסי נאמר אַרִישָׁא – על הדין שנכתב במשנה בתחילת הפרק (פז:), שאשה שנִיסֵּת עַל פִּי בֵּית דִּין, כלומר, שהתירוה להינשא על פי עד אחד שהעיד שמת הבעל, ובא בעלה, תֵּצֵא מהראשון ומהשני, וּפְטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן – אינה חייבת חטאת על שגגתה, כיון שנישאה על פי בית דין, ויחיד שעשה על פי הוראת בית דין פטור מחטאת, אך אם נישאה עַל פִּי שני עֵדִים שהעידו שמת בעלה, ובא בעלה, תֵּצֵא מן השני וְחַיֶּבֶת בַּקָּרְבָּן, שהרי שגגה בדבר שזדונו כרת, ולא עשתה זאת מחמת הוראת בית דין, שהרי לא הוצרכה להוראתם. ובזה יָפֶה כֹּחוֹ שֶׁל בֵּית דִּין שהתירוה להינשא על פי עד אחד, שֶׁפְּטָרָה מִן הַקָּרְבָּן, ואילו בנישאת על פי שני עדים, שלא הוצרכה להיתר בית דין, חייבת קרבן. והביאה שם המשנה את דברי רבי שמעון, שאם נישאת על פי שני עדים מותרת לחזור לבעלה, וְעַל זה קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא במשנתנו, שלגבי איש שנשא את אחות אשתו מחמת עדות שמתו אשתו וגיסו, ובאה אשתו, שאשתו מותרת לו, לֹא שָׁנָא – אין חילוק בין אופן שנישאו עַל פִּי עֵדִים שאמרו לו שמתו אשתו וגיסו, דְּבאופן זה אֵשֶׁת גִּיסוֹ שַׁרְיָא – מותרת לחזור לבעלה, וכרבי שמעון, וְלֹא שָׁנָא אם נשא את האחות עַל פִּי בֵית דִּין, שהתירוה לו בעדות של עד אחד, ואף דְּבאופן זה אֵשֶׁת גִּיסוֹ אֲסִירָא לבעלה, ככל אשת איש שנישאה על פי עד אחד ובא בעלה, שהיא אסורה לו, בכל אופן אותו אדם שנשא את האחות לא נאסר באשתו. והטעם לכך, כיון שהאחות אינה אשתו, וממילא אין אשתו נחשבת כ'אחות אשתו' ואינה נאסרת.

וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לתנא קמא שיש לחלק ביניהם, שהנישאת עַל פִּי בֵית דִּין שהתירוה להנשא על פי עד אחד, דְּפוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים – שנמצא שנישואיו לאחות הועילו לפוסלה על בעלה, ונחשבת קצת כאשתו, פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ – אף אשתו נפסלת עליו, משום שנחשבת כאחות אשתו מדרבנן, אך כאשר נישאה לו עַל פִּי עֵדִים שהעידו שמת בעלה, דְּאֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים – שלא פסלה לחזור לבעלה, וכרבי שמעון, אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ – אף אשתו מותרת לו, משום שאין האחות נחשבת כלל כאשתו, וממילא אין אשתו נחשבת כ'אחות גרושתו', ומותרת לו.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי רבי יוסי: רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר, לְעוֹלָם דברי רבי יוסי לא נשנו על המשנה שבתחילת הפרק, אלא אַסִּיפָא – על משנתנו בלבד, העוסקת באשה שנישאה על פי עד אחד שהעיד שמתו בעלה ואחותה, ועל זה אמר רבי יוסי 'כל שפוסל על ידי אחרים פוסל על ידי עצמו, וכל שאין פוסל על ידי אחרים אינו פוסל על ידי עצמו', וכך הוא ביאור דבריו, (הָא דְּנָסִיב אֵשֶׁת גִּיסוֹ, וְהָא דְּנָסִיב אֲרוּסַת גִּיסוֹ), הָא – דברי רבי יוסי שכשפסל על אחרים פסל על עצמו, נאמרו באופן דְּאָזְלֵי אֲרוּסָתוֹ וְגִיסוֹ – שהלכו ארוסתו ובעל אחותה למדינת הים, והעיד עד אחד שמתו

המשך בעמוד רלה

וְדִלְמָא – ושמא מה שפסק שמואל הלכה כרבי יוסי, זהו רק **אַ'אִינוֹ פּוֹסֵל'** – בדין כל שאינו פוסל על ידי אחרים שאינו פוסל על ידי עצמו, שאם הלכו אשתו וגיסו למדינת הים ונשא את אחות אשתו על פי עד אחד, מותרת האחות לחזור לבעלה כשחזר ממדינת הים, ושלא כדעת תנא קמא שאשת גיסו אסורה לחזור לבעלה. אך באמת הוא סובר שאף בארוסתו וגיסו שהלכו למדינת הים ונשא את אשת גיסו, היא מותרת לבעלה, שאין חוששים לתנאי בקידושין.

אִי נַמִי – עוד אפשר לפרש את דברי שמואל שפסק הלכה כרבי יוסי, שלא יסתרו את דבריו ביבמה, **מַמַּאי** – מנין **דְּאִיתָא לְדַרַב הוּנָא** – שפירושו של רב הונא נכון, ששמואל במחלוקתו עם רב התיר את המתייבמת על פי עד אחד לחזור לבעלה, **דִּלְמָא** – ושמא **לֵיתָא** – אין האמת כפירושו **דְּרַב הוּנָא כְּלָל**, וְרב ושמואל, בְּדִינו **דְּרַב חַמְנוּנָא קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו, **דְּאָמַר רַב חַמְנוּנָא, שׁוֹמֶרֶת יָבָם** – יבמה הזוקקה ליבם וממתינה שייבם אותה או יחלוץ לה, **שֶׁזִּינְּתָה** ונבעלה לאחר, **אֲסוּרָה** להתייבם **לְיָבָמָהּ**, כאשת איש שזינתה שאסורה לבעלה. ובדין זה נחלקו רב ושמואל, **דְּרַב אָמַר** כדברי רב המנונא **שֶׁחֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ** שזינתה, **וּמִיפַּסְלָא** על היבם **בִּזְנוּת. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ** שנאסרת לבעלה כשזינתה, **וְלֹא מִיפַּסְלָא בִּזְנוּת.**

וְאִי נַמִי – ועוד אפשר לפרש, שרב ושמואל **בְּקִדּוּשִׁין תּוּפְסִין בִּיבָמָה קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו האם יכול אדם זר לקדש יבמה הזוקקה ליבום, **דְּרַב אָמַר**, שיבמה **חֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ וְלֹא תָּפְסֵי בָּהּ קִדּוּשִׁין. וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, שהיבמה **אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְתָפְסֵי בָּהּ קִדּוּשִׁין** של אדם זר.

שואלת הגמרא על הביאור האחרון: **וְהָא אִפְּלִיגוּ בָּהּ חֲדָא זִימְנָא** – והרי כבר נחלקו במחלוקת זו פעם אחת, כמבואר לעיל (צב:) שנחלקו אם יבמה שהתקדשה לזר צריכה ממנו גט או לא, ומדוע חזרו ונחלקו בזה שוב. משיבה הגמרא: באמת רב ושמואל נחלקו בפירוש במחלוקת זו רק פעם אחת, **וַחֲדָא מִכְּלָל דִּחֲכָרֵתָהּ אִיתְּמַר** – וממחלוקת אחת נלמדה המחלוקת השניה, שהרי הדברים תלויים זה בזה, שאם תפסו קדושיה הרי היא צריכה גט, ואם לא תפסו הקדושין, אינה צריכה גט.

משנה

משנתנו ממשיכה לדון באדם שנשא את אחות אשתו, ומביאה אופן שבו נשא אדם אחד כמה נשים האסורות עליו מדין אחות אשה: אדם שהלך למדינת הים, **וְאָמְרוּ לוֹ, מֵתָה אִשְׁתְּךָ**, ומחמת כן **נָשָׂא** לאשה שניה את **אֲחוֹתָהּ** של אשתו **מֵאִבְיָהָ**, שאינה אחותה מאמה. ושוב באו עדים ואמרו לו **שֶׁמֵּתָה** אשתו השניה, **וְנָשָׂא** לאשה שלישית את **אֲחוֹתָהּ** של אשתו השניה **מֵאִמָּהּ**, שאינה אחותה מאביה, נמצא שאשתו השלישית אינה קרובה כלל של אשתו הראשונה. שוב באו ואמרו לו **שֶׁמֵּתָה** אשתו השלישית, **וְנָשָׂא** לאשה רביעית את **אֲחוֹתָהּ** של אשתו השלישית **מֵאָבִיהָ**, שאינה אחותה מאמה, נמצא שאשתו הרביעית אינה קרובה של אשתו השניה, ואף לא של הראשונה. שוב באו ואמרו לו **שֶׁמֵּתָה** אשתו הרביעית, **וְנָשָׂא** אשה חמישית, את **אֲחוֹתָהּ** של אשתו הרביעית **מֵאִמָּהּ**, שאינה אחותה מאביה, נמצא שאשתו החמישית אינה קרובה של שלשת הנשים הראשונות. לבסוף נתברר שכל העדויות הללו היו שקר, **וְנִמְצְאוּ כּוּלָּן** – כל הנשים, **קַיָּמוֹת** [ציור א], הדין הוא שתפסו הקדושין באותן נשים שאינן קרובות לאשתו הראשונה, ואינן קרובות לנשים שתפסו בהן קדושין, ולכן **מוּתָּר** הוא **בְּאִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה**, שנשארה נשואה לו כדין, וְכן הוא מותר **בַּשְּׁלִישִׁית**, שאינה קרובה של הראשונה, ואף שהיא קרובה של השניה, הרי קדושיו בשניה לא תפסו כלל. וברביעית לא תפסו קדושיו, לפי שהיא 'אחות אשה' של השלישית, ומותר **בַּחֲמִישִׁית**, כיון שלא תפסו קדושיו באחותה, שהיא הרביעית.

מוסיפה המשנה: וְנשים אלו, הראשונה השלישית והחמישית, **פּוֹטְרוֹת** את **צָרוֹתֵיהֶן** מיבום וחליצה, שאם מת אותו אדם ללא בנים, וייבם או חלץ אחיו לאחת משלשתן, נפטרו כולן.

ממשיכה המשנה ומבארת את דין הנשים האסורות עליו: וְאדם זה **אָסוּר בַּשְּׁנִיָּה** שנשא, שהיא אחות אשתו הראשונה, ואין קדושיו תופסים בה, וְכן אסור הוא **בַּרְבִיעִית**, כיון שקידושיו בשלישית תפסו, נמצא שהרביעית היא 'אחות אשתו', ואין קדושין תופסים בה. וְכיון שכך, אם מת אותו אדם ללא זרע ואשתו זקוקה ליבום, **אֵין בִּיאַת** היבם על **אַחַת מֵהֶן** – השניה והרביעית, **פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ**, כיון שאינן נשות המת כלל, ועדיין נשארו נשותיו האמיתיות, שהן הראשונה השלישית והחמישית, זקוקות ליבום.

המשנה מביאה אופן שונה בדינים אלו: **וְאִם בָּא עַל הַשְּׁנִיָּה** – נשא את אשתו השניה, אחות הראשונה, רק **לְאַחַר מִיתַת** אשתו **הָרִאשׁוֹנָה** [ציור ב], כלומר, שהעדות על מיתת הראשונה היתה אמת, ותפסו קידושיו בשניה [שהרי אחר מיתת הראשונה מותרת אחותה להינשא לו], ואחר כך אירע המשך המעשה כמו ברישא, שהעידו לו שמתה השניה, ונשא את אחותה מאמה, והעידו לו שמתה השלישית ונשא את אחותה מאביה, והעידו לו שמתה הרביעית ונשא את אחותה מאמה, והתברר שמלבד הראשונה שבאמת מתה, כולן קיימות, הרי הוא **מוּתָּר בַּשְּׁנִיָּה**, שנשאה בזמן שכבר מתה אחותה, שהיתה אשתו הראשונה, ואסור בשלישית, שהיא 'אחות אשה' של השניה. וְכן הוא מותר **בַּרְבִיעִית**, כיון שאינה קרובה של השניה, ואף שהיא קרובה של השלישית, הרי השלישית עצמה אינה אשתו ולא תפסו בה קדושיו, וכמו שהתבאר. מוסיפה המשנה: וְאם מת אדם זה ללא בנים, וחלץ אחיו לאחת מהן, השניה או הרביעית, הרי הן **פּוֹטְרוֹת** את **צָרוֹתֵיהֶן** מחליצה, כיון שהן נשותיו.

ממשיכה המשנה ומבארת מי הן הנשים האסורות עליו באופן זה: **וְאָסוּר בַּשְּׁלִישִׁית**, שהיא 'אחות אשה' של השניה, ואין קדושיו תופסים בה, וְכן הוא אסור **בַּחֲמִישִׁית**, כיון שהיא 'אחות אשה' לרביעית, שתפסו בה קדושיו. וְאם מת, **אֵין בִּיאַת** אחיו **בְּאַחַת מֵהֶן** – בשלישית או בחמישית, **פּוֹטֶרֶת** מן הייבום את **צָרָתָהּ** – השניה או הרביעית, כיון שהשלישית והחמישית אינן נשות המת כלל, ואין מצות יבום מתקיימת בהן.

אשת אדם שמת ללא בנים אסורה להנשא לכל אדם מלבד לאחי המת, ומדין תורה קונה היבם את היבמה להיות אשתו גמורה רק בביאה, אבל כסף ושטר אינם קונים בה. והיבם יכול לפוטרה ממנו ולהתירה לכל אדם רק בחליצה, ואילו גט אינו מועיל בה. ותקנו חכמים, שגם כסף ושטר יקנו ביבמה, וקידושין אלו מכונים 'מאמר', ובקדושין אלו מייחד היבם לעצמו את היבמה ואוסרה על שאר האחין, אך כיון שאין זה קנין גמור כמו ביאה, לכן אם הוא רוצה להוציאה אין די לו בחליצה, אלא יש צורך גם בגט. וכן תיקנו חכמים שיועיל גט ביבמה, ואמנם אינו מועיל לגמרי בחליצה להתירה לכל העולם, אלא מועיל רק לאוסרה על נותן הגט ועל אחיו, ומעתה אינם יכולים לייבם אלא רק לחלוץ, ובכך להתירה לגמרי. משנתנו דנה באופן שאחד מן האחים הוא קטן בן תשע שנים ויום אחד, באיזה אופן הוא אוסר את היבמה על שאר אחיו, ובאיזה אופן שאר האחים אוסרים עליו.

יבם **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד**, שבא על היבמה **הוּא פּוֹסֵל** את היבמה **עַל יְדֵי אַחִין** – בשביל האחים, שאסר עליהם לייבמה, **וְהָאַחִין פּוֹסְלִין** את היבמה **עַל יָדוֹ** – בשבילו. **אֶלָּא** שיש חילוק ביניהם, **שֶׁהוּא** – הקטן, **פּוֹסֵל** רק **בִּתְחִלָּה** – אם בא עליה לפני שהאחים עשו בה מאמר, אך אחרי שאחד האחים הגדולים עשה בה מאמר או ייבמה, אין הקטן יכול לפוסלה עליו בביאתו. **וְאִילוּ הָאַחִין, פּוֹסְלִין** את היבמה על הקטן, בין אם עשו בה מאמר [וכל שכן ביאה] **תְּחִלָּה** – קודם שהקטן בא עליה, **וּבִין בְּסוֹף** – לאחר שהקטן בא עליה.

מבארת המשנה: **כֵּיצַד** הם האופנים של דינים אלו, **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, פָּסַל** אותה **עַל יְדֵי אַחִין**, והיא אסורה עליהם. ואם **בָּאוּ עָלֶיהָ אַחִין** וְכן אם **עָשׂוּ בָהּ מַאֲמָר** לאחר שבא עליה הקטן, או **שֶׁנָּתְנוּ לָהּ גֵּט, אוֹ שֶׁחָלְצוּ לָהּ**, לאחר שבא עליה הקטן, **הֵם פּוֹסְלִין** אותה **עַל יָדוֹ** של הקטן, כיון שאין ביאתו נחשבת כייבום גמור, ובכוחם לאוסרה עליו אף אחרי שבא עליה.

המשך בעמוד רלב

הכי גרסינן: אי נמי ליתא לדרב הונא כלל, ובדרב המנונא קמיפלגי. **והא אפליגו בה חדא זימנא** — בהאי פירקא גופיה (יבמות צב,ב), דאמר שמואל: בעניותינו צריכה גט. **משנה אמרו לו מתה אשתך ונשא אחותה מאביה** — שלא מאמה. **וחזרו ואמרו לו מתה** — השנייה ונשא אחותה של שנייה מאמה ולא מאביה, ונמצאת שלישית רחוקה מן הראשונה, ולא קרובתה היא. **חזרו ואמרו לו מתה** — ונשא אחותה של שלישית זו מאביה ולא מאמה, נמצאת רביעית רחוקה מן השנייה, וכל שכן מן הראשונה. **חזרו ואמרו לו מתה** — ונשא אחותה מאמה ורחוקה מן השלישית, ואחר כך אמרו לו: כולן קיימות. **מותר בראשונה ובשלישית ובחמישית** — שאין קרובות זו לזו. ואף על גב שהשלישית אחות השנייה היא שריא, דקדושי שנייה לא תפסי, דאחות אשה היא, והויא לה כאנוסה ומפותה, ותניא (יבמות צז,א): אנס אשה מותר לישא בתה, דלא אסרה תורה אלא אחות אשה, והיכא דלא תפוס קדושין לאו אשה היא. וכן חמישית, אף על פי שהיא אחות הרביעית מותרת, הואיל ותפסי קדושי שלישית, נמצאת ביאת רביעית שהיא אחות שלישית ביאת זנות ולא אסרה חמישית עליו. **ופוטרות צרותיהן** — אם מת ובא יבם וייבם את אחת מהן — נפטרה צרתה. **ואסור בשניה וברביעית** — בשניה משום ראשונה, וברביעית משום שלישית. **לאחר מיתת הראשונה** — שאמת היו הדברים של ראשונה, ושאר הדברים שקר היו. **ואסור בשלישית** — מפני שנייה, ובחמישית מפני רביעית. **הוא פוסל תחלה** — בשבעל תחלה, אבל לא בסוף, כדמפרש בגמרא. **פוסלין על ידו** — דביאתו לא קנייה לגמרי אלא כמאמר בעלמא, והא קיימא לן (יבמות נ,א) דיש מאמר וגט וביאה וחליצה אחר מאמר. **גמרא לבסוף לא פסיל** — אם עשה בה גדול מאמר קודם ביאת בן תשע — לא פסיל לה ביאת בן תשע אבעל מאמר. **והתני רב זביד כו'** — ומשני: ביאת בן תשע פסלה אפילו בסוף. אבל מאמרו של בן תשע, אם הוא תחלה פסיל, לבסוף לא פסיל. **והא קתני הוא פוסל תחלה** — ומפרש ביאה לאלתר, אלמא אביאה קאי. **חסורי מחסרא כו'** — אבל ביאה אפילו בסוף ביצד? בן תשע שנים שבא על יבמתו פסל על ידי אחין שעשו בה מאמר תחלה, דהא "ביצד" אבסוף קאי. **יש לו גט** — לפוסלה על ידי אחין, דקיימא עליידהו ב"כיון שלא בנה — שוב לא יבנה". **עשו חליצת בן תשע** — לדחות, כגט בגדול שפוסל על ידי אחין, וצריכה חליצה, כן חליצת בן תשע אינה לפטור, אלא לפסול. **אית ליה** — גט. **וזוטר** — מגט דגדול, אבל חליצתו הויא כגט דגדול, ומשום הכי לא תני כגיטו. והשתא קמפרש ואזיל מאי בצירותיה דגטו מגט דגדול לרבן גמליאל כו'.

משנה

ודלמא אאינו פוסל — ואם תאמר: ומאי דוחקיה לומר כן? נימא דבדרב המנונא פליגי, ואכולה מילתא דרבי יוסי! ויש לומר: דלא מסתבר ליה למימר דפליגי בדרב המנונא, משום דאמר בסוטה בסוף "היה מביא" (יח,ב) דלית הלכה כוותיה. ולא ניחא ליה נמי לומר דפליגי באין קידושין תופסין ביבמה — משום דאיפליגו בה חדא זימנא.

וכן אמר רב תחליפא בר אבימי יש לו מאמר — אומר רבינו יצחק: דמאן דאמר יש לו מאמר, אבל גט — לא, דמאמר עדיף, שהוא במקום ביאה, אבל גט הוי במקום חליצה, וביאה עדיפא מחליצה. דהא ביאה אמרינן דפסיקא ליה בין בתחלה בין בסוף אבל חליצה לא, ושמואל דאמר גט יש לו — כל שכן מאמר דיש לו.

רבי מאיר אומר עשו חליצת בן תשע כו' — אומר רבינו יצחק: דלרבי מאיר יש לו חליצה וכל שכן ביאה. אבל לרבנן — דוקא ביאה יש לו, אבל חליצה אין לו. ומתניתין ובריתא דלעיל דקתני: בן תשע פוסל על ידי אחין בדרך אחד — על כרחך רבנן היא. דלרבי מאיר פסיקא ליה חליצה כמו ביאה, דאמר: חליצת בן תשע כגט בגדול, וגט של גדול פוסל אפילו לבסוף. והא דפליגי שמואל ורבי אלעזר בריש "כל הגט" (גיטין כד,ב) דלשמואל חליצת קטן פסולה ופוסלה, ולרבי אלעזר אינה פוסלת — ליכא למימר דאליבא דרבנן פליגי, וסבר שמואל דלרבנן פוסלת בתחלה ורבי אלעזר סבר דאפילו בתחלה לא פסלה — דעל כרחך מודה שמואל דלרבנן אין לו חליצה כלל, דבפרק "מצות חליצה" (יבמות קה,ב) אמתניתין דהחולצת מן הקטן חליצתה פסולה, אמר שמואל: זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים: אין חליצת קטן כלום. ואליבא דרבי מאיר נמי ליכא למימר דפליגי, דהא בהדיא קאמר הכא: עשו חליצת בן תשע כגט בגדול. אלא במתניתין דפרק "מצות חליצה" (שם) פליגי, דשמואל מוקי לה כרבי מאיר ורבי אלעזר מוקי לה כרבנן.

נשא

וְדִלְמָא אַאֵינוֹ פּוֹסֵל? אִי נַמִי: מִמַּאי דְּאִיתָא לְדָרַב הוּנָא, דְּלָמָא לֵיתָא דְּרַב הוּנָא כְּלָל, וּבְדָרַב הַמְנוּנָא קָמִיפַּלְגִי. דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא: שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁזִּינְּתָה אֲסוּרָה לִיבָמָהּ, דְּרַב אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ וּמִיפַּסְלָא בִּזְנוּת, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ וְלָא מִיפַּסְלָא בִּזְנוּת, וְאִי נַמִי בְּקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה קָמִיפַּלְגִי, דְּרַב אָמַר: הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ וְלָא תָּפְסִי בָּהּ קִדּוּשִׁין, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ וְתָפְסִי בָּהּ קִדּוּשִׁין - וְהָא אַפְלִיגוּ בָּהּ חֲדָא זִימְנָא! חֲדָא מִכֹּלָּל דַּהֲבָרְתָּהּ אִיתְּמַר. **מִשְׁנָה** אָמְרוּ לוֹ: "מֵתָה אִשְׁתְּךָ", וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ; "מֵתָה", וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ; "מֵתָה", וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ; "מֵתָה", וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ, וְנִמְצְאוּ כּוּלָּן קַיָּמוֹת - מוּתָּר בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁלִישִׁית וּבַחֲמִישִׁית וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, וְאָסוּר בַּשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית, וְאֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. וְאִם בָּא עַל הַשְּׁנִיָּה לְאַחַר מִיתַת הָרִאשׁוֹנָה - מוּתָּר בַּשְּׁנִיָּה וּבָרְבִיעִית וּפוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, וְאָסוּר בַּשְּׁלִישִׁית וּבַחֲמִישִׁית, וְאֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - הוּא פּוֹסֵל עַל יְדֵי אַחִין, וְהָאַחִין פּוֹסְלִין עַל יָדוֹ. אֶלָּא הוּא פּוֹסֵל תְּחִלָּה, וְהָאַחִין פּוֹסְלִין תְּחִלָּה וְסוֹף. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ - פָּסַל עַל יְדֵי אַחִין. בָּאוּ עָלֶיהָ אַחִין, וְעָשׂוּ בָּהּ מַאֲמָר, נָתְנוּ גֵּט, אוֹ חָלְצוּ - פּוֹסְלִין עַל יָדוֹ. **גְּמָרָא** אַטּוּ כּוּלְּהוּ לָאו לְאַחַר מִיתַת רִאשׁוֹנָה נִינְהוּ? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְאַחַר מִיתַת רִאשׁוֹנָה וַדַּאי. "בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וכו'". בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, תְּחִלָּה פָּסֵיל, בַּסּוֹף לָא פָּסֵיל? וְהָתְנֵי רַב זְבִיד בַּר רַב אוֹשַׁעְיָא: הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא אָחִיו, שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, עָלֶיהָ - פְּסָלָהּ! אָמְרִי: בִּיאָה פָּסֵיל אֲפִילּוּ בַּסּוֹף, מַאֲמָר - תְּחִלָּה פָּסֵיל, בַּסּוֹף לָא פָּסֵיל. וּבִיאָה אֲפִילּוּ בַּסּוֹף פָּסֵיל? וְהָא קָתָנֵי: אֶלָּא שֶׁהוּא פּוֹסֵל תְּחִלָּה, וְהֵן תְּחִלָּה וְסוֹף, כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וכו'! חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוּא פּוֹסֵל תְּחִלָּה, וְהֵן פּוֹסְלִין תְּחִלָּה וְסוֹף. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּמַאֲמָר, אֲבָל בִּיאָה פּוֹסֶלֶת אֲפִילּוּ בַּסּוֹף. כֵּיצַד: בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ פָּסַל עַל יְדֵי אַחִין. וּמִי אִית לֵיהּ מַאֲמָר כְּלָל עַל יְדֵי אַחִין? וְהָתַנְיָא: בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הוּא פּוֹסֵל בְּדָבָר אֶחָד וְהָאַחִין פּוֹסְלִין עַל יָדוֹ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים. הוּא פּוֹסֵל עַל יְדֵי אַחִין בְּבִיאָה, וְהָאַחִין פּוֹסְלִין עַל יָדוֹ בְּבִיאָה, בְּמַאֲמָר, בְּגֵט, בַּחֲלִיצָה! בִּיאָה דְּפָסְלָה בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף - פְּסִיקָא לֵיהּ, מַאֲמָר דְּבַתְּחִילָּה פָּסֵיל, בַּסּוֹף לָא פָּסֵיל - לָא פְּסִיקָא לֵיהּ. אִיתְּמַר נַמִי, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: יֵשׁ לוֹ גֵּט. וְכֵן אָמַר רַב תַּחֲלִיפָא בַּר אֲבִימִי: יֵשׁ לוֹ מַאֲמָר. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: יֵשׁ לוֹ גֵּט וְיֵשׁ לוֹ מַאֲמָר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְסָבַר רַבִּי מֵאִיר יֵשׁ לוֹ גֵּט? וְהָתַנְיָא: עָשׂוּ בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע כְּמַאֲמָר בְּגָדוֹל. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: עָשׂוּ חֲלִיצַת בֶּן תֵּשַׁע כְּגֵט בְּגָדוֹל. וְאִם אִיתָא - לִיתְנֵי כְּגִיטוֹ? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: אִית לֵיהּ זוּטָר. רַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר: אֵין גֵּט אַחַר גֵּט - הָנֵי מִילֵּי בְּגָדוֹל אַחַר גָּדוֹל וְקָטָן אַחַר קָטָן, אֲבָל גָּדוֹל אַחַר קָטָן - מְהַנֵּי. לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי יֵשׁ גֵּט אַחַר גֵּט - הָנֵי מִילֵּי בְּגָדוֹל אַחַר גָּדוֹל, אוֹ בְּקָטָן אַחַר קָטָן, אֲבָל קָטָן אַחַר גָּדוֹל - לָא מְהַנֵּי.

משנה

משנה פוסל על ידו — דהויא ליה כמאמר אחר מאמר, דשניהם תופסין בה, וכיון דבעיא גט משני קם ביתא עליה ב"כיון שלא בנה שוב לא יבנה". **ורבי שמעון אומר לא פוסל** — כדתני טעמא בגמרא. וכגון דבביאת שני שגגה, דאי במזיד — הא קיימא לן (נדה מה,א): ביאתו ביאה ונהרגת עליו. **פסלה** — לראשונה על עצמו וכל שכן לשנייה. דבית אחד הוא בונה, ואין בונה שני בתים. וכיון דאין ביאתו בראשונה קנין גמור, מהניא ביאת שנייה להצריכה גט, וכיון דיהיב גט קם כוליה ביתא ב"לא יבנה". **ורבי שמעון אומר לא פוסל** — דלרבי שמעון ביאת בן תשע לא קניא ומשייירא, אלא ספק קניא ספק לא קניא. אי קניא — קני לגמרי, ולא קמהניא ביאת אחיו, וכן ביאתו בצרתה. ואי לאו קניא — הוה ליה כמי שלא בעל לא זו ולא זו ומותר לקיים הראשונה, אבל שנייה לא מקיים, דלמא ביאתו קניא בראשונה, וקיימא שנייה עליה באיסור שני בתים. **גמרא ביאת שני אינה ביאה** — דקיימא לן (יבמות נ,א): אין ביאה אחר ביאה, והוה ליה ביאת שני כביאת אינש דעלמא, וכיון דשוגגת היא — שריא. **מתניתין דלא כבן עזאי** — מתניתין דחשיב ביאה זו כמאמר, וקתני דמהני מאמר אחר מאמר, בין ביבם אחד ושתי יבמות, כי סיפא, בין שני יבמין ויבמה אחת, כגון רישא — דלא כבן עזאי. **יש מאמר אחר מאמר בשני יבמין ויבמה אחת** — דתרוייהו מעיקרא לענין זיקה כי הדדי נינהו. ומאמר דקמא לאו קנין גמור הוא, דביאה הוא דכתב רחמנא, ורבנן הוא דאמור דליהני, משום גזירה, כדמפרש בפרק "רבן גמליאל" (יבמות נ,ב). הילכך לא גרע בתרא מקמא, דלכל חד וחד תקינו מאמר בה. **ואין מאמר אחר מאמר בשתי יבמות ויבם אחד** — שכל כחו וקנינו שהיה לו לענין מאמר נתן בראשונה, ודחה את השנייה. ואית דגרס לה איפכא, ולשון ראשון נראה, וכן שמעתי.

משנה בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומת חולצת ולא מתייבמת — שיש עליה זיקת שני יבמין, שבמאמר זה לא יצתה מידי זיקת נפילה ראשונה, וחלה עליה זיקת נפילה שנייה, ותנן בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לא,ב): מי שעליה זיקת יבם אחד, ולא שעליה זיקת שני יבמין. **נשא אשה** — שאינה יבמתו, ולו אחין. **הרי זו פטורה** — ואף על גב דביאתו ביאה — קידושיו אינן קידושין, ואין קנין קטן כלום עד שיביא שתי שערות. אבל ביבמה, הואיל וזקוקה ליה — שויוה רבנן כמאמר. **אם לא ידע את הראשונה משהגדיל ראשונה חולצת ולא מתייבמת** — דזיקת שני יבמים עלה, הואיל ולא ידעה משהגדיל, ולא יצאה מידי נפילה ראשונה. **רבי שמעון אומר מייבם לאי זו שירצה** — דלית ליה זיקת שני יבמין. ובהא נמי פליג רבי שמעון ב"ארבעה אחין" (שם). וחולץ לשנייה — דהא לאו צרות נינהו לאיפטורי חדא ביבום חברתה. ויבומי תרוייהו — לא, הואיל והויא צרתה במקצת במאמר דרבנן — אתו למימר: שתי יבמות הבאות מבית אחד מתיבמות. **אחד בן תשע ואחד בן עשרים** — שניהם שוים לכל דין של מעלה, דכל כמה דלא מייתי שערות — קטן הוא. **גמרא לא תימא היכא דאיכא צרה** — כגון הך ד"ארבעה אחין" (שם), דתנן: שלשה אחין נשואין שלש נכריות, ומת אחד מהן ועשה בה השני מאמר ומת — הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. ואמרינן בגמרא: אי זיקת שני יבמין דאורייתא — חליצה נמי לא תיבעי! ומשנינן: מדרבנן, גזירה שמא יאמרו שתי יבמות הבאות מבית אחד מתייבמות כו'. **ויעשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול** — לדחות אשתו גמורה מייבום, כי ההיא ד"ארבעה אחין" (שם), דקתני: הרי אלו חולצות. ואפילו אשתו גמורה נדחית, מפני שהיא צרת בעלת זיקת שני יבמין. ואמאי קתני מתניתין: שנייה או חולצת או מתייבמת? **וכן אמר רבי יוחנן** — עשו ועשו. **ויעשו** — ואמאי מייבמה שנייה? **בנגר שיש בראשו גלוסטרא** — שראשו עב, וראוי לשחיקת שומים ולשאר תשמיש. ונחלקו בו לענין נעילת דלת: רבי אלעזר אוסר לנעול בו, ורבי יוסי מתיר, לפי שיש תורת כלי עליו ומותר לטלטלו. **חברותא נמי** — את תלמידי אתם עושים חבירי?! שאתם מביאים לי ראיה מרבי אלעזר ורבי יוסי שהיו חברים. **וכן עשה יהושע** — העיד עליו המקרא שכל מה שעשה — מפי משה עשה, ואפילו מה שאמר סתם. שהרי אי אפשר בכל דבר ודבר שאמר יהושע, אמר: "כך אמר משה", ואפילו הכי אסהיד קרא דמפי משה הוה.

שיאמרו

נשא אשה ומת הרי זו פטורה — ואף על גב דלא תקינו רבנן נשואין לקטן — מכל מקום אומר רבינו יצחק דליבא איסורא, דלא חשיבא ביאת זנות. ומצוה נמי איבא להשיא אשה לבנו קטן, כדאמר ב"הנשרפין" (סנהדרין עו,ב) דעליו הכתוב אומר: "ידעת כי שלום אהלך" וגו'. **קרעו** סלקא דעתך — "קרעו" משמע בכוונה. **אגורה** באהלך עולמים — כשנשמתו בישיבה של מעלה שפתותיו נעות בקבר כאילו מדברות, נמצא שבשעה אחת דר בשני עולמים.

הדרן עלך האשה רבה

משנה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וְאַחַר כְּךָ בָּא עָלֶיהָ אָחִיו שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - פּוֹסֵל עַל יָדוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא פּוֹסֵל. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וְאַחַר כְּךָ בָּא עַל צָרָתָהּ - פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא פּוֹסֵל. **גמרא** תַּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן לַחֲכָמִים: אִם בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בִּיאָה - בִּיאָה שְׁנִיָּיה אֵינָהּ בִּיאָה, וְאִם בִּיאָה רִאשׁוֹנָה אֵינָהּ בִּיאָה - בִּיאָה שְׁנִיָּיה נַמִּי אֵינָהּ בִּיאָה. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּבֶן עַזָּאי, דְּתַנְיָא, בֶּן עַזָּאי אוֹמֵר: יֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁנֵי יְבָמִין וִיבָמָה אַחַת, וְאֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד. **משנה** בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמֵת - חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת. נָשָׂא אִשָּׁה, וּמֵת - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמִשֶּׁהִגְדִּיל נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת, אִם לֹא יָדַע אֶת הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁהִגְדִּיל - הָרִאשׁוֹנָה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת, וְהַשְּׁנִיָּיה, אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מְיַיבֵּם לְאֵי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְחוֹלֵץ לַשְּׁנִיָּיה. אֶחָד שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. **גמרא** אָמַר רָבָא: הָא דַּאֲמוּר רַבָּנַן זִיקַת שְׁנֵי יְבָמִין מִיחָלַץ חָלְצָה יַבּוּמֵי לָא מִיבַּמָּה, לָא תֵּימָא הֵיכָא דְּאִיכָּא צָרָה, דְּאִיכָּא לְמִגְזַר מִשּׁוּם צָרָה, דְּהָא הָכָא לֵיכָּא צָרָה - מִיחָלַץ חָלְצָה יַבּוּמֵי לֹא מִיבַּמָּה. "נָשָׂא אִשָּׁה וּמֵת כּוּ'". תְּנֵינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנָּשְׂאוּ וָמֵתוּ - נְשׂוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּיבּוּם. "בֶּן תֵּשַׁע וכו' מִשֶּׁהִגְדִּיל וכו'". וְיַעֲשׂוּ בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע כְּמַאֲמָר בְּגָדוֹל, וְתִדְּחֶה צָרָה מִיבּוּם! אָמַר רַב: לֹא עָשׂוּ בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע כְּמַאֲמָר בְּגָדוֹל, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עָשׂוּ וְעָשׂוּ. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עָשׂוּ וְעָשׂוּ. וְיַעֲשׂוּ? תַּנָּאֵי הִיא, דַּהּ תַּנָּא דְּאַרְבָּעָה אַחִין גָּזַר מִשּׁוּם צָרָה, וְאַשְׁמַעִינַן בְּגָדוֹל וְהוּא הַדִּין בְּקָטָן, וְהַאי דְּאָמַר גָּדוֹל מִשּׁוּם דְּבְגָדוֹל קָאֵי, וְהַאי תַּנָּא דְּהָכָא סְבִירָא לֵיהּ עָשׂוּ, וְלֹא גָּזַר מִשּׁוּם צָרָה, וְאַשְׁמַעִינַן בְּקָטָן וְהוּא הַדִּין בְּגָדוֹל. וְהַאי דְּקָאָמַר בְּקָטָן - דִּבְקָטָן קָאֵי. אֲזַל רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר לִשְׁמַעְתָּא בֵּי מִדְרָשָׁא, וְלָא אָמְרָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. שְׁמַע רַבִּי יוֹחָנָן, אִיקַּפֵּד. עוּל לְגַבֵּיהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, אָמְרוּ לֵיהּ: לֹא כָּךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל טִבֶּרְיָא בְּנֶגֶר שֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ גְּלוּסְטְרָא, שֶׁנֶּחְלְקוּ בּוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסִי עַד שֶׁקָּרְעוּ סֵפֶר תּוֹרָה בַּחֲמָתָן. קָרְעוּ סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא אֵימָא: שֶׁנִּקְרַע סֵפֶר תּוֹרָה בַּחֲמָתָן. וְהָיָה שָׁם רַבִּי יוֹסִי בֶּן קִיסְמָא, אָמַר: תָּמִיהַּ אֲנִי אִם לֹא יִהְיֶה בֵּית הַכְּנֶסֶת זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן הֲוָה. הֲדַר אִיקַּפֵּד טְפֵי, אָמַר: חַבְרוּתָא נַמִּי?! עוּל לְגַבֵּיהּ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי. אָמַר לוֹ: "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַבְדּוֹ כֵּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה". וְכִי עַל כָּל דָּבָר שֶׁאָמַר יְהוֹשֻׁעַ הָיָה אוֹמֵר לָהֶם: כָּךְ אָמַר לִי מֹשֶׁה? אֶלָּא, יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ סְתָם וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הִיא, אַף רַבִּי אֶלְעָזָר תַּלְמִידְךָ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ סְתָם, וְהַכֹּל יוֹדְעִין כִּי שֶׁלְּךָ הִיא. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אִי אַתֶּם יוֹדְעִין לְפַיֵּס כְּבֶן אִידִי חֲבֵרֵינוּ?! וְרַבִּי יוֹחָנָן, מַאי טַעְמָא קָפִיד כּוּלֵּי הַאי? דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב: "אָגוּרָה בְאָהֳלְךָ עוֹלָמִים". וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לָגוּר בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים? אֶלָּא אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יְהִי רָצוֹן

שיאמרו

משנה

במשנה הקודמת (ע"א) התבאר שביאת קטן ביבמה פוסלת אותה על האחים אף לאחר שעשה בה הגדול מאמר. משנתינו דנה בביאת קטן הנעשית לאחר ביאת קטן, כלומר, שני קטנים שבאו על יבמה אחת בזה אחר זה, או קטן אחד שבא על שתי יבמות בזו אחר זו. **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ אָחִיו שֶׁגַּם הוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, פּוֹסֵל עַל יָדוֹ** – פוסלת ביאת השני את היבמה על אחיו הראשון. שמכיון שביאת קטן היא כמאמר של גדול, הרי זה כמאמר של גדול לאחר מאמר של גדול, שלדעת רבנן לעיל (נ.) פסל השני את היבמה על הראשון. והטעם שהם פוסלים, כיון שהמאמר הראשון אינו קנין גמור, והוא משאיר מקום אף למאמר או לביאה של השני, וכיון שעשה השני מאמר או ביאה, חייב השני לגרשה, ועל ידי גט זה נפסלת ליבום לגמרי על כל האחים, כמו שדרשו חכמים (לעיל י) מהפסוק (דברים כה ט) 'אשר לא יבנה', שכיון שלא בנה את בית אחיו, אלא חלץ, שוב לא יבנה, והוא הדין בנתינת גט, שאסורה מדרבנן על כל האחים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,** הקטן השני **לֹא פּוֹסֵל** בביאתו את היבמה על אחיו שבא עליה ראשון. וטעמו, משום שהוא מסתפק האם ביאת הקטן קונה קנין גמור, או שאינה קונה כלל, ועל כן היא מותרת לראשון ממה נפשך, אם ביאת קטן קונה, הרי קנאה הראשון בביאתו לגמרי להיות כאשתו, ואין השני יכול לאוסרה עליו, ואם אין ביאתו קונה אותה כלל, ממילא אף ביאת השני אינה כלום, ואינה אוסרתה על הראשון. אמנם השני אסור בה, כיון שיתכן שביאת הראשון היא קנין גמור, ואסורה על שאר האחים.

המשנה מביאה אופן נוסף שנחלקו בו חכמים ורבי שמעון: **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד** שֶׁנפלו לפניו שתי נשות אָחִיו ליבום, ותחילה **בָּא עַל יְבִמְתּוֹ** האחת, **וְאַחַר כָּךְ בָּא** גם **עַל צָרָתָהּ,** הרי זה **פּוֹסֵל** את שתיהן **עַל יְדֵי עַצְמוֹ,** כיון שהביאה הראשונה אינה עושה קנין גמור, וממילא כשבא על השניה עשה גם בה קנין מועט, ועליו לפוטרה בגט, שהרי אין היבם רשאי ליבם אלא יבמה אחת ולא יותר, וכיון שפוטרה בגט נאסרת עליו גם הראשונה, כמו שהחולץ לאחת היבמות נאסרות עליו כולן, כמבואר לעיל שלומדים כן מפסוק.

רַבִּי שִׁמְעוֹן חולק **וְאוֹמֵר,** הקטן **לֹא פּוֹסֵל** את הראשונה, כיון שלדבריו יש ספק בביאת קטן, או שהיא קונה לגמרי או שאינה קונה כלל, וממילא, אם ביאתו בראשונה היא קנין גמור, דינה כאשתו גמורה ואין ביאת השניה פוסלתה, ואם אין ביאתו בראשונה קונה כלל, הרי גם ביאתו בשניה אינה כלום, ואינה פוסלת עליו את הראשונה, ולכן אף שבשניה הוא אסור מספק, שמא תפסו קדושי הראשונה, בראשונה הוא מותר בודאי.

גמרא

שנינו במשנה: בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו, ואחר כך בא עליה אחיו שהוא בן תשע שנים ויום אחד פוסל על ידו, רבי שמעון אומר לא פוסל. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעמו של רבי שמעון: **תַּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן לַחֲכָמִים** הסוברים שביאת קטן שני או ביאת קטן ביבמה השניה פוסלת, והלא ממה נפשך הוא, **אִם בִּיאָה רִאשׁוֹנָה** של הקטן נחשבת **בִּיאָה,** וקנה הקטן את היבמה לגמרי, אם כן **בִּיאָה שֶׁנִּיָּיה אֵינָהּ בִּיאָה,** שהרי הראשונה כבר אשתו לכל דבר, ופקעה הזיקה משאר האחים או משאר היבמות. **וְאִם בִּיאָה רִאשׁוֹנָה** של הקטן **אֵינָהּ** חשובה **בִּיאָה,** ולא קנאה הקטן, אם כן **בִּיאָה שֶׁנִּיָּיה** של הקטן השני או של היבמה השניה, **נַמִּי** [–גם כן] **אֵינָהּ** חשובה **בִּיאָה,** ואינה אוסרת את היבמה על הקטן הראשון או את היבמה הראשונה על הקטן.

התבאר במשנה שאין חילוק בין אם שני יבמים קטנים באו על יבמה אחת, לבין יבם קטן שבא על שתי יבמות. שבשני האופנים לרבנן יש בקטן ביאה אחר ביאה, וכמו שיש בגדול מאמר אחר מאמר. הגמרא מביאה דעה שמחלקת בין שני האופנים הללו. אומרת הגמרא: **מַתְנִיתִין,** שלא חילקה בין יבם קטן שבא על שתי יבמות, לבין שני יבמים קטנים שבאו על יבמה אחת, **דְּלֵא כְּבֶן עַזַּאי** היא, שכן מצאנו שבן עזאי מחלק בין שני האופנים הנזכרים. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, יֵשׁ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, כֵּשֵׁנִי יָבָמִין וְיָבָמָה אַחַת** – בשני אחים שעשו מאמר ביבמה אחת בזה אחר זה [והוא הדין בשני קטנים שבאו על יבמה אחת בזה אחר זה, כאופן הראשון במשנתינו], כיון שלכל אחד ואחד תיקנו חכמים מאמר ואין אחד יכול להפקיע כוחו של השני על ידי מאמרו, לכן אף לאחר שעשה האחד מאמר, יכול גם השני לעשות מאמר. **וְאֵין מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר כִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת וְיָבָם אֶחָד** – כאשר עשה יבם אחד מאמר בשתי יבמות זו אחר זו, אין המאמר השני תופס ומותרת לו הראשונה. משום שלאחר שעשה מאמר בראשונה פקע כל כוחו וקניינו שהיה לו מתקנת חכמים, שנתנו לו כח לקנות רק יבמה אחת, ושוב אין לו כח לעשות קנין ביבמה השניה. [והוא הדין בקטן אחד שבא על שתי יבמות בזו אחר זו, כאופן השני במשנתינו, שכיון שבא על היבמה הראשונה פקע כוחו וקניינו ואין לו כח לקנות את השניה, והראשונה מותרת לו].

משנה

שנינו במשנה לעיל (לא:), שלשה אחים שהיו נשואים שלש נשים, ומת אחד מהם, ועשה בה השני מאמר ומת, ונפלה האשה לאח השלישי לייבום, לדעת חכמים אין השלישי יכול לייבם אותה אלא רק לחלוץ לה, כיון שיש עליה זיקה משני היבמים האחרים, שזיקת הראשון לא נפקעה במאמרו של השני, לפי שאין זה קנין גמור, ואף לשני יש זיקה מחמת המאמר שעשה בה, ודרשו חכמים מהפסוק (דברים כה ה) 'וּמֵת אַחַד מֵהֶם וגו' יָבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ', שרק מי שיש עליה זיקת יבם אחד מתייבמת, ולא מי שעליה זיקת שני יבמים. ועוד סוברים חכמים במשנה שם, שגם על אשת השני, שהיא אשתו גמורה וזקוקה בודאי לייבום, גזרו חכמים שאינה מתייבמת לאח השלישי, אלא חולצת. ורבי שמעון שם חולק וסובר שהאח השלישי מייבם לאי זו שירצה וחולץ לשניה, משום שלדעתו אין על אשת הראשון זיקת שני יבמין, וממה נפשך, אם מאמר קונה, הרי הוא קונה לגמרי, והיא נחשבת כאשה גמורה של השני, ואין עליה זיקה מהראשון. ואם מאמר אינו קונה, הרי אינו קונה כלל, ונשארה עליה רק זיקת הראשון. אמנם אסור לו לייבם את שתיהן, כיון שיתכן שמאמר קונה קנין גמור והרי שתיהן נחשבות כנשות השני, ואסור לייבם שתי יבמות הבאות מבית אחד [–מאיש אחד], ולכן מייבם אחת מהן וחולץ לשניה, ואז ודאי שהיבום נעשה כדין, ויתכן שגם השניה נפטרה בכך [לפי הצד שמאמר קונה לגמרי], ואם לא, הרי חלץ לשניה ונפטרה.

ולפי המבואר במשנה הקודמת שעשו ביאת קטן ביבמתו כמאמר בגדול, דנה משנתינו ביבמה שבא עליה קטן, לענין דין זה של זיקת שני יבמים. והיינו, באופן המבואר לעיל, שהיו שלשה אחים נשואין לשלש נשים, ומת האחד והניח אשה הזקוקה לייבום, ובא עליה השני כשהוא קטן, שביאתו נחשבת כמאמר, ומת גם הוא, האם נאסרה היבמה על השלישי מחמת זיקת שני יבמין, כלומר, זיקתה מבעלה הראשון וזיקתה מחמת ביאת הקטן. וכמו כן דנה משנתינו בדין צרתה של יבמה זו, והיינו אם היתה לקטן אשה אחרת שהיא אשתו מן התורה [כגון שגדל ונשא אשה, אך לא בא על היבמה מאז שהגדיל], האם היא אסורה על האח השלישי בשל היותה צרתה של בעלת זיקת שני יבמין, הפטורה מייבום.

בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, שדינו כגדול שעשה בה מאמר, **וּמֵת,** ונפלה האשה לפני האח השלישי לייבום. דינה הוא שחוֹלֶצֶת **וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת** – צריכה חליצה מהאח השלישי אך אסור לו לייבמה, כיון שביאת הקטן חשובה כמאמר שאינו קונה קנין גמור, ונשארה עליה איפוא גם זיקת הבעל הראשון, ומדרבנן נוספה עליה גם כן זיקה לקטן בשעה שמת, שהרי ביאתו קנתה במקצת, ואשה שיש עליה זיקה של שני יבמים אינה מתייבמת.

המשנה מבארת תחילה את דינה של אשת קטן בעלמא לענין יבום: **נָשָׂא** קטן בן תשע שנים ויום אחד **אִשָּׁה** סתם, **וּמֵת** בלא בנים,

המשך בעמוד רלא

שֶׁיֹּאמְרוּ דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה לאחר פטירתי, ועל ידי כך יחשב כאילו אני גר בבת אחת גם בעולם הזה וגם בעולם הבא, משום דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה לאחר מותו, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר – השפתים שלו נעות בקבר, כאילו הוא עצמו אומר עתה שמועה זו, ונמצא שבאותה שעה שאומרים דבר הלכה בשמו הוא גר בשני עולמות, שנשמתו נמצאת בישיבה של מעלה, ושפתותיו נעות בקבר, בעולם הזה. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן זְעִירָא, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר כן שִׁמְעוֹן גְּזִירָא, מַאי קְרָאָה – מאיזה פסוק לומדים זאת, ששפתותיו דובבות בקבר, שנאמר (שה"ש ז ט) 'וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים', 'וחכך' הכוונה לדברי תורה, שהפסוק ממשיל אותם ליין, והם כְּמוֹ כּוֹסֶ של עֲנָבִים – כלי שמניחים בו את הענבים להתחמם, שעל ידי כך זב מהם היין מהר, מַה כּוֹסֶ של עֲנָבִים, כֵּיוָן שֶׁמַּנִּיחַ אָדָם אֶצְבָּעוֹ עָלָיו, מִיָּד דּוֹבֵב – היין שבו זב ומבצבץ ויוצא, שמחמת שהענבים רכים, בנגיעה לבד יוצא מהם היין, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כן, שכֵּיוָן שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שִׂפְתוֹתֵיהֶם דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר, וזה פירוש הפסוק 'דובב שפתי ישנים', ש'ישנים', הם אותם שכבר מתו, ששפתותיהם דובבות בקבר.

שנינו במשנה: אֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וכו' ואחד שהוא בן עשרים שנה שלא הביא שתי שערות, שוים הם שדינם כקטן. ומוכח שבן עשרים שלא הביא שערות דינו כקטן וממתינים לו עד שיגדל.

מקשה הגמרא: וּרְמִינְהוּ – קשה על משנתנו ממשנה במסכת נדה (מז:), שכך שנינו בה, בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, ונפלה לפניו יבמה, יָבִיאוּ קרוביה רְאָיָה שֶׁהוּא כבר בֶּן עֶשְׂרִים, וְהוּא הַסָּרִים – והרי הוא סריס, ודינו שלֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַיבֵּם, שהרי מיעטה אותו התורה במה שנאמר (דברים כה ז) 'לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל', וסריס, שאינו מוליד, אינו יכול להקים שם. וכן בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת ונפלה לייבום, יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים, וְהִיא הָאֵילוֹנִית, ודינה שלֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת, שהרי מיעטה אותה התורה במה שנאמר (שם כה ו) 'וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד', למעט איילונית שאינה יולדת (לעיל כד.). ועל כל פנים מוכח ממשנה זו שבן עשרים שנה שלא הביא שערות נחשב לגדול אלא שהוא סריס, ואילו במשנתנו מבואר שדינו כקטן.

מתרצת הגמרא: הָא אִתְּמַר עֲלָהּ – הרי כבר נאמר על משנה זו, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק אָמַר רַב, מה שאמרה המשנה שבן עשרים שלא הביא שערות דינו כסריס, וְהוּא – זהו דווקא באופן שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִים נוספים, ולכן דנים אותו כסריס ובחזקת גדול, אבל בן עשרים שנה שאין לו סימני סריס, אף שלא הביא שתי שערות, מחזיקים אותו בקטן, וממתינים שמא יביא שערות.

מסייעת הגמרא לתירוץ זה: אָמַר רָבָא, דַּיְקָא נַמִּי – גם מלשון המשנה במסכת נדה יש לדייק שמדובר כשיש לו סימני סריס, דְּקָתָנֵי במשנה שם, 'וְהוּא הַסָּרִים', ומשמע שאין הכוונה שנעשה עתה סריס על פי ראיה זו שהוא כבר בן עשרים, אלא כבר לפני כן היו לנו בו סימני סריס, שְׁמַע מִינָּהּ – אכן מוכח כן מהמשנה.

מבררת הגמרא: וְכִי – ואם לֹא נוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִים, והוא כבר בן עשרים ולא הביא שתי שערות, שהתבאר בדברי רב שאין מחזיקים אותו כסריס, אלא תולים שהוא עדיין קטן, עַד כַּמָּה – עד איזה גיל ניתן לומר שהוא עדיין קטן. מבארת הגמרא: תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא – נשנתה ברייתא זו בבית מדרשו של רבי חייא, שהשיעור הוא עַד שיגיעו רוֹב שְׁנוֹתָיו, והיינו למעלה משלושים וחמש שנה, שהם רוב משבעים שנות האדם, שאז כבר אין אומרים שהוא קטן, אלא שהוא גדול וסריס.

הגמרא מביאה את מנהגו של רבא בענין זה: כִּי אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא – כאשר היו באים לפני רבא בני עשרים שלא הביאו שתי שערות, כדי שיבדוק אם הביאו שערות, ולא היו לו שערות, היה חושש שמא היו לו שערות ונשרו, ולכן היה נוהג כך, אִי כָּחוּשׁ – אם הנער היה כחוש ורזה, אָמַר לְהוּ – היה רבא אומר לאלו שהביאוהו, זִילוּ אַבְרְיוּהוּ – לכו והאכילוהו עד שיבריא, ואז יתכן שיביא שתי שערות. וְאִי בָּרִיא – ואם הנער היה בריא ושמן, אָמַר לְהוּ רבא, זִילוּ אַכְחֲשׁוּהוּ, ואז יתכן שיביא שתי שערות. והטעם, משום דְּהָנֵי סִימָנִין – סימנים אלו של שתי שערות, זִמְנִין דְּנָתְרֵי מֵחֲמַת כְּחִישׁוּתָא – פעמים שהם נושרים מחמת כחישות האדם, ואם יבריאוהו במאכל ישארו השערות בגופו, וְזִמְנִין דְּנָתְרֵי מֵחֲמַת בְּרִיּוּתָא – ופעמים שהם נושרים מחמת בריאות יתירה, ואם יכחישוהו ישארו בגופו, וידעו שהוא גדול.

הדרן עלך האשה רבה

פרק אחד עשר - נושאין על האנוסה

משנתינו עוסקת בדין אדם שבא על אשה ללא נישואין האם נאסר בקרובותיה, וכן מה דינו של אדם שבא על קרובות אשתו שלא בדרך נישואין: נוֹשְׂאִין עַל הָאֲנוּסָה וְעַל הַמְּפוּתָּה – אדם שאנס או פיתה אשה מותר לו לישא קרובותיה, כגון בתה אחותה ואמה, משום שלא אסרה תורה אלא קרובות אשתו בלבד, והאנוסה והמפותה אינה נחשבת אשתו. אבל הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה עַל הַנְּשׂוּאָה, כלומר, האונס והמפתה את קרובות אשתו, חַיָּיב כדין כל איסורי עריות.

דין נוסף: נוֹשֵׂא אָדָם אֲנוּסַת אָבִיו וּמְפוּתַּת אָבִיו, ואף שאסרה תורה לבוא על אשת אביו, שנאמר (ויקרא יח ח) 'עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה', אלו מותרות לו, כיון ש'אשת' הוא מלשון אישות, ואין אישות אלא על ידי קדושין, ואלו שלא נתקדשו לאביו אינן בכלל 'אשת אביך' שאסרה תורה. וכן מותר לאדם לשאת את אֲנוּסַת בְּנוֹ וּמְפוּתַּת בְּנוֹ, ואף שאסרה תורה לבוא על כלתו, שנאמר (שם טו) 'עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה', אלו מותרות לו, כיון שאין 'כלה' אלא אשה מקודשת וראויה לחופה, ואלו שלא התקדשו לבנו אינן ראויות להכנס עימו לחופה, ואינן בכלל כלתו שאסורה עליו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בְּנישואין עם אֲנוּסַת אָבִיו וְעִם מְפוּתַּת אָבִיו, ומתיר נישואין עם אנוסת ומפותת בנו.

גמרא

הגמרא מבארת באיזה אופן נאמר הדין הראשון של המשנה: תָּנִינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן – שנינו במשנתנו את הדין ששנו חכמים בברייתא, אָנַס אִשָּׁה, מוּתָּר לִישָּׂא בִּתָּהּ, אבל אדם שנָשָׂא אִשָּׁה, ויש לה בת שנולדה לה מאיש אחר, אָסוּר לִישָּׂא את בִּתָּהּ זו.

הגמרא מקשה על דין זה: וּרְמִינְהוּ – והקשו סתירה לדין זה, ממה ששנינו בברייתא אחרת, הַנִּטְעָן מִן הָאִשָּׁה – מי שנחשד שבא על אשה ויצא קול על כך, אָסוּר בְּאִמָּהּ וּבְבִתָּהּ וּבַאֲחוֹתָהּ, הרי שאף מי שרק נחשד שבא על אשה אסור בקרובותיה, ואילו במשנה ובברייתא הראשונה מבואר שאף אם בודאי בא עליה מותר לו לשאת את קרובותיה.

מתרצת הגמרא: מה ששנינו בברייתא האחרונה שהוא אסור בקרובותיה, היינו רק מִדְּרַבָּנַן.

תמהה הגמרא: וְכָל הֵיכָא דְּאִיכָּא אִיסּוּרָא מִדְּרַבָּנַן תָּנֵי נוֹשְׂאִין לְכַתְּחִלָּה – וכי במקום שיש איסור מדרבנן על הנישואין האם דרך התנא לשנות לשון 'נושאין', והלא הוא לשון המתיר לישא לכתחילה, ומוכח מזה שאין איסור לישא אפילו מדרבנן.

מתרצת הגמרא: כִּי תְּנַן מַתְנִיתִין – מה ששנו במשנה שמותר לכתחילה לישא את קרובותיה, הכוונה לְאַחַר מִיתָה של האנוסה או המפותה.

הגמרא מבררת את המקור לדין המבואר במשנה ובברייתא שנושאין על האנוסה: מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מהיכן למדנו דברים אלו. דְּתָנוּ רַבָּנַן, כְּבוּלָּן – בכל העריות האמורות בפרשת קדושים (ויקרא כ) נֶאֱמַר באיסורן לשון שְׁכִיבָה, כגון בכלתו נאמר (שם יב) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת כַּלָּתוֹ', וְכָאן, באשה ואמה ובקרובות הנאסרות לו מחמת אשתו, נֶאֱמַר לשון קִיחָה, כגון באיסור אשה ואמה, נאמר

המשך בעמוד רלג

רש"י

שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה — שיהיו שפתי נעות בקבר כאילו אני חי. **דובבות** — נעות, לשון דבר שמרתיח ומבצבץ. **כומר** — כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממין, ויינו נוח לצאת, כמו מכמר בישרא ד"תמיד נשחט" (פסחים נח,א). **דובב** — היין רוחש ונע ויוצא למעלה. דובב = *פריט"ה. **לא חולין ולא מיבם** — דלאו בר אוקומי שם לאחיו הוא. אלמא כגדול חשיב, ולא אמרינן קטן הוא וימתינו לו. **והוא שנולדו כו'** — הא דקתני דחשבינן ליה כגדול — בגון שנולדו לו סימני סריס, דמוכחא מילתא דהאי דלא מייתי משום דסריס הוא. אבל כל כמה דלא חזינן ביה סימני סריס — תלינן ביה קטנות, וחיישינן דלמא אתו. **עד כמה** — נידון בקטן. **כי אתו לקמיה דרבא** — בן עשרים שלא הביא, למבדק אי משום קטנות אי משום סריסות. **אבריוהו** — האבילוהו והשקוהו עד שיהא בריא ושמן.

הדרן עלך האשה רבה

משנה נושאין על האנוסה — לאחר שאנס ופתה את האשה, מותר לישא בתה ואחותה ואמה. **רבי יהודה אוסר כו'** — בגמרא מפרש טעמא. **גמרא הנטען** — הנחשד ויצא עליו קול. **מדרבנן** — משום גזירה, שמא לאחר שישא את בתה יזנה עם הראשונה, והוה אונס ומפתה על הנשואה. **תני נושאין לכתחלה** — בתמיה. **לאחר מיתה** — שמותה האנוסה והמפותה, דתו ליכא למגזר מידי. **בכולן נאמר שכיבה** — בכל עריות בפרשה "קדושים תהיו" בכלתו ודודתו בזכור ובבהמה. **וכאן** — באשה ואמה ובקרובות הנאסרות לו מחמת אשתו. **נאמרה קיחה** — "איש כי יקח את אשה ואת אמה" (ויקרא כ), "ואשה אל אחותה לא תקח" (שם יח). **דרך ליקוחין** — שהיתה ראשונה לקוחתו, חייב על השניה כשבא עליה. דבשניה ליכא למימר ליקוחין, דהא לא תפסי בה קידושין. **הראוי לשכיבה** — היכא דליכא למימר ליקוחין ממש. **ואיפוך אנא** — בת בנך דממעט לבת בנה בנשואתו משתעי. ואידך קרא דאסר לבת בנה, ואף על גב דלאו מיניה — באנוסה מוקמינן ליה. **לאחר מיתה** — שמת אביו, דליכא לאו דיבמה לשוק, ואוקמא קרא עליה בלאו דכנף הראוי לאביו, ובלאו דדודתו.

אח

תוספות

נושאין על האנוסה — איידי דתנא ב"האשה רבה" (יבמות צה,א) דאין שכיבת אחותה אוסרתה תנא נמי בהאי פירקא דאם אנס אשה מותר לישא קרובותיה.

וכל היכא דאיכא איסורא דרבנן תני נושאין לכתחלה — הוא הדין דהוה מצי למיפרך מברייתא דקתני דמותר, אלא דניחא ליה למיפרך ממתניתין.

הראוי לקיחה קיחה — מדלא כתיב בלשון שכיבה, משמע דלדרשה דדרך ליקוחין הוא דאתא, לכך בא למעט אונסין. אבל "כי יקח את אחותו" — התם ליכא למיטעי שרוצה לומר קיחה, אלא שכיבה, דכולי עלמא ידעי דאין קדושין תופסין באחותו.

ואיפוך אנא — דאונסין יש לאסור יותר, כיון דעבד איסורא, ועבר על "ומלאה הארץ זמה" (ויקרא יט). אבל בנישואין, דלא עבד איסורא — אין לאסור בקרובותיה.

עריות שאר כתיב בהו — ואם תאמר: כיון דאיסור אשה ובתה מ"ערות אשה ובתה לא תגלה" נפקא, אימא שלא אסר הכתוב אלא היכא דגלי ערות שתיזקן, אבל נבנסה לחופה ולא נבעלה מותר לגלות ערות האחרת! ואומר רבינו יצחק: דסברא היא, כיון דכתב "שאר" בקרא, ועל ידי הנישואין באה השֵׁאֵרוּת.

איבעית אימא לאחר מיתה — ו"כנף אביו" הוא, היינו: כנף שראוי לאביו בחייו.

אח

שֶׁיֹּאמְרוּ דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן זְעֵירָא וְאִיתֵימָא שִׁמְעוֹן נְזִירָא: מַאי קְרָאָה - "וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים". כְּכוֹמֶר שֶׁל עֲנָבִים, מַה כּוֹמֶר שֶׁל עֲנָבִים, כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיחַ אָדָם אֶצְבָּעוֹ עָלָיו מִיָּד דּוֹבֵב, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כֵּיוָן שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה שִׂפְתוֹתֵיהֶם דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר. "אֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים" וכו'. וּרְמִינְהוּ: בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים וְהוּא הַסָּרִים, לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם. בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - יָבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהִיא בַּת עֶשְׂרִים, וְהִיא הָאֵילוֹנִית, לֹא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת! הָא אִתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: וְהוּא שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִים. אָמַר רָבָא: דַּיְקָא נַמִי, דְּקָתָנֵי: וְהוּא הַסָּרִים, שְׁמַע מִינָּהּ. וְכִי לֹא נוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִים עַד כַּמָּה? תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא: עַד רוֹב שְׁנוֹתָיו. כִּי אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אִי כָּחוּשׁ - אֲמַר לְהוּ: זִילוּ אַבְרִיוּהוּ, וְאִי בָּרִיא - אֲמַר לְהוּ: זִילוּ אַכְחֲשׁוּהוּ. דְּתָנֵי סִימָנִין, זִמְנִין דְּנָתְרֵי מֵהֲמַת כְּחִישׁוּתָא וְזִמְנִין דְּנָתְרֵי מֵהֲמַת בְּרִיוּתָא.

הדרן עלך האשה רבה

נוֹשְׂאִין עַל הָאֲנוּסָה וְעַל הַמְפוּתָּה. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה עַל הַנִּשּׂוּאָה - חַיָּיב. נוֹשֵׂא אָדָם אֲנוּסַת אָבִיו וּמְפוּתַּת אָבִיו, אֲנוּסַת בְּנוֹ וּמְפוּתַּת בְּנוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בַּאֲנוּסַת אָבִיו וּמְפוּתַּת אָבִיו. **גמרא** תְּנִינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: אָנַס אִשָּׁה - מוּתָּר לִישָּׂא בִּתָּהּ. נָשָׂא אִשָּׁה - אָסוּר לִישָּׂא בִּתָּהּ. וּרְמִינְהוּ: הַנִּטְעָן מִן הָאִשָּׁה - אָסוּר בְּאִמָּהּ וּבְבִתָּהּ וּבַאֲחוֹתָהּ! מִדְּרַבָּנַן. וְכָל הֵיכָא דְּאִיכָּא אִיסּוּרָא מִדְּרַבָּנַן תָּנֵי "נוֹשְׂאִין" לְכַתְּחִלָּה? כִּי תְּנַן מַתְנִיתִין חֹלֵאַחַר מִיתָה. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: בְּכוּלָּן נֶאֱמַר שְׁכִיבָה וְכָאן נֶאֱמַר קִיחָה, לוֹמַר לְךָ: דֶּרֶךְ לִיקּוּחִין אָסְרָה תּוֹרָה. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה גַּבֵּי אֲחוֹתוֹ דִּכְתִיב: "אִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחוֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ", הָכִי נַמִי דֶּרֶךְ קִיחָה הוּא דְּאָסוּר, דֶּרֶךְ שְׁכִיבָה שָׁרֵי?! אֲמַר לֵיהּ: לִיקּוּחִין כְּתִיבִי בַּתּוֹרָה סְתָם, הֲרָאוּי לְקִיחָה - קִיחָה, הָרָאוּי לִשְׁכִיבָה - שְׁכִיבָה. רָבָא אָמַר: אָנַס אִשָּׁה - מוּתָּר לִישָּׂא בִּתָּהּ, מֵהָכָא: כְּתִיב "עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה", הָא בַּת בְּנָהּ דִּידָהּ וּבַת בִּתָּהּ דִּידָהּ - גַּלֵּי, וּכְתִיב "עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת בַּת בְּנָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תִּקַּח", הָא כֵּיצַד? כָּאן בְּאוֹנְסִין כָּאן בְּנִשּׂוּאִין. אִיפּוּךְ אֲנָא! עֲרָיוֹת "שְׁאֵר" כְּתִיב בְּהוּ, בְּנִשּׂוּאִין אִיכָּא שְׁאֵר, בְּאוֹנְסִין לֵיכָּא שְׁאֵר. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בַּאֲנוּסַת אָבִיו וכו'". אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה - דִּכְתִיב: "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו" - כְּנַף שֶׁרָאָה אָבִיו לֹא יְגַלֶּה. וּמִמַּאי דְּבַאֲנוּסָה כְּתִיב - דִּכְתִיב מֵעֵילּוּיֵהּ דִּקְרָא: "וְנָתַן הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף". וְרַבָּנַן: אִי הֲוָה סְמִיךְ לֵיהּ - כִּדְקָאמְרַתְּ, הָשְׁתָּא דְּלָא סְמִיךְ לֵיהּ - מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכַדְרַב עָנָן, דְּאָמַר רַב עָנָן אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁל אָבִיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּמַאי "כְּנַף אָבִיו" - כְּנַף הָרָאוּי לְאָבִיו לֹא יְגַלֶּה. וְתֵיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם דּוֹדָתוֹ! לַעֲבוֹר עָלֶיהָ בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְתֵיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם יְבָמָה לַשּׁוּק! לַעֲבוֹר עָלֶיהָ בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: לְאַחַר מִיתָה.

"אח

אח הוא ברי הוא — כל אלו המעשים לא משמיעין לך מידי, אלא לתשובות המינים. **דדלו** דוולא — פירש בקונטרס: פועלין המשקין שדות, ובערוך פירש: חכמים דולי מים מבורות עמוקים, כלומר: מבינין הכל בחכמה. **מן** האם ולא מן האב כולי עלמא לא פליגי דאסירי — פירוש: דלמא אתי לאיחלופי בישראל, ולעיל בפרק שני (כב,א) פירשנו. **והשני** הורתו ולידתו בקדושה אפילו הכי אסור — ואם תאמר: מאי אפילו? אדרבה, כיון דלידתו של ראשון בקדושה — דומה שהוא אחיו גמור, שדומה יותר כישראל! ויש לומר: דמכל מקום דמיא כשתי אמהות, ולכך הוה סלקא דעתך דשרי טפי. וליכא למימר דלשמעינן רבותא טפי, ואפילו הורתו ולידתו של ראשון שלא בקדושה — דהתם יכול להיות דשרי.

על

"אָח מֵאָב וְלֹא מֵאֵם וְהוּא בַּעְלָהּ דְּאֵם וַאֲנָא בְּרַתָּהּ דְּאִנְתְּתֵיהּ" אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַתְנִיתִין. "אָח הוּא וּבְרִי הוּא, אֲחָתֵיהּ אֲנָא דְּהַאי דְּדָרֵינָא אַכַּתְפַּאי" - מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּנָכְרִי הַבָּא עַל בִּתּוֹ. "שְׁלָמָא לָךְ בְּרִי בַּת אֲחָתֵיךְ אֲנָא" - מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּנָכְרִי הַבָּא עַל בַּת בִּתּוֹ. "דַּלָּאֵי דְּדָלוּ דַּוְוּלָא לִיפּוֹל בְּכוּ סֵתֶר פֵּתֶר, דְּהַאי דְּדָרֵינָא הוּא בַּר, וַאֲנָא בְּרַת אֲחוּהּ" - מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּנָכְרִי הַבָּא עַל בַּת בְּנוֹ. "בַּיָּיא בַּיָּיא מֵאָח וְהוּא אָב, וְהוּא בַּעַל וְהוּא בַּר בַּעַל, וְהוּא בַּעְלָהּ דְּאֵם וַאֲנָא בְּרַתָּהּ דְּאִיתְּתֵיהּ וְלָא יָהֵיב פִּיתָא לַאֲחוּהּ יַתְמֵי בְּנֵי בְּרַתֵּיהּ" - מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּנָכְרִי הַבָּא עַל אִמּוֹ, וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת, וְחָזַר וּבָא עַל אוֹתָהּ בַּת, וְחָזַר זָקֵן וּבָא עָלֶיהָ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בָּנִים. "אֲנָא וְאַתְּ אָחֵי, אֲנָא וַאֲבוּךְ אָחֵי, אֲנָא וְאִמָּךְ אָחֵי" - מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּנָכְרִי הַבָּא עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה שְׁתֵּי בָנוֹת, וְחָזַר וּבָא עַל אַחַת מֵהֶן, וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן וְקָרְיָא לֵיהּ אֲחָתֵיהּ דְּאִימָּא וְקָאָמְרָה לֵיהּ הָכִי. "אֲנָא וְאַתְּ בְּנֵי אָחֵי, אֲנָא וַאֲבוּךְ בְּנֵי אָחֵי, אֲנָא וְאִמָּךְ בְּנֵי אָחֵי" - הָא בְּהֶיתֵּירָא נַמִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ, כְּגוֹן רְאוּבֵן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי בָנוֹת וַאֲתָא שִׁמְעוֹן וּנְסַב חֲדָא מִינַּיְיהוּ, וַאֲתָא בַּר לֵוִי וּנְסַב חַד מִינַּיְיהוּ, וְקָאָמַר לֵיהּ בְּרֵיהּ דְּשִׁמְעוֹן לְבַר בְּרֵיהּ דְּלֵוִי. **משנה** הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ - לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, אֲפִלּוּ הוֹרָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה, וְכֵן שִׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ. **גמרא** בְּנֵי יוּדָן אַמְתָא אִשְׁתַּחְרוּר, שְׁרָא לְהוּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב לְמִינְסַב נְשֵׁי דַּהֲדָדֵי. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: וְהָא רַב שֵׁשֶׁת אָסַר! אֲמַר לֵיהּ: הוּא אָסַר וַאֲנָא שָׁרֵינָא. מִן הָאָב וְלֹא מִן הָאֵם - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּשָׁרֵי. מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דַּאֲסִיר. כִּי פְּלִיגִי - מִן הָאָב וּמִן הָאֵם: מַאן דְּשָׁרֵי - בָּתַר אַבָּא שָׁדֵינַן, דְּהָא "בְּנֵי פְּלָנְיָא" קָרוּ לְהוּ. וְרַב שֵׁשֶׁת: קָרוּ לְהוּ נַמִי "בְּנֵי פְּלוֹנִית". וְאִיכָּא דְּאָמַר: פָּלֵיג רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אֲפִילּוּ בְּאַחִין מִן הָאֵם, וּמַאי טַעֲמָא - גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. תְּנַן: הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין. מַאי טַעֲמָא, לָאו מִשּׁוּם דַּאֲסִירֵי? לָא, דְּאֵינָהּ בְּתוֹרַת חֲלִיצָה וְיִיבּוּם, וְשַׁרְיָא לְעָלְמָא. וְאִינְהוּ נַמִי שָׁרוּ. וְהָא קָתָנֵי "אֲפִילּוּ"! אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא אֲסִירֵי, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי "אֲפִילּוּ", דְּאַף עַל גַּב דְּרִאשׁוֹן הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה, וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה, וְכִשְׁתֵּי אִמָּהוֹת דָּמוּ, אֲפִילּוּ הָכִי אֲסִירֵי. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שָׁרוּ, מַאי "אֲפִילּוּ"! דְּאַף עַל גַּב דְּתַרְוַיְיהוּ לֵידָתָן בִּקְדוּשָּׁה, וְאָתֵי לְאִיחְלוּפֵי בְּיִשְׂרָאֵל - אֲפִילּוּ הָכִי שָׁרֵי. אִיכָּא דְּאָמְרִי: הָכִי נַמִי מִסְתַּבְּרָא דְּשָׁרוּ, דְּקָתָנֵי "אֲפִילּוּ", אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא שָׁרוּ - הַיְינוּ דְּקָתָנֵי "אֲפִילּוּ", דְּאַף עַל גַּב דְּתַרְוַיְיהוּ לֵידָתָן בִּקְדוּשָּׁה, דְּאָתֵי לְאִיחְלוּפֵי בְּיִשְׂרָאֵל, אֲפִילּוּ הָכִי שָׁרוּ. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ אֲסִירֵי - מַאי "אֲפִילּוּ"? דְּאַף עַל גַּב דְּרִאשׁוֹן הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה, וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה, דְּכִשְׁתֵּי אִמָּהוֹת דָּמֵי - אֲפִילּוּ הָכִי אֲסִירֵי. תָּא שְׁמַע: שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים גֵּרִים, וְכֵן מְשׁוּחְרָרִים - לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, וְאֵין חַיָּיבִין מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח. הָיְתָה הוֹרָתָן שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה וְלֵידָתָן בִּקְדוּשָּׁה - לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, אֲבָל חַיָּיבִין מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח. הָיְתָה הוֹרָתָן וְלֵידָתָן בִּקְדוּשָּׁה - הֲרֵי הֵן כְּיִשְׂרְאֵלִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן. קָתָנֵי מִיהַת: אֵין חַיָּיבִין מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, חִיּוּבָא - לֵיכָּא,

הא

אח מאב כו' — משלות הן, ורגילים בני אדם לאומרן. **והוא בעלה דאם** — אחי מאבי נשא את אמי. היינו, דיעקב אנס את אשה והוליד בת, ונשא ראובן את אנוסת אביו, ובת יעקב אומרת כן. **וברי הוא** — בני הוא. **שלום עלך ברי** — שלום לך בני. **בת אחותך אני** — בנכרי הבא על בת בתו והוליד בן, ונמצאת זו אמו ובת אחותו, שאמה של זו אחותו מן האב. **דלאי דדלו דוולא** — לבני פועלין המשקין את השדות אני שואלת חידה זו. **ליפול לכו סתר פתר** — הרי נפלה לכם חידה סתומה ומוסתרת להפתר. הכי גרסינן: בר הוא ואנא בת אחוה משכחת לה בנכרי הבא על בת בנו. **בייא מאח** — קובלת אני על אחי שהוא אבי ובעלי ובן בעלי, והוא בעלה דאם, שהולידני מאמי. והיינו נמי דהוא אב, אלא לאפושי מילי הוא. **וחזר הזקן** — אביו של זה. וקאמרה הך בת של אביה הכי: דהוא אחיה מן האם, וגם אביה הוא, ובעלה — שחזר ובא עליה, ובן בעלה — שחזר הזקן ובא עליה והוליד בנים. **לאחוה יתמי בני ברתיה** — אלו בני הזקן שהוליד ממנה, דהוו אחין מאביו ובני ברתיה. **והוליד ממנה בן** — וקאמרה ליה אחות אמו: אנא ואת אחי מאב אחד, אנא ואמך אחי מן אב אחד, ואנא ואבוך אחי מן האם. **וקאמר ליה בריה דשמעון לבר בריה דלוי** — אנא ואת בני אחי — בני שתי אחיות. אנא ואבוך בני שני אחים, אנא ואמך בני שני אחים. **משנה לא חולצין כו'** — דאחוה מן האב בעינן, וגר אין לו שאר האב, דרחמנא אפקריה, כזרע בהמה, שנאמר (יחזקאל כג): "וזרמת סוסים זרמתם". **גמרא נשי דהדדי** — אשת אחיו. ולאו משום ייבום, אלא אפילו במקום בנים, דקסבר: אין קורבה לגר, דכקטן שנולד דמי. **מן האם ולא מן האב דכולי עלמא אסיר** — דאתי לאיחלופי בישראל. **בתר אביו שדינן ליה דהא בני פלניא קרו להו** — הלכך לא מסקי אינשי אדעתייהו שהן אחין מן האם, ומידע ידעי דהאי דשרינן להו — משום דאין אחוה מן האב לגר, דסתם נכריה זונה היא, ומאיש אחר הוא. **קרו להו נמי בני פלניתא** — ואמרי אינשי: הני ודאי אחי נינהו, וקא שרינן להו באשת אחיו, ואתי למישרי נמי בישראל כי האי גוונא. **מאי טעמא לאו משום דאסירי** — משום אחוה. ואשמעינן מתניתין דלא שייכא בהו יבום, וקיימא עליה באשת אח. **אי אמרת בשלמא** — "לא מייבמין" דקתני מתניתין, הכי אשמעינן: דאסירא לייבם — היינו דקתני "אפילו", דאף על גב כו', ואיכא למימר דתיהוי עליה כנכריה, ואי בעי ליבומי מייבם — אפילו הכי אסירא. **אלא אי אמרת** — מתניתין לא אתא לאשמועינן אלא דשריא לעלמא, מאי "אפילו", דמשמע אף על גב דכשתי אמהות דמו — שרו לעלמא. לגבי יבמה לשוק לא איכפת לן אי בני אם אחת נינהו או לא. **דאף על גב דתרוייהו לידתן בקדושה** — דאתי לאיחלופי בישראל, ולמישרי יבמה לשוק בלא חליצה — אפילו הכי שרו לעלמא, דמידע ידעי דייבום מן האב הוא, ונכרי אין לו אב. ודוקא לעלמא, אבל לדידהו מודי רב אחא דאפילו כרת דאשת אח איכא, כיון דלידתן בקדושה — הרי כאן אחוה מן האם. ודקא משני רב אחא ולדידהו נמי שריין — ארישא קאמר ולא אסיפא. **שני אחים תאומים** — דהני ודאי אחים נינהו מן האב, דקיימא לן (יבמות צח,א): טיפה אחת היא, ומתחלקת לשתים — אפילו הכי לא חולצין ולא מייבמין. **ואין חייבין משום אשת אח** — אפילו קידשו לאחר שנתגיירו. דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, הלכך אין לו אחוה ואפילו מן האם. **לא חולצין ולא מייבמין** — דצד ייבום מן האב הוא, והני אין להם אב, דזרע מצרי כבהמה. **אבל חייבין** — כרת משום אשת אח מן האם, שהרי היא כישראלית שילדה בנים.

הא

הגמרא מביאה כמה חידות ומשלים שהיו רגילים בני אדם לאומרן. משל ראשון: אשה אומרת, פלוני ראובן הוא **אָח** שלי **מֵאָב וְלֹא מֵאֵם, וְהוּא בַּעְלָהּ דְּאֵם,** שנשא את אמי, **וַאֲנָא בְּרַתָּהּ דְּאִינְתְּתֵיהּ** – ואני בת אשתו. וציורו, כגון שיעקב נשא את שרה וולד לו ראובן, והלך יעקב ואנס את רבקה, ונולדה ממנה בת, רחל, ובא ראובן [שהוא בנו מאשתו שרה] ונשא את רבקה אנוסת אביו. ואומרת רחל על ראובן, שאחיה הוא מאב, לפי ששניהם בני יעקב הם, וגם בעל אמה, אנוסת אביו [ציור א].

לומדת הגמרא: ממשל זה שאומרת האשה רחל 'ואנא ברתה דאנתתיה', היינו שאני בת אשתו רבקה, משמע שתפסו קידושי הבן [ראובן] באותה האם [רבקה] שהיא אנוסת אביו, **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַתְנִיתִין,** האוסר את אנוסת אביו.

משל שני: אשה אומרת, פלוני זה **אָח** שלי **הוּא, וְבְרִי הוּא** – והוא בן שלי, וחוזרת ומחדדת חידתה, **אֲחָתֵיהּ אֲנָא דְּהַאי דְּדָרֵינָא אַבַּתְפָּאי** – אחותו אני של תינוק זה [בני] שאני נושאת על כתפי. כיצד יתכן אופן זה. **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מוצא אתה אופן זה **בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲבָא עַל בַּתּוֹ,** ונולד בן, ואומרת אותה הבת שהוא בנה והוא גם אחיה מן האב [ציור ב].

משל שלישי: אשה אומרת, **שְׁלָמָא לָךְ בְּרִי** – שלום לך בני, **בַּת אֲחָתִיךְ אֲנָא** – בת אחותך אני. כיצד יתכן אופן זה. **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מוצא אתה אופן זה **בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲבָא עַל בַּת בִּתּוֹ,** והוליד ממנה בן, ונמצא שבת בתו היא אמו של הולד וגם בת אחותו של הולד מצד האב [ציור ג].

משל רביעי: אשה אומרת, **דַּלְאִי דְּדָלוּ דְּוָולָא** – בני פועלים שדולים מים ומשקים השדות, אליכם שואלת אני חידה זו, **לִיפּוֹל בְּכוּ סָתֶר פָּתֶר** – הרי נפלה לכם חידה זו שהיא מוסתרת וצריכה פתרון, כדי שתפתרו אותה. **דְּהַאי דְּדָרֵינָא הוּא בַּר** – שזה שאני נושאת על כתפי הוא בני, **וַאֲנָא בְּרַת אֲחוּהּ** – ואני בת אחיו. כיצד יתכן הדבר. **מַשְׁכַּחַת לָהּ, בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲבָא עַל בַּת בְּנוֹ** והוליד ממנה בן, לולד זה ולבן העובד כוכבים שהוא אביה של אמו, יש אותו אב, ונמצא שאשה זו היא אם הולד מצד אחד וגם בתו של אחי הולד מצד אביו [ציור ד].

משל חמישי: אשה אומרת, **כְּיָיא** [–אני קובלת ומתלוננת] **מֵאָח וְהוּא אָב** – על אחי שהוא גם אבי, **וְהוּא בַּעַל** שלי, **וְהוּא גַּם בַּר** – בן **בַּעַל** שלי, **וְהוּא בַּעְלָהּ דְּאֵם** שלי, **וַאֲנָא בְּרַתָּהּ דְּאִיתְּתֵיהּ** – ואני בת אשתו, **וְלֵית יָתִיב פִּיתָא לַאֲחוּהּ יַתְמֵי בְּנֵי בְּרַתֵּיהּ** – ואינו נותן פת לחם לאחיו היתומים, שהם גם בני בתו. כיצד יתכן אופן זה. **מַשְׁכַּחַת לָהּ, בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲבָא עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת,** ונמצא שהוא גם אביה של אותה הבת, והוא גם אחיה, ששניהם מאותה האם, **וְחָזַר וּבָא עַל אוֹתָהּ בַּת,** ובכך נהיה בעלה, **וְחָזַר וָקָן** – אביו של אותו עובד כוכבים **וּבָא עָלֶיהָ,** כך שגם הוא נהיה לבעלה ונמצא שהעובד כוכבים הראשון [שהוא אב, אח, ובעל לבת זו] הוא גם בנו של בעלה, **וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה** הזקן **בָּנִים.** נמצא שהעובד כוכבים הראשון הוא אביה וגם בעל אמה, וכן אחיה, והוא בעלה, ובן בעלה השני [הזקן], והוא אח לילדים שהוליד אביו ממנה. וכשמת, נתייתמו האחים שהם גם בני בתו [ציור ה].

משל שישי: אשה אומרת, **אֲנָא וְאַתְּ אֲחֵי** – אני ואתה אחים, וגם **אֲנָא וַאֲבוּךְ אֲחֵי** – אני ואביך אחים, **אֲנָא וְאִמָּךְ אֲחֵי** – ואני ואמך אחיות. **מַשְׁכַּחַת לָהּ, בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲבָא עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה שְׁתֵּי בָּנוֹת,** נמצא ששתי בנותיו הן גם אחיותיו מאמו, **וְחָזַר וּבָא עַל אַחַת מֵהֶן וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן, וְקָרְיָא לֵיהּ אֲחָתֵיהּ דְּאִימָּא וְקָאָמְרָה לֵיהּ הָכִי** – וקוראת לו [לבן] הבת השניה של אותו עובד כוכבים שהיא אחות אמו ואומרת לו כך, אתה אחי שהרי יש לנו אותו אב, ואביך גם הוא אחי מן האם שהרי יש לנו אותה אם, וגם אני ואמך אחיות מאב [ציור ו].

משל שביעי: **אֲנָא וְאַתְּ בְּנֵי אֲחֵי** – אני ואתה בני אחים, **אֲנָא וַאֲבוּךְ בְּנֵי אֲחֵי** – אני ואביך בני אחים, וגם **אֲנָא וְאִמָּךְ בְּנֵי אֲחֵי** – וגם אני ואמך בני אחים. כיצד יתכן אופן זה. **הָא בְּחֵיתֵירָא נַמֵּי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – אופן זה שייך שיהיה גם בהיתר, **כְּגוֹן רְאוּבֵן שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי בָּנוֹת,** רחל ולאה, ויש לו שני אחים, שמעון ולוי, **וַאֲתָא שִׁמְעוֹן** אחיו של ראובן **וּנְסַב חֲדָא מִינַּיְיהוּ** – ונשא אחת מהן לאשה. **וַאֲתָא בַּר לֵוִי וּנְסַב חַד מִינַּיְיהוּ** – ובא בן של לוי אחיו של ראובן, ונשא אחת מהן, **וְקָאָמַר לֵיהּ בְּרֵיהּ דְּשִׁמְעוֹן לְבַר בְּרֵיהּ דְּלֵוִי** – ובנו של שמעון שהוא בן הבת האחת, אומר לבן בנו של לוי שהוא בן של הבת השניה, כך, אני ואתה בני שתי אחיות [שתי בנותיו של ראובן], וגם אני ואביך, בני שני אחים, שאני בנו של שמעון, ואביך בנו של לוי, וגם אני ואמך בני שני אחים, שאני בנו של שמעון ואמך בת של ראובן [ציור ז].

משנה

המשנה דנה בדיני יבום וחליצה באופנים שונים של אחים שנתגיירו: **הַגִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ** – שנולדו לה בנים כשהיתה גויה, ונתגיירו יחד עמה, ונשאו נשים ומת אחד מהם בלי בנים, **לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין,** שכיון שנולדו לאב גוי אינם קרויים אחים מן האב. והדין כן **אֲפִילּוּ** כשהוֹרָתוֹ **שֶׁל הָרִאשׁוֹן** היתה **שֶׁלֹּא בְּקִדּוּשָׁה,** שהרתה קודם שנתגיירה, **וְלִידָתוֹ בְּקִדּוּשָׁה,** שילדתו לאחר שהתגיירה, **וְאִילּוּ הַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלִידָתוֹ בְּקִדּוּשָׁה.** אף על פי ששניהם נולדו לאחר שנתגיירה, אין על האח חובת יבום, שכיון שהורתו של הראשון היתה מגוי, אינם נחשבים אחים מהאב. **וְכֵן בִּשְׁפָחָה** כנענית **שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ,** אין לאחים המשוחררים דין אחים מן האב.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת השייכת למשנתנו. מספרת הגמרא: **בְּנֵי יוּדָן אַמְתָּא** – בניה של יודן השפחה כנענית, **אִשְׁתַּחְרוּר** – השתחררו. **שְׁרָא לְהוּ** – התיר להם **רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב** לכל אחד מן האחים, **לְמִינְסַב דַּהֲדָדֵי** – לשאת את אשת אחיו ללא צורך של יבום כלל [ובלבד שנתאלמנה או נתגרשה]. משום שאינם נחשבים אחים, שגר שנתגייר הרי הוא כתינוק שנולד. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לרב אחא בר יעקב, **וְהָא** [–והרי] **רַב שֵׁשֶׁת אָסַר** [מדרבנן] לשאת את אשת אחיו. **אָמַר לֵיהּ** רב אחא בר יעקב, **הוּא אָסַר, וַאֲנָא שָׁרֵינָא** – ואילו אני מתיר נישואין כאלו.

מבואר שנחלקו רב אחא בר יעקב ורב ששת לענין אחים שנתגיירו האם מותר אחד מהם לישא את אשת אחיו. הגמרא מבארת באלו אופנים שנויה מחלוקתם: באחים **מִן הָאָב וְלֹא** אחים **מִן הָאֵם, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּשָׁרֵי** – אין חולק על כך שמותר לכל אחד מהם לשאת את אשת אחיו, ואין לחשוש שיטעו הרואים לסבור שמותר לשאת אשת אחיו שלא במקום מצות יבום, שכן הכל יודעים שהטעם שמתירים להם באופן זה הוא משום שאין 'אחוה' מן האב לגר. באחים **מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דַּאֲסִיר** מדרבנן לכל אחד מהם לשאת את אשת אחיו, משום שהרואים אינם יודעים שאין לגרים אלו קורבה, ויבואו להתיר גם בישראל אשת אח מן האם שנתאלמנה. **כִּי פְּלִיגִי** – האופן שנחלקו הוא באחים **מִן הָאָב וּמִן הָאֵם,** שנקראים אחים פעמים על שם האב ופעמים על שם האם. **מַאן דְּשָׁרֵי** – מי שמתיר את הנישואין [רב אחא בר יעקב] סובר, **בָּתַר אַבָּא שָׁרֵינַן** – מחשיבים אנו אותם כאחים מן האב, **דְּהָא בְּנֵי פְּלָנְיָא קָרוּ לְהוּ** – שהרי קוראים להם בני פלוני האב, ואין בני אדם מעלים על דעתם שהם גם בני אם אחת, וכיון שכן אין לחשוש שגם בישראל יבאו להתיר לאדם לשאת את אשת אחיו, שיודעים בני אדם שאף שקרויים בני אב אחד, לפי האמת אינם מאותו אב, שהרי סתם עובדת כוכבים זונה היא ואינם אחים. **וְרַב שֵׁשֶׁת** שאסר סובר, שיש להחשיבם גם כאחים מן האם, לפי דקָרוּ לְהוּ **נַמֵּי בְּנֵי פְּלוֹנִית** – שהם קרויים בפי הבריות גם בני פלונית, וכיון שסבורים בני אדם שאף אחים הם מן האם, ואכן אחים הם, אם יראו שמתירים להם לישא את אשת אחיו, יבואו להתיר כן גם בשראל.

הגמרא מביאה לשון אחרת במחלוקת רב אחא בר יעקב ורב

המשך בעמוד רלד

הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא – אבל איסור מדרבנן יש עליהם שלא ישא האחד את אשת השני, וקשה על רב אחא בר יעקב.

משיבה הגמרא: אין הכרח לדייק כך, שאפשר **שהוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ אִיסּוּרָא נַמֵי לֵיכָּא** – אין עליהם שום איסור לישא את אשת אחיו, **וְאַיְידֵי דְּבָעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא** – וכיון שרצה התנא לשנות בסיפא באופן של נולדו בקדושה, 'אֲבָל חַיָּיבִין' כרת משום אשת אח, שהרי הם אחים גמורים לכל דבר, **תָּנָא נַמֵי רֵישָׁא** – שנה התנא גם ברישא לשון 'אֵין חַיָּיבִין' משום אשת אח.

בברייתא המובאת למעלה בסמוך שנינו שאפילו באחים תאומים שודאי בני אב אחד הם, אינם קרויים אחים. הגמרא מבארת את המקור והטעם: **אָמַר רָבָא, הָא דְּאָמוּר רַבָּנָן** במשנתנו ובברייתא, **אֵין אָב לְמִצְרִי**, ואין לו קורבה לאחיו מהאב, **לֹא תֵּימָא** – אל תאמר שהטעם שהגוי אינו מתייחס אחרי אביו הוא **מִשּׁוּם דִּשְׁטוּפֵי בְּזִמָּה** – שרגילים הגויים לעבור על עריות, **דְּלֹא יְדִיעַ** – שלא ידוע מי הוא אביו, **אֲבָל יְדִיעַ** – אבל באופן שידוע בודאות מי הוא אביו, וכגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורים, ושם נתעברה וילדה, שלא יתכן שזינתה עם אחר, **חַיְישִׁינַן** – אנו חוששים לייחס אותו אחרי אביו. אין הדבר כן, **אֶלָּא אֲפִילּוּ דִּידִיעַ** בודאי מי הוא אביו, **נַמֵי לֹא חַיְישִׁינַן** לייחסו אחר אביו, **דְּהָא** במקרה שהובא לעיל **בשְׁנֵי אַחִין תְּאוֹמִים, דְּטִפָּה אַחַת הָיָה וְנֶחְלְקָה לִשְׁתַּיִם**, והיינו שברור שאב אחד הוליד את שניהם, וְאף על פי כן **קָתָנֵי בסֵיפָא** של הברייתא שאם הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה **לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין**, כיון שאינם נחשבים אחים מהאב, **שְׁמַע מִינָּהּ** – יש להוכיח מכאן שאף כשידוע בודאות שנולדו מאב אחד, אינם נחשבים אחים מאב, והטעם, משום **דאַפְקוּרֵי אַפְקְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְזַרְעֵיהּ** – שהתורה הפקירה את זרעו של הגוי, **דִּכְתִיב** לגבי המצרים (יחזקאל כג כ) 'בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם' כלומר הזרע של הגוי, נחשב כמו זרע של סוסים, שאין לבניהם יחס אליהם, וכמו בבעלי חיים.

הגמרא שבה לדון במחלוקת המובאת לעיל, אם לגר מותר לשאת את אשת אחיו: **תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּנִיפְטְיִים הַגֵּר, שֶׁנָּשָׂא** את **אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ, אֵין אִישׁוּת לְגֵר**, ולכן, הנישואין של ניפטיים הגר מותרים.

מדבריהם של חכמים שהתירו משום שאין אישות לגר, מבינה הגמרא שההיתר מפני שלא נחשבת אשתו של אחיו כמי שנשואה לו, משום שקידושי גר אינם חלים, הגמרא תמהה על כך: **וְאֶלָּא גֵּר דְּקַדֵּישׁ** אשה **הָכִי נַמֵי** – וכי האם אכן **לֹא תָפְסֵי בָּהּ קִדּוּשִׁין**, הרי בודאי שתופסים.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** כוונת הברייתא היא **שאֵין אִיסּוּר אֵשֶׁת אָח לְגֵר**, כלומר, אין איסור ערוה של אישות לגר. לפי זה הגמרא מקשה: **מַאי לָאו דְּנָסְבָא** [–שנשאה] **אָח כְּשֶׁהוּא גֵּר** – האם לא מדובר בברייתא שאחיו של ניפטיים נשא את אשתו בהיותו גר, שקידושיו בה חלו, ואף על פי כן התירו לה חכמים להינשא לניפטיים אחי בעלה לאחר מות בעלה. והיינו משום שאינם נחשבים אחים [כיון שגר שנתגייר נחשב כקטן שנולד], וקשה על רב ששת שאסר באחים מן האם.

דוחה הגמרא: **לֹא**, מדובר **דְּנָסְבָא** [–שנשאה] **כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים**, ולא בא עליה משנתגיירה, ולכך התירוה, שכן לא היתה נחשבת נשואה לאחיו כלל.

תמהה הגמרא: אם נשאה **כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים, מַאי לְמֵימְרָא**, הלא פשוט שמותרת לנפטיים.

משיבה הגמרא: יש חידוש בדבר, **דמַהוּ דְּתֵימָא לִיגְזוֹר** לאוסרה עליו אף כשנשאה **כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַטּוּ** החשש שיבואו להתיר גם לישא את האשה שנשאה **כְּשֶׁהוּא גֵּר**, שזאת ודאי אסורה עליו, **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא שחכמים לא חששו לכך.

הגמרא מביאה הוכחה שמותר לשאת את אשת אחיו מאמו מברייתא נוספת: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר בֶּן יַאסְיָין, כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם** – לעיירות גדולות השוכנות על חוף הים, **מָצָאתִי גֵּר אֶחָד שֶׁנָּשָׂא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ** לאחר מות אחיו, **אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, מִי הִרְשְׁךָ** לישא אותה. **אָמַר לִי, הֲרֵי** מעשה היה **באִשָּׁה** גיורת **וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ** שגם הם התגיירו ונשאו נשים, וכך היה, **שעַל סַפְסָל זֶה יָשַׁב רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר שְׁנֵי דְּבָרִים**, א. **גֵּר נוֹשֵׂא** את **אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ**, ובזה הורה להם היתר לישא אח את אשת אחיו, ומהן למדתי היתר גם אני. ב. **וְעוד אָמַר** דרשה זו, נאמר (יונה ג א) 'וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר', שאמר לו בשנית שיזהיר את אנשי נינוה לשוב בתשובה. ויש ללמוד מלשון הפסוק, שרק **שֵׁנִית דִּבְּרָה עִמּוֹ שְׁכִינָה**, אבל פעם **שְׁלִישִׁית לֹא דִבְּרָה עִמּוֹ שְׁכִינָה**.

הגמרא מסיימת את ההוכחה: **קָתָנֵי מִיהַת** – מכל מקום שנה רבי עקיבא **שגֵּר נוֹשֵׂא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ. מַאי לָאו דְּנָסְבָא** [–שנשאה] **אָחִיו כְּשֶׁהוּא** כבר היה **גֵּר**, ומוכח שמותר לישא את אשת אחיו, וכמו שהוכח למעלה. דוחה הגמרא: **לֹא, דְּנָסְבָא** אחיו **כְּשֶׁהוּא** היה עדיין **עוֹבֵד כּוֹכָבִים**. תמהה הגמרא: אם נשאה כשהיה עדיין עובד כוכבים, **מַאי לְמֵימְרָא** – מדוע צריך לומר דין זה, הלא פשוט שיהיה מותר לו לישא את אשת אחיו. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא נִגְזוֹר** לאוסרה כאשר נשאה **כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַטּוּ** שיבואו להתיר גם בנשאה **כְּשֶׁהוּא גֵּר, קָא מַשְׁמַע לָן** שלא חששו לכך.

בברייתא המובאת מבואר שבן יאסיין העיד את מה שאמר הגר בשמו של רבי עקיבא. הגמרא מקשה על כך: **וּמִי מְהֵימַן** – וכי אדם נאמן להעיד שכך שמע, **וְהָאָמַר רַב אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמּוֹרֶה הֲלָכָה וּבָא** – שאמר הלכה שלא היתה ידועה, **אִם קוֹדֶם** שבא **מַעֲשֶׂה** זה לידו **אֲמָרָהּ** – כבר היה רגיל לשנותה לתלמידיו, **שׁוֹמְעִין לוֹ**, ופוסקים את ההלכה על פיו. **וְאִם לָאו** – שעדיין לא שנה הלכה זו לתלמידיו עד שבא המעשה לידו, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**. וכיצד קיבל בן יאסיין את דברי הגר שרבי עקיבא התיר לגר לשאת את אשת אחיו מאמו.

מתרצת הגמרא בכמה אופנים: **אִיבָּעֵית אֵימָא, מוֹרֶה וּבָא הָיָה** – שהגר היה רגיל לשנות פסק הלכה זה בשם רבי עקיבא קודם שבא מעשה לידו, ולכן הוא נאמן בהוראתו.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, מִשּׁוּם דְּקָאָמַר 'הֲרֵי אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ', כראיה לדבריו שכך כבר נהגה הלכה למעשה מקודם לכן, לכן הוא נאמן בהוראתו.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, שָׁאנֵי הָכָא דְּקָאָמַר מַעֲשֶׂה אַחֲרִינָא בַּהֲדָהּ – שאמר מעשה אחר [בענין יונה בן אמיתי] באותה שעה שאמר את הדין שגר נושא את אשת אחיו מאמו, ומתוך שהוא נאמן על דרשת רבי עקיבא בענין יונה בן אמיתי, נאמן הוא גם על הלכה זו, שניכרים דברי אמת שביחד קבלם מרבי עקיבא.

הגמרא דנה בענין הדבר השני שאמר רבי עקיבא: **אָמַר מַר**, 'וַיְהִי דָּבָר ה' אֶל יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר', ודייק רבי עקיבא מלשון הפסוק שרק 'שֵׁנִית' **דִּבְּרָה עִמּוֹ שְׁכִינָה**, אבל פעם **שְׁלִישִׁית, לֹא דִבְּרָה עִמּוֹ** שכינה.

מקשה הגמרא: **וְהָא כְּתִיב** במקום אחר (מלכים ב' יד כה) על ירבעם בן יואש 'הוּא [ירבעם] הֵשִׁיב [אֶת] גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד יָם הָעֲרָבָה כִּדְבַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי הַנָּבִיא'. הרי שהשכינה דיברה עם יונה פעם נוספת.

רבינא מתרץ: **אָמַר רַבִינָא, עַל עִסְקֵי נִינְוֵה קָאָמַר** רבי עקיבא שלא הוסיפה השכינה לדבר עמו לאחר שתי פעמים, אבל בענין אחר אפשר שדיברה עמו שכינה.

תירוץ נוסף: **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר**, לעולם שכינה לא דיברה אל יונה פעם שלישית, ואין כוונת הפסוק כפשוטו שיונה ניבא על ירבעם בן יואש, אלא **הָכֵי קָאָמַר**, 'כִּדְבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ הַנָּבִיא', **שכְּשֵׁם שֶׁנֶּהְפַּךְ לְנִינְוֵה** גזירת ה' **מֵרָעָה לְטוֹבָה, כָּךְ בִּימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ נֶהְפַּךְ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל** גזירת ה' **מֵרָעָה לְטוֹבָה**, והשיב ירבעם את ישראל חזרה לגבולותיהם.

הגמרא שבה לדון במחלוקת האם לגר מותר לשאת את אשת אחיו: **תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא, **גֵּר שֶׁהָיָה לֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה וְהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה, יֵשׁ לוֹ שְׁאֵר הָאֵם** – יש לו מדרבנן קירבת משפחה עם קרוביו מצד אמו, **וְאֵין לוֹ שְׁאֵר הָאָב**.

כֵּיצַד, נָשָׂא הגר את **אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם** שנולדה כשאמו היתה גויה, **יוֹצִיא**, ואינו רשאי לקיימה. אבל אם נשא את אחותו **מִן הָאָב**, שנולדה לאביו כשהיה גוי, **יְקַיֵּים**. נשא **אֲחוֹת הָאָב** שהיא אחות של האב **מִן** אותה **הָאֵם, יוֹצִיא**,

הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא! הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ אִיסּוּרָא נַמִּי לֵיכָּא, וְאַיְּידֵי דְּבָעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא "אֲבָל חַיָּיבִין" תָּנָא נַמִּי רֵישָׁא "אֵין חַיָּיבִין". אָמַר רָבָא: הָא דְּאָמוּר רַבָּנַן אֵין אָב לְנָכְרִי, לָא תֵּימָא: מִשּׁוּם דִּשְׁטוּפֵי בְּזִמָּה דְּלָא יְדִיעַ, אֲבָל יְדִיעַ חָיְישִׁינַן, אֶלָּא אֲפִילּוּ דִּידִיעַ נַמִּי לָא חָיְישִׁינַן. דְּהָא שְׁנֵי אַחִין תְּאוֹמִים, דְּטִפָּה אַחַת הָיָה וְנֶחְלְקָה לִשְׁתַּיִם, וְקָתָנֵי סֵיפָא: לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, שְׁמַע מִינָּהּ: אַפְקוּרֵי אַפְקְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְזַרְעֵיהּ, דִּכְתִיב: "בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם". תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּנִיפְטַיִים הַגֵּר שֶׁנָּשָׂא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: אֵין אִישׁוּת לְגֵר. וְאֶלָּא גֵּר דְּקָדֵישׁ, הָכִי נַמִּי לָא תָּפְסֵי בָּהּ קִידּוּשִׁין?! אֶלָּא, אֵימָא: אֵין אִסּוּר אֵשֶׁת אָח לְגֵר. מַאי לָאו דְּנָסְבָא אָח כְּשֶׁהוּא גֵּר! לָא, דְּנָסְבָא כְּשֶׁהוּא נָכְרִי. כְּשֶׁהוּא נָכְרִי מַאי לְמֵימְרָא? מַהוּ דְּתֵימָא: לִיגְזוֹר כְּשֶׁהוּא נָכְרִי אַטּוּ כְּשֶׁהוּא גֵּר, קָא מַשְׁמַע לָן. תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר בֶּן יָאסִיָין: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם מָצָאתִי גֵּר אֶחָד שֶׁנָּשָׂא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ. אָמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, מִי הִרְשְׁךָ? אָמַר לִי: הֲרֵי אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ, עַל סַפְסָל זֶה יָשַׁב רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר שְׁנֵי דְבָרִים: גֵּר נוֹשֵׂא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ, וְאָמַר: "וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר" - שֵׁנִית דִּבְּרָה עִמּוֹ שְׁכִינָה, שְׁלִישִׁית לֹא דִּבְּרָה עִמּוֹ שְׁכִינָה. קָתָנֵי מִיהַת: גֵּר נוֹשֵׂא אֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ. מַאי לָאו דְּנָסְבָא אָחִיו כְּשֶׁהוּא גֵּר! לָא, דְּנָסְבָא כְּשֶׁהוּא נָכְרִי. מַאי לְמֵימְרָא? מַהוּ דְּתֵימָא: נִגְזוֹר כְּשֶׁהוּא נָכְרִי אַטּוּ כְּשֶׁהוּא גֵּר, קָא מַשְׁמַע לָן. וּמִי מְהֵימָן? וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמּוֹרֶה הֲלָכָה וּבָא, אִם קוֹדֶם מַעֲשֶׂה אֲמָרָהּ שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִם לָאו אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ! אִיבָּעֵית אֵימָא: מוֹרֶה וּבָא הָיָה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִשּׁוּם דְּקָאָמַר הֲרֵי אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי הָכָא, דְּקָאָמַר מַעֲשֶׂה אַחֲרִינָא בַּהֲדָהּ. אָמַר מָר "וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר" שֵׁנִית דִּבְּרָה עִמּוֹ שְׁכִינָה, שְׁלִישִׁית לֹא דִּבְּרָה עִמּוֹ. וְהָא כְּתִיב: "הוּא הֵשִׁיב [אֶת] גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד יָם הָעֲרָבָה כִּדְבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי הַנָּבִיא"! אָמַר רָבִינָא: עַל עִסְקֵי נִינְוֵה קָאָמַר. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, הָכִי קָאָמַר: "כִּדְבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ הַנָּבִיא" - כְּשֵׁם שֶׁנֶּהְפַּךְ לְנִינְוֵה מֵרָעָה לְטוֹבָה, כָּךְ בִּימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ נֶהְפַּךְ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מֵרָעָה לַטּוֹבָה. תָּא שְׁמַע: גֵּר שֶׁהָיָה לֵידָתוֹ בִּקְדוּשָּׁה וְהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָּׁה - יֵשׁ לוֹ שְׁאֵר הָאֵם, וְאֵין לוֹ שְׁאֵר הָאָב. כֵּיצַד? נָשָׂא אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם - יוֹצִיא, מִן הָאָב - יְקַיֵּים. אֲחוֹת הָאָב מִן הָאֵם - יוֹצִיא,

מן

רש"י

הא איסורא איכא — מדרבנן, דלא ליתי לאיחלופי בישראל, וקשיא לרב אחא. **הא דאמור רבנן אין אב לנכרי** — ואפילו היכא דליכא למימר כקטן שנולד דמי, כגון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה — דיש לו שאר מן האם כשאר ישראל גמור, ואין לו שאר מן האב. **לא תימא משום דשטופי זימה הוא ולא ידעינן** — אבוה מנו, אבל היכא דידיע, כגון היו אביו ואמו חבושים בבית האסורים, דלא נבעלה לאחר — חיישינן. ואי נולד בקדושה, דליכא למימר כקטן שנולד ליהוי ליה נמי שאר אב, דהא ודאי אבוה הוא. **דהא שני אחין תאומים כו'** — הכי גרסינן: וקאמר **לא חולצין ולא מייבמין** — ומסיפא יליף טעמא. דאי מרישא — לא מצי למילף דאפילו שאר האם אין לו, דטעמא לאו משום דזרמת סוסים הוא, אלא משום דכקטן שנולד דמי. **זרמת** — זרע, שהוא יורה כחץ כזרם מים המקלח בכח. **בנפטיים הגר. דנסבא אחיו** — המת כשהוא גר, דהויא קידושיו קידושין, ושריא לאחיו, דאין לו אחוה, דכקטן שנולד דמי. **כשהוא נכרי** — ומשנתגייר לא ידעה, דלא הוה ליה בה קידושין, הלכך שרי לאחוה. **הרי אשה** — גיורת ושבעה בניה שהתיר להן רבי עקיבא לישא איש את אשת אחיו, ומהן למדתי. **אם קודם** — שבא מעשה לידו היה רגיל לשנותו לתלמידיו — שומעין לו, ואם לאו — הואיל ודבר חידוש הוא, שמא בשביל מעשה שבא לידו אומרה. **הרי אשה ושבעה בניה** — ראיה של קודם לכן הביא. **ואי בעית אימא שאני הכא דקאמר מילתא** — דיונה בן אמתי בהדה. ומגו דמהימן אהא, מהימן נמי אהא, דניכרין דברי אמת שביחד קבלן. **הוא השיב** — ירבעם בן יואש. **על עסקי נינוה קאמר** — דלא דברה עמו על עסקי נינוה אלא שתי פעמים. הכי גרסינן: **גר שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה. נשא אחותו מן האם** — שנולדה בהיותה נכריה יוציא, ואף על גב דלאו אחותו היא, דכקטן שנולד דמי — גזירה דלמא אתי למנסב אחותו שנולדה אחריו. דבההיא איכא כרת, דלידת שניהם בקדושה, ואחותו גמורה מן האם הויא, כישראלית שילדה בן ובת. **מן האב יקיים** — שהכל יודעין דאין אב לנכרי, ואי נמי אתי למנסב בת אביו שיוליד מאשה אחרת משנתגייר — לא איכפת לן, דהא לאו בנו הוא. **אחות האב מן האם יוציא** — גזירה משום אחותו מן האם, כדאמרן.

מן

תוספות

על עסקי נינוה — תימה: דאמאי איצטריך למכתב שנית ולא שלישית? דלא אשכחן שדברה עמו שלישית! ושמא, כיון שמצינו שחזרו לקלקולם ונתנבא עליהם נחום האלקושי, היינו יכולים לסבור שגם אז נתנבא עליהן יונה. ואם תאמר: והא אשכחן דדברה עמו שלישית בעסקי נינוה, דכתיב: "ויאמר ה' אל יונה ההיטב חרה לך על הקיקיון וגו' ואני לא אחוס על נינוה וגו'"! ויש לומר: דהני לאו עסקי נינוה נינהו. ומיהו, לרב נחמן בר יצחק דאמר שוב לא דברה עמו — קשיא! ויש לומר: שזה היה אותו יום, וחשיב הכל נבואה אחת.

רב נחמן בר יצחק אומר הכי קאמר כו' — אמר רבינו יצחק: שחולק על אותו מדרש שהביא רש"י בפירוש נביאים (מלכים ב י): "ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות וגו'" על ידי יונה בן אמתי אמר לו. או שמא אינו חושב אלא דברים שהוא צורך גדול, כגון מעשה נינוה וכיוצא בו.

נשא אחותו מן האם יוציא — פירש בקונטרס: דגזרינן שמא ישא אחותו שנולדה אחריו, שיש בה כרת. משמע שסובר דאם היתה גם לידתו שלא בקדושה — היה מותר באחותו מן האם שנולדה בנכריות, כיון דתרווייהו שלא בקדושה, דהתם ליכא למגזר שמא ישא אחותו שנולדה אחריו. וקשה: דהא לעיל בפרק שני (כב,א) אמימר אמר: [אפילו] האחין מן האם מעידים לכתחלה, ומאי שנא מעריות? פירש: שאפילו נתגיירו ונולדו בנכריות שייך בהו קורבה. ומשני: ערוה לכל מסורה כו'. משמע דאפילו נולדו בנכריות שייך בהו קורבה דאם, דבסתם גיורת מיירי. ועוד: בני יודן אמתא הורתן ולידתן שלא בקדושה הוה, אפילו הכי אסר להו רב ששת (יבמות צז,ב) למינסב נשי דהדדי! אלא יש לומר דטעמא דדלמא אתי לאיחלופי בישראל, ואפילו בנולדו בהיותם נכריות יש לגזור בקורבת אם. והא דנקט הכא לידתו בקדושה — לרבותא נקטיה, דאף על גב דלידתו בקדושה, דכשתי אמהות דמו — אפילו הכי אסירי, דלמא אתו לאיחלופי בישראל. ורבינו יצחק בן אשר פירש: דלהכי נקט הורתו שלא בקדושה, דאי בקדושה — הרי הוא כישראל גמור, ומותר באחותו שנולדה בהיותה נכרית, כיון דלית ביה צד נכריות כלל, ולא שייך בה שמא יאמרו. אי נמי: משום הכי נקט הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה — דפסיקא ליה מילתא, שאז איירי בין נולדה לפניו בנכריות בין נולדה אחריו בקדושה. והרב רבי חיים פירש: דדוקא נקט ולידתו בקדושה, דאז — מן האב יקיים, שלא ראה עצמו בנכריות, וליכא למימר ביה: שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. אבל אם גם לידה שלא בקדושה — אפילו מן האב יוציא, דכיון שראה עצמו בנכריות אתי למימר: באנו מקדושה חמורה כו'. דהא שמעינן לרבי מאיר דהכא בירושלמי ובבראשית רבה דאסר בן נח באחותו, בין מן האב בין מן האם, דדריש: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו" (בראשית ב) — בסמוך לו מאביו, בסמוך לו מאמו. ומיהו נראה לרבינו יצחק דהך ברייתא פליגא אירושלמי ובראשית רבה, דהא משמע דכולי עלמא מוקי הכא קרא לאחות אב ואחות אם, והיינו כרבנן דהתם. ועוד: דטעמא דאחות אב מן האם יוצוא משמע בפרק "פרק ארבע מיתות" (סנהדרין נח,א) דהוי משום שמא יאמרו באנו. דאילו טעמא דאיחלופי ליתיה הכא בקורבת אב, אם כן משמע דבהאי גר דלידתו בקדושה שייך שפיר טעמא שמא יאמרו, אף על פי שלא ראה עצמו שעה אחת בנכריות. וזה דוחק לומר דאחות אב מן האם לא קאי אגר דרישא, אלא מיירי בלידתו שלא בקדושה, כי היכי דלא קאי נמי סיפא דקתני נשא אשה ובתה ארישא, כדפירש בקונטרס. דהכא משמע דקאי אגר דרישא.

אחות האב מן האם יוצוא — פירש בקונטרס: דגזרינן משום אחותו מן האם. ואין נראה, דבהדיא משמע בפרק "ארבע מיתות" (שם) דטעמא משום שמא יאמרו, דמוקי התם הך ברייתא כרבי אליעזר, דדריש "את אביו" — זו אחות אביו, ואם כן מיתסרא בנכריות.

אשת

אשת אביו — הך ברייתא כרבי אליעזר, אבל רבי עקיבא פליג עליה ואסר, אשת אביו ושרי אחות אביו. והלכות גדולות פוסקין כרבי עקיבא, דרבי אליעזר שמותי הוא. ומיהו יש ליזהר כרבי אליעזר.

נשא אשה ובתה — בנשאן כשהוא והן בנבריות איירי, כמו שמדקדק בקונטרס. ועוד יש לדקדק, מדתני: כונס אחת, ואי בישראל איירי — הוה ליה למימר: יקיים אחת.

אשה ובתה — והוא הדין אשה ואחותה מן האם או אשה ובת בתה, אבל אשה ובת בנה או אשה ואחותה מן האב דהיינו שאר האב פשיטא שאין מוציא ושמא לכתחלה לא יכנוס או שמא כיון שאין האיסור בא אלא על ידי קידושין — אף לכתחלה יכנוס, כדאמרינן שמותר באשת אחיו מאמו, ולא גזרינן משום אחיו הנולד אחריו, לפירוש הקונטרס.

מותר באשת אחיו מאי לאו דנסבה כשהוא גר — תימה לרבינו יצחק: דאמאי שרינן כשהוא גר? הא לעיל גזרינן באחותו מאמו משום דאתי לאחלופי, הכא נמי! וכי תימא: כיון שהוא על ידי קידושין לא גזרינן — והא חמותו, דעל ידי קידושין, וקתני דאסור! ויש לומר: דשאני חמותו, דעל ידי קידושי עצמו, אבל אשת אחיו, דעל ידי קידושי אחיו הוא. ועוד: דאשת אחיו בי אחיו לא שכיחא, אבל אמה ובתה שכיחי אהדדי, אי נמי: חמותו נקראת על שמו, דקרו לה חמתיה דפלניא. אבל אשת אחיו — לא מיקריא אשת אחי פלוני.

קלש לה איסורא — תימה: דמכל מקום מאי משני? אכתי איכא ברת, דלא מיעטה הכתוב אלא משריפה כדאמרינן לעיל (צד,ב)! ויש לומר: דמכל מקום, כיון דקליש איסורא — לא רצו חכמים לגזור בגרים לאחר מיתה, כיון דאף מחיים שריא מן הדין. ואם תאמר: לאביי, דאמר ב"האשה רבה" (שם) דלא שרי רבי עקיבא חמותו, לאחר מיתה מאי איכא למימר? ויש לומר: דלאביי ודאי ליכא מאן דתני מותר בחמותו.

מקצתן אחין — ברייתא היא. ורבינו חננאל גריס: תנו רבנן.

כתב

מִן הָאָב - יְקַיֵּים, אֲחוֹת הָאֵם מִן הָאֵם - יוֹצִיא. מִן הָאָב - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יוֹצִיא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יְקַיֵּים. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל עֶרְוָה שֶׁהִיא מִשּׁוּם שְׁאָר הָאֵם - יוֹצִיא, מִשּׁוּם הָאָב - יְקַיֵּים. וּמוּתָּר בְּאֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ, וּבְאֵשֶׁת אָחִי אָבִיו, וּשְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת מוּתָּרוֹת לוֹ, לְאִיתּוּיֵי אֵשֶׁת הָאָב. נָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ - כּוֹנֵס אַחַת וּמוֹצִיא אַחַת, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנוֹס. מֵתָה אִשְׁתּוֹ - מוּתָּר בַּחֲמוֹתוֹ. וְאִיפָּא דְּתָנֵי: אָסוּר בַּחֲמוֹתוֹ. קָתָנֵי מִיהַת: מוּתָּר בְּאֵשֶׁת אָחִיו, מַאי לָאו - דְּנָסְבָהּ כְּשֶׁהוּא גֵּר? הָלְאָ, דְּנָסְבָהּ כְּשֶׁהוּא נָכְרִי. מַאי לְמֵימְרָא? מַהוּ דְּתֵימָא: לִיגְזוֹר כְּשֶׁהוּא נָכְרִי אַטּוּ כְּשֶׁהוּא גֵּר, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר מָר: נָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ - כּוֹנֵס אַחַת וּמוֹצִיא אַחַת, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנוֹס. הָשְׁתָּא אַפּוּקֵי מַפִּיק - לְכַתְּחִלָּה מִיבַּעְיָא?! הָתָם קָאֵי, וְהָכִי קָאָמַר: הַךְ דְּאָמוּר רַבָּנַן יְקַיֵּים - לְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנוֹס. מֵתָה אִשְׁתּוֹ - מוּתָּר בַּחֲמוֹתוֹ, וְאִיפָּא דְּתָנֵי: אָסוּר בַּחֲמוֹתוֹ. חֲדָא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וַחֲדָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא. מַאן דְּאָסַר - כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר: חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה בְּאִיסּוּרָא קַיְימָא, וְגַבֵּי גֵּר גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן. וּמַאן דְּשָׁרֵי - כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: חֲמוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה קָלֵשׁ לֵיהּ אִיסּוּרָא, וְגַבֵּי גֵּר - לָא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן.

משנה חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁנִּתְעָרְבוּ וְלָדוֹתֵיהֶן, הִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוֹבוֹת וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וָמֵתוּ - אַרְבָּעָה חוֹלְצִין לְאַחַת, וְאֶחָד מְיַיבֵּם אוֹתָהּ. הוּא וּשְׁלִשָׁה חוֹלְצִין לְאַחַת, וְאֶחָד מְיַיבֵּם. נִמְצְאוּ אַרְבַּע חֲלִיצוֹת וְיִיבּוּם לְכָל אַחַת וְאַחַת.

גמרא וְדַוְקָא מִיחָלַץ וַהֲדַר יַבּוּמֵי, אֲבָל יַבּוּמֵי בְּרֵישָׁא - לָא, דְּקָפְגַע בִּיבָמָה לַשּׁוּק. מַאי "הוּא וּשְׁלִשָׁה חוֹלְצִין לְאַחַת"? דְּלָא תֵּימָא לְיַבְּמִינְהוּ חַד לְכוּלְּהוּ, אֶלָּא כָּל חַד וְחַד מְיַיבֵּם חֲדָא, דִּלְמָא מִתְרַמְיָא לֵיהּ דִּידֵיהּ. "מִקְצָתָן אַחִין וּמִקְצָתָן שֶׁאֵין אַחִין - הָאַחִין חוֹלְצִין, וְשֶׁאֵין אַחִין מְיַיבְּמִין". מַאי קָאָמַר? אָמַר רַב סְפָרָא, הָכִי קָאָמַר: מִקְצָתָן אַחִין מִן הָאָב וּמִקְצָתָן אַחִין מִן הָאֵם - אַחִין מִן הָאֵם חוֹלְצִין, וְאַחִין מִן הָאָב מְיַיבְּמִין. מִקְצָתָן כֹּהֲנִים וּמִקְצָתָן שֶׁאֵינָן כֹּהֲנִים; כֹּהֲנִים - חוֹלְצִין, שֶׁאֵינָן כֹּהֲנִים - מְיַיבְּמִין. מִקְצָתָן כֹּהֲנִים וּמִקְצָתָן אַחִין מִן הָאֵם - אֵלּוּ וְאֵלּוּ חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין.

תנו

מִן הָאָב רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר יוֹצִיא — הוּאיל ואיכא צד אם. **וחכמים אומרים יקיים** — דלא דמיא לאחות האב מן האם, דבההיא איכא למגזר משום אחותו מן האם דדמיא לה, אבל אחות האם מן האב — לא דמיא לאחותו מן האם. **ומותר באשת אחיו** — ואפילו מאמו, שנולד בנבריותו, ולא גזור רבנן משום אשת אחיו הנולד אחריו. דבקורבה גזור רבנן, אבל במידי דלא אתי אלא על ידי קידושין — לא גזור. **נשא אשה ובתה** — אגר דעלמא קאי, שנשא בנבריותו אשה ובתה ונתגיירו עמו. דאילו האי דולד בקדושה לא נסיב אשה ובתה. ואם תאמר: שנשא גיורות שנתגיירו האם והבת, דלית להו קורבה דבקטן שנולד דמי — למה לי גר? אפילו בישראל נמי מצי למימר הכי! **כונס אחת ומוציא אחת** — דלא ליתי למישרי בישראל אשה ובתה. **לכתחילה לא יכנוס** — לקמן מפרש. **מותר בחמותו** — דכולי האי לא גזור רבנן. **ואיכא דתני אסור בחמותו** — פלוגתייהו מפרש לקמן. **הנך דאמור רבנן יקיים** — כגון אחותו מן האב וחברותיה. **קלש ליה איסורא** — דלגבי ישראל אינה בשריפה. פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא מפרש [לעיל] ב"האשה רבה" (צד,ב).

משנה שנתערבו ולדותיהן — זכרים, ויש לכל אחת בן ודאי שלא נתערב. **ארבעה חולצין לאחת** — בן ודאי של כל אחת מן הארבע חולץ לאחת מהן, דכל חד ספק ליה באשת אחיו. ובן החמישית ישאנה ממה נפשך, אם אשת אחיו היא — הרי טוב, ואם לאו — הרי חלץ לה יבמה. **הוא ושלשה** — זה שייבם חולץ לאחרת ושלשה עמו, והחמישי מייבם ממה נפשך. וחוזרים השנים הללו וחולצין לשלישית ושנים עמהן, והחמישי מייבם. וכן כולם, ארבעה חולצין תחלה — לפי שאין אחד ראשי לייבם עד שיחלצו לה הארבעה, דלא ליפגע ביבמה לשוק. והוא הדין נמי דמצו ארבעה למיחלץ לכולהו והחמישי ישא את כולן, אלא אמרינן בגמרא דהכי שפיר טפי, דלמא לכל חד מתרמיא דידיה, ומיקיימא מצות ייבום.

גמרא דוקא מיחלץ — מכל ארבעה הודאין, והדר יבומי לחמישי. **מאי הוא ושלשה** — מאי איכפת לן אי חלצי לה הנך ארבעה גופייהו, והאי דייבם לקמייתא לייבם נמי הך? ומשני: לא ליבמה חד כו'. הכי גרסינן: **מקצתן אחין ומקצתן שאין אחין אחין חולצין שאינן אחין מייבמין מאי קאמר מקצתן אחין מן האב ומקצתן אחין מן האם** — מקצתן של ודאין אחין לבני התערובות מן האב, ומקצתן יש להן בהני תערובות אחין מן האם שלא מן האב, לבד אחים שיש להן בתוכן מן האב. כגון ראובן שנשא רחל וחנה, וילדה לו רחל את יוסף, גירשה לרחל ונשאה בועז ולו בן מאשה אחרת, ונתעברה רחל וילדה היא וחנה, אשתו של ראובן, ושלש נשים אחרות חמשה זכרים במחבא, ונתערבו. נמצא שיש לו ליוסף בתערובות הללו שני אחין, אחד מן האב וא' מן האם, בנה של חנה — אחיו מן האב, ובנה של רחל מבועז — אחיו מן האם. **אחין מן האם חולצין** — יוסף זה שיש לו בתערובות אח מן האם — חולץ לבולן לפטור את אשת אחיו מן האב, ואינו רשאי לייבם אחת מהן אפילו לאחר חליצתה מארבעה חבריו, שמא יפגע באשת אחיו מאמו שהיא בכרת. **ואחין מן האב** — ארבעה האחרים שאין להם בתערובות אלא אחין מן האב — מייבמין כל אחת ואחת אחר שחלצה מן הארבעה ישאנה החמישי. נמצא אחד מייבם שתים, או יהיו לאחת חמש חליצות. והכי מיתוקמא לישנא קמייתא דשמעתא: מקצתן אחין של ודאין אחין מן האם לאחר מן התערובות, ומקצתן שאינן להם אחין מן האב, אלא מן האב, (אחין חולצין) — אותן שהן אחין מן האם חולצין לבולם, ושאינן אחין להן מן האם אלא מן האב — מייבמין. **מקצתן** — של ודאין ותערובתן כהנים, ומקצתן שאין כהנים, כהנים חולצין לבולן, ואי אפשר להם לייבם, הואיל וחלצה ארבע חליצות שמא האחד החולץ לה היה יבמה, וחליצתו חליצה, וכהן אסור בה.

אבל אם נשא הגר את אחות אביו מִן הָאָב, יְקַיֵּים אותה.

נשא אֲחוֹת הָאֵם מִן הָאֵם, יוֹצִיא אותה. ואם נשא אחות אמו מִן הָאָב, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יוֹצִיא, ואינו רשאי לקיימה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יְקַיֵּים. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל עֲרָוָה שֶׁהִיא מִשּׁוּם שְׁאַר הָאֵם –שיש בה צד קורבת האם, יוֹצִיא אותה. ואילו ערוה שיש בה רק מִשּׁוּם שאר הָאָב, יְקַיֵּים.

וּמוּתָּר הגר בְּאֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ, וּבְאֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו. וּשְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת שבאות מחמת נישואין מוּתָּרוֹת לו. מבארת הגמרא: מה שנקטה הברייתא 'ושאר כל העריות מותרות', כוונתה לְאַיְתוּיֵי – לרבות את אֵשֶׁת הָאָב שאף היא מותרת לאחר מיתת אביו.

הגמרא מביאה את המשך הברייתא: נָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ, שכשהיה עדיין גוי נשא אשה ובתה ונתגיירו עמו, אף שמן התורה אינן נחשבות קרובות, כּוֹנֵס אַחַת וּמוֹצִיא אַחַת, וְלִכְתַּחְלָה לֹא יִכְנוֹס. ואם מֵתָה אִשְׁתּוֹ של הגר, מוּתָּר בְּחֲמוֹתוֹ. וְאִיכָּא דְּתָנֵי – ויש ששנה בברייתא, שאף לאחר שמתה אשתו אָסוּר בְּחֲמוֹתוֹ.

הגמרא מוכיחה מהברייתא שלא כדעת רב ששת: קָתָנֵי מִיהַת – מכל מקום שנינו בברייתא שהגר מוּתָּר בְּאֵשֶׁת אָחִיו מאמו. מַאי לָאו דְּנַסְבָהּ אָחִיו כְּשֶׁהוּא גֵּר – וכי לא מדובר באופן שנשאה אחיו לאחר שנתגייר, ואף על פי כן התירה הברייתא לגר לשאת אותה. הרי שמותר לגר לשאת את אשת אחיו.

דוחה הגמרא: לֹא, מדובר דְּנַסְבָהּ אחיו כְּשֶׁהוּא היה עוֹבֵד כּוֹכָבִים. תמהה הגמרא: אם נשאה אחיו כשהיה גוי, מַאי לְמֵימְרָא – מדוע צריך לומר דין זה כלל, הלא פשוט שמותר לו לישא את אשת אחיו.

משיבה הגמרא: יש כאן חידוש, מַהוּ דְּתֵימָא לִיגְזוֹר כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲטוּ כְּשֶׁהוּא גֵּר – היית יכול לומר שיש לגזור ולאוסרה עליו גם כשנשאה אחיו כשהיה עובד כוכבים, משום חשש שמא יבואו להתיר לשאת את אשת אחיו שנשא לאחר שנתגייר, קָא מַשְׁמַע לָן הברייתא שחכמים לא חששו לכך ולא גזרו.

הגמרא מבארת את הברייתא שהובאה לעיל: אָמַר מַר בברייתא, גר שנָשָׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ, כּוֹנֵס אַחַת מהן וּמוֹצִיא אַחַת מהן, אבל לְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנוֹס.

מקשה הגמרא: הָשְׁתָּא אַפּוּקֵי מַפִּיק – עכשיו שאמרה הברייתא שצריך להוציא אחת מהן, לְכַתְּחִלָּה מִיבַּעְיָא – וכי צריך להשמיענו שאסור לו לשאת את שתיהן, הרי פשוט הוא.

מתרצת הגמרא: הָתָם קָאֵי – על שָׁם נאמר, כלומר, דין זה שלכתחילה לא יכנוס, אמור כלפי הדינים הקודמים בברייתא, וְהָכֵי קָאָמַר – וכך כוונת הברייתא, הַהִיא דְּאָמוּר רַבָּנַן – כל אותם נשים [שנשנו מקודם] שאמרו עליהם חכמים יְקַיֵּים, כגון אחותו מאביו, מכל מקום לְכַתְּחִלָּה לֹא יִכְנוֹס.

עוד שנינו בברייתא: מֵתָה אִשְׁתּוֹ מוּתָּר בְּחֲמוֹתוֹ. וְאִיכָּא דְּתָנֵי – ויש השונה בברייתא, אָסוּר בְּחֲמוֹתוֹ אחרי מיתת אשתו. הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם: חָדָא – לשון אחת בברייתא סוברת כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וַחֲדָא – והלשון האחרת סוברת כְּרַבִּי עֲקִיבָא. שנחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל לעיל (צד:) באיסור חמותו לאחר מות אשתו, לדעת רבי ישמעאל, האיסור נשאר בתוקפו ויש בו עונש שריפה, ולדעת רבי עקיבא האיסור נחלש ואין בו עונש מיתה. מַאן דְּאָסַר סובר כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר חֲמוֹתוֹ של ישראל לְאַחַר מִיתָה של אשתו, כְּאִיסּוּרָא קָיְימָא – עומדת עליו באותו איסור שהיתה עליו בחיי אשתו [הבתן], הרי שהאיסור עומד בתוקפו, וְלכן לְנַבֵּי גֵּר גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן לאוסרה אף לאחר מיתת אשתו, שלא יבואו להתיר גם בישראל לשאת את חמותו. וּמַאן דְּשָׁרֵי – ומי שמתיר את חמותו של הגר לאחר מיתת אשתו סובר כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר חֲמוֹתוֹ של ישראל לְאַחַר מִיתָה של אשתו קָלַשׁ לֵיהּ אִיסּוּרָא – נחלש האיסור, וְלכן לְנַבֵּי גֵּר לֹא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן לאסרה עליו לאחר מיתת אשתו.

משנה

משנתנו עוסקת בתקנת יבום באופן שנתערבו כמה ולדות: חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁכל אחת מהן ילדה בן וּנִתְעָרְבוּ וַלְדוֹתֵיהֶן, ואין ידוע על כל ולד בן של מי הוא, ולכל אחת מהן יש בן אחר שלא נתערב. הִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוֹבוֹת וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וּמֵתוּ, ונפלו נשותיהם ליבום לפני האחים הודאים, ואינם יכולים לייבם את הנשים, כיון שעל כל אחת יש ספק שמא אין זו אשת אחיו המת, והרי היא זקוקה ליבום מאדם אחר, ואסורה עליו באיסור יבמה לשוק, אֲרְבָּעָה מהאחים הודאים חוֹלְצִין תחילה לְאַחַת מהנשים, וְאֶחָד – האח החמישי מְיַיְבֵּם אוֹתָהּ, שאם היא אשת אחיו של אחד מן הארבעה, הרי חלצו לה ונפטרה מזיקתה ומותרת לשוק, ואם אשת אחיו של זה החמישי, אדרבה, מייבמה עתה כמצוותו. ואחר כך הוּא – האח שנשא את אשת הראשון, וּשְׁלֹשָׁה האחרים, חוֹלְצִין לְאַחַת מהן אחרת, וְאֶחָד – האח החמישי מְיַיְבֵּם אותה. וכן עושים הלאה, ששנים הללו שיבמו עם שנים אחרים, חולצים לשלישית והחמישי מייבמה, וכן הלאה לשתי האלמנות הנשארות. נִמְצְאוּ אַרְבַּע חֲלִיצוֹת וְיִבּוּם אחד לְכָל אַחַת וְאַחַת מהאלמנות.

גמרא

שנינו במשנה שתחילה כל אחד מבין ארבעת האחים חולץ לאלמנה ולאחר מכן החמישי מייבם אותה. מבארת הגמרא: וְיֵשׁ לעשות דַּיְקָא כסדר הזה שֶׁמִּיְּחַלֵּץ וְהָדַר יַבּוּמֵי – שקודם חולצים לה ארבעת האחים ואחר כך מייבם החמישי. אֲבָל יַבּוּמֵי בְּרֵישָׁא לֹא – אבל לייבם תחילה [לפני חליצת ארבעת האחים האחרים], אסור, משום שאז יש לחשוש דְּקָפְגַע – שהוא פוגע בְּאיסור יְבָמָה לַשּׁוּק, שעל הצד שהיא אשת אחיו של אחד מן הארבעה, הרי היא זקוקה ליבום או חליצה דווקא ממנו, וכל עוד לא חלץ לה הרי אסורה לשוק.

ממשיכה הגמרא לבאר את המשנה: שנינו במשנה שלאחר שחלצו כולם לאחת וייבמה החמישי, שוב חולצים כולם לשניה ובתוכם אותו אח שייבם, ואח חמישי אחר מייבמה. שואלת הגמרא: מַאי – מדוע נקטה המשנה 'הוּא וּשְׁלֹשָׁה חוֹלְצִין לְאַחַת', שאותו אח שייבם את הראשונה חולץ עתה לאחרת, ומה בכך שלאחר חליצת כל הנשים אותו אח החמישי ייבם את כולן. מבארת הגמרא: עדיף יותר כך דְּלֹא תֵּימָא לִיבַּמְּינְהוּ חַד לְכוּלְּהוּ – שלא תאמר שאח אחד ייבם את כל הנשים, אֶלָּא כָּל חַד וְחַד מן האחים מְיַיְבֵּם חָדָא – רק אשה אחת. משום שבאופן זה דִּלְמָא מִתְרַמְיָא לֵיהּ דִּידֵיהּ – יתכן שלכל אחד מהם תזדמן זו שהיא יבמתו ותתקיים בכך מצות יבום.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת במקרה שדיברה המשנה שנתערבו חמשה ולדות זכרים, ודנה בכמה אופנים של בנים שנתערבו ומתו. שנינו בברייתא: מִקְצָתָן אַחִין וּמִקְצָתָן שֶׁאֵין אַחִין, הָאַחִין חוֹלְצִין וְשֶׁאֵין אַחִין מְיַיְבְּמִין. מבררת הגמרא: מַאי קָאָמַר – מהי כוונת הדברים, הלא ודאי אין הכוונה מקצתן שאינן אחים כלל. אָמַר רַב סַפְּרָא, הָכֵי קָאָמַר – כך כוונת הברייתא, אם היו מִקְצָתָן של האחים הודאים רק אַחִין מִן הָאָב של האחים שנתערבו ומתו, וּמִקְצָתָן של האחים הודאים היו להם בתערובת אַחִין מִן הָאֵם שלא מן האב וכן היו להם גם אחים מהאב, כגון רחל וחנה [שהם שתים מתוך חמשת הנשים שנתערבו ולדותיהן], שהיו נשואות שתיהן לראובן. וילדה רחל את יוסף וגירשה ראובן, ונשאה בועז. ולבועז יש בן נוסף מאשה אחרת, ועתה ילדו רחל [מבועז] וחנה [מראובן] ועוד שלוש נשים במחבוא, ונתערבו הולדות, ומתו בני התערובות בלא בנים ונפלה אשת כל אחד מהם לפני האחים מן האב ליבום. נמצא שליוסף בנה של רחל [מראובן], יש לו בתערובות הללו שני אחים, אח מאביו, בנה של חנה אשת ראובן, ואח נוסף, בנה של רחל מבועז, שהוא אחיו של יוסף רק מאמו [ראה ציור]. באופן זה אלו שיש להם בתערובת גם אַחִין מִן הָאֵם שלא מן האב [ובמקרה האמור הוא יוסף, שיש לו בתערובת אח מן האם שלא מן האב], רק חוֹלְצִין, כדי לפטור את אשת אחיו מן האב, אבל לא מייבמין, וכגון במקרה האמור, יוסף אינו רשאי לייבם אף אחת מהנשים אף לאחר שחלצו לה כולם, שמא זו

המשך בעמוד רלג

המשך ביאור למסכת יבמות ליום ראשון עמ' א

מסייעת הגמרא לדברי רבי יוחנן: **תַּנְיָא** בברייתא **כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן**, ש'קלקלה' היינו דווקא בנישואי אלמנה לכהן גדול וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט. שכך שנינו בברייתא, **הוֹרוּהָ בֵּית דִּין לְהִנָּשֵׂא** על **פִּי** עד אחד, **וְהָלְכָה וְקִלְקְלָה, כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט**, והתברר שבעלה חי, **חַיֶּיבֶת בְּקָרְבָּן** חטאת **עַל כָּל בִּיאָה וּבִיאָה**, על אף שלא נודע לה האיסור בין ביאה לביאה, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, אינה חייבת אלא **קָרְבָּן** חטאת **אֶחָד עַל הַכֹּל**, כיון שכל הביאות היו בהעלם אחד, שלא נודע לה האיסור בין ביאה לביאה. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁאִם נִשֵּׂאת לַחֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם**, ואחר כך נודע שבעלה חי, **שֶׁחַיֶּיבֶת בְּקָרְבָּן עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהחמשה, **הוֹאִיל** והעבירה נעשתה **בְּגוּפִּין מוּחְלָקִין**. ועל כל פנים מבואר בברייתא שדווקא אלמנה לכהן גדול או גרושה לכהן הדיוט נחשבת כמי ש'קלקלה', וחייבת קרבן, אבל בזנות לאיש שמותרת לו אינה חייבת בקרבן.

משנה

משנתנו עוסקת בדין אשה שידוע שבעלה מת, אך לא ידוע אם התחייבה ביבום: **הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבָנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלִיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ**, וכיון שלדבריהם בזמן מיתת בעלה הניח אחריו בן, הרי היא פטורה מיבום, ואף שאחר כך מת בנה אינה חוזרת ונזקקת ליבום, כמבואר לעיל (פז:), **וְנִשֵּׂאת** לאחר על פיהם, **וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ, חִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים** – סדר הדברים היה מוהלף, ובאמת תחילה מת בנה ואחר כך מת בעלה, ונמצא שהתחייבה ביבום, ונישואיה לאחר היו באיסור, **תֵּצֵא** מבעלה השני, שהרי היא זקוקה ליבום או לחליצה, **וְהַוָּלָד** הנולד לה ממנו, **רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן** – בין לפני שנודע לה שהתחייבה ביבום, ובין לאחר שנודע לה, הרי הוא **מַמְזֵר**.

אופן נוסף: **אָמְרוּ לָהּ** לאשה **מֵת בְּנֵךְ** תחילה **וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִיךְ**, ואם כן שמת בעלה בלא זרע הרי היא זקוקה ליבום, **וְנִתְיַיבְּמָה** לאחי בעלה, **וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ, חִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים**, ובאמת תחילה מת בעלך ואחרי כן מת בנך, ונמצא שלא היתה זקוקה ליבום, והיתה אסורה על אחי בעלה, **תֵּצֵא** מן האח, **וְהַוָּלָד** הנולד לה ממנו, **רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן** – בין לפני שנודע לה שהיתה פטורה מיבום ואסורה על אחי בעלה, ובין לאחר שנודע לה, הרי הוא **מַמְזֵר**.

עתה עוברת המשנה לדון באשה שנישאת בשעה שהיה בעלה חי, אך עד שנודע לה הדבר, מת בעלה: **אָמְרוּ לָהּ** לאשת איש **מֵת בַּעְלִיךְ, וְנִיסֵּת** לאחר, **וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ**, באותו זמן שנישאת לאחר **קַיָּים הָיָה** בעלך, ואמנם אחר כך **מֵת, תֵּצֵא** מזה שנישאה לו, שקנסו אותה על שלא חקרה כראוי בשעה שנישאה לו שאכן מת בעלה, **וְהַוָּלָד** שנולד לה מאותו שנישאת לו, **הָרִאשׁוֹן** – שעיברתו קודם שמת בעלה, **מַמְזֵר**, שהרי אשת איש היתה באותה שעה, **וְהָאַחֲרוֹן** – שעיברתו לאחר שמת בעלה הראשון, אף שאמרו חכמים שתצא, מכל מקום **אֵינוֹ מַמְזֵר**, שהרי באותה שעה כבר לא היתה אשת איש.

המשנה מבררת את דינה של אשת איש שרק התקדשה לאחר: **אָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלִיךְ, וְנִתְקַדְּשָׁה** לאחר, ועדיין לא נישאה לו, **וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ** – לבעלה, ואינה נאסרת עליו, שהרי לא עשתה שום עבירה, ואף אינה צריכה גט מהשני, שהרי אשת איש היא ולא חלו קדושיו כלל. מוסיפה המשנה: **אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ הָאַחֲרוֹן גֵּט, לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה** – שאם היא אשת כהן לא נאסרה לבעלה, וכן אם ימות בעלה רשאית להינשא לכהן, שהרי אינה זקוקה לגט. ומבארת המשנה מהיכן למדו זאת: **אֶת זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָא**, נאמר באיסור גרושה לכהן (ויקרא כא ז) 'וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ [–מבעלה] לא יִקָּחוּ', ומהנאמר 'מֵאִישָׁהּ' נלמד שדווקא אם נתגרשה מבעלה, אסורה לכהן, **וְלֹא** כשנתגרשה **מֵאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אִישָׁהּ**, ושני זה אינו בעלה כלל.

גמרא

שנינו ברישא של המשנה לגבי אשה שלא ידעה שהיא זקוקה ליבום, ונישאת לאדם זר, שהולד הראשון והאחרון ממזר. מבררת הגמרא: **מַאי** – מי הוא המכונה **'רִאשׁוֹן', וּמַאי 'אַחֲרוֹן', אִילֵימָא** – אם נאמר ש**רִאשׁוֹן** היינו ולד שעיברתו **לְפָנֵי שְׁמוּעָה** ששמעה שהיא זקוקה ליבום, **וְאַחֲרוֹן** היינו שעיברתו **לְאַחַר שְׁמוּעָה** ששמעה שהיא זקוקה ליבום, ולא יצאה מבעלה השני אלא נתעברה ממנו, אם כן קשה, **לִיתְנֵי** – היה לתנא לשנות **הַוָּלָד מַמְזֵר** בסתם, שהרי לעולם היא אסורה עליו, וכל הולדות שלהם שוים באיסור זה של יבמה לשוק.

מבארת הגמרא: באמת 'ראשון' היינו לפני ששמעה שהיא זקוקה ליבום, ו'אחרון' היינו אחרי ששמעה זאת, ואף שיכלה המשנה לומר סתם 'הולד ממזר' נקטה המשנה לשון זו, **מִשּׁוּם דְּקָבְעֵי לְמִיתְנֵי סֵיפָא** – כיון שרצתה לשנות בסיפא דין זה, **אָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלִיךְ, וְנִשֵּׂאת** לאחר, **וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ לָהּ** שבזמן שנישאת **קַיָּים הָיָה** בעלה, **וּמֵת** אחר כך, שבזה יש חילוק, שהולד **הָרִאשׁוֹן**, שעיברתו לפני שמת בעלה, הרי הוא **מַמְזֵר**, ואילו הולד **הָאַחֲרוֹן**, שעיברתו אחרי שמת בעלה, **אֵינוֹ מַמְזֵר**, וכיון שבזה יש חילוק בין ראשון לאחרון, **תָּנָא** נַמִי **רִישָׁא** – שנה התנא גם ברישא לשון זו, וכתב **רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מַמְזֵר**, אף שאכן אין חילוק ביניהם.

שנינו במשנה, שאשה הזקוקה ליבום ונישאה לאדם זר, הולד ממנו ממזר. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מי הוא הסובר כן: **תָּנוּ רַבָּנָן**, משנה זו, האומרת שהולד של היבמה מאדם זר הוא ממזר, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** היא, **שֶׁהָיָה אוֹמֵר שאין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּחַיָּיבֵי לָאוִין**, וכמו כן גם ולדותיהן ממזרים, וממילא אף יבמה זו שאיסורה לשוק הוא רק ב'לא תעשה', הולד ממנה ממזר. **אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מַמְזֵר מִיבָמָה.**

הגמרא סברה עתה שדעת חכמים שבברייתא היא שאין ממזר אלא מחייבי כריתות ומיתות בית דין, וכיון שכך מקשה הגמרא: **וְלֵימָא** – שיאמר התנא שלדעת חכמים **אֵין מַמְזֵר מַחַיָּיבֵי לָאוִין**, ומדוע אמר שלדבריהם 'אין ממזר מיבמה'. מתרצת הגמרא: **הַאי תַּנָּא** – תנא זה שאמר את דעת חכמים, **הַהִיא דְּרַבִּי עֲקִיבָא הוּא** – סובר כשיטת רבי עקיבא, **דְּאָמַר** – שסובר תנא זה שדברי רבי עקיבא שאומר שיש ממזר מחייבי לאוין, אינם בכל החייבי לאוין, אלא **מַחַיָּיבֵי לָאוִין דִּשְׁאַר** – שמחמת קירבת משפחה, כגון אשה שנאנסה על ידי אביו, שאסורה על בנו בלאו, **הָוֵי** הולד **מַמְזֵר**, אולם ולד הנולד **מַחַיָּיבֵי לָאוִין גְּרִידֵי** – בלבד, שאין איסורם מחמת קירבת משפחה, **לֹא הָוֵי מַמְזֵר**, ולכן יבמה שנישאת לשוק שאין איסורה מחמת קירבת משפחה שיש לה עם אותו שנישאת לו, אין ולדה ממזר.

לאחר שהתבאר שדין ולד של יבמה לשוק תלוי במחלוקת תנאים, מבררת עתה הגמרא האם קדושין תופסים ביבמה לשוק: **אָמַר רַב יְהוּדָה,**

הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מייבום וחליצה ומותרת להינשא לשוק, שאף שביאת קטן בן תשע חשובה ביאה לכל דבר, אבל קידושיו אינם קידושין ואינו יכול לקנות אשה עד שיגדל ויביא שתי שערות, ורק ביבמה הואיל וזקוקה לו להתייבם, אמרו חכמים שביאתו תיחשב כמו שעשה בה הגדול מאמר, שקונה אותה קצת להיאסר על האחין.

המשנה חוזרת עתה לדין שנלמד ברישא ומלמדת גם את דין צרתה של היבמה המדוברת שם: בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, ויש לו בה מקצת קנין, וּמִשֶּׁהִגְדִּיל – לאחר שגדל נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת ויש לו בה נישואין גמורים, וּמֵת בלא בנים, ונפלו שתיהן לפני האח השלישי, הדין הוא כך, אִם לֹא יָדַע אֶת הָרִאשׁוֹנָה – לא בא על היבמה שנפלה לו מאחיו, מִשעה שֶׁהִגְדִּיל, ונמצא שלא קנאה עדיין להיות כאשתו גמורה, הָרִאשׁוֹנָה חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת לאח השלישי, כיון שיש עליה זיקת שני יבמים, שהרי עדיין לא בא עליה האח השני משהגדיל ואין היא אשתו גמורה, ונשארה עליה גם זיקת האח הראשון. וְאשתו הַשְּׁנִיָּה, שנשאה כשהיה כבר גדול, אינה נפטרת בחליצת הראשונה, כיון שהראשונה לא היתה אשתו גמורה, אלא קנינו בה היה מדרבנן, וכיון שהשניה זקוקה אף היא לאח השלישי, לכן אוֹ חוֹלֶצֶת, אוֹ מִתְיַיבֶּמֶת לו. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, השלישי מְיַיבֵּם לְאֵי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, ואף את הראשונה יכול הוא לייבם, והטעם לכך, כיון שבביאת קטן יש ספק אם קונה לגמרי או שאינו קונה כלל, וממה נפשך, אם קנה לגמרי הרי היא אשתו גמורה של השני, ונפלה לפניו לייבום מכח השני, ואין עליה זיקה מהראשון כלל. ואם אין ביאתו קונה כלל, הרי יש לה זיקה רק מכח הראשון, ויכול השלישי לייבמה, ולאחר שמייבם אחת מהן, חוֹלֵץ לַשְּׁנִיָּיה, משום שלפי הצד שביאת קטן אינה קונה כלל, הרי פטר ביבומה רק את זיקת אחד מן האחים, וכיון שעליו לפטור גם את זיקת השני שמת בלא בנים, עליו לחלוץ לשניה. אמנם אינו יכול לייבם את שתיהן, כיון שאנו חוששים שביאת קטן קונה לגמרי, ושתיהן נשות השני, ואסור לייבם שתי נשים הבאות מבית אחד. ורבי שמעון חולק (לעיל לא:) גם בדין של הרישא, לגבי קטן שבא על יבמתו ומת, וסובר שמותר לייבמה כיון שאין לה זיקת שני יבמים מהטעם האמור, שאם ביאת קטן קונה לגמרי הרי היא אשת הקטן, ואם ביאתו אינה קונה, או שדינה כמאמר שאינו קונה, הרי היא אשת הראשון ויש לה רק זיקה אחת.

המשנה מבארת מה הוא השיעור של 'קטן' האמור במשנתנו: אֶחָד – בין יבם שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד – ובין יבם שֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים שנה, שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, דינם כקטנים לגבי כל הדינים המבוארים לעיל.

גמרא

שנינו במשנה: 'בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו ומת, חולצת ולא מתייבמת', והיינו כיון שכשנפלה לפני האח השלישי יש עליה זיקת שני יבמים. מבארת הגמרא באיזה אופן נאמר דין זה: אָמַר רָבָא, הָא דְּאָמוּר רַבָּנָן – דין זה שאמרו חכמים, שיבמה שיש עליה זִיקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, מִיחְלָץ חָלְצָה וַיַּבּוּמֵי לֹא מִיַּבְּמָה, כגון האמור במשנה לעיל (לא:) שלשה אחים נשואים לשלש נכריות ומת אחד מהם, ועשה בה השני מאמר ומת, שנאמר שם 'שתיהן חולצות ולא מתייבמות', לֹא תֵּימָא – אל תאמר שדין זה אמור רק הֵיכָא דְּאִיכָּא צָרָה – כשיש לאח השני אשה נוספת, כמשמעות לשון המשנה שם, ובאופן זה הטעם הוא כיון דְּאִיכָּא לְמִגְזַר – יש לגזור על אשת הראשון שלא תתייבם, מִשּׁוּם צָרָה – שלא יבוא לייבם גם את צרתה שהיא אשת השני, ואז יאמרו ששתי יבמות שבאות מבית אחד מתייבמות, אבל באופן שאין לה צרה, מותרת היא להתייבם לשלישי, הואיל ולפי האמת אין עליה זיקת שני יבמים, כיון שביאת קטן אינה נחשבת כקנין גמור, והיא נחשבת לאשת הראשון בלבד, אין לומר כן, דְּהָא הָכָא – שהרי כאן, ברישא של משנתינו, מדובר אף כאשר לֵיכָּא – אין לאותה יבמה צָרָה, ואף על פי כן שנינו במשנה שאם מת הקטן ונפלה לייבום, מִיחְלָץ חָלְצָה וַיַּבּוּמֵי לֹא מִיַּבְּמָה, והיינו כיון שאף שביאת הקטן קונה רק מדרבנן, מכל מקום די בכך כדי להחשיבה כמי שיש עליה זיקת שני יבמים.

שנינו במשנה: נָשָׂא אִשָּׁה וּמֵת כו' הרי זו פטורה, משום שאין קידושין לקטן. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּנֵינָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן – שנינו במשנתינו דין זה ששנו חכמים בברייתא, שכך שנינו בברייתא, שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנָּשְׂאוּ אשה וּמֵתוּ בלא בנים, נְשׁוֹתֵיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּיבּוּם, כיון שאין שוטה וקטן יכולים לקדש אשה. והרי זה כמבואר במשנתינו, שאין קדושין לקטן.

שנינו במשנה: 'בֶּן תֵּשַׁע וכו' ויום אחד שבא על יבמתו, וּמִשֶּׁהִגְדִּיל וכו' נשא אשה אחרת, אם לא ידע את הראשונה לאחר שהגדיל, הראשונה חולצת ולא מתייבמת, והשניה או חולצת או מתייבמת'. והטעם שאין הראשונה מתייבמת הוא לפי שיש עליה זיקת שני יבמים.

מקשה הגמרא: מדוע השניה מותרת להתייבם, וְיַעֲשׂוּ את בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע כְּדין מַאֲמָר בְּגָדוֹל, שמבואר לעיל (לא:) שאם עשה השני מאמר ביבמתו ומת, אין בעלת המאמר מתייבמת לשלישי, משום שיש עליה זיקת שני יבמין, ואף אוסרת היא את צרתה ביבום, משום שהיא צרת בעלת זיקת שני יבמין, וְאף כאן נאמר שתִדָּחֶה הצָרָה מִיִּבּוּם, ורק תחלוץ, ומדוע אמרה משנתינו שהשניה יכולה להתייבם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב, לֹא עָשׂוּ חכמים את בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע כְּמַאֲמָר בְּגָדוֹל לכל דבר, שגם תדחה את צרתה מן היבום, אלא היא בלבד אסורה להתייבם כיון שמדרבנן יש לה זיקת שני יבמים, אבל צרתה אינה אסורה מחמת כך, ורק במאמר ממש אמרו חכמים שפוסלת אף את צרתה מיבום. וְאילו שְׁמוּאֵל אָמַר, עָשׂוּ וְעָשׂוּ את ביאת קטן כמאמר בגדול, גם לענין לדחות מייבום את צרתה. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עָשׂוּ וְעָשׂוּ את ביאת קטן כמאמר בגדול לכל דבר.

מקשה הגמרא: לפי דברי שמואל ורבי יוחנן, אם כן וְיַעֲשׂוּ – שיעשו חכמים את ביאת הקטן כמאמר לגמרי ויאסרו את צרתה, ומדוע נאמר במשנה שצרתה מותרת להתייבם. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא – מחלוקת תנאים היא, מדוע אשה שעשו בה מאמר אסורה להתייבם, הַךְ תַּנָּא – אותו תנא דְּפרק אַרְבָּעָה אַחִין (לעיל לא:), גָּזַר מִשּׁוּם צָרָה – סובר שהטעם שאמרו חכמים שאשה שעשו בה מאמר אינה מתייבמת, אינו משום זיקת שני יבמים, אלא מחשש שאם ייבם את בעלת המאמר יבוא לייבם גם את הצרה שלה, וכיון שנראה הדבר ששתיהן באו מבית אחד, מהאח השני, יאמרו ששתי יבמות הבאות מבית אחד מתייבמות, ומטעם זה אף אין חולץ לאחת ומייבם לשניה, משום שאז יאמרו ששתי יבמות שבאות מבית אחד חולצים לאחת ומייבמים את השניה, ועלול להיות שקודם יחלצו לאחת ואחר כך ייבמו את השניה, ודבר זה אסור משום שאחרי שחלץ לאחת אסור לו לייבם את השניה, מדין 'כיון שלא בנה שוב לא יבנה' (לעיל י:), וְאַשְׁמְעִינַן התנא שם את הדין בְּגָדוֹל שעשה מאמר ביבמתו, שאם מת אין היבמה ולא צרתה מתייבמות לאחיו, וְהוּא הַדִּין בְּקָטָן שבא על יבמתו, לפי שביאת בן תשע חשובה כמאמר של גדול, ואם נשא אשה אחרת כשגדל, שתיהן חולצות ולא מתייבמות. וְהַאי – והטעם דְּאָמַר התנא את דינו בגָּדוֹל שעשה מאמר, ולא בקטן שבא על יבמתו, אף שדינם שוה, הוא מִשּׁוּם דִּבְגָדוֹל קָאֵי – שהוא עוסק שם בדיני מאמר של גדול, אבל באמת הוא הדין לביאת קטן. וְאילו הַאי תַּנָּא דְּהָכָא – התנא של משנתינו, סְבִירָא לֵיהּ שעָשׂוּ ביאת בן תשע כמאמר בגדול, ואף על פי כן השניה מותרת להתייבם, וְלֹא גָּזַר מִשּׁוּם צָרָה – כיון שהטעם שאסרו לייבם את בעלת המאמר אינו מחשש שייבם גם את צרתה, אלא משום שאשת שני מתים ממש אסורה מדאורייתא, ולכן גזרו חכמים אף באשה שרק עשו בה מאמר, שלא תתייבם, כיון שמדרבנן היא נחשבת כאשת שני מתים, וחששו שיבואו לייבם גם מי שנחשבת אשת שני מתים מן התורה. ולפי טעם זה, רק את האשה שעשה בה מאמר, או שבא עליה

המשך בעמוד צג

גמרא

שנינו במשנה: ׳ואם בא על השניה לאחר מיתת הראשונה מותר בשניה וברביעית׳, וסברה עתה הגמרא שכוונת המשנה שנשא את השניה לאחר שאמרו לו שמתה הראשונה, ובאמת לא מתה. תמהה הגמרא: **אָטוּ כּוּלְּהוּ** – האם כל האופנים הקודמים במשנה, **לָאו לְאַחַר מִיתַת רִאשׁוֹנָה נִינְהוּ** – אינם עוסקים כאשר בא על השניה לאחר שאמרו לו שמתה האשה הראשונה, והרי כבר בתחילת המשנה נאמר ׳אמרו לו מתה אשתך׳.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, בתחילת המשנה מדובר כשרק ׳אמרו לו׳ שמתה הראשונה, אך באמת לא מתה, ולכן הוא אסור בשניה. ואילו בסיפא מדובר שנשא את השניה **לְאַחַר מִיתַת רִאשׁוֹנָה וַדַּאי** – שמתה באמת, ובאופן זה הוא מותר בשניה, ותפסו בה קדושיו.

שנינו במשנה: ׳**בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים** ויום אחד **וכו**׳ הוא פוסל תחילה, והאחים פוסלים תחילה וסוף׳. והבינה עתה הגמרא שמדובר במשנה בביאת קטן, שפוסלה רק כשבא עליה קודם למאמר או לביאה של אחיו הגדול, ולא לאחר מכן. מקשה הגמרא: האם **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד** שבא על יבמתו, **תְּחִלָּה פָּסִיל** – רק אם עשה כן קודם לאחים הוא פוסל, ואילו באופן שבא עליה **בְּסוֹף** – לאחר שעשה בה אחיו מאמר, **לֹא פָּסִיל** לה, **וְהָתָנֵי רַב זְבִיד בַּר רַב אוֹשַׁעְיָא**, יבם גדול **הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּא אָחִיו שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד עָלֶיהָ, פְּסָלָהּ** בביאתו על אחיו הגדול, הרי שביאת קטן פוסלת אף ׳לבסוף׳, לאחר שעשה בה הגדול מאמר.

מתרצת הגמרא: **אָמְרֵי** – תירצו בני הישיבה, שיש חילוק בין ביאת קטן לבין מאמר של קטן, שאם עשה הקטן **בִּיאָה** ביבמתו, **פָּסִיל** לה על אחיו הגדול **אֲפִילּוּ בְּסוֹף** – לאחר שעשה בה הגדול מאמר, וכברייתא ששנה רב זביד. אך משנתנו עוסקת באופן שעשה הקטן **מַאֲמָר** ביבמתו, ובזה יש חילוק, שאם עשה כן **תְּחִלָּה** – קודם שעשה בה הגדול מאמר, **פָּסִיל**. אך אם עשה כן **בְּסוֹף** – לאחר שעשה בה הגדול מאמר, **לֹא פָּסִיל**.

תמהה הגמרא: **וְכִי** כך הוא הדין, **שִׁבִּיאָה** של קטן **אֲפִילּוּ בְּסוֹף פָּסִיל, וְהָא קָתָנֵי** במשנתנו ׳**אֶלָּא שֶׁהוּא** – הקטן, **פּוֹסֵל** על האחין דוקא **בְּתְחִלָּה, וְהֵן** פוסלים על הקטן בין **בְּתְחִלָּה** ובין **בְּסוֹף**׳, ועל דין זה, שהקטן פוסל תחלה ואינו פוסל בסוף, ביארה המשנה ׳**כֵּיצַד, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יִבְמָתוֹ וכו**׳ פסל על ידי אחין׳, ומוכח שביאת קטן פוסלת דוקא בתחלה ולא בסוף.

מתרצת הגמרא: **חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את המשנה כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוּא פּוֹסֵל תְּחִלָּה, וְהֵן פּוֹסְלִין תְּחִלָּה וְסוֹף**, וכמו שהיא הגירסא לפנינו, ועתה יש להוסיף, **כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – מתי נאמר דין זה, שאין הקטן פוסל בסוף, **כְּמַאֲמָר, אֲבָל בִּיאָה** של קטן, **פּוֹסֶלֶת** על האחין **אֲפִילּוּ** אם בא עליה הקטן **בְּסוֹף** – לאחר שעשו בה האחין מאמר. ועל אופן זה, של ביאה, נאמר המשך המשנה כפי שהיא בגירסא לפנינו, ׳**כֵּיצַד** ביאת קטן פוסלת אפילו לבסוף, **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל יִבְמָתוֹ, פָּסַל עַל יְדֵי אַחִין**, ואפילו אם בא עליה לאחר שעשו בה מאמר.

נמצא לפי ביאור הגמרא, שמשנתינו עוסקת אף במאמר של קטן, שאם נעשה לפני המאמר או הביאה של הגדול, פוסל את היבמה על האחים. מקשה הגמרא: **וּמִי אִית לֵיהּ מַאֲמָר כְּלָל** – וכי יש לקטן כח לעשות מאמר ביבמתו ולפוסלה **עַל יְדֵי הָאַחִין** הגדולים, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוּא פּוֹסֵל** את היבמה על האחין **בְּדָבָר אֶחָד** – בדרך אחת, **וְהָאַחִין פּוֹסְלִין** את היבמה **עַל יָדוֹ** של הקטן **בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים** – בארבעה דרכים. ומבארת הברייתא, **הוּא פּוֹסֵל עַל יְדֵי אַחִין** רק **בְּבִיאָה, וְהָאַחִין פּוֹסְלִין עַל יָדוֹ בְּבִיאָה, בְּמַאֲמָר, בְּגֵט וּבַחֲלִיצָה**, שאם עשו אחד מארבעה דברים אלו, פסלוה עליו, ומבואר בברייתא שקטן אינו יכול לפסול את היבמה על האחים בשום דרך מלבד בביאה, והיאך ניתן לבאר שמשנתנו עוסקת במאמר של קטן, שהוא פוסל בו את היבמה על האחים.

מתרצת הגמרא: אמנם אף מאמר של קטן פוסל את היבמה על האחים, וכמו שבארנו את המשנה, ומכל מקום כתבה הברייתא שקטן פוסל רק בדבר אחד, והיינו משום שדין **בִּיאָה** של קטן, כיון **דְּפָסְלָה** לאחין **בֵּין בִּתְחִלָּה בֵּין בְּסוֹף, פְּסִיקָא לֵיהּ** – דין זה פסוק ומוחלט הוא, ולכן כתבו התנא. אבל **מַאֲמָר, דְּדוקא** אם עשאו **בִּתְחִילָּה פָּסִיל** לה, אבל **בְּסוֹף** – לאחר שעשו בה האחין מאמר, **לֹא פָּסִיל** לה, **לֹא פְּסִיקָא לֵיהּ** – אינו מוחלט, ולכן לא שנה אותו התנא. הגמרא מוסיפה לדון בקטן, מתי הוא פוסל את יבמתו: **אִיתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**, קטן **יֵשׁ לוֹ** דין ׳**גֵּט**׳, שאם נתן הקטן גט ליבמתו בתחילה, פסלה על האחים. **וְכֵן אָמַר רַב תַּחֲלִיפָא בַּר אֲבִימִי, יֵשׁ לוֹ מַאֲמָר** – שאם עשה הקטן מאמר ביבמתו פסלה על האחים.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כך גם בברייתא, קטן **יֵשׁ לוֹ גֵּט וְיֵשׁ לוֹ מַאֲמָר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**.

תמהה הגמרא: **וְכִי סָבַר רַבִּי מֵאִיר** שקטן **יֵשׁ לוֹ גֵּט, וְהָתַנְיָא** בברייתא, **עָשׂוּ** חכמים בתקנתם **שִׁבְיַאת** קטן **בֶּן תֵּשַׁע** תקנה לו את היבמה ותאסור אותה על האחים, **כְּמַאֲמָר בְּגָדוֹל** – כפי שהיבמה נאסרת לשאר האחים על ידי מאמר הנעשה על ידי גדול. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, עָשׂוּ** חכמים **שְׁחֲלִיצַת** קטן **בֶּן תֵּשַׁע** תפסול את היבמה מייבום לו ולשאר האחים, **כְּגֵט בְּגָדוֹל** – כפי שהיבמה נפסלת מייבום על ידי גט שנתן לה גדול. **וְאִם אִיתָּא** שרבי מאיר סובר שגם גט של קטן פוסל את היבמה, מדוע אמר שעשו את חליצת קטן כגט של גדול, **לִיתְנֵי ׳כְּגִיטוֹ׳** – היה לרבי מאיר לומר שעשו את חליצת בן תשע כגיטו, שכשם שגט של בן תשע פוסל כך חליצת בן תשע פוסלת, ואילו מכך שדימה רבי מאיר חליצה של קטן לגט של גדול משמע שגט של קטן אינו פוסל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, לעולם סובר רבי מאיר **דְּאִית לֵיהּ** – שיש לקטן גט הפוסל ביבמה, **וְזוּטָר** – אך חלש הוא מגט של גדול, ולכן דימה רבי מאיר את חליצת הקטן לגט של גדול, לומר לך שחליצת קטן היא כגט של גדול, ועדיפה מגט של קטן.

מבארת הגמרא במה חלש גט של קטן מגט של גדול: **לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר אֵין גֵּט אַחַר גֵּט** – אדם שמת ללא בנים והניח שתי נשים, ונתן אחיו גט לשתיהן בזו אחר זו, או ששני אחי המת נתנו גט בזה אחר זה ליבמה אחת, סובר רבן גמליאל שאין הגט השני חשוב גט לאסור את הנותן בקרובותיה מדין ׳אחות גרושתו׳, **הָנֵי מִילֵּי** – דין זה נאמר רק **בְּיִבּוּם גָּדוֹל** שנתן גט ליבמתו **לְאַחַר** גט שנתן לה אח אחר **גָּדוֹל**, או שיבם גדול אחד נתן גיטין לשתי יבמות בזו אחר זו. **וְכֵן** אם נתן יבם **קָטָן** ליבמתו גט **אַחַר** גט שנתן לה יבם **קָטָן** אחר, או שיבם קטן אחד נתן גיטין לשתי יבמות בזו אחר זו, באופנים אלו אין גט אחר גט. **אֲבָל** גט שנתן יבם **גָּדוֹל** ליבמתו **לְאַחַר** גט שנתן לה יבם **קָטָן, מַהֲנֵי** – מועיל הגט לאסור על הגדול את קרובותיה, משום שלגט של הגדול יש כח יותר מאשר לגט של הקטן, שכן אין כח בגט של קטן להפקיע את כל הזיקה, ומועיל הגט של הגדול אחריו להפקיע חלק מהזיקה שנשארה לאחר גיטו של הקטן. ונמצא שעדיף גיטו של הגדול מגיטו של הקטן, ולכן דימה רבי מאיר את חליצת הקטן דוקא לגט של גדול, משום שלחליצת הקטן יש כח כמו גט של גדול לענין דין גט אחר גט, שחליצת הקטן מועילה אחר גט של קטן כפי שגט של גדול מועיל אחר גט של קטן. וכן גט של גדול לא יועיל אחר חליצת קטן, כפי שאינו מועיל אחר גט של גדול.

ואף **לְרַבָּנָן** החולקים על רבן גמליאל, **דְּאָמְרֵי יֵשׁ גֵּט אַחַר גֵּט, הָנֵי מִילֵּי** – אימתי סוברים רבנן שיש גט אחר גט, דוקא **בְּגֵט** שנתן יבם **גָּדוֹל אַחַר** גט שנתן יבם **גָּדוֹל** אחר, **אוֹ בְּגֵט** שנתן **קָטָן** אחד **אַחַר** גט שנתן **קָטָן** אחר, שכיון שמהות הגט השני דומה לגט הראשון, ששניהם בגדול או שניהם בקטן, סוברים חכמים שיש לו משמעות אף אחר הגט הראשון, להפקיע את הזיקה. **אֲבָל** גט שנתן **קָטָן אַחַר** גט שנתן **גָּדוֹל, לֹא מַהֲנֵי** – אין לו כל משמעות ואינה נחשבת גרושת הקטן בגללו, שכן אין כח בגט של קטן כמו גט של גדול. ולכן דימה רבי מאיר את חליצת הקטן דוקא לגט של גדול ולא לגט של קטן, משום שחליצת הקטן יש לה אכן תוקף כמו גט של גדול לענין דין גט אחר גט, שחליצת הקטן מועילה גם אחר גט של גדול, כפי שגט של גדול מועיל אחר גט של גדול. נמצא שבין לרבן גמליאל ובין לחכמים, חליצת הקטן אינה דומה לגט של קטן, אלא לגט של גדול.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שישי עמ׳ א

(שם יד) ׳וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ׳, והטעם ששינתה התורה בלשונה, הוא כדי **לוֹמַר לָךְ**, שרק זו שבא עליה ראשונה **בדֶּרֶךְ לִיקּוּחִין**, והיינו אשתו, שנעשתה אשתו על ידי קידושין, בה **אָסְרָה** עליו **הַתּוֹרָה** את השניה, היינו את שאר קרובותיה, אבל אם הראשונה שבא עליה היה באונס או פיתוי, שלא קידשה, לא אסרה התורה עליו את קרובותיה.

רב פפא מקשה על כך: **אָמַר** לֵיהּ **רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי, אֶלָּא מֵעַתָּה** שלשון ׳קיחה׳ מלמדת שדווקא על ידי קידושין אסרה תורה, **גַּבֵּי אֲחוֹתוֹ דִּכְתִיב** (ויקרא כ יז) ׳**וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ**׳, **הָכֵי נַמִּי** – האם גם שם נאמר שדווקא **דֶּרֶךְ** קִיחָה **הוּא דְּאָסוּר** לבוא על אחותו, אבל **דֶּרֶךְ שְׁכִיבָה שָׁרֵי** [–מותר]. והרי בודאי אינו כן.

מתרץ אביי: **אָמַר** לֵיהּ אביי לרב פפא, **לִיקּוּחִין כְּתִיבֵי בַּתּוֹרָה סְתָם** – לשון ליקוחין הוזכרה סתם ולא פירשה התורה אם הכוונה לנישואין או לשכיבה, במקום **הָרָאוּי לְקִיחָה** של קידושין, כוונת התורה קִיחָה היינו קידושין, ובכך מתפרשת הדרשה האמורה בברייתא לגבי קרובות אשתו שנאמר בהם קיחה לדרשה. אבל במקום **הָרָאוּי** רק **לִשְׁכִיבָה**, כלומר שאינו ראוי לקיחה של קידושין, על כרחך יש לפרש את הלשון קיחה האמור בה שמה שאסרה התורה היינו בדרך **שְׁכִיבָה**. ולכן באחותו שאין קידושין תופסים בה, מתפרשת לשון קיחה לענין שכיבה.

רבא מביא מקור אחר לדין האמור במשנה: **רָבָא אָמַר**, המקור לדין זה שמי **שאָנַס אִשָּׁה, מוּתָּר לִישָּׂא בִּתָּהּ**, הוא **מֵהָכָא**, מסתירת הפסוקים, **כְּתִיב** (שם יח י) ׳**עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה**׳, ומשמע מזה, דווקא בת בנך שלך לא תגלה, **הָא** – אבל **בַּת בְּנָהּ דִּידָהּ** – של אשתו מאיש אחר, **וְכֵן בַּת בִּתָּהּ דִּידָהּ**, שאינה בת בנך או בת בתך, **גַּלֵּי** – מותר לגלות, כלומר לישא אותם. ומצד שני **כְּתִיב** (שם יז) ׳**עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת בַּת בְּנָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תִקַּח**׳, הרי מפורש בפסוק זה שבת בנה ובת בתה נאסרו עליו אף על פי שאינם בת בנו ובת בתו. **הָא כֵּיצַד** יש ליישב את הסתירה, בהכרח צריך לומר **שכָּאן** – בפסוק הראשון, מדובר **בְּאוֹנְסִין**, שאנס אשה, ומלמדנו הכתוב שאם נולדה בת לבתו מאותה אשה, היא אסורה עליו, אולם אינו חייב על בת בנה ועל בת בתה מאיש אחר. **ואילו כָּאן** – בפסוק השני, מדובר **בְּנִשּׂוּאִין**, שכיון שהיא אשתו חייב גם על בת בנה ובת בתה.

שואלת הגמרא: **אִיפּוּךְ אֲנָא** – שמא נאמר להיפך, שהפסוק הראשון שאוסר בת בנך ובת בתך ומדויק שבת בנה ובת בתה מאיש אחר מותרות, נאמר בנשואה, ואילו הפסוק השני שאוסר אפילו בת בנה או בת בתה מאיש אחר, נאמר באונסה, ואם כן אין מקור לכך שבאנס אשה מותר לישא בתה.

מיישבת הגמרא: **עֲרָיוֹת ׳שְׁאֵר׳ כְּתִיב בְּהוּ** – התורה כתבה בעריות לשון ׳שאר׳ [קירבת משפחה], שנאמר (ויקרא יח ו) ׳אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה׳, ומשמע שהגורם לאיסור הוא ׳שאר בשרו׳ דהיינו הקורבה, **בְּנִשּׂוּאִין אִיכָּא שְׁאֵר, בְּאוֹנְסִין לֵיכָּא שְׁאֵר** – בנישואין שייך ענין של קורבת משפחה, אולם באונסין אין ענין של קורבת משפחה, ואם כן כשהתורה אוסרת קרובות, סברא היא לאסור יותר בקרובות אשתו, שיש בה ׳שאר׳ מאשר קרובות אנוסתו.

שנינו במשנה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בַּאֲנוּסַת אָבִיו וכו׳** ומפותת אביו. הגמרא מביאה מקור לדין של רבי יהודה: **אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה** שאוסר באנוסת אביו ומפותת אביו. **דִּכְתִיב** (דברים כב א) ׳**לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו**׳, ומשמעות סופו של הפסוק, **כְּנַף שֶׁרָאָה אָבִיו** – אשה שבא אביו עליה אף בלא קידושין, **לֹא יְגַלֶּה** – לא יבוא הבן עליה. שואלת הגמרא: **וּמַמַּאי דְּכַאֲנוּסָה כְּתִיב** פסוק זה, שמא כוונת הפסוק לתת אזהרה נוספת לאשת אביו. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב מֵעֵילָוֵיהּ דִּקְרָא** – דבר זה נדרש ממה שנכתב בפסוק הסמוך לו מלפניו (שם כב כט), ׳**וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף**׳, ופסוק זה מדבר בענין אנוסה, וכיון שנסמך הפסוק האוסר לגלות כנף אביו לפסוק זה המדבר באנוסה, משמע שגם הפסוק ׳לא יגלה כנף אביו׳ מתפרש באנוסה.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן** מדוע אינם דרשים את הפסוקים כרבי יהודה. משיבה הגמרא: **אִי הָוָה סָמִיךְ לֵיהּ** – אם היה הפסוק ׳לא יגלה כנף אביו׳ סמוך ממש לפרשת אנוסה, אכן היו דורשים את הפסוק **כִּדְקָאָמְרַת** – כמו שפירשת, שהפסוק אוסר את אנוסת אביו, אבל **הַשְׁתָּא** [–עכשיו] **דְּלֵיתֵיהּ סָמִיךְ לֵיהּ** ממש, שהרי הפסוק ׳לא יקח איש את אשת אביו׳ מפסיק ביניהם, אין הפסוקים נחשבים כסמוכים, והפסוק ׳לא יגלה כנף אביו׳ **מִיבַּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַב** ענן – צריכים אותו לדרשתו של רב ענן, **דְּאָמַר רַב עָנָן אָמַר שְׁמוּאֵל, בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁל אָבִיו הַכָּתוּב מְדַבֵּר** – הפסוק בא לאסור אשה שנפלה ליבום לפני אביו ואביו עדיין לא ייבמה. **וּמַאי** – ומה משמעות הכתוב ׳**כְּנַף אָבִיו**׳, **כְּנַף הָרָאוּי לְאָבִיו**, דהיינו שומרת יבם של אביו, שדינו לייבמה ולקחתה לאשה, **לֹא יְגַלֶּה** בנו.

שואלת הגמרא: מדוע יש צורך בפסוק זה לאסור שומרת יבם של אביו, **וְתִיפּוּק לֵיהּ** – הלא גם בלא זה אסורה **מִשּׁוּם** שהיא **דּוֹדָתוֹ**, דהיינו אשת אחי אביו שאסורה אף לאחר מות בעלה.

משיבה הגמרא: פסוק זה בא **לַעֲבֹר עָלֶיהָ בִּשְׁנֵי לָאוִין**, כלומר, להוסיף לו לאו על הלאו של דודתו, ולחייבו גם משום ׳לא יגלה כנף אביו׳ שהיא שומרת יבם של אביו.

שואלת הגמרא: **וְתִיפּוּק לֵיהּ** – הלא גם בלא זה אסורה **מִשּׁוּם** איסור **יְבָמָה לַשּׁוּק**.

משיבה הגמרא: אף שהוא אסור בה משום שני לאוין, הוסיפה התורה **לַעֲבֹר עָלֶיהָ** – על שומרת יבם של אביו **בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין**, א. משום דודתו. ב. משום יבמה לשוק. ג. משום שומרת יבם של אביו.

יישוב נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה אמור, שהפסוק ׳לא יגלה כנף אביו׳ נצרך כדי לאסור אותה **לְאַחַר** מִיתָה של אביו, שכבר נתבטל אז איסור יבמה לשוק.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שבת קודש עמ׳ ב

שייבם היתה נשואה לאחיו מן האם, בנה של רחל מבועז, שאסורה לו באיסור אשת אח, ולכן הוא רק חולץ לכל הנשים. **וְאַחִין מִן הָאָב, מְיַיבְּמִין** – ארבעת האחים הנותרים שיש להם בתערובות רק אחים מן האב, מייבמין כדרך ששנינו במשנה, שלאחר שארבעה חולצים לאחת מייבמה אחד.

דין נוסף בולדות שנתערבו: אם היו **מִקְצָתָן** של האחים הודאים וכן של אלו שנתערבו **כֹּהֲנִים, וּמִקְצָתָן** של האחין הודאים וכן של אלו שנתערבו **שֶׁאֵינָן כֹּהֲנִים**. אותם האחים שהם **כֹּהֲנִים, חוֹלְצִין** לנשים, ואינם יכולים לייבם, משום שכהן אסור לישא חלוצה, ויש לחוש שאשה זו שמייבם הכהן אינה אשת אחיו, אלא אשת אחיו של אחד משאר האחים הודאים, וכיון שחלצו לה הרי היא אסורה עליו. והאחים של התערובות **שֶׁאֵינָן כֹּהֲנִים, מְיַיבְּמִין** לאחר שיחלצו להן, וכאמור לעיל.

הברייתא ממשיכה: היו **מִקְצָתָן** של האחים הודאים **כֹּהֲנִים, וּמִקְצָתָן** של האחין הודאים יש להן בתערובות **אַחִין מִן הָאֵם** ולא מן האב, **אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – הכהנים ואלו שיש להם אחים מן האם, **חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין**, שהכהנים אסורים בחלוצה, והאחים מן האם אסורים באשת אח שלא במקום מצוה.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שישי עמ' ב

ששת: **וְאִיכָּא דְּאָמַר, פָּלִיג רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב** – ויש מי שאומר, שרב אחא בר יעקב חולק ומתיר לכל אחד מהם לשאת את אשת אחיו, **אֲפִילּוּ** בְּאופן שהגרים הללו הם אַחִין מִן הָאֵם ואינם אחים מן האב. **וּמַאי טַעְמָא,** משום שגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי [–נחשב].

הגמרא מקשה על רב אחא בר יעקב ממשנתנו: תְּנַן – שנינו במשנתנו, הַנִּיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּירוּ בָּנֶיהָ עִמָּהּ, לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין. מַאי טַעְמָא – מדוע אסור להם לייבם, לָאו – וכי אין הטעם מִשּׁוּם דַּאֲסִירֵי מדרבנן לשאת את אשת אחיהם משום שהם אחים מן האם.

דוחה הגמרא: לֹא, אין כוונת המשנה שהם אסורים זה על זה, אלא רק דְּאִינָהּ בְּתוֹרַת [–בחובת] חֲלִיצָה וְיִיבּוּם, כיון שאינם אחים מן האב, וְשַׁרְיָא לְעָלְמָא – והיא מותרת להינשא לכל העולם בלא יבום או חליצה, וְאִינְהוּ – והם [האחים החיים] נַמִּי שָׁרוּ – גם מותרים בה.

הגמרא מקשה על כך: וְהָא קָתָנֵי בסיפא של המשנה 'אֲפִילּוּ הורתו של ראשון שלא בקדושה ולידתו בקדושה, והשני הורתו ולידתו בקדושה', ומשמע שבאופן זה יש חידוש גדול יותר, אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא אֲסִירֵי – הדבר מובן אם אתה אומר שכוונת המשנה 'לא חולצין ולא מייבמין' היא לא רק שאין מצות יבום, אלא אף שאסור לייבם, הֵיינוּ דְּקָתָנֵי – הרי שלכך נקטה המשנה במקרה השני 'אֲפִילּוּ', משום שיש חידוש בדבר, דְּאַף עַל גַּב דְּהאח הרִאשׁוֹן הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בְּקְדוּשָׁה וְלֵידָתוֹ בְּקְדוּשָׁה, וְהאח הַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ בְּקְדוּשָׁה, וְכִשְׁתֵּי אִמָּהוֹת דָּמוּ – ודומה הדבר כאילו נולדו לשתי אמהות, ואינם אחים, מחדשת המשנה שאֲפִילּוּ הָכִי אֲסִירֵי האלמנה ואחי בעלה זה על זה, מכיון שגם הראשון לידתו בקדושה והרי הם אחים מהאם, ואסורים בנשי אחיהם מן התורה.

אֶלָּא, אִי אָמְרַת שָׁרוּ – אם תאמר שלא באה המשנה להשמיע בדבריה 'לא חולצין ולא מייבמין' אלא שמותרת אשת המת לשוק בלא יבום וחליצה, כפי שנקט רב אחא בר יעקב, מַאי – מה כוונת המשנה באומרה 'אֲפִילּוּ', הרי לגבי היתר האשה לשוק בלא יבום או חליצה, אין חידוש כשהם נראים בני שתי אמהות יותר מאשר כשהם נראים אחים מהאם.

מתרצת הגמרא: אף בדין זה שמותרת לשוק יש בכך חידוש, דְּאַף עַל גַּב דְּתַרְוַיְיהוּ – שני האחים לֵידָתָן בִּקְדוּשָׁה, ויש מקום לחשוש שבני אדם יחשיבום כאחים מן האב, וְאָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּיִשְׂרָאֵל – ואם נתירנה לשוק בלא יבום וחליצה, יבואו להחליף ולהתיר אף בישראל יבמה לשוק בלא יבום וחליצה, אֲפִילּוּ הָכִי שָׁרוּ – מותרת היא לשוק בלא יבום וחליצה, מכיון שהכל יודעים שמה שהתירוה לשוק הוא משום שיבום תלוי באחוה מן האב, ואינם נחשבים לאחים מן האב כיון שהאח הראשון הורתו היתה שלא בקדושה.

הגמרא מביאה לשון אחרת שבא לסייע לרב אחא בר יעקב מהמשנה: אִיכָּא דְּאָמְרִי, הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא דְּשָׁרוּ – שכוונת המשנה להשמיע דבר זה שמותרת להינשא לשוק, דְּקָתָנֵי במשנה, 'אֲפִילּוּ הורתו של ראשון שלא בקדושה ולידתו בקדושה, לא חולצין ולא מייבמין'. אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא שָׁרוּ, שכוונת המשנה להתיר אותה להינשא לשוק ואין כוונת המשנה לאוסרה על אחי בעלה, הֵיינוּ דְּקָתָנֵי במשנה לשון 'אֲפִילּוּ', להשמיענו חידוש, דְּאַף עַל גַּב דְּתַרְוַיְיהוּ – שני האחים לֵידָתָן בִּקְדוּשָׁה, דְּאָתֵי לְאִיחַלּוּפֵי בְּיִשְׂרָאֵל – שיש מקום לרואים לטעות שהם אחים גמורים ואם נתירנה לשוק יש לחשוש שיבואו להתיר גם בישראל יבמה לשוק בלא יבום וחליצה, אֲפִילּוּ הָכִי שָׁרוּ – בכל אופן מותרת היא לשוק, כיון שהכל יודעים שסיבת ההיתר היא מכיון שאין להם דין אחוה מן האב, משום שהורתו של הראשון היתה שלא בקדושה. אֶלָּא אִי אָמְרַת שכוונת המשנה להשמיע דַּאֲסִירֵי לייבם, מַאי [–מה] החידוש בסיפא שמחמתו נקטה המשנה לשון 'אֲפִילּוּ', הרי אדרבה, כשלידת שניהם היתה בקדושה, הרי זו סיבה לאסור לשאת את אשת אחיו, כיון שהם נחשבים אחים מן האם.

דוחה הגמרא: המשנה נקטה לשון 'אפילו' כדי להשמיענו חידוש, דְּאַף עַל גַּב דְּרִאשׁוֹן הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בְּקְדוּשָׁה וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָׁה, וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ בִּקְדוּשָׁה, דְּכִשְׁתֵּי אִמָּהוֹת דָּמֵי – שהדבר נראה כאילו נולדו לשתי אמהות, אֲפִילּוּ הָכִי אֲסִירֵי, כדעת רב ששת.

הגמרא מביאה ברייתא לסייע לרב ששת ושלא כרב אחא: תָּא שְׁמַע, שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים גֵּרִים – שנתגיירו לאחר לידתם, וְכֵן מְשׁוּחָרְרִים – אחים תאומים שהיו עבדים ונשתחררו, לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, שאם אחד מהאחים הגרים נשא אשה ומת בלא בנים, אין אלמנתו חולצת או מתייבמת לאח החי. וְאֵין האחים חַיָּבִין כל אחד על אשת אחיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, אפילו אם נישאו לנשותיהם לאחר שנתגיירו, משום שגר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד, ולכן אינם נחשבים לאחים כלל ואפילו לא אחים מן האם. ואם הָיְתָה הוֹרָתָן שֶׁלֹּא בִּקְדוּשָׁה וְלֵידָתָן בִּקְדוּשָׁה, שנתעברה אמם קודם שהתגיירה, וילדה אותם משנתגיירה, אף באופן זה לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין. אֲבָל חַיָּבִין עליה כרת מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, כיון שהם אחים מהאם, שהרי לידתם היתה בקדושה. ואם הָיְתָה הוֹרָתָן וְלֵידָתָן בִּקְדוּשָׁה, שהורתם היתה לאחר שנתגיירה אמם, חַיָּיבִין חֵן כְּיִשְׂרָאֵלִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן. קָתָנֵי מִיהַת – מכל מקום שנינו בברייתא, שבאופן שהורתם ולידתם היתה שלא בקדושה, אֵין חַיָּבִין מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח. מדייקת הגמרא: מלשון הברייתא 'אין חייבין' משמע דחִיּוּבָא לֵיכָּא – שרק חיוב כרת אין בכך,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"א טבת, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

... לכתבו שהבר מצוה מתכונן לקרות בתורה בצבור כל הפרשה,

ידועה דעתי בזה מאז, שלצערנו בדורנו עשו העיקר טפל ולהיפך, ובזה גם שבתור ההכנה לקבלת עול תורה ומצוה, ממעטים בלימוד היסודות והעיקרים, הלכות הצריכות בחיי היום יומים, ומחליפים זה בענינים שעכ"פ אינם יסודיים, ועוד וגם זה עיקר, אשר מעולם לא נהגו בזה ואף שאמרו חז"ל אתית לקרתא אזיל בנימוסא, הנה בכל קרתא וקרתא ישנם כמה מנהגים וכו' וק"ל.

מובן שהנ"ל בא בתור הצעה והערה בעלמא, לעיון עוד הפעם מצדם האם כדאי, ואיך שיחליטו יה"ר שיהי' לטוב.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום רביעי עמ׳ ב

שניהם ונשא את אחות ארוסתו, ואחר כך באו שניהם, אולם **הָא** – דברי רבי יוסי שכשלא פסל על אחרים אף על עצמו אינו פוסל, נאמרו באופן **דְּאָזְלֵי** – שהלכו **אִשְׁתּוֹ** הנשואה לו **וְגִיסוֹ** למדינת הים, והעיד עד אחד שמתו שניהם ונשא את אחות אשתו.

מבאר רבי יצחק נפחא את המחלוקת: **וְקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא** – ובכך שתנא קמא כתב רק את דין אשתו, שהיא מותרת לו, ולא כתב כלל את דינה של אחות אשתו, שהיא אשת גיסו, מוכח שהוא סובר שדין אשת גיסו שוה בכל האופנים, **וּלֹא שָׁנָא** – ואין חילוק אם הלכו **אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ** למדינת הים, **וְלֹא שָׁנָא** אם הלכו **אֲרוּסָתוֹ וְגִיסוֹ** למדינת הים, לעולם **אֵשֶׁת גִּיסוֹ** שנישאה לו בטעות **אֲסִירָא** לחזור לבעלה, כדין אשת איש שנישאת על פי עד אחד, שקנסוה חכמים ואסרוה על בעלה, **וְאִילּוּ אִשְׁתּוֹ** שבאה ממדינת הים **שַׁרְיָא** – מותרת לו, משום שאין לאסור עליו את ארוסתו או אשתו אף שאשת גיסו אסורה על בעלה.

וְקָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לתנא קמא, שיש לחלק בין אשתו לבין ארוסתו, וטעם החילוק, כיון שמה שאמרו חכמים שאשת איש שנישאת על פי עד אחד אסורה לחזור לבעלה, אינו משום קנס, אלא מחשש שיסברו הרואים שהתגרשה מהראשון ונישאה לשני כדין, ועתה היא חוזרת לבעלה הראשון, ויאמרו שמותר לאדם להחזיר את גרושתו לאחר שנישאת, וממילא, אם הלכו **אִשְׁתּוֹ וְגִיסוֹ** למדינת הים, ונשא את אשת גיסו על פי עד אחד, **דְּבאופן זה לֵיכָּא לְמֵימַר** – אין לחוש שיאמרו בני אדם **שתְּנָאָה הָוָה לֵיהּ בַּנִּשּׂוּאִין** – היה תנאי בנישואיו לאשתו, ולא התקיים התנאי, וממילא היתה אחותה מותרת לו ונשאה כדין, ועתה שהיא חוזרת לבעלה יאמרו שבעלה החזיר את גרושתו משנישאת, והטעם שלא יאמרו כן, כיון שהכל יודעים שאין תנאי בנישואין, וממילא לא יתכן שהתבטלו נישואיו לאשתו, ויבינו שמה שנשא את אחותה היה מחמת טעות, **דְּמחמת כן אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי אַחֵר** – אין אשת גיסו נאסרת על בעלה, ולכן אף **אֵינוֹ פּוֹסֵל עַל יְדֵי עַצְמוֹ** – אף אשתו מותרת לו. אבל אם הלכו **אֲרוּסָתוֹ וְגִיסוֹ** למדינת הים, והעיד עד אחד שמתו ונשא את אחות ארוסתו, ואחר כך באו שניהם, **דְּאִיכָּא לְמֵימַר** – שיש לחוש שיאמרו **שתְּנָאָה הָוָה לֵיהּ בַּקִּידּוּשִׁין** – שארוסתו היתה מאורסת לו בתנאי, ולא התקיים התנאי וממילא היה מותר לו לישא את אחותה, ויאמרו שהאחות התגרשה מבעלה ונישאה לו, וכשיראו שהוא מוציא את אחותה והיא חוזרת לבעלה הראשון, יאמרו שמותר להחזיר גרושה לאחר שנישאה לאחר, **וְכיון שבנישואיו לאחות הוא פּוֹסֵל עַל יְדֵי אֲחֵרִים** – אוסר את אחות אשתו על בעלה, ונמצא שהועילו נישואין לענין זה, ולכן **אַף פּוֹסֵל** את אשתו **עַל יְדֵי עַצְמוֹ** – והיא אסורה עליו, כיון שהועילו נישואיו אף להחשיבה קצת כאשתו, ואשתו האמיתית אסורה עליו מדין אחות גרושתו.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה במחלוקת תנא קמא ורבי יוסי: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי,** שפוסל על ידי עצמו רק באופן שפוסל על ידי אחרים. וסברה עתה הגמרא ששמואל פסק הלכה כרבי יוסי כפי שביארו רבי יצחק נפחא, שרבי יוסי סובר שבעל הארוסה שנשא את אחותה על פי עד אחד אסורה לחזור לבעלה, מחשש שיאמרו שהיה תנאי בקידושי הארוסה ולא נתקיים התנאי ובטלו הקידושין, ונשא את אחותה אחר שנתגרשה, ואם יחזירנה יאמרו שהוא מחזיר גרושתו משנשאת.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף, וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי** – וכי כך אמר שמואל, שבארוסה יש לחוש שיאמרו שהיה תנאי בקידושין, **וְהָאתְּמַר** – והרי שנינו מחלוקת זו לגבי **יְבָמָה, רַב אָמַר, הֲרֵי הִיא כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֵינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ.** ובביאור מחלוקתם **אָמַר רַב הוּנָא,** שזהו **כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו אֶת הָאִשָּׁה** ולא נשאה, **וְהָלַךְ לוֹ לְמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁמַע** אחיו הנמצא כאן מעד אחד **שֶׁמֵּת אָחִיו** המאורס במדינת הים בלא בנים, **וְעָמַד וְנָשָׂא אֶת אִשְׁתּוֹ** הארוסה על מנת לייבמה, ועתה בא בעלה ונמצא שנישאה לאחיו באיסור. **דְּרַב אָמַר, הֲרֵי הִיא** חשובה **כְּאֵשֶׁת אִישׁ** של המייבם, **וַאֲסוּרָה לַיָּבָם** – לבעלה הראשון שהוא עתה היבם, שיש לחוש שיאמרו שלראשון היה תנאי בקידושיו ולא נתקיים התנאי ובטלו הקידושין, ונשא אותה השני בהיתר שהרי לא היתה אשת אחיו, ואם נתירנה לחזור עתה לבעלה הראשון, יאמרו שנשא את גרושת אחיו. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** שהארוסה **אֵינָהּ** חשובה **כְּאֵשֶׁת אִישׁ** של המייבם, **וְשַׁרְיָא** לֵיהּ – והיא מותרת לחזור לבעלה הראשון, שאין לחוש שיתלו שהיה תנאי בקידושין ובטלו כשלא נתקיים התנאי, משום שתנאי אינו מצוי ולא יתלו בדבר שאינו מצוי, אלא יאמרו שהיתה כאן טעות שהטעוהו העדים. הרי ששמואל אינו חושש שיאמרו שהיה תנאי בקידושין, וכיצד יתכן שפסק כרבי יוסי שכשהלכו ארוסתו וגיסו למדינת הים ושמע שמתו שניהם ונשא את אחות אשתו, אסורה לחזור לבעלה מחשש שיאמרו שניישואיה לשני כדין היו, ומשום שקידושי הארוסה היו בתנאי, והתבטלו, ונמצא מחזיר גרושתו משנישאת.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **וּמִמַּאי דְּרַבִּי** – ומנין שמה **שאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, אִדְּרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא קָאָמַר** – על פי פירושו של רבי יצחק נפחא אמר כן, **דִּלְמָא אִדְּרַבִּי אַמִּי קָאָמַר** – שמא על פי פירושו של רבי אמי בביאור דעת רבי יוסי פסק שמואל שהלכה כמותו, ולפי פירוש זה לא דיבר רבי יוסי כלל בענין תנאי בקידושין, אלא אמר שאפילו אם נישאת על פי עד אחד שמתו בעלה ואחותה אסורה לחזור לבעלה, ואוסרת אף את אחותה לבעלה ולא דווקא בקידש, ואף שלא שייך כאן תנאי. **וְאִי נַמִּי** – ואף אם תאמר שדברי שמואל שהלכה כרבי יוסי נאמרו **אִדְּרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא** בביאור דעת רבי יוסי, **מִמַּאי דְּאַ׳פּוֹסֵל׳** – מנין שאמר כן אף על ארוסתו וגיסו שהלכו למדינת הים, שארוסתו פסולה עליו מחמת אשת גיסו שאסורה לבעלה, ומכאן שפסק שיש לחוש שיאמרו שהיה תנאי בקידושין,

---

אגרות קודש

ב״ה, י״ד טבת, תשי״ז

ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ כו׳ מו״ה מנחם מענדל חיים יחיאל עזרי׳ שי׳

שלום וברכה!

נהניתי לקבל מכתבו מז׳ טבת, בו כותב אודות ההתועדות של אנ״ש שיחיו וכן אשר חילק משירי התועדות מצוה דיום הבהיר י״ט כסלו גאולתנו ופדות נפשנו, ובטח אף שאינו מזכיר אודות זה מסר ג״כ מתוכן הדבורים שנדברו בעת ההתועדות כאן, ויה״ר שיהי׳ דבור המביא לידי מעשה, וזכות רבותנו נשיאנו יעמוד לכאו״א מאתנו למלא תפקידו בכלל והתפקיד הפרטי בהפצת המעינות חוצה ביחוד, ויהי רצון מהשי״ת שתכה״י יבשר טוב בענינים הפרטים ובענינים הכללים.

בברכה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **ד** מִי שֶׁהוּא רָגִיל בְּפִסְקֵי טְעָמִים[יג] בְּעַל פֶּה, טוֹב שֶׁיִּקְרָא שְׁנַיִם מִקְרָא בְּסֵפֶר תּוֹרָה כָּשֵׁר בְּכָל עֵרֶב שַׁבָּת
2 וְעֵרֶב שַׁבָּת[יד][23]:

סימן רפה לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום סעיף ד

הלכתא רבתא

יג] בפסקי טעמים - היינו שיודע לקרוא בתורה בלא טעויות המשנות את פשט הפסוקים[19], אבל אין חיוב לקרוא שמו"ת בטעמים אפילו כשקוראים בחומש[20], ומכל־מקום טוב הדבר לקרוא עם טעמי־המקרא[21].

יד] וערב שבת - מנהג חב"ד לקרות דוקא מתוך חומשים הנדפסים יחד עם התרגום ולא מתוך ספר־תורה[22].

ציונים והוספות

19) לצורך כך יש להכיר המקומות בהם יש אתנחתא וסוף פסוק.
ובסי' תצד סי"א: כל הפסקות הפסוקים הם הלכה למשה מסיני ואסור להפסיק במקום שלא פסק לנו משה מסיני.

20) כן דייק בקצות השלחן סי' עב בבדה"ש ס"ק א ממה שהוסיף בשוע"ר המילה 'בפסקי טעמים' במקום 'יקרא בטעמים' המובא במג"א ועוד. ומשמע שאין הידור לקרוא בטעמים כלל ואפילו כשקוראים בחומש,
ובבדה"ש כתב שאפשר שאין צריך טעמים משום החשיבות של קריאה בס"ת, אמנם אם קורא בחומש יקרא עם טעמים, ע"כ. ועכ"פ בשוע"ר לא נזכר בשום מקום שיש לקרוא בטעמים.

21) באגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו עמ' קנב במכתב אל הנהלת ישיבת תו"ת מזרזם ללמוד הקריאה בטעמים עם התלמידים, כדי שידעו לעבור על פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום בטעמי הנגינות המקובלים במסורה, וכדי שיצאו מהם בעלי קריאה.

22) האר"י ז"ל נהג לקרות מתוך ספר־תורה, ובנוגע לתרגום היה לו תלמיד אחד שהיה קורא לו התרגום והוא היה שומע או אומר אחריו (פע"ח שער הנהגת הלימוד שי"ח פ"ג. שער הכוונות ענין ליל ו). אבל מנהג בפועל - מעשה רב - גם אצל גדולי ישראל, וכן אצל רבותינו נשיאינו, שקורין שנים מקרא (לא מתוך ס"ת כשר, אלא) מתוך חומשים הנדפסים דוקא (תורת מנחם התוועדויות תשמ"ח ח"ב ע' 167. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 214 הערה 59 שבענין זה 'לא ראינו' מהוה ראיה שכך היה הדבר).
ועד"ז באגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' קפט לגבי קריאה בס"ת: לא נהג כן כ"ק מו"ח אדמו"ר, אף שהובא גם בשו"ע אדה"ז (רפה ס"ד) שטוב שיקרא ב' מקרא בס"ת כשר, וידוע אשר הנהגות כ"ק מו"ח אדמו"ר היו כהנהגות אביו ולמעלה בקודש - וכבר אחז"ל נהרא נהרא ופשטי'.

23) תיאור קריאת שנים מקרא ואחר תרגום אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א סיפר: ב' פעמים - ואני עודני נער - שמעת את אבי אדמו"ר נ"ע "מעביר הסדרה", והיה זה בפסוקים הראשונים של פרשיות לך ווירא. וזה עשאני ל"בעל תשובה". אבי אדמו"ר נ"ע אמר הפסוק "ויאמר ד' וגו' ומבית אביך", ושתי עיניו היו זולגות דמעות. - דער גוף צוגייט [=נמס, נכלה] פון נעימות אלקות. וכששמעו אותו מעביר הסדרה, היה נשמע כאילו איש פנוי לגמרי מכל עסקים הוא, ואין לו אלא דבר זה. לפעמים הי' מסיים להעביר הסדרה בש"ק, כי הי' מפסיק בחזרת פרשת השבוע שהתחיל לפני ש"ק, אבל לא הי' מפסיק באמצע פרשה, לפעמים הי' מתחיל להעביר הסדרה ביום ה' ומסיים בש"ק, כי העברת הסדרה היתה עבודה גדולה כל כך (כמובן מתיאור הנ"ל) שהי' מוכרח להפסיק באמצע ער האָט ניט געהאַט קיין כח [לא היה לו כח (לסיימה אלא לאחרי הפסק משך זמן כו')]. וכן אירע גם בפרשת וירא. היה מעביר הסדרה בלא אבנט, ובלא כובע עגול, וגם לא בבגדי משי, און אָנגעשפּילעט [=כפתורי בגדו העליון היו פתוחים] (תורת מנחם - רשימת היומן עמ' רכא).
ובספר השיחות ה'תש"ב עמוד 29 מבאר שהיו אלו דמעות של שמחה הקשורות עם לידתו של אברהם אבינו.
בס' לשמע אוזן מדור כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אות סו מופיע תיאור שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב חבש את השטריימל בעת העברת הסדרה.
בקובץ זכרונות משב"ק כ"ק אדמו"ר 'בקודש פנימה' ע' 14 מביא שראה כמה פעמים בהם העביר כ"ק אדמו"ר את הסדרה לבוש בסרטוק, אך ללא כובעו וללא אבנט.

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **מז** אסור לשפשף על הגוף בכח אפילו לתענוג בעלמא
2 כמ"ש בסי' שכ"ז ואין צריך לומר כדי שייגע ויזיע וכן
3 אסור לייגע עצמו בשאר דבר כדי שיזיע לרפואה גזרה שמא
4 ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה ואסור לדחוק כריסו של
5 תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבא להשקותו סמנים
6 המשלשלים:

מח רוחצין לרפואה במי גרר ובמי חמתן ובמי טבריא ובמים היפים שבים הגדול אע"פ שהם מלוחים לפי שכן דרך לרחוץ בהם אף שלא לרפואה ואינו ניכר שמכוון לרפואה אבל לא במים הרעים שבים הגדול ולא במי משרה שהם מאוסים ואין דרך לרחוץ בהם שלא לרפואה במה דברים אמורים כששוהה בהם אבל אם אינו שוהה מותר שאינו נראה אלא כמיקר ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור לרחוץ בהם בשבת לרפואה אפילו אינו שוהה בהם:

מט אין רוחצין במים המשלשלים ולא בטיט שטובעין בו ואין שותין משקה המשלשל אפילו הוא מאכל בריאים ואינו שותהו לרפואה כלל מפני שכל אלו צער הם וכתוב וקראת לשבת עונג:

נ לוחשין על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו אע"פ שאינן רצין אחריו ואין בכך משום צידה אפילו להמחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה:

נא נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי המותר בטלטול והוא הדין מה שעושין לאדם שחש בעיניו שמקיפין אותו בטבעת כדי שלא יתפשט הנפח:

נב עצם שיצא ממקומו אסור להחזירו מפני שדומה לבונה (ועוד שכל רפואה אסורה) ואפילו לשפשפו הרבה בצונן אסור כמ"ש למעלה אבל עצם שנשבר מחזירים אותו למקומו שאם לא יחזירוהו בשבת יש בזה סכנה לאותו אבר ובמקום סכנת אבר לא גזרו:

נג אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו ואף על פי שמקלקל הוא מכל מקום אסור מדברי סופרים וכל שכן בבגד אדום שמתקנו ואי אפשר לו להוציא תחלה את הדם מהמכה משום חובל כמ"ש למעלה אלא כיצד יעשה כורך עליה קורי עכביש ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עליה סמרטוט ויש מפקפקים לאסור כריכת קורי עכביש מפני שמרפאים אלא ירחוץ במים או ביין תחלה להעביר הדם שבמכה ואח"כ יכרוך עליה הסמרטוט וטוב לחוש לדבריהם אבל העיקר כסברא הראשונה:

חלק ב סימן שכח, דין חולה בשבת סעיפים מד-נג

לקוטי תורה

[לפני שימשיך בביאור מושג זה, ששם האדם שייך (לא לנשמה עצמה, אלא) לחיות הנמשכת מהנשמה להחיות את הגוף - מביא דוגמא ל"ציור" רוחני המתבטא על ידי שם:]

דהיינו ראובן חיות שלו באותיות ריש אלף, כי הוא מבחינת ראיה, ולאה מחמת שראתה המעשה "ראו מה בין בני כו'" ידעה ששרש נשמתו באותיות שמו ראובן.

פירוש שם "ראובן" הוא על שם ראי' (כמ"ש "ותקרא שמו ראובן גו' כי ראה ה' בענייי" ופרש"י "אמרה ראו מה בין בני לבן חמי כו'", והיינו לפי שנשמת ראובן שייכת לבחינת ראי';

וזהו שאמרו חז"ל שלאה אמרה "ראו מה בין בני כו'", שזו היתה הסיבה שעל ידה נודע ללאה שנשמת ראובן שייכת לבחינת ראי'. דסתם הורים, אע"פ שהקב"ה משים את השם בפיהם, אין הם יודעים מהו שורש נשמת בניהם, משא"כ אצל לאה (מהאמהות הקדושות) שהקב"ה הודיע לה באופן גלוי את תכונת נשמת ראובן (שהיא שייכת לראי') על ידי המעשה ד"ראו מה בין בני כו'", ולכך קראה לו ראובן.

[ועתה חוזר לענין ראשון - כיצד השם אינו אלא ענין חיצוני בלבד - דלכאורה, מאחר שחיות הנמשכת מהנשמה היא "נשרשת בשם", כנ"ל, כיצד ניתן לומר שאינו אלא ענין חיצוני?

וזהו שהולך ומבאר:]

דהנה כל דבר הגדול הצריך לצמצם את עצמו להחיות [את] **שלמטה ממנו, הוא רק בבחינת שמו, שלעצמו אין צריך שום שם, רק בכדי להתגלות לאחרים צריך שם.**

כלל גדול הוא בכל "המשכה" מן העליון אל התחתון, דכאשר מדובר ב"דבר גדול", היינו בדבר שהוא למעלה באין־ערוך מן המקבל, ובמילא צריך לצמצם את השפע כדי שיוכל להיות נתפס בכלי המקבל - השפע המגיע למקבל הוא רק מבחינה חיצונית של העליון, היינו ממדריגה זו שלו שנראית ונגלית לאחרים (ולא מעצמותו, שהיא למעלה מגדר גילוי אל זולת שלמטה ממדריגתו, כפי שימשיך בסמוך).

ונמצא, שבחינה מצומצמת זו היא דוגמת ענין השם, שהרי, כפי שהובא לעיל, כל ענין השם הוא רק בשביל הזולת, ש"בו ועל ידו הוא פונה לקוראי בשמו".

והנה כשמתגלה לאחרים אינו מתגלה לו בעצמיות שכלו רק שמו כו'.

דוגמא לכלל זה (שרק הארה חיצונית - בחינת "שם" - נמשכת אל הזולת) מלימוד שכל עם תלמידים:

חכם גדול המוסר סברא שכלית עמוקה לאחרים, אינו יכול לגלות את אמיתיות הדקות והעומק שבסברא כפי שהיא "מונחת" אצלו, אלא רק "הארה" מצומצמת מתגלה לאחרים.

[וכפי שאמרו חז"ל בטעם שאין דנין בערב שבת וגומרים בא' בשבת, משום דמינשי טעמייהו (טעמיהם נשכחים), ואע"ג דשני סופרי הדיינים כותבים דברי המזכין ודברי המחייבין (ואמאי ישתכחו טעמיהם) - פרש"י דמכל מקום "ליבא דאינשי לא כתבי", היינו שעומק פנימיות הסברא אינה מתגלה כלל באותיות ולא ניתן ליכתב)].

ונמצא, שבהמשכת "דבר גדול", אין העצמיות שלו (היינו הדבר כפי שהוא בעצמותו) מתגלה לאחרים, אלא רק הארה חיצונית ממנו, שהוא הוא גדרו של "שם", שאינו אלא הארה חיצונית בשביל הזולת.

והנה נראה שאותיות השם הם חומריים ואינם כלום, רק שכו יש חיות מעט שמחיה את הגוף.

וכך הוא לענין התוכן הרוחני של שם האדם (שנתבאר לעיל), שהוא "מקשר הנשמה בגוף" (היינו שעל־ידי השם נמשכת חיות הנשמה תוך הגוף) - שבחינת החיות הנמשכת על ידי ה"שם" להתלבש בגוף אינה אלא חיות מועטת מהנשמה המתצמצמת לתוך אותיות.

ועל־דרך אותיות המכילות סברא שכלית, שאותיות הן חומריות ואינן בערך הרוחניות ודקות הסברא, ולכן רק הארה מצומצמת מהסברא מתלבשת באותיות - כך הוא בענין אותיות השם, שמהות האותיות רחוקה מאד ממעלת הנשמה עצמה ואינן כלום לגבי רוחניות הנשמה, ולכן רק חיות מועטת מהנשמה מתלבשת באותיות השם להחיות את הגוף.

דהיינו כנודע, שהאור והחיות המתפשט מהנשמה בהגוף, דהיינו החיות המתפשט בכל רמ"ח איברי הגוף, אין זה מהות ועצמות הנשמה ממש, אלא רק בחינת גילוי והארה ממנו, והמשכת הארה זו נשרש באותיות השם.

החיות המתפשטת מהנשמה להחיות את הגוף היא כמו אור השמש המתפשט מן השמש להאיר ולחמם את הארץ והדרים עלי', שהוא רק "הארה חיצונית" ולא מהות השמש עצמה, כנ"ל. וכך אין עצם הנשמה מתפשט באברי הגוף להחיותם אלא רק הארה ו"גילוי" ממנה) - ורק הארה זו מצטיירת באותיות השם.

לכן השם שייך דוקא בהתלבשות הנשמה בגוף, שאז נמשך הארה מהנשמה להתפשט בגוף, וזהו על ידי בחינת השם.

נמצא שגדר ה"שם" בשייכות לחיות הנשמה הוא - הציור של ההארה החיצונית של הנשמה המתלבשת בגוף האדם להחיותו. ולכן כל ענין השם הוא רק כאשר הארת הנשמה יורדת להתלבש בתוך הגוף ועל־ידו.

משא"כ קודם ירידתה בגוף היה הארה זו כלולה במהותה ועצמותה בבחינת ביטול ממש, על כן אין נקראת בשם, כי השם הוא רק בחינת הארה כו', משא"כ מהותה ועצמותה כו'.

מאחר שהשם הוא רק הארה חיצונית של הנשמה המתפשטת לתוך הגוף להחיותו, הרי קודם ירידת הנשמה בגוף היתה הארה זו כלולה במקורה, במהות ועצמות הנשמה, באופן שאין להארה זו (שהיא רק בשביל להחיות את הגוף) שום ערך וחשיבות והיא בטילה במציאות לגבי הנשמה עצמה.

וזהו שהנשמה למעלה אין לה "שם", מאחר ש"שמה" של הנשמה הוא רק הארת הנשמה המתלבשת בגוף.

נמצא מובן ג"כ דענין השם הוא ג"כ עד"מ דבחינת הארה כו', מה שאינו נוגע לעצמיות כלל, שכשהנשמה למעלה אינה צריכה לשם, רק כשהיא ממלאה את הגוף שהוא בחינת הארה המתפשט ממנה הוא על ידי השם.

ע"פ כל הנ"ל יובן הדמיון בין ענין ה"אור", שהוא רק הארה בעלמא שאינו נוגע לעצם כלל, לענין ה"שם", שאף הוא אינו אלא הארה בעלמא.

כי גם ה"שם" של הנשמה הוא הארה בעלמא

של הנשמה, דאע"פ שחיות הנשמה מתלבשת באותיות השם ושם האדם מורה על "צורת" נשמתו - הרי אין זה אלא לגבי חיות הנשמה המלובשת בגוף, אבל לגבי הנשמה עצמה (כפי שהיא למעלה), הרי חיות זו המלובשת בגוף (ו"מצטיירת" באותיות השם) אינה אלא הארה בעלמא שאינה נוגעת לעצמיות הנשמה כלל (וककלל הנ"ל ב"המשכה", שרק הארה חיצונית של העליון מגיעה למקבל).

ד"ה את שבתותי תשמרו פרק ה

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(א) **וקבל** היהודים את אשר החלו לעשות וארז"ל אשר החלו במ"ת כו' וזה פלא גדול לכאורה איך יתכן שבמ"ת שנא' וכל העם רואים את הקולות כו' ועל כל דבור ודבור פרחה נשמתם כו' כמארז"ל לא היה רק התחלה כמ"ש אשר החלו לעשות ובימי אחשורוש קימו וקבלו שגמרו ונתקבל בלבם כו' ויש להבין תחלה שרש ענין מ"ת הרי אברהם כבר קיים כל התורה כמ"ש עקב אשר שמע אברהם בקולי כו' אך הנה עבודת אברהם הי' באהבה כמ"ש אברהם אוהבי ובאהבה יש ב' מדרגות רצוא ושוב שנק' אור ישר ואור חוזר והענין ידוע כמ"ש בס"י אם רץ לבך שוב כו' שהדביקות הוא ענין המשכת הלב וכלותו כמו כלה שארי ולבבי נכספה וגם כלתה נפשי וכה"ג והוא מ"ש אם רץ לבך שהלב חושק ונכסף במרוצה לדבק ולכלל באלקים חיים והוא בחי' רצוא ואחר התשוק' בכלות הנפש שנק' או"ח מיד הוא בא לבחי' הביטול והוא מה שנסוג אחור מפני האימה עד שלא ימצא מקום לעצמו כלל וכמו וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק והוא הפך המרוצה שבתשוק' כו' וז"ש אם רץ לבך שוב כו' וזהו והחיות רצוא ושוב כידוע:

שער הפורים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

והנה אור חדש שנמשך מבחי' סוכ"ע ע"י תומ"צ הוא ע"ד אור הגנוז, והיינו כמארז"ל אור שנברא ביום ראשון הי' אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו כו' עמד וגנזו לצדיקים לע"ל והיכן גנזו בתורה, והיינו שבתורה ומצות מלובש אור הגנוז מבחי' סדכ"ס והיינו כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך צפנת גימ' כתר וגם סופי אותיות שבתיבות אשר צפנת ליראיך הם ר' ת' כ' ג"כ אותיות כתר, והיינו ב' מדריגות שיש בכתר עליון בחי' ע"י וא"א, ואור הטוב הצפון וגנוז ליראיו מלובש במצות כי שרש המצות ג"כ מבחי' רצה"ע ב"ה והוא כתר עליון שלמעלה מחכמה כנודע דתרי"ג מצוות דאורייתא הם תרי"ג ארחין דגלגלתא ועם ז' מצוות דרבנן הם תר"ך עמודי אור הוא בחי' כ"ע הסוכ"ע שלמעלה מהשתלשלות, ולכן באפשר להמשיך בחי' סוכ"ע ע"י מעשה המצות דווקא מצד ששרשם מבחי' אור הכתר הסוכ"ע כנ"ל.

ערב שבועות תרט"ו

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור כו', וארז"ל ועברתי באמ"צ אני ולא מלאך אני ולא שרף כו'. ובמד"ר בא דקל"ה ב' פי"ח (הובא ביר"ק ג"ע י"ז, כבוד ת"ח ד') משל למלך שירד בנו כו' כך ירד יוסף למצרי' וקיבלו אותו ועשו אותו מלך עליהם שנא' ויוסף הוא השליט על כו' כיבדו את יעקב

שנא' ויבכו אותו המצרי' שבעי' יום, אמר הקב"ה כבוד אני עושה למצרי' הריני קורא בשמו של ג"ע שנא' כגן ה' כארץ מצרי', כשחזרו ושעבדו בהם אמר הקב"ה ועברתי באמ"צ חוזר אני מאותו כבוד ואעשה אותם שממה שנא' מצרי' לשממה תהי'. ונמצא כי מפרש ועברתי ל' חוזר ועובר על ההנחה הראשונה וכמש"א אמר הקב"ה עובר אני מאותו שאמרתי כו'. ולפ"ז י"ל ועברתי שעבר על מדותיו, פי' כי מדותיו ית' הם רחמי' וכמו שאנו מבקשי' ברחמיך הרבים רחם עלינו, הטוב כי לא כלו רחמיך, ולמען אהבת בניו עבר על המדה ועשה דין במצרי' (ת"א בא סד"ה למען תהי'), והיינו דכתי' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרי' פי' דכל מקום שנא' יד אינו אלא ימין (מנחות ד"י) שהימין הוא רחמי' וחסדי' ומ"מ כתי' ועברתי באמ"צ פי' שהעביר על מדותיו ועשה דיני' במצרי' הגם כי מדותיו לרחם ולהטיב לברואיו, והכל מחמת אהבתו לישראל כמשל האב בעבור אהבתו לבנו שרוצה לעשות חסד עם בנו כובש חסדו וכועס על אחרי' המצערי' את בנו, ואם יש לאל ידו ה"ה דן אותם מדוע יעשו ככה לצער את בנו יחידו החביב עליו כבבת עינו כו', וזהו ביד חזקה שהוא הימין היתה פרושה בכדי להוציאם ממצרי' והי' שינוי שלא ע"פ הטבע כו', וגם באותו שעה עצמו הוציאם ה' שהוא מדה"ר ממצרי' והיינו ענין נגוף ורפוא כו'.

ועברתי בארץ מצרים

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

מ"ם.

נושא הפרק: ביאור אופן הב' בעילה ועלול — המשכה של הארה, ואינו שייך בעצמיות. ביאור ענין הנדרים והפרתם.

בפרק הקודם נתבאר בהרחבה המשל לאופן הא' בעילה ועלול, שהעלול הוא כמהות אחרת מהעילה, מהמידות המשתלשלות במוחין (אלא שבסוף הפרק הרבי נ"ע ביאר באופן נוסף כי גם זה נחשב כהארה ולא כמהות אחרת). בפרק זה מרחיב הרבי נ"ע לבאר את האופן הב' שהעלול הוא הארת העילה ולא מהות נפרדת.

והאופן הב' בעילה ועלול שהעלול הוא הארת העילה **הוא בענין עילה ועלול במוחין גופא, וכמו בהשפעת השכל מן המשפיע אל המקבל, הרי השכל הנשפע אל המקבל אינו מהות אחר מהשכל של המשפיע,** שהרי גם אצל המקבל זה נשאר ענין שכלי.

רק שהוא הארה לבד משכל המשפיע ונמשך משכל המשפיע לא מגוף ועצמות המוחין שלו כי אם מבחינת חיצוניות שהוא גם כן הארה כו', - כלומר, למרות שגם שכל המשפיע וגם שכל המקבל הם בחינה של שכל, הרי מזה עצמו ששכל המקבל נמשך ומתפשט משכל המשפיע, הרי זה גופא מהווה הוכחה, שגם מקורו בשכל המשפיע הוא רק הארה בלבד וחיצוניות השכל, כי עצמיות השכל של המשפיע לא נמשך באופן של עילה ועלול.

דכל הארה שבאה בבחינת עילה ועלול בהכרח שגם העילה היא בחינת הארה לבד — כיון שהעלול הוא הארה, גם העילה היא בבחינת הארה. וכהמשל של השפעת השכל, שרק החיצוניות של שכל המשפיע נמשך למקבל, ומזה אנו מבינים שכל השפעה של עילה ועלול היא לא השפעה של עצמות ומהות של דבר, אלא מה שנמשך מהעילה זה רק הארה בלבד.

והסיבה היא, כיון שיחסי הגומלין בין עילה ועלול הם יחסים של קירבה. ומאחר שהעלול הוא וודאי רק הארה והתפשטות, והוא בקירוב למקורו, הרי מכאן שגם המקור שלו, העילה, היא רק בחינה של הארה ולא עצם. וכנזכר לעיל בפרק הקודם, שהמידות שנמשכו מהמוחין, נמשכו לא מעצמות המוחין אלא מהמידות שבמוחין. וכן השכל אצל המקבל הוא מחיצוניות השכל של המשפיע. כי כיון שיש יחסי קירבה הרי זה אומר שהמקור הוא רק הארה.

לעומת זאת, מבאר הרבי נ"ע בקטע הבא במאמר המוסגר, שכשמדברים על המשכה מהעצם ממש, וכמו אור שנמשך מהמאור, אין זה עילה ועלול, כי אין קירבה בין האור והעצם. העצם הוא מהות אחרת לגמרי מהאור ויש ביניהם מרחק אין סופי.

(**דאור לגבי מאור** שהמאור הוא עצם ממש **אינו בבחינת עילה ועלול** כלומר חייבים לומר שאין ביניהם קירבה **אלא** המשכת האור הוא באופן של אין־ערוך. וזה נכון בב' האופנים שיש בגילוי האור מן העצם, **או** שהאור נמשך ללא צמצום **בבחינת גילוי מן העצם, דעם היות** שהגילוי **הוא לפי אופן העצם** והאור מגלה את המאור מכל־מקום הרי **הוא באין־ערוך לגבי העצם כו'** כיון שזה

עצם וזה הארה, ויש ביניהם הבדלי איכות אחרים לגמרי (ובאלוקות הוא אור הסובב כל עלמין), **וכמו שנתבאר במקום אחר, או** באופן השני של גילוי האור **שבא על ידי הצמצום ובחינת סילוק האור העצמי דממילא** כיון שהיה צמצום וסילוק **הרי הוא** האור **באין־ערוך כו'.** (ובאלוקות הוא אור הממלא כל עלמין). מכל מקום, כך או כך, הרי אור ועצם הם לא ביחסי קירבה אלא באין־ערוך.

שבת פרשת מטות מסעי תער"ב

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תרפ"ו

עשר תיקונין – עשר ספירות דאצילות. ע"י הצמצום שבאור א"ס נתהוו עולמות בעלי־גבול, וכשם שיש לו כח בבלי־גבול, כך יש לו כח בגבול, כי הוא כל יכול. עשר ספירות – חב"ד וז' מדות, כנגד עשר שמותיו של הקב"ה

"אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין", הַיְנוּ בְּחִינַת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת דְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, וְשָׁם שַׁיָּךְ מִסְפָּר עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְאִיתָא בַּעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ חֵלֶק א פֶּרֶק ד בְּשֵׁם הַזֹּהַר דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת הוּא אִנּוּן וְאִנּוּן הוּא[ט], וְלִכְאוֹרָה וַהֲלֹא אוֹר אֵין־סוֹף הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד וְהַסְּפִירוֹת הֵם בְּמִסְפָּר עֶשֶׂר, וְאֵיךְ הוּא אִנּוּן וְאִנּוּן הוּא דְּכֹלָּא חַד', אַךְ הָעִנְיָן דְּהִנֵּה אוֹר אֵין־סוֹף הוּא בִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל בְּתַכְלִית, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל דְּאַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן, וְהָעוֹלָמוֹת הֵם מֻגְבָּלִים, הֵן כְּלָלוּת הָעוֹלָמוֹת שֶׁהֵם מֻגְבָּלִים בְּאַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים, דִּכְלָלוּת הָאוֹר דְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם (שֶׁשַּׁיָּךְ לְהָעוֹלָמוֹת בִּכְלָל) נִקְרָא אֲצִילוּת דִּכְלָלוּת, וְאָדָם־קַדְמוֹן הוּא אָדָם דִּבְרִיאָה דִּכְלָלוּת, וַעֲקַדִּים נְקֻדִּים הֵם אָדָם דִּיצִירָה דִּכְלָלוּת, וַאֲצִילוּת הוּא אָדָם דַּעֲשִׂיָּה דִּכְלָלוּת, וְכֵן אַרְבַּע עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה הַפְּרָטִיִּים, דְּמֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק (500) שָׁנָה, בֵּין כָּל רָקִיעַ וְרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק שָׁנָה, עֲבִי הָרָקִיעַ ת"ק שָׁנָה כו', וְאֵיךְ מִתְהַוֶּה מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל עוֹלָמוֹת מֻגְבָּלִים, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְהַיְנוּ שֶׁהָאוֹר אֵין־סוֹף מְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת מָקוֹר לְעוֹלָמוֹת בַּעֲלֵי גְּבוּל, דְּאוֹר־אֵין־סוֹף הוּא כֹּל יָכוֹל, וּכְמוֹ שֶׁהוּא בִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל כְּמוֹ כֵן בְּכֹחוֹ לְצַמְצֵם לִהְיוֹת מָקוֹר לַגְּבוּל, דְּאַנְתְּ הוּא שְׁלִימוּתָא דְּכֹלָּא[יא], וּכְמַאֲמַר הָעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ, דְּאֵין־סוֹף כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בְּבִלְתִּי בַּעַל־גְּבוּל, כֵּן יֵשׁ לוֹ כֹּחַ בַּגְּבוּל, דְּאִם תֹּאמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בְּבִלְתִּי בַּעַל גְּבוּל וְאֵין לוֹ כֹּחַ בַּגְּבוּל הֲרֵי אַתָּה מְחַסֵּר שְׁלֵמוּתוֹ, דְּזֶה שְׁלֵמוּת הָאֵין־סוֹף שֶׁהָאוֹר הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל מְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל לִהְיוֹת מָקוֹר לְעוֹלָמוֹת בַּעֲלֵי גְּבוּל, וְיָדוּעַ דְּעוֹלָמוֹת הֵן בְּבְחִינַת צִיּוּר קוֹמַת אָדָם, וְלָכֵן הָאָדָם נִקְרָא בְּשֵׁם "עוֹלָם קָטָן", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן, וּבְאָדָם יֵשׁ עֶשֶׂר כֹּחוֹת, שְׁלֹשָׁה שְׂכָלִים וְשֶׁבַע מִדּוֹת, וְלָכֵן גַּם הַמָּקוֹר לְמָקוֹר דְּעוֹלָמוֹת הוּא בְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְזֶהוּ דִּכְתִיב "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְּמַעְלָה" גַּם כֵּן בְּבְחִינַת צִיּוּר, דְּהַיְנוּ שָׁלֹשׁ בְּחִינוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַּעַת, וְשֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁהֵם עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וּמִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת הוּא אִנּוּן וְאִנּוּן הוּא, דַּהֲרֵי זֶה הוּא מַה שֶׁהָאוֹר־אֵין־סוֹף בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא בִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל צִמְצֵם אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת מָקוֹר לַגְּבוּל, אִם כֵּן הֲרֵי כֹּלָּא חַד, וְנִמְצָא דְּאַנְתְּ הוּא חַד הוּא בְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מָקוֹר לַגְּבוּל, וּכְמוֹ שֶׁמִּתְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת מָקוֹר לַגְּבוּל הוּא בִּבְחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת הֵם שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁנִּתְצַמְצֵם לִהְיוֹת מָקוֹר לָעוֹלָמוֹת, וְיֵשׁ עֲשָׂרָה שֵׁמוֹת נֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת. וְעַל זֶה אָמַר "עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד", דְּהַיְנוּ מַה שֶׁבִּיכָלְתּוֹ וְכֹחוֹ יִתְבָּרֵךְ לְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת מָקוֹר לַגְּבוּל, וְזֶהוּ "אַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן", דִּכְלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הֲרֵי אֵינוֹ בְּעֶרֶךְ כְּלָל אֶל הָעַצְמוּת, וּמִכָּל־מָקוֹם "אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין", שֶׁהוּא מַה שֶׁהָאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא צִמְצֵם אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת מָקוֹר לַגְּבוּל.

שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה [ת]רפ"ו

ט. הוא – הם, והם – הוא. י. שהכל אחד. יא. שאתה הוא שלימות הכל.

לקוטי דיבורים

פרק ז.

יהודי רוסיה מכריזים על תענית ציבור למען הרבי

מאסרו של הרבי הטיל סערה, חיש מהר נתפרסמה הידיעה בכל רחבי לנינגרד ומכל חלקי העיר החלו לנהור המוני אנשים, חסידים ואף אנשים לא דתיים, אל בית הרבי.

הקהל עמד לומר תהלים, להתחנן ולבקש רחמים על הרבי, כן הודיעו לערים ולעיירות האדיק', נעזשין, ליובאוויטש, ליאדי ורוסטוב ממאסר הרבי, בכוונה להביא את הדברים בפני "אהלי הקודש", מקומות מנוחתם של נשיאי חב"ד בערים אלו.

בשעה שבע בבוקר נערכה אסיפה בבית הרבי, בה השתתפו מנהיגי היהדות שבעיר, עורכי דין מפורסמים ועסקנים.

הבעיה שעמדה על הפרק היתה, איך מצילים את הרבי?

האסיפה נמשכה כמה שעות והוחלט להעביר את האסיפה למקום אחר. ביתו של הרבי לא התאים, מטעמי זהירות ובטחון, לדיונים מעין אלה.

בשעה עשר עברו לבית אחר כדי להמשיך בהתייעצות, כאן הופיעו נציגים מכל חוגי היהדות שבעיר, פרט כמובן לקומוניסטים.

ההתייעצות נמשכה זמן רב, המצב היה קשה מאד והנאספים לא יכלו להגיע להחלטה סופית.

המצב הפוליטי בברית המועצות היה מתוח מאד.

אנגליה ניתקה את יחסיה עם רוסיה. העתונות הסובייטית כתבה מתוך התרגשות ורוגז רב על ניתוק יחסים זה. העתונות סברה שרוסיה עומדת לפני מלחמה עם אנגליה, כאילו כל העולם הקאפיטליסטי עומד להתקיף את המדינה הפרוליטרית ולהשמידה.

המדינה כולה נמצאה במצב של כוננות לעמידה בפני ההתקפה הממשמשת ובאה. המפלגה הקומוניסטית, הנוער, הנשים, הצבא והצי גוייסו ונקראו לתפוס בנשק.

כל המדינה היתה עסוקה באימונים.

נוסף לכך, קרה אז בוורשה מאורע אחר: קאווארדא, מהגר רוסי לבן, הרג את ווייקוב, הציר הרוסי בפולניה. וגם בפריז אירגנו "הלבנים" התנפלות על דיפלומט סובייטי.

השלטונות הסובייטים היו אחוזי עצבנות באופן בלתי רגיל. כל צל נראה להם כסכנה עצומה לברית המועצות, וגם צלם העצמי הטיל עליהם פחד רב.

הטירור האדום התפרע בכל חריפותו ופראותו. הצ'יקה הרגה על ימין ועל שמאל, נער וזקן, שונאים אמיתיים ומדומים הומתו במרתפים העמוקים של הג.פ.או.

כל כמה שמסוכן היה מצבו של הרבי, עוד יותר מסוכן היה לנקוט בצעד לא נכון למען הצלתו.

האסיפה החליטה לא לפנות לחוץ־לארץ למען הצלת הרבי.

מצד אחד היה אמנם ברור, שהתערבות והשתדלות היהודיים בחוץ לארץ, חשובה ביותר. בכוחם לעניין אישי ממשלה שונים באירופה ולהפעילם להשפיע על הממשלה הסובייטית לשחרר את הרבי.

אבל מצד שני היה גם חשש מבוסס, שפעולה מעין זו עלולה להרגיז את הצ'יקה והיא תראה במעשה זה, נסיון קונטר־ריבולוציוני להשחיר את פני רוסיה הסובייטית.

הצ'יקה עלולה להוריד את הרבי למרתפיה העמוקים ולהמיתו.

לכן, החליטה האסיפה שלא לנצל כל השפעה מחוץ־לארץ ולרכז את פעילות ההצלה אך ורק מתוך ניצול כוחות השפעה בפנים המדינה.

הוחלט איפוא לפנות אל גדולי מנהיגי ברית המועצות ואל שרי המלוכה.

פניה זו צריכה היתה להיעשות במוסקבה.

ההתייעצות נמשכה עד למחרת (יום חמישי) בבוקר, ובשעה שתים־עשרה בצהרים התקשרו עסקני לנינגרד טלפונית עם עסקני מוסקבה, מסרו להם בקצרה על הענין והוסיפו ששליח מיוחד יוצא אליהם מלנינגרד.

חתנו של הרבי, הרב שמריה גור אריה, יצא מיד למוסקבה.

עסקני מוסקבה נקטו באמצעי זהירות מיוחדים. הם פחדו לקיים אסיפתם באחד מבתי הכנסת שבעיר או בבית פרטי, כדי שלא לעורר תשומת עינה של הג.פ.או.

אסיפת ההתייעצות התקיימה לכן באחד החדרים של בנק מוסקבאי מסויים.

הרבה אנשים נכנסים ויוצאים בבנק, והפחד מתשומת עינה של הג.פ.או. היה קטן יותר.

(שמות נציגי היהודים בלנינגרד ובמוסקבה – ידועים. אלא שאין אנו מפרסמים אותם מטעם מובן – מתוך חשש שהצ'יקה לא תאסור אותם עתה).

הרב גור אריה נסע ישר מתחנת הרכבת לאותו בנק.

ההתייעצות דנה בשלש דרכים להצלת הרבי:

א) לנצל קשרים "פרטיים" בג.פ.או. הלנינגרדית.

ב) פניה לאינסטנציות הסובייטיות הגבוהות שהוראותיהן מחייבות גם את הג.פ.או.

ג) פניה ליהדות העולם ודעת הקהל העולמית.

כל דרך היו לה מעלות וחסרונות.

מעלתה של הדרך ה"פרטית" היתה שאין היא עלולה להרגיז את הג.פ.או. הלנינגרדית. נקודה זו היתה חשובה ביותר, כי בהרבה מקרים היתה הג.פ.או. של עיר מסויימת מוצאת עצמה נעלבת מהפניה אל אישי ממשלה גבוהים, ומתוך כעס היתה ממיתה את האיש הנידון, למרות שלכתחילה לא חשבה להרוג אותו.

הפחד מפניה אל אישי השלטון הגבוהים היה שמא תעריך זאת הג.פ.או. הלנינגרדית כמעשה הלשנה עליה.

הדרך לפניה אל היהדות העולמית לא נתקבלה בהסתמך על דעתם של הלנינגרדים.

ההתייעצות בבנק נסתיימה בלי קבלת כל החלטה. נבחר ועד מיוחד והוחלט לערוך התייעצות נוספת בה ישתתפו כל נציגי יהדות מוסקבה.

משתתפי האסיפה התפזרו באוירה קשה ביותר, כל רגע יקר, ולא יודעים מה לעשות.

בהתיעצות השניה, נפסלו שתי הדרכים של פניה אל אישי השלטון הגבוהים ושל פניה ליהדות חוץ לארץ.

כולם הסכימו שאסור להעמיד בסכנה את חיי הרבי על ידי פניה אל אישי השלטון הגבוהים, הצ'יקה עלולה מתוך רוגז להמית את הרבי.

יהדות חוץ לארץ יכולה אמנם להביא עזרה רבה, ברם זה עלול לארוך יותר מדי זמן וההשתדלות יכולה לבוא חלילה אחרי ככלות הכל... עוד זאת, זה יכול לשמש הוכחה לג.פ.או. שהרבי הנו קונטר־ריבולוציונר מסוכן, כי הנה העולם הקאפיטליסטי מתערב ומשתדל למענו.

והוחלט לנקוט בדרך של פניה פרטית, לפעול על הג.פ.או. הלנינגרדית לשחרר את הרבי.

ברם, מיד הוברר שגם דרך זו אינה טובה.

בשבת בבוקר הגיע למוסקבה יהודי דתי מלנינגרד, ובידו אינפורמציה שמצבו של הרבי איום. הג.פ.או. הלנינגרדית החליטה להמית את הרבי ביריה.

בשבת לפנות ערב התאסף הועד המיוחד והחליט לפנות אל ראשי השלטון הסובייטי בבקשה למען הרבי.

אם הג.פ.או. הלנינגרדית קבלה כבר החלטה של פסק דין מות, הרי שאין מה להפסיד בפניה כזו.

באותו ערב נשלחו מברקים אל קאלינין נשיא המדינה, אל ריקוב ראש הממשלה ואל הנהלת הג.פ.או. במוסקבה.

כן הודיעו למרכזים היהודיים ברוסיה, חרקוב, מינסק וכדומה, ובקשו לאסוף חתימות של מאות אלפי יהודים ברחבי רוסיה, ושל מוסדות וחברות יהודיות ברוסיה, על כתב בקשה מיוחד לשלטון הסובייטי, בו יערבו ליחסו הלויאלי של הרבי כלפי השלטון, וכי נקי הוא מכל אשמה של פעילות קונטר־ריבולוציונית.

הפיטיציה על מאות אלפי חתימותיה תדרוש:

– שחררו את הרבי.

הועד השתדל גם להיפגש עם יו"ר הג.פ.או. הכל־רוסי מנזשינסקי ולהסביר לו כי מאסרו של הרבי בטעות יסודו.

הועד פנה גם אל הגב' פישקובה, אשתו הראשונה של הסופר הרוסי המפורסם מקסים גורקי, שכיהנה כיו"ר הצלב האדום ברוסיה, המוסד המשתדל למען אסירים פוליטיים, גב' פישקובה זכתה לכבוד והשפעה בחוגי השלטון הסובייטי.

אלה היו הצעדים הראשונים בהם נקטו הועד להצלת הרבי ממות בטוח.

בינתיים התפשטה הידיעה על מאסרו של הרבי, בכל רחבי המדינה. היהדות הרוסית כולה, דתיים ולא דתיים, קבלו את הידיעה מתוך זעזוע עמוק וחרדה עצומה. האינטלגנציה היהודית ראתה במאסר זה נקמה שנקטו היבסקציה והג.פ.או. כלפי היהדות הדתית.

רבנים גזרו על תענית ציבור. בכל מקום צמו היהודים בימים שני וחמישי של שבוע המאסר הראשון. בתי הכנסת, בתי המדרש והמנינים היו מלאים עד אפס מקום, כל יום אמרו תהלים תוך דמעות ותחנונים.

היה זה כיום־כיפור ארוך ביהדות הרוסית.

בכל בתי הכנסת התפללו יהודים לה' לחייו של הרבי.

והועד המוסקבאי המשיך ימים ולילות רצופים בפעילותו להצלת הרבי.

סכנה מיוחדת לחיי הרבי היתה, שהיה תפוס ברשת הלנינגרדית של הג.פ.או. מסינג ראש הג.פ.או. הלנינגרדית היה ידוע כאנטישמי מובהק, צורר יהודים.

כל רגע היה איום, כל רגע עלול היה ראש הג.פ.או. הלנינגרדית מסינג האנטישמי, להמית את הרבי.

כל רגע היה יקר, ואסור היה לאבד אף רגע אחד מלהפעיל גורמים להצלת הרבי.

אגרות קודש

י"ב אלול פ"ג

כבוד הרב הנכבד מוה"ר פנחס שי'

שלום וברכה.

זה ששה חדשים אשר כתב לי כי יעשו התעוררות דבר תמיכה על תיקוני בתי טבילה, עזרת רבנים וכו', ועדיין לא התקבל מהם תמיכה גם קלה. הגידו נא איך אפשר הדבר, אשר במשך כזה, הנה לא התעורר אף אחד מכם, לבוא בעזרה ותמיכה כל שהיא. בטח הדבר אשר במשך הזה שלחתם איזה תמיכות ולא מצאתם לנחוץ לתת תמיכה על ענין גדול ורם כזה.

אידעך שרייען אז זיא האבען קיין מקוה ניט, ולכם איננו נוגע הדבר כלל. אי' ההרגש, היראת שמים, אם אתם אינכם יכולים לעשות זה בגלוי כפי הסטאטוטין שלכם (שיטת אשכנז על כל דבר צריכים סדר ותקנות, העיקר הוא החיצוניות), הלא יכולתם לקבץ פשוט נדבות על דבר זה. אוי שמים על קרירות גדולה כזו. האמינו לי, שאין אני מבין אתכם ואת רעכם המתקוטטים ביניכם בענינים של מה בכך, בדברים של הבל (במחילת כבודכם) וכשמגיע לדבר גדול כזה, אין איש עושה מאומה.

רופאי אליל כולכם, וכל ענייניכם כנראה רק להתיהר ולהתגדל, כאשר צריכים איזה עזרה חומרית לתמוך איש, ובפרט ליסד איזה לער-שול, הנכם עומדים כולכם נצבים מוכנים ומזומנים להמצוה הגדולה הלזו, ליסד חדר עם לימודיות בפולין או באה"ק, ובזה יש להם התחרות גדולה, מי זוכה בראש אם אגודה, או שלומי כו', וכיון שמגיע הדבר לענין של יראת שמים, בית טבילה, עזרה לרב (שלא גמר חוק לימודו בסימינאר, ואין לו תעודת רופא או בעל רעיון פילוסאף), ובפרט על חדר פשוט, שלומדים שם תורת ה' כפשוטו, אין איש ואגודה שתעזור ע"ז. איך לא תבושו, ואיך לא תכלמו.

נפשי יצאה בדברי, ובהגיגי תבער אש, עליכם ועל חביריכם, אנחנו כולנו פה נמוגים יום יום ר"ל מרוב עגמ"נ, ויסורי הנפש, בראות כבלע הקודש. יום אל יום יסגר מקוה, ואלפי אנשים צועקים לעזרה ותמיכה, ופרוטה אין במה לעזרם, ואתם מדפיסים קול קורא-ות להחזיק באגודה זו או באגודה אחרת, אשר כולם יחדיו הבל המה, ורק אשר בדו אנשים מלבם למען התגדל והיות עסקנים ציבוריים, ומחוללי רעיונות נשגבים, ולקנות שם בגדולים, ולהכתב בדברי ימי עולם כו' וכו'.

ידעתי גם ידעתי, כי כעס תכעסו על דבריי אלה, אשר אינם כפי הנימוס של האשכנזים, ואף גם לא כנימוס הפשוט. אבל אם הייתם אתם במקומי, לא אדע אם הייתם עוברים בשתיקה. וכמדומני שהייתם מרעישים עולמות, על העול הזה והייתם צועקים בקולי קולות לאמר: האפשרי הדבר, כי מוסדות של עזר ותמיכה, שנוסדו ביחוד לתמוך את הצריך לישראל, הם לא ישיבו, וגם יאטמו אזניהם משמוע אנקת אסיר, הישמע כזאת או היראה כזאת. ידעתי גם ידעתי, כי אז הייתם מלהיבים בנאומים קורעי הלב.

אמנם כאשר אתם עתה - ל"ת - איננכם צריכים לזה, ויעזרכם השי"ת אתכם ואת כאחב"י שי' שלא תדעו מזה, הנכם צוחקים עלינו ועל שברינו, וצערינו אינו נוגע לכם כלל וכלל, ולא מצאתם חובה גם נימוסית להשתתף בצערינו גם בכתב (וכנראה שגם שכר שילוח מכ' אי אפשר ליקח מן הקופות של החברה הלזו לצורך דבר שבקדושה, כי הח' נבראה רק לפתור שאלות העולות יום יום כו'). אך לא אכחד, לא המכתבים, הפתרונים, והנחמות שלכם דרוש לנו, כ"א עזרת כסף ותמיכת תעמולה, וזאת אשר ביכולתינו לדרוש.

ובזה הנני להודיע כי דרוש לנו בהקדם האפשרי לצורך תיקוני בתי טבילה חמשה אלפים דאללער. ומלאתי ידי ידידי הנעלה מו"ה אלי' חיים שי' אלטהויז, אשר יעשה סדר בקבלת הכסף הנ"ל.

הנני מוצא לחוב להודיעם כי אחרית דבר זה, והאחריות הגדולה הבאה בעקבי הקרירות שלהם, והעדר הפועל בזה, הוא רק על אלו אשר מונעים א"ע מזה, ואנחנו את נפשינו הצלנו.

דרכים חדשים מראים לנו, אלו העסקנים הציבורים החדשים, אשר מקרוב באו כי כל ענינם הוא רק לדאוג בעד גוית ישראל, ולהעמיד לו בתי לימוד חדשים, אשר תעבו וגעלו אבירי הרועים, וכל דבר אשר בו רוח קדושה וטהרה, נוערים ידיהם ממנו, ואינם חפצים בו.

עמדו כולכם כאחד העסקנים הציבורים, ושמעו בקול ישראל, אל תלכו בדרכים חדשים, ואל תפרצו הגדרים שגבלו ראשונים כמלאכים, אבירי הרועים חיים הם ודבריהם קיימים, לעד ולעולמי עולמים, שמעו וחיו.

בברכה כפולה ובברכת כוח"ט ברו"ג, הדו"ש ומכבדם.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת שמות

א א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה
אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי
וִיהוּדָה: ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן: ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד
וְאָשֵׁר: ה וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים
נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם: ו וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו
וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא: ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ
וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ
אֹתָם: פ (לוי) ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר
לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף: ט וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: י הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ
פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־
הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ:
יא וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם
וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־
רַעַמְסֵס: יב וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ
וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ישראל) יג וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ: יד וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם
בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה
בַּשָّדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:
טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר
שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה: טז וַיֹּאמֶר
בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־
בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה:
יז וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּין אֶת־הַיְלָדִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ג עמ' 846)

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה (א, א) שְׁמוֹ שֶׁל אָדָם אֵינוֹ קָשׁוּר לְעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁהַזּוּלַת יוּכַל לִיצֹר קֶשֶׁר עִמּוֹ. וְהַיְנוּ שֶׁ"שֵׁם" הוּא בְּחִינַת הֶאָרָה, לֹא בְּחִינַת עֶצֶם. זֶהוּ **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת** – רַק הֶאָרַת הַנְּשָׁמָה נִמְשֶׁכֶת וְיוֹרֶדֶת בְּמֵצַר הַגּוּף וְהָעוֹלָם, שֶׁכֵּן הַגּוּף אֵינוֹ 'כְּלִי' לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה.

שני יח וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן
מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּין אֶת־הַיְלָדִים:
יט וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים
הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא
אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ: כ וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת
וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד: כא וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ
הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים:
כב וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד
הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן: פ
ב א וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי:
ב וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב
הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים: ג וְלֹא־יָכְלָה עוֹד
הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר
וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף
עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה
מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: ה וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־
הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא
אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ
וַתִּקָּחֵהָ: ו וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר
בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה:
ז וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי
לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת־
הַיָּלֶד: ח וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ
הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם הַיָּלֶד: ט וַתֹּאמֶר לָהּ
בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי
וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד
וַתְּנִיקֵהוּ: י וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה
וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי
מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 26)

וַתֵּרֶא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (ב, ב) **נולד כְּשֶׁהוּא מָהוּל . . נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹר** (סוטה יב, א). **נולד מָהוּל** – רוֹמֵז עַל צִדְקוּתוֹ כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ (הַיְצֶר הָרַע, שֶׁנִּקְרָא 'עָרֵל' (סוכה נב, א), לֹא הִסְתִּיר עַל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית). **נִתְמַלֵּא הַבַּיִת אוֹר** – רוֹמֵז עַל מַעֲלָתוֹ כְּמַשְׁפִּיעַ וְרוֹעֶה לְיִשְׂרָאֵל וְלָעוֹלָם. הַדָּבָר נִרְמָז גַּם בְּדִבְרֵי רַשִּׁ"י לְהַלָּן פָּסוּק יא: לְקוֹמָה – שְׁלֵמוּת עַצְמִית. לִגְדֻלָּה, שֶׁמִּנָּהוּ פַּרְעֹה עַל בֵּיתוֹ - שְׁלֵמוּת בְּתוֹר מַנְהִיג וְרוֹעֶה.

שלישי א וַיְהִי | בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא
אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה
אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו: ב וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין
אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל: ג וַיֵּצֵא
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים
וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ: ד וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ
לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר
כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר
אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר: ט וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי
פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר:
ט וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה
וַתְּמַלֵּאנָה אֶת־הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן:
י וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ
אֶת־צֹאנָם: יא וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר
מַדּוּעַ מְהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם: יב וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי
הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ
אֶת־הַצֹּאן: יג וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה
עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קְרָאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם: יד וַיּוֹאֶל
מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֶּן אֶת־צִפֹּרָה בִּתּוֹ
לְמֹשֶׁה: טו וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי
אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: פ טז וַיְהִי בַיָּמִים
הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־
הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־
נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם
אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב: יח וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם לה עמ' 64)

וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ (ב, יב) מֹשֶׁה רָאָה שֶׁאֵין מִי שֶׁיַּצִּיל אֶת הַיְּהוּדִי, וְהוּא חַיָּב לְהִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה.

רביעי ג א וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ
כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִّדְבָּר וַיָּבֹא
אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה: ב וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהוָה
אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה
בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל: ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַّרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה
מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה: ד וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר
לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: ה וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב
הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא: ו וַיֹּאמֶר
אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט
אֶל־הָאֱלֹהִים: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי
עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי
נֹגְשָׂיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו: ח וָאֵרֶד לְהַצִּילוֹ |
מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ
טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־
מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי: ט וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה
אֵלָי וְגַם רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים
אֹתָם: י וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא
אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי
אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: יב וַיֹּאמֶר כִּי־
אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ
בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת־
הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה: יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי
לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי
מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם: יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם: טו וַיֹּאמֶר עוֹד
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק

וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לג עמ' 225)

הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל (ג, ב) **הָאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה . . שׁוֹרֶפֶת וְאֵינָהּ אוֹכֶלֶת** (מדרש רבה) **סְנֶה - הַשָּׁפֵל מִכָּל הָאִילָנוֹת**, רוֹמֵז לִיהוּדִי, **הַמַּשְׁפִּיל וּמְבַטֵּל אֶת עַצְמוֹ. בֹּעֵר בָּאֵשׁ** - יְהוּדִי צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ אַהֲבָה גְּדוֹלָה לַה׳ וּתְשׁוּקָה עַזָּה לְהִתְקָרֵב אֵלָיו. **אֵינֶנּוּ אֻכָּל** - אֲבָל אָסוּר שֶׁזֶּה יָבִיא לִ׳כְלוֹת הַנֶּפֶשׁ׳, עָלָיו לְהִשָּׁאֵר נְשָׁמָה בְּגוּף. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל פָּסוּק זֶה, שֶׁ״רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת בִּטּוּל הַיֵּשׁ . . אֵינָהּ אוֹכֶלֶת וּמְכַלֶּה אוֹתָם . . אַדְרַבָּה, הַבִּטּוּל הַזֶּה הוּא עִקַּר הַחַיּוּת״.

חמישי טז לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃ יז וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ יח וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ יט וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃ כ וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ כא וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלְכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃ כב וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃

ד א וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמַר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה כתיב מזה קרי מַה־זֶּה בְּיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ ג וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֵק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃ ה לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה לּוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃ ז וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃ ח וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן׃ ט וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַّבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃ י וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה׃ יב וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר׃ יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח׃ יד וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ׃ טו וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ טז וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃ יז וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃ פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ג עמ' 826)

וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב (ג, כב) **אִשָּׁה** – הִיא **הַנְּשָׁמָה. שְׁכֶנְתָּהּ** – **דְּבָרִים שֶׁהַנְּשָׁמָה** עוֹסֶקֶת בָּהֶם מִזְּמַן לִזְמַן (כְּשֶׁכֵּן שֶׁאֵין פּוֹגְשִׁים בּוֹ בִּקְבִיעוּת).

גֶּרֶת בֵּיתָהּ – דְּבָרִים שֶׁהַנְּשָׁמָה עוֹסֶקֶת בָּהֶם בְּדֶרֶךְ קֶבַע (כְּאָדָם הַמִּתְגּוֹרֵר בַּבַּיִת). כֶּסֶף - אַהֲבַת ה׳ (מִלְּשׁוֹן "נִכְסוֹף נִכְסַפְתִּי"). זָהָב – יִרְאַת ה׳ ("זָהָב מִצָּפוֹן יָאָתָה", בְּחִינַת שְׁמֹאל, יִרְאָה). עַל הַנְּשָׁמָה לְהוֹצִיא מִן הַגָּלוּת אֶת נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁיֶּשְׁנָם בְּ"גֶרֶת בֵּיתָהּ" וְאַף אֵלּוּ הַנִּמְצָאִים בְּ"שְׁכֶנְתָּהּ"; עָלֶיהָ לַעֲשׂוֹת מִשְׁנֵיהֶם כֵּלִים לְאַהֲבַת ה׳ וּלְיִרְאָתוֹ.

ששי יח וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב | אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר
לוֹ אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם
וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ
לְשָׁלוֹם: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ
שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים
אֶת־נַפְשֶׁךָ: כ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו
וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ: כא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה רְאֵה כָּל־
הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי
פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־
הָעָם: כב וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי
בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל: כג וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי
וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־
בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ: כד וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה
וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ: כה וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת
אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־
דָּמִים אַתָּה לִי: כו וַיֶּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן
דָּמִים לַמּוּלֹת: פ כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ
לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר
הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ: כח וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת
כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת
אֲשֶׁר צִוָּהוּ: כט וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־
כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ל וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ
הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם: לא וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת־
עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ׳ 20)

וַיַּרְכִּיבֵם עַל הַחֲמֹר (ד, כ) **הַחֲמוֹר שֶׁחָבַשׁ אַבְרָהָם . . שֶׁעָתִיד מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לְהִגָּלוֹת עָלָיו** (רש״י) ׳חֲמוֹר׳ רוֹמֵז לְחֹמֶר הַגּוּף וּלְחֻמְרִיּוּת הָעוֹלָם. בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ נֶאֱמַר "וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ", רֶמֶז לְהַכְנָעַת הַחֹמֶר. בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ נֶאֱמַר "וַיַּרְכִּיבֵם עַל הַחֲמוֹר", רֶמֶז לְהַמְשָׁכַת אוֹר הַקְּדֻשָּׁה לְתוֹךְ הַחֹמֶר. מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ - יִתְגַּלֶּה עַל הַחֲמוֹר, רֶמֶז לְזִכּוּךְ הַחֹמֶר עַד שֶׁהוּא עַצְמוֹ מְגַלֶּה אוֹר הַקְּדֻשָּׁה.

שביעי **ה** א וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ
אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח
אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר: ב וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי
יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא
יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ:
ג וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלְכָה נָּא
דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב: ד וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ
אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם: ה וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם
מִסִּבְלֹתָם: ו וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים
בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר: ז לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת
תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם
יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן: ח וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים
אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם
לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם
צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ: ט תִּכְבַּד
הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ
בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר: י וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ
אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם
תֶּבֶן: יא אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ
כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר: יב וַיָּפֶץ הָעָם
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן: יג וְהַנֹּגְשִׂים
אָצִים לֵאמֹר כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ
כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן: יד וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׁי פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֹן כְּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם: טו וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹּה לַעֲבָדֶיךָ: טז תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ: יז וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה לַיהוָה: יח וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ: יט וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: כ וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה: כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ: כב וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי: כג וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ: ו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ: ססס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ א עמ' 253)

וּמֵאָז בָּאתִי . . לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ . . וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ (ה, כג) הַ'מֹשֶׁה' שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בָּא בְּטַעֲנָה לְהַקָּבָּ"ה. **בָּאתִי . . לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ** – קִיַּמְתִּי אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁכֻּלָּהּ שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וּבְכָל זֹאת **לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ** – אַף שֶׁיֵּשׁ פְּסַק־דִּין מִפֹּרָשׁ בָּרַמְבָּ"ם (הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה ג, ד) שֶׁקִּיּוּם מִצְוָה אַחַת מְבִיאָה "תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה" לְכָל הָעוֹלָם!

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כב וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי: כג וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ: ו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ: ססס

קכ"ד פסוקים, ויק"ח סימן. מעד"י סימן:

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּר֨וּךְ אַתָּ֤ה יְיָ֙ אֱלֹהֵ֔ינוּ֙ מֶ֣לֶךְ הָעוֹלָ֔ם אֲשֶׁ֤ר בָּחַר֙ בִּנְבִיאִ֣ים טוֹבִ֔ים וְרָצָ֥ה בְדִבְרֵיהֶ֖ם הַנֶּאֱמָרִ֣ים בֶּאֱמֶ֑ת בָּר֨וּךְ אַתָּ֜ה יְיָ֗ הַבּוֹחֵ֤ר בַּתּוֹרָה֙ וּבְמֹשֶׁ֣ה עַבְדּ֔וֹ וּבְיִשְׂרָאֵ֣ל עַמּ֔וֹ וּבִנְבִיאֵ֥י הָאֱמֶ֖ת וָצֶֽדֶק׃

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

ו דִּמָּה אֶת יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַגָּלֻיּוֹת וְהַהֶרֶג אֲשֶׁר עָבְרוּ עֲלֵיהֶם לְכֶרֶם שֶׁחָרַב כּוּלּוֹ וְלֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ רַק שׁוֹרֶשׁ, אֲבָל הַנָּבִיא אוֹמֵר, בַּיָּמִים **הַבָּאִים** בִּימֵי הַגְּאוּלָּה **יַשְׁרֵשׁ** יִתֵּן ה' שֹׁרֶשׁ שֶׁל **יַעֲקֹב** לִהְיוֹת מִתְפַּשֵּׁט לְמֵרָחוֹק **יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל** הֵם יִמְשְׁלוּ עַד לְמֵרָחוֹק וְיִגְדְּלוּ עַד מְאֹד **וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה** כְּצִמְחֵי הַשָּׂדֶה: ז רְאֵה נָא הַאִם **הַכְּמַכַּת** שֶׁהִכָּה ה' אֶת **מַכֵּהוּ** שֶׁל יִשְׂרָאֵל **הִכָּהוּ** ה' אֶת יִשְׂרָאֵל? **אִם־כְּהֶרֶג** כְּמוֹ שֶׁהָרַג ה' אֶת **הֲרֻגָיו** שֶׁל יִשְׂרָאֵל **הֹרָג** ה' אֶת יִשְׂרָאֵל? הֲלֹא אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהִכּוּ וְהָרְגוּ בְּיִשְׂרָאֵל הִשְׁמִיד ה' עַד כַּלֵּה: ח וְאֶת יִשְׂרָאֵל **בְּסַאסְּאָה** בְּמִדָּה שֶׁהָיוּ חוֹטְאִים לְפָנָיו בְּמִדָּה זוֹ נִפְרַע מֵהֶם, **בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה** הָיָה שׁוֹפֵךְ חֲמָתוֹ עַל הַשָּׂדוֹת וְהַגִּנּוֹת לִשְׁלוֹחַ בָּהֶן שִׁדָּפוֹן וְאַרְבֶּה וְלֹא פָּגַע בַּנְּפָשׁוֹת תְּחִלָּה, **הָגָה** הֵסִיר הַפְּרִי **בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם** שֶׁנּוֹשֶׁבֶת רוּחַ **קָדִים** עַזָּה: ט **לָכֵן** הוֹאִיל וְרַחֲמַי עָלָיו גַּם עַתָּה **בְּזֹאת** שֶׁהֶעֱנִישָׁם בְּדָבָר קַל **יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב** לִזְכּוֹת לְהִגָּאֵל **וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ** גַּם הַשּׁוֹגֵג **בְּשׁוּמוֹ** | **כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ** בְּמַה שֶׁיִּתּוֹץ הַמִּזְבְּחוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וְיָשִׂים אַבְנֵיהֶם **כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת** הָדֵק הֵיטֵב וּבִתְנַאי **לֹא־יָקֻמוּ** מֵעַתָּה **אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים**: י **כִּי** בַּעֲשׂוֹתָם זֹאת **עִיר בְּצוּרָה** שֶׁל גּוֹיִם תִּהְיֶה **בָּדָד** מִיּוֹשְׁבֶיהָ **נָוֶה** נְאוֹת אָדָם, גִּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים נַעֲשָׂה **מְשֻׁלָּח** מִיּוֹשְׁבָיו **וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר** עַד כִּי **שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם** גַּם בִּקְבִיעוּת **יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ**

שי למורא

ו) **הַבָּאִים**, בַּיָּמִים הַבָּאִים, כְּלוֹמַר בִּזְמַן הַגְּאֻלָּה. **יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב**, יַשְׁרִישׁ יַעֲקֹב אֶת שָׁרָשָׁיו לִהְיוֹת נָטוּעַ הֵיטֵב מִלְּמַטָּה. **יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל**, יָצִיץ וְיוֹצִיא פֶּרַח מִלְּמַעְלָה. **וּמָלְאוּ פְנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה**, וּפֵרוֹתָיו יְמַלְּאוּ פְּנֵי כָּל הַיִּשּׁוּב שֶׁל הָעוֹלָם. ז) **הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ**, וְכִי הִכָּה הקב"ה אֶת יִשְׂרָאֵל (עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם) כְּמוֹ שֶׁהִכָּה הקב"ה אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהִכּוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. **אִם כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג**, וְכִי הָרַג בְּיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁהָרַג בַּהֲרוּגָיו הַגּוֹיִם שֶׁהָרְגוּ בְּיִשְׂרָאֵל. ח) **בְּסַאסְּאָה**, בְּאוֹתָהּ מִדָּה. **בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה**, כְּשֶׁשָּׁלַח הקב"ה מִדַּת פֻּרְעָנוּת לְהִפָּרַע מֵעַמּוֹ עַל חֶטְאָם, תָּרִיב כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "שַׁלְּחָה" הוּא שֵׁם עַל הַגִּנּוֹת וּשְׂדוֹת הַתְּבוּאָה, כְּמוֹ "בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח" (נחמיה ג,טו). "שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים" (שיר השירים ד,יג), וְאָמַר שֶׁלְּפִרְעוֹן הַחֵטְא הוּא מֵבִיא רַק שִׁדָּפוֹן בַּתְּבוּאָה בְּמִדָּה בִּלְבַד. **הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה**, הֵסִיר אֶת הַפֵּרוֹת עַל יְדֵי רוּחַ קָשָׁה שֶׁמְּנַשֶּׁבֶת בָּאִילָנוֹת. **בְּיוֹם קָדִים**, בְּיוֹם שֶׁנּוֹשֶׁבֶת רוּחַ מִזְרָחִית חֲזָקָה. וְלֹא יִשְׁפֹּךְ חֲמָתוֹ עֲלֵיהֶם בְּלֹא מִדָּה עַד שֶׁיְּכַלֵּם, דָּבָר זֶה לֹא יַעֲשֶׂה הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל. ט) **לָכֵן**, הוֹאִיל וְרַחֲמַי עָלָיו. **בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן יַעֲקֹב**, אֶעֱשֶׂה לוֹ גַּם זֹאת, לְהִתְכַּפֵּר בְּדָבָר קַל. **וְזֶה כָּל פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ**, וְזֶה יִהְיֶה לִי פְּרִי טוֹב לְהָסִיר וְלִמְחֹל עַל חַטָּאתוֹ. **כָּל אַבְנֵי מִזְבֵּחַ**, כָּל אַבְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת שֶׁהוּקְמוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה. **כְּאַבְנֵי גִר מְנֻפָּצוֹת**, שֶׁיִּהְיוּ אַבְנֵיהֶם מְנֻפָּצוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּנַפְּצִים אַבְנֵי גִּיר הָדֵק הֵיטֵב. **לֹא יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים**, שֶׁלֹּא יָקוּמוּ יוֹתֵר שׁוּם אֲשֵׁרִים וְשׁוּם חַמָּנִים. ("אֲשֵׁרִים", הֵם אִילָנוֹת שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָם. וְ"חַמָּנִים", הֵם דְּמוּיוֹת פְּסָלִים עֲשׂוּיוֹת לַעֲבוֹדַת הַחַמָּה). י) **כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד**, כִּי בַּעֲשׂוֹתָם זֹאת לְנַפֵּץ אֶת אַבְנֵי מִזְבְּחוֹת הָאֱלִילִים, אָז הָעִיר הַבְּצוּרָה, הִיא כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁל אֱדוֹם, תִּהְיֶה בָּדָד מִיּוֹשְׁבֶיהָ. **נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב**, וְהַנָּוֶה שֶׁלּוֹ יִהְיֶה מְשֻׁלָּח מִיּוֹשְׁבָיו. **שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל**, בִּמְקוֹם הָעִיר

הפטרה לפרשת שמות לקריאה בציבור ולשמו"ת

בישעיה פרק כז

כז ו **הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה:** ז **הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג:** ח **בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים:** ט **לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ בְּשׁוּמוֹ** | **כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים:** י **כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל**

שי למורא

הַבְּצוּרָה יִרְעוּ עֲגָלִים. **וְשָׁם יִרְבָּץ**, וְשָׁם יִשְׁכְּבוּ לָנוּחַ. **וְכִלָּה סְעִיפֶיהָ**, וִיכַלּוּ אֶת עַנְפֵי הָאִילָנוֹת אֲשֶׁר גָּדְלוּ שָׁמָּה. **יא) בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה**, כְּשֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ עֲנָפֶיהָ יִשְׁתַּבְּרוּ מֵאֲלֵיהֶם. כְּלוֹמַר, כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם יִשָּׁבְרוּ מֵאֲלֵיהֶם. **נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ**, נָשִׁים תָּבֹאנָה וְיַבְעִירוּ בָּהֶם הָאֵשׁ. כְּלוֹמַר, עַם חַלָּשׁ כַּנָּשִׁים יַשְׁחִיתוּ אוֹתָהּ. **כִּי לֹא עַם בִּינוֹת הוּא**, שֶׁלֹּא הֵבִין שֶׁכָּל מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּאָה לוֹ מֵה׳ וְלֹא בְּכֹחַ זְרוֹעוֹ. **עוֹשֵׂהוּ**, הקב״ה שֶׁגִּדְּלוֹ וְהִמְשִׁילוֹ. **יב) יַחְבֹּט ה׳**, כְּלוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁחוֹבְטִים אֶת הַשִּׁבֳּלִים בְּמַקֵּל לְהָסִיר אֶת הַתְּבוּאָה מִן הַקַּשׁ, כֵּן יָסִיר ה׳ אֶת יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם. **מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר**, מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר הַיּוֹשְׁבִים עַל נְהַר פְּרָת. **עַד נַחַל מִצְרָיִם**, הֵם הַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. **לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, הַמּוֹצֵא אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, יְבִיאֵהוּ לִירוּשָׁלַיִם. **יג) יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל**, כָּל כָּךְ יִתְקַבְּצוּ, כְּאִלּוּ הָיָה נִתְקָע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל בְּכָל הָעוֹלָם. **הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר**, עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, לְפִי שֶׁלֹּא חָזְרוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֵעֵת שֶׁגָּלוּ לְשָׁם, לָכֵן נִקְרְאוּ אוֹבְדִים. **וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם**, אוֹתָם שֶׁגָּלוּ לְמִצְרַיִם שֶׁאֵינָהּ רְחוֹקָה, נִקְרְאוּ נִדָּחִים. **בְּהַר הַקֹּדֶשׁ**, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה מְקוֹם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **א) הוֹי**, קְרִיאָה שֶׁל צַעַר. **עֲטֶרֶת גֵּאוּת**, מִן הַגַּאֲוָה הָיוּ עוֹשִׂים עֲטָרָה לְרֹאשָׁם, כְּלוֹמַר, הָיוּ מִתְפָּאֲרִים בְּעָשְׁרָם וּבְתַעֲנוּגָם. **שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם**, אַנְשֵׁי מַלְכוּת אֶפְרַיִם כְּשֶׁעֲדַיִן לֹא הָלְכוּ לַגָּלוּת, הָיָה כָּל עִסְקָם בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּבְשִׁכְרוּת. **וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ**, וּבֶאֱמֶת כָּל הֲדַר תִּפְאַרְתָּם הָיָה דּוֹמֶה לְצִיץ נוֹבֵל. **אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים**, שֶׁמֵּרֹב הַשֶּׁמֶן הַמְבֻשָּׁם שֶׁיּוֹצְקִים עַל רֹאשָׁם כְּאִלּוּ הוּא גַּיְא מָלֵא שְׁמָנִים. **הֲלוּמֵי יָיִן**, מֻכֵּי הַיַּיִן. **ב) הִנֵּה חָזָק**, הִנֵּה יֵשׁ רוּחַ חָזָק. **שַׂעַר קָטֶב**, כְּרוּחַ סְעָרָה הַכּוֹרֵת וּמַשְׁחִית. **הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד**, זֶה הָרוּחַ יַנִּיחַ עֲטֶרֶת גַּאֲוָתָם לָאָרֶץ בְּחֶזְקַת הַיָּד וּבְכֹחַ רַב. **ג) בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה**, בְּרַגְלֵי הָאוֹיֵב תֵּרָמַסְנָה עַטְרוֹת הַגֵּאוּת שֶׁל שִׁכּוֹרֵי אֶפְרַיִם, כְּלוֹמַר, הָאוֹיֵב יַשְׁפִּיל גַּאֲוָתָם. **ד) וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ... כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ וגו׳**, הֲדַר תִּפְאַרְתּוֹ שֶׁהִיא כְּצִיץ נוֹבֵל, וַאֲשֶׁר הִיא עַל רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים, תִּהְיֶה כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם קַיִץ, כִּתְאֵנָה שֶׁהִתְבַּכְּרָה בְּטֶרֶם יִהְיֶה הַקַּיִץ. **בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה**, מַיַּד כְּשֶׁהִיא עֲדַיִן תְּלוּיָה עַל הֶעָנָף וְאֵינוֹ מַמְתִּין עַד שֶׁיִּתְלֹשׁ. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּכָה יְמַהֵר

עטרת מרים

עַנְפֵי הָאִילָנוֹת אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ שָׁמָּה: **יא בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ** כְּשֶׁתִּתְיַבֵּשׁ עֲנָפֶיהָ **תִּשָּׁבַרְנָה** מֵעַצְמָהּ, רָצָה לוֹמַר כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם יִשָּׁבְרוּ מֵאֲלֵיהֶם **נָשִׁים** הָאֶבְיוֹנוֹת **בָּאוֹת** וּמְלַקְּטוֹת אוֹתָם **מְאִירוֹת** מְבַעֲרוֹת **אוֹתָהּ** וְזֶה מָשָׁל עַל הַשִּׁמָּמוֹן וְהָאֲבָדוֹן **כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא** אֵין בָּם תְּבוּנָה לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה **עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ: יב וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא** בִּזְמַן הַיְשׁוּעָה **יַחְבֹּט יְהוָה** כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹבֵט חִטִּים מִן הַקַּשׁ **מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר** הֵם הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר **עַד־נַחַל מִצְרָיִם** הֵם הַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם **וְאַתֶּם** בְּנֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין הַמְפוּזָּרִים בְּכָל פֵּאָה **תְּלֻקְּטוּ** מִן הַגָּלֻיּוֹת **לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן: **יג וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא** כּוּלָּם יִתְקַבְּצוּ וְיָבוֹאוּ כְּאִילּוּ **יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל בְּכָל הָעוֹלָם לְהִתְקַבֵּץ וְלָבוֹא **וּבָאוּ הָאֹבְדִים** שֶׁנָּפוֹצוּ בְּאֶרֶץ רְחוֹקָה לִפְנִים מִן הַנָּהָר סַמְבַּטְיוֹן בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר שֶׁלֹּא חָזְרוּ לְאַרְצָם מֵעֵת שֶׁגָּלוּ **וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ** מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ **בִּירוּשָׁלָיִם**: מְדַבֵּר עַל הֲמוֹן הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל שֵׁבֶט יְהוּדָה עַל יְדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וּמַפַּלְתּוֹ לַסּוֹף, וְהַכְּתוּבִים (מן הפסוק א׳ עד ה׳) הַמְדַבְּרִים עַל עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. **א הוֹי** הַנָּבִיא מִתְאוֹנֵן עַל **עֲטֶרֶת גֵּאוּת** עַל גֵּאוּת הַלֵּב שֶׁל **שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם** הַמַּלְכוּת שֶׁלָּהֶם שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה בְּיָדָם כִּי הִיא **וְצִיץ נֹבֵל** כְּפֶרַח נוֹבֵל **צְבִי תִפְאַרְתּוֹ** מַטְּרַת הַגַּאֲוָה שֶׁלָּהֶם **אֲשֶׁר** הָיוּ מְפַנְּקִים עַצְמָם **עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים** לִמְשׁוֹחַ רֹאשָׁם בְּהַרְבֵּה שֶׁמֶן מְבוּשָּׂם הֵם מִכְּבָר **הֲלוּמֵי יָיִן** שְׁבוּרִים בִּגְלַל הַיַּיִן וְהַשִּׁכְרוּת: **ב הִנֵּה** יֵשׁ רוּחַ **חָזָק וְאַמִּיץ לַאדֹנָי** שֶׁהוּא **כְּזֶרֶם בָּרָד** הַמְשַׁבֵּר אִילָנוֹת **שַׂעַר קָטֶב** כְּרוּחַ סְעָרָה הַכּוֹרֵת **כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים** אֲשֶׁר הֵמָּה **שֹׁטְפִים** בְּחָזְקָה, **הִנִּיחַ** וְהוּא יַנִּיחַ עֲטֶרֶת גְּאוֹנָם **לָאָרֶץ בְּיָד** בְּחָזְקַת הַיָּד: **ג בְּרַגְלַיִם** שֶׁל הָאוֹיֵב **תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת** כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהֵם מִתְגָּאִים בָּהֶם **שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם: ד וְהָיְתָה** הֲדַר תִּפְאַרְתּוֹ שֶׁל שִׁכּוֹרֵי אֶפְרַיִם **לְצִיצַת הַנֹּבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר** הִיא לַעֲטָרָה **עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים** וְהִיא תִּהְיֶה **כְּבִכּוּרָהּ** כִּתְאֵנָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה רִאשׁוֹנָה **בְּטֶרֶם** יִהְיֶה **הַקַּיִץ אֲשֶׁר** מַיַּד כְּשֶׁיִּרְאֶה **הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ** תְּלוּיָה עַל הֶעָנָף **יִבְלָעֶנָּה** וְאֵינוֹ מַמְתִּין עַד שֶׁיִּתְלוֹשׁ. וְאָמַר שֶׁכֵּן יְמַהֵר הָאוֹיֵב לְהַשְׁפִּיל אֶפְרַיִם:

וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ: יא בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ: יב וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם: כח א הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן: ב הִנֵּה חָזָק וְאַמִּיץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד: ג בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם: ד וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה

אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֻנָּהּ: ה בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי
וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ: ו וּלְרוּחַ
מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה
מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה: ז וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן
שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר
נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ
בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה: ח כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת
מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם: ט אֶת־מִי
יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי
מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם: י כִּי צַו לָצָו צַו
לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם:
יא כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר
אֶל־הָעָם הַזֶּה: יב אֲשֶׁר | אָמַר אֲלֵיהֶם
זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת
הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ: יג וְהָיָה
לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו
קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ

עטרת מרים

ה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם מַפֶּלֶת מַלְכוּת אֶפְרַיִם יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי יִתְלוּ הַכָּבוֹד בִּגְאוֹן ה׳ וְלִצְפִירַת לְכֶתֶר תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ הֵם יְהוּדָה וּבִנְיָמִין: ו וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט יְהִיֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט יְחוֹנֵן דֵּעָה לַחֲזָקִים לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט אֱמֶת וְלִגְבוּרָה יִהְיֶה לְאוֹתָן שֶׁהֵם מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שֶׁל תּוֹרָה שָׁעְרָה: ז וְגַם־אֵלֶּה יְהוּדָה וּבִנְיָמִין בַּיַּיִן שָׁגוּ בְּדַעְתָּם וּבַשֵּׁכָר יַיִן יָשָׁן תָּעוּ מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר כֹּהֵן וְנָבִיא שֶׁהָיָה לָהֶם לְהוֹרוֹת הַתּוֹרָה שָׁגוּ בְּדַעְתָּם בַּשֵּׁכָר מְרוּב שְׁתִיַּת הַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ נִשְׁחַת כֹּחַ נְבוּאָתוֹ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר נִשְׁחֲתוּ מִן הַשִּׁכָּרוּת שָׁגוּ בָּרֹאֶה הִלְעִיגוּ בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים פָּקוּ פְּלִילִיָּה וְחִטּוּ מִשְׁפָּט: ח כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל זִבְחֵי מִתִּים אֲשֶׁר הֵם מְסוּבִּים עֲלֵיהֶם מָלְאוּ קִיא צֹאֶה וְשִׁלְשׁוּל מִלְּמַטָּה בְּלִי מָקוֹם פָּנוּי וְנָקִי מֵאֵלֶּה: ט הוֹאִיל וְהַגְּדוֹלִים פּוֹנִים אֶל הַשְּׁכָרוּת, אִם כֵּן אֶת־מִי יוֹרֶה דֵּעָה הַכֹּהֵן וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה שֶׁל הַנָּבִיא אֲשֶׁר שָׁמַע מֵאֵת ה׳, וְכִי יִלְמַד לִגְמוּלֵי מֵחָלָב שֶׁנִּגְמְלוּ מֵהַנְּקַת הֶחָלָב עַתִּיקֵי הַנֶּעְתָּקִים מִשָּׁדָיִם מִשְּׁדֵי אִמָּן?: י כִּי עַל צַו שֶׁל נָבִיא לָצָו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֵם אוֹמְרִים יֵשׁ לָנוּ צַו שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה לָצָו הַזֶּה קַו חוּט מִשְׁקוֹלֶת מִשְׁפְּטֵי רֶשַׁע כְּנֶגֶד לָקָו הַצַּדִּיק הַזֶּה קַו לָקָו הַנָּבִיא עוֹד אוֹמֵר לָהֶם אוּלַי זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם מְעַט בְּדָבָר זֶה וּמְעַט בְּדָבָר זֶה כֵּן תִּקְבְּלוּ וְאַף עַל פִּי כֵּן אֵינָם מְקַבְּלִים: יא כִּי דִּבְרֵי הַנָּבִיא בְּעֵינֵיהֶם כְּאִלּוּ יְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּלַעֲגֵי שָׂפָה בְּגִמְגּוּם שֶׁאֵין מְבִינִים אֶת דְּבָרָיו וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת שֶׁאֵינָם מַכִּירִים יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה: יב אֲשֶׁר | אָמַר הַנָּבִיא אֲלֵיהֶם בְּזֹאת תִּמְצְאוּ הַמְּנוּחָה בְּאַרְצְכֶם וְלֹא תִּגְלוּ עוֹד, אֲבָל בִּתְנַאי הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְתַשׁ כֹּחַ וְאַל תִּגְזְלוּ אוֹתוֹ וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה לָכֶם אִם אַתֶּם נוֹהֲגִים כָּךְ. עַם כָּל זֶה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ: יג וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה אַף שֶׁאֵין רוֹצִים לִשְׁמוֹעַ צַו לָצָו ציווי אַחַר ציווי צַו לָצָו וְאַוְהָרָה אַחַר אַוְהָרָה קַו לָקָו פַּעַם אַחַר פַּעַם קַו לָקָו מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה, אַף בְּמָקוֹם שֶׁלְּמִדּוּהָ נֶחְשֶׁבֶת זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת, הֵם עוֹשִׂים עַצְמָם כְּאִלּוּ הָיָה הַנָּבִיא מְדַבֵּר בְּשָׂפָה בִּלְתִּי מוּבָנֶת, אוֹ בְּשָׂפָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי. יב) אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם, וְהַנָּבִיא הֵרֵי אָמַר לָהֶם רַק דְּבָרִים טוֹבִים. זֹאת הַמְּנוּחָה, בָּזֶה תִּהְיוּ בְּשַׁלְוָה. הָנִיחוּ לֶעָיֵף, אַל תִּגְזְלוּהוּ, וְזֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הַמַּרְגֵּעָה לְשֶׁבֶת בְּמְנוּחָה בְּאַרְצְכֶם. יג) וְהָיָה לָהֶם דְּבַר ה׳, כְּמִדָּתָם יִמְדֹּד לָהֶם, כֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצוּ לִשְׁמֹעַ מְעַט מְעַט, יָגוֹר בִּדְבָרוֹ עֲלֵיהֶם צַו שֶׁל אֻמּוֹת הַמִּשְׁתַּעְבְּדִים בָּם. צַו לָצָו וגו׳, צַו עַל צַו, פְּקֻדָּה עַל פְּקֻדָּה, עֲבוֹדָה עַל עֲבוֹדָה, קַו שֶׁל פֶּרֶעָנוּת כְּנֶגֶד קַו שֶׁל עֲבֵרוֹת. זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם, לִימִים מוּעָטִים תָּבוֹא עֲלֵיהֶם, וְהֵם יִתְמַעֲטוּ שָׁם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם. יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר

שי למורא

הָאוֹיֵב לְהַשְׁפִּיל אֶת גַּאֲוָתָם. ה) בַּיּוֹם הַהוּא, בְּיוֹם שֶׁיִּגְלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. לַעֲטֶרֶת צְבִי, לַעֲטָרָה שֶׁל רָצוֹן וְחֶמְדָּה (וְחִדְוָה). וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה, וּלְכֶתֶר שֶׁל תִּפְאֶרֶת. לִשְׁאָר עַמּוֹ, שֶׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְהַמִּצְטָרְפִים עִמָּהֶם לְמַלְכוּת חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה. ו) וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט, וְיִהְיֶה הקב״ה לְרוּחַ מִשְׁפָּט לְמִי שֶׁיִּהְיֶה יוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט, וְהוּא חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁיֵּשֵׁב עַל כִּסֵּא הַמַּלְכוּת לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, וְיִתֵּן לוֹ הקב״ה דַּעַת וּבִינָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט אֱמֶת. וְלִגְבוּרָה, וְיִהְיֶה הקב״ה לָהֶם לִגְבוּרָה, כְּפִי שֶׁהִכָּה מַלְאַךְ ה׳ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר וְלֹא הֶצְרִכוּ לְהִלָּחֵם בָּהֶם. מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה, וְכֵן כְּשֶׁיִּלָּחֲמוּ אוֹיְבֵיהֶם בָּהֶם וְיָשִׁיבוּ מִלְחָמָה נֶגְדָּם יִתֵּן ה׳ לָהֶם גְּבוּרָה שֶׁיִּהְיוּ מַכִּים בְּאוֹיְבֵיהֶם עַד שַׁעַר עָרֵיהֶם הַבְּצוּרוֹת. ז) וְגַם אֵלֶּה, וְגַם שִׁבְטֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִין. בַּיַּיִן שָׁגוּ וגו׳, זֶה הָיָה בִּימֵי אָחָז אָבִיו שֶׁל חִזְקִיָּהוּ. וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ, וּמִתּוֹךְ רִבּוּי שְׁתִיַּת יַיִן יָשָׁן תָּעוּ מִן הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה. וְנָבִיא, נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר. נִבְלְעוּ מִן הַיַּיִן, נִשְׁחַתוּ מֵרֹב שְׁתִיַּת הַיַּיִן. שָׁגוּ בָּרֹאֶה, לֹא הָלְכוּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁהוֹרָם הָרוֹאֶה, הוּא הַנָּבִיא הָאֲמִתִּי. פָּקוּ פְּלִילִיָּה, כָּשְׁלוּ בַּמִּשְׁפָּט, וְלֹא שָׁפְטוּ דִּין אֱמֶת. ״פָּקוּ״, כָּשְׁלוּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן ״וּפֹק בְּרָבִים״ (נחום ב׳:יא). ״פְּלִילִיָּה״, מִשְׁפָּט, כְּמוֹ ״וּפִלְּלוּ אֱלֹהִים״ (שמואל־א ב׳:כה). ח) כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת, אֲפִלּוּ שֻׁלְחָן הַכֹּהֲנִים. מָלְאוּ קִיא צוֹאָה, קִיא וְצוֹאָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַשִּׁכּוֹר. וְחָסֵר וי״ו הַשְּׁמוּשׁ. בְּלִי מָקוֹם, עַד שֶׁאֵין מָקוֹם נָקִי. ט) אֶת מִי יוֹרֶה דֵעָה, מֵאַחַר שֶׁהֵם מִשְׁתַּכְּרִים כָּכָה, אִם כֵּן לְמִי יוֹרֶה הַמּוֹרֶה דֵּעָה. שְׁמוּעָה, מַה שֶׁשָּׁמַע הַנָּבִיא מֵאֵת ה׳ לְצַוּוֹתָם. גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם, הֵם כְּמוֹ נְעָרִים קְטַנִּים שֶׁזֶּה עַתָּה נִשְׁלְמָה יְנִיקָתָם וְנֶעְתְּקוּ מִשָּׁדַיִם. י) כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו, אָמַר שֶׁהֵם כְּמוֹ נְעָרִים קְטַנִּים שֶׁיְּצַוֶּה אוֹתָם אָדָם מְעַט מְעַט וִילַמְּדֵם כְּדֵי שֶׁיְּקַבְּלוּ, כִּי אֵין לָהֶם לֵב לְקַבֵּל אֶלָּא דְּבָרִים מְעֻטִּים, וְלָכֵן יְצַוֶּה לָהֶם מִצְוָה קְטַנָּה, וְאַחַר כָּךְ עוֹד מִצְוָה. קַו לָקָו קַו לָקָו, כְּמוֹ הַבַּנָּאִי, שֶׁמּוֹתֵחַ אֶת קַו הַבִּנְיָן לְגַמֵּר טוּר אֶחָד, וְאַחַר כָּךְ יַעְתִּיק אֶת הַקַּו לְטוּר שֵׁנִי, וְכָכָה מְעַט מְעַט עַד שֶׁיַּשְׁלִים אֶת הַקִּיר. זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם, מְעַט מְעַט, פַּעַם אַחַר פַּעַם. יא) כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת, הֵם עוֹשִׂים עַצְמָם כְּאִלּוּ הָיָה הַנָּבִיא מְדַבֵּר בְּשָׂפָה בִּלְתִּי מוּבָנֶת, אוֹ בְּשָׂפָה אַחֶרֶת לְגַמְרֵי. יב) אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם, וְהַנָּבִיא הֵרֵי אָמַר לָהֶם רַק דְּבָרִים טוֹבִים. זֹאת הַמְּנוּחָה, בָּזֶה תִּהְיוּ בְּשַׁלְוָה. הָנִיחוּ לֶעָיֵף, אַל תִּגְזְלוּהוּ, וְזֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הַמַּרְגֵּעָה לְשֶׁבֶת בְּמְנוּחָה בְּאַרְצְכֶם. יג) וְהָיָה לָהֶם דְּבַר ה׳, כְּמִדָּתָם יִמְדֹּד לָהֶם, כֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצוּ לִשְׁמֹעַ מְעַט מְעַט, יָגוֹר בִּדְבָרוֹ עֲלֵיהֶם צַו שֶׁל אֻמּוֹת הַמִּשְׁתַּעְבְּדִים בָּם. צַו לָצָו וגו׳, צַו עַל צַו, פְּקֻדָּה עַל פְּקֻדָּה, עֲבוֹדָה עַל עֲבוֹדָה, קַו שֶׁל פֶּרֶעָנוּת כְּנֶגֶד קַו שֶׁל עֲבֵרוֹת. זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם, לִימִים מוּעָטִים תָּבוֹא עֲלֵיהֶם, וְהֵם יִתְמַעֲטוּ שָׁם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם. יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר

שי למורא

וְנִשְׁבָּרוּ, כְּשֶׁיֵּלְכוּ יִכָּשְׁלוּ לְפֹל אָחוֹר וְיִשָּׁבְרוּ. וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ, וְיִפְּלוּ בְּפַח הַמּוֹקֵשׁ, וְיִלָּכְדוּ בּוֹ. כְּלוֹמַר, יִפְּלוּ בְּצָרָה וְלֹא יוּכְלוּ לְהִמָּלֵט. **כב)** אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם, כְּלוֹמַר, ה׳ אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים, אָמַר אֶל בֵּית יַעֲקֹב. לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב, כִּי כְּשֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹן הַקב״ה, הוּא כְּאִלּוּ יַעֲקֹב בּוֹשׁ בַּדָּבָר. וּמֵעַתָּה לֹא יֵבוֹשׁ. יֶחֱוָרוּ, יִתְלַבְּנוּ. כִּי הַמִּתְבַּיֵּשׁ מִתְלַבְּנִים פָּנָיו. **כג)** בְּרֹאוֹתוֹ יְלָדָיו, בְּרֹאוֹת יַעֲקֹב אֶת צֶאֱצָאָיו בְּלֶכְתָּם בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה. מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ, כְּלוֹמַר, צַדִּיקִים יֵשׁ בָּהֶם. יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי, שֶׁהֵם מְקַדְּשִׁים שֵׁם ה׳. וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, יֹאמְרוּ בְּהַקְדִּישָׁם שְׁמוֹ ״קָדוֹשׁ יַעֲקֹב וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״, שֶׁהוּא אֲבִיהֶם. יַעֲרִיצוּ, יִשַּׁבְּחוּ לוֹמַר שֶׁהַחוֹזֵק בְּיָדוֹ.

עטרת מרים

מְעַט וְאַף כִּי אוֹתָם שֶׁלֹּא דָּרְכוּ בִּנְתִיבוֹתֶיהָ לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר בְּאֶבֶן וְנִשְׁבָּרוּ כְּלִי תְּרוּפָה וְנוֹקְשׁוּ בְּפַח יָקוּשׁ שֶׁטָּמְנוּ לוֹ אֲחֵרִים בְּכַוָּנָה, וְנִלְכְּדוּ יִפְּלוּ בְּצָרָה וְלֹא יוּכְלוּ לְהִמָּלֵט: **כב** לָכֵן אַחַר שֶׁיַּחְזְרוּ יִשְׂרָאֵל בִּתְשׁוּבָה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב ה׳ אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים בְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב עוֹד, כִּי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹן הַמָּקוֹם וְיַעֲקֹב אֲבִינוּ לֹא בּוֹשׁ מֵהֶם וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ יִתְלַבְּנוּ מִבּוּשָׁה: **כג** לָכֵן לֹא יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב כִּי בְּרֹאוֹתוֹ יְלָדָיו הַצַּדִּיקִים וּכְשֵׁרִים מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב עַל יְדֵי קְדוּשַׁת מַעֲשֵׂיהֶם וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ יִשַּׁבְּחוּ לוֹמַר שֶׁהַחוֹזֵק בְּיָדוֹ:

וְנִשְׁבָּרוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ:
כט כב לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ: כג כִּי בְּרֹאוֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סוף זמן קידוש לבנה באה״ק:
ליל שלישי טו טבת

לוח זמנים לשבוע פרשת שמות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:40	6:41	8:35	8:36	9:11	9:12	10:04	10:06	16:51	16:56	17:20	17:24	16:35	17:35
חיפה (ח)	6:43	6:43	8:35	8:37	9:12	9:13	10:04	10:06	16:50	16:55	17:16	17:20	16:24	17:31
ירושלים (ח)	6:40	6:40	8:33	8:35	9:10	9:11	10:03	10:04	16:53	16:58	17:17	17:21	16:17	17:32
תל אביב (ח)	6:42	6:42	8:35	8:37	9:12	9:13	10:05	10:06	16:50	16:55	17:18	17:23	16:34	17:34
אוסטריה, וינה (ח)	7:45	7:43	9:02	9:03	9:50	9:51	10:35	10:36	16:14	16:21	16:52	16:59	16:02	17:13
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:04	6:09	8:55	9:00	9:42	9:46	10:58	11:01	20:47	20:47	21:19	21:18	20:29	21:31
אוקראינה, אודסה (ח)	7:41	7:39	9:03	9:04	9:49	9:50	10:35	10:36	16:23	16:30	17:00	17:06	16:11	17:20
אוקראינה, דונייצק (ח)	7:19	7:17	8:36	8:37	9:24	9:25	10:09	10:10	15:49	15:56	16:27	16:34	15:37	16:48
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:31	7:30	8:47	8:48	9:36	9:36	10:20	10:21	15:58	16:05	16:37	16:43	15:46	16:58
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	8:05	8:03	9:14	9:15	10:05	10:06	10:48	10:49	16:16	16:23	16:57	17:03	16:04	17:18
אוקראינה, קייב (ח)	7:58	7:56	9:07	9:08	9:58	9:59	10:41	10:42	16:07	16:15	16:48	16:55	15:56	17:10
איטליה, מילאנו (ח)	8:03	8:02	9:28	9:29	10:14	10:14	11:00	11:01	16:56	17:02	17:29	17:35	16:43	17:49
אקוואדור, קיטו (ח)	6:15	6:17	8:44	8:47	9:15	9:18	10:18	10:20	18:23	18:26	18:47	18:49	18:07	18:59
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:47	5:52	8:37	8:42	9:21	9:24	10:35	10:38	20:11	20:11	20:41	20:41	19:53	20:54
ארגנטינה, בריילוצ'ה (ח)	6:19	6:25	9:11	9:16	10:02	10:07	11:20	11:23	21:21	21:20	21:57	21:55	21:02	22:10
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:26	7:26	9:06	9:08	9:47	9:48	10:36	10:38	16:56	17:02	17:28	17:34	16:43	17:46
ארה"ב, ברוקלין (ח)	7:20	7:19	8:57	8:58	9:38	9:39	10:27	10:29	16:42	16:48	17:14	17:20	16:29	17:32
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:20	7:20	8:57	8:59	9:39	9:40	10:28	10:29	16:42	16:48	17:15	17:20	16:29	17:33
ארה"ב, דטרויט (ח)	8:01	8:01	9:34	9:36	10:17	10:18	11:05	11:07	17:13	17:19	17:47	17:52	17:00	18:05
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:18	7:18	9:14	9:16	9:50	9:52	10:43	10:45	17:36	17:41	18:03	18:08	17:22	18:18
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:58	6:58	8:48	8:49	9:25	9:27	10:17	10:19	16:56	17:02	17:26	17:31	16:43	17:42
ארה"ב, מיאמי (ח)	7:08	7:09	9:11	9:13	9:45	9:47	10:40	10:42	17:44	17:48	18:10	18:14	17:29	18:25
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	7:18	7:17	8:53	8:54	9:35	9:36	10:24	10:25	16:36	16:42	17:09	17:14	16:23	17:27
ארה"ב, שיקגו (ח)	7:18	7:18	8:52	8:54	9:35	9:36	10:23	10:25	16:33	16:39	17:06	17:12	16:20	17:24
בוליביה, לה-פס (ח)	6:05	6:09	8:46	8:49	9:19	9:22	10:27	10:30	19:10	19:11	19:35	19:36	18:53	19:46
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:46	8:44	9:52	9:53	10:45	10:45	11:27	11:28	16:48	16:56	17:30	17:37	16:37	17:53
בלגיה, בריסל (ח)	8:45	8:42	9:52	9:53	10:44	10:44	11:27	11:28	16:50	16:58	17:32	17:39	16:39	17:54
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:25	5:29	8:10	8:14	8:46	8:50	9:56	9:59	19:03	19:03	19:25	19:25	18:45	19:36
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:15	5:19	7:59	8:03	8:35	8:38	9:45	9:48	18:44	18:45	19:11	19:12	18:27	19:22
בריטניה, לונדון (ח)	8:06	8:03	9:11	9:11	10:03	10:04	10:45	10:46	16:07	16:15	16:47	16:54	15:58	17:10
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	8:24	8:21	9:21	9:22	10:17	10:17	10:57	10:58	16:03	16:12	16:48	16:56	15:55	17:12
גרמניה, ברלין (ח)	8:17	8:14	9:18	9:18	10:12	10:12	10:53	10:54	16:08	16:16	16:50	16:57	15:56	17:13
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:24	8:22	9:34	9:35	10:25	10:25	11:08	11:09	16:37	16:44	17:17	17:24	16:25	17:39
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:20	5:24	8:06	8:10	8:44	8:47	9:55	9:58	19:11	19:12	19:32	19:32	18:54	19:43
הודו, מומבאי (ח)	7:13	7:14	9:23	9:26	9:56	9:58	10:53	10:55	18:14	18:18	18:39	18:43	17:59	18:53
הודו, פונה (ח)	7:08	7:09	9:19	9:21	9:52	9:54	10:49	10:51	18:11	18:15	18:36	18:40	17:56	18:50
הונגריה, בודפשט (ח)	7:31	7:30	8:50	8:51	9:38	9:38	10:23	10:24	16:06	16:13	16:44	16:50	15:53	17:04
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:25	7:25	9:01	9:03	9:43	9:44	10:32	10:34	16:45	16:51	17:18	17:23	16:32	17:36
יוון, אתונה (ח)	7:41	7:41	9:24	9:25	10:04	10:05	10:54	10:55	17:19	17:24	17:50	17:55	17:05	18:07
מולדובה, קישינב (ח)	7:50	7:49	9:11	9:12	9:58	9:59	10:43	10:44	16:29	16:35	17:06	17:12	16:16	17:26

לוח זמנים לשבוע פרשת שמות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:11	7:12	9:21	9:23	9:54	9:56	10:51	10:53	18:11	18:15	18:36	18:40	17:56	18:50
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	4:47	4:53	7:36	7:43	8:38	8:43	9:58	10:02	20:21	20:20	21:01	20:59	20:02	21:16
נפאל, קטמנדו (ח)	6:55	6:56	8:55	8:57	9:30	9:31	10:24	10:26	17:22	17:26	17:49	17:53	17:08	18:04
סינגפור, סינגפור (ח)	7:08	7:10	9:36	9:38	10:06	10:09	11:09	11:11	19:11	19:14	19:35	19:37	18:55	19:47
פולין, ורשא (ח)	7:45	7:42	8:47	8:47	9:41	9:41	10:22	10:23	15:37	15:45	16:20	16:27	15:25	16:43
פרו, לימה (ח)	5:49	5:52	8:27	8:30	8:59	9:02	10:05	10:08	18:37	18:39	19:02	19:04	18:21	19:13
צרפת, ליאון (ח)	8:22	8:20	9:46	9:47	10:32	10:32	11:18	11:19	17:09	17:16	17:46	17:52	16:57	18:05
צרפת, פריז (ח)	8:44	8:42	9:58	9:59	10:48	10:48	11:32	11:33	17:09	17:16	17:46	17:53	16:57	18:08
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:06	6:08	8:30	8:33	9:01	9:04	10:03	10:05	17:57	18:00	18:21	18:24	17:41	18:33
קנדה, טורונטו (ח)	7:51	7:50	9:21	9:22	10:05	10:06	10:52	10:53	16:57	17:03	17:29	17:35	16:44	17:48
קנדה, מונטריאול (ח)	7:34	7:33	8:59	9:00	9:45	9:45	10:31	10:32	16:25	16:32	17:00	17:06	16:13	17:20
קפריסין, לרנקה (ח)	6:54	6:54	8:42	8:44	9:20	9:21	10:11	10:13	16:47	16:52	17:17	17:22	16:33	17:33
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	9:19	9:16	10:10	10:10	11:08	11:08	11:47	11:48	16:43	16:52	17:30	17:38	16:32	17:55
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:58	8:55	9:44	9:44	10:44	10:44	11:22	11:23	16:15	16:24	17:00	17:08	16:04	17:25
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	8:08	8:06	9:27	9:28	10:15	10:15	11:00	11:01	16:44	16:51	17:22	17:28	16:32	17:42
שוויץ, ציריך (ח)	8:13	8:11	9:32	9:33	10:20	10:20	11:05	11:06	16:54	17:00	17:26	17:33	16:41	17:47
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:43	6:44	8:59	9:01	9:31	9:33	10:29	10:32	18:03	18:07	18:28	18:31	17:48	18:41

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00459
04/01/2015

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377